Dr ĐURO ZATEZALO

NARODNA VLAST

NA KORDUNU BANIJI I LICI 1941-1945

HISTORIJSKI ARHIV U KARLOVCU

HISTORIJSKI ARHIV U KARLOVCU

MONOGRAFIJA 4

HISTORIJSKI ARHIV U KARLOVCU

MONOGRAFIJA 4

Odgovorni urednik

Prof. GOJKO VEZMAR

Recenzenti

Prof. dr HODIMIR SIROTKOVIC
Dr ĐURO STANISAVLJEVIC

ŠTAMPA: GRAFIČKI ZAVOD HRVATSKE

Dr ĐURO ZATEZALO

NARODNA VLAST

NA KORDUNU BANIJI I LICI 1941-1945

KARLOVAC 1978

Knjigu izdajemo
u čast 35-godišnjice
Prvog i Drugog
zasjedanja ZAVNOH-a

Oružani otpor okupatoru i kvislinzima u Hrvatskoj otpočeo je sredinom jula 1941. godine. Kako su se do tada pojedine pokrajine i krajevi u Hrvatskoj razvijali neravnomjerno u ekonomskom, političkom i kulturnom pogledu, a i po geografskom položaju znatno se razlikovali, to je i razvitak oružane borbe imao svoje neravnomjernosti i specifičnsti, koje su ponegdje osobito izražene. Promatrano s toga gledišta, oružana borba na Kordunu, Baniji i Lici, iako s izvjesnim međusobnim razlikama, ipak čini jednu cjelinu s posebno izraženim obilježjima u odnosu na ostale krajeve Hrvatske. Ta područja, naročito u prvim počecima, a i dugo kasnije-, predstavljala su centralno žarište i okosnicu širenja oružane borbe u Hrvatskoj. Istovremeno, ona su imala istaknuto mjesto u povezivanju oružane borbe naroda Hrvatske s borbom u Bosni i Sloveniji. U manjem ili većem opsegu ova područja predstavljala su u toku cijelog rata slobodnu teritoriju, koja je imala ne mali značaj u formiranju oružane snage revolucije i njenih institucija značajnih za čitavu Hrvatsku. Obzirom na zaoštrene nacionalne suprotnosti, ova područja imala su izuzetnu ulogu u stvaranju i razvijanju bratstva i jedinstva srpskog, hrvatskog i muslimanskog naroda.

Ovdje se od prvih početaka oružane borbe stvaraju organi narodne vlasti i u stalnom su razvojnom procesu pa su posebno interesantni za praćenje.

Ovih nekoliko značajki opredijelili su me da istražim u cjelini nastanak, razvitak i organizaciju narodne vlasti na Kordunu, Baniji i Lici od 1941—1945. godine.

U cilju svestranijeg sagledavanja cjelokupne djelatnosti narodne vlasti smatrao sam potrebnim da njen nastanak, razvitak i organizaciono učvršćivanje obradim u prvih pet glava zasebno po pojedinim vremenskim periodima. Djelatnost na privrednom, prosvjetnom, sudskom, zdravstvenom i socijalnom polju obrađujem u cjelini za cio period rata, u posljednjoj, VI glavi.

Na taj način, u prvih pet glava težište je stavljeno na politički aspekt nastanka i razvitka narodne vlasti s mjestimičnim zahvatom koje je u datim periodima rješavala, dok su u posljednjoj glavi izloženi svi njeni vidovi djelatnosti. Izdvajanjem opisa cjelokupne djelatnosti narodne vlasti u posebnu glavu, ovaj rad dobiva na ekonomičnosti i boljoj preglednosti.

Izbjegavaju se ponavljanja do kojih bi moralo doći kad bi se pojedini sektori NOO-a uključili u prvih pet glava.

Pored ovoga u Prilogu objavljujem 72 izvorna dokumenta koji se odnose isključivo na tu problematiku. Smatrao sam to osobito korisnim za čitaoca jer je veća mogućnost sagledavanja detalja i autentičnosti događaja, čemu nije bilo uvijek moguće udovoljiti na svim mjestima kod oblikovanja sadržaja monografije. Obrada dokumenata usklađena je s koncepcijom izlaganja sadržaja monografije.

Cjelovitih radova o razvitku narodne vlasti, kako za ova tako i za ostala područja Hrvatske, još uvijek nema. Postoji samo takav rad za *područje Korduna Đure Zatezala i Mile Dakića »Narodna vlast na Kordunu od 1941—1945. godine«. Za područje Like i Banije takvih radova nema, izuzev manjih opisa nekih vidova djelatnosti ili pak djelimične rekonstrukcije za izvjestan broj sela. Inače, u jugoslavenskoj historiografiji ima više raznorodnih radova o narodnoj vlasti, ali opet više u gledanju na neke posebne probleme i karakteristike ili pak izlaganje toga razvoja za pojedine regije. Cjelovitiji i svestraniji rad te vrste za cjelu zemlju* ■*samo je »Postanak i razvitak narodne vlasti u Jugoslaviji 1941—1942«, dr Dušana Zivkovića. Ova knjiga daje obilje dokumenata za razvitak narodne vlasti u prve dvije godine rata, među kojima i za Hrvatsku, odnosno i za ova područja. Ovaj kao i sve ostale radove koristio sam, kako u pogledu činjeničnog materijala, tako i sagledavanju suštine problema. Među radovima ističem samo one na koje sam se više oslanjao. Tu valja naglasiti radove prof. dr Ferde Culinovića, među kojima posebno, »Stvaranje nove jugoslavenske države« i »Nova Jugoslavija«, zatim članak prof, dr Konstantina Bastajića »Razvitak organa pravosuđa«, doktorsku disertaciju dr Đorđa Kosanoviča »Ekonomska djelatnost narodne vlasti u toku narodnooslobodilačke borbe«, radove Leona Geršković a »Historija narodne vlasti I i II« i »Dokumenti o razvoju narodne vlasti«. U sagledavanju općeg procesa razvitka oružane borbe, znatno sam se oslanjao na knjigu »Oslobodilački rat naroda Jugoslavije 1941—1945«. U istom smislu koristio sam doktorsku disertaciju dr Đure Stanisavljevića »Ustanak u Hrvatskoj 1941—1942«. (neobjavljeno).*

Također ovdje ističem da sam se u korištenju činjeničnog materijala više oslanjao na zbornike sjećanja: »Ustanak naroda Jugoslavije 1941«, knjiga 1—6; »Četrdeset prva — ustanak naroda Jugoslavije«; »Lika u NOB-i 1941«, »Lika u NOB-i 1942«; »Sedma banijska divizija«; »Šesta lička divizija«; »Osma kordunaška udarna divizija« i »Okrug Karlovac 1941. godine«.

Međutim, ova i sva ostala postojeća literatura ni izdaleka ne zadovoljava potrebe izlaganja datog problema za područja Like, Korduna i Banije, pa se nužno pretpostavljao istraživački rad gotovo iz početka. U tom postupku pregledao sam arhivsku građu Arhiva Hrvatske, Arhiva Instituta za historiju radničkog pokreta Hrvatske u Zagrebu, Historijskog arhiva u Karlovcu, Historijskog arhiva u Sisku, Zavičajnog muzeja u Ogulinu,

Muzeja Like u Gospiću, Muzeja AVNOJ-a u Bihaću, Arhiva Vojno—istorijskog instituta u Beogradu, Arhiva za radnički pokret u Beogradu, Arhiva SFRJ u Beogradu, Gradskog muzeja u Karlovcu, Muzeja u Sisku i Muzeja revolucije naroda Hrvatske u Zagrebu.

Dokumentacija o datom problemu je u navedenim muzejima gotovo neznatna i fragmentarna, ali u cjelokupnosti istraživačkog rada korisna u popunjavanju *detalja. U Arhivu za radnički pokret u Beogradu, Arhivu Hrvatske i u Arhivu SFRJ, mogu se naći samo pojedini dokumenti za ove krajeve više fragmentarnog karaktera. Arhiv Vojno-istorijskog instituta u Beogradu je neobično bogat građom, ali više u smislu sagledavanja cjelovitosti razvoja oružane borbe, dok dokumenata o narodnoj vlasti ima veoma malo i to samo o nekim specifičnim pitanjima. U Historijskom arhivu Sisak nalaze se dosta dobro očuvane zbirke dokumenata kotarskih narodnooslobodilačkih odbora Banije za 1944. i 1945. godinu, dok ih za 1941, 1942, 1943. nema. U Arhivu Instituta za historiju radničkog pokreta Hrvatske u Zagrebu i Historijskom arhivu u Karlovcu nalaze se dvije značajne zbirke dokumenata koje su prilično bogate građom i predstavljaju zapravo osnov ovoga rada. To su fondovi KPH, SKOJ-a, AFŽ-a i narodne vlasti. Ovdje valja naglasiti da su ti fondovi za 1941. i 1942. godinu znatno manjkavi, dok za razdoblje od 1943—1945. gotovo zadovoljavaju potrebe ovoga rada. Napominjem i to, da je sva dokumentacija iz Arhiva za historiju radničkog pokreta Hrvatske u Zagrebu, koja se odnosi na ova područja, mikrofilmovana i fotokopirana za potrebe Historijskog arhiva u Karlovcu. Pored toga u Arhivu Karlovac čuva se znatan broj dokumenata kojih nema Arhiv za historiju radničkog pokreta Hrvatske u Zagrebu.*

Od korištenih dokumenata posebno valja istaći one koji su objavljeni u zbirkama: Zbornik dokumenata i podataka o NOR-u jugoslovenskih naroda, tom I, 11 i V; Zbornik Historijskog arhiva u Karlovcu br. 1—9,- Zbornik dokumenata ZAVNOH-a I, II i III.

Pored arhivske građe koristio sam iskaze savremenika koji se čuvaju u historijskim arhivima Karlovca i Siska, muzejima Siska i Gospića i u Arhivu Instituta za historiju radničkog pokreta u Zagrebu. U njima se mogu naći podaci općeg razvoja kao i oni koji se odnose na stvaranje, razvoj i djelatnost organa narodne vlasti, najčešće za pojedina sela ili općine. No, ona imaju veliki nedostatak u tačnom datiranju, imenovanju lica, a djelomično i u opisu događaja. Međutim, uz uporedo korištenje dokumenata, sjećanja u izvjesnoj mjeri dobro služe u vršenju rekonstrukcije datog problema, zbog čega sam ih u znatnoj mjeri koristio.

U cjelini, arhivska je građa o ovom problemu, posebno za 1941. godinu, a znatnim dijelom i za 1942, vrlo oskudna. Znatan dio te građe bio *je uništen još u toku rata, a djelomično iz neznanja ili sličnih razloga i poslije rata. Ali, u istraživačkom postupku mogao sam utvrditi da nije ni postojala za neke predjele, naročito za čitav niz sela. Nedostatak te dokumentacije najviše otežava rekonstrukciju osnivanja prvih seoskih* i

mjesnih NOO-a i njihovu početnu djelatnost. Dokumentacija za period od 1943—1945. uglavnom je zadovoljavajuća, mada i tu teškoću čini nedostatak građe koja govori o djelatnosti seoskih ili mjesnih NOO-a. Pored svih tih teškoća, uz uslov da je svaki podatak iz drugih izvora dobro došao u oblikovanju općeg mozaika, dostupna arhivska građa omogućava da se ovaj problem u osnovnim materijalnim činjenicama suštinski uspješno obradi.

U tom smislu vršio sam niz anketiranja savremenika, upravo za sve one probleme gdje je postojala manjkavost, a osjetio sam mogućnost dopune podataka njihovim sjećanjima. Svakako da u tom postupku nisam mogao ići do kraja, jer isti zahtijeva ogromno vrijeme i velike materijalne izdatke, što je iznad mojih mogućnosti. Međutim, ono što sam učinio smatram zadovoljavajućim i istovremeno vrlo korisnim u svestranijem sagledavanju datog problema, posebno za 1941. i dio 1942. godine.

Za ovaj rad također sam koristio cjelokupnu sačuvanu štampu toga perioda, posebno napise koji se odnose na problematiku narodne vlasti. Ova štampa daje niz značajnih činjenica za dopunu podataka iz dokumenata, a više od toga pruža materijala sadržanih u obliku uputstva, komentara i osvrta, što znatno olakšava obradu datog problema. Na žalost, znatniji dio tadašnje štampe nije sačuvan. Pored toga i ono sačuvano, razbacano je po raznim institucijama, što također otežava istraživanje. Uz ovo, smatrao sam potrebnim da pregledam poslijeratnu štampu, koristeći one radove i članke koji se odnose na ovu problematiku. Podaci iz štampe, uz kritičko upoređivanje s dokumentima, također su mi donekle pomogli u stvaranju cjelovitije slike pojedinih problema i vidova djelatnosti.

Ovdje valja istaći da je već u radu Đure Zatezala i Mile Dakića »Narodna vlast na Kordunu od 1941—1945« izvršena opširna rekonstrukcija narodne vlasti za područje Korduna. Zbog toga sam, u obradi ovog problema za sva tri područja u cjelini, postupio tako što sam nastojao da nastanak, razvitak i djelatnost narodne vlasti na području Korduna, izložim što je moguće više u sintetiziranom obliku. U tom smislu radio sam i *na obradi datih problema za područje Like i Banije.*

Ova monografija odbranjena je kao doktorska disertacija 1. jula 1977. godine na Pravnom fakultetu u Zagrebu pred komisijom u sastavu: dr Hodimir Sirotković, redovni profesor Pravnog fakulteta u Zagrebu, kao predsjednik te dr Ivan Jelić, viši naučni saradnik Instituta za historiju radničkog pokreta SRH u Zagrebu i dr Đorđe Čulić, docent Pravnog fakulteta u Zagrebu. Primjedbe i sugestije koje su mi članovi komisije uputili tada, i kasnije recenzenti, u osnovi sam prihvatio i veći dio unio u sadržaj prilikom pripremanja knjige.

I *ovom prilikom se najtoplije zahvaljujem članovima komisije i recenzentima na ukazanoj pomoći, posebno prof, dr Hodimiru Sirotkoviću.*

Zahvaljujem se svim onim savremenicima koji su mi pismenim ili usmenim iskazima pomogli da upotpunim činjenice ili preciznije izložim neke događaje koji se odnose na ovu problematiku.

Arhivskim radnicima Arhiva Instituta za historiju radničkog pokreta Hrvatske u Zagrebu i radnicima Historijskog arhiva Karlovac srdačno se *zahvaljujem na pruženoj usluzi prilikom istraživanja dokumenata.*

Posebno se zahvaljujem društveno-političkim zajednicama, društveno-političkim organizacijama, samoupravnim interesnim zajednicama iz oblasti kulture i organizacijama udruženog rada karlovačko-kordunske, ličke i banijske regije, koji su dali podršku i osigurali dio sredstava za štampanje ove knjige.

Uvod

Kordun, Banija i Lika u svom prostiranju čine gotovo jednu geografsku cjelinu.

Kordun je područje oko rijeke Korane između Male Kapele na zapadu i Petrove gore na istoku. Kordun je više brežuljkast. Najviša planina je Petrova gora (507 m) čije padine prelaze u ravnice. U doba Turaka bio. je obrambeni pojas s nizom utvrđenja. Otuda mu potiče i ime. Zbog geo-, loškog sastava (kredni vapnenci i dolomiti) na tom području prosječne; visine 250 m, razvio se plitki krš (vrtače i uvale). Ravna površina slunj-, ske ploče nagnuta je prema sjeverozapadu i ispresijecana riječnim tokovima Korane i Mrežnice. Dolinska proširenja gušće su naseljena, što je, rezultat pogodnijih uslova za poljoprivrednu proizvodnju. Klimu karakteriziraju godišnje amplitude od 22° C i prosječna količina padavina oko, 1150 mm.

Zbog fizičko-geografskih osobina kraj je uglavnom pokriven listopadnim šumama i šikarama. Karakteristične su velike površine pokrivene bujadi. Poljoprivredom na sitnim individualnim posjedima bavilo se 90% stanovništva, a gajile su se uglavnom žitarice i krumpir.

U voćarstvu je na prvom mjestu šljiva. Najvažnija privredna grarta je stočarstvo koje daje izvjesne viškove za tržište. Naselja Slunj, Vojnić i Vrginmost su lokalna administrativna sjedišta. Veliki gubici u ljudstvu za vrijeme NOB-e učinili su Kordun jednim od vrlo rijetko naseljenih predjela Hrvatske.

Susjedna Banija je pitomo brdovito područje između Kupe i Une, na zapadu Petrove gore, a na istoku Posavine. To je prelazno područje između Panonske zavale i Jadrana. Izolirano od glavnih saobraćajnica (posavske, kupske i unske), ostalo je privredno i kulturno slabo razvijeno. Brežuljkasto zemljište Banije prosječne visine 250—350 m, ispresijecano je brojnim širokim dolinama. Najveći dio stanovništva živi na selu. Sela su nastala na različite načine pa se često po njihovim toponimima može zaključiti postanak (Skela, Brestik). Glina, Petrinja, Dvor i Kostajnica su više administrativna nego privredna središta. Stočarstvo uz poljoprivredu osnovna je privredna grana. Uzgajaju se najviše goveda, svinje i ovce. Na ovom području relativno je visok postotak šume zrele za sječii. Građevno drvo otprema se u Sisak, Karlovac i Bosanski Novi. Dio radne snage nalazi egzistenciju u sisačkom industrijskom području.

Lika — kao sastavni dio dinarskog bedema ispriječila se na onom mjestu gdje se Panonija približava Primorju. Planine Kapela, Velebit i

Plješivica svojim ulančanim vapnenačkim trupovima i klimatskim uvjetima otežavaju saobraćajne veze svih vrsta. Pa ipak, Lika raspolaže s povoljnijim tranzitnim prostorom s gledišta kratkoće saobraćajnih linija, ali one zahtijevaju velike troškove za održavanje.

To je krški kraj između Velebita, Senjskog bila na zapadu i Plješivice, te Male i Velike Kapele na istoku. Sastoji se od visokih krških ravnjaka i polja (500—700 m visine) koji su poprečnim vapnenačkim bedemima podijeljeni u tri veća (Ličko, Gacko i Krbavsko) i nekoliko manjih polja. Premda obiluje padavinama, Lika nema većih normalnih vodenih tokova. Rijeke su većinom ponornice. Najveći dio ponornica podzemnim tokovima otječe prema Jadranu. Jedino Korana, odvirak Plitvičkih jezera, otiče površinskim tokom u Kupu.

Po gustoći naseljenosti Lika spada u najrjeđe naseljene krajeve u Hrvatskoj. Vlažna i duga hladna zima, te apsolutna visina, ne pogoduju uzgoju žitarica niti industrijskog bilja. Stočarstvo daje stanovništvu osnovnu egzistenciju, a od ratarskih kultura značajna je proizvodnja krmnog bilja, krumpira i voća. Unatoč toga poljoprivredna proizvodnja nije mogla zadovoljavati potrebe stanovništva.

Sastav zemljišta je kraški na sva tri područja i ne daje značajnu osnovu ekonomskom razvitku. Dužinom Korduna i Like prolaze značajne saobraćajnice koje vezuju Hrvatsku sa Jadranskim morem i Hrvatskim primorjem. Prije svega tu su ceste Zagreb — Rijeka i Zagreb — Split pored kojih su izgrađene željezničke pruge. Preko Korduna postoji cestovna veza između Hrvatske i Bosanske krajine. Pravcem zapad — istok, preko Korduna i Banije, prolazi željeznička pruga i nekoliko cestovnih pravaca koji povezuju Baniju s jedne strane s Bosnom, a s druge strane sa sjevernom Hrvatskom. Iako nerazvijena, saobraćajna mreža bila je osnova ovog povezivanja.

Administrativno područje Like bilo je prije rata podijeljeno na 8, Korduna na 3 i Banije na 4 kotara. Ovim, inače geografskim cjelinama, u toku čitave oružane borbe, bili su pripojeni kotar i grad Karlovac te općine Generalski Stol, Gornje Dubrave, Josipdol, Modruš, Oštarije, Plaški i Tounj iz ogulinskog kotara. Ovi krajevi zbog specifičnog geografskog položaja, kako po vojnoj tako i političkoj liniji, bili su u ratu sastavni dio Korduna. Broj stanovnika na cjelokupnom navedenom području iznosio je 538 314.[1]

Po nacionalnosti Srba je bilo: 287 151, Hrvata 233 878 dok je ostali broj pripadao raznim nacionalnostima.

Po regijama taj se omjer kretao ovako: Lika — Srba 96 468, Hrvata 77 745, Kordun — Srba 82 197, Hrvata 32 654, Banija — Srba 91 071, Hrvata 38 825; grad i kotar Karlovac — Srba 3 953, Hrvata 67 816. Navedene općine iz ogulinskog kotara imale su Srba 13 452, Hrvata 16 835.[2]

1 Definitivni rezultati popisa stanovništva od 31. marta 1931, knj. III, Beograd 1938.
2 Isto.

U svim ovim krajevima srpsko i hrvatsko stanovništvo je izmiješano u okvirima kotara, pa i nekih općina, dok je po selima uglavnom razdvojeno, tj. u najvećem dijelu sela su hrvatska ili srpska.

Po socijalnom sastavu većina stanovnika bili su seljaci, koji su se bavili zemljoradnjom ili zemljoradnjom i stočarstvom. Izuzetno je mali broj sela u šumskim predjelima čiji su se stanovnici bavili pretežno ili isključivo stočarstvom.

Osnovu privređivanja činila je ekstenzivna proizvodnja namijenjena gotovo u cjelini podmirenju vlastitih potreba. Onaj drugi, znatno manji dio stanovništva, bio je zaposlen u zanatstvu, trgovini, eksploataciji šuma, održavanju saobraćaja, u službi administrativnog aparata i u prosvjeti. Od svih zaposlenih bio je vrlo mali broj žena.

Seljaštvo je u osnovi bilo siromašno. Viškovi poljoprivredne proizvodnje bili su neznatni i u najviše slučajeva nisu pokrivali ni obaveze za podmirenje poreza.

Realni viškovi hrane nisu postojali. Najviše se prodavala stoka, na uštrb sopstvenog standarda, radi podmirenja poreza i pokrića najnužnijih kućnih potrepština.[3]

Industrije gotovo nije bilo. Postojalo je tek nekoliko industrijskih postrojenja: industrija mesa »Gavrilović« u Petrinji, ciglane u Češkom Selu kod Kostajnice, u Glini i samoj Kostajnici. Postojalo je i nekoliko pilana s vrlo ograničenim kapacitetom i malim brojem zaposlenih. Takve su pilane bile u Mazinu, Udbini, Donjem Lapcu, Bjelopolju, Kosinju, Plitvičkom Ljeskovcu i Vrhovinama u Lici, Josipdolu, Plaškom i Slavskom Polju na Kordunu i na Baniji pilana u Glini, te šumska manipulacija s pilanom u Kostajnici. Više radnika nego u ovoj maloj industriji i zanatstvu bilo je zaposleno na željeznici, gdje se posebno ističu željeznički čvorovi Karlovac i Gračac. Posljednjih godina uoči rata u kotarskim centrima bio je otpočeo proces otvaranja banaka. Općinski centri, osim što su bili središta male administracije, gotovo se nisu ni počeli izgrađivati kao ekonomski centri. Jedino su se kotarski centri više izgrađivali i kao ekonomski pa je u njima bilo nešto više trgovačkih prodavaonica i zanatskih radnji. Uzeto u cjelini, obzirom na visok natalitet i gotovo zanemarujuću industrijsko-zanatsku proizvodnju, ova sva tri područja raspolagala su velikim viškovima radne snage koja je tražila zaposlenje gotovo u svim krajevima Jugoslavije, pa i u nekoliko razvijenijih industrijskih zemalja Evrope, te preko oceana, najčešće u SAD.

Zbog vrlo visokog prirodnog priraštaja, ovi krajevi su đecenijama bili ekonomski prenaseljeni. Taj problem rješavan je, do prvog svjetskog rata i poslije, odlivom stanovništva u druge krajeve Hrvatske i Jugoslavije. Do prvog svjetskog rata uglavnom su se selile pojedine porodice ili grupe

3 Dr Đuro Stanisavljević 1 Srđan Brujić, Razvoj organizacija KP u Lici i njihova uloga u ustanku 1941, Lika u NOB 1941, Bgd. 1963. str. 7. Jakov Blažević, Borba komunista za pobjedu revolucije, Lika u NOB 1941. str. 44. Marijan Maticka, Struktura i neki elementi gospodarskog položaja seljaštva na području Banije, Sisak i Banija u revolucionarnom radničkom pokretu i ustanku 1941, Sisak 1974. str. 55. (dalje Zb. Sisak i Banija 1941).

porodica u Slavoniju i Srijem, dok je taj proces poslije 1918. znatno pojačan kolonizacijom, uglavnom srpskih porodica, u Vojvodinu, Slavoniju, Kosovo i Makedoniju.

Ova kolonizacija bila je posebno brojno izražena na području Like s donjolapačkog, gračačkog, udbinskog i koreničkog kotara. Istovremeno s kolonizacijom otpočeo je nešto ubrzaniji proces pojedinačnog iseljavanja porodica u navedene krajeve na osnovi kupovine zemlje. Taj proces znatnije je bio pojačan između 1933. i 1939. godine i gotovo jednako zahvatao i hrvatsko i srpsko stanovništvo.

. Oba ova vida djelomičnog iseljavanja stanovništva ovih krajeva ni izdaleka nisu uticala na poboljšanje ekonomskog položaja preostalog stanovništva. Otuda je i osnovu imigracionog kretanja činilo pečalbarstvo gotovo u sve krajeve Jugoslavije i izvan nje.

Odlazak na rad izvan Jugoslavije, uglavnom u Ameriku, znatno je opao u odnosu na vrijeme prije 1914. U prvoj deceniji postojanja Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca taj je broj bio izuzetno malen da bi se 1927. do 1929. znatnije pojačao kao i od 1934. do 1936. godine. Izuzetak u ovome je 1939. i 1940. godina, kada je odlazak na rad izvan zemlje pojačan, naročito u Njemačku i Francusku.

Za razliku od odlaska u inostranstvo, odlazak na rad u sve krajeve Jugoslavije bila je trajna pojava, a posebno se pojačao posljednje dvije do tri godine uoči kapitulacije Jugoslavije. Ovo pečalbarstvo u najvećem dijelu trajalo je godišnje šest do sedam mjeseci i imalo svrhu osiguranja prehrane članova domaćinstva, koja se nije mogla ostvariti vlastitom poljoprivrednom proizvodnjom, kao i podmirenje raznih dadžbina i ostalih kućnih potrepština. Pored navedenog, nešto značajniji oblici imigracionog kretanja stanovništva bili su izraženi u odlasku u zanate i srednje škole, kao i zaposlenje u financijskoj, žandarmerijskoj, policijskoj i vojnoj službi. Kod ovih posljednjih to je u izvjesnom smislu za ove krajeve već postala tradicija izrasla gotovo isključivo na ekonomskoj nuždi. Ovu tradiciju obilato su koristile vlasti Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, odnosno Jugoslavije, s tom razlikom što su za te službe u znatno većoj mjeri favorizirani Srbi. Odlazak u razne zanatske škole izvan ovog područja, kao i u srednje: tehničke, učiteljske, poljoprivredne i trgovačke akademije, znatno je pojačan u posljednjoj deceniji uoči drugog svjetskog rata. Ovaj proces više je bio zasnovan na ekonomskoj nužnosti odliva stanovništva nego u pravcu podizanja općeg obrazovanja. Ali, i taj vid imigracionog kretanja zapao je posljednjih godina uoči rata u krizu, jer su mnogi omladinci sa završenom zanatskom ili srednjom školom bili prisiljeni da se vrate svojim kućama i bave se zemljoradnjom.

Pismenost stanovništva bila je uglavnom slaba. U pojedinim kotarima broj nepismenih dostizao je i do 65% (Gračac, Udbina).[4] Posebno je bila raširena nepismenost žena. Mreža osnovnog obrazovanja, mada prostorno dosta razvijena, nije mogla obuhvatiti sav priraštaj, a i ekonomski uslovi su onemogućavali mnogu djecu da polaze školu. Škole 4-godišnjeg sred-

4 Definitivni rezultati popisa stanovništva od 31. marta 1931, knj. III, Bgd 1938.

njeg obrazovanja postojale su uoči rata gotovo u svim kotarskim centrima, ali su obuhvatale neznatan postotak omladine. To su uglavnom bile građanske škole s prilagođenim programom neposrednog zapošljavanja u privredi. Mreža škola potpunog srednjeg obrazovanja bila je gotovo simbolična. U Lici je bila jedna učiteljska škola i jedna gimnazija. Na Baniji jedna učiteljska škola, te domaćinska i poljoprivredna u Petrinji. U Karlovcu su bile dvije gimnazije, jedna učiteljska škola i jedna trgovačka akademija. No i pored tako nerazvijene školske mreže na ovim područjima, znatan broj ljudi završio je srednje školovanje u drugim mjestima Jugoslavije.

Na političku orijentaciju stanovništva ovih krajeva u prošlosti, uticali su mnogi činioci od kojih se najduže i najupečatljivije održala tradicija stvarana u periodu postojanja Vojne krajine. Pored ovog, značajnu ulogu u političkoj orijentaciji poslije prvog svjetskog rata imalo je učešće znatnog broja ljudi u dobrovoljačkom korpusu i oktobarskoj revoluciji kao i oni koji su dopali u rusko zarobljeništvo. Na ovim činjenicama izgrađivali su svoju politiku i vlasti Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, odnosno Jugoslavije, a na njima je u znatnoj mjeri izrastao i revolucionarno demokratski pokret.

Ovome treba dodati da je na političku orijentaciju stanovništva znatno uticao i njegov izuzetno težak ekonomski položaj. Ne zanemarujući navedeno, ipak je okosnicu političkog opredijeljen ja činila nacionalna pripadnost.

Hrvatsko je stanovništvo zbog nacionalne obespravljenosti za vrijeme Kraljevine SHS, odnosno Jugoslavije, slijedilo u velikoj većini politiku HRSS, odnosno kasnije HSS. Istina, bilo je stanovništva hrvatske nacionalnosti koje je slijedilo politiku vladajućih stranaka, uglavnom velikosrpske orijentacije, ali su to bili više pojedinci, uglavnom državni činovnici i željezničari. Za razliku od ovih, znatno čvršći u političkoj opredijeljenosti bile su pristalice integralne Jugoslavije, svrstani uglavnom u JNS. No, i broj ovih bio je malen. Nešto uticajniji bili su u Karlovcu, Gospiću, Otočcu i Petrinji, dok su u ostalim kotarskim centrima to uglavnom bili pojedinci.

I same pristalice HSS-a počele su se vremenom sve više odvajati, naročito u odnosu na socijalno pitanje. Došlo je — via facti — do diobe na centar, te lijevo i desno krilo stranke, postepeno i s oštrijim međusobnim suprotstavljanjima. Značajnu snagu desnog krila činili su frankovci koji su istupali s parolama radikalnog hrvatskog nacionalizma, ostajući u sastavu te stranke sve do početka aprilskog rata. S frankovcima su usko sarađivale ustaše koje se oformljuju nakon proglašenja šestojanuarske diktature, istovremeno ne raskidajući članstvo u HSS.

Broj i uticaj ilegalnih ustaških organizacija do 1935. bio je gotovo neznatan, da bi do početka rata snažno ojačao, naročito u gospićkom, slunjskom, glinskom, petrinjskom i karlovačkom kotaru. I frankovci, jednako kao i ustaše, svojom radikalnom nacionalističkom propagandom značajno utiču na raspirivanje šovinističke mržnje prema Srbima.

Pristalica lijevog krila HSS-a u ovim krajevima bilo je u svim mjestima, ali je njihov uticaj posebno bio izražen u perušićkom kotaru, dok su pristalice desnog krila imale vidnog uticaj a naročito u otočačkom, karlovačkom i ogulinskom kotaru.

U okviru lijevog krila HSS-a, posebno od 1937. godine, razvija se proces ubrzane orijentacije slijeda politike KP Hrvatske. Iz tog procesa do početka aprilskog rata izrast će znatan broj komunista u više hrvatskih sela, koji su mjestimično predstavljali i ozbiljnu političku snagu, kao što je to bilo na području kotara Perušić, Glina, Petrinja i Karlovac.

Međutim, u tom procesu pojačane orijentacije na slijed politike KPJ kod hrvatskog stanovništva, nije bilo adekvatno izraženo i angažiranje komunista da taj proces produbljuju ubrzanijim stvaranjem mreže organizacija KP. Proces formiranja ćelija KPJ nešto je zaostajao a i one koje su formirane, u najvećem broju i dalje su ostajale u okviru HSS i sporo su se organizaciono odvajale i politički osamostaljivale, iako je to zahtijevao cjelokupni politički razvitak.[5]

Stanovništvo srpske nacionalnosti gotovo u cjelini bilo je dugo vremena pod uticajem vladajućih srpskih građanskih stranaka. Do 1929. godine znatan broj tog stanovništva slijedio je politiku SDS na čelu sa Svetozarom Pribićevićem, dok je manji dio podržavao politiku Radikalne stranke, a vrlo neznatni dijelovi su išli za Zemljoradničkom strankom. Od 1929. godine kod srpskog stanovništva prevladava uticaj vladajućih stranaka, posebno onih sa velikosrpskom orijentacijom. Promatrano kroz izborne rezultate taj uticaj je bio dosta snažan i 1935. i 1938, usprkos ubrzanog procesa političkog raslojavanja. Upravo od 1935. zapažen je intenzivan proces političkog pregrupisanja srpskog stanovništva, izražen uglavnom u dva pravca — jačanju pozicija SDS, u njenim okvirima ili izvan nje i sve jača polarizacija snaga koje se postepeno slijevaju u revolucionarno demokratski pokret.

Vladajuće stranke velikosrpske orijentacije činile su pokušaje da u ovim krajevima izgrade bazu svog djelovanja u Hrvatskoj. Krajnji njihov cilj bio je potpuno potiskivanje hrvatskog uticaj a i proširenje Srbije. Međutim, srpsko stanovništvo ovih krajeva ne prekidajući tradicionalnu vezu sa Srbima u svim krajevima Jugoslavije, nije željelo takav razvitak i pokušavalo je da mu se suprotstavi. Otuda se kod većeg broja srpskog življa pojavljivala snažna želja izgradnje države na punoj ravnopravnosti i bratstvu srpskog i hrvatskog naroda. U lomljenju takvih tendencija, velikosrpske stranke i vlasti gotovo u cjelini često su činile vrlo brutalne ispade protiv srpskog stanovništva u ovim krajevima. U tom pravcu posebno su karakteristična djelovanja Orjune do 1929. godine i udruženja četnika od 1935. do 1939. Kod ovih posljednjih značajno je napomenuti da su, iako brojno mali, bili vrlo agresivni, kako u nastupu prema hrvatskom, tako i srpskom stanovništvu. Djelovanje ovih udruženja imalo je znatnog uticaja na produbljivanje šovinističke mržnje.

5 Srđan Brujić i dr Đuro Stanisavljević, nav. rad str. 7.

Posljednje dvije do tri godine uoči drugog svjetskog rata politička polarizacija srpskog stanovništva znatno je ubrzana, poprimivši vrlo ozbiljne karakteristike. Snage okupljene oko JRZ brojno su se smanjivale ali su zato znatno vidni je izražavale svoju velikosrpsku orijentaciju i drskije nastupale u postizavanju toga cilja. Na drugoj strani, snage koje su se okupljale oko SDS, brojno su narastale nastupajući sa znatno izraženijim demokratskim programom u odnosu na njeno ranije djelovanje. U okviru pak ovih snaga dosta brzo, u odnosu na cjelokupni politički razvitak, narastale su snage koje su čvrsto nastupale na pozicije politike KPJ. U tom procesu izrasle su brojne organizacije KPJ čija je mreža pokrivala sve kotarske i općinske centre zahvatajući i znatan broj sela. Mnoge od tih organizacija već u tom periodu, posebno od 1939. do 1941. godine, postale su značajni, a mjestimično i odlučujući politički faktori. Među takvim politički čvrstim uporištima KPJ posebno valja istaći ona ostvarena u kotarima Vojnić, Glina, Gospić, Karlovac i Korenica.[6]

Promatrano u cjelini, uticaj KPJ uoči aprilskog rata u Lici, na Kordunu i Baniji išao je znatno ispred ekonomskog i kulturnog razvoja stanovništva. U mnogim selima komunisti su brzo stekli legalnu bazu za rad u seljačkim masama. Legalnu platformu pružali su im organi »Seljačkog kola« u srpskim i »Seljačke sloge« u hrvatskim selima već od 1935. do 1940. godine. U mnogima od njih, naročito u ograncima »Seljačkog kola«, komunisti su ostvarili potpuni uticaj. Birani su u rukovodstva ogranaka, a ponegdje su se probili u općinska i kotarska rukovodstva. Mnogi članovi seoskih ogranaka postajali su simpatizeri politike KPJ i u raznim oblicima borili se za njezin program. Komunisti su u njima gotovo legalno istupali i sticali prva znanja u rukovođenju masama.[7]

Neposredno poslije sklapanja sporazuma Cvetković — Maček, u augustu 1939. godine, i stvaranja njihove zajedničke vlade došlo je do reakcije pojedinih srpskih političara, prvenstveno prvaka JRZ, koja se ispoljavala u zahtjevu da se neki granični kotari ovih područja, nastanjeni pretežno srpskim stanovništvom, izdvoje iz Hrvatske i pripoje Vrbaskoj banovini. Iako je ta propaganda brzo spriječena od vlasti banovine Hrvatske, ti srpski građanski političari počeli su ilegalno stvarati pokret »Srbi na okup«, po istoimenoj paroli koju su izbacili predstavnici velikosrpske buržoazije okupljeni oko »Srpskog kulturnog kluba«. Ovaj klub je tražio stvaranje banovine srpskih zemalja, koja bi predstavljala ravnotežu Banovini Hrvatskoj. U nju je, prema mišljenju »Srpskog kulturnog kluba«, trebalo uključiti Liku, Kordun i Baniju, ili bar one kotare i općine u kojima su Srbi bili u apsolutnoj većini. U tom cilju aktivizirana

6 Jakov Blažević, Gojko Polovina, Jovo Bogdanović, Stanko Opačić, Milutin Košarić, Miloš Dejanović, Rade Bulat, Dušan Livada, Ranko Mitić, Milutin Baltić, Milan Despot, Simo Todorović, HAK, Zbirka sjećanja, kut. 1, 2 i 3.

7 Mr Đuro Zatezalo i mr Mile Dakić, Narodna vlast na Kordunu 1941—1945; dr Đuro Stanisavljević, nav. rad; Veco Holjevac, Stanko Opačić, Milutin Košarić, Mihajlo Velimirović, Jovo Lavrnja, Stevo Tomić, Simo Todorović, Ranko Mitić, Milutin Baltić, Gojko Polovina, Milan Vukmirović, Jakov Blažević, Rade Grković, Jovo Bogdanović, Dušan Livada i dr. HAK, Zbirka sjećanja, kut. 1, 2 i 3.

su, mada ne javno, udruženja četnika osnovana posljednje decenije uoči rata u izvjesnom broju sela i gotovo u svakom općinskom i kotarskom centru.

Paralelno s takvim procesom raslojavanja građanskih stranaka izrastao je vrlo jak revolucionarno-demokratski pokret, rukovođen široko rasprostranjenom mrežom organizacija KPJ. Neposredno uoči rata one su u organizacionom smislu u ovim krajevima dostigle vrlo visok nivo. Gotovo u svim kotarima bili su formirani kotarski a za područje Like, Korduna i dijela Banije i okružni komiteti KPH.

Kotarski komiteti nisu bili organizatori jedino u kotaru Brinje, Vrginmostu, Kostajnici, Dvoru na Uni i Petrinji. Povezanost kotarskih s okružnim komitetima bila je dosta čvrsta za cijelo područje Like i Korduna. Nešto je drugačija bila situacija s kotarom Petrinja, Kostajnica i Dvor na Uni.

Okružna organizacija KPH Karlovac obuhvaćala je Kordun, Gorski kotar, grad i kotar Karlovac te glinski kotar s Banije. Ovu okružnu partijsku organizaciju karakterizira čvrstina, kako po sastavu rukovodstva, tako i po članstvu. Međutim, u teritorijalnoj rasprostranjenosti organizacija KPJ bile su znatne razlike. Dok su u nekim mjestima one bile vrlo čvrste, u drugim ih uopće nije bilo, ili su djelovali samo komunisti pojedinci. Tako su organizacije KPJ grada Karlovca bile brojčano vrlo jake (190 članova), a u kotaru Karlovac, tj. u selima, su tek neznatne.[8] U kotaru Vojnić je djelovalo 18 organizacija KPJ razmjerno raspoređenih gotovo u svim selima, sa 185 članova.[9] U slunjskom kotaru je bilo 99 komunista. Većina se nalazila u selima općine Veljun i Primišlje, a znatno manji broj u selima općine Slunj i Rakovica, dok ih u općinama Cetingrad i Drežnik gotovo i nije bilo.[10]

U kotaru Vrginmost bilo je 66 komunista, većinom u dvije općine, dok su u ostalima trima komunisti uglavnom radili pojedinačno.[11] Na području kotara Glina djelovala su 264 člana KPJ i to gotovo u svim selima.[12] Za karlovačku okružnu partijsku organizaciju karakteristično je i to da su organizacije KPJ u srpskim selima bile znatno brojnije nego u hrvatskim. Pored organizacija KPJ, otpočeo je u ovim krajevima 1939. godine i proces stvaranja skojevskih organizacija. Iako je taj proces tekao nešto sporije u odnosu na organizaciju KPJ, više zbog neznanja i nesnalaženja komunista, ipak se do rata uspjelo organizirati veći broj omladinaca, posebno u Karlovcu i neposrednoj okolini, kao i nešto manje u kotarima Vojnić, Glina, Vrginmost, Gospić i Petrinja sa ukupno oko 250 članova.

8 Većeslav Holjevac, Razvitak radničkog pokreta u Karlovcu između dva svjetska rata, HAK, Zb. 1, str. 115—154.

9 Milutin Košarić i Stanko Opačić, Stvaranje i razvitak organizacija KPJ u kotaru Vojnić do 1941. HAK, Zb. 1, str. 185—232.

10 Dušan Livada, Razvitak i rad organizacija KPH u slunjskom kotaru, HAK, Zb. 1, str. 233—269.

11 Rade Bulat, Prodiranje revolucionarnih ideja i stvaranje organizacija KPJ u kotaru Vrginmost, HAK, Zb. 1, str. 271—291.

12 Ranko Mitić, Političke prilike, razvitak i stvaranje organizacija KPH na području kotara Glina do aprila 1941, HAK, Zb. 1, str. 303—344.

Za Baniju, obzirom na njenu zasebnu geografsku cjelinu, nije nađeno najpogodnije organizaciono rješenje, što će imati odraza i u organizaciji oružane borbe. Glinska organizacija KPJ pripadala je OK KPH za Karlovac, petrinjska i kostajnička bile su u sastavu OK KPH Sisak, dok su one u kotaru Dvor na Uni pripadale Kotarskom komitetu KP u Bosanskom Novom. Sisačka okružna organizacija grada i kotara Sisak sa 200 članova KPJ i oko 100 članova SKOJ-a.[13] I na području ovoga okruga karakteristična je bila neravnomjernost članstva, kako u teritorijalnoj rasprostranjenosti tako i u nacionalnom sastavu. U Lici organizacija KPJ uoči rata brojila je oko 200 članova.[14] Njena su značajna uporišta bila u gospićkom, koreničkom, perušićkom, gračačkom i udbinskom kotaru, a manja u lapačkom, otočačkom i brinjskom. U cjelini u Lici su organizacije KPJ ostvarivale značajan uticaj u više od polovine srpskih i znatnom broju hrvatskih sela. Ukupno su organizacije KPJ na Kordunu, Baniji i Lici, neposredno uoči II svjetskog rata, imale oko 1 114 članova.[15]

13 Dr Đuro Stanisavljević, Ustanak u Hrvatskoj 1941—1942, rukopis, str. 26.

14 Isto.

15 Okrug Karlovac 1941, HAK, Zb. 1; Lika u NOB 1941; Dokumenti Prve konferencije KPH za okrug Liku; Dokumenti Prve konferencije KPH za okrug Baniju i dokumenti Druge konferencije OK KPH za Karlovac, HAK, kut. 2, 4, 7.
Dr Đuro Stanisavljević, nav. rad, str. 29.

GLAVA I

Prvi oblici organizacije narodne vlasti 1941. godine

Aprilski rat i prvi dani ustaške vladavine

Burni politički razvitak u zemlji uoči drugog svjetskog rata, jasno izražen u tendencijama stalnog jačanja snaga revolucionarnog demokratskog pokreta, prekinule su vijesti o potpisivanju pristupanja Jugoslavije Trojnom paktu, a posebno one od 27. marta 1941. godine koje su nagovijestile neposredni ratni okršaj.

Iako su se u tim momentima pojavili ozbiljni znaci strahovanja za budućnost, ipak je nadjačala svijest za odbranu zemlje. U tom pravcu angažirale su se sve demokratske snage, posebno organizacije KPJ, koje su upravo u tim danima sticale i javne simpatije znatnog dijela naroda.

Zahvaljujući tome, vršena mobilizacija putem poziva uspjela je gotovo 100%, osim u kotaru Otočac i Slunj. Iako su se u svim ovim krajevima ustaške organizacije angažirale da razbiju i onemoguće mobilizaciju, one u tome nisu imale vidnijeg uspjeha. Uspjele su jedino da odvrate od mobilizacije nekoliko desetina ljudi na području kotara Slunja i oko 250 na otočačkom kotaru.[16] Pod uticajem frankovaca i ustaša u pojedinim selima razvijana je propaganda o slušanju ustaških radio-stanica iz inozemstva i akti vizir ana su mjesna rukovodstva HSS-a.

Zahvaljujući takvoj orijentaciji, Maček je već 10. aprila 1941. pozvao pristalice svoje stranke i sav hrvatski narod da se pokore novom ustaškom režimu, što je značilo pokorenje okupatoru, koji je postavio svoj režim kao dio svog novog »poretka.«[17] Brzo su pokrenute gotovo sve organizacije HSS-a i njihove jedinice — Hrvatska seljačka i Hrvatska građanska zaštita, na ispunjavanje proglasa o osnivanju NDH.

Grupe civila, Pavelićevih pristalica, te grupe Mačekove zaštite, masovno su i lako razoružavali jugoslavenske vojnike koji su se u rasulu vraćali svojim kućama.[18]

Činovništvo u kotarima i općinama, osim dijela koji je bio mobiliziran u vojne jedinice, ostalo je tih prvih dana u službi NDH bez obzira na narodnost. Međutim, gotovo istovremeno, snagom odreda Hrvatske se-

16 Okrug Karlovac 1941, HAK, Zb. 1; Lika u NOB-i 1941; Zb. Sisak i Banija 1941; Dokumenti Prve konferencije KPH za okrug Liku, dokumenti Prve konferencije KPH za okrug Baniju i dokumenti Druge konferencije OK KPH za Karlovac, HAK, kut. 2, 4 i 7.

17 Dr Dušan Zivković, Postanak i razvitak narodne vlasti u Jugoslaviji 1941—1942, str. 47.

18 Mr Đuro Zatezalo i mr Mile Dakić, nav. rad, str. 16.

ljačke zaštite u svim općinama Hrvatske, pa i na Kordunu, Lici i Baniji, smijenjeni su već u aprilu načelnici općina srpske narodnosti i dijelom oni hrvatske koji su bili eksponirani bilo u jugoslavenskom duhu, bilo kao lijevo orijentirane pristalice HSS-a. Umjesto njih postavljeni su novi, iz redova ustaša ili desnog krila HSS-a.[19]

Jedinice Hrvatske seljačke zaštite vršile su osiguranje funkcioniranja organa ustaške vlasti, čuvale mostove, skladišta, komunikacije, prikupljale oružje i razoružavale jedinice jugoslavenske vojske u rasulu. Ustaše, kojih je u početku brojčano bilo malo, angažirali su se u pojedinim važnijim uporištima na organizaciji ustaških i domobranskih jedinica.[20]

Na području Like, već 10. i 11. aprila, jedinice Hrvatske seljačke zaštite preuzele su vlast u svim kotarskim i općinskim centrima, osim Gračaca. Tu ustaše nisu još tada uspjele jer su komunisti, u dogovoru s komandirom žandarmerijskog voda u Gračacu, podijelili 12. aprila stanovništvu 200 pušaka kojima su spriječili Hrvatsku seljačku zaštitu da uspostavi vlast u tom kotaru. Međutim, već sutradan Gračac su okupirale talijanske jedinice koje su omogućile Hrvatskoj seljačkoj zaštiti da preuzme vlast u korist NDH.[21]

U kotarima Donji Lapac, Udbina i Korenica tih prvih dana ustaše i odredi HSZ nisu poduzimali oštrije mjere prema stanovništvu, dok su na području kotara Gospić, Perušić, Otočac i Brinje, već kod razoružavanja vojnih jedinica, primjenjivane oštrije mjere protiv i najmanjeg pokušaja otpora. Tu su otpočele hapšenjem Srba i Hrvata koji su bili poznati iz ranijeg revolucionarnog pokreta. Svega u nekoliko narednih dana talijanske trupe zauzele su gotovo sve kotarske i općinske centre. Veću oštrinu, za razliku od Like, pokazali su odredi HSZ na Kordunu i Baniji kod razoružavanja grupica vojnika i slanja istih u sabirne logore u Karlovac, Glinu, Petrinju i Sisak. Posebno u slunjskom, glinskom i petrinjskom kotaru digli su glave frankovci — ustaše i desni mačekovci. U općinskim središtima postavljene su njihove straže, a u većim mjestima stacionirani vojni garnizoni. Tako je bilo u Vrginmostu, Slunju, Plaškom, Ogulinu, Vojniću, Karlovcu, Glini, Petrinji, Kostajnici, Dvoru i drugima. Već 11. aprila i njemačke trupe su prešle preko ovog područja za Bosnu. U prva tri dana postojanja NDH organizirane su i domobranske jedinice — u Otočcu sa 800 i Karlovcu sa 1 000 vojnika.[22] Likom, Kordunom i Banijom krstarila je već tada vojnička čizma stranih i domaćih fašističkih vojnika: Talijana, Nijemaca, ustaša i domobrana.[23]

19 Dr Đuro Stanisavljević, nav. rad, str. 39.

20 Dr Đuro Stanisavljević, nav. rad, str. 40.

21 Dr Nikola Rapajić, Sjećanje, AIHRPH — MG —• 15/VI, 33 str. 25.
Dr Đuro Stanisavljević, nav. rad, str. 41.

22 Dr Đuro Stanisavljević, nav. rad, str. 42. i 43; Jakov Blažević,Stanko Polovina, Nikica Rapajić, Dušanka Grubor, Todor Radošević, Stanko Opačić, Veco Holjevac, Ranko Mitić, Simo Todorović, HAK, Zbirka sjećanja, kut. 2.

23 Mr Đuro Zatezalo i mr Mile Dakić, nav. rad, str. 16,Jakov Blažević, Gojko Polovina, Većeslav Holjevac, Stanko Opačić, Ranko Mitić, Simo Todorović, HAK, Zbirka sjećanja, kut. 2.

Položaj naroda pod okupacijom i vlašću NDH

Okupacijom zemlje i stvaranjem tzv. NDH srpsko stanovništvo ovih krajeva stavljeno je u izuzetno težak položaj. Ustaše su odmah pristupile provođenju programa čišćenja Srba iz NDH izrađenog još u emigraciji, a temeljenog na ranije poznatim koncepcijama da su Srbi useljeni u Hrvatsku i kao takvi treba iz nje da nestanu. Tako je već prvih dana okupacije otpočela hajka ustaša protiv srpskog naroda. Napušteni od građanskih političara, koji su ih držali u zaostalosti, goloruki i zbunjeni, stanovnici ovih krajeva ostali su na milost fašističkim okupatorima i ustaškoj vlasti formiranoj 10. aprila 1941. Stanovništvu, klasno porobljavanom i zavaravanom od strane srpske i hrvatske buržoazije, okupacija je donijela još mnogo strasnije — hapšenja, zlostavljanja, ubijanja i prijetnje potpunim istrebljenjem.

Pored hapšenja, zabrane okupljanja, upadanja u kuće i premlaćivanja mirnih građana, te pljačkanja trgovaca i seljaka, ustaše su već u aprilu počele da zastrašujućim naredbama prisile srpski narod na preseljenje u Srbiju.

Tako 19. aprila 1941. Ante Pavelić, u ime nove ustaške vlade u Zagrebu, donosi posebnu naredbu po kojoj se svi Srbi, Jevreji i Cigani stavljaju van zakona na čitavoj teritoriji NDH, a 23. aprila izdaje naredbu po kojoj svi Srbi moraju u roku od pet dana napustiti teritorij NDH. Ovu naredbu su već sutradan ustaške patrole saopćavale stanovnicima obilazeći srpska sela. Takav iznenadni obrat događaja zabrinuo je i srpsko i hrvatsko stanovništvo.

Međutim, zahvaljujući snažnoj propagandi i brzom reagiranju ustaša, stvaranje NDH različito je prihvaćeno. Kod hrvatskog stanovništva, prije svega zbog straha od ratnih pustošenja, počelo se stvarati uvjerenje da mu NDH osigurava miran život, jer se prekidaju ratne operacije s Njemačkom i Italijom. Pojavila se i iluzija da se time konačno rješava i hrvatsko nacionalno pitanje. Zato je znatniji dio hrvatskog stanovništva u Lici, Kordunu i Baniji u prvi mah povoljno primio proglašenje NDH. Izvjestan broj ljudi stavio se odmah pod hrvatsku trobojnicu i počeo s razoružanjem jugoslavenskih vojnika. Ali i hrvatski narod postepeno uviđa da je prevaren okupacijom i uspostavom NDH, a naročito stacionirani em talijanske vojske u ovim krajevima.[24]

Kod srpskog, pak, stanovništva osnivanje NDH izazvalo je veliki strah za budućnost. Taj strah, nastao iz sjećanja na prvi svjetski rat, posebno je pojačan grubim početnim nasrtajima ustaša i HSZ a naročito izražen u razoružavanju raznih jedinica jugoslavenske vojske i hapšenju viđenijih ljudi. Produbljavanju ovog stanja doprinijela je i propaganda usmjerena protiv Srba u cjelini s parolama za njihovo iseljavanje i uništavanje.

Već ovakav početni nastup ustaških vlasti prema srpskom stanovništvu i prva ubistva potvrđivali su ono što je propagirano. Ustaška vlada u Zagrebu nastojala je od prvog dana svog postojanja da što više zaoštri i

24 Mr Buro Zatezalo 1 mr Mile Dakić, nav. rad, str. 17.

produbi nacionalne suprotnosti smatrajući da će upravo u ovim krajevima izgraditi bastion ustaštva. Otuda su uslijedila »velikodušna« obećanja da će hrvatskim seljacima podijeliti imanja srpskih seljaka i da će njih sada zaposliti u državnoj službi, vojsci i policiji.

Tako je kapitulacija Jugoslavije i njena okupacija gotovo iz temelja izmijenila političke odnose koji su se posebno odražavali na ovom području. Lika, dijelovi Korduna i Gorski kotar ušli su u sastav Druge, a kotar Lapac u Lici i preostali dio Korduna u sastav Treće talijanske okupacione zone, dok je područje Banije pripalo pod njemačku okupacionu zonu.[25] Talijanska komanda je u početku vršila propagandu u korist NDH i podgrijavala šovinističke stavove ustaša protiv Srba, ali je već koncem aprila, a naročito u prvoj polovini maja, izmijenila svoj stav i počela javno ili tajno djelovati na okupljanju Srba za borbu protiv Hrvata, nastojeći time vladu NDH prisiliti na što veće teritorijalne ustupke.

Takva talijanska nastojanja prihvatili su i neki srpski građanski političari iz JRZ te su u tom pravcu širili propagandu. Ta akcija bila je zahvatila Kordun i Liku, posebno njen južni dio koji graniči sa sjevernom Dalmacijom.

Provođenje ustaške politike čišćenja Srba iz Hrvatske poprimala je svakim danom sve određeniji sistem. Petog maja 1941. godine ustaška vlada donosi »Zakonsku odredbu o prelasku s jedne vjere na drugu« i zabranjuje srpsku slavu i upotrebu ćirilice u Hrvatskoj.[26]

Ove odredbe, kao i niz drugih koje su govorile o zatvaranju srpskih škola, kulturnih i zabavnih ustanova, kao i prvi masovni pokolji srpskog življa na Kordunu, Baniji i Lici, ma koliko imali za cilj mobilizaciju hrvatskih masa u sprovođenju ustaške politike, nedvosmisleno su potvrđivali da se ustaški dio hrvatske buržoazije odlučio na radikalno »rješenje« srpskog pitanja. Ovakav stav potvrđivali su i istaknuti ustaški funkcioneri svojim govorima održanim krajem maja i početkom juna 1941. gotovo u svim krajevima Hrvatske. Posebno su karakteristični u tom cilju govori Ante Pavelića, Andrije Artukovića, dr Mile Budaka, dr Milovana Zanića, dr Mirka Puka i drugih. Pored teoretskih obrazloženja, stavova i postupaka prema Srbima, te uzvikivanja parola »Srbe o vrbe«, »Bježˈte psine preko Drine« itd, oni su nastojali da raspale mase do najvišeg stepena šovinističke mržnje i vršenja pogroma nad Srbima.

Ove brutalne poduhvate ustaškog režima svesrdno je pomagao i veći dio katoličkog i muslimanskog klera.[27]

U prvoj fazi progona ustaše su hapsile komuniste, jednako Srbe i Hrvate, te istaknutije Srbe trgovce, učitelje, sveštenike i bogatije seljake. U drugoj fazi hapsile su i ubijale prvenstveno muškarce u starosti od 16

25 Zb. NOR, tom V, knj. 1, str. 47.

26 »Hrvatski narod« od 8. i 10. maja 1941.

27 Dr Đuro Stanisavljević, nav. rad, 83—84; dr Viktor Novak, Magnum Crimen, Zgb, 1958; Dokumenta o protunarodnom radu i zločinima jednog dijela katoličkog klera, Zgb, 1946; Simo Simić, Pokrštavanje Srba za vrijeme drugog svjetskog rata, Titograd. 1958.

do 60 godina i vršili iseljavanja koja tek djelomično uspijevaju na području kotara Kostajnice i Petrinje na Baniji i kotara Korenice u Lici.

U trećoj fazi svog plana uništavale su redom sve srpsko stanovništvo, te Jevreje i Cigane.

Istovremeno ustaše su pojačavale teror nad hrvatskim stanovništvom prisiljavajući ga da pristupi ustaškom pokretu i frontalno pođe u borbu protiv Srba. Karakterističan primjer takvog terora bilo je proglašavanje izdajicom hrvatskog naroda svakog onoga koji bi na bilo koji način pokušao štititi Srbe. Tako su ustaše u općoj odluci da unište Srbe, ulagale do maksimuma sve svoje fizičke i duhovne sposobnosti nastojeći da izgrade čvrsti zid između srpskog i hrvatskog naroda i da hrvatsko stanovništvo masovno pokrenu u zločin.

Već u aprilu 1941. uhapšena su na području Korduna i Karlovca 184 čovjeka,[28] do 25. aprila uhapšeno je i otpremljeno iz četiri kotara s Banije u logor »Danica« 125 ljudi.[29] U Lici je samo na području Gračaca, Gospića i Perušića u to isto vrijeme pohapšeno više od 120 ljudi koji su zatvoreni u tim centrima gdje su mučeni i na najsvirepiji način premlaćivani. Tako iznakaženi, ljudi su odvoženi u obližnje šume te ubijani ili živi bacani u jame.[30] »Prema planu izrađenom u Ravnateljstvu za javni red i sigurnost NDH u Zagrebu trebalo je u kratkom vremenskom roku izvršiti masovno hapšenje muškaraca na Kordunu, Baniji, Lici i Kninskoj krajini i zatim ih pobiti s motivacijom da su učestvovali u četničkoj zavjeri protiv okupatora i NDH. Za izvršenje ove akcije predviđeni su: odred ustaša povratnika iz Zagreba, ustaške i domobranske snage u formiranju iz Karlovca, te mjesne snage sastavljene od oružnika, ustaša i odreda HSZ«.[31]

U okviru ovog plana izvršen je prvi masovni pokolj srpskog stanovništva na Kordunu od 6. do 8. maja 1941. godine poznatog pod imenom blagajski pokolj. Tada su ustaše bez upotrebe vatrenog oružja pobile 535 Srba muškaraca u starosti od 16 do 60 godina iz općina Veljun i Perjasica kotara Vojnić.[32]

Drugo masovno hapšenje iz navedenog plana izvršeno je 10/11. maja 1941. na području Banije, kada je iz Gline i njene okoline pohapšeno 500 Srba i iste noći pobijeno u selu Prekopa.[33]

28 Izvještaj komisije za utvrđivanje ratnih zločina, HAK, kut. 2.

29 Izvještaj komisije za utvrđivanje ratnih zločina, HAK, kut. 2. Izjave Ranka Mitica, Miloša Suzića, Ustanak 1941, knj. IV, 588—592.

30 Izvještaj komisije za utvrđivanje ratnih zločina, HAK, kut. 2. Izjave Đure Serbedžije, Bure Gaćeše, Peje Munjasa i Milana Pavičića, HAK, kut. 3.

31 Dr Đuro Stanisavljević, nav. rad, str. 86. i 87.

32 Izvještaj komisije za utvrđivanje ratnih zločina, HAK, kut. 2; Izjave Milica Stojića i Dušana Nikšića, HAK, kut. 2. Ovom akcijom rukovodili su Ivan Nikšić, župnik iz Slunja, Blaž Tomljenović, župnik Hrvatskog Blagaja i Ivan Sajfer, učitelj u Hrv. Blagaju.

33 Izvještaj komisije za utvrđivanje ratnih zločina, HAK, kut. 2. Ranko Mitić, Neka sjećanja s Banije, HAK, Zb. 3, str. 555—591; Milan Despot, Glina 1941, HAK, Zb. 3, str. 593—615.

Daljnje akcije iz ovog plana izostale su tada u Lici i drugim krajevima Hrvatske zbog neraščišćenih odnosa između kvislinške vlade NDH i Italije, čije su trupe sprečavale ustaše u takvom djelovanju.

Nakon potpisivanja Rimskih ugovora 18. maja 1941. godine hapšenja i ubistva mirnog stanovništva nastavljena su u čitavoj Hrvatskoj, a naročito u ovim krajevima. Samo u junu ustaše su u Lici pohapsile 530 muškaraca u starosti od 16 do 60 godina, da bi već tada akciju hapšenja proširile na sve srpsko stanovništvo bez obzira na spol i godine života.

Već početkom juna 1941. i iseljavanje Srba u Srbiju dobilo je određenu formu. Odmah poslije sklapanja sporazuma između vlade NDH i Trećeg Rajha o preseljavanju stanovništva (4. juna 1941), ustaše su planirale da srpsko stanovništvo u Lici unište kao i u dijelovima Korduna i Banije, dok su za druge predjele Korduna i Banije predvidjeli njihovo iseljavanje u Srbiju. U tom pravcu do početka oružane borbe na području Like ustaše su ubile preko 1 400 ljudi. Brojno izrazitije bilo je hapšenje ljudi na području kotara Gračac, Gospić, Korenica i Udbina, dok je znatno manje to učinjeno u kotarima Brinje i Otočac.

Na području Korduna i Banije ustaško-domobranske snage otpočele su, pored uništavanja ljudi, i s akcijom iseljavanja čitavih sela, posebno s glinskog, petrinjskog i koštaj ničkog kotara. Nekim srpskim selima dodjeljivane su na izdržavanje preseljene slovenačke porodice s namjerom da one tu i ostanu nakon iseljenja ili uništenja srpskih. Do prve polovine jula ustaše su uspjele s područja Banije iseliti ili uništiti preko 200 porodica.

Dvadeset devetog juna 1941. godine ustaše su iselile sav srpski živalj iz općine Plitvički Ljeskovac (2 500 stanovnika) i s 800 zaprežnih kola, uz nečuvena nasilja, otpremili ga pravcem Bihać—Bosanski Petrovac i rasporedili po selima kotara Drvar. Pravoslavnu crkvu u Plitvičkom Ljeskovcu su eksplozivom dio po dio rušili nekoliko dana. U kuće iseljenih Srba uselili su hrvatske obitelji iz drugih krajeva. Na područje ovog kotara ustaše su doselile i veći broj slovenačkih porodica, koje su se, kao i one na Baniji i Kordunu, uključile u život tamošnjih seljaka da bi samo nešto kasnije, koristeći ustanak tokom augusta i septembra 1941, napustile Hrvatsku i preko šuma vratile se u Sloveniju.

Nakon iseljenja stanovništva iz općine Plitvički Ljeskovac, ustaše su obavijestile srpski živalj općina Bunića, Korenice i Ličkog Petrovog Sela o iseljavanju. No, ta akcija je prekinuta ustankom.

Poslije ovih i niza drugih zvjerstava, srpsko stanovništvo gotovo nigdje više na Kordunu, Lici i Baniji nije vjerovalo ustaškim vlastima. Zato će se oni poslužiti novim metodama, između ostalih pozivanjem na pokrštavanje garantirajući mu nakon toga miran život i slobodu.

Ovdje, na primjeru kotara Donji Lapac, navodim karakterističan stav ustaša prema srpskom stanovništvu. Veliki župan u Bihaću, Ljubomir Kvaternik, izdao je krajem juna 1941. godine naredbu o iseljenju stanovništva s područja ovog kotara bez ikakvog objašnjenja kamo treba da idu iz sela. Pošto su se u narodu pojavila pitanja — kuda i zašto da se sele iz svojih kuća, a i sumnja u namjeru ustaša, to je veliki župan Kva-

temik pozvao u pomoć ustaško-domobranske jedinice iz Bihaća i Gospića, koje su izvršile masovni pokolj i zapalile više od polovine kuća u selima Suvaji, Ličkim Osredcima, Brotinji, Netaki, Doljanima i Dobroselskom Bubnju. Prema nepotpuno utvrđenim podacima iz ovih sela ubijeno je od 1. do 3. jula 1941. preko 320 žena, djece i staraca. Nešto kasnije, ustaše su pobile na području sela Nebljusa 250 žena, djece i staraca. Ovo je prvi slučaj u ovim krajevima da su ustaše počele s masovnim ubijanjem srpskog življa bez razlike na pol i starost.

Pomenuti podaci o sveukupnom stradanju stanovništva ovih krajeva do 27. jula 1941. godine samo su dio ilustracije izvršenog genocida toga vremena.[34]

Zbog opće hajke na Srbe, već u maju i junu došlo je do snažnog pregrupiranja političkih snaga na ovom području. Organizirano i spontano otpočeo je proces sklanjanja pojedinih ljudi, pa i čitavih porodica iz sela u zbjegove. Javljali su se i prvi znaci otpora koga Talijani kao tobožnji zaštitnici srpskog naroda nastoje već u početku suzbiti. Tako se jedan dio građanskih političara i njihovih sljedbenika sklanja pod zaštitu Talijana u sjevernu Dalmaciju i na Sušaku. Tu pokušavaju okupiti i privoljeti srpski narod na saradnju s Talijanima. Drugi dio građanskih snaga tražio je spas u bjekstvu u Srbiju ili ostajući kod svojih kuća pokušao naći neki kompromis s ustašama. Zbog takvih postupaka građanskih i drugih političkih prvaka, srpsko stanovništvo ostajući bez većeg broja politički uticajnih ljudi sve više je zahvaćala neizvjesnost. Jedina snaga koja je davala perspektivu, hrabrila i djelovala u pravcu pružanja otpora okupatoru i ustašama, bili su komunisti. Partijske organizacije iako brojno oslabljene zarobljeništvom, hapšenjem, ubistvom i još uvijek nedovoljno povezane zbog aprilskog sloma, preuzele su već od maja inicijativu u okupljanju naroda i, usprkos ogromnim teškoćama razvijale u njemu povjerenje u vlastite snage. I pored terora, progona i hapšenja, komunisti su već tih prvih dana okupacije i ustaške strahovlade prišli organiziranom radu na pripremi naroda za oružanu borbu protiv okupatora i njegovih slugu.

Pripreme i početak oružanog ustanka

Pripremama za početak oružanog ustanka na području Korduna i dijela Banije — glinskom kotaru, rukovodio je Okružni komitet KPH za Karlovac. Iako je okružna karlovačka partijska organizacija izgubila samo u

34 Ovdje se nužno nameće da se spomene ustaški koncentracioni logor u Gospiću, koji je osnovan krajem juna 1941. godine kao glavni za čitavu NDH. Ovaj logor namijenjen je fizičkom uništavanju zatočenika pa su za tu svrhu postojala stratišta na području Jadovna kod Gospića i u uvali Slano ila otoku Pagu.
Podaci o broju ubijenih na pomenutim mjestima su različiti. Po jednima taj broj iznosi 35 000 a po drugima 12 do 15 000 ljudi. Smrt u ovim logorima su našli i zatočenici s područja Like, Korduna i Banije, ali je njihov broj nepoznat. Najveći broj ljudi pohapšenih u ovim krajevima, pobijen je u bližoj ili daljoj okolini svojih sela. Fikreta Jelić-Butić, Ustaše i NDH; dr Đuro Stanisavljević, neobjavljen rukopis u Institutu za savremenu istoriju u Beogradu i drugi.

blagajskom pokolju 18 članova KPH i 2 člana Okružnog komiteta, ona je ipak bila pripremljena da organizira ustanak na Kordunu.

Komunisti su već prvih dana okupacije, rukovođeni svojim sekretarom Ivom Marinkovićem, upućivali narod kojim putem treba ići. Oni su mu objašnjavali ciljeve okupatorsko-ustaške vlasti, čitali propagandne materijale, upoznali ga s Proglasom CK KPJ narodima Jugoslavije od 15. aprila 1941, Prvomajskim proglasom i Pozivom CK KPH, sredinom juna 1941. godine, na općenarodnu borbu protiv okupatora i njegovih slugu. Saopćenje CK KPH o situaciji u zemlji i poziv na borbu protiv okupatora i izdajnika, dokazivalo je neophodnost oružanog otpora.

U Proglasu CK KPH od 15. IV 1941. godine KPH je pozvala hrvatski i srpski narod da se pripremi za oružanu borbu. Posebno je ukazala hrvatskom narodu na nacionalnu politiku buržoazije: »... plaćenici Hitlera 1 Musolinija... — frankovačka gospoda — raspiru bjesomučnu mržnju protiv bratskog srpskog i slovenskog naroda. Oni nastoje da odgovornost za dugogodišnje ugnjetavanje hrvatskog naroda od velikosrpske buržoazije prebace na napaćeni narod Srbije, po nalogu svojih imperijalističkih gospodara nastoje da zavade hrvatski, srpski i slovenski narod, kako bi spriječili njihovu zajedničku borbu protiv imperijalističkih tlačitelja... Sve nas ugnjetava, ponižava i pljačka isti neprijatelj. Borba tog omraženog neprijatelja može biti uspješna samo onda ako hrvatski i srpski narod, ujedinjen i zbijen u čvrste redove sa ostalim narodima Jugoslavije povede borbu protiv imperijalističkog okupatora i njihovih plaćenika«.[35] U istom proglasu, obraćajući se srpskom narodu, naglašava: »Ali danas kada je Hrvatska porobljena od imperijalističkih osvajača, vi ste bačeni u najteži položaj od kako se nalazite u Hrvatskoj ... Razularena frankovačka gospoda vrše na vama krvavi teror i progone, ona pod izgovorom borbe protiv četnika zatvaraju, zvjerski muče i potajno ubijaju na stotine čestitih boraca, koji su zajedno s hrvatskim radnim narodom vodili borbu protiv srpske hegemonije i ugnjetavanja hrvatskog naroda. Ne dajte se zastrašiti krvavim progonima, ne nasjedajte šovinističkoj hajci. Zbijte svoje redove, udružite se u bratsku slogu s hrvatskim narodom koji pati kao i vi, priključite se borbenim redovima radnika radi zajedničke borbe protiv okupatora i njihovih plaćenika — frankovačke gospode. Mi se nalazimo pred teškom i odlučnom borbom, ali zajedničkim snagama Srba i Hrvata u Hrvatskoj, zajedničkom borbom svih porobljenih naroda pod vodstvom Komunističke partije, srušit ćemo neprijatelja i izvojevati ne samo nacionalno oslobođenje Hrvata nego ćemo osigurati i nacionalnu ravnopravnost Srbima u Hrvatskoj.«[36]

Komunisti su na kordunsko-banijskom području užurbano radili na sređivanju svoje cjelokupne partijske organizacije i otklanjanju poremećaja koji su nastali prvih dana okupacije. Zalaganjem CK KPH, posebno sekretara Rade Končara, tokom maja i juna održano je niz partij-

35 HAK, f. CK KPH, kut. 1.
36 Isto.

skih sastanaka, kako općinskih tako i kotarskih. Popunjavana su rukovodstva i na sastancima upoznavana s novim uslovima u pripremi oružane borbe.

Blizina Korduna Karlovcu i Zagrebu imala je veliko značenje u pripremi stanovništva Korduna za oružanu borbu. Najbolji partijski kadrovi Hrvatske, koji su radili u tim centrima, mogli su lakše i češće dolaziti na ovo područje i pomoći partijskim aktivistima Korduna u organizaciji oružane borbe. Već u maju i junu osjeća se velika partijska aktivnost u Karlovcu i selima Korduna, koja zadaje neprijatelju velikih briga.

Osobito uspješne pripreme za oružanu borbu vođene su na području kotara Vojnić, Vrginmost i Glina. Nešto sporije tekle su pripreme na području kotara Kostajnica i Petrinja, gdje su veze s Okružnim komitetom KPH za Sisak bile za izvjesno vrijeme prekinute, tako da su se partijske organizacije u ovim kotarima same pripremale za ustanak rukovođene KK KPH za Petrinju. Isto tako, pripreme za oružanu borbu na području kotara Dvor vršene su uz pomoć partijskog rukovodstva iz Bosanskog Novog i dijelom uz pomoć OK KPH za Karlovac, koji je umnožio u svojoj tehnici Prvomajski proglas CK KPH i, nekoliko dana prije 1. maja, razaslao ga u sve kotare Korduna i Karlovca.[37]

U Karlovcu, Sjeničaku, Starom Selu, Svin jarici, Tr oj vrhu i nekim drugim mjestima Korduna i Banije izvješene su 1. maja 1941. crvene zastave. Tako su se okupatori i ustaše uvjerili u organiziranost i aktivnost komunista. U junu je formirano i vojno-operativno rukovodstvo za područje Korduna, Gorskog kotara i kotara Gline na Baniji, kojim je rukovodio član CKJ Josip Kraš zadužen za pomoć pri organizaciji ustanka u ovom okrugu.

Gotovo u svim selima Korduna, gdje su postojale partijske organizacije, nastaju prve ustaničke grupe, a u gradu Karlovcu udarne grupe sastavljene od komunista i skojevaca. Na Kordunu i dijelu Banije partijske organizacije se organizaciono učvršćuju, povezuju i stvaraju nove. One su uspjele da već do ustanka na Kordunu sakupe oko 80, a na Baniji oko 70 pušaka, i pored toga što se na tom području nije moglo doći do oružja ni u aprilskom slomu, jer su glavninu oružja uzeli odredi HSZ, a ono što se našlo kod seljaka, dobrim dijelom su ustaše uspjele oduzeti. U Karlovcu je partijska organizacija uspjela sakupiti 10 pušaka.

Neumorno radeći na pripremama oružanog ustanka, Ivo Marinković, sekretar OK KPH, obilazi brojne partijske organizacije na okrugu, posebno one u Glini, Tušiloviću, Vojniću, Veljunu, Slunju, Dubravama i Drežnici.

Josip Kraš, pored Karlovca, obilazi nekoliko puta i partijske organizacije na području Vrginmosta, a Marko Orešković u Vojniću.

Za pripreme oružanog ustanka na području Korduna i Banije poseban značaj imale su odluke donešene 4. jula na sastanku Polit-biroa CK KPJ koje je na ovo područje već 19. jula prenio Rade Končar.

37 Partijska tehnika OK KPH Karlovac radi u Karlovcu do aprilskog rata 1941. godine u kući Roksandić na Udbini.

Okružni komitet KPH za Karlovac i njegovo operativno rukovodstvo imali su izuzetno značenje u pokretanju oružanog ustanka. Djelujući u skladu odluke CK KPJ i koristeći praktično iskustvo na terenu, njegov rad, u odnosu na druge krajeve, bio je najorganiziraniji. »Ovakvom djelovanju OK KPH Karlovac nije bila usaglašena i djelatnost OK KPH za Sisak koji je bio zadužen za dio teritorija Banije«.[38]

Stvorivši partizanski odred, OK KPH za Sisak težište svoje djelatnosti usredotočuje na Sisak i njegovu užu okolinu ne uspijevajući tada razviti svestraniju djelatnost na Baniji.

Odluka o podizanju ustanka na Kordunu i Baniji donijeta je 19/20 jula 1941. godine u šumi Abez kod Vrginmosta. U prisustvu sekretara CK KPH Rade Končara i člana CK KPJ Josipa Kraša, predstavnici partijskih organizacija Vojnića, Gline i Vrginmosta jednoglasno su prihvatili odluku da se otpočne s oružanim akcijama. Za dan početka ustanka na Kordunu i Baniji određen je 23. juli. Sva kordunska sela, osim dijelova slunjskog kotara, bila su obaviještena preko partijskih organizacija o odlukama donesenim u Abezu. Istog dana komunisti i skojevci Karlovca izveli su i značajniju diverzantsku akciju na željezničkoj pruzi kod Mrzlog Polja.[39]

Ustaničke puške ispalile su prva zrna na neprijatelja u selu Štipan na određeni dan, tj. 23. jula 1941. godine. U svim selima oko Petrove gore započelo je još burnije previranje koje se nevjerojatnom brzinom pretvorilo u općenarodni ustanak. Za svega 24 sata ustankom su bila obuhvaćena gotovo sva sela na istočnim, južnim i zapadnim obroncima Petrove gore, a za sedam dana ustanički val obuhvatio je gotovo čitavo područje Korduna.[40]

Neprijatelj je brzo i oštro reagirao. Iz sačuvanih dokumenata saznajemo da je isti precijenio vojničku snagu ustanka i da ga je više obuzeo strah, nego su ustanici mogli očekivati. U izvještaju tadašnje kotarske uprave Vrginmost kaže se da ustanici u Petrovoj gori imaju ne samo mitraljeze, nego i topove (a ovi tada još nisu imali ni pravih pušaka).

Gotovo u svim srpskim selima stvaraju se u augustu i septembru partizanski odredi jačine od 20—60 boraca, koji u početku nose nazive po selima, potocima ili šumama svoga kraja. Već 28. i 29. jula ustaške i domobranske jedinice su iz pravca Petrinje i Gline prokrstarile Vrginmostom i Vojnićem vršeći nečuveni teror nad stanovništvom, a to su nastavili i narednih dana.

Naime, već na prve akcije u Baniji i na Kordunu ustaške vlasti iz Zagreba i ovih krajeva oštro su reagirale. Izbacujući parolu da se radi o srpskoj zavjeri četnika protiv NDH, ustaše su mobilizirali znatne snage iz Zagreba, Karlovca, Siska, Petrinje, Gline, Slunja i Ogulina te otpočele s pogromom nad srpskim stanovništvom.

38 Dr Đuro Stanisavljević, nav. rad, str. 149.

39 Jože Tome, Sjećanje na diverzantske akcije u Karlovcu 1941, HAK, fase. Karlovac C-l; Sjećanje Milutina Baltića, Ranka Mitića, Rade Bulata i Stanka Opačića, HAK, fase. Abez.

40 Mr Đuro Zatezalo i mr Mile Dakić, nav. rad, str. 24.

Ovdje djelomično to ilustriram za područje Korduna. Ustaške i domobranske snage, koje su učestvovale u pokolju srpskog življa na teritoriju Banskog Grabovca i okoline, upale su u toku 28. i 29. jula 1941. godine na područje kotara Vojnića i Slunja. Dio tih snaga u naletu uspio je pohvatati 384 muškarca na pravcu Vrginmost—Vojnić—Kmjak, odvesti na mjesto zvano Ivanović jarak, kod Krnjaka, gdje su ih pobili 29. jula 1941.

Drugi dio pomenutih snaga, pored grupnog hvatanja muškaraca vršenog od 28. do 30. jula, izvršio je i zamašniju mobilizaciju hrvatskog stanovništva na području kotara Slunja i Ogulina te u vremenu od 30. jula do 8. augusta 1941. počinio masovne pokolje nad srpskim življem gotovo u svim selima slunjskog kao i selima općina Josipdol i Gornje Dubrave, ogulinskog kotara. Pohvatano stanovništvo pogubljeno je na nekoliko stratišta od kojih su najpoznatija: Bliznice, Oštarski stanovi, Mehino stanje, Lađevski jelik, Rudinke, Lipovački lug, Grabovje u blizini Slunja, Glavica kod Cetingrada na području slunjskog, te Trojvrh, Podveljun i pod Klekom na području ogulinskog kotara. Prema nepotpuno istraženim podacima tada je na ovim gubilištima ubijeno 7 800 lica. Samo na Mehinom stanju ubijeno je preko 4 100 a na Rudinkama oko 800 ljudi, žena i djece.

S područja kotara Vrginmosta i nekoliko sela glinskog kotara, u vremenu od 29. jula do 4. augusta 1941. godine, ustaško-domobranske snage, što prevarom da idu na pokrštavanje — što ličnim hvatanjem, uspjele su pobili oko 2 267 muškaraca od kojih je njih 1 260 odvedeno u Glinu i poklano u tamošnjoj pravoslavnoj crkvi.

Ova masovna ubistva, pretežno muškaraca, izvršena neobično brzo i u momentu kada se nije uspjelo još ustankom obuhvatiti sva sela Korduna i, što je bitnije, kada se ni izdaleka nije raspolagalo potrebnim količinama oružja da bi se moglo više učiniti u zaštiti naroda, izazvala su niz teških posljedica za daljnji razvitak oružane borbe. Nedostatak ljudstva, kako domaćina kuće tako i omladinaca perspektivnih boraca, osjećao se u toku čitavog trajanja NOR-a. Ovo iznenađenje izazvalo je veliku pometnju među stanovništvom zasljepljujući mu perspektivu. Nužno se pretpostavljalo najhitnije organiziranje većih oružanih formacija, sposobnih da zaštite preostali dio stanovništva kao i nastavljanje oružane borbe. Isto tako pomenuti zločini produbili su do krajnjih granica nacionalne suprotnosti između Srba, Hrvata i Muslimana, zbog čega su komunisti morali da ulažu izuzetne napore da bi se taj jaz premostio ili pak koliko-toliko ublažio.

Tako se iz izvještaja CK KPH od augusta 1941. o ustaškom teroru i njihovim akcijama na Kordunu, vidi da se ustanak, i pored svih poteškoća u okrugu Karlovac, vrlo brzo razvijao. U izvještaju se kaže: »Petrova gora je puna odreda, u njenom dijelu provedena je vojna organizacija, sjekli žice, rušili duž nje ceste i mostove. Borbe s ustašama se vode svakodnevno. Uništen je jedan kamion s ustašama, bilo ih je 35. Ubijèna tri oficira, uništena dva motocikla i dva bicikla. Spremni su za ponovni napad na Vojnić. Oko 200 ustaša preobučenih u ženska odijela, ne mogavši ništa ustanicima, u bijegu su palili žito. Zapalili su neke kuće u

Perni. Narod kaže: 'Oni nam pale selo Pernu, a mi ćemo sagraditi grad Pernu'. Moral na visini, a narod je raspoložen za borbu. Izjavljujem da kad bi imali 10 mitraljeza i 100 pušaka, da bi pored 'herojstva' ustaša i Zagreb mogli osvojiti. U Petrovoj gori se nalazi preko 2 000 boraca. U nju dolaze i iz Bosne. Veza je uspostavljena.«[41]

Značajnu pomoć u organizaciji partizanskih odreda pružili su učesnici španskog građanskog rata kao i komunisti koje je OK KPH upućivao na Kordun. Tako su već sredinom augusta na Kordun stigli Stjepan Milašinčić Šiljo, Ivo Rukavina, Srećko Manola, Robert Domani i Izidor Strok.

Radi objedinjavanja partizanskih akcija imenovano je odlukom OK KPH za Karlovac, već 18. augusta, jedinstveno vojno rukovodstvo za Kordun i Baniju, a cijelo područje Korduna i kotara Gline podijeljeno na šest vojnih rajona tako da je svaki rajon objedinjavao nekoliko partizanskih odreda.[42]

' Već u drugoj polovini septembra partizanski odredi na Kordunu predstavljali su po svojoj borbenosti i kvalitetu ozbiljnu snagu, kako u uništavanju neprijatelja, tako i u zaštiti naroda, i postali osnova daljnjeg razvitka NOP-a, ne samo na Kordunu već i šire.[43]

Na prvoj konferenciji delegata NOP-a Korduna i Banije, održanoj 19. i 20. septembra 1941. godine, sagledani su dvomjesečni rezultati u razvoju ustanka kao i slabosti koje su se u njemu ispoljavale. Na osnovu postavljenih zadataka, odlukom KPH od 30. septembra 1941, izvršeno je razgraničenje vojnog i političkog rukovodstva. Teritorijalno rukovodstvo za Kordun je ukinuto i osnovan je Štab odreda Korduna i Banije pod nazivom Komanda NOP-a odreda Korduna i Banije.[44]

U okviru dotadašnjih rajona formirani su partizanski bataljoni s jedne i rajonski partijski komiteti s druge strane. Oni su preuzeli rukovođenje cjelokupnom političkom aktivnošću, kao i organizacijom ostalih organizacija NOP-a. Tako je NOP Korduna već krajem septembra imao jasno zacrtane konture razvitka, što se posebno odrazilo na ubrzanje njegovog razvitka tokom navedenih mjeseci.[45]

Do kasno u jesen oslobođen je veliki dio teritorija Korduna, a neprijatelj se zadržao samo u kotarskim centrima. Pored niza akcija svakako je najznačajnija ona od 17. novembra kada je grupa od 25 partizana preobučenih u domobranske uniforme s fesovima na glavi, iz Petrove gore ušla u okupirani grad Karlovac. Ova akcija snažno je odjeknula ne samo u gradu i njegovoj okolini, nego i u čitavoj Hrvatskoj. Upad u karlova-

41 Izvještaj CK KPJ i Glavnog štaba NOP odreda od augusta 1941; Izvještaj CK KPH o ustaškom teroru na Kordunu 1 Lici, HAK, kut. 2.

42 Rukovodstvo za Kordun sačinjavali su: Ivo Rukavina, Srećko Manola, Robert Domani, Vjećeslav Holjevac, Stanko Opačić Canica i Miloš Dejanović, HAK, fase. OK KPH za Karlovac, kut. 1.

*3 AVII, 85-7-35, 153a-l-7, 152-1-3. AIHRPH, zbirka stenografskih bilježaka učesnika NOR-a Korduna, HAK, Zbirka izjava učesnika NOR-a, fase. ABC.

44 HAK, f. OK KPH Karlovac, kut. 2.

45 Dr Duro Stanisavljević, nav. rad, str. 236.

čku Gradsku bolnicu izazvao je paniku kod neprijatelja, a NOP je dobio nove pristaše u Karlovcu.[46]

Svakodnevni uspjesi partizanskih odreda na Kordunu, ne tako geografski udaljenog od Karlovca i Zagreba, zabrinuli su ustaške vlasti pa su 19. decembra 1941. poduzele ofanzivu jačim snagama na dio Korduna između željezničke pruge Karlovac—Glina i rijeke Kupe, u kojoj je učestvovao i sam Ante Pavelić. Pod njegovim rukovodstvom ustaše su poubijale sve stanovništvo sela Prkosa i Dugog Sela koje su pohvatale (1 500 ljudi), i popalile preko 2 000 kuća i gospodarskih zgrada[47] na području sjevernog dijela kotara Vrginmost.

Zahvaljujući žestokim petnaestodnevnim borbama, koje su vodile partizanske jedinice Četvrtog bataljona, uspjelo se s toga područja povući i skloniti u Petrovu goru 15 000 žena i djece iz kotara Vrginmost. Krajem 1941. borci kordunaških odreda opkolili su i neprijateljski garnizon u Vojniću zadržavajući ga pod opsadom i prekinuvši svaku njegovu vezu s Karlovcem.

Dvanaestog januara 1942. oslobođen je Vojnić i tom prilikom zarobljeno 450 domobrana s čitavom ratnom spremom.[48] Od tada je velik dio Korduna bio oslobođen, a neprijatelj je u Vojnić upadao još samo dva puta: u proljeće i rano ljeto 1942. godine.

Oružani ustanak na Baniji tekao je uporedo s razvojem ustanka na Kordunu. Međutim, zbog nepostojanja jedinstvenog rukovodstva za čitavo područje Banije, ustanak se ovdje razvijao nešto sporije i gotovo različito u svakom kotaru. Usvajajući odluku o podizanju ustanka na Kordunu i Baniji na partijskom savjetovanju 19/20. jula 1941. godine u šumi Abez, KK KPH za Glinu prišao je odmah njenom provođenju. Već 21/22. jula, na proširenom sastanku KK u selu Balinac, izrađen je plan prvih oružanih akcija na kotaru i određeni zadaci svake partijske organizacije.[49]

23/24. jula grupa od 25 ustanika iz sela Vlahovića, Velikog Šušnjara, Luščana i zaselka Kosa pod rukovodstvom Vasilja Gaćeše izvela je oružanu akciju na žandarmerijsku posadu u Banskom Grabovcu.

Nakon izvršene akcije borci su se povukli u Šamaricu koja je na Baniji, kao i Petrova gora na Kordunu, postala žarište i centar okupljanja ustaničkih snaga.

Prije nego se stanovništvo iz obližnjih srpskih sela povuklo u Šamaricu, ustaško-domobranske snage su 24. jula upale u Banski Grabovac i susjedna sela, gdje su pohvatali hiljadu dvije stotine ljudi i pobili ih u

46 Mr Đuro Zatezalo, Partizanska akcija u Karlovcu 17. novembra 1941. godine, HAK, Zb. 3, str. 127—141.

47 HAK, f. OK KPH. kut. 5.

48 Zbirka sjećanja učesnika o borbi za oslobođenje Vojnića 12. januara 1942, HAK, fase. B-6, L-U.

49 Zbirka sjećanja s partijskog savjetovanja u Abezu, HAK, kut. 1, Zbirka sjećanja organizatora ustanka na kotaru Glina: Ranko Mitić, Milutin Baltić, Simo Tođorović, Milan Despot i dr., HAK, kut. 2.

Banskom Grabovcu.[50] Tada se na zapadnim padinama Šamarice slilo u zbjeg, iz južnog dijela kotara, preko tri hiljade stanovnika, a još više od toga broja sklonilo se u šumu Prolom u šikare nedaleko sela. KK KPH za Glinu organizirao je zbjegove i sređivao okupljene oružane grupe u Samarici, a partijsko rukovodstvo radilo je na povezivanju i ostalih ustaničkih grupa na području kotara. Preko tri stotine ustanika pristupilo je izvođenju vojničkih vježbi i političkoj izgradnji boraca.[61] Gotovo na sličan način tekao je razvitak ustanka i na drugoj strani Šamarice, gdje su se okupljali ustanici petrinjskog kotara. I oni su u to vrijeme ostali bez veze s OK KPH za Sisak kao i ustanici s glinskog kotara, čije su veze bile prekinute s OK KPH za Karlovac.

KK KPH za Petrinju uspio je da većinu srpskog stanovništva, krajem jula 1941. godine, smjesti u zbjegove s istočne strane Šamarice. Tako se u predjelu zvanom Kaline našlo preko pet hiljada stanovnika, većinom s petrinjskog kotara. Komunisti su i ovdje uspjeli organizirati život naroda i prve ustaničke grupe.

Ustanak na teritoriju kostajničkog i dvorskog kotara razvijao se u prvo vrijeme pod uticaj em ustaničkog vala iz Bosne, a već u augustu, i pod uticajem ustanka s područja glinskog kotara. Tako krajem augusta na ovom području djeluje oko stotinu boraca koji su kao i oni s glinskog i petrinjskog kotara, tokom toga mjeseca i u prvoj polovini septembra, izveli više diverzantskih i oružanih akcija. Dvadeset prvog septembra u Šamaricu, u predjele Kaline, došao je Sisački partizanski odred sastavljen od Hrvata komunista iz Siska i okoline. Njihov dolazak značio je odlučujući korak u stvaranju oružanog jedinstva srpskog i hrvatskog stanovništva Banije. To je bila potvrda srpskom narodu o zajedničkoj borbi protiv okupatora i njegovih slugu za nacionalno i socijalno oslobođenje.

»U logoru Kaline sastali smo se s rukovodiocima Hrvatima, prvoborcima iz Siska i okolice, koji su došli u Šamaricu s Vladom Janjićem Capom, Franjom Ogulincem Seljom, Arturom Turkulinom, Marijanom Cvetkovićem i drugima zajedno sa Srbima kotara petrinjskog i kostajničkog: Đurom Kladarinom, Čedom Borčićem, Urošem Krunićem i drugima. Izabrano je zajedničko rukovodstvo na čelu s komandantom Vasiljom Gaćešom.«[52]

Tada je formiran štab PO Banije s komandantom Vasiljom Gaćešom, komesarom Đurom Kladarinom i operativnim oficirom Milanom Pavlovićem. Jedinstveno vojno tijelo za Baniju rukovodilo je s tri partizanska bataljona — prvim na glinskom, drugim na dvorskom i trećim na petrinjsko-kostajničkom području.

Već 26. septembra objedinjene partizanske snage na Baniji izvršile su napad na općinu i žandarmerijsku stanicu u Gornjem Klasniću i Malom Gracu. Oslobođenjem ovih općinskih mjesta i okolnih sela znatno je pro-

SO Đuro Roksandić, Teror ustaša u glinskom kotaru 1941, Zb. Sisak i Banija 1941, str. 829—832.

51 Simo Todorović, Grabovačka akcija i prvi NOO-i na području općine Glina, Zb. Sisak i Banija 1941, str. 725.

52 Simo Todorović, Sjećanje na prve dane ustanka 1941, Muzej Sisak, br. 62.

širena slobodna teritorija Banije. Znajući da je Samarica značajna partizanska baza na Baniji, jake ustaško-domobranske snage napale su 20. oktobra 1941. godine, iz pravca Petrinje i Kostajnice, partizane Šamarice upravo u času kada su one bile na putu da napadnu jako ustaško uporište u Zrinju.

Neprijatelj je uspio da uđe u Šamaricu, zapali izgrađene objekte i uništi pripremljene rezerve hrane i slično. Zapovjedništvo oružničkog krila iz Petrinje navodi u svom izvještaju o borbama 21. i 22. X 1941: »Gaćešin logor sastojao se od 80 boraca. U njemu su nađene posteljne stvari, žita, rakije, vina, stoke, suhog mesa, dvije kace mesa usoljenog, tambure za cio tamburaški orkestar, tri bale kože, vojničkog, oružničkog i ustaškog odiela, strojopis, šapirograf, papira, arhiva, pilana, mlin, krojačka i postolarska radiona. Osim arhive i stoke sve je zapaljeno i uništeno od naših snaga.«[53]

Od tada su se partizanske jedinice Banije orijentirale na izvođenje oružanih akcija na širem teritoriju. Tako su borci iz grupe zvane »Čerkezovac«, na dvorskom području, izveli tokom oktobra niz akcija, a u novembru oslobodili i općinske centre uništivši ustašku vlast u Rujevcu, Javornju i Zirovcu. Spaljene su općinske arhive, razoružane neprijateljske posade i prošireno oslobođeno područje sve do Cazinske krajine.[54]

Četvrtog decembra 1941. u selu Trnovcu, odlukom CK KPH, a uz pomoć partijskog i vojnog rukovodstva s Korduna, formiran je OK KPH za Baniju, koji je od tada objedinjavao kotar Glinu, Petrinju, Kostajnicu, Dvor, Cazin i dijelove kotara Sisak.[55]

Zajedničko vojno-političko rukovodstvo za Baniju dalo je snažniji poticaj političkom učvršćenju i razvijanju NOP-a i oružanih akcija na Baniji. Tu su ustaničke snage krajem 1941. godine izvojevale značajne pobjede u borbi s jakim neprijateljskim formacijama koje, kao ni na Kordunu, nisu više bile u stanju da onemoguće daljnje širenje NOP-a. Partizanske jedinice na Baniji uspjele su stvoriti jedinstvenu slobodnu teritoriju, povezavši područje kotara Gline i Dvora sa slobodnim područjem Korduna i Bosanske krajine. Isto tako »veze između slobodne, poluslobodne teritorije i teritorije koju je neprijatelj kontrolirao na željezničkim putnim komunikacijama, na rijekama Uni, Kupi i Savi u pravcu gradova, kotarskih centara Banije i Zagreba, relativno su dobro funkcionirale.«[55]

Razvitak ustanka u Lici bio je sličan onom na Kordunu i Baniji, uz niz svojih specifičnosti u svakom od njenih 8 kotara. Okupacijom i strahovitim ustaškim terorom, koji se posebno ispoljio na ovom području već krajem aprila te u maju i junu 1941. godine, pripreme za ustanak bile su

53 Zb. NOR, tom V, knj. 1, str. 488.

54 Ljuban Đurić, Kotar Dvor na Uni u oružanom ustanku 1941. godine, Zb. Sisak i Banija 1941; HAK, Zb. 3, str. 261. i 262.

55 U sastav OK KPH za Baniju ušli su: Vlado Janjić Capo, Ranko Mitić, Đuro Kladarin, Stanko Bjelajac, Tone Stajcer, Ivo Brodarec i Artur Turkulin; Dr Savo Zlatić, Uz stranice partizanskog dnevnika 1941—1942, HAK, Zb. 3, str. 248.

56 Uroš Krunić, Razvoj i učvršćivanje NOB-e na Baniji i u kotaru Sisak u novembru--decembru 1941. i u januaru 1942; Zb. Sisak i Banija 1941, str. 194.

-dosta usporene. Broj članova KPJ se smanjio jer su ubrzo neki bili pohapšeni, neki su se sklonili u Dalmaciju i Sušak, a neki su otišli u Srbiju. »Tako se koncem maja i u toku juna sklonulo u Srbiju i Dalmaciju oko 500 lica među kojima i desetak komunista i revolucionarno orijentiranih intelektualaca. U Srbiju su se sklanjali iz svih krajeva Like, a naročito iz Udbine, Gospića, Perušića, Otočca, Brinja i Korenice, dok su u Dalmaciju izbjegli većinom iz Gračaca i Donjeg Lapca.«[57]

Tako je povezanost partijskih organizacija bila za neko vrijeme prekinuta i OK KPH za Liku nije u tim prvim danima bio u mogućnosti da objedini njihov rad. Komunisti su u svojim selima ili mjestima, kao i oni koji su došli iz drugih krajeva svojim kućama, užurbano radili na prikupljanju oružja i ukazivali na potrebu njegovog sakupljanja i pripremanja oružanog ustanka. Oni su djelovali uglavnom samoinicijativno, ponegdje u okviru sela, odnosno mjesta, a ponegdje pod rukovodstvom kotarskih partijskih organizacija. Jedino su komunisti kotara Gospića pripreme za ustanak vršili pod neposrednim rukovodstvom sekretara OK KPH za Liku Jakova Blaževića, iskusnog partijskog rukovodioca, i člana OK KPH Mile Počuče, koji su se u to vrijeme našli na području ■ovog kotara.[58]

Uslijed ustaškog terora, na čitavom području Like našle su se već u maju, a naročito u junu, po obližnjim šumama nepovezane grupe ljudi iz gotovo svih srpskih sela. Kako su se među njima našli i komunisti, oni su ih upućivali na sklanjanje ispred neprijatelja i istovremeno ih usmjeravali na pripreme za oružani ustanak. Komunisti su bili u izuzetno teškom položaju jer su u nepojmljivim uslovima terora morali užurbano raditi na sređivanju i povezivanju svojih redova. Već tokom juna napori komunista su dijelom uspjeli u povezivanju organizacija unutar kotara, a djelomično i u čitavoj Lici. Ali istovremeno ustaše su prišle masovnom uništavanju srpskog naroda i pojačanom teroru nad hrvatskim, nastojeći što više odvojiti jedan narod od drugoga.

Posebnim zalaganjem i odlučnošću komunista, u Lici su se već u vrijeme priprema za ustanak, vidnije izražavala pojedina ustanička žarišta kao područje kotara Donjeg Lapca i Gračaca, zatim gospićko, koreničko, uđbinsko, a ubrzo otočačko i brinjsko.

Već u maju donjolapački komunisti, rukovođeni Dokom Jovanićem, formirali su Inicijativni odbor za organizaciju ustanka na ovom području raspolažući s oko 200 vojničkih pušaka različitih tipova i oko 7—8 puškomitraljeza.[59] Izbjegli narod formirao je svoje logore u obližnjim šumama za svaki zaselak. Tu su se obično zadržavali danju dok bi noću prilazili svojim kućama, ukoliko bi im to prilike dozvoljavale. I pored svih nastojanja da se komunisti južne Like povežu s Gospićem i Zagrebom, veze nisu uspjele. Zato su potražili izlaz na bosanskoj strani, gdje su se tokom juna

57 Dr Duro Stanisavljević, Lika u NOB-i 1941, str. 28.

58 Milan Kuprešanin, Ustanak na području Gospića, Lika u NOB-i 1941, str. 152; Dr Đuro Stanisavljević i Srđan Brujić, Razvoj organizacija KP u Lici i njihova uloga u ustanku 1941, Lika u NOB-i 1941, str. 7.

59 Đoko Jovanić, Ustanak u južnoj Lici 1941. Lika u NOB-i 1941, str. 101.

i početkom jula 1941. uspjeli povezati s partijskom organizacijom u Drvaru. Povezivanje s drvarskim komunistima omogućilo je pokretanje masovnog ustanka 27. jula 1941. u južnoj Lici kao i Bosanskoj krajini. Toga je dana preko 10 gerilskih odreda iz srbske i zrmanjske općine stupilo u akciju. Vijest o ustanku pronijela se velikom brzinom po Lici, a naročito o oslobođenju Donjeg Lapca kao prvog kotarskog mjesta u Hrvatskoj (30. jula 1941). Ustaničke snage su tokom 7 dana oslobodile gotovo sve područje donjolapačkog i gračačkog kotara osim mjesta Gračaca. Tako je prvo i masovno ustaničko žarište u Lici uspjelo stvoriti oslobođenu teritoriju. Na njoj su se, slično kao i prvih dana ustanka na sjevernom području Korduna, formirali tzv. ustanički frontovi prema Lo vincu, Gračacu, Udbini, a posebno prema Bihaću, čvrsto povezani s ustanicima zapadne Bosne.

»U ovo vrijeme je naš revolucionarni Odbor postao Štab gerilskih odreda a kasnije poslije prvih naređenja iz Drvara — Štab gerilskih odreda: za Srb i okolinu«.[60] Oslobođenjem Lapca formiran je i Štab gerilskih odreda za Donji Lapac i okolinu s komandantom Gojkom Polovinom.

Posebno karakteristično za ustanak u gračačkom i donjolapačkom kotaru je to što su ustanici, raspolažući dovoljnim snagama u ljudstvu i oružju, uspjeli da u dobrom dijelu onemoguće ustaško-domobranske snage u njihovim namjerama uništavanja srpskog stanovništva. Ustašama je jedino uspjelo da uz pomoć domobranskih snaga pristiglih iz Varaždina, Karlovca i Gospića izvrše pokolj u vremenu od 27. jula do 2. augusta u mjestu Gračac i selima Štikadi, Lovincu i Ploči. Prema nepotpuno istraženim podacima u pomenutim mjestima ubijeno je 525 žena, djece i staraca.[61]

Komunisti gospićkog kotara, rukovođeni sekretarom OK KPH za Liku Jakovom Blaževićem, od samog početka su bili usmjereni na stvaranje čvrstih ustaničkih žarišta na ovom području. Članovi OK KPH za Liku Jakov Blažević i Mile Počuča su već 27. jula, kada se prišlo direktnim pripremama za pokretanje masa na oružani ustanak, bili upoznati s Proglasom CK KPJ i direktivama za otpočinjanje oružane borbe. Tako je stanovništvo u zbjegovima na ovom području bilo blagovremeno obavješteno o ciljevima ustanka i otpočinjanju oružanih akcija. Komunisti ovog dijela Like su već 29. jula, neposredno poslije događaja u jugoistočnoj Lici, masovno pokrenuli narod na oružani ustanak. Pod odlučnim rukovodstvom partijske organizacije plamen ustanka ubrzo se proširio. Napad na ustašku posadu u selu Vrepcu 29. jula bio je prvi u nizu akcija na neprijatelja u selima Medak, Tušice, Divoselo, Barlete, Široka Kula i druga u neposrednoj blizini brojnih talijansko-ustaško-domobranskih snaga u Gospiću.[62] Ovaj talas ustanka već 2. augusta sukobio se sa snažnim ustaško-domobranskim jedinicama, pokrenutim iz Otočca i Gospića a oja-

60 Isto, str. 114.

61 Izjave Bude Gnjatovića, Petra Kljajića, Jove Lujića, Koste Končara, Đure Suša f Nikole Gnjatovića.

62 Milan Kuprešanin, Ustanak na području Gospića, str. 155—158, Lika u NOB-i 1941.

•canim na silu mobiliziranim seljacima s područja gospićkog i perušićkog kotara. Te su snage uspjele da u razdoblju od 2. do 6. augusta pobiju znatan dio stanovništva u Gospiću i selima: Čitluku, Divoselu, Ornicama, Širokoj Kuli, Smiljanu, Ostrvici i Barletama, gospićkog i Kosinju, Kršu, Mlakvi i Jančи, perušićkog kotara. Prema nedovoljno utvrđenim podacima tada je u pomenutim mjestima stradalo 4 120 ljudi, žena i djece.[63] Zbog ovoga ustaničke snage gospićkog kotara, inače sa izuzetno malim brojem oružja, morale su tih dana da ulažu krajnje napore u spašavanju stanovništva, rvajući se sa znatno jačim snagama protivnika. Međutim, na perušićkom kotaru je iz navedenih razloga za neko vrijeme usporen razvoj oružane oslobodilačke borbe.

Već 15. augusta 1941. godine, u prisustvu sekretara OK KPH za Liku Jakova Blaževića, izabrano je jedinstveno rukovodsvto za vođenje ustanka na gospićkom kotaru.[64]

Kao treće značajno ustaničko žarište bilo je područje koreničkog i udbinskog kotara. No, ovdje je bila poteškoća zbog pomanjkanja oružja i smanjenog broja stanovništva, jer su ustaše iselile žitelje iz općine Plitvički Ljeskovac, a općina Ličko Petrovo Selo, bila je sve do kasno u jesen 1941. u nadležnosti partijskog rukovodstva u Bihaću. Posebnu pomoć komunistima u organiziranju prvih oružanih akcija na ovom području već od prve polovine jula 1941. pružio je Marko Orešković, član CK KPJ. Zahvaljujući njegovoj pomoći i pomoći sekretara CK KPH Rade Končara, formirani su na ovom području gerilski odredi koji su krajem jula i početkom augusta izveli nekoliko zapaženijih akcija na neprijateljske patrole i posade. Vijest o ustanku u Drvaru i Srbu, te u Srbiji i Crnoj Gori, imala je posebnog odraza na razgaranje ustanka kako na Baniji i Kordunu, tako i u Lici. Ustanici na Ljubovu, rukovođeni Stanišom Opsenicom, posebno su zabrinuli neprijateljske snage na ovom području. Slično ustanicima na Baniji, koji su upotrebljavali tzv. banijski top, i ovi ovdje izradili su bombe poznate pod imenom »Durkavuz«.[65] One su toliko zaplašile neprijatelja da je ovaj mislio da ustanici raspolažu topovima. Na ovom području ustanici su, rukovođeni Markom Oreškovićem, 30. septembra 1941. godine ušli u otvorenu borbu s talijanskim okupatorom na planinskom sedlu Pogledalo, što je imalo posebno značenje za daljnji brzi razvoj ustanka u ovim krajevima.

Pripreme i širenje ustanka u zapadnoj Lici, tj. u otočačkom i brinjskom kotaru, otpočele su nešto kasnije i razlikuju se po organizaciji kao i po učešću masa. Pripreme su počele u augustu kada su izvedene i prve oružane akcije na neprijatelja u Škarama i Žutoj Lokvi. Djelovanjem Marka Oreškovića, a uz pomoć Stipe Ugarkovića i Srđana Brujića, izvr-

■63 Milan Kuprešanin, Ustanak u Jugoslaviji 1941, Lika 1941, Bgd, 1963, str. 183. Grga Uzelac, Smiljan u 1941. godini, Lika 1941, str. 489.

^64 U Komandu su izabrani Milan Kuprešanin, Ico Njegovan i Đuro Petković, a ubrzo umjesto Petkovića, Petar Kleut. Na ovom području već krajem septembra formiran je Prvi lički partizanski odred sa 4 bataljona. HAK, Zbirka sjećanja, kut. 1.

65 »Durkavuzom« se u Lici naziva šuplji čelični valjak konusnog oblika u sredini točka seljačkih kola kroz koji prolazi osovina na kojoj leže točkovi.

šeno je povezivanje komunista na ovom području, prije svega iz Škara, Doljana i Poduma. Ubrzo iza toga formirani su partizanski odredi jačine 15—30 boraca, koji su 3. septembra izveli oružanu akciju i na žandarmerijsku stanicu u Brlogu. Učestalim diverzijama i akcijama zatalasana su sva srpska sela na ovom području. Dolaskom prvih boraca Hrvata u partizanske odrede i stvaranjem uporišta u većem broju hrvatskih sela na ovom području, kao i na gospićkom i perušićkom, stvorena je već u samom početku ustanka solidna osnova za ostvarivanje bratstva hrvatskog i srpskog naroda.

Zahvaljujući izuzetnoj političkoj aktivnosti, lički komunisti su i pored niza počinjenih ustaških zločina nad nevinim srpskim stanovništvom, uspjeli spriječiti bratoubilački rat što ga je okupator htio nametnuti. U toku dvomjesečnih borbi, članovima OK KPH uspjelo je da povežu partijske organizacije i pristupe formiranju novih. Sagledavši dotadašnje slabosti i analizirajući postignute rezultate u borbi, članovi OK KPH za Liku, u prisustvu delegata CK KPH Vladimira Popovića, dogovorili su se U. septembra u Donjem Lapcu o daljnjem usmjeravanju ustanka u Lici. U cilju izvršavanja postavljenih zadataka, u svaki kotar upućen je po jedan član OK KPH.[68]

»U našem kotaru se do polovine mjeseca septembra 1941. godine ustanak razvijao bez direktiva OK za Liku. Tek poslije sastanka OK za Liku održanog U. IX 1941. u Lapcu povezujemo se njime.«[67] Rezultati ovog dogovora bili su već očiti u oktobru kada su obnovljeni i sređeni kotarski komiteti KPH tako da je u Lici djelovalo 35 ćelija s preko 200 članova KP.[68] Za daljnji tok razvoja ustanka posebno značenje ima savjetovanje vojnih delegata Like održano 21. septembra 1941. na Kamenskom u prisustvu člana CK KPJ Marka Oreškovića. Tu je naročita pažnja posvećena organizaciji vojnih jedinica s težnjom objedinjavanja ustaničkih snaga. Na ovom savjetovanju formiran je štab za Liku i Kordun, koji iz objektivnih razloga nije mogao djelovati. Stoga je početkom oktobra u Krbavici, na sastanku OK KPH za Liku, a uz prisustvo Vladimira Popovića, nakon upoznavanja sa zaključcima savjetovanja u Stolicama i odlukama o provođenju jedinstvene vojne organizacije u Jugoslaviji, formirano jedinstveno vojno rukovodstvo za Liku pod nazivom Stab Grupe NOPO za Liku.[60]

Pored formiranja jedinstvenog vojnog rukovodstva, ovo savjetovanje imalo je posebno značenje u usmjeravanju ustanka na nepoštednu borbu protiv talijanskih okupatora koji su se javljali kao »zaštitnici« srpskog naroda sa ciljem razbijanja NOP-a i potpunog razjedinjavanja srpskog i hrvatskog naroda.

66 Zb. NOR-a, tom V, knj. 1. str. 77—80.

67 Ing Dušanka Grubor, Ustanak i razvoj borbe u brinjskom kotaru. HAK, Zb. 3, str. 752.

68 Srđan Brujić i dr Đuro Stanisavljević, Razvoj organizacija KP u Lici i njihova uloga u ustanku 1941, Lika u NOB-i 1941, str. 35.

69 Todor Radošević, Vojno rukovodstvo ustanka u Lici, Lika u NOB-i 1941, str. 576; Jakov Blažević, Sjećanja na ljude i minule događaje u Lici godine 1941. i 1942. HAK, Zb. 3, str. 642—643; Dr Gojko Polovina, Sjećanje na početni period narodnog ustanka U Lici godine 1941. HAK, Zb. 3, str. 803.

»Srpski je narod u Lici u smrtnoj opasnosti istrebljenja, pod ustaškim nožem i bezdanim jamama odbio četničku mogućnost da ga talijanski okupatori štite od ustaša. On je sam sebe zaštitio od ubojica, koje su baš ti okupatori doveli na vlast, on je prozreo četnike u njihovoj izdajničkoj i kontrarevolucionarnoj raboti i time dokazao da se nije dizao na ustanak jer drugog izlaza nije bilo.«[70] Provodeći ovu odluku već posljednjih dana septembra i početkom oktobra, partizanske snage izvele su više diverzantskih i oružanih akcija širom Like, kako na ustaško-domobranske tako i na talijanske snage.

Iako su već tada pročetnički elementi bili čvrsto povezani s Talijanima, u nastojanju da na razne načine odvoje srpske mase od NOP-a, koristeći pojačani ustaški teror i teške prilike naroda u zbjegovima, služeći se i parolom »Udruži se i s vragom dok pređeš preko ćuprije,[71] oni nisu uspjeli zaustaviti revolucionarni zamah na ovom ustaničkom području. Ni snažne ustaško-domobranske snage u ofanzivi na slobodno područje početkom oktobra, nisu uspjele slomiti ustanak u Lici. Naprotiv, uspješni razvoj ustanka prisilio je NDH da prepusti Talijanima već u septembru vojnu i civilnu vlast u tzv. Drugoj zoni, a početkom oktobra i vojnu vlast u Trećoj zoni, tj. u Lici, Kordunu i zapadnom dijelu Banije. Postignuti vojni uspjesi omogućili su stvaranje i drugih organizacija NOP-a, te su pored partijskih formirane i skojevske organizacije na čelu s OK SKOJ-a za Liku. Do kraja godine formirane su i organizacije AFŽ-a i organi nove narodne vlasti, o kojima će biti posebno govora.

Značajni rezultati bili su ostvareni u povezivanju s hrvatskim selima u gospićkom, brinjskom i perušićkom kotaru. U tom povezivanju izuzetni značaj imalo je formiranje partizanske čete sastavljene od 30 Hrvata iz sela Smiljana, koja je uz ostale Hrvate u drugim jedinicama iz hrvatskih sela Like, Dalmacije i Zagreba imala posebno značenje u obuhvaćanju hrvatskih masa u NOP.

Odlučnom orijentacijom OK KPH za Liku, u prvoj polovini decembra, izvršena je reorganizacija partizanskih jedinica, koje su u svom sastavu imale 3 730 boraca i bile osposobljene za vođenje i složenijih vojnih operacija.

Daljnji korak u usmjeravanju partizanskih snaga u okviru širenja NOP-a Hrvatske učinjen je na savjetovanju GŠ NOVH 13. decembra 1941. godine u Zbjegu.

Napadom na talijanske snage u Korenici krajem 1941, OK KPH za Liku učinio je snažan korak u mobilizaciji naroda i partijskih organizacija u sprovođenju jedinstvene komande i usmjeravanju partizanskih snaga Like na šire i obimnije akcije protiv okupatora. Upravo borbom za Korenicu partizanske snage Like pokazale su se vojno i politički spremne da počnu organizirano i napadima na talijanskog okupatora. Time je ustanak u Lici ušao u novu fazu razvitka.

70 Jakov Blažević, nav. rad, str. 640.
71 Zb. NOR, tom V, knj. 1, str. 134—135.

Seoske narodne straže

Na Kordunu, Baniji i Lici seoske narodne straže nastale su već u maju kao prva organizirana zaštita sela. Po prirodnoj i društveno-historijskoj zakonitosti samoodbrane i samoodržanja seljaci su, rukovođeni komunistima a ponegdje i po vlastitoj inicijativi, stvarali vojne i civilne seoske straže radi zaštite od ustaško-domobranskih, žandarmerijskih i talijanskih nasrtaja na njihove domove i živote. Kako su u početku seoske straže imale karakter manjih grupa vezanih rodbinskim vezama ili životom zaselaka — sela, komunisti su povezivali te samoinicijativne grupe dajući im organizirane oblike borbenih i vojničkih organizacija i na taj način podizali duh i moral kod ugroženog stanovništva.

Pojava seoskih narodnih straža nije samonikla. Ona nije bila nova u NOR-u već karakteristična pojava za tradicionalno ratnička područja kakva su bila upravo ova. One su ostatak tradicije iz vremena Vojne krajine. U prvim mjesecima okupacije i uspostave NDH, straže imaju karakter samoodbrane, sadržavajući u sebi snažne elemente organiziranog otpora okupatoru i njegovim slugama. Seljak na Kordunu, Baniji i Lici još uvijek je znao — preko svojih starijih — o zasjedi, zbjegu i zemunicama za sklanjanje hrane i odjeće. O tome nema sačuvanih dokumenata. Međutim, preživjeli stanovnici ovih krajeva dobro se sjećaju njihovog nastanka, kao i njihove značajne uloge u tim prvim mjesecima okupacije i uspostave NDH.

Upravo zato što o njima nema pisanih dokumenata i što se o njima kao prvim organiziranim oblicima otpora stanovništva ovih krajeva malo zna, nastojat ću u ovom dijelu rada, na osnovu živog sjećanja velikog broja učesnika tih događaja, odrediti njihovo značenje.

Već krajem aprila, a naročito u maju i junu, srpsko stanovništvo ovih krajeva izbjegavalo je organe vlasti NDH kao uporišta okupatora i ustaških zločinaca. Ono je bježalo u šume čim bi opazilo nailazak neprijateljske vojske i u njima se zadržavalo sve dotle dok se neprijatelj ne bi povukao iz njihovih sela. Upravo ovakve prilike tražile su organiziranu zaštitu sela i stanovnika. Dan je bio ugodniji od noći. Zato su danju stanovnici sela, koja su bila prva do neprijateljskih uporišta, stražarili pazeći da ih neprijatelj ne iznenadi. Onog časa kad bi ovi počeli bježati, to je bio znak i za sve ostale da neprijatelj nailazi, da treba sakriti sve što se može, te potražiti zaštitu u obližnjim šumama.

Neprijatelj je obično koristio noć, jer mu je mrak omogućavao da se neprimjetno privuče selu, da ga opkoli i izlaza za narod nije bilo. Zato je stanovništvo već tada radilo na organizaciji javnog reda i sigurnosti kao i na suzbijanju pokušaja onih, koji su nastalu situaciju htjeli iskoristiti za sebe. Organizirane seoske narodne straže imale su tada glavni zadatak da budno paze danju, a još više noću, na dolazak ustaša, kako selce ne bi bilo zatečeno te da paze na red i sigurnost sprečavajući pojedine prestupe i slično. »Tim aktom kad narod izabiranjem svojih vlastitih organa protiv i mimo postojećih državnih negira svako pravo funkcije stare vlasti, počinje ovdje u stvari traženje novog, nove vlasti. Time je u histo-

riji ovoga kraja počela po sadržaju nova revolucionarna epoha.«[72] Prema tome, na Kordunu, Baniji i Lici susrećemo jednu vrlo značajnu činjenicu, da organizacija stvaranja prvih formi narodne vlasti u vidu narodnih straža, počinje već prije samog oružanog ustanka do kojeg je došlo u drugoj polovini jula 1941. godine. Narodne straže birane su u srpskim selima na ovom području već u maju i junu 1941. i predstavljale su jezgro nove vlasti, jer na revolucionaran način negiraju postojeću.

»Od sredine aprila mi smo skoro u svakom selu na kotaru (misli se na kotar Glinu — op. autora) imali da su ljudi dobrovoljno išli na stražu i pri svakoj pojavi kamiona neprijateljskih vojnika, ili grupa žandara i ustaša oni su odmah javljali tako da nije moglo doći ni do kakvih iznenađenja ni po danu ni po noći. Ovakve vijesti odmah su se dojavljivale preko kurira.«[73]

Seoske narodne straže formirane su na javnim sastancima gdje su birani i komandiri, njihovi zamjenici, a ponegdje i komesari sela. Tako dr Nikola Rapajić navodi imenično 25 sela na području kotara Korenice, koja su imala organizirane seoske narodne straže s komandirima.[74]

»U prvoj polovini augusta u svim selima ove općine (misli se na općinu Bunić u kotaru Korenica — op. autora) osim u selu Čanku formirane su seoske straže. Komandirima sela stavljeno je na raspolaganje sve postojeće oružje. Na njih je prenijeto i pravo raspoređivanje sposobnih ljudi za borbu, zbrinjavanje izbjeglica iz susjednih općina, kao i ostale funkcije vlasti dok to kasnije nisu preuzele političke organizacije a potom odbori.«[75] Komandiri straža raspoređivali su osmatrače za praćenje kretanja neprijatelja o čemu su ovi izvještavali govornim znacima. Bilo je, međutim, i drugih znakova i sredstava za to. Kako do crkvenih zvona obično nisu mogle doći, straže su postavljale na pogodnija mjesta stare kazane ili kante u koje bi stražari udarali čim bi primijetili neprijatelja. Za stanovništvo koje se nalazilo u zbjegovima, najčešće su se upotrebljavali ugovoreni znaci kao što je bilo vješanje rublja na određena mjesta, istjerivanje stoke na dogovorenu parcelu ili je na pojedinim uzvišenjima bilo postavljeno krošnjato drvo kod kojega je bila straža sastavljena od omladinaca, omladinki ili žena, koji su osmatrali nailazak ustaša. Ako bi se ustaše pojavile, krošnjato drvo bi se spustilo (jer je bilo samo pobodeno u zemlju — opaska autora) a to je bio znak da se narod treba sklanjati.[76]

Ovi i slični signali najviše su korišteni u obavještavanju ljudi što su spavali u zbjegovima, sa ciljem, da ih se obavijesti o mogućnosti privla-

72 Branko Zutić, Razvitak narodne vlasti u kotaru Vrginraost, str. 72, HAK, fase. Vrginmost.

73 Izjave Stanka Bjelajca, Milutina Baltića, Ranka Mitića i Uroša Krunića date 29. IX 1951. u ČK KPH u Zagrebu, AIHRPH, MG-6/7-1941.

74 Dr Nikola Rapajić, Sjećanje, AIHRPH, Mg — 34/1-6

75 Dmitar Zaklan, Organizacija vojnih jedinica u općini Bunić, Lika u NOR-u 1941, str. 515.

76 Lazo Radaković, Selo Mogorić u ustanku, AIHRPH — MG 15/ 15/1-14

čenja svojim kućama. Na svim mjestima gdje su dolazili, komunisti su upućivali narod kako treba formirati straže i što treba činiti u slučaju nailaska neprijatelja. Tako je Marko Orešković u selima Like stanovništvu govorio da je osnovni zadatak straže zaštita sela od upada neprijatelja da se ono može blagovremeno skloniti i da ne padne u ruke ustašama. »Marko je ponavljao nekoliko puta da se ne smije dozvoliti da okupator i ustaše odvode nedužne u zatvor i dalje na gubilišta.«[77]

I u udbinskom kotaru, kao i u drugim selima Like, Korduna i Banije, formirane su seoske narodne straže s istim zadacima. »Te straže su prerasle dolaskom Marka Oreškovića u borbene odrede. Od njih se stvaraju tokom jula borbene grupe koje idu u akciju i van sela, a straže sastavljene od starijih ljudi i slabije naoružanih ostaju u selu.«[78]

Seoske narodne straže, iako u početku u pravilu nisu bile naoružane, obično su koristile kubure i zarđale puške, a u pomanjkanju toga kovači su im kovali koplja i podešavali rogulje ili drugi alat. Njihovo naoružanje bila je vjerna slika prošlosti ovog vječito ratničkog područja. Međutim, već krajem jula i početkom augusta, one raspolažu s više pušaka i spremnije su za pružanje i organiziranje oružanog otpora. Karakter njihovog djelovanja već je tada predstavljao začetak stvaranja ustaničke vlasti i negiranja vlasti okupatora i NDH. Zato narodne straže u organiziranju NOP-a predstavljaju klicu stvaranja nove narodne vlasti. Nejasnoće koje još uvijek postoje u objašnjavanju začetaka prvih organa narodne vlasti na području Korduna, Banije i Like, proizlaze upravo iz toga što stanovništvo u većini već prvih dana nije podržalo okupatorsko-ustašku vlast, te iz nužde i praktične potrebe vrlo rano, u odnosu na druge krajeve, ovdje nastaje potreba za organiziranom zaštitom sela. Već tada pod rukovodstvom organizacije KPJ formirani su odbori, iako tih prvih dana još nije bilo nikakvih direktiva za vlast u selima ovih krajeva. Jasno je da takve direktivne u to vrijeme nije moglo ni biti dok se nisu organizaciono učvrstile partizanske jedinice i dok nije bio stvoren prvi oslobođeni teritorij.

Do augusta 1941. godine u svim ugroženim selima postojale su seoske narodne straže te poznati »frontovi«[79] naroda na Kordunu oko Kirina, Perne, Široke Rijeke, Veljuna i u Lici prema Lovincu, Gračacu, Udbini i Bihaću. Seoske straže su već prije dolaska španjolskih boraca na ovo područje pokrile sva naselja oko žandarmerijskih stanica i ustaško-talijanskih uporišta.

77 Dušan Vlaisavljević, Neka sjećanja iz ustanka u koreničkom kotaru, HAK, Zb. 3, str. 839.

78 Sjećanje Rade Grkovića i drugih: Formiranje i začeci prvih organa vlasti, AIHRPH, MG-15/III-26; Milan Bukvić, Otočac i Brinje u NOB-i 1941—1945, str. 105.

79 U prvim danima ustanka u borbu je stupilo sve muško stanovništvo od 15 do 60 godina, bez obzira na pomanjkanje oružja koje se nadoknađivalo raznim poljoprivrednim alatkama. Zbog masovnih ustaško-domobranskih represalija ustanici su gusto zaposjedali položaje u dužini i po nekoliko kilometara, uvjereni da će na taj način odbraniti svoja domaćinstva i porodice.

Uporedo s razvojem priprema za oružani ustanak, te razvojem samog ustanka, seoske straže dobivaju sve složenije zadatke. Dok su u maju i junu 1941. imale zadatak da prate kretanje neprijatelja i blagovremeno obaviještavaju stanovništvo svoga sela o njegovom nailasku i preko kurira javljaju susjednim seoskim stražama, a nešto kasnije i najbližem borbenom odredu, sve što se događa, one već u julu pomažu prvim borbenim grupama: prikupljaju oružje i municiju, učestvuju pri izvršavanju pojedinih diverzantskih akcija, kao npr. prekopavanju cesta, rušenju mostova i željezničkih pruga, uništavanju telegrafskih stupova i slično. U augustu one imaju još složenije zadatke. Negirajući u potpunosti ustašku vlast, one u svom selu predstavljaju novu vlast. To je jedina vlast kojoj se narod obraćao za sve potrebe — pomoć, zaštitu, intervenciju i si.

Stanovnici su se obraćali rukovodstvu straže u kojem su obično bili komunisti ili najodvažniji i najugledniji ljudi sela. Komandira straže, koji je bio izabran od skupa seljaka u selu, poštivali su stanovnici sela i izvršavali zadatke što ih je on postavljao bolje nego bilo koje odluke ranije općinske vlasti.

Ove straže obavljale su gotovo u to vrijeme sve one poslove koje će nešto kasnije, samo u većem opsegu, obavljati NOO-i i straže pri NOO-ima.

Već tih prvih mjeseci okupacije i uspostave NDH, u okrilju seoskih straža, zahvaljujući njihovom karakteru djelovanja, javljaju se tendencije povezivanja s hrvatskim i muslimanskim stanovništvom.

Članovi straža odlaze kod pojedinih susjednih hrvatskih porodica, gdje dobivaju podatke o ustaškim namjerama čime se razbija zid nepovjerenja između Srba i Hrvata. U dodirima s hrvatskim porodicama i pojedincima sticalo se uvjerenje, na koje su komunisti već od početka okupacije ukazivali, da većina hrvatskog naroda osuđuje zločinačke postupke ustaša, kao i cjelokupnu politiku NDH. To se sada ostvaruje i u praksi, posebno onda kada je bilo u pitanju spašavanje uhapšenih ili obavještavanje o opasnostima za pojedince. Takvih primjera je svakodnevno bivalo sve više. Seoske straže su u julu i augustu posebno vodile brigu o sprečavanju odlaska muškaraca u okupirana mjesta, dozvoljavajući to samo ženama. Nešto kasnije, one dozvoljavaju odlazak na sajmove ili trgovine samo onima koji dobiju posebne dozvole.

I ovaj primjer vođenja kontrole o odlasku u neprijateljska uporišta ukazuje, da se u okviru djelovanja seoskih narodnih straža na ovom ustaničkom području stvaraju početni organi nove, narodne vlasti. Za pravu ulogu seoskih straža u prvim mjesecima ustanka osobito je interesantna naredba koju je 28. septembra 1941. izdao seoskim stražama Samarice komandant šestog rajona na Baniji, Vasilj Gaćeša. On ih naziva »predstražom« i kaže: »Imadu pravo da 'apse nepoznate ljude, tj. da preispitaju namjeru dotičnog i onda da ga upute u komandu bez ikakvog zlostavljanja. Imadu pravo predstraže od onih porodica koje su potučene do kraja ili koje su otišle u Beograd, da pokupe stvari, o tome tačan inventar da predaju komandi. Ništa ne smiju da propuste dok im komanda ne dozvoli. Nikoji drug iz predstraže ne smije to zauzimati a to jest razne

predmete u svoju svojinu. Onaj koji pokuša to zauzimati u svoju svojinu bit će kažnjen smrću.«[80]

Slične su naredbe u to vrijeme izdavali i komandanti drugih područja. Već tada su unutar seoskih straža bile manje grupe ljudi zadužene za pojedine zadatke, kao npr. prikupljanje hrane za borce i stanovništvo u zbjegovima. Takve grupe, unutar seoskih straža, nazivane su odborom, ali on u to vrijeme nije mogao nikoga prisiliti na obavljanje pojedinih zadataka, jer su takvi odbori ili komisije dobivali naređenja od rukovodstava straža ili partizanskih odreda. Kontrolu nad seoskim stražama obavljali su borbeni odredi, svaki na svom području, a složenije zadatke iz sadržaja rada seoskih straža rješavale su više vojne komande. Tako su u stvari prije nastanka NOO-a svu vlast u selima ustaničkog područja imali borbeni partizanski odredi i seoske straže rukovođene organizacijama KPJ.

Nastanak seoskih narodnih straža i zadaci koje su one obavljale od prvih dana okupacije pa do formiranja prvih NOO-a, upućuje nas na zaključak da su one predstavljale klicu i jedan od prvih oblika narodne vlasti na ovom području.

Nacionalno-oslobodilački odbori

Koristeći iskustvo oktobarske revolucije i Lenjinovo učenje o značenju revolucionarne armije, i uporedo s tim revolucionarne vlade, KPJ je bilo jasno pri razrađivanju koncepcije ustanka, da oslobodilačku borbu i revoluciju treba početi stvaranjem oružanih jedinica koje će biti pod direktnim rukovodstvom Partije, i da oslobađanjem prvog teritorija treba pristupiti organiziranju nove narodne revolucionarne vlasti. Tako je već na majskom savjetovanju KPJ u Zagrebu 1941. godine rečeno da će se istovremeno voditi borbe protiv okupatora i emigrantske vlade, koja se stavila pod okrilje Engleske misleći da će pomoću engleskog imperijalizma uspostaviti staro stanje, koje je upropastilo narode Jugoslavije.[81]

Komunistička partija Jugoslavije imala je određen cilj i jasan stav da se istovremeno treba boriti i protiv okupatora i protiv »starog stanja«, a to je značilo da se NOB-om trebaju izmijeniti društveno-politički odnosi i stvoriti novo društveno-političko uređenje. U junu 1941. CK KPH je u Proglasu istakao da će se borba voditi ne samo protiv okupatora, nego istovremeno i za promjenu društveno-političkog uređenja. »Radnici i seljaci povezani i udruženi u čvrsti borbeni savez obračunaće sa svojom gospodom i njihovim slugama. Oni će svojom vlastitom snagom pod vodstvom Komunističke partije, a uz pomoć Sovjetskog Saveza stvoriti novo društveno uređenje u kom će radni narod ostvariti svoje istinsko nacionalno i socijalno oslobođenje i stvoriti sebi ljepši i sretniji život«, ističe se u Proglasu.[82]

80 Mr Đuro Zatezalo i mr Mile Dakić, nav. rad, str. 32.
81 Zb. NOR-a, tom IV, knj. 2, str. 12.
82 Zb. NOR-a, tom V, knj. 1, str. 11.

Rukovodstvo KPJ imalo je od prvih dana oružane borbe na umu Lenjinovo načelo, da revolucija mora razbiti stari aparat državne vlasti izgraditi svoje vlastite, nove organe vlasti, ako želi da buržoasku klasu liši mogućnosti uticaja na državnu vlast. Stoga je NOB, čim je krenuo u borbu protiv okupatora, morao pored vojnih odreda organizirati i svoje političke organe za borbu protiv okupatora. To su bili odbori Narodnooslobodilačke fronte, a mjestimično i odbori Narodnooslobodilačkog fonda koji se postepeno pretvaraju u NOO-e. Gdje god je partizanska vojska oslobađala određeno područje, ti organi preuzimaju funkciju lokalnih organa vlasti — i to u početku pod različitim imenima.

Kao i u drugim krajevima Jugoslavije tako se i na Kordunu, Baniji i Lici već od prvih dana narodna vlast razvijala na navedenim principima u zavisnosti o stupnju i razvoju ortóané borbe, masovnosti i aktivnosti partijskih organizacija, stupnju političke svijesti stanovništva i nizu drugih specifičnosti. Upravo zato što je na ovom području vrlo rano došlo do stvaranja ustaničkih snaga i nepoštivanja okupatorsko-ustaške vlasti, nastanak narodne vlasti možemo pratiti već od prvih dana okupacije i uspostave NDH, u različitim oblicima pa i onim kakve su bile seoske straže. Na svakoj novoj oslobođenoj teritoriji stvarani su prvi organi vlasti koji su bili nužni za uspješno vođenje oslobodilačke borbe i početak trasiranja puta za revolucionarni preobražaj društvenog poretka, za izvođenje socijalističke revolucije.[83]

Kako je razvitak ustanka različito tekao u pojedinim dijelovima Korduna, Banije i Like, tako su se razvijali i organi narodne vlasti. Velika je sličnost u onim dijelovima koji su pretežno naseljeni srpskim stanovništvom, dok je u dijelovima naseljenim hrvatskim stanovništvom, gotovo različit za svako pojedino selo. U augustu i septembru nastao je velik broj narodnooslobodilačkih odbora, većinom u zbjegovima, koji su se tada različito nazivali. Tako je na Kordunu već 1. augusta 1941. godine na velikom narodnom zboru u Kirinu, pod vodstvom komunista, izabrano ustaničko rukovodstvo koje se prozvalo Komitetom narodne odbrane. Ovaj zbor je uputio okolnim zaselcima poziv na opći ustanak naroda sa zahtjevom da se ne dozvoljava pristup neprijateljskim vojnicima i njihovim organima vlasti na području Kirina. Komitet narodne odbrane predstavljao je prvu vojnu i civilnu vlast u ovom dijelu Korduna.[84] Formiranje Komiteta narodne odbrane predstavljalo je jasan izraz nastale potrebe da se u oslobođenim krajevima i onim koji ne priznaju postojeću vlast, formiraju organi nove, od naroda priznate vlasti. Već 2. augusta razoružana je i općinska straža u Boviću kao oružani zastupnik ustaške vlasti. Partizanskim akcijama stvoren je na ovom području Korduna oslobođeni teritorij, na kojem je uspostavljena vojnička i civilna vlast. Kirin je postao centar oružanog ustanka jednog dijela Korduna, a slobodni teritorij oko njega prozvan je Kirinskom republikom. To ime zadržano kroz cijelo vrijeme rata, služilo je i kao ponos stanovništvu ovog kraja.

63 Dr Dušan Zivković, nav. rad, str. 56—57.

64 Branko Zutić, Razvitak narodne vlasti u kotaru Vrginmost, HAK, fase. Vrginmost.

Komitet narodne odbrane javno je radio i donosio odluke, starao se o javnom redu, organizirao straže i po zaselcima vršio raspodjelu otetog ili prikupljenog oružja. Slične akcije vođene su i u ostalim dijelovima Korduna, istina nekoliko dana kasnije, ali se po svojim ciljevima i žestini sukoba s okupatorima i ustašama nisu razlikovale od ovih. Već 12. augusta 1941. masa nenaoružanog naroda, nekoliko stotina seljaka, učestvuje sa svojim partizanskim odredom u napadu na zgradu općine u Boviću. »Zauzeli smo općinu, zaplijenili veće količine novca, jednu pisaću mašinu (koju smo poslali OK KPH Karlovac) i dosta kancelarijskog pribora .. .«[85] To je u stvari bilo prvi put da je velika masa naroda na Kordunu prešla u otvoreni napad na instituciju ustaške vlasti. To je jedan od prvih slučajeva oružanog obračuna u likvidaciji stare vlasti na Kordunu.

Krajem augusta i tokom septembra na skupštinama seljaka širom Korduna biraju se seoski odbori. Uporedo s formiranjem tih prvih seoskih odbora nicali su i razni nazivi za njih, kako je to gdje bolje odgovaralo. U nekim selima su ih nazivali radničkim i seljačkim deputatima, u jednim sovjetima, a u drugim vijećima. Ovakvi nazivi su se javljali uglavnom u onim selima gdje je živio poneki čovjek koji je sudjelovao u oktobarskoj revoluciji, ili je u Rusiji bio zarobljenik. Svih tih i niza drugih naziva nestalo je za kratko vrijeme, ali oni svjedoče o tome da tada još nije bilo određenih uputstava, (kao što će to biti Oružnica br. 3 CK KPH od 30. septembra iste godine), pa ni jasnih pojmova o novoj vlasti. Nacionalno-oslobodilački odbori se još u to vrijeme ne tretiraju kao organi vlasti nego kao organi borbe. Međutim, oni su se u praksi bavili i poslovima vlasti jer je to praksa tražila, te su se u tom pravcu i razvijali.

Te odbore na seoskim skupovima formiraju isključivo partijski i vojni predstavnici: komesari odreda, sekretari partijskih organizacija u odredima i komunisti — komandiri ili komandanti.

»Moglo je biti konac augusta« — sjeća se Milić Dejanović, »kad je na sastanak naše partijske ćelije u Lasinjskom Sjeničaku došao Josip Kraš. Razmatrali smo vojno-političke prilike na našem području dogovorili što treba učiniti ubuduće. Tada je Papa (Josip Kraš — op. autora) govorio o tome kako je potrebno da se pristupi formiranju naše narodne vlasti.«[86]

»Bio je to vrući ljetni dan« — priča Miloš Nikoliš, »sjedili smo pod vrbom uz rječicu Utinju kod Grubišića mosta. Nakon nekog vremena poslije toga sastanka s Krašom, naša je partijska ćelija zadužila pojedine ljude da kao odbornici u svojim zaselcima obavljaju niz poslova koji su kasnije bili u nadležnosti NOO-a, u prvom redu da sakupljaju hranu za partizanske odrede i da je sakrivaju od neprijatelja.«[87]

Sastanke za organiziranje seoskih odbora sazivali su aktivni ili rezervni partizanski odredi.

85 Isto.
86 Mr Đuro Zatezalo i mr Mile Dakič, nav. rad, str. 39.
87 Isto.

U oslobođenim selima Korduna vlast NDH više nije postojala. Do kraja augusta 1941. bila su uništena već tri općinska centra vlasti NDH (Bović, Tušilović, Perjasica). Krajem augusta i septembra i u drugim općinskim i kotarskim centrima vlast NDH nije mogla više normalno administrativno saobraćati. Ona je bila prisutna u pojedinim kotarima Korduna samo tamo gdje su postojali neprijateljski vojni garnizoni.

Okružnicom br. 3, Operativnog komiteta OK KPH za Karlovac od 3. septembra 1941, formirani su na Kordunu i Baniji rajonski komiteti čiji su zadaci svojim sadržajem podsjećali na one, što su ih kasnije imali NOO-i: organiziranje političkih zborova, razvijanje vojne i političke djelatnosti, organiziranje seoskih straža, prikupljanje novca, odjeće i obuće, u prvom redu za borce, a zatim za pogorjele i opljačkane porodice koje se nisu mogle vratiti na svoja ognjišta.[88]

Obavljajući ove poslove oni su vršili i određene funkcije organa narodne vlasti koje će kasnije biti u nadležnosti NOO-a, a oni će se baviti samo partijskim pitanjima. Na osnovi instrukcije CK KPJ, kotari su se trebali dijeliti na rajone. Međutim, rajoni su u praksi poistovjećivani s općinama. »Ja sam ukazao štabu na nepravilnost takvog postavljanja organizacionog pitanja, a on je stvar — izgleda — riješio tako da je te re jonske komitete prekrstio u općinske i mirna Bosna. Rejonski, općinski i sreski odbori NOF postoje u oslobođenom dijelu, u neoslobođenom su ih tek ovdje počeli formirati.«[89] Ti rajonski komiteti su inicirali osnivanje nacionalno-oslobodilačkih komiteta, koji će već u oktobru 1941, gotovo u svim predjelima Korduna i glinskog kotara na Baniji, dobiti službeno ime: nacionalno-oslobodilački odbori.

Podjelom teritorija Korduna i dijela Banije na rajone, seoske narodne straže mijenjaju svoj naziv i sadržinu rada. One dobivaju ime — rezervni odredi i od septembra 1941. primaju zadatke od rajonskih komandi. Njima su direktno potčinjene i odgovaraju im za svoj rad.

Proces stvaranja prvih organa narodne vlasti na području Banije odvijao se upravo onako kako je tekao tok priprema i razvoj ustanka na pojedinom kotaru. Prvi odbori, kako su ih u početku na Baniji zvali, nastaju u zbjegovima na području šume Šamarice početkom augusta 1941. Samo s područja glinskog kotara našlo se u ovoj šumi preko pet hiljada stanovnika iz srpskih sela, koji su izbjegli ispred ustaškog terora. S izbjeglim narodom bili su komunisti tog područja. Oni su istovremeno radili na stvaranju prvih oružanih grupa i organa narodne vlasti.

»Prvih dana boravka u šumi situacija je bila vrlo teška jer odmah u početku nije bio organiziran život naroda u zbjegu. Odlukom rukovodstva prišlo se formiranju odbora i oni su se u početku tako i zvali, a kasnije smo dobili direktive da ih nazivamo narodnooslobodilačkim odborima. Ti su odbori nastali čisto iz praktičnih potreba zbog zbrinjavanja na-

88 Zb. NOR, tom V, knj. 1, str. 58—01.

89 Zb. NOR, Pismo Vladimira Bakarića od 15. I 1942, tom V, l:nj. 3, str. 81.

roda u zbjegu. Pošto je narod u zbjegu bio razmješten po selima, svako je selo biralo svoj odbor sastavljen od 3—7 odbornika.«[90]

Svakako, nije slučajno da su se prvi organi narodne vlasti na Baniji stvarali u izbjegličkim logorima u Šamarici, centru ustanka ovog kraja. Ti prvi odbori narodne vlasti nisu ni ovdje, u šumi, bili samo odraz nepovjerenja naroda Banije prema starim institucijama vlasti (općinskim i kotarskim), već su oni bili istinski organi narodne vlasti koji su preuzeli na sebe organizaciju svakodnevnog života više hiljada stanovnika. U šumi, daleko od svojih kuća, u izuzetno teškim životnim prilikama, narod Banije je prvi put u svojoj historiji na demokratski način sam birao organe vlasti koji će djelovati u njegovom interesu. NOO-i su i ovdje, kao na Kordunu, birani na skupštinama i konferencijama izbjeglica iz pojedinih sela. Tako je na skupu od pet stotina izbjeglica u predjelu Samarice, zvanom Vukov badanj, uz prisustvo komunista, izabran odbor od pet članova za selo Mali Gradac. Na skupu od dvije stotine i pedeset izbjeglica selo Veliki Gradac I, izabralo je odbor od tri člana, a Mali Gradac II, u prisustvu od tri stotine seljaka, odbor od tri člana. Selo Martinovići I i Martinovići II, na skupu od četiri stotine izbjeglica, izabrali su u odbor za svako selo po tri člana. Selo Drenovac, na skupu od četiri stotine izbjeglica, izabralo je odbor od sedam članova, a selo Bijele Vode, u prisustvu sedam stotina izbjeglica, odbor od tri člana.[91]

»U srpskim selima drugovi stvaraju odbore koji se brinu za ishranu, za davanje obavještenja itd. Seoski odbori pokazali su se dobri u radu. Oni su stvarani u šumi za seljake koji su izbjegli. Sada u Samarici ima pet hiljada ljudi i djece.«[92]

Kako vidimo, u odbore je birano 3—7 odbornika i to najistaknutijih, najborbenijih, najpoštenijih i najuglednijih ljudi ne gledajući na njihovu raniju političku pripadnost.

Za uspjeh NOP-a bili su potrebni odbornici odani NOB-i. Zato je i traženo da se u organe narodne vlasti biraju takvi ljudi koji će biti spremni provoditi liniju KPJ. U tome i jeste jedna od suštinskih razlika između starih organa vlasti i NOO-a. Već ti prvi organi nastali u zbjegovima rješavali su osnovne probleme života, organizirali logorske straže da narod ne bi bio iznenađen od neprijatelja, brinuli se za prehranu, izgradnju koliba za smještaj izbjeglica, skloništa, zemunica za hranu i drugu imovinu. Oni su bili jedini istinski predstavnici naroda i djelovali već tada kao politički organi NOB-e.[93]

90 Simo Todorović, Grabovačka akcija i prvi narodnooslobodilački odbori na području općine Glina, Zb. Sisak i Banija 1941, str. 731.

91 Isto, str. 729. i 730.

92 Zapisnik s konferencije delegata Korduna i Banije od 19. i 20. septembra 1941, Zb. NOR, tom V, knj. 1, str. 111.

93 »Prve kolibe ili skloništa u zbjegu građeni su tako što se na četiri ili više kolaca zabijenih u zemlju stavilo granje, a na zemlju šiblje i bujad, pa onda posteljina, ponjave i ćebad. Veličina kolibe određivala se prema broju članova porodice. Kada su počele kiše, te su kolibe prokišnjavale pa smo gulili koru s kestenovih stabala i njome smo ih pokrivali«.
Simo Todorović, Grabovačka akcija i prvi NOO-i na području općine Glina, Zb. Sisak i Banija 1941, str. 730.

Krajem jula i prvih dana augusta nastaju veliki zbjegovi srpskog stanovništva s petrinjskog i dijela kostajničkog kotara u predjelu Kaline, na Šamarici. Najveći broj stanovnika bio je iz sela uz rubove Šamarice, s područja općine Jabukovac i Mečenčani. Marijan Cvetković u svojem sjećanju navodi da je potkraj jula 1941. godine u Samarici našao zbjeg od nekoliko hiljada ljudi koji su zbog terora napustili svoje domove. U zbjegu se, kaže Cvetković, našlo i partijsko rukovodstvo iz Petrinje i Kostajnice. »Zajedno s tim narodom oni su (misli se na komuniste — op. autora) organizirali narodnooslobodilačke odbore, izgradnju koliba, opskrbu itd.«[84]

Petog augusta komunisti su u Kalinama održali partijsko savjetovanje na kojem su se dogovorili o organizaciji života i rada, slično onima na drugom dijelu Šamarice s područja kotara Glina, rukovođeni komunistima Arturom Turkulinom, Đurom Kladarinom, Urošem Krunićem, Čedom Borčićem i dr. »Dogovoreno je da se odmah pristupi formiranju odbora po selima koji će voditi brigu o organiziranju života u zbjegu, aktivnosti stanovništva u selu i da se u što kraćem roku sakupi sve oružje i formira partizanski odred.«[95] Nakon savjetovanja komunisti i aktivisti razišli su se po zbjegovima koji su formirani po selima, gdje su okupljenom narodu govorili o političkoj situaciji i tumačili potrebu i značaj formiranja odbora.

»Naša propaganda o oružanom ustanku u Srbiji, Crnoj Gori, Bosni, o odredu Hrvata iz Posavine, o akciji boraca Vasilja Gaćeše, o borbama Crvene armije i snazi SSSR — povratili su raspoloženje ljudi, razvio se optimizam.«[96]

U vremenu od 7. do 25. augusta na ovom području u zbjegovima je formirano 15 odbora.[97] Ovi odbori, kao i oni na području Gline, formirani su na seoskim skupovima s gotovo istim zadacima. Organizirali su smještaj, izgradnju koliba, straže, prikupljanje hrane, izgradnju zemunica za hranu, skupljanje oružja, obavještajnu službu i već tada rješavali razmirice do kojih je dolazilo između pojedinaca.

Pored dužnosti predsjednika i tajnika ovdje već tada susrećemo da su odbornici zaduženi za pojedina pitanja. Tako npr. za selo Petkovac, pored Milana Manojlovića, predsjednika i Stevana Cikare, tajnika, odbornik Mirko Vojnović bio je zadužen za rad s omladinom, Stevan Jasić za raspored straža, Stevan Vilus za prehranu vojske i Stojan Trkulja za prihvaćanje i smještaj ljudi koji su dolazili iz Siska u partizane.[98]

Pod uticajem NOP-a s glinskog područja, u septembru, a naročito tokom oktobra, stvaraju se na dvorskom području NOO-i u selima općina

94 AIHRPH, Zgb, KP — 176/35 D

95 Sjećanje Veljka Dejanovića, Muzej Sisak, br. 158.

S6 Isto, broj 201.

97 Moštenica, Joševica, Dejanovići, Gornja Mlinoga, Stražbenica, Petkovac, Blinja, Staro Selo, Gradusa, Begovica, Bijelnik, Donja Pastuša, Maćkovo Selo, Kosa i Gornja Pastuša, Zbirka sjećanja HAK, kut. 5.

98 Referat tajnika KNOO-a Petrinja Milana Nožinića 1944, HAK, f. ONOO za Baniju, kut. 2.

Žirovac i Rujevac. Oni se u početku nazivaju seljačka vijeća i rade od kraja augusta u selu Kobiljaku, Ostojićima, Cavlovici, Komori, Gornjem i Donjem Zirovcu kao ilegalni. Po sjećanju Ranka Mitića na ovom području formirano je u septembru i oktobru 14 odbora i to za zaseoke sela Ljeskovca, prvi za Kovačeviće i Džajiće, drugi za Banjance, Šušnjare i Zlatoviće, treći za Zubere i četvrti za Šaše, Đuriće i Senadere. I ovi odbori formirani su na seoskim skupovima uz prisustvo komunista i aktivista NOP-a s ovog i šireg banijskog područja. Značajno je za sve ove NOO-e nastale u zbjegovima, da su oni povratkom stanovništva u sela ili na zgarišta nastavili radom kao legalni odbori izvršavajući zadatke kao što su: raspored boraca po kućama, mobilizacija ljudi u partizane, suzbijanje bolesti, sakupljanje dobrovoljnih priloga za vojsku i postradalo stanovništvo, organizacija prevoza ranjenika, nabava lijekova, kancelarijskog materijala i si. Oni su kontrolirali i odlazak u neprijateljska naselja vodeći računa da stanovništvo bojkotira neprijateljsko tržište. Tokom septembra i oktobra organi narodne vlasti osnivani su uz prisustvo partizanskih odreda, prvenstveno njihovih komesara, koji su u tom poslu bili naročito aktivni. Navest ću samo dva primjera iz kojih se vidi da je narod upravo i zbog toga štabove partizanskih odreda dugo smatrao za svoju vlast i obraćao joj se i onda kada su NOO-i već bili prava politička vlast u selu. Ilija Tarabić se sjeća da su prvi sastanak borci njegove jedinice održali s narodom u augustu 1941. u selu Balincu, gdje su govorili narodu o ciljevima NOB-e, o skrivanju namirnica, neodlaženju u neprijateljska mjesta radi trgovine, o bratstvu i jedinstvu. »Naš razgovor je imao odmah i rezultate: odmah je organizirana seoska straža, postavljena je na mjesta za koja su se mještani dogovorili, borci odreda su iste noći spavali u selu, a jedna naša patrola krstarila je od straže do straže, upućivala ih u vršenju dužnosti i kontrolisala.«[99]

U Donjem Selištu, uz prisustvo petnaest seljaka, osnovan je 18. augusta 1941, pod rukovodstvom sekretara partijske organizacije Zivka Baltića, odbor u koji je izabrano pet odbornika. Kako je tada odbor bio ilegalan, već 5. decembra 1941. godine održana je javna skupština seljaka u Donjem Selištu na kojoj su bila zastupljena sva domaćinstva, uz prisustvo jednog voda partizana Banijskog odreda i njegovog komandanta Vasilja Gaćeše, na kojem je javnim glasanjem izabran NOO Donjeg Selišta u istom sastavu u kome je djelovao od svog osnivanja. Odbor je već tada uspio potpuno bojkotirati neprijateljsko tržište i za potrebe partizanskih jedinica i bolnicu sakupiti »6 kola živežnih namirnica, masti, mesa, i žita.«[100]

Ovaj odbor je organizirao i evakuaciju stanovnika svoga sela, smještaj ljudi, stoke, hrane i alata u druga oslobođena sela Banije.

Krajem septembra 1941. i na Baniji su već likvidirane neprijateljske općinske uprave u Malom Gracu, Gornjem Klasniću, Grabovcu i Kraljev-

99 Ustanak naroda Jugoslavije 1941, knj. 3, str. 732.

100 Branko Brković, Narodnooslobodilački odbor u Donjem Selištu, Zb. Sisak i Banija 1941, str. 787.

čanima i stvoreni uslovi za stvaranje nacionalno-oslobodilačkih odbora u većini sela.

Snažniji poticaj razvitku NOO-a dala je konferencija delegata NOP-a Korduna i Banije održana 19. i 20. septembra 1941. u Petrovoj gori. S konferencije je upućen Proglas narodu s pozivom da se svi stanovnici uključe u zajedničku borbu i da se još bolje organizira pozadinski rad na oslobođenom teritoriju.[101]

Na konferenciji je istaknuta potreba stvaranja nacionalno-oslobodilačkih odbora. Ukazano je na hitnost sakupljanja hrane, odjeće i obuće za borce. Tako se u rezoluciji konferencije ističe da partizanski odredi i politički komesari trebaju posebnu pažnju posvetiti političkom radu u srpskim i hrvatskim selima. »U selima treba što češće održavati zborove, vršiti prikupljanje živežnih namirnica, pobrinuti se za sakupljanje tih namirnica, organizirati seoske straže i obavještajnu službu,... Što prije treba pristupiti izgradnji zemunica za izbjeglo stanovništvo i prikupljanju i sabiranju hrane za zimu. Hranu treba prema potrebi racionalizirati. U tu svrhu treba stvoriti seoske odbore koji će se brinuti za rješavanje svih tih pitanja.«[102]

Na savjetovanju u Stolicama 26. septembra 1941. godine, kojem su prisustvovali i pojedini članovi CK KPJ, te većina članova Vrhovnog štaba NOV i POJ kao i komandanti većih vojnih jedinica, doneseni su, pored ostalih, i zaključci o stvaranju narodnooslobodilačkih odbora na čitavom oslobođenom području. Ove i druge zaključke iz Stolica prenio je u Karlovac Rade Končar, a Josip Kraš iz Karlovca na oslobođeni dio Korduna. Na područje Korduna stigla je već početkom oktobra i Okružnica broj 3 CK KPH, od 30. septembra 1941. godine, koja je upućivala na stvaranje i organizaciju narodnooslobodilačkog fronta ističući da treba »stvoriti odbore fronte, borbene fronte.« Na temelju savjetovanja Vrhovnog štaba u Stolicama i Okružnice br. 3 CK KPH, Josip Kraš je 6. oktobra 1941. godine, u ime OK KPH za Karlovac, izradio Uputstvo u kojem je, pored ostalog, prenio na Kordun i upute o organizaciji NOO-a. U tom Uputstvu Kraš je, u tački 6, rekao da civilna vlast u oslobođenim krajevima treba da izgleda ovako: »Po općinama, većim selima i srezovima formiraju se narodnooslobodilački odbori koji vrše političku, upravnu i administrativnu vlast. Po manjim selima birati povjereniketog odbora. Općinske uprave, sreska načelstva itd.se ukidaju. Odborise biraju naskupštinama. Ti odbori treba da se staraju za odrede, da mobilišu mase i rješavaju komunalna pitanja. Po selima, općinama i mjestima održavaju red narodne straže na čelu koje se nalazi u mjestu komandir straže.«[103]

Na Kordunu i Baniji su prije Okružnice br. 3 CKH i Uputstva OK KPH za Karlovac u pojedinim selima formirani odbori Nacionalno oslobodilačkog fronta čiji je rad bio u saglasnosti sa navedenim dokumentima, te su oni ovdje poslužili za još brži i lakši način organizacije NOB-a i NOO-a

101 Vidi dok. br. 1, str. 343.
102 Zb. NOR, tom V, knj. 1, str. 119. i 120.
103 Zb. NOR, tom V, knj. 1, str. 172.

u oslobođenim selima i mjestima. »Upravo je bilo nevjerojatno kako je masovno i s kakvom angažiranošću prihvaćao narod Korduna i Banije osnivanje svojih organa vlasti. Tu nije trebalo nikakvih naročitih objašnjenja. Narod je ponekad išao i ispred partijskih direktiva. Bili su to doista istinski demokratski organi vlasti birani na zborovima uz diskusiju, s prijedlozima i protuprijedlozima gdje je izabrani odbor uživao gotovo svugdje povjerenje većine svojih birača.«[104]

Slično kao na Kordunu i Baniji, i u Lici je, samo u većem opsegu, već u augustu stvoreno veliko oslobođeno područje. Burni razvitak ustanka s masovnim zahvatanjem srpskih sela u velikom dijelu Like i navedeno organizaciono stanje partijskih organizacija dalo je više svojih specifičnosti u rješavanju problema ustaničke vlasti. Već u augustu uništena je u potpunosti ustaška vlast u najvećem dijelu Like, a krajem tog mjeseca i tokom septembra, razvojem ustanka u Gackoj dolini i Brinju, njeno postojanje svedeno je samo na veća mjesta: Korenicu, Udbinu, Gračac, Lovinac i Vrhovine, a na području kotara Perušića, Gospića, Otočca i Brinja ostala je još samo u hrvatskim selima.[105] Krajem jula 1941. godine oslobođeno je gotovo sve područje gračačkog i donjolapačkog kotara. Ustanici su oslobodili područje općina Zrmanje, Bruvna i Mazina, a ubrzo i kotarsko mjesto Donji Lapac. U oslobođenim mjestima uništena je ustaška vlast i spaljena općinska i žandarmerijska arhiva u Zrmanji, Otriću i Bruvnu.[10r']

Gotovo u isto vrijeme ustaničke snage na području kotara Gospić oslobodile su niz sela u kojima su djelovali i razvijali se partizanski odredi. Kao i na Baniji, i ovdje su nastali već u augustu veliki zbjegovi. Samo na području gračačkog kotara našlo se nekoliko stotina izbjeglica. »Velik broj ovih ljudi sklonio se tu čak iz gospićkog kotara — iz Divosela, Vrepca i drugih sela, a zatim s područja Udbine a ostalo iz ugroženih sela oko Gračaca. Samo u Velikoj Popini se nalazilo oko pet stotina izbjeglica. Ovaj narod je sa sobom tjerao i stoku ali je bio bez hrane i potrebne odjeće.«[107] Takav tok razvitka ustanka zahtijevao je potrebu formiranja ustaničke vlasti u cilju sređivanja pozadine.

Istovremeno sa stvaranjem partizanskih odreda i oslobođenjem sela, ustanici su uspostavljali svoju vlast. Kako još tada na ovom području nije bilo nikakvih propisa i uputstava za organizaciju i djelovanje nove vlasti, a ni izgrađene mreže ni centra za rukovođenje istom, odbori su stvarani na inicijativu komandira, gerilskih odreda ili štabova i bili potčinjeni njima. Civilna i vojna vlast bila je skoncentrirana u ustaničkom vodu, četi, a za šire područje u štabu gerilskih odreda. Stanovnici su tu vlast priznavali i njoj se obraćali za razna pitanja, bilo iz imovinskih odnosa, bilo iz pitanja lične i javne sigurnosti, u slučajevima prisvajanja tuđe imo-

104 Dr Savo Zlatić, Uz stranice partizanskog dnevnika 1941—1942, HAK, Zb. 3, str. 240.

105 Dr Đuro Stanisavljević, nav. rad, str. 208.

106 Sjećanje Đoke Jovanića, Milana Sijana, Gojka Polovine, Rade Miokovića i dr., HAK, kut. 2.

107 Rade Mioković, Sjećanje, Organizacija i rad NOO-a na području kotara Gračac, HAK, kut. 2.

vine i slično. Oni su se i ovdje nazivali raznim imenima. Na području Gračaca i Donjeg Lapca su se zvali odbori ekonomske pomoći, narodni sudovi, sudovi časti, seoski odbori, odbori za narodnu ishranu, civilne uprave, a na Otriću, pri Štabu gerilskih odreda, formiran je pod nazivom Izbjeglički odbor čiji je predsjednik bio Nikica Cvjetković, i sam izbjeglica. Ovaj odbor je vodio brigu o ishrani i smještaju izbjeglica.[108]

U Mazinu je formiran sud časti na čelu s komunistom Tomom Ilićem iz Mazina. U selima Ploča i Kik, općine Lovinac, prema sjećanju Petra Kljajića, već 15. augusta 1941. izabrano je vojno rukovodstvo kojem je pridodato nekoliko najuglednijih mještana čiji je zadatak bio obavljanje poslova civilne vlasti. Ta grupa nazvana je »Narodna pomoć«. Na području Donjeg Lapca prvi odbor narodne vlasti osnovan je u Doljanima, 3. augusta 1941. godine, pod nazivom Odbor za pomoć vojsci. U ovaj odbor je izabrano sedam, pretežno starijih i uticajnijih ljudi, da što više pomognu u snabdijevanju ustaničkih odreda. »Odbor je imao pune ruke posla jer je vodio brigu o ishrani i do hiljadu boraca koji su se nalazili na teritoriju sela, odnosno na dijelovima što su činili borbeni položaj oko Kulen Vakufa.«[109]

U te prve odbore birano je 3—5 članova koji su imali glavni zadatak prikupljanja i odnošenja hrane borcima na položaje, organizaciju života u zbjegovima, obavještajnu djelatnost kao i sprečavanje odlaska na neprijateljska tržišta.

Tokom augusta na području Gračaca formirano je dvanaest odbora (Mazin, Otrić i Zrmanja, Ploča, Kik, Glogovo, Gubačevo Polje, Omsica, Kijani, Tomingaj, Ljubović i Bruvno)[110] a na području Donjeg Lapca trinaest[111] odbora koji su negdje, kako smo vidjeli, bili u sastavu vojnih jedinica (Otrić, Zrmanja, Ploča i Kik) a ponegdje i samostalni kao na području Bruvna, Mazina i gračačke općine.

U gospićkom kotaru osnivaju se tzv. »civilne uprave« u selu Čitluku, Mogoriću, Vrepcu, Divoselu, Ostrvici, Čukovcu, Barletama, Zavodu, Pavlovcu, Metku i Raduču.[112] Za ovo područje interesantno je istaći da su ti odbori već tada vodili administraciju. Sačuvani su primjerci zapisnika iz sela Mogorića, a nešto kasnije i zapisnici sa sudskih rasprava, kao i knjige rođenih i umrlih. Formiranju prvih organa vlasti na ovom području mnogo su pomogli članovi OK KPH za Liku koji su se tu nalazili: Jakov Blažević, Mile Počuča i Kata Pejnović. Tako je Jakov Blažević, nakon obilaska položaja sredinom augusta, govorio na velikom narodnom zboru u Vrepcu o organizaciji vojske, vlasti, omladine i žena. »Ubrzo nakon toga, krajem augusta, održan je i drugi masovni zbor u Vrebcu na kome

108 isto.

109 Milan Majstorović i Mićo Medić, Doljani u narodnom ustanku, Lika u NOB-i 1941, str. 507.

110 Rade Mioković, nav. sjećanje.

111 Milan Majstorović i Mićo Medić, nav. rad, str. 507.

112 Muzej Like, fase. 7.

je izabran odbor civilne vlasti čiji je prvi predsjednik bio Samuilo Bogdanović.«[113]

Ovi odbori pored brige za snabdijevanje vojske rješavali su i probleme oko žetve, sakupljanja hrane i odjeće za vojsku, smještaja izbjeglica, naročito u Mogoriću i selima Široka Kula, Ostrvica, Barlete itd. »Da bi otelo letinu, a naročito ukamareno žito kod Vidića, da bi se sprečilo da ga neprijatelj preveze, rukovodstvo ustanka u Divoselu osniva Odbor za obnovu i prehranu stanovništva. Njega sačinjavaju: Slobodan i Mile Jerković, Janko Vujnović, Nikola Dragaš, Marija i Iso Stanić, pored već postojećih članova u vojno-političkom rukovodstvu zaduženih za 'civilne poslove'. Taj odbor prvenstveno ima zadatak da organizuje žetvu i vršidbu žita.«[114]

Na ovome primjeru vidimo potpunu identičnost u nastanku prvih oblika vlasti s onim na području gračačkog kotara gdje se unutar vojno-političkog rukovodstva određena grupa ljudi bavi i poslovima civilne vlasti.

U augustu prestaje svako funkcioniranje ustaške vlasti u selima udbinskog kraja naseljenog srpskim narodom i to u Visuću, Jošanima, Pišaću, Toliću, Svračkovu Selu, Mekinjaru, Srednjoj Gori, Kurjaku, Čojluku, Mutiliću, Ondiću, Komiću, Poljicu i Krečani, a već 6. septembra 1941. i u Podlapači.[115]

U svim ovim selima vlast su preuzele partizanske jedinice na čelu s komandirom i komesarom sela. I ovdje su ubrzo formirani odbori pod različitim nazivima, koji su već početkom septembra funkcionirali kao istinska narodna vlast u svim pitanjima. Pored brige za prehranu vojske, rješavali su i seoske sporove, pitanje razmjene robe, pitanje obrade zemlje onih porodica čiji su muški članovi bili pobijeni i slično.[116]

Na području kotara Korenica u augustu i septembru formirano je dvadeset pet seoskih odbora.[117] Partijsko rukovodstvo otočačkog i brinjskog kotara pristupilo je formiranju prvih odbora narodne pomoći u septembru 1941. godine. »Prvi NOO izabran je u Škarama septembra 1941. Početkom oktobra izabrani su mjesni NOO u selima: Glavace, Doljani, Zalužnici, Podhumu, Starom Selu, Drenovom Klancu, Turjanskom i Brlogu.«[118] Veliki značaj za daljnje usmjeravanje ustanka u Lici imao je sastanak OK KPH za Liku u Donjem Lapcu 11. septembra 1941. godine. Iz Okružnice br. 1 s ovog sastanka saznajemo i o zadacima značajnim za daljnje razvijanje i učvršćivanje narodne vlasti. Partijskim organizacijama nalaže se daljnji rad na formiranju odbora nacionalno-oslobodilačkog fronta u svim kotarima kao i formiranje fondova pri svim odborima.[119]

113 Dušan Dragosavac i drugi, Pripreme i početak ustanka u selima na području između Vrepca i Široke Kule, Lika u NOB-i 1941, str. 429.

114 Milan Trešnjić, Divoselo u ustanku, Lika u NOB-i 1941, str. 182—183.

115 Rade Grković, Formiranje i zadaci prvih organa vlasti, AIHRPH, Zgb, MG—15/111, 26.

116 Isto.

117 Dr Nikica Rapajić, Sjećanje, AIHRPH, — MG — 34/1-6.

118 Milenko Mihovilović, Početak borbe u Gackoj dolini, Lika u NOB-i 1941, str. 478.

119 Zb. NOR, tom V, knj. 1, str. 79.

Iz Zapisnika sa sastanka vojnih delegata Like, od 21. septembra 1941, vidi se da još u svim krajevima Like nije formirana civilna vlast. Dok Gojko Polovina, komesar Štaba bataljona gerilskih odreda za Liku, iznosi da su stvoreni mjesni odbori i da se pozadina najviše zaposlila u obavljanju trgovine i suzbijanju šverca, delegat iz Brinja kaže: »Civilna vlast nije organizovana zbog prisutnosti Talijana. Organizirana je narodna pomoć, fond nacionalno oslobodilačkog fronta, odbor za nacionalno oslobođenje.«[120]

Ovaj podatak kazuje da ni terminološki, pa ni u pogledu funkcije, pojmovi narodne vlasti nisu još bili raščišćeni. Još uvijek se miješa fond i front i pominje se odbor za nacionalno oslobođenje, koji bi u stvari trebao da bude odbor vlasti. Clan CK KPJ Marko Orešković govorio je na ovom sastanku o potrebi formiranja narodne vlasti ističući da je vojska njeno oružje. »Moramo stvarati našu vlast da se naši zakoni provode u djelo. Treba imati zakon da mu se svi pokoravamo. Tako će nestati agenata i huškača. Vlast mora biti birana od vojnih i civilnih delegata. Fond nacionalnog fronta stara se o prikupljanju hrane, odijela itd.«[121]

Marko izražava jasan stav Partije prema pitanju narodne vlasti i njenog odnosa prema novoj oružanoj sili.

Aktivnost KPH i uspješan razvoj oružane borbe u ovim krajevima bila je već tada garancija narodu, da će nova vlast biti istinski narodna i da će raditi u narodnom interesu.

Kao na Kordunu i Baniji, tako će i u Lici biti u oktobru 1941. potpunije organizaciono postavljeno pitanje narodno-oslobodilačke vlasti primjenom Okružnice br. 3 CK KPH, od 30. septembra, kada će NOO-i poprimiti novi sadržaj rada.

Postepeno će se odnosi između vojske i NOO-a raščišćavati i uz daljnju čvrstu povezanost partizanskih jedinica i NOO-a postojeća vojno-ustanička vlast će dobivati novu fizionomiju.

Narodnooslobodilački odbori

Izgradnji narodne vlasti na ovom području kao i u čitavoj Hrvatskoj, prišlo se organiziranije i jedinstveni je početkom oktobra 1941. godine, poslije izdavanja Okružnice br. 3 CK KPH. Bez obzira što je ona na ovo područje došla kasnije, u vrijeme već raširene mreže ustaničke vlasti, i što se u njoj ne ukazuje na pitanje stvaranja vlasti onako kako je to u praksi ovdje već bilo, ona je predstavljala početak formiranja NOO-a, kako na oslobođenom, tako i na poluoslobođenom teritoriju. Zadatak da se formiraju narodnooslobodilački fondovi, na ovom području je različito shvaćen, jer je to odgovaralo objektivnom razvitku u krajevima gdje NOP još nije bio razvijen kao ovdje. Zato u ovoj Okružnici ima i nekih stavova

120 Zb. NOR, tom V, knj. 1, str. 27.
121 Zb. NOR, tora V, knj. 1, str. 128.

koji su bili suprotni stavovima o istim pitanjima, što ih je na Kordunu provodio OK KPH za Karlovac.

Odmah poslije okupacije i uspostave NDH mase su izgubile povjerenje u vođe građanskih partija uočivši da ih jedino komunisti mogu voditi u borbi za socijalno i nacionalno oslobođenje.

Bez obzira na razvitak i na ime organa narodne vlasti, koje će se mijenjati sve dok sredinom 1942. godine ne dobije jedinstveni naziv NOO, važno je uočiti da CK KPH još u ono vrijeme nije bio za stvaranje narodne vlasti u onakvoj formi u kojoj se ona već tada stvarala na Kordunu, Baniji i Lici, jer je on »smatrao Narodnooslobodilački front kao široku političku platformu nezavisnu od organa vlasti. Upravo prema ovoj Okružnici, u okviru Fronta trebalo je osnivati narodnooslobodilački fond za sakupljanje priloga u novcu, hrani, odijelu.«[122]

Odbori na ovom području razvijali su se po već ustaljenoj praksi pod neposrednim rukovodstvom Partije. Iako su još uvijek nazivani raznim imenima, oni su de facto bili narodnooslobodilački odbori i jedini predstavnici vlasti na oslobođenom području. U početku su NOO-i organizaciono bili i politički organi narodnooslobodilačkog fronta. Kasnije, uglavnom poslije II zasjedanja AVNOJ-a, (osim u Sloveniji) odbori NOF-a se posebno organiziraju i predstavljaju snažni politički oslonac narodne vlasti.

Izdavanje Okružnice br. 4 CK KPH, od 6. decembra 1941. godine, imalo je poseban značaj kako za ubrzanje procesa stvaranja NOO-a, tako i za određivanje njihove uloge u razvitku NOP-a. U ovoj Okružnici CK KPH je prvi put ukazao na karakter, funkciju i zadatke NOO-a, upućujući sve partijske organizacije i na organizaciju AFŽ-a.

»NOO-i nisu organi nijedne partije ili organizacije. U njima trebaju biti zastupljene, preko svojih predstavnika, sve političke stranke, grupe i struje koje su na liniji borbe protiv fašističkih okupatora i njihovih domaćih plaćenika. Pošteni i rodoljubivi elementi iz bivših općinskih uprava i drugih ustanova mogu ulaziti u NOO ako uživaju povjerenje naroda.

Narodni su oslobodilački odbori na oslobođenom području privremeni organi vlasti, birani slobodno i neposredno od samog naroda. Oni su privremeni organi vlasti zbog toga što su ukinuti stari organi vlasti (općinska uprava, kotarska poglavarstva, žandarmerijske postaje) kao uporišta okupatora i njihovih slugu, a buduće trajne oblike i organe vlasti odredit će oslobođeni narod poslije istjerivanja fašističkih okupatora iz naše zemlje i uništenja njihovih domaćih slugu.«[123]

Tako su sada, uz Okružnicu br. 3, članak Edvarda Kardelja objavljen u »Borbi« od 19. oktobra 1941. i Okružnicu br. 4, partijske organizacije dobile temeljne dokumente na osnovu kojih će djelovati na razvijanju NOP-a. Konstatirajući da »narodnooslobodilački odbori nisu organi nijedne partije i organizacije« i da u njima trebaju biti zastupljeni »preko svojih predstavnika, sve političke stranke, grupe i struje koje su na liniji borbe

122 Isto, str. 123.

123 Zb. NOR, tom V, knj. 2, str. 110—111.

protiv fašističkih okupatora i njihovih domaćih plaćenika« u Okružnici su istaknuti precizni zadaci koje su trebali obavljati NOO-i, kako u oslobođenim, tako i u neoslobođenim krajevima.[124]

U dijelu o zadacima NOO-a na oslobođenom području ističe se, da su sveukupni zadaci NOO-a složeni i raznovrsni i da oni vrše »sve funkcije vlasti osim vojničke kojom upravljaju štabovi partizanskih odreda.«[125]

U cilju osiguravanja materijalnih sredstava za uspješno djelovanje NOO-a, obzirom da su ukinuti porezi na oslobođenom području, Okružnica precizira da se »u okviru Narodnooslobodilačke fronte i NOO-a osniva Narodnooslobodilački fond, u koji sav narod daje svoje priloge u novcu, hrani, odijelu i raznom drugom materijalu« i da će prema potrebi narodnooslobodilački odbori u korist narodnooslobodilačke borbe vršiti i rekviziciju od imućnih pojedinaca. Isto tako navodi se da »oni mogu zaplijeniti svu imovinu narodnih izdajica i plaćenika fašističkih okupatora u korist narodno-oslobodilačkog fonda.«[126]

Okružnicom je predviđeno osnivanje NOO-a i na neoslobođenom teritoriju. U mjestima gdje nisu postojali uvjeti za osnivanje NOO-a, preporučeno je osnivanje tzv. akcionih odbora čiji bi zadaci bili organiziranje bojkota na neprijateljskom tržištu. Predviđeno je da akcioni odbori s vremenom prerastu u NOO-e. Tako je Okružnica br. 4 predstavljala okvirnu orijentaciju za formiranje narodne vlasti u Hrvatskoj. Na njenoj osnovi stvarani su lokalni programi i pravilnici za organizaciju narodne vlasti.

Proces organiziranja NOO-a na području Korduna u toku oktobra, novembra i decembra 1941. imao je, zahvaljujući potpunoj angažiranosti svih partijskih organizacija, i posebno političkih komesara partizanskih odreda, sistematski i brzi tok. Ovdje je osobito izraženo shvaćanje uloge i značaja NOO-a za razvitak NOP-a. Zahvaljujući tome, te stalnoj i brzoj pomoći OK KPH za Karlovac, u ovom periodu na Kordunu su osnovani ne samo seoski nego i općinski i kotarski NOO-i, a već 19. januara 1942. godine i NOO za čitav Kordun. Za razliku od Like i Banije ovdje je proces reorganizacije partizanskih odreda kao i učvršćivanja ostalih snaga NOP-a tekao ravnomjernije i s manje žestine u razrješavanju unutarnjih suprotnosti.[127]

Tu su i objektivni uslovi bili mnogo povoljniji zahvaljujući neposrednoj pomoći CK KPH, kao i lakšem uključivanju u NOP komunista i simpatizera iz Karlovca i Zagreba. Zahvaljujući tome i znatnom porastu partijskih i skojevskih organizacija, stvaranje NOO-a bilo je brže i ravnomjernije na čitavom oslobođenom području. U izvršavanje zadataka NO-O-a, kao što su prikupljanje hrane, kopanje zemunica, sklanjanje hrane, sprovođenje ekonomske blokade, razvijanje obavještajne i kurirske slu-

124 Zb. NOB, tom V, knj. 2, str. 110—113.
125 Isto, str. 111.
126 Isto, str. 112.
127 Dr Đuro Stanisavljević, nav. rad, str. 390.

žbe, brige za ranjenike, izbjeglo stanovništvo itd. bili su uključeni svi, od pionira i omladine do najstarijih žena i muškaraca.[128]

Prvi NOO-i formirani su na području općine Krnjak septembra mjeseca u selima Svinjarici (Partizansko Žarište), Mihajlović Poljani i Vojničkom Grabovcu. U isto vrijeme osnovano je i 25 NOO-a na seoskim skupštinama za gotovo sve zaselke i sela općine Perjasica, koji su s manjim izmjenama radili sve do oslobođenja. Tek što su u jesen 1941. formirani NOO-i na području slunjskog kotara u selima Ljeskovac, Kršlja, Sadilovac, Mašvina i Tržačka Raštela, oni su uspješno obavili veoma složene zadatke smještaja i prehrane 7 000 izbjeglog stanovništva ispred ustaškog terora iz susjednih bosanskih sela: Vrela, Osretka, Gradine, Bukovice, Rujnice i Bugara.[129]

Isto tako na području Vrginmosta tokom septembra, oktobra i novembra formirani su seoski NOO-i u svim oslobođenim selima. U jugozapadnom dijelu slunjskog kotara prve seoske NOO-e formirali su komesari partizanskih jedinica na skupovima stanovnika pojedinih sela tokom ta tri mjeseca »prije izbora zvaničnih NOO-a, a u cilju staranja oko snabdijevanja partizanskog odreda, zatim zbrinjavanja i spremanja zemunica, ženama koje su ostale bez muževa, ili su im se nalazili u odredu, a nemaju sposobnog za rad u kući, bili su određeni od strane partizanskog odreda ljudi koji su se starali o ovome.«[130]

Kako vidimo, prve odbornike u pojedinim selima su određivali partizanski odredi, ili su odbornici birani javnim glasanjem na skupštinama kojima je redovito prisustvovao komesar odreda ili članovi partijskih ćelija. Da je primjenjivan i jedan i drugi način, pokazuje nam i ovaj primjer: »Bilo je to onih dana kada su naši zarobili onog talijanskog oficira što se autom dovezao do našeg sela da nas vabi na svoju stranu. Sipila je jaka jesenska kišica, ali nas se okupilo bit će 300 duša, žena toliko i muškaraca. Govorili su Veco i Ciko (Većeslav Holjevac i Milutin Košarić — op. autora). Predlagani su kandidati, glasali smo dizanjem ruke. I mi žene smo glasale kao da smo oduvijek imale pravo glasa, kao da je to samo po sebi razumljivo da i žene glasaju.«[131]

Politički komesari odreda, kasnije četa i bataljona, obavljali su najveći dio poslova oko sazivanja masovnih sastanaka i izbora za NOO-e. Pri formiranju NOO-a komesari su na skupovima upoznavali stanovništvo s političkim prilikama i ciljevima NOB-e, organiziranjem straža, skrivanjem žita i ostale imovine. O tome u izvještaju partizanskog odreda »Šlivnjak« od 15. oktobra 1941. se kaže:

»… Održao sam tri politička zbora u selima i to Ponorcu, Vođerić--Brdu i Šlivnjaku na kojima se postigla vrlo dobra podrška među stanovništvom, te su isti voljni da se stave u službu partizanskih odreda. Svakodnevno se upozorava stanovništvo na skrivanje živežnih namirnica...

128 Sjećanje Save Zlatića, Stanka Opačića, Milutina Košarića, Milana Oreščanina, Dušana Rkmana, Dušana Livade, Većeslava Holjevca i dr., HAK, fase. ABC.
129 Mr Đuro Zatezalo i mr Mile Dakić, nav. rad, str. 41. i 42.
130 Dodig Radonja, Sjećanje na prve dane NOB-e u selu Zbjeg, HAK, fase. Slunj.
131 Anka Mandić, Sjećanje na 1941. u općini Krnjak, HAK, fase. Vojnić.

skrivanje žita od neprijateljske rekvizicije vrlo je uspjelo. Stanovništvo sela Ponorca, Vođerić-Brda, Šlivnjaka i Grobnika je potpuno skrilo žito koje je osigurano kako od pronalaska tako i od paljevine. Također su organizirane seoske straže. 10. X ove godine organiziran je seoski odbor u selu Zagorje. Oni gore spomenuti odbori stavili su se u službu partizanskim odredima za prehranu, obavještajnu službu, kao i za sve ostale potrebe partizanskih odreda .. .«[132]

Ove seoske straže, što su se formirale u oktobru kod seoskih NOO-a, za razliku od onih koje su nastale još prije ustanka u selima Korduna, nisu imale više samo zadatak da prate kretanje neprijatelja, kako bi na vrijeme obavijestili seljake da se sklanjaju, već u prvom redu drže red u selima i paze na sigurnost imovine. U Uputstvu Komande NOP odreda Korduna i Banije, od 17. oktobra 1941, o ulozi političkih komesara se kaže: »Politički komesari sarađuju s civilnim vlastima, novo stvorenim odborima nacionalno oslobodilačkog pokreta i pomažu im u provođenju politike nacionalnog oslobodilačkog pokreta među stanovništvom. Pomažu im u komunalnim potrebama, sami ili s odredom.«[133] U izvještaju političkog komesara NOP odreda Korduna i Banije upotrebljava se naziv »nacionalno oslobodilački pokret« i »narodnooslobodilački odbori« i navodi da se oni uspješno stvaraju i pored toga što su u centralni dio Korduna prodrle jake talijanske vojne snage.[134]

»U svim selima formiraju se nacionalno-oslobodilački odbori. Formirano je do sada 6 odbora i to većinom u selima koja su postradala od požara i njihovoj okolici.«[135]

U drugom rajonu, gdje neprijatelj u ovo vrijeme nije upao s većim snagama, rad na formiranju NOO-a tekao je lakše i raznovrsnije. U istom izvještaju komesar NOP odreda Korduna i Banije Većeslav Holjevac kaže: »Organizuju se nacionalno-oslobodilački odbori, a do sada je formirano 19 seoskih odbora. Radi se na organizaciji žena i omladine i na pomoći postradalima od naleta okupatora. Narod je raspoložen za borbu protiv okupatora. Isti Mišan (Mišan Napijalo — op. autora) pokušao je održavati zborove na teritoriji tog rajona, ali su naši drugovi pošli na te zborove i pred narodom ga raskrinkali objašnjavajući nužnost borbe koju je i on sam pred narodom priznao. Karakteristično je to da je na te sastanke koje je on sazivao dolazilo svega 10—15 ljudi, dočim odbori koji su birani od strane partizana birani su pred narodom čitavog sela. Zvjerstva i paleži koje su vršili okupatori naišli su na ogorčenje kod naroda. Primjer sela Perjasice gdje je 1 000 seljaka, naoružanih roguljama, htjelo da krene u pomoć narodu gdje su okupatori vršili svoja zvjerstva. Sama opština Perjasica još je uvijek slobodna s našom civilnom vlašću.«[136]

132 Zb. NOR, tom V, Knj. 1, str. 195.

133 Zb. NOR, tom V, knj. 1, str. 204.

134 Talijani su palili kuće i uništavali sve do čega su došli. U selu Kuplensko zapalili su 65 sjenika, 48 kuća, 28 štala, u selu Poljani 9 sjenika, u Svinjarici 2 sjenika, u selu Rijeka 1 sjenik, u selu Burić 3 sjenika i 7 kuća, Zb. NOR, tom V, knj. 1, str. 205.

135 Zb. NOR, tom V, knj. 1, str. 205.

136 Zb. NOR, tom V, knj. 1, str. 206.

Uz teške borbe, palež, pljačku, jauke majki nad unakaženom djecom, ali uz već snažne partizanske jedinice i pjesmu, rađala se od prvih dana ustanka i nova narodna vlast. U svim oslobođenim selima Korduna, od kraja augusta do konca 1941. godine, formirani su NOO-i za sela, općine i kotare.[137]

»Ovi odbori nesmiju visiti u zraku, već moraju da budu borbeni odredi kao izraz jedinstva antifašističkih, demokratskih i rodoljubivih snaga dotičnog mjesta i kraja.«[138]

Upravo ova misao iz Okružnice broj 3 CK KPH imala je pravi svoj sadržaj na Kordunu već od prvih dana oružane revolucije. Iz *Uputstva OK KPH za Karlovac 12. novembra 1941.* godine vidimo da su odbori nacionalnooslobodilačkog fronta bili organi vlasti koji su obavljali iste zadatke kao narodnooslobodilački odbori o kojima se govori u Okružnici broj 4 CK KPH. Evo teksta tog *Uputstva:*

»Odborima Nacionalnooslobodilačkog fronta

KRATKO UPUTSTVO

Danas kada se rasplamsala nacionalnooslobodilačka borba i kada neprijatelj biva već suzbiven u svom slobodnom kretanju kada narod ne prizna više vlast nužno je stvoriti narodnu civilnu vlast. Ta narodna civilna vlast jesu odbori Nacionalnooslobodilačkog fronta.

Odbore Nacionalnooslobodilačkog fronta sačinjavaju predstavnici partija i ličnosti. Oni se biraju na javnim skupštinama, tamo gdje postoje mogućnosti, a gdje tih mogućnosti nema uzimaju se u odbore viđeniji ljudi iz sela, pošteni i privrženi narodnooslobodilačkoj borbi.

Koje dužnosti su tih odbora:

1. Organizovati seosku stražu u selu za sprečavanje krađe, pljačke, tučnjave, itd. Stražom komanduje komandir.

2. U popaljenim selima i opljačkanim organizovati smeštanje stanovništva pod krov. Organizovati snabdijevanje hranom u sporazumu s ostalim odborima.

3. Organizovati sklanjanje hrane, stoke, na takav način da ništa ne padne od narodnog bogatstva u ruke neprijatelju. Sve što neprijatelj odvede koristi okupatoru za vođenje rata.

4. Razviti razmjenu među selima, a spriječiti izvoz životnih namirnica, jer se narodnim bogatstvom hrane (neprijatelji) i upotrebljavaju ga protiv tog istog naroda.

5. Organizirati zaostale poljske radove i pomoć onim selima u alatu i oranju koja su postradala.«

12. XI1941.

OK Kom. Part. Hrv.
Karlovac[139]

137 Vidi dok. br. 2, str. 345.
138 Zb. NOR, tom V, knj. 1, str. 150.
139 AIHRPH, Zagreb, fase. OK KPH Karlovac, k. 1/1941.

Iako su u to vrijeme NOO-i bili privremeni nosioci narodne vlasti, oni su se stalno razvijali, učvršćivali i sticali nova iskustva. Ovdje su oni vrlo rano prerasli u stalne nosioce narodne vlasti, jer su već 1941. godine bili izraz revolucionarne smjene starog državnog aparata.

Na Baniji se narodna vlast razvijala gotovo na isti način kao i na Kordunu s tom razlikom što je taj proces išao nešto sporije. Posebno važan razlog je bio u tome što je područje Banije, do polovine decembra 1941. godine, bilo partijski nepovezano. Jedan dio pripadao je OK KPH Karlovac, drugi OK KPH za Sisak, a treći je bio vezan za Bosansku krajinu. I primjer Banije nam kazuje da je razvoj NOO-a na određenom području zavisio, prije svega, od snage Partije i ostalih organizacija NOP-a. Ovdje, kao i u drugim krajevima, ustanak je imao svoje uspone i manje krize, da bi se krajem 1941, stvaranjem jedinstvenog partijskog i vojnog rukovodstva, učvrstio i djelovao protiv okupatora i njegovih slugu punom snagom. NOO-i na Baniji stvaraju se intenzivnije krajem oktobra te u novembru i decembru 1941. godine. Kao na Kordunu, i ovdje su vidnu ulogu u njihovu formiranju imali štabovi partizanskih jedinica. Politkomesari i partijski aktivisti direktno učestvuju u pripremanju narodnih skupova i konferencija po selima na kojima se biraju NOO-i. Zato su i ovdje štabovi odreda smatrani od strane samih odbornika i odbora duže vremena kao viša vlast, pa i sve instrukcije i naređenja koja su dobivali od njih, smatrali su potpuno normalnim. Međutim, stvaranjem sve šire slobodne teritorije povećali su se i zadaci odbora, što je krčilo put njihovom ugledu, pa se i odnos između vojnih štabova i njih mijenjao, bez obzira na to što se još kroz cijelu 1942. godinu vojska smatrala kao najrevolucionarnija organizacija NOP-a i bila poštovana od naroda kao najviša vlast.

Iako za područje Banije za ovo vremensko razdoblje gotovo nema sačuvanih dokumenata, postojeća sjećanja velikog broja učesnika pokazuju da je razvoj i jačanje NOO-a teklo razmjerno s jačanjem partijskih organizacija i partizanskih jedinica u njenim pojedinim dijelovima.

Bržem formiranju NOO-a smetalo je na području kotara Gline u toku oktobra, pored ustaškog terora, i prodiranje talijanskih jedinica koje su, slično kao i na Kordunu i Lici, i u ovim krajevima obećavale srpskim seljacima mir i slobodu. I pored toga, Kotarski komitet KPH Gline, uspio je putem svojih aktivista, upravo u tom mjesecu formirati 10 seoskih NOO-a.[140]

O političkim prilikama i formiranju NOO-a na svom području u to vrijeme, KK KPH Gline izvještava 19. 10. 1941. OK KPH za Karlovac: »Mi smo pristupili organizaciji seoskih odbora koji imaju zadatak: narodna pomoć, obavještajnu službu i da politički djeluju u selu, jer naročito danas za nas je ozbiljna politička situacija i mi ne smijemo dozvoliti

140 Tada su formirani seoski NOO-i Brestik, Brezovo Polje, Brubanj, Donji Klasnić, Gornje Selište, Gornji Klasnić, Kozaperovica, Majske Poljane, Roviška i Trnovac Glinski. Sjećanje Sime Todorovića, Ranka Mitića, Milutina Baltića i drugih, HAK, kut. 2.

da nas neprijatelj to zakoči. Ti odbori sastavljeni su od partijaca, naših simpatizera i ostalih poštenih ljudi.[141]

Nakon savjetovanja Kotarskog komiteta KPH za Glinu, oktobra 1941, članovi Komiteta razilaze se po selima radi formiranja NOO-a. Tako Ranko Mitić odlazi u Dabrinu, Buzetu, Balinac, Selište, Bojnu i Obijaj; Ćiro Mađarac i Simo Todorović u Dragotinu, Klasnić, Brezovo Polje, Brubanj, Gradac, Brestik i Trnovac; Stanko Bjelajac u Majske Poljane, Brnjeušku, Rovišku, Glinski Trtnik i Majski Trtnik, a Petar Vladić, Đuro Bakrač i Vlado Opačić u Drenovac, Vlahović, Bijele Vode, Luščane i Bačugu. Uz njihovu pomoć formira se tokom novembra i decembra 1941. na ovom području 17 seoskih NOO-a u srpskim i 3 akciona odbora u hrvatskim selima.[142]

Pod rukovodstvom aktivista KK KPH počelo je ubrzanije formiranje NOO u svim oslobođenim selima kao i u neoslobođenim. U odbore je birano 3—9 članova, muškaraca ili žena koji su imali uticaja u svom kraju i pokazali se sposobnim u radu s narodom. Partijske organizacije angažirale su se i na daljnjem jačanju aktiva SKOJ-a i organizacija AF2-a.

Tako su na području kotara Petrinje i Kostajnice formirana tokom novembra i decembra 22 NOO-a.[143] O tome OK KPH za Baniju izvještava: »NOO imamo u svim selima srpskim, kotara Petrinja i Gradac, zatim u većem broju sela kotara Kostajnica i Dvor. Upravo je pri završetku priprema kotarskih konferencija NOO-a kotara Gradac (odnosi se na kotar Glinu — op. autora) i Petrinja. Prodiranju u hrvatska sela posvećujemo veliku pažnju i pri tome smo imali teških partijskih žrtava. Za sada imamo NOO u jednom hrvatskom selu, a u dva druga je u pripremi. Većina odbora je birana pred seoskim skupom, ali ih ima i takovih koji su radi terora neprijatelja birani u manjem opsegu. NOO-a dali su partizanima mnogo hrane, odjeće i novca.«[144]

U istom izvještaju OK KPH za Baniju se žali CK KPH da su Okružnicu br. 3 dobili sa dva mjeseca zakašnjenja i da su zato pri formiranju NOO-a učinili i nekoliko grešaka. »Odbore nacionalno-oslobodilačke borbe smo stvorili u mnogim selima, prije 5 mjeseci, ali ih nismo pravilno oformili. Dobivanjem Okružnice br. 3 prišli smo energičnoj likvidaciji naših grešaka i tačnom izvršenju iste.«[145]

I na dvorskom kotaru većina NOO-a formirano je također u novembru i decembru 1941.[146]

Već u oktobru 1941. aktivisti s glinskog kotara: Simo Todorović, Ilija Tarabić, Ranko Mitić i drugi šire svoj uticaj na područje općina Rujevac i Žirovac na dvorskom kotaru, gdje se u to vrijeme u selima Kobiljaku,

141 HAK, f. OK KPH za Baniju 1/1.

142 Sjećanje Ranka Mitića, Sime Todorovića, Stanka Bjelajca i Đure Bakrača. HAK kut. 2.

143 Muzej Sisak, Anketa Saveza boraca općine Kostajnica i Petrinja, fase. 7.

144 Pismo OK KPH za Baniju od 20. XII 1941. upućeno CK KPH, Zb. NOR, tom V, knj. 2, str. 241—242.

145 Zb. NOR, tom V, knj. 2, str. 241.

146 Muzej Sisak, Anketa Saveza boraca općine Dvor.

Ostojićima, Čavlovici, Donjem Zirovcu, Gornjem Zirovcu i Komori formiraju ilegalni NOO-i koji će polovinom novembra na skupovima stanovnika tih sela biti legalizirani.[147]

U osnivanju NOO-a na ovom području angažirano je u novembru i decembru više partijskih aktivista među kojima se naročito ističu: Franjo Knebl, Čedo Borčić, Mijo Bobetko, Mile Dulikrava, Jože Horvat, Hong, Dragan Mitić, Mile Joka, Jovo Barać, Vojislav Strineka, Ignjatija Joka, Jovan Pribićević i drugi.

Kao i na Kordunu, stanovništvo oslobođenih dijelova Banije s oduševljenjem je prisustvovalo formiranju prvih organa svoje vlasti. »Osnivanje seoskih odbora nacionalno oslobodilačke fronte seljaci primaju sa oduševljenjem. Odbori su od prvih dana razvili svoju aktivnost. Samo je jedan odbor sakupio za bataljon toliko žita, masti i mesa, da mu neće faliti za par mjeseci. I ostali su odbori pristupili izvršenju svojih zadataka. Odbori su uglavnom formirani po svim selima i općinama (slobodno birani od naroda). Sreski odbor (misli se na kotar Glinu — op. autora) još nije biran, što će biti učinjeno u najkraće vrijeme. Odnos Hrvata i Srba u ovom srezu je bratski, što pozitivno utiče na borbenost masa po srpskim selima.«[148]

Krajem 1941. godine objedinjavanjem vojnog i partijskog rukovodstva Banije te primjenom Okružnice br. 4 CK KPH Hrvatske, partijske organizacije u skladu s njom formiraju NOO-e i vrše reorganizaciju u onima gdje je smatrano da su pri formiranju učinjeni propusti. U sjećanjima učesnika ima za čitavo područje niz takvih primjera. Navodim samo jedan. Iako je u selu Gornji Grabovac NOO osnovan u septembru 1941. godine na skupu najistaknutijih ljudi, kojim je rukovodio komunista Joco Bilobratović, javni izbori za NOO ovoga sela ponovo su provedeni početkom novembra 1941. godine. »Neki su se odbornici oportuno odnosili prema zadacima, pa je uticajem partijske organizacije Veliki Šušnjar došlo do saziva masovnog sastanka na kome je iznesen oportunistički stav jednog odbornika, isti je smijenjen. Ponovo su birana dotadašnja 4 odbornika, a umjesto Stanka Polimca Adamovog izabran je Stanko Polimac sin Jandrije koji je primio i dužnost predsjednika.«,[149] sjeća se aktivista Jovo Birač iz Gline.

Tako su stanovnici oslobođenih sela sami tokom 1941. godine, rukovođeni komunistima, birali u svoje organe vlasti ljude za koje su smatrali da najviše mogu pomoći učvršćivanju te vlasti i doprinijeti razvoju NOP-a.

Narodnooslobodilački odbori su obavljali niz zadataka zavisno o mjestu svoje djelatnosti. Oni u unutrašnjosti oslobođenog područja organizirali su rad prvih partizanskih radionica, smještaj izbjeglica, izradu zemunica, prolazne kuhinje za partizanske jedinice, rad raznih kurseva, rješavanje sporova među ljudima, porodicama i slično. Već tada rukovode i cjelo-

147 Ljuban Đurić, Narodnooslobodilački odbori na dvorskom području 1941—1942. godine, Zb. Sisak i Banija 1941, str. 333—334.

148 Zb. NOR, tom V, knj. 2, str. 61—62.

149 HAK, Zbirka sjećanja, kut. 5.

kupnom aktivnošću u pozadini partizanskog fronta i predstavljaju jedinu i istinsku vlast na oslobođenom području. Pored snabdijevanja partizanskih jedinica, nastalih ustanova i radionica, oni obavljaju i svu privrednu djelatnost u pozadini. »Obavljen je i bojkot neprijateljskog tržišta i neprijateljskog teritorija. Toga su se seljaci strogo pridržavali. Narod je sam otkrio prekršitelje i zahtijevao za njih oštre kazne. Seoske su straže u to vrijeme došle pod kontrolu NOO.«[150]

Koristeći obilje sjećanja, objavljenih radova i anketnih listova koji se čuvaju u Muzeju Sisak, te općinskim odborima udruženja boraca Gline, Petrinje, Kostajnice i Dvora, došao sam do zaključka da je krajem 1941. godine na Baniji djelovalo 145 seoskih, 6 općinskih i 1 kotarski NOO.

Zahvaljujući tome, stvorena je već tada solidna osnova na kojoj se narodna vlast mogla uspješno dalje razvijati. Uz pomoć partijskih organizacija i partizanskih odreda, NOO-i su u 1941. godini rješavali niz problema koji su pratili NOP Banije.

Na području Like razvitak NOO-a imao je velike sličnosti s procesom razvoja NOO-a na Kordunu i Baniji. Iako su se u pojedinim dijelovima Like NOO-i razvijali i osamostaljivali nešto brže, a u nekim sporije, i ovdje se veći broj seoskih NOO-a formirao do kraja 1941. godine, da bi se proces stvaranja narodne vlasti dovršio formiranjem općinskih i kotarskih NOO-a u proljeće 1942. Bez obzira što su talijanske jedinice ponovo okupirale veći dio teritorija Like, oslobođenog u julu i augustu 1941., i na njemu uspostavile pročetničku vlast koja je nudila Srbima niz obećanja, stanovništvo ustaničkih dijelova Like je nije priznavalo.[151]

I pored 15 000 talijanskih i 3 000 ustaško-domobranskih vojnika, te jakog ustaškog terora u kojem učestvuju i talijanske i pročetničke snage, partijske organizacije Like uspijevaju da se tokom septembra, oktobra i novembra čvršće povežu, te na taj način intenzivnije bave političkim i organizacionim radom na učvršćivanju partizanskih jedinica. One će zahvaljujući upravo tome, uspješno odolijevati snažnoj neprijateljskoj oružanoj sili, a posebno pročetničkim nastojanjima da razbiju narodnooslobodilačke snage i privole ih na saradnju s okupatorom.[152]

Uz sve poteškoće, partijske organizacije su preko masovnih sastanaka, mitinga, konferencija i kućnih prela s uspjehom objašnjavale stanovništvu ciljeve NOB-e, manevre okupatora i pročetničkih elemenata.[153]

Na Drugoj okružnoj konferenciji KPH za Liku, maja 1942, konstatirano je da je ustanak u Lici već krajem 1941. godine ušao u svoju višu fazu. Upravo u vremenu od septembra do kraja 1941. komunisti su s uspjehom objašnjavali stanovništvu da je glavni neprijatelj slobode talijanski i

150 Aleksa Zlatović i Đuro Petrović, Općina Klasnić 1941, Zb. Sisak i Banija 1941, str. 763.

151 Đoko Jovanić, Razvoj oružane borbe u Lici od početka oružanog ustanka do formiranja 6. ličke divizije, HAK, Zb. 5, str. 265—291.
Dr Đuro Stanisavljević, nav. rad, str. 389—390; Rade Mioković, Organizacija i rad prvih NOO-a na području Gračaca, sjećanje, HAK, kut. 2.

152 Jakov Blažević, Đoko Jovanić, Petar Kleut, Todor Radošević, Gojko Polovina i dr., HAK, Zbirka sjećanja, kut. 3.

153 Dr Đuro Stanisavljević, nav. rad, str. 382—383.

njemački okupator i da je zato potrebno voditi borbu na čitavom frontu. »U tome momentu u toj novoj fazi otvara se sva širina bojnog polja, iako ü prvom momentu talijanski okupatori pokušavaju sakriti svoje pravo lice. Oni proglasima 'o preuzimanju vlasti i uklanjanju ustaša' zovu narod da prihvati saradnju, da preda oružje koje mu više nije potrebno pa 'garantiraju' sigurnost, red itd..[154]

Talijani koriste ustaške zločine nad srpskim stanovništvom te tokom oktobra i novembra, uz pomoć pročetničkih elemenata, uspijevaju uspostaviti na području kotara Gračac i Lapac svoje općinske uprave. U njima- imenuju komesare nastojeći obmanuti svojom propagandom da je to u interesu srpskog naroda, jer će na taj način biti zaštićeni od ustaških zločina, i da će mu ta vlast dati pomoć u hrani kao i mogućnost rada, odnosno zarade. Međutim, stanovništvo nije prihvatilo okupatorsku vlast. To se vidi iz niza sjećanja i objavljenih radova koji govore o tome da su se istoj obraćali tek pojedinci i to za beznačajne stvari tako da je stvarna vlast tih komesara ostajala u njihovim uredima ili u žici talijanskih garnizona. Zahvaljujući neumornom radu partijskih aktivista uspjelo se već tada blokirati okupatora, njegovu vlast i talijansko-četničke namjere. Razobličavanje Talijana kao glavnog neprijatelja NOB-e te stvaranje NOO-a, organiziranje i masovno uključivanje omladine i žena u NOB krajem 1941. godine, dalo je pravu sadržinu i zamah čitavom oslobodilačkom pokretu i vojsci. Posebno značajan vid u zaoštravanju odnosa s okupatorom na području Like bilo je sprovođenje ekonomske blokade talijanskih garnizona. Na izvršavanju ovog zadatka angažirale su se partijske organizacije, partizanski odredi, NOO-i i masovne organizacije. Tako je Stab gerilskih odreda za srez Korenicu i okolinu, 17. septembra 1941. godine, poslao uputstvo svim komandirima sela na svom području da ne dozvole prodaju životnih namirnica izvan svoga sela osim u opravdanim razlozima. »O tome će voditi strogo računa komandir onoga sela iz koga takav pojedinac dolazi u drugo selo kao i komandir onoga sela, gdje će taj pojedinac te namirnice kupovati. Što se tiče samih Talijana, njima se mora pod svaku cijenu onemogućiti nabavka ma i najmanje stvarčice koja im može korisno poslužiti.«[155]

Tako je Štab gerilskih odreda za srez Korenicu i okolinu objedinjavao rad na sprečavanju odlaženja hrane okupatoru i pronalazio načine, da se stanovnici oslobođenih sela međusobno pomažu u razmjeni i prikupljanju hrane kao i spremanju iste za vojsku i stanovništvo. »Ljudima je naređeno da skrivaju žito i da se još u toku današnjeg dana pređe na gradnju zemunica.«[156]

Isti Štab je 26. XI 1941. godine naredio gerilskom odredu »Tuk« da 29. XI postavi svoje straže na prilazima Korenici, ukojoj su se nalaziliTalijani, i da povrati kućama sve one stanovnike koji bibilošto dogonili ili

154 Jakov Blažević, Rad Okružnog komiteta KPH, Lika u NOB-u 1942, str. 9.
155 AIHRPH — NOV — 25/3469. Vidi dok. bi\ 3, str. 348.
156 AIHRPH — NOV — 26/3543.

dovozili na sajam što bi koristilo okupatorskoj vojsci. »Voditi strogo računa o pravilnom postupku, jer će svaka neispravnost u postupku biti strogo kažnjena.«[157]

Kao i u ostalim krajevima Hrvatske, tako i u Lici, organizaciono pitanje organa vlasti dobiva svoj pravilniji i sadržajniji karakter primjenom Okružnice br. 3, a naročito Okružnice br. 4 CK KPH. Upravo tokom posljednja dva mjeseca 1941, na temelju Uputstva OK KPH za Liku i navedenih okružnica CK KPH, na oslobođenoj teritoriji vrši se reorganizacija ranije nastalih organa vlasti, koji su djelovali u okviru gerilskih partizanskih odreda ili kao ekonomsko prehrambeni odbori narodne pomoći, što je i odgovaralo dotadašnjim njihovim zadacima.

Krajem 1941. njihove dužnosti se proširuju iako još uvijek dobivaju direktive i pomoć u radu od partizanskih odreda. Shvaćajući značaj NOO-a, partijske organizacije Like su pažljivo provodile reorganizaciju pazeći da se u njima osigura rukovodeća uloga Partije i da se iz njih odstrane pojedinci, koji su ometali rad na jačanju i proširenju uloge NOO-a. Za razliku od Korduna i Banije, u Lici već krajem 1941. godine organi vlasti nose naziv NOO-i. Međutim, i tu se nazivi miješaju. Tako npr. dok se u uputstvu operativnog partijskog rukovodstva CK KPH od 30. novembra 1941. kaže: »NOO-i uz pomoć partizana dužni su da rješavaju problem ishrane stanovništva,«[158] u naređenju Glavnog štaba NOVH od 1. decembra 1941, upućenom Štabu Grupe NOP odreda za Liku, navodi se da umjesto odbora narodne pomoći treba stvarati odbore NO fronta i da seoske straže trebaju biti podređene »civilnoj vlasti, odnosno NOO-ima«. U dokumentu se dalje navodi da NOO-i izdaju civilnim licima propusnice za kretanje na oslobođenom teritoriju, da prikupljanje materijala umjesto odbora narodne pomoći trebaju vršiti odbori NO fonda i da »pojave pljačke kao i šverca trebaju rješavati NOO-i a ne vojne komande.«[159]

Isto tako i iz dokumenata za korenički kotar vidimo da su postojale nejasnoće u nazivima odbora i načinima njihovog stvaranja. Vjerojatno zato što je proces razvitka narodno-oslobodilačkih odbora tokom oktobra tekao najbrže upravo na području ovog i udbinskog kotara. Posebno je interesantno pismo Štaba greilskih odreda za Korenicu i okolinu, od 5. XI 1941. godine, u kojem se svim odredima na tom području Like skreće pažnja da se svi »odbori obraćaju ovome Štabu u slučaju da trebaju bilo kakve predmete, za odjevanje ili za ishranu, a ovaj štab će izdavati trebovanje sreskom odboru za narodnu prehranu«.[160] Ovaj dokumenat upućuje da je već tada postojalo tijelo za područje kotara koje je nosilo ime »Sreski odbor za narodnu prehranu« i koje je dobivalo naređenja od Štaba gerilskih odreda. Još u nekoliko dokumenata se spominje ovaj odbor. Tako komesar novoformiranog gerilskog odreda iz sela Bunić pita, pored ostalog, 1. decembra 1941. godine, Štab gerilskih odreda za srez

157 AIHRPH — NOV — 26/3573.
158 Zb. NOR, tom V, knj. 2, str. 84.
159 Zb. NOR, tom V, knj. 2, str. 90.
160 AIHRPH — NOV — 25/2550.

Korenicu i okolinu »Da li ovaj odred spada na teret za izdržavanje samom selu Bunić ili će se o njemu starati Sreski odbor Narodne pomoći za snabdjevanje odreda.«[161]

Gotovo u svim selima ovog područja osnovani su NOO-i, koji su preuzeli niz funkcija što su ih do tada vršile seoske straže, odnosno partizanski odredi. Na području Korenice formirana su 33, a na području Udbine 15 NOO-a.[162]

I ovdje, kao na Kordunu i Baniji, u odbore je birano 3—9 članova, a ponegdje i 11, što je ovisilo o rasprostranjenosti sela i njegovih zaselaka. »Od grupe najaktivnijih drugova, drugarica i omladinki 16. novembra 1941. godine izabran je na zajedničkom zboru odreda i naroda celog sela naš prvi NOO za Ljubovo od 11 članova koji je još revnosnije nastavio s radom i borbom za NOP i čija svestrana i uspješna aktivnost nije više prestajala sve do konačnog oslobođenja zemlje.«[163]

Značajno je da su u odbore, pored muškaraca, birani i predstavnici žena i omladine.

Kako je u procesu stvaranja novih i u reorganizaciji postojećih narodnooslobodilačkih odbora dolazilo do protivljenja pojedinaca, da se u odbore biraju predstavnici AFŽ i omladine, i drugih nejasnoća, prorada Okružnice br. 4 CK KPH od 6. decembra 1941. na ovom području imala je velik značaj za ubrzavanje procesa stvaranja NOO-a za određivanje zadataka i njihove uloge u razvoju NOP-a.

Proces organizacije NOO-a na gospićkom kotaru išao je nešto brže nego u drugim dijelovima Like, tako da su na oslobođenom području do kraja 1941. formirani NOO u Divoselu, Cukovcu, Rujnici, Ostrovici, Barletama, Metku, čitluku, Kruškovcu, Mogoriću, Raduču, Vrepcu i drugim selima.[164]

Pored poslova na prikupljanju hrane za partizanske odrede i siromašno stanovništvo, obavljanja žetve i sjetve, te prikupljanja i spremanja hrane u zemunice, ovdje se već tada stanovništvo obraćalo NOO-ima za diobu zemljišta, pa i za razvod braka. Tako iz zapisnika sa sjednice NOO sela Mogorića, od 14. novembra 1941. godine, saznajemo da je odbor imao tačku dnevnog reda »1. pretres pitanja razvoda braka Nikole i Jage Basarić«. Ne samo da je odbor saslušao bračne drugove i razveo brak, nego je riješio i pitanje brige i odgoja maloljetnog djeteta.[165] Iz zapisnika istog odbora od 12. decembra 1941. godine vidimo da je odbor pod prvom tačkom dnevnog reda razmatrao pitanje razdiobe zemlje između braće Lazić Mile i Stojana. Odbor je braću nagovorio da zemlju razdijele na parcele po starom običaju i bratski se dogovore.[166]

rei AIHRPH — NOV — 26/3611.

162 Dr Dušan Zivković, nav. rad,str. 308—309; Dr ĐuroStanisavljević, nav. rad, str. 445; Dr Nikola Rapajić, Sjećanje na nastanak narodne vlasti usrezu Korenica, Muzej Like u Gospiću, anketa, fase. 5.

163 Stevo Opsenica, Partizanski odred »Ljubovo« u ustanku 1941, Lika u NOB 1941, str. 463.

164 Muzej Like u Gospiću, anketa, fase. 5.

165 Vidi dok. br. 4, str. 349.

166 Vidi dok. br. 5, str. 350.

Vjerojatno da su ovakve funkcije obavljali i drugi NOO-i na oslobođenom području, ali o tome nema sačuvanih dokumenata. Posebno značajno za razvitak narodne vlasti na ovom kotaru je održavanje konferencije 21. oktobra 1941. u selu Mogoriću, kojoj su prisustvovali predstavnici svih seoskih NOO-a s područja kotara i na kojoj je izabran kotarski NOO za Gospić-Mogorić.[167]

Na donjolapačkom i gračačkom kotaru NOO-i se formiraju krajem novembra i tokom decembra 1941. Na osnovu Okružnice CK KPH br. 4, od 6. decembra 1941, partijski aktivisti na skupovima u selima objašnjavaju značaj i učestvuju u formiranju NOO-a, koji se u ovim krajevima ponegdje nazivaju i mjesni, inicijativni ili seoski NOO-i. U oktobru 1941. godine na donjolapačko područje dolaze partijski aktivisti Mile Počuča, Vladimir Četković, Perica Dozet i Marko Canković koji prisustvuju većini masovnih sastanaka na kojima se formiraju NOO-i. Prvi NOO-i u ovom kraju formirani su u selu Birovači i Krugama.[168] »Za razliku od dotadašnjih organa narodne vlasti uspostavljenih u periodu ustanka, sada se po direktivi Partije formiraju NOO-i. Od početka decembra 1941. pa do polovine januara 1942. u Donjem Lapcu i svim selima lapačke općine izabrani su na slobodan i demokratski način NOO-i. Oni su veoma brzo stekli potreban ugled u narodu i od naroda smatrani kao jedini i pravi predstavnici njegove vlasti. Izbori su u svim selima protekli normalno, jedino su ih u Donjem Lapcu ometali četnički elementi da se nisu obavili predviđenog već slijedećeg dana.«[169] Interesantno je da su NOO-i formirani u to vrijeme i za Donji Lapac i Srb, iako su u ovim mjestima još bili talijanski garnizoni. Tako je do kraja decembra na ovom kotaru formirano 24 NOO-a (Meljinovac, Nebljusi, Lički Štrpci, Donji Lapac, Mišljenovac, Gajine, Dobroselo, Doljani, Dnopolje, Oraovac, Birovača, Brezovac, Zaklopac, Donja Suvaja, Gornja Suvaja, Brotinja, Dabašnica, Neteka, Donji Srb, Gornji Srb, Kupirovo, Osredci, Lička Kaldrma i Kruge),[170] da bi se ostali seoski te općinski i kotarski NOO-i formirali u prvoj polovini 1942. godine.

Kotarski komitet KPH za Gračac je isto tako polovinom decembra 1941. nakon proučavanja Okružnice CK KPH br. 4, uputio svoje aktiviste (pošto je formiran kotarski inicijativni NOO) na područje kotara, u cilju pomoći pri formiranju mjesnih, odnosno seoskih NOO-a. Nikica Krajnović i Smilja Pokrajac imali su zadatak da pomažu pri formiranju NOO-a na području općina Bruvno, Mazin i Lovinac, a Rade Mioković i Tomo Nikšić u općini Gračac i Zrmanja. Zalaganjem članova KK KPH i Kotarskog inicijativnog NOO-a Gračac, tokom decembra na području općine Bruvno formirano je 8 i u općini Gračac 12 NOO-a.[171] Proces formiranja NOO-a u općini Mazin i Zrmanja sporije se razvijao i u znatna

167 Milan Kuprešanin, Ustanak naroda Jugoslavije 1941, str. 188.
168 Milan Majstorović, Sjećanje, AIHRPH — MG — 15/1 13.
169 Sava Mileusnić, Donji Lapac u ustanku, Lika u NOB 1941, str. 407.
170 Muzej Like, Anketa, fase. 2.
171 Rade Mioković, Organizacija narodne vlasti u kotaru Gračac, HAK, kut. 2.

složenijim uslovima tako, da će se u ovim dijelovima gračačkog kotara NOO-i formirati tek tokom prve polovine 1942. godine.[172]

Na području općine Lovinac NOO-i su formirani tokom novembra u selima Ploča i Kik. Oni su, radi lakše povezanosti i pogodnije djelatnosti, u to vrijeme bili organizaciono vezani s kotarom Gospić, da bi 1943. bili u sastavu svoga kotara Gračac. Narodnooslobodilački odbori gračačkog područja odigrali su 1941. godine značajnu ulogu u organizaciji smještaja i zaštite velikog broja izbjeglica i sprečavanju šverca, posebno sa sirovim životinjskim kožama, koje su Talijani dobro plaćali, te tekstilom i soli iz susjedne Dalmacije. Početkom oktobra 1941. partijsko i vojno rukovodstvo Like dalo je upute za kupovinu oružja iz Dalmacije za potrebe ustanika na gračačkom, koreničkom, donjolapačkom, udbinskom i gospićkom kotaru. »Tako je u dvomjesečnom naporu nabavljeno iz sjeverne Dalmacije preko 400 pušaka i desetak mitraljeza.«[173] Za kupovanje oružja NOO-i su izdavali propusnice, kojima je veliki broj ljudi iz navedenih dijelova Like išao preko gračačkog područja u Dalmaciju. Stanovnici sjeverne Dalmacije sklonili su veće količine oružja, koje je tu ostalo poslije kapitulacije jugoslavenske vojske. Razmjenu stoke za oružje koristili su razni trgovci i prekupci. Zato su NOO-i gračačkog područja sa svojim seoskim stražama budno pratili sve prolaznike nastojeći spriječiti nedozvoljenu trgovinu. Seljaci Like davali su u sjevernoj Dalmaciji za jednu pušku s 30 metaka kravu, a za mitraljez par volova ili par konja. U novcu za pušku se davalo 25 000, a za mitraljez oko 50 000 lira. Pojedinci su vješto koristili propusnice i kupovali u Dalmaciji ne samo oružje, nego i odjeću, sol, petrolej, duhan i druge potrepštine koje su preprodavali na oslobođenom području. Neki od njih su znali kupovati čitava stada stoke za nekoliko pušaka, koju bi odgonili u Dalmaciju i ponovo donosili oružje i tako se u posebno teškim uslovima rata bogatili. Kada su otpočele žešće borbe s Talijanima oko Korenice, Donjeg Lapca, Srba, Gospića i drugih mjesta u Lici, i kada su potrebe za snabdijevanje hranom partizanskih jedinica i siromašnog stanovništva postale mnogo veće, a kotarska rukovodstva nisu uspjevala da na svim područjima sprovedu jednaku kontrolu kupovine oružja i spriječe pojavu šverca, Okružni komitet KPH za Liku izdao je upute kojima je zabranjena prodaja stoke za oružje i ukazano na potrebu čuvanja stoke za ishranu partizanskih jedinica i nužnost otimanja oružja od neprijatelja.[174]

I na području kotara Otočca i Brinja NOO-i se formiraju tokom decembra 1941. godine na seoskim skupovima. Kao i u drugim krajevima, i ovdje je dolazilo do poteškoća kod izbora odbornika. Ljudi su se nerado prihvaćali dužnosti odbornika plašeći se neprijateljskih upada u selo ili zadataka koji su bili teški i odgovorni. Radije su se opredjeljivali za partizan-

172 isto.

173 Đuro Stanisavljević, nav. rad, str. 387.

174 Isto, str. 387; Rade Mioković, nav. rad, str. 37—38; Švercerima je prvo plijenjena roba. U ponovljenom slučaju NOO-i su ih kažnjavali novčano ili materijalno. U slučaju kada se utvrdilo da su radili za neprijatelja, narodni sudovi su ih javno osuđivali na smrt.

ske odrede nego da rade u organima vlasti. U otočačkom kotaru prvi seoski NOO-i formirani su decembra 1941. u Škarama, Doljanima, Podumu, Glavarima, Starom Selu, Dugom Selu, Turjanskom, Babinom Potoku, Zalužnici, te u selima općine Dabar: Glibodolu, Zapolju, Ljuštinovoj Dragi, Bobić Brdu, Živicama, Lugu, Selištu, Kuhači i Petrinić Polju.

Na brinjskom kotaru u decembru je formirano 11 NOO-a (Lučani, Tužević, Gostovo Polje, Skalić, Ivakuša, Vojvoduša, Županja Dol, Vodoteč, Rapajin Dol, Dobrica i Grabova Lokva).[175] Ni na ovom području Like nisu 1941. birani općinski NOO, osim za općinu Škare.[176] Seoski NOO-i su ovdje bili vezani direktno na KNOO koji je osnovan 20. decembra 1941. godine.

NOO-i su vodili strogi nadzor nad trgovinom sprečavajući svaki izvoz stoke, hrane i drva sa svog područja. Oni su stanovnicima oslobođenih sela omogućavali razmjenu dobara sa susjednim selima Hrvatskog primorja i Gorskog kotara, odakle su dopremali sol, petrolej, duhan, sanitetski materijal itd. za svoje prehrambene proizvode, uglavnom krumpir, kupus i grah, kojih je na ovom području bilo više nego tamo. U ovim krajevima Like NOO-i su već tada obavljali i niz drugih zadataka, među kojima je naročito bio težak smještaj izbjeglog srpskog naroda ispred ustaških zločina na područje sela Gostović Polja, Skalića, Ivakuše i Tuževića. I ovdje su NOO-i već krajem 1941. uspješno izvršavali veoma složene zadatke što su ih nametali ratni uslovi života, postajući tako organi istinske vlasti naoružanog naroda.

Stvaranje općinskih i kotarskih NOO-a

Stepen razvitka narodne vlasti na Kordunu, Baniji i Lici krajem 1941. i početkom 1942. bio je vjeran odraz razvitka ustanka u ovim krajevima.

I pored niza specifičnosti u pojedinim dijelovima ovih područja, sačuvani dokumenti pokazuju da su se NOO-i u organizacionom pogledu najbolje razvili na području Korduna.

Neposredno angažiranje Okružnog komiteta KPH za Karlovac u djelatnosti NOO-a, doprinijelo je bržem rješavanju niza raznih pitanja na oslobođenom teritoriju i direktno pomoglo osamostaljivanju seoskih i stvaranju općinskih i kotarskih NOO-a. Taj rad omogućio je da je na Kordunu do kraja 1941. godine u potpunosti izgrađena mreža NOO-a, a već 19. januara 1942. osnovan i NOO za cijelo područje Korduna. Partizanski odredi na Kordunu su do polovine decembra 1941. brojčano, organizaciono i oružano znatno ojačali. »Na dan 25. i 26. XI održana je konferencija komandanata i polit, komesara bataljona. Na konferenciji se konstatiralo da je broj partizana porastao za okruglo 2 i po puta, a naoružanje za tri

175 Ing. Dušanka Grubor, Ustanak i razvoj borbe u brinjskom kotaru, HAK, Zb. 3, str. 758.

176 Milan Bukvić, Otočac i Brinje u NOB-i 1941—1945, str. 110.

puta, dočim je naoružanje automatskim oružjem naraslo za osam puta od prve konferencije.

Uspjesi koje smo postigli bili bi nemogući da na strani nas partizana nisu narodne mase, i zapravo naša borba bila bi bez ikakve svrhe, ako mi partizani ne bismo bili izraz narodne volje i odlučnosti za borbu protiv okupatora i ustaša.«[177]

Upravo širenjem i stabilizacijom oslobođenog područja i jačanjem ugleda NOP-a, karakter organa narodne vlasti dolazi sve više do izražaja. Iako su NOO-i još uvijek krajem 1941. bili pomoćni organi, politička rukovodstva i organi vlasti, tj. uporedo vršili funkciju jednog i drugog, ipak se funkcije organa vlasti sve više ispoljavaju. »Baš stvaranje takve narodne vlasti još 1941. godine, stvaranje NOO-a, omogućilo je uspješno vođenje neprekidne borbe kroz četiri godine. Baš stvaranje takve narodne vlasti omogućilo je da su sačuvane velike tekovine oslobodilačke borbe« — istakao je Josip Broz Tito na V kongresu KPJ 1948. godine govoreći o značaju stvaranja narodne vlasti u 1941. godini.[178]

Ubrzani razvoj ustanka na Kordunu i privikavanje boraca da žive vojničkim životom, odvojeni od svojih kuća i porodica, iziskivalo je odvajanje vojnih od civilnih poslova. Rasla je potreba za organiziranijom pozadinom i za sve opsežnijim radom NOO-a koji su iz dana u dan imali sve veće, složenije i odgovornije zadatke. Seoski NOO-i nisu bili u mogućnosti da rješavaju te nove zadatke, što je partijsko rukovodstvo u potpunosti uočilo, te je zato već krajem oktobra i tokom novembra i decembra prišlo formiranju općinskih i kotarskih organa vlasti, koji će djelovati na širem području koordinirajući rad više seoskih odnosno općinskih NO odbora.

Već 20. novembra 1941. sastali su se predstavnici NOO-a iz svih dijelova kotara Vojnić u selu Vučkovići, u Petrovoj gori, gdje je formiran prvi kotarski NOO u Hrvatskoj za područje kotara Vojnić. Konferencijom za izbor ovog odbora rukovodio je KK KPH za Vojnić. Prisustvovalo joj je 26 delegata od kojih su sedmorica bili članovi Partije. U ime KPJ govorio je komesar Prvog bataljona Prvog KPO Milutin Košarić. Ni jedan drugi delegat nije se izjasnio stranački, nemajući za to ni mandata, jer druge političke stranke kao organizacije više nisu ni postojale na Kordunu.[179] Na osnivačkoj konferenciji kotarskog NO odbora Vojnić izabran je i odbor narodnooslobodilačkog fonda i narodni sud. Tada je donijeta i rezolucija, prvi dokumenat ovakve vrste na oslobođenom području, po kojem je djelovala narodna vlast još prije pomenute Okružnice br. 4 CK KPH. Obzirom da je ona imala praktički i politički značaj za daljnje funkcioniranje organa vlasti na ovom području, njen tekst navodim u cijelosti:

177 Zb. NOR, tom V, knj. 2, str. 70.

178 Peti kongres KPJ, stenografske bilješke, »Kultura«, Bgd 1948, str. 61.

179 Mr Đuro Zatezalo i mr Mile Dakić, nav. rad, str. 51. U kotarski NO odbor Vojnić izabrano je 5 članova: Mišan Napijalo, predsjednik, Jandre Perić, tajnik, Stevo Novaković, Milan Napijalo i Mile Martinović.

REZOLUCIJA

donesena na Konferenciji delegata za kotar Vojnić na dan 20. XI 1941. godine.

Iz izvještaja delegata izabranih po poreskim općinama vidi se slijedeće stanje:

1. Narod na području ovog kotara postradao je od požara i pljačke od strane neprijatelja. Izvjesna sela su potpuno uništena, ljudi žene i djeca pobijena, na primjer Perna, Malička, Blatuša, Kupljensko itd. Ima sela kao na primjer Slavsko Polje, Podgorje, Blatuša, kao i Vrginmost iz kojih je zaveden narod otišao na pokrst i nije se uopće vratio tako da su žene i djeca koja su ostala kod svojih kuća ostala potpuno nezbrinuta.

Ima sela i općina koja nisu popaljena i nisu stradala od napada fašista i ustaša.

Neka su sela čvrsto organizirala, spremila i sakrila hranu a neka sela to još nisu radila.

Ima još nekih sela u kojima se klatare špijuni ustaški koji pod izlikom da kupuju blago raspituju se o odredima i na taj način vrše špijunažu ustašama. Pored toga u posljednje vrijeme pojavljuju se neki špekulanti koji kupuju za neznatnu cijenu stoku od seljaka, a prodaju je po duploj i troduploj cijeni u gradu na taj način bogateći sebe i na račun naše sirotinje hrane naše krvnike i izdaju NOB. Neki ljudi prodaju našem narodu izvjesne artikle kao na pr. sol, naftu, duvan po mnogo skupljoj cijeni od faktične cijene.

Na osnovu toga pred sreski odbor postavljaju se slijedeći zadaci:

I Organizirati seosku stražu u selima za sprečavanje krađe, tučnjave itd.

II U popaljenim i opljačkanim selima organizirati smještanje stanovništva pod krov i snabdijevati ga hranom u sporazumu sa ostalim odborima.

III Hitno organizirati sklanjanje hrane i stoke na takav način da ništa ne padne od narodnog bogatstva u ruke neprijatelja jer sve što neprijatelj odvede, koristi okupatoru za vođenje rata.

IV Razviti razmjenu po selima, a spriječiti izvoz živežnih namirnica jer se narodnim bogatstvom hrane i upotrebljavaju ga protiv istog naroda.

V Organizirati zaostale poljske radove i pomoći onim seljacima u alatu i oranju koji su postradali.

VI Organizirati cijeli narod da budno motri da se nikakav špijun ne uvuče među naš narod.

VII Izvršiti i organizirati mobilizaciju cjelokupnog stanovništva sposobnog za borbu u desetine, vodove, čete itd.

VIII Spriječiti svaku špekulaciju i trgovinu.

IX Što čvršće veze sa hrvatskim selima, domobrancima i muslimanskim selima u cilju širenja narodnooslobodilačke borbe i privlačenja svih naroda Jugoslavije u narodni front protiv fašističkih okupatora.

X *Organizirati prosvjetu i po mogućnosti stvoriti škole podučavati djecu i likvidirati nepismenost uopće. Stavlja se u zadatak svim odborima narodnooslobodilačkog pokreta da naprijed navedene zadatke provedu u djelo.*

DELEGATI NACIONALNO-OSLOBODILAČKIH ODBORA ZA KOTAR VOJNIĆ

Kotarski NO odbor naziva se tada kotarski odbor fronta, mada je on u suštini kotarski narodnooslobodilački odbor, najviši organ narodne vlasti na ovom području. Dio rezolucije koji govori o rješavanju praktičnih pitanja, temelji se na dotadašnjem iskustvu. Iz analize stanja i problema na oslobođenom području kotara utvrđeni su konkretni zadaci NOO-a kao što su: praćenje svih vrsta neprijateljske špijunaže, organizacija svih sposobnih za borbu, osiguranje reda u pozadini, borba protiv pljačke i nasilja, sprečavanje špekulacije u trgovini i svega drugog zla kojeg donosi rat. Politički dio rezolucije upućuje na uspostavljanje veza i stvaranje jedinstva srpskog, hrvatskog i muslimanskog naroda u zajedničkoj borbi protiv okupatora i ustaša u cilju širenja i jačanja NOP-a.

Navedene zadatke u rezoluciji provodili su, osim novoformiranog kotarskog, i svi općinski i seoski NO odbori. Nepun mjesec dana kasnije, 14. decembra 1941. godine, osnovan je kirinsko-sjeničarski kotarski narodnooslobodilački odbor (odnosi se na područje kotara Vrginmost — opaska autora). Uz ovaj odbor vezana je i pojava prvog lokalnog pravilnika o radu NO odbora na ovom području, koji je po mjestu donošenja poznat pod imenom »Ostrožinski pravilnik«. On služi kao najbolja ilustracija razvitka narodne vlasti na Kordunu, njene funkcije i karaktera u to vrijeme.

Kako je i dalje u pojedinim dijelovima Korduna glavna vlast bila partizanska vojska, jer se narod njoj obraćao, postepeno se vlast NO odbora na ovom području učvršćivala i dobivala sve veće povjerenje naroda.

Pored općinskog narodnooslobodilačkog odbora Kirina i Sjeničaka, krajem decembra formiran je i općinski NOO Perna. Tako je završen proces stvaranja i uspostavljanja organa narodne vlasti na cijelom oslobođenom području kotara Vrginmost, od seoskih do kotarskog naordnooslobodilačkog odbora.[180]

I u drugim dijelovima Korduna tokom decembra 1941. godine odvijala se živa aktivnost na planu organizacionog učvršćivanja i političke afirmacije narodne vlasti, što je istovremeno predstavljalo i afirmaciju KPJ u narodu. Kao primjer se ističe sastanak 18 delegata seoskih odbora s južne

180 U kirinsko-sjeničarski KNOO izabrani su: Mile Manojlović Gedžo, za predsjednika, Mile Mraović Ćurčija, Damjan Roknić, Dragan Jerosimić, Stanko Maslek, Branko Nikoliš, Petar Stanojević, Pavao Bijelić, Rade Bulat i dvije žene — Danica Gledić i Jelica Stanojević, za članove odbora; Mr Đuro Zatezalo i mr Mile Dakić, nav. rad, str. 53.

strane Petrove gore, koji je održan 17. oktobra 1941, kada je osnovan Općinski NO odbor za Krstinju. Tom prilikom je 18 odbornika iz 9 sela potpisalo i izdalo slijedeću rezoluciju:

I

Seoski odbornici sela: Gejkovac, Široka Rijeka, Svinjica, Stakorovica, Mracelj, Jagrovac, Brusovača, Krstinja i Džaperovac na svom sastanku 17. decembra 1941. godine ustanovili su da je stanje u općini u materijalnom i moralnom pogledu dobro.

Složili smo se jednoglasno da potpomažemo pogorele, da sprečavamo pljačku t *špekulante, da pomažemo partizane u svakom pogledu. Sva ćemo pitanja rješavati u duhu Nac. oslobodilačke borbe.*

Želimo sarađivati sa svim onim koji se bore protiv ustaša i okupatora. Kako smo uvidjeli da je jedina KP ostala uz narod i da jedina ona nije iznevjerila narod, mi želimo mi hoćemo da predstavljamo KP svuda pa i U seoskim i općinskim odborima.[1S1]

Rezolucijom odbornici priznaju jedino KPJ kao organizatora i borca protiv okupatora i njegovih slugu. To ujedno potvrđuje da je Partija na ovom području bila toliko jaka, da je uživala toliki ugled u narodu, te nije imala potrebe da bilo s kim dijeli vlast. Svega nekoliko dana kako su osnovani, općinski narodnooslobođilački odbori Krstinja i Pema odigrali su značajnu ulogu u zbrinjavanju velikog broja izbjeglog stanovništva u Petrovoj gori iz sjevernih dijelova Korduna.

Svakodnevnim akcijama partizanskih jedinica sistematski je uništavana živa neprijateljska sila. Nova oslobođena područja, na kojima su se razvijali NOO-i, posebno su zabrinuli okupatora i rukovodstvo NDH, zbog čega oni već 21. decembra 1941. godine izvode ofanzivu s jakim ustaško-domobranskim snagama, na ovo područje Korduna. Seoski, općinski i kotarski NO odbori polažu svoj prvi ispit obavljajući pod vatrom neprijateljskog oružja veoma složene zadatke. Petnaest hiljada žena, djece i staraca u velikoj zimi našlo se bez igdje ičega na području kotarskog NOO-a Vojnić.

Odbornici kirinsko-sjeničarskog kotara ispunili su svoj zadatak u izvlačenju stanovništva u pravcu Petrove gore. Punih 20 dana, u borbi za goli život, zahvaljujući pomoći boraca i naroda, oni su uspješno obavili do tada svoje najsloženije zadatke.

Kotarski narodnooslobođilački odbori Vojnića i Vrginmosta izvršavali su veoma teške i odgovorne poslove. Oni su organizirali evakuaciju Stanovništva u Petrovu goru i dalje prema Krstinji, Širokoj Rijeci, Veljunu i Perjasici. Izrađen je i plan smještaja izbjeglica u sela s južne strane Petrove gore koji je odštampan i izvješen na šumskim raskršćima. »Izbjeglice bi nailazile na proglas, čitale ga, upućivale se u odredišta. Izbjegli narod je u potpunosti postupao po tim odredbama organa svoje vlasti.«[182]

181 HAK, kut. 5.
182 Branko Zutić, Sjećanje, HAK, kut. 2.

Kako su se očekivali i teži dani, NO odbori su organizirali prikupljanje rezervne hrane, koja se sklanjala u maskirane zemunice da je neprijatelj ne pronađe ukoliko upadne na oslobođeni teritorij. I ne samo to, odbori su se morali brinuti i za zdravstvenu službu — izgradnju bolnica jer je život trebalo kako-tako konsolidirati u potpuno novim i nesvakidašnjim uslovima. Da je narod Korduna isključivo poštivao vlast NO odbora, pokazuje i izvještaj domobranske posade upućen iz Vojnića 26. decembra 1941. Ministarstvu hrvatskog domobranstva o akcijama partizana u okolici Vojnića.

»… Molim da se izda nalog za evakuaciju građanskih vlasti i njihovih porodica. Stanovništvo kotara Vojnić pravoslavno je i odbjeglo skoro sve u šumu i radi za račun komunista. Kuće su im uništene. Pokretna imovina također je odnijeta u šumu. Prema tome naše građanske vlasti u kotaru Vojnić ne vrše nikakvu funkciju, a skoro će ostati i bez živežnih namirnica njihove porodice, jer se nema gdje nabaviti.«[183]

Ovaj neprijateljski dokumenat očito dokazuje da ustaška vlast već u to vrijeme nije mogla obavljati bilo kakve svoje funkcije.

Do polovine decembra 1941. godine i na području Drugog bataljona (II rajona)[184] formirani su općinski NOO-i: Perjasica s 25 seoskih NOO-a, Dubrave 26, Veljun 19, Cvijanović Brdo 10 i Dunjak s 9 seoskih NO odbora. Delegati ovih odbora okupljeni na konferenciji 28. decembra 1941. osnovali su kotarski NOO Veljun, treći po redu na Kordunu, koji je objedinjavao rad 5 općinskih i 89 seoskih NOO-a.[185]

Iz zapisnika i rezolucije ovog odbora saznajemo da je formiran na temelju Okružnice CK KPH br. 4, od 6. decembra 1941, i da je sadržaj te rezolucije gotovo istovjetan rezoluciji Kotarskog narodnooslobodilačkog odbora Vojnić u kojoj delegati priznaju zasluge za vođenje NOB-e jedino KP. Zato i zahtijevaju njenog legalnog predstavnika u kotarski narodnooslobodilački odbor. Pored niza zadataka koji se navode u rezoluciji, delegati ističu da je potrebno posvetiti naročitu pažnju prosvjeti naroda u cilju lakše i svestranije borbe protiv okupatora i njegovih pomagača.[186]

Na području trećeg rajona,[187] tj. kotara Slunj, tokom decembra izabrani su općinski NO odbori Močila s 18 i Kordunski Ljeskovac s 14 NOO-a. Pored ovih, tome području pripadalo je i 14 do tada formiranih seoskih NOO-a s područja Plaškog.[188] Na konferenciji održanoj 31. decembra 1941,

183 Zb. NOR, tom V, knj. 2, str. 419.

184 Drugi rajon je obuhvaćao Donje i Gornje Dubrave, Poloj, Perjasicu, Skradsku šumu, Trupinsku kosu, Cvijanović Brdo, Krstinju i Široku Rijeku. Imao je šest partizanskih odreda s 136 ljudi među kojima 30 članova KPJ. Zb. NOR, tom V, knj. 1, str. 107—110.

185 Izvještaj Kotarskog komiteta KPH za Veljun od 22. XII 1941, HAK, kut. 2; Mr Đuro Zatezalo i mr Mile Dakić, nav. rad, str. 54—55.

186 Vidi dok. br. 6, str. 351.

187 Treći rajon je obuhvaćao teritorij s mjestima: Primišlje, Plaščanska dolina, Zbjeg, Močila, Jesenice, Saborski, Drežnik, Sadilovac, Bugar, Rujnica, Cerkezovac, Crnaja, Ljeskovac, Mašvina, Koranski Lug, Nova i Stara Kršlja, Jamarje i Slunj. Ovaj je rajon imao do 20. septembra 1941. deset odreda s 314 boraca od čega 130 članova KPJ. Zb. NOR, tom V, knj. 1, str. 107—110.

188 Mr Đuro Zatezalo i mr Mile Dakić, nav. rad, str. 171.

uz prisustvo 8 delegata općinskih NOO-a, izabran je kotarski NOO Slunj u zaseoku Bjeljevine kod Močila.

Tako je krajem 1941. na oslobođenom Kordunu izgrađena mreža NOO-a. Tu su djelovala 4 kotarska, 14 općinskih i 219 seoskih NOO-a s ukupno 854 odbornika.[189]

Iz zapisnika s konferencije KNOO Slunj saznajemo da su gotovo ista pitanja raspravljana na njoj i donijeti slični zaključci kao 14. decembra u Ostrožinu. I ovdje je bila posebna tačka »Pozdrav delegata u ime Kom. partije« što potvrđuje rukovodeću ulogu i autoritet KPJ u svim organizacijama NOP-a i afirmaciju u narodu. Pregled rada seoskih odbora iznesen u izvještajima pojedinih delegata pokazuje, da je većina seoskih odbora svjesno shvatila svoju dužnost. NOO-i su uspjeli spriječiti trgovinu s neprijateljskim garnizonima i uspješno rješavati razne seoske sporove.[190]

Iz analize rada općinskih i kotarskih NOO-a vidi se, da su seoski NOO-i bili jedina vlast koja je djelovala po određenim uputstvima i u potpunosti izvršavala sve zadatke koje je zahtijevala NOB-a. Tako su NOO-i na oslobođenom području Korduna, od seoskih do kotarskih, krajem 1941. bili istinski organi narodne vlasti iako su nosili naziv — privremeni. Svi stari organi vlasti: općinske uprave, žandarmerija, sudovi, poreske, financijske i druge uprave ukinuti su ili ih stanovništvo nije uopće priznavalo od početka ustanka, a u nekim selima još i ranije, jer su bili omraženi kod naroda kao pristaše i sluge okupatora.

NOOt-i su na oslobođenom području vršili sve izvršne akcije osim onih koje su pripadale vojnim vlastima. Kod svih općinskih i kotarskih NOO-a formirani su narodnooslobodilački fondovi u koje su sakupljani darovi od stanovništva za potrebe NOB-e, izbjeglica, pogorelaca i siromašnih porodica.

Na području Banije tekao je intenzivan rad na stvaranju seoskih NOO-a tokom novembra i decembra, da bi isti bili formirani krajem 1941. u svim oslobođenim selima. Uslijed nepostojanja jedinstvenog partijskog rukovodstva sve do potkraj 1941. godine i usporenijeg razvoja ustanka na ovom području, formirano je samo šest općinskih NOO-a, tri na području glinskog kotara: Mali Gradac, Klasnić i Hajtić i tri na petrinjskom kotaru: Jabukovac, Blinja i Mošćanica. »Sto hitnije organizirati odbore nacional-oslobodilačke fronte, kako seoske, tako općinske i sreske. Ti odbori imaju za zadatak da prikupljaju sve antifašističke snage u jedinstveni antifašistički front.«[191] U rezoluciji konferencije KPJ za kotar Glinu, iz novembra 1941, postavlja se kao jedan od glavnih zadataka formiranje kako seoskih, tako općinskih i kotarskih NOO-a. Na osnovu ove rezolucije i rada novoformiranog OK KPH za Baniju, krajem decembra 1941. vrše se pripreme za formiranje općinskih i kotarskih NOO-a na Baniji. »NOO imamo u svim srpskim selima kotara Petrinja i Dvor. U-

189 Isto, Str. 169—188.
190 Zapisnik s konferencije od 31. decembra 1941, HAK, kut. 4.
191 HAK, fase. OK KPH za Baniju 5/469.

pravo su pri završetku pripreme kotarskih konferencija NOO kotara Gradac i Petrinja«.[192]

Potkraj decembra 1941. formiran je u Malom Gracu kotarski narodnooslobodilački odbor Glina, u koji je izabrano 9 odbornika.[193] U isto vrijeme imenovan je na kotarskoj konferenciji KPH za Petrinju u Maloj Gr adusi inicijativni kotarski NOO za Petrinju s predsjednikom Sirnicom Dragićem. Tom prilikom je dogovoreno da se pristupi formiranju općinskih NOO-a. Na osnovu toga, u martu i aprilu 1942. godine izvršeno je formiranje općinskih NOO-a s jakom mrežom legalnih i ilegalnih NOO-a na neoslobođenom i oslobođenom području.[194] Tako je formiranje općinskih i kotarskih NOO, kako na ova dva kotara, tako i na dvorskom i kostajničkom, uslijedilo u prvoj polovini 1942. Općinski i kotarski NOO-i formirani krajem 1941. nisu imali svoja stalna sjedišta. Njihovi članovi šu djelovali odvojeno, svaki u svom selu ili mjestu, na osnovu zadataka dobivenih na sastanku ili od predsjednika odbora, a često i samoinicijativno prema datim prilikama. Njihovi zadaci pored brige za ishranu partizanskih jedinica, smještaj i prehranu izbjeglica i siromašnih porodica, organizaciju radionica i drugog, bili su usmjereni na proširenje seoskih i osnivanje općinskih NOO-a, na koordiniranje njihovih akcija i na populariziranje idejnih ciljeva NOB-e na masovnim sastancima i ličnim susretima. I ovdje kao i na Kordunu uticaj štabova partizanskih jedinica u osnivanju NOO-a bio je velik. Politički komesari direktno su učestvovali u pripremanju konferencija na kojima su osnivani NOO-i. Komesari kao i štabovi partizanskih odreda su potpomagali NOO-e pa su smatrani i od samih odbora još uvijek kao viša vlast. Svakako da se taj odnos kao i na Kordunu, postepeno mijenjao te su odbori dobivali veću samostalnost i karakter istinske i stalne narodne vlasti. Na Baniji je krajem 1941. godine radilo 145 seoskih, 6 općinskih, 1 kotarski i jedan inicijativni KNOO.[195]

U Lici, slično kao i na Baniji, nije krajem 1941. izgrađena mreža općinskih i kotarskih NOO-a onako kako je to bilo na Kordunu.

Na osnovu sačuvanih dokumenata dolazi se do zaključka da partijske organizacije na ovom području nisu, zbog masovnosti ustanka i veoma različitih uslova u pojedinim predjelima Like, bile u mogućnosti da se šire angažiraju i na stvaranju viših organa narodne vlasti. Početkom decembra 1941. u Lici je bilo 3 730 boraca,[196] što je iziskivalo posebnu angažiranost partijskih organizacija na planu organizacionog jačanja i usmjeravanja u cilju širenja NOP-a van ustaničkih oslobođenih sela. Radi toga, i niza drugih specifičnosti ustanka na ovom području, i u cilju što boljih kadrovskih rješenja, partijske organizacije su usporile rad na stva-

<

192 HAK, fase. OK KPH za Baniju 2/272.

193 Simo Todorović, Djelatnost organizacija KPJ i izgradnja NOO-a, Sjećanje, HAK, kut. ONOO za Baniju.

194 Veljko Dejanović, Sjećanje, Muzej Sisak, neregistrirano.

195 Simo Todorović, nav. rad, Zb. Sisak i Banija 1941, str. 725—734.Muzej Sisak, Anketa Saveza boraca općine Glina, Petrinja, Dvor iKostajnica, nav. rad. Ljuban Đurić, Sisak i Banija 1941, str. 331—345.

196 Zb. NOR, tom V, knj. 2, str. 147.

ranju općinskih i kotarskih NOO-a. Tako krajem 1941. godine na teritoriju Like imamo u svim oslobođenim krajevima seoske NOO-e i samo tri općinska, tri kotarska i dva kotarska inicijativna NOO-a.[197]

Na području Gospića djelovali su općinski NOO Mogorić i Medak, a u kotaru Otočac općinski NOO Škare. Za područje gospićkog kotara, pored seoskih i pomenutih općinskih NOO-a, krajem oktobra 1941. na koferenciji predstavnika seoskih NOO-a, u selu Mogoriću izabran je kotarski NOO za Gospić. On se često spominje krajem 1941. i početkom 1942. kao kotarski NOO Mogorić, vjerojatno zato što je nastao i imao duže vremena sjedište u ovom selu. Na inicijativu Okružnog komiteta KPH za Liku, a na osnovu Okružnice CK KPH br. 4, formiran je početkom decembra 1941. inicijativni kotarski NOO za Brinje koji se neko vrijeme nazivao i kotarski odbor narodne pomoći. Općinski NOO-i na ovom području nisu bili formirani, pa su postojeći seoski NOO-i bili neposredno vezani za kotarski NOO koji je izabran 20. decembra 1941. u prisustvu 35 delegata seoskih odbora u selu Tužević.[198]

U otočačkom kotaru, pored Općinskog NOO-a u Škarama, krajem 1941. godine formiran je i kotarski NOO za čijeg je predsjednika izabran Joco Levnajić, a za tajnika Mića Divjak. Tako su i ovom dijelu Like seoski NOO-i bili direktno vezani za kotarski NOO sve do formiranja općinskih NOO-a, što će uslijediti u prvoj polovini 1942.

Na inicijativu Kotarskog komiteta KPH za Gračac potkraj decembra 1941. formiran je i kotarski inicijativni NOO za Gračac u koji su izabrani Nikica Krajnović, Smilja Pokrajac i Rade Mioković. Isto tako, krajem 1941, pod neposrednim rukovodstvom komunista, osnovan je za koreničko-udbinsko područje kotarski inicijativni NOO, koji je kao i onaj u Gračacu imao u zadatku pored širenja mreže seoskih NOO-a i usklađivanje njihove djelatnosti na oba kotara, kao i izradu potrebnih uputstava za rad na tom području.

Na donjolapačkom kotaru, kao i u čitavoj Lici, proces stvaranja općinskih i kotarskih NOO-a bit će intenzivniji prvih mjeseci 1942. godine, da bi se i na ovom području završio sredinom te godine.

Okružni komitet KPH za Liku je krajem 1941, slično Okružnom komitetu KPH za Karlovac, intenzivno radio na izgrađivanju i proširenju mreže NOO-a. Tako je 25. i 26. decembra 1941. na sastanku održanom u selu Šalamuniću pored značajnijih vojnih pitanja razmatrano i pitanje daljnjeg razvoja NO odbora. Članovi OK KPH za Liku su se dogovorili o potrebi stvaranja jedinstvenog tijela za objedinjavanje rada svih NO od-

197 Tomo Nikšić, Razvoj i rad organa narodne vlasti, Lika u NOB-u 1942, str. 713; Milan Kuprešanin, Ustanak na području Gospića, Lika u NOB 1941, str. 161; Bude Grahovac, Uloga i zadaci SKOJ-a, USAOH-a, AFZ-a i NOF-a, HAK, Zb. 5, str. 391; Milan Bukvić, Otočac i Brinje u NOB 1941—1945, str. 105—111; Dušanka Grubor, Ustanak i razvoj borbe u brinjskom kotaru, Zb. 3, str. 758; Dr Đuro Stanisavljević, nav. rad, str. 449; HAK, Zbirka sjećanja, kut. 2.

198 Milan Bukvić, Otočac i Brinje u NOB 1941—1945, str. 111; Dušanka Grubor, nav rad,. HAK, Zb. 3, str. 758. U kotarski NOO Brinje izabrani su Vujo Kosovac za predsjednika, Branko Bukvić za tajnika, Luka Lončar, Mihajlo Protulipac, Todor Stanić, Stevo Vraneš, Nikola Orlić, Nikola Orlić Palin, Ilija Rapajić, Nikola Đurić, Nikola Domić i Mile Murat.

bora, u cilju bolje koordinacije i lakšeg snabdijevanja partizanskih odreda, i uopće reguliranja života na oslobođenom teritoriju. Dogovoreno je da se sumiraju stečena iskustva i ista svestranije koriste.

Tako će u februaru 1942, kako na Kordunu tako i u Lici, uslijediti formiranje okružnog narodnooslobodilačkog odbora o čemu će biti govora u slijedećem poglavlju.

Na osnovu sačuvanih dokumenata i velikog broja sjećanja učesnika NOR-a, došao sam do zaključka da je krajem 1941. godine na području Korduna, Banije i Like radilo: 8 kotarskih NOO-a •— 4 na Kordunu, 3 u Lici, 1 na Baniji i 3 inicijativna kotarska NOO-a — 2 u Lici i 1 na Baniji, 23 općinska i to: na Kordunu 14,[199] na Baniji 6[200] i u Lici 3,[201] te 487 seoskih[202] NOO-a — 219 na Kordunu, 145 na Baniji i 123 u Lici.

Iako je tokom 1941. ponegdje bilo nerazumijevanja i neshvaćanja uloge NOO-a, oni su na ovom području od svog nastanka imali neprocjenjivi značaj na razvijanje NOP-a. Bez njih se nije moglo ni zamisliti osiguravanje rastućih potreba vojske, kao ni pomoć izbjeglicama i siromašnom stanovništvu u ishrani, smještaju i odjeći. Izvršavajući te zadatke, kao i reguliranje života u oslobođenim selima i zbjegovima, osiguranje sela od pljačkaša, švercera i manjih ispada neprijateljskih jedinica, oni su rukovodili i cjelokupnom privrednom, kulturno-prosvjetnom, zdravstvenom, sudskom i propagandnom djelatnošću i tako bili istinski nosioci narodne vlasti na oslobođenom području. U svom djelovanju NOO-i su imali pomoć od partijskih organizacija, partizanskih odreda kao i antifašističkih organizacija, prvenstveno AFŽ i omladine, koje su na ovom području u prvoj godini rata bile mnogobrojne. Pored toga oni su ovdje imali i neposrednu pomoć članova CK KPH i članova Glavnog štaba NOV i POH. Tako od niza usmenih i pismenih uputa navodim samo pismo dr Vladimira Bakarića, koje je svega tri dana nakon svog dolaska na Kordun, 7. decembra 1941, uputio CK KPH. U tom pismu, govoreći o svojim prvim utiscima na oslobođenom području slunjskog kotara, Bakarić ističe da postoji izvjesna zbrka u nekim pojmovima pri formiranju NOO-a. »Naročito im nije jasan privremeni karakter odbora. Ta zbrka opasna je, jer se onda premalo vodi računa o stabilnosti tih odbora i o tome da ih selo zaista prizna kao svoju vlast. Oni ih onda počnu shvaćati nešto kao partijskim odborima. Istovremeno se tako gubi baza za kasniju našu borbu da upravo ti odbori budu klica nove vlasti.«[203]

199 Vojnić, Krnjak, Tušilovlć, Sjeničak, Kirin, Široka Rijeka, Perna, Perjasica, Veljun, Gornje Dubrave, Cvijanović Brdo, Močila, Korđunski Ljeskovac i Dunjak.

200 Mali Gradac, Klasnić, Hajtić, Blinja, Jabukovac i Mošćenica.

201 Mogorić, Medak i Škare.

202 Mr Buro Zatezalo i mr Mile Dakić, nav. rad, str. 172; Simo Todorović, nav. rad, Zb. Sisak i Banija 1941, str. 725—734; Ljuban Durić, nav. rad, Zb. Sisak i Banija 1941, str. 331-—345 ; Vujo Kosovac i Bogdan Stanić, Organizacija i razvoj NOO-a u kotaru Brinje, Lika u NOB-i 1942, str. 700—713; Tomo Nikšić, Razvoj i rad organa narodne vlasti, Lika u NOB-u 1942, str. 713—722; Milan Bukvić, Otočac i Brinje u NOB-i 1941—1945, str. 105—113; Muzej Sisak, Anketa SUBNOR-a općina Glina, Petrinja, Dvor na Uni. Kostajnica, fase. 1—4; Muzej Like u Gospiću, Anketa SUBNOR-a fase. 1 i 2, HAK, Zbirka sjećanja, kut. 1—7.

203 HAK, f. CK KPH 1/5.

On dalje navodi da se na ovom dijelu oslobođenog područja razmišlja i o tome, da bi se odbori trebali brinuti za hranu partizana a ne i za odjeću, »bar ne svagdje«, nego da bi se za to organizirali posebni odbori narodne pomoći, koje mišljenje zastupa i komesar odreda Srećko Manola. U istom pismu Bakarić kaže da je održao predavanje »na sjednici bataljona i na općinskom sastanku« i da je prisutnima objasnio dotadašnje upute o ulozi i zadacima narodnooslobodilačkih odbora.

Zahvaljujući nizu direktnih usmenih i pismenih uputa članova CK KPH, GŠ NOV i POH te angažiranosti partijskih organizacija, masovni ustanak na ovom području uspješno se razvijao, a dobar rad NOO-a bila je garancija stanovništvu ovih krajeva da će nova vlast biti istinska narodna i da će raditi zaista u narodnom interesu. I pored toga što su NOO-i uspješno izvršavali zadatke na razvijanju, učvršćivanju i jačanju NOP-a, bili istinski odraz volje većine stanovništva ovih krajeva, ipak sve nije išlo bez poteškoća. Ustanak se brzo razvijao, a oslobođeni prostor se naglo širio tako da su se u neke NOO-e uvukli i pojedinci koji su se na riječima zalagali za oružanu borbu, ali su u biti bili protiv nje. Tokom rada na izvršavanju pojedinih zadataka dolazilo je do diferencijacije među odbornicima, što je upućivalo komuniste na izoliranje onih kojima je bila strana politika NOP-a. Rast revolucionarnih snaga unutar NOO-a najbolje se izražavala na pitanjima koja su bila od presudnog značaja za razvitak NOP-a. Na ovom području vrlo brzo su iskristalizirane snage za borbu protiv okupatora i njegovih slugu do konačnog oslobođenja i uočeni oni pojedinci, koji su upravo preko NOO-a nastojali da onemoguće tu borbu.

Zahvaljujući snazi NOP-a, u ovim krajevima krajem 1941. i tokom 1942. godine, negdje brže negdje sporije, iz NOO-a su otpadali pojedinci koji su bili protiv linije oružane borbe, protiv okupatora i njegovih slugu kao i oni koji su na riječima podržavali NOP, a svojom djelatnošću ga onemogućavali. Ti su na ovom području već tokom 1941. godine bili poraženi na pitanjima mobilizacije kako ljudskih tako i materijalnih potencijala za NOP. Znatnu pomoć u radu NOO-a pružale su omladinske organizacije i organizacije AF2 i pored toga što je u prvim danima oružane borbe bilo i nerazumijevanja njihovog značaja. Već u septembru prišlo se ovdje, na temelju uputstava CK KPH i okružnih komiteta, organizaciji AFZ i omladine. Omladinu ovih krajeva uporedo s ustaničkim valom zahvatio je opće revolucionarni val tako, da je za Kordun karakteristična pojava masovnog stvaranja skojevskih organizacija. U ponekim selima svi omladinci i omladinke bili su uključeni u njih. Stvaranjem općinskih i kotarskih komiteta SKOJ-a, te preciznijim uputstvima okružnih komiteta KPH i SKOJ-a, prvenstveno na Kordunu, ali i u Baniji i Lici, već krajem 1941„ pitanje organiziranja omladine bilo je uspješno riješeno.

I proces stvaranja organizacija AF2 u ovim krajevima intenzivno teče već od kraja septembra 1941. godine. Posebno ubrzan proces stvaranja organizacija AFŽ-a bio je tokom decembra 1941. temeljen Okružnicom br. 4 CK KPH. Već tada su u većini oslobođenih sela stvoreni mjesni, a ponegdje i kotarski odbori AFZ, da bi se ovaj proces u prvoj polovini 1942. završio stvaranjem i okružnih odbora AFŽ-a.

Zahvaljujući upravo masovnoj organiziranosti žena i omladine, kao i pomoći pionira u oslobođenim krajevima Like, Korduna i Banije NOO-i su uspijevali, i pored niza poteškoća, da izvršavaju svoje zadatke i uspješno organiziraju ishranu za narasle partizanske jedinice u čijim redovima se već sredinom decembra 1941. godine na ovom području nalazilo 5 445 boraca.[204]

Prvi organizacioni propisi o NOO-ima

Ostrožinski pravilnik

Kako o osnivanju i zadacima NOO-a na Kordunu, Baniji i Lici do kraja 1941. nije bilo opširnijih uputa, izuzev usmenih i kraćih pismenih uputstava i instrukcija koje su izdavali Okružni komiteti KPH, to ću se nešto šire osvrnuti na sadržaj Ostrožinskog pravilnika zbog njegovog posebnog značaja i važnosti. On predstavlja najbolju ilustraciju stepena razvitka narodne vlasti, njenog karaktera i funkcije na Kordunu, sredinom decembra 1941. godine. Ovaj izuzetno interesantan dokumenat donesen je 14. decembra 1941. na dan osnutka kirinsko-sjeničarskog kotarskog NOO u selu Ostrožin. Idejna osnova ovog akta bila je Okružnica broj 3 CK KPH, a izrađen je na osnovu prakse, bez korištenja drugih dokumenata viših partijskih organa, iako je nastao poslije izlaska Okružnice br. 4 CK KPH. Vjerojatno, ona još u to vrijeme nije prispjela na sjeverno područje Korduna, pa su ga njegovi autori — Mile Manojlović Gedžo, student prava, Miljkan Maslić, đak, Stanko Maslek, seljak i Branko Zutić, učitelj, sastavili koristeći uputstva OK KPH za Karlovac i iskustva stečena životom na oslobođenom području. Nastao iz potrebe i objektivnih prilika na oslobođenom području, njegov je sadržaj bio pravi odraz prilika i potreba ne samo na kirinsko-sjeničarskom kotaru, nego je on sve do primjene »Fočanskih propisa«, akta Vrhovnog štaba NOV i POJ od februara 1942, bio primjenjivan i na širem području Korduna. Sadržaj ovog Pravilnika govori da postavke i političke smjernice u njemu nisu bile u suprotnosti ni s ostalim preporukama CK KPJ i CK KPH koje su govorile o organizaciji narodne vlasti, kao ni sa sadržajem »Fočanskih propisa« iz 1942. godine, i pored činjenice što je nastao na oslobođenom području prije prispjelih centralnih akata.

Pravilnik se sastoji od uvoda, u kojem se govori o formiranju općinskih i kotarskog NOO-a i od tri glavna dijela koji govore o upravi, privredi i sudstvu. U uvodnom dijelu naglašava se njegovo porijeklo, iza kojeg se krije snaga prinude narodne vlasti jer ga je donijela »apsolutna većina od naroda izabranih odbornika NOF-a«. Kao i u drugim dokumentima u to vrijeme na Kordunu, tako se i u ovom Pravilniku odbori nazivaju odbori NOF-e. »Odbori narodnooslobodilačkog fronta predstavljaju vlast koja vodi nacionalno-oslobodilačku borbu i traje dok ta borba ne bude završena. 2. Narodna vlast odlučuje o narodu i vojsci. Vojsku uzdržava i

204 Zb. NOR, tom V, knj. 2, str. 147.

pomaže, brine za narodnu ishranu (narodno gospodarstvo), liječenje, odgoj, sudstvo i upravu«.[205]

Vjerojatno se naziv odbori NOF ovdje duže zadržao zbog toga što su se NOO-i na Kordunu organizirali prema uputstvima Okružnice br. 3 CK KPH. Dalje se u Pravilniku navode poslovi koje obavljaju seoski, općinski i kotarski NOO. U 24 tačke razrađen je mehanizam uprave, od mjesnih do kotarskog NOO-a, njihova nadležnost, međusobni odnos, prava i način rješavanja sporova građana i izricanja kazni, način sakupljanja hrane, liječenje i drugo. U 13 tačaka, kroz odjeljak »Gospodarstvo«, izražena je briga za ishranu stanovništva koja ima duboki socijalni karakter i elemente klasnih odnosa. »Višak hrane, koji se ustanovi kod bogatijih morat će se prinudno prodati siromašnima po određenoj cijeni.«[206]

Prehranom se regulira i sakupljanje hrane preko Fonda Nac. oslobodilačkog fronta koji će se formirati kod svakog NOO-a. »Određuje se štednja na hrani. Rasipnici biće strogo kažnjeni.«[207] U posebnom dijelu, o sudstvu, govori se u 29 tačaka o čitavom procesu, od utvrđivanja delikta do veličine kazne ovisno o kompetenciji pojedinih NOO-a. »Stranka koja je suđena po sreskom odboru može ponoviti sud kod istoga također u roku od 15 dana u slučaju ako je pribavila nove dokaze.«[208]

Ovaj dokumenat ima svoje posebno značenje što regulira odnos partizana i narodne vlasti. Tačno se precizira da partizani ne smiju nikoga hapsiti bez dozvole NOO-a, a ni suditi na »svoju ruku«. Ako bi partizan učinio nepravdu civilu, on ga ima pravo tužiti odboru koji će partizanu suditi u prisustvu komandira i komesara, a ako civilno lice »ošteti ili napadne partizana«, partizan će ga tužiti preko svog komandira nadležnom NOO-a, koji će civila suditi u prisustvu partizanovog komandira i komesara.

Pravilnik regulira i pitanje manjih grešaka. Tako za manje greške partizana sudi njegov starješina, a za veće prestupe NOO u prisutnosti komandira. Partizanski štabovi imali su u nadležnosti suđenje ustašama, špijunima i drugim neprijateljima NOB-e, bili oni vojnici ili civili.

Ostrožinski pravilnik je u svijest ljudi na Kordunu usadio vjeru i povjerenje u organe narodne vlasti. Primjenjivao se na oslobođenom području kotara i šire, i bio poštovan od naroda i vojnih štabova na čitavom Kordunu. On je simbolizirao čvrstinu i postojanost nove narodne vlasti i njenu riješenost, da radi po zakonskim propisima koje stvara sam narod preko svojih predstavnika. Pravilnikom je regulirana pomoć NOB-i, zaštita ugroženih, pravilniji nacionalni odnosi, borba protiv korupcije i dr. Pravna sigurnost i demokratičnost pri rješavanju svega toga govore, vrlo uvjerljivo, kako je na Kordunu bila brzo shvaćena i prihvaćena linija KPJ.

205 Vidi dok. br. 7, str. 354.
206 Isto.
207 Isto.
208 Isto.

GLAVA II

Razvitak i učvršćenje narodnooslobodilačkih odbora od januara 1942. do proljeća 1943. godine

Vojno-političke akcije i objedinjavanje oslobođenog područja u prvoj polovini 1942. godine

Sredinom decembra 1941. završena je reorganizacija partizanskih jedinica na Kordunu, Baniji i Lici. Stvoren je velik oslobođeni teritorij koji se uglavnom poklapao s krajevima nastanjenim srpskim stanovništvom.[209] To područje bilo je ispresijecano neprijateljskim garnizonima stacioniranim u većim mjestima i zbog toga međusobno nepovezano, što je sprečavalo daljnje širenje ustanka i učvršćivanje postojeće slobodne teritorije. Uočivši neminovnost povezivanja oslobođenih područja, Glavni Štab NOV i POH je na svom prvom savjetovanju, 13. decembra 1941. u selu Zbjeg (Kordun), uz prisustvo predstavnika partizanskih komandi Like, Korduna, Banije, Gorskog kotara i Hrvatskog primorja izradio operativni plan o daljnjem dejstvu partizanskih snaga, u cilju stvaranja šire i povezanije slobodne teritorije. Kao osnovni zadatak postavljeno je u prvi plan bolje međusobno povezivanje centralnih ustaničkih područja Like, Korduna i Banije i njihova bolja veza s Bosanskom krajinom, a već u martu i aprilu 1942. i sa Slavonijom, Moslavinom, Pokupljeni, Zumberkom i Dalmacijom. Tako su partizanske jedinice Korduna, po planu Glavnog štaba NOV i POH, imale zadatak da oslobode Vojišnicu, željezničku stanicu Vojnić i Utinju, zatim Krnjak, Veljun, Perjasicu, Gornje Dubrave, Cetingrad i kotarsko mjesto Vojnić. Banijski partizanski odred trebao je rušiti komunikacije Glina — Caprag i prodirati prema Uni i Dvoru. Ličke partizanske jedinice dobile su zadatak da oslobode Donji Lapac, Prijeboj, Plitvička jezera i Ličko Petrovo Selo i tako povežu slobodnu teritoriju Like i Korduna.[210]

U januaru 1942. na ovo područje stiglo je i pismo vrhovnog komandanta NOVJ i POJ Josipa Broza Tita u kojemu se ističu gotovo isti zadaci širenja NOP-a s ustaničkog područja Hrvatske na cijelu Hrvatsku. Već do dolaska ovog pisma, a na osnovu zaključaka savjetovanja GŠH, partizanske jedinice oslobodile su gotovo sva navedena mjesta, pa i kotarsko mjesto Vojnić 12. januara 1942. godine, i već od 29. januara držale u blokadi jaku talijansku posadu u Korenici.

209 Zb. NOR, tom V, knj. 3, str. 413.
210 Oslobodilački rat naroda Jugoslavije 1941—1945, str. 156.

Pored teških borbi vođenih oko Korenice do kraja marta, partizanske jedinice Like oslobodile su 27. februara kotarsko mjesto Donji Lapac što je imalo ogromnog značaja za daljnji razvoj oružane borbe u Lici.[211]

Početkom marta otpočele su borbe za Srb koji su Talijani napustili krajem marta. Pored ovih u periodu januar — mart 1942. vođene su žestoke borbe na području Ljubova, Pločanskog klanca, te Zrmanje i Srbskog klanca s jakim talijanskim snagama koje su pokušale da deblokiraju svoje garnizone u Korenici, Udbini i Srbu. Isto tako izvršeno je više uspješnih oružanih akcija na području Otočca i Brinja kao i na željezničku prugu Knin—Ogulin. Poslije tromjesečnih svakodnevnih borbi krajem marta talijanske snage su se uspjele izvući iz Korenice, Udbine i Srba. Tako se znatno povećala slobodna teritorija Like na kojoj su formirane jače partizanske jedinice.

Partizani Korduna stvorili su u tom istom periodu oslobađanjem niza mjesta široku oslobođenu teritoriju i na njoj formirali Štab Grupe kordunaških NOP odreda. Pod pritiskom kordunaških partizanskih jedinica talijanske snage su se povukle iz Velike Kladuše u Slunj, a ustaške u Pećigrad. Tako je slobodna teritorija Korduna proširena i na jedan dio Cazinske krajine.

Stvaranje ovako velike slobodne teritorije i porast partizanskih snaga[212] u neposrednoj blizini Karlovca i Zagreba predstavljali su veliku opasnost za NDH.

»Partizanski su odredi ovdje najorganiziraniji. Prelaz od partizana na vojsku ovdje je najviše izražen. Gotovo je sav komandni i komesarski sastav komunistički. Rad je komesara ovdje najbolji. Naročito je dobro provedena kampanja protiv četnika.«[213] Zato je poglavnik Ante Pavelić i'ormirao tzv. Utinjsku brigadu od sedam bataljona ustaša, domobrana i žandara koji su imali zadatak da unište partizanske jedinice Korduna i spriječe daljnje širenje ustanka. Te neprijateljske snage su uspjele od 19. do kraja marta 1942. da ponovno zauzmu Vojnić, Veliku Kladušu i prokrstare dijelovima Petrove gore. Tada su, kao i uvijek kad su uspjeli prodrijeti na oslobođeno područje, izvršili niz zločina nad nedužnim stanovništvom, što su i ovdje, kao i u Lici, htjeli iskoristiti neki pročetnički elementi u cilju povezivanja s Talijanima i ustaškom vlašću. Međutim, to im ni tada, a ni kasnije nije uspjelo. Četnici nisu mogli uhvatiti oslonca u narodu Korduna.

Banijski partizanski odred u prva dva mjeseca 1942. branio je oslobođeni teritorij od petrinjsko-ustaško-domobranske brigade koja je svakodnevno upadala u oslobođena sela, palila, pljačkala i uništavala (Mali Gradac, Drenovac, Šušnjar, Martinovići i dr). Isti je uspio tokom marta da razoruža domobranske posade u Maji i Grabovcu i da formira nove jedinice. Međutim, precijenivši snagu neprijatelja, odred se polovinom aprila

211 Isto, str. 238.

212 Početkom marta 1942. godine bilo je 2113 partizana pod komandom Štaba Grupe kordunaških partizanskih odreda.

213 Zb. NOR, tom V, knj. 3, str. 421—422.

prebacio preko Une u Bosnu ostavivši iza sebe samo dvije partizanske čete koje nisu mogle spriječiti neprijateljske snage u uništavanju sela na oslobođenom području. Nakon oštre kritike od strane CK KPH i GS NOVH, upućene Okružnom komitetu KPH za Baniju, odred se vratio i nastavio izvođenjem oružanih akcija. »Banijski su partizani izveli čitav niz uspješnih akcija i to naročito u hrvatskim krajevima.«[214]

Prvih dana marta 1942. GŠ NOV i POH primio je i drugo pismo Josipa Broza Tita kojim se ponovo skreće pažnja na potrebu proširenja borbe na cijelu Hrvatsku. S tim u vezi zahtijeva se da se u cilju lakšeg rukovođenja borbom Hrvatska podijeli na četiri operativna područja s jedinstvenim rukovodstvom za svako područje. Već 28. marta GŠH obavijestio je Vrhovni štab NOP odreda Jugoslavije da će pristupiti tokom koordiniranih akcija formiranju Prve zone koja će obuhvatiti područje Korduna, Banije i Like. »Već sada postoje četiri odreda, a dva su u formiranju u Lici, tako da će u toj zoni operirati dvije grupe odreda, Lička i Kordunaška, i Banijski odred.«[215]

Iz izvještaja se vidi da su ličke i banijske partizanske jedinice bile već tada povezane sa štabovima krajiških odreda i da su s njima izvodile zajedničke operacije. Isto tako bile su uspostavljene veze i sa Slavonijom preko Banije, te sjevernom Dalmacijom preko gračačkog kotara. U to vrijeme na ovom području formirane su omladinske i proleterske čete da bi se 7. maja, po odluci GŠH, formirao u Korenici i Prvi proleterski bataljon Hrvatske sastavljen od prekaljenih boraca Korduna, Like, Banije, Gorskog kotara i Hrvatskog primorja.[216]

Na osnovu analize tadašnje situacije na ovom području, izvršene na Trećem savjetovanju GŠH od 8—11. aprila 1942. godine, utvrđeno je da su ovdje stvoreni uslovi za daljnji i brži razvoj partizanskog pokreta, za izvođenje krupnijih akcija, za stvaranje udarnih jedinica i za prebacivanje partizanskih oružanih snaga s ovog područja Hrvatske na ona, gdje još oružana borba nije počela ili se sporo razvijala. Tako su ličkoj Grupi NOP odreda postavljeni zadaci da pojača svoja dejstva u sjevernom i zapadnom dijelu Like, kordunaškoj Grupi NOP odreda da pojača aktivnost u pravcu Cazinske krajine, Pokuplja i Zumberka, a Banijskom odredu u pravcu Slavonije.

Ubrzo su partizanski odredi Like nastavili akcije rušenjem željezničke pruge Ogulin—Knin i čišćenjem južnih dijelova Like od talijanskih i četničkih, a sjevernih i sjeverozapadnih od talijanskih i domobranskih snaga. Istovremeno, dijelovi ličke Grupe NOP odreda oslobodili su Prijeboj i Plitvička jezera s okolnim selima te uspostavili veze s Drugim kordunaškim partizanskim odredom.[217]

Veće su uspjehe postigle ličke partizanske jedinice u zapadnom dijelu. »Lički su partizani na tom sektoru oslobodili niz hrvatskih sela.«[218]

2X4 Zb. NOR, tom V, knj. *4,* str. 289—298.
215 Zb. NOR, tom V, knj. 3, str. 385.
216 Zb. NOR, tom V, knj. 4, str. 196.
217 Zb. NOR, tom V, knj. 4, str. 150.
218. Zb. NOR, tom V, knj. 4, str. 288.

Tokom aprila i maja partizanske jedinice Korduna uspješno su odolijevale ustaško-domobranskim snagama. Veliki uspjeh postignut je u borbama na Petrovoj gori gdje je 730 boraca uspjelo da 14. maja 1942. razbije trostruki ustaško-domobranski obruč i spasi više od 10 000 izbjeglog civilnog stanovništva, te partizanske bolnice, zemunice i radionice koje su se u to vrijeme nalazile u njoj.[219]

Tokom maja partizanske jedinice Korduna proširile su oslobođeni teritorij i povezale ga s Banijom. Povratkom Banijskog odreda iz Bosanske krajine oživjele su i na ovom području partizanske akcije. Tako su razoružane domobranske posade u selima Svračica, Dolnjaci, Strašnik, Kuljani, Skela, Mečenčani, Bijeljevina, te na željezničkoj stanici Maja i Grabovac.[220]

»Partizanski je pokret zahvatio cio srpski kraj, te je ovaj tokom zime bio skoro sasvim očišćen (iznimku čine mjesta uz prugu Caprag—Karlovca, gdje su veliki talijanski, ustaški ili domobranski garnizoni). Partizani su u cijelom očišćenom teritoriju opće priznati kao narodna vojska i imaju dobru podršku kod naroda.[221]

Posebno značajan uspjeh postigao je Treći bataljon Banijskog odreda 7/8. maja 1942. godine, porušivši u sadejstvu s partizanima Drugog krajiškog odreda, vijadukt kod Volinje na željezničkoj pruzi Kostajnica—Bosanski Novi. Tako je i na Baniji stvorena slobodna teritorija u kojoj je neprijatelj držao samo veća mjesta, Glinu i Petrinju, kao i uporišta duž željezničke pruge Glina—Sisak, Sisak—Sunja i Sunja—Bosanski Novi. Rastuće partizanske jedinice i uopće pobjede na Kordunu, Baniji i Lici omogućile su GŠ NOV i POH da 1. juna 1942. formira štab Prve operativne zone Hrvatske pod čiju je komandu stavljena lička i kordunaška Grupa odreda, te Banijski partizanski odred.[222]

Govoreći detaljno o prilikama na Kordunu, Baniji i Lici u izvještaju od 30. marta 1942. upućenom Vrhovnom štabu partizanske i dobrovoljačke narodne vojske Jugoslavije, GŠH kaže: »U sumarnom pregledu valja dodati da su veze naroda s partizanima najbolje organizirane na Kordunu. Tu je zima za učvršćivanje tih veza najbolje iskorištena. Po čitavom su Kordunu tokom zime održavani zborovi, sastanci i održavane najrazličitije priredbe,

219 Za vrijeme napada na Petrovu goru ustaše su popalile velik broj sela i pobile ili odvele u logore preko 2 500 žena, djece i staraca. »U toku marta i aprila, kada je neprijatelj vršio čišćenje Petrove gore, u kojoj se sklonilo oko 30 000 ljudi, žena i djece, uspjelo je pokrenuti u pomoć vojsci na stotine i stotine roguljaša. Jedan od najdivnijih primjera povezanosti naroda i vojske je sudjelovanje 700 roguljaša u neuspjelom jurišu na Petrovac, u kojem su mnogi poginuli nekoliko metara od neprijateljskih teških mitraljeza. U toku te ofanzive neprijatelj je zauzeo Petrovu goru i gotovo sav oslobođeni dio Korduna. Počeo je provoditi i drugu taktiku — taktiku glađenja naroda nadiranjem, obećavao pomoć i si. U narodu je došlo do kolebanja. To vrijeme bilo je jedan od najtežih ispita za rad naše Partije i vezanost naroda Korduna uz narodnooslobodilački pokret. Taj ispit je onda položen. Vrlo brzo uspjelo je raskrinkati novu neprijateljsku taktiku i izuzev nekoliko kolebljivaca, narod Korduna ostao je čvrsto vezan u NOF«. HAK, f. OK KPH za Karlovac, kut. 7.

220 Zb. NOR, tom V, knj. 4, str. 297.

221 Zb. tfOR, tom V, knj. 3, str. 415.

222 Oslobodilački rat naroda Jugoslavije 1941—1945, str. 246.

što je sve mnogo pridonijelo učvršćivanju tih veza. Naročito je mnogo poleta pokazala omladina.«[223]

Pored vidnih uspjeha u stvaranju oslobođenog područja te organiziranju i učvršćivanju snaga NOP-a, partijske organizacije ovih krajeva uspjele su da razbiju pokušaj okupatora i buržoazije, kako hrvatske tako i srpske, da izazovu bratoubilački rat. Međutim, i pored neposredne pomoći CK KPJ, CK KPH, GŠ NOV i POH i okružnih komiteta KPH na ovom području, partijske organizacije nisu lako svladavale problem razbijanja granica između hrvatskih i srpskih sela, kao ni uticaj vodstva HSS-a, koje je vršilo pritisak na hrvatske mase da se ne uključuju u NOP.[224] Iz niza dokumenata okružnih i kotarskih komiteta KPH, kao i izjava učesnika NOR-a vidi se da pitanje prenošenja oružane borbe u hrvatske krajeve nije išlo lagano. »Prodori u hrvatske i muslimanske krajeve nailaze na otpor kod civilnog stanovništva.«[225] Trebalo je uvjeriti u potrebu zajedničke borbe, trebalo je povratiti povjerenje srpskog naroda prema Hrvatima, jer su u njemu bili duboki tragovi ustaškog terora i nasilja, a isto tako trebalo je hrvatske mase uvjeriti da srpski partizani nisu četnici i da je zajednička borba protiv okupatora i njegovih slugu jedini ispravan put. Trebalo je mnogo snalažljivosti, umiješnosti, elastičnosti i odlučnosti u djelovanju partijskih organizacija, da bi se uz pomoć partizanskih jedinica postizali postepeno odgovarajući rezultati. Svakako da je u savladavanju ovih teškoća, što se vidi iz niza dokumenata, bilo i lutanja, nesnalaženja pa i otpora. Iako je na Prvom i Drugom savjetovanju GŠH ukazano na nužnost prenošenja borbe u hrvatska sela, partijske organizacije zauzete objedinjavanjem vojne i političke djelatnosti na oslobođenom području, uspjevale su tek ponegdje uspostaviti vezu s hrvatskim selima, gdje su objašnjavale ciljeve NOB-e i nužnost uključivanja hrvatskih sela u oružanu borbu protiv okupatora i ustaša. Odlučniji korak u uključivanju hrvatskih krajeva u oružanu borbu učinjen je krajem marta 1942. godine na sastanku GŠH. Analizirajući zadatke, koje je u ime CK KPJ i Vrhovnog štaba postavio Josip Broz Tito, u pismu od januara 1942, CK KPH i GŠH odlučili su da se formiraju posebne partizanske jedinice koje bi se uputile u susjedne neoslobođene krajeve, gdje bi pomogle u procesu stvaranja novih partizanskih odreda. Na Trećem savjetovanju GŠH, održanom 8—11. aprila 1942. godine, razmatrajući pitanje mobilizacije hrvatskih masa u partizanske odrede, utvrđeno je da su u izvršavanju zadataka uključivanja Hrvata u NOP postignuti slabi rezultati. »I u Lici je u prvim danima partizanskog pokreta zauzelo mnogo maha srbovanje, što je omelo razvitak partizanskog pokreta u hrvatskim krajevima, gdje su inače za to postojali uslovi (srez Perušić). Danas se ta pogreška ispravlja i odnosi s hrvatskim selima bivaju sve bolji. Usposta-

223 Zb. NOR, tom V, knj. 3, str. 427.

224 Zb. NOR, tom V, knj. 3, str. 382—387 i 414—427.
Zb. NOR, tom V, knj. 4, str. 188—190, Pismo OK KPH za Gospić od 1. VII 1942, Muzej Like, fase. VI, dok. br. 369.

225 Zb. NOR, tom V, knj. 3, str. 383.

vljen je dobar kontakt s nekim selima u srezu Gospić, odakle se već mobiliziralo 35 Hrvata u partizane. Nešto je Hrvata ušlo u partizane i iz sreza Otočac. U zadnje je vrijeme pronađeno i u srezu Perušić, gdje se stanje mnogo popravilo. Osim dva ustaška sela gotovo su sva druga sela pod dobrim našim utjecajem.«[226]

Povoljniji uslovi za širenje pokreta stvoreni su u hrvatskim selima i na području kotara Gračac. Međutim, na spomenutom savjetovanje GSH utvrđeno je da ti uslovi nisu dovoljno iskorišteni pa je u to vrijeme u Lici od 2 318 partizana bilo 220 Hrvata, a od toga broja iz Like samo 70.[227] Isto tako izneseno je da je još uvijek bilo ustezanja u prenošenju borbe u hrvatska sela, iako su u osnovi bile razbijene šovinističke tendencije i izgrađeni prijateljski stavovi srpskih masa prema hrvatskom narodu.

Za Kordun je rečeno da je priliv boraca iz srpskih sela stalan i srazmjeran zarobljavanju oružja, dok su Hrvati u partizanskim odredima radnici iz Karlovca i Zagreba, koji postepeno pridolaze, a iz hrvatskih sela Korduna ih gotovo nema.[228]

Slično stanje kao na Kordunu i Lici bilo je i na Baniji. »Od nekih 720 partizana ima cca 30 Hrvata (iz Siska i Zagreba). Najslabiji su ti odnosi u srezu dvorskom, gdje bi četnički elementi mogli naći dobrog oslonca u narodu. Tu najteže prodire linija bratske saradnje Srba i Hrvata.«[229]

Upravo iz navedenih razloga, dogovoreno je na savjetovanju GŠH da se bez odlaganja pristupi izvođenju partizanskih akcija na širem području upućivanjem partizanskih odreda u sve krajeve Hrvatske i mobilizaciji hrvatskih masa u Lici, Kordunu i Baniji, kao najhitnijem pitanju radi proširenja borbe u čisto hrvatske krajeve. »Nastojte da u partizanske jedinice uvučete što više Hrvata. Pojačajte politički rad u hrvatskim selima i gradovima, prenašajte partizansku borbu sve više u hrvatske krajeve.«[230]

U to vrijeme na Kordunu, Baniji i Lici i pored navedenih slabosti, svuda je Partija bila na čelu NOB-e i imala široko povjerenje narodnih masa. »Na Kordunu su partizanski odredi jaki i dobro organizirani. Uticaj Partije je potpuno osiguran. Jedinstvo i odlučnost naroda za borbu dolazi do izražaja na svakom koraku. Omladina se naročito ističe u svojoj borbenosti. Teško je naći omladinca koji se ne osjeća komunistom, dapače tukao bi se ako bi mu se reklo da nije. Na Baniji je masovno raspoloženje isto tako dobro, ali je partijska organizacija mlada. Po naoružanju Lika stoji najbolje, a po borbenosti njihova dva udarna bataljona odskaču od svih naših partizanskih jedinica.«[231]

226 Zb. NOR, tom V, knj. 3, str. 423.
227 Zb. NOR, tom V, knj. 4, str. 73—75.
228 Zb. NOR, tom V, knj. 3, str. 383.
229 Zb. NOR, tom V, knj. 3, str. 415.
230 Direktivno pismo GS NOP odreda Hrvatske od 25. V 1942, Zb. NOR, tom V, knj, 4, str. 317.
231 HAK, f. CK KPH, kut. 2, dok. 51, Izvještaj CK KPH od 1. aprila 1942. upućen CK KPJ.

Izvršavanje postavljenih zadataka na Trećem savjetovanju GSH o prenošenju borbe preko Kupe i Save, bilo je prvih mjeseci 1942. godine usporeno zbog velike ustaško-domobranske ofanzive na Petrovu goru, pojave četnika u Lici i pročetničkih elemenata na Baniji, što je zahtijevalo angažiranje partizanskih snaga na njihovom uništavanju.

Ipak je na Baniji i u Lici izvršeno već u to vrijeme nekoliko akcija u hrvatskim selima, ali se partizanske jedinice nisu u njima duže zadržale.

Početkom maja upućena je s Banije u Slavoniju Proleterska četa, na čelu s već legendarnim junakom Nikolom Demonjom, a krajem maja još jedna grupa boraca i rukovodilaca određenih za formiranje Štaba Druge operativne zone. Prvih dana juna iz Šamarice su upućene dvije desetine partizana na područje kotara Sisak u cilju pomaganja oružane borbe u ovom kraju, a na sektoru Kraljevčani—Jabukovac formiran je Peti bataljon sa zadatkom izvođenja oružanih akcija u hrvatskim selima.

U izvještaju sekretara operativnog partijskog rukovodstva CK KPH, od 5. maja 1942. godine upućenog CK KPJ, piše: »Drugovima na Kordunu su postavljeni zadaci da prvo prebace u hrvatske krajeve jače partizanske jedinice i niz dobrih partijskih aktivista. Drugo, da se koncentracijom jačih partizanskih snaga pristupa čišćenju terena. Treće, da formiraju KK Karlovac pored MK.«[23]-'

Tako su s Korduna u toku maja upućena dva voda partizana preko rijeke Mrežnice u hrvatska sela na područje Bosiljeva, Vukove Gorice i Prilišća i nekoliko desetina boraca preko Kupe na područje Kljuke, draganićke i žumberačke šume. Početkom juna na područje Bosiljeva upućen je još jedan pojačani partizanski vod. »Ta nam je zona (misli se na područje Korduna, Banije i Like — op. autora) rezervoar naših kadrova i iz nje šaljemo komandire pa i viši komandni kadar u ostale zone.«[233]

Dolazak prvih partizanskih jedinica u granična hrvatska sela, izazvao je u prvi mah strah i paniku među stanovništvom što je potvrđivalo činjenicu, da je isto bilo neobaviješteno o stvarnim prilikama živeći pod uticajem ustaške propagande kako su partizani četnici.[234] Međutim, prisustvo partizana i njihovi postupci brzo su razobličavali ustašku propagandu i mijenjali sliku o partizanskoj vojsci.

Partizani su vrlo brzo stekli simpatije stanovništva koje im je pružalo pomoć, naročito u hrani, a i prokazivanju ustaša i ustaških agenata.

Tako su krajem prve polovine 1942. godine stvoreni čvršći temelji za širenje NOP-a i veće mogućnosti za organiziranje i proširivanje mreže NOO-a.[235]

232 Zb. NOE, tom V, knj. 4, str. 579.

233 Izvještaj GŠ NOP odreda Hrvatske od 25. V 1942. Vrhovnom štabu NOP i DV o vojno-političkoj situaciji u Hrvatskoj i razvoju NO pokreta po zonama, Zb. NOR, tom V, knj. 4, str. 328.

234 Zb. NOR, tom V, knj. 4, str. 320—330.

235 Zb. NOR, tom V, knj. 4, str. 320—330.

Razvoj i učvršćenje mreže općinskih, kotarskih i okružnih NOO-a

Razvitak narodne vlasti na ovom području, u prvoj polovini 1942. godine, bio je vjeran odraz razvoja ustanka i pravilnog shvatanja uloge NOO-a u svim vidovima njihove djelatnosti. Tok nastanka i širenja mreže NOO u ovim krajevima tekao je brzo i ravnomjerno, posebno na Kordunu, zahvaljujući nizu povoljnih okolnosti. Partija je imala potpuni uticaj u partizanskim jedinicama, NOO-ima i organizacijama AF2-a i SKOJ-a. Na ovom području boravili su i radili članovi GŠH i CK KPH koji su pružali znatnu i direktnu pomoć u radu NOO-ima. Predstavnici ovih rukovodstava, krećući se oslobođenim područjem, pomagali su aktiviste NOP-a svojim savjetima u svakodnevnom radu.

Međusobna povezanost ovih područja već u prvim mjesecima 1942, omogućavala je prenošenje iskustava i pomoći u radu NOO-a iz jednog kraja u drugi. U toku procesa stvaranja i učvršćivanja mreže NOO-a, održavani su česti sastanci i zborovi naroda na kojima su partijski i vojni rukovodioci u razgovorima prenosili iskustva ili nova uputstva provjerena u praksi oružane revolucije.

Kako je krajem 1941. najrazvijenija mreža narodne vlasti bila na Kordunu, OK KPH za Karlovac je već početkom decembra uočio nužnost formiranja okružnog NOO-a na ovom području, koji bi objedinjavao rad kotarskih NOO-a. »Odbori NOF: rad na formiranju odbora napreduje, ali nije ispunjen plan po kom je trebalo da do 16. decembra budu izvršeni izbori kotarskih odbora NOF na cijelom području Korduna i Banije. Nastojaćemo da se taj posao što prije završi da bi se mogao sazvati plenum NOF za Kordun, na kojem bi se, birao Izvršni odbor NOF, za koji smo već predvidjeli drugove.«[230]

Obzirom da je proces stvaranja viših organa narodne vlasti najdalje otišao na Kordunu, ovdje ćemo najprije razmotriti djelatnost i organizacioni sistem narodne vlasti na ovom području, u prvoj polovini 1942.

Iako je 12. januara 1942. godine oslobođeno kotarsko mjesto Vojnić, područje Korduna bilo je još uvijek ispresijecano jačim neprijateljskim posadama i prirodnim preprekama — rijekama i željezničkim prugama, što je uz ostalo, ometalo koordinirani rad NOO-a na čitavom oslobođenom području. Osim toga, pred NOO-e postavljen je do tada najveći problem organizacije smještaja 15 000 izbjeglica s područja kotara Vrginmost, koje su se našle u Petrovoj gori i selima njenih obronaka. I ne samo pitanje smještaja ovih, nego i velikog broja stanovnika širom oslobođenog područja, koje je ostalo bez svojih kuća i najosnovnijih životnih namirnica. Pored tih akutnih pitanja za kakvo-takvo normaliziranje života u oslobođenim selima, pred NOO-e postavio se i problem organizacije zdravstvene službe, kao i pitanje borbe protiv eventualnih epidemija, a u vezi s tim i uređenja civilne bolnice na Kordunu. Poseban problem bilo je i pitanje nabave soli kao i drugih potrepština za život. Namirnice je trebalo

236 Izvještaj Okružnog komiteta KPH za Karlovac od 19. decembra 1941, Zb. NOB, tom V, knj. 2, str. 198.

nabavljati sa sve četiri strane, iz sva četiri kotara, što nije bio u stanju ni jedan kotarski NOO zasebno. Veliki oslobođeni teritorij, neprekidni neprijateljski napadi, teškoće smještaja mnogobrojnih izbjeglica i nabava namirnica nametnuli su nove i složenije zadatke partijskim organizacijama, NOO-ima i partizanskim snagama na Kordunu. Sve to usmjerilo je OK KPH na potrebu stvaranja jedinstvenog tijela, koje bi povezivalo rad kotarskih NOO-a i tako omogućavalo koordinaciju svih općinskih i seoskih NOO-a širom oslobođenog područja. Međutim, još u toku priprema za stvaranje odbora NOF za Kordun, došlo je do suprotnih stavova u vezi potrebe postojanja takvog tijela. Niz dokumenata govori o tome da mišljenja GŠ NOP odreda Hrvatske i CK KPH nisu bila identična stavovima OK KPH za Karlovac.

Dok su CK KPH i GŠ NOP odreda Hrvatske smatrali da je formiranje ovakvog tijela preuranjeno i da takav odbor »ne bi mogao praktično djelovati i visio bi u zraku«, OK KPH za Karlovac, koji je dobro poznavao prilike na svom području, obrazlagao je u odgovoru CK KPH svoj stav konkretnim potrebama na oslobođenom području, koje su svakodnevno rasle zajedno s jačanjem i razvojem NOP-a uopće. »Plenum odbora NOF za Kordun bit će sazvan za 18. januara. Kotarski komiteti treba da pomognu OK kod pripreme delegata članova Partije za taj Plenum. Sastanak Plenuma NOF za Kordun je važan događaj, a odbor NOF-a za Kordun, koji će se na Plenumu birati, važan organ narodne vlasti.«[237] Tako je OK KPH za Karlovac, uz pomoć kotarskih komiteta KPH, okupio delegate iz sva četiri kotarska NOO-a Korduna i 19. januara 1942. na konferenciji u oslobođenom Vojniću, uz prisustvo i delegata partizanskih jedinica, izabrao Odbor NOF za Kordun.[238]

U svom izvještaju Okružni komitet KPH za Karlovac 20. januara 1942. godine piše: »Najznačajniji događaj na našem području je sazivanje Plenuma NOF i biranje Izvršnog odbora NOF za Kordun. Pred nas se je postavio čitav niz problema koji su se mogli pravilno riješiti samo stvaranjem jednog centralnog odbora za čitav ovaj kraj, koji danas čini jednu cjelinu. U prvom redu je pitanje organiziranja ishrane naroda, kao i organiziranje smještaja izbjeglica iz sreza Vrginmost i dijela sreza Pisarovine, kojih ima oko 15 000 i koje treba razmjestiti po selima drugih dvaju kotareva. K tome dolazi i pitanje izuzimanja iz prometa sve ljudske i stočne hrane i spremanje hrane za čitav ovaj kraj i kontrola toga spremanja. Dalje, pitanje organiziranja zdravstvene službe, borbe protiv eventualnih epidemija i pitanje uređenja jedne civilne bolnice za čitav Kordun. Vrlo je važno i pitanje dobave soli i drugih neophodnih potrebnih ar-

237 HAK, fase. OK KPH.

238 Za predsjednika Odbora NOF za Kordun je izabran Milutin Košarić, za tajnika Branko Nikoliš i za članove: dr Savo Zlatić, Mišan Napijalo, Milan Napijalo, Stevo Novaković, Ljuban Poštić, Dušan Malobabić, Joso Siklrica, Desanka Mihajlović, Đuro Vuletić, Dušan Pajić i Miloš Uzelac. U ratnom dnevniku dr Save Zlatica piše: »Nedjelja 18. I. Ujutro držimo sastanak komunističke frakcije NOF za Kordun. Sastanak-odbora odgađa se za sutra. U noći sastanak OK. Ponedjeljak 19. I. Drži se u toku čitavog dana Konferencija odbora NOF za Kordun. Bira se odbor NOF Korduna u koji i ja ulazim za pitanje zdravstva.«

tikala, koji se mogu nabaviti samo još preko dva kotara dok su druga dva kotara u potpunoj nemogućnosti da nabave te artikle. To su sve problemi koji su se po našem mišljenju mnogo lakše i bolje mogli da riješe pomoću jednog centralnog tijela za naša četiri kotara. Kad smo sazvali konferenciju odbora NOF, naša namjera nije bila da formiramo izvršni odbor NOF za Kordun i Baniju nego samo za područje naša četiri kotara. Mi smo baš i raspravljali o tome ne bi li bolje bilo da odbor nazovemo Okružni odbor NOF, ali konačno je prevladalo mišljenje da su nam potrebu organiziranja odbora za Kordun nametnuli i sami uslovi današnje borbe u ovom kraju uslijed razloga koji smo naveli da nećemo pogriješiti ako u tom pogledu učinimo korak dalje u poređenju s prilikama u drugim krajevima.[239]

U istom smislu pisao je 27. januara 1942. Glavnom štabu NO POH politički komesar Kordunaškog NOP odreda Većeslav Holjevac: »Najvažniji događaj za stvaranje naše privremene civilne vlasti jest sazivanje Plenuma NOF-e za Kordun. Izabran je odbor za Kordun u koji su ušli predstavnici svih sreskih odbora s Korduna, tj. Vojnića, Veljuna, Vrginmosta i Slunja. Sama konferencija protekla je u redu... sam odbor i njegovo formiranje izbacila je nužda i problemi koji su pred nama stajali neriješeni. Pitanje izbjeglica (15 000), njihovog smještaja i njihove ishrane je bolno pitanje zdravstva i prehrane čitavog stanovništva isto tako.[240]

Tako je na Kordunu već polovinom januara 1942. godine, svega šest mjeseci od prvih ustaničkih akcija, a iz praktičnih potreba života, na oslobođenom teritoriju dovršeno formiranje organa vlasti — od seoskih, općinskih, kotarskih do Odbora NOF-a za Kordun. Ovo područje bilo je Ti to vrijeme jedino u Hrvatskoj, koje je pored kotarskih i općinskih imalo i okružni NOO koji je po svojoj funkciji bio prvi organ narodne vlasti takve vrste.

Odbor je rješavao najteže probleme oslobođenog područja — pitanje ishrane i smještaja stanovništva popaljenih i uništenih sela. Organizirao je ishranu partizanskih jedinica i siromašnog stanovništva u ovim ne bogatim krajevima. Iz rezolucije saznajemo da je Konferencija donijela niz značajnih novina u vezi s radom i zadacima NOO-a.[241] Odlukom Konferencije okružni i kotarski NOO-i trebali su uspostaviti svoje kancelarije i u njima obavezno voditi matične knjige rođenih, vjenčanih i umrlih. Narodne straže postavljene su na novu osnovu, dobivši zadatak da rade uz NOO-e na održavanju reda među stanovništvom. Odbor NOF za Kordun pokrenuo je i pitanje organizacije analfabetskih tečajeva, zdravstvenog prosvjećivanja, nastave u osnovnim školama, izdavanja novina pod nazivom »Glas Korduna«, kao i izgradnje civilne bolnice. U pogledu sudstva traži se obrazovanje kotarskih narodnih sudova i Narodnog suda za Kordun, koji bi vršio sudsku vlast u svim građanskim stvarima »a u krivičnim stvarima za ona djela koja ne potpadaju pod vojnu vlast.«

239 HAK, kut. 5.
240 Zb. NOR, tom V, knj. 3, str. 103—104.
241 Vidi dok. br. 8, str. 357.

Osim rada na upravi, NOO-i su bili dužni raditi na svim pitanjima od koristi za NOP, jačajući tako jedinstvo naroda u borbi protiv okupatora i njegovih slugu. Članovi Odbora NOF za Kordun su uvjereni u pobjedu oružane revolucije i u poraz fašizma, zato posebno ističu da je »najbolji zalog pored pobjede naroda u našem kraju jačati i što više razvijati bor-
beno jedinstvo Srba, Hrvata i Muslimana, u borbi protiv talijanskih okupatora i Pavelića.«

Jedan od prvih akata Odbora NOF za Kordun bila je Oknižnica broj 1 od 28. januara 1942. godine. Njom se, pored niza značajnih pitanja za rad NOO-a na oslobođenom području, regulira i odnos između organa vlasti i vojnih štabova. Posebno se ističe da se seoski NOO-i trebaju za sve probleme obraćati općinskim odborima, općinski kotarskim, a kotarski Odboru NOF-a za Kordun, a ne vojnim štabovima kao što su to odbori uglavnom činili do tog vremena. Okružnica govori detaljno o nadležnostima pojedinih NOO-a pa se tako za seoske NOO-e kaže: »Seoski odbori vode poslove svog sela: smještaj i prehrana postradalih ljudi i stoke (domaćih i izbjeglica), dodjeljivanje ogreva, briga o zdravstvu, rešavanje manjih sporova.«[242] Ova se Okružnica počela provoditi u djelo već 1. februara kada je poduzeta akcija za smještaj nezbrinutog stanovništva. Odbor je svojim autoritetom tada najviše vlasti određivao broj izbjeglica koje su trebale primiti pojedine općine na smještaj i prehranu. U to vrijeme NOO-i su na području kotara Vojnić i Veljun trebali razmjestiti 15 000 izbjeglog stanovništva s kirinsko-sjeničarskog kotara, i riješiti pitanje ishrane velikog broja stoke bez hrane i štala. Ova akutna pitanja rješavao je Odbor NOF-a za Kordun već tada s velikim uspjehom. Svojim dopisom od 2. februara 1942. Odbor NOF-a za Kordun upoznao je općinski NOO Krstinja s teškom situacijom oko smještaja izbjeglog stanovništva i obavezao ga da je dužan na svom prostoru smjestiti 800 duša. U dopisu se dalje kaže: »Izbjeglice treba pravilno razmjestiti po područnim selima i ni u kom slučaju ne smiju se izbjeglice protjerivati s područja te općine do ovog broja.«[243]

I pored zalaganja partijskih organizacija, vojnih jedinica i posebno NOO-a, poteškoće u smještaju i prehrani izbjeglog stanovništva i stoke nastojali su iskoristiti pročetnički elementi. Oni su ove nevolje htjeli prikazati kao nemogućnost vođenja borbe s okupatorom i kvislinzima. Javljali su se i pojedini pretrši iz redova izbjeglica, što su se povezivali sa sličnima iz muslimanskih sela kotara Cazin, i jeftino kupovali stoku koju su preprodavali na neoslobođenom teritoriju. Iako su se izbjeglice na ovom području nalazile više od tri mjeseca, NOO-ima je uspjevalo uz pomoć omladinskih organizacija i organizacija AFZ da organiziraju život i osiguraju prehranu ne samo za izbjeglo stanovništvo s područja kirinsko-sjeničarskog kotara, nego i drugih krajeva Korduna i tako Onemoguće pojedince u skretanju s linije NOP-a.

242 Vidi dok. br. 9, str. 359.

243 Arhiv Vojno-istorijskog instituta (dalje AVII), k. 1950, f. 5 — 3/1.

Za vrijeme svog djelovanja do marta 1942, Odbor NOF-a za Kordun uspio je organizirati na oslobođenom području Korduna centralnu bolnicu i nekoliko ambulanti. U organizaciji odbora proradile su i radionice za izradu odijela, za popravak oružja i preradu kože u kojoj su se prvenstveno izrađivali opanci, toliko potrebni narodu i borcima. Ovaj najviši organ narodne vlasti imao je vidnih uspjeha u organizacionom povezivanju i učvršćivanju općinskih i kotarskih NOO-a, što se vidi i iz izvještaja Glavnog štaba NOV Hrvatske upućenog Vrhovnom štabu 30. marta 1942. godine: »Korđunaši su organizaciono i vojnički najjači, a političko stanje je dobro.«[244] U istom izvještaju, u dijelu koji govori o političkom stanju u odredima i na terenu, za odbore NOF-a Korduna piše: »Seoski, općinski i kotarski odbori funkcioniraju prilično dobro.«[245] I pored navedenih poteškoća partijske organizacije i NOO-i uspjeli su tokom zime da uspostave čvrste veze naroda s partizanima. Zima je iskorištena za održavanje masovnih zborova, sastanaka i raznih priredaba, što je omogućavalo povezivanje fronta i pozadine.[246]

Značajna komponenta u razvitku NOO-a na Kordunu bila je svestrana aktivnost organizacija KPH na terenu i Okružnog komiteta KPH za Karlovac, koji je dobro poznavao prilike na svom području iz kojih je ispravno shvatio značaj izgradnje nove narodne vlasti i sagledavao njene perspektive. U većini općinskih i kotarskih NOO-a bili su članovi Partije odbornici kao i u odboru NOF-a za Kordun, pa je Partija direktno preko njih uspjevala gotovo u potpunosti sprovoditi svoje odluke. Iz niza dokumenata se vidi da je Partija imala snažan uticaj u narodu Korduna. Iz referata sekretara OK KPH za Karlovac prof. Ive Marinkovića, od 12. marta 1942, vidi se da nijedan predstavnik građanskih političkih stranaka nije sarađivao s odborima NOF-a odnosno, odborima vlasti koji su se još tada nazivali odbori fronta. »Iako je naša part. orga. pozvala sve ranije partije na saradnju, u NOF ne sarađuje ni jedan predstavnik buržaoskih ili sitno buržoaskih partija premda u odborima ima ranijih pristaša bivših stranaka. Iako je većina odbornika NOO-a vanpartijska, narod vidi i priznaje rukovodeću ulogu kompartije u NOO.«[247]

Takvo stanje potvrđuje i izvještaj Kotarskog komiteta KPH za Veljun od 14. marta 1942. iz kojeg saznajemo da predstavnici građanskih partija ne žele da ulaze u NOO-e kao predstavnici tih stranaka nego kao pristalice NOB-e. »U odbore NOF-a na teritoriji kotara Veljun nisu htjeli ulaziti ljudi kao predstavnici neke od ranijih Partija. U jednoj općini zahtijevali su da žele da budu predstavnici samo Komunističke partije, jer da je samo ta Partija ostala uz narod.«[248]

Ne samo da je Partija osiguravala svoju rukovodeću ulogu u NOO-ima preko članova u njima, nego su komunisti svaku svoju akciju pripremali na osnovu izvještaja i drugih podataka koje su dobivali od odbora. Okru-

244 Zb. NOR, tom V, knj. 3, str. 421.
245 Isto.
246 Zb. NOR, tom V, knj. 3, str. 427.
247 HAK, Zb. 4, str. 50.
248 HAK, f. OK KPH za Karlovac, kut. 4.

žni NOO i kotarski komiteti KPH bili su dužni, da prije svake sjednice odbora održe sastanak komunista na kojem bi se izvršavale potrebne pripreme za naredni sastanak. U cilju što pravilnijeg rada kotarskih odbora NOF-a, Okružni komitet KPH piše u svom direktivnom pismu od 28, februara 1942. godine: »Treba da se prije svake sjednice odbora sastane naša frakcija u njemu i da jedan član KK (Kotarskog komiteta Partije) prisustvuje sastanku Partije, na kojem treba pretresati sva pitanja koja dolaze na dnevni red i zauzeti o njima jedinstven stav.«[249]

Pored rješavanja konkretnih problema u vezi ishrane i smještaja stanovništva, organizacionog učvršćivanja i povezivanja NOO-a, Odbor NOF-a za Kordun djelovao je u punoj mjeri i na političkom polju. Komunisti u odboru, ili članovi kotarskih komiteta KPH koji su bili zaduženi za rad u odboru, održavali su političke skupove na kojima su držali predavanja ukazujući na nužne zadatke u radu NOO-a, objašnjavajući značajna pitanja za uspješan tok NOB-e. Rukovodstva Partije vodila su posebno računa o aktivnosti svojih članova koji su radili u NOO-ima. O tome saznajemo iz niza dokumenata. Tako u sačuvanom zapisniku OK KPH Karlovac, od 8. februara 1942, piše: »Da odbori NOF-a drže što veći broj zborova i sastanaka na kojima će se popularizirati zajednička borba Srba i Hrvata i objasniti ostala pitanja NOB-e. Drug Milutin Košarić (predsjednik odbora NOF-a za Kordun, član Kotarskog komiteta Veljun — opaska autora) da što više ide po terenu i drži zborove.«[250]

Kako je mreža NOO-a na Kordunu već u prvoj polovini 1942. na oslobođenom području bila čvrsta, OK KPH za Karlovac govori o »drugoj etapi«, o »reakciji koja se diže protiv nas« i o NOO-ima kao organima vlasti, u kojima komunisti moraju poduzeti sve da budu čisti od neprijateljskih elemenata da bi mogli u potpunosti odgovarati svojim zadacima. »Reakcija se diže protiv nas, što znači da mi ulazimo u drugu etapu borbe kada počinju klasni interesi, kada Partija počinje da se oslanja na proletarijat. Na toj etapi uloga NOO-a dobiva veći značaj. Ranije su to bila politička tijela. U drugoj etapi NOO po kotarevima i općinama treba da postanu klica nove vlasti tj. da se ti NOO pročiste od kulačkih elemenata, ti odbori treba da preuzmu civilnu vlast. Ako se to postavi na zdrave temelje onda više nitko ne može ući u naše odbore a da nije od povjerenja narodu. Za to će članovi KPJ biti odgovorni.«[251]

Svim partijskim organizacijama, starješinama i borcima u partizanskim jedinicama na Kordunu bilo je jasno da je pitanje vlasti jedno od osnovnih pitanja NOB-e. Zato su se u organe vlasti i birali politički najizgrađeniji komunisti. Bez obzira na to što su se u neke NOO-e bili uvukli i poneki neprijateljski elementi, svestranim zalaganjem partijskih organizacija i vojske, NOO-i su stvarno predstavljali narod i on ih je primao kao svoju vlast.[252]

249 HAK, f. OK KPH za Karlovac, kut. 4.
250 HAK, f. OK KPH za Karlovac, kut. 4.
251 HAK, f. OK KPH za Karlovac, kut. 4.
252 Dr Dušan Zivković, nav. rad, str. 295.

Međutim, i pored toga što je rad NOO-a na Kordunu bio ocijenjen kao dobar, CK KPH nije se slagao s postojanjem odbora NOF-a za Kordun. Tako je na njegov zahtjev, u aprilu 1942. isti rasformiran i pri Štabu Grupe partizanskih odreda za Kordun formirana Komisija za organizaciju i rad s NOO-ima. »Odluku o rasformiranju kordunaškog odbora NOF-a sproveli smo na sastanku tog odbora dan prije pada Vojnića i formirali komisiju pri štabu grupe u koju su ušli: Milutin Košarić, Mišan Napijalo, Ilija Zegarac, Joso Sikirica i Branko Nikoliš. 'Glas Korduna', ne izlazi jer nemamo dovoljno materijala.«[253]

Zadaci ove Komisije bili su: organizacija prehrane, podizanje skloništa, vršenje priprema za proljetnu sjetvu, prehrana vojske, briga za ranjenike — gotovo isti kao i dotadanjeg odbora NOF-a za Kordun, a sačinjavali su je isti ljudi koji su bili i u Odboru NOF-e. Razlika je bila samo u tome što Odbor NOF-a za Kordun nije odgovarao dotadašnjoj strukturi narodne vlasti u Hrvatskoj, odnosno u Jugoslaviji, a Komisija je sadržinski vršila funkciju koju je on imao i koju će u kasnijoj strukturi narodne vlasti imati Okružni NOO.[254]

Sačuvani dokumenti potvrđuju da je odbor NOF-a za Kordun nastao iz nužde objedinjavanja rada organa narodne vlasti na već široko oslobođenom području, iz potrebe koordiniranja djelatnosti rasprostranjene mreže seoskih, općinskih i kotarskih NOO-a, koji su rješavali veoma složene zadatke u zbrinjavanju velikog broja izbjeglica, prehrani brojnih partizanskih jedinica, izgradnji popaljenih kuća i uopće organizaciji cjelokupnog života na oslobođenom i poluoslobođenom teritoriju. Okružni komitet KPH za Karlovac, poznajući dobro prilike na svom području, imao je u vidu da preko odbora NOF-a za Kordun učvrsti mrežu organa NOO-a i da narodnu vlast podigne na viši stepen, kako u organizacionom tako i kulturno-prosvjetnom pogledu. Praksa kasnijeg cjelokupnog razvitka pokazala je opravdanost postojanja Odbora NOF-a za Kordun. U prvoj polovini 1942. pa sve do septembarskih direktiva, narodna vlast na Kordunu se svakodnevno učvršćivala bez obzira što je još uvijek dolazilo do izvjesnih devijacija, posebno onih u odnosu vojnih komandi prema NOO-ima. Upravo u to vrijeme ovo područje bilo je najhomogenije u Hrvatskoj, partijske organizacije najjače i slobodna teritorija najkompaktnija. To je i stvorilo povoljne uslove za razvitak organa narodne vlasti od seoskih, do okružnog Odbora NOF-a za Kordun, kao i okružnih organizacija AFZ-a i omladine.

Za razliku od Korduna, razvitak narodne vlasti na području Banije u prvoj polovini 1942. godine ima više svojih specifičnosti. Tu mreža NOO-a nije bila gusta kao na Kordunu. Posljednjih dana decembra 1941. na oslobođenom području formirani su seoski NOO-i, 5 općinskih i samo glinski kotarski NOO. Zato na Baniji u prvim mjesecima 1942. partijske organizacije i njeni aktivisti rade na proširenju mreže NOO-a. Kako je teritorij kotara Gline i Dvora bio čvršće povezan i gotovo u svim oslobođenim se-

253 HAK, kut. 3, Pismo OK KPH aa Karlovac od 26. IV 1942.
254 Mr Đuro Zatezalo i mr Mile Dakić, nav. rad, str. 85.

lima formirani seoski NOO-i, ovdje se u januaru i februaru formiraju i općinski NOO-i. U cilju bolje povezanosti i prenošenja iskustava u radu NOO-a, te dogovore o formiranju općinskih NOO-a, OK KPH za Baniju organizirao je sredinom januara 1942. savjetovanje s političkim radnicima i odbornicima dvorskog kotara. Pored ostalog, kao glavni zadatak na ovom savjetovanju istaknuta je nužnost uspostavljanja veza s hrvatskim selima u Pounju i selima općine Divuša, te na hitnost formiranja općinskih NOO-a. »Potreba osnivanja općinskih NOO rodila se iz iskustva, jer su pojedini seoski odbori npr. u Rujevcu, Donjem Žirovcu ili oni gdje su bile bazirane partizanske snage bili i suviše opterećeni, pa im je bila potrebna pomoć drugih odbora i sela.«[255]

Tokom januara i februara 1942. održano je na dvorskom kotaru šest konferencija na kojima su odbornici seoskih NOO-a, uz prisustvo partijskih i vojnih predstavnika, birali općinske NOO-e. Do polovine februara na području ovog kotara izabrani su općinski NOO-i: Javoranj, Dvor i Zirovac.[256] U cilju objedinjavanja radom ovih i 60 seoskih NOO-a, formiran je 14. februara 1942. KNOO Dvor na Uni.[257] Tako je u ovom dijelu Banije izgrađena potpuna mreža NOO-a na oslobođenom području, koja se daljnjim tokom revolucije razvijala i usavršavala.

Sredinom januara 1942. održana je i Prva kotarska konferencija delegata seoskih NOO-a Petrinje u selu Gradusi. Na njoj su izabrani predsjednici općinskih NOO-a i predsjednik kotarskog NOO-a. I ovdje, kao i na Kordunu, Okružni komitet KPH za Baniju učestvovao je preko svojih članova direktno u organizaciji i učvršćenju mreže NOO-a. Određeni članovi OK KPH za Baniju obilazili su skupštine na kojima su se birali predstavnici u NOO-e. »I onda kada ustaše ponovo okupiraju oslobođeno-područje, NOO-i dalje djeluju u narodu, oni organiziraju sklanjanje naroda, materijalnih dobara, izgradnju zemunica. Oni se posebno ističu u radu na području općine Jabukovac.«[258]

Pored brige za stvaranje NOO-a u prvoj polovini 1942., partijske organizacije Banije suočavale su se i s jednom novom opasnosti koja je prijetila pravilnom i masovnom razvitku ustanka na ovom području. Ta nova opasnost bili su četnici koji su i ovdje, slično kao na Kordunu i Lici, našli svoje saradnike među deklasiranim građanskim političarima, što su se iz čisto klasnih razloga bili odvojili od narodnooslobodilačkog pokreta koji je vodila KP Jugoslavije. Kako je i ovdje većina stanovništva podržavala i slijedila politiku KP u borbi za nacionalno i socijalno oslobođenje, ova

255 Ljuban Đurić, nav. rađ, Zb. Sisak i Banija 1941, str. 337.

256 Isto.

257 Isto, Str. 338—339.
Konferencija za izbor KNOO Dvor na Uni održana je u seoskoj školi Gage. Pored delegata istoj su prisustvovali: Franjo Knebl, sekretar privremenog KK KPH, Đuro Kladarin, politički komesar Štaba Partizanskog odreda Banije, Sava Gajić, komandant Drugog bataljona »Miloš Cavić«, Jože Horvat, politički komesar bataljona, Ivan Perković Ćaće, zadužen za rad s NOO ovog kotara i drugi. U izvršni odbor KNOO izabrani su: Božo Panjković, za predsjednika, Milan Kepčija za tajnika, Pavle Arbutina, Stojša Joka, Luka Strineka, Nikola Glušec, Rade Dupalo i Rade Trivanović za. članove odbora. Sjedište odbora bilo je u selu Rujevcu.

258 HAK, f. ONOO za Baniju 1/32.

opasnost ubrzo je prebrođena. Do sredine 1942. na Baniji su formirani seoski NOO-i u svim oslobođenim dijelovima, 15 općinskih i 3 kotarska NOO-a: glinski, petrinjski i dvorski. Jedino će na području Kostajnice formiranje kotarskog NOO-a uslijediti 1943. godine.[259] Iz pisma OK Banije od 2. januara 1942. saznajemo da se na području sva četiri kotara, tj. Gline, Petrinje, Kostajnice i Dvora, povoljno razvija narodnooslobodilačka borba, a uporedo s tim i organi narodne vlasti. »NOO-i organizirani u svim srpskim selima kotara Gradac (Glina) i Petrinje i dobrim dijelom kotara Kostajnice i Dvor. Prodrli smo u dva hrvatska sela, a u mnogim je organiziranje u toku. Odbori su aktivniji iz dana u dan i borbeni duh raste. Tome ide u prilog aktivnost odreda, koja je sve veća.«[260]

Partijske organizacije Banije su se u prvoj polovini 1942. u potpunosti angažirale na stvaranju novih, te organizacionom učvršćenju i reorganizaciji postojećih NOO-a. Znajući da razvitak NOP-a uopće, i rad NOO-a posebno, zavisi prije svega od snage i uticaja KP, partijska su rukovodstva uporno radila na tome da svuda gdje je to bilo moguće, formiraju partijske ćelije, skojevske aktive ili kandidatske grupe. »Do sada smo osnovali jednu novu jedinicu (misli se na partijsku ćeliju — opaska autora) u M, (selo Mlinoga), sa 7 članova. Noćas ćemo u istom mjestu osnovati i NOO (reorganizirati). Sutra naveče (subota 28. februara) reorganizirati ćemo partijsku jedinicu G. H. (Selo Gornji Hrastovac — opaska autora), a isto tako i NOO u istom mjestu.«[261] Isto tako iz izvještaja Kotarskog komiteta KPH Kostajnica od 18. marta saznajemo, da su njegovi članovi obišli čitavo područje kotara i da su učestvovali u radu partijskih organizacija i osnivanju NOO-a dajući pri tome detaljna uputstva za rad. »Osnovali smo novi NOO i održali u skoro svim srpskim selima masovne sastanke. Izdali smo skoro svakom NOO-u pismene upute što treba konkretno da rade. Danas smo se prebacili u Krčevo da održimo masovni sastanak u NOO-u, a i da izvršimo pregled jedinice i njenu reorganizaciju.«[262]

I ovdje su NOO-i rješavali posebno teška pitanja ishrane siromašnih, Izbjeglica i vojske, zbog čega su već u zimi 1941/42, pored dobrovoljnih davanja, morali prići i rekviziciji hrane od imućnijih stanovnika. Uputstva za rekviziciju izdavali su štabovi partizanskih jedinica i dogovarali se s predstavnicima NOO-a o razdiobi rekvirirane hrane. Tako u naređenju Štaba bataljona »Miloš Čavić«, partizanskog odreda Banije upućenog 18. marta 1942. Kotarskom NOO-u Dvor, piše: »Od konstatovanog viška pojedinih kuća treba oduzeti za vojsku polovicu dotične hrane. Po nahođenju ove komande, polovica ove hrane biće izručena ovoj komandi, a druga polovica dati će se kotarskom NOO-u za ishranu siromašnih i pogorelih. Ovo je ratna mjera i svi odbori kako seoski, tako i općinski treba da ju tako shvate i ozbiljno sprovedu.

259 Ljuban Đurić, nav. rad, Zb. Sisak i Banija 1941, str. 331—344; Simo Todorović, Ranko Mitić, Pero Drakulić, Sjećanja, HAK, kut. 2.

260 HAK, f. OK KPH za Baniju, kut. 3.

261 Izvještaj Kotarskog komiteta KPH Kostajnica od 28. februara 1942. HAK, f. OK KPH za Baniju, kut. 3.

262 HAK, f. OK KPH za Baniju, kut. 4.

Kad se skupi hrana seoski NOO-i poslaće spisak sakupljene hrane Štabu bataljona 'Miloš Čavić' u zatvorenom kovertu. Štab bataljona 'Miloš Cavić' poslaće svoje delegate odborima i kotarskom NOO za Dvor. Rok za izvršenje ovog naređenja jeste deset dana, tj. 28. marta ove godine.«[263]

Ovaj dokumenat pokazuje da je prije rekvizicije vršen popis hrane po kućama, da je od utvrđenog viška oduzimana samo polovina, koju je Štab bataljona dijelio s NOO-om, a ovaj svoj dio raspoređivao siromašnima i izbjeglicama. Ovakvom razdiobom Štab bataljona je vršio i političku akciju koja je imala socijalnu i humanu stranu čvrsto vežući narodne mase uz NOO-e i oslobodilački pokret uopće. Primjer vršenja rekvizicije ukazuje na činjenicu da na poluoslobođenom području Banije NOO-i još nisu bili u mogućnosti da organizaciono i politički rješavaju već tada složena pitanja, koja su se svakodnevno nametala u teškim ratnim prilikama. NOO-i na oslobođenom području, uz pomoć vojnih štabova, uspjevali su u poduzimanju potrebnih mjera, pa ih je narod prihvatio kao svoje jedine i istinske organe vlasti. Upravo organizacionom brigom za prehranu siromašnih, smještaj izbjeglica itd, NOO-i su sprečavali pojedince u njihovoj neprijateljskoj djelatnosti koja se javljala u obliku šverca, zelenaštva i slično. I onda kad su pojedini partizanski štabovi protiv takvih primjenjivali oštrije mjere, one su pozitivno djelovale i na rad narodnooslobođilačkih odbora, jer je narod u njima vidio svoju zaštitu i pravedne odnose na oslobođenom području. Jedan od izrazito oštrijih primjera jest strijeljanje šestorice odbornika iz sela Buzeta radi šverca. O tome je raspravljano i na partijskom savjetovanju OK KPH za Baniju 19. marta 1942. godine. »Ustanovljeno je da mnogi delegati kotara Gradac (kotar Glina — opaska autora) imaju negativan stav spram druga komandanta Gaćeše (Vasilj Gaćeša, komandant NOP odreda Banije); jedini njihov ozbiljan argument bio je nedavna presuda na smrt šestorice odbornika iz Buzete koji su se bavili švercom. OK smatra da je presuda strogo izvršena, ali OK je istragom ustanovio nesumnjivo sledeće: 1. šverc je dokazan, 2. presuda je izrečena u saglasnosti i po inicijativi predsjednika Narodnooslobodilačke fronte kotara Glina (kotarskog NOO — opaska autora) koji je u isti mah i čovjek punog partijskog povjerenja glinskog kotara i 3. što su baš delegati koji iznose optužbe bili tačno obaviješteni o švercu a da o tome nikoga nisu obavještavali. OK je prema optužbi zauzeo negativan stav, jer smatra da za istu nema značajnijeg dokaza, koji bi mogao štetiti NOB-i i našoj Partiji.«[264]

Uz pomoć štabova partizanskih jedinica, partijska rukovodstva Banije neprekidno su radila na poduzimanju potrebnih mjera, da se u NOO-e biraju pošteni i čestiti ljudi odani NOB-i i da se iz njih odstrane svi oni koji su se u njih uvukli kao saputnici pokreta. Partijski komiteti su ove mjere provodili putem svojih članova koji su na terenu, u organizaciji općinskih i kotarskih NOO-a, održavali političke skupove analizirajući na njima rad NOO-a kao i greške pojedinih odbornika. Na tim masovnim

263 HAK, fotokopija, kut. Kotarski NOO Dvor.
264 HAK, f. OK KPH za Baniju, kut. 4.

sastancima, ukoliko je to trebalo, narod je smjenjivao odbornike i birao one ljude koji su imali puno povjerenje svog sela i bili na liniji NOB-e. Upravo na tim skupovima dolazila je do punog izražaja volja većine stanovništva, koje je bilo čvrsto vezano NOP-om i odano KP Jugoslavije. O tome nam govori i zapisnik sa sjednice biroa Okružnog komiteta KPH Banije od 29. marta 1942. »Potrebno je da netko od drugova otide sa one strane pruge (misli se na sjever prema rijeci Savi) da održi sastanke i da se sprovede čistka NOO-a.«[266] Govoreći o radu NOO-a u kotaru Dvor kaže se: »Kulaci su zauzeli sva mjesta. Neprijateljski su raspoloženi prema NOB-i.«[266] Za NOO-e Kostajnice i Petrinje se ističe da rade u ilegalnim uslovima i da uglavnom nabavljaju hranu za vojsku. »Partijci su uvijek s narodom.«[267] Na Baniji je u to vrijeme ponegdje bilo i neopravdanog reagiranja u vezi s ulaskom u NOO-e nekih bogatijih seljaka. I partizanske komande su ponekad znale nepravilno postupati prema odbornicima, pa je CK KPH sredinom marta 1942. godine morao o tome zatražiti detaljnija obrazloženja od OK KPH za Baniju. Nakon okružne konferencije KPH za Baniju, održane maja 1942. i ukazivanja na nepravilnosti od strane CK KPH, pristupilo se i na ovom području reorganizaciji nekih NOO-a.

Međutim, što se tiče kulaka u NOO-ima, slobodan sam ustvrditi na osnovu niza dokumenata, i vlastitog poznavanja da na Baniji, kao ni na Kordunu i Lici, nije bilo u pravom smislu ljudi koji bi se mogli tako zvati. Istina, bilo je imućnijih seljaka koji su gotovo svi učestvovali sa ostalim svojim suseljanima u NOP-u i bili privrženi KPJ. »NOO općine Bojna u svojoj većini je sastavljen od kulaka i bogatijih seljaka, ali radi odlično i odano NOB-i tako da su u zadnje vrijeme dva člana odbora primljeni kao kandidati Partije«, piše u referatu o NOO-ima podnijetom na okružnoj partijskoj konferenciji održanoj 31. maja 1942.[268]

I iz ovog primjera vidimo da se prisustvo Partije osjećalo u rješavanju svih pitanja značajnih za pravilan tok NOB-e. Komunisti su uticali na ozdravljenje političke situacije i tamo gdje su odnosi između Srba i Hrvata, koji su zajedno živjeli u nekim oslobođenim selima, bili pomućeni. U martu 1942. na oslobođenom području Banije bila su samo dva takva sela s izmiješanim življem. U iscrpnom izvještaju Glavnog štaba NOV Hrvatske od 30. marta 1942, upućenom Vrhovnom štabu NOV Jugoslavije, za navedena sela se kaže da su u jednom odnosi dobri i pravilni. O dru-.gom, Gvozdanskom, u kojem je bilo ustaša što su pljačkali i uništavali okolno srpsko stanovništvo, ističe se da su partizani učinili grešku jer su popalili nekoliko kuća, a novoformirani seoski NOO zabranio je Hrvatima izlaz iz kuća poslije 7 sati naveče. Po danu im je bilo zabranjeno da idu u mlin. NOO nije im dao ni propusnice za susjedno selo, iako su u istom bila i dva odbornika Hrvata. U izvještaju se dalje navodi da je takav

265 Isto.
266 Isto.
267 Isto.
268 HAK, f. OK KPH Banije, kut. 4.

stav imao za posljedicu da se i druga hrvatska sela u Pounju odvoje od partizana. »Posjetio sam mjesto (dr Vladimir Bakarić, komesar GŠ Hrvatske — opaska autora) i naredio da se sve nepravde ispitaju i krivci javno kazne, da se smjeni seoski odbor (to je i prije pokušao provesti predstavnik OK, ali ga umalo nisu odbornici izlupali), da za sve stanovništvo vrijedi stari red u mlinu, da se svom stanovništvu dozvoli ići u susjedna sela (s propusnicom), da se pitanje ishrane pretrese pred čitavim selom i pravilno riješi, da se u selu sve do normalizacije prilika postavi po štabu odreda komesar, koji će sva ta pitanja urediti i da se nakon toga dopusti iseljenje onima koji se ipak ne smatraju sigurni.«[269]

Iako je ovo bio rijedak slučaj na oslobođenoj Baniji, loše je uticao na odnose između srpskog i hrvatskog naroda. Zato je Partija kao i u drugim krajevima Hrvatske ulagala maksimalne napore, da se loši odnosi uklone u interesu NOB-e i da se nastavi zajednička borba protiv okupatora i kvislinga. Jasno je da su ovakve postupke koristili neprijateljski elementi, nastojeći da još više raspire netrpeljivost između Srba i Hrvata i da se takva psihoza prenese na sve organizacije NOP-a i NOO-e. U svim ostalim oslobođenim selima Banije NOO-i su dobro funkcionirali. »NOO-i dosta dobro savladavaju zadatke, kao na primjer ishranu partizana, te smještaj i ishranu evakuisanog stanovništva iz krajeva gdje se vode borbe,«[270] piše u pomenutom izvještaju GŠ NOV Hrvatske.

I ovdje, kao i na Kordunu, brzina razvoja NOP-a nametala je svakodnevno nova revolucionarna rješenja, koja su ponekad dolazila i u sukob sa širinom političke platforme što ju je postavljala KPJ. Svi ti postupci u rješavanju složenih pitanja oružane revolucije ovisili su o političkoj izgrađenosti i elastičnosti partijskih rukovodilaca i organizacija. U cilju rješavanja niza akutnih pitanja 17. maja 1942, organizirano je savjetovanje s predstavnicima narodnooslobodilačkih odbora Banije. Svestrano je razmotren rad NOO-a i ukazano na nedostatke i propuste te postavljeni konkretni zadaci za budući rad. Posebnu pažnju predstavnici NOO-a posvetili su pitanju pogorjelih i siromašnih seljaka koji su ostali bez sredstava za život. Organizirali su otkup hrane po određenim cijenama od bogatijih seljaka i po istim je cijenama prodavali siromašnima. Dogovorom su rješavali pitanje najsiromašnijih koji nisu imali čim platiti. Takvi su odlukom NOO-a dio životnih namirnica otplaćivali radom, a veći dio dobivali besplatno iz rezervi NOO-a.[271]

Na prvoj konferenciji OK KPH za Baniju, održanoj 31. maja 1942, dat je detaljan prikaz stepena razvitka narodne vlasti na tom području u prvoj polovini 1942. godine.[272] Konstatirano je da su koncepcije narodne

269 Zb. NOR, tom V, knj. 3, str. 416.

270 Isto.

271 HAK, f. OK KPH za Baniju, kut. 4.

272 Prva partijska konferencija Banije održana je u vremenu od 31. V do 2. VI 1942. gv u selu Ljeskovac na dvorskom području. Konferenciji je prisustvovalo 53 delegata: 18 radnika, 19 seljaka i 16 intelektualaca. Srba 33, Hrvata 17 i 3 Muslimana. Na području Banije tada su djelovala 402 člana KPJ — 337 Srba, 63, Hrvata i 2 Muslimana ; HAK, fase. OK KPH za Baniju 1/35 i 1/30.

vlasti zasnovane na stavovima Okružnice br. 4. CK KPH, iako se u pojedinim vidovima a i nekim bitnim pitanjima otišlo i nešto dalje, obzirom na naglo širenje oslobođenog područja, razvoj partizanskih jedinica i NOO-a. I pored toga što se ističe da su NOO-i »Organi privremene narodne demokratske vlasti«, kaže se da »NOO-i nisu neka slučajna vlast, nego su došli kao prirodni razvitak NOB-e gdje se vidi jedinstvo naroda koje je garancija da više nikada sile mraka i nazatka neće moći da potlače naš napaćeni ali herojski narod.«[273]

Ova tvrdnja već je tada jasno ukazivala da nema povratka na stari poredak. Isto tako, na ovoj konferenciji je rečeno da su NOO-i »prelazna privremena vlast naroda, koja će se razviti i usavršiti u onakvu vlast kakvu narod poslije oslobođenja sam sebi postavi.«[274] Iz podnešenog referata o NOO-ima saznajemo da se na Baniji organi vlasti više ne zovu odbori fronte, nego NOO-i. To znači da se evoluiralo i u pitanju naziva, iako je suština ostala ista. I zapisnik s okružne konferencije i referat o NOO-ima upućuju na činjenicu da su NOO-i bili u isto vrijeme i politički organi borbe i organi vlasti. »NOO-i su organi narodnooslobodilačke borbe i organi borbenog jedinstva naroda u borbi protiv neprijatelja i svih kočničara NOP-a.«[275]

Isto tako precizira se da su NOO-i po nastanku »narodnooslobodilački«, a po karakteru »borbeno-demokratski«. »Narodnooslobodilački, jer su nikli u borbi protiv okupatora, drugo, NOO-i su borbeno demokratskog karaktera zato što su nikli i što postoje u borbi protiv svih protunarodnih elemenata.«[276] Do održavanja Prve partijske konferencije komunistima Banije uspjelo je da u 134 oslobođena srpska sela formiraju NOO-e i 4 akciona u hrvatskim selima.[277] »Jedan od najkrupnijih nedostataka NOO-a jeste taj što se nije uspjelo proširiti NOO-e u hrvatska sela. Tek u nekim selima organizovani su akcioni NOO-i, koji su se zakukuljili i slabo djeluju u duhu NOB-e.«[278]

Kako su u to vrijeme postojali povoljni uslovi za nastanak NOO-a u hrvatskim selima, stavljeno je u zadatak novom Okružnom komitetu KPH da u istim formiraju organe vlasti. »Intenzivno raditi na stvaranju NOO-a u hrvatskim i muslimanskim krajevima.«[279]

Pored datih prijedloga za bolji i uspješniji rad NOO-a, kao i ukazanih nedostataka, iz dokumenata ove konferencije se vidi da su u prvoj polovini 1942. NOO-i Banije bili pravi nosioci narodne vlasti i da ih je narod kao takve poštivao.[280] Daljnji razvoj događaja na Baniji, naročito poslije junske neprijateljske ofanzive, omogućio je partijskim organizacijama da

273 HAK, f. OK KPH za Baniju 1/30.
274 Isto.
275 Isto.
276 Isto.
277 HAK, f. OK KPH za Baniju 1/30.
278 HAK, f. OK KPH za Baniju 1/31.
279 HAK, f. OK KPH za Baniju 1/35.
280 HAK, f. OK KPH za Baniju 1/30, 31 i 35.

povećaju broj članova Partije u NOO-ima, preko kojih se osiguravalo spro vođen je političke linije KPJ i brži rad na učvršćivanju i proširenju mreže NOO-a. »Mnogi odbornici su zbog svoje odanosti NOB-i uvučeni u Partiju tako da se mnogo smanjio postotak odbora u kojima nema Partijaca,«[281] piše u izvještaju OK KPH Banije od jula 1942. upućenom Centralnom komitetu KPH.[282]

O djelatnosti NOO-a u Lici u prvoj polovini 1942. godine može se reći gotovo isto što i za NOO-e Korduna i Banije. Razlika je jedino u tome što su se oni ovdje sporije razvijali nego na Kordunu, što su NOP odredi bili više angažirani na njihovom radu i što je partijska organizacija nešto kasnije, u februaru i martu 1942. godine, bila u mogućnosti posvetiti veću pažnju organima vlasti boreći se za njihovu afirmaciju i čistoću. Karakteristično je za NOO-e Like da su oni u cijelom ovom periodu, za razliku od Korduna i Banije, nazivani NOO-i, što znači da nisu nosili naziv odbori NOF-a. »Politička situacija kod nas je vrlo povoljna. Naš uticaj je veoma dobar. Moral masa je odličan, ima puno žena koje traže da idu u borbu. Po liniji NOO-a radimo punom parom i do sada imamo lijepih rezultata.«[283] Centralni komitet KPH u svom opširnom pismu Okružnom komitetu KPH za Liku, 10. januara 1942, piše o drugoj fazi NOB-e, u kojoj je posebno nužno voditi računa da se u NOO-e biraju odani ljudi NOP-u. »NOO danas moraju biti ne samo politička tijela, oko kojih će se okupljati mase u borbi za nacionalno oslobođenje, već i stvarni zameci nove vlasti. Zbog toga je neophodno da stvorite po svim selima i mjestima čvrstu mrežu tih odbora koji će stvarno predstavljati narod, tako da danas ili sutra ni jedna stranka izvan tih odbora neće moći krojiti narodnu sudbinu. Hrvatskim krajevima u tom pogledu posvetite naročitu pažnju. Natjerajte HSS-ovce da ulaze u odbore, ako razni njihovi predstavnici odbijaju saradnju, razvijte rad odozdo, ustajte oštro protiv njih, a sa poštenim seljacima HSS-ovcima obrazujte odbore.«[284]

Zahvaljujući snazi partizanskih jedinica i velikom oslobođenom području, OK KPH za Liku i njegove organizacije bile su u mogućnosti da u toku februara i marta formiraju veći broj seoskih i općinskih NOO-a. Oslobođenjem Donjeg Lapca 27. februara 1942. zadaci NOO-a se proširuju. Oni su morali organizirati sjetvu na oslobođenom području kotara, voditi brigu o javnom redu, izgradnji bolnica i magazina, otvaranju škola, mobilizaciji u NOV i nizu drugih potreba. Zato sredinom marta dolazi do saziva kotarskih konferencija NOO-a Gračaca i Donjeg Lapca uz prisustvo većeg broja delegata, na kojima se biraju odbornici za kotarske NOO-e. Tako je 16. marta 1942. u selu Gajinama formiran kotarski NOO Donji Lapac. »Prilikom izbora narod je pokazao visoki stepen svesti, jer su u odbore birani ljudi koji su svojom aktivnošću, radom i zalaganjem najviše doprinijeli širenju i jačanju NOB-e. Značajno je to da je u NOO iza-

281 Isto.
282 AIHRPH, Zagreb, f. CK KPH, br. 2 086.
283 HAK, f. OK KPH za Liku, kut. 2, Izvještaj OK KPH za Liku od 9. januara 1942.
284 HAK, fase. OK KPH za Liku 1/4.

bran znatan broj žena i omladine.«[285] U drugoj polovini marta iste godine na kotarskoj konferenciji NOO-a u selu Omsica formiran je kotarski NOO za Gračac.[286]

Kako još do tada u ovim kotarima nisu bili osnovani svi općinski NOO-i, na konferenciji je donijet zaključak da se oni formiraju tokom maja i juna 1942. Iz dnevnog reda s konferencije za izbor KNOO-a Gračac saznajemo da je podnesen detaljan izvještaj o radu dotadašnjeg Inicijativnog KNOO-a, da su donijete odluke o cijenama na oslobođenom području i niz drugih zaključaka značajnih za dalji rad NOO-a. I ovdje, kao na Kordunu i Baniji, rad organa narodne vlasti bio je stalna briga OK KPH za Liku. Uočivši nužnost objedinjavanja rada NOO-a, OK KPH za Liku je još krajem decembra 1941. raspravljao o potrebi izgradnje jedinstvenog sistema narodne vlasti. Tako su tokom januara izvršene pripreme u cilju objedinjavanja rada NOO-a na području koreničkog i udbinskog kotara. U vrijeme tih priprema upućeno je pismo svim NOO-ima toga područja pod nazivom »Zadatak NOO-a«. Odborima se objašnjava nužnost formiranja viših organa narodne vlasti i naglašava potreba objedinjavanja postojećih NOO-a, kao i oslobađanja vojske od vršenja pojedinih funkcija koje spadaju u nadležnost NOO-a. U istom dokumentu Okružni komitet KPH za Liku ističe potrebu biranja u NOO-e najboljih, najsvjesnijih i najpoštenijih ljudi u koje će narod imati puno povjerenje. Detaljno se navode zadaci što će ih vršiti mjesni, odnosno seoski NOO-i, te zadaci »Drugostepene vlasti« — NOO-a za okrug Krbavu.[287]

Na tom području izabrani su delegati — predstavnici NOO-a, koji su 15. februara 1942. godine u selu Pećanima izvršili izbor članova NOO-a za okrug Krbavu.[288] Ovaj okružni NOO obuhvaćao je teritorij od Vrhovina s Plitvicama te Korenicu i udbinski kotar. Upravo taj dio Like predstavljao je najkompaktnije i najduže vremena oslobođeno područje. Novoformirani NOO za Krbavu donio je 21. marta 1942. nekoliko značajnih dokumenata među kojima se posebno ističe Pravilnik o radu NOO-a.

Pravilnik je umnožen i dostavljen svim NOO-ima na području okruga sa ciljem, da se stanovnici detaljno upoznaju sa svojim pravima i dužnostima kao i nizom drugih pitanja, koja su bila regulirana u 13 dijelova.

285 Sava Mileusnić, Lapački srez u 1942. godini, Lika u NOB 1942, str. 408.

288 U Izvršni kotarski NOO Gračac izabrani su Nikica Krajnović, Rade Mioković, Tomo Samardžija, Nikola Miljuš i Dane Babić. Za sjedište kotarskog NOO-a određeno je mjesto Bruvno. Rade Mioković, Sjećanje na razvitak NOO-a kotara Gračac; Milan Majstorović, Sjećanje, AIHRPH-MG-15/I, 13.

287 Vidi dok. br. 10, str. 362.

288 U NOO za okrug Krbavu 15. i 22. februara 1942. godine izabrani su: Bogoljub Rapaić *za* predsjednika, Đuro Uzelac, Ilija Sljivić i Petar Končar za potpredsjenike, te Milanko Grahovac, Vujo Ratković, Dušan Mirković, Stevo Kljajić, Rade Svilar, Ranko Delić, Božo Mrkobrada i Mile Mrda za članove.
Nedugo iza održane konferencija OK KPH, raspravljajući o radu NOO-a u Lici, uočio je da su sazreli uslovi, obzirom na veliki oslobođeni teritorij Like, da se već tada formira odbor koji će objedinjavati rad svih osam ličkih kotareva.
Bude Grahovac, Uloga i zadaci SKOJ-a, USAOH-a, AFZ-a i NOF-a, HAK, Zb. 5. str. 407.

Osnovni zadaci postavljeni u Pravilniku bili su: pitanje ishrane siromašnog stanovništva, razmjena dobara između sela, čuvanje šuma i polja, rješavanje sporova, organizacija sigurnosti sela, sprečavanje špijunaže, itd. I ovaj Pravilnik, kao i pomenuti dokumenti na Kordunu i Baniji, kazuje da su NOO-i i u Lici bili politički organi borbe i organi vlasti.[289]

Sagledavši značaj NOO-a kao osnove novog društvenog sistema, komunisti Like su 9. marta 1942. izvršili detaljnu analizu rada NOO-a i dali upute za budući rad. NOO-i su tretirani kao prava vlast, a ne kao pomoćni organi NOP odreda ili kao prehrambeni odbori. Oni su prihvaćeni kao organi koji vode brigu o svim političkim, ekonomskim i kulturnim potrebama na oslobođenom teritoriju. Govoreći o konkretnim zadacima u Uputama za rad NOO-a, OK KPH ističe: »Potrebno je osamostaliti i učvrstiti vlast NOO-a u selu i uvjeravanjem ubjediti narod da je to vlast čija naređenja treba u cjelini i bez pogovora izvršavati... treba uklanjati ropski duh i ropski mentalitet koji je stoljećima stvaran kod seljaka. Treba naglašavati potrebu novog shvatanja u duhu novog života kojim treba seljaštvo da živi.«[260]

NOO-i Like su pored svih poteškoća uspješno obavljali svoje zadatke i svakodnevno poboljšavali kvalitet rada. Nije bio rijedak slučaj da su NOO-i morali na brzinu osigurati hranu za vojsku i donijeti je na položaj. Navodim za primjer općinski NOO Bruvno koji je 13. marta 1942. naredio mjesnom NOO Klapavice da prema naređenju komandanta bataljona »Gavrilo Princip«, pripremi borcima na položaju hranu. Svaka kuća dobila je od odbora zadatak da ispeče po jedan kruh, a imućnije i po dva, i da već 15. marta članovi odbora imaju svaki za svoj zaselak popis tko i koliko je dao, a hrana da bude na određenom mjestu.[291]

Već u prvim mjesecima 1942. uspostavljene su čvrste veze između NOO-a lapačkog i drvarskog kotara, odnosno NOO-a Like i Bosne. Ta saradnja bila je posebno izražena u obradi napuštenog zemljišta na teritoriju Kulen Vakufa. Tako su NOO-i, ne samo unutar Like nego i šire, radili na povezivanju NOP-a i pružali pomoć svagdje gdje je to bilo u interesu NOB-e.[292]

U izvještaju Štaba Grupe ličkih NOP odreda, od 10. marta 1942, za NOO-e u Lici piše: »NOO-i također dobro funkcioniraju. Narod je dobro primio novu vlast i pomaže je gotovo jednodušno.«[293]

O pitanju suštine narodne vlasti i njenog značaja, obzirom na razvitak NOP-a u Lici, detaljno govori i Okružnica br. 2 OK KPH za Liku od 12. marta 1942. U njoj se naglašava značaj političke opredijeljenosti NOO-a i

289 Vidi dok. br. 11, str. 364.

290 HAK, f. ONOO za Liku, kut. 3/432.

291 HAK, fotokopija, ONOO za Liku 1/6.

292 NOO-i iz Bosne nisu tada bili u mogućnosti da obrade napuštenu zemlju napodručju Kulen Vakufa odakle je stanovništvo izbjeglo pa jedogovoreno s NOO-ima Like da njena omladina obradi zemljište i pokupi ljetinu na području Kulen Vakufa i sela Orašca, Klise, Ćukova i drugih. Sava Mileusnić, nav. rad. Lika u NOB-u 1942, str. 403:

293 HAK, fotokopija, fase. 3.

njihove čvrste povezanosti s NOP-om i programom KPJ. Uporedo s tim govori se i o budućem statusu NOO-a i kritikuju oni pojedini rukovodioci, koji pri izboru članova u NOO-e ne vode dovoljno računa da to budu upravo oni ljudi koji su najodaniji i potpuno opredijeljeni za NOP. »Nije zato dovoljno imati odbore, već treba osigurati da oni budu važno sredstvo NOB-e, naročito danas kad su ti odbori, kako kaže naš Centralni komitet u svojim tumačenjima, začeci prave narodne vlasti. Treba povesti upornu borbu za čišćenje tih odbora da bi se u radu tih odbora osiguralo partijsko rukovodstvo, upliv i kontrola.«[294]

I u Lici je zbog masovnosti ustanka i velikog oslobođenog područja Partija vodila stalnu brigu o čistoći NOO-a odstranjujući iz njih sve one koji su se uspjeli uvući u organe narodne vlasti sa ciljem da iznutra ometaju razvitak NOP-a. U pomenutoj Okružnici ukazuje se na pojavu četničkog uticaja u nekim NOO-ima i upozorava na nužnost njegovog otkrivanja i otklanjanja. Karakteristično je za Liku da je u nekim manjim mjestima borba za čistoću NOO-a vođena, negdje manje negdje više, gotovo u toku čitave 1942. godine. Komunisti Like uspjeli su tokom te godine izvršiti diferencijaciju snaga i razobličiti među narodom sve reakcionarne elemente. U toj borbi da u NOO-e budu birani najodaniji ljudi NOP-u, OK KPH za Liku uspio je angažirati sve svoje članstvo i osigurati potpuno rukovodeću ulogu Partije u organima vlasti.

Svi oni NOO-i koji su bili pod direktnim partijskim uticajem, brže su se osamostaljivali u radu i uspjevali dublje ulaziti u rješavanje pojedinih problema koje je rat nametao. O tome govori i Okružnica br. 2 Kotarskog NOO-a Gračac od 8. aprila 1942. »Da bi se spriječilo nesavjesno nabijanje cijena po švercerima, od danas će moći da vrše nabavke živežnih namirnica samo ona lica koja će imati dozvolu sreskog NOO-a. Svaka trgovina bez dozvole zabranjena je. Sva zemlja narodnih izdajica i ustaša obraditi će se i zasijati zajednički, kao i onih koji su je napustili. Sjemena za ovu zemlju neka NOO-i odmah prikupe. Dan oranja bit će naknadno javljen.«[295] Istovjetni stavovi ističu se i u izvještaju OK KPH za Liku od 19. aprila 1942. godine, što potvrđuje da su se po jednom određenom sistemu partijskog rada partijske direktive provodile neposredno u organima vlasti i da su ih oni, koristeći se vlastitim iskustvom stečenim na oslobođenom području, doslovno izvršavali. »Preko NOO-a organizirali smo pomoć postradalima. Rešeno je da nijedna njiva ne smije ostati neuzorana i neposijana. Čim se svrši s oranjem, pristupićemo pravljenju baraka za stanovnike.«[290]

Preko NOO-a partijske direktive prenašane su na narod koji ih je prihvaćao jer su mu odgovarale i štitile njegove interese. Sačuvani dokumenti govore da se pri tome uvijek vodilo računa o pravilnim odnosima između Srba i Hrvata, kao vrlo značajnom pitanju za razvitak NOP-a.

294 HAK, f. OK KPH za Liku, kut. 2.
294 AIHRPH, Zagreb, f. Kotarski NOO Gračac.
296 HAK, f. OK KPH za Liku, kut. 2.

Svakodnevno se radilo na tome da se jaz između njih smanji i da se razvije toliko potrebno bratstvo i jedinstvo.

O najvitalnijim pitanjima na oslobođenom području seoski i općinski NOO-i odlučivali su zajedno s narodom tako, da su oni već u prvoj polovini 1942. bili ne samo organi koji su provodili direktive, nego i jaki instrumenat demokracije. Upravo ti niži organi vlasti bili su i glavni kreatori i realizatori određene politike. O tome vjerno govori i Okružnica br. 3 Kotarskog NOO-a Gračac od 30. aprila 1942. U njoj se kaže da su NOO-i dužni popisati na svom području imena dobrovoljaca za partizane i da to mogu biti samo oni, koje preporuči NOO iz dotičnog sela koji ih dobro poznaje i za njih jamči da su dobri. I ovaj dokumenat potvrđuje da su NOO-i odlučivali, ali pred narodom bili i odgovorni za sva važna pitanja, pa i popunu partizanskih jedinica. Zahvaljujući potpunom angažiranju partijskih organizacija u radu NOO-a, oni već krajem maja 1942. u Lici postaju istinski organi vlasti i politički organi borbe koje narod podržava i smatra svojima. »U oslobođenim krajevima naša partijska organizacija uporno radeći na organiziranju NOO-a ostvaruje jedinstvo svih narodnih snaga u borbi protiv fašističkih okupatora i njihovih slugu. Na oslobođenoj teritoriji formirani su NOO-i po svim selima, općinama i kotarevima. NOO-i su uspostavljeni i u nekim hrvatskim selima«, kaže se u rezoluciji Druge okružne konferencije KPH za Liku od 21. maja 1942. godine.[297]

Posebna aktivnost NOO-a bila je za vrijeme neprijateljskih ofanziva, kada je trebalo na vrijeme evakuirati stanovništvo, stoku i ostalu pokretnu imovinu, prenijeti u šume i sakriti hranu i posteljinu, a poslije ofanzive podizati krovove na zgarištima i slično. OK KPH i njegove organizacije upućivale su kako i na koji način treba vršiti evakuaciju stanovništva da bi posljedice bile što manje i da se ona vrši onda kada je to isključivo potrebno. »Općinski NOO-i u slučaju evakuacije moraju biti na okupu povezani sa seoskim odborima, a partijske organizacije na čelu svega u vezi sa masovnim organizacijama i njihovim odborima moraju rukovoditi radom. Ne smije se izgubiti povezanost i rukovodstvo. Među evakuisanim narodom moraju stalno djelovati sve masovne organizacije tako, da narod osjeti da se o njemu vodi briga. U tome pogledu naročito je lijepo uspjela evakuacija sela u koreničkom kotaru, gdje ni jednog momenta nije nastupila zbrka niti panika. Sve su organizacije stalno djelovale i bile baš najaktivnije u radu oko evakuiranja. Bez ozbiljnog razloga ne smije se prići evakuaciji ljudstva«, piše u pismu sekretar OK KPH za Liku Jakov Blažević Kotarskom komitetu KPH za Gospić, 15. juna 1942. godine.[298]

297 Konferencija je održana 17—21. maja 1942. u Korenici. Od 74 izabrana delegata istoj je prisustvovalo 70. Po socijalnom sastavu: radnika 23, seljaka 25, intelektualaca 18 i namještenika 4. Po nacionalnom sastavu: 55 Srba, 13 Hrvata, 1 Makedonac i 1 Crnogorac. HAK, f. OK KPH za Liku, kut. 2.

298 Muzej Like, Gospić, fase. 6, dok. 365.

U obavljanju ovih zadataka NOO-e su pomagale partijske organizacije, partizanske jedinice, organizacije AFŽ-a i omladine.[299]

Kao na Kordunu, i u Lici je 24. aprila 1942. formirana Komisija pri Štabu Grupe ličkih partizanskih odreda za rad s NOO-ima koja je djelovala na području dotadašnjeg okruga Krbava. Nastankom ove Komisije prestao je rad Okružnog NOO za Krbavu, a formirani su posebni kotarski NOO-i za Korenicu i Udbinu. Sjedište Komisije za rad s NOO-ima bilo je u Korenici. U nju su izabrani Srđan Brujić, u ime Štaba Grupe partizanskih odreda, Tomo Nikšić, u ime OK KPH za Liku i Bogoljub Rapajić, predstavnik NOO-a. Sastav članova ove Komisije jasno govori o potrebi koordinacije vojne i civilne vlasti. Sve do augusta 1942. Komisija je objedinjavala rad NOO-a u ovom dijelu Like, pokretala i davala inicijative za razne akcije, posebno one kad se radilo o pitanjima NOV-e, sjetve, žetve, izgradnje bajti i slično.

I u Lici su u prvoj polovini 1942. godine NOO-i tretirani kao prava narodna vlast. Njima su se obraćali svi stanovnici za sve potrebe života. Postojala je svestrana saradnja i uzajamno potpomaganje između organa narodne vlasti i NOP odreda. Partizanske jedinice su pomagale u formiranju odbora, pružale im pomoć, upućivale u rad i tako direktno uticale na izbor odbornika, kao i na smjenjivanje onih koji su se nedovoljno zalagali ili radili protiv interesa NOP-a. Ni ovdje NOO-i nisu radili samo na sakupljanju hrane za partizanske jedinice, nego su organizirali i straže, obavljali obavještajnu službu, vršili mobilizaciju za vojsku i niz drugih poslova.

Odnos između vojne i civilne vlasti

Brzi razvitak NOP-a na ovom području, rastuće ustaničke snage i novonastala mreža NOO-a zahtijevali su reguliranje života na oslobođenom području. Koristeći iskustvo oružanog rata, već prvih dana na oslobođenom području postavilo se pored ostalih i pitanje reguliranja odnosa između partizanskih ustaničkih komandi i NOO-a. U svakom oslobodilačkom ratu interesi fronta i pozadine moraju biti identični. U našoj NOB-i taj odnos bio je odnos uzajamnog povjerenja. Ciljevi NOB-e i narodnih masa u NOP-u i revoluciji bili su isti. To je i razumljivo jer su se redovi naše oslobodilačke vojske stvarali iz naroda. Jasno je da narodne mase ne bi ni prihvatile vlast koja ne bi imala iste ciljeve s frontom u kojem se

299 O ovim problemima detaljno piše i u izvještaju Kotarskog komiteta KPH za Gračac od 11. juna 1942. godine: »NOO: U dva navrata održan je sastanak izvršnog NOO i doneseni zaključci o planu evakuacije. Potpomognuti NOO od part, organ, uspjeli su narodu prikazati važnost evakuacije, tako da je najvećim dijelom hrana i stoka Srba ekavuisano u planine, šume. Donesen je zaključak da se stariji i djeca iz obližnjih sela Gračaca, zajedno sa stokom, evakuišu bliže svojih logora ili u njih. O tome ćemo naknadno obavijestiti. Pitanje saradnje sa hrvatskim selima posebno je postavljeno pred ove odbore, ali rezultata nema. Pokušaj je bio samo pismenim putem. Dovršena je i kontrola seoskih NOO od strane Izvršnog NOO i konstatovano je da odbori rade na izvršavanju postavljenih zadataka.« HAK, f. OK KPH za Liku, kut. br. 2.

bore njihova djeca. Bez obzira na ovo, razumljivo je da je već prvih dana ustanka došlo do potrebe reguliranja odnosa između vojne i civilne vlasti. U prvim danima ustanka narasle potrebe ustaničkih položaja, a i pojava negativnih tendencija, uslovili su koncentraciju cjelokupne vlasti u ličnosti komandira partizanskih odreda. Posebno je to karakteristično za područje Like. Ali, ne samo u Lici nego i na Kordunu i Baniji, narod je imao najviše povjerenje u vojsku. Autoritet borca — partizana 1941. bio je takav da je svaki stanovnik ovog područja u njemu vidio sve — zaštitu, spas od neprijatelja, pomoć u zbjegovima, vlast.[300]

Borcu se obraćao svaki pojedinac s velikim poštovanjem i ponosom. Na području Like do početka oktobra 1941. godine reguliranje cjelokupnog života u selu vršili su komandiri gerilskih odreda, a seoski odbori bili samo njihova pomoćna tijela. Oni su rješavali niz pitanja kao i teže slučajeve koji su se dešavali na oslobođenom području. Stepen koncentracije vlasti u ličnosti komandira bio je srazmjeran stepenu angažiranosti ustaničkih snaga u borbi ili na položajima. »Da nebi dolazilo do nesporazuma, potrebno je ubuduće, da se svi odbori obraćaju ovome štabu u slučaju da trebaju bilo kakve predmete za odijevanje ili za ishranu, a ovaj štab će izdavati trebovanje sreskom odboru za narodnu prehranu.[301]

Iz ovog primjera i niza drugih dokumenata naročito s područja južne Like, vidi se da je vlast komandira gerilskih odreda odnosno štabova, bila gotovo apsolutna. Slično je bilo i u gospićkom kotaru, a samo nešto drugačiji odnosi bili su u udbinskom kotaru, gdje su se komandiri gerilskih odreda više savjetovali sa seoskim NOO-ima. Promatrano u suštini, na većem dijelu ustaničkog područja Like, Korduna i Banije, bila je to u početku svojevrsna vojnoustanička vlast. Prve NOO-e formirali su borci — partizani, politički komesari — komunisti. Gotovo da ni jedna skupština gdje su se birali NOO-i, nije održana a da na njoj nije prisustvovao i govorio komesar odreda ili partizan — borac. S druge strane i seoski NOO-i kao i komandiri gerilskih odreda, odnosno njihovi štabovi nisu se duže vremena svestranije bavili problemima sela u cjelini. »Težište njihovog djelovanja gotovo sve do kraja septembra 1941. godine bilo je usmjereno na ustaničke položaje. Izuzetak u ovome čini angažiranje ustaničkih snaga u spašavanju ljetine i organizaciji žetve.[302]

Politički komesari su u početku ustanka imali dvojake funkcije: »Masovni rad s narodom u selima (zborovi, sastanci, objašnjenja današnje borbe, veza komesara s nacionalno-oslobodilačkim odborima), drugo — politički rad u partizanskim odredima.[303] Komandiri partizanskih odreda često su birani u organe civilne vlasti. Narod je u njih imao najviše povjerenja što je i doprinosilo jačanju ugleda narodne vlasti na ustaničkom području. Civilna vlast se obraćala za razna pitanja vojnim vlastima.

300 Mr Đuro Zatezalo i mr Mile Dakić, nav. rad, str. 59.

301 Pismo Štaba gerilskih odreda za srez Korenicu i okolicu HAK, fotokopija, kut. 1.

302 Dr Đuro Stanisavljević, nav. rad, str. 440.

303 Zb. NOR, tom V, knj. 1, Pismo političkog komesara NOP odreda Korduna i Banije od 28. novembra 1941.

»Prema informacijama koje smo dobili da taj štab raspolaže sa većom količinom soli pa se molite da ovom selu pošaljete tj. da javite a selo bi samo dovezlo i platilo po određenoj cijeni.«[304]

I navedeni primjer pokazuje da su vojska, vojni štabovi i politički komesari snažno uticali na NOO-e, jer je narod u vojsci gledao svoju zaštitu, svoju najvišu vlast, što je proizlazilo i iz samog karaktera NOR-a, posebno iz odnosa naroda prema političkim komesarima i vojnim štabovima. Iz mnogih izvještaja kotarskih i okružnih komiteta KPH vidi se da su politički komesari bili glavni organizatori NOO-a. Oni su organizirali sastanke i konferencije na kojima su podnašali referate pa su i od naroda i od organa vlasti bili gledani kao istinski predstavnici Partije koje je trebalo poštivati i raditi prema njihovim uputama. I u izvještaju sekretara Kotarskog komiteta KPH za Veljun, od 14. marta 1942, pored ostalog piše: »Formiranje odbora NOF-a vršeno je preko politkomesara. Tako je postojala direktiva da komesari organizuju odbore NOF-a. Kasnije, kada su part, organizacije ojačale pomagale su u radu odborima NOF-a.[305]

O ovom pitanju govori se i u referatu sekretara Okružnog komiteta KPH za Karlovac na okružnoj partijskoj konferenciji, održanoj 12-14. marta 1942. godine: »Po direktivi CK, naša part, organizacija vršila je napore za stvaranje NOF-a i formirala NOO-e. Stvaranje NOF-a uspjelo je našoj part, organizaciji na očišćenoj teritoriji najviše zaslugom naših drugova u partizanskim odredima, (formiranje NOO-a bilo je neko vrijeme isključivo komesarski posao) a na teritoriju okupiranom od ustaša i okupatora naša part, organizacija nije imala nikakvih uspjeha.«[306]

Kako se ustanak širio, a slobodni teritorij bivao svakim danom sve veći, trebalo je proširiti i osamostaljivati rad NOO-a. Vojni komandanti uslijed svakodnevnih sve većih operativnih zadataka imali su sve manje mogućnosti da rješavaju pojedine pozadinske probleme. Iako su i dalje davali punu, pa i oružanu pomoć u provođenju odluka prvih organa narodne vlasti, trebalo je NOO-e u radu osamostaliti da bi se narod za sve potrebe obraćao njima, a ne vojnim organima. Istina, vojne vlasti su i nakon toga još dugo bile u očima naroda najviši predstavnici vlasti. Iz niza dokumenata se vidi da su se još kroz čitavu 1942, pa i dalje, pojedini ljudi obraćali direktno za rješavanje nekih svojih pitanja vojnim vlastima. Tako je Stab 8. divizije decembra 1943. godine uputio pismo Okružnom NOO-u za Kordun, vezano za takav odnos naroda prema vojnoj i civilnoj vlasti. »U posljednje vrijeme učestalo je podnošenje raznih molbi i žalbi koje upućuje civilno stanovništvo neposredno ovom štabu. Kako štab ne može vjerovati u istinitost navoda u ovim podnescima, jer nema uvida u stanje izloženo u njima, to iste mora vraćati naslovu na provjeru da bi mogao pristupiti rješenju. U vezi gore izloženog, molimo vas da izdate proglas

304 Pismo komandira sela Tuk od 25. novembra 1941. upućeno Štabu gerilskih odreda za srez Korenieu i okolinu, HAK, fotokopija, kut. 1.

305 AIHRPH, Zgb. f. OK KPH Karlovac, br. 730.

306 Referat Ive Marinkovića o radu OK za Karlovac i stanju partijske organizacije u karlovaćkom okrugu od marta 1942, HAK, Zb. 4, str. 50.

narodu da sve molbe i žalbe koje upućuje u ovaj Štab, šalje redovitim putem preko NOO-a za Kordun i Komande područja.«[307]

Povezanost vojne i civilne vlasti na ustaničkom području bila je neophodna već prvih mjeseci borbe, jer su se pored niza poteškoća pojavili i pojedinci, koji su nastojali iskoristiti ratno vrijeme u cilju ličnog bogaćenja. Taj problem brzo je uočio CK KPH pa je koncem novembra 1941. uputio pismo u kojem kaže: »NOO-i uz pomoć partizana dužni su da rješavaju problem ishrane pučanstva. Svaka samovoljna trgovina (seoski špekulanti) je pljačka naroda i ide u prilog okupatorima. Ona se mora razbiti a krivce izvesti pred narodni sud.«[308]

Saradnja vojne i civilne vlasti dolazila je naročito do izražaja u vrijeme poljoprivrednih radova i u organizaciji ishrane partizanskih jedinica. Selo je bilo jedini i neiscrpni ekonomski potencijal NOP-a Korduna, Banije i Like. »Drugovi komesari, uslijed popravljenih vremenskih prilika proglasiti preko Nac. oslobodilačkih odbora da narod nastavi sa sjetvom ječma, pira i drugog jesenjeg usjeva. Rastumačiti im potrebu te sjetve bez obzira da li je svaki posijao uobičajenu mjeru naglašavajući potrebu te sjetve. Obrazložiti važnost da li će postojati mogućnost za proljetne usjeve ili neće, zato je od velike važnosti usijati što više jesenjih za koje ima uslova da se usiju u što većoj mjeri, odnosno količini. Istovremeno obavijestiti odbore da izvrše pregled sakrivene hrane i robe, a zatim opet sakriti u skloništa.«[809]

Seljaci Korduna, Banije i Like su nesebično pomagali NOV-u. Za njenu ishranu brinuli su se NOO-i, organizacije AFŽ-a, omladine i pionira. Mogle su se svakodnevno vidjeti kolone žena i omladine s košarama na glavi, u kojima su nosile hranu svojim borcima. I pored svestrane saradnje između NOV i NOO-a, bilo je i poteškoća u radu NOO-a zbog nerazumijevanja njihove funkcije. Kako su partizanski štabovi u početku imali gotovo svu vlast na oslobođenom području, pojedinci su se teško privikavali da poštuju i slušaju naređenja odbornika. Bilo je i potcjenjivanja NOO-a i ljudi koji su u njima radili. Izražavala su se ponegdje shvaćanja da oni imaju drugorazredni značaj, jer je borba s oružjem najvažnija, gotovo jedino važna. Neka su vojna lica ponegdje pokušavala NOO-e pretvoriti u svoje organe kojima mogu naređivati. Tako se predsjednik NOO-a za okrug Krbavu 3. aprila 1942. godine, u opširnom pismu, žali Štabu Grupe NOP odreda za Liku da ne može obavljati svoje dužnosti, »jer se u međuvremenu dogodilo nekoliko slučajeva uredovanja od strane pojedinaca bez da sam bio obavješten o tome, zbog čega dolazim u veoma nezgodnu situaciju, jer se ti događaji odigravaju bez prethodnog obavještenja (slučaj Keče i Čujića), molim Štab grupe da mi po tim pitanjima najhitnije odgovori i dade potrebna obavještenja, jer ovakvim radom rušimo toliko

307 HAK, fotokopija, kut. br. 2.

308 Zb. NOH, tom V, knj. 2, str. 84.

309 Komanda Drugog partizanskog bataljona nacionalno-oslobodilačkog pokreta Korduna i Banije, komesarijat, 15. XII 1941. godine — komesarima četa i radionica, svima. HAK, kut. 4.

potrebni autoritet naše narodne vlasti.«[310] Predsjednik NOO-a za okrug Krbavu traži od Štaba Grupe NOP odreda za Liku da se izvrši razgraničenje vojne i civilne vlasti jer stalno uplitanje vojnih štabova u rad NOO-a šteti interesima NOB-e.[311]

Isti štab je već sutradan, 4. aprila 1942, opširno pisao predsjedniku NOO-a za okrug Krbavu obavještavajući ga da je upravo formirana Komanda mjesta Korenice koja će na sebe preuzeti jedan dio poslova, što ne spadaju u djelokrug civilne vlasti i na taj način olakšati rad NOO-ima.[312] Isto tako će radu odbora dati punu podršku Štab Grupe sa svojom vojskom, ukoliko to budu zahtijevali interesi NOP-a.[313]

Iz zapisnika sa sastanka Okružnog komiteta KPH za Karlovac, od 8. februara 1942, vidi se da je odbor NOF-a za Kordun, a kasnije i Komisija za rad s NOO-ima, bio podređen Štabu Grupe kordunaških NOP odreda. Ovdje, kao i u Lici, ovo izgleda neobično kad se usporedi s Pravilnikom kirinsko-sjeničarskog kotarskog NOO-a od 14. decembra 1941. godine, u kojem se kaže da je civilna vlast iznad vojne. Vjerojatno su praksa i iskustvo, te izvjesne pojave neprijateljskih strujanja u nekim NOO-ima, uticali na ovakve odluke partijskog i vojnog rukovodstva. Tako i Štab Drugog partizanskog bataljona Prvog odreda »Velebit« 26. maja 1942. upućuje pismo NOO-u Divoselo u kojem ga obavještava, da je zabranio odlaženje u Divoselo i brdo Počučića zbog sprečavanja špijunaže, te da u Divoselo mogu ići samo članovi NOO-a radi nabave potrebnih namirnica uz uvjet da imaju dozvolu od Štaba bataljona. »Svatko ko se uhvati bez dozvole, biće sproveden u štab bataljona«.[314] Slično ovome, i Štab partizanskog odreda NOP Banije piše 24. juna 1942. Kotarskom NOO-u Dvor na Uni upozoravajući ga da neki općinski i seoski NOO-i ne vrše svoju dužnost kako bi trebalo, navodeći da žene i poneki ljudi odlaze u neprijateljska mjesta bez odobrenja NOO-a. »Zato naređujem, da iz sela ne može nitko ići na neprijateljsko područje, niti dolaziti u dodir s neprijateljskom vlašću bez odobrenja Kotarskog NOO-a, a za neizvršenje, lično su odgovorni ovoj komandi cjelokupni KNOO ...

... Ni općinski NOO-i, a niti seoski nemogu u buduće izdati nikome propusnice za kretanje van teritorije, koju smo oslobodili, samo i jedino može izdati kotarski NOO, koji će odobriti izvjestan broj lica koja će moći nabavljati potrebne stvari, čija će imena biti dostavljena ovome štabu.

Sva lica koja se uhvate bez propusnice, na švercu ili budu odlazila u neprijateljsko područje, smatrati će se kao špijuni i biti će stavljeni pod Vojni prijeki sud pri štabu Banije. Isto tako odbornici iz pojedinih seoskih odbora, koji budu prikrivali ovakova lica u njihovom nedozvoljenom kretanju, smatrati će se kao saboteri i izdajice NOB-e, te će isto tako biti stavljeni pred Vojno prijeki sud pri Štabu Banije.«[315]

310 AIHRPH, NOV — 27/3726.
311 Isto.
312 Vidi dok. br. 12, str. 370.
313 Vidi dok. br. 13, str. 371.
314 HAK, f. ONOO za Liku, fotokopija 1/21.
315 HAK, f. NOO za Baniju 1/25.

S ovom naredbom morali su se preko NOO-a upoznati svi stanovnici jer bi u slučaju prekršaja, kad bi se neko izgovorio da nije znao za naredbu, bio odgovoran odbornik koji je imao u zadatku da stanovništvo svoga sela detaljno upozna s istom. I ovaj dokumenat, kao i niz drugih na Kordunu, Baniji i Lici, govori da su se sredinom 1942. godine još uvijek neki štabovi partizanskih odreda miješali u poslove NOO-a. Zalaganjem komunista, jednako u partizanskim jedinicama i NOO-ima, odnos partizana prema NOO-ima bivao je sve bolji i pravilniji. »Partizani se uopće ne miješaju u stvari civilne vlasti. Preko odbora vrše se svi odnosi sa seljacima. Odbori se više ne žale na loš postupak partizana u odnosu na rad odbora.«[316]

Ne samo da je vojska imala autoritet u narodu, nego se narod divio podvizima hrabrih boraca, o kojima su se i pjesme pjevale. Bez obzira što su partijske organizacije od samog početka ustanka pravilno shvaćale ulogu NOO-a, i što je većina komunista u vojnim komandama imala jasnu sliku o potrebi osamostaljivanja NOO-a u vršenju funkcije nove narodne vlasti, položaj odbornika bio je na ovom području cijenjen manje vrijednim i manje važnim nego li partizana borca. Čak i mladi kurir, ne stariji od 16 godina, znao je doći k seoskom odborniku, starijem i uglednijem čovjeku u selu, zahtijevajući da mu pronađe konja ili nešto drugo za obavljanje njegovog zadatka. On je vojnik, kurir komandanta i jednostavno naređuje odborniku u ime komande i prijeti puškom. Takav odnos vojske i civila star je toliko koliko i vojska. Komunisti su ovakve pojave na svakom koraku svestrano objašnjavali i sprečavali, ali su se one iz navedenih razloga tradicije ovih krajeva dugo zadržale.

U početku, dok su komandiri seoskih straža ili rezervnih partizanskih odreda vršili odborničke dužnosti, nije bilo ovakvih pojava. Taj odnos se može jednim dijelom protumačiti duboko usađenom vojničkom psihologijom i izvjesnim ostacima nepoštivanja nekadašnje civilne vlasti, te se teško otklanjalo, iako je ovo sada bila vlast naroda.

Pored niza svojih zadataka, NOO-i, su se morali boriti i za svoj autoritet. Bilo je više slučajeva da su odbornici ostavljali odborničke dužnosti i odlazili u jedinice da se bore s puškom u ruci. Činjenica da su u stvaranju NOO-a najviše učestvovali politički komesari jedinica dovela je do zanemarivanja političkog rada u vojsci i zavisnosti NOO-a od političkih komesara. To su uočili okružni komiteti KPH i vojne komande pa su već krajem decembra 1941. godine težište rada komesara odreda stavili na rad u odredima s partizanima. »Komesari moraju što prije da se odterete od poslova odbora nacionalno oslobodilačke fronte i posvete sve svoje sile radu u odredima i među partizanima.«[317]

Komesari su imali zadatak da borcima objašnjavaju ulogu NOO-a i ukažu na njihovo ponašanje prema odbornicima. Upozoravali su da se prema odborniku trebaju ponašati kao prema vlasti jer, u slučaju bilo kakvog ispada, NOO ima pravo da borca razoruža, uhapsi i pošalje radi daljeg postupka u njegovu jedinicu.

316 Izvještaj OK KPH za Baniju od 31. augusta 1942. HAK, f. CK KPH 4/246.

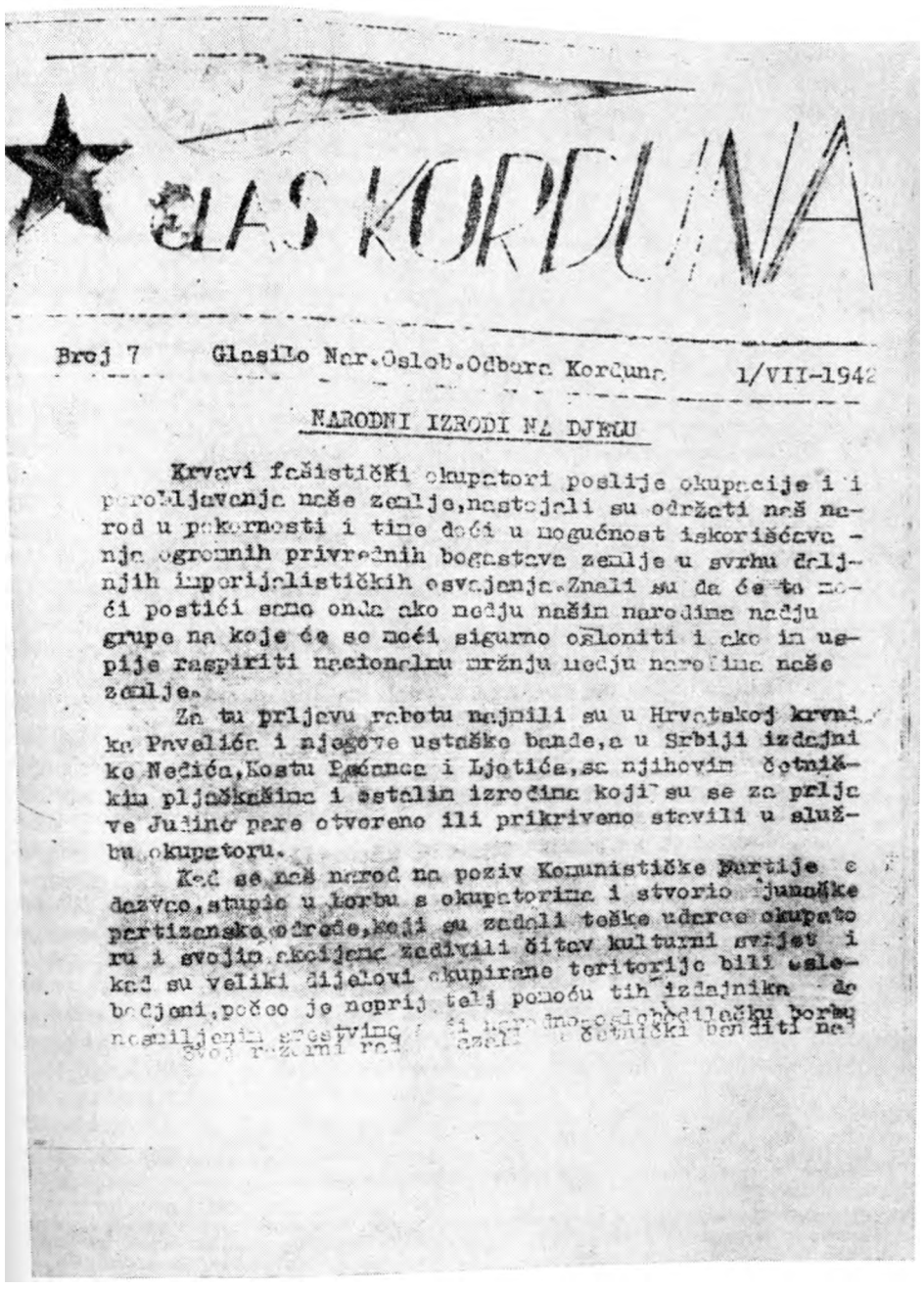
317 Zb. NOR, tom V, knj. 2, str. 195. Pismo pol. komesara Korduna i Banije od 18. XII 1941. upućeno komesarima bataljona.

Istina, nisam pronašao niti jedan dokumenat iz kojeg bi se vidjelo da je i jedan borac zbog nepravilnog postupka prema NOO-u bio razoružan, ali je bilo slučajeva da su poneki zbog prijave podnesene od NOO-a bili kažnjavani. Na ovaj način je autoritet NOO-a iz dana u dan jačao. Postoji niz dokumenata iz kojih se vidi da su već početkom 1942. za vojne prekršaje vojnicima sudili vojni sudovi, a za razne druge-narodni sudovi. Kako je mreža NOO-a, od seoskih do okružnih, na ovom području bila dovršena tokom 1942. godine, i ovi odnosi između vojske i njih bili su pravilno regulirani.

Širenje oslobođenog područja i daljnji razvitak NOO-a

Početkom druge polovine 1942. godine u ovim krajevima bile su iskristalizirane granice oslobođenog i neoslobođenog područja. Okupacione i kvislinške snage skoncentrirale su se u većim garnizonima i na važnijim komunikacijama. I opći ratni uspjesi krajem prve polovine 1942. na jugoslavenskom ratištu bili su značajni.

Izuzetno značenje za razvoj NOB-e u Hrvatskoj u drugoj polovini 1942. predstavljao je dolazak Vrhovnog štaba NOVJ sa proleterskim i udarnim brigadama u Bosansku krajinu. Ova situacija nametnula je potrebu da se u ustaničkim krajevima organiziraju jače partizanske jedinice sa zadatkom izvođenja akcija na širem području. CK KPH i Glavni štab NOV Hrvatske je nastojao da pomogne daljnjem organiziranju i širenju oslobodilačke oružane borbe u hrvatskim krajevima. Tako je nastavljen proces upućivanja pojedinih rukovodilaca i boraca, pa i cijelih jedinica s područja Prve operativne zone u Pokuplje, Gorski kotar, Žumberak, Slavoniju i Dalmaciju. Slanjem partizanskih jedinica na područje van oslobođenog Korduna, Banije i Like ne samo da se širio val oružane borbe izvan ovih područja, nego se razbijalo uvriježeno mišljenje čuvanja granica oslobođenog teritorija i izbjegavalo izvođenje frontalne borbe. Jedinice prebačene s Korduna i Banije u Žumberak, Pokuplje, Slavoniju Moslavinu pored izvođenja oružanih akcija djelovale su i politički. One su svojim prisustvom omogućavale lakše prebacivanje radnika iz Zagreba u partizanske jedinice. Tako je krajem juna od boraca iz Zagreba i prebačenih grupa boraca s Korduna formirana Zumberačka četa. Od partizanskih grupa s Korduna upućenih na područje Zumberka i Pokuplja kao i novopridošlih boraca na tom terenu, stvoren, je Zumberačko-pokupski partizanski odred koji je tokom jula i augusta 1942. oslobodio više sela i stvorio čvrsto uporište na Zumberku i Pokuplju. »Na teritoriji Prve operativne zone uspjelo nam je da prilično konsolidujemo prilike. Ta nam je zona vojnički i organizaciono najjača. Ona za nas predstavlja rezervoar, iz koga ćemo u druge zone, gdje još partizanski pokret nije na tako visokom stupnju, slati iskusne borce i vojno-političke kadrove. Štabu smo i operativne zone kao veoma važnu zadaću postavili uspostavljanje dobre veze sa II i III zonom kao i pružanje pomoći tim zonama slanjem iskusnih boraca i kadrova, kao i savjetima. Neke su se partizanske grupe

ČLAS KORDUNA

Broj 7 Glasilo Nar.Oslob.Odbora Kordune 1/VII-1942

NARODNI IZRODI NA DJELU

Krvavi fašistički okupatori poslije okupacije i i porobljavanja naše zemlje,nastojali su održati naš narod u pokornosti i time doći u mogućnost iskorišćava - nja ogromnih privrednih bogastava zemlje u svrhu daljnjih imperijalističkih osvajanja.Znali su da će to moći postići samo onda ako među našim narodima nađu grupe na koje će se moći sigurno osloniti i ako im uspije raspiriti nacionalnu mržnju među narodima naše zemlje.

Za tu prljavu robotu najmili su u Hrvatskoj krvnika Pavelića i njegove ustaške bande,a u Srbiji izdajnika Nedića,Kostu Pećanca i Ljotića,sa njihovim četničkim pljačkašima i ostalim izrođima koji su se za prljave Judine pare otvoreno ili prikriveno stavili u službu okupatoru.

Kad se naš narod na poziv Komunističke Partije o dazvao,stupio u borbu s okupatorima i stvorio junačke partizanske odrede,koji su zadali teške udarce okupatoru i svojim okićenim zadivili čitav kulturni svijet i kad su veliki dijelovi okupirane teritorije bili oslobođeni,počeo je napri[illegible] talj pomoću tih izdajnika da bacjeni,počeo je napri[illegible] ći borbu oslobodilačku borbu nesmiljenim sredstvima [illegible] četnički banditi na svoj rođeni rod [illegible] zemlji

s Banije prebacile u okolinu Siska i uspostavile vezu s Moslavinom. Isto je tako jedna jedinica s Korduna prešla preko Kljuke u Zumberačku goru, gdje se povezala sa slovenskim partizanima. Štabu smo I operativne zone naredili da pojača te jedinice i da prodiranjem u II i III zonu uvuku hrvatske mase tih krajeva u borbu.[318] U Pokuplje a zatim na Zumberak prebačena je Prva kordunaška bigada[319] koja je 26. augusta uništila ustaško-domobransku posadu u Jastrebarskom i iz ustaškog logora oslobodila 727 djece s Korduna, Banije i Kozare. Ova brigada, u saradnji sa Zumberačko-pokupskim odredom i slovenačkim partizanskim jedinicama, izvršila je u toku augusta i septembra više manjih i većih akcija na Zumberku, što je imalo vidnog uticaja na partizanski ugled i vjeru hrvatskih seljaka u snagu partizana.[320] U pismu CK KPH i Glavnom štabu Hrvatske od 1. septembra 1942. godine Ivo Lola Ribar, govoreći o značenju prenošenja ustanka na zagrebačku zonu, kaže: »Uz pomoć daljnjih kordunaških pojačanja koja ste uputili, došlo je do uspjelih napada na Pisarovinu i zadnjih dana na Jastrebarsko, tako da je čitava ova oblast danas obuhvaćena partizanskom borbom. Odlično je što ste poslali 700 Kordunaša na ovaj teren. Oni su već stigli i učestuju u akciji. Ako možete, šaljite još snaga.«[321]

Isto tako u augustu se na područje Moslavine prebacio bataljon odreda i Banijska proleterska četa, koji su uz pomoć tamošnjih partizanskih jedinica izvršili nekoliko krupnih akcija, stvorivši tako povoljne uslove za daljnji razvoj NOP-a na području Bilogore, Moslavine i Kalnika.

Ustaško-domobranske i talijanske snage nisu više bile sposobne da izbace partizanske jedinice iz ovih krajeva niti da uguše NOP. »Pored ranije upućenih snaga s Korduna i Banije, sada smo na sektoru druge zone uputili Kordunašku brigadu od tri bataljona, a na sisački sektor dva nekompletna banijska bataljona. Jedan dio tih snaga vršio je već akcije na Jastrebarsko i okolne posade, te na prugu. Poslane jedinice imaju međusobnu vezu, a već su se povezale s jedinicama Zumberačko-pokupskog odreda i sa onima u Moslavini. Tamo sad kanimo poslati proleterski bataljon, a nešto kasnije još jednu brigadu. Kako je mrtvac (dr Vladimir Bakarić — op. autora) obavijestio, uputili smo tamo već nekoliko partijskih aktivista, koji imaju iskustva iz dosadašnje borbe.«[322]

U izvršavanju zadataka na uključivanju hrvatskih seljaka u NOP na području Korduna, Banije i Like nisu još polovinom 1942. postignuti veći rezultati, mada su činjeni znatni napori.

318 Izvještaj GSH od 1. VII 1942. upućen VS NOV i POJ o vojno-političkoj situaciji u zonama, njihovoj međusobnoj saradnji i akcijama partizana. Zb. NOR, tom V, knj. 5. str. 225—226.

319 Četvrta brigada Hrvatske nosila je najprije naziv Prva kordunaška brigada, zatim kratko vrijeme naziv Treća udarna brigada, a 14. septembra 1942. Naredbom Glavnog štaba za Hrvatsku, preimenovana je u Četvrtu partizansku brigadu Hrvatske, jer je Prva dalmatinska dobila naziv: Treća brigada Hrvatske.

320 AIHRPH — NOV — 1 800, 1 801, 505, 1 045, 1 046.

321 HAK, f. CK KPH — 4/254.

322 Pismo CK KPH upućeno 6. septembra 1942. Ivi Loli Ribaru, HAK, f. CK KPH 4/259.

Na području Like glavni zadatak je bio prenošenje oružane borbe u napadne dijelove, tj. na područje Perušića, Otočca i dijelove Brinja i Gospića. Prvog jula 1942. sekretar OK KPH za Liku Jakov Blažević obavještava Kotarski komitet KPH za Gospić, da je na plenarnom sastanku OK KPH za Liku raspravljajući o vojno-političkoj situaciji, konstatirano »da mi nismo uspjeli u život provesti osnovnu partijsku liniju širenja NOB-e i uključivanja hrvatskog naroda u NOB. Hrvati u Lici osim malog broja aktivno ne učestvuju u NOB-i zapadne Like, masa tamošnjih hrvatskih sela su skoro neobavještena ili pogrešno obavještena o pokretu. Vojnički i politički vrlo je malo poduzeto, da se prodre u taj dio Like i da se dignu tamošnji Hrvati u borbu. Postavlja se politički vojni zadatak — uključiti zapadni dio Like, mase Hrvata Like u NOB-u. Ukoliko se to ne učini, naš •će pokret doći na nultu tačku, izgubit će polet i poći putem opadanja i potpunog kraha. Imamo dakle dvije perspektive: prenijeti plamen NOB-e u zapadnu Liku i uključiti hrvatska sela u tu borbu, te time politički ojačati i osposobiti za još veće zadatke ili pak tapkati na mjestu u granicama oslobođene teritorije i ostati dalje u nemogućnosti Hrvata u Lici uključiti u NOP i time dati mogućnost neprijatelju, da nas izolira od Hrvata, da suzi bazu naše borbe i da nas vojnički i politički uništi. Sva naša politička aktivnost, sav daljnji rad svih partijskih organizacija, treba biti »okrenut u pravcu zapadne Like, u pravcu hrvatskih sela. Trebamo izvršiti politički juriš na taj kraj. To je uslov, pod kojim se možemo uspješno razvijati, da nebi postali grobovi naše borbe.«[323] Sekretar OK KPH za Liku kritizira stanje čuvanja »granica« oslobođene teritorije. Tada su, slično kao i na Kordunu i Baniji, i u Lici neko vrijeme izostale ofanzivne akcije. Zato je bilo potrebno prenijeti borbu u druge krajeve i razviti pokret u njima. Tim akcijama rastao je borbeni duh i pokretljivost partizanskih jedinica postajala je veća.

Tako su na području Korduna i Banije partizanske snage više puta ulazile u hrvatska sela i na taj način djelovale na unutrašnja previranja u Tijima, iz čega je najprije rezultirao specifičan proces stalnog slabljenja i sabotiranja mjera ustaških organa vlasti. I pored toga što su ustaše u to vrijeme još uvijek bile brojno jake i što su uspijevale, infiltrirajući se u domobranske jedinice, da iste zadržavaju u potčinjenosti, proces njihove izolacije od hrvatskih masa se sve više razvijao.[324]

U duhu direktiva Vrhovnog štaba NOV i partizanskih odreda Jugoslavije nastali su na ovom području već u drugoj polovini 1942. iz malih partizanskih odreda bataljoni, brigade i divizije. Osmog jula 1942. na Kordunu je, u selu Tobolići, formirana Prva narodnooslobodilačka udarna brigada Prve operativne zone Hrvatske, u jačini od 1 028 boraca sastavljena od dva lička, jednog kordunaškog i jednog banijskog partizanskog bataljona.[325] Time je otpočeo proces formiranja brigada u Hrvatskoj. U

323 Muzej Like, Gospić, fase. VI, dok. br. 369.

324 Dr Đuro Stanisavljević, nav. rad, str. 491.

325 Mr Đuro Zatezalo i mr Mile Dakić, nav. rad, str. 111; Oslobodilački rat naroda Jugoslavije 1941—1945, knj. 1, str. 286.

vremenu juli — septembar u Lici su formirane Druga i Deveta, od augusta do decembra na Kordunu Četvrta, Peta i Petnaesta, a na Baniji Sedma i Osma brigada Hrvatske.[326]

Dvadeset drugog novembra 1942. godine formirane su Šesta, Sedma i Osma divizija NOV Jugoslavije, koje su ušle u sastav I (IV) hrvatskog korpusa.[327] U novembru je na Kordunu osnovana i 13. proleterska brigada »Rade Končar«.

Krajem septembra, u duhu naređenja Vrhovnog štaba, formirane su i komande područja koje su u svom sastavu imale područne bataljone sa zadatkom odbrane oslobođene teritorije. Tokom oktobra 1942. od područnih bataljona nastali su Prvi banijski, Drugi kordunaški i Treći lički partizanski odred, a komande područja i komande mjesta dobile su zadatak organiziranja pozadine. Tako je u Prvoj operativnoj zoni Hrvatske, tj. na području Korduna, Banije i Like, bio završen period prerastanja partizanskih odreda u više vojne formacije.[328] Ovom organizacijom partizanskih jedinica krajem 1942, u Lici je borbe vodila Šesta divizija i Lički partizanski odred sastavljen od četiri bataljona, na Kordunu i Baniji djelovale su Osma i Sedma divizija, a oslobođeni teritorij osiguravali su Banijski i Kordunaški partizanski odred jačine po tri bataljona.

Stalnim oružanim akcijama partizanskih snaga stvoren je veliki oslobođeni teritorij na području Korduna, Banije i Like. Na Kordunu je oslobođen vojnički, slunjski i veliki dio kotara Vrginmost. Na području Banije neprijatelj se skoncentrirao isključivo u Glini, Kostajnici, Dvoru na Uni, Petrinji i Sunji. Iako se Banijski partizanski odred pod snažnim pritiskom ustaško-domobranskih snaga u augustu jednim dijelom morao povući na Kordun, a drugim u Bosnu, njegovim povratkom vraćeni su izgubljeni dijelovi oslobođenog područja, a upućivanjem jedinica na područje Moslavine i Slavonije znatno je proširena oslobođena teritorija potkraj 1942. Na području Like oslobođen je veliki dio koreničkog, lapačkog, udbinskog, gračačkog i gospićkog kotara. Uspio je prodor partizanskih jedinica na područje zapadne Like, nakon čega su se dvije ličke brigade prebacile na Kordun, gdje su nastavile izvođenjem zajedničkih akcija s kordunaškim i banijskim brigadama. Početkom novembra 1942. ličke i kordunaške brigade u sadejstvu s bosanskim napale su Bihać, uništivši istovremeno više neprijateljskih uporišta između Une i Korane, spajajući tako oslobođeno područje Bosne i Hrvatske. Partizanske jedinice uspjele su 4. novembra osloboditi Bihać a zatim Bosansku Krupu, Cazin, Veliku Kladušu, Cetingrad, Pećigrad i Slunj. Tako su partizanske snage Korduna,

326 Ove brigade su formirane kao Peta i Šesta brigada Prve operativne zone Hrvatske pa su naredbom Glavnog štaba za Hrvatsku preimenovane u Sedmu i Osmu partizansku bigadu Hrvatske.

327 Prvi korpus imao je 21. decembra u svom sastavu 8 486 boraca od kojih su 228 bile žene. Sesta divizija NOVJ imala je 2 425 muškaraca i 124 žene. Sedma 2 262 muškaraca i 44 žene i Osma 3 445 muškaraca i 116 žena. Štab korpusa imao je 39 i korpusna artiljerija 31 borca. Zb. NOR, tom V, knj. 10, str. 252.

328 U narodu, a kasnije i u dokumentima, brigade su nosile naziv prema kraju u kome su formirane: Prva, Druga i Treća (Deveta) lička, Četvrta, Peta i Petnaesta kordunaška i Sedma i Osma banijska brigada.

Banije i Like oslobođenjem Bihaća i čitavog niza okolnih mjesta stvorile slobodnu teritoriju, koja se protezala od Knina do Bosanskog Novog i od Livna do Karlovca. Slobodna partizanska teritorija Bosanske krajine i najjačih ustaničkih žarišta Hrvatske — Korduna, Like i Banije bila je neposredno povezana i iznosila je 48 000 km² ili jednu petinu Jugoslavije. Stvaranje jačih partizanskih jedinica i uspješne akcije u širenju i povezivanju oslobođenog teritorija, omogućile su da se u oslobođenom Bihaću 26. novembra 1942. održi Prvo osnivačko zasjedanje AVNOJ-a. Na oslobođenom području, usred okupirane Evrope, predstavnici naroda Jugoslavije donijeli su sudbonosne odluke za daljnji razvoj NOP-a. Otvorivši Skupštinu AVNOJ-a Josip Broz Tito je, govoreći o glavnim činiocima koji su uslovili osnivanje AVNOJ-a, rekao: »Mi nemamo mogućnosti da stvorimo jednu legalnu vladu, jer nam to još međunarodni odnosi i prilike ne dozvoljavaju. Ali mi imamo pravo na jedno, a to je: da u ovim teškim okolnostima stvorimo jedno političko tijelo, jedan politički organ koji će okupiti sve narodne mase, koje će okupiti naš narod i povesti ga zajedno s našom junačkom vojskom u daljnje borbe koje stoje pred nama, a koje će biti veoma teške. Mi nemamo nikakve vlasti na našoj teritoriji osim naših NOO-a koje je sam narod stvorio. Mi ne priznajemo razne fašističke marionetske vlade, i baš zato mi moramo na ovoj zemlji, na ovoj svojoj zemlji natopljenoj krvlju najboljih sinova naših naroda, da stvorimo takvo stanje u kome će naš narod i u ovakvim okolnostima moći da doprinese NOB-i svoj maksimum. Dok smo bili mala partizanska vojska i imali male partizanske odrede, onda i zahtjevi nisu bili tako veliki. Danas su se ti mali partizanski odredi pretvorili u snažnu NOV koja ne samo da je ravna, već je i nadmoćnija od neprijateljske po svojoj izdržljivosti i moralu, usprkos njegovoj tehničkoj nadmoćnosti. U vezi s tim, postavljaju se mnogo veći zahtjevi nego prije, kada je svako selo, srez ili općina mogla da hrani svoje borce. Potrebno je da se organizira vlast, koja će moći da mobilise, koja će sve one latentne snage koje postoje u našem narodu da iskoristi u općem smjeru, a to je: borba protiv fašističkih zlikovačkih okupatora, borba protiv njihovih saveznika, naših domaćih izdajnika, ustaša i četnika.«[329]

Za ova područja formirane su komande područja i komande mjesta, a partizanske bolnice smještene su u Petrovoj gori, Šamarici i na nekoliko mjesta u Lici. Na čitavom ustaničkom teritoriju do kraja 1942. godine izvršena je i potpuna mobilizacija ljudstva. U isto vrijeme značajni uspjesi postignuti su i u jačanju mreže organizacija KPH kao i ostalih masovnih organizacija NOP-a. Poseban uspjeh postignut je na organizacionom učvršćenju i omasovljenju skojevskih organizacija. Isto tako postignuti su vidni uspjesi u omasovljenju organizacija AFZ-a. Tako su već početkom jeseni 1942. formirani okružni odbori AFZ-a na Kordunu, Baniji i Lici. Jačinu ovih organizacija najbolje pokazuje primjer Korduna, gdje je polovinom novembra iste godine bilo 5 kotarskih sa 51 odbornikom, 17

329 »Prvo i Drugo zasjedanje AVNOJ-a«, Zgb, 1963.

općinskih sa 164, i 187 seoskih odbora AFZ-a sa 986 odbornica. Ovi odbori okupljali su u organizaciju AFŽ-a preko 55% žena.[330]

I pored vidnih uspjeha u stvaranju krupnih partizanskih jedinica i sve masovnijeg pristupanja stanovništva u NOP, stalna opasnost za njegov razvitak bilo je organiziranje četničkih oružanih snaga, koje su nastojale da ofenzivnim djelovanjem prema oslobođenom teritoriju napadaju prvenstveno na one krajeve u kojima se nisu uspjele formirati čvršće oružane partizanske formacije. Rukovodstvo NOP-a Hrvatske obraćalo je ovom problemu posebnu pažnju, naročito njihovom uticaju iz Kninske krajine i južne Like. Pored vojničkih uspjeha nad četničkim formacijama u Gackoj dolini, trebalo je ostvariti i političke pobjede jer je četnička propaganda bila jaka u svom prodiranju i na područje Ličke Jesenice i Plaščanske doline.

Istina, više u Lici, ali ni na Kordunu i Baniji opasnost od četnika nije bila mala. Zato su organizacije NOP-a neprekidno vodile borbu protiv njihovog uticaja i u ovim krajevima tokom čitave 1942. godine.

Partijske organizacije Korduna i jedinice NOV uspješno su savladavale tokom druge polovine 1942. četničke pokušaje da suzbiju homogenost pozadine i uvuku se u partizanske jedinice. Ni četnički centar stvoren u Karlovcu, koji je radio po intencijama i uz pomoć Gestapoa, nije uspio da prodre na područje oslobođenog Korduna i omete masovnost i jedinstvo pokreta.

Iako je borba protiv četničkih elemenata na Baniji bila složenija nego na Kordunu, i na ovom području je već tokom oktobra 1942. spriječeno njihovo i ustaško-njemačko djelovanje na razbijanju jedinstva ustaničkog područja.

Zahvaljujući široko rasprostranjenom oslobođenom teritoriju, jačini partizanskih snaga, masovnosti organizacija NOP-a i širenju oružane borbe u susjedne krajeve Korduna, Banije i Like, druga polovina 1942. ima posebno značenje za daljnji razvitak i učvršćenje narodne vlasti.

Mreža organa narodne vlasti bila je najčvršća na području Korduna. Komisija za rad s NOO-ima pri Štabu Grupe kordunaških odreda uspjevala je održavati povezanost i saradnju NOO-a pomažući im pri rješavanju pitanja izbjeglica, dajući upute za rad itd. Kako su na područje oslobođenog Korduna neprijateljske snage vršile stalni pritisak, OK KPH za Karlovac, očekujući i jače neprijateljske ofanzive, davao je česta uputstva o snalaženju i orijentaciji NOO-a u slučaju neprijateljskih upada. On nastoji da se pored legalnih, formiraju ilegalni i poluilegalni NOO-i, ili da se jedan broj manje poznatih, ali dobro provjerenih i odanih ljudi NOP-u, izabere u ilegalne ili poluilegalne NOO-e koji bi mogli djelovati i u slučaju da neprijatelj za duže vrijeme ovlada nekim područjem.

U cilju jačanja NOO-a išlo se za tim da se iz njih isključe pojedinci koji su štetili svojim radom, birokratskim stavovima ili pak neprijatelj-

330 HAK, f. CK KPH 5/520; Krajem 1942. u organizaciji AF2-a Banije bilo je 10 150 žena organiziranih u četiri kotarska i 162 seoska odbora u kojima je radilo 1 290 odbornica* HAK, OK KPH za Baniju 2/14.

skom djelatnošću. Obzirom na nove momente pristupilo se početkom druge polovine 1942. godine reorganizaciji NOO-a, u cilju njihovog osposobljavanja za još bolji rad kako bi njihov ugled u narodu bio još veći. Petnaestog juna 1942. OK KPH za Karlovac uputio je svim kotarskim komitetima i partijskim ćelijama pismo u kojem u vezi reorganizacije NOO-a u tački 3, pored ostalog, kaže: »Narodnooslobodilački odbori, svi komiteti, svi partijci treba temeljito da prorade članak 'Šta su to NOO-i' iz 'Proletera'. Prema uputama u tom članku treba pojačati i reorganizirati rad u odborima NOO-a. Partijske organizacije u selu moraju glavni dio svog posla posvetiti NOO-ima.«[331] Istoga dana OK KPH uputio je pismo i CK KPH u kojem u vezi reorganizacije NOO-a ističe: »Prema uputama druga Slavka (Ive Marinkovića — op. autora) i prema članku u 'Proleteru' počelo se radom i čišćenjem odbora. Nedavno je održana konferencija delegata NOF za kotar Veljun na kojoj je prisustvovalo 163 delegata i konferencija delegata NOO-a za kotar Vojnić. Reorganizirani su kotarski odbori NOF-e u kotaru Slunj, Veljun, Vojnić i rade dosta dobro, dok se u kotaru Cazin i Vrginmost pristupa njihovoj reorganizaciji... U hrvatskim krajevima mi imamo pojedine odbore NOF-e u nekim hrvatskim selima, ali dalje od toga nije se pošlo.«[332]

Tokom ljeta 1942. provedena je reorganizacija i u nekim općinskim NOO-ima. U Perjasici je reorganiziran općinski NOO. »Svi partijci koji su radili u općinskom NOO-u uz prisustvo članova KK pretresali su rad svakog pojedinog odbornika.«[333]

Iz sastava kotarskog NOO-a Vojnić izdvojen je općinski NOO Perna i pripojen kirinsko-sjeničarskom kotaru koji od tada ima 3 općinska NOO-a i dobiva naziv kotarski NOO Vrginmost.[334] On ima i svoj izvršni odbor. Unutar njega formiran je gospodarski odsjek a već krajem maja i odsjek za šumarstvo. U junu je osnovan i odsjek za agitaciju i propagandu. Interesantno je da je ovaj odsjek već tada organizirao na oslobođenom području ovog kotara 14 škola.

Da bi NOO-i na svom području samostalno rješavali životne probleme, OK KPH za Karlovac je sredinom augusta 1942. decentralizirao i rad Komisije za rad s NOO-ima pri Štabu Grupe. »Naši NOO-i postat će jedino onda prava narodna vlast, ako budu morali samostalno da rješavaju pitanje svojih sela, općina i kotareva, a ne da o svakoj kravi traže rješenje Komisije pri Štabu Grupe. Potrebno je što je moguće više osamostaliti sve naše odbore i razviti u narodu volju, da učestvuje kod donošenja svih odluka u njihovim selima, općinama i kotarima.«[335] U cilju lakšeg rada

331 HAK, OK KPH za Karlovac, kut. br. 3.

332 HAK, f. OK KPH, kut. 3.

333 Izvještaj KK KPH Veljun od 17. VI 1942. HAK, f. OK KPH za Karlovac, kut. 2.

334 U novoformirani kotarski NOO Vrginmost maja 1942. Izabrani su: Pero Vujnović, Ljuba Ulemek, Dušan Rkman, Milan Oreščanin, Rade Sučević, Nikola Vidović, Stanko Gabrić, Milan Zimonja, Milka Oreščanin, Danica Radanović, Đuro Pajić, Pero Radanović, Miljkan Maslić, Stanko Maslek, Miljkan Ulemek, Ljuban Kukulj, Matija Peleš, Niko Dragojević, Duro Trkulja, Mile Ratković i Đuro Bekić.

335 Uputstvo OK KPH za Karlovac od 29. VIII 1942. HAK, f. CK KPH, 4/245.

jedan dio poslova preuzeli su na sebe kotarski komiteti KPH, a unutar same Komisije raspoređene su dužnosti i to tako »da Nikoliš odgovara za sva pitanja iz sektora narodnog gospodarstva, drug Dojčinović za kulturno-prosvjetni odsjek, drug Panta (Adam Katić — op. autora) za sva pitanja iz političko-propagandnog sektora, a drug Sikirica za sva pitanja koja dolaze u pravnom području.«[336]

Izvršena reorganizacija NOO-a pomogla je da se s više plana i većom aktivnošću izvrši niz poslova koji su na ovom području bili neobično važni u reguliranju ekonomskih i političkih prilika u selima. Kao najznačajniji poslovi bili su izvršenje žetve, jesenje sjetve i sklanjanje živežnih namirnica. »Žetva je završena i žito izvršeno. Glavni pažnja sad se posvećuje spremanju hrane. U nekim općinama hrana je gotovo sto posto već spremljena. Sada se pristupilo branju graha i sušenju i on se odmah sprema u zemunice.«[337] U ovo vrijeme pred narod i njegove NOO-e postavilo se ozbiljno pitanje odjeće, obuće, soli, šibica, petroleja, čavala, dasaka i ostalih nužno potrebnih životnih potrepština. Da bi povećali razmjenu, NOO-i su organizirali sajmove. Organizirali su i rad kožara i pilana. Izrađene su i upute o izgradnji bajti u popaljenim selima.[338]

Pored ovih, NOO-i Korduna izvršavali su niz drugih zadataka oko zbrinjavanja izbjeglica i to ne samo sa svog područja, nego i s područja Gorskog kotara i dijelova Like, kojih je na Kordunu bilo više od 5 000. Značajnu pomoć u radu pružile su NOO-ima novoformirane komande mjesta i Komanda kordunaškog područja. Već od augusta 1942. Komanda područja za Kordun, kao organ vojno-pozadinske vlasti, radi na organiziranju mobilizacije sposobnog ljudstva, ukazuje pomoć u organizaciji i učvršćenju NOO-a, vrši osiguranje oslobođenog područja, pomaže u izgradnji bolnica za liječenje ranjenika i naroda, organizira veze i transport na oslobođenoj teritoriji i drugo. Saradnja komandi mjesta sa NOO-ima bila je svakodnevna. One su radile u stalnoj povezanosti s kotarskim NOO-ima i kotarskim komitetima KPH. Ta saradnja obično je bila preko jednog člana komande mjesta, koji je ujedno bio i član kotarskog NOO-a i KK KPH. Tako je bila osigurana puna i obostrana saradnja i pomoć vojno-pozadinskih vlasti i NOO-a, a preko toga rukovodstvo, kontrola i pomoć Partije. Iako su na ovom području već od svog nastanka NOO-i bili jedini istinski predstavnici narodne vlasti, oni sada i formalno prestaju biti privremeni nosioci te vlasti. U septembarskoj Naredbi Vrhovnog štaba NOV i POJ formalno i konačno se briše privremenost NOO-a.[339]

Zahvaljujući širokoj i svestranoj podršci naroda Korduna, NOO-i su se mogli odmah poslije svog stvaranja organizaciono učvrstiti i preuzeti na sebe svu vlast. Oni su sjedinjavali u svom radu zakonodavnu i izvršnu vlast, donosili odluke i izvršavali ih. Zato jer su stvoreni radi naroda i

336 HAK, f. OK KOH za Karlovac, kut. 5.

337 Izvještaj OK KPH za Karlovac upućen 29. augusta 1942, CK KPH, HAK, f. OK KPH za Karlovac, kut. 5.

338 HAK, f. CK KPH, 2/222 i 4/245.

339 Leo Geršković, Historija narodne vlasti, Bgd, 1957, str. 145.

njegovih životnih interesa i potreba, on ih je poštivao i prihvaćao kao svoje. Ta istinska demokratska vlast naroda stvorila je već tada na oslobođenom području povoljne uslove za bratstvo među srpskim i hrvatskim narodom, a uspješan razvoj NOB-e bio je temelj bržeg i bližeg povezivanja i jačanja borbenog jedinstva. Upravo je to i omogućilo da je kroz kratko vrijeme otpala potreba isticanja privremenosti NOO-a. Josip Broz u pismu Glavnom štabu za Hrvatsku, Operativnom štabu Bosanske krajine i Operativnom štabu IV zone 1942, obrazlaže ovaj problem ovako: »Mada oni (NOO-i — op. autora) i dalje ostaju prelazni oblik ka budućoj narodnoj vlasti koju će narod formirati poslije konačnog oslobođenja, mora se podvući da ova konstatacija o prelaznom obliku ne znači da se pitanje forme i karaktera vlasti ostavlja slučaju, da se oni još ne naziru u magli budućnosti, i da vlast može preći u makar kakvu drugu formu. Taj smo stadij već ostavili za sobom, zbog toga danas nema nikakvog smisla isticati privremenost karaktera NOO-a kao organa vlasti... To važi i u slučaju da se ne održi u našim rukama određena teritorija i da se naša vojna snaga prebaci na neku drugu teritoriju. Naprotiv, danas su NOO-i, kao prirodno nastali i razvojem uslovljeni i potvrđeni organi vlasti, nove narodne vlasti, te i njihova prelaznost može značiti samo jedan stepen njihovog razvoja u istom procesu ka svome višem stepenu.«[340]

NOP je uspio da stvori NOV i NOO kao organe vlasti. Politički organi NOP-a bili su NOO-i. Oni su ujedno bili organi narodne vlasti u oslobođenim krajevima Korduna.[341]

Pored 19 općinskih NOO-a u četiri kotara oslobođenog Korduna, sredinom oktobra 1942. godine na području OK KPH za Karlovac, bilo je više ilegalnih NOO-a. U kotaru Pisarovina 13 s 47 odbornika, selo Glibodol s 4 odbornika, selo Cvitovići s 5 odbornika, te sela Barilović, Bosiljevo i Netretić 6 odbora s 21 odbornikom i 4 povjerenika.

Vjernu sliku dotadašnjeg razvitka NOB-e i NOO-a na Kordunu daju riječi dr Vladimira Bakarića izrečene na Okružnom partijskom savjetovanju u selu Kupljensko 3. i 4. oktobra 1942. godine: »Imali ste divnih primjera hrabrosti partizana, rada NOO-a, herojskog požrtvovanja drugarica, herojskog držanja naroda za vrijeme ofanzive. Sve je to moglo služiti kao uzor onom narodu koji će tek doći pred takve teškoće.«[342]

Okružni komitet KPH za Karlovac ukazivao je posebnu pažnju stvaranju NOO-a u oslobođenim hrvatskim selima. Kako su pripreme za izbore

340 Leo Geršković, Dokumenti o razvoju narodne vlasti, Bgd, 1948, str. 61—62.

341 3. i 4. oktobra 1942. na Kordunu su bila 4 kotarska i 19 općinskih NOO-a. Kotar Vojnić imao je 7 općinskih NOO-a: Vojnić, Krnjak, Tušilović, Bukovica, Široka Rijeka, Maljevac i Perna; kotar Veljun 7 općina: Veljun, Perjasica, Gornje Dubrave, Cvijanović Brdo, Klokoč, Gornji Skrad i Donje Primišlje; kotar Vrginmost dvije općine: Kirin i Sjeničak. U 17 općinskih odbora AF2-a bilo je 7 130 organiziranih žena, a Savez mlade generacije imao je 4 250 omladinaca raspoređenih u 41 aktiv u 87 sela na području četiri kotara. U 11 rezervnih omladinskih četa nalazilo se 691 omladinac. Pionirske organizacije bile su formirane u općinama kotara Vojnić i Veljun. Mr Đuro Zatezalo i mr Mile Dakić, nav. rad, str. 113 i 114. Izvještaj OK KPH za Karlovac CK KPH od 14. VIII 1942, HAK, f. CK KPH, 2/165.

342 Zapisnik s Okružnog partijskog savjetovanja održanog 3. i 4. X 1942, HAK, f. OK KPH za Karlovac, kut. 5.

Banijski partizanski vjesnik

5.X.1942. | Izlazi Komanda Područja Banije | Broj 5.

I z p o d s k r a n a :

U rajonu STALJINGRADA Nijemci poduzimaju juriš na jurišem.Hrabri branioci grada odbijaju sve te juriše zadajući fašistima veliko gubitke.Sjeverozapadno od grada Crvena Armija nastavlja ofanzivne operacije.Na tom pravcu Nijemci stalno jurišaju sa velikim brojem tenkova,pješadije i avijacije.U posljednja tri dana uništeno je 6700 vojnika i 134 tenkova.Sjeverno od STALJINGRADA Nijemci su istjerani iz jednog mjesta.

U rajonu MOSKVE sovjetske trupe su odbile sve neprijateljske juriše i odbacile Njemce na prvobitne položaje. Tu je uništeno 650 vojnika,39 tenkova i 18 aviona. - Jugoistočno od NOVOSIBIRSKA Sovjetska vojska nastavlja klin u njemačkom poretku i polako napreduje.Tu je uništena glavnina III.rumunjske divizije koja je izgubila 5to mrtvih 5to ranjenih 3500 vojnika i oficira. - Sjeverozapadno od RZEVA oslobođeno je 15 naseljenih mjesta u kojima je za dva dana uništeno preko 2000 vojnika. Na jednom pravcu sjeverozapadnog fronta vode se odbrambeni bojevi u kojima je uništeno 700 njemačkih vojnika i oficira. Na drugom pravcu istog fronta jedinice Crvene armije su potisle Nijemce. U rajonu SI.LAVINO Crvena Armija sistematski uništava njemačke jedinice koje su se uspjele izvući iz ruske klopke.

Njemci su računali da će STALJINGRAD zauzeti na juriš,ali su jedva jedvice dopuzali do grada prolivši hiljade ljudi svojih vojnika i nanijevši se na čeličnoj odbrani koja svojim krvnjem upire na dopuzale hiljade fašističkih pljačkaša.Poručnik koji je posjetio sovjetske branioce STALJINGRADA (danas već STALJINGRAD) donosi sa sobom riječi branilaca grada koji: "Mi ne samo da ubijedili smo da te vi odbranili grad,nego je naš neprijatelj osjetio na svojoj koži da ga mrzimo.Neprijatelj će biti poražen,zapamtite da cijela država sovjetskog naroda stoji uz nas zajedno sa vašim junačkim braniocima.Svi sovjetski ljudi upućuju vam svoje.Citav sovjetski narod čvrsto vjeruje da ćete vi odbraniti grad STALJINA. Vaša pobjeda biti će pobjeda svih sovjetskih ljudi". - U rajonu KOTELNIKA Crvena Armija istrajno odbija sve njemačke napade. U rajonu NOVOROSIJSKA Nijemci su naišli na jak otpor kojeg neće nikad skršiti. - Na centralnom frontu armija generala Zukova probila je još jednu njemačku obrambenu liniju i oslobodila 9 naseljenih mjesta.

Britanske vazduhoplovstvo je nedavno bombardovalo NURSIJU oblast.najveću industrijsko mjesto je grad VISAĆ. Također napadnuti su i mnogi pristanišni čvorovi u francuskom gradu BORDOU. Bombardovani su saobraćajni i industrijski ciljevi u MINHENU u južnoj Njemačkoj i industriju u SALSKOJ oblasti. U septembru mjesecu Englezi su svoje bombe bacili na Njemačku preko 5000 tona bombi.

P a r t i z a n s k a b o r b e u J u g o s l a v i j i .

"ZA SLOBODNU JUGOSLAVIJU" javlja: Vrhovni Štab N.O.P.i D.Vojske objavio je sljedeći izvještaj o djelovanju partizanskih jedinica. Borci XIV Udarne brigade poslije kraćeg okršaja zauzeli su mjesto KOROČU u Dalmaciji.Zarobljen je njemački garnizon od 50 vojnika,dok je zaplijenjeno,pored ostalog ratnog materijala,50 puškama,3 mitraljeza i 3500 artiljerijskih metaka. Jedna talijanska kolona pokušala je da priteknu u pomoć garnizonu u KOROČU,ali je bila dočekana na obali CETINE i poslije kraćeg puškaranja morala je odstupiti.Dalmatinski partizani koji se bore u okolini KNINA imali su nekoliko okršaja sa talijanskim jedinicama koje se koncentrišu prema KNINU.Partizanski odredi koji se bore na ostrvima Jadranskog mora oslobodili su izvjestan broj sela u kojima su obrazovani odbori N.O.O.

Jedan korčulanski odred nedavno je izvršio napad na dvije željezničke stanice na pruzi Karlovac-Ljubljana.Ove stanice su potpuno porušene.Partizani su zarobili nekoliko neprijateljskih vojnika i oficira i zaplijenili izvjesnu količinu ratnog materijala.Saobraćaj na ovoj pruzi bio je prekinut tokom cijelog septembra. - U blizini SESVETA u okolini Zagreba izbačen je iz šina fašistički vojni vlak. Kao posljedica katastrofe potpuno je uništeno 4 lokomotiva i nekoliko vagona.Saobraćaj je bio prekinut skoro čitav dan. - Hrvatske udarne partizanske brigade provele su čitav niz akcija kojom je prilikom očišćeno od okupatora nekoliko mjesta i zaplijenjena prilična količina ratnog materijala.

NOO-a počele već u oktobru 1942, tom pitanju na Kordunu dato je izuzetno značenje. »Ni u kom slučaju ne smijemo dozvoliti da tamo ne postoje organi naše vlasti. Mi moramo pomoći hrvatskom narodu da se otrese protunarodne i neprijateljske vlasti koja je u većini sela nametnuta i gdje nekoliko tipova teroriziraju čitav narod. Naša je dužnost da pomognemo hrvatskom narodu da se oslobodi takve vlasti i uspostavi svoju pravu narodnu vlast. U svim oslobođenim hrvatskim selima treba odmah prići stvaranju NOO-a.«[343]

Za razliku od Korduna, na Baniji u drugoj polovini 1942. nije postojalo tijelo koje bi objedinjavalo rad svih općinskih i seoskih NOO-a. Seoske i općinske NOO-e objedinjavali su unutar kotara kotarski NOO-i, a oni su bili međusobno povezani brigom OK KPH za Baniju. I pored vidnih rezultata u stvaranju partizanskih jedinica i njihovih uspješnih akcija, ni do kraja 1942. godine neće se na ovom području prići stvaranju Okružnog NOO-a. U junu 1942. ustaško-domobranske snage, jačine preko 7 000 dobro naoružanih vojnika, napale su s više pravaca na oslobođeno područje Banije. Prije napada sva oslobođena sela su bila bombardirana, posebno ona na obroncima Šamarice, gdje su postojale razne partizanske radionice, bolnice i zemunice. U vremenu od 9. do 13. juna partizanske jedinice Banije su odolijevale napadima neprijatelja, ali su ubrzo bile prisiljene na povlačenje jednim dijelom na oslobođeno područje Korduna, a drugim dijelom na područje Bosne.[344]

Za vrijeme ove ofanzive na glinskom i dvorskom području neprijatelj je počinio velike zločine nad civilnim stanovništvom, opljačkao veći broj stoke i životnih namirnica. Povlačenje partizanskih jedinica s područja Banije imalo je teške posljedice i za rad NOO-a. S dijelom partizanskih snaga povukao se i jedan broj odbornika pa je veći broj stanovništva u ponekim selima ostao bez potrebne brige NOO-a kao i partijskih organizacija. Centralni komitet KPH je ocijenio da se Okružni komitet KPH za Baniju nije u datom momentu snašao i da snosi dio krivice za povlačenje partizanskih snaga i dijela civilnog stanovništva s područja Banije na Kordun i Bosnu. U cilju sređivanja partijske organizacije, podizanja autoriteta Partije i pravilnog provođenja partijske linije CK KPH je, zbog navedenih grešaka koje je počinio OK KPH za Baniju, donio odluku o njegovom raspuštanju i imenovanju novog rukovodstva. Dotadašnji biro OK, izuzev jednog člana, kažnjen je ukorom a ostali članovi rukovodstva, opomenom, izuzev jednog koji nije sudjelovao u radu OK zbog povjerene mu dužnosti na drugom sektoru. Svojim pismom od 9. oktobra 1942. godine CK KPH saopćio je odluku o raspuštanju OK KPH za Baniju.*[45] Radi uspostavljanja boljih i čvršćih veza sa Slavonijom, CK KPH je 28. oktobra 1942. saopćio novoizabranom OK KPH za Baniju odluku kojom je KK KPH za Sisak pripojen OK KPH za Čazmu. Time su usposta-

343 Pismo OK KPH za Karlovac svim partijskim organizacijama i partijcima karlovačkog okruga 15. X 1942. HAK, f. CK KPH 5/330.

344 HAK, f. OK KPH za Baniju 1/48.

345 HAK, f. CK KPH — 4/321.

vljene još čvršće veze preko Kotarskog komiteta KPH Siska i OK KPH Čazme sa Slavonijom i Štabom Treće operativne zone.[346]

Do junske neprijateljske ofanzive rad NOO-a na Baniji imao je u većini sela oslobođenog područja okruga vidne uspjehe. Posebno su bili aktivni u snabdijevanju hranom partizana i zbrinjavanju izbjeglica i pogorjelaca. »Uspjeli su provesti potpun bojkot tržišta, kontrolirati kretanje lica, održavati seoske straže i drugo.«[347] Za vrijeme ofanzive u neke NOO-e uspjeli su se uvući pojedinci koji su svojim djelovanjem onemogućavali poduzimanje energičnijih mjera u sprečavanju šverca, trgovine i drugih negativnih pojava. Da bi se rad NOO-a i drugih masovnih organizacija konsolidirao, OK KPH za Baniju je na svom savjetovanju oktobra 1942. postavio u zadatak svim partijskim organizacijama da pomognu u radu NOO-a i da izvrše »čišćenje odbora od svih štetnih elemenata i da se u njih izaberu ljudi, žene, omladina koji su se u vrijeme posljednje ofanzive pokazali dovoljno čvrsti i odani stvari NOB-e.«[348]

U radu NOO-a, pored partijskih organizacija, vidnu pomoć pružali su Komanda banijskog područja i komande mjesta, kako na glinskom i dvorskom, tako na petrinjskom i kostajničkom kotaru. U novooslobođenim selima petrinjskog kotara formirani su NOO-i. Posebno značenje imali su oni koji su nastali u selima miješanim srpskim i hrvatkim stanovništvom (Bjelovac, Kuruzari, Velešnja) u koje su izabrani Hrvati i Srbi, kao i u čisto hrvatskim selima, Mađari i Letovanci. To je imalo ogroman odjek i zapažen uticaj kako na hrvatsko, tako i na srpsko stanovništvo u cilju jačanja zajedničke borbe protiv okupatora i domaćih izdajnika.

I na području kotara Kostajnice, do kraja 1942, formirana su tri općinska NOO-a s 21 seoskim i 4 akciona odbora.[349] U to vrijeme radio je i ilegalni akcioni NOO u gradu Kostajnica.[350]

NOO-i Banije su bili dobro povezani s NOP-om Korduna putem partijskih organizacija i vojnih jedinica, a preko njega s Likom, Gorskim kotarom, Primorjem i Dalmacijom. U drugojpolovini 1942.saradnja tih područja naročito je bila značajna na ekonomskom polju. Izuzetnu važnost imala je kampanja koju su provodile partijske organizacije i NOO-i za sakupljanje hrane što su je NOO-i trebali uputiti kao pomoć narodu Hrvatskog primorja i Gorskog kotara. (O ovom pitanju bit će govora opširnije u slijedećem poglavlju.) Razmjena se vršila u raznim prehrambenim namirnicama. Tako je 18. decembra 1942. Kotarski NOO za Glinu obavijestio svoje općinske NOO-e da je nabavio 800 kg soli s Korduna i da će ih NOO-i Banije davati svojim stanovnicima u razmjenu za mast i to tako da će se za kilogram masti davati 4 kg soli. Tako sakupljena mast ili

346 HAK, f. CK KPH — 5/471.

347 HAK, f. OK KPH za Baniju 1/80.

348 HAK, f. CK KPH 5/333.

349 Na području Kostajnice općinski NOO Crkveni Bok imao je 3 mjesna i 4 akciona NOO-a. Akcioni odbori bili su i u selu Vedrom Polju općine Staza, u Selištu i Timarcima općine Majur i u selu Bobovac. Izvještaj KK KPH Kostajnice od 25. XII 1942, HAK, f. CK KPH 5/333.

350 HAK, f. OK KPH za Baniju 1/97.

žito slano je preko NOO-a Korduna na područje Like, Gorskog kotara i Hrvatskog primorja, odakle su dobavljani sol i duhan.[351]

Prilikom čestih neprijateljskih upada na oslobođeno područje Banije u drugoj polovini 1942. godine, njemačke okupacione snage mijenjale su svoju taktiku prema srpskom stanovništvu, slično Talijanima, izjašnjavajući se protiv zločina ustaša, provođenih i u ovim krajevima. Tako iz izvještaja OK KPH Banije od 4. novembra 1942. godine vidimo da se Njemci žele prikazati zaštitnicima srpskog naroda u cilju razbijanja njegovog jedinstva i opredijeljenja za NOP. Kad su ustaše jedan dio srpskog stanovništva uništile, a jedan dio iz sela općine Dubica (Slabinja, Živaja i Baćin otpremile u logor Jasenovac, a u njihove kuće uselile hrvatsko stanovništvo iz Hercegovine,[832] Nijemci su iskoristili ovu priliku i povratili jedan dio srpskog stanovništva iz logora Jasenovac svojim kućama kao i dio opljačkane imovine, objašnjavajući srpskom narodu da su to učinile ustaše i hrvatski seljaci samo zato jer njih nije bilo blizu i da se to više neće desiti jer su oni tu. I ne samo to: »Prilikom pljačke jedne muslimanske bande u srpskim selima dvorskog kotara, Nijemci su uhvatili 5 Muslimana i strijeljali ih govoreći narodu da će tako učiniti sa svakim ko pljačka i ubija srpski narod.«[353]

Zahvaljujući upornom radu partijskih organizacija i snazi partizanskih jedinica na Baniji, okupacione i kvislinške snage nisu više bile u stanju ni vojnički ni politički da spriječe daljnje širenje i jačanje NOP-a. Nakon izvršene reorganizacije NOO-i su tokom oktobra i novembra bili čvrsto vezani uz partizanske jedinice i organizaciono povezani s omladinskim organizacijama i organizacijama AFŽ. Oni su uspjeli da provedu na oslobođenom području široku propagandu za mobilizaciju naroda u NOV. Spriječili su svako iznošenje namirnica s oslobođenog područja i pod parolama »Sve za partizanski front«, »Ni zrna žita okupatoru« — izvršili potpuni bojkot neprijateljskog tržišta i osiguravali dobrovoljnim prilozima hranu partizanskim jedinicama i siromašnom stanovništvu. Kao i na Kordunu, partijske organizacije i NOO-i Banije su posebnu pažnju posvećivali stvaranju NOO-a u hrvatskim selima, kako u oslobođenim i poluoslobođenim, tako i u neoslobođenim. O svom radu NOO-i su obavještavali stanovništvo na seoskim i općinskim skupovima, što je omogućavalo svakom pojedincu da se uvjeri u rad svojih organa narodne vlasti. Na oslobođen području Banije NOO-i su bili prihvaćeni kao jedini i istinski predstavnici naroda. Oni su, kao na Kordunu i Lici, uz pomoć partijskih organizacija, AFŽ-a i omladine, na osnovu Naredbe Vrhovnog štaba NOV Jugoslavije od 2. septembra 1942, pristupili pripremi izbora za općinske i kotarske NOO-e.

Prodorom partizanskih snaga u zapadnu Liku širi se val narodnooslobodilačkog pokreta u sve njene dijelove. U novooslobođenim krajevima na-

351 HAK, f. KNOO Glina 1/5.

352 Izvještaj KK Kostajnica od 28. oktobra 1942. upućen OK KPH za Baniju, HAK, f. OK KPH za Baniju 1/98.

353 Izvještaj OK KPH za Baniju od 4. novembra 1942. upućen CK KPH, HAK, f. OK KPH 1/76.

Godina I. 10.IX.1942 Broj 91

KONFERENCIJA DELEGATA NARODNO OSLOBODILAČKIH ODBORA ZA LIKU

6.IX.održana je u Buniću konferencija kotarskih i općinskih delegata Narodno Oslobodilačkih Odbora za Liku,na kojoj su bili zastupljeni kotarevi:koreničkI,lapački,gračački,gospićki,udbinski,perušićki i otočački. Na svečanom dijelu konferencije govorili su predstavnici K.P.,vojske,Skoj-a i svih naših masovnih narodnih organizacija:N.O.O.,A.F.Ž. i Saveza Mlade Generacije.Učešće velikog broja delegata,iscrpni referati i borbeno raspoloženje pokazali su,da se nova narodna demokratska vlast u povoljnim uslovima,koji su stvoreni na oslobodjenom teritoriju izgradjuje i učvršćuje.Stara protivnarodna vlast više ne postoji.Na mjesto nje u kratkom vremenskom periodu u svega jednoj godini izrasla je nova narodna demokratska vlast u vatri najljuće i najteže borbe protiv okupatora i njegovih domaćih sluga ustaša i četnika.Narod je u novu vlast izabrao svoje najbolje sinove,koji su postali nosioci borbenog jedinstva srpskog i hrvatskog naroda,koji su postali organizatori pozadine u ekonomskom pogledu.U referatima predstavnici raznih općina i kotareva obuhvatili su sve zadatke,koji spadaju u okriv narodno-oslobodilačke borbe.Na osnovu postignutih uspjeha može se s pravom reći,da nova narodne vlast s uspjehom rješava zadatke koji su postavljeni pred nju.Organizirala je ekonomski pozadinu i povezala je s frontom.Radila

staju NOO-i i proširuje se mreža organa narodne vlasti ne samo u većim selima, nego i u većini zaselaka. Tako se uspostavljaju neposredno kontakti s narodom preko njihovih predstavnika u mjesnim i općinskim NOO-ima. I u Lici, kao i drugim oslobođenim krajevima, ostvarivala se intencija rukovodstva NOP-a biranjem predstavnika organa vlasti i u najmanjim zaseocima. To je značilo stvaranje potpune mreže NOO-a kao osnovnog uslova za pobjedu revolucije. Pored svakodnevnih borbi i neprijateljskih upada na oslobođeno područje, NOO-i su i ovdje uspješno rješavali niz problema kao što su: gospodarska pitanja, prehrana, smještaj izbjeglica, prikupljanje hrane za vojsku, smještaj i liječenje ranjenika i drugo. Uza sve ratne poteškoće, NOO-i su uspješno rješavali pitanja obrade napuštene zemlje, sjetve, čuvanja stočnog fonda i živežnih namirnica od uništavanja neprijatelja, sprečavanje nedozvoljenog odvoženja istih na okupirani teritorij, oživljavanje trgovine i obrta na oslobođenom području, organizacije neposredne razmjene na novostvorenim sajmovima itd. Uz pomoć AFŽ-a i omladinskih organizacija oni su uspješno rješavali pitanja nabave sjemena, alata i obrade velikih površina napuštenog zemljišta. »Divno je bilo gledati omladinu oslobođenog teritorija kako sa pjesmom, u mobi, razdraganih lica obrađuje napuštenu zemlju. To su bili prvi kolektivni, društveni radovi. To je bilo prvo na ovaj način organizirano osiguranje ishrane vojske, tako da se počela stvarati skladišta i društvene rezerve.«[854] Uz pomoć omladine i organizacija AF2-a, NOO-i su organizirali obradu zemlje onih porodica čiji su se članovi nalazili u partizanima, kao i onih čiji su pali u borbi, ili bili ubijeni od neprijatelja.[355]

Kako je oslobođeno područje Like sredinom 1942. godine bilo veliko, a potrebe stanovništva raznolike, OK KPH za Liku ukazao je na nužnost formiranja Komisije pri Štabu Grupe partizanskih odreda za rad s NOO-ima. Ovo tijelo kao i Komisija na Kordunu imalo je zadatak koordiniranja rada svih NOO-a na oslobođenom teritoriju. Komisija za rad s NOO-ima formirana je sredinom augusta 1942. Ona je tokom augusta i septembra, uz pomoć kotarskih, općinskih i seoskih NOO-a, izučila potrebe svakog oslobođenog teritorija što joj je pomoglo pri koordinaciji rada ne samo na području Like, nego i saradnji sa oslobođenom teritorijom Korduna, Gorskog kotara, Dalmacije i Bosanske krajine. Okružni komitet je neposredno pomagao NOO-ima u radu ukazujući da oni u političkom životu trebaju samostalno nastupati organizirajući zborove, manifestacije, izradu skloništa, organizaciju spremanja žita, izgradnju bajti i slično. Šestog septembra 1942. u organizaciji OK KPH za Liku i Komisije za rad s NOO-ima sazvana je konferencija delegata NOO-a za Liku, u selu Buniću, na kojoj su bili predstavnici koreničkog, udbinskog, gospićkog, gračačkog, otočačkog i perušićkog kotara. Pored delegata NOO-a, njoj su prisustvo-

354 Tomo Nikšić, Razvoj i rad organa narodne vlasti, Lika u NOB 1942, str. 718.

355 Izvještaj s Prve konferencije SKOJ-a za Liku održane u Donjem Lapcu 15. augusta 1942. Konferenciji su prisustvovali predstavnici SKOJ-a Korduna, Banije i Bosanske krajine, HAK, f. OK KPH za Liku 1/25.

vali i predstavnici Partije, SKOJ-a, AFŽ-a i vojske. Posebna pažnja bila je posvećena daljnjem jačanju borbenog jedinstva srpskog i hrvatskog naroda i još boljoj ekonomskoj organizaciji pozadine.[356]

Konferencija je potvrdila uspješan rad NOO-a u organizaciji ishrane i snabdijevanju vojske obućom i odjećom. »Žene oslobođenog područja kotara Gospić su od proljetos do danas pripremile 220 pulovera, 48 maja s rukavima, 432 para čarapa, 206 pari rukavica, 429 pari šlapa, 45 peškira, 31 gaće, 20 košulja, 1 pantalone i 15 kapa.«[357] NOO-i su pored vidnih uspjeha u svom radu imali i nedostataka, kao što je bila nedovoljna povezanost, a ponegdje i nepravilni odnosi vojske i NOO-a. Komisija za rad s NOO-ima pri Štabu Grupe NOP odreda imala je zadatak, da u saradnji s kotarskim i općinskim NOO-om, ukloni navedene nedostatke i poduzme energične mjere na isključivanju iz organa vlasti onih pojedinaca koji su svojim radom narušavali njen ugled. Nakon detaljne analize rada NOO-a Konferencija je pred iste postavila slijedeće zadatke:

»1. da na svim poljima rada ostvare usku saradnju sa svim masovnim organizacijama,

2. da u saradnji s vojnim rukovodstvom preduzme sve mjere za čišćenje pozadine od izdajničkih elemenata, kao i da iz svojih redova izbace sve one kojima je NOB strana,

3. da provedu u život našu parolu »Sve za front«, prikupljajući za vojsku hranu, odjeću i drugo,

4. da svojom djelatnošću obuhvate sve strane narodnog života, te da se na taj način stekne posebna samostalnost u djelovanju,

5. da organiziraju život pozadine, kako bi se otklonile sve poteškoće u ishrani i smještaju izbjeglica,

6. preko Komisije za NOO-e pri štabu grupe NOP odreda uspostave međusobno saradnju i sa vojnim vlastima,

7. da rade na stvaranju borbenog jedinstva Srba i Hrvata u Lici,

3. da organizaciono obuhvate cijelo područje Like, kako oslobođenog tako i neoslobođenog teritorija,

9. pripremiti izbore za sve NOO-e u kojima će imati aktivno i pasivno pravo glasa partizani bez obzira na broj godina, a bez razlike na spol svi koji su navršili 18 godina.«[358]

Na oslobođenom području Like u to vrijeme pored Komisije za rad s NOO-ima, radilo je 8 kotarskih, 36 općinskih i 254 mjesna NOO-a, te 14

"356 HAK, f. OK KPH za Liku 1/26, »Partizanski vjesnik«, br.91, god. I od 10. IX 1942; AIHRPH, Zb. Per. 39/274, »Narodna borba« god. I, br. 3 od 1. X 1942.

357 Muzej Like, Gospić, fase. 3. dok. br. 106.

358 »Partizanski vjesnik« br. 91, god. I od 10. IX 1942. Muzej Like, Gospić, fase. 6, dok. br. 381.

polulegalnih, 4 ilegalna odbora i 13 povjerenika.[359] I ovdje se NOO-i nisu više nazivali privremeni, niti su više smatrani samo pomoćnim organima za vođenje borbe, nego su shvaćani kao nova tekovina naroda. Oni su prihvaćeni kao nova demokratska institucija koja nema nikakve veze s općinskim upravama, policijom i ostalim institucijama predratne Jugoslavije. Iz pisma CK KPH, upućenog OK KPH za Liku 5. oktobra 1942, saznajemo da CK upozorava na brošuru »Organizacija narodne vlasti na oslobođenim teritorijama« koju je izdao Vrhovni štab da NOO-i nisu više privremeni organi vlasti i da se ne radi o imenu nego o suštini i da NOO-e treba promatrati kao organe vlasti i osnovu buduće narodne vlasti. Iako je neprijatelj s vremena na vrijeme upadao na oslobođeno područje, NOO-i ni u Lici nisu prestajali svojim radom, kao ni na Kordunu i Baniji, jer su zajedno sa stanovnicima napuštali sela i ognjišta i odlazili u zbjegove gdje su nastavljali borbu za organizaciju života — smještaj izbjeglog stanovništva, prehranu i drugo. Na području gospićkog kotara ustaške, talijanske, četničke i domobranske snage su početkom septembra u selu Čukovcu, Rujnica i Ostrevica popalile 99 kuća, 70 štala, opljačkali 80% stanovništva, spalile žito i sijeno. U Divoselu su spalili sve, a u Čitluku i Počitelju preko 90 kuća i veći broj gospodarskih zgrada. Stanovnici ovih sela u organizaciji NOO-a i uz pomoć partijskih organizacija sklonili su se na Velebit ispred neprijateljskog nasilja. OK KPH za Liku je 8. septembra 1942. pisao opširno pismo KK KPH za Gospić podsjećajući komuniste da obiđu izbjegli narod i da mu pomognu u radu. »Ne smijete dopustiti da u ovim momentima narod osjeti odsutnost rada naših partijskih organizacija i drugih masovnih organizacija. NOO-i treba dalje da rade i da budu tamo jedina vlast, i tamošnja partijska organizacija, treba da im dade punu pomoć.«[360]

Za vrijeme velike talijanske i ustaško-domobranske ofanzive na Gornji kraj, u brinjskom kotaru, neprijatelj je popalio i opljačkao sva srpska sela u ovom dijelu Like. I ovdje se okupator poslužio već poznatom taktikom usmjeravanja jednog naroda na drugi, uspjevši tako uvući jedan broj hrvatskog življa u pljačku srpskih sela. To je pogodovalo četničkoj propagandi u srpskim selima. S druge strane, ustaše su nastojale uplašiti ljude u hrvatskim selima da će biti uništeni od srpskog življa ukoliko ne pređu u njihove redove. I tada su komunisti Like uspjeli uvjeriti i srpsko i hrvatsko stanovništvo u činjenicu, da je okupator glavni krivac njihovog zla i da su četnici i ustaše jednake sluge okupatora protiv kojih se trebaju zajednički boriti za svoje nacionalno i socijalno oslobođenje.[361] Dobrom saradnjom organa narodne vlasti Like i Korduna uspjelo se krajem novembra razmjestiti više od 400 stanovnika Like na područje Korduna i Banije. Pored toga, NOO-i ovih krajeva su uz veliki broj izbjeglica sa svog područja uspješno organizirali smještaj i ishranu u svojim selima

359 Tomo Nikšić, nav. rad, Lika u NOB-u 1942, str. 719.

360 Pismo Jakova Blaževića, sekretara OK KPH za Liku, KK KPH za Gospić. Muzej Like,. Gospić, fase. 3, dok. br. 74, i fase. 6, dok. br. 382.

361 Muzej Like, Gospić, fase. 10, br. 586.

za još 3 000 ljudi iz Gorskog kotara. Ta solidarnost i organiziranost već od prvih dana oružanog ustanka i tokom čitavog NOR-a bila je tako dobra, da i pored masovnih zločina i razaranja nisu došli u pitanje prehrana vojske, smještaj ni prehrana onih koji su ostali bez igdje ičega. NOO-i su poduzeli niz mjera da bi smjestili i prehranili sve one koji su ostali bez kuća i životnih namirnica. Imenovane su razne komisije pri NOO-ima koje su rješavale ta pitanja i pronalazile najpovoljnija rješenja. Na osnovu njihovih izvještaja NOO-i su poduzimali određene mjere i tražili rješenja za njihovu realizaciju. Kao primjer navodim KNOO Gospić,[362] koji je novembra 1942. godine imenovao kontrolnu komisiju za izbjeglice sastavljenu od trojice odbornika. Oni su obišli izbjeglice u selima Vrepcu, Barletama, Pavlovcu i Zavodu, sagledali kako su NOO-i organizirali njihov život i dali KNOO-u izvještaj, na osnovu kojeg su poduzimane mjere za još bolju organizaciju i smještaj izbjeglog stanovništva.[363] Iako je i područje ovog kotara već tada bilo 75°/o ekonomski uništeno, narod je kao i u drugim oslobođenim krajevima davao sve što je imao za NOP i uspio tokom zime smjestiti 2 300 izbjeglica iz popaljenih sela.[304] NOO-i su pored niza zadataka pomagali angažiranjem sposobnih ljudi i u rušenju neprijateljskih komunikacija. Tako je općinski NOO Bruvno zadužio seoski NOO Klapavice da hitno mobiliše 15 ljudi s alatom za rušenje željezničke pruge koji će pomoći Drugom bataljonu Trećeg ličkog partizanskog odreda u izvođenju operacije. Odbornik sela Klapavice je bio dužan da do 14 sati istog dana dostavi općinskom NOO-u popis upućenih ljudi s ličnim podacima.[365] NOO-i su za potrebe partizanskih jedinica preko svojih veza nabavljali i s neoslobođenog područja razne predmete i namirnice. Tako je NOO Divoselo, preko simpatizera NOP-a iz Gospića, nabavljao razne predmete kao što su koverte, pera, ulje za mašine, platno za rublje i druge potrepštine. Preko veza iz Primorja NOO-i Like nabavljali su sol i duhan, što su mijenjali na Kordunu i Baniji za mast i žitarice.[308]

Ne samo da su osiguravali hranu za vojsku i siromašno stanovništvo, nego su NOO-i sakupljenu hranu često puta slali i na položaje. »Šaljemo svaki dan četiri druga ili drugarice na položaj, a svaki treći dan 14 drugova i drugarica, te raznosimo hranu na položaje Zuber, Cukovac, Metla. Zato NOO kao i pozadina mnogo su opterećeni, ali je ipak dobar moral.«[367] Stanovništvo Like bilo je uvjereno u uspješan i ispravan put NOP-a, zato ga je svesrdno pomagalo. »U gospićkom kotaru NOO-i rade na opće zadovoljstvo. Partijska organizacija pruža im u pravcu njihovog osamostalenja puno podrške. Ispravan rad koji sprovode NOO-i u gospi-

362 Na području kotara Gospić krajem 1942. radila su 4 općinska i 20 seoskih NOO-a. Muzej Like, Gospić, fase. 3, br. 107.

363 Vidi dok. br. 14, str. 372.

364 Muzej Like, Gospić, fase. 3, dok. br. 106.

365 HAK, Okružni NOO za Liku 1/67.

366 HAK, ONOO za Liku, 1/23.

367 Izvještaj NOO Ostreviea sredinom 1942. Kotarskom NOO-u za Gospić, HAK, f. ONOO za Liku 1/37.

ćkom kotaru ima za rezultat da su oni postali autoritet i da narod u njima gleda svoju pravcu vlast.«[368]

Kako su NOO-i, obzirom na velike potrebe NOV i siromašnog stanovništva, bili opterećeni svakodnevnim zadacima, pri Komandi ličkog područja i komandama mjesta formirani su u oktobru takozvani glavni vojno-politički odbori, čiji su članovi pomagali pri organizaciji raznih sastanaka i narodnih zborova. U dokumentima susrećemo da su kotarski i općinski vojno-politički odbori bili osnovani na području Gračaca, Lapca, Korenice i Gospića. U drugim dijelovima Like nisu postojali iako su bile namjere da se i tamo formiraju. Ove nove organizacije pri Komandi područja radile su na povezivanju i učvršćivanju pozadine, sazivanju zborova, organiziranju agitprop grupa, zidnih novina i slično. Njima je rukovodila politička sekcija Komande područja u smislu uredbe Vrhovnog štaba o organizaciji vojne vlasti u pozadini. Ima svega nekoliko sačuvanih dokumenata iz kojih se može zaključiti da se ovim odborima željelo pomoći radu NOO-a.[369] Međutim, brzo se uočilo da to nije bila pogodna forma za pomoć jer se na taj način umanjivala njihova uloga kao organa vlasti, pa su ovi odbori ubrzo prestali svojom djelatnošću. Ovaj nedostatak zapazio je i Privremeni upravni odsjek pri Vrhovnom štabu NOV i DVJ te je na osnovu pisma Moše Pi jade, upućenog 13. novembra 1942. Centralnom komitetu KP Hrvatske, skrenuta pažnja na ovo kao jedan od organizacionih nedostataka u radu NOO-a Like. Centralni komitet Jugoslavije uputio je u Liku Ljubu Vušovića i Milorada Markovića da obiđu NOO-e i da im pomognu u radu.[370] Već 21. novembra OK KPH za Liku obavijestio je CK KPH iz sela Šalamunića, da su Ljubo Vušović i Milorad Marković stigli do njih, da su upoznati s radom NOO-a i da su otišli jedan na udbinski, a drugi na donjolapački kotar. Obišavši NOO-e na području donjolapačkog kotara, Ljubo Vušović je obavijestio CK KPH da odbori formirani pri Komandi područja smetaju razvoju i autoritetu NOO-a, te ukazao na potrebu bolje i svestranije pomoći kotarskih seoskim NOO-ima. Nekako u isto vrijeme obiđeni su i NOO-i na području udbinskog kotara kao i sela Kestenovac, Bušević, Kalati i Bosanski Štrpci, koja su organizaciono bila vezana za područje Like, a tražila su pripojenje Bosanskom Petrovcu. Kako je i prije dolazilo do izvjesnih nesporazuma, ovo pitanje razmotrila je Komisija u kojoj su pored Ljube Vušovića bili jedan član KK i predsjednik kotarskog NOO-a. Utvrđeno je da su stanovnici ovih sela tražili pripojenje Bosni isključivo iz ekonomskih razloga i iz bojazni da mogu biti zapostavljeni od Ličana. Isto tako Komisija je utvrdila da u ovim selima nije bilo članova Partije, a i uopće partijski uticaj bio je malen L zato je dolazilo u radu do negativnih pojava i nesporazuma. Stanovnici ovih sela navodili su kako seljacima u općini Martin Brod NOO-i nisu dali kod diobe sol rekavši im: »Vi ste Ličani (iako nijesu), vi nemate pravo na

368 Izvještaj OK KPH za Liku od 9. XII 1942. upućen CK KPH, HAK, fase. OK KPH za Liku 1/66.

369 Vidi dok. br. 15 i 16, str. 373 i 376.

370 HAK, f. CK KPH 5/515 i 1/42.

sol. U Bosni prošle godine nije vršen popis žita tj. nije ishrana kod stanovnika bila regulisana na principu štednje, kako to oni kažu. U Lici je međutim bilo regulisano. Naime, svakome je kao maksimum bilo određeno 60 dkg brašna na dan. Ko ima viškova, izračunato po toj skali, morao ih je prodavati, a ako nije to htio, oduzimano mu je i plaćeno po određenoj cijeni. Naravno, ovom mjerom su se smatrali pogođeni seljaci, koji su imali viškove, tj. bogatiji seljaci. A kako u Bosni nijesu oduzimati nikakvi viškovi, to su ti bogatiji seljaci podržavali ideju o prelazu u Bosnu.«[871]

Nakon razgovora članova komisije sa stanovnicima ovih sela i njihovih odbornika raščišćeni su dotadašnji nesporazumi. U NOO-e ovih sela ušli su predstavnici KPJ, što je rezultiralo uspješnijim radom.

Na Kordunu, Baniji i Lici krajem 1942. godine stvorena je široka mreža NOO-a sa gotovo istom ili vrlo sličnom organizacionom strukturom, sličnim načinom rada i kompetencijama. Na ovom području, kao i u drugim oslobođenim krajevima Jugoslavije, stvoreni su temelji za daljnji kvalitetniji razvoj i stvaranje najvišeg političkog predstavništva i najvišeg organa vlasti u zemlji — AVNOJ-a. Njegovo stvaranje, 26. novembra 1942, čini značajnu prekretnicu u radu NOO-a, u osnivanju novih i organizacionom učvršćenju postojećih, što je imalo neposredno odraza i na ove krajeve.

Uloga NOO-a u organizaciji pomoći narodu Gorskog kotara i Hrvatskog primorja

Izvršavajući svoje zadatke NOO-i Korduna, Banije i Like postigli su posebno značajne rezultate u organizaciji prikupljanja i otpremanja životnih namirnica, kao pomoć narodu i partizanskim jedinicama Gorskog kotara i Hrvatskog primorja. U vrijeme političkih priprema za provođenje decembarskih izbora za NOO-e, vođena je kampanja u svim oslobođenim krajevima ovog područja u cilju što većeg prikupljanja žita, krumpira, masti, robe i odjeće za partizanske jedinice, osiromašeni narod i traženu pomoć radi ublažavanja posebno teškog ekonomskog stanja u Hrvatskom primorju i Gorskom kotaru. Dok su na području Like vršena natjecanja između pojedinih NOO-a i domaćinstava — tko će više prikupiti za partizanske jedinice, bolnice, radionice i siromašno stanovništvo na području Like, na Kordunu i Baniji, ta akcija krajem 1941. godine, a posebno u novembru i decembru 1942. godine, bila je daleko obimnija i šira. Kako su krajevi oslobođene Banije i Korduna bili nešto imućniji od ličkog područja, oni su pored prikupljanja hrane za svoje potrebe to činile i za susjedne krajeve Gorskog kotara i Hrvatskog primorja.

U organizaciji NOO-a sve što je bilo sposobno za bilo kakvu pomoć, pomagalo je borcima na frontu i u pozadini. Pored hrane na položajima, NOO-i su organizirali i pomoć u izvršenju diverzantskih akcija i prenošenju ranjenih boraca osiguravajući im i pokrivače, mlijeko, voće i sve

371 HAK, f. CK KPH 6/576.

drugo što bi moglo olakšati bolove ranjenom drugu. »Kod sakupljanja dobrovoljnih priloga za Primorje pokazalo se veliko shvaćanje za pomoć nastradalim hrvatskim selima«. Sakupljanje dobrovoljnih priloga za popaljena i opljačkana hrvatska sela na poziv Partije, dala je vidne rezultate i na političkom polju. »Srpski narod sa suosjećanjem odvajao je hranu kao dar za pomoć postradalim porodicama primorskih sela. Kod Srba je stvoreno uvjerenje da i hrvatski narod doprinosi velike žrtve na oltar zajedničke slobode.«[372]

Iako je narod bio ekonomski iscrpljen i žetva u 1942. podbacila za 50%>>, u ovim krajevima prema izvještaju Glavnog štaba NOV i partizanskih odreda Hrvatske, upućenog Vrhovnom štabu 23. decembra, saznajemo da su NOO-i sakupili obzirom na svoje mogućnosti veće količine hrane. Prema ovome dokumentu NOO-i Like sakupili su u svoje magazine: pšenice 36 292 kg, ječma 76 583 kg, kukuruza 300 000 kg, miješanog žita 10 000 kg, masti 4 019 kg, prosa 10 000 kg i pasulja 34 365 kg. Svega ukupno 471 307 kg. Od ove prikupljene količine NOO-i Like namijenili su za tromjesečne potrebe bolnica na ovom terenu 30 150 kg brašna, 12 060 kg krumpira, 4 702 kg pasulja i 6 030 kg pšeničnog brašna.[373]

NOO-i Korduna prikupili su u svoje magazine 168 195 kg namirnica i to: pšenice 21 915 kg, kukuruza 19 980 kg, prosa 14 500 kg, zobi 14 250 kg, krumpira 42 570 kg i graha 55 400 kg.[374]

Banijsko područje kao imućnije sakupilo je u istom vremenu 7 vagona hrane za primorsko-goransko područje, a za svoje potrebe ostavilo je 14 700 kg kukuruza, 6 100 kg pšenice, 5 700 kg kruha, 7 100 kg krumpira i 720 kg masti.[375]

NOO-i Korduna, Like i Banije, u vremenu novembar—decembar, sakupili su ukupno 673 327 kg životnih namirnica. Od toga s područja Banije i Korduna upućeno je krajem decembra 1942. 10 vagona hrane kao pomoć partizanskim jedinicama i narodu Hrvatskog primorja i Gorskog kotara. U isto vrijeme u ovim krajevima NOO-i su imali na brizi 15 000 partizana za koje je trebalo osigurati mjesečno 234 000 kg[376] životnih namirnica. Kada bi sva prikupljena hrana u to vrijeme bila namijenjena samo vojnicima, ona bi bila dovoljna za nepuna tri mjeseca. Međutim, NOO-i nisu imali na brizi samo snabdijevanje partizanskih jedinica nego i bolnice, razne radionice, siromašno stanovništvo i ljudstvo centralnih institucija NOP-a koje se nalazilo u ovim krajevima. U vrijeme priprema za izbore prikupljanje hrane vršilo se na masovnim sastancima stanovnika pojedinog sela. Domaćinstva su se natjecala tko će odvojiti više i dati za NOP. Iz dokumenata se vidi da nije bio mali broj onih koji su i sami dobivali pomoć, a odvajali su dio za pomoć bolnicama ili NOV-i. Sakupljena hrana

372 Izvještaj OK KPH Banije od 14. decembra 1942, upućen CK KPH, HAK, f. CK KPH 6/622.
373 HAK, f. CK KPH 6/653.
374 Isto.
375 Isto.
376 Isto.

na području Banije i Korduna u organizaciji NOO-a prevožena je seoskim zaprežnim kolima, koja su se obično izmjenjivala na 20-25 km udaljenosti. Hrana je prevožena kroz oslobođena i poluoslobođena sela Banije i Korduna sve do slunjskog kotara, tj. sela Tobolića i sela Jezera. Tu su, u organizaciji kotarskog NOO-a Plaški, hranu preuzimali odbornici i otpremali je stotinama zaprežnih kola u oslobođenu Drežnicu. Kako je bila velika zima, NOO-i su organizirali čišćenje puteva kroz niz sela da bi se žito moglo prevesti do Drežnice. »Sve žito koje je dolazilo sa pravca Korduna bilo je zahvaljujući dobroj organizaciji seoskih NOO-a i angažiranju stanovništva na vrijeme prihvaćeno i transportirano u Drežnicu.«[377] I na području Kotarskog NOO-a Plaški NOO-i su prikupili veće količine životnih namirnica, koje su otpremali za pomoć stanovništvu Gorskog kotara. I ovdje, kao i na području Kotarskog NOO-a Brinje, domaćinstva su se takmičila tko će dati veći prilog. »Odbornik kotarskog NOO-a iz sela Stubice Nikola Maljković prvi je dao svog vola od oko 600 kg i svojim primjerom uticao na ostale pa je potrebna hrana ubrzo prikupljena i uručena partizanskom logoru u Primorju.«[378]

O prikupljanju i prevoženju žita s područja Banije i Korduna ima više dokumenata. O tome govori velik broj ljudi koji su obavljali te poslove. Tako o prikupljanju i transportiranju žita iz Plaškog za Gorski kotar odbornik seoskog NOO-a Lapat, Stevo Trbojević, kaže: »Kod nas u selima Lapatu, Veri, Zebiću i Plaškoj Glavi nije bilo teško prikupiti žito jer ga je narod dobrovoljno davao, stvarno onoliko koliko je mogao, već je bilo teško obezbjediti prevoz zbog toga što se ova sela nalaze neposredno uz Plaški, tj, uz neprijateljski garnizon. Zato smo žito morali voziti unazad u pravcu Korduna do sela Zbjeg — tu je žito prihvaćalo selo Donje Jezero i transportiralo dalje preko sela Pogrmilovića za Drežnicu«.[379]

Samo u razdoblju od 5—29. decembra 1942. upućeno je s Banije preko Korduna i Plaščanske doline na područje Gorskog kotara i Hrvatskog primorja 103 484 kg razne hrane.[380]

Solidarnost stanovništva oslobođenih područja Korduna, Banije i Like sa stanovništvom Gorskog kotara, Hrvatskog primorja, Dalmacije, Pokuplja i Zumberka krajem 1942. bila je velika. Osjećaj duboke i neizrecive mržnje prema okupatorima i kvislinzima, svijest boraca i naroda o pravednoj borbi koju vode, i uvjerenje da samo rukovođeni KPJ mogu ■osloboditi zemlju, bili su osnovni elementi snage ustanka u ovim krajevima. Zahvaljujući dobroj organizaciji i pomoći partijskih, omladinskih i organizacija AFZ, NOO-i su uspjevali i u ovako zamašnim akcijama. Veliko oslobođeno područje povezano sa gotovo svim krajevima Hrvatske

■377 Branko Sedlar, Razvitak i djelovanje NOO-a u Plaščanskoj dolini i okolini maj 1942 —januar 1944, HAK, Zb. 7, str. 475.

■378 Vujo Kosovac i Bogdan Stanić, Organizacija i razvoj NOO-a u kotaru Brinje, Lika u NOB-u 1942, str. 704.

379 HAK, Zbirka sjećanja, kut. br. 2.

380 Izvještaj Ekonomskog odsjeka Glavnog štaba NOV i partizanskih odreda Hrvatske od 30. decembra 1942. (Kukuruza 58 580 kg, pšenice 2 349 kg, hrana 14 482 kg, krumpira U 845 kg, prosa 4 900 kg, masti 1 006 kg, kupusa 782 kg, pekmeza 440 kg i soli 2 000 kg.).

i Bosanske krajine imalo je izgrađenu mrežu NOO-a koja je omogućila da se na osnovu naredbe VŠ NOV od 2. septembra 1942. pristupi prvim slobodnim izborima za seoske, općinske, kotarske i okružne NOO-e.

Izbori za općinske, kotarske i okružne NOO-e od decembra 1942. do marta 1943. godine

Vrijeme od augusta 1941. godine pa do sprovođenja prvih općih izbora na oslobođenom području decembra 1942. je bitna etapa u razvitku i organizaciji narodne vlasti ovih krajeva. NOO-i, nastali na širokoj političkoj platformi, imali su značajnu političku i klasnu osnovu. Razvijani na osnovu općih i lokalnih uputstava partijskih organizacija, kao i od strane vojnih štabova i jedinica, organi narodne vlasti nisu se razlikovali u sadržaju svoje djelatnosti već samo po nazivima u ponekim selima ili mjestima. Oni su se zahvaljujući uspješnom razvitku NOP-a u ovim krajevima razvili od seoskih pa do okružnih i time se međusobno povezali i učvrstili. I u ovom periodu pred NOO-e nije bilo postavljeno samo pitanje načina i djelokruga njihovog rada nego i način njihova izbora. Još prije donošenja jedinstvenih propisa za cijelo područje Jugoslavije, u zavisnosti od objektivnih mogućnosti u pojedinim mjestima Korduna, Banije i Like, postojali su i razni vidovi biranja organa narodne vlasti. Na oslobođenom području uglavnom su birani na skupštinama javnim glasanjem, a na neoslobođenom ili poluoslobođenom na užim skupovima odbornici su se postavljali uz prisustvo partijskih aktivista.[381]

Kad bi članovi odbora bili neaktivni, birači bi ih isto tako smjenjivali na skupovima javnim glasanjem. Slučajeve smjenjivanja odbornika susrećemo u dokumentima, naročito sjećanjima, već 1941, a češće 1942. *go-*, dine i kasnije. U selu Donji Babin Potok opozvan je i smijenjen cijeli odbor narodne vlasti (zvan »Mjesno vijeće«) na području Like novembra 1941. godine radi toga što »nije ništa radio, uvijek se pokazivao neki šverc, prema tome je i smjenjen.«[382]

Sve do Naredbe Vrhovnog štaba NOPO i DVJ od 2. septembra 1942. općinski NOO-i birali su se posrednim putem, tj. putem delegata seoskih NOO-a. Kotarski NOO-i tada i kasnije birali su se posrednim putem. Tako je općinski NOO Primišlje, u slunjskom kotaru, izabran decembra 1941. godine od 9 delegata iz 4 sela. Kotarski NOO Vojnić 20. novembra 1941. izabran je na Konferenciji delegata iz 26 sela (jer još svi općinski NOO-i nisu bili izabrani u kotaru), dok su u ostalim kotarima te odbore birali delegati općinskih NOO-a.[383]

381 U oslobođenoj Drežnici 10. oktobra 1941. godine u prisustvu 600 ljudi izabran je organ narodne vlasti nazvan »Mjesno vijeće«. 16. novembra 1941. godine u selu Dabrna kotara Glina u noći u prisustvu 30 ljudi izabran je organ narodne vlasti za ovo selo. Zb. NOE, tom V, knj. 1, str. 200. Simo Todorović, Sjećanje, AIHRPH — 6/37.

382 Izvještaj »Mjesnog vijeća« Donji Babin Potok (Korenica), od 23. novembra 1941. godine, Zgb, f. NOO Donji Babin Potok 1941.

383 Izvještaj sekretara Kotarskog komiteta KPH za Vojnić, Rade Bulata, od 22. novembra 1942. upućen OK KPH za Karlovac, HAK, f. OK KPH za Karlovac, kut. 1.

Uz Fočanske propise Vrhovnog štaba NOPOJ, od februara 1942. godine, izuzetno značajan daljnji korak na razradi izbornog sistema predstavljaju pomenuti Septembarski propisi iz 1942, u kojima su sumirana sva dotadašnja iskustva u razvitku narodne vlasti na oslobođenom području. Na osnovu njih izvršene su pripreme i sprovedeni prvi izbori za NOO-e na području Like i Korduna, od seoskih do okružnih, u decembru 1942. i prolјeće 1943. godine. U decembru su vršene pripreme za izbore i na području Banije, ali se nisu uspjeli provesti jer je ubrzo uslijedila 4. neprijateljska ofanziva. Naredba o izborima NOO-a od 2. septembra 1942. nije u suštini mijenjala osnovne principe o izboru sadržane u Fočanskim propisima. Ona je čitavi izborni postupak samo više razrađivala i konkretizirala uključujući u izborni mehanizam i postupak priprema za izbore (objašnjavanje karaktera i zadataka NOO-a, njihovo ustrojstvo, odnos prema NOV, ulozi žena i omladine u njima i slično). Ovom Naredbom dobili su pravo da budu birani i da biraju svi građani s 18 godina starosti, a partizani bez obzira na godine. U seoske NOO-e biralo se 3—5, u općinske 5—7, a u kotarske i okružne do 30 članova. Kod kotarskih i okružnih NOO-a postojao je Plenum koga su sačinjavali svi izabrani delegati po općinama ili kotarima. Na kotarskoj, odnosno okružnoj izbornoj konferenciji, Plenum je birao uži odbor od 3 člana koji mu je podnosio izvještaj
0 svom radu. Izabrani NOO-i mogli su za svoj rad biti opozvani pojedinačno ili u cjelini. Na osnovu direktivnog pisma vrhovnog komandanta NOPO i DVJ Josipa Broza Tita, pripreme za opće izbore i u oslobođenim krajevima Korduna, Like i Banije počele su već početkom septembra 1942. godine. Navodeći da su rezultati postignuti na vojnom polju doveli do stvaranja širokog i povezanog oslobođenog područja, Josip Broz Tito je istakao potrebu sprovođenja »izbora na čitavoj oslobođenoj teritoriji i njihovo povezivanje u sreskim i okružnim NOO-ima.«[384] Ali zbog nejednakih uslova i na ova tri ustanička područja pripreme za izbore NOO-a nisu otpočele u isto vrijeme. Početkom septembra 1942. one su počele u Lici i Kordunu, a na Baniji tek sredinom decembra, i to samo na glinskom
1 dvorskom kotaru.

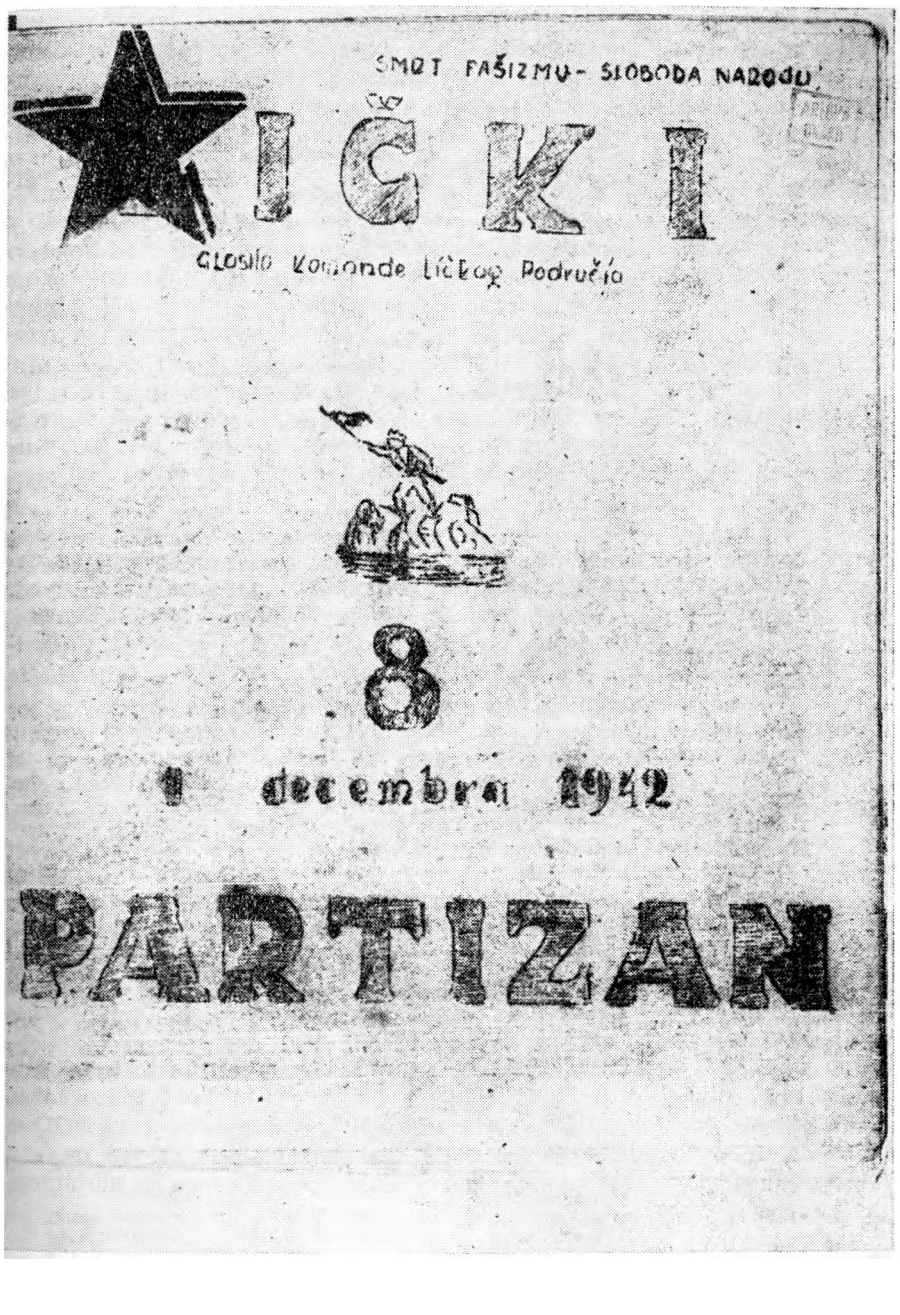
Svega dva dana nakon što je Vrhovni štab NOV i DVJ izdao Septembarske propise, Okružni komitet KPH za Liku u pismu Kotarskom komitetu KPH za Gospić 4. septembra 1942. navodi da partijske organizacije Like imaju dovoljno iskustava u radu NOO-a, ali da je potrebno čim prije proučiti pitanje »Što su NOO-i«, jer će se uskoro na okrugu provesti izbori za NOO-e u kojima će trebati sudjelovati sav narod u dobi od 18 godina i svi borci bez obzira na godine starosti.[385]

Nakon nekoliko dana sastali su se i delegati općinskih i kotarskih NOO-a Like na konferenciji gdje su, pored dogovora o koordinaciji rada, zaključili da se pristupi pripremi za izbore NOO-a.[386] Dokumenti ove konfe-

384 Zb. NOR, tom V, knj. 2, str. 180—182.

385 Muzej Like, Gospić, fase. 6, dok. br. 380.

386 Rezolucija s konferencije delegata općinskih i kotarskih NOO-a Like održane 6. septembra 1942, vidi dok. br. 17, str. 379.

SMRT FAŠIZMU - SLOBODA NARODU!
ILEGALNI
GLASILO KOMANDE LIČKOG PODRUČJA
8
1 decembra 1942
PARTIZAN

rencije ukazuju da su partijske organizacije Like ranije bile obaviještene o izborima za NOO-e, kad su već 4. i 6. septembra raspravljale o pripremama i značaju prvih općih izbora za organe narodne vlasti. U to vrijeme pomenuta Naredba od 2. septembra nije ni mogla još stići u ove krajeve.

I Okružni komitet KPH za Karlovac je sredinom septembra uputio direktivno pismo kotarskim komitetima KPH za Kordun u vezi sa zadacima povodom izbora. »Uskoro će se sprovesti izbori za NOO-e prema Naredbi Vrhovnog štaba. Sve partijske organizacije će uskoro primiti brošuru koju je u vezi s izborima izdao Vrhovni štab i gdje se nalaze upute kako će se izbori sprovesti. Pitanje izbora jeste jedno od najvažnijih pitanja koje stoje danas pred našim partijskim organizacijama. Do primitka spomenute brošure i dok vam OK ne pošalje Odluke o tom pogledu nemojte otvarati izbornu kampanju.«[387]

Tada su već sve partijske organizacije na Kordunu bile zadužene za rad na pripremi i organizaciji izbora. One su imale dužnost da preko organizacija AFŽ-a i SMG provedu izborne pripreme. I ovdje, kao u Lici i na Baniji, jedan od osnovnih zadataka je bio da se u NOO-e izaberu najpošteniji i najodaniji ljudi za NOB-u.

Okružni komitet KPH za Karlovac izdao je i detaljna uputstva u skladu sa Septembarskom naredbom Vrhovnog štaba o načinu provođenja izbora. »Izbori se vrše na zboru svih seljaka na kojem će jedan drug podnijeti prijedlog — listu do koje je došlo u toku izborne kampanje. Oni koji se ne slažu s takvim prijedlogom, mogu podnijeti svoj zahtjevni prijedlog. Ako se podnese samo jedan prijedlog, treba pitati da li ima ko šta protiv, a ako nema, prijedlog se s aklamacijom prihvaća.

U slučaju dva ili više prijedloga, glasa se za te prijedloge tajno putem listića.«[388]

I Glavni štab NOV i PO Hrvatske pismom od 30. septembra 1942. upoznaje štabove svih operativnih komandi Hrvatske sa Septembarskim propisima i direktivnim pismom Josipa Broza naglašavajući, da izboru NOO-a treba prići sa što više pažnje i da štabovi operativnih zona trebaju dati svoja mišljenja kao i prijedloge i primjedbe u vezi sa sprovođenjem izbora.[389] Da bi se Naredba o izborima NOO-a što bolje razumjela na oslobođenom području i da bi se na osnovu nje što uspješnije pripremili i proveli izbori, CK KPH je krajem septembra 1942. izdao detaljne upute za organizaciju NOO-a na oslobođenom području. Na osnovu njih Okružni komiteti KPH Like i Karlovca su uputili svoja pisma kotarskim komitetima KPH s još detaljnijim uputama kako i na koji način treba pristupiti pripremi izbora za NOO-e. Tako 5. oktobra 1942. OK KPH za Liku, pored ostalog, piše kotarskim komitetima KPH: »U pogledu izbora NOO-a, u pomaganju i kontroliranju njihove djelatnosti, članovi Partije moraju imati uvijek pred očima rukovodeću ulogu naše Partije u narodnom

387 Direktlvno pismo OK KPH za Karlovac od 16. i 17. I 1942. HAK, OK KPH, kut. 2. ,

388 Zapisnik s Plenuma OK KPH za Karlovac od 16. i 17. IX 1942. HAK, f. OK KPH, kut. 2.

389 AIHRPH, Zgb. f. Glavnog štaba NOV Hrvatske 1942.

ustanku, koja mora doći do punog izražaja i u organizovanju aparata vlasti, vodeći strogo računa o etapi u kojoj se nalazimo i o najširem nacionalno-oslobodilačkom karakteru koju vlast NOO-a mora na toj etapi da ima.«[390]

OK KPH skreće pažnju svim kotarskim komitetima da već u prvoj polovini oktobra trebaju pristupiti biranju izborne komisije čije će imenovanje potvrditi komanda područja.[391]

Okružni komitet KPH Like, kao i OK KPH Karlovac, upozoravaju na veliku ozbiljnost izbora naglašavajući da novoizabrani NOO-i trebaju biti sastavljeni od najenergičnijih, najbeskompromisnijih i najodanijih pristalica NOB-e. »Oni moraju biti izraz odlučnosti i volje, da se još sa većom energijom vodi borba protiv okupatora i domaćih izdajnika, oni moraju povesti i organizirati našu pozadinu, učinivši sve, da se ostvari parola: »Sve za front« — »Sve za partizane«.[392] Na osnovu uputa GS NOVH od 2. oktobra 1942. partijske ćelije u jedinicama Prve operativne zone NOV Hrvatske već od 10. oktobra raspravljaju na svojim sastancima o pripremama za izbore NOO-a. »Što se tiče izbora za NOO-e, da bi NOO-i postali prava demokratska vlast, pravi izraz narodne volje i narodne borbe protiv okupatora i izdajnika trebamo dobro pripremiti narod za izbore.«[393]

Partijska ćelija štaba Prve operativne zone izradila je sredinom oktobra detaljna uputstva koja je uputila komandama u cilju upoznavanja boraca sa značenjem izbora za NOO-e i listom kandidata za odbornike.[391]

Navedeni dokumenti kazuju da su početkom oktobra počele detaljne pripreme za sprovođenje izbora, kako u pozadini, tako i frontu na području Like i Korduna. U njima su uz direktivno pismo CK KPH i Glavnog štaba NOV Hrvatske, bile angažirane sve partijske organizacije, organizacije AF2-a i SMG na slobodnom području Like i Korduna. Iako nema dovoljno sačuvanih dokumenata, na osnovu kojih bi se mogla izvršiti detaljna rekonstrukcija izvođenja prvih slobodnih izbora za organe narodne vlasti, ipak više podataka daju postojeći dokumenti Like i Korduna za razliku od Banije, iz kojih se može sagledati način priprema, masovno učešće organizacija i naroda u pripremama i provođenju izbora. U svim oslobođenim selima Like i Korduna, tokom oktobra i novembra, održavani su skupovi na kojima su prorađivani dokumenti i razna uputstva u vezi sa predstojećim izborima. Partijske ćelije su organizirale prikupljanje podataka o postojećim NOO-ima i odbornicima. Partijski aktivisti i odbornici bili su naročito angažirani u izradi spiskova partizana i njihovih jedinica da bi se izbori mogli provesti i na frontu kao i u pozadini.[395]

390 Muzej Like, Gospić, fase. 6, dok. br. 386.

391 Isto.

392 Pismo sekretara OK KPH Jakova Blaževića Kotarskom komitetu KPH Gospić, Muzej' Like, Gospić, fase. 6, dok. br. 390.

393 Pismo ćelija KPH Štaba I operativne zone NOVH upućeno CK KPH oktobra 1942, f. HAK, CK KPH — 4/322.

394 Isto.

395 HAK, f. OK KPH za Liku 1/27.

Okružni komiteti su zadužili pojedine svoje članove za obilazak sela u kojima su održavani pripremni sastanci, te su oni pomagali tamošnjim partijskim aktivistima u izvođenju priprema. Tako sekretar OK KPH, u izvještaju o političkim prilikama u Lici, piše 13. oktobra 1942. CK KPH
0 pripremi izbora i slijedeće: »U vezi s predstojećim izborima za NOO-e proučava se 'Naredba' i ostvaruju se pripremne radnje za te izbore. Osim općih tumačenja navedene 'Naredbe' i rada na pripremi izbora, poslat je jedan drug iz štaba da obiđe sve kotareve i u vezi sa kotarskim komitetima naše partije i ostalih narodnih organizacija pokaže pogodne ljude za kotarske izborne komisije, koji će biti predloženi Zoni, da bi ih imenovala. Odlučili smo a to se već provodi u život, da se organiziraju javna predavanja s diskusijom na kojima će se tumačiti 'Naredba' o izborima, tumačiti karakter i zadatke NOO-a da bi se preko toga prešlo na široke masovne sastanke. U smislu primjene propisa odredili smo druga Tomu člana biroa OK (Tomo Nikšić — op. autora) za kadrovika i on taj posao već uveliko obavlja. Čim obavimo taj posao poslaćemo vam skupljene podatke.«[396] U Lici je posebno značajno mjesto u kampanji za izbore imala oštra osuda upućena na savez četnika s okupatorom i ustašama, u cilju razobličavanja njihovog izdajničkog rada, kao i djelatnosti izbjegličke vlade. Nastojalo se da na predizbornim skupovima sudjeluje što veći broj omladine i žena, kako bi svojim mišljenjima i prijedlozima pomogli da se u NOO-e izaberu najbolji ljudi. Partijske organizacije su trebale prikupiti podatke o aktivnosti i radu dotadašnjih NOO-a jer se samo tako moglo u nove NOO-e predložiti i dotadašnje odbornike, koji su se isticali u radu
1 dobro obavljali svoje dužnosti. Uz pomoć partijskih organizacija komande područja su izvršile analizu teritorijalnog prostiranja pojedinih općina. Na osnovu toga su u izbornim pripremama dati prijedlozi o novoj teritorijalnoj podjeli onih općina koje su obuhvaćale veliki broj oslobođenih sela što je, s obzirom na udaljenost među njima, predstavljalo poteškoće u obavljanju zadataka NOO-a. Kao primjer je područje Kotarskog NOO-a Slunj. Do novembra 1942. ovaj Kotarski NOO pokrivao je i cijelo područje Plaščanske doline i njene okolice. Međutim, u predizbornim pripremama ovaj veliki oslobođeni teritorij je 22. novembra 1942. podijeljen na dva kotara. Novoformirani kotarski komitet KPH za Plaški od tada pokriva područje općina Plaškog, Modruša, Josipdola i iz ogulinskog Oštarija, te Kamenice i Tržića iz slunjskog kotara. On u predizbornim pripremama predlaže svoju kotarsku izbornu komisiju za pripreme i provođenje izbora. Tako je smanjeno područje kotara Slunj i olakšan rad, kako partijskih i drugih organizacija tako i NOO-a. Na osnovu prijedloga okružnih komiteta KPH, komande područja imenovale su općinske i kotarske izborne komisije koje su radile na pripremi i organizaciji provođenja izbora. Partijski aktivisti, predstavnici narodne i vojno-pozadinske vlasti, kao i rukovodstva masovnih organizacija, inicirali su čitav niz predizbornih skupština. Na njima se govorilo o karakteru narodne vlasti, provedbi izbora,

396 HAK, f. CK KPH 4/325.

kandidatima za NOO-e, ocjenjivao njihov dotadašnji rad i provođeno takmičenje između sela i pojedinaca, tko će više dati pomoći u hrani i odjeći za NOV i tko će u njene redove uputiti više dobrovoljaca.

Samo U. oktobra 1942. godine u gospićkom kotaru održano je 6 predizbornih skupština.[397] Okružni komitet KPH za Liku je povodom priprema za izbore izdao i zasebnu okružnicu koju je uputio svim kotarskim komitetima KPH na svom području. Ovi su na osnovu iste formirali propagandističke grupe za područje kotara i općina, sastavljene od najboljih aktivista NOP-a, koji su bili detaljno upoznati sa značajem i karakterom NOO-a. Njihovi članovi su obilazili predizborne skupove, objašnjavajući značaj prvih općih izbora za organe narodne demokratske vlasti. »Formirane su grupe za izbornu kampanju pri KK, u kojoj je sekretar član KK zadužen po liniji NOO, drug Stevo Vujnović, sa istom grupom je održan sastanak i date su im pismene direktive i upute. Članovi izborne kampanje su većinom sekretari općinskih biroa. Po općinama su formirane općinske izborne kampanje, kao i po selima seoske, gdje su zastupljeni predstavnici svih masovnih organizacija. S grupom za izbornu kampanju pri KK održat će se kratki kurs.«[398] Takve grupe radile su već u oktobru u svim oslobođenim kotarima Like i Korduna. Seminari ili kraći kursevi održavani su sa svim članovima grupa koji su radili na pripremama za izbore. U njima je znatno pomagala i partizanska štampa: »Predstojeći izbori za NOO-e predstavljaju veoma važan politički događaj u životu našega naroda i NOB-e. Zato su oni i pobudili veliko zanimanje u našoj partizanskoj i dobrovoljačkoj vojsci, ženama, omladini i narodu uopće. I nema sumnje da duboki značaj ovih izbora i leži upravo u tome, da putem pravih i istinskih narodnih predstavnika, kao organa nove vlasti, još jače učvrste i razviju narodnu vlast kako bi ona mogla nesmetano i pravilno rješavati svoje zadatke. Na oslobođenoj teritoriji bez zlokobnog terora stare vlasti, bez policajaca i žandara, bez nadmetanja i podmićivanja, žena, omladine, vojske, jednom riječju cio narod ima prilike, da sam bira svoje predstavnike i stvara svoju izvršnu i zakonodavnu vlast, novu narodnu demokratsku vlast, nad kojom ima pravo nadzora i koju može u svako doba smjeniti, ako ne radi kako treba i mora da radi.«[399]

I partijske organizacije u vojnim jedinicama posvećivale su punu pažnju pripremama i sprovođenju izbora. Tako je Štab Prve operativne zone 13. oktobra 1942. donio odluku da NOV aktivno potpomogne sve organizacije NOP-a u pripremama za izbore, naročito u njihovom pravilnom objašnjavanju.[400]

397 Skupštine su održane u selima: Barletama, Kiku, Mogoriću, Pavlović-Zavođu, Ploči i Vrepcu; Izvještaj Štaba gospićkog područnog bataljona od 14. X 1942. upućen Štabu Komande područja za Liku, AVII, Bgd, kut. 1907—5.

398 Izvještaj KK Gospić upućen 27. X 1942. Okružnom komitetu KPH za Liku, Muzej Like, Gospić, fase. 3, dok. br. 91.

399 »2ena u borbi«, br. 7—8 iz 1942, HAK, Zb. Per. kut. 7.

400 AVII, Bgd, kut. 1468, br. reg. 10—1/5.

Kotarski komiteti KPH upućivali su svoje pojedine članove i u vojne jedinice da pomognu u pripremi izbora.[401]

Kotarske izborne komisije ne samo da su u vojne jedinice slale delegate, koji su pomagali pri organizaciji priprema i sprovođenju izbora, nego su izradile i spiskove kandidata, kako za seoske tako za općinske i kotarske odbornike, po kojima se na predizbornim skupovima u vojsci raspravljalo. OK KPH je nastojao da se pripreme i izbori po mogućnosti provedu istovremeno u vojsci i pozadini. »Izbori u vojsci i pozadini trebaju se po mogućnosti provesti istovremeno. Drugovi iz vojske trebaju glasati za kandidate svojih seoskih, općinskih i kotarskih NOO-a. Kotarska izborna komisija treba da pošalje delegate u vojsku koji će tamo provesti izbore ili da imenuju povjerenike iz same vojske koji će dostaviti spiskove kotarskoj izbornoj komisiji. U vojsku treba poslati spiskove kandidata koji treba da se izaberu kao članovi seoskih, općinskih i kotarskih NOO-a. Treba da pomognete komisiju u tom poslu na taj način što ćete preko partizana koji se nalaze u komisiji, predlagati one koji trebaju sprovoditi izbore u vojsci.«[402]

Osim agitprop grupa, osnovanih pri kotarskim komitetima i komandama područja Like i Korduna, u Lici su u oktobru 1942. pri komandama područja radili već spomenuti i vojno-politički odbori. Ovi odbori, formirani kao kotarski i općinski, pomagali su općinskim i kotarskim komisijama u pripremama i provođenju izbora za NOO-e. Vojno-politički odbor za kotare Gračac i Donji Lapac u oktobru i novembru 1942, organizirao je predizborne skupštine u 31 selu.[403]

Kako se na oslobođenom području nalazio i velik broj izbjeglica, naročito na teritoriju kotara Gračac i Gospić, trebalo je riješiti i pitanje glasanja izbjeglica kao i izbore NOO-a za izbjeglice. U vezi s tim Kotarski komitet KPH Gračac je odlučio da se od izbjeglica na gračačkom području izaberu NOO-i za izbjeglice iz Bruvna i Mazina,[404] dok Kotarski komitet KPH Gospić, u svom pismu od 25. XI 1942, ističe da u »selima gdje se nalazi veći broj izbjeglica sa okupiranog teritorija trebaju isti birati svoje NOO-e.« Isto tako upućuje da u onim selima gdje je izbjeglica manji broj, »trebaju glasati za tamošnji NOO.«[405] O problemu izbora NOO-a za izbjeglice, 24. novembra 1942. godine, pisao je i sekretar OK KPH za Liku Jakov Blažević. »Veći broj izbjeglica bira svoje NOO-e, a ako ih je manje trebaju glasati za odbor sela u kome se nalaze.«[406] U cilju demokratičnosti

401 Iz pisma OK KPH za Liku od 14. XI 1942, upućenog Štabu I operativne zone Hrvatske, vidi se da je KK KPH Donji Lapac uputio u tu svrhu u 1. i 2. NO brigadu Dušana Rašetu, AVII, Bgd, kut. 1568, reg. br. 53/5.

402 Pismo OK KPH za Liku KK KPH od 25. XI 1942, HAK, fase. OK KPH za Liku 3/240.

403 CK KPH se nije suglasio da se i dalje formiraju vojno-politički odbori već da se i postojeći raspuste. U pismu od 16. XI 1942, upućenog OK KPH za Liku, CK KPH ističe da su ovi odbori suvišni, AIHRPH Zgb, CK KPH 42.

404 Zapisnik sa sastanka KK KPH Gračac od 15. XI 1942, HAK, f. KK KPH Gračac 1942.

405 Direktivno pismo KK KPH Gospić od 25. XI 1942. upućeno kotarskom rukovodstvu SKOJ-a, članovima kotarskog NOO-a, SKOJ-a, i terenskim radnicima Cukovca, Barleta i Ostrovice, HAK, f. KNOO Gospić 1942.

406 Muzej Like, Gospić, fase. 6, dok. br. 396.

dogovoreno je da se tamo gdje trebaju biti izabrana tri odbornika, predloži šest, sedam ili više kandidata. Time je trebala da dođe do punog izražaja volja naroda i demokratski postupak, kako u kandidiranju tako i u izboru odbornika. OK KPH upućuje partijske organizacije da u predlaganju treba biti elastičnosti i da je potrebno udovoljiti zahtjevima naroda. Zato je na skupu potrebno pitati da li pored predloženih ima još prijedloga za odbornika. Nakon utvrđivanja broja kandidata, način glasanja bio je ovakav: »Narodu se na zboru objasni detaljno stvar izbora i pročitaju se dva puta svi kandidati tako da ih prisutni narod uoči. Zatim se kaže, koliki je broj odbornika određen za to selo ili općinu. Svako glasa dizanjem ruke i to po redu za kandidate. (Objasniti da oni koji ne žele da glasaju za pojedince neka ne dižu ruku). Onda izbrojiti broj izdignutih ruku te kad je sa jednim završeno, nastavlja se posao sa drugim, trećim i tako dalje. Koji od njih tri, pet ili sedam dobije najviše glasova, ti su izabrani u NOO-e.«[407]

Samo u periodu od 27. septembra do 3. oktobra na području kotareva Gračac, Lapac, Udbina i Korenica održano je 15 zborova, 21 širi sastanak sa stanovništvom, 1 miting, 16 sastanaka sa seoskim NOO-ima, 16 sastanaka sa odborima AFŽ-a i 15 sastanaka sa odborima Saveza mlade generacije. U svega sedam dana organizirano je 85 raznih sastanaka i skupova na kojima je, ne računajući broj prisutnih na sastancima odbora NOO-a, SMG i AFŽ-a, prisustvovalo preko 5 600 građana.[408] Aktivnost u održavanju zborova bila je još veća tokom oktobra i novembra. Iz izvještaja Glavnog vojnog političkog odbora za kotare Gračac i Lapac, od 17. novembra 1942, saznajemo da je u tjednu održano 7 zborova na kojima je prisustvovalo oko 1 000 i organizirano 37 sastanaka sa više od 2 000 prisutnih ljudi. U toku tjedna ponegdje su održavana i po dva sastanka u prisustvu većine stanovnika određenog sela odnosno zaseoka. Predstavnici partijskih organizacija, NOO-a i vojske na tim skupovima govorili su o vojno-političkoj situaciji, o ulozi i značaju NOO-a, o NOB, oktobarskoj revoluciji, potrebi sveobuhvatnijeg prikupljanja odjeće i obuće za partizane, o razvijanju bratstva hrvatskog i srpskog naroda, o organizaciji pomoći porodicama boraca i si. Takmičilo se u održavanju analfabetskih tečajeva, političkih kurseva, čitalačkih grupa, u organiziranju zidnih i usmenih novina, u davanju kulturnih priredaba i dr.

Za druge kotareve Like i Korduna nema ovako sačuvanih podataka, ali iz izjava učesnika NOR-a saznajemo, da je i u drugim oslobođenim selima bila organizirana široka politička aktivnost. Tako su u oktobru održani masovni zborovi, mitinzi i sastanci u Mogoriću, Vrepcu, Divoselu, Poči-

407 Isto.

408 Zborovi su održavani u nizu sela i zaselaka. Tako je u Lapcu zboru prisustvovalo 275, Birovači 200, Oraovcu 300, Nebljusima 350, u Gajinama 300, u Strpcima 300, Kestenovcu 200, Buševiću 150, Tuliću 200, Mazinu 200, Osredcima 680, Zalužju 150, Gornjoj Suvaji 150, Dabašnici 150 i Kupirovu 175 lica. Rade Guberina, Izbori za organe narodne vlasti na slobodnoj teritoriji, Lika u NOB-u 1942, str. 725.

telju, Čitluku, Ploči, Mekinjaru, Krbavici, Buniću, Bjelopolju, Homoljcu, Turjanskom, Gornjem i Donjem Babinom Potoku, Kapeli i nizu drugih sela i zaselaka. Na oslobođenom području Like održano je više stotina zborova kojima je prisustvovalo više desetina hiljada stanovnika. Kao primjer je područje kotara Lapac i Gračac gdje je u 35 dana raznim skupovima prisustvovalo preko 20 000 mještana. Ti pripremni sastanci ne samo da su imali značenje za predlaganje novih odbornika, nego su stanovnici na osnovu dotadašnjeg iskustva javno iznašali i nedostatke u dotadašnjem radu, želeći da se rad NOO-a još više organizaciono poboljša. U pojedinim selima isticano je da siromašniji stanovnici više izdvajaju od imućnijih za pomoć izbjeglicama i NOV. Zato su tražili da se prilozi za partizane javno čitaju kako bi se svi upoznali tko koliko odvaja i da li je to ono što je najpravilnije. Narod sela Štrbaca žalio se »da im se uzima veliki ušur«, ističući da ne bi trebalo jednako oduzimati od siromašnih i imućnijih ljudi. Karakterističan je primjer sa sastanka u Cerovcima, kada su nakon izlaganja o autoritetu odbornika i njihovom radu mještani odustali da ponovo kandidiraju svoje dotadanje odbornike. Tako je narod iznosio niz pitanja, koja su zajednički na tim skupovima rješavana, što je i upućivalo na potrebu »da bi NOO-i trebali da iznose svoj rad pred birače.« Ovih nekoliko primjera ukazuje na političku zrelost birača i nastojanje stanovništva za demokratizacijom rada NOO-a, te željom za pravilnijim materijalnim opterećenjem prema imovinskim mogućnostima i većoj odgovornosti u izvršavanju svojih zadataka, kako odbornika tako i cijelih NOO-a. Raspravljajući na predizbornim skupovima o smještaju i zbrinjavanju izbjeglica, mobilizaciji za partizanske jedinice, brizi za ranjenike i pravilnije materijalno opterećenje u pomoći vojsci, raslo je svakodnevno interesovanje za predstojeće izbore. U izvještaju Komande područja, od 10. novembra 1942. godine upućenom Štabu I operativne zone, piše: »U gospićkom kotaru interes naroda za predstojeće izbore je ogroman, na području kotara Lapac i Gračac je prilično velik.«[100]

Naredbom Glavnog štaba Hrvatske, od 2. decembra 1942. godine a na prijedlog OK KPH za Liku, određeno je 5 izbornih kotarskih komisija za 5 ličkih kotareva slobodne teritorije. Ove komisije, odobrenjem Štaba Prve operativne zone, radile su na pripremi i organizaciji izbora još od oktobra mjeseca. Kotarska izborna komisija Gospića odredila je 26. novembra da se na općinskim izbornim zborovima izaberu delegati za kotarski plenum. Tako je općina Gospić trebala izabrati šest, Lički Osik i Lovinac po pet i Mogorić sedam, što je značilo ukupno 23 delegata. Gotovo u svim ličkim kotarima općinske i kotarske izborne komisije počele su raditi istovremeno, osim u lapačkom gdje su komisije počele raditi nešto kasnije. Na čitavom oslobođenom području zborovi za seoske i općinske NOO-e bili su predviđeni u istom danu, osim u kotaru Gospić gdje su seoski izborni zborovi bili predviđeni 2. decembra a općinski 6, i u kotaru

409 HAK, f. OK KPH 3 220.

Smrt fašizmu=Sloboda narodu!

GLAS ISTINE

God: I. 15.I.1943. Broj:4

ARHIVA

JEDAN NOVI OBRAČUN SA DRAŽINOM I MUSOLINIJEVOM VOJSKOM U GRAČACU.

Izrodi našeg naroda četnici Draže Mihailovića, počinili su svaka zla našim selima oko ličke pruge.

Još od prvih dana ustanka, kad su naši najbolji sinovi stupili u krvavu borbu sa ustaškim psima, da bi spasili živote našeg naroda, da bi očistili ljudoždere iz naše drage Like, četnici su stali na stranu Talijana i htjeli zaustaviti našu svetu oslobodilačku borbu. Od ustanka do danas, u toku dugog perioda junačke borbe našega naroda protiv tudjina i ustaških krvnika, četnici su se toliko ogriješili o naš narod, da su po zvijerstvima premašili i same ustaše. Danas, sa grozovitim batinjanjem i mučenjem primoravaju naš narod, koji je još pod čizmom talijanskog ropstva, da se bori protiv svoje sopstvene vojske za račun tudjina. Pale čitava sela, djecu i žene ubijaju, siluju i šišaju žene i djevojke sve u ime i za » kralja Petra i otadžbinu« Mnoga naša sela danas su pusta zgarišta, ne od ustaške ruke, nego baš od vojske Draže Mihailovića, od krvavih četnika.

I ovih dana pokazali su svoju runjavu dušu u najnovijem obliku. U hrvatskom selu Ričicama poklali su nekoliko desetina nevinog stanovništva medju kojima i ma najviše žena, djece i staraca, zatim su zapalili i najmanju kolibu u hrvatskom selu Guduri, sve pod zaštitom odvratnih italijanskih crnokošuljaca. Tako vojska londonske vlade radi u isto vrijeme kad se junački sinovi hrvatskog naroda bore rame uz rame sa srpkim junacima za svoju slobodu.

Ali nije samo to. Četničke aveti potpuno su opljačkale i srpsko selo Vrace, a nezaštićeno stanovništvo

Korenica gdje su seoski zakazani za 6. a općinski za 12. decembar. Najopsežniji i najznačajniji rad koji su provodili općinski komiteti KPH i izborne komisije, bio je oko pronalaženja kandidata za NOO-e i delegata za kotarske konferencije, među kojima je trebalo biti više žena i omladine nego do tada. Već od 5. novembra OK KPH je pristupio radu na predlagan ju kandidata, tako da su partijske organizacije o istima razgovarale više od mjesec dana prije izbora. Posebno su u ovim predizbornim pripremama bile angažirane organizacije AFZ-a i omladine, koje su se naročito zalagale da među kandidatima bude više žena i omladine. 20. novembra 1942. OK KPH Like upoznao je predstavnike kotarskih komiteta KPH i sa brojem delegata koji su trebali biti izabrani u Plenum Okružnog NOO za Liku. Tako je predviđeno da kotar Gospić, Gračac, Korenica, Udbina i Lapac predlože po pet, Perušić dva i Otočac 3 kandidata, što je značilo ukupno 30. U dvomjesečnoj predizbornoj kampanji organizacije NOP-a Like, rukovođene komunistima, razvile su veoma širok, intenzivan i vrlo značajan politički rad na oslobođenom području, kakav do tada nije bio poznat u ovim krajevima. Posebno značajni rezultati postignuti su u podizanju političke svijesti, što se odrazilo na cjelokupni život oslobođenog područja i pomoglo daljnjem razvoju NOB-e omogućivši tako bolji izbor članova NOO-a, a time i veći autoritet narodne vlasti. Na predizbornim konferencijama realizirani su stavovi o demokratičnosti u kandidiranju članova NOO-a. Na kandidacionim listama bilo je više kandidata od broja članova koje je NOO trebao imati. Tako je u Svračkovom Selu na listi bilo 19, u Pišaču 9, u Toliću 5, u Podlapači 9, u Jošanima 12, u Mekinjaru 13, u Komiću 12, u Poljicu 17, a birana su 3—5 odbornika.[410] Slično se postupilo s kandidiranjem i u drugim selima područja Like. U toku izbornih zborova bilo je i nesnalaženja i pojedinačnih nepravilnosti. »Bilo je pokušaja sa strane nekih nesigurnih elemenata svaki takav pokušaj bio je razbijen na energičan nastup omladine koja je uzela živog i velikog učešća u izborima.«[411]

Kako na seoskim, tako i na općinskim i kotarskim listama bilo je više kandidata od broja koje je trebalo birati. U Podlapcu je kandidirano 13, u Mekinjaru 10 i u Udbini 19, a birano je svagdje po 7 odbornika. Na svih 18 općinskih izbornih zborova (4 u gospićkom, 4 u koreničkom, 3 u udbinskom, 3 u donjolapačkom, 3 u gračačkom i 1 u otočačkom kotaru) bilo je više predloženih kandidata od biranih. Pri izboru općinskih NOO-a birani su delegati za kotarske izborne konferencije. Iako je bilo određeno prema veličini općine da se izabere 5—7 delegata, predlagano je daleko više. Tako je općina Podlapac kandidirala 13 a birala 6, Udbina 19 a birala 12, Mekinjar 17 a birao 8. I u drugim kotarevima Like postupilo se na isti način.

410 Izvještaj OK KPH za Liku od 23. XII 1942, upućen CK KPH, HAK, f. OK KPH za Liku 1 '81.

411 HAK, f. OK KPH za Liku 1/81.

Iz izvještaja OK KPH za Liku, upućenog CK KPH 5. XI 1942, vidimo da su izbori na području Like bili predviđeni za 20. novembra 1942. Međutim, kako su pripreme bile opsežne i u njima učestvovao velik broj stanovnika, Plenum OK KPH za Liku je 20. novembra 1942. zaključio da se izbori za nove NOO-e provedu od 1. do 10. decembra i da se obavezno u sve brigade, bolnice, ambulante i vojne radionice pošalju predstavnici kotarskih komiteta KPH koji će pripremiti i pomoći pri izvršenju izbora.[412] Tako je kotarski komitet KPH za Gospić 24. XI 1942, na osnovu navedenog zaključka OK KPH, uputio pismo svim svojim općinskim komitetima, rukovodstvima SKOJ-a, AFŽ-a i članovima kotarskog NOO-a da sve pripreme za izbore trebaju biti završene do kraja novembra, a da se izbori provedu od 1. do 10. decembra.[413]

I u lapačkom kotaru pripreme su izvršene do 29. XI i predviđeni kandidati kako za seoske, tako i općinske i kotarske NOO-e.[414] I u drugim kotarima pripreme su završene do određenog roka.

Gotovo istovremeno vršene su pripreme i na oslobođenom Kordunu. Radi što pravilnijeg tumačenja Naredbe o izborima NOO-a, OK KPH za Karlovac je početkom novembra 1942. organizirao trodnevni kurs kojem su prisustvovala po dva člana iz kotarskih komiteta Vojnića, Veljuna, Vrginmosta, Slunja i Plaškog, te po jedan iz terenskih bataljona i organizacija AFŽ-a i omladine.[415] Kotarski komiteti izvršili su i analizu rada pojedinih dotadašnjih odbornika, te su već u pripremama za izbore mogli znati koji od dotadašnjih odbornika ne bi trebao više biti biran u organe vlasti. Isto tako komiteti su na skupovima iznosili i prijedloge u vezi općina, koje zbog veličine treba podijeliti radi lakšeg i efikasnijeg rada. Pripreme za izbore odvijale su se i u jedinicama NOV kao i u partizanskim bolnicama i radionicama. »Priređuju se razne priredbe, održavaju se sastanci, konferencije i zborovi. Nema sela gdje nisu dva, tri puta i više održavana narodna zborovanja i dogovaranja.«[418] I ovdje kao i u Lici, stotinama predizbornih zborova birača narod se masovno odazivao. Političke pripreme za izbor, i na fronti i pozadini kao i izborne agitacije, postale su dio borbe za novu demokratsku vlast. U periodu priprema za izbore OK KPH za Karlovac je posvećivao naročitu pažnju stvaranju NOO-a u pojedinim hrvatskim selima. »Naša je dužnost da pomognemo hrvatskom narodu da se oslobodi takve vlasti i uspostavi svoju pravu narodnu vlast.«[417]

412 Muzej Like, Gospić, fase. 6, dok. br. 393.
413 HAK, *i.* ONOO-a za Liku 1/45.
414 HAK, f. CK KPH 6/576.
415 Izvještaj OK KPH Karlovac od 28. X 1942. upućen CK Hrvatske, HAK, f. OK KPH Karlovac, kut. 4.
416 »Narodni borac«, br. 10 od 15. XII 1942, str. 19—20.
417 OK KPH za Karlovac 15. X 1942. godine — svim partijskim organizacijama i partijcima karlovačkog okruga, HAK, f. OK KPH, kut. 2.

Iz sačuvanih dokumenata se vidi da su i ovdje pripreme za izbore obavljane u vrlo teškim i složenim uslovima. Velik broj stanovništva bio je bez hrane, a mnoga sela su bila popaljena i stoka opljačkana.[418]

Ni ovako teške prilike na Kordunu nisu onemogućavale pripreme i provođenje izbora. »NOO-i imadu da postanu jača i bolja pozadina, zato će se i pristupiti izboru novih odbora. NO odbornici imadu da budu pravi predstavnici svoga naroda, te u pozadini drže čvrstu saradnju i borbu kao što čine i partizani na frontu.«[419]

Pripreme za izbore provođene su ovdje kao u Lici i Baniji pod parolom »Svi u partizane!« »Sve za partizanski front!« »Dolje protunarodne vlasti!« »Živjeli narodnooslobodilački odbori!« »Živjelo borbeno jedinstvo Srba, Hrvata i Muslimana!« »Žene sve na izbore!« »Birajmo poštene, časne i borbi odane ljude!« »Izgradimo zimske nastambe!« »Nijedno zrno okupatoru!«. U selima Korduna mogle su se svakodnevno susresti pored ovih i niz sličnih parola posvećenih prvim izborima na oslobođenom području. Osma kordunaška divizija i partizanski odredi, zajedno sa jedinicama Banije i Like, u borbama protiv neprijatelja oslobodili su mnoga mjesta i manje gradove. Izborom najboljih i NOP-u odanih ljudi, žena i omladine NOO-i su trebali politički učvrstiti vojne uspjehe i osigurati potpuno jedinstvo fronta i pozadine. Kao politički organi borbe i narodne vlasti, oni su trebali rješavati niz zadataka koji su pred njih bili postavljeni zaključcima s Prvog zasjedanja AVNOJ-a. U predizbornoj kampanji sela su se međusobno takmičila u sakupljanju hrane i odjeće, u mobilizaciji ljudstva za partizane i drugim aktivnostima u korist NOP-a. Na pripremnim zborovima iznašali su se imenični podaci za sve one koji su se javili u partizane, kao i imena onih koji su dali prilog za vojsku ili bolnice. Na predizbornim skupovima prorađivani su razni materijali vezani za NOB, govoreno je o ustrojstvu i zadacima NOO-a, kao i o razlici stare i nove vlsati.

418 O teškim prilikama na Kordunu piše u zapisniku s Konferencije seoskih, općinskih 1 kotarskih NOO-a od 27. oktobra 1942. godine: »Na području općine Primišlje nalazi se 630 kuća koje nemaju za svoje obitelji hranu ni do februara 1943. godine. Oko 200 vagana žita prikupljeno je za partizane i spremljeno u zemunice, 20 vagana žita sakupljeno je za centralnu bolnicu.« U općini Veljun ustaše su do tog vremena od 553 kuće zapalile 192, a na istom području smješteno je 900 izbjeglica iz općine Cvijanović Brdo. U ovoj općini bilo je 292 kuće, a ustaše su spalile 283, tako da je ostalo samo 9 kuća. 1 838 stanovnika bilo je bez krova, a 452 i bez hrane. Pored svih ovih nedaća ovi stanovnici su sakupili među sobom 192 vagana žita za partizane. U općini Klokoč ustaše su od 700 kuća spalile 335, a bez hrane je ostalo 775 ljudi. U općini Perjasica od 748 spaljeno je 383 kuće, a neprijatelj je opljačkao hranu, popalio sijeno, opljačkao stoku. U općini Dubrave spaljeno je 138 kuća, a ustaše su opljačkale stoku, pronašle i opljačkale žito iz zemunica. U općini Skrad spaljeno je 229 kuća ali i pored toga na njenom području smješteno je 425 izbjeglica iz drugih općina. Mnogo bolja situacija nije bila ni u općini Kordunski Ljeskovac. Stanovništvo ove općine bilo je izbjeglo u sela Močila i Zbjeg. Ustaše su pobile više od 2 000 žena i djece iz općine Kordunski Ljeskovac. Ovo izbjeglo stanovništvo kasnije je bilo raspoređeno na područje kotarskog NOO-a Veljun i to u općine Perjasica, Dubrave i općinu Plaški slunjskog kotara. Kasnije pod udarom neprijateljske ofanzive ovo stanovništvo je izbjeglo dalje na područje Like i Bosne. HAK, f. OK KPH za Karlovac, kut. 3.

419 HAK, f. OK KPH za Karlovac, kut. 5.

Prema zaključku OK KPH za Karlovac, sve pripreme za izbore trebale su biti obavljene do sredine novembra 1942. godine i izbori provedeni u vremenu od 22. do 29. XI. Međutim, 4. novembra 1942. OK KPH je izmijenio ovaj zaključak i uputio kotarske komitete KPH da se na čitavom području izbori provedu u vremenu od 29. XI do 7. decembra. Do tog vremena i sve partizanske jedinice, kao i straže pri NOO-ima, prorađivale su materijale za izbore. U toku predizbornih priprema NOO-i su gotovo svu svoju djelatnost razvijali na ekonomskom području, na području materijalnog snabdijevanja vojske, fronte, te smještaju i ishrani pogorjelaca. Oni su se pokazali sposobni za obavljanje svih ovih poslova. »Dovoljno je ako napomenemo da u kotaru Slunj imade 45 posto uništenih domova, Vrginmost 85 posto, Vojnić 65 posto, a Veljun 30 posto i da su odbori samo iz tih kotareva imali mjesecima na brizi 10—15 hiljada pogorelaca što su upravo uzorno svladali. Uz zbrinjavanje pogorelaca i brigu za vojsku treba napomenuti obiman rad odbora na razvijanju razmjene između pojedinih krajeva i na organizaciji sprečavanja trgovine i prometa s neprijateljskim teritorijem, što je od velikog ekonomskog značaja za život na oslobođenom području. U svim su se ovim pitanjima NOO-i najčešće pokazali pravim organima narodne vlasti i postigli značajan uspjeh.«[420]

U toku izborne kampanje prikupljeni su veliki prilozi u novcu, hrani, odjeći i obući za NOV. »Selo Krnjak potpuno je spaljeno. Selo je siromašno i potpuno upropašteno, ali za partizane se daje. Nitko ne žali. Sakupljeno je 40 litara pšenice, 350 litara kukuruza, 20 litara prosa, 320 litara graha, 20 vagana krumpira, 8 peškira, 2 plahte, 1 metar platna, 2 para čarapa, 3 para rukavica, 3 para kapa i 1 100 kuna u gotovom. U partizane se javilo 26 lica, od toga 10 muškaraca i 16 žena.«[421]

I iz niza drugih dokumenata se vidi da se narod takmičio u toku priprema i samih izbora tko će dati više za NOP. Stotine mladih boraca, muških i ženskih, javilo se u toku te kampanje u partizanske jedinice. »Samo u četiri popaljena i mobilizaciono gotovo iscrpljena kordunska kotara Slunj, Vrginmost, Veljun i Vojnić od 10—19. XII ove godine javilo se u partizane 472 muškarca i 185 drugarica, a preko 110 000 kuna dobrovoljnog priloga, na stotine pari rukavica, džempera, čarapa, oko 1 000 vagana hrane i dr. sakupljeno je u tim selima.«[422]

Sve ovo govori o tome da je narod Korduna i tokom priprema za izbore provodio pravu materijalnu, ljudsku i političku mobilizaciju u borbi protiv okupatora i njegovih slugu.

Prvog decembra 1942. GŠ NOV i POH je Naredbom br. 26 imenovao članove kotarskih izbornih komisija za izbore NOO-a u sva četiri oslobo-

420 Članak »U izbornoj kampanji«, objavljen u »Narodnom borcu« od 15. XII 1942. HAK, kut. 8.

421 Vjesnik NOF Hrvatske, godina III, januar 1943, HAK, kut. 8.

422 Isto.

đena kotara Korduna.[423] Ove komisije uz pomoć partijskih organizacija NOO-a, organizacija AFZ-a i omladine obavljale su sve poslove u pripremi i vršenju izbora. Prema zaključku Plenuma OK KPH za Karlovac, od 25. novembra 1942, izbori na Kordunu trebali su se održati na čitavom oslobođenom području u vremenu od 13. do 30. decembra, izuzev u slunjskom i plaščanskom kotaru, gdje su predviđeni od 20. do 25. decembra.[424]

Dani izbora za NOO-e na oslobođenom području Like i Korduna bili su pretvoreni u praznike. Po selima su ispisane parole i izvješeni štampani plakati koji su birače pozivali na izbore. Oni su objašnjavali karakter i značaj općih izbora.

U razdoblju od decembra do kraja marta 1943. godine izbori za NOO-e provedeni su na čitavom oslobođenom području Like i Korduna.

U vremenu od 1—10. decembra sprovedeni su izbori za seoske, općinske i kotarske NOO-e u kotarima Udbina, Gospić, Donji Lapac, Gračac i Korenica. Iz sačuvanih dokumenata se može zaključiti da su na oslobođenom području Like održana 122 seoska izborna skupa, na kojima je izabrano 690 odbornika za seoske NOO-e među kojima je bilo više žena i omladine nego do tada. Najviše žena izabrano je u NOO-e u koreničkom kotaru — 64 (oko 40% ukupnog broja odbornika), od čega 36 omlađinki.[425]

Izbori za seoske odbore u udbinskom kotaru obavljeni su 5. i 6. decembra u 15 sela, i općinski u 3 općine: Udbini, Mekinjaru i Podlapači. »Hrvatski narod sela Podlapače okupio se je na izbornom zboru u svom selu da bira svoje predstavnike narodne vlasti koji će kovati borbeno jedinstvo srpskog i hrvatskog naroda.«[426]

Iako je u ovom kotaru već do tada bilo potpuno spaljeno šest sela i dva djelomično, s ukupno 680 kuća, u toku izbora i na ovom području sakupljen je veći dobrovoljni prilog u hrani i odjeći za NOV i partizanske bolnice.[427]

423 Naredbom broj 26 Glavni štab NOV i POH imenovao je članove izbornih komisija: Kotar Plaški: Grba Dane iz Međedaka, općina Kunić, metalski radnik, Tarabić Đuro Iz Tržića, općina Tržić, seljak, Pribanić Mića iz Kamenice, općina Tržić, seljak,. Kovačević Darinka iz Latina, općina Plaški, seljakinja, i Vorkapić Mileta iz Vojnovca, općina Plaški, seljak.
Kotar Slunj: Ilić Svetko iz Gornjeg Primišlja, seljak, Kosanović Mile iz Bjeljevine, općina Močila, seljak, Katić Adam, Slunj, opančarski radnik, Belković Jure, Podmelnica, općina Slunj, seljak, Paulić Bara iz Cvitkovića, općina Slunj, seljakinja.
Kotar Veljun: Tumbaš Boja iz Slivnjaka, općina Veljun, seljakinja, Perić Jovo iz Klanca, općina Perjasica, seljak, Cindrić Ivan iz Donje Gline, općina Slunj, seljak, Bunčić Despot iz Catrnje, općina Skrad, radnik, Pajić Dušan iz Točka, općina Perjasica, seljak.
Kotar Vojnić: Basara Miloš iz Svinjarice, općina Krnjak, seljak, Balčin Jovo iz. Krnjaka, općina Krnjak, gruntovničar, Mihajlović Desanka iz Krnjačkog Grabovca, općina Krnjak, seljak, Opačić Mira iz Brezove Glave, općina Tušilović, partizan, Petrović Miloš iz Ruševice, općina Krstinja, partizan.

424 Zapisnik sa sastanka Plenuma OK KPH Karlovac od 25. XI 1942, HAK, f. OK KPH, kut. 3.

425 Neđa Drakulić, Izbori, zadaci i metod rada NOO-a u koreničkoj općini 1942—1943, HAK, Zb. 6, str. 526.

426 AIHRPH, Zb. Per. 25/130, Udbinski vjesnik, str. 3.

427 Izvještaj KK KPH za kotar Udbinu od 9. XII 1942, HAK, f. OKKPH za Liku 2/89.

I za ovaj kotar je karakteristično da je za nove NOO-e predložen daleko veći broj kandidata nego što je trebalo da bude birano. Tako je za seoske NOO-e predloženo 149 kandidata, a biran je 51. Za tri općinska NOO-a kandidirana su 62, a biran je 21 odbornik.[428] Ovaj podatak kao i veliki broj birača koji su izašli na izbore ukazuje da su izbori u ovome kotaru izvršeni na »najdemokratskiji način, slobodnom voljom naroda.«[429]

Na ovom području već 6. decembra 1942. održana je kotarska izborna konferencija u prisustvu 26 delegata među kojima su bile i tri žene. Plenum se konstituirao i izabrao Izvršni odbor od 5 članova.

U gospićkom kotaru izbori su sprovedeni u 11 oslobođenih sela i četiri općine. U prisustvu 95Vo birača izabrano je 58 odbornika za seoske NOO-e, od kojih su 14 bile žene. U općinske NOO izabrano je 25 odbornika, među kojima i 6 žena. Izbori za općinske NOO-e provedeni su za općinu Gospić, Lički Osik, Lovinac i Medak u prisustvu 100% birača.[430]

I kotarska izborna konferencija za kotar Gospić, u prisustvu 17 delegata od 23 izabrana (15 iz pozadine i 2 iz vojske — dok ih 6 iz vojske nije moglo prisustvovati), izabrala je 27. XII 1942. svoj Izvršni odbor od 5 članova.[431] Na ovom području tokom izbora osnovani su i akcioni NOO-i u Starigradu, Kruščici, Vukšiću i Mušaluku, koji su politički djelovali u svojim selima i radili na prikupljanju odjeće i obuće za partizanske jedinice.[432] U gračačkom kotaru izbori su provedeni u svih 17 oslobođenih sela. Ovdje je izabran i odbor za izbjeglice koje su se nalazile u Mazinu. Izbori za seoske NOO-e provedeni su 5-og a za općinske (Bruvno, Mazin, Gračac) 6. decembra 1942. Prema izvještaju OK KPH za Liku, upućenog CK KPH 23. XII 1942, izbori na ovom kotaru provedeni su uz najveće učešće naroda »u znaku stvarnih velikih manifestacija za NOB-u.«[433]

Na seoskim i općinskim izborima izabrana su 104 odbornika od kojih su 23 bile žene.[434] Kotarska izborna konferencija za Gračac održana je 27. decembra u prisustvu svih 30 izabranih delegata, konstituiran je Plenum 1 izabran Izvršni odbor od 5 članova.

Na području kotara Donji Lapac izbori su također provedeni 6. decembra 1942. »Seoski izbori protekli su s ovakvim interesom u selima lapačkog kotara:

u općini Srb na 20 izbornih zborova glasalo je 2 422 a imalo je pravo 2 966 glasača,

428 Prvo zasjedanje AVNOJ-a, Zbornik radova naučnog skupa, Bihać, 1966, str. 156.

429 Izvještaj kotarske izborne komisije za Udbinu, HAK, f. Kotarskog NOO-a Udbina, kut. 2.

430 Izvještaj KK Gospić od 20. XII 1942.upućen OK KPH za Liku, HAK, f. OK KPH za Liku, 2/70, Izvještaj KK KPH zaGospić od 7. I 1943, Muzej Like,Gospić, fase. 6, dok. br. 811.

431 Isto.

432 Izvještaj KK KPH Gospić upućen OK KPH za Liku 8. XII 1942. Muzej Like, Gospić, fase. br. 3, dok. br. 100.
Izvještaj KK KPH Graćac od 10. I 1943. upućen OK KPH za Liku, HAK, *1.* OK KPH za Liku 2/101.

433 HAK, *t. CK* KPH — 6/654.

434 HAK, f. OK KPH za Liku 1/81.

u Doljanima na 5 izbornih zborova glasalo 1 140, a imalo je pravo 1 490 glasača, u D. Lapcu na 15 izbornih zborova glasalo je 2 630, a imalo je pravo 3 545 glasača.

Ukupno glasalo: 6 192, a imalo pravo 8 000 glasača.«[433]

Dok su u ovom kotaru na seoskim izbornim zborovima birači bili zastupljeni sa više od 70%, na općinskim izbornim zborovima prisustvo je bilo daleko manje. Tako je u općini Srb na općinskim izborima učestvovalo 50% a u općini Doljani 40% birača. Do 20. decembra na području ovog kotara provedeni su izbori i u selima Buševiću, Kalatima, Kestenovcu i Bosanskom Štrpcu gdje je od 828 birača za seoske NOO-e glasalo 656.[436]

Kotarska izborna konferencija za donjolapački kotar održana je 11. januara 1943. godine u prisustvu 17 od 27 izbornih delegata. I ovdje su bili odsutni delegati iz vojske. Konstituiran je Plenum i izabran Izvršni odbor od 3 člana. Iz nekoliko sačuvanih dokumenata vidi se da su izbori na ovom kotaru provedeni pravilno u svim selima osim u Doljanima i Oravcu. U ovim selima nisu izvršene temeljite pripreme pa su u seoski NOO Doljani u većini izabrani odbornici koji su bili u partizanskim jedinicama tako da novoizabrani odbor nije mogao funkcionirati, a u selu Oravcu izborni povjerenik nije brojao glasove onih kandidata koji su bili preko određenog broja potrebnih odbornika a i svojoj sestri je zabranio da glasa za jednog od kandidata. Zato je na prijedlog OK KPH kotarska izborna komisija poništila izbore u ovim selima te su oni ponovljeni 12. decembra 1942. »Pri ponovnom izboru čitavo je selo jednodušno izabralo novi odbor, tako da je u selu zavladalo veliko zadovoljstvo. Nije nikakvo čudo što su stariji ljudi vraćajući se sa izbora govorili da ovakve slobodne izbore nikada nisu zapamtili. Narod se mogao uvjeriti da naše vlasti budno čuvaju demokratski karakter izbora i narodne vlasti«, pisala je »Borba« 10. januara 1943.

U koreničkom kotaru izbori za seoske i općinske NOO-e provedeni su od 6—10. decembra 1942. Na području općine Korenice izabrano je 14 seoskih NOO-a sa 52 odbornika, od kojih 32 muškarca, 8 žena i 12 omladinaca.[437]

I za ovaj kotar kotarska izborna konferencija održana je 27. decembra u prisustvu 25 delegata, među kojima je bilo i 6 omladinki. Oni su na Plenumu izabrali Izvršni odbor od 5 članova od kojih i jednu ženu.[438] Na području brinjskog, otočačkog i perušićkog kotara, osim u nekim selima, izbori nisu bili sprovedeni. Na navedenim kotarskim izbornim konferencijama izabrani su delegati za okružnu konferenciju iz svakog kotara po pet, osim otočačkog iz koga su delegirana tri i brinjskog dva, jer u njima još tada nisu postojali uslovi za izborni postupak.

435 Izvještaj KK KPH za Donji Lapac, upućen OK KPH za Liku 10. I 1943, HAK, fase. OK KPH za Liku 2/100.

436 Izvještaj OK KPH Like o izborima za NOO-e upućen CK KPH 23. XII 1942, HÀK, f. CK KPH 6/654 i 1/67.

437 Izvještaj KK KPH za Korenicu od 15. januara 1943, HAK, f. OK KPH za Liku 3/280.

438 Rade Guberina, nav. rad, Lika u NOB 1942, str. 733.

Okružni komitet KPH za Liku planirao je da se krajem januara 1943. godine održi okružna izborna konferencija. Međutim, do nje nije došlo zbog početka 4. neprijateljske ofanzive.

Upravo kad su izbori za općinske, seoske i kotarske NOO-e u Lici privođeni kraju, otpočelo se sa izborima na Kordunu. OK KPH za Karlovac odlučio je da se izbori provedu u vremenu od 16. do 20. decembra 1942. Tako su na području kotara Vojnić izbori provedeni 18, 19. i 20. decembra. Na ovom kotaru na seoske izborne zborove izašlo je 80% birača. Općinski NOO-i Krnjaka, Krstinje, Tušilovića, Utinje i Vojnića, za razliku od seoskih, izabrani su uz 50% upisanih birača. I ovdje kao i u Lici, na općinske izbore izišlo je manje birača nego na seoske jednostavno iz razloga što su se izbori održavali uglavnom u sjedištu općine, te su birači na izborne zborove trebali pješačiti ponegdje i više od 12—13 km po veoma lošem vremenu i velikoj zimi. Tako zbog ovih nepogodnosti, te slabe odjeće i obuće, veći broj stanovništva nije mogao doći na općinske izbore, pogotovo ne stariji ljudi i žene. Ponegdje ovim neprilikama pridružile su sa i slabije, bilo političke bilo tehničke izborne pripreme.[439] Na području kotara Veljun izbori za seoske i općinske NOO-e provedeni su u vremenu od 21. decembra 1942. do 6. januara 1943. godine. Na općinskim izborima za općinske NOO-e Cvijanović Brdo, Gornje Dubrave, Klokoč, Perjasica, Skrad, Veljun i Cetingrad prisustvovalo je 65% birača. Gotovo u svim selima izbori su se pretvorili u narodne svetkovine. Samo u nekim selima, gdje nisu izvršene detaljne pripreme bilo je manjih propusta i grešaka. Tako prilikom izbora Općinskog NOO-a za Veljun bilo je otpora od strane pojedinih muškaraca da se na kandidatsku listu stave i žene. To je dovelo do odgađanja izbora i do njihovog ponovnog sprovođenja.[440]

Na području kotara Vrginmost seoski izbori su provedeni 28. a općinski 30. decembra. I ovdje su birači na području općina Bović, Ostrožin, Perna, Sjeničak i Vrginmost i na seoske i na općinske izborne zborove dolazili u povorkama s transparentima. Birači općine Perna na općinski izborni skup došli su i pod crvenim zastavama.[441]

Kako do kraja 1942. nisu provedene sve pripreme za izbore na području slunjskog kotara, oni su u ovom dijelu Korduna kao i na dijelu kotara Plaški, provođeni u vremenu od 3. od sredine januara 1943. Zahvaljujući upornom radu partijskih organizacija, izborne komisije uspjele su i na ovom području izvršiti sve potrebne pripreme i provesti izbore do sredine januara 1943. Kako je ubrzo počela 4. neprijateljska ofanziva, odbori se nisu uspjeli konstituirati sve do 6. marta 1943. godine.[442] Kotarske izborne konferencije izabrale su delegate za Okružnu konferenciju NOO-a za Kordun. Međutim, predviđena za 22. januar 1943, nije se mogla održati zbog otpočinjanja ofanzive.

439 Izvještaj Komande područja Korduna od 21. XII 1942. HAK, f. OK KPH za Karlovac, kut. 2.

440 Izvještaj KK KPH od 6. februara 1943. HAK, f. OK KPH za Karlovac, kut. 4.

441 Izvještaj KK KPH Vrginmost od 13. januara 1943. upućen OK KPH za Karlovac, HAK, f. OK KPH za Karlovac kut. 4.

442 HAK, f. CK KPH 13/610.

Upravo kad su izbori za seoske, općinske i kotarske NOO-e bili u toku na području Korduna, na Baniji su tek otpočele pripreme za njihovo sprovođenje. »Uslovi za provođenje izbora sazreli su u potpunosti jedino u glinskom kotaru. Na dvorskom kotaru uslovi postoje samo u nekim općinama, dok na petrinjskom samo u nekim selima jedne općine. Na kostajničkom i sisačkom kotaru izbori su nemogući zbog toga što je to još neoslobođeni teritorij, ali u kome se osjeća naš uticaj, gdje se prilike sve više razvijaju u korist NOB-e.«[443] Iz malog broja sačuvanih dokumenata saznajemo da su pripreme sredinom decembra 1942. za izbore na Baniji zaista počele samo na glinskom i dvorskom kotaru. »Tehničke pripreme za izbore već se vrše. Predložene su izborne komisije sa kojima se već radi da bi im što jasnija bila njihova dužnost u sprovođenju izbora. Dan izbora nismo odredili zbog nejasne situacije, ali smo mišljenja da ih sprovedemo koncem ovog mjeseca ukoliko prilike budu normalne. Na glinskom i dvorskom kotaru moći ćemo ih sprovesti potpuno pravilno, dok na petrinjskom i kostajničkom u nekim općinama moraćemo pristupiti samo reorganizaciji, biranju bez općinskih zborova.«[444]

Tako je Okružni komitet KPH za Baniju, uz pomoć organizacija AF2-a i omladine,[445] otpočeo pripreme za izbore na glinskom i dvorskom kotaru. Prvog januara 1943. kotarski komitet KPH za Glinu uputio je svim partijskim organizacijama svog područja pismo sa detaljnim uputama kako provoditi kampanju, koje parole upotrebljavati i kakve ljude treba birati "u NOO-e da bi oni bili prava demokratska vlast. I ovdje, kao i na dvorskom kotaru, na svim zborovima govorili su predstavnici Partije, NOO-a i vojske. Isticali su se zadaci NOO-a kao i njihove razlike od organa bivše jugoslavenske vlasti, govoreno je o izdajničkoj ulozi jugoslavenske vlade u Londonu, reakcionarnom vodstvu HSS-a na čelu sa Mačekom, kao i o pojedinim greškama u radu nekih NOO-a i odbornika ukazujući i na taj način na potrebu biranja u organe narodne vlasti najpoštenijih i NOB-i najodanijih ljudi.[445]

Posebnu aktivnost u pripremama za izbore pokazale su i ovdje, kao u Lici i Kordunu, skojevske organizacije. »Danas, kada su na pragu novi izbori, kada je blizu dan kada će narod moći sa punim pravom da bira sebi narodnu vlast, vlast koja će zaista raditi za narod i zastupati narodne interese, nameće se pred sve skojevske organizacije zadatak da povedu široku predizbornu kampanju za izbore narodne vlasti koji su pred nama.

Skojevska rukovodstva trebaju da vode računa ko će da uđe u NOO-e, gdje treba da uđu čestiti omladinci i omladinke, oni koji su obljubljeni

443 Izvještaj OK KPH upućen OK KPH 14. XII 1942, HAK, f. CK KPH—6/662.

444 Izvještaj OK KPH za Baniju od 8. januara 1943. upućen CK KPH, HAK, f. CK KPH 7/752.

445 AF2 ima tada organizirano 10 650 žena u 167 seoskih, 19 općinskih, 4 kotarska'i 1 okružnom odboru. U SMG bilo je tada na Baniji obuhvaćeno 6 427 mladih u seoskom odboru, a u SKOJ-u 1 363 svrstanih u 141 aktivu. HAK, f. CK KPH 7/752. 151

446 HAK, f. OK KPH za Baniju 2/14 i 2/118.

kod masa, koji imaju autoriteta i koji će moći zaista da odgovore ulozi koja će im se dati njihovim izborom u NOO.«[447]

U predizbornoj kampanji, kao i na oslobođenom području Korduna i Like, vođena je široka akcija u mobilizaciji za NOV i sakupljanju priloga, kako za siromašno stanovništvo tako i za partizanske jedinice, bolnice i radionice. Ova akcija vođena je krajem decembra 1942. ne samo na području dvorskog i glinskog kotara, gdje su vršene pripreme za izbore, nego 1 u oslobođenim selima petrinjskog i kostajničkog kotara. Gotovo nije bilo kuće koja nije dala svoj prilog za NOV. Navodim samo primjer općine Šušnjar čija su sela već dotad nekoliko puta paljena i pljačkana, čiji su stanovnici i pored toga na predizbornim skupovima dali: 4 284 kg kukuruza, 147 kg pšenice, 3 504 kg krumpira, 947 kg graha, 129 kg masti i 13 150 kuna. Na dvorskom kotaru stanovnici Donjeg Javornja sakupili su 2 278 kg kukuruza, 2 718 kg krumpira, 1 197 kg graha, 157 kg masti, 130 kg pšenice, 275 kg zobi i 1132 kg sijena.[448] Ili stanovnici sela Brestika, koje je gotovo bilo ekonomski iscrpljeno, na jednom predizbornom sastanku izdvojili su kao pomoć vojsci 955 kg kukuruza, 790 kg krumpira, 471 kg graha, 47 kg masti, 39 komada mesa i 4 500 kuna.[449] Kroz svega dvadesetak dana na predizbornim skupovima žitelji oslobođenih dijelova Banije kroz takmičenje pojedinaca i sela te općine, sakupili su veće količine životnih namirnica, čarapa, pulovera i rukavica za potrebe partizanskih jedinica i siromašnog stanovništva. NOO-i su imali u svojim spremištima krajem 1942. veće količine hrane, tako da su mogli kao pomoć da upute više od 7 vagona životnih namirnica postradalom narodu Hrvatskog primorja i Gorskog kotara. »Rukovodstvo Partije u NOO-a vidno se opaža u radu odbora iz čega se vidi i rad partijskih jedinica. Rukovođenje Partije naročito se osjetilo oko prikupljanja dobrovoljnih priloga za postradale Primorce. Kampanja koju je povela Partija oko prikupljanja dobrovoljnih priloga pokazala je vidne rezultate.«[450] Međutim, izbori koji su trebali biti provedeni u januaru 1943, zbog 4. ofanzive nisu provedeni. Kako je najveći broj stanovništva upravo s glinskog i dvorskog kotara pred neprijateljem izbjegao s partizanskim jedinicama u pravcu Bosne, a na petrinjskom i kostajničkom kotaru nisu ni bili stvoreni uslovi za provođenje izbora, oni će se na Baniji uslijed teških posljedica 4. neprijateljske ofanzive provesti tek od decembra 1943. do aprila 1944. godine.

O uvođenju u rad odbornika i konstituiranju novih NOO-a sačuvano je samo nešto podataka za Kordun. Tako na primjer, nakon što je Komanda područja za Kordun potvrdila izbore općinskog NOO-a Gornje Dubrave (kotar Veljun), sastali su se 9. februara 1943. godine odbornici seoskih i općinskog NOO-a »radi uvođenja u novu dužnost«.[451] Nakon konstituira-

447 HAK, f. SKOJ — 20/2292.

448 AIHRPH, Zb. Per. 24/108, Banijske vijesti, izdanje ONOO za Baniju 11. decembra 1942.

449 Isto, 9. XH 1943.

450 Izvještaj OK KPH za Baniju upućen CK KPH 14. decembra 1942. HAK, f. CK KPH 6/662.

451 Vidi dok. br. 18, str. 382.

nja općinskog NOO-a po granama uprave to je učinjeno i za seoske NOO-e. Novoizabrani odbornici upoznati su s opsegom djelatnosti seoskih, općinskih i kotarskih NOO-a, što je značilo i njihovo usmjeravanje u izvršavanju određenih zadataka. Sve do tada stari odbori obavljali su svoje dužnosti.

Izbori provedeni na oslobođenom području Korduna i Like decembra 1942. imali su višestruki značaj. Oni su rukovodstvu NOP-a bili još jedno snažno oružje u borbi za konačnu pobjedu nad okupatorom i kvislinzima i za pobjedu narodne revolucije. U punom jeku rata decembarski izbori 1942. godine su izrazili najpunije jedinstvo svih narodnih slojeva. U njima se očitovalo i jedinstvo vojske i naroda, pozadine i fronta. Masovnim učešćem vojske kao najborbenijeg dijela naroda, nosioca i realizatora oslobodilačke i revolucionarne linije KPJ, po prvi puta u izborima potvrđena je njena privrženost narodnoj vlasti, pružajući joj i formalno svu podršku što je doprinosilo autoritetu narodne vlasti.

U toku priprema i u vrijeme izbora proširena je aktivnost partijskih organizacija u hrvatskim selima Like, Korduna i Banije. »Rad na stvaranju borbenog jedinstva Srba i Hrvata postavljen je pred NOO-e kao jedan od najvažnijih i najprečih zadataka. Stvoren je veći broj akcionih NOO-a u hrvatskim selima a u odbore birani su Hrvati, Muslimani i Srbi. Tako su partijske organizacije ovih krajeva uspjele da na ovom politički veoma osjetljivom području u relativno kratkom vremenskom periodu riješe više gorućih pitanja i iz nacionalnih odnosa. Sa sigurnošću se može tvrditi da su u ovim krajevima, gdje su nacionalni odnosi bili najsloženiji i suprotnosti najoštrije izražene, udareni temelji bratstva i jedinstva. NOO-i su u realizaciji ovog pitanja imali značajnu ulogu jer su već tada po svom sastavu i izvršavanju zadataka bili istinski nosioci tog jedinstva. Partijske organizacije uspjele su na ovom području da se u NOO-e izabere veći broj žena i omladine nego do tada, što je značilo da su uspjele razbiti konzervativna shvatanja koja su postojala da žene i mladi ljudi ne mogu učestvovati u vlasti, jer je vlast 'ozbiljna stvar'. Na svim predizbornim skupovima stanovnici oslobođenih krajeva Korduna, Like i Banije osudili su izbjegličku vladu i njenu »vojsku u otadžbini«.

»Osuda izdajničkog rada izbjegličke jugoslavenske vlade, koja je bila najviša vlast starog sistema, značila je negiranje te vlasti od strane nove revolucionarne vlasti, koju je narod pod rukovodstvom KPJ stvarao i izgrađivao u procesu borbe protiv okupatora i snaga starog poretka koje su se podčinile okupatoru i služile mu da bi uz njegovu pomoć obnovile predratni kapitalistički poredak u kojem su osnovne mase naroda bile eksploatirane i ugnjetavane.«[452]

Izbori su pored političkog imali i veliki praktički značaj. Osim toga što su pokazali bilansu dotadašnjeg rada i uspjeha, oni su bili najpogodnija prilika da se utvrde nedostaci i manjkavosti, kako bi se na iskustvima novopostavljeni zadaci NOO-a mogli lakše i bolje izvršavati.

452 Prvo zasjedanje AVNOJ-a, Zbornik radova naučnog skupa, Bihać, 1966, str. 49.

Izbori za NOO-e su bili velika politička akcija svih antifašističkih organizacija, veliki ispit rada i uticaja KPH u ovim krajevima. Oni su donijeli temeljito poboljšanje i osvježenje u sastavu i radu NOO-a. Od odbornika se zahtijevalo da budu ne samo lično pošteni nego i bezgranično odani NOP-u, vatreni agitatori i organizatori naroda u cilju što brže pobjede. Te zadatke su pospješili izbori i unijeli novi polet u borbu masa, ujedinivši ih još više kroz NOO-e.

GLAVA III

Osnovne karakteristike NOO-a u razdoblju od proljeća do jeseni 1943. godine

Djelovanje NOO-a u izuzetnim uslovima 4. neprijateljske ofanzive

Četvrta neprijateljska ofanziva u januaru 1943. ostavila je duboke posljedice na život stanovništva i rad NOO-a u ovim krajevima. Neprijateljske snage imale su zadatak da brzim prodorom iz pravca Karlovac—Ogulin, Gospić-—Otočac, Glina i Kostajnica razbiju ustaničke cjeline u Hrvatskoj i spoje sa svojim snagama u Bihaću u cilju razbijanja i uništenja glavnine partizanskih snaga u Bosni. Da bi postigao iznenađenje, neprijatelj je 20. januara otpočeo istovremeni napad na područje Korduna, Like i Banije. U to vrijeme na Baniji su se nalazile snage 7. divizije i Banijskog partizanskog odreda, na Kordunu 5. i 15. brigada 8. divizije i Kordunaški partizanski odred, a u Lici jedinice 6. divizije i Lički partizanski odred.

Vrhovni štab NOV Jugoslavije imao je u planu da aktivnošću partizanskih jedinica u ovim krajevima poremeti brzi neprijateljski prodor prema Bihaću i u dubinu slobodne teritorije, kako bi se na taj način stvorili uslovi za blagovremenu evakuaciju stanovništva, vojnih i civilnih ustanova, dječjih domova i ranjenika s ugroženog područja.

Narodnooslobodilački odbori, iako sa smanjenim brojem svojih članova, u saradnji s komandama područja i komandama mjesta, te uz pomoć organizacija AFŽ- i USAOJ-a, izvršavali su složene zadatke oko evakuacije i zbrinjavanja zbjegova, kako onih koji su se povlačili ispred neprijatelja prema Lici i Bosni, tako i onih koji su se uspjevali prebaciti u njegovu pozadinu.

Sedma divizija vodila je **na** Baniji žestoke borbe **s njemačkim** i **ustaško**-domobranskim snagama, koje su nadirale iz pravca Kostajnica—Glina, **da** bi već 26. januara, prema odluci Vrhovnog štaba NOV i POJ, ušla u sastav Prve operativne grupe koja je upućena u snažnu protuofanzivu prema jugoistoku u pravcu rijeke Neretve. Do 25. januara jedinice 7. divizije vodile su žestoke borbe s daleko nadmoćnijim neprijateljskim snagama kod sela Graca, Bijelih Voda, Klasnića, Hajtića i Baltića brda kod sela Balinca,[453] a krajem januara na pravcu Velika Kladuša — Bihać, sprečavajući prodor neprijateljskih snaga ka Bihaću.

U isto vrijeme jedinice 8. divizije vodile su teške borbe s jakim neprijateljskim snagama na cesti Karlovac—Slunj—Bihać i Vojnić—Cetingrad —Bihać.

453 Svjetlo Banije, Banija u NOB-i, Sjećanja i zapisi, Zgb, 1972, str. 258.

f

Na ovim pravcima snage 8. divizije potpomognute 6. i 14. primorsko-goranskom brigadom uspjele su, uz osjetne gubitke, spriječiti za nekoliko dana prodor neprijatelja prema Slunju i Bihaću.

Uz snažnu podršku avijacije, neprijateljske snage su se nakon pet dana probile do linije Slunj—Petrova gora i prešle na komunikaciju Cetingrad—Vrnograč. To je prisililo jedinice 7. banijske divizije da napuste svoje područje kod Brezovog Polja i Zirovca i suprotstave se neprijatelju u njegovom prodoru ka Bihaću na pravcu Velika Kladuša—Slunj. Tako je neprijatelju uspjelo da za prvih pet dana zauzme znatan dio Korduna i pređe gotovo čitavu Baniju. U to vrijeme Glavni štab Hrvatske je uputio jedinice 8. divizije u pravcu Plješivice gdje su nastavljene borbe s Talijanima, ustašama i domobranima na Prijeboju. Na Kordunu je ostao samo Kordunaški partizanski odred koji je nakon prolaska glavnih neprijateljskih snaga pomogao pozadinskim, vojnim i civilnim vlastima u sređivanju prilika i čuvanju teritorija od manjih neprijateljskih upada.

Na Baniji neko vrijeme gotovo nije bilo partizanskih snaga, pa je obrazovan privremeni bataljon od boraca iz brigada, odreda i partizanskih straža, koji su ostali na Baniji, ili su se ubrzo povratili iz Bosne. Povratkom Banijskog partizanskog odreda, 22. februara iz Bosanske krajine, ovaj je bataljon ušao u njegov sastav i nastavio borbe s daleko nadmoćnijim neprijateljskim snagama.[454]

U Lici su vođene žestoke borbe na saobraćajnici Gospić—Bunić—Korenica, te na padinama Plješivice, u cilju zaštite partizanskih bolnica, radionica, zemunica, pozadinskih ustanova i velikih narodnih zbjegova na Kamenskom i Bjelim potocima. »Prvih desetak dana ofanzive neprijatelj nije napredovao jer je naišao na snažan otpor naše vojske na Ljubovu, Pločanskom klancu kao i na liniji Gračac—Bruvno—Mazin. Vojska je bila predmet opće narodne pažnje.«[455] Narod, rukovođen NOO-ima, svesrdno je pomagao pri evakuaciji bolnica, prenosu ranjenika i bolesnika. Posebnu ulogu imali su NOO-i u organizaciji zbjegova i izvlačenju hrane na sigurnija mjesta.

Jedinstvo vojske i naroda i njihova visoka politička svijest omogućili su savladavanje natčovječanskih teškoća u ovoj do tada najvećoj neprijateljskoj of anzi vi na ove krajeve.

Narodnooslobodilački odbori, organizacije AFZ-a i omladine svakodnevno su nosili partizanima na položaje hranu, odjevne predmete i drugo.

454 »Vijesti koje smo dobili po dolasku na ovaj sektor iz Banije su takve da je tamo prava pustoš. Da se povukao i narod i vojska, štoviše da nijesu ostale ni jedinice Banijskog odreda. Radi toga smo odmah formirali jednu četu od 80 karabina i poslali s njom Dušana Rkmana zamjenika politkomesara Kordunaškog odreda da izvidi stanje na Baniji, da prokrstari svu i čim se povrati koja banijska jedinica da se "vrati ovamo. Dali smo im uputu da saberu ako je ipak nešto naroda ostalo kao i ono što se povraća tamo i da ih pomognu da sačuva što više imovine odbjeglog naroda, te da se onemogući pljačka koju će činiti neprijatelj ispadom iz svojih garnizona«. Izvještaj OK KPH za Karlovac upućen CK KPH 17. II 1943, HAK, f. CK KPH, 7/832.

455 Izvještaj Jakova Blaževića, sekretara OK KPH za Liku, upućen 10. marta 1943. CK KPH o prilikama u Lici za vrijeme 4. neprijateljske ofanzive. Samo u borbama oko Gornjeg Lapca neprijatelj je imao oko 400 mrtvih i preko 600 ranjenih vojnika.
HAK, f. OK KPH za Liku, 3/524.

Front i pozadina čvrsto su se povezali. I pored svih tegoba, moral naroda bio je na dostojnoj visini. »Prodorom neprijatelja i povlačenjem naše vojske na položaje lapačkog fronta, narod se povlačio sa stokom u šumu zakopavajući hranu ili je izvlačeći iz sela, ukoliko je nije još ranije sklonio.«[45ff]

Stanovništvo gračačkog, udbinskog i koreničkog kotara, rukovođeno partijskim organizacijama i NOO-ima sklonjeno u šumama sa stokom u dubokom snijegu, pokazalo je svu svoju privrženost NOB-i i izuzetnu spremnost u organiziranju života i u takvim uslovima. I dok im neprijateljska vojska pali i uništava kuće i imovinu, stanovnici ovih ustaničkih krajeva, kao i oni na Kordunu i Baniji, u zbjegovima po šumama odvajaju i posljednji dio hrane za svoju vojsku na frontu, a od spašene vune pletu čarape, pulovere i rukavice dajući ih borcima na položaju.

Dolaskom izbjeglica s Korduna u Ličko Petrovo Selo, na područje kotara Korenice, organi narodne vlasti imali su pred sobom još složenije zadatke. Zato je OK KPH za Liku uputio svoje predstavnike i na ovo područje sa ciljem da pomogne tamošnjim partijskim organizacijama, NOO-ima, i drugim organizacijama NOP-a radi savladavanja novonastalih teškoća. Partijske organizacije u danima ofanzive bile su izuzetno aktivne. »Panike ni klonulosti u partijskim organizacijama i kod pojedinaca nije bilo, općenito je moral na visini bio i kod rukovodstva masovnih organizacija.«[457] Da bi izbjegli bombardiranje neprijateljske avijacije izbjeglice s Korduna prolazile su kroz sela ispod Plješivice: Plitvice—Jezerce—Kapela—Rudanovac—Mihaljevac—Šeganovac—Ponor—Donji Frkašić—Gornji Frkašić, stanovi na Kamenskom. Išlo se ogranizirano od jednog do drugog sela. Narodnooslobodilački odbori su uz pomoć drugih organizacija NOP-a, vršili razmještaj po kućama radi odmora i spavanja. Oni su već za ove izbjeglice, kao i one s drugih područja Like, organizirali na nekoliko mjesta u podjednakim razmacima prolazne kuhinje: u Jezercu, Korenici, Šeganovcu i u stanovima na Kamenskom. Tu su izbjeglice od narodnooslobodilačkih odbora Korenice preuzeli predstavnici narodne vlasti Donjeg Lapca, koji su im pomogli na daljem izbjegličkom putu.[458]

»U to vrijeme u Korenici su se nalazile centralne i druge ustanove (Glavni štab Hrvatske i CK KPH koji su došli tada s Korduna). U isto vrijeme su pristizali i delegati na osnivačku skupštinu ZAVNOH-a, koja se trebala održati u januaru 1943. Tada je u Korenici bio i dr Pajo Gregorić, član CK KPH. On je dočekivao delegate, a istovremeno se upoznavao sa rezultatima i metodom rada NOP-a u koreničkom kotaru. Prisustvovao je sjednicama i plenumu Kotarskog NOO-a. Plenumu su prisustvovali i delegati za Prvo zasjedanje ZAVNOH-a. Zbog ofanzive, delegati su se preselili u selo Ponor, 5 km dalje od Korenice. Isto tako i konferencija AFŽ-a za Hrvatsku bila je sazvana za 24. i 25. siječnja 1943. pa je zbog neprijateljske ofanzive otkazana, a sa prisutnim delegatkinjama održan je sasta-

456 Isto.

457 Isto.

458 Izvještaj KK KPH Korenice upućen 30. januara 1943. OK KPH za Liku. HAK, f. OK KPH za Liku, 2/123.

nak 25. siječnja 1943. u selu Seganovcu, nedaleko od Korenice, u kući Milke Solaje, gdje je formiran Inicijativni odbor AFŽ-a za Hrvatsku.«[459]

Iz izvještaja KK KPH za Donji Lapac, od 6. februara 1943, saznajemo da su i na ovom području Like NOO-i u veoma složenim uslovima ofanzive uspješno organizirali smještaj izbjeglica i prikupljanje hrane, kako za njih tako za vojsku i ranjenike. »Što se tiče ishrane vojske koja je na ■teritoriji našeg kotara do sada se uredno snabdjeva sa svim potrebnim živežnim namirnicama koje seoski NOO-i redovno dostavljaju.«[460]

Iako su prema uputama AVNOJ-a još u decembru počela takmičenja na području Korduna, Banije i Like u prikupljanju pomoći za NOV pod parolom »Najveća i najpreča dužnost NOO-a je da učine sve da oružane snage našeg naroda, naša NOV bude snabdjevena«,[461] i mada se sakupljena pomoć u hrani i odjeći spremala u fondove NOO-a i raspoređivala prema potrebi, NOO-i na području Like nisu već od sredine februara 1943. mogli osigurati ishranu za vojsku i toliko brojno stanovništvo (samo u lapačkom kotaru našlo se 5 000 partizana, 700 ranjenika i 2 000 izbjeglica).[462] Zato su na oslobođenom području u svakom selu formirani zasebni odbori pri NOO-ima sastavljeni od predstavnika NOO-a, AFŽ i omladine za prikupljanje pomoći NOV. Oni su u organizaciji partijskih aktivista provodili takmičenja tko će više dati za NOV pojedinačno, po selima, općinama i kotarima.

U tako složenim uslovima Kotarski NOO za Donji Lapac organizirao je prihvatne kuhinje u Lapcu i Doljanima i poduzeo sve moguće mjere, da se izbjeglice razmjeste tako kako bi im se osigurala najnužnija hrana. Oni su pristupili sabirnoj akciji živežnih namirnica, kako od pojedinaca tako i iz zemunica bilo pojedinih domaćinstava ili zajedničkih.[463] Iz dokumenata saznajemo da su se u izuzetno teškim uslovima ofanzive dobro snašli i NOO-i kotara Udbina. Na ovom području bile su vrlo dobro organizirane veze između Kotarskog i općinskih NOO-a, što je omogućavalo bolju organizaciju smještaja izbjeglica, ishrane vojske i ranjenika. Međutim, i u ovom kotaru, tamo gdje se odbornici nisu dospjeli dogovoriti kako organizirati zbjegove, evakuaciju žita, snabdijevanje vojske, bilo je nesnalaženja i lutanja. »Slabije se snalazio općinski NOO Mekinjar. Isto tako su se

459 Neđa Drakulić, nav. rad, HAK, Zb. 6, str. 528.

460 Izvještaj KK KPH Donji Lapac upućen OK KPH za Liku 6. februara 1943, HAK, OK KPH za Liku, 2/173.
»U lapačkom kotaru sakupljeno je za deset dana ofanzive 280 pari čarapa, 167 pari cokulja, 33 para rukavica, 46 košulja, 38 gaća i mnogo hrane. Sve je to narod lapačkod kotara dao za svoje junake sa Zuleševice i Gornjeg Lapca. U selu Birovači <lapački kotar) sakupljeno je kroz mjesec dana 2 040 kg krumpira, 2 866 kg mesa, 197 kg pasulja, 3 243 kg kruha i 5 kg masti. Savjest ljudi ovoga sela, njihova ogromna ljubav za svoje borce to je primjer ostalim selima lapačkog kotara i čitave Like. I naši NOO-i rade neumorno u prikupljanju za našu vojsku. U posljednjih desetak dana sakupljeno je za NOO Mogorić 2 023 kg mesa, 1000 kg graha i 58 kg kruha«. »Lički kurir«, broj 1 od 27. III 1943. AIHRPH Zgb. Per. 25/125.

461 HAK, f. CK KPH, 7/716 a.

462 Izvještaj KK KPH Donji Lapac upućen Okružnom komitetu KPH za Liku 12. februara 1943, HAK, f. OK KPH za Liku, 2/151.

463 Izvještaj OK KPH za Liku o zbrinjavanju izbjeglica u toku 4. neprijateljske ofanzive od 25. II 1943. HAK, f. OK KPH za Liku, 2/168.

Smrt fašizmu - sloboda narodu!

VIJESTI

26.IV.1943

IZDAJE SREDIŠNJI NARODNO-OSLOBODILAČKI ODBOR ZA HRVATSKU

Borbe u Jugoslaviji

UNIŠTENJE JEDINICE GORE POTUČENOG NEPRIJATELJA U PRAVCU PLEVLJA

Vrhovni štab NOV i POJ javlja: Borci II divizije razbili su kod Čel[illegible] u Sandžaku svježe neprijateljske trupe koje su bile prebačene na o - vaj sektor sredinom aprila. Potučeni neprijatelj povlači se u pravcu Plev[illegible]lja. -- U Crnoj Gori i Južnoj Hercegovini nastavljaju se žestoki bojevi. -- U Srbiji borci požarevačkog partizanskog odreda digli su u vazduh most [illegible] Šaljeve Bare na pruzi Požarevac - Kučevo. -- Slovenački partizani za vrijeme bojeva protiv talijanske divizije "Mečerata" do nogu su potukli jedan bataljon ove divizije kod Jelenovog Žlijeba. Neprijatelj je imao pr[illegible] ko 200 mrtvih. U ruke naših boraca palo je veliki ratni plijen, među osta - lim 200 pušaka.

"Slobodna Jugoslavija".

Istočni front

VODE SE VELIKE VAZDUŠNE BITKE NA ISTOČNOM FRONTU

U toku prošle nedelje Nijemci su izgubili na Istočnom frontu 381 avi[illegible], lok je znatni gubitak 134 aparata.

Zapadno od Harkova vodile su jedinice Crvene Armije žestoke borbe sa neprijateljem koji je nevaljivao sa jakim snagama. U neprijateljskom napa - du učestvovalo je preko 100 tenkova. U trodnevnim ogorčenim bojevima na - pad je odbijen, a neprijatelj je pretrpio teške gubitke. Uništeno je više od polovice tenkova koji su učestvovali u napadu. Kod Belakuje jugoistoč - no od Harkova odbijen je još jedan napad neprijatelja. Na Kubanu vode se žestoke zračne borbe. U toku jučerašnjeg dana oboreno je 18 njemačkih avi - ona. U Crnom Moru potopljena je jedna njemačka podmornica. Partizani vi - tepske oblasti u toku posljednjih nedelju dana uništili su 3 njemačka gar - nizona, izbacili iz šinja 4 voza i razorili 4 mosta.

Afrički front

SAVEZNICI NAPREDUJU DUŽ ČITAVOG FRONTA

Na čitavom tuniskom bojištu dugačkom od 200 km savezničke su snage svuda napredovale i osvojile novo zemljište. Tenkovi britanske prve armi - je probili su se iz Gubelate i sada vode borbu s njemačkim oklopnim snaga - ma za prolaz u tunisku ravnicu. Na ovaj sektor je fon Arnim bacio veći di - o svojih tenkova. Kod Medžeza El Baba vode se žestoke borbe prsa o prsa. Na ovome sektoru jedinice prve armije napredovale su za 2 dana 16 km i nala - ze se svega 40 km od grada Tunisa. Sjevernije od njih napreduju Amerikan - ci prema Materu od koga su udaljeni svega 16 km. Jedinice osme armije na - predovale su dalje uzduž morske obale.

PROSLAVA PRVOG MAJA MEĐU NAŠIM RADNICIMA

Povodom Prvog Maja osjeća se veliki pokret među našim radnicima ko - ji su riješili da ovaj praznik rada i međusobne solidarnosti proslave u znaku najveće pomoći našoj Narodno-oslobodilačkoj vojsci koja se bori za slobodu našeg naroda. Naročito se ističu radnici jedne beogradske fabrike koji su riješili da proslave Prvi Maj pod lozinkom: sve za front - sve za slobodu. Iz jedne male varošice stupilo je 17 radnika i radnica u parti - zanski odred. Radnici u jednoj fabrici u Hrvatskoj skupili su mnogo odje - će i obuće i priložili 750 Kn za našu Narodno-oslobodilačku vojsku. Uopće u čitavoj zemlji po svim fabrikama pripremaju se radnici za proslavu Pr - vog Maja. Već sada su ispisani zidovi fabrika parolama: smrt fašizmu - slo - boda narodu! U Beogradu je izišao i prvomajski letak u kojem se između ostalog kaže: "Preživljujemo sudbonosne dane, njemački i talijanski faši - stički varvari žele da nam oduzmu ono zašto su se naši pretci vjekovima bo - rili. Pojačajmo našu narodno-oslobodilačku borbu. Stupajmo u partizane, dozvolimo da nas neprijatelj odvleči na rad u Njemačku i tako produžuje naše robovanje". Letak se završava parolom: "Živjela patriotska oslobodi - lačka svijest radnika! Živio Prvi Maj!"

ŽIGOSANOM ČOVJEKU NEMOGUĆE JE ŽIVJETI

Radio stanica "Slobodna Jugoslavija" javlja: U nizu naših emisija obje - vili smo svojim slušaocima imena i podatke o zvjerstvima poveličavih avi -

izgubili u radu seoski NOO Srednja Gora i Mekinjar. Suprotno tome najbolje se snalazio NOO Svračkovo Selo i Visuć gdje su se odbornici uspjeli dogovoriti šta treba raditi.«[464]

U vrijeme žestokih borbi na Kordunu i Baniji, NOO-i su uz pomoć komandi mjesta, organizacija AFŽ-a i omladine uspjeli izvršiti evakuaciju 300 ranjenika s Banije, 450 s Korduna i 75 iz Zumberka u Liku, gdje se do tada već nalazilo 600 ranjenika. Tako su NOO-i gračačkog, koreničkog, udbinskog i donjolapačkog kotara, pored velikih narodnih zbjegova, vodili brigu i o 1 500 ranjenih boraca. U Bjelim potocima smješteno je 120 ranjenika, a 14. primorsko-goranska brigada i 1. bataljon 4. brigade 8. divizije uspjeli su prebaciti 150 teških ranjenika preko Kapele u bolnicu Javornica kod Drežnice. S lapačkog kotara otpremljeno je u cilju zaštite oko 350 ranjenika u Bosnu, koji su tokom 4. neprijateljske ofanzive, u sastavu grupe od preko 3 000 ranjenika, gotovo nestali, što od bolesti što od neprijatelja. Poslije prolaza neprijateljskih snaga preko Korduna, na isti je vraćeno iz Like 160 težih i 350 lakših ranjenika.

Tokom neprekidnih dvanaestodnevnih borbi, u Lici su potpuno paralizirani planirani neprijateljski pokreti, iako se radilo o četverostruko brojnijem neprijatelju. Danju su partizani u povlačenju odbijali napade neprijatelja, odolijevali snažnoj artiljerijskoj vatri i neprekidnom bombardiranju neprijateljske avijacije, a noću su polazili u protunapade i preotimali izgubljene položaje. Ta uporna partizanska borba stvorila je potrebno vrijeme da se narod s ranjenicima i vojno pozadinskim ustanovama mogao lakše skloniti u šumske zbjegove. Jedinice 6. i 8. divizije vezale su za sebe snažne talijanske, ustaško-domobranske i četničke snage i tako pomagale operativnoj grupi Vrhovnog štaba dejstva prema dolini rijeke Neretve. Žestoke borbe vođene su u južnoj Lici, posebno na mazinskoj planini Zuleševici. Odlučujuće borbe s jedinicama talijanske divizije »Sassari« vodili su Ličani i Kordunaši sredinom februara 1943. godine.

U tim borbama na pravcu Gračac—Kulen Vakuf, partizanske jedinice nanijele su teške gubitke Talijanima i četnicima izbacivši iz stroja 470 neprijateljskih vojnika i oficira.

Dvadeset drugog februara 1943. GŠ NOV Hrvatske obavijestio je VS NOV i PO Jugoslavije: »Noćas su dovršene borbe kod Donjeg Lapca. Cesta od Kulen Vakufa do Mazina pokrivena je njihovim lješinama, mulama 1 različitim materijalom. Ima tenkova, kamiona, motocikla, artiljerijske i bacačke municije, radio-stanica i drugog oružja. Lika je sada slobodna kao ranije. Držimo da je ofanzivi kraj.«[405] Tako je razbijanjem neprijateljske ofanzive u dolini Lapca, poslije više od mjesec dana neprekidnih borbi, završena jedna od najtežih neprijateljskih operacija »Vajs — 1« na području Hrvatske.

Poslije ove ofanzive talijanske, četničke i ustaško-domobranske snage na cijelom području Korduna, Banije i Like počele su da se utvrđuju u

464 Izvještaj KK KPH za Udbinu upućen OK KPH za Liku 26. II 1943. HAK, f. OK KPH za Liku, 2/171.

465 HAK, £. CK KPH, 2'234.

posjednutim garnizonima. Međutim, partizanske jedinice nastavile su borbe u cilju ponovnog oslobađanja čitave Like, Korduna i Banije sa zadatkom uspostavljanja ponovnih veza između ovih ustaničkih cjelina koje su bile u ofanzivi prekinute.

Tokom 4. neprijateljske ofanzive rad NOO-a odvijao se u izuzetno teškim uslovima. Okružni komitet KPH za Baniju, na osnovu savjeta CK KPH, organizirao je povlačenje stanovništva s većeg dijela svog područja ispred neprijatelja u pravcu Bužima i Cazina. Zato su u dogovoru sa članovima AVNOJ-a, članovi OK KPH Banije i predstavnici kotarskih komiteta KPH odlučili da njihovi članovi i odbornici krenu sa zbjegovima kako bi pomogli narodu u organizaciji zbjega i smještaju, a tamo gdje narod ostaje, preporučeno je da ostanu i komiteti i NOO-i. Tako je sa glinskog kotara ispred partizanskih jedinica u pravcu Bosne krenulo 11 000 ljudi, žena i djece, gotovo sav narod iz dotad oslobođenih sela i mjesta »sela su opljačkana, a Brubanj i spaljen.«[466] Sa stanovništvom ovog kotara, koje se razišlo u zbjegove i uspjelo zadržati u obližnjim šumama, ostala su dva člana kotarskog komiteta s nekolicinom članova općinskih komiteta KPH i partijaca, a svi ostali, kao i većina članova NOO-a, otišli su ispred neprijateljskih snaga u pravcu Bosne.

S kotara Petrinja izbjeglo je 550 stanovnika. Iz općine Jabukovac 300, iz općine Mečenčani 150 i općine Blinja 100. Na Baniji i dijelu Korduna, gdje su se partijske organizacije, NOO-i i pozadinski organi vlasti pridržavali preporuka CK KPH o povlačenju stanovništva s partizanskim jedinicama, njihova djelatnost bila je posebno teška. Tamo gdje narod nije bio blagovremeno obaviješten o povlačenju ispred neprijateljskih snaga, NOO-i su lakše uspjevali organizirati život izbjeglica u šumama i da nakon prolaska neprijatelja pomognu organizaciju rada i života u popaljenim selima. Posebno su se dobro snašli NOO-i općine Gradusa koji su uspjeli zadržati narod na svom području. Oni su nakon prolaska neprijateljskih snaga nastavili radom kao i oni na području kotara Kostajnice i znatno pridonijeli jačanju NOP-a na Baniji u najtežim prilikama do tada [487]

S dvorskog kotara izbjeglo je 3 000 žitelja od kojih se 2 000 poslije nekoliko dana povratilo svojim kućama. Najviše naroda izbjeglo je u Bosnu s područja općine Žirovac, a manje iz općina Javoranj i Rujevac. S narodom su otišli i odbornici, »neki su poginuli, neki stupili u NOV, vrlo mali broj odbornika se vratio s narodom u svoja opustošena sela.«[468]

466 Izvještaj Agitpropa OK KPH za Baniju upućen Agitpropu CK KPH od 22. VI 1943- HAK, f. OK KPH za Baniju, 2/122.

467 Izvještaj KK KPH Petrinja od 5. marta 1943. HAK, f. OK KPH, 2/169.

468 HAK, f. OK KPH za Baniju, 2/122. »Cvijet i kičma revolucije na Baniji — najzreliji kadrovi, najpoletniji mladići otišli su sa VII divizijom u Crnu Goru. A sela su bila pusta i opljačkana, puna zgarišta i leševa, bez ljudi i stoke, bez kruha i kuća. Trebao je nadljudski napor, nužna je bila tvrda vjera u pobjedu i bezgranična ljubav prema slobodi i NOV-i da bi se ponovo pokrenula i upustila u nove akcije iscrpljena masa naroda, da bi se dostiglo ono što je bilo. U toj teškoj situaciji prebrođavanje krize narodu i kadrovima tih sela služili su kao ohrabrenje i stimulans primjeri iz Banijskog Trokuta i Sisačke Posavine, gdje politička aktivnost za vrijeme ofanzive nije prestajala nego se još i povećavala. Odavde su u to vrijeme stizale pošiljke odjeće i namirnica, koje su skupljali i otpremali odbori i partijske organizacije, smatrajući to do tada svojim glavnim zadatkom i obavezom«.
Simo Todorović, Zbirka sjećanja, HAK, kut. 6.

Narod Banije kretao se prema uputama AVNOJ-a preko Krupe, Bosanskog Petrovca i Drvara prema Livnu. Kolonama naroda rukovodili su partijski aktivisti i NOO-i. U najvećoj zimi, po šumama i teško prohodnim putevima, slabo odjeven, sa nemoćnim starcima i djecom kretao se narod u velikim kolonama sa krupnom i sitnom stokom, što je još više ometalo borbena dejstva divizije kao i drugih partizanskih jedinica. Te nepregledne kolone stalno su tučene od neprijateljske avijacije i artiljerije. Velikom broju izbjeglica s Banije pridružio se i veći broj izbjeglog stanovništva Korduna. Put dalje od Drvara bio je tim teži jer se prolazilo kroz još pasivnije krajeve, u koje se nagomilalo mnogo izbjeglica s Banije, Korduna i Podgrmeča. Iznemoglost je postajala sve veća. Ponestalo je i hrane, tako da su borci i roditelji sve što su još imali ili dobivali, odvajali za gladnu i napaćenu djecu. »… 30. januar 1943. na Oštrelju duga povorka izbjeglica. Jedna od najstrašnijih slika ovog rata. Mraz je, a kulja narod bos, go, gladan. Nepregledne hiljade odmiču korak po korak. Svi idu pešice, osim ono nekoliko srećnijih koji su imali vremena da zgrabe volove i kola. To je najborbeniji, najodaniji dio našeg naroda. Ove su majke rađale brigade, one su odevale i hranile našu vojsku.

Ide narod dostojanstveno. Niko ne kuka. Samo po neko dete zaplače. Jedno jadniče stalno drhti i cvokoće od zime. Na njemu je samo košuljica. Strašan je ovaj naš rat. Nikad naš narod nije preživljavao teže trenutke. Kuda će ovih 40 000 duša. Slobodna teritorija nije neograničena. Glad hara Ti Glamočkom i Drvarskom srezu. Sve je tamo popaljeno. I naš dragi narod ide, ide. Neće da bude pod fašistima, neće da se pruži pokorno pod nož ... Zlopati se da bi živeo ... Mnogi od njih umreće od gladi i zime, ali će ipak dobar dio ostati i živeti kao simbol naše borbe, upornosti, velikih dana koje sada preživljavamo .. .«[469]

Narodnooslobodilački odbori organizirali su usputne kuhinje, ali one nisu mogle osigurati ni minimalni dio hrane, iako su izbjeglice davale za njih stoku koju su sobom vodile. Kad bi zbjegovi naišli u sela čiji stanovnici još nisu bili naklonjeni NOP-u, njihov ionako težak položaj bivao je još teži. »Bilo je slučajeva iskorištavanja teškog položaja izbjeglica od strane domaćih ljudi (za komad kruha tražili su plahtu, za ovcu konja itd.)« [470]

Kako su jedinice 7. divizije bile prorijeđene, u njih su, po direktivi CK KPJ, uključivani svi koliko-toliko sposobni ljudi iz zbjegova, pa i članovi OK, KK KPH i NOO-a. Tako je nakon dogovora na sastanku biroa OK KPH za Baniju, održanog u Prekaji, iz Glamoča vraćeno na Baniju samo 30 partijskih aktivista a po jedan član KK ostao je s narodom. U organizaciji evakuacionog odbora izdavane su u Drvaru dozvole jednom broju izbjeglica s područja Banije i Korduna za povratak iz Glamoča, preko Martin Broda, u pravcu Like. Većina stanovništva koje je otišlo dalje s

469 Vladimir Dedijer, Dnevnik, str. 326—334.

470 Izvještaj OK KPH za Baniju upućen CK KPH 8. marta 1943. HAK, f. OK KPH za Baniju, 27120.

jedinicama 7. divizije prema Neretvi, prošlo je kroz nečuvene patnje i stradanja, sve dok se desetkovano nije povratilo u svoja popaljena sela.

Okružni komitet KPH za Liku, kako smo vidjeli, uspio je putem partijskih organizacija i NOO-a usmjeriti svoje stanovništvo u neprijateljsku pozadinu i tako ga poštedjeti onih muka koje je prošao izbjegli narod Banije i dijela Korduna.

»Prvih dana i tjedana, borbe su se za nas vrlo uspješno razvijale, narod se vrlo organizirano evakuirao u planine pune snijega, tamo spremao hranu, obuću i odjeću za borce. Partijske i druge organizacije su sa narodom radile, čvrsto povezane sa svojim rukovodstvima. I u tim danima ofanzive redovno su se dobijale vijesti s fronta o događajima u svijetu. Te vijesti je izdavao Agitprop OK. Sredinom tih borbi Okružni komitet nalazio se sa štabom jedne brigade na Udbini, dobro povezan sa svojim organizacijama. U toj, da tako kažemo, normalnoj situaciji, OK je dobio pismo od Hebranga u kome se naređuje da se jezgro komiteta kao i drugih organizacija, sa narodom povuče u Bosnu, a na terenu da ostavi samo rijetku mrežu kadrova. Poznavajući dobro situaciju i razvoj borbe, OK nije mogao tu direktivu prihvatiti i odbio ju je. Zbog kasnijih događaja ta »direktiva nikada nije analizirana sa svim konsekvencama koje bi nastale da smo je izvršili. Naša je ocjena bila bitno različita i njena se pravilnost brzo dokazala«.[471]

Isto tako, u dogovoru s članovima Okružnog komiteta KPH za Karlovac, NOO-i Korduna u suradnji sa pozadinskim vojnim vlastima, uspjeli su već početkom neprijateljske ofanzive, u nekim dijelovima Korduna, uputiti narod da ne bježi ispred neprijatelja, nego da se sklanja u njegovu pozadinu. Tako se dio stanovništva s područja kotara Veljun uspio prebaciti preko rijeke Mrežnice i željezničke pruge Karlovac—Ogulin u neprijateljsku pozadinu, gdje je prihvaćen i raspoređen preko NOO-a općine Dubrave na hranu i smještaj. Kotarski komitet KPH za Veljun i KNOO nisu prekidali radom, iako je neprijateljska vojska na ovom području Korduna uništavala sve do čega je uspjela doći. »Opljačkano je do temelja selo Točak, Gornji Budački, Burić i dio Kupljenskog ispod Debele Kose. U Perjasici je preko 650 osoba bez hrane.«[472]

S područja kotara Vrginmost evakuirano je stanovništvo u pravcu Bosne iz sela Perne, Pecke i Bovića. Neka sela na Kordunu ostala su potpuno pusta. Iz nekih pak narod nije daleko bježao od svojih kuća, te se ubrzo povratio. Zato je KNOO Slunj i mogao već 10. februara 1943. na konferenciji raspravljali o načinu borbe protiv tifusa koji se ovdje bio pojavio, o mogućnosti sakupljanja hrane za narod i o nužnosti prehrane stoke, jer je neprijatelj u prolazu popalio i sijeno. »Za vrijeme ofanzive neprijatelj je na Kordunu opljačkao 70%> stočne hrane.«[473]

471 Jakov Blažević, Rad Okružnog komiteta KPH, Lika u NOB-u 1942, str. 16. i 17.

472 Izvještaj Stanka Opaćića od 14. II 1943. upućen sekretaru OK za Karlovac dr Savi Zlatiću, HAK, f. CK RPH 7/845.

473 Izvještaj OK KPH za Karlovac upućen CK KPH 17. II 1943. HAK, f. CK KPH 7/832.

Ono stanovništvo koje se nije htjelo pridržavati navedenih savjeta, otišlo je ispred nerpijatelja u pravcu Bosne i Like. Te izbjeglice kao i one s Banije prošle su teški put patnji i stradanja. »Velika kolona izbjeglica kreće cestom. Idem za njom. Zima je žestoka, skoro 15° ispod nule. Natovarene saone sa prtljagom škripale su po smrznutom snijegu. Dječje glavice vire iz ponjava u saonama, čuje se njihov plač, hladno im je, slabo su obučeni i omotani. Blago uz saone privezano ili slobodno ide za svojim gospodarom, stvara se buka i vika ispod Petrove gore. Kolona je duga 5—6 km. Odrasli idu pozadi saona, na njima se uhvatilo inje, ali se kod njih ne osjeća nikakva utučenost.

Razgovaraju slobodno i mirno. Govore o ofanzivi i neprijatelju. Slušam njihov razgovor. Jedna žena osrednjih godina iz Utinje govori: 'Jadna ja, zašto ne ode u brigadu'. Jedan stari čiko iz Kokireva reče: 'Daće naši njima. Nije mi žao što mi bježimo, platiće oni ovo. Dočekaće njih naše brigade! Proći će i ovo. 'Nije nam prvi put da bježimo', kaže drugi, i tako se nižu razgovori. Neprijatelj se sve više približava. Ali to ne stvara nikakove pometnje, kolona i dalje mirno i bez straha kreće na teški izbjeglički put.«[474]

Ima više sačuvanih dokumenata koji govore o ovim teškim prilikama na Kordunu, Baniji i Lici u vrijeme 4. neprijateljske ofanzive. Razjareni neprijatelj je sav svoj bijes za neuspjeh u borbi iskaljivao na narodu i njegovoj imovini.[475]

Ustanička sela Like, Korduna i Banije ponovo su paljena i uništavana. U snježnoj mećavi ložene su vatre i građene bajte. Bijele humke snijegom zavijenih grobova nicale su na sve strane. Nastale su velike materijalne štete. Neprijatelj je opljačkao i uništio veće količine hrane i stoke. Ljudske žrtve bile su ogromne, smanjio se broj stanovništva sposobnog za borbu i rad.

Politička situacija se u nekim mjestima pogoršala zbog velikih haranja i strahota koje je neprijatelj počinio u vrijeme ofanzive. Pred NOV i organe narodne vlasti postavljali su se još složeniji i veći zadaci ali će ih oni uspješno savladati.

474 List »Glas Korduna«, maj 1943. HAK, kut. 2.

475 »Već 14 januara 1943. godine neprijatelj je na petrinjskom kotaru otpočeo pljačkom, hapšenjem i ubijanjem. U Vukoševcu je spaljeno 17 stanja. Tu su uhvaćena 32 čovjeka (5 članova NOO i 2 skojevca) koji su otjerani u koncentracioni logor u Zemun. Iz Brdana 17, od toga 1 ubijen, Starog sela 4 (na mjestu ubijeno 2). Iz Velike Graduse 19 ljudi. Iz Male Graduse 9 žena. Iz Svinice 3 žene koje su uhvaćene su uglavnom članovi NOO-a i AF2-a. U općini Blinja za vrijeme čitave ofanzive ubijeno je 15, logorisano 41. U općini Mečenčani uhvaćeno je 164 muškarca, ubijena 1 žena i 2 starca. Karakteristično je da su iz te općine najviše stradala ona sela, koja su se pomirljivo odnosila prema neprijatelju i koja su mu vjerovala. Tako je iz Gornje i Donje Velešnje uhapšeno 106 muškaraca, iz Babine Rijeke 26, iz Gornjeg i Donjeg Bjelovca 13 muškaraca (od toga 5 članova NOO) u Dejanovićima je spaljeno 13 stanja, uhapšeno 12 osoba, a 5 ih je zaklano. U Mlinogi zapaljeno 30 stanja, 11 duša zaklano, 2 odvedena. U Jabukovcu 12 stanja zapaljeno, 2 lica ubijena«. Izvještaj Agitpropa OK KPH za Baniju upućen Agitpropu CK KPH od 22. juna 1943, HAK, f. OK KPH za Baniju, 2/122.

Osnivanje privremenih okružnih narodnooslobodilačkih odbora i rad organa narodne vlasti na likvidaciji posljedica 4. neprijateljske ofanzive

Nakon sloma 4. neprijateljske ofanzive partizanske jedinice su u ovim krajevima prešle u protivofanzivu. Krećući se lepezasto one su gonile talijanske, četničke i ustaško-domobranske snage. U Lici su nastavljene borbe na širokom frontu ka južnoj Lici i sjevernoj Dalmaciji, na sjever u pravcu Gacke doline te kroz centralnu Liku, prema Širokoj Kuli i Gospiću. Na Kordunu je Kordunaški partizanski odred izvodio zamašne i uspješne borbe vraćajući izgubljena područja, a na Baniji su partizanski odred i novoformirana brigada u sastavu Unske operativne grupe[478] vodili svakodnevne borbe za vraćanje i proširenje slobodnog područja.

Zahvaljujući uspješnim borbama i brzom konsolidiranju oslobođenog teritorija Hrvatske, 1. marta 1943. formiran je Inicijativni odbor ZAVNOH-a u selu Ponoru kod Korenice. Tako je, neposredno nakon sloma 4. neprijateljske ofanzive, stvoreno tijelo koje je imalo zadatak da uz pomoć vijećnika AVNOJ-a iz Hrvatske pripremi konstituirajuću skupštinu budućeg najvišeg političkog predstavništva narodnooslobodilačkog pokreta Hrvatske. Njegovo formiranje značilo je još brže i lakše objedinjavanje i usmjeravanje rada narodnooslobodilačkih odbora, ne samo u ovim nego i svim oslobođenim krajevima Hrvatske.

U svakodnevnim borbama u Lici jedinice 7. i 8. divizije uspjele su do mjeseca maja osloboditi čitavu Liku izuzev Gospića.

»Četvrta ofanziva u Lici je slomljena. Izgubljeni slobodni teritorij vratili smo već prije kraja proljeća. Opet smo imali svoju slobodnu republiku. Ali to je bila republika gladi i nevolje mada neviđeno visokog morala.«[477]

Istjeravši neprijateljske snage iz Gračaca i dijela sjeverne Dalmacije, stvoreni su povoljni uslovi za daljnje jačanje pokreta i na tom području. Treći lički partizanski odred prešao je na teritoriju sjeverne Dalmacije, omogućivši masovniju mobilizaciju Dalmatinaca u NOB-u. Ponovno se formira Sjevernodalmatinski odred, te će se nešto kasnije iz oba ova odreda formirati 19. divizija NOVJ.[478]

Žestokim borbama jedinica 8. divizije i 6. primorsko-goranske brigade u Gackoj dolini, uništene su neprijateljske posade u Crnoj Vlasti, Donjem Babinom Potoku, Brlogu, Kompolju, Ličkoj Jesenici, Javorniku, Rudopolju, Vrhovinama, te su 12. aprila 1943. neprijateljske snage bile prisiljene da uz gubitke od 200 vojnika napuste i mjesto Otočac. Tako sada grad Otočac postaje za duže vrijeme središte centralnog oslobođenog područja

476 Unska operativna grupa sastava — 8. krajiška brigada, 1. banijska brigada i dva kordunaška bataljona.

477 Sjećanje prof, dr Franza Kleinhapela, Vjesnik od 28. i 29. XII 1975, str. 8.

478 Nikola Pejnović, Formiranje i borbeni put 6. proleterske divizije »Nikola Tesla«, HAK, Zb. 5, str. 317.

Hrvatske, iz kojeg će efikasno razvijati svoju djelatnost vrhovni vojni i civilni organi narodnooslobodilačkog pokreta Hrvatske.[479]

Jedinice 6. divizije u daljnjim akcijama oslobađaju Široku Kulu, Perušić, Lički Osik, Brušane, Lički Novi, Pazarište, Bilaj, Medak, Ribnik, Oštarije i niz drugih sela i zaselaka na putu ka Gospiću.[480]

Posljednje neprijateljsko uporište u Lici — Gospić napale su jedinice 6. i 8. divizije 2. i 3. maja 1943. godine. Pet hiljada ustaško-donobranskih vojnika branili su Gospić opasan betonskim bunkerima, bodljikavom žicom i minskim poljima. Grad je ostao duže vremena blokiran, a partizanske jedinice su nastavile borbe oko Senja, Vratnika, Krivog puta, Perušića, Ličkog Osika i Janče gdje ih je zatekao i dan kapitulacije Italije.[481]

Nakon uspješnih borbi u Lici, jedinice 8. divizije od juna do septembra proširuju i učvršćuju oslobođeno područje Korduna, Banije i Cazinske krajine. Oslobađaju Cetingrad, Veliku Kladušu i Slunj, te nešto kasnije i Topusko. Nakon neprekidnih borbi Kordun je ponovo bio oslobođen i povezan sa slobodnim područjem Like, Cazinske krajine i Banije. Jedinice 8. divizije usmjerile su svoje akcije na neprijateljska uporišta oko Karlovca i željezničke pruge Karlovac — Ogulin — Plaški.

I pored značajnih vojnih pobjeda na ovom području, poslije 4. neprijateljske ofenzive rad NOO-a odvijao se u do tada najtežim uslovima. Ofenziva je dovela neke NOO—e do dezorganizacije. Prilično veliki broj odbornika, čak predsjednika i tajnika, u toku ofanzive otišao je u sastav partizanskih jedinica. Neki su pak odbornici poginuli ili ubijeni od neprijatelja u toku ofanzive. Veći broj je obolio od ttifusa, a poneki su se pasivizirali ili otišli na neprijateljsku stranu. »Mnogi su podlegli smrću, a među njima jedan od najboljih predsjednika Kotarskog NOO-a za Korenicu Petar Končar, a predsjednik Rade Svilar još uvijek je bolestan. Tako su uslijed bolesti i pomiranja odbornika u Korenici i Donjem Lapcu oslabljeni mnogi odbori gdje je bilo teško sprovesti u život ove mjere i zadatke koji su bili na dnevnom redu, tako da je rad izvjesno vrijeme bio prilično otežan.«[482]

479 Otočac, gradić u Lici, postao je sjedište CK KPH i Glavnog štaba NOV Hrvatske. U Skaliću, nedaleko Brinja, ponovo je smještena i štamparija Agitpropa CK KPH kao i redakcioni odbori svih centralnih listova NOP-a Hrvatske: »Partizana«, »Vjesnika«, »Naprijeda«, »Zene u borbi«, »Mladog borca« i drugih. Tu duže vremena borave i rukovodeći organi Saveza mlade generacije i AFZ-a. Otočac je i domaćin Prve zemaljske konferencije AFZ-a Hrvatske i USAOH-a. Stalni boravak centralnih organa NOP-a Hrvatske upravo u ovom ustaničkom području ima veliko značenje za razvitak i djelatnosti organa narodne vlasti.

480 Nikola Pejnović, nav. rad, HAK, Zb. 5, str. 308; Ignjatije Perić, Petnaesta kordunaška brigada, str. 71—92.

481 Pred kapitulaciju Italije i neposredno nakon nje iz 6. divizije otišlo je u sjevernu Dalmaciju i Istru preko 200 rukovodilaca kao kadar za novoformirane jedinice u tim oblastima^ Nikola Pejnović, nav. rad, HAK, Zb. 5, str. 309.

482 Izvještaj KK KPH za Korenicu upućen 3. maja 1943. OK KPH za Liku, HAK, f. OK KPH za Liku, 3/234; Jakov Blažević, Sazrijevanje i organizacija revolucije i njenih ustanova u toku 1942/43. godine narodnooslobodilačkog rata u Lici, HAK, Zb. 6, str. 403.

Za vrijeme 4. ofanzive neprijatelj je opljačkao 70% zaprežne i ostale stoke. Opljačkao je i uništio svu ljudsku i stočnu hranu do koje je došao.[483]

Sve je ovo otežalo rad NOO-a poslije ofanzive. Iskrsla su brojna nova pitanja koja su NOO-i morali rješavati. Narodna vlast je morala dopuniti članstvo u odborima, rješavati pitanje ishrane vojske, smještaja pogorjelaca, izbjeglica, njihovu ishranu i ishranu siromašnog stanovništva, ishranu stoke, podizanje skloništa, formiranje sjetvenih, prehrambenih, zdravstvenih i drugih komisija, otvaranje dječjih domova, škola itd. Pored niza prikupljenih sjećanja na te dane, navodim samo dio izjave Steve Borojevića s petrinjskog kotara. »Najviše mi se u pamćenje usjekao period poslije IV neprijateljske ofanzive 1943. godine, koja je na našem području ostavila vrlo osjetne tragove. Za vrijeme trajanja ofanziva bile su odsutne naše vojne jedinice, i mnogi drugi koji su radili u NOO-ima. Poslije povratka iz Bosne mnogo smo radili na sređivanju NOO-a. Sjećam se da sam s pokojnim Dušanom Dukićem radio nekoliko dana i noći na organizacionom sređivanju i popunama odbora. Rad je bio otežan, jer KK nije bio u punom sastavu. Za vrlo kratko vrijeme KNOO je počeo da djeluje u punom sastavu i da rješava sve ove probleme koji su nastali tokom i poslije 4. neprijateljske ofanzive. Osnovno što je trebalo učiniti bilo je: izvući narod iz utučenosti koja je ostavila ofanziva, izvršiti pripreme i organizirati sjetvu, obezbjediti namirnice za prehranu naroda i našeg odreda koji se u međuvremenu vratio iz Bosne. U tom vremenu pojavio se još jedan vrlo opasni neprijatelj: pjegavi tifus, koji je nemilice harao među stanovništvom.[484]

Tada su stanovnici Korduna, Banije i Like dijelili i zadnji zalogaj s vojnicima, kako bi zajednički izdržali i ovaj teret kojeg im je nametnula ofanziva. Riješiti pitanje popunjavanja odbora, prihvaćanja izbjeglica u povratku, osigurati ishranu za stanovništvo i vojsku, spriječiti širenje zaraznih bolesti, nije bilo nimalo jednostavno. Rad NOO—a ometale su snježne mećave, hladne noći, boravak pod otvorenim nebom, slaba i gotovo nikakva ishrana. Sve ovo dovodilo je do opadanja otpornosti kod izbjeglica, oboljenja od zaraznih bolesti i konačno do pojave epidemije tifusa.

Kako su komisije pri štabovima Grupa partizanskih odreda za rad s NOO-ima prestale s djelovanjem u toku ofanzive, okružni komiteti su, uz pomoć članova CKH, Glavnog štaba NOV Hrvatske i partijskih organizacija na terenu prišli popunjavanju NOO-a novim članovima. Pošto je tada u ovim krajevima sve muško stanovništvo od 16 godina starosti bilo mobilizirano[485] u vojnim jedinicama, veći broj novih odbornika bile su žene, omladina i borci invalidi. Pored popunjavanja odbora novim članovima radi obuhvatnijeg rada i objedinjavanja seoskih, općinskih i kotar-

483 OK KPH za Karlovac — svim kotarskim komitetima 18. II 1943, HAK, kut. 5.

484 Muzej Sisak, Sjećanje, br. 209.

485 »Kordun je što se tiče mobilizacije potpuno iscrpljen. Pred nekoliko dana pozvali smo sva godišta od 1900—1925. na regrutaciju. Odziv je bio dobar.« Zapisnik sa sastanka Plenuma OK KPH za Karlovac od maja 1943, HAK, kut. 7.

OSIGURAJMO PREHRANU NAŠE VOJSKE.

"Što je naša vojska jača to je naša pozadina sigurnija."

Prehrana naše vojske mora biti prva i najvažnija briga svakog pojedinca, svih naših organizacija, čitavog naroda. Sve svoje sile moramo uložiti da našim borcima obezbjedimo ishranu, da im i na taj način omogućimo da nesmanjenom snagom tamane neprijatelja.

Svojom herojskom i požrtvovnom borbom omogućili nam naši junaci da danas slobodno radimo - na slobodnoj zemlji. Naši ljudi u pozadini mirno obrađuju svoja polja naš narod na oslobođenom teritoriju Like približava se miru i potpunoj slobodi za koju se bori narodno-oslobodilačka Vojska. Zato mora naša pozadina učiniti sve da doprinese konačnoj pobjedi.

Sve naše organizacije moraju uložiti najveće napore i mobilizirati sve snage da što uspješnije i hitnije reši pitanje prehrane naše vojske. Narodno Oslobodilačke borci, Prehrambene komisije, organizacije AFŽ. i USAOJ. moraju pristupiti s najvećom ozbiljnošću i ljubavi ovom problemu.

U Gračiću/udbinski kotar/ održana je skupština na kojoj je raspravljano o pitanju prehrane vojske. Narod shvatio od kolike je važnosti da naša vojska bude snabdjevena i opskrbljena te je na samoj skupštini dao za ishranu 17 kvarata ječma. Drugarica Ljuka Bjelobaba čak je nakolika malješa žita govorečitima nas dvanaestero će rado dati za drugove."

Po svim našim selima trebaju se održavati sastanci na kojima će se rješavati ovo pitanje. Treba organizirati štednju hrane, treba razviti natjecanje u prikupljanju za vojsku.

skih NOO-a, prišlo se i formiranju privremenih okružnih narođnooslobodilačkih odbora.

Tako je za područje Like formiran 25. februara 1943. godine na okružnoj izbornoj konferenciji u Korenici Privremeni okružni NOO za Liku, u prisustvu članova AVNOJ-a, CK KPH, Glavnog štaba Hrvatske i predstavnika svih oslobođenih kotara Like.[486]

U Izvršni odbor Privremenog okružnog NOO-a za Liku izabrani su Bogoljub Rapajić za predsjednika, Rade Mioković za tajnika, Stevo Vujnović za blagajnika, te Dara Cudić i Dane Ćorak za članove.[487] Već tada su svi članovi Izvršnog odbora imali svoja resorna zaduženja po raznim pitanjima djelatnosti. Izborom Okružnog NOO-a završeni su izbori za organe narodne vlasti u Lici i uspostavljeni NOO-i, od seoskih do Okružnog. Novoformirani Okružni NOO našao se pred mnoštvom problema koje je trebalo hitno rješavati. Na desetine hiljada izbjeglog naroda Banije, Korduna i Like prolazilo je preko njegovog područja tokom i poslije ofanzive. Čitava rijeka izbjeglica našla se na oslobođenom području Like. Narod je trebalo nahraniti, dati mu krov i osigurati put prema njegovim selima. Posebno teške i složene zadatke imali su NOO-i kotara Donjeg Lapca, Korenice i Udbine. Samo u selu Frkašić, u kotaru Korenica, našlo se stotine djece iz raznih krajeva. Trebalo ih je smjestiti i nahraniti. Jedan dio te djece NOO-i su smjestili kod porodica s manje članova, a za 139-ero djece iz Korduna, Banije, Bosne i Primorja formirali su dječje domove.[488].

I u tako teškim prilikama trebalo je osigurati prehranu vojske i naroda. Zato se dijelio i posljednji zalogaj. Nitko nije smio umrijeti od gladi. Uzajamna pomoć i solidarnost došla je i tada do punog izražaja. Narodnooslobođilački odbori su uspjevali da u svoje fondove prikupljaju životne namirnice i da za neke od njih razmjenom dobiju ono što je njima nedostajalo. Tako se za prikupljeni novac ili žito nabavljala so, duhan i druge potrepštine.[489]

U vrijeme borbi u Lici partijske organizacije i NOO-i, pored izvršavanja veoma složenih zadataka, uspjevali su da prošire mrežu seoskih, općin-

486 Izvještaj KK KPH za Gospić od 28. II 1943, Muzej Like, Gospić, fase. 4, dok. br. 136.

487 Isto.

488 Jakov Blažević, nav. rad, HAK, Zb. 6, str. 403 »Jedan od posebno teških problema u Lici koji je nastao u IV neprijateljskoj ofanzivi bio je prihvaćanje i zbrinjavanje djece izbjeglica s Banije i Korduna, koja su za vrijeme ofanzive ili ostala bez roditelja ili bila jednostavno izgubljena. Još dok je ofanziva trajala našla su se među izbjeglicama u pometnji i bježanju pred neprijateljem i ta nesretna i jadna djeca. Kada su prikupljena, bila su krajnje izgladnjela i iscrpljena, s teškim stanjima avitaminoze. Problem je bio višestruk, počevši od smještaja i liječenja bolesne djece, do prehrane i njegovateljica, kojih do tada nije bilo u Lici. Da bi se problem riješio osnovan je u selu Frkašiću dječji dom (da ga tako nazovemo) gdje su djeca ostala sve dok se nisu sredile prilike i stvorile mogućnosti da se prebace na Baniju i Kordun. Na žalost, mnogo djece je tom prilikom i umrlo.«
Dr Slava Blažević, Organizacija i rad sanitetske službe u Lici u vrijeme NOR-a, HAK, Zb. 6, str. 472.

489 »Naroda borba« br. 1, mart 1943. AIHRPH, Zb. Per, 39/274.

skih i kotarskih NOO-a. Do kraja maja 1943. formiran je Kotarski NOO Otočac koji u svom sastavu ima općinske NOO-e Dabar, Turjanski i Vrhovine.[490]

Isto tako formiran je kotarski NOO za Perušić koji je uz pomoć svojih općinskih NOO-a uspio organizirati pomoć hrvatskih sela popaljenim i uništenim srpskim selma, što je značilo daljnje jačanje i širenje bratskih odnosa ovih naroda.[491]

»Na području Perušića formiran je kotarski i općinski NOO za Perušić i Kosinj. U općini Perušić u svim mjestima su formirani svi Mjesni odbori osim Kose, gdje je uspostavljen samo jedan. U općini Pazarište su formirani u četiri sela dok u Zitniku i Klenovači ne postoje, a u općini Kosinj kod hrvatskog dijela pučanstva ne postoje NOO-i. U ovim mjestima nisu formirani NOO što se boje bandita, te neće da dolaze na sastanke i neće oitko da se primi dužnosti. Rad svih NOO je dosta slab jer su mladi u radu neupućeni.« [492] Iz izvještaja Kotarskog komiteta KPH za Gospić, upućenog 7. maja 1943. OK KPH za Liku, saznajemo da su u oslobođenim hrvatskim selima zapadne Like formirani NOO-i uz pomoć partijskih aktivista koji im svakodnevno pomažu u radu. »Od svih novoformiranih odbora najbolje se pokazujee u radu i djelovanju među narodom NOO Ribnik a najslabije Bilajski. Općinski NOO-i prošireni su sa drugovima iz mjesnih NOO-a novooslobođenih sela.«[493]

Tako je u oslobođenoj Lici sredinom 1943. godine radio jedan okružni, 8 kotarskih, 35 općinskih, 280 seoskih NOO-a i 11 povjerenika.

Na Kordunu je Okružni komitet KPH za Karlovac, u saradnji sa Komandom kordunaškog područja, sazvao 28. februara 1943. godine konferenciju NOO-a Veljuna, Vojnića, Slunja i Vrginmosta, sa zadatkom da se organizaciono sredi i učvrsti rad NOO-a i osigura realizacija zadataka u vezi s prihvatom izbjeglica, prehrane vojske i naroda, organizacije proljetne sjetve, socijalne politike, zdravstva, kulture i prosvjete. Da bi se izvršavali ovi zadaci, dogovoreno je da se formira privremeni okružni NOO. Iz izvještaja Okružnog komiteta KPH za Karlovac, upućenog 6. marta Centralnom komitetu KPH, vidimo da je konferencija za biranje privremenog Okružnog NOO-a za Kordun održana 11. marta 1943. u selu Gornji Budački kod Krnjaka. Uz prisustvo članova AVNOJ-a, delegata iz oslobođenih kotareva, USAOH-a i AFŽ-a, u privremeni Okružni NOO za Kordun izabrani su: Dušan Livada za predsjednika, Jovo Balčin za tajnika, Marko Polović za blagajnika, te Tomo Žalac, Stanko Koprenica, Danica Radanović i Dušan Pajić za članove. Članovi ovog privremenog Okružnog NOO-a, kao i onog za Liku, bili su zaduženi za pojedine grane djelatnosti. Tako je Jovo Balčin bio odgovoran za socijalnu politiku i

490 Izvještaj KK KPH Otočac upućen 6. maja 1943. Okružnom komitetu KPH za Liku, HAK, f. OK KPH za Liku, 3/237.

491 Izvještaj KK KPH Perušić upućen Okružnom komitetu KPH za Liku 4. IV 1943. HAK, f. OK KOH za Liku, 2/207.

492 Izvještaj KK KPH za Perušić upućen Okružnom komitetu KPH za Liku 12. maja 1943, HAK, f. OK KPH za Liku, 3/238.

493 HAK, f. OK KPH za Liku, 3/238.

prehranu, Marko Polović za sjetvu i ekonomiju, Stanko Koprenica za zdravstvo, a Tomo Žalac za kulturu i prosvjetu. U Plenum novoizabranog NOO-a ušli su svi predsjednici i tajnici kotarskih NOO-a: Dušan Pajić i Pero Maslić iz Veljuna; Miloš Basara i Milić Magarac iz Vojnića; Pero Radanović i Stanko Maslek iz Vrginmosta; Dušan Kosanović i Dragić Brujić iz Slunja; Marko Polović i Jovo Janjanin iz Karlovca; te Dane Grba iz Plaškog. Pored njih, u Plenum su još ušli: predsjednica AFŽ-a Maca Majstorović, Milica i Anka Vujičić i Milić Dejanović.[494]

I na ovom području, neposredno poslije ofanzive, mreža NOO-a proširila se u novooslobođenim hrvatskim selima i zaseocima. Tako je na području kotara Karlovac, u općini Bosiljevo, do kraja maja 1943. radilo 17 seoskih odbora sa 42 odbornika i 10 povjerenika. U općini Netretić radio je općinski NOO sa 6 odbornika i 6 seoskih odbora sa 24 povjerenika. Na neoslobođenom teritoriju radila su 4 NOO-a i to za Generalski Stol 1 sa 4 odbornika, u Ribniku 1 sa 4 odbornika i u Bariloviću 2 sa 8 odbornika.

Dvanaestoga marta 1943. formiran je i kotarski NOO Karlovac. Ovaj odbor sačinjavali su predstavnici općinskih NOO-a Netretić, Ribnik, Jaškovo, Barilović i Duga Resa.[495]

Narodnooslobodilački odbori na ovom području starali su se o prehrani vojske i svakodnevno radili na proširenju i učvršćenju mreže seoskih NOO-a.

Početkom marta formiran je i kotarski NOO za Plaški koji je u svom sastavu imao općine Plaški, Kunić i Ličku Jesenicu.[496] Formiranjem KNOO-a za Plaški i za Karlovac, na Kordunu je radilo ukupno 6 kotarskih NOO-a. (Vojnić, Vrginmost, Veljun, Slunj, Plaški i Karlovac).

Iz sačuvanog zapisnika s osnivačke skupštine privremenog Okružnog NOO-a za Kordun vidi se da su ovom odboru kao glavni zadaci postavljeni: organizacija prehrane vojske i naroda, nabava sjemena i potrebnog poljoprivrednog alata, gradnja privremenih nastambi, organizacija škola, smještaj izbjeglica, borba protiv zaraznih bolesti i niz drugih. Privremeni Okružni NOO za Kordun donio je odluku kojom se dozvoljava izvoz sijena na neoslobođeni teritorij i to samo pod uvjetom, da se kao protuvrijednost uvozi hrana, tj. žito, krumpir i so, i to pod strogom kontrolom NOO-a i uz odgovarajuće cijene. Posebno je interesantan zadatak koji je privremeni Okružni NOO postavio prosvjetnom radniku — da »ispituje narodni život, opisuje razne događaje, izvanredne primjere rada, pomaže narodu u borbi, sakuplja priče i pjesme od naroda, daje poticaj od najmlađih do najstarijih da sarađuju u svim novinama i časopisima. Sve ovo prosvjetni

494 Zapisnik od 11. marta 1943. s osnivačke skupštine privremenog Okružnog NOO-a za Kordun, HAK, kut. 5.

495 Mr Đuro Zatezalo i mr Mile Dakić, nav. rad, str. 125. i 126. Odbornici Kotarskog NOO-a Karlovac bili su: Janko Furdek, Josip Benić, Ivan Modričin, Marko Brodarić, Josip Boljkovac, Josip Katušin, Mato Bukovec, Stevo Bosanac, Pavle Matičić, Marko Polović, Franjo Draganjac, Đan Biondić i Mato Malović.

496 Izvještaj KK Plaški od 8. marta 1943. upućen Okružnom komitetu KPH za Karlovac, HAK, kut. 5.

radnici treba da šalju na prosvjetno propagandni odsjek kod Okružnog NOO-a za Kordun .. ,«[497]

Do maja 1943. NOO-i na području Korduna su dopunjeni novim članovima koji su, iako neiskusni u radu, uspjevali uz pomoć partijskih, omladinskih i organizacija AFŽ-a obaviti poslove sjetve, žetve, prikupljanja hrane i spremanja iste u zemunice i spremišta komandi mjesta ili Komande područja. »Na terenu ovoga kotara (misli se na Vrginmost — op. autora) odbori su svi popunjeni u svim općinama, tj. na mjesto oboljelih ili umrlih drugi su nadopunjeni te odbori dobro rade, osim općine Perna, pošto su sposobni odbornici većinom obolili a po neki već i umro, a na njihova mjesta došli su novi koji su još neiskusni u radu.«[498]

Privremeni Okružni NOO uspio se već do 26. marta povezati sa svim kotarskim NOO-ima na Kordunu, a preko općinskih NOO-a i sa svim seoskim. Pored toga povezao se i sa svim masovnim organizacijama, naročito s omladinom i AFZ-om, kao i Inicijativnim odborom ZAVNOH-a, što mu je omogućavalo lakše izvršavanje kompliciranih zadataka u vremenu poslije 4. neprijateljske ofanzive. U svom radu on od početka aprila 1943. primjenjuje Poslovnik o radu NOO-a, koji je donio Inicijativni odbor ZAVNOH-a 27. III 1943.[499]

Prilike na Baniji poslije 4. ofanzive bile su posebno teške. Iscrpljenost i zamorenost, glad i bosotinja, učinili su svoje. Iz izvještaja OKKPH Banije od 4. marta 1943. upućenog Centralnom komitetu KPH, saznajemo da je već do tada dio izbjeglica iz Bosne stigao na Baniju. Gotovo čitave 1943. godine izbjeglice su se u grupama ili pojedinačno vraćale na ovo područje. Tifus donesen u ove krajeve naišao je na veoma plodno tlo, posebno na glinskom području i susjednim općinama petrinjskog i dvorskog kotara. Pored toga, zbog odsustva snažnijih partizanskih jedinica, neprijatelj je uspio da popali i uništi veliki broj ustaničkih sela i nanese im ogromne materijalne štete i ljudske žrtve. U pograničnim selima razvio se šverc te krađa i pljačka, kako u vrijeme ofanzive tako i poslije nje. Neprijateljska propaganda bila je velika i u hrvatskim i u srpskim selima. U hrvatskim selima djelovali su neprijateljski elementi iz vodstva HSS-a koji su širili vijesti:, »Partizani će biti uništeni, jer dolazi njemačka vojska i legionari, a svi oni koji budu potpomagali partizane biti

497 27. marta 1943. Okružni NOO za Kordun svim kotarskim i općinskim NOO-ima, HAK, kut. 5; Ovdje se čuva i nekoliko opisa događaja iz pojedinih sela koje su učitelji na Kordunu u toku NOR-a zapisali.

498 Izvještaj KK Vrginmost upućen 12. maja 1943. Okružnom komitetu KPH za Karlovac, HAK, f. OK KPH za Karlovac, mikrofilm 18.

499 Dopisom od 8. aprila dostavljen je privremenom Okružnom NOO-u za Kordun Poslovnik o radu NOO-a koga je donio Inicijativni odbor ZAVNOH-a. Ovaj Poslovnik donosi znatne novosti u organizaciji narodne vlasti u Hrvatskoj; prvi se put u sistemu narodne vlasti određuje resorna podjela poslova. Za rukovodioca svakog odsjeka bira se po jedan član plenuma NOO-a. Ako se u pojedinom odsjeku značajno povećaju zadaci, Poslovnik predviđa osnivanje posebnih komisija. On utvrđuje ličnu i kolektivnu odgovornost članova NOO-a za rad njihova sektora, odnosno NOO-a u cjelini. Ovaj Poslovnik je značajno uticao na poboljšanje kvalitete rada organa narodne vlasti u Hrvatskoj. Tekst Poslovnika vidi u knjizi ZAVNOH-a, Zb. 1943. str. 81—84.

će odvedeni u Njemačku na prisilni rad. M smo mali narod, o svemu će odlučivati velesile.«[500]

Na petrinjskom i kostajničkom kotaru četnički elementi su govorili da je 7. banijska divizija uništena, da se Josip Broz sa svojom vojskom predao, da su četnici dobri ljudi i da Srbima neće ništa, ukoliko uđu u njihove redove i slično. Naročito je bio jak četnički uticaj u selu Svinici, Bjelovcu, Sjeverovcu i Moštanici. U selima Babinoj Rijeci, Velešnji, Kirnjačkoj, Sjeverovcu i Svinici četnici su uspjeli prisiliti stanovništvo na prikupljanje pomoći za neprijateljsku vojsku. Međutim, neprijateljska nastojanja da pasiviziraju stanovništvo i da ga odvrate od NOP-a, nisu našla plodnog tla na području Banije i pored navedenih izuzetno teških prilika tokom i poslije 4. neprijateljske ofanzive. Sve glasine koje su pojedinci iz vodstva HSS-a širili, nisu uvjerile hrvatski narod u njihovu opravdanost, kao ni srpski narod koji se na svom teškom izbjegličkom putu kroz Bosnu dobro uvjerio u snagu NOV i izdajstvo četnika. Partijskim organizacijama, NOO-ima i drugim organizacijama NOP-a uspjelo je ovdje sve to razotkriti još u zametku i time sačuvati jedinstvo naroda u NOP-u.[501]

Vrlo brzo uspjelo je partijskim organzacijama Banije da se međusobno povežu i da, pored postojećih, pomognu u formiranju novih NOO-a, naročito na petrinjskom i kostajničkom kotaru. 13. marta 1943. osnovan je i kotarski NOO Kostajnice. Tako su na Baniji djelovala četiri kotarska NOO-a: Glina, Dvor na Uni, Petrinja i Kostajnica. I ovdje je, kao na Kordunu i u Lici, iz praktičnih razloga formiran privremeni Okružni NOO. To je izvršeno 18. aprila 1943. godine u selu Trnovcu.[502]

U Okružni NOO za Baniju izabrani su Mile Petrović za predsjednika, Nikola Biuković za tajnika, Mićan Pribićević, Milan Despot i Mile Dulikrava za članove. Na osnivačkoj skupštini Okružnog NOO-a izvršene su i potrebne dopune u kotarske i općinske NOO-e.[503] Tako iz izvještaja KKKPH Kostajnica, od 29. IV 1943, saznajemo da je kotarski NOO imao U članova i da su na ovom području formirana 3 općinska NOO-a: Staza s 12, Majur s 10 i Crkveni Bok s 10 odbornika. Ukupno na ovom kotaru radila su tada 23 seoska NOO-a sa 167 odbornika, od kojih su 32 bili članovi KPJ. Povezanost partijskih organizacija, NOO-a, kao i drugih orga-

500 Izvještaj OK KPH Banije upućen CK KPH 12. aprila 1943, HAK, f. CK KPH 8/939; Izvještaj Agitpropa OK KPH za Baniju upućen Agitpropu CK KPH 22. juna 1943, HAK, f. OK KPH za Baniju, 4/364.

501 Isto.

502 O potrebi njegovog formiranja vijećnik AVNOJ-a i izaslanik Inicijativnog odbora ZAVNOH-a Stanko Opačić uputio je 8. marta 1943. pismo Okružnom komitetu KPH za Baniju u kojem ukazuje da je 1. marta formiran Inicijativni odbor za stvaranje ZAVNOH-a i da je u njegovo ime zadužen za pomoć pri stvaranju Okružnog NOO-a na Baniji. U istom pismu on upućuje da je u odbor potrebno izabrati pet članova koji će biti zaduženi po sektorima i to: ekonomije (narodno gospodarstvo), socijalne politike (prehrana) zdravstvo, prosvjete i propagande. ZAVNOH, Zb. dok. 1943/1, str. 53; HAK, f. OK KPH za Baniju, 2/122.

503 Zapisnik sa okružne konferencije NOO-a od 18. marta 1943. HAK, f. OK KPH za Baniju, 2/127.

nizacija na ovom kotaru bila je takva da su NOO-i mogli izvršavati uspješno zadatke na ovom dijelu Banije.[504]

Na području kotara Petrinja radila su u to vrijeme 52 seoska NOO-a i 8 akcionih odbora u hrvatskim selima.[505]

Pred Okružnim NOO-om Banije bili su zadaci objedinjavanja i usmjeravanja rada kotarskih i općinskih NOO-a, organizacija prihvaćanja i smještaja izbjeglica, izgradnja bajti, zemunica, skloništa za bolnice, organiziranje sjetve i žetve, otvaranje zanatskih radionica i škola, mobilizacija ljudi u NOV, borba protiv neprijateljske propagande itd. U cilju brže pomoći u radu NOO-a privremeni Okružni NOO za Baniju uputio je 23. aprila 1943. detaljna uputstva svim kotarskim NOO-ima o sastavljanju izvještaja o radu, posebno onih o sakupljanju hrane, o sjetvi i borbi protiv tifusa. Ti izvještaji, kao na Kordunu i u Lici, slali su se svakih sedam dana. Narodnooslobodilački odbori su trebali detaljno obavještavati o slijedećem: »Koliko je sakupljeno u pojedinom općinskom, odnosno kotarskom NOO-u hrane za vojsku, za izbjeglice, za sirotinju. Koliko je od toga dobrovoljnih priloga, a koliko je otkupljeno putem priznanica. Koliko je u pojedinom kotarskom NOO-u od ukupne površine poorano i posijano ozimim, koliko proljetnim usjevima. Koliko će zemlje ostati neobrađene i za koliku površinu zemlje postoji opasnost da će ostati neobrađena.«[506]

Privremeni okružni narodnooslobodilački odbori, na osnovu Poslovnika o radu NOO-a Inicijativnog odbora ZAVNOH-a, formirali su, radi lakšeg rada i prema potrebi, veći broj pomoćnih tijela, komisija ili odsjeka. Tako su pri NOO-ima formirane prehrambene komisije koje su vodile brigu o prehrani vojske i siromašnog stanovništva. One su u skladu s Pravilnikom o prehrani organizirale sakupljanje hrane i potrebnih podataka o količini prehrambenih proizvoda.[607]

Radi lakše koordinacije u radu, u komisije pri NOO-ima birani su predstavnici NOO-a, komandi područja, organizacija AFŽ-a i USAOH-a. Ove komisije su izradile razna uputstva, a među njima i Uputstvo o uzimanju usura od mlinova. Da bi se to bolje organiziralo, u mlinove su postavljeni povjerenici. Općinske prehrambene komisije vršile su otkup viškova za NO fond. Od količine samljevenog žita uzimalo se 8% ušura. 30% prikupljenog ušura izdvajano je za potrebe vojske, a ostalo je davano u fondove općinskih i kotarskih NOO-a i korišteno uglavnom za prehranu siromašnog stanovništva.

Poljoprivredne komisije obavljale su stručne poslove oko unapređivanja poljoprivrede i seljačkog gospodarstva uopće, obavljale organizacione poslove žetve, vršidbe, sklanjanja ljetine i izgradnje spremišta, odnosno skladišta. Pored njih postojale su i komisije za organizaciju proljetnih radova koje su ukazivale na plansko korištenje tegleće stoke, organizaciju ko-

504 AIHRPH, Zgb, KP 178/182.
505 AIHRPH, Zgb, KP — 179/209.
506 HAK, *t.* Okružnog NOO-a zaBaniju, kut. 1.
507 ZAVNOH, Zb. dok. 1943/1, str. 65—66.

vačnica, nabavu sjemena, te izgradnju bajti porodicama poginulih, ranjenih i nestalih partizana.[508]

Pri NOO-ima u to vrijeme osnivani su i zdravstveni odbori a prema potrebi komisije za higijenu, vršidbu, kosidbu i slično. Tako su NOO-i Korduna, Like i Banije povezani od seoskih do okružnih, uz pomoć Inicijativnog odbora ZAVNOH-a, članova AVNOJ-a i partijskih organizacija, uspjevali da, i pored svih nedaća koje su poslije 4. neprijateljske ofanzive zadesile ove krajeve, steknu u tim teškim danima nova iskustva i nova saznanja te da postepeno i uspješno savladaju gotovo nepremostive posljedice i te ofanzive.

Prolazne kuhinje i logori za izbjeglice

Pobjedom jedinica 6. i 8. divizije NOVJ nad talijanskim okupatorima i četnioima kod Donjeg Lapca i povratkom oslobođenog teritorija, otvoren je sigurniji put izbjeglicama iz Bosne u njihova opustošena sela Korduna i Banije. U februaru 1943, nakon sloma 4. neprijateljske ofanzive, više od 20 000 bolesnih, prozeblih i izgladnjelih žena, staraca i djece vraćalo se gotovo istim putem iz Bosne preko Donjeg Lapca, Korenice i Plitvičkih jezera na Kordun, a odatle preko Slunja, Zbjega, Veljuna i Petrove gore na Baniju. Organi narodne vlasti, od seoskih do okružnih, imali su pred sobom još teže i složenije zadatke nego u vrijeme same ofanzive. »Povratak naroda istim putevima, praćen je mnogim tragičnim sudbinama. Dugačka i široka traka teritorije od bosanske do kordunaške granice pretvorila se u vojnu bolnicu, s mnogobrojnim mrtvačnicama. Nije to više bila ni slika ni prilika onoga naroda koji je otuda prošao obratnim smjerom pred mjesec i po dana. Sada se taj narod vraćao bez životnih namirnica, u zamazanim prnjama, po kojima su miljile uši, gladan, mršav, bolestan, prorijeđenih redova, šireći oko sebe tifus i smrt.«[509]

Povratkom izbjeglica postavljeni zadaci pred NOO-e i ostale organizacije NOP-a bili su tim teži što je neprijatelj popalio veliki broj sela, opljačkao i uništio hranu, sijeno i stoku. Smanjio se broj stanovništva sposobnog za rad i pomoć. Partijske organizacije i NOO-i morali su se popuniti novim članovima koje je trebalo uvesti u izvršavanje veoma složenih zadataka. Svim teškoćama pridružio se novi opasni neprijatelj — trbušni tifus, kojega su sobom nosile i širile izbjeglice po selima kroz koja su prolazile. Narodnooslobodilački odbori Like, posebno oni na području kotara Donjeg Lapca, Korenice i Udbine, pored niza drugih zadataka morali su sada osigurati smještaj i nužnu ishranu, kako za svoje osiromašeno stanovništvo tako i za više od 20 000 izbjeglica koje su se vraćale iz Bosne preko njihovog područja na Kordun i Baniju. Pored ovih, na području kotara Udbine, u selu Podlapača, bilo je razmješteno i 480 izbjeglica iz

508 Zapisnik od 28. II 1943. sa sastanka predsjednika i tajnika kotarskih NOO-a, HAK, kut. 5.

509 Dr Nikola Rapajić, Pjegavac u četvrtoj neprijateljskoj ofanzivi, HAK, Zb. 6, str. 551.

Hrvatskog primorja od kojih je već 25 bilo bolesno od tifusa, 20 od drugih bolesti, a 17 ih je umrlo.[510] Na području kotara Donji Lapac bilo je raspoređeno 700 izbjeglica iz okolice Bihaća i iz Plavna. U općini Srb ovog kotara 30% stanovnika nije imalo što jesti, a samo u selu Osredci bilo je bolesno od tifusa 160, u Dnoplju 40 i u Netaki 25 osoba.[511]

Ni prilike u ostalim krajevima Like nisu bile mnogo bolje. Narodnooslobodilački odbori su imali naročito velikih poteškoća u radu na kotaru Korenica, gdje se nakon 4. neprijateljske ofanzive našao najveći broj izbjeglica i oko 40 raznih ustanova NOP Hrvatske, a za sve je trebalo osigurati osnovne uslove života i rada. Radi pomanjkanja ljudske i stočne hrane, kuća i odjeće, pitanje zdravlja na ovom području Like bilo je najlošije. Oko 40—50% stanovništva bilo je već u martu 1943. oboljelo.[512]

Povezanost NOO-a na kotaru u to vrijeme bila je još uvijek slaba, što je još više pogoršavalo i onako teške prilike.[513]

Članovi Inicijativnog odbora ZAVNOH-a i Okružnog komiteta KPH za Liku ulagali su krajnje napore da pomognu Okružni NOO za Liku te ostale NOO-e, komande mjesta, organizacije AFŽ-a i USAOH-a u prihvatanju izbjeglica, njihovom otpremanju prema Kordunu ili smještaju na ličko područje. Njihovi članovi obilazili su mjesta gdje je stizao narod i direktno pružali pomoć seoskim NOO-ima, koji su izvršavali najteže zadatke do tada, iako sa smanjenim brojem svojih članova jer je znatan broj njih obolio od tifusa. Uz pomoć detaljnih uputa Inicijativnog odbora ZAVNOH-a o organizaciji prenoćišta i karantena za izbjeglice, NOO-i Like osnivali su prolazne kuhinje, udaljene jedna od druge do 10 km, duž puta kojim su se vraćale izbjeglice za Kordun i Baniju.[514]

Hiljade izbjeglica prolazilo je dnevno komunikacijom Doljani — Lapac — Dnopolje —Kamensko — Frkašić — Ponor —Mihaljevac— Šeganovac — Jezerce — Kordun.[515]

Prolazne kuhinje organizirane su kod stanova u Kamenskom, Šeganovcu, Jezercu i Korenici.[516] U tim mjestima NOO-i su osposobili kuće i za smještaj teško bolesnih. Zbrinjavanjem oboljelih bavile su se zdravstvene sekcije NOO-a. Svu moguću pomoć NOO-ima pružale su organizacije AFZ-a i omladine. I jedinice 8. divizije pomagale su organe vlasti u organizaciji i prevoženju ili prenošenju bolesnih i iznemoglih sve do Plitvičkih jezera, gdje su izbjeglice prihvaćali NOO-i Korduna. Općinski NOO-i preko svojih seoskih NOO-aosigurali suodređeni brojzaprežnih kola u svakom selu za prevoženje bolesnih i nepokretnih. Prevoz je bio tako organiziran da su stanovnici jednog sela išli do drugog koje je

510 Zapisnik s konferencije delegata kotarskih i općinskih NOO-a za Liku održane 12.. V1943, HAK, f. ONOO za Liku, 1/102.

511 HAK, f. ONOO za Liku, 1/101.

512 Zapisnik sa sjednice Okružnog zdravstvenog odbora za Liku od 18. IV 1943. HAK, f. ONOO za Liku, 2/304.

513 Izvještaj Okružnog NOO-a za Liku od 25. marta 1943. upućen Inicijativnom odbor.u ZAVNOH-a u selu Ponor, HAK, f. ONOO za Liku, 3/452.

514 Vidi dok. br. 19, str. 385.

515 Vidi dok. br. 20, str. 387.

516 Neđa Drakulić, nav. rad, i Nikola Rapajić, nav. rad, str. 553, HAK, Zb. 6, str. 531.

preuzimalo one koji se nisu mogli kretati. Nije se smjelo dogoditi da ista kola idu dalje od susjednog sela, kako bi se osigurao red i stalna mogućnost prevoza. O tome se strogo vodilo računa. Međutim i pored toga, zbog svakodnevnog pristizanja naroda iz Bosne, preko Donjeg Lapca i Frkašića, nije više bilo mjesta za njihovo prihvatanje u selima tog područja pa se najveći broj zaustavljao i raspoređivao u Korenici. Tu se koristio svaki prostor koji se mogao bilo kako zagrijati za smještaj iznemoglih, čak i prostor općinskog NOO-a. »Članovi NOO-a, članovi njihovih zdravstvenih sekcija i odbora i članovi AFZ-a i omladine, pošto su tako stalno bili u dodiru s bolesnim i ušljivim licima, oboljevali su odreda. Mnogo ih je umrlo.«[517]

Najteže su NOO-i osiguravali hranu. Već tada nje je ponestalo i u vojničkim magacinima. Zato se pristupilo sakupljanju živežnih namirnica i odjeće za izbjeglice po selima oko Korenice. Vojno-pozadinske vlasti u saradnji s NOO-ima, AFZ i omladinom organizirali su prikupljanje i dovoženje hrane. Narod je davao ono što mu je još ostalo nakon neprijateljske pljačke, iako je sam bio u teškoj oskudici.

U prolaznim kuhinjama kuhala se uglavnom kaša od kukuruznog ili drugog brašna i krumpira a kruh se, ako ga je bilo, davao samo djeci. Oslobođenjem Gacke doline i Otočca Okružni NOO za Liku uputio je stanovništvu mjesta proglas u kojem ga poziva da pomogne u radu NOO-ima, posebno u sakupljanju hrane za NOV i siromašno stanovništvo.[518]

Pomoć ovih krajeva bila je mala jer su i oni bili poprište svakodnevnih borbi u kojima je neprijatelj opljačkao sve do čega je došao.

Narodnooslobodilački odbori Korduna zajedno s Komandom područja i uz pomoć aktivista Okružnog komiteta KPH za Karlovac, kao i oni u Lici, nastojali su još u februaru 1943. pronaći što povoljnije rješenje za prihvatanje i smještaj stanovništva, koje se vraćalo na svoja zgarišta. U cilju što bolje organizacije prikupljanja žita i prehrane izbjeglica, na Kordunu je održano nekoliko sastanaka u svim NOO-ima: 28. februara 1943. održana je konferencija na kojoj su prisustvovali tajnici i predsjednici kotarskih NOO-a; 8. marta konferencija s vlasnicima mlinova, a 18. marta sastanak i s predstavnicima svih općinskih i prehrambenih komisija. Ove komisije su preko svojih predstavnika izradile popis domaćinstava kojima je bila potrebna pomoć u prehrani, kao i onih porodica koje su imale žita samo za mjesec dana. Radeći na ovim podacima oni su istovremeno skupljali priloge u žitu za potrebe vojske i postradalog naroda vršeći istovremeno kontrolu rezervi hrane u svakom kotaru. Na osnovi prikupljenih podataka prehrambene komisije su predlagale Okružnoj prehrambenoj komisiji povjerenike za mlinove, otkup žita uz određene cijene, rekviziciju žita, raspodjelu žita svakih mjesec dana ili tri puta u mjesecu po pola litre na osobu.[519]

517 Nikola Rapajić, nav. rad, HAK, Zb. 6, str. 554.

518 Vidi dok. br. 21, str. 389.

.519 Zapisnik s konferencije predstavnika kotarskih i okružnih prehrambenih komisija održane 18. 3. 1943. HAK, f. ONOO za Kordun, kut. 2.

Narodnooslobođilački odbori i komande područja za Kordun organizirali su prihvatanje izbjeglica koje su svakodnevno pristizale iz Like iz pravca Male Kapele ili Prijeboja ka Plitvičkim jezerima.[520] Oni su, kao i NOO-i u Lici, organizirali prolazne kuhinje i pet većih logora na Kordunu za prihvatanje već potpuno iscrpljenog naroda. Prolazne kuhinje i logori bili su smješteni u selima Zbjeg, Poloj, Kupljensko, Perna i Sjeničak. U organizaciji NOO-a hiljade izbjeglica dobivalo je u prolaznim kuhinjama gotova jela koja su pripremale žene i omladinke. I tu su žene i omladina kao i u vrijeme ofanzive pružale veliku pomoć organima narodne vlasti. U svakoj od ovih kuhinja izdavan je jedan od dva topla obroka za po 200 osoba. Pored toga, NOO-i su posebno organizirali i privremeni smještaj za izbjeglice u prolazu. Samo u vremenu od 2. do 24. marta 1943. kroz ove prihvatne logore prošlo je i dobilo u prolaznim kuhinjama redovite obroke oko 20 000 izbjeglica.[621]

Hrana za prolazne kuhinje osigurana je iz fondova pri NOO-ima, iz vojnih magazina i od pomoći naroda. Izuzetno težak problem za NOO-e Korduna bilo je osiguravanje hrane za stanovništvo kotara Vrginmost i općine Kordunski Ljeskovac, te sela Crnaja, Raštela, Rujnice i drugih kojima je neprijatelj uništio sve što su imali. Isto tako pred njih se postavio, slično kao i u Lici, problem ishrane velikog broja izbjeglica s primorsko-goranskog područja koje su se tada nalazile na Kordunu. Najveći broj izbjeglica bio je raspoređen na području kotara Slunj, Plaški, Veljun i Vojnić gdje su NOO-i u to vrijeme pokrenuli veliku akciju za sakupljanje hrane i odjeće za izbjeglice. Da bi se ublažila nestašica hrane na području Like i Korduna, Inicijativni odbor ZAVNOH-a organizirao je prikupljanje pomoći u hrani s područja Banije, koja je i pored veoma teških prilika ipak imala nešto veće mogućnosti da prikupi hranu za siromašno stanovništvo Like, Korduna, Primorja i Gorskog kotara. Zahvaljujući velikoj solidarnosti i potpunoj odanosti NOP-u, NOO-i su uspjevali da organiziraju ne samo smještaj i ishranu, već da osiguraju i put izbjeglicama do njihovih zgarišta na Kordunu i Baniji. Istovremeno NOO-i ovih krajeva susreli su se s do tada najopasnijim neprijateljem — zaraznim bolestima, prvenstveno trbušnim tifusom. Oni će, uz niz drugih zadataka, organizirati i borbu protiv epidemije ove opasne bolesti koja će trajati gotovo čitavu 1943. godinu.

Organizacija rada na sprečavanju epidemije zaraznih bolesti

Trbušni i pjegavi tifus prijetio je da nanese više žrtava nego neprijatelj vatrenim oružjem. Slaba i neredovita ishrana stanovništva, stanovanje na otvorenom polju ili u bajtama, golotinja i grupiranje stanovništva u zbjegovima ili na zgarištima i drugi nehigijenski uslovi pospješili su i omogućili širenje epidemije tifusa koji se, još prije ofanzive, pojavio u

520 Vidi dok. br. 22, str. 390.
521 Sjećanje Dušana Livade, HAK, fase. Slunj.

manjem broju u nekim mjestima ovog područja. Tokom 1942. godine ova bolest gotovo nije bila zapažena. Dotle se širila ponajviše bolest svraba, krasta i čireva kao i razne upale. U pojedinim kotarima bolovalo je od svraba i do 60°/o ljudi, od čega najviše djece. NOO-i su uz pomoć organizacija AFŽ-a i omladine uspjevali liječiti ovu bolest nabavljajući petrolej iz neoslobođenih krajeva. Njim su mazani napadnuti dijelovi tijela.[522] Nakon 4. neprijateljske ofanzive, kada je iscrpljeno stanovništvo trebalo makar malo odmora, napao ga je tifus kome su upravo išle u prilog teške prilike, izmorenost i oskudica.

Epidemija tifusa zahvatila je najprije u Lici područje Donjeg Lapca i Korenice, mjesta kroz koja su prolazile izbjeglice na putu iz Bosne, noseći sa sobom ovu bolest. Iz Like bolest se dalje prenosila zajedno s izbjeglicama na Kordun, i to prvo na područje Vrginmosta i Topuskog. Dolaskom izbjeglica na glinsko područje, bolest se naglo proširila gotovo na sva sela, zahvativši i područje općine Javoranj i Zirovac dvorskog kotara, te sela općine Jabukovac kotara Petrinje i nekoliko sela kostajničkog kotara.

Narodnooslobodilački odbori su uz pomoć AFZ-a i USAOH-a odmah preduzeli čitav niz mjera za suzbijanje tifusa. Prema uputama saniteta Glavnog štaba Hrvatske i Inicijativnog odbora ZAVNOH-a formirane su pri okružnim kao i svim ostalim NOO-ima, sve do seoskih, zdravstvene sekcije (odbori) koji su organizirali rad na sprečavanju širenja ove bolesti. NOO-i su organizirali zdravstvene kurseve pri vojno-partizanskim bolnicama na kojima su žene i omladinke učile kako i šta treba raditi da bi se spriječila ta epidemija. I in a više sačuvanih dokumenata iz kojih se može vidjeti kako se ta bolest širila i kako su se organizacije NOP-a, u izuzetno teškim uslovima svakodnevnih borbi s neprijateljem, u jakoj zimi, uz nestašicu hrane, odjeće i kuća, borili da bi sačuvali što više naroda i boraca od epidemije. Ovom prilikom navodim samo nekoliko podataka iz sačuvanog zapisnika s konferencije delegata kotarskih i općinskih NOO-a Like održane 12. maja 1943. godine, koji se odnose na područje kotara Donji Lapac, Udbina i Korenica. Dakle, upravo u područja kojima su prolazile izbjeglice i u koja se s njima prenio tifus iz Bosne. U općini Doljani bilo je 127 izbjeglica s područja Korduna i Bosne, 124 porodice nisu imale šta jesti, 125 ljudi umrlo je od tifusa, 105 preboljelo, a 144 još je bolovalo. U općini Donji Lapac bilo je 1185 ljudi bez hrane, 250 je umrlo od tifusa, a 480 je bolovalo. U općini Srb 2 008 stanovnika bilo je bez hrane, od tifusa je umrlo 174, bolovalo je 175, a preboljelo od tada 379.

Na području kotarskog NOO-a Udbina već do tada je bilo zapaljeno 1 329 kuća i 1 022 gospodarske zgrade, a NOO-i su ovdje uspjeli razmjestiti 412 izbjeglica iz Primorja i 174 iz Like, od kojih je bolovalo od tifusa 164, a umrlo 53. Na području kotarskog NOO-a Korenica 1 344 domaćinstva nije imalo hrane, a na istom se nalazilo 1 108 izbjeglica iz drugih

522 U cilju sprečavanja ove bolesti izdavana su razna uputstva i otvarane civilne ambulante u kojima su se dobivala sredstva za sprečavanje bolesti, kako kod civilnog stanovništva tako i kod vojske.

krajeva, iako je i ovdje već dotad spaljeno 1 459 kuća i 1 301 gospodarska zgrada. U samoj općini Korenica bilo je bolesno 5 000 ili 60—70®/o stanovništva, umrlo je 287 s područja općine i 550 izbjeglica, a preboljelo je tifus 600 ljudi. Slično stanje bilo je i u općini Bunić i Plitvice. Ništa bolje nije bilo ni na području kotara Gračac. I tu je izgorjelo 2 815 kuća i gospodarskih zgrada i bilo 3 733 osobe koje nisu imale šta jesti, a na istom području je boravilo i 265 izbjeglica iz drugih krajeva Like. Prema izjavi delegata s ovog kotara, ni zdravstveno stanje nije bilo mnogo bolje nego u navedenim kotarima Like. I ovdje su bile 143 osobe bolesne od tifusa, 74 koje su ga preboljele, a 44 su umrle. U isto vrijeme na području Općinskog NOO-a Turjanski, u otočačkom kotaru, bilo je smješteno 638 izbjeglica, dok je od tifusa bolovalo 6 000 stanovnika. Na gospićkom kotaru bilo je 207 porodica s 1 200 članova bez hrane, a neprijatelj je spalio 1 800 kuća i 1 852 gospodarske zgrade.[523]

Dolaskom izbjeglica na područje Korduna prilike su se još više pogoršale. Tu je i prije ofanzive bilo oko 8 000 nezbrinutog stanovništva.[524] U aprilu 1943. bilo je više od 10 000 ljudi bez krova, a taj se broj svakodnevno povećavao. Samo u kotaru Veljun tada je bolovalo od tifusa 1300, a istovremeno bez hrane je bilo 3 310 ljudi.[525] Najteže stanje na ovom kotaru bilo je u općini Perjasica i Cvijanović Brdo.[526] U tim općinama bilo je više od 3 500 stanovnika bez hrane. Gotovo ništa bolje prilike nisu bile mi u općini Gornje Dubrave. »Prilikom nailaska neprijatelja u Gornje Dubrave odvedeno je 286 duša, 3 duše su ubijene, dvoje sa motikom, a jedno dijete je razbijeno o kamen. Narod je otjeran u koncentracioni logor u Sisak, a sposobni spremljeni u vagone i upućeni u Njemačku na rad. Isto tako opljačkano je 450 komada goveda, 620 komada sitne stoke. Iz Donjih Dubrava narod je prebjegao na teritorij općine Perjasica. Narod je u strahu i nalazi se više u šumi, pošto neprijatelj ide stalno pljačkati.«[527]

Na kotaru Veljun i Vrginmost bolest se širila velikom brzinom. Samo
ii općini Perna do 7. maja umrlo je 253, a bilo bolesno 440, dok je u općini Vrginmost bolovalo od tifusa 533, a umrlo 164 lica.[528]

Prilike u kotaru Vojnić i Plaški bile su još teže jer je u tim krajevima, posebno na kotaru Vojnić, bilo najviše popaljenih kuća i gospodarskih zgrada, a neprijatelj je tokom ofanzive opljačkao velike količine hrane i

523 U Lici je tada radilo 1 okružni, 8 kotarskih, 24 općinska i 133 mjesna NOO-a sa 13 seoskih povjerenika.

524 Okružnica Inicijativnog odbora ZAVNOH-a svim narodnooslobodilačkim odborima o rješavanju privrednih pitanja na oslobođenom teritoriju Hrvatske poslije neprijateljske ofanzive. ZAVNOH, Zb. dok. 1943/1, str. 59.

525 Izvieštai OK KPH upućen CK KPH 27. aprila 1943. HAK, f. OK KPH za Karlovac, mikrofilm, kut. 6.

526 Izvještaj KK KPH Veljun od 30. 4. 1943. upućen OK KPH za Karlovac, HAK, f. OK KPH za Karlovac, mikrofilm kut. 6.

527 Izvještaj KK KPH Veljun o političkoj situaciji na kotaru upućen 21. 4. 1943. OK KPH za Karlovac, HAK, f. OK KPH za Karlovac, mikrofilm, kut. 6.

528 Izvještaj KK KPH Vrginmost od 12. 5. 1943. upućen OK KPH za Karlovac. HAK, f. OK KPH za Karlovac, mikrofilm, kut. 6.

GLAS

SLOBODOLJUBIVE BANIJE

GLASILO OKRUŽNOG NARODNO-OSLOBODILAČKOG ODBORA BANIJE

SADRŽAJ

1. U znaku velikim događajima
2. Žetva je na domaku
3. Čuvajmo ono što narod daje
4. Banijom kruže razne glasine
5. Sveopća radna obaveza
6. Šuma ti i mati
7. Banija prilaže Ujedinjenim nacijama i Korduna
8. M a t i
9. D o g a đ a j i
10. Narod Banije svojoj vojsci

20-VI-1943

stoke. Na ovom području, do polovine maja, od tifusa je umrlo 2 000, a bolesnih je bilo više od 8 000 žitelja.[529]

Za područje Banije kao ni za područje Like i Korduna nema toliko sačuvanih dokumenata da bi se mogli iznijeti cjelovitiji i tačni podaci o broju oboljelih od tifusa i drugih bolesti u vrijeme i poslije 4. neprijateljske ofanzive. Međutim, iz postojećih dokumenata i brojnih izjava učesnika rata može se zaključiti da je zdravstveno stanje na Baniji bilo vrlo teško, naročito na području glinskog i dvorskog kotara. Na glinskom kotaru bolest se raširila gotovo u sva sela, a naročito na području općine Bojna, Obijaj, Mali i Veliki Gradac i Klasnić. Na području kotara Dvor samo u općini Zirovac umrla su do 10. aprila 143 stanovnika i još uvijek bolovalo 493.[530]

Na petrinjskom kotaru tifus je vladao najviše na području općine Jabukovac: u selima Joševica, Trmušnjak, Knezovljani, Gornja i Donja Pastuša, Mačkovo Selo i Miočinovići. Do 18. juna 1943. ovdje je bolovalo od tifusa 852 a umrlo 230 stanovnika.[531] Pored toga, u oslobođena sela ove općine dopremljeno je i 900 oboljelih od tifusa, kao i izbjeglice s kotara Kostajnice (Lovca, Komogovina, Borojevići), što je još više pogoršavalo i onako teške prilike u ovim selima.[532] Samo u općini Jabukovac ovog kotara bilo je bolesnih 500, a umrlih 80.

U općini Mečenčani oboljelo je 145, umrlo 31. U općini Gradusi i Blinji stanje je bilo bolje, ali i tu je bolovalo 68 ljudi, a umrlo već do tada 6.[633] Prema zapisniku s konferencije privremenog Okružnog NOO-a za Baniju, od 7.maja 1943, na dvorskom kotaru oboljelo je od tifusa 4 303 stanovnika od kojih su 512 umrla.[534] Iz ovih nekoliko sačuvanih podataka vidi se da je i narod na Baniji masovno obolijevao i umirao od trbušnog i pjegavog tifusa. Bolest je u nekim općinama zahvatila i do 50®/o stanovništva. Dnevno je u selu Obijaju i Bojni, u glinskom kotaru, umiralo 5—6 osoba.[535]

Pišući svoja sjećanja na te dane u Lici, prof, dr Franz Kleinhapel u »Vjesniku« od 28. i 29. decembra 1975. kaže: »Narod je umirao na smrznutim putevima, u snježnim nanosima, ispred zgarišta u zasnježenim plješivičkim šumama. Posvuda je bilo mrtvih. Živih nije bilo dovoljno da ih odmah zakopaju. Bila je strašna zima, a u proljeće 1943 — glad. Oboljeli hametice umiru. Mislim da je svaki drugi oboljeli od pjegavca umro. To je nešto najstrašnije što je Lika doživjela... Mi smo se gore na Bjelim potocima još kako-tako nosili s nevoljama. Ali se i gore umiralo. Od ovog vremena ostale su tamo stotine humki. U bolnici srećom nije bilo haosa, kao na primjer u Krbavičkoj. Kad je tamo oboljela upravnica Mica Zigić, nastao je opći rusvaj. Borci (i narod) oboljeli od dizenterije

529 Izvještaj OK KPH upućen CK KPH 20. 5. 1943, HAK, f. CK KPH — 3/452.

530 Izvještaj OK SKOJ-a upućen 23. 4. 1943. Pokrajinskom komitetu SKOJ-a za Hrvatsku. HAK, SKOJ, f. SKOJ 20/2305; Izvještaj OK KPH za Baniju, 2/127.

531 HAK, f. OK KPH za Baniju, 2/142.

532 Isto.

533 AIHRPH, f. KP — 178/185.

534 HAK, f. OK KPH za Baniju, 3/237.

535 AIHRPH, Zb. Per. 24/111—112.

blii su u istim prostorijama s tifusarima. Hrane nije bilo, a tifusari bi pojeli sve što se može prožvakati. Izlazili su i lunjali naokolo kosturi, a ne ljudi, prave aveti. Umirali bi u hodu. Dr Božović me poslao da obiđem bolnicu u Krbavici. Zaveo sam neki red, a onda smo im s Bjelih potoka poslali pomoć ...«

Gotovo nije bilo sela ni zaselka u navedenim mjestima Korduna, Banije i Like gdje se u toku 1943. nije uvukao pjegavi ili trbušni tifus. U mnogim zaseocima ležale su po čitave porodice. Ljudi su podnosili bolest ili umirali. Samo na Kordunu tjedno je umiralo od 15—30 ljudi, žena i djece. Uši, kao prenosioci ove bolesti, bile su se tako razmnožile da ih je bilo ne samo u pocijepanoj odjeći, nego i na zemlji gdje su ljudi ležali ili stajali. Uništiti uši — značilo je uništiti i tifus, a to nije bilo lako ni jednostavno obzirom na uvjete života.

Najteže je bilo što je epidemija zahvatila dosta veliki broj boraca u partizanskim jedinicama. Tifus je najviše pogodio 7. banijsku diviziju, koja se nalazila u glavnoj operativnoj grupi u prodoru prema Crnoj Gori. Jedinice koje su bile na području Like, Korduna i Banije isto tako su zahvaćene tifusom. Nakon upornih borbi i postignutih uspjeha u toku 4. neprijateljske ofanzive protiv Talijana, četnika i ustaša u Gackoj i Plaščanskoj dolini, tifus je zavladao i u jedinicama 8. divizije NOV. One su bile u dodiru s izbjeglicama i zato su njeni borci više obolijevali. »Naša je divizija mnogo stradala poslije velike neprijateljske ofanzive od pjegavca« — piše u Naredbi Štaba 8. divizije od 16. aprila 1943. »Prvi slučajevi pjegavog tifusa u našoj diviziji pojavili su se početkom marta, kada je naša divizija došla na sektor Trnavac — Turjanski. Naše brigade zarazile su se na putu Kamenskoga i Frkašića, itd., koja su mjesta bila već zaražena pjegavcem od izbjeglica koje su se vraćale iz Bosne.«[536]

Ostale jedinice koje su bile manje izložene, imale su manji broj oboljelih. Prema sačuvanim podacima iz 8. divizije kroz bolnice u Lici i na Kordunu prošlo je 1 785 boraca koji su preboljeli tifus a iz 6. divizije 382.

Tifus je zahvatio i druge partizanske jedinice, straže i pozadinske vojne ustanove od kojih je također od ove bolesti bolovalo 1 465 boraca. Tako su u vojsci od juna 1943. godine od tifusa bolovala ukupna 3 632 boraca, od kojih su 82 umrla pa je procenat smrtnosti iznosio 2,52.[537]

Upravo kada su politička rukovodstva organizirala niz mjera za sprečavanje epidemije tifusa, i njihovi članovi su oboljeli od ove bolesti. Ni-

536 »Sirenju pjegavca u 5. i 15. udarnoj brigadi, mnogo je doprinijelo to što je u mjestima, gdje su se one smjestile, ranije boravila 6. brigada u kojoj je pjegavac već bio zauzeo maha. Četvrta brigada nije imala pjegavca, sve dok nije došla u Dabar, a zarazila se na putu kroz Kordun, na kojem se baš tada, tj. kada su se izbjeglice povratile iz Bosne pojavio i pjegavac. Od početka epidemije pjegavca do danas najviše je stradala od njega 5. udarna brigada, gdje se broj boraca, u nekim bataljonima, smanjio ispod 100, pa čak i na 60. Zatim dolazi 14. brigada, dok se u 4. brigadi još ne osjeća toliki manjak boraca, no broj oboljelih koji se otpremaju u bolnicu dnevno, a koji raste, iz dana u dan, govori da se pjegavac u njoj širi, i, ako se ne preduzmu energične mjere, desiće se sa tom brigadom kao što se desilo sa 5. brigadom.« Zb. dok. sanitetske službe u NOR jugoslavenskih naroda, knj. 2, str. 24—26.

537 Izvještaj ćelije komitetskog odsjeka GŠH od 14. jula 1943. HAK, f. CK KPH, 10/1273.

jedna neprijateljska ofanziva nije uništila toliko ljudskih života u ovim krajevima koliko tifus. Prema nepotpunim podacima od tifusa je bolovalo na Kordunu više od 30 000, a umrlo 8 822 stanovnika. Od toga muškaraca 2 724, žena 3 564 i djece do 14 godina 2 534. Najviše ljudi je umrlo na području kotara Slunj — 4 682 ili oko 53%, dok je u ostalim kotarima broj smrtnosti bio znatno manji: Vrginmost 1 452, Vojnić 1 561, Veljun 1 030 i Plaški 397.[538] Na Baniji je bolovalo oko 25 000 a umrlo 7 000 osoba. U Lici je bilo više od 20 000 oboljelih stanovnika, a umrlih 3 000.[539]

Kada se sagledaju navedeni podaci, vidi se da je bilo teško organizirati rad na sprečavanju širenja ove bolesti. Međutim, NOO-i ovih krajeva pomognuti pismenim i usmenim uputama članova CK KPH, GS NOV Hrvatske i Inicijativnog odbora ZAVNOH-a, pored svih složenih problema, uspjeli su da u potpunosti aktiviraju sve ono stanovništvo koje nije bilo oboljelo ili je preboljelo bolest, da učestvuje u sprečavanju širenja zaraze. Pri svim NOO-ima, od okružnih do seoskih, formirane su i aktivirane zdravstvene komisije, koje su rukovodile radom pri sprečavanju širenja bolesti i uklanjanju njenih posljedica. Okružne zdravstvene komisije na osnovu prikupljenih podataka od nižih NOO-a, obavještavale su svakih sedam dana okružne NOO-e o zdravstvenom stanju, kao i o svakom novom slučaju oboljenja od pjegavog i trbušnog tifusa, a ovi opet Inicijativni odbor ZAVNOH-a i sanitet pri Glavnom štabu Hrvatske. Okružni komiteti KPH, pomažući NOO-ima, organizirali su veći broj kurseva na kojima su se, uglavnom žene i omladinke, osposobljavale za pružanje pomoći bolesnim i ranjenim. Tako je samo zdravstvena sekcija Okružnog NOO-a za Kordun od priučenih omladinki i žena formirala 54 zdravstvene ekipe koje su, kao i one u Lici i Baniji, bile opremljene partizanskom buradi za đepedikulaciju, četkama za krečenje i priborom za šišanje. Ovako formirane ekipe su svakodnevno marljivo radile na sprečavanju daljnjeg širenja bolesti.[540] Te ekipe su po određenom rasporedu bile upućivane na teren. U ekipi je bilo obično po šest članova, od kojih je jedan znao rukovati partizanskom buradi, jedan bolničar koji je završio bolnički kurs, po jedan član AFZ-a, USAOH-a i NOO-a i jedan od partijskih aktivista. Članovi ekipa djelovali su kao stalne grupe i smatrali su se mobilizirani. Zato su bili podložni vojnoj disciplini. Unutar svake općine NOO i njihove zdravstvene sekcije imale su izrađen plan obilaska sela. Svako selo je znalo tri do četiri dana ranije o dolasku ekipe, pa su njegovi stanovnici mogli za taj dan pripremiti određene količine kreča i nekoliko četaka kojima su se krečile kuće ili nastambe u kojima su živjeli ljudi. Ekipe su se u selu povezivale s NOO-om, njegovom zdravstvenom sekcijom, odborom AFZ-a i odborom USAOH-a. Njihovom pomoći organizirao bi se i skup stanovnika određenog sela na kojem su se držala predavanja o uzrocima te bolesti i načinu njenog sprečavanja. Zdravstvene ekipe upućivale su narod kako i gdje treba kopati

538 Mr Đuro Zatezalo i mr Mile Dakić, nav. rad, str. 132.
539 Dr Nikola Rapajić, nav. rad, HAK, Zb. 6, str. 556.
540 »Zene Korduna u borbi i radu«, HAK, kut. 8.

zahodske jame, vršiti zaštitu pitke vode i drugo. Okružni NOO-i preko svojih listova obavještavali su stanovništvo i borce o načinu borbe protiv bolesti i o rezultatima postignutim u pojedinim selima. Oni su poduzimali i niz drugih akcija kao što su: nabava benzinske buradi, mobilizacija sposobnih za paljenje kreča, izgradnja komora za uništavanje ušiju, obavezno noćenje u relejnim stanicama i drugo. Istovremeno Okružni komiteti KPH pružali su pomoć NOO-ima i komandama područja u organizaciji izgradnje oporavilišta, bolnica, te prikupljanju hrane za oboljele i ranjene. Borba protiv epidemije vođena je u vojsci, u pozadini i u bolnicama. Za oboljele borce 8. divizije organizirana su oporavilišta u Sincu, Begovcu i Glavacima u Lici, te u Plaškom i Točku na Kordunu,[541] a u selu Dabru karantin za oboljele i sumnjive. Samo u ovom selu u aprilu mjesecu bilo je izdvojeno 160 boraca oboljelih od tifusa. Računa se da su istovremeno bila u selu Glavacima 134 bolesnika a u vojno-partizanskoj bolnici na Kordunu 185, što je predstavljalo jačinu od tri bataljona.[542]

Bilo je izuzetno teško organizirati zaštitu od bolesti, jer u to vrijeme u ovim krajevima nije bilo dovoljno stručnog medicinskog osoblja. Sve poslove obavljale su uglavnom priučene žene i omladinke, koje su i same masovno obolijevale pa je na 450 bolesnika jedva dolazilo po šest bolničarki. Bolnice su nicale, a mogućnosti su bile slabe. »Ni pokrivača ni prostirača, a malo hrane«. U Lici u najkritičnije vrijeme, radila su samo dva liječnika, a na Kordunu jedan.[543] Istovremeno osnovana su nova odelenja i vojno-partizanske bolnice od kojih su u to vrijeme najznačajnije: Dobroselo, Bjeli potoci, Trnavac, Turjanski, Podlapača i Krbavica u Lici; Vrelo Mrežnica, Zbjeg, Petrova gora i Skrad na Kordunu i vojno-partizanska bolnica br. 12 na Baniji.[544]

Narodnooslobođilački odbori, organizacije AFŽ-a i omladina pored navedenih poslova morali su organizirati ishranu siromašnog stanovništva, bolesnika i ranjenika. U cilju prikupljanja hrane omladinske organizacije ovih krajeva uz pomoć partijskih aktivista organizirale su takmičenje 31. marta 1943. godine pod parolom »Sve za slobodu naših naroda«. U pismu, kojim je privremeni Okružni odbor USAOH-a Karlovca pozvao omladinu Like na takmičenje, nabrajaju se ove vrste poslova: »pomoć našoj narodnoj vlasti u sprečavanju zaraznih bolesti (podizanje zahoda, bijelenje domova, pomoć našim bolnicama), pletenje čarapa i kapa, obrađivanje zemlje.«[545]

U vrijeme takmičenja od 5. aprila do 1. maja 1943. sakupljene su veće količine životnih namirnica, što je omogućilo NOO-ima da i u tim izvanredno teškim uslovima organiziraju nužnu ishranu siromašnog i oboljelog stanovništva.

541 Izvještaj referenta vojnog saniteta 8. divizije od 12. 7. 1943. upućen CK KPH, HAK, f. CK KPH, 10/1266.

542 Dr Nikola Rapajić, nav. rad, HAK, Zb. 6, str. 555—556.

543 Izvještaj OK KPH Karlovac upućen 17. 7. 1943. CK KPH. HAK, f. CK KPH 10/1272 i 10/1283.

544 Isto.

545 »Na rad«, br. 1, maj 1943. AIHRPH Zb. Per, 33/205.

Pored svih svojih zadataka NOO-i su vodili brigu i o sahranjivanju umrlih od tifusa. I to je bilo veoma teško jer u nekim selima gotovo nije bilo zdravih koji bi mogli iskopati raku i napraviti lijes. U najviše slučajeva ove poslove obavljale su žene. One su kopale rake, a mrtvace su često sahranjivale i bez lijesa.

U isto vrijeme dok se vodila borba za sprečavanje epidemije tifusa, NOO-i su morali pristupiti i organizaciji proljetne sjetve.

Proljetni radovi i sjetva

U ovom periodu NOO-i su postigli značajne rezultate u organiziranju proljetne sjetve, ljetne i jesenje žetve i spremanju hrane u zemunice. Osim organizacije ovih poslova na svom području, NOO-i su istovremeno pomagali i svoje susjede, koliko je to bilo moguće i potrebno. Proljeće 1943. godine bilo je u ovim krajevima najnepovoljnije za izvršenje pomenutih zadataka. Tokom 4. neprijateljske ofanzive opljačkan je i uništen velik broj stoke, poljoprivrednog alata, hrane i nužno sjemenje. Pored toga, vrlo velik broj stanovnika bio je nesposoban za rad zbog bolesti tifusa, a sjetvu su ometali i gotovo svakodnevni neprijateljski napadi na oslobođena područja. Okružni komiteti KPH, koji su rukovodili i usmjeravali cjelokupnu politiku na svom području, pomagali su preko partijskih organizacija, USAOH-a i AFŽ-a organiziranje proljetnih radova. Na osnovu Okružnice Inicijativnog odbora ZAVNOH-a rješavanju privrednih pitanja na oslobođenom teritoriju i na osnovu Pravilnika o radu komisije za sjetvu, privremeni Okružni NOO-i formirali su okružne komisije za sjetvu u čijem su sastavu bili njihovi predstavnici, predstavnici komandi područja i drugih antifašističkih organizacija. Na osnovu pomenutih akata ZAVNOH-a i uputstava privremenih okružnih NOO-a, formirane su kotarske, općinske i seoske komisije, koje su izradile detaljne planove sjetve. Sve pripreme vođene su pod parolama: »Ni jedan komad zemlje ne smije ostati neobrađen«, »Ne dozvoliti nikome da umre od gladi«, »Zločin je imati a gladnima ne dati«. Komisije su u toku priprema izvršile po selima popis stoke sposobne za rad, alata, domaćinstava koja nisu u stanju sama obraditi zemljište, količinu sjemena s kojim se raspolagalo, te zemljište koje je bilo napušteno. Na osnovu tih podataka komisije za sjetvu pri NOO-ima su izradile precizne planove koji su ukazivali na sve ono što je nedostajalo i što je trebalo pribaviti za uspješno obavljanje sjetve. Izvršena je racionalna upotreba stoke i poljoprivrednog alata, ukazano na uzajamnu pomoć i porodicama palih boraca, te starim, bolesnim i iznemoglim. Ove poslove organizirali su uglavnom seoski NOO-i na svojim područjima. U vrijeme priprema za sjetvu NOO-i su organizirali i niz radionica kojima su, prema značaju, rukovodili općinski, kotarski ili okružni NOO-i. Bile su to najčešće kolarske i kovačke radionice te mlinovi za žito i pilane.

Uz proljetnu sjetvu poseban problem bila je izgradnja stambenog prostora za smještaj ljudi i stoke. Već do ljeta 1943. neprijatelj je samo na području Korduna popalio 73 sela potpuno i 100 sela djelimično.[546] Pored toga spalio je i uništio 239 mlinova, 13 pilana, 63 školske zgrade i drugo.[547] Za izgradnju stambenog prostora i obavljanje proljetne sjetve NOO-i su formirali veliki broj radnih ekipa. Oni su vršili i raspodjelu građe, ravnomjerno korištenje vučne sprege, nabavku čavala i niz drugih zadataka vezanih za obavljanje sjetvenih radova. Inicijativni odbor ZAVNOH-a poduzimao je više mjera u cilju što čvršćeg povezivanja okružnih, kotarskih, općinskih i seoskih komisija za sjetvu pružajući im svestranu pomoć. Tako je organizirao da se u Liku prebaci s Korduna 500 kg sjemena graha i 600 kg sjemena prosa.[548]

Pored toga organizirao je nabavku sjemena iz neoslobođenih krajeva (lučice, krastavaca, repe, kupusa, razne salate). Inicijativni odbor ZAVNOH-a pomagao je okružne komisije za sjetvu i u novcu sa ciljem da one najsiromašnijim porodicama dodijele određene količine sjemenja besplatno. I Glavni štab Hrvatske dodijelio je u proljeće 1943. iz vojnih magazina siromašnim porodicama Like oko dva vagona sjemena ječma i 3 000 kg prosa.[549]

Okružne komisije za sjetvu — Korduna, Like i Banije, kao i kotarski, općinski i seoski NOO-i vršili su između sebe razmjenu određenih količina sjemena, da bi se zemljište zasijalo vrstama koje najbolje uspjevaju u njihovim krajevima. Tako je privremeni Okružni NOO Banije veći dio sjemena kupusa poslao na područje Like, a između Like i Korduna izvršena je razmjena krumpira za grah.[550] Da bi se sjetva što bolje obavila, kroz partizansku štampu i na javnim sastancima govoreno je o važnosti izvršavanja ovih zadataka i davane su praktične pouke u tom cilju.

Aktivnim učešćem svih političkih organizacija na terenu i nesebičnim zalaganjem svih koliko-toliko sposobnih za rad, sjetveni zadaci su se postepeno uspješno rješavali. Svaki je čovjek bio svjestan da je njegov rad u pozadini isto toliko važan kao onoga na frontu. Selo je ukazivalo pomoć selu, općina općini, kotar kotaru. Sve zajedno bila je to pomoć i doprinos u borbi za slobodu.[551]

Ima više sačuvanih dokumenata koji govore o pomoći koju su ukazivali NOO-i jednog područja drugom: u sjemenu, radnoj snazi, zaprežnoj stoci

546 Vidi dok. br. 23, str. 392.

547 »Naprijed«, br. 44, 1944, HAK, kut. 8.

548 ZAVNOH, Zb. dok. 1943/1, str. 108.

549 Okružni NOO za Liku iz NOF dao je siromašnim seljacima za sjetvu pomoć od oko 430 kg pšenice, 4200 kg ječma, 5980 kg prosa, 4000 kg kukuruza, 300 kg graha, 220 kg kravlje repe i za 6 000 kuna djeteline, sjemenja od loze i povrtlarskog sjemena. Siromašnim su dodijeljene i 53 krave, 904 ovce, 131 koza, 8 konja i 36 komada svinja. ONOO razdijelio je narodu i 1264 m raznog materijala za odjeću, 15 kola razne druge robe.
AIHRPH Zb. Per, 39/274; »Narodna borba«, br. 2—3, april 1943, str. 12.

550 ZAVNOH Zb. dok. 1943/1, str. 61.

551 AIHRPH Zgb, Zb. Per, 25/125; »Lički kurir«, broj 2, str. 3.

ili alatu. Međutim, na osnovu njih se ne može rekonstruirati kako je to izgledalo u svakom određenom selu ili općini. Ipak, oni uvjerljivo govore da je ta pomoć i solidarnost bila veoma razvijena. Veći broj sjećanja govore tome u prilog. »Sazvali smo partijski sastanak da se donese plan posijati kukuruz, radne stoke nemamo, ono što je bilo ostalo je u Bosni. Povezali smo se sa susjednim partijskim organizacijama i seoskim NOO--ima koji nisu toliko do tada uništeni kao mi. Selo Bačuga, Luščani i Bojna mobilisali su svu radnu snagu i došli raditi u naša sela. Oni su iz svojih sela od pojedinih domaćinstava dobili jedan broj krava i dodijelili onima koji nisu imali u Šušnjaru.«[552] Narodnooslobođilački odbori Dvora organizirali su pomoć u sjetvi stanovništvu Kostajnice i Petrinje. Samo iz sela Gage 15 zaprega i njihovih vlasnika radili su 16 dana u selu Begovići, Trmušnjak, Pastuša i Komogovina.[553] Isto tako komisija za sjetvu Kotarskog NOO-a Petrinja organizirala je pomoć u sjetvi kukuruza na području općine Blinja, gdje je zasijano 818 rali zemljišta, općini Jabukovac 1 249 rali, u Gradusi 1 963 i u općini Mečenčani 2 240 rali. Na istom području zasijano je za Narodnooslobodilačku vojsku više od 37 rali zemljišta kukuruzom. Sela Bjelnik, Moštanica, Petkovac, Stražbenica i Klobučak općine Blinja, dala su samo jednoga dana 78 plugova za pomoć pri obradi zemljišta, pa i sela kraj pruge Zagreb — Beograd sakupila su na svom terenu 5 000 kg žita za potrebe sjetve.[554]

Narod kotara Glina, uspio je na bazi solidarnosti i međusobne pomoći obraditi i zasijati 80% predviđnog zemljišta.[555]

Omladinske organizacije bile su među najaktivnijima, kako u izvršavanju konkretnih zadataka vezanih uz sjetvu, tako i raznim drugim odborima i komisijama NOO-a. Na prijedlog Okružnog komiteta SKOJ-a i privremenog Odbora USAOH-a za okrug Karlovac, u organizaciji Pokrajinskog komiteta SKOJ-a za Hrvatsku, provedeno je jednomjesečno prvomajsko takmičenje omladine Korduna i Like. Takmičilo se u tome tko će više učiniti na obradi zemljišta, prikupljanju hrane, pomoći ranjenicima, mobilizaciji u vojsku, pružiti pomoć NOV, siromašnim porodicama, dječjim domovima, zaštiti od bolesti i drugo. Zato su formirani radni vodovi, čete i bataljoni u svim kotarevima Like i Korduna, a u Baniji na dvorskom i glinskom kotaru. Na Kordunu, u kotaru Veljun, formirana je 26. aprila 1943. Prva omladinska radna brigada u Hrvatskoj, sastavljena od tri bataljona, u kojoj je bilo 860 članova USAOH-a. Na području kotara Vojnić formirana je već 27. aprila Druga radna brigada, sa 640 omladinaca i omladinki. Omladinske radne čete, bataljoni i brigade zasijale su velike površine zemljišta pšenicom, raži, ječmom, zobi, prosom i kukuruzom. Samo za bolnice i NOV zasijale su 547 jutara napušte-

552 Dušan Dražić, Sjećanje, Muzej Sisak, br. 61.

553 HAK, f. CK KPH 9/1145.

554 Izvještaj Agitpropa OK KPH za Baniju upućen Agitpropu CK KPH 22. juna 1943. HAK, f. OK KPH za Baniju, 4/364.

555 Vidi dok. br. 24, str. 395.

ne zemlje. Organizacije omladine i žena Korduna zasijale su žitom gotovo sve obradive površine prema planu koji su izradili NOO-i i komisije za sjetvu. Od 547 jutara napuštenog zemljišta zasijano je pšenicom 70, ječmom 2, zobi 43, prosom 12, kukuruzom 235, krumpirom 46, grahom 87, bundevom 10, stočnom repom 3 i raznim povrćem 37 jutara.[556] Omladina Korduna postigla je u prvomajskom takmičenju najveće uspjehe, za koje joj je dato i najveće priznanje Zemaljskog odbora USAOJ-a, tj. prelazna zastava na kojoj je pisalo: »Najboljima u pomoći frontu«.

Omladina Like učestvovala je u takmičenju od 15. aprila do 15. maja sa 3 828 svojih članova, fc članka objavljenog u listu »lički kurir«, br. 3, od 20. maja 1943, saznajemo da su organizacije USAOH-a izvršile niz zadataka u svim kotarima Like[557] i pomogle da NOO-i tog područja u izvanredno teškim uslovima obave sjetvu na 90% od planiranih površina.[558]

Dobrom organizacijom i saradnjom komisija za sjetvu te NOO-a i drugih političkih organizacija, u udbinskom kotaru zasijano je 100% predviđenog zemljišta.

Na Baniji sjetva je najbolje obavljena na području dvorskog kotara. Iz izvještaja Kotarskog NOO-a Dvor, upućenog 30. V 1943. godine Okružnom NOO-u za Baniju, vidi se da je zasijan sav planirani kukuruz, grah i posađen krumpir.[559] Na ovom i glinskom kotaru radne čete i bataljoni, formirani krajem maja i juna, znatno su pomogli u okopavanju kukuruza i ogrtanju krumpira. Tako je omladina općine Klasnić, svrstana u Drugi radni bataljon glinskog kotara, okopala u selu Brubnju 20 rali kukuruza. Dok su stanovnici tog sela ležali od bolesti tifusa, na njihovim poljima radila je uz pjesmu omladina iz susjedne općine.[580]

Savladavajući ogromne teškoće u pogledu ishrane, bolesti, pomanjkanja zaprežne stoke, sjemena, sposobnih stanovnika za rad, poljoprivrednog alata i slično, NOO-i su uspjeli, zahvaljujući dobroj koordinaciji rada i pomoći Inicijativnog odbora ZAVNOH-a, GS NOV Hrvatske, omladine i AFZ-a, obraditi velike površine zemlje i uspješno obaviti proljetnu sjetvu 1943. godine.

Rad na učvršćenju i jačanju NOO-a — formiranje Okružnog NOO-a za Kordun

Paralelno s angažiranjem NOO-a na obavljanju niza složenih poslova u toku i poslije 4. neprijateljske ofanzive, tekao je i proces stalnog učvršćivanja, jačanja i širenja njihove mreže na poluoslobođenom i neoslobođe-

556 Vidi dok. br. 25 i 26, str. 396. i 397.

557 Vidi dok. br. 27, str. 398.

558 Izvještaj s Treće okružne konferencije KPH za Liku od 1. i 2. jula 1943. HAK, f. OK KPH za Liku, 3/301; AIHRPH Zgb, Zb. Per, 25/125.

559 HAK, f. OK KPH za Baniju, kut. 1.

560 »Glas slobodoljubive Banije«, br. 3. od 7. VII 1943. AIHRPH, Zgb, Per, 24/111—112.

NAŠA BORBA

Glasilo Narodno-oslobodilačkih odbora Korduna i Banije

Petrinja, decembra 1943. Broj 16

Prva narodna vlada naroda Jugoslavije

[illegible] su veliki i sjajni [illegible] slavom i nad silama svetske [illegible]. Naša borba, napori, patnje [illegible] uzaludne. Uskovitlali smo za [illegible] u stotinama hiljada stra[illegible] domaćim izdajnicima pošinje se ostvari[illegible] ovoj zemlji stoljeća patili, borili, [illegible] pošinje se zidati nova čvrsta [illegible] ustanka, bratstva i jedinstvi, državna [illegible] naroda Jugoslavije.

U ovom kratkom izlaganju dobija [illegible] značenje. Kad se nalazi pred uništenjem, pred[illegible] naroda Jugoslavije sastali su se da [illegible] dogovore i da donesu odluke u korist i do[illegible] ljubi naroda. Iz delegata AVNOJ-a [illegible] svih krajeva Jugoslavije sa punomoćima [illegible] 50 ovih delegata sastali su se konferen[illegible] prvog, pa drugom zasjedanju An[illegible] Narodnog Oslobođenja [illegible] Jugoslavije. Zasjedanje je održano u oslobo[illegible] oblasnom gradu Jajcu, i to u godi[illegible] prvog zasjedanja AVNOJ-a. Tom pri[illegible] značaj zasjedanja od historijskog [illegible] i može biti od presudne važnosti [illegible] naših naroda.

Prije ovog zasjedanja AVNOJ-a zasje[illegible] su Vijeća Slovenije, Hrvatske, Bosne i [illegible] Crne Gore i Sandžaka. Na za[illegible] AVNOJ-a je slovenska delegacija [illegible] da se u Jugoslaviji uvede zvanje [illegible] vrše se to zvanje dodijeli našem ge[illegible] njemu vrhovnom komandantu druga Tita [illegible]. Oba ova prijedloga primlje[illegible] su sa oduševljenjem sa ogromnim odobravanjem.

Kao jedna od najvažnijih donijeta je od[illegible] jasna i demokratskom uređenju [illegible] države. Jedna od najznačajnijih rezolu[illegible] je ta da se AVNOJ preobrazio u Vr[illegible] zakonodavni i izvršni organ. Na čelu [illegible] Nacionalnog komiteta predsjednik dr. [illegible] Ivan Ribar, a članovi Tito, [illegible] Pred njega ima i [illegible] Predsjedništvo AVNOJ-a i ministre je [illegible] Nacionalno oslobođenje Jugoslavije [illegible] Za prvog ministra predsjednika [illegible] Ministarstva Vojske i mornarice je [illegible] Vrhovnog komandanta druga Tita. Komitet [illegible] i ministarstvo unutrašnjih poslova, koje je jedno [illegible] dodijeljeno Slovencu. Za [illegible] Ministarstvo Hrvatske, Bosne i [illegible] Crne Gore, Vojvodine, Makedonije i [illegible] Sandžaka. Ovim je prvi put u historiji [illegible] Jugoslavije stvorena prava narodna vlada [illegible] Jugoslavije, koja će sprovesti [illegible] pobjedu naših naroda, a poslije rata [illegible] ustavotvornu skupštinu, koja će [illegible] ustavnim putem definitivno riješiti [illegible] državnog uređenja naših naroda.

Teški gubici neprijatelja -- novi uspjesi jedinica naše Narodno-oslobodilačke vojske

U Moslavini naše jedinice zauzele su Čazmu. Ubijeno je i ranjeno mnogo neprijateljskih vojnika, a zarobljeno 250 vojnika i oficira. Na bojnom polju zaplijenjeno je 2 topa, 2 teška bacača mina, 6 teških mitraljeza, 24 puškomitraljeza, 500 pušaka, mnogo municije i drugog ratnog materijala.

Banija — Prema naznakama dobivenim poslije tuča u četvorodnevnim borbama protiv [illegible] jedinica s ustašama, domobranima i njemačkom 44. SS „Nordland" divizijom na linji Glina—Hrastovica—Petrinja, naši su borci zarobili 44 Nijemca, 28 domobrana i četrdesetak ustaša. Uništeno je 12 kamiona, a zaplijenjena su 2 teška bacača, 9 mitraljeza, 17 automata, 84 puške, 4 kamiona, 2 radio-stanice i ostalog materijala.

U Hercegovini nastavljaju se žestoke borbe. U borbama oko Korita neprijatelj je izgubio 100 mrtvih i 55 zarobljenih. Naši borci zaplijenili su i teško bacača mina, 250 mina, 5 mitraljeza, radiostanicu, kirurške instrumente i izvjesnu količinu drugog ratnog materijala.

Žestoke borbe oko Korita nastavljaju se. Samo u toku posljednja tri dana [illegible] neprijatelj su izgubili 130 fašista i zaplijenili bogat ratni materijal.

U istočnoj Bosni odbijeni su svi pokušaji neprijatelja da zauzme Crvene Stijene. Neprijatelj je odbijen uz velike gubitke i nakon toga se povukao natrag u Sarajevo. Jedinice XVII. divizije prešle su u protunapad i zauzele selo Kijevo kod Sarajeva. Za vrijeme ovih borbi uništena su dva neprijateljska tenka.

Žestoke borbe na Istočnom frontu

Jedinice Crvene Armije nastavljaju, dalje napredujući i uništavajući neprijatelja, [illegible] snage. Sjeverozapadno od Gomela jedinice Crvene Vojske razbile su neprijatelja i zauzele preko 30 naseljenih mjesta.

Na frontu sjeverozapadno od Pridnjiska, lomeći otpor neprijatelja, sovjetske jedinice zauzele su noći teritorij s nizom naseljenih mjesta.

U rejonu Čerkasija trupe Crvene Armije odbile su napade njemačkih pješadijskih i tenkovskih odjeljenja.

Jugozapadno od Kremenčuga u toku posljednjih nekoliko dana zauzeto je nekoliko jako utvrđenih mjesta njemačke obrane.

[illegible] ravnopravnosti i bratstva i svih nacionalnosti Jugoslavije. Od rukovodioca sa Korduna i Banije u predsjedništvu AVNOJ-a je ušao pukovnik NOV Stanko Čanica Opačić, u Nacionalni komitet dr. Rade Pribičević kao povjerenik za građevine.

To znači da prvi put u svojoj historiji narodi Jugoslavije dobivaju svoju narodnu vlast u koju ulaze njeni predstavnici, koji su to pravo stekli svojom dosadašnjom borbom i radom. Ovaj najveći do sada uspjeh naše oslobodilačke borbe izvojevan je hrabrošću, požrtvovnošću i herojskom borbom svih naroda Jugoslavije. On je naš zajednički uspjeh i zajednička dobit svih Srba, Hrvata, Slovenaca i drugih naroda Jugoslavije. On je rezultat junačke borbe NOV i POJ i nesumornog rada i borbe Komunističke Partije Jugoslavije, koja je najviše doprinijela njegovom ostvarenju.

Pod zastavom slobode, rukovođeni našom Komunističkom Partijom i predvođeni našim vrlim Komitetom Oslobođenja Jugoslavije [illegible] pođemo i dalje putem borbe i [illegible] snage da uništimo fašizam, [illegible] slobodu i da obezbijedimo i izgradimo [illegible] dan, demokratsku, federativnu Jugoslaviju.

I. Pe[illegible]

Sastanak Staljin - Ruzvelt - Čerčil

Moskovski radio objavio je sljedeće [illegible] ćenje: vođe triju sila Ruzvelt, Čerčil i Staljin pred nekoliko dana održale su konferenciju u Teheranu. Sastanku su prisustvovali diplomatski i vojni predstavnici. Vođe su [illegible] rasprave o pogledu vođenja rata protiv fašističke i druga ratna politička pitanja. Donesene su odluke o pitanjima rata. Ovo je prvi put, što su se sastali Ruzvelt i Staljin. Nekoliko dana prije ovog velikog sastanka održali su sastanak Ruzvelt i Čerčil sa generalom Čang Kai Šekom. Na ovom sastanku donesena su zaključna u pogledu vođenja rata protiv Japana.

nom području. Sredinom maja 1943. formiran je veći broj akcionih NOO-a u poluoslobođenim ili neoslobođenim hrvatskim selima ovog područja.[561]

Istovremeno, od NOO-a se tražila veća politička aktivnost u obavještavanju naroda putem sastanaka i štampe o svim političkim događajima u svijetu i zemlji, kao i o svim mjerama koje je poduzimalo najviše vojno i političko rukovodstvo u cilju jačanja NOB-e. U tu svrhu održano je, od maja do septembra, s aktivistima NOO-a više konferencija u okružnim i kotarskim sjedištima, kojima su prisustvovali predstavnici ZAVNOH-a, Glavnog štaba Hrvatske, te raznih komisija pri okružnim NOO-ima. Na konferencijama se, pored aktuelnih političkih pitanja, raspravljalo i o poljoprivredi, ekonomiji, zdravstvu i prosvjeti u pojedinim kotarima. I Centralni komitet KPH djelovao je putem svojih aktivista i raznih pismenih uputstava na svestraniji rad i političku afirmaciju organa narodne vlasti. On je ukazivao i na pojedine greške u obavljanju određenih zadataka. Tako se u pismu, upućenom OK KPH za Karlovac 12. maja 1943. godine, osvrće na učinjene greške u vrijeme 4. neprijateljske ofanzive, upućujući šta treba raditi da se ne bi griješilo na sličan način i u vrijeme eventualnih novih neprijateljskih ofanziva na oslobođeno područje. »Poučeni iskustvom iz prošle ofanzive neprijatelja na naš oslobođeni teritorij učinjena je velika greška, kad se narodu savjetovalo daleko povlačenje. On je bio izvrgnut zimi, gladi i bolesti čije posljedice danas još i te kako osjećamo. Utvrđeno je da u onim krajevima gdje se narod privremeno sklonio u obližnja brda i šume pa se zatim vratio u svoja mjesta, nije imao ni izdaleka ove žrtve, koje su bile kod onih koji su se povlačili sve u Bosnu. Da se ne bi to ponovo dogodilo, mi moramo upozoriti narod na mogućnost ponovne ofanzive neprijatelja i treba odmah odrediti mjesta kamo će se u tom slučaju narod privremeno sklanjati.[562]

Centralni komitet KPH je 15. maja 1943. godine ukazao i na nužnost priprema za održavanje konstituirajuće skupštine ZAVNOH-a i potrebu detaljnih priprema privremenih okružnih NOO-a za izbor kandidata, koji će biti upućeni kao predstavnici na konstituirajuću skupštinu ZAVNOH-a. U pismu okružnim komitetima KPH za Karlovac, Liku i Baniju tražilo se da svaki od njih predloži po pet kandidata koji bi već do 5. juna bili spremni da krenu na mjesto održavanja konstituiraj uće sjednice ZAVNOH-a.

Tokom priprema i predlaganja predstavnika za konstituirajuću skupštinu ZAVNOH-a, na svim sastancima, od seoskih do okružnih NOO-a, detaljno se raspravljalo o svakom pojedinom kandidatu, nastojeći da se

561 U Izvještaju KK KPH Perušić od 19. V 1943. za NOO-e se kaže: »NOO-i su formirani u svim mjestima osim Ivčević Kose i u dva mjesta pazarišne općine. Drugovima je dato u zadatak da se i u tim mjestima odmah formiraju odbori. Svi ovi odbori dosta su slabi iz razloga, što su mladi i neupućeni u sam posao. Mi ćemo nastojati da im dademo pomoć preko članova Partije, koji se nalaze u NOO-ima. Odbori su također otpočeli sa prikupljanjem pomoći za bolnice.«
HAK, f. OK KPH za Liku, 3/260.

562 HAK, MF, kut. 1.

na skupštinu upute predstavnici koji su se do tada najviše istakli u organizaciji i vođenju ustanka i bili dosljedni borci za stvaranje istinske narodne vlasti. Osnovni kriterij za izbor vijećnika bio je: da budu »poznati i istaknuti narodni borci, odani narodnooslobodilačkoj borbi, bez obzira na raniju partijsku pripadnost, nacionalnost i vjeru..., vodeći pri tome računa... o proporcionalnom odnosu stanovništva između Srba i Hrvata.. ,«[563]

Nakon detaljno izvršenih priprema, kako u ovim tako i u drugim oslobođenim krajevima Hrvatske, održana je u oslobođenom Otočcu, odnosno na Plitvičkim jezerima, 13. i 14. juna, Osnivačka skupština ZAVNOH-a kao vrhovnog političkog predstavništva naroda Hrvatske. Osnivanje ZAVNOH-a značilo je novi korak u jačanju i širenju NOB-e i stvaranju sve većeg oslobođenog teritorija.

Stvaranjem ZAVNOH-a nastalo je novo razdoblje u djelovanju NOO-a. U vremenu između Prvog i Drugog zasjedanja ZAVNOH-a dolazi do naglog širenja NOB-e u sjevernoj Hrvatskoj, a kapitulacijom Italije, i do oslobođenja gotovo svih primorskih krajeva i velikog priliva boraca u NOV. Takav razvitak NOB-e u Hrvatskoj odrazio se i u velikom pocastu broja organa narodne vlasti, što je dovelo do proširenja zadataka ZAVNOH-a na mnogim sektorima njegove djelatnosti. Koristeći bogata iskustva iz rada NOO-a ovih krajeva, ZAVNOH ih pismenim putem i direktno preko svojih članova prenosi na novooslobođene krajeve, povezujući tako rad svih NOO-a u Hrvatskoj, što omogućava veću pomoć jednog kraja drugom i čvrstoću pokreta u borbi za oslobođenje. Pružajući NOO-ima direktnu pomoć, ZAVNOH im kao organima narodne demokratske vlasti pomaže u organizaciji političkog, ekonomskog, socijalnog, prosvjetnog i drugih grana života u oslobođenoj Hrvatskoj.[564]

Za daljnji razvitak d učvršćivanje NOO-a izuzetno je značajan Poslovnik ZAVNOH-a o radu NOO-a od 14. juna 1943. Pored niza dotadašnjih komisija ili odsjeka, koji su već bili nastali u ovim krajevima na osnovu prakse i nužne potrebe, sada se u sistemu NOO-a pojavljuju i organi uprave. Pri NOO-ima formiraju se odsjeci slični onima u ZAVNOH-u.

Masovnost NOP-a u ovim krajevima, svakodnevne borbe s neprijateljem te niz problema i zadataka koje su rješavali NOO-i, zahtijevalo je od partijskih organizacija svakodnevnu brigu i posebnu pažnju prema članovima NOO-a. Radilo se na tome da u njih budu birani najbolji njeni predstavnici kako bi isti bili »živi politički organi«. Svugdje tamo gdje

563 Jakov Blažević, nav. rad, HAK, Zb. 6, str. 399. U svakom prijedlogu OK KPH bilo je više imena koja su se od 15. maja do upućivanja na konstituirajući skupštinu ZAVNOH-a mijenjala, zbog toga što se za neke kandidate kroz razne narodne skupove zaključilo da politički nisu najpodobniji, ili radi toga što ima drugih prigovora kao moralno nepodoban, ili što je u toku priprema neko od predviđenih poginuo u borbi s neprijateljem. Tako je Okružni komitet KPH za Baniju od prvih pet predloženih tokom pripreme izmijenio četvoricu. Izvještaj OK Banije upućen CK KPH 8. VI 1943, HAK, f. CK KPH, 9/1123; Pismo CK KPH upućeno OK KPH za Baniju 15. V 1943, HAK, f. CK KPH, 9/1021.

564 AIHRPH Zgb, Zb. Per, 39/274.
»Narodna borba«, br. 4—5, juli 1943.

bi se u tom pogledu pokazali nedostaci, brzo se reagiralo kako bi NOO-i bili uistinu nosioci borbe za jedinstvo i mobilizaciju masa — borbeni politički organi NOP-a. Iz više sačuvanih dokumenata saznaje se da su partijske organizacije na kotarskim i okružnim konferencijama raspravljale o NOO-ima kao političkim organima, organima jedinstva srpskog i hrvatskog naroda[585] i o svim drugim pitanjima u kojima su oni bili aktivni. »Treba se osloboditi pogrešne prakse da se bez znanja i odobrenja rukovodećih organa NOO-a vrše izmjene i oduzimanje ljudi sa tog posla. Mi trebamo davati naše najbolje članove u naše NOO-e kako bi oni postali uistinu borbeni politički organi i kako bi naša Partija preko njih mogla provoditi krupne zadaće«.[566]

Tako i Centralni komitet KPH upozorava 14. jula 1943. Okružni komitet KPH za Liku na nužnost poštivanja propisa o izborima za NOO-e.[567] Skreće im pažnju da neke partijske organizacije čine grešku kada mimo dogovora i odobrenja organa NOO-a vrše izmjene u sastavu NOO-a koji su izabrani od naroda. Upozorava da je učinjen propust što su najbolje članove kotarskih i općinskih NOO-a: Radu Svilara, Milu Dražića, Milana Majstorovića, Dušana i Danu Cvjetkovića i Radu Vignjevića uputiti na nove dužnosti izvan NOO-a. »Time su NOO-i, u kojima su oni do sada djelovali, lišeni svojih najboljih i najsposobnijih funkcionera. To je smjenjivanje došlo u času, kada NOO-i treba da postanu živi politički organi koji će osim ostalih poslova morati biti aktivni i po svim političkim pittnjima.. .«[568]

Osim toga, Okružnom komitetu KPH za Liku skreće se pažnja da je učinjena greška i sa formalne strane jer je prekršen paragraf 14 Naredbe o izborima NOO-a. »Narodnooslobođilački odbori zavise od povjerenja naroda koji može pojedine članove pa i cijeli NOO smijeniti ako smatra da nije zaslužan povjerenja ih da nije sposoban za rad pa izabrati drugi odbor.«[569] Strogo se vodilo računa da se ne povrijedi demokratski karakter NOO-a i pravo naroda da säm bira i smjenjuje svoje predstavnike, bez obzira što ratni uslovi nisu uvijek dozvoljavali, da se upravo onda kada je to trebalo, sakupi narod sela ili održi konferencija delegata radi biranja novog odbora. Pazilo se da pojedine greške, koje su ponekad nastajale i zbog objektivnih prilika, ne iskoriste neprijatelji NOP-a. Učvršćujući rad NOO-a kroz političku aktivnost partijskih i ostalih organizacija NOP-a uočeno je, da su se u pojedine NOO-e uvukli i poneki ljudi koji su imali namjere da unutar NOO-a čine namjerne greške kako bi smanjili ugled i autoritet organa narodne vlasti. Radeći na svoju ruku vršili su nepravednu raspodjelu stočne sprege i hrane, štitili su i prikri-

565 Rezolucija s Treće okružne partijske konferencije KPH za Liku održane 1. i 2. jula 1943. HAK, f. OK KPH za Liku, 3/327.

566 Pismo Okružnog komiteta KPH za Liku upućeno ćeliji Okružnog NOO-a 23. VII 1943. HAK, f. ONOO za Liku, 1/104.

567 Vidi dok. br. 28, str. 400.

568 Isto.

569 HAK, f. CK KPH, 10/1274.

vali neprijateljske elemente i kočili pojedine akcije, kao na primjer suzbijanje šverca, izgradnju nastambi, raspodjelu obveznica zajma narodnog oslobođenja itd. Nisu vodili dovoljno računa o siromašnim i porodicama palih boraca, čime su izazivali nezadovoljstvo u narodu. »Koristeći se tim greškama elementi strani našoj borbi uspjevaju čak i negdje baš i one najsiromašnije, kojima bi rekvizicija trebala donijeti koristi, angažirati u političkoj borbi protiv nas, (u perušićkoj općini, gdje se dio rekviriranih živežnih namirnica nije odmah dijelio sirotinji već se gomilao dajući pri tome neprijateljskim elementima vremena i mogućnosti da razviju svoju borbu protiv nas).«[570]

Bilo je slučajeva u pojedinim oslobođenim krajevima da je sam narod birao za odbornike i one koji nisu bili potpuno odani NOB-i plašeći se ponovne okupacije sela. Ponekad su takvi odbornici iskorištavali svoj izbor u selu prikazujući NOO-e kao narodu tuđe organe.

Uočavajući te negativne pojave, a posebno pojačanu neprijateljsku propagandu, okružni komiteti KPH upućivali su organizacijama KP više pisama, ukazujući na veću političku opreznost i uporniji politički rad u NOO-ima. Preko partijskih ćelija pri NOO-ima sagledavani su nedostaci u radu i davane upute da se na NOO-e ne smije gledati samo kao na organe vlasti, nego i kao na organe jedinstvenog nacionalno-oslobođilačkog fronta čija je politička djelatnost njihova osnovna zadaća.

Uz aktivno učešće organizacija KPJ održavani su češći masovni sastanci i konferencije na kojima su analizirane slabosti u radu pojedinih odbornika ili odbora i vršeno njihovo smjenjivanje. Mjere koje su poduzimane za učvršćenje NOO-a bile su efikasne. Rad i ugled NOO-a svakodnevno je rastao. Oni su sve više postajali politički organi borbe ne samo protiv okupatora već i svih onih koji su nastojali onemogućiti potpunu pobjedu i punu slobodu naših naroda. Izvršni odbor AVNOJ-a, tajništvo i odjeli ZAVNOH-a, pružali su svestranu pomoć NOO-ima u cilju njihovog što boljeg rađa. Vijećnici su odlazili po selima sa zadatkom pružanja pomoći članovima seoskih, općinskih i kotarskih NOO-a kako bi se isti lakše snalazili u problemima uprave i rada. I na druge načine ZAVNOH je pomagao u radu NOO-e. Slao im je konkretne upute, održavao konferencije i prenosio iskustva od jednih na druge.

Sredinom 1943. godine NOO-i ovih krajeva, pored svog organizacionog i političkog jačanja, posvećivali su najveću brigu osiguranju hrane za vojsku i siromašno stanovništvo. »Nije potrebno govoriti o mogućnostima ishrane poslije ofanzive i u rano proljeće, kada je i bez rata Lika uvijek gladovala između »dva kruva«,[571], a jula 1943. bilo je više od 26 000 ljudi bez hrane, te popaljeno 12 539 kuća i gospodarskih zgrada.[572] U isto vrijeme na Kordunu je bilo više od 20 000 ljudi bez hrane i spaljeno 73 sela

570 Referat Jakova Blaževića na Trećoj okružnoj partijskoj konferenciji KPH za Liku održanoj 1. i 2. jula 1943. HAK, f. OK KPH za Liku, 3/311.

571 Jakov Blažević, nav. rad, HAK, Zb. 6, str. 412.

572 HAK, f. OK KPH za Liku, 3/327; AIHRPH, Zgb, Zb. Per, 25/125.

potpuno i 100 djelomično.[573] »Slavno oslobođeni krajevi Like i Korduna u velikoj su mjeri materijalno iscrpljeni. U ovim se krajevima pitanje ishrane naše vojske postavlja ozbiljno.«[574]

Što se tiče razaranja, prilike ni na Baniji nisu bile mnogo bolje. Međutim, na ovom području bila je nešto veća mogućnost prikupljanja hrane. Kada je ZAVNOH sredinom 1943. organizirao takmičenje u sakupljanju živežnih namirnica između pojedinih sela, općina, kotara i okruga, najveće rezultate postigli su NOO-i, organizacija AFŽ-a i USAOH-a na području Banije.[575] NOO-i Banije organizirali su prikupljanje priloga i za bolnice Korduna i Like. Prilikom kampanje za sakupljanje živežnih namirnica nastalo je pravo takmičenja među selima, naročito glinskog i dvorskog kotara. »NOO sela Buzeta uspio je u vrijeme ove kampanje za svega dva i po sata organizirati ručak za 800 partizana. Dosta košara je vraćeno jer su partizani imali dovoljno hrane.«[576] Samo u vremenu od 1. do 10. juna 1943. godine na Baniji su sakupljeni veliki prilozi u hrani za NOV i ranjenike Like i Korduna.[577] »I tako čitava Banija, stopila se u jednu želju: što bolje i što više poslati svojim ranjenim junacima kršne Like i Korduna.«[578]

Nakon izvršene kampanje predstavnik ZAVNOH-a, Stanko Opačić *Carnea,* zahvalio se na sastanku predstavnika NOO-a Banije u selu Brestiku narodu ovog kraja na pomoći koju je dao partizanskim borcima Korduna i Like. »Hvala vam u ime boraca Like i Korduna! Narod Banije po stoti put pokazuje da je svjestan povezanosti naše borbe u čitavoj zemlji. Preko Brestika šaljem pozdrav i hvalu čitavom narodu Banije.«[579]

U to vrijeme povezanost ovih krajeva s NOP-om drugih oslobođenih krajeva Hrvatske bila je takva da je ZAVNOH, CK KPH i Glavni štab Hrvatske mogao organizirati pomoć Lici i Kordunu ne samo s Banije, nego i s područja Moslavine i Slavonije. Tako je privremeni Okružni NOO Banije 20. augusta 1943. obavijestio Intendaturu Glavnog štaba Hrvatske da je primio preko Komande mjesta Petrinja 20 220 kg pšenice koju su poslali za pomoć NOO-i Moslavine. Pšenica je poslana na raspolaganje ZAVNOH-u da ga isti raspodijeli tamo gdje je to najpotrebnije.[580]

Za rad NOO-a Banije karakteristično je da je u vremenu od juna do augusta 1943, upravo kada su se obavili zadaci na prikupljanju živežnih namirnica, na njenom području nastao veći broj akcionih odbora u hr-

573 Pismo OK KPH za Karlovac od 8. juna 1943. upućeno CK KPH, HAK, f. CK KPH, 9/1122.

574 Pismo CK KPH upućeno 9. septembra 1943. Oblasnom komitetu KPH za Slavoniju i Okružnom komitetu KPH za Baniju, Čazmu i Bjelovar, HAK, f. CK KPH, 12/1524.

575 Vidi dok. br. 29, str. 401.

576 Izvještaj Kotarskog komiteta KPH Glina upućen OK KPH Banije 28. 7. 1943. HAK, f. OK KPH za Baniju 2/155.

577 Vidi dok. br. 30, str. 402.

578 AIHRPH, Zgb, Zb. Per, 24/111—112. Glas slobodoljubive Banije br. 2. od 20. 6. 1943.

579 AIHRPH Zgb, Zb. Per, 24/111—113. i 114.

580 HAK, mikrofilm, kut. 1.

vatskim neoslobođenim selima. U augustu 1943. formiran je akcioni odbor u Glini i vršene su pripreme na stvaranju takvih odbora u selima Dolnjaci, Prekopi i Novom Selu.[581] U općini Gora formirani su akcioni odbori u selima Dumače, Nebojane, Farkašić, Slana, Glinska Poljana, Marinbrod, Zupić i Mokrice. U općini Stankovac: u selima Šatornja, Pariz, Selkovac, Velika Solna, Selište i Dvorište a u općini Maja formirani su akcioni odbori u sedam sela.[582] Na području kotara Petrinje formirani su akcioni odbori u selu Madžarima, Goncu, Budičini, Hrvatskom Čuntiću, Palanki, Donjim Kuruzarima i Donjoj Velešnji.[583] I u selima kotara Kostajnica koja nisu bila oslobođena — Utolici, Mračaju, Timarcima, Bobovcu, Sašu i Vedrom Polju, formirani su akcioni NOO-i.[584]

Novoformirani akcioni odbori imali su veliki politički značaj, posebno u širenju istinskih vijesti o NOP-u. Pored toga oni su sakupljali dobrovoljne priloge u novcu i živežnim namirnicama i vršili kampanju za odlaženje u NOV.

U isto vrijeme je na Kordunu privremeni Okružni NOO izvršio sve pripreme za izbor Okružnog NOO-a. Pored toga on je radio i na osnivanju novih NOO-a u oslobođenim krajevima i ilegalnih u neoslobođenim hrvatskim selima. Konferencija privremenog Okružnog NOO-a održana je 18. jula 1943. Iz izvještaja s ove konferencije vidi se da su NOO-i Korduna s uspjehom rješavali niz značajnih problema prouzrokovanih neprijateljskim ofanzivama. Na istoj je postavljeno više važnih zadataka za daljnji rad NOO-a. Tako je zaključeno da se posveti veća pažnja razvoju stočarstva. Usvojen je i nov način ušura od mlinova koji su bili u vlasništvu pojedinaca. Vlasnik je od ubranog ušura imao pravo na 6%, a 3#/o išlo je u NO fond. Pored toga zaključeno je da 70% prihoda s vakantnih posjeda ide u vojne magazine, a 30% u NO fond za sjeme i ostale potrebe. Narodnooslobodilački odbori Korduna su u vremenu od marta do konca jula 1943. sakupili od ušura 2 792 vagana brašna.[585] Na konferenciji je odlučeno da se poveća kapacitet ciglana i pilana i da se osigura sirova koža za preradu u kožarama, da se bolje pazi na šumu, da se zabrani prodaja alkohola na sajmene dane i drugo. Na kraju rada konferencije izabran je Plenum Okružnog NOO-a za Kordun od 30 lica[586] i Izvršni

581 Izvještaj KK KPH Glina Od 7. VIII 1943, AIHRPH, Zgb, KP — 179/1220.

582 Izvještaj KK KPH Glina od 29. VIII 1943. upućen OK KPH za Baniju, HAK, f. OK KPH Banija, 2/172 i 2/174.

583 Izvještaj KK Petrinje upućen 3. IX 1943. OK KPH za Baniju, f. OK KPH Banija, 2/174.

584 Izvještaj KK KPH Kostajnice upućen 8. IX 1943. OK KPH za Baniju, AIHRPH, Zgb, KP — 179/1244.

585 Vidi dok. br. 31, str. 404.

586 Nakon usvajanja izvještaja i zaključaka izabrani su u Plenum Okružnog NOO-a za Kordun: Dušan Livada, Dragan Brujić, Milka Ilić, Adam Katić, Mileva Božić i Tomo Žalac iz kotara Slunj; Stanko Koprenica, Cana Bogdanović, Ljubica Vujčić, Petar Maslić, Dušan Pajić i Milić Kosijer iz kotara Veljun; Milutin Košarić, Jovan Balčin, Miloš Basara, Sofija Vučinić i Stanka Blagojević iz kotara Vojnić; Dušan Rkman, Ljuba Puškar, Glišo Rajak, Milić Dejanović, Ljubica Ulemek i Mile Ratković 'iz kotara Vrginmost; Gajo Bunjevac, Milan Knežević, Stevo Kosanović Jabučar i Mile Kovačević iz Plaškog; Marko Polović, Janko Furdek i Pero Moškun iz kotara Karlovac. Mr Đuro Zatezalo i mr Mile Dakić, nav. rad, str. 135.

odbor u koji su ušli Dušan Livada, Jovan Balčin, Adam Katić, Ljubica Vujčić, Marko Polović, Stanka Blagojević, Dušan Rkman, Stanko Koprenica i Tomo Žalac. Pred novoformirani Okružni NOO za Kordun i sve ostale NOO-e, kao neposredni zadatak za koji je trebalo angažirati sve sposobne za rad, bila je žetva, kosidba i spremanje žita i sijena te priprema i održavanje proslava posvećenih dvogodišnjici NOB-e.

Organizacija žetve i spremanje žita

Poslije uspješnih borbi u Lici, Plaščanskoj dolini, na Kordunu i Baniji, vođenih tokom maja i juna 1943, stvorena je velika oslobođena teritorija. Ponovo je uspostavljena čvrsta veza Korduna, Banije, Like i Cazinske krajine. Tako su partizanske jedinice omogućile NOO-ima da pristupe izvršavanju jednog od najvažnijih zadataka u to vrijeme — obavljanju žetve i spremanju žita. Već 19. maja 1943. Inicijativni odbor ZAVNOH-a uputio je pismo Okružnim NOO-ima kojim ih podsjeća da se približava žetva i da je za istu potrebno izvršiti sve pripreme, ističući da je neophodno nužno osigurati vršalice i vreće te pripremiti zemunice kako bi se žito što prije spremilo i zaštitilo od neprijatelja.[587]

Devetnaestog juna 1943. ZAVNOH je izradio detaljne upute o pripremama za žetvene radove i uputio ih svim NOO-ima.[588] Na osnovu tih uputa NOO-i su uz pomoć komandi područja, organizacija AFŽ-a i USAOH-a, pristupili detaljnim pripremama za obavljanje žetve. Oni su, gdje god je to bilo moguće, prikupili podatke o zasijanim površinama kako za pojedina sela tako za općine i kotare. Okružne poljoprivredne komisije izradile su pregled ljudske radne snage kao i alata za izvršenje potrebnih radova. One su rukovodile, savjetovale i pomagale u poslovima žetve. Na zajedničkim sastancima NOO-a, predstavnika komandi mjesta, organizacija AFŽ-a i USAOH-a izrađeni su detaljni planovi o načinu obavljanja žetve. Okružni komitet KPH i okružni NOO-i uputili su svim seoskim NOO-ima zaključke sa svojih sjednica, kojima ukazuju što sve treba uraditi da bi bio bolji uspjeh u skupljanju ljetine i spremanju hrane za narod i vojsku. Tako je Okružni NOO za Karlovac uputio NOO-ima svog područja zaključke sa svoje sjednice od 24. juna 1943, u kojima kaže:

»Žetva

1. Mi je moramo pokupiti na oslobođenom teritoriju, a okupatoru je uništiti.
2. Pokupiti podatke o žetvi
3. Planski raditi (vreće, vršalice, benzin, zemunice)
4. Raditi dvostruko magazine i to jedne za vojsku a druge za NOF

587 HAK, fotokopija, kut. 1.
588 ZAVNOH, *Zb.* dok. 1943/1, str. 233.

5. Organizirati kosidbu, iskoristiti vojsku i preše za sijeno
6. Praviti bačve i sandučiće za pekmez i košare za pečenje
7. Praviti sirće od otpadaka jabuka
8. Čuvati stoku, uvesti 3 bezmesna dana i
9. Sakupljati ljekovito bilje — kamilicu, lipu itd.

... Pitanje prehrane vojske će se riješiti iz ušura mlinova. Treba formirati komisije za pregled rada komesara mlinova, rekviziciju viškova, uvesti slobodnu trgovinu unutar našeg teritorija, kod vršenja žita — kontrola nad količinama. U vezi sa žetvom treba popularizirati da je vojska došla da štiti žetvu i da je pomogne. Razviti treba: ribolov, kunićarstvo, lov, sušenje gljiva i voća«.. ,[589] Slične zaključke uputili su svojim NOO--ima i okružni komiteti KPH Like i Banije. Tako su Okružni NOO za Baniju i Komanda banijskog područja 27. juna 1943. godine uputili detaljna pisma u neoslobođena sela svog područja,[590] u kojima upućuju što treba da se radi, kako bi se žito spremilo ili uništilo da se njime ne služi okupator i njegovi pomagači. U planovima NOO-a bilo je predviđeno da se žetva treba obaviti najprije u pograničnim, odnosno ugroženim područjima. Da bi se žetva obavila u svim krajevima oslobođenog i poluoslobođenog područja, NOO-ima su pomagale i partizanske jedinice koje su osiguravale obavljanje poslova i izvoženje žita s ugroženijih na sigurnija mjesta, radi vršidbe i spremanja u zemunice. Formirane radne brigade, bataljoni i čete sastavljene od omladine i žena, koji su uspješno izvršili sjetvu u proljeće 1943. godine, sada su se međusobno takmičile u otme tko će prije i više požeti i spremiti žita za vojsku i narod.[591] Narodnooslobodilački odbori, organizacije AFZ-a i SKOJ-a organizirali su takmičenje u žetvi ne samo između sela, općina i kotareva unutar okruga, nego i između okružnih NOO-a međusobno. U obavljanju žetve takmičile su se i organizacije AFZ-a, Korduna i Like.[592]

Uz žetvu obavljala se i kosidba trave kao i njeno spremanje. NOO-i su proširili i neke radionice radi popravka poljoprivrednog alata. Oni su organizirali žetvu, te spremanje žita i sijena na poljima onih domaćina koji su bili u partizanima ili su poginuli u borbi, kao i onih koji nisu imali radne snage. Pri obavljanju žetve nije se gledalo na granice seoskih, općinskih ili kotarskih NOO-a. Radilo se koliko je to bilo moguće po

589 Zapisnik sa sastanka OK KPH Karlovac od 24. VI 1943. HAK, kut. 5.

590 Vidi dok. br. 32, str. 406.

591 Samo u Lici organizirane su dvije radne brigade, 13 bataljona i 9 četa u kojima je bilo 700 članova omladine i žena. Dušan Graovac, Organizacija i djelatnost NOO-a u Lici od Drugog do Trećeg zasjedanja ZAVNOH-a, HAK, Sjećanje, kut. 9.

592 Okružni odbor AFZ-a za Liku uputio je poziv za takmičenje Okružnom odboru AF2-a za Karlovac: »Drage drugarice! Nalazimo se pred žetvom. Neprijatelj jednako vreba na našu žetvu kao i na vašu. Mi ne smijemo dozvoliti da žito padne u ruKe krvnicima našeg naroda. Stoga vas pozivamo, drage drugarice, da se takmičimo, koja će organizacija više doprinijeti u radu i berbi žitarica. Takmičenje će trajati od 15. VII do 15. IX 1943. godine«.
HAK, kut. 8, »Lički kurir«, br. 10.

planu i pomagalo se svagdje i na svakom mjestu gdje je bilo žita za žetvu i trave za kosidbu.

»... Zito je dozrelo. Neprijatelj već davno vreba na njega, klasja kao da mu prkose, divno se talasa na našim poljima. Mi moramo spriječiti njegov plan, zato smo i pristupili formiranju radnih četa kako bi što bolje uspjele. Uspjet ćemo samo onda ako organizirano tj. zajednički prijđemo radu. Pohrlit ćemo svi tamo gdje je žito prije dozrelo, kao i u pogranična mjesta, na primjer u Vojniću, gdje neprijatelj lakše uspije: shvatile su to i naše drugarice iz kotara Plaškog, iako je tamo bilo nemoguće formiranje četa, u lijepom su broju pohitale k nama (oko 120 drugarica) čim su čule da je žetva kod nas započela. Treba da u cijelosti ostvarimo našu parolu 'Ni jedno zrno žita okupatoru'. Samo u općini Dunjak formirano je 12 radnih četa sa ukupno 310 žena za žetvu žita, tako je bilo i u ostalim krajevima. Svaka je četa imala svoga vodnika i desetara.«[503]

»... I žetva mora biti naša«, govorile su žene Korduna. »Preko 800 žena pod barjacima, s pjesmom uz suhi kruh, a mnoge bez njega, išle su žeti ne pitajući čija je pšenica, gdje se nalazi, već ona je zrela i mora se spremiti.

Zene iz Perjasice, kotar Veljun, žele su u Buvači nedaleko Kladuše i pod zaštitom partizana istrgle žetvu iz ruku neprijatelja«.[594]

Ima više sačuvanih dokumenata i s Banije koji govore o omladinskim radnim četama što su prelazile iz jednog sela u drugo ili iz jednog kotara na područje drugog, da bi obavile žetvu i spremile žito za potrebe vojske i naroda. Tako je kotarski NOO Kostajnica preko svojih NOO-a, organizacija AFZ-a i USAOH-a pomogao obavljanje žetve na petrinjskom kotaru sa 700 radnika. Oni su od ranog jutra 18. jula 1943. na području općine Gradusa uz pjesmu i veselje prelazile s jedne njive na drugu, obavljajući žetvu da bi već istog dana na večer uspjeh proslavili s narodom i jedinicama 17. slavonske brigade.[595]

»Sa kostajničkog kotara prešlo je na petrinjski kotar 150 žena i poželo je u jedan dan 30 rali pšenice.«[596] Na području kotara Petrinja u obavljanju žetve i kosidbe pomagale su i osiguravale izvršavanje radova jedinice NOV. Tako je uz njihovu pomoć i pomoć NOO-a kostajničkog kraja, na kojem je još uvijek bilo nešto više ljudske radne snage, žetva obavljena sa 100% uspjehom.[597] Na području dvorskog kotara žetvu su ometale neprijateljske jedinice stalnim upadanjem u oslobođena sela Glavičane, Kepčije i Niševiće.

593 Pismo Okružnog odbora AFZ-a za Karlovac uredništvu »Vijesti« kod privremenog Okružnog NOO-a za Kordun od 13. VII 1943. HAK, kut. 5.

594 »Zene Korduna u borbi i radu«, izdanje Okružnog odbora AFZ-a Karlovac, 1944. HAK, kut. br. 8.

595 AIHRPH, Zgb, Zb. Per, 24/113, »Vijesti«, izdanje Okružnog NOO-a za Baniju od 28. VII 1943. Referat Agitpropa Kotarskog komiteta KPH Kostajnica od 18. IX 1943. HAK, f. OK KPH za Baniju, 3/206.

596 Izvještaj Okružnog odbora AFZ-a Banije od 6. IX 1943.

597 Izvještaj Agitpropa OK KPH Banije od 30. VII 1943. upućen Agitpropu CK KPH, HAK, f. OK KPH Banije, 2/158.

Prilikom upada u Glavičane neprijatelj je opljačkao 195 komada goveda, 110 svinja, 141 ovcu, 13 pari konja i ubio 21 osobu i 3 spalio, kao i čitavo selo.[598] Međutim, dobrom organizacijom NOO-a, međusobnom pomoći i saradnjom i na području općine Javoranj stotine omladinaca i omladinki s više zaprežnih kola uspješno su poželi žito, obavili vršidbu i pomogli njegovo spremanje na sigurnija mjesta da ga neprijatelj ne uništi.[599] U općini Dvor žene su požele 150 rali pšenice na oslobođenoj teritoriji i 40 rali na neoslobođenom dijelu općine. Isto tako i u općini Šamarički Brđani žene su s omladinom požele 568 rali zasijane pšenice.®[00] Narodnooslobođilački odbori ovog područja organizirali su pomoć u žetvi i na Drvarskom polju. Tamo je radni vod od 20 žena iz neoslobođenog sela Matijevića ispod samog neprijateljskog uporišta Srebrenice, kraj ceste između Dvora i Bosanskog Novog, požeo pšenicu partizanskih porodica i izvezao je na oslobođenu teritoriju.[001] Isto je bilo i na glinskom području. U organizaciji NOO-a žetva se obavljala gotovo redom, kako je koje žito dozrelo, samo da ne padne neprijatelju u ruke.[602]

I na ličkom području organizaciju žetve ometali su česti neprijateljski upadi u oslobođene krajeve. Posebno teški uslovi za obavljanje žetvenih radova bili su u lapačkoj kotlini, jer je neprijatelj upao u ovaj kraj upravo u vrijeme žetve, nadirući sa znatnim snagama iz Bihaća i Kulen Vakufa u pravcu Lapca. Međutim, Okružni NOO za Liku organizirao je uspješno i na ovom području žetvene radove, uspostavivši dobre veze između seoskih, općinskih i kotarskih NOO-a. Pod direktnim rukovodstvom NOO-a, uz pomoć radnih jedinica, žetva je uspješno obavljena. Narodnooslobođilački odbori lapačkog kotara uputili su i pomoć gračačkom kotaru, kako u radnoj snazi tako i više desetina zaprežnih kola za izvoženje žita na sigurnija mjesta.[603]

Na području gračačkog kotara, zahvaljujući dobrom radu Kotarskog NOO-a i uspješnoj saradnji sa ostalim organizacijama NOP-a, već je do 20. jula 1943. godine samo s napuštenog zemljišta požeto 116 527 snopova i izveženo 1 629 kila žita.[604]

Tako je bilo i u ostalim krajevima Like gdje su radne jedinice organizirano prelazile iz jednog sela u drugo, pomažući u obavljanju žetvenih i kosidbenih radova. Neprijatelj nije uspio ni vojnom silom ni svojom propagandom da omete stanovništvo oslobođenih krajeva Like, Kor-

598 HAK, f. OK KPH za Baniju, 2/158.

599 HAK, f. OK KPH za Baniju, 2/158.

600 Izvještaj Okružnog odbora AF2-a Banije od 6. IX 1943. HAK, f. OO AF2 za Baniju, 2/143.

601 Isto.

602 Izvještaj KK KPH Glina od 13. VII 1943. upućen Okružnom komitetu KPH za Baniju. HAK, f. OK KPH Banija, 2/149.

603 IzvještajKotarskog komiteta KPH Donji Lapac upućen 27. VII 1943. Okružnom komitetu KPH za Liku. HAK, f. OK KPH za Liku, 3/349.

604 Izvještaj KK KPH Gračac upućen Okružnom komitetu KPH za Liku 26. VII 1943. HAK, f. OK KPH za Liku, 3/347.

duna i Banije u obavljanju i ovog posebno značajnog zadatka — žetve, kosidbe i spremanja žita za narod i njegovu vojsku.

Uporedo sa žetvom i kosidbom, NOO-i su uz pomoć ostalih organizacije NOP-a organizirali natjecanje u sabirnoj akciji žitnih priloga za potrebe NOV i siromašnog stanovništva. Natjecanja u prikupljanju priloga počela su usporedo sa vršidbom žita. Prilog u žitu stanovnici su predavali seoskim NOO-ima a ovi vojnim intendantima i kotarskim NOO-ima.[605] Isto tako NOO-i su prilikom vršidbe imali svoje povjerenike koji su vodili brigu o vršidbi i uzimanju ušura od kojeg se 3% uzimalo za NOV, a 5% za vlasnike vršalica.

Na žalost, nisam naišao ni na jedan dokumenat iz kojeg bi se moglo saznati koliko je ukupno žita za NOV i siromašni narod prilikom ovog natjecanja 1943. godine sakupljeno. Ima samo nekoliko podataka koji govore o rezultatima prikupljanja žita za pojedine kotareve ili sela. Ali na osnovu njih i sjećanja učesnika ove akcije, može se zaključiti da su sakupljene velike količine žita za potrebe NOV. Narodnooslobodilački odbori su uspjeli, zahvaljujući dobroj organizaciji i međusobnoj saradnji, da uz pomoć partijskih organizacija, organizacija AFZ-a, omladine i partizanskih jedinica požanju gotovo sve sazrelo žito, zaštite ga od neprijateljskog uništenja i spreme na sigurnija mjesta. Na masovnim proslavama dvogodišnjice ustanka predstavnici NOO-a, NOVJ, KPJ, AFZ-a i USAOH u svojim govorima, pored saopćenja o političkoj situaciji u svijetu i zemlji, iznašali su i postignute uspjehe NOV, NOO-a i drugih organizacija NOP-a u pozadini koje su doprinosili još čvršćoj povezanosti i bratstvu hrvatskog, srpskog i muslimanskog naroda u ovim krajevima.

605 Vidi dok. br. 33, str. 408.

GLAVA IV

Rad narodnooslobodilačkih odbora od Drugog do Trećeg zasjedanja ZAVNOH-a

Organizacija i djelovanje NOO-a u uslovima poslije kapitulacije Italije

Vremenski period između Drugog i Trećeg zasjedanja ZAVNOH-a obilježen je masovnim širenjem i izrastanjem NOP-a Hrvatske u svim njegovim dimenzijama. Nakon kapitulacije Italije i razoružanja njenih brojnih jedinica, partizanske snage bile su toliko jake da su se četničke i ustaško—domobranske jedinice mogle održavati samo uz pomoć i zaštitu njemačkih okupatorskih trupa.

Zahvaljujući uspješnom razvoju NOB-e u Hrvatskoj i Jugoslaviji u prvoj polovini 1943. godine, stvaranju najvišeg organa narodne vlasti — ZAVNOH-a, porazu talijanskih okupacionih snaga, kao i povoljnoj međunarodnoj vojno-političkoj situaciji, NOP u Hrvatskoj uzeo je široke razmjere, a u krajevima koje su držale talijanske jedinice, došlo je do općeg narodnog ustanka.

Početak jeseni 1943. godine bio je na Kordunu, Baniji i Lici bogat događajima i značajnim pobjedama jedinica 4. korpusa NOVJ.

U momentu kapitulacije Italije oslobođena teritorija Korduna neznatno je proširena u ogulinskom kotaru, ali su jedinice NOV znatno ojačale ljudstvom i naoružanjem.[608] Postignuta je izuzetno visoka pobjeda u razbijanju četničke oružane formacije na području Ogulina, što je istovremeno značilo i njihovo gotovo likvidiranje u ovom području do kraja rata. Međutim, uoči i neposredno poslije kapitulacije Italije, njemačke i ustaško-domobranske snage poduzele su zamašne ofanzivne akcije u namjeri da ovladaju komunikacijama Karlovac — Ogulin — Rijeka, Bihać — Donji Lapac — Gračac — Zrmanja, Donji Lapac — Zrmanja — Knin. Ovim su se njemački okupatori željeli što prije domoći obala Jadrana, a zatim prijeći u ofanzivu za okupaciju preostalih teritorija koje su se nalazile pod kontrolom jedinica NOV. Snage 4. korpusa, brojno ojačane i naoružane lakim i teškim talijanskim oružjem za duži period, gotovo su dva mjeseca uspješno onemogućavale njemačke namjere u ovladavanju komunikacije Karlovac — Ogulin, a na momente ugrožavale i sam grad Ogulin. Ovim

606 U prvoj polovini oktobra u divizijama 4. korpusa formiran je po jedan mješoviti artiljerijski divizion i po jedan prateći bataljon (četa minobacača i četa protivtenovskih topova), pri Štabu 4. korpusa — artiljerijska grupa (divizion haubica 100 mm i dvije baterije haubica 150 mm) a pri Glavnom štabu — jedan tenkovski i jedan autobataljon. Osolobodilački rat naroda Jugoslavije 1941—1945, knj. 1, str. 571.

protuakcijama jedinice ovog Korpusa znatno su pomogle 13. diviziji u njenom savladavanju njemačkih ofanzivnih akcija u Hrvatskom primorju i Gorskom kotaru. Istovremeno snage 4. korpusa NOV očuvale su i slobodnu teritoriju Korduna.

Na području Like, koncem augusta i početkom septembra 1943. njemačke snage uspjele su odbaciti dijelove 6. divizije i ovladati komunikacijama Bihać — Donji Lapac — Gračac, Donji Lapac — Zrmanja — Knin. U ostvarivanju svoga cilja njemačke trupe nastavile su s ofanzivnim akcijama daljnjeg ovladavanja komunikacijama Donji Lapac — Udbina — Gospić — Perušić — Otočac, Gospić — Karlobag. Suprotstavljajući se znatno jačim snagama, jedinice 6. divizije uspjele su odbiti sve njemačke napade u pravcu Udbine i za duže vrijeme onemogućiti njemačke i ustaško—domobranske snage u namjerama zauzimanja komunikacije Gračac — Gospić — Perušić — Otočac.

Nakon povratka 7. divizije na Baniju njene jedinice vodile su uspješne borbe kod Kostajnice i na željezničkoj komunikaciji Sisak — Sunja. Očuvavši i proširivši oslobođeno područje na Baniji, njene popunjene jedinice uspjele su da učestvuju u borbama na pruzi Karlovac — Ogulin.

U dvomjesečnim borbama i napadima na komunikacije i neprijateljska uporišta u Lici, Kordunu i Baniji, divizije 4. korpusa su otežavale manevre njemačkih snaga iz doline Save ka Jadranu nanoseći im velike gubitke.

Proširenjem oslobođenog teritorija jačala je mreža NOO-a. Formiraju se organi narodne vlasti u novooslobođenim selima i mjestima Slunja, Rakovice, Drežnika, Cetingrada, Carevog Polja, Cerovnika, Saborskog, Barilovića, Bosiljeva, Netretića i Vukmanića na kordunsko-karlovačkom području; općine Karlobaga, u Lici; Kostajnice, Petrinje, Sunje i Gline na području Banije.[607]

Zbog proširenja slobodne teritorije u karlovačkoj regiji izdvojen je kotarski NOO Karlovac iz sastava Okružnog NOO za Kordun. Od njega i kotarskog NOO-a Bosiljevo stvoren je 26. septembra 1943. Okružni NOO za Karlovac. Njegov sastav je tada bio: 2 kotarska, 8 općinskih i više od 100 seoskih legalnih i ilegalnih NOO-a.[608]

Kapitulacija Italije omogućila je da se pristupi i široj mobilizaciji stanovništva karlovačkog područja u regularne vojne jedinice NOV i POJ i da se još više učvrsti i proširi organizacija narodne vlasti u tim krajevima.

607 Zapisnik s konferencije delegata NOO-a za okrug Liku održane 25. IX 1943. HAK, f. OK KPH za Liku, 4/483; Organizacioni referat NOO-a na Drugoj partijskoj konferenciji KK KPH Petrinje od 16. IX 1943. HAK, f. OK KPH za Baniju, 3/202; Referat o NOO-ima podnesen na Drugoj konferenciji OK KPH za Baniju 20. oktobra 1943, AIHRPH Zgb. KP — 180/268;
Mr Đuro Zatezalo i Mile Dakić, nav. rad, str. 141—147.

608 U sastavu Okružnog NOO-a za Karlovac bile su općine: Gornje Dubrave, koje su se od 1941. godine do tada nalazile u sastavu kotarskog NOO-a za Veljun, Bosiljevo, Netretić, Duga Resa, Barilović, Ribnik, Jaškovo i Severin na Kupi. U Izvršni odbòr Okružnog NOO-a za Karlovac izabrani su: Marko Polović, Dan Biondić, Stevo Bosanac, Nikola Kranjac, Pavle Matičić, Marko Srčić, Jože Koturin, Z?atko Pintar, Nikola Jaković i Jovo Janjanin.

BANIJSKE

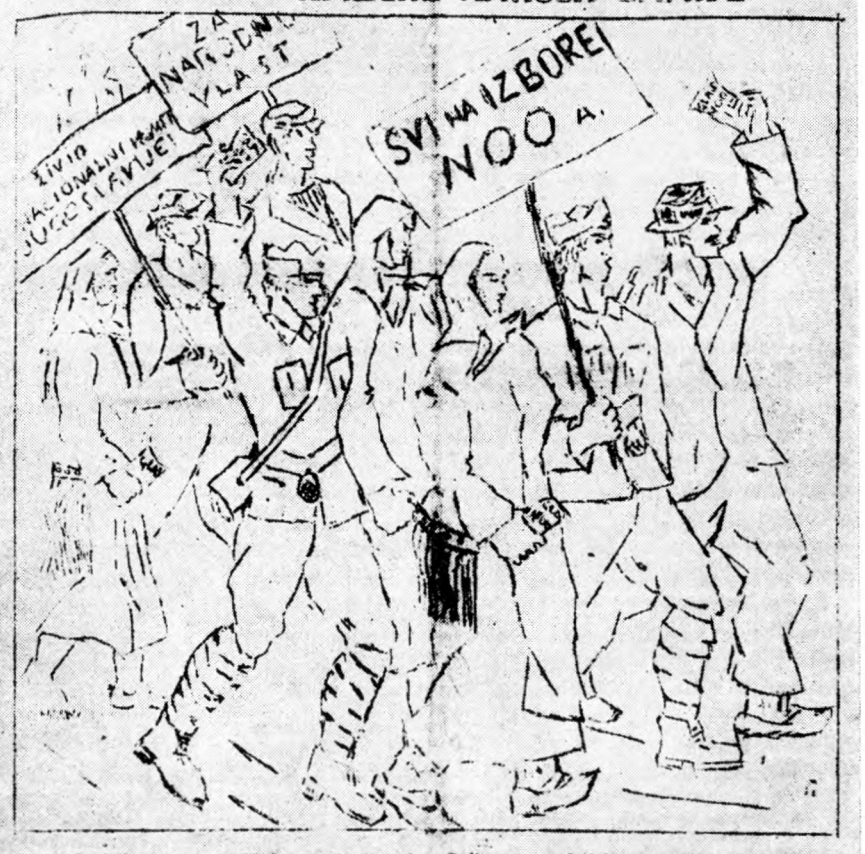
VIJESTI

SMRT FAŠIZMU - SLOBODA NARODU!

SUBOTA 11-XII-1943

IZDAJE OKRUŽNI NARODNO - OSLOBODILAČKI ODBOR ZA BANIJU

VELIKI PRAZNIK NARODA BANIJE

Završena je predizborna kampanja. Došao je veliki praznik naroda Banije,koji prvi puta slobodno bira sebi istinsku,narodnu,demokratsku vlast-Narodno-oslobodilačke odbore. Ljudi,žene i omladina Banije,kao i novih boreci na frontu ponovno u toku svoje tridesetmjesečne borbe,biranjem Narodno-oslobodilačkih odbora,manifestiraju još čvršću volju,da će istrajati do konačnog oslobodjenja po cijenu ma kakovih žrtava. Ovih dana će svi oni

»... Okružni NOO Karlovac imao je pored ostalog i važan zadatak da uspostavi najužu vezu s neoslobođenim Karlovcem. Uspostavljanjem narodne vlasti u selima, općinama, formiranjem kotarskih NOO-a kao i okružnog polučen je značajan uspjeh u razvoju NOP-a u našem okrugu. To je bio snažan prilog u razvoju i učvršćivanju bratstva i jedinstva između srpskog i hrvatskog naroda okruga Karlovac. Da je to tako potvrđuju i činjenice, prije svega velik broj boraca u NOB-i gdje se braća Hrvati toga kraja bore s braćom Srbima zajedno u našim jedinicama. Isto tako je činjenica da je narod toga kraja dao veliki doprinos i u ishrani naše vojske kao i u ishrani siromašnog naroda na području Gorskog kotara.. .«[609]

Poslije kapitulacije Italije i snažnog širenja NOP-a u Hrvatskoj, ZAVNOH nije više po svojoj političkoj i organizacionoj strukturi odgovarao novim uslovima niti snazi NOP-a. »Otkad se držala osnivačka skupština ZAVNOH-a, nije proteklo mnogo vremena, ali se u to relativno kratko vrijeme dogodiše krupne stvari. Desile su se one, ne samo u malne čitavoj Evropi, nego i kod nas.

Vidimo prije svega, da smo pod mudrim vodstvom našega vrhovnog zapovjednika Tita uspjeli ne samo sačuvati, nego i povećati vojsku i — što je, rekao bih, još važnije — ne samo održati oslobođeni teritorij, nego ga još i proširiti...

To proširenje oslobođenog teritorija, to povećanje pučanstva, i što je s tim skopčano, naglo rastenje potrebe, da se uznemirenom i ispaćenom narodu već sada uvedu što bolji uvjeti života i što veći red i što veći mir, zadaci su upravo ZAVNOH-a. Eto vam, drugovi i drugarice članovi ZAVNOH-a, važan razlog zbog koga smo se morali sastati, da o tome vijećamo, da se dogovorimo i sporazumijemo, kako ćemo prema novim prilikama urediti što bolje naše Vijeće, ojačati ga i raširiti, da obuhvati sve nove potrebe naroda s obzirom i na tek oslobođene hrvatske krajeve one Jugoslavije, što nam lebdi pred očima«.[010]

I ove Nazorove riječi ukazuju da je bilo potrebno proširiti politički sastav ZAVNOH-a i iz Vijeća izdvojiti tijelo koje će se više baviti izgradnjom vlasti i upravnim poslovima zbog čega je i sazvano Drugo zasjedanje ZAVNOH-a u Plaškom od 12. do 15. oktobra 1943. godine.[611]

609 HAK, fase. Narodna vlast.

610 Govor Vladimira Nazora prilikom otvaranja Drugog zasjedanja ZAVNOH-a u Plaškom 12. oktobra 1943. ZAVNOH, Zb. dok. 1943/1, str. 417.

611 Za članove Izvršnog odbora ZAVNOH-a s područja Like izabran je Đoko Jovanić, a s područja Korduna Stanko Opačić. Za vijećnike ZAVNOH-a s kordunsko-karlovačkog područja izabrani su: Boris Balaš, Gajo Bunjevac, Marijan Detoni, Većeslav Holjevac, Milka Ilić, Adam Katić, Milka Kufrin, Dušan Livada, Gojko Nikoliš, Bogdan Oreščanin, Marko Polović, Nikola Vidović, Milica Vujčić, Savo Zlatić, Tomo 2alac. Za vijećnika ZAVNOH-a kooptiran je za ovo područje na sjednici Izvršnog odbora 20. II 1944. i Mane Trbojević. Za područje Like za vijećnike su izabrani: Šime Balen, Jakov Blažević, Mirko Došen, Bude Grahovac, Vujo Kosovac, Kata Pejnović, Mile Počuča, Bogoljub Rapajić, Nikola Rubčić, Mate Sorić, Mićun Sakić i Rđde 2igić. Za područje Banije za vijećnike su izabrani: Stanko Bjelajac, Jovan Borojević, Vlado Janjić, Mićan Pribićević i Simo Todorović. Za vijećnike s ovog područja kooptirani su na sjednici Izvršnog odbora ZAVNOH-a 20. II 1944. Mile Dulikrava i Mile Petrović. ZAVNOH, Zb. dok. 1943/1, str. 641—644.

ì

U pozdravnom govoru na ovom zasjedanju ZAVNOH-a predsjednik AVNOJ-a dr Ivan Ribar je rekao: »Vi ste uistinu nosioci narodne vlasti u Hrvatskoj. Također vi ste čuvari demokracije i principa samoodređenja za Hrvat, predstavnici sporazuma, bratstva i borbenog jedinstva novih naroda Jugoslavije. Vi ste predstavnici bratstva hrvatskog i srpskog naroda u Hrvatskoj ... sudbina nas je povezala da živimo složno i zajedno u Jugoslaviji, a Srbi i Hrvati u Hrvatskoj. Sloboda naroda zahtijeva da izdržimo u konačnoj borbi do kraja.«[612] Ovo zasjedanje značajno je, pored ostalog, i zbog uključenja u ZAVNOH novih članova iz Dalmacije i Istre kao i funkcionera HSS-a. Na Drugom zasjedanju ZAVNOH-a donesen je Pravilnik o unutrašnjoj organizaciji i radu ZAVNOH-a. On je dopunio dotadašnju organizacionu strukturu jednim novim organom — tajništvu. Od Drugog zasjedanja tajnik i rukovodioci pojedinih odjela ZAVNOH-a obavljali su najveći dio redovnih poslova i slali mnogobrojna uputstva NOO-ima na teren budući da se Izvršni odbor ZAVNOH-a, kao prošireno kolegijalno tijelo, vrlo rijetko sastajao.

U to vrijeme na Kordunu je djelovalo i dalje šest kotarskih NOO-a i pored izdvajanja kotarskog NOO-a Karlovac iz njegovog sastava, jer je istovremeno na području kotara Vrginmost formiran još jedan, novi kotarski NOO za Sjeničak. Tada su na Kordunu radila 32 općinska i 296 seoskih NOO-a.[613]

U novooslobođenim selima Like posebna pažnja posvećena je izborima seoskih NOO-a. Do kraja septembra 1943. godine samo u brinjskom kotaru formirana su 23, a u otočačkom 38 novih seoskih NOO-a. Povoljnije prilike nastale su i u samom Gospiću pa je Okružnom NOO-u za Liku uspjelo da u okupirani grad pošalje svoga člana Stevu Vujnovića koji je uz pomoć partijskih aktivista mjesta uspio formirati nekoliko simpatizerskih grupa i kružoka za suradnju s NOP-om.[614] 25. septembra na konferenciji delegata NOO-a za Liku Okružnom NOO-u pripojen je kotarski NOO Brinje tako da od tada u njegovu sastavu djeluje 8 kotarskih i 31 općinski NOO.[615]

»Organizaciono stanje na teritoriji Like po NOO-a je sprovedeno na čitavom oslobođenom teritoriju osim u pet sela, gdje postoji zbog posebnih geografskih i drugih prilika uticaj četnika ili ustaša«.[616]

I na području Banije u vremenu od oktobra do decembra 1943. stvoren je veći broj seoskih i općinskih NOO-a. Na kotaru Petrinja reorganizirane su teritorijalno veće općine Jabukovac, Mečenčani i Gradusa radi teškoća u organiziranju i povezivanju seoskih NOO-a, tako da je od sredine sep-

612 Izvještaj sa zasjedanja ZAVNOH-a u Plaškom oktobra 1943. HAK, fase. Narodna vlast.

613 Vidi dok. br. 34, tabela 1-VH, str. 409—412.

614 Izvještaj ONOO za Liku od 16. IX 1943. HAK, MF—K—1.

615 Zapisnik s konferencije delegata NOO za okrug Liku održane 25. IX 1943. HAK, f. OK KPH za Liku, 4/483.

616 Izlaganje Jakova Blaževića, predstavnika ZAVNOH-a, na konferenciji delegata kotarskih i općinskih NOO-a Like održane 9. i 10. decembra 1943. HAK, ONOO za Liku, 1/155.

tembra 1943. umjesto pet općinskih NOO-a radilo 8.[617] Isto tako na području općinskih NOO-a Staza, Majur i Dubica, u kostajničkom kotaru, formiran je veći broj seoskih i akcionih NOO-a u još neoslobođenim krajevima. Iz referata o NOO-ima Banije, s Druge konferencije OK KPH za Baniju, održane 20. oktobra 1943, vidi se da je na tom području radilo 5 kotarskih i 20 općinskih NOO-a, s ukupno 1 299 odbornika, od kojih je bilo 138 žena.[618]

Proširenjem mreže NOO-a i biranjem novih odbornika partijske organizacije poklanjale su posebnu brigu idejno-političkom uzdizanju odbornika kao osnovnom temelju za uspješan i pravilan rad NOO-a. Zato su organizirani kursevi ili tečajevi na koje su upućivani po dvojica ili trojica odbornika iz svakog kotara. Istovremeno, vodilo se i dalje računa da se iz NOO-a odstrane svi oni koji su svojim radom narušavali autoritet i ugled organa narodne vlasti. Tako Okružni komitet KPH za Liku u svom pismu Kotarskom komitetu KPH za Perušić piše da je potrebno posvetiti veću pažnju radu NOO-a i izboru odbornika te navodi jedan negativan primjer izbora odbornika* u Kotarski NOO Perušić »koji je ranije mešetario sa najvećim perušićkim koljačima i kupovao od njih konje opljačkane od Srba, koji je posjekao i prošvercao šumu pobijenih Srba i napravio sebi drugu kuću, koji je pljačkao vojničku robu u Senju. Mislimo da isti ne može biti u odboru. Izgleda da se vrlo malo vodi računa o NOO-ima u kojima sjedi niz nepoželjnih ljudi i neprijateljskih elemenata kao na primjer u općinskom NOO-u Perušić, sekretar odbora se napija i grubo postupa s narodom«.[619] Istog dana Okružni komitet KPH za Liku piše i o nekim nepravilnostima u radu NOO-a na području kotara Otočac. »Sto se tiče NOO-a možemo kazati da u njima ima još neprijateljskih elemenata koji faktički ne mogu biti nikakvi nosioci NOP-a. Tako na primjer u NOO-u Ponori jedan član* toga odbora održavao je stalno vezu sa četničkom bandom i uzdržavao ih. Isti se bavi švercom a svojim kćerima zabranjuje sudjelovanje na omladinskim sastancima«. Navodi ime drugog odbornika* koji »daje ušur mlinarima i hvali se javno da od njegovog žita nisu partizani dobili ni zrna. Skoro sav odbor osim predsjednika četnički je nastrojen. U NOO-u Kompolje nalazi se ustaša* koji je od ranije ustaša a nalazio se stalno ovog ljeta sa Šučinom bandom u šumi pa tako je učestvovao u napadu na Krasno«.[820]

Zato Okružni komitet KPH skreće pažnju i nekim drugim kotarskim komitetima tražeći da se iz NOO-a odstrane svi oni koji se nepravilno odnose prema NOB-i jer njihovo prisustvo i djelatnost narušavaju ugled

617 Izvještaj KK KPH Petrinja od 30. IX 1943. HAK, f. OK KPH za Baniju, 3/215.

618 AIHRPH, Zgb. KP — 180 — 268.

619 HAK, OK KPH za Liku, 6/650.

* Ime i prezime izostavljeno.

* Ime i prezime izostavljeno.

* Ime i prezime izostavljeno.

* Isto.

620 HAK, f. OK KPH za Liku, 6/652.

NOO-a i koče razvitak NOP-a u pojedinim sredinama. Tokom novembra i decembra 1943. godine partijske organizacije uz pomoć ostalih organizacija NOP-a, pomažu u jačanju i učvršćivanju mreže NOO-a, u teoretskom uzdizanju odbornika, te u reorganizaciji postojećih organa vlasti. Koliko je bio obiman sav taj rad na obavještavanju i uključivanju što većeg broja ljudi u rješavanje neposrednih političkih i ekonomskih zadataka, ilustrirat ću konstatacijom iz referata o NOO-ima, podnesenog na Trećoj konferenciji OK KPH za Karlovac, novembra 1943. godine. »Naš uspjeh je bio uglavnom u tome što se bacilo težište političkog rada na selo, gdje su seoski NOO-i na seoskim sastancima rješavali sva tekuća pitanja koja su bila pred nama. Ujedno obavještavajući narod preko naše štampe o novim događajima kod nas i u svijetu. Danas takav način rada imademo u većini naših sela gdje se svake sedmice održavaju zajednički sastanci NOO-a, AFZ-a i omladine«.[621] Značajno je napomenuti da upravo u vrijeme priprema za Drugo zasjedanje AVNOJ-a i formiranje novih i učvršćivanja postojećih NOO-a, s područja Like odlazi 6. divizija NOVJ u sastav Prvog proleterskog korpusa.[262] Njenim odlaskom 11. novembra 1943. u Lici su ostale male snage da bi sačuvale veliko oslobođeno područje. Zato je Glavni štab NOVH partizanskim odredima u Lici uputio dvije nove brigade i formirao Operativni štab za Liku da njima rukovodi. Stalnom mobilizacijom novih boraca, stvaranjem bataljona i nove ličke brigade u svega tri mjeseca, od novembra 1943. do januara 1944. razvila se Lička operativna grupa, a 30. januara 1944. formirana je i 35. divizija NOV Jugoslavije.[823] Novoformirane jedinice u Lici uspjevale su ne samo da se suprotstave neprijateljskim snagama, već da očuvaju slobodnu teritoriju i svakodnevno je proširuju.

Okružni NOO-i na prijedlog i uz pomoć okružnih komiteta KPH uspjeli su izvršiti detaljne pripreme za Drugo zasjedanje AVNOJ-a i na isto uputiti svoje predstavnike.[624] Ovo zasjedanje, održano u Jajcu 29. i 30. novembra 1943. godine, utvrdilo je dotadašnje tekovine NOB-e i stvorilo uslove za njen daljnji uspješni razvitak. Na njemu su predstavnici naroda Jugoslavije odlučili da AVNOJ, kao jedino i najviše predstavništvo naroda Jugoslavije postane vrhovno zakonodavno i izvršno tijelo Jugoslavije za vrijeme oslobodilačkog rata i vrhovni predstavnik suvereniteta naroda i države Jugoslavije. Uspostavljen je Nacionalni komitet oslobođenja Jugoslavije — NKOJ, kao organ sa svim obilježjima narodne vlade, preko kojeg je AVNOJ ostvarivao svoju izvršnu vlast.

621 HAK, f. OK KPH za Karlovac, 5/459.

622 Već od 20. oktobra 1943. godine po naređenju Glavnog štaba Hrvatske jedinice 6. divizije vršile su pripreme za svoj odlazak i nastavak borbe pod neposrednom komandom Vrhovnog štaba NOVJ u ostalim krajevima Jugoslavije.

623 Zb. NOR, tom V, knj. 23, str. 554.

624 Vijećnici za kordunsko-karlovačko područje bili su: Boris Balaš, Marijan Detoni, Dušan Livada, Gojko Nikoliš, Stanko Opačić, Marko Polović i Nikola Vidović. Za ličko: Šime Balen, Vujo Kosovac, Kata Pejnović, Mile Počuča i Rade Zigić. Za područja Banije Rade Pribičević i Simo Todorović. ZAVNOH Zb. dok. 1943/1, str. 645—646.

AVNOJ je donio i odluku o federativnom ustrojstvu nove države zasnovane na nacionalnoj ravnopravnosti naroda i narodnosti Jugoslavije. Jugoslavenskoj vladi u inostranstvu oduzeta su sva prava zakonite vlade u Jugoslaviji i pravo zastupanja njenih naroda pred stranim državama. Onemogućeni su pokušaji emigrantskih krugova i njihovih savjetnika da ospore ili razbiju tekovine NOB-e. U svim krajevima zemlje NOV Jugoslavije prešla je u ofanzivu za konačno oslobođenje, a NOP je izvojevao definitivnu političku pobjedu na bazi odluka Drugog zasjedanja AVNOJ-a. Odluke AVNOJ-a dale su jasan odgovor na sva krupna politička pitanja koja su interesirala široke narodne mase. Tako su ciljevi NOP-a koji su se ranije označavali općim izrazom »nacionalno oslobođenje« dobili odlukama Drugog zasjedanja AVNOJ-a jasnu i konkretnu sadržinu. Odluke AVNOJ-a predstavljale su veliku pobjedu protiv izdajničke vlade, kralja i monarhije i ostalih reakcionarnih izdajničkih struja i njihovih pomagača u inostranstvu. One su bile ogroman prilog pobjedonosnom završetku revolucije, predstavljajući snažno sredstvo mobilizacije širokih masa za narodnooslobodilački pokret...

Prop odjel ZAVNOH-a uputio je NOO-ima pismo sa uputama o proučavanju značaja i odluka Drugog zasjedanja AVNOJ-a u kojem kaže: »... Dragi drugovi, popularizacija odluka AVNOJ-a i upoznavanje naroda s njima predstavlja novo moćno oružje u našoj borbi. Ako budemo znali pravilno objasniti njihov značaj i dovoljno ih popularizirati u narodu, one će postati snažna povelja kojom ćemo ustalasati najšire narodne mase u borbi protiv fašističkih okupatora, protiv izbjegličke »vlade« kralja i reakcionarne klike oko Mačeka. Tako će odluke unijeti novi duh u našu propagandu, pokrenuti one koji stoje izvan NOP-a, obaviti i nadahnuti novom snagom zamorene, a borbenim masama dati novog zanosa u borbi za oslobođenje«.[625]

Tokom decembra 1943. i u prvoj polovini 1944. godine okružni NOO-i uputili su svim seoskim, općinskim i kotarskim NOO-ima preporuke i materijale za proučavanje odluka Drugog zasjedanja AVNOJ-a. Četvrtog decembra 1943. Okružni NOO za Kordun izdao je i posebno saopćenje pod naslovom »Velika pobjeda NOP-a — osnovana je privremena vlada naroda Jugoslavije«. Ovo posebno saopćenje upućeno je u organizacije NOP-a svim stanovnicima oslobođenog i poluoslobođenog područja. Tako se narod na sastancima, zborovima i kroz štampu detaljno upoznavao s odlukama i značajem Drugog zasjedanja AVNOJ-a. Partijske organizacije i NOO-i upoznavali su stanovništvo da su narodi Jugoslavije kroz žestoke bitke uspjeli prvi put u teškoj i mukotrpnoj historiji stvoriti svoju vrhovnu i suverenu narodnu vlast.[626]

Djelatnost NOO-a razvijala se i usavršavala na svim područjima, imajući pred sobom sve veće potrebe naroda i vojske kao i činjenicu učvršćenja temelja narodne države. Sva politička djelatnost NOO-a bila je

625 HAK, kut. 5.
626 HAK, kut. 5

protkana duhom bratstva i jedinstva i duhom istinske narodne politike na privrednom, političkom, prosvjetnom i drugim područjima.[627]

NOO-i su u to vrijeme posvećivali naročitu pažnju mobilizaciji u NOV, izgradnji nastambi, smještaju izbjeglica i opskrbi stanovništva hranom. Izuzetno teške ekonomske prilike bile su na Kordunu, jer je tu bez hrane bilo 6 500 stanovnika, a naročito na području kotara Slunj i Plaški gdje su se gotovo šest mjeseci nalazile jedinice 8. divizije NOV Jugoslavije. Samo u toku jednog mjeseca NOO-i su na ovom području morali izdati za vojsku 38 200 kg mesa, 42 200 kg kruha i 1 200 vagana krumpira.[628]

Na području Like bilo je bez hrane 5 000 ljudi, a posebno teške prilike bile su na području kotara Gračac i Donji Lapac. Pored toga samo sredinom oktobra 1943. neprijatelj je s područja Općinskog NOO-a Bruvno opljačkao »37 konja, 179 goveda, 856 ovaca i janjaca, 37 koza i jaradi, 11 svinja, 4 zaprežna kola sa spremom i otkrio 11 skloništa otkuda je odnio 150 vreća žita«.[629] U isto vrijeme s područja općinskog NOO-a Zrmanja odvedeno je 12 konja, 47 goveda, 294 komada ovaca i janjaca, 198 komada koza i jaradi, 18 svinja, otkriveno 12 skloništa, odveženo 36 vreća žita, 85 vreća krumpira, spaljeno u kućama 247 vreća žita, zapaljena 21 kuća, 14 štala, odvežena 23 voza sijena i 79 vozova zapaljeno.[630]

Stanovništvo s područja općinskog NOO Donji Lapac bilo je u zbjegovima. Neprijatelj je samo u nekoliko dana popalio 90 kuća, opljačkao 29 konja, 587 ovaca, 135 goveda i 173 svinje.[631] Izvjestan broj naroda bez hrane otpremljen je na područje drvarske općine. Iako u teškoj situaciji, NOO-i ovog područja uspjevali su da organiziraju ishranu i za 1000 partizana. Narod se prikradao noću svojim kućama ili zgarištima i izvlačio ponešto očuvane hrane koju je dijelilo s borcima.[632] U cilju poboljšanja ekonomskog stanja na Kordunu i Lici, okružni NOO-i su donijeli više značajnih odluka. Tako je donesen zaključak da se ušur povisi od 8 na 10% i da se poštuje poslovnik ZAVNOH-a o radnom vremenu, tj. da radno vrijeme u okružnim NOO-ima bude od 8-12 i od 14-19 sati. Svi oni koji rade u pojedinim odjelima, odgovorni su za svoj rad onom članu koji rukovodi odjelom, a svi zajedno predsjedniku odbora.[633]

Prema uputama ZAVNOH-a, okružni NOO-i preuzeli su na sebe organizaciju i kontrolu u pilanama u cilju proizvodnje što veće količine građe za potrebe vojske i naroda. Izvjestan broj stanovništva s područja Like upućen je na Kordun i Baniju, gdje su ih NOO-i tih krajeva rasporedili u pojedina sela na smještaj i ishranu. Ti stanovnici formirali

627 »Naprijed«, br. 35—36, HAK, kut. 8.

628 Zapisnik sa sjednice Plenuma ONOO-a za Kordun od 14. XII 1943. HAK, kut. 2.

629 Izvještaj Općinskog NOO-a Bruvno upućen Kotarskom NOO-u Gračac 12. X 1943. HAK, f. ONOO za Liku, 1/268.

630 Izvještaj Općinskog NOO-a Zrmanja od 14. X 1943. upućen KNOO Gračac, HAK, f. ONOO za Liku, 1/269.

631 Zapisnik s konferencije delegata NOO-a za okrug Liku održane 25. IX 1943. HAK, f. ONOO za Liku, 1/127.

632 Izvještaj KK KPH Donji Lapac od 2. XII 1943. HAK, f. OK KPH za Liku, 6/635.

633 Zapisnik sa sastanka partijske ćelije ONOO za Kordun od 24. XII 1943. HAK, kut. 9.

su svoje izbjegličke NOO-e radi veze tamošnjih odbora i naroda.[634] Oni su u saradnji s NOO-ima sela gdje su bili smješteni organizirali život. I pored teških ekonomskih prilika, organi narodne vlasti su od novembra mjeseca 1943. te u prvoj polovini 1944. organizirali upis narodnog zajma u kojem su postignuti vidni uspjesi. Tako se iz pisma Okružnog komitetа KPH za Liku, upućenog 30. novembra 1943. Centralnom komitetu KPH, vidi da je isti uz pomoć Okružnog NOO-a i drugih organizacija NOP-a uspio na svom području upisati više zajma nego je bilo predviđeno. »Poslije unovčenja obveznica (520.000 kuna) pokazala se potražnja za još jednim iznosom od oko 500.000 kuna, što je Okružni NOO odmah zatražio od ZAVNOH-a i to u nekoliko navrata. Na okupiranom teritoriju (Gospić) unovčeno je oko 130.000«.®[35] Narodnooslobodilački odbori Korduna i Banije su i pored svih obaveza i teškoća već u oktobru 1943. godine izvršili raspodjelu 2 000 000 obveznica zajma narodnog oslobođenja.'[530]

Tako su se NOO-i od pomoćnih organizacija, koje su prvobitno služile u svrhu organiziranja ishrane vojske i naroda, razvili do prave narodne vlasti. Oni su bili organizatori rada, života i narodne borbe. Na njih su se s pouzdanjem mogli oslanjati ZAVNOH, AVNOJ i Nacionalni komitet.

Stvaranje gospodarskih komisija i njihova djelatnost

Povećanjem i proširenjem oslobođenog područja, jačanjem narodne vlasti, osnivanjem Nacionalnog komiteta oslobođenja Jugoslavije, pred NOO-e su postavljeni sve složeniji i krupniji zadaci. Pored niza pitanja NOO-i su morali voditi sve veću brigu o jačanju pozadine, proširenju gospodarske osnove oslobođenog teritorija, organizaciji obrade napuštene zemlje, izgradnji popaljenih kuća, proširenju radionica, pilana, mlinova i slično. Uz ovo, oni su i nadalje imali svoj osnovni zadatak — staranje o prehrani narodnooslobodilačke vojske i siromašnog stanovništva. Upravo zato pred njih su se postavljali još širi zadaci na gospodarskom polju. U vezi rješavanja tih akutnih gospodarskih pitanja, pri NOO-ima se, počev od seoskih do oblasnih, formiraju gospodarske komisije. Iako su u ovim krajevima mnogo ranije postojale razne komisije ili odbori koji su pomagali pri izvršavanju opsežnih zadataka NOO-a, sada se, prema uputama ZAVNOH-a od 20. decembra 1943. i uputama njegovog Ekonomskog odjela od 7. januara 1944, osnivaju gospodarske komisije kao njihova stručna pomoćna tijela. Te komisije rješavale su sva ona pitanja koja su se odnosila na ekonomski život stanovništva u oslobođenim krajevima. One su vodile brigu o oživljavanju trgovine, obrta, razmjene dobara, prehrani vojske, proljetnoj sjetvi, izgradnji nastambi, borbi protiv

634 Izvještaj KK KPH Otočac od 23. VIII 1943. upućen OK KPH za Liku, HAK, f. OK KPH za Liku, 9/906.

635 HAK, f. OK KPH za Liku, 5/626.

636 Vidi dok. br. 35 i 36, str. 413. i 414.

zaraznih stočnih bolesti i drugom. Kotarske i okružne gospodarske komisije imale su obično sedam do devet članova, a općinske i seoske tri do pet.*'[37]

Svi članovi gospodarskih komisija bili su odgovorni za rad ne samo NOO-u pri kojem su djelovali, nego i ZAVNOH-u. One su svakih deset dana obavještavale NOO-e o svom radu, a okružne gospodarske komisije upućivale su izvještaj Ekonomskom odjelu ZAVNOH-a. Pri formiranju komisija vodilo se računa o tome da predsjednik komisije bude član NOO-a zadužen po gospodarskim pitanjima. Uz njega su u komisiju obično ulazili ljudi prema stručnosti. Tako je, prema mogućnostima, za poljoprivredna pitanja u komisiji bio agronom ili čovjek sa srednjom, odnosno nižom gospodarskom školom, a ponajčešće, zbog pomanjkanja kadrova, napredni seljački gospodar. Drugi su, prema stručnosti, bili zaduženi za veterinarstvo, šumarstvo, tehničku službu, trgovinu i razmjenu, obrt i sitnu industriju, te administraciju i knjigovodstvo.[638]

Na području Korduna, Banije i Like gospodarske komisije, bile su formirane od početka januara do jula 1944. pri svim seoskim, općinskim, kotarskim i okružnim NOO-ima.[639]

Radi svestranijeg izvršenja zadataka, komisije su bile na svom području čvrsto vezane sa svim antifašističkim organizacijama. Zbog uspješnije koordinacije u radu bile su smještene u neposrednoj blizini NOO-a kojima su pomagale u radu.

Predsjednik komisije je povezivao rad pojedinih članova obilazeći područje na kojem je komisija djelovala. Obično su jedanput mjesečno održavani sastanci ili konferencije gospodarskih komisija na kojima su podnašani izvještaji o djelatnosti pojedinih članova, te uspjesima i teškoćama u obavljanju određenih zadataka.

Tim skupovima prisustvovali su predstavnici ZAVNOH-a, Okružnih NOO-a, a prema mogućnostima i članovi okružnih komiteta KPH. Sa konferencija, naročito okružnih gospodarskih komisija, prenošena su iskustva iz jednog mjesta u drugo, a sa zajedničkih konferencija delegata gospodarskih komisija okružnih NOO-a iz jednog okruga u drugi. Na njima se dogovaralo o međusobnoj pomoći i saradnji, prvenstveno u osi-

637 Vidi dok. br. 37, str. 415.

638 ZAVNOH, Zb. dok. 1943/1, str. 604. i Zb. dok. 1944/1, str. 38.

639 Tako su Gospodarsku komisiju pri Okružnom NOO-u za Kordun sačinjavali: Stanko Koprenica, predsjednik, te članovi: Zoltan Selinger, inž, Veljko Benko, veterinar, Petar Ziani, šumar i Vjekoslav Rohak, agronom. Za pilane je bio zadužen Marko Sprung, a za knjigovodstvo Marija Kern. Zapisnik sa sjednice Izvršnog odbora Okružnog NOO-a za Kordun od 2. IV 1944. HAK, kut. 2.
Gospodarsku komisiju Okružnog NOO-a za Baniju sačinjavali su: Miloš Damjanić, predsjednik, te članovi: Stevo Lončarević, zadužen za poljoprivredu, Đuro Bogojević za obrt i sitnu industriju, Milan Tomić za financije i trgovinu, Đuro Crljenica za šumarstvo i građevinu, dr Ivan Venko za veterinu, Đuro Gvoić za administraciju i blagajnu i Pavao Ungar za vrtlarstvo. HAK, f. ONOO-a za Baniju, 2/2306.
Januara 1944. godine okružnu Gospodarsku komisiju pri Okružnom NOO-u za Liku sačinjavali su: Dane Korica, predsjednik, te članovi: Ilija Rapajić, Ferdo Svrljuga, Miro Ostrogović, Mićo Gostović, Andrija Mileusnić i Milan Kantar. HAK, f. ONOO za Liku, 2/189.

guranju hrane za vojsku i siromašno stanovništvo, te izgradnji nastambi i drugim značajnim pitanjima koja su se odnosila na unapređenje gospodarstva u oslobođenim selima i mjestima.[640]

Tako su sredinom februara 1944. na području Korduna, održane konferencije gospodarskih komisija svih kotarskih NOO-a. One su u prisustvu većeg broja delegata, kao i one na Baniji i Lici, raspravljale o pitanju prehrane, proljetne sjetve i drugim gospodarskim pitanjima.

Ove komisije nisu mogle voditi plansko organiziranje privređivanja i unapređivanja gospodarstva zbog gotovo svakodnevnih neprijateljskih upada, paljenja, pljačkanja i raznog uništavanja. Međutim, one su svojim pristupom organizaciji gospodarskog života imale određeni sistem i redoslijed, kako da se izvode pojedine akcije u cilju zadovoljavanja potreba vojske i pozadine, što je omogućavalo lakše savladavanje datih problema. Kako su pustošenja i razaranja u ovim krajevima ostavljala bez krova nad glavom na hiljade ljudi, NOO-i su morali, sad na jednom, sad na drugom kraju sela, općine ili kotara, iznalaziti trenutna rješenja za ublažavanje teških uslova života, osiguranje privremenog smještaja, ishranu i sve drugo što je omogućavalo uspješno nastavljanje oslobodilačke borbe. Stradanja u ovim krajevima nisu bila mala. Samo u Lici do 1. decembra 1943. godine uništeno je 25 285 stambenih i gospodarskih zgrada, opljačkano 114 624 komada stoke i pobijeno više od 14 000 ljudi.[041] Na Kordunu, do kraja maja 1944., uništena su 34 362 razna objekta, a živote je izgubilo 24 683 stanovnika.[642]

Na Baniji, samo u kotaru Glina, do januara 1944. uništeno je 4 185 gospodarskih zgrada i pobijeno 5 567 stanovnika. Veliki broj stanovništva krajem 1943. i početkom 1944. bio je bez kuća, hrane i odjeće. Zato su NOO-i, uz pomoć svojih gospodarskih komisija, pristupili kampanji za prikupljanje živežnih namirnica, i na inicijativu ZAVNOH-a, izgradnji kuća tzv. bajta. U tu svrhu NOO-i su osposobili veći broj pilana u kojima su se izrađivale daske. One su dodjeljivane tako da su od kubika 6% dobivali vlasnici pilana, 30°/# išlo je za NOV, 30°/o pogorjelcima, 30°/o za NOF i 4®/o radnicima. Kako uvijek nije bilo moguće pribaviti dovoljnu količinu građe, gospodarske komisije su pomagale pogorjelcima svojim savjetima i raznim drugim načinima pri podizanju privremenih nastambi. Zahvaljujući povezanosti oslobođenih krajeva, ukazivana je pomoć jednih drugima. Tako je Banija pomagala Kordunu i Lici u hrani, a u zamjenu za razne potrepštine Kordun je slao u Pokuplje vapno i kolje za vinograde. Narodnooslobodilački odbori Slavonije i Moslavine pružali su pomoć u žitu i stoci preko Banije Kordunu, Lici, Dalmaciji i Gorskom kotaru, a preko NOO-a Primorja, Gorskog kotara i Like uzvraćano je području Banije i Korduna solju, duhanom i slično. Pri svim ovim poslovima NOO-ima i njihovim gospodarskim komisijama pomagale su rad-

640 ZAVNOH, Zb. dok. 1944/11, str. 132. i 153.
641 Vidi dok. br. 38, str. 420.
642 Vidi dok. br. 39, tabela I—III, str. 422.

ne čete žena i omladine, kako na obavljanju sjetve i žetve, tako i u prikupljanju hrane za vojsku i siromašno stanovništvo, izgradnji nastambi i drugom.

Narodnooslobodilački odbori u prvoj polovini 1944. godine

Organi narodne vlasti u ovim krajevima nastavili su i u 1944. kontinuirano rad bez obzira na sve ratne teškoće, sada prvenstveno one ekonomskog karaktera. Dobro organizirani narodnooslobodilački odbori poslije Drugog zasjedanja AVNOJ-a uspjevali su, uz podršku većine stanovništva, rješavati ne samo vojničke potrebe nego i vrlo komplicirane ekonomske, socijalne, prosvjetne, kulturne i zdravstvene probleme. Svojevrsna ratna ekonomija NOR-a, posebno interesantna na ovom teritoriju, obavljala je i u trećoj godina rata navedene djelatnosti gotovo bez posredstva novca, zahvaljujući međusobnoj pomoći sela — selu, kotara — kotaru i okruga — okrugu. Iako su još uvijek veće neprijateljske snage nadirale i prolazile kroz dijelove oslobođenog područja, nanoseći narodu i oslobodilačkom pokretu velike štete, partijske organizacije, NOO-i i ostale organizacije NOP-a čvrsto povezane NOV-om, odmah nakon protjerivanja neprijatelja dalje su razvijale i nezaustavljivo širile NOP, uspješno konsdlidirajući život na tom području. Teško je i zamisliti da bi bilo koji državni aparat mogao podnijeti toliko ofanziva i toliko gubitaka ljudstva i teritorija, da bi ponovo osvanuo još bolje i čvršće organiziran. Sve su to mogli izdržati samo organi istinske narodne vlasti, pokret koji je hiljadama niti bio povezan i ukorijenjen u narodu.

Nakon neuspjeha 6. neprijateljske ofanzive zadaci NOO-a postaju još obimniji. Uporedo s političkim sporazumima saveznika, i kod nas se nižu političke pobjede (Moskovska i Teheranska konferencija, te odluke Drugog zasjedanja AVNOJ-a). Narodnooslobodilački odbori su već bili proveli uspješnu mobilizaciju ljudi za operativne jedinice NOV na čitavom svom području, osim u nekim hrvatskim selima kotara Slunja, Vrginmosta i Sjeničaka na Kordunu,[643] Perušića, Brinja i Otočca u Lici,[644] te Kostajnice i Petrinje na Baniji.[645] Zbog toga su partijske organizacije sada pristupile izvršavanju i ovog zadatka, nastojeći da se i u tim selima formiraju NOO-i, koji bi onda sami organizirali mobilizaciju u NOV. Na više sastanaka i konferencija raspravljalo se o ovom značajnom pitanju, pa je na plenarnoj sjednici Okružnog NOO-a za Kordun, održanoj 26. marta 1944. godine, bilo zaključeno da se najbolji politički radnici pošalju na rad u ta hrvatska sela. »Mobilizacija hrvatskih masa u našem okrugu postavlja se pred nas kao najvažniji problem. Na rad u ova sela treba

643 Zapisnik s plenarne sjednice ONOO za Kordun od 18. II 1944. HAK, kut. 2.

644 Izvještaj OK KPH za Liku od 1. I 1944. upućen Centralnom komitetu KPH, HAK, f. OK KPH za Liku, 7/637.

645 HAK, f. ONOO za Baniju, 2/278.

slati najbolje političke radnike. Treba stvoriti jedinstven plan za rad u tim selima, rad mora biti uporan i stalan«.[646]

Raspravljajući o organizaciji NOO-a na plenarnoj sjednici Okružnog NOO-a za Kordun, održanoj 18. februara 1944., utvrđeno je da je veliki broj NOO-a teritorijalno suviše malen, a kako istovremeno nije bilo dovoljno odbornika, sve je to upućivalo na potrebu teritorijalne izmjene. Zato je na sjednici zaključeno da se radi bržeg osposobljavanja rada narodne vlasti i osamostaljivanja pojedinih NOO-a kao upravno-administrativnih i ekonomskih jedinica, pristupi spajanju manjih u veće NOO-e. Tako je teritorija kotarskog NOO Veljun 4. marta podijeljena između kotarskih NOO-a Slunja i Vojnića. Kotarskom NOO-u Slunj pripojen je općinski NOO Cvijanović Brdo, a kotarskom NOO-u Vojnić pripojen je općinski NOO Veljun i Perjasica. Općinski NOO Skrad podijeljen je na općinski NO Krnjak i općinski NOO Veljun. Općinskom NOO-u Krnjak priključena su sela Velika Crkvina, Ponorac, Gornji Skrad i Čatrnja, a općini Veljun-Točak i Dvorište. Općinski NOO Dunjak pripojen je općinskom NOO-u Krstinja. Izvršene su i druge potrebne reorganizacije u općinskim NOO-ima Veljun, Dunjak i Krstinja. Istovremeno kotarski NOO-i Vrginmost i Sjeničak sjedinjeni su u KNOO Vrginmost.

Iz nadležnosti Kotarskog NOO-a Vrginmost, sporazumno s Okružnim NOO-om Banija, izdvojen je Općinski NOO Bučica i pripojen Kotarskom NOO-u Glina.[647] Kotarski NOO Veljun rasformiran je na kotarskoj konferenciji 15. marta 1944. godine. Istovremeno Kotarski NOO Vojnić imao je u zadatku da formira NOO-e na području općine Vukmanić, a Kotarski NOO Vrginmost na području općine Skakavac. Kako je još uvijek veliki dio područja Okružnog NOO-a za Karlovac bio pod okupacijom neprijatelja, a NOO-ima nedostajalo kadrova, predloženo je ZAVNOH-u ponovno pripojenje Kotarskog NOO-a Karlovac u sastav Okružnog NOO-a za Kordun, a Kotarskog NOO-a Bosiljevo u Okružni NOO za Gorski kotar. U vrijeme ove teritorijalne reorganizacije odstranjivani su pojedini odbornici koji nisu zadovoljavali u radu, ili su svojim postupcima narušavali ugled organa narodne vlasti. Tako su iz Izvršnog odbora Okružnog NOO-a za Kordun isključena dvojica njegovih članova. »Glavni njihovi* nedostaci sastojali su se u tome, politički nerad u hrvatskim krajevima, slaba kontrola i pomoć nad radom područnih NOO-a. Pomirljiva politika prema neprijateljskim elementima koji su širili javno neprijateljsku propagandu, nebriga o postradalim i siromašnim krajevima i niz ostalih stvari neurednog poslovanja u radu NOO-a, koje se odrazilo politički štetno na tamošnje srpske i hrvatske krajeve«.[648]

Nakon izvršene reorganizacije pojačani su općinski NOO-i, a izvjestan broj odbornika poslan je na rad u općine s hrvatskim stanovništvom

646 Zapisnik s plenarne sjednice ONOO za Kordun od 26. marta 1944, HAK, kut. 9.

647 Isto.

* Ime i prezime vidi u citiranom dokumentu.

648 Izvještaj Okružnog komiteta KPH za Karlovac od 5. aprila 1944. godine upućen CK KPH, HAK, f. CK KPH, mikrofilm, kut. 6.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

NAŠA BORBA

Glasilo Jedinstvene Narodno Oslobodilačke Fronte

Godina I. Nedjelja 24. listopada 1943. Broj 5

Plaši danas je potrebi da se ubrzanim tempom poradi na izgradnji stanova za pučanstvo, na dovršenju poljskih jesenskih radova i drugim važnim dnevnim pitanjima, mi apeliramo na sve NOO-e, da najsavjesnije pridju tim pitanjima, okupljajući oko njima najšire slojeve naroda za što uspješnije dovršenje.

Pretvorimo udarnički male akcije u velike pobjede

Pred NOO-ima i narodom u našim postradalim krajevima sadanji je čas dvanajsti čas, da li na vrijeme riješili mnogobrojne zadaće, koje već podulje čekaju na svoje rješenje. Tu je u prvom redu pitanje ubrzanja i dovršenja izgradnje što većeg broja stanova za pogorelce i ostalo postradalo pučanstvo. Tu je pitanje pravovremenog dovršenja svih poljskih radova, napose radova za jesensku sjetvu. Tu je pitanje pravovremenog poduzimanja svih potrebnih mjera, da se spriječi pojava i proširenje raznih zaraza, koje bi se u ovo doba mogle pojaviti. Tu je i pitanje konačnog likvidiranja dezerterstva — te bolesti, koja ako je zanemarimo može postati opasnom, itd. Ukratko: pred narodom i narodnom vlasti u sadanjim trenutcima stoje mnogobrojne zadaće, od čijeg pravilnog rješenja zavise prave pobjede u našoj borbi za slobodu.

Ako na vrijeme i pravilno ne riješimo te zadaće možemo očekivati samo pogoršanje položaja naroda u dolazećim zimskim danima. Takav naš propust s druge strane olakšao bi rovarenje podmuklih narodnih neprijatelja, olakšao bi napore fašističkih okupatora protiv naše borbe. Ove zadaće zato i naši odbornici i čav naš narod treba da gleda kao važne političke zadaće i kao dio opće naše borbe. Uspjeh na ovom području znači uspjeh u našem oslobodilačkom ratu — neuspjeh bi značio pravi vojnički i politički poraz!

Uspjeh u ovoj stvari zavisi s jedne strane od naroda i s druge strane od organa narodne vlasti, od NOO-a. Da je naš narod u najvećoj mjeri spreman učiniti sve za uspjeh svoje svete borbe i to na svim područjima — to nam dokazuje iskustvo tokom 28 mjeseci borbe i današnja iskustva. Koliko je bezgranično naš narod odan svojoj svetoj borbi, koliko je bezgranično spreman na napore i žrtve i to na svim područjima, o tom je danas suvišno pisati i govoriti. Zato je tim više potrebno nekoliko riječi kazati NOO-ima, o njihovim zadatcima i dužnostima uopće a napose u njihovim pitanjima.

NOO-e je narod izabrao kao svoje prestavnike, kao svoje rukovodioce i kao nosioce narodne vlasti, da bi pošteno, požrtvovno i u prvim redovima, vodili narod iz borbe u borbu do pobjede. Medutim NOO-i i pojedini odbornici nisu uvijek i svugdje ispunili ta narodna očekivanja i nade. Iako su mnogi među njima pokazali da nisu primedni narodnog povjerenja, da nisu dostojni položaja koje zauzimaju i da su stvarno zloupotrebili te položaje, pretvarajući ih u oruđe protiv naroda i njegove borbe. Desile su se nažalost i takove nepravilnosti ispalijo se tu i tamo takav nemar, aljkavost i nesavjesnost, da je narod s pravom postavio zahtjev, da ih se pozove na odgovornost. Tako je došlo do odlučne mjere Glavnog Štaba i ZAVNOH-a, do imenovanja komisije, koja ima da ispita djelovanje NOO-a i uopće svih pozadinskih vlasti. Ta će komisija nakon podrobnog ispita svih nepravilnosti utvrditi krivce i predložiti ih na odgovornost, kojoj svakako niti jedan neće izmaći, jer će narodni sud baš s njima biti nemilosrdan.

Pišući danas o potrebi da se ubrzanim tempom poradi na izgradnji stanova za pučanstvo, na dovršenju poljskih jesenskih radova i drugih važnih dnevnih pitanjima, mi apeliramo na sve NOO-e da najsavjesnije pridju tim pitanjima, okupljajući na njima najšire slojeve naroda za što uspješnije dovršenje. Pri tome oni trebaju voditi računa u prvom redu o obiteljima naših boraca, zatim o svim pogorelcima, nemoćnima, onima bez hranitelja itd. kako se ne bi kod njih izazvalo opravdano nezadovoljstvo radi zanemarivanja interesa najpotrebnijih. I u ovim akcijama vidjeti će se odanost odbornika, njihova svijest i dorastlost za svoje zadaće i položaj, vidjeti će njihova sposobnost da budu rukovodioci i nosioci narodne vlasti. Na narod pak apeliramo da bude čvrsto i jedinstveno uz svoje odbore, da ih pomogne u njihovom naporom radu.

Pojačajmo svi naše jedinstvo, zbijmo se čvrsto uz naše odbore, poradimo udarnički na tome, da ove akcije, izgradnju domova, likvidaciju dezerterstva, jesensku sjetvu, zarazne bolesti itd. riješimo udarnički, na ratni način, pretvarajući ove male akcije u velike borbe i velike uspjehe. Sve i uvijek za konačnu pobjedu, za slobodu i bolji život napaćenog naroda.

Novi uspjesi NOV u Bosni i Crnoj Gori

Oslobodjenje Bosanske Dubice i Ljubije

Borci XI. krajiške brigade V. korpusa poslije žestokih borbi oslobodile su Bosansku Dubicu na rijeci Uni. Naši borci istrijebili su 108, a zarobili 120 neprijateljskih vojnika i oficira. Zaplijenjen je veći ratni materijal: 240 pušaka, 6 puškomitraljeza, 1 teški mitraljez, 2 bacača mina i mnogo municije. Most preko Une dignut je u zrak.

Druge jedinice V. Korpusa poslije niza uspješnih operacija, napale su rudnik željeza Ljubiju i zauzele ga. Naši borci zarobili su 200 vojnika, a zaplijenili 3 topa, 2 bacača mina, 800 pušaka i drugi ratni materijal. Sva rudnička postrojenja su uništena.

Na granici Crne Gore i Albanije vode se žestoke borbe s Nijemcima.

U Srijemu izbačen je iz šina kod Srijemske Mitrovice jedan voz. Uništena je lokomotiva i 10 vagona.

CRVENA ARMIJA NA DOMAKU KRIVOG ROGA

Poslije proboja njemačke linije kod Kremenčuga, Rasi su proširili i produbili prodor u dnjeparskoj okuci i napreduju u pravcu Krivog Roga, od koga su sada udaljeni nešto preko 30 km. Njemci trpe velike gubitke i ostavljaju za sobom veliki ratni materijal.

U gradu Melitopolu nastavljaju se ogorčene uline borbe. Očišćen je centar grada. Borbe se nastavljaju u sjevernom dijelu grada.

Na frontu sjeverno od Kijeva uspješno se nastavlja ofenziva i proširen je oslobodeni teritorij na desnoj obali Dnjepra.

U Bijeloj Rusiji, južno od Bjeziće postignuti su novi uspjesi na desnoj obali Dnjepra. Oslobodeno je više nastanjenih mjesta.

(Skakavac, Topusko, Barilović). 10. maja 1944. godine izvršeno je i spajanje Kotarskog NOO-a Sjeničak s Kotarskim NOO-om Vrginmost. Tako je u prvoj polovini maja 1944. na Kordunu radio jedan okružni, 5 kotarskih, 28 općinskih, 2 gradska i 246 seoskih NOO-a s ukupno 1 328 odbornika.[649] I u prvoj polovini 1944. ekonomske prilike na Kordunu su izvanredno teške. Preko 12 000 stanovnika je bez hrane. Najlošije prilike su u kotarima Plaški i Slunj gdje je bilo preko 7 000 ljudi bez igdje ičega.[650]

Za vrijeme ofanzive na Plaščansku dolinu, februara 1944, neprijatelj je popalio 150 kuća i 140 gospodarskih i drugih zgrada,[631] a u općini Močila više od 800 stanovnika našlo se bez kuće i najosnovnijih živežnih namirnica. Zato se pred NOO-e kao glavni zadatak postavilo pitanje ishrane stanovništva i izgradnje bajti. U dogovoru Okružnog komiteta KPH za Karlovac s Okružnim NOO-om za Kordun pokrenuta je na čitavom području Korduna kampanja da se stariji i djeca upute na neko vrijeme u Slavoniju radi prehrane. Međutim, nakon niza održanih sastanaka i razgovora nije došlo do željenih rezultata, jer ugrožene porodice nisu htjele da se razdvajaju njihovi članovi. Ni borci nisu bili za seljenje svojih obitelji bez obzira na teške životne uslove na Kordunu. Postavljalo se pitanje mogućnosti preseljavanja većeg broja stanovništva u to ratno vrijeme u Slavoniju, kao i problem obrade napuštene zemlje i opskrbe hranom, kako preostalog stanovništva i partizanskih jedinica tako i raznih ustanova NOP-a. Zato se od ove kampanje i namjere za preseljavanje odustalo. Zbog toga je pred organe narodne vlasti postavljen zadatak da iznađu način za opstanak stanovništva na ovom području, organiziraju izgradnju bajti i osiguraju najnužnije prehrambene namirnice za ugroženo stanovništvo. Narodnooslobodilački odbori Korduna snašli su se i u ovim izuzetno teškim ekonomskim prilikama. Oni su u tom cilju poduzeli niz mjera. Jedna od njih bila je da se sav ubrani ušur dodijeli za

549 1. Broj NOO-a

Seoskih NOO-a	246
Općinskih	28
Gradskih	2
Kotarskih	5

2. Broj odbornika

Seoskih	939	muških	1212
Općinskih	210	ženskih	84
Gradskih	13	omladinaca	32
Kotarskih	166		
Ukupno:	1328		

3. Nacionalni sastav:

Srba	934
Hrvata	394

4. Broj odbornika Okružnog NOO-a:

muških	42	seljaka	37
ženskih	10	radnika	7
omladinaca	5	intelek.	6
Ukupno:	57	slob. prof.	3
		činov.	4

5. Nacionalni sastav Okružnog NOO-a:

39 Srba
18 Hrvata

U to vrijeme članovi Izvršnog odbora Okružnog NOO-a za Kordun bili su: Mile Martinović, Stanko Kopreniea, Vlado Novaković, Milica Vujčić, Maca Majstorović, Đuro Grković, Momčilo Kozlina, Jovan Balčin, Ladislav Gregorić i Ljubica Ulemék.

650 Izvještaj OK KPH upućen CK KPH 5. IV 1944. HAK, f. CK KPH, mikrofilm, kut. 6.

651 AIHRPH, Zgb, f. CK KPH, 15/1878.

prehranu naroda koji nije imao svoje hrane. Od ZAVNOH-a je zatražena pomoć te formirane komisije za otkup žita i izvršen razmještaj siromašnog stanovništva u sela koja nisu bila do kraja spaljena i uništena. Kao prva pomoć narodu s područja kotara Slunj dato je 250 vagana žita iz NOO fonda Okružnog NOO-a za Kordun, i pristupilo se akciji sakupljanja hrane u svim oslobođenim selima. Zapaženu pomoć u hrani prikupili su NOO-i kotara Vrginmost iako njihovo stanovništvo nije imalo dovoljno hrane ni za svoje potrebe.[652] »Bilo je mnogo lijepih primjera gdje su siromašne porodice, koje su kupovale žito, da su od pola vreće odvajale do pet litara i više pa davale za svoju vojsku«.[653] Interesantno je da su NOO-i Korduna i njegovi stanovnici u isto vrijeme prikupljali pomoć u hrani za još ugroženiji narod Like, i da su na svom području upravo tada imali više od 2 300 izbjeglica samo s teritorija kotara Otočac kojima su osiguravali smještaj i ishranu. »Prehranu gladnoga naroda rješavamo na taj način što ga otpremamo na Kordun, pred nekoliko dana otpremili smo oko 70 osoba. Na Kordunu se nalazi oko 2 300 osoba iz našega kotara. Smještaj naroda na Kordunu kao i ishrana u većini je dobra. Članovi naših odbora povezani su tamošnjim odborima i vode brigu o narodu«.[654]

U prvoj polovini 1944. godine političko-ekonomsko stanje u Lici bilo je daleko teže nego na Kordunu i Baniji. Gotovo čitavo vrijeme kako su jedinice 6. ličke divizije napustile ovo područje, neprijateljske snage su svakodnevno napadale i ugrožavale njene oslobođene krajeve. Osamnaestog januara 1944, nakon uspješnih njemačkih akcija, partizanske snage morale su napustiti Otočac. Neprijatelj je prodro i u ostali dio otočačkog kotara popalivši veći broj sela i ubivši 200 ljudi. Čestim upadima neprijatelja u sela lapačkog kotara, od augusta 1943. popaljeno je niz sela, opljačkana veća količina hrane i odvedeno u logore preko 600 žitelja.[855] Nastali su masovni zbjegovi na području Korenice, Udbine i Gračaca, a dio iz ugroženih sela otpremljen je na Kordun i Baniju. S lapačkog kotara veći broj ljudi prebačen je u sela na bosanskoj strani, jer je neprijatelj u svojim prodorima palio i najmanju bajtu i uništavao sve do čega je dolazio. Samo na ovom kotaru bilo je 1 140 duša bez hrane, a neprijatelj je u isto vrijeme popalio 46 kuća i 58 gospodarskih zgrada, opljačkao 59 komada krupne i 54 sitne stoke, te veće količine žita.[656] U kotaru Gospić neprijatelj je popalio sve na području dotad oslobođenih sela Vrepca, Zavoda, Pavlovca, Mogorića, Počitelja i Metka. I iz ovog kotara opljačkao je 297 konja, 585 goveda, 2 872 komada sitne stoke i 654 svinje, a na istom području već do tada bilo je 2 343 stanovnika bez

652 Izvještaj OK KPH za Karlovac upućen CK KPH 5. IV 1944, HAK, f. CK KPH, mikrofilm, kut. 6.

653 Isto.

654 Izvještaj Kotarskog komiteta KPH Otočac upućen OK KPH za Liku 22. jula 1944. HAK, f. OK KPH za Liku, 3/283.

655 Izvještaj OK KPH upućen CK KPH 29. IV 1944, HAK, f. OK KPH za Liku, 8/802.

656 Izvještaj KK KPH za Donji Lapac, upućen OK KPH za Liku 6. IV 1944, HAK, f. OK KPH za Liku, 8/829.

hrane. Na području kotara Perušić bilo je 300, kotaru Udbina 1 180 i Gračacu 1 200 gladnih. I iz udbinskog kotara neprijatelj je tokom maja opljačkao 1 212 kvarata žita, 87 konja, 85 goveda, 1 668 ovaca i koza i 259 svinja.®[657] Da bi ublažili teške prilike, NOO-i su uputili s gračačkog kotara 500 i gospićkog 100 žena i djece preko otoka Visa u Italiju, odnosno u Afriku, a s Korduna su dobili i 500 vagana žita za pomoć u prehrani siromašnih.[658] Ekonomske teškoće su povećane. Otežana je ishrana kako vojske, tako i naroda, posebno onog u zbjegovima. Zbog ponovne okupacije došlo je u ponekim mjestima i do pasivizacije pojedinih odbornika. »U općini Sinac sedam odbornika ostalo je kod kuće, od toga tri na strani neprijatelja, koji su primili puške a četiri pasivni, dok u otočačkoj općini imamo 14 odbornika ostalih od toga 6 na strani neprijatelja a 8 pasivnih«.[859]

Partijske organizacije i NOO-i potpomognuti organizacijama AFŽ-a, omladinom i vojskom i u ovim prilikama uspješno su rješavali novonastale probleme. Oni su i pored toga što je neprijatelj opljačkao veliku količinu stoke, uspjeli organizirati proljetnu sjetvu, smještaj i ishranu stanovništva u zbjegovima, te ojačati rad NOO-a u opustošenim selima kao i onih u zbjegovima. Okružni komitet KPH za Liku i Okružni NOO izvršili su analizu svih nesnalaženja tokom neprijateljskih ofanziva, ukazali pomoć svim organizacijama i pokrenuli kampanju za sakupljanje hrane u samoj Lici. »Saradnja naroda, NOO-a i vojske je dobra i pored činjenice da je narod ekonomski potpuno iscrpljen i gotovo ostao bez zaprežne stoke. Od 24000 gladnih ostalo je u Lici 10000 a pitanje ishrane ovih riješeno je na taj način što je hrana uvezena sa Korduna i Banije«.[660] U selima su se održavali masovni sastanci na kojima su pod parolom »Tko će više žrtvovati za našu oslobodilačku armiju« obavljena takmičenja tako da nije bilo ni najsiromašnijeg da nije dao prilog za vojsku. Stanovnici sela, pored priloga, odricali su se hrane za jedan dan koju su odnosili borcima na položaje. Svu prikupljenu hranu NOO-i su spremali u svoje magazine iz kojih su je dijelili za potrebe vojske i siromašnog stanovništva.[861]

Prilikom dana štednje, što je značilo dana kada su se stanovnici odricali hrane da bi je dali borcima na položaju, i gotovo uništeno selo Mogorić sakupilo je za vojsku »6 vreća krumpira, 33 kg graha, 15 kg slanine i 25 kg kupusa«.[662]

Narod udbinskog kotara za 14 dana sakupio je: »150 vagana žita, 36 vreća krumpira, 20 komada pršuta, 14 kg masti, 2 vagana graha, 13 ova-

657 Zapisnik s okružnog partijskog savjetovanja za Liku od 10. VI 1944. HAK, f. OK KPH za Liku, 8/834.

658 Isto.

659 Izvještaj KK KPH Otočac od 3. V 1944. upućen OK KPH za Liku; Muzej Like, Gospić, fase. 10, dok. br. 244.

660 AIHRPH, Zgb, Vojska, kut. 29.

661 Muzej Like, Gospić, fase. 10, dok. br. 548.

662 AIHRPH, Zgb, Zb. Per, 25/127, »Putem bratstva«, br. 13 od 19. III 1944.

ca, 4 teleta, 38 pari čarapa, 31 par cokulja, 3 maje, 3 peškira i 13.500 dinara«.[663] Pod parolom »Sve za front« za svega osam dana na području kotara Korenica NOO-a su prikupili za vojsku: »1900 kg žita, 1029 kg suvog i sirovog mesa, 2132 kg krumpira, 230 kg brašna i 39 kg graha. Na dan odricanja od jela, tj. na dan štednje, za vojsku je sakupljeno: 206 kg kruha, 298 kg žita, 148 kg brašna, 25 litara mlijeka, 2 kg masti, 488 kg krumpira, 9 kg suhog mesa, 10 kg graha i 26 jaja«.[664] I stanovništvo kotara Donji Lapac, čiji su domovi izgorjeli a ono se nalazilo u zbjegovima, »Samo za posljednjih nekoliko dana na inicijativu NOO-a, dao je narod za vojsku 1217 kg kruha, 1019 kg krumpira, 527 kg mesa, 258 kg pasulja, 91 kg brašna, 9 kg masti i slanine, 16 litara mlijeka, 2,5 kg duvana, 198 pari čarapa. To je dokaz jedinstva fronta i pozadine«.[665]

Tako su stanovnici Like, rukovođeni organima narodne vlasti, uspjevali da pomognu jedni drugima u osiguranju ishrane za više od 16 000 vojnika iz operativnih jedinica i pozadinskih ustanova te za 10 000 stanovnika koje nisu mogli prihvatiti na svoje područje NOO-i Korduna i Banije.[666] U istom tom vremenu NOO-i su uspjeli izgraditi 3 000 koliba (bajti) i za zajam narodnog oslobođenja rasprodati obveznica u vrijednosti preko 500 000 kuna. Oni su i ovog puta spriječili širenje tifusa, od kojeg su počeli obolijevati stanovnici u koreničkom kotaru, gdje je bilo razmješteno više od 3 000 izbjeglica iz Ličkog Petrovog Sela i Donjeg Lapca. I u ovim uslovima mreža NOO-a je učvršćena i proširena tako da je pored jednog okružnog i 8 kotarskih krajem aprila 1944. godine u Lici radilo i 36 općinskih, 264 seoska NOO-a te 13 povjerenika, 14 polulegalnih i 4 ilegalna NOO-a.[667]

Krajem 1943. pa do aprila 1944. na Baniji su vršene pripreme i provođeni izbori za NOO-e. Poslije kapitulacije Italije i povratka 7. divizije NOV Jugoslavije na Baniji, znatno se proširila njena oslobođena teritorija. Uspješne akcije popunjenih jedinica 7. divizije omogućile su daljnje širenje i jačanje mreže NOO-a na ovom prostoru. Okružni komitet KPH za Baniju i njegove organizacije pristupile su reorganizaciji postojećih NOO-a i stvaranju većeg broja seoskih i općinskih NOO-a u novooslobođenim hrvatskim selima i mjestima ovog područja. Tako su u oktobru 1943. godine stvorene povoljne prilike da se pristupi pripremi za provođenje izbora za NOO-e i na ovom području. Pripreme, počete u decembru 1942, bile su prekinute 4. neprijateljskom of anzi vom i teškim prilikama koje su nastale epidemijom tifusa, koji je naročito zahvatio ovo područje poslije povratka izbjeglica iz Bosne i Like. Tridesetog oktobra 1943. na savjetovanju sekretara kotarskih komiteta KPH, komande područja i predstavnika skojevskih organizacija, u prisustvu aktivista CK KPH, dogovoreno je da se otpočne s pripremama za izbore i da se formiraju iz-

663 Isto.
664 AIHRPH, Zgb, Zb. Per, 25/126, »Lički vjesnik«, br. 1, od 6. IV 1944.
665 AIHRPH, Zgb, Zb. Per, 25/127, »Putem bratstva«, br. 10, od 12. III 1944.
666 HAK, f. OK KPH za Liku, 7/716.
667 HAK, f. OK KPH za Liku, 7/716.

borne komisije za njihovo sprovođenje. Već sutradan, 31. oktobra, Okružni komitet OK SKOJ-a za Baniju uputio je detaljno pismo kotarskim komitetima SKOJ-a u kojem upoznaje skojevske organizacije o načinu priprema za sprovođenje izbora za NOO-e. »Uskoro će otpočeti kampanja za nove izbore NOO-a, budite spremni, odnosno pripremite organizacije i omladinu za kampanju. Unaprijed trebate predvidjeti sporazumno sa kotarskim komitetom KPH ko će od omladine biti kandidiran da se bira u NOO«.[668]

Okružni komitet SKOJ-a za Baniju izradio je i uputstva koja je 11. novembra 1943. uputio kotarskim komitetima SKOJ-a šta sve treba uraditi da u odbore budu izabrani najbolji predstavnici omladine. Pripreme za izbore vršene su i ovdje, kao na Kordunu i Lici, pod parolom »Birajmo najsvjesnije u NOO, birajmo sve koji su svojim djelima dokazali da su zaslužni da uđu u NOO«.[669]

Na prijedlog ZAVNOH-a u okružnu izbornu komisiju izabrani su: Jovan Borojević, član ZAVNOH-a, Milan Despot, član ONOO, Mićan Pribićević, član ZAVNOH-a i ONOO, Anton Štajcer, član ONOO i Simo Todorović, član ZAVNOH-a i komandant banijskog partizanskog područja. Do 15. novembra imenovane su i kotarske izborne komisije.[670] Okružni NOO za Baniju izdao je na osnovu Naredbe Vrhovnog štaba NOV i POJ o izborima za narodnooslobodilačke odbore iz septembra 1943. godine svoju Naredbu 14. novembra 1943. o izborima za NOO-e na Baniji.[671] Prema njoj izbori za seoske, općinske, kotarske i okružni NOO predviđeni su za 5. decembar 1943. godine. Imenovane izborne komisije kao i seoski povjerenici otpočeli su s pripremama koje su trajale više od mjesec dana, tako da su izbori umjesto 5. počeli 10. decembra da bi se završili početkom aprila 1944. Istovremeno pripreme za izbore provođene su i u partizanskim jedinicama na Baniji. Iako su pripreme vršene u svim oslobođenim mjestima Banije, ni u ovom vremenu nisu izbori provedeni u svim selima. Na području kotarskog NOO-a Dvor na Uni izbori su provedeni 10. decembra 1943. u svim oslobođenim selima na području sedam općinskih NOO-a.[072] Iz izvještaja kotarske izborne komisije Dvora, od 9. januara 1944, se vidi da je od 9291 birača na izbore izašlo 4101, manje od 50%, i pored velikih priprema koje su vršile partijske i ostale organizacije NOP-a na ovom području. Provođenje izbora ometali su stalni neprijateljski upadi u oslobođeno područje, naročito u općine Javoranj i

668 AIHRPH, Zgb, SKOJ, 20/2355.

669 AIHRPH, Zgb, SKOJ, 20/2336.

670 U izbornu komisiju KNOO Glina izabrani su: Dušan Milobratović, Duro Čorković, Zivko Petrović, Ljuban Cordaš i Pero Sremac. U kotarsku komisiju Dvora: Stanko Milić, Mihailo Pašić, Nikola Vuičić, Tatalović i Panjak. U izbornu komisiju kotara Kostajnice: Đuro Kokan, Joco Mihajlović, Boško Petrinjac, Petar Goga i Simo Erceg, i izbornu komisiju kotarskog NOO-a Petrinja: Stevan Borojević, Duro Drobnjak, Ranko Mitić i Mile Plavljenić. Ukinut je kotar Vrnograč i osnovan KNOO Cazin kojem su s dotad banijskog područja pripojeni seoski NOO Glinica, Bos. Bojng i Stabandža. AIHRPH, Zgb, f. KP—180/273.

671 Vidi dok. br. 40, str. 423.

672 Vidi dok. br. 41—48, str. 424—438.

Gage, te su zbog toga, kao i slabije izvršenih priprema, izbori morali biti ponovljeni u selima Kotarani, Vrpolje, Pedalj, Detin i Gornji Dobretin.[673] Tako su tokom februara 1944. na ovom području provedeni izbori za općinske NOO-e i kotarski NOO, koji je počeo radom u drugoj polovini marta 1944. Sve do mjeseca maja te godine odbori su na ovom području popunjavani novoizabranim odbornicima što su pristizali iz operativnih jedinica.[674] Uslijed učestalih neprijateljskih upada izbori nisu provedeni ni u oslobođenim selima općine Moštenica, Hrastovica i Sunja, petrinjskog kotara,[675] te općine Gora i Stankovac glinskog kotara.[676] Iz izvještaja KK KPH Petrinja, od 19. januara 1944. godine, saznaje se da su u prvoj polovini toga mjeseca provedeni izbori za seoske NOO-e. Međutim, uslijed slabije provedenih priprema koje su ometali neprijateljski upadi, na izbore je izašao manji broj birača. »U toku ovih zadnjih dana održani su i izbori za općinske NOO-e. Pripreme sa naše strane bile su nedovoljne, kampanja je bila kratka sa vrlo malo diskusije, učešće na samim izborima je bilo slabo. Razlozi za tako slabo učešće u prvom redu su ti što neprijateljska vojska stalno nalijeće i konačno što su slabe pripreme od samih organizacija bile«.[677] Ali i pored svih poteškoća na ovom kotaru do 29. marta 1944. provedeni su izbori, kako za seoske i općinske tako i za kotarski NOO u koji su izabrani: Mile Radović, Milan Nožinić, Moćo Nožinić, Stevo Borojević, Mića Božić, Miloš Mitić, Boja Matijašević, Petar Pauković i Vaso Peškir. Uz devet članova Izvršnog odbora, u plenum ovog kotarskog NOO-a izabrana su 34 člana. U ovo vrijeme na području KNOO Petrinja radilo je 7 općinskih NOO-a (Jabukovac, Mlinoga, Blinja, Staro Selo, Gradusa, Umetići i Mečenčani) u kojima su djelovala 34 odbornika i 44 seoska NOO-a sa 192 odbornika.[678] Unutar Kotarskog NOO-a izvršena su i zaduženja po sektorima djelatnosti.[679]

Tridesetog januara provedeni su izbori i na području Kotarskog NOO-a Glina.[680] U oslobođenoj Glini u ovom mjesecu održan je veliki manife-

673 AIHRPH, Zgb, KP — 182/505 a.
674 AIHRPH, Zgb, KP — 181/324.
675 Političke i ekonomske prilike na pel rinjskom kotaru zahtijevale su od partijskih organizacija i NOO veliku aktivnost. 365 obitelji na ovom području bilo je bez krova nad glavom i 2 360 stanovnika bez hrane. Te prilike koristili su četnički elementi koji su u pojedinim selima uspostavili i neku vrst svoje vlasti: »Imadu u 4 sela općine Sunja svoje starješine i komandu, koja izdaje naređenja narodu preko tih starješina i traži od njih razne podatke«. Ustaše su upadale u srpska sela i ubijali stanovništvo. Tako su upali u selo Utolicu općine Dubiea i pohvatali 126 žena i djece koje su poklali u kućama a kuće spalili. »U hrvatskim selima našeg kotara stanje nije bilo zadovoljavajuće. Osjeća se priličan uticaj i rad reakcionarne klike oko Mačeka. Oni održavaju sastanke gdje govore da se ne pomaže partizane i da je najbolje biti po strani i čekati. Oni su glavna kočnica uvlačenja tih sela u NOB-u. Otkrivena je njihova saradnja sa četnicima. Preko njih četnici doznaju o stanju u našim selima.« Izvještaj KK KPH za Petrinju upućen 16. II 1944. OK KPH za Baniju, HAK, f. OK KPH za Baniju, 4/288; Izvještaj KK KPH Kostajnica upućen OK KPH za Baniju 18. I 1944. HAK, f. OK KPH za Baniju, 2/281.
676 AIHRPH, Zgb, KP — 180/280.
677 HAK, f. OK KPH za Baniju, 4/282.
678 Izvještaj KK KPH za Petrinju od 27. IV 1944. HAK, f. ONOO za Baniju, 2/299.
679 AIHRPH, Zgb, KP — 181/324.
680 AIHRPH, Zgb, KP — 181/315.

stacioni zbor gdje su pred nekoliko hiljada ljudi govorili istaknuti predstavnici NOP-a Hrvatske dr Pavle Gregorić, Milutin Baltić, dr Rade Pribićević, Pavle Jakšić i drugi. Dvadesetog februara 1944. u Glini su uz velike svečanosti provedeni izbori za gradski NOO. Oni su bili prava manifestacija borbenog jedinstva Hrvata i Srba, izraz snažne volje za istinsku narodnu vlast. 480 građana dali su povjerenje devetorici najodanijih ljudi NOP-a izabravši ih u gradski NOO.[681] Izborom ovog NOO-a na glinskom kotaru radilo je 13 općinskih, 1 gradski i 93 seoska NOO-a s ukupno 497 odbornika, od kojih je bilo 12 žena.[682]

Na kostajničkom kotaru, iako su NOO-i radili na čitavom području osim u deset hrvatskih sela, izbori nisu provedeni zbog čestih upada neprijateljske vojske. Tamo su izvršene samo dopune s odbornicima i potrebne izmjene, kako kod seoskih tako kod općinskih i kotarskog NOO-a. Na konferenciji 30. marta 1944. u KNOO izabrani su Petar Goga, Stevo Smiljanić, Stevo Baždar, Miloš Vanić, Ivo Blažević i Miloš Srbljanin.[083] Kako su do polovine marta 1944. godine obavljeni izbori za NOO-e i u partizanskim jedinicima, Okružni komitet KPH za Baniju, na plenumu od 30. marta 1944, zaključio je da se izbor za okružni NOO izvrši na konferenciji 2. aprila 1944. godine. U pripremama za okružnu konferenciju kao i za izbor općinskih i kotarskih NOO-a predložen je veći broj dotad istaknutih partijskih aktivista i dotadašnjih odbornika za članove Okružnog NOO-a. Na okružnoj izbornoj konferenciji 2. aprila 1944. u selu Brestiku od 37 okupila su se 32 delegata [884] s područja glinskog, dvorskog, petrinjskog i kostajničkog kotara koji su izabrali okružni NOO-i, u čiji su Izvršni odbor ušli: Simo Todorović, Zivko Petrović, Božo Panjković, Mišo Cakara, Mićan Pribićević, Antun Štajcer, Stjepan Gajdek, Savka Haluza i Miloš Damjanić. Na istoj konferenciji izabran je i okružni narodni sud čiji su članovi postali Simo Todorović, Stjepan Gajdek i Jovan Borojević, te tri zamjenika: Mile Petrović, Milovan Kordić i Milovan Tintor.[685]

Pored rada na pripremi i provođenju izbora, NOO-i Banije uspjeli su, uz sve teškoće, obaviti proljetnu sjetvu i organizirati smještaj i ishranu izbjeglica kako s ličkog tako i svog područja.

681 HAK, f. ONOO-a za Baniju, 24/108; Vjesnik br. 4 od 26. II 1944.

682 Izvještaj KNOO Glina od 13. IV 1944. upućen ONOO za Baniju, HAK, f. ONOO za Baniju, 2/253.

683 Izvještaj KK KPH Kostajnica od 30. marta 1944. upućen Okružnom komitetu za Baniju, HAK, f. OK KPH za Baniju, 4/307.

684 Na Okružnoj izbornoj konferenciji prisustvovali su s glinskog kotara: Simo Todorović, Mile Dulikrava, Anton Sešerin, Duro ćorković, Stjepan Gajdek, Slavko Mrgan, Rade Grmuša, 2ivko Petrović i Mile Petrović. S dvorskog: Mićan Pribićević, Gojko Tintor, Uroš Slijepčević, Đuro Drobnjak, Miloš Tintor, Mirko Strineka i Božo Panjković. S kostajničkog: Miloš Srbljanin, Stevo Baždar, Ivo Blažević, Boško Petrinjac, Stevo Domazet, Adam Kosjer i Miloš Damjanić. S petrinjskog: Milan Nožinić, Milan Kordić, Uroš Krunić, Cedo Borčić, Tone Stajcer, Mišo Cakara, Stevo Borojević, Savka Haluza i Jovan Borojević. Odsutni su bili: Stanko Bjelajac s područja Gline, Mirko Dragišić, Draga Stojanović i Marko Resanović s dvorskog i Đuro Kladarin s petrinjskog kotara. Zapisnik s Okružne izborne konferencije od 2. IV 1944. HAK, f. ONOO za Baniju, 2/281.

685 Zapisnik s Prve okružne izborne konferencije održane 2. IV 1944. HAK, f. ONOO za Baniju, 2/281.

Oni su sakupili i veće količine hrane za pomoć narodu Like, Gorskog kotara i Primorja. Formiranjem i radom brojnih ekipa izgradili su više desetina bajta i uspješno se suprotstavili novoj pojavi tifusa.

Novoizabrani okružni NOO imao je i dalje zadatak da radi na kampanji za prikupljanje dobrovoljnih priloga za NOV i siromašno stanovništvo, da uz pomoć partijskih organizacija proširi i učvrsti rad NOO-a u hrvatskim selima te da uporno radi na stvaranju novih, kako u oslobođenim tako i u neoslobođenim mjestima.

Unutar NOO-a već krajem 1942. godine u ovim krajevima razlikuje se plenum i izvršni odbor. U prvoj polovini 1944. izvršni odbori imaju već svoje odjele za pojedine grane uprave. U martu 1944. odjel za upravu i sudstvo ZAVNOH-a izdao je opširna »Uputstva za organizaciju i rad NOO-a kao organa državne vlasti slobodne Hrvatske u demokratskoj federativnoj Jugoslaviji«.[686] Ova uputstva tretiraju NOO-e kao organe državne vlasti. Ona u ovim krajevima potvrđuju praksu i pomažu da se izvršni odbori formiraju unutar svih kotarskih i okružnih NOO-a. Njihovi članovi kao pročelnici nalaze se na čelu pojedinog odsjeka odnosno odjela. Tako se u sistemu lokalnih organa vlasti ustaljuju izvršno-upravni organi. Tada se ustanovljuje i sistem dvostruke odgovornosti prema vlastitim predstavničkim tijelima i odgovornost prema višim organima uprave. Kao opće pravilo usvojeno je načelo dvostepenosti u upravnom postupku.

Ova uputstva opširno normiraju cjelokupni rad NOO-a, disciplinsku odgovornost njegovih članova i izborni sistem. Na temelju ovih uputstava proširuju se novim članovima izvršni odbori okružnih NOO-a i formiraju novi ili dopunjuju postojeći odjeli pri okružnim i kotarskim NOO-ima.

Na trećem zasjedanju ZAVNOH-a donesena je i posebna »Odluka o ustrojstvu i poslovanju NOO-a i narodnooslobodilačkih skupština federalne države Hrvatske«,[687] koja u suštini potvrđuje prethodno navedene propise. Narodnooslobodilački odbori su sada ne samo de facto i de iure organi državne vlasti: »Mi smo danas država, a to znači da naš rad i naši postupci stoje pod većom kontrolom i imamo veću odgovornost za svaki naš akt. Naša država nije gotova i izgrađena, mi je moramo svakodnevno brižno izgrađivati. U izgradnji države moraju se NOO-i oslanjati u prvom redu na predsjedništvo ZAVNOH-a, te od njega tražiti pomoć. Moramo ukinuti regionalizam i nastojati da učvrstimo zgradu naše državne vlasti«.[688] U vrijeme održavanja Trećeg zasjedanja ZAVNOH-a, NOO-i u ovim krajevima pored svih poteškoća i nedostataka u radu bili su sasvim sposobni da postanu pravi nosioci državne vlasti. Temeljeni na velikim borbenim tradicijama i podržavani voljom naroda u borbi za oslobođenje, oni će i nadalje uspješno izvršavati sve potrebne zadatke a naročito one u izdizanju kadrova i podizanju borbenosti naroda.

686 ZAVNÖH, Zb. dok. 1944/11, str. 341—365.
687 ZAVNOH, Zb. dok. 1944/11, str. 668—670.
688 Zapisnik s plenarne sjednice ONOO za Kordun od 20. maja 1944, riječi Leona Geršковića, HAK, f. ONOO za Kordun, 2/364.

■

GLAVA V

Upravno razgranjavanje narodne vlasti od Trećeg zasjedanja ZAVNOH-a do kraja rata

Podjela rada unutar okružnih, kotarskih i općinskih narodnooslobodilačkih odbora

Osnovna karakteristika narodnooslobodilačkih odbora u ovom razdoblju je njihovo daljnje povezivanje u čvrsti sistem organizacije narodne vlasti i izdizanje na viši organizacioni stepen u cilju osposobljavanja za izvršenje sve težih i složenijih zadataka koje je razvoj NOP-a pred njih svakodnevno postavljao.

Treće zasjedanje ZAVNOH-a u Topuskom 8. i 9. maja 1944, predstavlja i novi poticaj u razvoju i jačanju narodne vlasti. Od tada se narodnooslobodilački odbori razvijaju kao organi državne vlasti što ojačava njihovu stabilnost. Iz izvještaja o organizacionom stanju NOO-a u Hrvatskoj, podnesenom na Trećem zasjedanju ZAVNOH-a,[689] vidi se da je mreža narodnooslobodilačkih odbora ovdje bila najčvršća i da su rezultati njihova rada, pored svih navedenih poteškoća, bili veoma značajni. Narodnooslobodilački odbori ovih krajeva prekalili su se u teškim ofanzivama, u borbi protiv gladi i epidemije zaraznih bolesti. Uspješno su izvršavali sva složena pitanja NOR-a i zato su uživali veliki ugled kod naroda.

Sredinom 1944. na Kordunu je radio jedan okružni, 5 kotarskih, 30 općinskih i 250 seoskih narodnooslobodilačkih odbora. »Organizaciono ovaj okrug spada među najbolje. On je ne samo uredio svoju unutrašnju organizaciju, nego im svi kotarski narodnooslobodilački odbori po organizaciji, raspodjeli poslova i načinu odvijanja rada sliče na okružne. Okružni Narodnooslobodilački odbor pravilno je shvatio svoje zadatke, a naročito u posljednje vrijeme je posvetio punu pažnju učvršćenju narodnooslobodilačkih odbora u novooslobođenim hrvatskim krajevima«.[990] Na području Banije, nakon provedenih izbora za narodnooslobodilačke odbore, izvršena je i potrebna reorganizacija kao i raspodjela rada. Tako je sredinom maja 1944. godine ovdje radio 1 okružni, 4 kotarska, 29 općinskih, 129 seoskih i 1 gradski narodnooslobodilački odbor. Pored teških uslova rada i svakodnevnih upada neprijatelja, naročito na područje kostajničkog i petrinjskog kotara, narodnooslobodilački odbori Banije uz pomoć ZAVNOH-a uspješno su izvršavali svoje zadatke, posebno

689 ZAVNÖH, Zb. dok. 1944/11, str. 628—630.
690 Isto.

one na organiziranju narodnooslobodilačkih odbora u novooslobođenim hrvatskim selima. Osobitu brigu posvećivali su idejno-političkom osposobljavanju odbornika, ukazujući punu »pažnju radu na učvršćenju jedinstva srpskog i hrvatskog naroda Banije«.[691]

Istovremeno je na području Like radio jedan okružni. 8 kotarskih, 36 općinskih i 264 seoska narodnooslobodilačka odbora te 13 povjerenika. Iako je više od polovine toga teritorija bilo poprište svakodnevnih borbi s neprijateljem, a stanovništvo ekonomski iscrpljeno, narodnooslobodilački odbori su uspješno savladavali sve nedaće rata. »Sastav okružnog narodnooslobođilačkog odbora je potpun, i on po svom radu spada među najbolje organizirane odbore. Dobar dio kotarskih narodnooslobodilačkih odbora također se razvio do višeg stepena organizacije«.[692]

Takav sistem narodne vlasti poslije Trećeg zasjedanja ZAVNOH-a obilježava prvenstveno razvoj njene unutrašnje organizacije i podjele rada na osnovi Uputstava ZAVNOH-a i Odluke o ustrojstvu i poslovanju narodnooslobodilačkih odbora i narodnooslobodilačkih skupština Federalne Države Hrvatske. ZAVNOH je prihvatio Odluku po kojoj »u Hrvatskoj, kao federalnoj državi u sastavu demokratske federativne Jugoslavije, sva vlast pripada narodu preko njegovih izabranih zastupnika u narodnooslobodilačkim odborima, i to od seoskog narodnooslobodilačkog odbora preko kotarskih, okružnih i pokrajinskih Narodnooslobodilačkih skupština ZAVNOH-a, kao vrhovnog organa državne vlasti u Hrvatskoj i do AVNOJ-a kao vrhovnog organa državne vlasti u demokratskoj federativnoj Jugoslaviji«.[693]

Na Trećem zasjedanju ZAVNOH-a potvrđeno je posebnom Odlukom da narodnooslobodilački odbori, nastali kao organi borbe »i razvili se historijskom nužnošću i voljom samog naroda u organe istinske narodne demokratske vlasti, jesu osnovica državne vlasti u narodnoj demokratskoj Hrvatskoj«.[694]

Tako proširenі i sve složeniji zadaci narodnooslobodilačkih odbora u borbi za izgradnju nove države, tražili su i izmjenu organizacione strukture narodnooslobodilačkih odbora. Pored Plenuma i Izvršnog odbora organizirani su odjeli u cilju pravilnije raspodjele rada i lakšeg izvršavanja zadataka unutar izvršnih odbora. »Dakle ne samo formalna podjela rada među članovima Izvršnog odbora nego organizaciona podjela na odjele«.[695] Zbog bolje koordinacije u radu, na čelu odjela kod kotarskih i okružnih narodnooslobodilačkih odbora stajali su pročelnici koji su obično bili članovi Izvršnog odbora. Kako su se zadaci povećavali, odjeli su se popunjavali sve većim brojem stručnih lica i pomoćnog osoblja. Za svoj rad i rezultate rada odjela pročelnici su odgovarali narođnooslobodilačkom odboru čiji su bili članovi. Pri seoskim narodnooslobodilačkim od-

691 Isto.
692 Isto.
693 Isto.
694 HAK, f. ONOO za Kordun, kut. 3.
695 ZAVNOH, Zb. dok. 1944/11, str. 340

horima nisu organizirani posebni odjeli. Tu su, pored predsjednika i tajnika, pojedini odbornici bili zaduženi za određene poslove. Kod kotarskih i okružnih narodnooslobodilačkih odbora, pored odjela, postojalo je tajništvo kao zasebni odio, i ono je povezivalo sve odjele i rukovodilo cjelokupnim radom narodnooslobodilačkih odbora. Uz to, njegovi članovi su pripremali plenarne sastanke i vodili raučna o međusobnoj saradnji odjela kao i u angažiranju ostalih antifašističkih organizacija u obavljanju određenih zadataka narodnooslobodilačkih odbora.

Ne dirajući u samoupravni karakter NOO-a, pojačana je odgovornost nižih narodnooslobodilačkih odbora prema višim i povećavan nadzor i pomoć viših NOO-a nad radom nižih, radi kvalitetnijeg obavljanja njihovih poslova. Kotarski i okružni NOO-i, kao više organizacione jedinice, stalno su pružale pomoć općinskim i seoskim narođnoslobođilačkim odborima bilo pismenim uputstvima, bilo savjetima instruktora. Sada je nastavljen još svestraniji rad na održavanju kurseva s odbornicima, radi njihovog idejno-političkog uzdizanja i lakšeg savladavanja sve složenijih zadataka. Zahvaljujući čvrstoj povezanosti i unutrašnjoj raspodjeli rada, te usaglašavanju zajedničkih stavova o pojedinim pitanjima, odbori su sve uspješnije izvršavali postavljene zadatke. Članovi izvršnih odbora više su obilazili teren i imali određena sjedišta, što je omogućavalo bržu pomoć u radu razgranate mreže raznovrsnih odjela u kojima je, prema potrebi i mogućnosti, radilo pored pročelnika više stručnjaka za pojedina pitanja. Tako je, na primjer, u Upravnom odjelu Okružnog narodnooslobodilačkog odbora za Baniju radilo pet članova, a u Upravnom odjelu Kotarskog narodnooslobodilačkog odbora Glina četiri, Petrinje 3, Dvoru 3 i Kostajnice 2. Međutim, kako su zadaci ovog odjela bivali sve veći, tražila se racionalnija raspodjela poslova i veći broj ljudi na realizaciji određenih zadataka. Zato su se ovi odjeli, kao i drugi prema mogućnostima popunjavali novim ljudima, ili su iz nužde privremeno pojedini članovi obavljali više funkcija. »U nekim odjelima izvršene su promjene, a neki su nadopunjavani kao npr.: drug Lalić povučen je iz propagandnog odjela u prometni, dok smo odjel obnove popunili sa drugovima Đurom Kokanović i Nikolom Trninić«.[696]

Kako se sve više razgranjavao rad i vršila razdioba po odjelima (gospodarski, upravni, sudski, propagandni, prometni, zdravstveni, socijalni itd), strogo se vodilo računa o njihovoj povezanosti, uzajamnoj saradnji i pomoći, sprečavajući mogućnost odvajanja odjela kao nekih posebnih organizacija. »Pročelnici odjela rukovode radom svoga odjela i donose odluke u svim pojedinačnim i individualnim slučajevima, u granicama direktiva Izvršnog odbora. Ukoliko bi koja pojedinačna odluka rješavala principijelno pitanje do sada neraspravljeno, ili bi se ukazala potreba principijelnog rješenja koje nije u skladu s dosadašnjim direktivama i principima, tada pročelnik odjela treba i tu pojedinačnu odluku da iznese pred Izvršni odbor. Pročelnik odjela ne može rješavati pojedinačna

696 Izvještaj Kotarskog komiteta KPH Kostajnica upućen 29. 12. 1944. OK KPH za Baniju, HAK, f. OK KPH za Baniju, 5/497.

pitanja, ako ona potpadaju pod nadležnost plenuma, ili si je Izvršni odbor ili plenum pridržao pravo rješavanja nekih slučajeva. Pročelnici odjela organiziraju cjelokupni rad svog sektora, te su odgovorni za pravilno izvršavanje rada, za rad i disciplinu svoga osoblja«.[697] Novi organizacioni oblici rada omogućavali su narodnooslobodilačkim odborima izvršavanje sve složenijih i obimnijih zadataka, koji su svakodnevno pristizali stvaranjem šireg oslobođenog područja. Tako Okružni NOO za Kordun pri kraju 1944. godine ima 11 odjela u kojima je radilo 79 lica.*[98]

U tajništvu i ekonomatu radilo je 25 lica, u upravnom odjelu 5, gospodarskom 9, socijalnom 3, zdravstvenom 5, financijskom 1, prosvjetnom 2, propagandnom 14, prehrambenom 5, odjelu za obnovu i promet 2, tehničkom 7 i sudskom 4. Tokom 1944., prema potrebi, mijenjan je broj odjela kao i broj osoblja u pojedinim odjelima.

Podjela rada unutar Okružnog narodnooslobodilačkog odbora za Kordun decembra 1944. izgledala je ovako:

Pravosudni odjel	Prometni odjel		Tehnički odjel	Upravni odjel	Prehram. odjel	i	Odjel nar. j gospodarstva	Socijalni odjel	Zdravstveni odjel	Odjel za financije		Odjel za obnovu		Odjel za prosvjetu				
Odsjek za poljopriv.			Odsjek za veterinu		Odsjek za šumarstvo				Odsjek za zadrugar.			Odsjek za obrt i indus.		Odsjek za trgovinu				
									Za invalide			Za izbjeglice		Za dječje domove				

Iz zapisnika Okružne skupštine za Liku, održane 2. marta 1945. godine i zapisnika Okružne skupštine za Baniju, od 27. maja 1945. se vidi da je pri tim okružnim narodnooslobodilačkim odborima radilo 12 odjela i to: upravni, gospodarski, financijski, prehrambeni, socijalni, zdravstveni, prosvjetni, sudski, propagandni, odjel tehničkih radova, odjel prometa i odjel obnove. U ovim odjelima, kao i u odjelima Okružnog narodnooslobodilačkog odbora za Kordun, radilo je do oslobođenja po 85 do 100 ljudi, što je ovisilo o proširenju djelatnosti i mogućnosti popunjavanja novim članovima. Po potrebi, odjeli su se dalje razvijali i organizaciono sve više sređivali, formirajući prema određenim granama svoje odsjeke ili referade. Dok je u ranijim organizacionim podjelama narodnooslobodilačkih odbora Odjel za gospodarstvo obuhvaćao: prehranu vojske i naroda, građevinarstvo, promet, socijalne poslove, financije, poljoprivredu, šumarstvo, veterinarstvo, trgovinu, obrt, industriju i zadrugarstvo, sada sredinom 1944. iz njega su se izdvojili kao samostalni odjeli: obnova, pre-

697 Dr Leon Geršković, Dokumenti, str. 284.

698 Zapisnik s Prve okružne narodne skupštine Korduna održane 3. decembra 1944. u Vojniću, HAK, kut. 2.

hrana, financije, tehnički radovi i promet.[699]. Međutim, zbog opsežnosti poslova, i pored novonastalih odsjeka radile su pri pojedinim odjelima i dalje raznovrsne komisije kao pomoćni organi općinskih, kotarskih ili okružnih narodnooslobodilačkih odbora. Tako je uz prehrambeni odjel radila prehrambena komisija, uz gospodarski gospodarska komisija, te komisije za kontrolu rada narodnooslobodilačkih odbora, komisija za sjetvu, žetvu i slično. Često su održavane i konferencije pojedinih odjela kao
i pročelnika i članova pojedinih komisija. Na njima se raspravljalo o pojedinim problemima i dogovarano kako i na koji način izvršiti određene zadatke. Odjeli tehničkih radova pri okružnim narodnooslobodilačkim odborima u prvoj polovini 1945. godine razgranali su se na pet odsjeka: opći odsjek sa četiri pododsjeka, arhitektonski s tri, odsjek za ceste, mostove i pruge s tri, hidro tehnički odsjek s tri i geodetski također s tri pododsjeka.[700]

Odjeli tehničkih radova, prema nužnosti i potrebi obnavljanja popaljenih sela, organizirani su ne samo kod okružnih nego gotovo kod svih kotarskih, općinskih i seoskih narodnooslobodilačkih odbora. Tako su na Baniji radila 4 kotarska građevinska odjela, 26 općinskih i 68 seoskih. Na području Like i Korduna seoski građevinski odjeli formirani su također u popaljenim selima. Slična organizaciona struktura, kao kod okružnih i kotarskih, bila je i kod općinskih narodnooslobodilačkih odbora. Prema zapisniku općinskog Izvršnog narodnooslobodilačkog odbora Utinje, od 18. novembra 1944, u toj su općini radili gospodarski, prehrambeni, socijalni, prometni, prosvjetni, propagandni, zdravstveni i sudski odjel.[701]

Gotovo na primjeru svakog navedenog odjela moglo bi se pokazati da su se obzirom na sve veće zadatke unutar njih stvarali novi potrebni odsjeci i komisije koje su dm pomagale u radu. Tako su upravni odjeli kod okružnih narodnooslobodilačkih odbora, osnovani aprila 1944, imali u početku samo pročelnika koji je obavljao sve poslove iz upravne djelatnosti, a u općinskim narodnooslobođilačkim odborima u okviru općine te poslove obavljali su tajnici. Ali početkom maja gotovo u svim kotarskim narodnooslobodilačkim odborima u upravnim odjelima je radilo
3 do 7 ljudi zaduženih po pojedinim službama. Tako u Upravnom odjelu Kotarskog narodnooslobodilačkog odbora Glina, uz pročelnika Petra Meandžiju, radi Stanko Bunčić zadužen za organizaciju obavještajne službe, Aleksandar Goldštajn, referent sudskog odjeljenja, te kao pisari Zora Maler i Abiu Benjanin.[702]

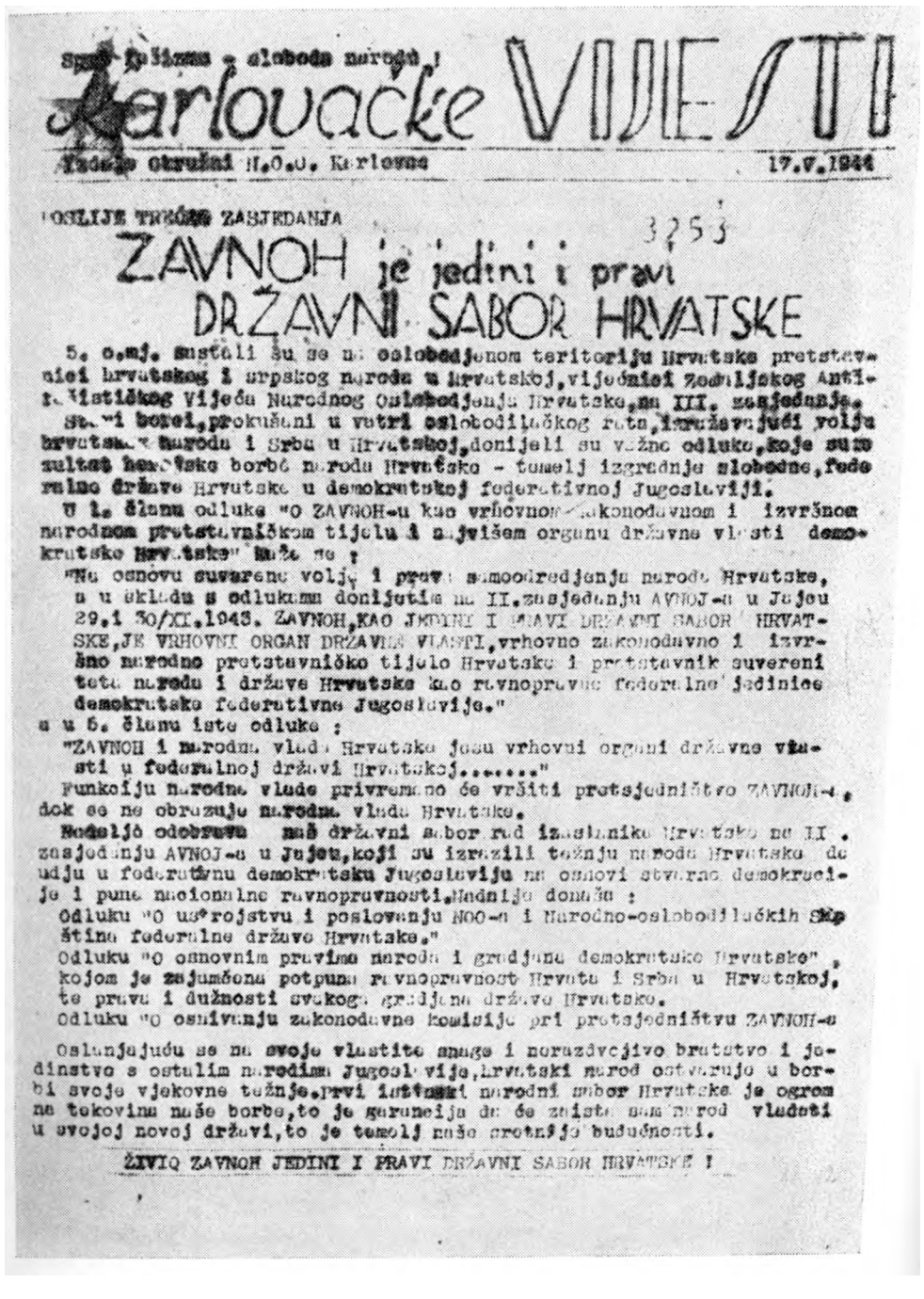
Iz izvještaja Okružne narodne skupštine, od 3. decembra 1944, vidi se da je samo u upravnim odjelima na Kordunu radilo ukupno 26 osoba. Do unutrašnje podjele rada u pojedinim odjelima dolazilo je prema po-

699 Zapisnik Okružne narodne skupštine za Kordun od 3. XII 1944, HAK, kut. 2.

700 Referat Odjela tehničkih radova Okružnog narodnooslobodilačkog odbora za Baniju od maja 1945. HAK, f. ONOO za Baniju, 5/717.

701 HAK, f. ONOO za Kordun, kut. 1.

702 Izvještaj KNOO-a za Glinu od 15. V 1944. HAK, f. ONOO za Baniju, 2/253.

Sprema Križma - sloboda narodu!

Karlovačke VIJESTI

Izdaje Okružni N.O.O. Karlovac 17.V.1944

POSLIJE TREĆEG ZASJEDANJA

3253

ZAVNOH je jedini i pravi DRŽAVNI SABOR HRVATSKE

5. o.mj. sastali su se na oslobođenom teritoriju Hrvatske pretstavnici hrvatskog i srpskog naroda u Hrvatskoj, vijećnici Zemaljskog Antifašističkog Vijeća Narodnog Oslobođenja Hrvatske, na III. zasjedanju.

Sinovi borci, prokušani u vatri oslobodilačkog rata, izražavajući volju hrvatskog naroda i Srba u Hrvatskoj, donijeli su važne odluke, koje su rezultat herojske borbe naroda Hrvatske - temelj izgradnje slobodne, federalne države Hrvatske u demokratskoj federativnoj Jugoslaviji.

U 1. članu odluke "O ZAVNOH-u kao vrhovnom zakonodavnom i izvršnom narodnom pretstavničkom tijelu i najvišem organu državne vlasti demokratske Hrvatske" kaže se :

"Na osnovu suverene volje i prava samoodredjenja naroda Hrvatske, a u skladu s odlukama donijetim na II. zasjedanju AVNOJ-a u Jajcu 29.i 30/XI.1943. ZAVNOH, KAO JEDINI I PRAVI DRŽAVNI SABOR HRVATSKE, JE VRHOVNI ORGAN DRŽAVNE VLASTI, vrhovno zakonodavno i izvršno narodno pretstavničko tijelo Hrvatske i pretstavnik suverenih prava naroda i države Hrvatske kao ravnopravne federalne jedinice demokratske federativne Jugoslavije."

a u 6. članu iste odluke :

"ZAVNOH i narodna vlada Hrvatske jesu vrhovni organi državne vlasti u federalnoj državi Hrvatskoj....."

Funkciju narodne vlade privremeno će vršiti pretsjedništvo ZAVNOH-a, dok se ne obrazuje narodna vlada Hrvatske.

Nadalje odobrava naš državni sabor rad izaslanika Hrvatske na II. zasjedanju AVNOJ-a u Jajcu, koji su izrazili težnju naroda Hrvatske da udju u federativnu demokratsku Jugoslaviju na osnovi stvarne demokracije i pune nacionalne ravnopravnosti. Nadalje donosi :

Odluku "O ustrojstvu i poslovanju NOO-a i Narodno-oslobodilačkih Skupština federalne države Hrvatske."

Odluku "O osnovnim pravima naroda i gradjana demokratske Hrvatske", kojom je zajamčena potpuna ravnopravnost Hrvata i Srba u Hrvatskoj, te pravi i dužnosti svakog gradjana države Hrvatske.

Odluku "O osnivanju zakonodavne komisije pri pretsjedništvu ZAVNOH-a

Oslanjajuću se na svoje vlastite snage i neraskidivo bratstvo i jedinstvo s ostalim narodima Jugoslavije, hrvatski narod ostvarujo u borbi svoje vjekovne težnje. Prvi ustavni narodni sabor Hrvatske je ogromna tekovina naše borbe, to je garancija da će zaista sam narod vladati u svojoj novoj državi, to je temelj naše sretnije budućnosti.

ŽIVIO ZAVNOH JEDINI I PRAVI DRŽAVNI SABOR HRVATSKE !

trebi i postepeno. Kao primjer navodim Socijalni odjel. U martu 1944. ovaj odjel izdvaja se kao zaseban iz Gospodarskog odjela jer se tokom rada spoznalo da socijalni problemi nisu samo ekonomski nego u isto vrijeme krupni politički problemi, »te se ukazala potreba da se kod naših narodnooslobodilačkih odbora formiraju posebni odjeli koji će rješavati isključivo te probleme«.[703]

Svakim danom do kraja rata svi odjeli, i uz njih potrebne komisije, rješavali su sve više zadataka prvenstveno onih u zbrinjavanju velikog broja djece bez roditelja i invalida NOV. Oni su pružali svestranu pomoć partizanskim porodicama i porodicama poginulih partizana kao i drugom brojnom siromašnom stanovništvu.

Već krajem 1944. godine narodnooslobodilački odbori su počeli planirati radove na obnovi zemlje. Zbog toga su u novembru i početkom decembra 1944. bili formirani i odjeli za obnovu. Oni su pak imali zadatak uspostaviti što bolju saradnju svih odjela unutar narodnooslobodilačkih odbora, »tako da skupni rad svih odjela ide uporedo sa narodnim potrebama i mogućnostima za obnovu. Da pojedini od odjela nebi gledao samo po svom sektoru i da tako radeći sam nebi zaostajao za drugim odjelima ili istrčavao suviše ispred drugih, a na štetu sveukupne obnove, odjeli obnove će usklađivati tempo rada i napredovanja obnove svih odjela kako to potrebe budu iziskivale«.[704] Tu razgranatu mrežu narodnooslobodilačkih odbora, te raznih odjela i komisija u ovoj fazi razvoja narodne vlasti, trebalo je čvrsto usmjeriti i objediniti da bi rad svih tih odjela napredovao gotovo isto tako kao što su napredovale objedinjene u jdnoj te istoj akciji razne partizanske jedinice, »sa jednim te istim zadatkom te jednim te istim ciljem«.[705]

Uz stalnu pomoć partijskih organizacija, odbora JNOF i drugih organizacija NOP-a, odjeli za narodnu obnovu izgrađuju detaljne planove za uklanjanje tragova ratnog razaranja, paljenja i pljačke, a za daljnje unapređivanje narodnog gospodarstva, razvoja kulture, prosvjete i zdravstva. Početkom januara 1945. godine svi odjeli su svoje zadatke razdijelili na dvije etape: etapu do oslobođenja i etapu poslije oslobođenja. Ima više sačuvanih dokumenata da su narodnooslobodilački odbori, preko ovih i drugih odjela, u 1944. i u prvoj polovini 1945. u nekim krajevima ovoga područja uspjeli, da prikupe podatke o stanju i potrebama pojedinog sela, odnosno mjesta i da su još u ratnim uslovima, pristupili planskoj i organiziranoj obnovi nastambi, te izgradnji i obnovi ciglana, pilana, mlinova i raznih radionica koje su trebale zadovoljiti te najnužnije potrebe smještaja. Uz to su oni radili i na osposobljavanju kadrova za rad u drugoj etapi, tj. poslije oslobođenja. Značajno je navesti da je stanovništvo pripremano i masovno prihvaćalo put i način obnove vlastitim svojim

703 Zapisnik Prve okružne narodne skupštine održane 3. XII 1944, HAK, kut. 2.

704 Isto.

705 Isto.

snagama, vlastitim sredstvima i »što manjeg vezivanja za inostranstvo... Samo tako će uspjeti očuvati našu politiku i gospodarsku slobodu«.[706]

Savladavanje teškoća u organizaciji prehrane vojske, smještaju i ishrani siromašnog stanovništva

I pored čvrste i dobro organizirane mreže narodnooslobodilačkih odbora, te brojnih odjela i komisija u kojima je radilo na stotine ljudi, nije bilo lako organizirati nužnu ishranu za partizanske jedinice i veliki broj siromašnog stanovništva koje se našlo u zbjegovima tokom jeseni i zime 1944/45. godine. U toj posljednjoj godini NOR-a ovi krajevi su bili ekonomski potpuno iscrpljeni. Ipak moglo bi se reći da su nešto bolje prilike u tom pogledu bile na Baniji, za razliku od Like i Korduna. Ova teška ekonomska situacija je pogodila stanovnike Like. Tu su čitave 1944. pa gotovo do oslobođenja Gospića, aprila 1945, vođene neprekidne borbe s još uvijek jakim neprijateljskim snagama koje su bile stacionirane ili prolazile preko ovog područja. Narodnooslobodilački odbori su s područja Lapca jedan dio ugroženog stanovništva evakuirali u pravcu Bosanskog Petrovca i Drvara, a za veći broj ljudi organizirali su život u obližnjim šumama. I onda, kada je oslobođeno područje južne Like, neprijatelj je prodro u krajeve Korenice i Udbine nanijevši im velike ljudske žrtve i materijalne štete. Organi narodne vlasti, uz pomoć partizanskih jedinica, uspjeli su ispred neprijatelja samo s koreničkog područja evakuirati u vrlo teškim uslovima zime, golotinje i nestašice hrane 3 114 žitelja i razmjestiti ih na dotad stradala područja gračačkog i udbinskog kotara. Pored ovoga, oni su u obližnjim šumama organizirali zbjegove u kojima se smjestilo još 4 000 ljudi koji su izbjegli iz svojih sela. Ustaško-domobranske i njemačke jedinice u napuštenim selima pljačkale su sve što je bilo korisno odgoneći stoku koja bi iz šuma zalutala u sela. S ovog područja veći dio stanovništva iz Ličkog Petrovog Sela i općine Plitvički Ljeskovac izbjegao je na područje Korduna gdje su ga prihvatili tamošnji narodnooslobodilački odbori.

Narodnooslobodilačkim odborima Gračaca i Udbine uz pomoć odbora JNOF-e uspjelo je, i pored toga što su njihova sela bila gotovo potpuno opustošena i osiromašena, da prihvate i razmjeste sa susjednog koreničkog kotara ugroženo stanovništvo u svoje tek podignute domove — bajte. Međutim, ovoj nevolji pridružila se ponovo pojava tifusa, naročito u selima općina Zrmanje i Otrića, što je zahtijevalo od organa narodne vlasti i ostalih organizacija NOP-a poduzimanje novih mjera u cilju suzbijanja epidemije. Uz pomoć stručnog sanitetskog osoblja ZAVNOH-a pojava ove zarazne bolesti, koja je samo u par dana odnijela 40 života, uspješno je suzbijena. Teške prilike u Lici pogoršali su i četnici koji su se sa svojim snagama iz Knina prebacili u Gacku dolinu s namjerom da

T06 Isto.

se probiju u pravcu Slovenije. I ustaške jedinice iz Gospića su se odlučile na povlačenje i istovremeno uništavanje svega na svom putu.[707]

Ustaše su izvršile i pregrupaciju vojnih formacija stvorivši tzv. »jurišne sastave i bojne sa ciljem da se ove probijaju dublje u oslobođeni teritorij i naglim prepadima da dezorganiziraju naš rad, a radi pljačke i uništavanja rukovodstva. U tim prepadima i zasjedama stradalo je preko 240 duša (uglavnom žene, djeca i starci, a u logor otpremljeno 73. Osjetno je pogođen kotar brinjski — 114 duša, Gospić, Lapac i dr.), to je bio mahom narod iz srpskih sela«.[708]

Obzirom na veoma teške prilike stanovništva u zbjegovima, ustaše su uspjele pohvatati i pobiti 170 žena i djece u selu Trnavcu i Krbavi.[708] Zbog izuzetno teških uslova života, iako u posljednjoj godini rata, 40 stanovnika sela Kalebovca vratilo se na ustaški poziv na svoja zgarišta vjerujući njihovom obećanju da im se ništa neće desiti. Međutim, ustaše su ih pohvatale i žive spalile u bajtama. »Takva sudbina zadesila je i drugih 260 osoba.«[710]

Krajem 1944. godine rad narodnooslobodilačkih odbora i u perušićkom kotaru otežavali su stalni neprijateljski upadi na oslobođeno područje,[711] pa su se na ovom kao i u brinjskom kotaru povećavale teškoće, kako u ekonomskom tako i političkom pogledu.

707 Ustaše su preko Gornje Ploče prodrli u Udbinu. Ispred njih su izbjegli stanovnici sela Tolića, Jošana, Svračkovog Sela u tzv. Jošanske Strane, a iz sela Mekinjara u pravcu Srednje Gore.
U Svračkovom Selu popalili su nekoliko kuća te veće količine sijena i žita. U Udbini su uništili pekare i niz drugih nastambi.
17. novembra 1944. upali su u Gornji kraj (kotar Brinje) i na zvjerski način ubili 150 žena, djece i staraca.
Isto tako upali su u selo Mogorić te pored pljačke i paljenja ubili 30 duša. 10. decembra 1944. upali su u selo Medak i pobili 78 osoba. »Banda je klala i palila sve do čega je stigla, jednako familije koje su bile četnički nastrojene i partizanske. Najviše naroda je poklano oko Begunice, Travica i centru Metka«. AIHRPH, Zgb, Zb. Per, 25/126, »Lički vjesnik«, br. 25 od 29. XI 1944; Izvještaj Kotarskog komiteta KPH Gospić upućen Okružnom narodnooslobodilačkom odboru za Liku 15. XII 1944; HAK, f. OK KPH za Liku, 9/1030.

708 Izvještaj OK KPH za Liku o političkoj situaciji u Lici upućen CK KPH 2. XII 1944. HAK, f. OK KPH za Liku, 9/1014.

709 Izvještaj KK Korenica, upućen OK KPH za Liku 18. marta 1945. HAK, f. OK KPH za Liku, 10/1176.

710 Izvještaj partijske ćelije Komande Prvog ličkog područja upućen OK KPH za Liku 30. marta 1945. HAK, f. OK KPH za Liku, 10/1194.

711 »Političko stanje u ovom kotaru je loše, glavni uzrok je taj što se naši politički radnici ne mogu prebacivati na teritorij toga kotara i tako djelovati, naša štampa ne dopire tamo gotovo nikako pa je narod nasio neprijateljskoj propagandi. Najlošije je stanje u općini Kosinj. Tamo su ustaše uspjele narod navući na pljačku te ga tako vezati za sebe.
Neki civili su čak učestvovali u hajkama koje su ustaše vršiU na srpski dio življa koji se je bio sklonio pred njima u obližnjim šumama. Ovom narodu je prijetila opasnost potpunog istrebljenja, pa je pod zaštitom 2. brigade 16. divizije gotovo sav prebačen na oslobođeni teritorij. Neprijatelj je uspio da u velikoj mjeri ometa i žetvu. U Debelom Brdu popalio je 30'/« žita, a oplјačkao je 47 konja, 63 goveda, 200 ovaca, zapalio 16 kuća u Gornjem Frkašiću i veći broj bajti u Debelom Brdu i Buniću«. Izvještaj OK KPH o političkoj situaciji u Lici upućen CK KPH 1. I 1945. godine, HAK, f. OK KPH za Liku, 10/1059, AIRPH, Zgb, Vojska, kut. 29.

Narod je bio zaplašen učestalim upadima razjarenog neprijatelja koji ni pred sam kraj rata nije prezao od novih zločina.[712]

Koristeći veliko ratno iskustvo i vjeru u pobjedu, partijske organizacije Like, koje su tada imale 1 200 komunista,[713] u čvrstoj povezanosti s narodnooslobodilačkim odborima, vojskom, odborima JNOF te organizacijom AFŽ-a i omladinom uspjevale su organizirati smještaj ugroženog stanovništva i ishranu vojske i naroda. One su i ovog puta spriječile pokušaj neprijatelja u razbijanju bratstva i jedinstva stvorenog zajedničkom borbom hrvatskog i srpskog naroda. »Upornost i snalaženje kod ovih organizacija bila je dobra, a naročito su se istakli narodnooslobodilački odbori u izvlačenju i smještaju naroda.«[714]

Kao i dotad narod je štedio na sebi i davao borcima na položaju. Omladina je tri dana u tjednu postila i na taj način odvajala za partizane, a i borci su se u ovim posebno kritičnim danima odricali za jedan dan sledovanja da bi se odvojilo za narod u zbjegovima.[715] »Rad partijaca u narodnooslobodilačkim odborima je odskočio od rada na 3. konferenciji jer danas su se odbori osamostalili i stekli autoritet. Problemi koji su se postavljali pred narodnooslobodilačke odbore, rješavani su, odbori su se založili i pomagali našem narodu.«[716]

Na četvrtoj okružnoj partijskoj konferenciji održanoj od 20—22. X 1944. konstatirano je da se pored svih nedaća narodnooslobodilački odbori Like svakodnevno učvršćuju kao istinska demokratska narodna vlast. U njima su bili najbolji članovi KPJ što im je omogućavalo izvršavanje i najtežih zadataka. Oni su u ovo vrijeme uspjevali da dogovorno i kolektivno rješavaju sva pitanja, jer su imali dobro razgranatu i uhodanu organizaciju kroz razne odjele i njihove komisije. Bez obzira na stalne zbjegove i tešku zimu, uspješno su organizirali skupove jer su se dogovarali s

712 Sredinom aprila na području brinjskog kotara našlo se oko hiljadu ustaša i domobrana po šumama koji su ugrožavali rad na poljima i izazivali veliku nesigurnost. »Među njima se nalazi pop Jole i Delko Bogdanić i drugi, koji sada šire propagandu kod bande da se ne predaju, jer će uskoro doći do borbe između Hrvata i Srba, partizana, kao i između Engleza i Rusa, te da će ustaše opet uspostaviti vlast. Ova banda se nalazi uglavnom po grupama, tako da se jedna grupa nalazi u Vršku između Tominčeve Drage, Glibodola i Mesića (Lipice) na čelu iste je zastavnik Tomaš i vodnik Luka Tominac. Druga grupa od 200 ustaša nalazi se u šumi nad Letincom i u samom selu niže puta, kao i u nekim selima ispod Skamrice. Oni većinom dolaze u ova sela. Narod se plaši izlaziti u svoja polja što je otežavalo sjetvu i druge poslove. Zato su narodnooslobodilački odbori tražili da na to područje dođu jedinice 35. divizije i očiste od neprijatelja ostalo brinjsko područje.«
Izvještaj KK Brinje upućen OK KPH za Liku 18. IV 1945. HAK, f. OK KPH za Liku, 10/1238.

713 U septembru 1944. u Lici je bilo 1 200 komunista — od toga 915 muškaraca, 285 žena ; prema zanimanju: 944 seljaka, 167 radnika, 25 intelektualca, 35 namještenika, 29 đaka; prema nacionalnoj pripadnosti: 1057 Srba i 143 Hrvata. Organizacioni referat sa Četvrte okružne partijske konferencije za Liku održane 20, 21. i 22. X 1944. HAK, f. OK KPH za Liku, 9/969.

714 Izvještaj OK KPH upućen CK KPH 3. IV 1945. HAK, OK KPH za Liku, 10/1217; Vidi dok. br. 49, str. 440.

715 Vidi dok. br. 50, str. 441.

716 Zapisnik Četvrte partijske konferencije za Liku 20, 21. i 22. IV 1944. HAK, f. OK KPH za Liku, 9/967.

narodom o savladavanju pojedinih teškoća i sprovođenju postavljenih zadataka. Uspjevali su i u ovim prilikama održavati gospodarske i poljoprivredne konferencije gdje su se uspješno dogovarali o pitanju sjetve, sakupljanju ljudske i stočne hrane, sprežne stoke i organizaciji zbjegova.[717]

Kako su u ovo vrijeme na području Like bile jedinice 11. korpusa, narodnooslobodilački odbori su morali dnevno osiguravati za iste 8 000 kg hrane, a još početkom decembra 1944. godine oni su 11 000 kg razne hrane koju su imali u zalihi izdali za vojsku.[718]

Osim brige za ishranu vojske i siromašnog stanovništva, narodnooslobodilački odbori su organizirali i prevoz ranjenika i raznog vojnog materijala, što je bilo izuzetno teško jer je stočni fond tada bio veoma smanjen. Pojavila se i šuga te je od ukupno 1 400 pari konja bolovalo 300 pari. Zbog nestašice stočne hrane zaprežna stoka je pod velikim svakodnevnim teretima ugibala.

»Samo posljednjih 20 dana crklo je 46 seoskih konja na vojničkom prevozu.«[719] I pored toga što je stanovništvo oslobođenih sela ekonomski bilo potpuno iscrpljeno, saradnja između narodnooslobodilačkih odbora i vojske bila je takva da su se međusobno pomagali što je omogućavalo ispunjavanje nužnih zadataka. »Narodnooslobodilački odbori nastojali su da svakom traženju vojske udovolje što prije i što bolje.«[720]

Uz problem ishrane vojske, u Lici je bilo posebno pitanje kako osigurati hranu i za 24 000 stanovnika, te izgraditi nekoliko hiljada koliba za privremeni smještaj ljudi koji su se vraćali na svoja ognjišta nakon oslobođenja njihovih sela. Iz sačuvanih podataka se vidi da su oni uspjeli od 2 400 planiranih bajti do kraja 1944. izgraditi 1 040. Međutim, ponovnim napadima neprijatelja na oslobođeno područje broj domaćinstava bez krova se naglo povećao. To je još više pogoršalo i onako teške prilike.[721]

Na zajedničkoj sjednici Okružnog narodnooslobodilačkog odbora, Izvršnog odbora Okružnog odbora NOF-e i Komande Prvog i Drugog ličkog vojnog područja, donijet je plan o izgradnji popaljenih kuća u Lici. Na osnovu ovog zajedničkog dogovora na masovnim sastancima seoski narodnooslobodilački odbori su izradili svoje planove za izgradnju bajti u svakom selu. Formirani su građevni odjeli te osnovane radne ekipe sa po nekoliko desetina ljudi koje su se takmičile koja će u što kraćem vremenu izgraditi više nastambi u svom selu. U cilju lakšeg savladavanja teških ekonomskih prilika, narodnooslobodilački odbori JNOF-e, uz pomoć ZAVNOH-a, planirali su krajem 1944. da jedan broj stanovništva

717 Izvještaj OK KPH za Liku od 1. II 1945. upućen CK KPH, ml. br. 7.

718 Zapisnik sjednice Biroa OK KPH za Liku od 16. II 1945. HAK, 10/1144; Izvještaj OK o političkoj situaciji u Lici upućen CK 2. XII 1944. HAK, f. OK KPH za Liku, 9/1014.

719 Isto.

720 Isto.

721 Izvještaj o političkoj situaciji u Lici upućen 1. I 1945. CK KPH HAK, f. OK KPH za Liku, 10/1059.

upute u Sloveniju a jedan kroj (6 000) na područje Oblasnog narodno-oslobodilačkog odbora za Slavoniju.[722]

Međutim, zbog nemogućnosti prebacivanja dijela stanovništva u te krajeve, 9 000 ljudi s područja Like raspoređeno je na Kordunu i Baniji, a za 1 200 smještaj i ishranu organizirali su na svom području narodno-oslobodilački odbori Dalmacije. U domove Korduna i Banije smješteno je i 195-ero djece — ratne siročadi, a jedan manji broj djece bez roditelja i 41 invalid upućeni su u Italiju. I pored ovoga u Lici je još uvijek ostalo 5—6 000 žitelja bez hrane, a na brizi narodnooslobodilačkih odbora bilo je i svakodnevno snabdijevanje hranom i drugim potrebama jedinica 11. korpusa NOV-e Jugoslavije.[723]

Organi narodne vlasti su mobilizirali sve što je na bilo koji način moglo pomoći NOP-u i u ovim uslovima. »U Korenici je mobilisano 130, od toga oko 60 otišlo je tako reći pionira. Majke daju svoju djecu.«[724] Narodnooslobodilački odbori su od 450 tadašnjih invalida zaposlili njih 216 u raznim ustanovama, radionicama i odborima gdje su mogli obavljati opet korisne poslove.[725]

Narod je ulagao i posljednji dio snage da savlada nestašicu hrane i teške uslove života, odvajajući sve što je mogao za još siromašnije i svoju vojsku. Tako su februara 1945, unatoč svih razaranja, narodnooslobodilački odbori Like sakupili za vojsku »žita 1147 kg, krumpira 3280 kg, kruha 498 kg, mesa 183 kg, graha 25 kg, kupusa 596 kg, mlijeka 1750 l., ovaca 10 komada, obroka 15 070 i sijena 31 654,«[726] i pored toga što su i tada imali 800 (misli se samo na Korenicu — op. autora) ljudi koji nisu imali što jesti.

Odbornici su i u tim uslovima održavali svoje redovne i ideološke sastanke, a na skupštinama su iznašani detaljni podaci o radu odbora te dogovarano o savladavanju pojedinih problema. »Općinski narodnooslobodilački odbor Srb polagao je račun pred 81 delegatom izabranim od naroda. Sa mjesnim narodnooslobodilačkim odborima održao je 18 radnih i 16 prosvetnih sastanaka«.[727]

Zahvaljujući takvoj organizaciji i međusobnoj saradnji, narodnooslobodilačkim odborima Like uspjelo je i u proljeće 1945. obaviti proljetnu sjetvu. Oni su planski rukovodili poljskim radovima u kojima su se takmičila sela koje će više zasijati i više pomoći siromašnima i porodicama palih boraca. Stanovnici pojedinih mjesta, manje stradalih tokom NOR-a, pomagali su u obavljanju sjetve onim selima što su ostala bez

722 Izvještaj KK KPH Otočac od 5. XII 1944. upućen OK KPH za Liku, HAK, f. OK KPH za Liku, 9/1022.

723 HAK, f. ONOO za Liku, 3/402.

724 Zapisnik Četvrte partijske konferencije za Liku od 20, 21. i 22. X 1944. HAK, f. OK KPH za Liku, 9/950.

725 HAK, f. OK KPH za Liku, 3/402.

726 Izvještaj KK KPH Korenica upućen OK KPH za Liku 28. II 1945. HAK, f. OK KPH za Liku, 10/1152.

727 Izvještaj KK Donji Lapac upućen OK KPH za Liku 31. I 1945. HAK, f. OK KPH za Liku, 10/1101.

Smrt fašizmu - Sloboda narodu!

PUTEM BRATSTVA

GLASILO JEDINJENE NARODNO-OSLOBODILAČKE FRONTE LIKE

GODINA I. 8. jula 1944. BROJ 24

UJEDINIMO SVE SNAGE U KONAČNOM JURIŠU

6.juna otpočele su topovske,brodske baterije i bezbrojni bombarderi naših velikih anglo-američkih Saveznika rušiti na francuskoj obali Göbelsov "neprobojni atlanski bedem." Sada već teku nepregledne rijeke ljudstva i ratnog materijala na buntovno francusko tlo. Kroz razlupana vrata "nove Evrope" ulazi svjetlo u spaljenu i gnjilu Hitlerovu đevropsku tvrđavu." Otpočeli su udarci po fašističkim gadovima i sa zapada.U Italiji saveznićke snage nalaze se na domaku Lombardije i bez predaha uništavaju razbijenu hitlerovu armiju.

11.juna maršal Staljin izdao je dnevnu zapovjed o prelasku slavnih lenjingradskih trupa u ofenzivu na Karelijskoj prevlaci prema srcu hitlerovog satelita finske. Otada se sve čuje moskovsko nebo žari rumenim eksplozijama salva,topovskim pozdravima.To Moskva objavljuje sovjetskim narodima i cijelome svijetu pobjede koje niže Crvena armija.Mtebsk, Mogilev,Petrozavodsk,Borisov, Minsk, Polock-to su novi udarci ranjenoj fašističkoj zvijeri,to su nove pobjede Crvene vojske, u nizu pobjeda koje tek dolaze.

Naša junačka Narodno-oslobodilačka vojska Jugoslavije,izvršujući časno naređenje svog Vrhovnog komandanta,istrijebila je na hiljade neprijateljskih vojnika.Formirane nove četiri divizije, prelazak hiljadu četnika sa komandantom Đurićem na stranu NOV dokazuje,da Draža sa svojom bandom nije nikada ni bio niti je sada "jedna grupa otpora protiv okupatora"i da Srbija nije Dražinovska,kvislinška, nego buntovna, slobodarska i narodna.

Ostvarujući odluke Teheranske konferencije,slijevaju se udruženi udarci sa Istoka, zapada i Juga u strahovitu zgnječavanju,koja će uskoro smoždити "fašističku ranjenu zvijer u njezinom vlastitom brlogu."

III.zasjedanje ZAVNOH-a, koji je postao prvi,pravi narodni demokratski Sabor ujedinjene Federalne Države Hrvatske,bratske zajednice ravnopravnih Hrvata i Srba, je garancija da nam nikada više tuđin neće kovati sudbinu na račun međusobne mržnje i istrebljivanja.

zaprežne stoke i potrebnog alata za rad. Tako su u organizaciji narodnooslobodilačkih odbora stanovnici kotara Otočac pružili pomoć sa 180 plugova žiteljima opustošenog kotara Korenice. Perušićki kotar pružio je pomoć udbinskom i koreničkom kotaru sa 160 plugova. Pozivu za pomoć narodu Like odazvali su se i sada narodnooslobodilački odbori Banije i Korduna. Predstavnici Partije i organa narodne vlasti Banije i Korduna dogovorili su se da narodnooslobodilački odbori Korduna pruže pomoć narodu Like u obavljanju sjetve sa 200 plugova i da svaki par zaprežne stoke tamo ore 14 dana. Susjedna Banija poslala je istovremeno na Kordun 150 i u Pokuplje također 150 pari stoke isto tako na 14 dana kao pomoć u obavljanju proljetne sjetve u tim krajevima.[728]

I susjedna Dalmacija pomogla je Lici s 50 dana oranja. Iako je sve ovo bila mala pomoć u odnosu na potrebe, ona je u ovo vrijeme značila mnogo za ispomaganje siromašnog stanovništva Like.[729]

Žitelji Like, čija su sela po nekoliko puta bila paljena i uništavana, nisu ni u ovo vrijeme izostali u upisivanju zajma Narodnog oslobođenja za drugim krajevima. Oni su samo do 29. XI 1944. upisali 2 770 900 kuna zajma.[730]

U vremenu do februara 1945. u 98 sela Like izabrana je seoska milicija i formirana četa narodne milicije pri Okružnom narodnooslobodilačkom odboru za Liku sa 180 ljudi koja je osiguravala red i djelatnost organizacija NOP-a u svim dijelovima oslobođenog područja. Organi narodne vlasti (pored uspjelog takmičenja s okrugom Korduna i okrugom Banije u sakupljanju priloga za NOV i siromašno stanovništvo), uspjeli su krajem 1944. sakupiti i veće količine žita i razmijeniti ga za 5 vagona soli nabavljene u Dalmaciji.[731]

I na Baniji se neposredno poslije Trećeg zasjedanja ZAVNOH-a održavaju konferencije na kojima se formiraju odbori JNOF, od seoskih do okružnog odbora. Popunjavaju se narodnooslobodilački odbori novim članovima, te u pojačanom sastavu i sa obogaćenim iskustvom sve uspješnije rješavaju niz složenih zadataka koje je nametao razvitak NOP-a. Narodnooslobodilački odbori su bili stalno i neposredno vezani uz ZAVNOH, Glavni štab, CK KPH i ostale centralne ustanove NOP-a. To

728 AIHRPH Zgb, Zb. Per, 39/270, »Novosti«, br. 78 od 12. III 1945.

729 Izvještaj OK za Liku upućen CK KPH 4. V 1945. HAK, f. OK KPH za Liku, 11/1273.

730 Narodnooslobodilački odbori Like upisali su slijedeće iznose zajma u pojedinim kotarima :

Gospić	536 900
Gračac	534 900
Lapac	400 800
Perušić	368 800
Korenica	337 000
Otočac	323 000
Udbina	164 500
Brinje	105 000
Ukupno	2 770 900

Zgb, Zb. Per, 25/126, »Lički vjesnik« br. 25 od 29. XI 1944.

731 Izvještaj o političkoj situaciji OK KPH za Liku upućen CK KPH 1. I 1945. HAK, f. OK KPH za Liku, 10/1059.

im je omogućavalo da brzo dobivaju nove upute i propise i da ih za svega nekoliko sati, ili za dan-dva, prouče i tako brže pristupe izvršavanju postavljenih zadataka. Oni su bili organizaciono osposobljeni i uzdignuti na nivo pravih organa narodne vlasti, te su uz masovnu podršku naroda uspjevali da i u posljednjoj godini NOR-a, kao i NOO-i u Lici, savladaju ekonomske probleme koji ni u ovim krajevima nisu bili mali. Da bi narodnooslobodilački odbori Banije pomogli još siromašnije stanovništvo Like, Korduna i Dalmacije, oni su na svom području organizirali niz takmičenja po selima i kotarima, u kojima su angažirali sve stanovništvo oslobođenih mjesta, kao i veći broj poluoslobođenih sela za sakupljanje hrane, kako za vojsku tako i za narod. Uz to su u dogovoru s Okružnim narodnooslobodilačkim odborom i odborom JNF za Kordun i Liku organizirali takmičenja i u upisivanju zajma narodnog oslobođenja između seoskih, općinskih, kotarskih i okružnih narodnooslobodilačkih odbora. Izuzetnu pomoć u kampanji za upis zajma pružali su im Okružni komitet KPH preko svojih kotarskih komiteta i partijskih organizacija. Ova takmičenja provodili su narodnooslobodilački odbori ne samo zbog materijalne koristi za NOP i štete za neprijatelja, nego i iz političkih razloga. Kroz rezultate u upisu zajma i davanje pomoći u hrani, provjeravalo se i to koliko su Partija i organi narodne vlasti uspjeli u masama stvoriti vjeru u sigurnu pobjedu. U kampanji za upis zajma u vremenu do kraja jula 1944. godine partijske organizacije na području Korduna i Banije, uz pomoć narodnooslobodilačkih odbora, izvršile su uspješne pripreme i organizirali takmičenja između pojedinih općina i sela. Tako je Kotarski komitet KPH za Dvor organizirao takmičenje općine Zirovac s općinom Rujevac, Gage sa Javnicom, Dvora sa Šamaričkim Brđanima, Bukovlja sa općinom Javoranj. Općinski komiteti, zajedno sa općinskim narodnooslobodilačkim odborima, organizirali su takmičenje između pojedinih sela unutar općine. Tako je bilo i u ostalim kotarima Korduna, Banije i Like. Izuzetno dobre rezultate u ovom takmičenju postigla su sela općine Šušnjar, Bačuga i Glinski Trtnik na glinskom kotaru. Stanovnici ovih gotovo uništenih sela upisali su 1 000 000 kuna zajma.[732] Do 1. marta 1945. godine stanovnici Banije uplatili su 10 408 719 din. zajma. Međutim, iako je ovaj prilog bio velik, Okružni narodnooslobodilački odbor za Baniju nije bio zadovoljan. Htio je biti najbolji. Kroz partizansku štampu i na razne druge načine upoznavao je svoje stanovništvo s rezultatima drugih. »Nekoliko puta opljačkani i popaljeni Kordun ovdje je premašio Baniju.«[733] (misli se na visinu upisanog zajma-op. autora).

Partijske organizacije i narodnooslobodilački odbori Banije tražili su od svog stanovništva da se još poveća zajam novim upisivanjem kako bi bili prvi u Hrvatskoj i u ovoj značajnoj akciji, u cilju ubrzanja pobjede i izgradnje novog društva.

732 AIHRPH, Zgb, KP — 181/408 1 184/636.
733 AIHRPH, Zgb, Per, 24/108, »Banijske vijesti«, br. 118.

U drugoj polovini 1944. na području Banije i Korduna došlo je do većih organizacionih promjena kod pojedinih narodnooslobodilačkih odbora u kotaru Petrinja, Kostajnica, Karlovac, Slunj i Plaški. U plaščanskom i slunjskom kotaru teritorijalno manje općine spojene su u veće, radi objedinjavanja pojedinih akcija i lakšeg izvršavanja zadataka. Iz sastava Kotarskog narodnooslobodilačkog odbora Karlovac izdvojen je Općinski narodnooslobodilački odbor Gornje Dubrave i pripojen Kotarskom narodnooslobodilačkom odboru Ogulin. Na Baniji je dio petrinjskog kotara pripojen kostajničkom (područje općine Mečenčani i selo Svinica iz općine Gradusa), a s njim i odbornici Kotarskog narodnooslobodilačkog odbora Stevo Borojević, Mićo Nožinić, Boja Matijašević i Pero Pauković.[734]

Kotarski narodnooslobodilački odbor Petrinja dopunjen je novim članovima iz sastava Općinskog komiteta KPH. Na ovom području izvršene su i organizacione izmjene u odjelima kotarskih narodnooslobodilačkih odbora.[735]

Popunjen je i Izvršni odbor Kotarskog narodnooslobodilačkog odbora Dvor na Uni s novim članovima koji su preuzeli dužnost pročelnika u pojedinim odjelima.[736]

Izabran je i novi gradski narodnooslobodilački odbor za Glinu od 7 članova.[737]

Nakon izvršenih organizacionih promjena na Baniji su radila, pored Okružnog narodnooslobodilačkog odbora, 4 kotarska, 33 općinska, 1 gradski i 251 seoski narodnooslobodilački odbor, s ukupno 1 244 odbornika od kojih su 109 bile žene. U isto vrijeme na Kordunu su radila, pored Okružnog narodnooslobodilačkog odbora, 5 kotarskih, 32 općinska i 246 seoskih narodnooslobodilačkih odbora s ukupno 939 odbornika. Oslobođeno područje Korduna bilo je od Trećeg zasjedanja ZAVNOH-a pa do završetka rata pošteđeno većih neprijateljskih ofanziva. To je omogućavalo organima narodne vlasti i ostalim organizacijama NOP-a lakše obavljanje proljetne sjetve, prikupljanje hrane, održavanje mnogobrojnih i raznovrsnih kurseva te davanje efikasnije pomoći, kako izbjeglom stanovništvu s područja Like tako i svojim pograničnim selima. Ovdje su odbori imali težu političku situaciju jedino na području slunjskog i karlo-

734 10. VII 1944. Članovi Izvršnog Kotarskog narodnooslobodilačkog odbora za Kostajnicu su bili: Stevo Borojević, predsjednik, Stevo Vujaković, tajnik, te članovi: Miloš Vanić, Petar Pauković, Mićo Nožinić, Pero Drakulić, Janko Batrožić, Mito Pribić, Marko Stojaković i Boja Matijašević.

735 Izvještaj KK KPH Petrinja upućen 14. VIII 1944. OK KPH za Baniju. HAK, f. OK KPH za Baniju, 5/417.

736 Članovi Izvršnog odbora Kotarskog narodnooslobodilačkog odbora Dvor na Uni su u to vrijeme bili: Jovo Pribićević, predsjednik, Novak Pribićević, tajnik, Milovan Tintor, pročelnik upravnog, Stevan Mrkšić, gospodarskog, Mirko Dragišić, prehrambenog, Milan Sundać, prosvjetnog, Lazo Kovačević, zdravstvenog, Stanko Milić, socijalnog, Stojša Zuber propagandnog odjela i Nikola Vujičić, predsjednik Kotarskog suda. HAK, f. ONOO za Baniju, 3/399.

737 Facenti Ivan izabran je za predsjednika, Baldo Brbura za tajnika te Branko Bačak za predjednika suda i odjela obnove, Adam Mraković zadužen za gospodarstvo, stevo Ličina za socijalni odjel, Ante Sešerin za zdravstveni i Nada Brdić za prosvjetu i propagandu. HAK, f. KNOO Glina, kut. 2.

vačkog kotara. Na slunjskom kotaru narodnooslobodilački odbori u pojedinim selima općine Cetingrad, Slunj, Rakovica i Drežnik teže su uspjevali u provođenju mobilizacije za NOV. Posebno loša politička situacija bila je na području općine Drežnik zbog »češćeg upada neprijatelja i jake neprijateljske propagande, tako da je veći broj ljudi otišao na stranu neprijatelja«.[738] Na karlovačkom kotaru narodna vlast se još uvijek razvijala u izuzetno teškoj vojno-političkoj situaciji. Veliki broj neprijateljskih vojnika u Karlovcu uvijek je predstavljao opasnost za legalnu i ilegalnu narodnu vlast. Međutim, partijske organizacije uspjevale su i pored toga u ovom kotaru mobilizirati u NOV 2 000 ljudi,[739] iako su još krajem 1944. godine od 6 općinskih narodnooslobodilačkih odbora samo 3 radila legalno. Jedina potpuno slobodna općina bila je Ribnik. U njoj su se i seoski narodnooslobodilački odbori osamostalili u svom radu i maksimalno pomagali u prehrani NOV, zbrinjavanju ranjenika i pružanju pomoći drugim susjednim selima. U ovoj općini djelovala su čak 32 seoska narodnooslobodilačka odbora, što je otežavalo rad općinskom narodnooslobodilačkom odboru te je početkom 1945. godine došlo do reorganizacije seoskih narodnooslobodilačkih odbora, tj. do spajanja nekoliko manjih u veće seoske NOO-e.

Ni Kotarski narodnooslobodilački odbor Karlovac nije bio popunjen svim predviđenim odbornicima, posebno njegov upravni, prosvjetni i gospodarski odjel. U cilju popunjavanja Kotarskog narodnooslobodilačkog odbora, Okružni komitet KPH za Karlovac i Okružni narodnooslobodilački odbor za Kordun su uputili na ovo područje svoje predstavnike sa zadatkom pružanja pomoći i uspostavljanja čvršće veze između okružnog i kotarskog narodnoslobodilačkog odbora. Teški uslovi rada bili su i u općini Barilović na kojoj su radila 4 legalna i 12 ilegalnih seoskih narodnooslobodilačkih odbora. Blizina neprijateljskih garnizona Karlovca i Duge Rese omogućavala je neprijatelju da na područje ove općine često ubacuje svoj propagandni materijal, što je otežavalo rad partijskim aktivistima.

Podjednako povoljni uslovi rada narodnooslobodilačkih odbora bili su na području kotara Vojnića i Vrginmosta. Tu su se organi narodne vlasti najviše krajem 1944. i početkom 1945. godine angažirali na prikupljanju hrane za vojsku, za narod Like i Dalmacije, za partizanske bolnice i niz drugih partizanskih ustanova koje su tu bile smještene. Pored tih zadataka odbori Korduna su težište dali na izgradnju ratnih bajti, na organizaciju raznovrsnih kurseva i teoretsko izdizanje svojih članova.

Na različitost uslova rada pojedinih organa narodne vlasti ukazao je i dr Vladimir Bakarić 3. decembra 1944. na Prvoj okružnoj narodnoj skupštini u Vojniću. On je istakao da je na području Slunja »narod zatrovan ustaškom propagandom«,[740] i da je ta banda učinila najviše zla Kordunu,

738 Izvještaj KNOO Slunj od 19. XI 1944. HAK, kut. 1.
739 Zapisnik sastanka NOO-a Karlovac od 5. VIII 1944. HAK, kut. 2.
740 Zapisnik Prve okružne narodne skupštine za Kordun. Vidi dok. br. 71, str. 512.

a da na području kotara Karlovac »ne postoje nikakva krupnija razmimoizlaženja između Srba i Hrvata«.[741]

Najteža politička situacija bila je na području kotarskog narodnooslobodilačkog odbora Slunj. Ovdje se dugo osjećala protunarodna djelatnost dvojice proustaških župnika Nikšića i Tomljnovića. Oni su ubjeđivali Hrvate da su Srbi povlaštena nacija i da žive na njihovoj zemlji. Velik dio slunjskih ustaša, koje je narod nazivao »majari«, pripadao je redu najzloglasnijih koljača.

Na Prvoj okružnoj narodnoj skupštini Vladimir Bakarić je odao priznanje Srbima Korduna rekavši da je kod njih učinjeno najviše u Hrvatskoj »da se ta mržnja ne razvija, da se pomogne Hrvatima da se stresu kuge Pavelića«.[742]

U drugoj polovini 1944. na području petrinjskog i kostajničkog kotara pogoršale su se političke prilike zbog pojačanog četničkog uticaja što je otežavalo rad narodnooslobodilačkih odbora i na Baniji. Dok jedinice 3. brigade 7. divizije vode tromjesečne borbe u Moslavini i Podravini, neprijateljske snage ugrozile su veliki broj sela i mjesta na petrinjskom i kostajničkom području u tzv. Trokutu. S ovog teritorija, sredinom oktobra, ispred neprijatelja izbjeglo je više od 5 000 ljudi. Preko 400 izbjeglica rasporedili su na svom području narodnooslobodilački odbori glinskog i dvorskog kotara, 1 500 je izbjeglo u pravcu Bosne, a manji broj su razmjestili seoski narodnooslobodilački odbori na području općine Sunja i Crkveni Bok.[743]

Ustaško-domobranske jedinice u to vrijeme popalile su 11 sela i pobile 759 ljudi na banijskom Trokutu.[744]

Tako se u selima općine Šušnjar, Mali Gradac, Jabukovac, Gradusa, Mečenčani, Umetići, Crkveni Bok, Šamarički Brđani, Rujevac i Zirovac s područja Banije krajem decembra našlo 6 966 izbjeglica, čiji se broj u februaru 1945. povećao na 13 868.[745] Na petrinjskom kotaru četnici su ubili dvojicu odbornika i jednog ranili a u jabukovačkoj općini ubili su odbornika kotarskog narodnooslobodilačkog odbora.[746]

Ustaše su popalile sela općine Crkveni Bok i odveli u logor 300 seljaka. »Za vrijeme terora u Trokutu učestvovao je i jedan dio Hrvata iz sela Timarci, Staza i Utolica, koji su neprijateljski raspoloženi, a koji su bili bandi vodiči i zajedno sa njima palili.«[747]

741 Isto.

742 Is'tO.

743 Izvještaj KK KPH Kostajnica od 29. X 1944. upućen OK KPH za Baniju, HAK, f. OK KPH za Baniju, 5/461.

744 Izvještaj Propodjela ONOO za Baniju upućen Agitpropu OK KPH za Baniju 21. X 1944. HAK, f. OK KPH za Baniju, 5/459.

745 Referat okružne skupštine od 27. maja 1945. HAK, f. ONOO-a za Baniju, 5/717.

746 Izvještaj Agitpropa OK KPH za Baniju 3. IX 1944. upućen Agitpropu CK KPH, HAK, f. OK KPH za Baniju, 5/430.

747 Izvještaj KK KPH Kostajnica od 14. X 1944. upućen OK KPH Banije, HAK, f. OK KPH za Baniju, 5/455.

U hrvatskim selima kotara Kostajnice, Majura, Staze, Stubijana i Graboštana nastavili su svojom propagandom predstavnici HSS-a, upotrebljavajući još uvijek parolu »Čekajte, još nije vrijeme«.[748]

Novonastale teške prilike u Trokutu pokušali su koristiti i četnički i ustaški elementi za svoje ciljeve. Međutim, partijske organizacije i organizacije NOP-a, uz izuzetne napore narodnooslobodilačkih odbora, uspjevale su da i u ovim prilikama objašnjavaju hrvatskom i srpskom narodu pravu politiku četničkih i ustaških elemenata, sračunatu na razbijanje bratstva i jedinstva čvrsto stvorenog na Baniji do tog vremena. Seoskim i općinskim narodnooslobodilačkim odborima pomagali su aktivisti kotarskih komiteta KPH, posebno u zbrinjavanju izbjeglog stanovništva i u popunjavanju odbora novim članovima. Da bi se olakšao rad u smještaju izbjeglica i lakše sagledale potrebe naroda u zbjegovima, formirani su tzv. izbjeglički seoski i općinski narodnooslobodilački odbori. Tako je na području dvorskog kotara osnovano za izbjeglice 30 seoskih i 10 općinskih narodnooslobodilačkih odbora. Kao na Baniji, tako su i na Kordunu ovi odbori bili čvrsto povezani s narodnooslobodilačkim odborom dotičnog sela, odnosno općine. Ti izbjeglički odbori su također imali stalne veze s organima narodne vlasti onih sela odnosno mjesta iz kojih su izbjeglice potjecale. Ne samo organi narodne vlasti, već i partijske i sve druge političke organizacije NOP-a bile su međusobno povezane, što je omogućavalo provođenje svih dogovorenih zaključaka i u krajevima koji su bili posebno ugroženi u posljednjoj godina NOR-a.

U to vrijeme u oslobođenoj Glini održana je 26. oktobra 1944. dvodnevna konferencija s predsjednicima i tajnicima okružnih narodnooslobodilačkih odbora Banije, Korduna, Like, Pokuplja i Cazina i predstavnicima kotarskih narodnoolobodilačkih odbora s područja okruga Banije, Korduna i Cazina. Nakon razmotrenih općih političkih prilika u tim krajevima, predstavnici narodne vlasti dogovorili su se o poduzimanju odgovarajućih mjera u cilju suzbijanja neprijateljske propagande te načinu prikupljanja pomoći za izbjeglo stanovništvo, koje se uglavnom razmjestilo na području Korduna i Banije, kao i ono u zbjegovima Like. Tada su predstavnici narodnooslobodilačkih odbora pokrenuli jednu od dotad najvećih kampanja u vidu takmičenja pojedinaca, organizacija unutar sela, općina, kotareva i okruga za sakupljanje hrane za NOV i siromašno stanovništvo.

Početkom oktobra 1944. OK KPH za Liku uputio je pismo okružnim komitetima KPH za Karlovac, Baniju i Pokuplje u kojem moli tamošnje partijske organizacije da povedu kampanju u svojim krajevima za sakupljanje pomoći narodu Like koji je upravo u 1944. godini najviše uništen svakodnevnim neprijateljskim prodorima na oslobođeno područje. »Smatramo da nije potrebno posebno podvlačiti kako narod Like po ovom pi-

748 Izvještaj Propagandnog odjela Okružnog NOO-a za Baniju upućen Agitpropu OK KPH za Baniju 21. X 1944. HAK, f. OK KPH za Baniju, 5/459.

tanju tj. ekonomskom, teško stoji, jer su kod nas ovoga ljeta, više nego ikad ranije bili česti i žestoki upadi, ofanzive i pljačkaški pohodi na oslobođeni teritorij«.[749]

Dvadesetog oktobra 1944. Okružni narodnooslobodilački odbor Banije svojim detaljnim pismom pozvao je sve okružne narodnooslobodilačke odbore Hrvatske na takmičenje u vremenu od 1. novembra do 10. decembra 1944. Na inicijativu ZAVNOH-a, i u dogovoru s Okružnim narodnooslobodilačkim odborom za Baniju i Okružnim narodnooslobodilačkim odborom za Kordun, vrijeme takmičenja produženo je do 31. decembra kako bi se u isto mogli uključiti svi narodnooslobodilački odbori Hrvatske. U cilju praćenja i analiziranja postignutih rezultata u takmičenju, predsjedništvo ZAVNOH-a je 21. decembra imenovalo komisiju u sastavu Stanko Opačić, Andrija Bubanj i Leon Geršković. Prema dogovoru, u međuokružnom takmičenju sprovođenom od oktobra do 20. januara 1945, svi narodnooslobodilački odbori su se natjecali u tome u čijem će se okrugu najbolje organizirati narodnu vlast u novooslobođenim krajevima, tko će najbolje osposobiti svoje odbore da u njihovom radu sudjeluje što više stanovništva u cilju sve veće demokratizacije organa narodne vlasti, koji će odbori najviše održavati kurseva za uzdizanje i osposobljavanje kadrova u obavljanju raznovrsnih djelatnosti, gdje će se najbolje organizirati rad radionica, izgradnja ratnih bajti i, kao najvažnije, gdje će se najviše prikupiti hrane za vojsku, siromašno stanovništvo i razmjenu za toliko potrebnu sol.

Ove prijedloge takmičenja prihvatili su okružni narodnoslobodilački odbori Banije, Korduna, Like, Gorskog kotara i Pokuplja. »Okružni Istre i Hrvatskog primorja nisu bili obavješteni o takmičenju, dok oblasni narodnooslobodilački odbor Slavonije nije prihvatio takmičenje, a oblasni narodnooslobodilački odbor Dalmacije nije obavijestio o takmičenju svoje okružne narodnooslobodilačke odbore. Oblasni narodnooslobodilački odbor Zagrebačke oblasti, započeo je pripreme za takmičenje, ali je u tome ometan neprijateljskom ofanzivom, a da nije shvatio, da se i pod tim uslovima može takmičiti u onim zadacima, koji su se pred njega postavili«.[750]

Pored dogovorenih tačaka, u dvomjesečnom periodu okružni narodnooslobodilački odbori Like, Korduna i Banije su svaki na svom području dodali još nekoliko zadataka koje je trebalo što bolje obaviti krajem 1944. i u 1945. godini. Tako su se narodnooslobodilački odbori takmičili i u tome tko će više pripremiti obroka za borce na položajima, tko će pravilnije organizirati dovoz drveta za vojne i civilne ustanove i provesti bolju racionalizaciju u trošenju, tko će bolje organizirati život izbjeglica na svom području, polazak djece u školu, kako svoje tako i izbjeglica, tko će bolje organizirati i uvesti u rad seosku narodnu miliciju i niz drugih specifičnih pitanja koja su u svoje programe postavili seoski ili općinski narodnooslobodilački odbori u svim navedenim tačkama takmičenja. Na-

749 HAK, f. OK KPH za Liku, 9/938.

750 Izvještaj komisije ZAVNOH-a za ocjenu takmičenja od 15. II 1945. HAK, kut. 5.

rodnooslobodilačkim odborima su u takmičenju svestrano pomagale partijske organizacije, odbori JNOF, organizacije AFŽ-a i omladina. U svim mjestima Korduna, Like, Banije i Pokuplja, organizacije AFŽ-a su u svom programu takmičenja, pored pomoći narodnooslobodilačkim odborima, uvrstile d niz drugih pitanja u kojima su postignuti značajni rezultati.[751] Isto tako omladinske ovrganizacije su provele dvomjesečno takmičenje pred Prvi kongres USAOH-a. U tom takmičenju omladina Like postigla je najbolje rezultate za kojima gotovo nije zaostajala ni omladina Banije i Korduna.[752]

Nakon dvomjesečnog takmičenja između okružnih narodnooslobodilačkih odbora, imenovana Komisija ZAVNOH-a, na osnovu svog zapažanja i sakupljenih podataka s terena, je u izvještaju od 2. februara 1945. ocijenila da su zadatke takmičenja najbolje prihvatili i izvršili Okružni narodnooslobodilački odbori Banije, Like i Korduna. Oni su i ovo takmičenje maksimalno iskoristili za još bolje učvršćenje, proširenje i izgradnju narodnooslobodilačkih odbora, angažirajući u potpunosti mase na izvršavanju datih zadataka. Analizirajući rezultate postignute u pojedinom okrugu, Komisija je utvrdila da je rad organa narodne vlasti bio najbolji u Lici. Narorodnooslobodilački odbori Like su se takmičili u najtežim uslovima, jer je njihovo područje u to vrijeme po nekoliko puta doživjelo teška haranja neprijateljske vojske. Međutim, oni su uvijek uspjevali organizirati evakuaciju ugroženog naroda, zaštiti ga i organizirati život u najtežim prilikama. Organi narodne vlasti Like masovnom podrškom naroda uspjevali su pravilno organizirati vlast u novooslobođenim krajevima i iz svojih redova udaljiti sve one koji su na bilo koji način ometali rad. Takvim rezultatima svoje djelatnosti narodna vlast u Lici ne samo da se održala u teškim ofanzivama, nego je ojačala i stekla zavidni autoritet u narodu, osposobivši se za izvršenje i najtežih zadataka. Narodnooslobodilački odbori su ovdje uspjeli ne samo organizirati život u teškim neprijateljskim ofanzivama, već su u to vrijeme osi$_T$gurali i ishranu cijele jedne divizije NOV koja je ratovala u Lici. Pored toga, oni su sa svog područja uspješno organizirali prebacivanje i smještaj na područje Korduna, Banije i Dalmacije više od 10 000 stanovnika. Usprkos paljenja, pljačkanja i života u zbjegovima narod je u toku takmičenja uspio sakupiti za vojsku, partizanske ustanove i siromašno stanovništvo 370 143 kg žita i krumpira, 1 058 komada sitne i krupne stoke, 373 824 kg stočne hrane i po rasporedu svojih odbora odnio na položaje borcima 291 361 obrok. Stanovnici oslobođenih sela su izvršili 19 134 prevoza za potrebe vojske, organizirali 5 kotarskih i 8 općinskih radionica, formirali 30 zadruga po selima i dali 31 143 radna dana za čišćenje snijega na nužno potrebnim komunikacijama oslobođenog i poluoslobođenog područja.[758]

751 Vidi dok. br. 51, str. 442.

752 Vidi dok. br. 52, str. 444.

753 Zapisnik Okružne skupštine za Liku održane 2. III 1945. HAK, f. ONOO za Liku, 3/404.

»Zato su rezultati okruga Like u takmičenju najveći i najbolji, te mogu služiti kao primjer organizacijama narodne vlasti u cijeloj Hrvatskoj.«[754]

U toku takmičenja narodnooslobodilački odbori Banije su se posebno istakli u organizaciji masovnih sastanaka na kojima su polagali pred narodom račun o svome radu. «Oni su na taj način podigli odgovornost narodnooslobodilačkih odbora pred narodom na razmjerno viši stupanj.«[755]

Okružni narodnooslobodilački odbor Banije organizirao je najveći broj kurseva i sakupio najveći dio hrane za NOV »stoke 1292 kom., žitne hrane 551.942 kg, krumpira 284.035 kg, masti 10.515 kg, svinja 420 kom., mesa 2.257 kg i obroka 705.074.«[758]

I narodnooslobodilački odbori Korduna čije je područje bilo gotovo uništeno i koji su imali 17 000 stanovnika bez hrane, za vrijeme takmičenja postigli su dobre rezultate. Oni su sakupili za NOV-u: »Žitarica 363.735 kg, krumpira 371.379 kg, masti 2.411 kg, sijena 24.985 kg i 26 kom stoke.«[757]

Za ocjenjivanje uspjeha u takmičenju nije bilo mjerilo samo količina datih priloga, nego siromaštvo naroda i prilike u pojedinom mjestu. Međutim, gotovo ni jedan okružni narodnooslobodilački odbor, kako se vidi iz sačuvanih podataka, nije zaostajao jedan iza drugog u organizaciji takmičenja i postignutim rezultatima. Zahvaljujući povezanosti narodnooslobodilačkih odbora ostvareni su veliki uspjesi u ishrani vojske, učvršćivanju narodnooslobodilačkih odbora, posebno onih u novooslobođenim selima.

Na Prvoj okružnoj skupštini za Liku, 2. marta 1945, predstavnik Odjela unutrašnjih poslova ZAVNOH-a, Leon Geršković, predao je Okružmom narodnooslobodilačkom odboru za Liku prelaznu pobjedničku zastavicu koju je Lika zaslužila u međuokružnom takmičenju rekavši: »Okružni Narodnooslobodilački odbor Like čvrsto i pravilno je organizirao narodnooslobodilačke odbore koji mogu služiti kao primjer najbolje organizacije u Hrvatskoj.«[758]

Iz sačuvanih dokumenata se vidi da su narodnooslobodilački odbori Banije tokom takmičenja pored sakupljenih priloga za ishranu vojske i naroda, samo u vremenu od 1. septembra do 15. novembra 1944. godine, dali borcima na položajima veliki broj obroka. Tako su narodnooslobodilački odbori glinskog kotara odnijeli borcima na položaje »31.555 obroka, 1.855 lit. mlijeka, 395 pečenica, 504 kg sira, 784 jaja, 966 pogača, 200 kg živadi, 258 lit. rakije, 1.411 lit. vina, 3.358 kg voća i mnogo drugih namirnica.«[759]

Najbolje rezultate u takmičenju na Baniji postigao je Kotarski narodnooslobodilački odbor za Glinu,[780] a najbolje selo bilo je Komogovina

754 Izvještaj komisije za takmičenje od 15. II 1945. HAK, kut. 5.
755 Isto.
756 Isto.
757 Isto.
758 AIHRPH, Zgb, Zb. Per, 25/126, »Lički vjesnik« br. 35 od 9. III 1945.
759 AIHRPH, Zgb, Zb. Per, 24/108, »Banijske vijesti«, br. 99 od 19. XI 1944.
760 Vidi dok. br. 53, str. 446.

iako je nekoliko puta bilo pljačkano i paljeno. Na velikom narodnom zboru u Glini 20. januara 1945. predsjednik Okružnog narodnooslobodilačkog odbora za Baniju, Simo Todorović, ovom je selu za postignute uspjehe u sakupljanju priloga za NOV, uručio sliku Josipa Broza Tita, a Kotarskom narodnooslobodilačkom odboru Glina pobjedničku zastavu.[781]

Narodnooslobodilački odbori nastavili su i dalje, od januara pa sve do kraja aprila 1945, takmičenje u prikupljanju hrane za NOV-u, za pomoć siromašnom stanovništvu na svom području te pomoć siromašnom stanovništvu Dalmacije. U tu svrhu pri okružnim, kotarskim i općinskim narodnooslobodilačkim odborima formirani su radni odbori,[782] koji su imali zadatak prikupljanja dobrovoljenih priloga u žitu kao pomoć siromašnom narodu Dalmacije ili žita u razmjenu za sol koja je dolazila iz Dalmacije. Ovi odbori, u organizaciji narodnooslobodilačkog odbora, JNOF i ostalih organizacija NOP-a, vodili su zasebno evidenciju prikupljenih dobrovoljnih priloga a zasebno prikupljenog žita koje se po određenom ključu mijenjalo za sol. »Ta se sol razmjenjivala na bazi tablice 1:7 tj. 1 kg soli za 7 kg. kukuruza ili brašna, ili 1 kg soli za 6 kg pšenice.«[783]

Sva prikupljena hrana s područja Banije i Korduna dopremana je u Slunj, odakle su je narodnosolobodilački odbori Like odvozili dalje u pravcu Dalmacije kao pomoć u prehrani naroda Dalmacije i vojske u završnim operacijama. U cilju svestranijeg prikupljanja hrane, Odjel prehrane ZAVNOH-a organizirao je 21. februara 1945. u Topuskom sastanak s predstavnicima okružnih narodnooslobodilačkih odbora za Baniju i Kordun. Na osnovu dogovora narodnooslobodilački odbori su izradili svoje dvomjesečne planove za izvršenje ove posebno značajne akcije u posljednjoj godini NOR-a. U februarskoj kampanji Okružni narodnooslobodilački odbor Banije u svoja 4 kotara sakupio je 72 vagona hrane[78'] a u aprilskoj 50. Pored hrane za vojsku i narod do sredine aprila 1945, narodnooslobodilački odbori Banije sakupili su i 170 konja, 3568 goveda, 2333 svinje, 154 ovce, 9627 kg sijena. Osim toga u 6 mjeseci takmičenja oni su prikupili i dali pojedinim jedinicima u prolazu, bolnicama, raznim štabovima, ustanovama i borcima na položajima: »965.750 obroka, 104.875 kg kruha, 450 pečenki, 3.956 1 mlijeka, 1.103 kg sira, 41.555 jaja, 203 kg vrhnja, 3.182 kg kolača, 8.794 pogače, 12.047 kg kupusa, 4.073 kg luka, 18.491 kg suhog mesa, 17.686 kg voća, 71 kg meda, 439 kg duhana, 741 kg oraha, 2.598 1 vina, 3.727 1 rakije i 8.964 kg živadi.«[785]

761 AIHRPH, Zgb, Zb. Per, 24/108, »Banijske vijesti«, br. 115. od 21. I 1945.

762 Pri Okružnom NOO-u za Kordun formiran je 18. XII 1944. godine radni odbor u sastavu: Marko Polović, Radovan Skorupan, Milan Oreščanin, Josip Tobija, Mara Krešojević, Ljuba Ulemek, Slavko Lipovšćak, Miloš Basara, Dušan Rkman, Stevo Vujić i Mila Vučković. Istovremeno u kotarske radne odbore za prikupljanje pomoći narodu Dalmacije birano je 8—11 članova, a pri općinskim po 5.

763 Zapisnik Druge okružne skupštine za Kordun od 18. II 1945. HAK, kut. 5.

764 Kotar Glina bio je zadužen za 35 vagona, a sakupio je 40, kotar Petrinja 13, a dao je 12, dvorski kotar 20, a dao je 14 i kostajnički 7, a dao je 5.

765 Zapisnik Okružne skupštine od 27. maja 1945. HAK, f. ONOO za Baniju, 5/717.

Naveo sam detaljne rezultate o sakupljanju hrane s područja samo iz razloga što su narodnooslobodilački odbori i stanovnici njenih oslobođenih mjesta imali istovremeno na brizi 14 do 15 000 izbjeglica s područja Like i dijelova kostajničkog i petrinjskog kotara. Ostvareni rezultati i u ovom takmičenju govore o snazi i autoritetu organa narodne vlasti na Kordunu, Baniji i Lici i izgrađenoj svijesti naroda da se samo međusobnim pomaganjem, ličnim odricanjem i primjernim radom mogu savladati i najveće teškoće pa i ove ekonomske prirode koje su posebno bile izražene u ovim krajevima posljednje godine NOR-a.

Okružne narodne skupštine

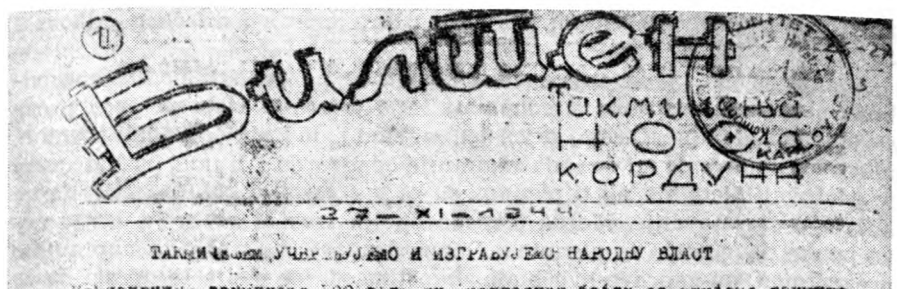
U drugoj polovini 1944. u svim oslobođenim mjestima Korduna, Banije i Like bili su formirani odbori Jedinstvene narodnoslobodilačke fronte (JNOF) kao općenarodne političke organizacije, i to od seoskih pa sve do okružnim odborima JNOF-a. Oni su stvoreni upravo u vrijeme kada narodnooslobodilački odbori prerastaju u instrument državne vlasti. JNOF je stvorena kao općenarodna politička organizacija, koja treba da mobilizira najšire rodoljubive slojeve naših naroda za borbu protiv okupatora i domaćih izdajnika i za izgradnju nove narodne vlasti. U zapisniku plenarne sjednice Okružnog NOO-a za Kordun, koja je održana 20. maja 1944, ovako se definira njihova uloga: »Odbori JNOF-a pomagati će organe naše državne vlasti, naše narodnooslobodilačke odbore, mobiliziranjem naroda za izvršenje postavljenih zadataka. Odbori JNOF-a učit će narod da sudjeluje u vlasti i da kritikuje svoje izabrane organe narodne vlasti.«[766]

I tako su odbori JNOF-a, usvajajući politiku partijskih organizacija, postali u drugoj polovici 1944. godine značajan faktor u kontroli rada organa NOO-a. Na zborovima birača, koje organizira JNOF, NOO-i su dužni polagati račun o svome radu. Ti zborovi se sazivaju najmanje jedanput u dva mjeseca i na njima se iznose pred narod važnija pitanja da bi birači imali što neposredniji uvid u poslove NOO-a i da bi mogli direktno uticati na njihov rad.

Tako su se, na temelju Odluke Trećeg zasjedanja ZAVNOH-a o ustrojstvu i poslovanju narodnooslobodilačkih odbora i narodnooslobodilačkih skupština Federalne Države Hrvatske, koja je donesena 9. maja 1944, u drugoj polovici 1944. godine počele sazivati okružne narodne skupštine. U ovim krajevima, čiji razvitak opisujemo, održana je u Glini 29. novembra 1944. Prva okružna narodna skupština za područje Banije.

Njoj su prisustvovali, uz članove Izvršnog odbora Okružnog narodnooslobodilačkog odbora za Baniju, 18 članova pojedinih odjela ZAVNOH-a, predstavnici partizanske štampe, okružnog narodnooslobodilačkog odbora

766 Zapisnik plenarne sjednice Okružnog NOO-a za Kordun održane 20. maja 1944. Diskusija dr Leona Geršković, HAK, f. ONOO za Kordun, 2/304.

ЗА ЈЕДИНСТВО

Такмичењем учвршћујемо и изграђујемо народну власт

Међуокружно такмичење НОО-а по чи[ј]ој хрватској затадасадо је народ [ј]ега округа. У српским и хрватским [м]јесним сеоски НОО-и поднијели су пред [н]ародом извјештај о своме раду и за[ј]ено са народом створили план будућ[е]г рада. Народ је поједине одборни[ке] похваљивао, а неке од њих смјењивао [ј]ер недовољно посвећене пажње у пи[т]ању градње бајти, сјетве, прехране [в]ојске и старања о народу.

Ријеч је у селу Кестење, којег чују народ смјењене одборнике Драшковић Николу и Ивафра другога.

И ова општинска НОО-а до 26.ов.мј. на општинским зборовима, на којима је присуствовало од 100 до преко 200 људи, народних представника и чланова НОО-а, поднијели су извјештај о свом раду. Народ је критиковао рад појединих чланова извршног општинског НО одбора.

Тако код полагања општинског НОО-а сваки народ критикује општински одбор што није довољно посветио пажњу подизању школа, и ставља му у дужност да то питање што прије ријеши.

---oo0oo---

Општински НОО Рашљица поднесе извјештај о своме раду 21.ов.мј. пред 120 присутних особа између осталог

Дато жита за војску	3.290 кгама
рогате стоке	201 комад
ситне стоке	617 "
свиња	40
дато оброка војска	45.836
дато у новцу	24.713
кола за превоз	14.800
пари копа	2.932
сарапа	1.582
пеша	405
плахта	578
ручника	255
нових бораца дало	206
вратила дезертера	31
прехранила избјеглица	18.534
дато радника за разне рад	4 535
радила бајти од почет	
падева сена	1004
изградила бајти за вријеме такмичења	18

Подијелили народу добивену помоћ од котарског НОО-а.

Разне робе у метрима	918
разног алата	124
свиња	62
оваца	91
граха загата	375
крумпира "	67
жита "	420
говеда	147

... и тако су ниску резултата рада Народно-ослободилачких одбора по општинама, између осталог се план будућег рада и народ заједно са својим народним властима такмичења се међу собом, обвезује се да ће постављене задатке провести, што више и правовремено.

НАШИ БОРЦИ И ОФИЦИРИ ПРИСУТНИ НА НАШИМ ИЗВЈЕШТАЈИМА НОО-а

У мјесту Рашљици подношењу извјештаја о раду НОО-а присуствовао је и комесар наше VIII.Дивизије друг Душко Хротић, као и његов замјеник и 70 бораца и официра.

Општинским скупштинама, као и другим састанцима присуствују наши борци и официри, који се упознавају са народном влашћу и њезиним задацима и заједнички са народом и одборима стварају план будућег рада.

На тај начин наши борци и официри учествују у такмичењу заједно са народом и НОО-има.

---oo0oo---

Котарски Народно-ослободилачки одбор Војник у овом такмичењу дао је за потребе војске од 1.XI.до 15.XI. 1.716 превоза, од тога 279 комесних и 1.437 водовских. Укупно је прешло 29.712 км пута.

ТАКМИЧАРИМА ОДАЗВИМО 2-ГОДИШЊИЦУ АВНОЈ-а И НАПРЕД НА ТАКМИЧЕЊЕ !

za Kordun, članovi Plenuma Okružnog narodnooslobodilačkog odbora i 30 delegata JNOF Banije.

»Danas je prvo polaganje računa Okružnog narodnooslobodilačkog odbora plenumu, skupštini, pred onima koje je narod izabrao, pred predstavnicima naroda. Kažem, prvo, jer mi smo i do sada održavali plenum, ali način kojim smo mi do sada radili nije odgovarao. Mi smo, poznato vam je održavali plenume, ali ti plenumi su se pretvarali u konferencije, da ne kažem u savjetovanje. Možda tako da kažem Izvršni odbor je davao neke pouke drugovima iz plenuma. Danas drugovi, mi treba da napravimo prekretnicu, da zapravo ovo bude skupština, da se ovdje to odrazi da se vidi da narod ima puno učešće u vlasti, da narodnooslobodilački odbori polažu račun o svom radu narodu. Ova skupština drugovi, treba da bude svjedok o punom demokratskom karakteru narodne vlasti na kojoj će Izvršni okružni odbor da polaže račun narodu o svom radu, plenumu, skupštini, predstavnicima koje je narod izabrao u tu skupštinu. Na ovaj način će doći do pune demokratizacije naših narodnooslobodilačkih odbora i polaganja računa, a isto tako na ovaj način se postizava što veća saradnja direktno sa narodom, postizava se i veća odgovornost i zato bolji rezultati u radu«.[767]

Prije održavanja Okružne narodne skupštine u Glini, u svim oslobođenim općinama i kotarima Banije bili su održani zborovi birača po općinama i sazvane skupštne po kotarima, na kojima su odbornici i pročelnici pojedinih odjela podnosili izvještaje o dotadašnjem radu. Ovi zborovi i skupštine birača trebali su pratiti izvršavanje planiranih zadataka NOO-a i sprečavati birokratizaciju organa narodne vlasti. U cilju stručnijeg vođenja upravnog i financijskog poslovanja bila su donesena do 1. decembra 1944. odgovarajuća uputstva o knjigovodstvenom poslovanju i načinu vođenja administracije NOO-a.

O pripremama za Prvu okružnu narodnu skupštinu Korduna raspravljalo se na sjednici Izvršnog odbora Okružnog narodnooslobodilačkog odbora 13. novembra 1944. Tom prilikom dogovoreno je da se kotarske skupštine održe 26. novembra, a okružna 3. decembra 1944. U saradnji s odborima JNOF-e formirane su komisije koje su vršile detaljne pripreme po svim selima i općinama za predviđene narodne skupštine. I ovdje, kao i na Baniji, na okružnu skupštinu tajništvo odbora pozvalo je predstavnike Like, Banije, Cazina, Pokuplja i Gorskog kotara, te predstavnike ZAVNOH-a i 8. kordunaške divizije. Nakon detaljno izvršenih priprema Prva okružna narodna skupština Korduna održana je u Vojniću 3. decembra 1944. godine. Njoj su prisustvovali svi članovi Izvršnog odbora, tajnik JNOF-e Hrvatske dr Vladimir Bakarić, pukovnik NOV i član Predsjedništva ZAVNOH-a Ćanica Opačić i predstavnici Okružnog narodnooslobodilačkog odbora Banije. Na ovoj skupštini prisustvovalo je 500 delegata i gostiju. Pored jedanaest referata podnesenih na skupštini o radu pojedinih odjela, u organizacionom izvještaju dato je nekoliko kritičkih osvrta na rad narodnooslobodilačkih odbora i pitanje demokra-

767 Vidi dok. br. 70, str. 485.

tizacije narodne vlasti. »Moglo se zapaziti da narodu nije bilo omogućeno da uzme punog učešća u rješavanju zadataka koji su stajali pred narodnooslobodilačkim odborima, jer su se mnogi narodnooslobodilački odbori pretvorili samo u naredbodavce, a ne u organizatore rada.«[768]

U diskusiji su isticani i drugi nedostaci u radu narodnooslobodilačkih odbora, kao što su nedovoljna prisutnost žena u njima, ponegdje slaba veza između nižih i viših, neplansko uzdizanje kadrova i pojedini manji propusti u radu koje su narodnooslobodilački odbori trebali što prije ukloniti. Na skupštini je predstavnik JNOF Hrvatske, dr Vladimir Bakarić, istakao: »Ova skupština je vjerojatno prva, gdje se događa, da okružni odbor polaže račun o svom radu i ona je vama prva mogućnost gdje vi možete neposredno da učestvujete i da zajedno sa njim dadete vaše prijedloge za daljnji rad...

Svi ste vii već vidjeli način rada dosadašnje vlasti i narodne vlasti sada. Vlast je vlast i znamo na čemu se ona temelji: na povjerenju i na sili koju ona ima. Način rada naše vlasti mora biti na metodi uvjeravanja, da se mora učiniti ono što ona traži. Nepravilno je drugovi ako kažemo da se sila kod ispunjavanja narodne vlasti treba ukloniti. No, ona treba da bude upotrebljena samo kod narodnih neprijatelja. Ali nad narodom silu treba izbjegavati ili je uopće ne treba...

Održavanje ovih skupština učinit će, da se narodna vlast poboljša i da se upotreba sile potpuno izostavi i samo tako će se rad upotpuniti. Mi moramo našu vlast učiniti boljom, uspješnijom i savršenijom i nama što pogodnijom. Mi nemamo niti činovnika, niti školovanih ljudi, koji bi napravili plan. Mi nećemo da se organizacija naše vlasti vodi kao prije. Mi i naša vlast hoćemo nešto drugo. Mi stručno znanje cijenimo, ali hoćemo da ono bude u službi naših narodnih organa vlasti... Dakle drugovi, apeliram na vas da ovu demokratsku tekovinu, ovu vašu okružnu skupštinu čuvate i da nikada ne dopustite nikome da se ona osamostali od vas i da pred vama nebi na vrijeme polagala računa i da ne radi bez znanja i dozvole... Ovu demokratsku vlast, okružni odbor, čuvajte kao zjenicu oka svoga.«[769]

Govoreći o radu Izvršnog odbora Okružnog narodnooslobodilačkog odbora za Kordun dr Vladimir Bakarić je rekao da je njegov rad od formiranja do okružne skupštine bio velik, opsežan, inicijativan i pun. »Po onome što je on pokazao, a znamo da nije imao niti sredstava, znači da su svi ti uspjesi djelo vas, djelo naroda Korduna.«[770]

Obzirom da su vojno-političke prilike bile na Kordunu bolje nego na Baniji i Lici, to je omogućilo narodnooslobodilačkim odborima održavanje češćih zborova birača u selima pa i mjesečno polaganje računa kotarskih narodnooslobodilačkih odbora. Na ovom području održano je zasjedanje i Druge okružne narodne skupštine 18. februara 1945. godine u Slunju. Za ovu skupštinu odbori JNOF, partijske organizacije i narođnooslobodi-

768 Vidi dok. br. 71, str. 512.
769 Isto.
770 Isto.

lački odbori izvršili su detaljne pripreme u svim selima, općinama i kotarima. U vrijeme ovih priprema nastavljen je rad na reorganizaciji seoskih i općinskih narodnooslobodilačkih odbora; pri tome se vodilo računa o političkim, ekonomskim i drugim razlozima kako bi se iz nekoliko malih seoskih odbora stvorili veći centri — seoski narodnooslobodilački odbori. Pri stvaranju ovih centara poštivala se volja naroda sa ciljem jednostavnijeg i bržeg povezivanja svih sela unutar novostvorenog narodnooslobodilačkog odbora.

U radu Druge okružne narodne skupštine učestvovali su delegati svih kotarskih narodnooslobodilačkih odbora, osim kotara Karlovac koji »nisu prispjeli na skupštinu«. U referatu o organizacionim pitanjima i u izvještajima pojedinih odjela analizirani su zadaci usvojeni na Prvoj okružnoj narodnoj skupštini. Doneseni su zaključoi da se izbori za seoske narodnooslobodilačke odbore izvrše tajnim i neposrednim glasanjem. Prihvaćen je Nacrt izbornog reda od 16 tačaka.[771] Iz izvještaja se vidi da je između prve i druge skupštine bila izvršena i reorganizacija odjela unutar Okružnog narodnooslobodilačkog odbora za Kordun. Odjel narodnog gospodarstva podijeljen je u tri nova odjela: poljoprivredni, trgovine, obrta i industrije, te odjel šumarstva i drvne industrije. U cilju šire demokratizacije narodne vlasti zaključeno je da se provedu ponovni izbori za seoske narodnooslobodilačke odbore i kotarske skupštine cijelog Korduna.

U Lici je Prva okružna narođnooslobodilačka skupština održana 2. marta 1945 godine. U prisustvu 51 člana skupštine, predstavnika Okružnog narodnooslobodilačkog odbora Šibenika, političkog komesara 11. korpusa NOV, predstavnika Okružnog odbora jedinstvene NOF, vojno-pozadinskih vlasti i predstavnika ZAVNOH-a Jakova Blaževića i Leona Geršković, Izvršni odbor Okružnog narodnooslobodilačkog odbora za Liku polagao je račun o svome radu.[772] I na ovom području su prije održavanja Okružne narodne skupštine održavani zborovi birača u selima, općinama i narodne skupštine u kotarima.[773]

Na svim tim skupštinama davane su opširne smjernice o budućim zadacima. Tako je na kotarskoj skupštini narodnooslobodilačkog odbora Gospić, održanoj 28. februara 1945. pored ostalog, bilo zaključeno da se: »1. kod svih odjela zavedu redoviti sastanci, 2. zavesti redovite teoretske sastanke kod svih narodnooslobodilačkih odbora, 3. raditi na suzbijanju pljačke i krađe, 4. jedan put mjesečno polagati račun pred narodom o radu narodnooslobodilačkih odbora, 5. osposobiti potreban alat za proljetne radove i 6. stvoriti sjetveni fond i, najhitnije zapaliti jednu krečanu.«[774]

Na Okružnoj narodnoj skupštini za Liku, u izvještaju tajnika Izvršnog odbora Okružnog narodnooslobodilačkog odbora Jerka Sudara o organizacionim pitanjima, ističe se da u pojedinim odborima ovog pod-

771 Vidi dok. br. 54, str. 448.

772 Vidi dok. br. 72, str. 566.

773 HAK, f. OK KPH za Liku, 10/1079.

774 Izvještaj KK KPH Gospić upućen 14. III 1945. OK KPH za Liku. HAK, f. OK KPH za Liku, 10/1179.

ručja ima pojava birokracije »koja se očituje u tome što se pojedini planovi daju samo iz kancelarije, ne razrađuju se dovoljno sa nižim narodnooslobodilačkim odborima i u praksi sa narodom. Mnoge direktive se samo prepišu i pošalju dalje. Mi smo to uočili i nastojimo da se to otkloni. Prvenstveno poduzeli smo da se to otkloni kod Okružnog narodnooslobodilačkog odbora i u tome je prilično uspjelo, jer naši članovi idu često na teren i pomažu i seoskim i općinskim i kotarskim narodnooslobodilačkim odborima«.[775]

Međutim, pored navedenih nedostataka, iz sačuvanih dokumenata ove skupštine vidi se da su narodnooslobodilački odbori Like u dotadašnjem radu, bez obzira na ogromne teškoće, uspješno izvršavali velike zadatke i u posljednjoj godini NOR-a. Govoreći o radu narodnoslobodilačkih odbora u Lici, predstavnik ZAVNOH-a Jakov Blažević je kazao: »Prelazna zastavica dokazuje da je Izvršni odbor izvršio veliki zadatak. (Prelazna zastavica dobivena za najbolje uspjehe u međuokružnom takmičenju za sakupljanje hrane za NOV i siromašno stanovništvo-op. autora). Skupština dokazuje da je Lika na čelu sa Izvršnim narođnoslobodilačkim odborom izvršila najteži zadatak, ali nema sumnje da su se dogodili i ogromni nedostaci radi mnogih poteškoća u Lici.«[776]

Blaževiš je ukazao i na pitanje demokratizacije narodnooslobodilačkih odbora. »To nije izmišljena riječ već osnova za pravilan rad. Na tome se putu učinilo mnogo. Treba uvijek gledati najglavniji problem, rješavati veća pitanja koja sama sa sobom rješavaju manja pitanja.[777]

I Leon Geršković je govoreći o organizacionim problemima ukazao da »uz punu demokratizaciju narodne vlasti treba da i unutarnja struktura odbora krene napred.«[778]

Na ovoj skupštini, kao i na okružnim skupštinama Korduna i Banije, izrađen je plan za daljnji rad narodnooslobodilačkih odbora na organizaciji obnove privrede i pokretanju razvoja obrta, radionica, razvijanju zadrugarstva, oživljavanju trgovine i drugo. U organizacionom pogledu istaknuta je potreba daljnje demokratizacije narodnooslobodilačkih odbora i jačanje stručnog aparata organiziranjem raznovrsnih stručnih kurseva.[779]

Da bi narodnooslobodilački odbori Like mogli izvršavati sve složenije i krupnije zadatke, bilo je potrebno da se što čvršće vežu s narodom i da se što bolje organizaciono učvrste. U tom cilju okružna skupština pored ostalog postavila je i ove zadatke: »Provesti demokratizaciju narodnooslobodilačkih odbora. Ova demokratizacija treba doći do izražaja u slobodnom izboru odanih i aktivnih ljudi, koji će uložiti sve svoje sposobnosti i snagu za opće narodne interese, organizirati pravilno polaganje računa o radu narodu kod svih narodnooslobodilačkih odbora i podvrći

775 HAK, f. ONOO za Liku, 3/403.

776 Isto.

777 AIHRPH, Zgb, Zb. Per, 25/126. »Lički vjesnik«, br. 25 od 9. III 1945.

778 Isto.

779 Izvještaj OK KPH za Liku upućen CK KPH 3. III 1945. HAK, f. OK KPH za Liku, 10/1174.

konstruktivnoj kritici rad bilo pojedinaca ili odbora kao cjeline, izdići materijalnu odgovornost prema narodnoj i državnoj imovini do višeg stepena, uskladiti odnose unutar narodnooslobodilačkih odbora prema stručnjacima razvijajući radinost do višeg nivoa, odgajati po planu novu, narodnu inteligenciju i radikalno još u začetku pristupiti likvidaciji birokratizma, uvesti sistematsko izdizanje kadrova, tako, da se ljudi mogu razvijati i usavršavati po onoj grani rada, za koju imaju i pokazuju najbolju volju i smisao, a izbjegavati prelaženje sa odgovarajuće dužnosti na nove.

Izvršiti sve pripreme za pravilno preuzimanje vlasti u novooslobođenim mjestima. U tu svrhu organizaciono ojačati kotarske, općinske i mjesne narodnooslobodilačke odbore, koji se nalaze, izvan svoga teritorija, da se osposobe za brzo i efikasno preuzimanje i uspostavu u novooslobođenim mjestima«.[780]

Značenje okružnih narodnih skupština leži prvenstveno u tome što su na njima analizirani dosadašnji rezultati rada narodne vlasti i davane ocjene i smjernice narodnooslobodilačkim odborima. Okružne narodne skupštine su znatno uticale da se narodna vlast što više približi masama, da se demokratizira i time podigne ugled narodnooslobodilačkih odbora kao prave istinske vlasti.

Izbori za seoske narodnooslobodilačke odbore i kotarske skupštine na Kordunu aprila 1945.

Ponovni izbori za narodnooslobodilačke odbore u toku NOR-a nisu bili provedeni na području Like i Banije. Međutim, iz nekoliko sačuvanih dokumenata se saznaje da je Okružni odbor JNOF-a za Liku sredinom aprila 1945. imenovao komisiju od 9 članova koja je počela s pripremama za izbore. I partijske organizacije po selima i kotarima predvidjele su članove za izborne komisije, a u selima biračke odbore, koji su započeli rad na izradi biračkih spiskova.

Pripreme su nastavljene tokom jula i augusta, ali su ponovni izbori, zbog gotovo svakodnevnih borbi s neprijateljem u posljednjoj godini rata, na ovom području provedeni tek poslije oslobođenja, u septembru 1945.

Na Baniji iz istih razloga nisu u to doba ni vršene pripreme za ponovne izbore.

Jedino su na Kordunu, po drugi put u toku NOR-a, bili provedeni izbori pa će o njima biti riječi u daljnjem tekstu.

Na Prvoj okružnoj narodnoj skupštini Korduna, održanoj u Vojniću 3. decembra 1944. godine, bio je donesen zaključak da se provede reorganizacija seoskih narodnooslobodilačkih odbora, tj. da se »spoje sela po želji naroda i da se na masovnim seoskim skupovima izaberu novi narodnooslobodilački odbori«.[781] Pripreme za ove izbore vršene su sve do

780 Vidi dok. br. 55, str. 449.
781 Vidi dok. br. 71, str. 512.

februara 1945, kada se na Drugoj okružnoj skupštini konstatiralo da su »svi seoski, općinski i kotarski narodnooslobodilački odbori, osim Karlovca i nekih sela kotara Plaški, i po drugi puta položili račun o svome radu pred narodom. Prilikom polaganja računa bilo je znatnih promjena u narodnooslobodilačkim odborima.

Kao primjer u kotaru Vrginmost, u općinama Bović i Ostrožin, prilikom polaganja računa izmijenjeni su nekoji općinski odbornici dok je u općini Vrginmost smijenjen čitavi narodnooslobodilački odbor.«[782] I pored činjenice što izbori nisu provedeni do zasjedanja Druge okružne narodne skupštine, započeti proces demokratizacije narodne vlasti nije zaustavljen. On se i dalje razvijao. »Demokratizacija narodne vlasti dobro se odvija. Narod shvaća zadatke a JNOF dobro rukovodi sa masama. Na polaganjima računa narod živo diskutuje i prati burno rad narodnooslobodilačkih odbora.«[783] Vrijeme između Prve i Druge okružne narodne skupštine karakterizirano je održavanjem masovnih sastanaka na kojima su odbornioi iznašali uspjehe u radu i poteškoće u obavljanju određenih zadataka, dogovarajući se sa stanovništvom što i kako poduzeti u cilju lakšeg izvršavanja sve složenijih pitanja iz rada narodnooslobodilačkih odbora.

»Na svim konferencijama i sastancima narodnooslobodilačkih odbora govoreno je o disciplini i narednom radu naših odgovornih drugova iz narodnooslobodilačkih odbora... da se administracija ima smatrati pomagalo u radu, a ne svrha rada, i da ne stvaramo preglomazni administrativni aparat.«[784]

U vrijeme predizbornih priprema sela Korduna, iako nekoliko puta paljena i uništavana, i ovog puta takmičila su se u organizaciji narodnooslobodilačkih odbora i odbora NOF, koje će više hrane prikupiti za NOV. U tim takmičenjima narod je pokazao svoju odanost i jedinstvenost što potkrepljuje niz primjera.[785]

U međukotarskom takmičenju najbolje rezultate u prikupljanju hrane imao je kotar Vrginmost koji je za mjesec dana sakupio na svom području 27,5 vagana raznovrsne hrane. Interesantno je pomenuti da su na području kotara Vojnić sela koja su najviše postrađala, sakupila više priloga od drugih. Tako je općina Krstinja sakupila »1 397 vagana hrane, Krnjak 1 194 vagana žita, 45 kg masti, 1 595 sijena i 10 000 kuna. Veljun 928 vagana žita, 17 kg masti i 22 000 kuna, općina Vojnić sakupila je

782 Zapisnik Druge okružne skupštine, HAK, kut. 6.

783 Zapisnik s konferencije predsjednika i tajnika KNOO Slunj, Vojnić, Vrginmost i Plaški od 10. I 1945. HAK, f. ONOO za Kordun, 5/736.

784 Isto.

785 Navodim samo nekoliko sela: Catrnja (općina Krnjak) — u takmičenju selo je sakupilo 157 vagana i 40 litara žita, 11 kg masti, 425 kg sijena. Posebno su se istakli Bunčić, Mitić, Kata Dobrosavljević, Anka Bunčić, Janko Dojčinović koji su svaki posebice dali uz ostalo po 10 vagana žita. I najsiromašniji Dušan Bunčić, koga je NOO oslobodio davanja, dao je 13 litara kukuruza i 30 litara graha s riječima: »Makar ja jeo jedan put u dva dana dajem za vojsku.« Niz takvih primjera, bilo je u Utiniji, Kmjaku, Krstinji, Veljunu, Perjasici i ostalim općinama na Kordunu. AIHRPH, Zgb, Zb. Per, 39/267, Bilten Okružnog NOF-a za Karlovac br. 3 od 10. II 1945.

880 vagana žita i 30 000 kuna, općina Tušilović 292 vagana žita, 17 kg masti i 50 000 kuna, općina Perjasica iako potpuno popaljena i opljačkana, dala je 393 vagana žita, 17 kg masti i 2 600 kuna.«[786]

U tom predizbornom takmičenju bilo je različitih vidova davanja za NOV.[787]

Na Drugoj okružnoj narodnoj skupštini, a na osnovu prijedloga brojnih delegata, prihvaćen je zaključak da se u toku predizbornih priprema izvrši spajanje mnogobrojnih seoskih narodnooslobodilačkih odbora kako bi se »dobio veći broj ljudi od kojih se mogu izabrati najbolji u novogrupisane narodnooslobodilačke odbore, i tek takvi ljudi moći će da u reorganiziranim seoskim narodnooslobodilačkim odborima djeluju kao organizatori narodnog života, na kulturnom i prosvjetnom, propagandnom i političkom životu naroda. Ovakovi odbori bili bi kasnije direktno vezani za kotarske narodnooslobodilačke odbore. Zato na predstojećim izborima potrebno je uz seoske narodnooslobodilačke odbore izabrati i članove za kotarsku skupštinu«.[788]

Isto tako dogovoreno je da se seoski narodnooslobodilački odbori biraju tajnim glasanjem i da u prijedlogu bude više kandidata kako bi narod mogao izabrati najbolje.

Na okružnoj skupštini zaključeno je da se ne vrše izbori za općinske skupštine (pošto se one u budućnosti pokazuju kao suvišne i nepotrebne) a da se izbori za kotarske skupštine izvrše neposredno. Govoreći o izborima, delegati su pored ostalog isticali i razliku između izbora provedenih 1942. i ovih 1945. Tako je delegat Marko Polović kazao da su prvim izborima narodnooslobodilački odbori djelovali kao politička rukovodstva, da su oni bili veza između vojske i pozadine, a da se sada bira prava narodna vlast, »političko rukovodstvo je JNOF koja pomaže rukovodstvu u izvršavanju zadataka.[789]

Izborna komisija u sastavu Zlatko Pintar, Jure Matanić, Radovan Skorupan, Anka Milenković, Gojko Novaković i Sava Vučković, imenovana na Drugoj okružnoj narodnoj skupštini, imala je zadatak da organizira održavanje izbora. Istovremeno je formiran i organizacioni odbor u koji su izabrani: Đuro Grković, Stevo Tomić, Braco Gregorić, Dušan Rkman, Đuro Alinčić i Miloš Basara. On je imao zadatak da uz pomoć stanovnika pojedinih sela, a prema ekonomskim, kulturno-prosvjetnim i političkim

786 AIHRPH, Zgb, Zb. Per, 39/270, »Novosti«, br. 76 od 31. III 1945.

787 Tako su se odbornici Općinskog NOO Veljun »odrekli 90 večernjih obroka i 5 dnevnih ručaka za mjesec mart 1945. To znači u mjesecu 615 obroka koje je ovaj odbor uštedio i dao za vojsku.« AIHRPH, Zgb, Zb. Per, 39/267, Bilten Okružnog NOF za Karlovac br. 3 od 10. II 1945.
»Stedit ću od sebe i svoje djece, ali vojsci ću dati«, ovim riječima je Dragica Cujić iz sela Cujić Brda darovala vojsku sa 5 litara žita od 10 litara koje je sama dobila od suseljana. Muž joj je poginuo u borbi, iako bez igdje ičega sa četvero nejake djece nije htjela da zaostane iza drugih. Kata Jezdić iz sela Broćanac iako vepma siromašna, a u borbi su joj pala četiri sina, dala je pomoć od 100 litara žita za vojsku. AIHRPH, Zgb, Zb. Per, 39/267.

788 Zapisnik Druge okružne narodne skupštine, HAK, kut. 6.

789 Isto.

potrebama, izvrši grupaciju manjih sela i zaselaka u veće seoske narodnooslobodilačke odbore, s jednim zajedničkim centrom. Taj organizacioni odbor je dotadašnjih 319 seoskih narodnooslobodilačkih odbora na okrugu Korduna spojio u 91 novi narodnooslobodilački odbor rasporedivši ih u 8 novoorganiziranih kotarskih narodnooslobodilačkih odbora.[790] Izborne pripreme su izvršene na osnovu »Nacrta izbornog reda«, usvojenog na Drugoj okružnoj narodnoj skupštini. Izbori na području kotarskih na-, rodnooslobodilačkih odbora Vojnića i Vrginmosta provedeni su 15. a u kotaru Slunj 22. aprila 1945. godine.

Na birališta u ova dva kotara izašlo je 25 978 birača, od kojih je bilo 15 000 žena. Dajući svoj glas najboljima, 80°/o birača na biralištima manifestiralo je odlučnost da vlast naroda bude još čvršća i snažnija. U seoske narodnooslobođilačke odbore na području kotara Vojnić, Vrginmost i Slunj izabrano je 479 odbornika. Izbori, međutim, nisu bili održani u kotaru Plaški i u općinama Primišlje i Perjasica »zbog vojničke situacije.«[791]

»U kotaru Vojnić istakli su se centri Vukmanić sa 99% glasača, Utinja sa 97°/o glasača, Trupinjak sa 95%, Knežević Kosa i Trebinja sa 93% glasača.

U kotaru Vrginmost u centrima Pecka i Katinovac glasalo je 98% glasača, u centrima Poljani, Ponikvari i Gređani 97%, u Topuskom 96% u Vorkapić Selu 96% i u Starom Selu 94% glasača«.[792]

U slunjskom kotaru, iako je na dan izbora padala kiša i snijeg, narod je masovno dolazilo na birališta. U centrima Selište, Nova Kršlja i Tatar Varoš glasalo je 99%, Batnoga, Slušnica, Mašvina i Smoljanac 96%, Grabovac 95%, Cetingrad 93%, Srpski Blagaj i Drežnik 91%, Cvitović i Nikšić 90%.

»Ovi izbori novi su uspjeh Jedinstvene narodnooslobođilačke fronte. Oni su još jednom potvrdili volju naroda Korduna, da učvrsti svoju demokratsku vlast, stvorenu u teškom oslobodilačkom ratu.«[793]

U ovim izborima glasali su 100% borci 8. divizije, prištapske jedinice 4. udarnog korpusa i vojno-pozadinske jedinice i ustanove. O uspješno provedenim izborima OK KPH za Karlovac detaljno je u svom izvještaju od 3. maja 1945. obavijestio Centralni komitet KPH. On ističe da je za njegovo područje u aprilu 1945. bilo najznačajnije provođenje izbora za narodnooslobođilačke odbore u kotaru Vojnić, Vrginmost i Slunj.

»Na izborima se manifestiralo bratstvo i jedinstvo Srba i Hrvata gdje su glasali jedni za druge. Izbori za narodnooslobođilačke odbore znatno su podigli ugled narodne vlasti i iščezlo je mišljenje kod izvjesnog dijela naroda da su narodnooslobodilački odbori ratna pojava«.[794]

790 Vidi dok. br. 56, str. 451.
791 Izborni letak i rezultati, HAK, kut. 4.
792 Isto.
793 Isto.
794 HAK, f. CK KPH, mf. br. 8.

Svi novoizabrani seoski odbornici okupili su se 2. maja 1945. godine u kotarskim centrima, gdje su svečano položili zakletvu dobivši uputstva za daljnji rad.

Pripreme za uspostavljanje narodne vlasti u oslobođenim mjestima i gradovima 1945. godine

U drugoj polovini 1944. brzi razvoj događaja na frontovima ukazivao je na skoro oslobođenje i istjerivanje iz zemlje posljednjih okupatorskih i kvislinških snaga. U ovim krajevima, iako su se vodile još uvijek žestoke borbe s njemačko-ustaško-četničkim jedinicama, gotovo sva sela i mjesta bila su oslobođena. Međutim, neprijatelj je u svojim rukama držao na području Like: Gospić, Otočac i Brinje, na okrugu Karlovac: Dugu Resu i Karlovac, a na Baniji: Petrinju, Kostajnicu i Dvor.

Zato su partijske organizacije, narodnooslobodilački odbori i odbori JNOF-a, uz niz drugih zadataka, već od početka novembra 1944. godine vršili pripreme za organizaciju narodne vlasti u navedenim još okupiranim gradovima. Tako Izvršni odbor Okružnog narodnooslobodilačkog odbora za Kordun, na sjednici od 30. oktobra 1944, raspravlja o nužnim pripremama za organizaciju vlasti u Karlovcu. Na istoj sjednici imenuje šest lica za budući gradski narodnooslobodilački odbor i to: Janka Poljaka, Stanka Rudmana, Ivana Trgovčića, Josipa Gojaka, Danu Mejaški i Branka Mikašinovića. Dogovoreno je nadalje da se u momentu oslobođenja Karlovca odbor nadopuni još slijedećim članovima: Nikolom Jerinićem, Jožom Mateljom, Verom Gregorić, Katicom Krznar, Hoćevarom, Jankom Zlatarićem i Ivanom Horvatom.[785]

Početkom novembra 1944. okružni narodnooslobodilački odbori dobili su od Odjela narodnog gospodarstva ZAVNOH-a detaljne upute o pripremama i poduzimanju prvih mjera za uspostavljanje vlasti na polju industrije i obrta u oslobođenim gradovima. Ove upute 5. novembra 1944. umnožavaju Okružni narodnooslobodilački odbor za Baniju i Okružni narodnooslobodilački odbor za Liku. Upute su proučavane na partijskim sastancima te u svim odborima JNOF-e, narodnooslobodilačkim odborima i drugim organizacijama NOP-a. Strogo se vodilo računa da se prilikom ulaska u gradove onemogući pojava pljačke, osvete ili nedoličnog ponašanja pojedinih pripadnika NOP-a. Na osnovu preporuka partijskih organizacija dati su prijedlozi odbornika za buduće gradske narodnooslobodilačke odbore, u koje su predviđeni, pored već iskusnih odbornika ili boraca s oslobođenog područja, i ljudi koji su se nalazili u okupiranim gradovima a bili su odani NOP-u.

Okružni narodnooslobodilački odbor za Baniju krajem novembra 1944. izvršio je pripreme za organizaciju vlasti u Petrinji i Kostajnici. »Na primjer za grad Petrinju predviđeni su drugovi koji bi imali da uđu,u gradski odbor, te označene sve one ustanove, koje imaju đa preuzmu na-

795 HAK, f. ONOO za Kordun, 3/533.

ARHIVA OSIJEK

Banijske
VIJESTI

SMRT FAŠIZMU - SLOBODA NARODU!

...''Tu se radja jedan novi svijet i jedno je jasno svakome tko stupi-na oslobodjeni teritorij Jugoslavi-je; POVRATKA NA STARO NEMA!''
(St.Pribičević Povratak u Jugoslav.)

Izdaje Okružni NOO. Petak,25.VIII.1944. Broj 21

PRIPREMIMO SE

ZA PRETSTOJEĆU ŽETVU

Ogromni napori uloženi su prošle godine za uspješno obavljenje žetve. Ali trud nije bio uzaludan. Plodovi rada već su sabrani. NAŠE KUTO U NAŠIM RUKAMA.

Ali već sada u danima kada ćemo moramo misliti na idućoj žetvi. Sad je baš najpodesnije vrijeme za stvaranje sjemenskih fondova pri NOO-ima. Sve organizacije JNOF-e treba da ulože što više truda da se uspješno završe sve pripremeza pretstojeću žetvu. Ako osigurajmo sjeme samo za Baniju, tim ćemo potpuno izvršili zadatak koji stoji pred nama. Ne moramo misliti na onu da postradali narod Like nije imao mogućnosti da osigura dovoljno sjemena sebi za sjetvu. Pomoći u sjetvi tom junačkom narodu, znači u velikoj mjeri riješiti pitanje prehrane naroda i vojske u tim krajevima u idućoj godini.

Organizovanim sabirnim akcijama i otvaranjem sjemenskih fondova riješit ćemo i to pitanje. Naročitu pažnju treba posvetiti sakupljanju ozimih sjemena /zobi, ječma, pšenice i bilne krme/. Čišćenje sjemena od korovskog kukolja i nečistoće od velike je važnosti za dobar uzgoj i urod žita.

Od stranih uzjeva kod nas na Banijiu najviše se sije pšenica. U mnogo slučajeva dokazano je da pšenica "Bankuta" daje bolje uspjehe na našoj zemlji, - Zato neka NOO-i kao i svaki pojedinac treba da se pobrinu da se što više sakupi i posije baš tog sjemena. Treba organizovati razmjenu kako bi što više ljudi moglo posijati sjeme "Bankuta" pšenice.

NAKON KAPITULACIJE RUMUNIJE

SVE VEĆI METEŽ U REDOVIMA SATELITA

Opći slom fašističke njemačke na svim frontovima Evrope i nagli prodor Crvene Armije u Rumuniju prisilio je rumunjske satelite na kapitulaciju. Nova vlada prihvatila je sve uvjete primirja koje joj je postavila Rusija, Engleska i Amerika.

Rumunjski narod sa oduševljenjem je pozdravio odluku nove vlade i dolazak Crvene Armije i time dokazao da nije pristajao za dosadašnji protunarodni i samovoljački rad Hitlerovih slugu u Rumunjskoj. Na mnogim mjestima već je došlo do okršaja između rumunjskih i njemačko-mađarskih četa.

Nakon ovih događaja u Mađarskoj nastaje sve veći metež i nesuglasice sa njemačkim zapovjednicima.

Bugarska vlada već traži primirje, ali do sada ona nije ispunila najvažnije uvjete za primirje, a to je: prekid odnosa sa njemačkom i povlačenje svojih trupa iz Jugoslavije i drugih zemalja.

Dok takav metež vlada u fašističko-satelitskim redovima, dotle Crvena Armija nastavlja snažne prodore njemačkih linija. Jučer je Moskva plotunima proslavila oslobođenje glavnog grada MOLDAVIJE-KIŠINJEVA. U daljnjem napredovanju zauzeti su gradovi BARLAD ROMAN, VASIJUI i UŠI. Osim toga oslobođeno je oko 600 novih mjesta. U 6 dana ofanzive u Rumuniji zarobljeno je 47.000 neprijateljskih vojnika i oficira i jedan general.

Napredovanje se nastavlja i na sjeveru u Estoniji. Sovjetske trupe udaljene su još samo 5 km. od Dorpata. Kod Varšave odbijeni su svi ogorčeni njemački protunapadi i sjeverno od Varšave nastavlja se napredovanje.

Crvena Avijacija izvršila je niz bombardovanja njemačkih garnizona i brodova. Medju ostalima bombardovan je grad TILŽIT, a blizu Memela potopljena je jedna podmornica i jedan transportni brod.

Od svejedno izvršenih priprema, zavisit će uspjeh svih poljskih radova pa i cijele dogodišnje žetve. Naša narodna poslovica kaže: "KAKVA SJETVA - TAKVA ŽETVA".-

...o...

rodnooslobodilački odbori a koje NOV, tako da nebi došlo do nesporazuma između narodnooslobodilačkih odbora i vojske«.[796] Kako za Petrinju tako i za Kostajnicu predviđen je određeni broj ljudi iz samog grada i sa oslobođenog područja za gradski narodnooslobodilački odbor i organizaciju vlasti nakon oslobođenja.[797] Tako predviđeni članovi za organizaciju vlasti u još neoslobođenim gradovima upućivani su u pojedine postojeće gradske ili kotarske narodnooslobodilačke odbore na praktičan rad, da bi se što bolje pripremili za organizaciju narodne vlasti u Karlovcu, Gospiću, Petrinji, Kostajnici ili Dvoru. Iz zapisnika sjednice Izvršnog odbora Okružnog narodnooslobodilačkog odbora za Kordun, od 21. decembra 1944, vidi se da su Josip Gojak i Kata Krznar, predviđeni za organizaciju vlasti u Karlovcu, upućeni na rad u Gradski odbor Slunj i Topusko, Stanko Ruđman upoznavao se s radom tajništva da bi tu dužnost preuzeo prilikom oslobođenja Karlovca. Navedene upute govore o pripremama prije oslobođenja ali i o mjerama koje će trebati poduzeti odmah nakon oslobođenja, da bi se život u gradovima što brže normalizirao i da bi organi narodne vlasti mogli koristeći dotadašnja iskustva pristupiti hitnoj obnovi privrednog i kulturnog života u oslobođenim gradovima. U uvodnom dijelu uputa, pored ostalog, piše: »Brzi razvoj događaja na frontovima otvara izglede za skoro istrebljenje okupatora iz naše zemlje. Oslobođenje naše zemlje ne smije zateći organe naše narodne vlasti nespremne. Pred njima će u tom trenutku stajati veliki i novi zadaci, neuporedivo zamašniji nego li do sada.«[798]

Pripremne mjere, pored predviđenih odbornika, obuhvatale su i formiranje referada za industriju i obrt okružnim narodnooslobodilačkim odborima. Ove referade imale su zadatak da prikupe podatke o tvornicama u vlasništvu narodnih neprijatelja. Ti podaci sadržavali su: ime poduzeća, ime vlasnika, vrstu poduzeća, sjedište podružnice, činjenice na osnovu kojih se netko ubraja u narodne neprijatelje, način kako je netko stekao poduzeće i podatke kakvu još imovinu posjeduje.

U poduzimanju mjera poslije oslobođenja predviđeno je osiguranje poduzeća i organizacija čuvanja od krađe ili namjernog uništenja inventara. »U slučaju da osiguranje poduzeća preuzme vojska, ima se to njoj prepustiti, jer će u pravilu to ona vršiti«.[799]

Za privredna poduzeća poslije oslobođenja predviđeni su izaslanici koji su imali u zadatku brigu o nastavku rada »u suglasnosti sa naređenjima i propisima viših vlasti«.[800] Za sve namještеničko osoblje predviđeno je pisanje općih i stručnih karakteristika. Upute sadrže i opća uputstva

796 HAK, f. ONOO za Baniju, 4/530.

797 »U kostajničkom kotaru je isto tako učinjeno, ali se desio jedan nepoželjan slučaj. Jedan drug koji je nosio uz sebe popis tih drugova pao je od neprijatelja i pronašli su kod njega taj popis. Oko 20 drugova je uhapšeno koji su bili predviđeni za narodnooslobodilački odbor.« Zapisnik Okružne skupštine NOO za Baniju održane 29. XI 1944. HAK, f. ONOO za Baniju, 4/530.

798 Vidi dok. br. 57, str. 459.

799 Isto.

800 Isto.

za izaslanike kao i njihova prava u poduzećima. »Uprava poduzeća ima staviti izaslaniku na raspolaganje sve podatke koje će ona tražiti. Za njega nema poslovne tajne«.[801]

Njegova kancelarija je u sobi ravnatelja. Njemu se daje na uvid sva pošta. Već krajem novembra okružni narodnooslobodilački odbori sakupili su detaljne podatke i o industriji, obrtničkim i trgovačkim radnjama te predložili ljude za rukovodioce odnosno povjerenike u njima. Sačinjeni elaborati poslani su na uvid ZAVNOH-u. Tako izrađeni podaci za Karlovac imali su u svom popisu 148 imena povjerenika zaduženih za određene poslove. Isto tako izrađena su uputstva i predviđeni povjerenici za pekare, mesnice i mlinove. U vrijeme priprema za organizaciju vlasti u gradovima prikupljeni su i detaljni podaci o financijskim ustanovama na njihovu području.[802]

Okružni narodnooslobodilački odbori su, uz pomoć i saradnju ZAVNOH-a, pripremili komande milicije i u vezi s komandama područja i štabovima partizanskih jedinica obavili određene dogovore o potrebnim mjerama koje su dužni izvršavati prilikom oslobođenja gradova, u cilju osiguranja značajnijih objekata i ustanova. U tu svrhu i članovi upravnih odjela NOO-a dogovorili su se s omladinskim rukovodstvom o formiranju radnih brigada i bataljona, u slučaju ako bi trebalo u oslobođenim gradovima raditi na raščišćavanju ruševina ili učestvovati u drugim potrebnim akcijama.

Izvršni odbori okružnih NOO-a davali su detaljna uputstva nižim narodnooslobodilačkim odborima i pomoć u pripremama za organizaciju vlasti u novooslobođenim mjestima i selima. Iz izvještaja Okružnog NOO-a za Liku od aprila 1945. se vidi da su »kotarski NOO-i Perušić, Otočac i Brinje popunjavali najviše svoj aparat, kako bi bili sposobni preuzeti vlast u svojim kotarevima nakon oslobođenja. Uz našu pomoć oni se pripremaju i predviđa se, da će moći udovoljiti. Također je organiziran Gradski NOO Gospić i popunjen sa najnužnijim brojem osoblja, te tako pripremljen za ulazak u Gospić. Skoro za sva sela u neoslobođenom dijelu Like, predviđeni su ljudi koji bi došli u obzir za NOO-e, te i način organizacije narodne vlasti, tj. provešće se izbori gdje to bude moguće, a u pojedinim selima će se morati NOO-i privremeno postaviti. Ovdje jedino u Brinju nijesu predviđeni svi NOO-i i tamo će ići najteže, ali su date upute i pomoć u organizaciji narodne vlasti.«[802a]

U vezi uspostavljanja Vlasti u Karlovcu, Gospiću, Petrinji i Kostajnici detaljno su predviđeni zadaci koje su trebali obavljati pojedini odjeli, a posebno financijski, prehrambeni, socijalni, upravni i tehnički. U planu

802 Zapisnik sjednice Izvršnog odbora Okružnog NOO-a za Kordun od 21. XI 1944. Zapisnik Druge okružne skupštine NOO-a za Baniju od 27. maja 1945. HAK, f. ONOO za Kordun, 6/952 i f. ONOO za Baniju, 3/584.

802a Izvještaj Okružnog NOO-a za Liku upućen ZAVNOH-u 4. aprila 1945. HAK, £. Okružnog NOO-a za Liku, 3/411 a.

za organizaciju narodne vlasti u Gospiću, Okružni narodnooslobodilački odbor za Liku precizno je odredio za svih 11 odjela ljude i njihove dužnosti pri preuzimanju pojedinih objekata, ustanova i obrtno-trgovačkih poduzeća.[803] U istom planu razrađeni su zadaci kotarskog i gradskog narodnooslobodilačkog odbora za Gospić. Na osnovu tako detaljno izvršenih priprema, prilikom oslobođenja Gospića, 4. aprila 1945. godine, svi zaduženi ljudi za pojedine zadatke našli su se na svojim dužnostima. Izvršni odbor Okružnog narodnooslobodilačkog odbora za Liku je već 16. aprila održao svoju prvu sjednicu u oslobođenom gradu, na kojem su predstavnici svih njegovih odjela dobili nove zadatke za organizaciju života u gradu. Isto tako, prilikom oslobođenja Karlovca, na osnovu izvršenih priprema, Okružni narodnooslobodilački odbor i izabrani odbornici za gradski narodnooslobodilački odbor su već u prvoj polovini maja održali svoje sjednice na kojima su precizirani daljnji zadaci na organizaciji privrednog, političkog i kulturno-prosvjetnog života oslobođenog Karlovca.

803 Vidi dok. br. 58, str. 464.

GLAVA IV

Pregled djelatnosti pojedinih sektora narodne vlasti u periodu 1941 — 1945.

Privredna djelatnost narodnooslobodilačkih odbora

Kako je privredna djelatnost, posebno u prvim mjesecima ustanka, bila najvažnija aktivnost narodnooslobodilačkih odbora, o njoj će, pored već rečenog, biti govora i u ovom dijelu rada.

Poslije aprilskog sloma i okupacije 1941, privreda Kraljevine Jugoslavije bila je razbijena. Uslijed okupatorske politike pljačke i terora veze između pojedinih krajeva bivale su sve nesigurnije što je pridonosilo nestabilnosti privrede. Okupatorske i kvislinške trupe opljačkale su dotadašnje zalihe hrane i industrijske robe. U većim mjestima Banije, Korduna i Like stacionirani su neprijateljski vojni garnizoni. Iz njih su okupatorsko-ustaški vojnici svakodnevno odlazili u okolna sela gdje su pljačkali i ubijali nedužno stanovništvo. S početkom ustanka i stvaranjem prvog oslobođenog područja, veze tih sela i neoslobođene teritorije su potpuno prekinute. Sela su bila odsječena od svojih glavnih trgovačkih i snabdjevačkih centara.

Novac na to područje nije više niotkuda pritjecao, a ono što se zateklo, trošilo se brzo. Sve što se kupovalo bilo je skupo. To se prvenstveno odnosilo na kupnju soli i obuće, u čemu se već u ustaničkim danima oskudijevalo na oslobođenom području.

Osnovna baza za snabdijevanje partizanskih jedinica hranom i ostalim potrebama bilo je selo. Sticajem tih okolnosti osnovna privredna grana NOP-a bila je poljoprivreda, a proizvođač - seljak, koji je istovremeno bio osnovni rezervoar NOP-a. Stvaranjem partizanskih jedinica i prvog oslobođenog teritorija, nastajali su narodnooslobodilački odbori, koji su već od augusta 1941. organizirali ishranu vojske, siromašnog stanovništva i izbjeglica te raznih rukovodećih vojnih i civilnih ustanova NOP-a, koje su čitavo vrijeme NOR-a bile smještene i radile na ovom području. Hrana i druge potrebe za NOP odrede već od prvih dana oslobodilačke borbe, kao i za stanovništvo čija su sela i imovina bili uništeni, prikupljala se na razne načine.

U prvim mjesecima ustanka 1941, dok su se partizanske jedinice nalazile u selu ili pokraj sela iz kojeg su poticali borci odreda i dok je brojno stanje bdio manje, oni su se snabdijevali hranom od svojih kuća ili od dobrovoljnih priloga koje im je narod donosio. Ali prilikom oslobađanja

pojedinih mjesta, dio hrane i drugih potreba pribavljali su i od ratnog plijena.

Međutim, kako su okupatorsko-kvislinške jedinice u ustaničkim selima, pored pljačke i paljenja, vršile i masovna ubistva stanovništva, pitanje obrade zemlje, a time i osiguranja hrane za borce i narod, prerastalo je u sve veći problem. Da bi sačuvao najnužnije, narod je uz pomoć partijskih organizacija, partizanskih jedinica i narodnooslobodilačkih odbora pri bježanju ispred neprijatelja nosio sa sobom dio najvažnijih stvari i vodio stoku, a žito, krumpir i druge živežne namirnice sakrivao na najnepristupačnija mjesta ili zemunice. »Naređujem da se ponovo povede svestrana i široka propaganda za sklanjanje i evakuisanje cjelokupnog pokretnog narodnog bogatstva tako da neprijatelj pri svojim pljačkaškim naletima, ne mogne odnijeti ništa od narodnog bogatstva što bi moglo koristiti neprijatelju — okupatoru za vođenje ovog zločinačkog rata. Isto tako je potrebno organizirati stanovništvo za slučaj nužne evakuacije ispred najezde neprijatelja, ovdje se podrazumijeva i evakuiranje stoke.«[804]

I pored toga neprijatelj je uspijevao opljačkati veći dio hrane i stoke, što je još više otežavalo ishranu partizanskih jedinica i naroda u ovim inače pasivnim selima.

Širenjem oslobođenog područja, partijske organizacije, vojne jedinice i narodnooslobodilački odbori usmjerili su pitanje ishrane vojske i siromašnog stanovništva na poljoprivredu, kao jedinu granu privrede od koje je zavisilo uspješno vođenje rata i revolucije. Ovaj zadatak izvršavali su tokom rata narodnooslobodilački odbori uz pomoć vojske i ostalih organizacija NOP-a. Kroz čitavi period NOB-e osnovni izvori hrane, kako za NOV tako i za siromašno stanovništvo, bili su dobrovoljni prilozi naroda. Narod je odvajao, kad je trebalo, i posljednji zalogaj za NOV, shvaćajući to kao najprirodniji i jedini način za razvitak NOP-a i pobjedu nad neprijateljem.

Organi narodne vlasti su uspijevali pronalaziti najpogodnija rješenja za svaku situaciju, da kroz razne vidove osiguravaju ishranu narastajuće vojske i sve većeg broja siromašnog stanovništva. Gotovo bez izuzetka svaki domaćin je odvajao za NOV i siromašne koliko je više mogao. Svaki pojedinac je bio svjestan da i on sutra može ostati bez kuće, stoke i ono malo hrane koju je imao i istovremeno bio uvjeren da će dobiti pomoć od drugih. U organizaciji narodnooslobodilačkih odbora sela su se takmičila koje će više zasijati, koje će više ubrati ljetine, sakriti je od neprijatelja i sačuvati za potrebe NOP-a.

S obzirom da je gotovo cjelokupno stanovništvo ovih krajeva aktivno i masovno učestvovalo u ustanku, jasno je da je ono kroz sve moguće ratne nedaće pronalazilo, rukovođeno Partijom i svojim organima vlasti, sve moguće načine za rješenje i akutnog problema ishrane.

Jakost partijskih organizacija, snažne oružane jedinice i masovnost naroda u ustanku omogućavali su narodnooslobodilačkim odborima da

804 Naredba Komande odreda Nacionalno oslobodilačkog pokreta Korduna i Banije br. 7 od 16. XI 1941. Zb. NOR, tom V, knj. 2, str. 22. i 28.

od jeseni 1941. pa kroz čitavi period rata uspješno rješavaju pitanje poljoprivrede kao osnovne grane privrede u ovim krajevima. U sačuvanim dokumentima nalazimo više primjera uspješne saradnje svih faktora NOP-a uobavljanju sjetve, žetve i prikupljanju hrane za potrebe NOVJ i siromašnog stanovništva.[805]

Parola »Ni zrna žita okupatoru« nije bila prazna fraza, već se ona svestranom angažiranošću partijskih organizacija, narodnooslobodilačkih odbora, NÓVJ i svih žitelja oslobođenog područja od prvih dana ustanka pretvorila u uspješno izvršavanje akcija koje su osiguravale ishranu vojske i naroda. Stečena iskustva narodnooslobodilački odbori su dopunjavali uvijek novim saznanjima što im je pomagalo u obavljanju sve složenijih zadataka tokom NOR-a i u poljoprivredi kao osnovnoj grani proizvodnje.

Tokom 1942. djelokrug rada narodnooslobodilačkih odbora uveliko se proširio u odnosu na 1941. godinu. Organizaciono učvršćeni, sa stečenim iskustvom u radu, oni su zahvaćali cjelokupnu privrednu problematiku u svom selu, općini ili kotaru. Njihove komisije ili odjeli izrađivali su precizne planove za provođenje sjetve, žetve, nabave potrebnog alata za vršidbu žita i spremanje hrane za potrebe vojske i naroda.

U planovima okružnih narodnooslobodilačkih odbora obično su bile predviđene za obradu one površine zemljišta, koje su se nalazile pod upravom NO fonda narodnooslobodi'lačkog odbora kao i zemljišne površine onih domaćinstava koja nisu imala radne snage, zaprežne stoke ili alata za obradu.

Okružni narodnooslobodilački odbori i tehnički odjeli komandi područja organizirali su nabavu remenja, magneta, svjećica, benzina, uglja i petroleja za potrebe vršidbe i izradu sanduka za spremanje žita. Vršalice su se nabavljale s neoslobođenog područja i postavljale u sela koja su bila najsigurnija od neprijateljskih upada. »Odbornici su uložili trud da nabave pogonski materijal za vršalice, vršili su raspored vršalica, određivali su postotak za ušur kod pojedinih vršalica. Civilno stanovništvo je s interesovanjem pratilo te pripremne radove za vršidbu i u tome je pomagalo napore narodnooslobodilačkih odbora na taj način što je njegove odluke poštivalo i izvršavalo«.[806]

Posao vršidbe obavljao se uz pomoć NOV-e koja je štitila kosidbene i žetvene radove na ugroženim područjima, što je omogućavalo izvoženje ugroženog žita na sigurnija mjesta. Ovi uspjesi bili su po svom značenju ravni najvećim vojničkim pobjedama nad neprijateljem.

805 Jedan od niza primjera saradnje oslobođenih i poluoslobođenih sela jeste i obavljanje žetve u selu Prkosu na Kordunu. U žetvi ječma učestvovalo je 400 žena i 200 omladinaca. 2ene hrvatske narodnosti iz Kovačevca, Crne Drage i Sišljavića (sela koja graniče sa oslobođenim Prkosom) posjetile su žeteoce, donijele im hranu i piće i pomagale im u radu. Po obavljenom poslu igralo se kolo a okupljenim žeteocima govorili su predstavnici Partije, AF2-a i vojske. Izvještaj KK KPH za Vrginmost od 6. VII 1942. HAK, f. OK KPH za Karlovac, kut. 2.

806 Izvještaj KK KPH za Vrginmost upućen OK KPH za Karlovac 16. jula 1942. Hak, f. OK KPH za Karlovac, 3/524.

Karlovački TJEDNIK

- slobodu naroda i

Glasilo O.NOO-a Karlovac 6.V.1944. Broj 9.

UPISUJMO ZAJAM NARODNOG OSLOBODJENJA

Tri teške godine najbolji sinovi našeg naroda liju krv u borbi protiv mrskog okupatora i domaćih izdajica, tri duge godine naši neprijatelji pale i uništavaju nezaštićena sela i gradove. Mnoge su obitelji ostale bez svega. Zemaljsko Antifašističko Vijeće Narodnog Oslobodjenja Hrvatske da pomoć ovim žrtvama fašističkog terora, a istovremeno da podupre naše zaštitnike N.O.Vojsku, raspisalo je 15.I.1945 Zajam Narodnog oslobodjenja u iznosu od 500 milijona kuna. Upisivanjem zajma mi sigurno ulažemo svoj novac, jer će nam isti biti uz kamate vraćen, a zato nam jamči naša nova država i naši veliki saveznici, koji nas podupiru u svim našim nastojanjima.

Rodoljubivi narod upisao je već mnogo milijona zajma. Rodoljubi naših okupiranih gradova i sela u najtežim prilikama, usprkos najvećih opasnosti, požrtvovno upisuju zajam. Naši radnici i naši namještenici u okupiranim gradovima glasuju, ali ipak kupuju obveznice, jer znaju da će tako pojačati naše gospodarstvo i vojsku, koja je čuvar i nosioc naše slobode.

U nekim našim okruzima već je upisana lijepa svota zajma, ali obzirom na to da naš kraj nije toliko opljačkan i opustošen kao drugi krajevi, moglo bi se upisati i mnogo više. NOO-i, kao rukovodioci naroda, treba, stoga da povedu široku kampanju za upis zajma, jer naša je sveta dužnost, da pomognemo postradale krajeve i našu vojsku ne samo hranom, već i novcem /upisom zajma/. Neka zavlada među našim selima duh plemenitog takmičenja, kako u sabiranju hrane, tako i u upisivanju zajma, jer samo tako doprinijeti svom oslobodjenju.

Naša vojna misija stigla u London

U London je stigla vojna misija Vrhovnog Štaba NOV i POJ u sastavu koje su vodstvom general Velimira Vejbita, pratnji šefa engleske vojničke misije u našem Vrhovnom Štabu generala Maklina.

Tko će biti nosioc vojne misije Vrhovnog Štaba NOV i POJ u Moskvi i London, nije.

DNEVNA ZAPOVIJED MARŠALA TITA

"Zahvaljujem se i visoko cijenim hrabrost svih vojnika, komandira i političkih komesara, kao i svih mornara, koji su sudjelovali kod iskrcavanja na otoku Korčulu i Mljet."

Zapovjednik anglo-američkih snaga u Sredozemlju uputio je brzojavnu pohvalu Maršalu Titu u kojoj odaje priznanje našim borcima za hrabrost i vještinu, koju su pokazali u tim operacijama.

U HRVATSKOM ZAGORJU OSLOBOĐEN JE GOLUBOVEC I KONJŠĆINA

Jedinice X.Korpusa odbile su sve napade neprijateljske nadošle kod Ivanca u Hrvatskom Zagorju i zauzele Golubovec i Konjščinu i zaposjele tamošnje rudnike uglja.

Kod Broda na Kupi i Gradeca pobijeno je 200, a kod Pavlja 40 neprijateljskih vojnika.

Kako je nedostajalo vršalica, vršidba se uglavnom obavljala pomoću stoke a ponaj češće i ručno. Ovršeno žito spremalo se u zemunice a krumpir, repa i koraba u trapove što su se izgrađivali gotovo u pravilu van sela.

I pored svih razaranja što su ih vršili okupatori i kvislinzi, u kojima je uništen velik broj poljoprivrednog alata i zaprežne stoke, narodnooslobodilački odboni su u svakoj godini NOR-a, pa i proljeće 1943. poslije IV neprijateljske ofanzive, uz pomoć ostalih faktora uspjevali da organiziraju sjetvu na velikim površinama, pa i onima gdje je stanovništvo uništeno ili je napustilo svoje zemljište.[807] Posebna aktivnost narodnooslobodilačkih odbora je bila u organizaciji sjetve, žetve i brizi da ni zrno ne padne u ruke okupatoru. Mnogobrojne poljoprivredne komisije i sjetveni odbori, pri narodnooslobodilačkim odborima, uspješno su rješavali pitanje obrade zemljišta i spremanje ljetine u zemunice i razna individualna skloništa ili zemunice narodnooslobodilačkih odbora. Narodnooslobodilački odbori Korduna su samo u jesen 1942, uz pomoć omladinskih organizacija i AFZ-a, uspješno obradili i 93 jutra napuštene zemlje, a Kotarski narodnooslobodilački odbor Donji Lapac je iste godine s obrađene napuštene zemlje dobio prihod od 4 000 vreća krumpira, 4 000 kg graha, te veće količine sijena i kukuruza. »Napuštena zemlja neka se podjeli pogorelcima, ukoliko nema pogorelaca neka uđe kao svojina narodnooslobodilačkih odbora koji će ju zasijati i obraditi.«[808]

Tako je Okružni narodnooslobodilački odbor za Kordun u proljeće 1944. imao 800 rali vakantnog zemljišta kojeg su u organizaciji narodnooslobodilačkih odbora na dobrovoljnoj osnovi obradile radne grupe, čete ili brigade omladine i žena takmičeći se koja će prije i više zasijati. Samo s ovog zemljišta 70°/o prihoda spremalo se u vojne zemunice za potrebe NOVJ, dok je 30°/o išlo u NO fond Okružnog narodnooslobodilačkog odbora za ostale potrebe NOR-a.

Narodnooslobodilački odbori su putem svojih odjela i komisija, uz pomoć partijskih organizacija, vojske, AFŽ-a i omladine stalno vodili računa o osiguranju što većih rezervi u hrani i njenom sklanjanju na sigurnija mjesta. Uz sjetvu, pitanje žetve i stvaranje rezervi u hrani imalo je veliki ne samo ekonomski nego i politički značaj. Pored oružanih pobjeda nad neprijateljem, afirmacija i ugled organa narodne vlasti ovisili su o njihovoj sposobnosti da osiguraju osnovne uslove života na oslobođenom području.

Naglo širenje oslobođenog područja, povećanje broja narodnooslobodilačkih odbora i sve više siromašnog stanovništva iziskivalo je u 1943/44. godini još veću aktivnost na unapređenju poljoprivredne proizvodnje, jer je potražnja za poljoprivrednim proizvodima svakodnevno rasla. Iako se sve muško stanovništvo sposobno za rat nalazilo u jedinicama NOV, a poljoprivredni inventar i broj stoke sposobne za rad znatno smanjio, narodnooslobodilački odbori su koristeći dvogodišnje iskustvo i svoju umi-

807 Vidi dok. br. 25, str. 396.
808 HAK, f. ONOO za Kordun, 5/432.

ješnost uspjevali da nastave s organiziranom poljoprivrednom proizvodnjom. Uz pomoć ZAVNOH-a, pri narodnooslobodilačkim odborima proširuju se i popunjavaju poljoprivrednim stručnjacima privredni odjeli koji pridonose još boljoj organizaciji proizvodnje. Održavaju se stručne poljoprivredne konferencije, od općinskih do okružnih, na kojima se iznašaju uspjesi i neuspjesi te daju uputstva za svestranije i uspješnije obavljanje poljoprivrednih poslova. Za privredu ovih krajeva pa i čitave oslobođene Hrvatske, bilo je izuzetno značajno savjetovanje poljoprivrednih, veterinarskih, šumarskih, tehničkih i financijskih stručnjaka održano oktobra 1943. godine u Otočcu pod rukovodstvom Ekonomskog odjela ZAVNOH-a.

Na ovom savjetovanju donijeti su zaključci koji su razrađivani i proučavani na svim sastancima i konferencijama i bili putokaz za daljnje unapređivanje poljoprivredne djelatnosti na oslobođenom području.[809]

U to vrijeme vršene su i stručne analize na osnovu kojih su poduzimane odgovarajuće mjere za unapređivanje poljoprivredne proizvodnje. Uz praktične poduzimale su se i nadalje propagandne mjere u cilju općeg poljoprivrednog obrazovanja stanovništva.

Narodnooslobodilački odbori i upravni odjeli za privredu, te privredne i sjetvene komisije, posvećivali su posebnu pažnju nabavi sjemena za proizvodnju kukuruza, pšenice, ječma, raži i povrtlarskih kultura. Osiguravali su sjemenje za zemljište koje je bilo pod upravom NO fonda, kao i za siromašno i nezbrinuto stanovništvo. Pri narodnooslobodilačkim odborima postojali su i sjemenski odbori kao pomoćni organi u obavljanju ovih poslova. Sjeme se osiguravalo darovanjem, posudbom, razmjenom, kupnjom, zapljenom i na razne druge načine.[810]

Od 1943. godine NOO-i su preko svojih poljoprivrednih organa naročitu brigu poklanjali proizvodnji povrća i preradi voća kao prijeko potrebnih namirnica, posebno za bolnice i dječje domove. U tom cilju organizirani su, za ratne uslove, dosta veliki rasadnici voća i povrća. Oni su bili naročito dobro uređeni na Baniji i Kordunu gdje su se nalazili i najbolji partizanski vrtovi.

Obrađivanjem vrtova nastojalo se da ova važna grana poljoprivrede pomogne u prehrani ranjenika, vojske, djece, invalida i osoblja parti-

809 Na navedenom savjetovanju bili su prihvaćeni ovi zaključci:
»1. Organizacija poljoprivredne i prehrambene obavještajne službe, obrada prikupljenih podataka i donošenje zaključaka na osnovu provedenih stručnih analiza stanja, potreba i mogućnosti.
2. Proučavanje opće poljoprivredne problematike svoga područja i pojedinih seljačkih gospodarstava.
3. Propagiranje naprednih mjera u poljoprivrednoj proizvodnji i poljoprivredno prosvjećivanje naroda.
4. Provođenje mjera za unapređenje poljoprivrede.
5. Suradnja u prehrambenim komisijama radi pomoći stručnim savjetima.
6. Vođenje dnevnika rada i poljoprivredne evidencije«. HAK, f. ONOO za Liku, kut. 9.

810 Za nabavu sjemena, februara 1944. godine, ZAVNOH je dao pomoć Kordunu i Lici u iznosu od 11 000 000 kuna.
Dr Đorđe Kosanović, nav. rad, str. 96.

zanskàh ustanova. Okružni NOO-i su izradili detaljna uputstva u kojima se, kao i kroz štampu, upućivalo stanovništvo, preko seoskih narodnooslobodilačkih odbora, o značaju i važnosti povrća u prehrani naroda i vojske. Uz svoje mnogobrojne obaveze, organizacije omladine i AF2-a, pioniri i i školska djeca, preuzeli su na sebe i brigu za uređenje partizanskih vrtova. Već u rano proljeće 1944. bile su izvršene sve pripreme za obradu vrtova u Baniji i Kordunu. U okviru sela, općina i kotara, organizirana su takmičenja: tko će više obraditi vrtova i čiji će vrt dati najveći prihod. Na petrinjskom kotaru za prelaznu zastavu takmičila se omladina općine Jabukovac s omladinom općine Mečenčani. U proljeće 1944. godine 80 sela Banije imalo je partizanske vrtove na ukupnoj površini od 30 jutara zemlje.[811]

Samo u 1944. godini iz partizanskih vrtova Banije dato je za bolnice, vojne i civilne ustanove NOV-e 10 vagona hrane.[812] Iz vrtova okruga Korduna do konca augusta 1944. izdano je raznim partizanskim ustanovama cca 30 000 kg raznog povrća«.[813]

U to vrijeme na Baniji i Kordunu bilo je 115 partizanskih vrtova. »Dok je na Baniji uspjelo organizirati 90 manjih vrtova, na Kordunu je osnovano 5 većih, kolektivnih, i oko 20 manjih koji se nalaze na vakantnima u blizini novih ustanova. (KNOO-a Općinski NNO-a, tehničkih radionica, dječjih domova i škola)«.[814]

Posebno dobro organizirani partizanski vrtovi na Baniji bili su u Malom Gracu, Rujevcu, Buzeti, Žirovcu, Dragotini, Malom i Velikom Obijaju, Hajtiću, Drenovcu, Velikom Šušnjaru, Šibinama, Dodošima i Šamaričkim Brđanima (Goriška). Na Kordunu su od kolektivnih vrtova naročito dobro bili organizirani pri općinskom narodnooslobodilačkom odboru Vojnić, Krnjak i Topusko i pri Kotarskom narodnooslobodilačkom odboru Vrginmost i Vojnić.[815]

Privredni organi narodnooslobodilačkih odbora poduzimali su i svestrane mjere u cilju unapređenja voćarstva i prerade voća te uređivanja voćnih rasadnika i klijališta. Na Baniji su u proljeće 1944. godine radila 4 voćna rasadnika i 2 klijališta-jedno u selu Rujevcu i jedno u selu Mali Gradac.[818]

Narodnooslobodilački odbori su svake jeseni upućivali seosko stanovništvo na potrebu konzerviranja voća u cilju bolje ishrane naroda i vojske u zimskim i proljetnim danima. U selima su izrađivane sušare za sušenje šljiva, jabuka i mahuna. Na Baniji, u selu Bijele Vode (zaselak Rule), radila je sušionica za mahune u kojoj se iz 100 kg sirovih mahuna dobivalo 20 kg sušenih. Ovdje se iz svih općina glinskog kotara svaki dan

811 HAK, f. ONOO za Baniju, 3/373, od 14. VIII 1944. »Partizanski vrtovi Banije«.

812 HAK, f. ONOO za Baniju, 5/754.

813 Referat o unapređenju vrtlarstva u Hrvatskoj, održan na konferenciji agronoma 1. X 1944. HAK, f. ONOO za Baniju, 2/236.

814 Izvještaj o stanju vrtlarstva na Baniji i Kordunu od 26. VHI 1944. HAK, f. ONOO za Baniju, 2/236.

815 Isto.

816 HAK, f. ONOO za Baniju, 2/238.

dopremalo 200—300 kg mahuna za preradu. Slične sušionice radile su i u selu Gage, Tremušnjaku i Zrinju. U mjestima gdje su bile zasađene veće količine paradajza (Vojnić i Krnjak), isti se prerađivao i spremao za zimske potrebe. Od šljiva i jabuka, pored sušenja, pekao se i pekmez. Narodnooslobodilački odbori su upućivali stanovništvo na korisnost spremanja voća i povrća i štetnost prerade šljiva samo u rakiju.[817] Posvećivala se pažnja i pčelarstvu imajući u vidu prehranu ranjenih i bolesnih. Odbori su organizirali berbu jagoda i trešanja za pekmez, sakupljanje ljekovitog bilja, kao i pripremu bačava od 50—100 kg za pekmez od šljiva.

Tako su narodnooslobodilački odbori pored niza navedenih teškoća uspjeli da već od početka 1943. godine obuhvate sve grane poljoprivrede, da ih razvijaju poboljašavajući tako ishranu vojske, ranjenika, djece u domovima i cjelokupnog stanovništva. Oni su uz to uspješno provodili poljoprivrednu propagandu kroz partizansku štampu koja je prodirala u sva sela pomažući i na taj način već u ratu preobražaj seoske proizvodnje.

Razvitak fondova pri narodnooslobodilačkim odborima

Nastanak narodnooslobodilačkih fondova vezan je uz pojavu prvih narodnooslobodilačkih odbora. Njihove preteče su organizacije narodne pomoći koje su nastale još prije rata na inicijativu KP Jugoslavije sa zadatkom sakupljanja pomoći žrtvama terora.

U Okružnici broj 3 i 4 CK KPH iz 1941. godine kaže se da se unutar narodnooslobodilačkih odbora formiraju fondovi u koje će narod za potrebe NOP-a davati pomoć u hrani, odjeći, novcu itd. U okružnici broj 4 predviđa se i rekvizicija »od imućnih pojedinaca« i konfiskacija imovine narodnih neprijatelja.[818]

Na Kordunu, u Ostrožinskom pravilniku kirinsko—sjeničarskog kotara (Vrginmost) od 14. decembra 1941, piše: »apsolutna većina od naroda izabranih odbornika Nacionalnooslobodilačkog fronta« po uputstvima Okružnice CK KPH broj 3 donijela je odluku da svaki odbor formira fond

817 »2. Šljive i voće
Sadrže u sebi mnogo zdravih i hranjivih sastojina koje mogu nadomjestiti začine, a na začinima ove godine oskudijevamo. Zato se treba već danas zamisliti kako ćema voće što bolje iskoristiti. U tom pogledu će uskoro izaći potanje upute. Pozivaju se NO odbori da već sada a najkasnije do 15. VIII o. g. podnesu izvještaj na ova pitanja:
a) Kakav je ovogodišnji rod voća na terenu pojedinog kotara i općine?
b) Koje su vrste voća podesne sa sušenje, a koje za pečenje pekmeza?
c) Koliko ima rakijskih kotlova: 1. ispravnih, 2. neispravnih a dadu se popraviti, 3. koliko nepopravljivih?
d) Koliko ima kotlova podesnih za pečenje pekmeza? Koliko od toga bakrenih, lijevanih, željeznih, limenih, pocinčanih?
e) Koliko ima sušionica za voće? Koliko pojedina sušionica može primiti odjedanput na sušenje (ili površina sviju lijesa). Za preradu voća moramo se pripremiti daleko bolje nego što smo se pripremili za vršidbu. Neka zato ne bude nijednog NOO-a koji ne bi udovoljio ovom pozivu do 15. VIII. Korisno će biti ako se navedu i druge posude podesne za pečenje pekmeza (veće kozice i si.)« AVII, kut. 1612, br. reg. 12/26.

818 Zb. NOR, tom V, knj. 2, str. 112.

Narođno-oslobodilačkog fronta. Stavovi o pitanju ishrane na temelju pomenute Okružnice CK KPH u ovom Pravilniku se razrađuju i preciziraju ovako: »1.) Radi prehrane stanovnika određuje se kontrola nad suviškom hrane, da se ne ukrije ili ne proda izvan našeg teritorija, naročito ne fašistima. 2.) Višak hrane koji se ustanovi kod bogatijih morat će se prinudno prodati siromašnima po određenoj cijeni. 3.) Najsiromašniji dobit će potporu iz fonda narodnoslobodilačkog fronta«.[819]

Odbornici u Ostrožinu, 14. decembra 1941. godine, u zadacima narodnooslobodilačkih odbora navode da će svaki odbor imati fond narodnooslobodilačkog fronta i da će se u njega skupljati hrana, odjeća i novac od naroda, »od partizana, zaplijenjene neprijateljske imovine, te globe ubrane po odluci odbora«.[820] Sredstva koja su prikupljena u NOF, bila su namijenjena za pomoć postradalom stanovništvu i partizanskim jedinicama, a trošila su se uglavnom tokom rata za snabdijevanje vojske. O tome svjedoči i izvještaj Okružnog komiteta KPH za Karlovac u kome se iznosi da su općinski i kotarski narodnooslobodilački odbori đz svojih sredstava davali za vojsku 90% a za svoje potrebe su ostavljali samo 10%. Već krajem 1941. kod svih seoskih, općinskih i kotarskih narodnooslobodilačkih odbora Korduna, Banije i Like postojali su narodnooslobodilački fondovi. Njima su rukovodili zaduženi odbornici, koji su ujedno vršili dužnost i blagajnika narodnooslobodilačkog odbora.

Do donošenja općih propisa, općinski i kotarski narodnoslobodilački odbori su uz pomoć okružnih komiteta KPH sami regulirali način rada narodnooslobodilačkih fondova. Jačanjem mreže narodnooslobodilačkih odbora dolazi i do sve veće raznovrsnosti njihovih prihoda i rashoda te fondovi postepeno preuzimaju ulogu budućih budžeta odbora.

U februaru 1942. Vrhovni štab je donio dva dokumenta u kojima se govori o zadacima narodnooslobodilačkih odbora, a koja su poznata pod imenom »Fočanski propisi«. To su: »Zadaci i ustrojstvo Narodnooslobodilačkih odbora« i »Obavještenja i uputstva za rad narodnooslobodilačkih odbora u oslobođenim krajevima«. Ovim propisima sumirana su iskustva u dotadašnjem radu narodnooslobodilačkih odbora i data osnovna načela za organizaciju i njihov rad u budućnosti.

Ovim dokumentima oslobođeni teritorij dobio je jedinstvene norme za daljnji rad narodnooslobodilačkih odbora i za formiranje novih. Ovi propisi mijenjaju i fizionomiju fondova narodnooslobodilačkih odbora dajući im opsežnije i šire zadatke. Oni »»prerastaju u opće materijalne organe narodnooslobodilačkih odbora, u koje pored ostalog ulaze i sredstva za vlastito funkcioniranje narodnooslobodilačkih odbora«.[821]

Prema navedenim propisima prihodi fonda se prikupljaju iz ovih izvora:

— darova (u novcu i stvarima)
— rekvizicija ili zapljene

819 Vidi dok. br. 7, str. 354.
820 Isto.
821 Leo Geršković, Dokumenti o razvoju narodne vlasti, Bgd, 1948, str. 31—37.

— konfiskacije
— kupovine i
— stvari i novca koje narodnooslobodilački odbor prikupi na druge načine.

Rashodi iz NOF-a išli su za potrebe narodnooslobodilačke vojske, siromašnih, porodica partizana i palih boraca, izbjeglica, ranjenika i svih onih kojima su popaljene kuće i gospodarske zgrade. Prema »Obavještenjima i uputstvima za rad narodnooslobodilačkih odbora u oslobođenim krajevima«, općinski narodnooslobodilački odbori su imali pravo da 30% prihoda zadrže za potrebe u svojoj općini, a 70% su bili obavezni slati u fond kotarskog narodnooslobodilačkog odbora. O svim izdacima iz Fonda odlučivao je općinski narodnooslobodilački odbor te bez njegove odluke blagajnik, zadužen za rad u Fondu, nije mogao na svoju ruku nikome ništa izdavati. Seoski i općinski narodnooslobodilački odbori bili su obavezni svakog mjeseca slati detaljne izvještaje o prihodima svojih fondova nadležnom kotarskom narodnooslobodilačkom odboru.

Kako su izvori prihoda narodnooslobodilačkih fondova vremenom postajali sve raznovrsniji, a rashodi sve veći, to je zahtijevalo da narodnooslobodilački odbori prema potrebama podešavaju način njihovog rada. Tako se u septembru 1942. u »Naredbi Vrhovnog štaba o izborima za narodnooslobodilačke odbore« ponovno iznose načela za rad NOF-a i upućuje se na njihovo formiranje i kod okružnih narodnooslobodilačkih odbora. Na osnovu ove naredbe i »Fočanskih propisa« ZAVNOH je 14. juna 1943. donio svoj Poslovnik o radu NOO-a. U njemu se precizira raspodjela prihoda između općinskih, kotarskih i okružnih narodnooslobodilačkih odbora i to tako da općinski narodnooslobodilački odbori imaju pravo zadržavati za sebe od ukupnih prihoda 30%, a 70% bili su obavezni predati kotarskom narodnooslobodilačkom odboru, koji je od tog iznosa imao pravo da raspolaže s 50% a ostalih 50% bio je dužan staviti na raspolaganje nadležnom okružnom narodnooslobodilačkom odboru.

Osim prihoda koji su spomenuti u »Fočanskim propisima«, u NOF-e 1943. pritiču prihodi i od rada pilana, mlinova, prodaje drveta, vapna, zajmova i drugih raznovrsnih davanja. Povećanjem prihoda uvećavaju se i rashodi. Osim pomoći vojsci i narodu nastali su izdaci za sjetvu, žetvu, za rad pilana, raznovrsnih radionica, mlinova i slično.

Priloge u vidu poklona prikupljali su seoski narodnooslobodilački odbori od prvih dana ustanka pa do oslobođenja zemlje. Odbornici su obično na sastancima ili javnim skupovima iznašali potrebe i svojim konkretnim primjerima poticali stanovništvo da od svojih prihoda izdvoje što više za potrebe narodnooslobodilačke vojske, bolnica i siromašnog stanovništva.

Pored narodnooslobodilačkih odbora priloge su prikupljale i masovne organizacije AFZ-a i USAOJ-a. Sakupljeni prilozi davani su NOF-u ili direktno partizanskim jedinicama odnosno bolnicama, već prema tome kako je to bilo najpogodnije. Sve ono što su pojedinci ili domaćinstva davali, uvođeno je u spiskove koje su seoski narodnooslobodilački odbori

dostavljali višim organima vlasti, a ovi su na osnovu njih poduzimali nove mjere za sveobuhvatniju akciju.[822]

I partizanska štampa je, prema svojim mogućnostima, obavještavala stanovništvo o tome koliko je koje selo prikupilo pomoći za vojsku, ranjenike ili postradalo stanovništvo. U praksi, dobrovoljni prilozi sakupljali su se gotovo svakodnevno ili su se u tu svrhu organizirala jednomjesečna, dvomjesečna ili tromjesečna takmičenja, kako između sela, tako između kotareva i okruga.[823]

Rekvizicija u ovim krajevima gotovo nije provođena, jer je bilo malo onih na oslobođenom području koji su raspolagali viškom namirnica ili stoke. Međutim, tamo gdje je ova mjera sprovođena kao sredstvo ekonomske politike, ona je imala i svoj politički značaj jer narod u njoj nije gledao samo zadovoljenje pravde nego i »suštinu novih društvenih odnosa, u kojima je on pod rukovodsvom Partije bio osnovni nosilac i kreator«.[824]

Postupak konsfikacije tokom NOR-a u ovim krajevima rjeđe je provođen. Ne iz razloga što u njima nije bilo neprijatelja NOB-e, nego zbog toga što su i njihove porodice uglavnom bile siromašne pa im se u većini Slučajeva nije imalo što oduzimati a da im žene i djeca ne ostanu gladni. No i pored toga bilo je slučajeva konfiskacije neprijateljske imovine u tzv. pograničnim krajevima slunjskog i karlovačkog kotara na području Okružnog narodnooslobodilačkog odbora za Kordun, petrinjskog, kostajničkog i glinskog kotara na području Banije te gospićkog, otočačkog brinjskog i gračačkog na području Like.

Postupak za konfiskaciju imovine pokretali su narodnooslobodilački odbori. Općinski narodnooslobodilački odbori, imali su zadatak da uz pomoć seoskih odbora ispitaju svaki pojedini slučaj, naprave popis imovine te preporuče konfiskaciju kotarskom narodnooslobodilačkom odboru, koji je takav prijedlog slao nadležnim vojnim organima. Rješenja o konfiskaciji donosili su organi narodne vlasti ili vojni sudovi. Tako je na osnovu detaljnih podataka narodnooslobodilačkih odbora, Vojni sud banijskog udarnog područja donio odluke o konfiskaciji imovine 52 osobe na području kostajničkog kotara. Ova mjera je primijenjena i na daljih 13 porodica s ovog kotara koje su 12. februara 1945. pobjegle ispred par-

822 Vidi dok. br. 59, 60 i 61, str. 468, 469 i 470.

823 Iz »Banijskih vijesti« br. 78 od 18. IX 1944. godine vidi se da su stanovnici oslobođenih sela Banije samo za vojsku u mjesec dana sakupili ovaj dobrovoljni prilog u hrani. »Kotar Glina: 694 m pšenice, 75 met. ječma, 91 met. graha, 97 met. krumpira, 11 met. zobi, 105 kom svinja, 48 kg masti, 618 met. sijena i 270 000 kuna priloga. Kotar Dvor: 757 met. pšenice, 102 met. graha, 100 met. krumpira, 63 m zobi, 69 kg duhana, 52 kom svinja, 15 telića, 171 kg masti i 4 met. prosa, 9 janjaca i 18 000 kuna priloga. Kotar Kostajnica: 537 met. pšenice, 10 met. kukuruza, 17 met. ječma, 4 m raži, 155 m graha, 329 met. krumpira, 43 met. zobi, 68 kg duhana, 5 svinja, 51 kom junadi, 221 kg masti, 843 kg luka, 281 m sijena i 1 096 950 zajma Narodnog oslobođenja. Kotar Petrinja: 214 m žita, sa pet općina dok ostali podaci nisu sigurni. AIHRPH, Zb. Per, 24/108.

824 Dr Dušan 2ivković, nav. rad, str. 400.

tizana s ustaškom vojskom u uporište Kostajnicu, a imale su po jednog ili dvojicu članova u neprijateljskim redovima. Na području petrinjskog kotara, na osnovu odluke Vojnog suda 4. korpusa NOVJ konfiskacija ličnog dijela imovine izvršena je kod 16 osoba.[825]

Znatnije količine prihoda priticale su u NOF i od ušura koji se ubirao u mlinovima. U cilju što boljeg snabdijevanja vojske i stanovništva kruhom, narodnooslobodilački odbori su pod svoju kontrolu stavili i mlinove na poluoslobođenom području. Svi vlasnici mlinova su se pridržavali odluka odbora. Caki oni mlinovi čiji su se vlasnici borili protiv NOP-a, kao i mlinovi koji su bili u vlasništvu organa NDH, stavljeni su pod upravu NOF-a. U takve mlinove narodnoslobodilački odbori su postavili povjerenike da vode evidenciju o količini samljevenog žita, od kojeg se dio obavezno odvajao za potrebe NOV-e i stanovništva na oslobođenom području. U ovim krajevima to su bile vodenice na rijekama i većim potocima. Velik broj njih neprijatelj je popalio tako da su se u organizaciji narodnooslobodilačkih odbora već 1942. godine gradile nove vodenice na pogodnijim mjestima s gledišta veće sigurnosti od neprijateljskih upada. Seoski majstori su sami obrađivali kamen i ostale potrebne dijelove. Mlinovi privatnih vlasnika davali su 6—8% ušura u fondove narodnooslobodilačkih odbora, a mlinovi koji su radili u režiji fondova narodnooslobodilačkih odbora davali su sav ušur u fond narodnooslobodilačkog odbora.[826] 1 u civilnim pilanama bili su povjerenici narodnooslobodilačkog odbora koji su vodili evidenciju rezane građe i na osnovu njene količine ubirali prilog za narodnoslobodilački fond. Na Kordunu se plaćao ujam u iznosu od 4 žaganice po 1 m^3 drveta, a u Lici 6 kuna po žaganici.

Pri određivanju naplate vodilo se računa o tome da li je vlasnik pilane sam osiguravao pogonsko gorivo, radnu snagu, popravke, potrebne dijelove i slično, ili je to vršio narodnooslobodilački odbor. Civilne pilane za vojne potrebe radile su besplatno, a vojne pilane, kada su radile za civilne potrebe, sav ujam ili ušur davale su u korist okružnog NOF-a.[827]

Posebnu stavku prihoda narodnooslobodilačkih fondova predstavljale su kazne koje su izricali narodnooslobodilački odbori. Odluke o njima susrećemo na Kordunu još 1941. godine. U Ostrožinu su odbornici 14. decembra 1941. donijeli odluku da seoski narodnooslobodilački odbori mogu izricati kazne do 500 dinara a općinski do 1000. U većini slučajeva narodnooslobodilački odbori ubirali su ove kazne u naturi. Tako je 4. jula 1943. Kotarski narodnooslobodilački odbor Glina »kaznio Milku Bralić da dade 3 vreće kukuruza za domaću sirotinju radi toga što je išla na neoslobođena teritorij bez propusnice. Kukuruze ima predati tome odboru (Općinskom narodnooslobodilačkom odboru Glinski Trtnik — opaska autora)

825 Izvještaj ONO za Baniju od 3. maja 1945. upućen Predsjedništvu ZAVNOH-a — Povjereništvu unutrašnjih poslova, HAK, f. ONOO za Baniju, 5/710.

826 Vidi dok. br. 62, str. 471.

827 HAK, Uputstvo Inicijativnog odbora ZAVNOH-a od 4. juna 1943, kut. 1.

u roku od 8 dana o čemu povedite računa da vam kukuruze preda, te ih podijelite onima kojima je najpotrebnije.«[828]

Obično se kažnjavalo za počinjene poljske štete, neovlaštenu sječu drva, šverc i slično.

Izgradnja zemunica za zaštitu živežnih namirnica, ranjenika i naroda na oslobođenom području

Izgradnja zemunica u ovim krajevima stara je koliko i Vojna krajina. Do razvojačenja gotovo da i nije bilo kuće koja nije imala tajnog skloništa za čuvanje hrane ili drugih predmeta od turskih upada ili pljački. Takve zemunice građene su i 1908. i 1914. godine kada su austrijski žandari oduzimali i uništavali sve one predmete na kojima su se nalazili srpski nacionalni amblemi, kao što su bili vuneni pokrivači i vrlo skupocjena odjeća, jer je izrada takvih predmeta bila tretirana kao »veleizdaja«. Slične zemunice grade se širom Korduna, Banije i Like već dolaskom i ustaške vlasti. U prvim ustaničkim danima one su uglavnom građene u stajama, sjenicima, kućama ili u njihovoj neposrednoj blizini. Svako domaćinstvo gradilo je zemunice za sebe i svoje potrebe.

Rađene su tako da bi se u kući ili staji u zemlji iskopale, već prema namjeni, dublje rupe širine 1 i pol i dužine 3 do 4 metra. Iskopane rupe bi se oblagale daskama, a zatim se u njih spremalo žito, krumpir, odjevni predmeti i slično. Iznad otvora zemunice postavljene su daske a preko njih kamenje koje bi se poravnalo zemljom. Otvori u zemunice bili su tako pažljivo maskirani da su za njih znali samo članovi domaćinstva. Pored ovih individualnih zemunica, partijske organizacije i narodnooslobodilački odbori su organizirali izgradnju zemunica van sela, u cilju veće sigurnosti. U 1942. godini izgrađivane su zemunice i za potrebe vojske.

Individualne zemunice osiguravali su sami seljaci, kolektivne pri narodnooslobodilačkim odborima seoske straže, a pri komandama područja i komandama mjesta vojska. Pored ovih, bilo je mnogo centralnih zemunica—vojnih skladišta koja su se nalazila u raznim predjelima Petrove gore, Kamenskog, Bjelih potoka i Šamarice.

Zemunice su građene obično na nagnutom zemljištu ili na ravnom i dobro maskiranom prostoru.

Iskustva u izgradnji zemunica prenosila su se od seljaka do seljaka, i od odreda do odreda. Inicijativu za njihovu gradnju davale su partijske organizacije, partizanske jedinice i narodnooslobodilački odbori. One su se ponegdje gradile i bez direktiva, kao plod davnog iskustva i nužde. Zemunice koje su građene za smještaj hrane, robe ili ranjenika, bile su veoma dobro maskirane, posebno one za ranjenike u bolnicama Petrove gore, Kamenskog, Bjelih potoka i Samarice. Zahvaljujući odanosti stanovništva NOP-u i načinu maskiran ja zemunica, gotovo ni jedna zemu-

828 HAK, f. KNOO Glina, 1/19.

nica za ranjenike u ovim krajevima tokom rata nije otkrivena niti ranjenik u njoj nastradao.

Gak su u zimsko vrijeme i ventilacioni otvori, koji su se sastojali iz jedne cijevi pružene iz zemunice pokraj drveta ili kamena, bili tako dobro maskiram, da ih je mogao uočiti i otkriti jedino čovjek koji ih je *i* gradio. U izgradnji zemunica, te zaštiti hrane, ranjenih boraca i stanovništva u oslobođenim krajevima zajednički učestvuju već u prvoj ratnoj zimi 1941/42. godine partijske organizacije, partizanski odredi, narodnooslobodilački odbori, organizacije AFZ-a i omladine. Čitava organizacija spremanja hrane i izgradnje zemunica išla je preko narodnooslobodilačkih odbora, mada su seljaci u većini sela na oslobođenom ili poluoslobođenom području prvih ustaničkih dana i samoinicijativno izgrađivali zemunice na raznim mjestima za zaštitu hrane, robe ili porodice.

U sačuvanim ratnim dnevnicima pojedinih boraca ima podataka o tome kako su partizani učestvovali zajedno sa civilnim stanovništvom u izgradnji zemunica i zaštiti ljudi, žita, ranjenika i slično. »Od 10. do 25. XI 1941. godine u Petrovoj gori rade partizani na spremanju zemunica. Iskopali veliku zemunicu za magazin hrane. Uspjeli da u magazin spremimo hrane toliko da je za našu četu dovoljno do nove žetve«[829] Sekretar KKKPH Korenice u izvještaju od 1. oktobra 1941. piše Štabu gerilskih odreda za Korenicu i okolinu. »Ljudima je naređivano da skrivaju žito i da se još u toku današnjeg dana pređe na gradnju zemunica«.[830]

Pored toga što su odbornici obilazili kuće u svom selu i upućivali ukućane kako i na koji način treba sklanjati žito i hranu u zemunice, narodnooslobodilački odbori su izdavali i niz uputstava na osnovu kojih su domaćinstva pored već stečenih iskustava izgrađivali zemunice. »Osim toga, narodnooslobodilački odbor je morao popularisati izgradnju zemunica. Sreski narodnooslobodilački odbor je odredio svim seoskim narodnooslobodilačkim odborima da moraju svaki u svom selu iskopati jednu zemunicu za uzor, kako su ovi učinili. Osamdeset posto seljaka ovog kraja imalo je spremne zemunice, ali one se još uvijek i dalje kopaju«.[831]

U izgradnji zemunica za žito, ranjenike i ljude te trapove za krumpir, korabu, repu i drugo povrće učestvovali su pored narodnooslobodilačkih odbora i druge masovne organizacije NOP-a i partizanske jedinice. U izvršavanju ovih zadataka bila su angažirana sva sredstva informiranja: leci, partizanska štampa, politički zborovi, sastanci i konferencije. Partijska rukovodstva, štabovi partizanskih jedinica i organi narodne vlasti davali su precizna i konkretna uputstva za organizaciju radova pri izgradnji zemunica raznih namjena. Tako je i »Narodni borac«, u broju od 29. oktobra 1942, pozvao stanovništvo Korduna da što prije obere i spremi u zemunice kukuruz a u trapove krumpir, koji je posebno dobro

829 Ratni dnevnik komandira 1. čete I kordunaškog partizanskog bataljona Ignjatije Periča.

830 AIHRPH, NOV, 26 — 3543.

831 Izvještaj KK KPH Vrginmost upućen 24. jula 1942. OK KPH za Karlovac, HAK, f. OK KPH za Karlovac, 2/543.

rodio te godine, te da ga dobro maskira kako ga neprijatelj u slučaju prodora ne bi pronašao i opljačkao. Okružni komiteti KPH izdali su više proglasa i letaka u kojima su pozivali narod da kopa zemunice i da u njih sprema hranu kako bi se sačuvala od okupatora. Tako u svom letku od oktobra 1942. Okružni komitet KPH za Karlovac kaže: »Ni jedno zrno žita, ni jedan klip kukuruza, ni jedan krompir ne smije doći u ruke okupatora i njegovih plaćenika... Spremite i spasite žito i ostale živežne namirnice za sebe i svoju narodnooslobodilačku vojsku«.[832]

Pored brige narodnooslobodilačkih odbora za izgradnju zemunica i spremanja hrane za vojsku i pozadinu, oni su se starali i o tome da se namirnice ne odnose na prodaju u neprijateljska uporišta. Već od prvih dana svoga postojanja objašnjavali su značaj bojkota neprijateljskih tržišta. To je uz izgradnju zemunica bila stalna briga narodnooslobodilačkih odbora do kraja rata. »U dosadašnjoj borbi za oslobođenje narod je mnogo štete pretrpio od pljačke neprijatelja kao i kvarenja žita od vlage. Da se to ne ponovi stavlja se u dužnost narodnooslobodilačkim odborima da svaki prema svojim terenskim prilikama odredi kako se ima u pojedinom kraju napraviti zemunice sigurne od neprijatelja i vlage. Praksa je pokazala da se uz malo više truda mogu izgraditi i te kako sigurna spremišta koja se ne mogu niti pronaći, niti može žito stradati od vlage.

Sa izgradnjom zemunica treba odmah otpočeti tako da budu gotove prije žetve. Ukoliko sami ne pronađete siguran način za izgradnju biće korisno da se član kotarskog ili općinskog narodnoslobodilačkog odbora uputi do Komisije za narodnooslobodilačke odbore radi savjetovanja.«[833]

Narodnooslobodilački odbori su već u ovo vrijeme u oslobođenim krajevima, pored niza zadataka, bili spremni da obavljaju poslove koji su mijenjali dotadašnje navike u selima i prilagođavali ih novim uslovima što je zahtijevala revolucija.

Uz uputstva i pomoć za izgradnju zemunica i skloništa, narodnooslobodilački odbori već krajem 1941. i početkom 1942. godine daju seljacima i detaljna uputstva za izgradnju popaljenih kuća. Oni upozoravaju stanovništvo da grade kuće koje će biti što više ukopane u zemlju i na taj način što više sakrivene od neprijatelja. »Najpraktičniji oblik skloništa zemunica sa oblićima i pleterima okolo, a krov od zemlje i granja«.[834]

Kako je gotovo sve muško stanovništvo u ovim krajevima već u prvoj polovini 1942. bilo u sastavu partizanskih jedinica, većinu i ovih poslova oko izgradnje zemunica izvršavale su organizacije AFZ-a, omladine i pionira. Zene i omladinke su sjekle drva, prevozile građu, pokrivale krovove, kopale zemunice, a ponegdje su čak same zidale i kućice, ako bi došle do cigle. Narodnooslobodilački odbori su organizirali po selima i

832 HAK, f. OK KPH za Karlovac, kut. 2.

833 Pismo Komisije za rad s narodnooslobodilačkim odborima pri Štabu Grupe kordunaških NOP odreda upućeno svim narodnooslobodilačkim odborima Korduna 3. jula 1942. HAK, f. ONOO za Kordun, kut. 5.

834 Katna skrovišta — bajte izgledale su upravo takve s tim što je iznad krova na kojem je bila zemlja, obično bila zasijana trava ili neka od žitarica kako bi bila što manje upadljiva i što teže otkrivena od neprijatelja.

Smrt fašizmu - Sloboda narodu!

LIČKI VJESNIK

GODINA I.
28.oktobra 1944.
BROJ 22.

GLASILO JEDINSTVENE NARODNO-OSLOBODILAČKE FRONTE LIKE

Naš je Beograd

Mačevima brđanci kroz Đunaćku
popalenu Dalju prokijelali se vijest,
da su danje slavom ovjenčane vojske – vojska maršala Staljina i vojska maršala Tita – 20.o.m.oslobodile od švapskih nasilnika i domaćih izroda, glavni grad naše domovine, đunački i dinjeti BEOGRAD.

Ličani su oduševljeno pozdravili ovu najvećnju pobjedu naroda Jugoslavije, ponosni što je u ovom slavljeničkom poredu sinova đunačke Srbije, Crne Gore, Bosne, Dalmacije, Zagorja učestvovala i naša rođena Lička Pljeskavica, ponos naše krune Like, ponos cijele Jugoslavije. Lika se oslobođena od vatara, a u selima naroda na zborova naše pozdravna pisma đunačkim oslobodiocima Beograda.

Danas slobodnim ulicama Beograda ponosno marširaju Titovi i Staljinovi đunaci, a nadoslobodnim gradom davje se neokaljana srpska zastava, uz zastavu nove Jugoslavije ukrašenu crvenom petokrakom zvijezdom. Nije ovo jedini slučaj da velika slavenska majka šalje vojsku da od nasilnika odbrani svoju djecu-Južne Slavene. Zajednička borba jedinica Crvene armije i NOV u Beogradu i oslobođenim krajevima još je više učvrstila bratstvo naroda SSSR-a i nove Jugoslavije. Oslobođenje glavnog grada Jugoslavije napojilo je borce planine i fronte novom snagom za konačno potucanje fašističkih zvijeri na Balkanu. Nijedno švapsko pseto neće izmijeći svoju razbojničku kušku iz zemlje Jugovića, Obilića, Gubca i najdražeh sinova južno-slavenskih naroda đuđenog Tita.

Historijska bitka još je značajnija kad znamo da su se narodi Jugoslavije oslobodili starih protunarodnih vlasti, koje su do zadnjeg trpile narodnu snagu za svoje špekulantske probitke. I Ličani pamte robovsko iskorištavanje njihove radne snage na beogradskim građevinama. Neće Beograd više biti grobnica radnika, rasadnik nacionalne mržnje među narodima, nego simbol sloge, ljubavi i bratstva. On će biti sjedište narodne vlade i đuđenog Tita, koji su pokazali svim narodima kako se iskreno i požrtvovno bori za narodnu budućnost.

Srbija je izabrala pravi put, na javno prihvatila oružje i pokazala cijelom svijetu da nije Nedićeva, Dražina i četnička, nego da je slobodarska i Titova. Uskoro će se sastati najbolji sinovi Srbije na svom prvom zasjedanju gdje će se učvrstiti đitfašistično bratstvo za Srbiju. To će biti težak udarac svim mračnjacima, koji su mislili da će Srbija biti njihova. Propale su nade izdajstva četničkih vođovića, raspopa Đujića, Đremića, Đabučara, Gavre Stanojevića i ostalih, da će u Srbiji naći sklonište za svoje razbojničke glavešine. Za njih je tijesna Srbija, za njih je tijesna Jugoslavija, za njih nema mjesta na svijetu, za njih nema mjesta na zemlji nego samo pod zemljom. Oni znajući, da će ih stići narodna kazna zavode strahovit teror nad narodom sa ciljem da ga što više povedu sa sobom u propast. Neka drhte ustaški i četnički koljači u Gospiću, Gračacu, Otočcu i ostalim švapskim garnizonima, jer će ih narod nemilosrdno kazniti za njihova krvava djela. Posljednje je vrijeme, da oni, koji ne će da vežu svoju sudbinu uz kolače napuštaju redove neprijatelja.

Uskoro će narodi Jugoslavije osjetiti sve blagodati slobode, koju su kovali više od tri godine u krvavim i teškim borbama.

Đuka Babić
član O.O. JNOF-e za Liku

općinama grupe žena i omladinki koje su bile razvrstane u desetine, vodove, petorke ili trojke za izgradnju zemunica, skloništa ili bajti, kako ih još i danas nazivamo.
Razvojem narodnooslobodilačkih odbora povećao se i opseg njihovih zadataka koji su ulazili u sve oblasti ljudske djelatnosti.

Organizacija trgovine

Narodnooslobodilački odbori su već od početka svog postojanja vodili brigu i o snabdijevanju poljoprivrednim i industrijskim proizvodima, kako vojske tako i naroda na oslobođenom području. »Dosadašnje vlasti nisu vodile brigu o narodnim poslovima i potrebama. Tokom NOB-e stvorena je nova narodna vlast. Narodnooslobodilački odbori kao narodna vlast moraju voditi računa o svim narodnim potrebama i u pravo vrijeme«, kaže se u uvodu Okružnice broj 4 Centralnog komiteta KPH od 6. decembra 1941. godine u kojoj se određuju zadaci narodnooslobodilačkim odborima iz oblasti privrede. U Okružnici se posebno potcrtava da narodnooslobodilački odbori treba da »vode strogi nadzor nad trgovinom i sprečavaju izvoz hrane, stoke, drva itd. sa svog područja« i da »svim sredstvima sprečavaju da se okupatori i njihove sluge bilo čime opskrbljuju sa oslobođenog teritorija«.[835]

Kako su već u prvim danima ustanka oslobođeni krajevi bili odvojeni od neoslobođenih, u kojima se moglo kupiti određenih živežnih namirnica i industrijske robe, narodnooslobodilački odbori su morali već tada pokrenuti i pitanje organizacije trgovine na oslobođenom području. Oni su uz pomoć partijskih organizacija i partijskih jedinica već 1941. rješavali pitanja zabrane šverca na oslobođenom području, bojkota tržišta u okupiranim mjestima, kontrolu cijena, razmjenu i način plaćanja robe. U pogledu bojkotiranja tržišta prvih mjeseci NOB-e ovaj su posao vršile partizanske jedinice, jer su i pojave probijanja politike bojkotiranja tržišta bile masovnije. Ni svijest seljaka još tada nije bila na tom stupnju da bi u tome ukazivala veću pomoć narodnooslobodilačkim odborima. To se vidi, npr. i iz obavijesti koju je odred »Kalebovac« uputio u Krbavicu 15. septembra 1941. Štabu gerilskih odreda za srez Korenicu i okolinu, u kojoj se kaže da neki mještani trguju stokom i živežnim namirnicama što šteti NOP-u.

Komandir odreda moli Štab da izda naređenje kojim će se zabraniti kupovanje stoke i živežnih namirnica u selima bez dozvole nadležnog komandira odreda. »Dok god se ovaj nevaljali posao ne spreči, mi nismo u stanju, da sa našim pokretom pođemo boljoj budućnosti, jer danas nije vreme za trgovanje i obogaćivanje kako to neki zamišljaju nego je danas vreme za borbu zbog oslobođenja«.[836]

835 Zb. NOR, tora V, knj. 2, str. 11.
836 HAK, kut. 2.

Kako se primijetilo da i u nekim drugim selima ima pojedinaca koji su počeli trgovinom zarađivati na uštrb NOB-e, Štab gerilskih odreda za srez Korenicu i okolinu je 21. oktobra 1941. izdao naređenje u kojem, pored ostalog, piše: »Naređujemo: da svaki komandir pojedinog sela opomene sve one, koji su prekršili našu naredbu i bave se nedozvoljenom trgovinom žita, blaga i ostalih živežnih namirnica, nanoseći tim radom štetu našem življu, a pomažući istovremeno našeg neprijatelja. Ko i pored ove opomene odmah ne prestane sa ovim štetnim radom, komandir sela mora sa svojim odredom da mu sve stvari zapljeni i preda ih narodnom odboru za prehranu. Ukoliko takav odbor ne postoji u kome selu, hitno zatražiti uputstvo ovoga Štaba za potrebnu uputu, kako će se postupati sa plijenom. Ukoliko je komandir nemoćan da u svom selu spriječi ovu štetnu rabotu, neka odmah dostavi spisak svih onih iz sela koji se bave nedozvoljenim radom, a mi ćemo već odrediti potrebno«.[837]

Bilo je pojedinaca koja su nastojali iskoristiti svoje prijateljske, rodbinske i druge veze s ljudima iz neoslobođenog područja iz kojeg su na razne načine dopremali sol, šećer, duhan i industrijsku robu te je skupo mijenjali za poljoprivredne proizvode ili prodavali za novac. Isto tako nestašicu industrijske robe na oslobođenom području htjeli su iskoristiti šverceri iz okupiranih gradova. Narodnooslobodilački odbori su otkrivali i kažnjavali ovakve »trgovce« uz pomoć organizacija AFŽ-a, vojske i omladine tokom čitavog rata. Krivci su izvođeni pred narodni sud, a roba im je redovito oduzimana.

Koliko je ekonomski bojkot okupatora bio značajan, govore i mnogi leci, proglasi, naređenja i pisma partijskog i vojnog rukovodstva i narodnooslobodilačkih odbora kojima se stalno opominje i poziva stanovništvo da sudjeluje u ekonomskom bojkotu. U tom smislu je operativno rukovodstvo CK KPH, u svom Uputstvu partijskim i vojnim rukovodiocima 11. novembra 1941. pored ostalog pod tačkom 11. pisalo: »Ni zrna žita fašističkim okupatorima, to je parola koju je istakla naša Partija od prvog dana podmuklog i razbojničkog napada fašističkih grabežljivaca neslavno na Sovjetski Savez. Nažalost u mnogim našim krajevima nije se dosljedno provodilo u život, čak ni tamo gdje su dosta jaki partizanski odredi. Nesrazmjerno odlučnije treba postupiti nego što se postupilo. Provoditi treba sistematski bojkot svih pijaca, naročito tamo gdje logoruju fašističke horde. U tom pogledu nužno je razviti živu političku propagandu kod seoskih masa. Narodnooslobodilački odbori uz pomoć partizana dužni su da rješavaju problem ishrane pučanstva. Svaka samovoljna trgovina (seoski špekulanti) je pljačka naroda i ide u prilog okupatorima. Ona se mora suzbiti, a krivce izvesti pred Narodni sud«.[838]

837 AIHRPH, NOV — 26/3556.
838 Dr Đorđe Kosanović, nav. rad, str. 28.

Znajući da se šverc ne može tako lako spriječiti samo kaznama, narodnooslobodilački odbori su organizirali trgovinu unutar oslobođenih sela i između sela i okupiranih mjesta, uz posebne dozvole, stavivši je pod svoju kontrolu.

»1. Zabranjuje se svako odlaženje, po makar bilo kakvom poslu svima sa oslobođenog teritorija na neprijateljski neoslobođeni.

2. Upozoravamo da nikome neće važiti ispričavanje i svakog onog, koga se uhvati bez dozvole ili propisane propusnice izdane po komandi banijskog područja, da ovakova lica imadu pravo sve naše partizanske straže hapsiti i predati najbližoj partizanskoj komandi«.[839]

Od početka 1942. pa do kraja rata organizaciju trgovine provode isključivo narodnooslobodilački odbori koji preko svojih straža sprečavaju nedozvoljenu trgovinu, a u težim slučajevima pomažu im komande mjesta i komande područja sa svojim jedinicama.

Propusnice civilnom stanovništvu za kretanje po oslobođenoj teritoriji izdavali su vodnici partizanskih straža più općinskim narodnooslobodilačkim odborima.[840]

Narodnooslobodilački odbori su organizirali sajmove na oslobođenom području. Odbornici u Ostrožinu zaključili su već u decembru 1941. da se sajmovi u općini Sjeničak održavaju subotom, a u općini Kirin srijedom. Interesantno je da se u Ostrožinskom pravilniku kao osnov u trgovini uzima razmjena dobara putem međusobne trampe, a novac se isključuje kao platežno sredstvo s neoslobođenim područjem. »Dozvoljava se izvoz izvan granica ovog sreza samo u zamjenu za robu, a ne za novac, da se spriječi podupiranje neprijatelja«.[841]

I narodnooslobodilački odbori Like i Banije regulirali su u osnovi trgovinu na baza razmjene robe za robu. I oni su, kao i na Kordunu, za grah, krumpir, kupus ili druge namirnice dobivali u zamjenu preko narodnooslobodilačkih odbora Gorskog kotara, Hrvatskog primorja i Dalmacije — sol, petrolej, duhan, tekstil i drugu industrijsku robu. No narodnooslobodilački odbori Like u Pravilniku o radu narodnooslobodilačkih odbora na području okruga Krbava, od 21. marta 1942. godine, pominju pored razmjene robe za robu kao punovažno platežno sredstvo kune i dinare.[842] Kotarski narodnooslobodilački odbor Brinje je zajedno sa seoskim narodnooslobodilačkim odborima odredio 22. februara 1942. cijene živežnim namirnicama i drugim artiklima, po kojima se na čitavom oslobođenom području kotara moglo pored razmjene robe za robu kupovati i za dinare.[843]

Kako su u pojedinim mjestima zbog sve veće potražnje raznih artikala cijene bivale sve veće, seoski, općinski pa i kotarski odbori, slično brinjskom, plafonirali su cijene pojedine robe. Tako su u Ostrožinu odbornici

839 Vidi dok. br. 63, str. 472.
840 Uputstvo Kotarskog narodnooslobodilačkog odbora Slunj od 4. XII 1942. HAK, kut. 2.
841 Vidi dok. br. 7, str. 354.
842 Vidi dok. br. 11, str. 364.
843 Vidi dok. br. 64, str. 474.

još decembra 1941. godine donijeli odluku da cijena kukuruza ne smije biti veća od 300 dinara za vagan, pšenici 500, grahu 400, krumpiru 100 i jaju 2,50 dinara po komadu.[844]

Međutim, gotovo čitavo vrijeme NOR-a u ovim krajevima bila je na snazi naturalna trgovina — razmjena robe za robu. I određene količine soli, koje su nabavljene preko Ekonomskog odjela ZAVNOH-a, dijelili su narodnooslobodilački odbori obično na dva načina. Onima koji nisu imali čime platiti, davalo se besplatno, a oni koji su imali živežnih namirnica, davali u u zamjenu za kilogram soli — kilogram žita ili 3 kg kukuruza, 1 do 2 kg graha a za kilogram masti moglo se dobiti 5—6 kg soli.[845]

Reguliranje trgovine na oslobođenom području i mjere koje su poduzimali narodnooslobodilački odbori da se živežne namirnice ne odnose s oslobođenog teritorija, brzo su osjetile neprijateljske posade u okupiranim mjestima i gradovima. Tako šef Župske redarstvene oblasti u Karlovcu, pored drugih podataka u svojim izvještajima koje je u zimi 1941/42. godinu slao Zapovjedništvu ustaške redarstvene službe u Zagrebu, obavještava i o nestašici namirnica i drveta, te o naglim skokovima cijena tim artiklima u Karlovcu. U izvještaju od 21. januara 1942, pored ostalog, navodi tome i uzroke. »To povišenje cijena živežnim namirnicama imade svoj uzrok i u prilikama koje vladaju na Kordunu. Naime, odkada je započelo djelovanje komunista na Kordunu, zabranjivali su oni u isto vrijeme i dovoženje živežnih namirnica u Karlovac, a gorivo drvo uopće ove zime iz Korduna nije u Karlovac stizalo, dok je prijašnjih godina Karlovac bio uglavnom obskrbljen s gorivom baš iz vojničkog kotara.«[846]

Sirenje oslobođenog područja i svakodnevno jačanje NOP-a omogućavalo je narodnooslobodilačkim odborima sve uspješnije razvijanje razmjene robe i uopće trgovine na sajmovima, koji su se formirali u ovim krajevima već od početka 1942.

Najpoznatiji i najmasovniji sajmovi bili su tokom NOR-a na Kordunu u Veljunu i Vojniću, na Baniji u Glini, Komogovini i Rujevcu, u Lici u Krbavici, Otočcu, Brinju i Perušiću. Sajamska trgovina bila je najraširениji oblik razmjene i pored toga što se ista odvijala i preko komisija narodnooslobodilačkih odbora, ovlaštenih sitnih trgovina i zadruga. Trgovina je bila najživlja na veljunskom sajmu. Na ovaj sajam je, pored stoke 1 poljoprivrednih proizvoda, dolazila i industrijska roba. Tu se znalo okupiti i više od 1200 ljudi. Kao i na drugim sajmovima tako je i na ovom bio nepovoljan odnos cijene poljoprivrednih proizvoda prema cijeni industrijske robe koja je bila u nestašici. To najbolje ilustrira primjer da se »dobra krava prodavala za 5 000 kuna, a loše cipele su stajale čak i 2 500 kuna.«[847]

844 Vidi dok. br. 7, str. 354.

845 HAK, f. ONOO za Baniju, 1/115.

846 HAK, kut. 5.

847 Izvještaj s okružnog partijskog savjetovanja OK KPH za Karlovac od 3. IV 1942. HAK, kut. 2.

Formiranjem zadruga d osnivanjem komisija za razmjenu robe pri narodnooslobodilačkim odborima, znatno su suzbijeni šverc i špekulacija a siromašnom stanovnštvu je omogućeno da pod povoljnijim uslovima dođe do robe koja mu je bila najpotrebnija. Komisije, formirane pri narodnooslobodilačkim odborima za nabavu soli i drugih nužnih potrepština kao i one koje su kontrolirale cijene na sajmovima, brzo su opravdale svoje postojanje reguliranjem trgovine na oslobođenom području. Sprečavajući šverc one su i na taj način doprinosile većoj afirmaciji narodnooslobodilačkih odbora.

Koliko su narodnooslobodilački odbori gledali na budućnost i koliko je već do kraja 1941. bila jasna perspektiva narodne vlasti u ovim krajevma, vidi se i iz većeg broja sačuvanih dokumenata, koji govore i o brizi narodne vlasti za šume. Šumsko bogatstvo je krajem 1941. godine na oslobođenom području postalo narodna svojina. Zato su već od tada odbori u svom radu posvećivali posebnu pažnju čuvanju šumskog fonda. Odbornici u Ostrožinu već su 14. decembra 1941. u svom Pravilniku pod točkom 11. odredili: »Zabranjuje se uništavanje šuma. Drvo za ogrijev i građu dodjeljuje seoski odbornik sa lugarom besplatno«.[848] Odbornici Narodnooslobodilačkog odbora za okrug Krbavu i u svom Pravilniku od 21. marta 1942. regulirali su pitanje čuvanja šuma i polja. Na osnovu Pravilnika i narodnooslobodilački odbori Like imali su zadužene ljude koji su vodili brigu o čuvanju šuma i bili odgovorni nadležnom narođnooslobođilačkom odboru za njihovo pravilno korištenje. »Čuvari šuma će svakog onoga ko čini bilo kakav kvar u šumi prijaviti narodnooslobodilačkom odboru, koji će takvog štetočinu kazniti primjernom kaznom, a drvo koje je posjekao zapljeniti u korist narodnooslobodilačkog fonda za okrug Krbavu. U ponovljenom slučaju ili da se neko ne bude pokoravao ovim odredbama treba ga predati ovome odboru, koji će krivca predati vojnim vlastima na suđenje.«[849]

U dopisu Komisije za rad s narodnooslobodilačkim odborima pri Štabu Grupe korđunaških partizanskih odreda, upućenog u aprilu 1942. narodnooslobodilačkim odborima Korduna, govori se još detaljnije o ulozi narodnooslobodilačkih odbora u čuvanju šumskog bogatstva i o nužnosti postavljanja određenih lica za čuvare šuma.[850]

Potrebu čuvanja šumskog bogatstva uočili su krajem 1941. i partijske organizacije i narodnooslobodilački odbori Banije. Neodgovorni pojedinci

848 Vidi dok. br. 7, str. 354.

849 Vidi dok. br. 11, str. 364.

850 »V. Nadzor šuma — U imovini naroda šume predstavljaju ogromno bogatstvo. Sačuvati ovo bogatstvo, a s njim pravilno raspolagati prva je i važna briga narodne vlasti. U posljednje vrijeme Komisiji za NOO prijavljeni su mnogi slučajevi haračenja šuma. Da bi se toj nevolji stalo na put i narodu sačuvala šumska imovina, Komisija je odredila nadzor nad šumama. A posao nadgledavanja povjeren je nadzorniku šuma Damjanu Božić, koji će šume nadgledati, određivati potrebne mjere po uputstvima NO vlasti. Za taj posao spomenuti drug trebat će pomoćna lica, a ta će lica predložiti oni općinski i kotarski NO odbori na čijem se teritoriju nalaze rejoni šuma. NOO predložit će pogodna lica o daljnjoj sječi šume, načinu doznake goriva i tvornica izdat će uputstva Komisija za NOO nakon savjetovanja s kotarskim i općinskim NOO-ima«. HAK, kut. 5.

htjeli su i ovdje koristiti ratne neprilike sječom šume i nekontroliranom prodajom u neoslobođene krajeve nastojeći se i na taj način obogatiti. Pojavu nekontrolirane sječe šuma spriječili su narodnooslobodilački odbori organizacijom lugarske službe. Pri gospodarskim komisijama okružnog narodnooslobodilačkog odbora i kotarskih narodnooslobodilačkih odbora zaduženi su pojedini članovi za organizaciju čuvarske lugarske službe u oslobođenim i poluoslobođenim mjestima. Već početkom februara 1943, samo na području kotarskog narodnooslobodilačkog odbora Glina, bila su 23 čovjeka koja su vodila brigu o zaštiti šumskog bogatstva.[851]

Zapravo još sredinom 1942. na oslobođenom području postavljeni su lugari koji su za šume bili odgovorni narodnooslobodilačkim odborima. Oni su određivali plansku sječu šume u pojedinim rajonima i besplatno dodjeljivali 4—8 metara drveta po domaćinstvu. Pri odobravanju sječe drveta za ogrev i potrebe izgradnje ratnih bajti, čuvani šuma vodili su računa o tome da to ne bude hrastovo drvo nego manje vrijedno bukovo, grabovo i si. Uz pomoć narodnooslobodilačkih odbora i vojnih organa vlasti sprečavali su neodobrenu sječu drveta i strogo kažnjavali one koji bi drvo prodavali na neoslobođeno područje.

Rad organa narodne vlasti na zaštiti stočnog fonda

Uz ratarstvo, stočarstvo je kao grana poljoprivrede bila vrlo važno, kako u prehrani partizanskih jedinica i civilnog stanovništva, tako i u snabdijevanju sirovinama radionica obuće i organizaciji saobraćaja na oslobođenom području.

Zato je neprijatelj već od 1941. pored ubijanja nedužnog stanovništva, paljenja kuća i ostalih gospodarskih zgrada, svakodnevno uništavao i stočni fond u ovim krajevima. Velik broj krupne i sitne stoke neprijatelj je odgonio već 1941. i 1942. i koristio za svoju vojsku. Pored pljačkanja stoke neprijatelj je palio i stočnu hranu tako da je nastao i problem ishrane stoke u popaljenim selima. Zato su narodnooslobodilački odbori već od ustaničkih dana vodili brigu i poduzimali odgovarajuće mjere da se stočni fond zaštiti od uništavanja na bilo koji način, kako bi koristio kao značajan faktor u ishrani, saobraćaju i odijevanju vojske i naroda u oslobođenim selima.

Krajem 1941. godine pri narodnooslobodilačkim odborima osnovane su komisije koje su radile na popisu stoke. One su predlagale poduzimanje određenih mjera, prvenstveno onih koje su se odnosile na zaštitu zaprežne stoke — konja i volova, nužno potrebne partizanskoj vojsci za prijevoz ranjenika, municije, hrane kao i stanovništvu pri prevoženju najnužnijih namirnica ili djece i nemoćnih staraca pri bježanju iz svojih sela ispred neprijateljskih naleta.

851 Referat o stanju šuma na području Okružnog NOO za Baniju od 4. II 1943. HAK, f. ONOO za Baniju, l/3a.

Sačuvano je više dokumenata općinskih, kotarskih i okružnih narodno-oslobodilačkih odbora iz 1942. koji govore o zaštiti stočnog fonda u ovim krajevima. Posebno je interesantna Naredba što ju je izdao Okružni narodnooslobodilački odbor za Kordun, u kojoj se tretiraju postupci u organizaciji prehrane i klanja stoke. Iako se ova Naredba odnosila na područje četiri kotarska narodnooslobodilačka odbora na Kordunu, ona je karakteristična za stav narodne vlasti prema stočnom fondu i na području oslobođenih krajeva Banije i Like, te je navodim u cjelosti:

NAREDBA

Na područjima svih općina kotara Vojnić, Veljuna, sjeničarsko-kirinskog imade se obrazovati u svakoj općini komisija za popis i pregled stoke. Komisiju će izabrati Općinski odbor a sastoji se od pet (5) članova od kojih su četiri stalna člana a jedan iz sela gdje se vrši popis i pregled stoke. Pri popisu i pregledu stoke Komisija ima odmah na licu mjesta ustanoviti i odrediti:

1. Stoku koja će se ostavitina dalje uzdržavanje;
2. Stoku koja će se uništiti i skinuti s hrane.

Za daljnje izdržavanje ostavlja se uglavnom tegleća stoka i krave muzare. Broj ovisi o količini raspoložive stočne hrane. Za uništavanje odabire se nesposobna i nekorisna stoka, kao junad, krave jalovice i prestaro blago. Kod ove stoke koja je određena za uništavanje, Komisija će ostaviti vlasniku na volju, da li će tu stoku klati ili će je ustupiti Komisiji na raspolaganje koja bi za ovu stoku putem zamjene nabavljala kukuruz i drugu ljudsku hranu. Ustupljena stoka ostaje kod vlasnika na hrani do onog vremena dok Komisija za zamjenu stoke za ljudsku hranu ne zatraži da joj se dostavi stoka da može izvršiti zamjenu za hranu.

Za ustupljenu stoku Komisiji, vlasniku će se izdati bon i potvrda o vrijednosti koja će biti isplaćena nakon oslobođenja. Zito nabavljeno ovim putem ima se spremiti u zajednčko općinsko spremište odakle će se dijeliti žiteljstvu dotične općine. Prigodom ovoga pregleda dogodit će se slučaj da će se kod nekih žitelja ustanoviti veći brojili sva stoka kao nesposobna, a kod nekih obratno, tj. veći broj ili svastoka sposobna. U takvim slučajevima radi pravednosti i jednakog snošenja tereta ima se izvršiti zamjena bolje stoke za lošiju.

Zamjena će se vršiti na taj način da će se od onih vlasnika čija je stoka dobra i sposobna, prekobrojna stoka oduzeti i dodijeliti onima čija je stoka oduzeta i određena za uništenje, a nesposobna i loša stoka dodijeliti vlasniku bolje stoke.

Sa lošom, nesposobnom stokom, iako je promijenjen vlasnik, ima se postupiti kao i sa onom koja je određena za uništavanje, tj. ima se njenom novom vlasniku ostaviti na volju da li će je klati za svoje vlastite potrebe ili će je ustupiti Komisiji da ona s njom raspolaže kako je naprijed rečeno.

Kod ovakvog zamjenjivanja uzet će se u obzir raspoloživa stočna hrana. Za razliku vrijednosti između loše i bolje stoke, izdat će se vlasniku bolje stoke potvrda o razlici vrijednosti na osnovu koje će se kasnije moći vršiti naplata.

Pri svome radu Komisija će naročito voditi računa i strogo paziti da se ne ostavi nesposobna stoka i stoka koja se neće moći ishraniti.

Ovom radu ima se posvetiti najveća pažnja i za nepravilnosti i propuste najstrože će odgovarati određene Komisije. Sa radom se ima započeti odmah i svaki drugi dan imade se dostaviti izvještaj ovom odboru«.[8'2]

Iz navedene Naredbe vidi se da su komisije za popis i pregled stoke vodile naročitu brigu o kravama muzarama i sposobnoj teglećoj stoci. U nedostatku stočne hrane komisije za zaštitu stočnog fonda pri narodnooslobodilačkim odborima upućivale su stanovništvo na razmjenu bolje stoke za lošiju, koja bi se klala za potrebe vojske i naroda. Narodnooslobodilački odbori vodili su računa ne samo o provedenoj raspodjeli stoke, nego i o raspodjeli stočne hrane. Uz pomoć narodnooslobodilačkih odbora seljaci su međusobno vršili zamjenu stoke za žitarice ili stoke za stočnu hranu. Bilo je slučajeva u toku čitavog NOR-a da su neka sela ostala bez stoke, a imala dovoljno stočne hrane.

Zato su općinski narodnooslobodilački odbori, na osnovu evidencije seoskih narodnooslobodilačkih odbora, dodjeljivali stočnu hranu selima gdje je ona bila spaljena iz onih sela u kojima je stoka bila više uništena a hrana sačuvana. »Narodnooslobodilački odbor treba odmah pristupiti pravednoj raspodjeli stočne hrane i to na taj način, da se iz sačuvanih sela (Šalamunića, Pišača, Mekinjara, Trnavca, Frkašića, Krbavice itd.) uzme jedan dio stočne hrane, podijeli pogorjelim selima. Na taj način sačuvat ćemo stoku od propasti.«[858]

Narodnooslobodilački odbori upućivali su stanovništvo na uzgoj svinja i na sprečavanje nedozvoljenog klanja i trgovine. Trećeg jula 1942. Komisija pri Štabu Grupe kordunaških NOP odreda, u pismu upućenom narodnooslobodilačkim odborima na svom području, o tome kaže: » . . . Svraća se ponovno pažnja svim NOO-ima na odredbu od 18. VI o. g. tač. II. Prekršitelje treba prijaviti. Klanje je dozvoljeno samo za one svinje koje su potpuno debele, a nisu laganije od 100 kila i to uz prethodnu dozvolu seoskog NOO-a. U slučaju prekršaja meso se ima zaplijeniti i rasporediti, odnosno ako je sam rasprodao, zaplijeniti novac u korist fonda NOO-a. Osim toga prijaviti prekršaj. Za nemarno i labavo izvršavanje ove naredbe, odgovarat će odbori i pojedini odbornici«.[854]

Sačuvana naredba Kotarskog narodnooslobodilačkog odbora Slunj, od 28. februara 1942. upućena seoskim i općinskim narodnooslobodilačkim odborima, upozorava da su isti dužni voditi strogo računa o ljudskoj i

852 HAK, kut. 7.

853 Pismo Štaba gerilskih odreda za srez Korenicu i okolinu upućeno predsjedniku NOO za okrug Krbavu, Bogoljubu Rapajiću, 4. aprila 1942. AIHRPH, NOV 27/3729.

854 HAK, kut. 4.

stočnoj hrani. Skreće se pažnja stanovništvu oslobođenih sela da žitarice ne daju stoci i da se stočna hrana ne troši prekomjerno i ne rasipa. Međutim, i pored brige o zaštiti stočnog fonda, uslijed stalnih ratnih razaranja već krajem 1942. broj stoke u oslobođenim krajevima znatno se smanjio. Sredinom te godine stanje stočnog fonda na Kordunu izgledalo je ovako:

Kotar	Krave	Volovi	Junad	Sitne stoka	Svinje
Slunj	4 596	2 642	1 051	12 962	686
Vojnić	4 367	3 042	339	3 814	3 168
Veljun	5 216	4 578	2 388	18 098	4 307
Vrginmost	1 138	568	204	719	805
Ukupno:	13 317	10 830	3 842	25 523	8 966

Izraženo u postocima broj stoke po kućanstvu u isto vrijeme bio je:

Krava	Volova	Junadi	Sitne stoke	Svinja
0,33%	0,92%	1,10%	2,50%	0,41%

Pored toga u kotaru Vojnić, Vrginmost, Slunj i Veljun bilo je 2 979 konja, što u postocima iznosi 0,35% po kućanstvu.

Iz ovog pregleda vidi se neravnomjernost u posjedovanju stoke po kotarima. Sela uz šumu ili u šumi bila su bogatija stokom od onih u ravničarskim krajevima. Zato su ona uglavnom mijenjala stoku za žito sa selima koja je nisu imala. Stočarstvo je ne samo u Kordunu nego još više u Lici i Baniji bilo uništeno, naročito zimskih dana u vrijeme četvrte neprijateljske ofanzive 1943. U nekim mjestima ono je bilo po svom broju prepolovljeno, a potrebe u ishrani vojske i naroda, zbog nedostatka drugih živežnih namirnica, prisiljavale su na daljnje smanjivanje. Na ovaj problem ukazao je Inicijativni odbor ZAVNOH-a svojim opširnim pismom u kojem je od narodnooslobodilačkih odbora tražio »da na svom području spriječe klanje sve priplodne stoke, junica, krava muzara i ženske teladi, ukoliko nisu u pitanju hitne potrebe prehrane vojske. Narodnooslobodilački odbori imadu strogo voditi računa tko i zašto kolje stoku, u njihovom selu, općini i kotaru.

Svaki slučaj klanja stoke (goveda i svinja) imade se prijaviti narodnooslobodilačkom odboru koji će davati dozvole i svako nepotrebno klanje kažnjavati zapljenom grla u korist NO fonda. Kod izdavanja dozvole za klanje narodnooslobodilački odbori će se rukovoditi zadacima koje im nalaže opskrba NOV«.[855]

Inicijativni odbor ZAVNOH-a skreće pažnju na pravilnu raspodjelu stočne hrane, na kontrolu i kažnjavanje onih koji bi nedozvoljeno stoku prodavali u neoslobođene krajeve. U 1943. i 1944. godini narodnooslobodilačkim odborima je uspjelo izraditi evidenciju o stanju fonda na čita-

855 Vidi dok. br. 65, str. 475.

voj oslobođenoj teritoriji. Stoka je bila nužna radi obavljanja poslova sjetve, žetve i posebno one vezane za prevoz vojske, ranjenika, hrane i drugog. Gotovo na svim konferencijama i savjetovanjima, na kojima se raspravljalo o privrednim problemima, uvijek se poticalo pitanje racionalnog korištenja i čuvanja stočnog fonda. O zaštiti i unapređenju stočarstva vodili su podjednako brigu svi niži i viši narodnooslobodilački odbori. Njima je znatno pomagala partizanska štampa svojim člancima kao npr: »Čuvajmo rasplodnu stoku«, »Kako ćemo očuvati svinje od crvenice«, »Sprečavajmo šugavost konja«, i si. Sve je to pružalo pomoć seoskom stanovništvu pri uzgoju i čuvanju stoke. Krajem 1943. znatno je uznapredovala i veterinarska služba. Na oslobođenom području našao se tada veći broj agronoma i veterinara koji su svojom stručnošću pridonosili zaštiti stoke od zaraznih bolesti i unapređenju stočarstva. Na savjetovanjima i konferencijama veterinara i agronoma pretresala su se aktuelna pitanja iz ove grane privrede i poduzimale sve konkretnije mjere u cilju unapređenja stočarstva. Septembra 1943. u organizaciji Ekonomskog odjela ZAVNOH-a, u oslobođene krajeve Korduna, Banije i Like narodnooslobodilački odbori Slavonije i Moslavine uputili su 114 komada priplodne stoke simentalske rase. Tu su stoku komisije pri okružnim narodnoooslobodilačkim odborima podijelile krajevima u kojima je stočni fond bio gotovo uništen.[856]

Okružni narodnooslobodilački odbori su preko komisija za razmjenu stoke organizirali pomoć jedni drugima, kako u hrani tako i boljom vrstom stoke radi unapređenja ove privredne grane. Tako je Okružni narodnooslobodilački odbor za Baniju, 3. septembra 1943, poslao 37 komada junica narodnooslobodilačkim odborima Korduna. »Zahvaljujemo se drugarskom naslovu u ime naroda Korduna na ovoj pošiljci i molimo vas da se i u drugim sličnim prigodama sjetite ovog kraja«, piše u pismu Okružnog narodnooslobodilačkog odbora za Kordun.[857]

I pored uzajamnog pomaganja i stalne brige za zaštitu i povećanje stočnog fonda, on se znatno smanjio 1944. i uslijed bolesti koja je nastupila zbog nestašice hrane i velikog opterećenja zaprežne stoke. Prema podacima od 15. novembra 1944. i usporedbom stanja sa 1937. godinom, na Baniji je broj goveda opao za 43°/o, konja za 67®/o i ovaca za 40°/o.[858]

Radi zaštite stoke, narodnooslobodilački odbori su organizirali kurseve za veterinarske pomoćnike koji su upućivali stanovništvo kako treba sprečavati širenje stočnih bolesti u ratnim uslovima. Tako je Općinski narodnooslobodilački odbor Mekinjar 13. januara 1944. upućivao, preko seoskih narodnooslobodilačkih odbora, svoje stanovništvo kako treba

856 HAK, f. ONOO za Baniju, 1/82.

857 HAK, kut. 1.

858 Krava i junica bilo je 1937. g. 31 206 a 1944. g. 17 839, kobila i ždrebica 7 314, a 1944. g. 7 952 i ovaca 1937. g. 12 120, a 1944. g. 7 219. Izvještaj Okružnog NOO ostanju stoke na području Banije od 15. XI 1944. HAK, f. ONOO za Baniju 4/506.

Кордунашке

Смрт фашизму и слобода народу!

ВИЈЕСТИ

18.XI.1944.

ГЛАСИЛО ОКРУЖНОГ ЈЕДИНСТВЕНОГ ФРОНТА ЗА ОКРУГ КАРЛОВАЦ

МИЛЕ МАРТИНОВИЋ

Рођен је 1911. године у Крстиној, где је завршио основну школу. А затим одлази у Карловац где завршава гимназију и учитељску. Као ђака га памтимо као врло друштвеног, веселог момка. Као такав стекао је многе пријатеље.

Средњошколац Милан као млад човек прилази у Скојевце, затим у Партију, а касније и у политичку полицију да од унутра ради против њих. Због тога је 1940. године ухапшен и затворен. Комунистом Партије.

Као многи тако и он 1941. године буде као радник у Техничу заробљен и одведен у заробљенички логор у Немачку. Пред крај године да се након две и пол године робовања заробљеништва и долази у Оточачац. Повезује се са Партијом, одлази међу свој народ и заједно са осталим својим друговима диже народ на устанак. Након пред напријатељске офанзиве, по потреби, Мило одлази из родног краја међу свој народ, који је толико волио, и помаже му код оснивања првих НОО-а.

Затим се поново враћа у родну као командир I. чете IV. батаљона Зеокрајиног одреда, прелази и покрштава Милу постаје Комсомолац IV. батаљона. Али не за дуго. Оснивањем I Кордунашке бригаде он одлази за комесара исте. Пун снаге, увијек насмијан и бекар познат он на челу своје бригаде у Кордуну, гдје отадним пољима и планинама проноси славу синова Кордуна кујући најчвршће братство и јединство Срба и Хрвата.

У тешким борбама и окрвављеним он је са својом бригадом прошао Кордун, Славонију, Кордун, Лику и Банију, увијек и у најтежим часовима као отац. Само је Мило знао са својим борцима и често отишао одлазак из Бригаде коју је сам на својим рукама подигао кроз многе борбе, под чијим покретачким руководством она постаје ударна, најбоља борце и руководиоце. Када је Мило остављао своју бригаду, сви су плакали, јер је Мило заиста био родитељ.

Он одлази у Главни штаб НОВ Хрватске и постаје један од челника у војној власти у позадини, да касније дође као Кордун, у децембру 1943 преузима дужност председника Окружног НОО-а за Кордун. Безгранично је волио свој народ захваљујући томе да се дјелатношћу руководством овог НОО-а постала тако јака, тако чврсто организационо повезана, да је рад свих привредних власти текао сигурно и успјешно.

У љету 1944 године на изборима ЈНОФ-а он буде изабран за предсједника Окружног Одбора ЈНОФ-а за Округ Карловац.

Као вођа на чело своје бригаде и одлје на својој дужности он је неуморан у раду. И дан прије своје смрти он одлази у свој родни крај у општину Крстиној, гдје одржује на састанку на којем НОО-и подаже народу рачун о свом раду. Враћајући се натраг пун радости и задовољства не срећним случајем смртно је рањен.

Изгубили смо га у часу када нам је то најпотребније. Његовом смрћу губимо ми и читав народ Кордуна свог пријатеља и дичног друга.

Његовом смрћу ми њему увијек остаћемо захвални, сви над његовим крстом тијесном заклетвом се да ћемо његова смрт дати још јаче снаге у раду и борби, још више мржње и несмиљених удараца према непријатељу.

-/-

ВЕЧНА ЈЕ СЛАВА ОЛАЛА ДРАГОМ НАШЕМ ДРУГУ МИЛИ МАРТИНОВИЋУ!

evidentirati svaki slučaj oboljenja konja od šuge i što se treba poduzeti da bi se bolest spriječila.[859]

Slična uputstva izdavali su NOO-i i u drugim krajevima. U Baniji, gdje je od šuge obolio veći broj konja i gdje se proširila svinjska kuga, Kotarski narodnooslobodilački odbor za Glinu, na prijedlog veterinarskih stručnjaka, osnovao je sredinom jula 1944. veterinarski laboratorij u selu Buzeta. U tu svrhu izgrađene su barake za laboratorij te svinjci i staje.

Rijetko će historija moći zabilježiti da je još negdje u jeku neprijateljskih ofanziva na području gdje su po nekoliko puta vršena razaranja, radio veterinarski zavod za proizvodnju virusa i seruma kao što je to bilo na Baniji.[860]

Veterinarski radnici, rukovođeni dr Ivanom Venkom, počeli su u ovom malom selu proizvodnju virusa polovinom septembra 1944. Oni su za to upotrijebili 253, a za proizvodnju seruma 152 svinje. Svojim radom u laboratoriju proizveli su u vrijeme naglog širenja bolesti 55 280 cm^3 virusa i 100 000 cm^3 seruma protiv svinjske kuge, kojim je cijepljeno 17 775 komada svinja, što je značilo 70% od njihovog ukupnog broja. U samom zavodu izliječeno je proizvedenim zaštitnim cijepivom 97 konja, 76 goveda i 364 svinje.

U osnivanju ovog veterinarskog laboratorija dr Stjepan Rapić, učesnik u stvaranju veterinarske službe, piše: »Čudno je to zvučalo osnovati veterinarski proizvodni zavod u jeku zlokobnih neprijateljskih ofenziva koje su se redale jedna za drugom, sve strašnija jedna od druge. Čudno je to zvučalo osnovati proizvodni zavod na području sedam puta pregaženom i sedam puta spaljenom od Nijemaca i ustaša, na području gdje je svako prozorsko staklo, svaki čavao, a kamoli injekciona igla, predstavljalo nerješiv problem. Čudno je izgledao taj zahtjev radi toga, jer se na svakom djeliću oslobođenog teritorija svakog trenutka stalno očekivala čudesna i kobna riječ — pokret, kada se uzimalo samo najpotrebnije, samo ono što se moglo ponijeti u naprtnjači i kretalo se u neizvjesnosti. Pa ipak, drugovi su uvjerili mjerodavne na poljoprivrednom odjelu ZAVNOH-a o potrebi ovakvog zavoda i mogućnosti rada u njemu i u partizanskim prilikama. Dobili su dozvolu i počeli s radom«.[861] Za sprečavanje šuge izgrađena je u Glini komora a u selu Maji tokara. Tako su svojom snalažljivošću i samoinicijativom veterinarski stručnjaci uspjeli, u jeku još uvijek žestokih bitaka s neprijateljem, spriječiti širenje najopasnijih stočnih bolesti i sačuvati postojeći stočni fond.

859 »Svi vlasnici šugavih konja trebaju se prijaviti kod Kotarskog narodnooslobodilačkog odbora Korenica gdje će dobiti potvrdu za dobivanje lijeka. Za liječenje šuge, uzme se 1 litra nafte i litra vode. To se miješa u jednom loncu i postavi na peć. Ne na otvorenu vatru, jer se nafta može zapaliti. Smjesa se mora neprestano miješati i grijati dok ne bude topla. Zatim se uzme četka koja nije ni pretvrda ni premeka, pa se konju namaže uz dlaku, ali ne više od polovine tijela- jer bi konj mogao uginuti od otrovanja naftom«. HAK, f. ONOO za Liku, 5/430.

860 HAK, f. ONOO za Baniju, 5/624.

861 Organizacija poljoprivrede u narodnooslobodilačkoj borbi u Hrvatskoj 1941—1945, str. 77.

Organizacija radionica

Potrebe oružanog ustanka zahtijevale su od političkog i vojnog rukovodstva NOP-a da već 1941. godine pristupi organizaciji radionica za popravljanje i izrađivanje raznovrsnog oružja, obuće, odjeće, poljoprivrednog alata i slično. U julu 1941. kovači su počeli kovati koplja i druge razne naprave za borbu protiv neprijatelja. Na Kordunu je tako prva kovačka radionica počela radom 18. jula 1941. u selu Brezova Glava. U donjolapačkom kotaru, na području Like, u Štrbačkom buku počela je radom radionica za izradu i popravak oružja 10. augusta 1941. Ona je, za tadašnje prilike, raspolagala s potrebnim alatom i imala 700—800 kg minerskog eksploziva koji se upotrebljavao za pravljenje bombi, tzv. cementara, i izvođenje prvih diverzantskih akcija.[882]

Sredinom augusta počele su radom slične radionice i na Baniji, prvo u Šamarici a zatim u selu Trnovcu, Brezovom Polju i Brubnju. U prvim mjesecima ustanka pojedini majstori izrađivali su ili popravljali oružje za potrebe NOP-a i kod svojih kuća. Pored kovača i drugi seoski majstori se prihvaćaju sličnih poslova. Tako drvodjelje popravljaju kola, seoski obućari popravljaju obuću, krojači šiju partizanske kape i drugo. U početku ustanka same zanatlije nabavljaju potreban materijal i tako podmiruju osnovne i hitne potrebe. Kasnije, uz pomoć narodnooslobodilačkih odbora, radnici pojedinih radionica se snabdijevaju nužnim materijalom preko narodnooslobodilačkih fondova. Narodnooslobodilački odbori su organizirali preko organizacije AFŽ-a, omladine i pionira sakupljanje starog željeza, žice, lima, stakla, što je služilo u radionicama za popravljanje oružja i alata za obradu zemlje. U početku majstori rade prvenstveno za potrebe partizanskih jedinica. Međutim, kako su potrebe i vojske i stanovništva razvojem ustanka bivale sve veće, osnivaju se i zasebne radionice pri narodnooslobodilačkim odborima, od općinskih do okružnih, te vojne radionice za potrebe vojske pri komandama mjesta, područja i Komandi Glavnog štaba NOP odreda Hrvatske.

Civilne radionice popravljale su i izrađivale prvenstveno poljoprivredni alat (plugove, motike, lopate, srpove itd), a nešto kasnije izrađuju daske, crijep, opeku, odjeću, obuću, posuđe i drugo. Vojne radionice popravljale su uglavnom razne vrste civilnih pušaka, kubura i pištolja. Već krajem 1941. na području Banije majstor Simo Jednak sa svojim saradnicima izradio je takozvani banijski top. Gotovo istovremeno u radionici Štrbački buk u Lici izrađen je lički partizanski top zvani »jarac«. Zapravo u ovoj radionici izrađene su dvije vrste topova: jedan koji je granatu izbacivao pomoću jakih opruga i drugi koji se punio čeličnim kuglama i komadima željeza. Ove topove pripremili su za upotrebu puškar Milan Kuga i kovač David Radmanović, a prve granate izradio je puškar Petar Obradović. Ovi topovi, iako nisu imali gotovo nikakve razorne moći, a i s dometom svega oko 600 metara, izazivali su u neprija-

862 Vojni tehnički glasnik br. 4/1959.

teljskim redovima paniku i pomutnju što su partizanski ratnici vješto koristili. U oktobru 1941. godine u Petrovoj gori organizirana je i centralna radionica i puškarnica u kojoj su se izrađivale bombe, prerađivale puške i obavljali popravci raznovrsnog oružja. U Naredbi broj 2, Komande NOP-a odreda Korduna i Banije, za ovu radionicu se kaže: »Neka svi odredi pošalju u Crnu Lokvu majstore vješte tome poslu koji su voljni da rade u toj radionici. Za pravilan rad te radionice potrebno je prikupljati i slati u Crnu Lokvu slijedeći materijal: raznovrsne željezne cijevi, eksploziv kapsule, korde, cjevčice šupljine 3 mm, raznovrsne turpije borer, naročito od 166 mm, čeličnu žicu, denaturaliziran alkohol, mašinsko i cilinđersko ulje, brzorezni čelik (rapidptal), borks, cink (kalaj, kositar), solne kiseline i salmijak«.[868]

Ova radionica u svom nastanku nije izričito pripadala ni pod čiju komandu. Grupa kovača i mehaničara radila je za potrebe partizanskih odreda. Kako u početku nije vladala oskudica za hranom, zanatlije su hranili stanovnici obližnjih kuća, kao i druge partizane. Odred »Crna Lokva« imao je svoju kuhinju gdje se kuhalo i za radnike u radionici.

Sredinom 1942. u predjelima Petrove gore, Šamarice, Bjelih potoka, Kamenskog i njihovih obronaka te u više sela oslobođenog područja, radio je već velik broj kovačkih, obućarskih, stolarskih, krojačkih radionica i pilane koje su za front i pozadinu mogle izrađivati sve osim turpija, pila za rezanje željeza i brusilica, u stvari alata potrebnog za izradu alata. S vremenom su kako vojne tako i radionice pri narodnooslobodilačkim odborima prbavljale i ovu vrstu alata iz neoslobođenih mjesta ili putem zapljene prilikom uništenja neprijateljskih posada.

Od manjih radionica u kojima je 1941/42. radilo 2—5 radnika razvile su se veće, kako pri kotarskim i okružnim narodnooslobodilačkim odborima tako i vojne, u kojima je radilo 50 do 60 ljudi. Svi oni, bez obzira da li su pripadali pod nadležnost narodnooslobodilačkih odbora ili vojske, bili su naoružani i imali status partizana kao i oni koji su bili u odredima. »Treba imati u vidu da su mobilizirani radnici, mobilizirani vojnici, te da oni sa borcma fronta sačinjavaju jedinstvo bez kojeg se pobjeda ne može zamisliti«.^

Zanatlije koji su radili u vojnim radionicama imali su lakši i jednostavniji posao nego oni u radionicama pod upravom narodnooslobodilačkih odbora. Majstori u radionicama narodnooslobodilačkih odbora morali su se sami starati za materijal, sami su išli i desetke kilometara daleko u potrazi za željezom s polupanih željezničkih vagona, kamiona ili mostova, sami su nabavljali ugljen, drvo i si. već prema potrebi određenog zanata. Isto tako za hranu i odjeću brinuli su se uglavnom sami. Okružni narodnooslobodilački odbor za Kordun je 1942. godine putem seoskih, općinskih i kotarskih narodnooslobodilačkih odbora organizirao nabavu sirovina za potrebe radionica i zaključio da seljaci za veće opravke po-

663 HAK, kut. 10.

864 Upute za organizaciju rada radionica Okružnog NOO-a za Kordun od 21. X 1944. HAK, kut. Narodna vlast br. 1.

ljoprivrednog alata pomognu radnicima pri obradi njihove zemlje i da za neke obavljene poslove dadu određenu količinu žita za hranu i slično. I Okružni narodnooslobodilački odbor za Baniju je početkom 1944. godine donio odluku da radionice naplaćuju uslugu od seljaka u živežnim namirnicama kao pomoć za prehranu radnika. Međutim, ovi zaključci do kraja rata nisu mogli biti u potpunosti provedeni u život. Zašto? Zato što su u oslobođenim selima bile same žene koje su jedva mogle proizvesti tek nešto za sebe i svoju djecu. Bilo je ne mali broj slučajeva da su pojedine žene dovozile kola na popravak a kad je kovač popravio kola i zatražio određeni dio žita na koji je po odluci narodnooslobodilačkog odbora imao pravo, one su u najviše slučajeva odgovarale: »Znaš da su mi muž i đever poginuli, dva sina su mi u brigadi, a ja s troje unučadi nemam ni sama ... Ti nemoj meni kovati, ja neću moći ići prevoziti ranjenike i to ću javiti odboru.«[865]

Vojne radionice radile su i za civilno stanovništvo i tako svojim uslugama pomagale narođnooslobodilačke odbore i njihove radionice. One su se međusobno potpomagale kako stručnim radnicima tako i posudbom alata što im je omogućavalo obavljanje određenih zadataka, kako za vojne tako i civilne potrebe. Ova koordinacija održavala se čitavo vrijeme rata. Zahvaljujući tome uspješno je savladano niz teških problema materijalne prirode, zajedničkih vojnoj pozadini i narodu.

Sve su one radile za potrebe fronta i pozadine. Tako su u kovačkim radionicama izrađivane ručne bombe, nagazne mine, popravljane puške, izrađivan i popravljan poljoprivredni alat. To je radila kovačka radionica u Krbavici, Trnovcu, Mogoriću, Srednjoj Gori, Pavlovcu, Malom Gracu, Radmanovcu, Buriću i u nekoliko drugih sela u ovim krajevima. U Otočcu je radio čitav sistem radionica ZAVNOH-a, koje su izrađivale i popravljale oružje za potrebe fronta i pravile motike, plugove i drugi alat za potrebe poljoprivrede. Sve teže opravke, bilo oružja ili poljoprivrednog alata, obavljale su radionice viših partizanskih jedinica i Glavnog štaba Hrvatske u Bjelim potocima, Frkašiću, Podiapači, Kamenskom, Srednjoj Gori, Topuskom i Petrovoj gori. Glavna vojna radionica pri Glavnom štabu Hrvatske, sredinom 1942. u Bjelim potocima, po svojoj tehničkoj opremljenosti, broju radnika i raznovrsnosti proizvodnje mjerila se sa tvornicom oružja u Užicu i tehničkom radionicom u Drvaru. Osim raznovrsnih opravki, radionica Glavnog štaba Hrvatske je izrađivala bombe, minobacačke granate, nagazne mine, induktore za paljenje mina i raznovrsnu opremu i oruđa.

Krajem 1943. u ovoj radionici radilo je 100 radnika koji su popravili »30 000 pušaka, 2 800 puškomitraljeza, 700 teških mitraljeza, 60 topova različitih kalibara, 300 minobacača, 200 komada različitih motornih vozila«.[866] Uz ovo izradila je stotine žlica, noževa, porcija, nosila i slično. Pored nje na području Like radilo je i 36 drugih raznovrsnih radionica. U njima je bilo zaposleno više od 350 naoružanih radnika.

865 HAK, fase. Vojnić.
866 HAK, Zb. 5, str. 448.

U organizaciji Okružnog narodnooslobodilačkog odbora za Baniju za potrebe NOP-a radilo je samo u selu Mali Gradac 150 radnika u kovačkoj, krojačkoj, kalarskoj, bravarskoj, staklarskoj, opančarskoj i drvno-zdjelarskoj radionici.[867] U isto vrijeme na Kordunu je bilo 90 raznovrsnih radionica u kojima je radilo preko 250 radnika. Pod upravom narođnooslobodilačkih odbora ovdje su krajem 1941. proradile i radionice za preradu kože, tzv. kožare. One su radile za potrebe vojske i civilnog stanovništva. Odbori su organizirali, preko organizacija AFŽ-a, pionira i USAOH-a, prikupljanje šiškl i hrastove kore za preradu kože. Postojale su kožare koje su radile i pri komandama područja, ali samo za vojne potrebe. Štavljenje kože se obavljalo na primitivan način. Obzirom na velike potrebe vojske i naroda za obućom i drugim kožnim predmetima, bio je čest slučaj da se sirova koža nije stavljala u štavilo, nego se sušila i onako neuštavljena krojila za obuću. Ovakav način prerade koristilo je uglavnom civilno stanovništvo čitavo vrijeme rata jer kožare narodnooslobodilačkih odbora nisu mogle zadovoljavati pored vojnih i sve njegove potrebe. Tu ratnu obuću, poznatu u Baniji pod imenom oputnjaša, borac je mogao nositi tri a seljak i do pet mjeseci. Samo mala kožara u šumi Kokrina na Baniji, izradila je 2 000 oputnjaša koje su narodnooslobodilački odbori u vrijeme 4. neprijateljske ofanzive podijelili partizanskim jedinicama i narodu u zbjegovima. Takvih malih kožara bilo je u toku rata više, koje su se kao i druge radionice zbog ugroženosti od neprijatelja premještale uvijek na sigurnija mjesta.

Narodnooslobodilački odbori su u 1943. godini organizirali radionice i za izradu posuđa, uglavnom porcija potrebnih za vojsku i narod. Tako su lončarske radionice na Kordunu i u Lici, iako s malim brojem zaposlenih radnika, zadovoljavale i ove potrebe NOP-a. U lončarskoj radionici na Kordunu u 1943. samo dva radnika izradila su 3 500 posuda za vojsku i 200 za narod.[868]

Početkom februara 1945. godine na Baniji se izrađivalo dnevno 25—30 komada vrlo lijepih porcija, uglavnom iz vrbovog drveta zapremnine 2—*i* litre. Ove posude bile su u upotrebi ne samo na Baniji, Kordunu i Lici već i u Dalmaciji.[869]

Domaća radinost u toku NOR-a preuzela je na sebe veliki dio proizvodnje. Lan i konoplja pređeni su i tkani po kućama. Odbori su organizirali tkaonice za zavoje. Tokom zime žene i omladinke su vunu prerađivale u džempere, čarape i rukavice snabdjevajući ovim proizvodima svoja domaćinstva, bolnice i vojsku.

Narodnooslobodilački odbori su organizirali i rad pilana, vapnara i ciglana. Ponegdje su i sami seljaci svoje potrebe podmirivali pečenjem cigle i crijepa.

867 Simo Jednak, Sjećanje, br. 59, Muzej Sisak.

868 1944. godine 4 radnika u istoj radionici izradila su 6 869 posuda za vojsku i 2 270'za narod. Do marta 1945. godine 5 radnika izradilo je 2 279 posuda za vojsku i 704 za narood. AIHRPH, Zb. Per, 39/270, Novosti, broj 36, od 31. marta 1945.

869 Simo Jednak, Sjećanje, HAK, kut. 3.

Sredinom januara 1944. godine narodnooslobodilački odbori su proveli reorganizaciju rada u radionicama. Stvorena su dva tipa radionica. Radionice za popravke i podmirenje hitnim potrebama koje su bile locirane na mjestima lako pristupačnim narodu. One su bile rukovođene i kontrolirane od općinskih ili kotarskih narodnooslobodilačkih odbora, koji su poduzimali određene mjere da rad u njima bude zadovoljavajući. Drugi tip su bile radionice za masovnu (serijsku) proizvodnju. One su imale veći kapacitet proizvodnje i radile su na bazi podjele rada. Pripadale su pod nadležnost okružnih narodnooslobodilačkih odbora. Obično su imale najviše po dvije iste djelatnosti (struke) i bile smještene na području jednog okružnog narodnooslobodilačkog odbora. U radionicama narodnooslobodilačkih odbora vođena je administracija ali se iz sačuvanih dokumenata mogu saznati tek djelomični podaci o količini proizvodnje, evidenciji potrošnog materijala, alata, popisa imena i drugo. U svim radionicama postojali su rukovodioci koji su o uspjesima u radu, nedostacima i organizaciji proizvodnje svakih 10 dana obavještavali nadležni narodnooslobodilački odbor, koji je u cilju bolje organizacije i povećanja proizvodnje poduzimao određene mjere.

Organizacija sudstva pri narodnooslobodilačkim odborima

Već prvih dana na oslobođenom području pred organe narodne vlasti postavilo se pitanje reguliranja niza problema, koje su u mirno vrijeme rješavale državno-pravne institucije: tužilaštva i sudovi. Prilikom oslobođenja pojedinih mjesta, zarobljeni su mnogi koji su se ogriješili o interese naroda, pa je on zahtijevao njihovo kažnjavanje. U početku ustanka prakticiralo se masovno suđenje. U izricanju presude učestvovali su svi prisutni stanovnici sela s borcima partizanskog odreda, sudjelujući tako neposredno u utvrđivanju zločina i donošenju presude. Jedno od prvih takvih suđenja održano je 1. augusta 1941. godine u selu Kirinu na području kotara Vrginmost. Stanovnici sela su na masovnom skupu sudili dvojici žandara i jednoglasno donijeli odluku da se isti razoružaju i puste kućama.

Prvih mjeseci ustanka primjenjivani su različiti oblici suđenja u pojedinim oslobođenim krajevima. U pravilu se svuda primjenjivalo običajno pravo dotičnog kraja. Već krajem 1941. javlja se u okviru partizanskih jedinica vojno sudstvo. Tako Okružni komitet KPH za Karlovac daje 6. decembra 1941. partizanskoj Komandi Korduna i Banije uputstvo o »formiranju vojnog suda pri svakoj većoj vojnoj jedinici, koji će suditi za delikte protiv nacionalnooslobodilačke borbe«. Ta je komanda propisala da će za kršenje partizanske zakletve, krađe, ratnog plijena, pljačke i slično kažnjavati »narodni sud«. Komande bataljona sudile su za teže delikte, a za manje prestupe izricali su kazne komandiri četa ili komandiri odreda. »Dužnosti narodnog suda vršio je partizanski odred na javnim masovnim sastancima. Na

masovnim skupštinama donesene su odluke za okrivljene sve do izbora prvog seoskog narodnooslobodlačkog odbora. Svako suđenje bilo je javno, narod je učestvovao u suđenju, davao primjedbe i prijedloge«.[870]

Međutim, još tada ne možemo govoriti o vojnim sudovima, jer su partizanske komande sudile kao revolucionarni organi narodnog ustanka, a ne kao instituirani vojni sudovi.[871]

Komande partizanskih jedinica sudile su delikte koji su se odnosili na djela špijunaže, zločina prema narodu i druge slične krivične predmete. Ukoliko je bilo sporova građansko-pravne prirode, njih su u 1941. rješavali narodnooslobodilački odbori. U 1941. i 1942. godini ne može se između vojnih i civilnih sudova postaviti neka čvrsta granica nadležnosti. Često su sudovi pri vojnim jedinicama rješavali sporove koje bi u drugom mjestu presudio narodnooslobodilački odbor, ili je narodni sud narodnooslobodilačkog odbora rješavao sporove koje bi u drugoj situaciji rješavao sud neke vojne jedinice. Partizansko sudstvo, koje je izraslo iz nužnih potreba za reguliranje odnosa među ljudima i kažnjavanje zločinaca i drugih neprijatelja NOP-a, nije rješavalo sporove na osnovu unaprijed utvrđenih zakona, nego na osnovu novih moralnih normi, koje su sobom nosile revolucionarne snage na čelu s KPJ. Novim društvenim snagama, koje su kroz borbu rušile buržoaski državni aparat, nije odgovaralo staro zakonodavstvo. Revolucionarne snage stvarale su i izgrađivale nove kriterije i nove poglede o raznim društvenim pojavama; novi moral je zahtijevao i nove društvene norme,[872]

Partizansko sudstvo proizlazilo je iz narodnih potreba za zaštitom ljudskih života i pravdom, što je bila zasnovana na interesima NOB-e. O osnovnim principima sudstva u NOR-u i revoluciji Moša Pijade je napisao: »Postojalo je jedno običajno, narodno, narodno ratno i ustaničko pravo, koje je čitavo bilo izraženo jednim velikim principom koji nije bio obuhvaćen i fiksiran paragrafima, ali koji je bio živ i stvaran u svakom aktu narodnih vlasti. Principom da je zakonito samo ono što pomaže interesu narodnooslobodilačke borbe, a da je nezakonito sve ono što je za njega štetno. Sam taj veliki princip, koji je bio iznikao iz samih zakona narodne borbe, koji je bio prirodni, sastavni deo vlasti požrtvovanih narodnih boraca bio je dovoljan za besprekorno funkcionisanje svih naših organa vlasti kroz najteže godine oslobodilačkog rata«.[873]

Pored vojnih sudova, mnoge sporove rješavali su sami narodnooslobodilački odbori. Oni su u pravilu rješavali lične sporove građana, izricali materijalne i druge kazne onima koji su se ogriješili o interese narodnooslobodilačkog pokreta i prekršili određene dogovore ili propise. Narodnooslobodilački odbori su često rješavali razne razmirice između susjeda, pitanje nasljedstva, bračne odnose i slično. »Naše sudstvo i ako se još

870 Ljuban Poštić, Kronika sela Pecka, HAK, kut. 5.
871 Leon Geršković, Historija narodne vlasti, Bgd, 1957, str. 119.
872 Dr Dušan Zivković, nav. rad, str. 465.
873 Moša Pijade, Izabrani govori i članci, »Kultura«, Bgd, 1948, str. 36.

nalazi u povoju pokazuje veliku razgranatost poslova. Pljačke učinjene od strane neprijatelja, kao i pojedinaca, naročito u vrijeme neprijateljskih upada, te pravilno rješenje sporova, koji iz toga proističu traže da sud bude na dostojnoj visini da bi sa uspjehom stvari mogao rješavati«.[874]

Narod je u narodnooslobodilačkim odborima gledao ne samo vlast nego i svog zaštitnika. Zato im se obraćao za razna pitanja tražeći rješenja i za mnoge nepravde ili sporove koji su ostali neriješeni čak i od prije rata. Tako »Iso Dejanović tuži Stojana Čubrila da mu vrati založenu baru koju Stoj an drži u zalogu već 10 godina za 5 500 dinara. Prema ugovoru kad Iso vrati pare da dobije svoju baru dočim Stojan dokazuje da mu dotični duguje 7 500 din, a to ne stoji u založenom ugovoru. Narodnooslobodilački odbor rješava da Stojan Cubrilo uruči založenu baru Isu Dejanoviću, te isti Iso da mu vrati sumu novca koja stoji u založenom ugovoru, našto su obadva pristajli.«[875]

Narodnooslobodilački odbori su izricali kazne kartašima, pijancima, svima koji su narušavali javni red i mir. Tako je narodnooslobodlački odbor Divosela kaznio zbog kartanja 1941. godine omladinca Isu Tomaša da prenese s veće udaljenosti na leđima metar isječenih drva porodici palog borca.[876]

NOO-i su prvenstveno nastojali da zavađene stranke izmire, davali savjete a prema potrebi poduzimali i kaznene sankcije. O tome govori više sačuvanih izvještaja koje su NOO-i upućivali nadležnim odborima. Tako Općinski NOO Mogorić, u izvještaju od 13. jula 1942. upućenom Kotarskom narodnooslobodilačkom odboru za Gospić, pored ostalog, navodi: »Imali smo raznih sporova 13. Četiri spora kažnjena su živežnim namirnicama u korist vojske, jedan spor u korist tužitelja, jedan u korist tuženih i narodne vojske, tri spora sa izmirenjem i četiri spora nerješena«.[877]

Isti općinski narodnooslobodilački odbor već 14. novembra 1941. rješava i pitanje bračnog spora Nikole i Jage Basarić određujući da žena vodi brigu o djetetu do devet mjeseci, za koje vrijeme će otac davati izdržavanje u iznosu od 150 dinara »a po navršenih devet mjeseci da dijete na daljnje odgajanje uzme otac«.[878]

Iz sačuvanog zapisnika sa sjednice istog odbora od 12. decembra 1941. vidi se da je ovaj .odbor rješavao i pitanje diobe zemlje braće Müe i Stojana Lazića, koje je savjetovao »da razdjele zemlju na parcele bratimski po polovici po starom običaju, našto su obadvojica pristala«.[879]

Isti odbor donosi i zaključak da se za kartanje za prvi put izda pismena opomena, a ukoliko to ne bude pomagalo, »da se za svaki put primjeni

874 Zapisnik s plenarne sjednice ONOO za Kordun od 26. III 1944. HAK, f. ONOO za Kordun, 2/259.

875 Izvještaj upućen KNOO Mogorić-Gospić od 2. VII 1942. HAK, f. ONOO za Liku, 2/347.

876 Milan Trešnjić, Divoselo uustanku, Lika u NOB-i 1941. str. 186—187.

877 HAK, f. ONOO za Liku, 2/230.

878 Vidi dok. br. 4, str. 349.

879 Vidi dok. br. 5, str. 350.

kazna u visini od 100 dinara«. U Pravilniku o radu narodnooslobodilačkih odbora za područje okruga Krbava kaže se »da su narodnooslobodilački odbori ovlašteni da rješavaju sve sporne poslove, koji nastanu između pojedinaca ili skupina na njihovom području a dočim sporove koji bi nastali između pojedinih sela rješavaju zajednički narodnooslobodilački odbori dotičnih sela, a ukoliko u tome ne uspiju onda će ovakove sporove rješavati narodnooslobodilački odbori za okrug Krbavu.«[880]

Pravilnik kirinsko-sjeničarskog kotarskog narodnooslobodilačkog odbora, od 14. decembra 1941, predviđa da narodnooslobodilački odbori rješavaju sva pitanja iz međusobnih odnosa građana i pitanja odnosa građana i narodnooslobodilačkih odbora. Ovaj Pravilnik precizno određuje nadležnosti pojedinih odbora u izricanju kazni prestupnicima. Tako seoski narodnooslobodilački odbori rješavaju sporove u vrijednosti do 2 000 dinara, izriču presude do pet dana zatvora ili prisilnog rada u korist zajednice i globu do 500 dinara u korist NOF-a. Općinski odbori rješavaju sporove do 10 000 dinara, izriču presude do deset dana zatvora ili prisilnog rada i globu do 1 000 dinara.

Kotarski narodnooslobodilački odbor rješava sporove preko 10 000 dinara, kontrolira rad općinskih odbora i izriče najteže presude. Ovaj Pravilnik predviđa suđenje u okviru nadležnosti narodnooslobodilačkih odbora, ne precizirajući još broj članova sudskog vijeća. U dijelu C navedenog Pravilnika istaknuti su u 28 tačaka različiti proceduralni i materijalni propisi o sudovanju u skladu s tadašnjim potrebama i mogućnostima.[881]

Među ostalim, već tada je utvrđena i dvostepenost sudovanja, jer se »stranka nezadovoljna presudom može žaliti višem odboru u roku od 15 dana«.[882] Iz ovog Pravilnika, kao i onog za okrug Krbavu, vidi se da su narodnooslobodilački odbori rješavali razne sporove i izricali presude što znači da su, pored političke i upravne, obavljali i sudsku funkciju prema određenim nadležnostima na svom području. Interesantan je dokumenat od 11. aprila 1942. godine, kojim se Manja Potkonjak žali višem civilnom sudu u Mogoriću na svog komšiju koji je navodno prisvojio njenu junicu. Članovi višeg civilnog suda, koji su ujedno bili i članovi narodnooslobodilačkog odbora, nakon iskaza svjedoka donijeli su odluku u korist tuženog, jer je njezin sin svojim iskazom uvjerio viši civilni sud da junica pripada tuženom Goji Obradoviću.[883]

Uporedo s razvojem i učvršćivanjem organa narodne vlasti tekao je i proces razvitka partizanskog sudstva doživljujući izmjene, miješajući kompetencije i mijenjajući nazive. Tokom 1942. postepeno se vrše razgraničavanja u radu vojnih i civilnih sudova, kada viši vojni forumi počinju donositi uputstva za rad vojnih sudova. U Biltenu Vrhovnog štaba broj 12 — 13, za decembar 1941. i januar 1942, vrhovni komandant nare-

880 Vidi dok. br. 11, str. 364.
881 Vidi dok. br. 7, str. 354.
882 HAK, f. ONOO za Liku, 2/230.
883 Vidi dok. br. 66, str. 476.

đuje štabovima partizanskih odreda i proleterskih brigada »da, ukoliko to već nisu učinili odmah formiraju pri svojim štabovima vojne sudove od po tri lica«. Prema ovoj naredbi u nadležnost vojnih sudova spadala su lica okrivljena za djelo špijunaže, izdaje narodne borbe, dezerterstvo, pljačku i za ometanje vojnih jedinica pri izvršavanju njihovih zadataka. Za navedena djela vojni sudovi sudili su i vojnim i civilnim licima.[884]

U Statutu proleterskih brigada, koji je izdao Vrhovni štab NOVJ početkom marta 1942. godine, određuje se da u sastavu sudskog vijeća budu tri člana: zamjenik političkog komesara, zamjenik komandanta brigade i kao treći član — jedan član Partije iz redova boraca.[885] *[886]

Naredbom o osnivanju pozadinskih vojnih vlasti, od septembra 1942, obrazuju se stalni vojni sudovi pri komandama područja,[887] a 29. decembra iste godine Vrhovni štab donosi i posebnu naredbu o ustrojstvu i nadležnostima vojnih sudova. I ovim dokumentom vojne sudove brigada sačinjavaju po tri člana, ali je novina bila u tome da nije više bilo obavezno da treći član suda-borac bude član Partije. Bez obzira na vojni položaj pojedinog člana suda, sudije su bile ravnopravne i odluke su donosile većinom glasova. Sudovi pri komandama područja sudili su također u vijeću od trojice članova. Vojni sudovi sudili su na osnovu ove naredbe sve do 24. maja 1944, kada je donesena Uredba Vrhovnog štaba o vojnim sudovima, na osnovu koje je izvršena reorganizacija cjelokupnog vojnog sudstva.

Uporedo s razvojem vojnih sudova, razvijao se postepeno i rad civilnih sudova u okviru narodnooslobodilačkih odbora. Tokom 1942. teritorijalno nadležni narodnooslobodilački odbori određivali su u pravilu tri člana sudskog vijeća sa zadatkom da presude konkretan spor. Članovi sudskog vijeća obično su bili članovi izvršnog odbora narodnooslobodilačkog odbora, čija bi sudačka funkcija u pravilu tom presudom i prestala, a za neki drugi slučaj narodnooslobodilački odbor određivao bi novo sudsko vijeće. U 1942. godini nailazimo na pojedinačne pokušaje odvajanja sudske funkcije od narodnooslobodilačkih odbora. Do tog dolazi zbog opterećenosti članova izvršnih odbora koji su uz niz drugih zadataka morali obavljati i sudačke funkcije. »U prošlom nam izvještaju javljate da formirate nekakav vojni sud i da će na čelu njega biti Jakov (Blažević-op. autora). Nikakvu direktivu u tom pogledu niste do sada dobili. Nikakav stalni sud ne formirajte. Kaznu nad partizanima izriče sud koji se formira po pojedinom konkretnom slučaju, a ne zadržava stalno tu funkciju. Kazne nad onima koji nisu u odredu izriču članovi narodnooslobodilačkih odbora«.[888]

884 Zb. NOR, tom 2, knj. 1, str. 114—115.

885 Zb. NOR, tom 2, knj. 1, str. 135.

886 Pero Malobabić, Kratak pregled organizacije vojnog pravosuđa u NOR, »Bilten pravne službe JNA« br. 6/1966, str. 80—93.

887 Leon Geršković, Dokumenti o razvoju narodne vlasti, Bgd, 1948, str.55—57.

888 Pismo CK KPH od 1. I 1942. upućeno Okružnom komitetu KPH zaLiku. Zb. NOR, tom V, knj. 3, str. 20.

Tako je u junu 1942. bio formiran privremeni sud kotara Vrginmost. Sačinjavala su ga tri odbornika iz sastava kotarskog narodnooslobodilačkog odbora. »Sud je formiran zato da bi kotarski odbor imao više vremena da se posveti političkom radu na selu«, kaže se u izvještaju Kotarskog komiteta KPH za Vrginmost, upućenom OK KPH za Karlovac 6. jula 1942. Međutim, i pored formiranja ovog suda, stvarni nosilac sudske vlasti na području kotara bio je i dalje Kotarski narodnooslobodilački odbor, koji je mogao uvijek imenovati druge članove sudskog vijeća. Sud je u njegovo ime obavljao sudske poslove sve do formiranja posebnih sudova odvojenih od narodnooslobodilačkih odbora, krajem 1944. godine.

Formiranjem sudskih odjela pri narodnooslobodilačkim odborima sudovima se pridaje veći značaj. Uz predsjednika suda, kojega je birao plenum općinskog ili kotarskog narodnooslobodilačkog odbora, u vijeću su bila po dvojica porotnika koje je narod birao na masovnim zborovima pazeći da svako selo ima po jednog porotnika u općinskom sudu, a to je značilo i veći broj porotnika, što je sud još više približavalo masama.[889]

Partizansko sudstvo u 1941. i 1942. odigralo je, bez obzira na svoju heterogenost, važnu ulogu u izgrađivanju sistema nove narodne vlasti. Vojni sudovi kao i civilni pri narodnooslobodilačkim odborma s ostalim organima NOP-a osigurali su već u ratnim uslovima sigurnost i efikasnost u borbi protiv neprijatelja NOP-a. Narodnooslobodilački odbori su brzo i efikasno rješavali niz sporova, pa i onih zaostalih od prije rata, što im je podizalo ugled i autoritet kod stanovništva. Upravo zato narod je bio vrlo zainteresiran kod biranja članova porote, nastojeći da suci budu najčestitiji i najpošteniji ljudi kako bi u teškim ratnim uslovima mogli na zadovoljstvo većine obavljati te odgovorne dužnosti.

Vojni sudovi komandi područja sudili su za sva krivična djela vojnih i civilnih lica. Narodnooslobodilački odbori su tek kasnije, 1943. godine, preuzeli suđenje krivičnih djela civila, ukoliko to suđenje nije bilo ograničeno nadležnošću vojnih sudova, koji su i dalje sudili za djela špijunaže, izdaje i saboterstva. Polovinom 1943. pri narodnosloboćilačkim odborima javljaju se stalna sudska vijeća. Unutar svakog seoskog, okružnog i kotarskog narodnooslobodilačkog odbora formiran je njihov sud, odnosno sudsko vijeće. Uputstva ZAVNOH-a o organizaciji i radu sudova pri narodnooslobodilačkim odborima, od 2. augusta 1943. godine (prvo uputstvo)[890] i od 22. decembra 1943. (drugo uputstvo)[891], donijela su relativno opširne propise o radu i organizaciji sudova na oslobođenom području. Osim sastava sudskih vijeća, ovi propisi sadrže i opširna pravila o postupku u građanskim i kaznenim stvarima. Najčešća krivična djela, koja su sudili sudovi narodnooslobodilačkih odbora, bila su šverc i prisvajanje tuđe pokretne imovine. Za najteže krivično djelo smatralo se tada otkrivanje i krađa iz zemunica, jer je time bilo remećeno snabdijevanje vojske i siromašnog naroda, što je u ratnim uslovima bilo od životne važnosti.

889 Branko Zutić, nav. rad, str. 96.
890 ZAVNOH, Zb. dok. 1943/1, str. 305—309.
891 Isto, str. 610—620.

br. (1)

Na izbore!

BILTEN

OKRUŽNOG NOF-a ZA KARLOVAC

6. mart 1945. godine

[illegible] IZBORNOG KRAJA

1. Izbore za NOO-e raspisuje okružna skupština, a provode ih izborne komisije imenovane i izabrane po upravnoj vlasti i narodu.

2. Izbori su neposredni za seoske NOO-e i kotarske skupštine, a posredni za okružnu skupštinu.

3. Izbori će se vršiti po seoskim centrima, tako da će se svaki birački centar biti po jedno biračko mjesto.

4. Izbori su tajni, vrše se glasanjem pomoću listića na kojemu su ispisani kandidati, posebno za seoske odbore, a posebno za kotarske i birači na birališitima dobivaju cedilijca sa kandidatima, precrtavaju one kandidate koje ne žele imati u odboru.

5. Liste kandidata odbornika sadržavat će neodređeni broj lica. Broj odbornika za seoski NOO kretati će se između 5-7, a za kotarsku skupštinu između 2-3.

6. Pravo glasa imadu prema izbornim spiskovima svi građani i građanke prema deklaraciji III. zasjedanja ZAVNOH-a i svi oni koji žive na teritoriju Kordun, koji i oni koji ovisno po službenoj dužnosti nanađuju i po mjestu izvan granica naše zemlje.

7. Pripadnici NOV biraju [illegible] i mogu biti birani. Oni mogu biti birani samo za kotarsku skupštinu, pošto nebi mogli odmah nastupiti dužnost novo izabranih seoskih odbornika.

8. Izbornu komisiju sastoje se od predsjednika i 2 člana. Dva člana odbornika komisije imenuje narodni sud, dok predsjednika izbornih komisija imenuje okružni narodni sud iz spiska zakletih sudskih predsjednika.

9. Članovi izborne komisije ne mogu biti birani na onom izbornom području na kome su članovi komisije.

10. Cijela izborna komisija provodi izbore te im o njima činiti zapisnik i po završetku provedenih izbori izbrojiti glasove i objaviti rezultat izbora, sastaviti zapisnik te takav sa svim izbornim materijalom dostaviti kotarskom NOO-u, a ovaj Okružnom NOO-u.

11. Biračke spiskove sastavlja u dva jednaka primjerka pravna vlast za svako naselje zasebno, koji se šalje kotarskom narodnom sudu na potvrdu, a po jedan primjerak sud čuva kod sebe, a drugi šalje nadležnom kotarskom NOO-u.

12. Liste izbornih kandidata po savršenim izborima šalje se na verifikaciju nadležnom kotarskom sudu.

13. Listu kandidata predlaže JNOF-e i sami izbori se provode u saradnji i u duhu JNOF-e.

14. Izbori će se vršiti u vremenu od 1. do 15. IV. 1945. g.

15. Izabrani će biti oni kandidati koji će imati najveći broj glasova. Za slučaj da dva ili više kandidata dobiju jednak broj glasova / a to će biti samo između onih, koji još ulaze kao izabrani / to će se izabrati onaj kandidat, koji je upisan pod nižim rednim brojem na listi kandidata.

16. Za slučaj prestanka mandata kao smrti, gubitak građanskih prava ili bilo koje druge zakonite razloge [illegible] dolazi na njegovo mjesto prvi neizabrani odbornik sa najvećim brojem glasova.

II. okružna skupština NOO-a za okrug Kordun

Duga Resa, 18. II. 1945. g.

Sve do spomenutih uputstava ZAVNOH-a iz 1943. nije bilo konkretnih propisa u organizaciji sudstva i proceduri, pa se sudilo po ustaljenim načelima NOP-a i onim pravnim običajima koji nisu bili suprotni NOB-i. »Cilj je sudstva, da se zaštite tekovine NOB-e i interesi NOR-a i da se tako stvori pravna sigurnost, nužna za život dostojan čovjeku.«[892]

Odbornici bi, kao članovi sudskog vijeća, donosili presude prema vlastitom osjećaju pravde i pravičnosti. Već 22. decembra 1943. Odjel za sudstvo i upravu ZAVNOH-a izdao je uputstva o organizaciji sudske vlasti na osnovu kojih su organizirani narodni sudovi u obliku posebnih odjela unutar narodnooslobodilačkih odbora s vijećem od 3 člana — odbornika narodnooslobodilačkih odbora. Članove suda birao je narod istovremeno s ostalim odbornicima narodnooslobodilačkih odbora. Dužnost predsjednika vijeća vršili su obični tajnici narodnoosolobodilačkih odbora, a za članove vijeća birani su članovi izvršnih narodnooslobodilačkih odbora koji su obavljali i druge odborničke poslove. Ovim uputstvom suđenje ostaje i dalje u rukama narodnooslobodilačkih odbora »samo se ovo predaje u stalnu dužnost članovima narodnooslobodilačkih odbora, koji su za tu dužnost izabrani ili određeni za određeno vrijeme rada«.[893]

»Razvoj naše narodne vlasti, obilni poslovi narodnooslobodilačkih odbora, toliko zadužuju članove izvršnog odbora, da oni više ne mogu obavljati dvije dužnosti tj. upravnu i sudsku. Danas su dužnosti članova izvršnih narodnooslobodilačkih odbora toliko opsežne, da se moraju posvetiti samo toj dužnosti.

Takvo stanje je i kod narodnih sudova. Naše se sudstvo u velike razvilo. Prilike i odnosi u našoj pozadini zahtjevaju i napredno sudstvo, izgrađeno u duhu i prema općim načelima naše narodne vlasti.

Broj sporova i predmeta pred našim sudovima svakodnevno rastu. Pred sudove se iznose sve raznolikiji sporovi i pravna pitanja, za čija rješenja trebaju ozbiljnije pripreme i proučavanje. Sudstvo kao najosjetljivija grana državne uprave ne može i ne smije biti sporedan posao. Ono zahtjeva duboku svijest i dužnost prema radu. Sudstvo mora biti glavnom dužnosti onih pojedinaca, kojima narod povjeri vršenje ovog dijela svoje vlasti«.[894]

Zbog nedovoljno sačuvanih statističkih podataka, ne može se dati analiza cjelokupnog rada narodnih sudova, ali se iz sačuvanih dokumenata vidi da su oni uspješno rješavali veći broj predmeta. »Narodni okružni sud za Kordun od februara do maja 1944. godine imao je u rješavanju 511 predmeta građansko-privatno pravnog postupka, 46 kaznenih od toga jedan veći dio završen, a ostali su u toku«.[895]

892 Isto, str. 611.

893 ZAVNOH, Zb. dok. 1944/11, str. 497.

894 Zapisnik Prve okružne narodne skupštine za Kordun 1944. str. 72. i 73, HAK, f. ONOO za Kordun, 2/484.

895 Zapisnik sjednice Izvršnog odbora ONOO za Kordun od 4. V 1944. HAK, f. ONOO za Kordun, 2/349.

U nadležnosti Narodnog okružnog suda za Liku bila su, od januara do kraja aprila 1944. u rješavanju 123 predmeta, od čega najviše krivičnih i to zbog krađe iz zemunica. Narodni okružni sud za Baniju imao je od 1. X 1943. do 20. I 1944. 22 krivična i to 18 građanskih predmeta, dok je Narodni kotarski sud za Glinu imao od 5. II 1944. do 13. IV 1944. 176 građanskih, 70 krivičnih i 31 poslovni predmet, od kojih je riješio: »krivičnih-presudom 37, nagodbom 1. Od 37 presudom riješenih krivičnih predmeta 27 je riješeno isti dan kada je prijava primljena«.[89]*

Narodni sudovi su ponajviše rješavali sporove iz privatnog prava — brakorazvodne parnice, diobe zadruga, sporove o vlasništvu stoke, izdržavanju djece, roditelja, bračnih drugova itđ, a od krivičnih — krađe iz zemunica, tjelesne povrede i slično. »Na teritoriju ovoga kotara (Donji Lapac — op. autora) ima veći broj krađe, osobito u Dobroselu, općine Dolij ani, odakle su okupatori odveli sav narod. Krađe iz skloništa su dosta česte. Većinu krađe čine četnici. Narodni kotarski sud presudio je jedan lakši slučaj krađe, gdje je počinitelje izveo na oslobođeni teritorij sa neoslobođenog i uputio ga u logor«.[897]

Slično je bilo i u ostalim oslobođenim krajevima gdje su za vrijeme neprijateljskih ofanziva nastajali veliki zbjegovi, pa su zemunice ostajale bez nužne zaštite.

Općinski i kotarski sudovi su sve važnije presude, posebno krivične, nastojali čitati na masovnim sastancima u selima, da bi tim putem smanjili broj različitih prestupa.[898] Posebno značenje za razvoj sudstva u Hrvatskoj i njegovo unapređenje imao je Prvi kongres pravnika antifašista Hrvatske, koji je održan u Glini od 12. do 14. augusta 1944. u prisustvu 174 delegata i učesnika.[899]

Na ovom kongresu razmotrena su dotadašnja iskustva u izgradnji narodne vlasti i sudova na oslobođenom području Hrvatske i date smjernice za njihov daljnji rad i razvitak. Uz 22 podnijeta referata, u diskusiji je sudjelovalo 57 govornika.[900] Obzirom da je ovo bio prvi kongres pravnika na oslobođenom području Hrvatske koji je »teoretski razradio državno pravna načela novog ustavnog uređenja, kako je ono bilo normirano na Drugom zasjedanju AVNOJ-a i Trećem zasjedanju ZAVNOH-a«,[901] on je imao veliko značenje za daljnji rad i afirmaciju novog narodnog sudstva uopće.

Pravosudni odjel ZAVNOH-a izdaje 15. novembra 1944. treće uputstvo o preuređenju sudova,[902] koji se od tada organiziraju kao samostalni organi narodne vlasti odvojeni od uprave, tj. od narodnooslobodilačkih od-

896 Izvještaj ONOO za Baniju od 10. V 1944. HAK, f. ONOO za Baniju, 5/485.

897 Izvještaj ONOO za Liku od 8. V 1944. HAK, kut. 7.

898 Vidi dok. br. 67, str. 477.

899 Izvještaj Pravosudnog odjela ZAVNOH-a od 6. IX 1944. HAK, kut. 5.

900 Prof. dr Hodimir Sirotković, Spomenica Prvog kongresa pravnika antifašista, Glina 1944, izdanje Saveza društva pravnika Hrvatske, Zgb, 1944, str. 8.

901 Isto.

902 ZAVNOH, Zb. dok. 1944/III, str. 434.

bora. Oni se organiziraju izvan narodnooslobodilačkih odbora »kao samostalni organi narodne vlasti«.[903] Sve do ovih uputstava, pored nastojanja da se sudovi izdvoje izvan sistema opće organizacije narodnooslobodilačkih odobra, sudovi pri narodnooslobodilačkim odborima nisu smatrani posebnim ustanovama, već su tretirani kao sastavni dio narodnooslobodilačkog odbora.[904]

Stoga su se i nalazili pod njegovom stalnom kontrolom i podnosili mu izvještaje o radu. Nadležni narodnooslobodilački odbor mogao je uvijek imenovati druge članove sudskog vijeća. Ovim uputstvom bilo je predviđeno da narod na skupštini bira 12—20 članova općinskog suda da se na plenarnim kotarskim sjednicama izabere 18—40 članova za kotarske i 36—100 članova za okružne sudove. Samo su predsjednici sudova bili profesionalna lica dok su ostali suci bili pozivani na rasprave po određenom redu. Uputstvom je posebno predviđeno da se za tajnike kotarskih i okružnih sudova biraju pravnici koji su odani NOB-i.

Na Prvoj okružnoj narodnoj skupštini Korduna izabrana su 43 člana u vijeća narodnog okružnog suda, i to iz kotara Vrginmost 9, Vojnića 10, Slunja 11, Plaškog 6 i Karlovca 7 članova. U raspravi o sudstvu na skupštini je rečeno: »Naše narodno sudstvo ostaje i biti će mjerilo naše sposobnosti i volje da našu oslobođenu zemlju sami uredimo u duhu osnovnih načela javnog života. Sudstvu je zadaća da rješava sporna pitanja i s tim u vezi sve pravne zahtjeve naroda onako, kako to zahtijevaju osnovna načela našeg poretka ... i u tom pogledu oni su pod nadzorom naroda jer narod bira, nadzire i opoziva organe sudstva kad rad tih organa dođe u sukob sa spomenutim načelima našeg javnog života. Ali, s druge strane sudovi ne smiju biti pod uticajem drugih organa narodne vlasti.

U izricanju pravde (u okviru osnovnih načela našeg javnog života) sudovi moraju biti nezavisni. To znači da se mora otkloniti svaka mogućnost takvog uticaja, jer sudove treba osloboditi svake zavisnosti od drugih organa narodne vlasti.[905]

Na Prvoj okružnoj narodnoj skupštini za Baniju, 29. novembra 1944, izabrano je 39 članova u vijeća narodnog okružnog suda Banije,[906] a na

903 Isto.

904 ZAVNOH, Zb. dok. 1944/11, str. 216.

905 Vidi dok. br. 71, str. 512.

906 Roksandić Vujo iz Glinskog Trtnika, Bunčić Dragica iz Velikog šušnjara, Popara Milan iz Velikog Graca, Petrović Mile iz Brezovog Polja, Jovičić Đuro iz Drenovca, Grmuša Mišo iz Bojne, Klobučar Stevo iz Donjeg Selišta, Gašiljević Kata iz Donjeg Selkovca, Sučes Stjepan iz Bučice, Mato Krizmanić iz Viduševca, Lamza Josip iz Svračice, Pribićević Mile iz Glavičana, Pupavac Pavao iz Oravica, Dabić Đuro iz Dabića, Trivanović Rade iz Žute, Lovrić Simo iz Kotarana, Vasiljević Petar iz Pedlja, Ostojić Adam iz Žirovca, Savić Julika iz Komore, Roksandić Janko iz Brđana, Munić Ranko iz Bjeljine, Pataran Mato iz Novog Sela, Kljajić Gligo iz Trmušnjaka, Pinetić Janko iz Letovanaca, Tomić Stevo iz Donje Mlinoge, Đukić Jovan iz Starog Sela, Mikulić Milić iz Gornje Pastuše, Sekulić Evica iz Blinje, Mijo Vujić iz Novog Sela, Jovan Borojević iz Knezovljana, Marko Grnović iz Mečenčana, Ljuban Crftojević iz Grčeva, Lazo Letina iz Hrastovca, Dušan Kokan iz Utolice, Josip Galić iz Selišta, Pajo Jurčić iz Mračaja, Mijo Babić iz Kostreša, Dušan Dragosavljević iz Crkvenog Boka i dr Aleksandar Goldstein iz Gline.

plenarnoj sjednici Okružnog narodnooslobodilačkog odbora za Liku, 12. decembra 1944, izabran je okružni narodni sud za Liku od 45 članova.[907]

Kako kod okružnih narodnih sudova, tako još više kod kotarskih i općinskih, bio je gotovo do kraja rata prisutan problem nedostatka pravnika. Tako su 1944. na čitavom okrugu Banije bila svega tri pravnika: jedan u okružnom narodnom sudu i po jedan u kotarskom sudu Glina i Dvor. U februaru 1944. u Lici su bila samo tri pravnika, od kojih je također jedan radio u okružnom narodnom sudu i po jedan u kotarskom sudu Gračac i Udbina. Zato je Pravosudni odjel ZAVNOH-a, obzirom na velike potrebe kadrova u sudovima, organizirao više kurseva s onim članovima narodnooslobodilačkih odbora koji su radili u pravosudnim poslovima. Na području Like takav jedan kurs sa 20 slušalaca održan je od 20. aprila do 4. maja 1944. godine.[908] Na Baniji takav kurs sa 37 slušalaca održan je u vremenu od 5. do 20. augusta iste godine,[909] Toga mjeseca održan je i petnaestodnevni kurs za sudstvo sa 43 učesnika s područja Korduna i Karlovca.[910]

Na ovim kursevima, obzirom na velike zadatke i kratkoću njihovog trajanja, raspravljana su prvenstveno ona pitanja koja su bila vezana sa svakodnevnom sudskom praksom na oslobođenom teritoriju. Posebno su raspravljana pitanja iz porodičnog, zadružnog, nasljednog, bračnog i krivičnog prava. Na kursevima je raspravljano i o organizacionim i administrativnim pitanjima, posebno u vezi vođenja pojedinih rasprava i sudskih knjiga.

Kako partizansko sudstvo nije bilo samo sredstvo prinude i aparat za borbu protiv neprijatelja NOP-a, nego i značajna institucija za podizanje političkog i moralnog autoriteta vlasti, rukovodstvo NOP-a mu je već od prvih dana NOB-e poklanjalo znatnu pažnju, nastojeći kroz razne oblike osposobiti narodne suce i stručne pravnike koji će i po svojoj idejnoj opredijeljenosti pridonositi afirmaciji političke platforme NOP-a.

Rad narodne vlasti u oblasti prosvjete i kulture

Uporedo s razvojem oružane borbe i stvaranjem prvih organa narodne vlasti, partijsko i vojno rukovodstvo pokretalo je i organiziralo različite oblike prosvjetnog i kulturnog rada, prvenstveno u vojnim jedinicama a zatim i u oslobođenim selima. Narodnooslobodilački odbori su na oslobođenom području već u jesen 1941. godine, uz rješavanje brojnih ekonomskih, socijalnih i organizacionih pitanja, vodili znatnu brigu o odgoju i obrazovanju djece i omladine pa i cjelokupnog odraslog stanovništva. Na raznim zborovima, mitinzima i konferencijama narodu se objašnjavalo

907 AIHRPH, Zb. Per, 25/126, »Lički vjesnik« broj 32 od 31. januara 1945.

908 Izvještaj Sudskog odjela ONOO za Liku upućenog ZAVNOH-u 8. maja 1944. HAK, i. ONOO za Liku, 5/540.

909 Izvještaj Pravosudnog odjela ZAVNOH-a od 24. augusta 1944. HAK, kut. 5.

910 Izvještaj Pravosudnog odjela ZAVNOH-a od 6. septembra 1944. HAK, kut. 5.

značenje NOB-e i uloga KPJ, a istovremeno ga se upoznavalo s politikom okupatora i njegovih slugu. I na prelima u oslobođenim i poluoslobođenim selima čitali su se proglasi, leci, bilteni i vijesti preko kojih se narod upoznavao s vojno-političkom situacijom u svom kraju i u svijetu. Partijske organizacije, narodnooslobodilački odbori i druge organizacije, NOP-a, organizirali su od jeseni 1941. i prve analfabetske tečajeve, kako bi se stanovništvo osposobilo za praćenje partizanske štampe i time svojim radom što više doprinosilo razvoju NOP-a. Cilj je bio da se kod boraca koji su bili odlični ratnici, kod aktivista, žena i omladine, stvori svjesna organizirana snaga revolucije koja će biti dosljedna liniji KPJ. Zato se prosvjetnom i kulturnom radu posvećivala izuzetna pažnja pa su se za nepismene, iako u surovim danima rata, već u prvim partizanskim odredima organizirali posebni analfabetski tečajevi. »Partizanski odredi nemaju samo zadatak vršenja vojničkih operacija. Oni moraju vršiti propagandu i agitaciju. Moraju se uvijek kretati uzduž naseobina. Dolaskom u sela i mjesta imaju održavati zborove, djeliti letke .. .«[9U]

Već prve godine NOR-a neprijatelj je u ovim krajevima uništio više od 75°/o školskih zgrada, sa školskim inventarom. U zgradama koje nisu bile razorene, smjestile su se neprijateljske posade. Učiteljski kadar u većini sela bio je poubijan a tek manji dio je uspio izbjeći prvim nasrtajima ustaša i otići u redove NOV. Tako se pred partijske organizacije i narodnooslobodilačke odbore postavilo niz prosvjetnih problema koja je trebalo rješavati u toku oružane borbe, kao što su npr. organizacija raznovrsnih tečajeva i kurseva te otvaranje starih i novih škola koje su imale za cilj ne samo naučiti čitati i pisati, nego istovremeno osposobiti đake za izvršavanje borbenih zadataka. Tako se npr. već u rezoluciji partijskih delegata kotara Vojnić, od 20. septembra 1941, inzistira na otvaranju osnovnih škola i analfabetskih tečajeva kako bi se smanjila nepismenost.[912] Taj zadatak ističe se i u rezoluciji delegata Kotarskog narodnooslobodilačkog odbora ovog kotara od 20. novembra 1941. u kojoj se kaže: »Organizirati prosvjetu i po mogućnosti stvoriti škole, podučavati djecu i likvidirati nepismenost«.[913] Nešto kasnije u Okružnici broj 4 CK KPH, od 6. decembra 1941., postavlja se pred narodnooslobodilačke odbore zadatak da putem analfabetskih tečajeva i otvaranja škola organiziraju prosvjetni rad na oslobođenom području.[914]

Noo-i postepeno osnivaju i razne druge tečajeve u cilju osposobljavanja ljudi za pojedine djelatnosti i funkcije u NOP-u. Tako su organi narodne vlasti, uz pomoć partijskih organizacija, AFŽ-a i SKOJ-a, krajem 1941. i početkom 1942. godine organizirali na oslobođenom području

911 Instrukcija broj 13 operativnog rukovodstva o najvažnijim zadacima partijskih organizacija OK KPH Karlovac od 26.augusta 1941. i partizanskih odreda. Zb. NOR, tom V, knj. 1, str. 46.

912 HAK, f. OK KPH za Karlovac, 1/152.

913 HAK, f. OK KPH za Karlovac, 1/173.

914 Zb. NOR, tom V, knj. 2, str. 111.

vtìlik broj političkih kurseva, pa tečajeva za bolničarke i si. Mnogo se radilo i na prosvjetno-propagandnom polju. U tom cilju održavala su se razna predavanja, a na zimskim prelima uz pletenje čarapa, rukavica i pulovera za borce na frontu, partijski aktivisti čitali su okupljenim ženama i omladinkama vijesti i govorili o karakteru NOB-e. »U podizanju kulturnog nivoa također su postignuti uspjesi. Održano je niz sastanaka, proslava i kulturnih priredaba, sanitetskih i analfabetskih tečajeva. Radi političkog podizanja i uzdizanja našeg kadra održano je niz kurseva. Organizacija je stvorila svoju štampu, svoj list. Tako vidimo da su žene Like, smjelo rušeći sve predrasude i razne priče o ženi, ušle u svaku žilicu narodnog života. One učestvuju u narodnoj vlasti i uče čitati i pisati, pišu članke za svoj list i učestvuju u oružanoj borbi.«[915]

U jesen i zimu 1942. godine rad na opismenjavanju stanovništva u oslobođenim selima bio je sve intenzivniji. Veliko oslobođeno područje, snažne partizanske jedinice i razgranata mreža narodnooslobodilačkih odbora omogućili su da tokom zime kroz analfabetske tečajeve na području Like prođe 235 žena a na Kordunu više od 120.[916]

Gotovo nije bilo oslobođenog sela u kojem već tada nisu održavani raznovrsni tečajevi i kursevi organizirani pri narodnooslobodilačkim odborima, pri komandama pozadinskih jedinica i partizanskim stražama.

Tokom jeseni i zime 1942. stvoreni su povoljniji uslovi i za početak rada u osnovnim školama. Međutim, pred partijske organizacije i narodnooslobodilačke odbore kao najteži problem postavilo se pitanje učiteljskog kadra i školskih zgrada. Na čitavom Kordunu bilo je te jeseni samo 10 stručnh učitelja. Slično stanje je bilo u Lici i na Baniji. Inicijativom narodnooslobodilačkih odbora, za potrebe nastave korištene su veće kuće, koje još nisu bile popaljene, a u radionicama narodnooslobodilačkih odbora izrađivan je najnužniji školski namještaj. Problem nastavničkog kadra odbori su rješavali na taj način da su organizirali kurseve sa ljudima koji su imali tek po koji završeni razred gimnazije, ili neke druge srednje škole, i osposobljavali ih za učitelje. Na području Korduna prvi takav kurs održan je u jesen 1942. u selu Vojničkom Grabovcu u trajanju od četiri dana. Na ovom tečaju, kao i na kursu koji je iste godine održan u Lici sa 10 slušalaca, polaznici su se upoznali s osnovnim znanjem iz metodike početnog čitanja i pisanja, osnovama didaktičkih principa u odgoju i obrazovanju učenika u nastavi, što im je poslužilo kao orijentacija za rad u osnovnoj školi.

Učenici su u tim prvim školama na oslobođenom području bili obično podijeljeni u dvije grupe — početnike i napredne, odnosno nepismene i pismene. Ali i kod jednih i drugih, osim osnovnih pouka u čitanju, računanju, pisanju i pjevanju, djeca su se upoznavala s narodnooslobodilačkom borbom i izvršavala niz drugih zadataka korisnih za NOP. Ti mali učenici su u okviru pionirskih organizacija učestvovali u akcijama

915 Referat s Prve okružne konferencije AF2 za Liku 1942. HAK, kut. 4.

916 HAK, Zb. 6, str. 424; Dr Dušan Zivković, nav. rad, str. 496.

sakupljanja hrane, zavoja, obuće i ostalih potreba za ranjene borce. Bili su angažirani kao kuriri, vodiči i slično.

Nastava se uglavnom održavala u prirodi, voćnjaku, bajti, improviziranoj daščari, a rijetko u pravoj školskoj zgradi. »Učenici su sjedili na kamenu, komadu drveta, tronošku a rijetko na pravoj školskoj klupi, umjesto ploče služila su izvaljena vrata, prozorski kapak, komad lima, a pisalo se sa komadićem cigle, ugljena i dr. Mjesto bilježnica služila je često stara općinska arhiva, već upotrebljavani papir«.[917]

Polaznici su u početku bili gotovo bez udžbenika i ikakvih nastavnih pomagala, a nešto kasnije izrađivali su ih sami učitelji uz pomoć djece. Pri općinskim, kotarskim i okružnim narodnooslobodilačkim odborima početkom 1942. godine zaduženi su pojedini odbornici za rad na organizaciji analfabetskih tečajeva, otvaranju novih škola, osposobljavanju učiteljskog kadra i drugim potrebama za odvijanje nastave. Već do kraja oktobra samo na području oslobođenog Korduna narodnooslobodilački odbori su osnovali 50 prosvjetnih domova odnosno škola. »U većini ovih domova počela je obuka, pored djece, posvetit će se naročita pažnja i odraslima nepismenim i oni će polaziti tečajeve za nepismene koji će se u svim domovima organizirati«.[918] U isto vrijeme na području Like radilo je 88 i na Baniji 35 domova kulture, u kojima se razvijao raznovrstan prosvjetni i kulturni rad, održavali analfabetski tečajevi, konferencije, sastanci, priredbe, čitalačke grupe, usmene novine i slično.

Narodnooslobodilački odbori vodili su računa i o ishrani i odijevanju učitelja. Krajem 1942. pri kotarskim narodnooslobodilačkim odborima osnovane su i komisije za narodno prosvjećivanje u kojima su bili predstavnici kotarskog narodnooslobodilačkog odbora, predstavnik Partije i po jedan učitelj. Svestraniji rad na otvaranju novih škola krajem iste godine omogućile su pobjede partizanskih jedinica i stvaranje šireg oslobođenog područja. Narodnooslobodilački odbori su nakon provedenih decembarskih izbora 1942, mogli posvetiti još veću pažnju organizaciji prosvjetnog i kulturnog rada. Pored svih poteškoća, oni nastoje da osnovnom nastavom obuhvate svu djecu u starosti od 7 do 14 godina. Međutim, daljnja nastojanja u širenju organizacije škola i ostalih kulturno-prosvjetnih djelatnosti onemogućila je 4. neprijateljska ofanziva u januaru 1943. Poslije te ofanzive pristupilo se ponovno otvaranju škola, ali u znatno težim uslovima. Prije svega, trebalo je popuniti partijske organizacije, organe narodne vlasti, organizacije AFŽ-a i omladine novim kadrovima. Veći broj dotadašnjih omladinaca i omladinki, koji su obavljali nastavu, ostao je u partizanskim jedinicama ili je poginuo u borbama s neprijateljem.

Inicijativom Partije i organa narodne vlasti, na oslobođenom području ponovo se organiziraju kotarski prosvjetni odbori. Oni uz svestranu pomoć naroda organiziraju obuku prema uputamaProsvjetnog odsjeka IO AVNOJ-a, iz decembra 1942. godine, s tim što se u onimselima ukojima

917 HAK, Zb. 5, str. 434. i 435.

918 »Narodni borac« broj 8 od 29. X 1942. HAK, kut. 9.

je postojala opasnost od tifusa, organizirani rad s djecom provodio[1] po manjim grupama u kojima se uvježbavalo pisanje, čitanje i račun. Oslobođenjem Otočca i šire okolice, znatniju pomoć kultumo-prosvjetnim odborima Like, pa i ostalim oslobođenim krajevima Hrvatske, pruža Prosvjetni odjel ZAVNOH-a svojim uputama o radu na kulturno-pròsvjetnom polju. Tim uputama osnivaju se KPO-i pri svim kotarskim, a i mnogim općinskim narodnooslobođilačkim odborima.

Sačinjavali su ih po jedan član narodnooslobodilačkog odbora kao pročelnik, jedan predstavnik AFZ-a i USAOH-a i jedno stručno lice kao referent. Od tada NOO-i svu kulturno-prosvjetnu djelatnost na svom području provode preko kulturno-prosvjetnih odbora. U cilju unapređenja rada u školama i uzdizanja učiteljskog kadra održavane su brojné konferencije prosvjetnih radnika na kojima je dogovoreno o svim vidovima izvođenja nastave, nabavci najnužnijeg pribora, rasporedu osoblja i otvaranju analfabetskih tečajeva. : .

U organizaciji kulturno-prosvjetnih odbora okruga, i u svim oslobođenim selima ponovno su se organizirali prosvjetni odbori. »U našim selima osnivaju se kulturno prosvjetni odbori (KPO), koji će u suradnji sa učiteljima i narodnooslobođilačkim odborima udružiti sve svoje sile i snage, visoku svijest i ljubav prema svome selu i narodu, da bi tako udruženim snagama mogli podići naše selo na dostojnu visinu kulture i prosvjete.«[919]

Ovi odbori starali su se, pored ostalog, i o takozvanim ambulantskim školama u koje su se djeca okupljala samo u određene dane, kako bi jedan te isti učitelj mogao u tjednu biti u dva ili tri sela. To su bile tadàf jedine mogućnosti za nastavak obuke koja se sada uglavnom izvodila u prirodi.

Sredinom 1943. napornim radom partijskih organizacija, organa narodne vlasti, organizacija AFZ-a, omladine i učitelja organizirana je obuka s djecom u svim oslobođenim selima. Kolike su napore ulagali organi narodne vlasti za rad škola u ratnim uslovima, vjerno pokazuje primjer kotara Korenica. Dok je na tome području prije rata radilo 12 osnovnih škola, u julu 1943. pored svih razaranja, nedostatka učiteljskog kadra i ostalih nužnih potreba za izvođenje nastave, obuka je bila organizirana u 32 osnovne škole sa 987 polaznika i 29 učitelja.[920] Prema tome, svako veće selo imalo je školu. Vodilo se računa da škola bude dostupna.što većem broju bosonoge djece.

Vidniji rezultati u organizaciji osnovnih škola postignuti su u ljeto i jesen 1943. godine. Iz zapisnika s Prve konferencije učitelja Like, od 18. jula 1943. na kojoj je prisustvovalo 100 delegata iz svih kotareva, vidi se da su na oslobođenom području Like u to vrijeme radile 152 osnovne škole s 6 132 učenika, da je nastavu izvodilo 48 stručnih učitelja, 62 s nekoliko razreda završene gimnazije i 9 učitelja s osnovnom školom.[921]

919 »Lički kurir« br. 11 od 19. VII 1943, str. 6. ,
920 ZAVNOH, Zb. dok. 1943/1, str. 581. :
921 ZAVNOH, Zb. dok. 1943.1, str. 370. '

U isto vrijeme na oslobođenom području Banije radilo je 105 osnovnih škola s oko 4 000 polaznika.[922] U školskoj godini 1942/43. na Kordunu je radilo 30 škola u kojima je nastavu izvodilo 6 stručnih i 14 nestručnih učitelja, i na oslobođenom području karlovačkog kotara 6 osnovnih škola s 8 stručnih prosvjetnih radnika.[923]

Kapitulacijom Italije stvoreni su još povoljniji uslovi za razvitak kulturno-prosvjetne djelatnosti. Krajem septembra i u oktobru 1943. otvoren je veći broj škola na oslobođenom području. Međutim, ponovno u vrijeme 6. neprijateljske ofanzive na ove krajeve znatno je smanjen broj osnovnih škola. Stalni neprijateljski upadi na oslobođena područja, zima, slaba odjeća, obuća i ishrana smanjili su broj polaznika. U proljeće 1944. obustavljen je rad velikog broja osnovnih škola u kotaru Donji Lapac, Gospić, Udbina i Gračac u Lici, u kotaru Petrinja i Kostajnica na Baniji i kotaru Plaški na Kordunu. Ali i unatoč prilikama, narodnooslobodilački odbori su organizirali sve osnovne djelatnosti, pa i kulturno-prosvjetni rad. Cim bi neprijatelj bio potisnut s određenog teritorija, osnovne škole bi počele radom, prosvjetni referenti obilazili su oslobođeno područje i pomagali rad škola, organizirajući savjetovanje i konferencije s učiteljima.[924] Zalaganjem organa narodne vlasti, prosvjetnih referenata i učitelja, nakon svake neprijateljske ofanzive škole bi se ponovo otvarale a broj polaznika bi se povećavao. Djeca izbjeglica uključivala bi se u nastavu s djecom u oslobođenim selima.

Za djecu poginulih roditelja, narodnoslobodilački odbori u ovim krajevima organizirali su dječje domove već od 1942. godine. Među najpoznatije spadaju domovi u selu Frkašiću i Seganovcu na području Like, Radonji, Vojničkom Grabovcu, Velikoj Crkvini, Skradu i Dunjaku na Kordunu, Rujevcu, Gvozdanskom, Buzeti i Selištu na Baniji. O djeci u dječjim domovima brinuli su se pri narodnooslobodilačkim odborima prosvjetni, zdravstveni i socijalni odjeli. Odbori i njihovi prosvjetni odjeli uspjevali su da u toku ugroženosti od neprijatelja, s datog područja premještaju djecu na sigurnija mjesta. Tako je 140-ero djece u aprilu 1944. iz Korenice, s područja Like, premješteno u domove Banije gdje su

922 Prosvjeta, br. 1, od 1. X 1943.

Ö23 Simpozij o Petrovoj gori, Topusko 1969, str. 421.

924 U izvještaju Odjela narodne prosvjete ZAVNOH-a od 20. XI 1944. o stanju škola u ovim krajevima se kaže: »Najteže stanje osnovnih škola je u Lici jer je u toku rata potpuno opustjela i izgladnjela«. Nadalje se navodi da narod Like politički stoji na visokom stupnju i da želi škole. Pored veoma teških prilika ONOO je otvorio 74 škole na oslobođenom području u kojima je radio 91 učitelj. Od 3 941 obveznika školu je pohađalo 2 267, tj. 62°/o.

»Škole rade u bajtama, u malim tijesnim kućicama, među preostalim zidovima neke popaljene kuće u većini bez namještaja, bez knjiga i bez svih pomoćnih sredstava. Na Kordunu su prilike bile slične. I ovdje su školske zgrade bile uništene. Na oslobođenom području Okružnog NOO-a rade 82 škole sa 36 stručnih i 61 nestručnim učiteljem od 6.632 obveznika školu je polazilo 3.804 tj. 57*/*. U Baniji su radile 104 škole. Prosvjetni rad je ovdje bio vrlo aktivan, od 6.917 obveznika polazi školu 3.685 tj. 53%. Uslovi za rad na Baniji bili su slični onima na Kordunu, samo su prehrambene prilike bile daleko bolje. U školama je bilo zaposleno 114 učitelja od kojih su 14 bili stručni«. ZAVNOH, Zb. dok. 1944/1, str. 500. i 501.

se odraslija uključila u osnovne škole.[925] Isto tako 200 djece sa slunjskog kotara preseljeno je na područje Vrginmosta gdje su bila razmještena po kućama.

Nastava koju su izvodili partizanski učitelji, nije bila opterećena velikim brojem činjenica, ali se nadopunjavala raznim temama iz NOB-e koje su svojim sadržajima djelovale na svijest učenika kako u školi, tako još više izvan nje, u životu i borbi. Pioniri u osnovnim školama imali su svoje raznovrsne odbore i pionirske grupe koje su radile na pomoći slabijim učenicima, pripremanju zidnih novina, pisanju članaka za list »Pionir« i slično. Oni su uz pomoć učitelja izrađivali nastavna pomagala, pločice i pisaljke iz škriljevca, i krede od ilovače, kojoj su davali određeni oblik zatim je sušili i upotrebljavali. Pionirske grupe nastupale su na raznim zborovima, proslavama i manifestacijama. »Naročito su se istakli svojim radom i učenjem pioniri Like. Oni po mnogim selima imaju svoje pjevačke i horske grupe koje uče i daju razne pozorišne komade«.[926]

Da bi što više unaprijedili rad u školstvu i prosvjeti, prosvjetni odjeli okružnih narodnooslobodilačkih odbora Korduna, Banije i Like organizirali su takmičenje između škola, prosvjetnih radnika i učenika.[927]

Takmičenje je vršeno između osnovnih škola po općinama, između općina, kotara i okružnih narodnooslobodilačkih odbora. Škole su se međusobno takmičile koja će izdati više zidnih novina, ispisati parola, izrecitirati pjesama na masovnim sastancima, koliko će učitelji održati predavanja, koliko će imati razrednih sastanaka, priredaba, posjeta bolnicama, dječjim domovima i kursevima, koliko su otvorile analfabetskih tečajeva, koji je narodnooslobodilački odbor bolje snabdijevao djecu odjećom i obućom itd. Ova takmičenja su predstavljala značajan poticaj u unapređivanju školskog i prosvjetnog života u oslobođenim selima.[928] Tako se u oslobođenim krajevima razvijao i odgajao novi lik najmlađe generacije koja je u sebi odražavala borbena, etička i idejno-politička svojstva specifična za razdoblje oružane revolucije. O organizaciji prosvjetno-pedagoškog rada brinule su se tokom čitavog rata partijske organizacije i organi narodne vlasti. Kroz razne vidove osposobljavali su se mladi ljudi, ponekad i oni od 14 i 15 godina, da izvode nastavu tek s nešto mlađim od sebe ili svojim vršnjacima. Putem raznovrsnih prosvjetnih kur-

925 ZAVKOH, Zb. dok. 1944/11, str. 528.

926 »Pionir« broj 10, 1943. str. 19.

927 Vidi dok. br. 68, str. 482.

928 O rezultatima jednomjesečnog takmičenja učenika osnovne škole Klanac učitelj Dušan Vergaš u izvještaju Prosvjetnom odjelu ONOO za Kordun napisao je 10. januara 1945. g. 1.) Zidnih novina 7 brojeva sa 161 člankom. 2.) 95 obveznika, a 94 polaznika (osnovne škole). 3.) 65% djece dolazi u školu u kopama, 4.) Parola učenici ispisali 140 komada, 5.) 86 recitala, 6.) 4 prosvjetna predavanja, 7.) 3 roditeljska sastanka, 8.) 2 posjete u bolnici Kestenova gora, jedna s djecom, a druga s tečajem i djecom, 9.) 17 obveznika, a 17 polaznika pomoćnog odjeljenja, 10.) Jedna grupa analfabeta s 19 polaznika (učitelj radio s jednom a s drugom grupom drugo lice), 11.) Jedan produžni tečaj sa 19 polaznika (večernji), 12.) Osim gornjega, djeca ove škole dala su 6 priredbi sa 7 igrokaza i 21 pjesmom.

Sloboda ili ništa! — Sloboda narodu!

NOVOSTI

Izdaju Okružni odbori JNOF za Banjiu, Kordun i Pokuplje

Od 11. ožujka ... (iz deklaracije vlade od 9. III.)

God. II. 24. OŽUJKA 1945. Broj 75

Naše trupe u Lici slomile su na širokoj fronti neprijateljsku obranu

Oslobođena je Korenica, Vaganac, Ličko Petrovo Selo i niz drugih mjesta

27. mart — dan okupljanja svih antifašističkih snaga

Dvadeset i tri godine poslije pobjede je fašistička reakcionarna vojska političkom nadmoćnošću uspjela zavarati glavne odporne snage naših naroda — radničku jedinstvenu, da ih za kraj uredi za milost i nemilost gradebiljskim njemačkim fašistima.

Faktum, koji je izdajnička vlada Cvetković-Maček 25. III. sklopila s Njemačkom, prodala je konačno ta klika Jugoslaviju fašističkim okupatorima. Ali narod nije poklonuo. U svakom slučaju zajedno, normalno mora ići 27. mart na ulice i dičnom svijetu pokazati, da temelje naroda Jugoslavije i njenih vlasti-država ovome nitko zajedničkog, da njih dijeli nepremostivi jaz. Neki narodi pokrili su tepe dana jasno ogoljene netjesu, da se kane kapitulirati pred zajedničkom silom i da su spremni da se s oružjem u ruci suprotstave fašističkom osvajaču i da se oružjem bore za svoju slobodu.

27. marta naredi je odlučno s ljubavi stavanje jedinstvene čvrste svih slobodoljubivih snaga, koja bi onemogućila razaranje potoka a i prevela odlučne mjere za pojačanje otporne snage jugoslavenske vojske.

Komunistička partija Jugoslavije, koja je u ime svojima bila i ujedinjenje snage naroda u borbi, uočavajući je upoznavanje na potrebu spajanja svih narodnih snaga, na potrebu da se ta vlada otkloni od kapitulantski i protivnarodnih elemenata.

U stvarnosti, koji su prosvjedovali protiv sklapanja Jugoslavije, nastavili su na svojem ljubljanskom putu dalje, kad su se naši narodi pod vodstvom Komunističke partije pogli na oružanu ustanak protiv okupatora. Draža Mihailović, Nedić, Maček i njegovi reakcionarni ljudi nisu se digli u kraljevu nastavili je i jesi i danas provesti svoju staru politiku prema narodu, koji se krvavo tuče za svoju slobodu, i sabijala na stalno rad a leđa.

Logikom svega njihovog rvanja naredi Jugoslavije s ljudi su pod vodstvom Komunističke partije ove snage i izvojevali pobjedu ideje nove Jugoslavije. U borbi protiv okupatora i domaćih izdajica oni su herojski izgradili svoje nacionalne snage — braćstvo i jedinstvo naših naroda. Pod rukovodstvom narodnog heroja maršala Tita stvorili su se naši moli partizanski odredi u moćnu oslobodilačku armiju, koja danas u najužoj s bratskom Crvenom armijom i savezničkim vojskama Engleske i Amerike vodi zadnje bitke za potpuno uništenje hitlerovog fašizma.

Jedinstvena fronta, koja su naši narodi 27. marta, postala je danas fronta najširih narodnih slojeva, koja je okupila oko sebe sve naše narode.

Danas, deset godina poslije velikanstvene manifestacije borbenih narodnih snaga, kojom je narod 27. marta odlučno pokazao novim putem, naši narodi opet s ponosom i ljubavi na čelu s maršalom Titom, u demokratskoj federativnoj Jugoslaviji postala je suverena država, koju priznavaju sve veliki Saveznici.

Narodi Jugoslavije uskoro će na tom putu, pod rukovodstvom svog najvećeg sina maršala Tita, izvojevati i potpuno slobodu svojoj napaćenoj zemlji i izgraditi sebi i svojoj djeci lepšu i sretniju budućnost.

Zaklletva ministra za Hrvatsku Pavla Gregorića

Beograd, 20. III. — Ministar za Hrvatsku dr. Pavle Gregorić položio je danas zaklletvu narodu pred predsjednikom AVNOJ-a dr. Ivanom Ribarom. Polaganju zaklletve prisustvovali su među ostalima i potpredsjednik AVNOJ-a Vujačić, sekretar AVNOJ-a Perunčić, ministar pravosuđa Frol i ministar narodnog zdravlja dr. Šramec.

Ratni izvještaj generalštaba jugoslavenske armije od 22. III. 1945. javlja: U [illegible] provedši u ofenzivu na širokoj fronti na liniji Lapac—Gospić naše trupe, poslije dvodnevnih borbi, probile su neprijateljsku obranu i na juriš osvojile izjesta i jaka neprijateljska uporišta GORNJI i DONJI LAPAC, SEBLJUSI, UDBINA, JOŠANI, DEBELO BRDO, KORENICA, PRIJEBOJ, LIČKO PETROVO SELO, VAGANAC, PITVICE, LIČKE JESENICE, PLITVIČKI LJESKOVAC, RUDANOVAC, DEPINGAJ, BUNIĆ, SREDNJA GORA, SIROKA KULA i mnoga druga mjesta.

Prema prikupljenim podacima neprijateljski gubitci iznose 520 mrtvih i 340 zarobljenih vojnika. Zaplijenjena su 2 tenka, 30 topova, 3 protuavionska topa, 10 bacača, 62 automatska oružja, 650 puška, 69 kamiona i automobila, 700 kola, 7 radiostanica, 60 telefonskih aparata i više skladišta raznog materijala. Gonjenje i uništavanje razbijenog neprijatelja nastavlja se na cijelo j fronti.

NOVE VELIKE POBJEDE CRVENE ARMIJE

Za 3 dana Njemci su izgubili oko 40.000 mrtvih i 30 000 zarobljenih

Moskva, 25. III. — Maršal Staljin objavio je 22. III. u dnevnoj zapovijedi maršalu Konjevu, da su trupe I. ukrajinske fronte, probivši neprijateljsku obranu kod Oppelna, napredovale 40 kilometara i jugozapadno od tog mjesta opkolile i razbile grupu Njemaca. Zarobljeno je oko 15.000 neprijateljskih vojnika i oficira, a zaplijenjen je 21 avion, 57 tenkova, 464 topa, preko 1.600 mitraljeza, 13.000 pušaka i automatskih oružja, 3.000 kamiona i automobila, 27 lokomotiva, 1.520 vagona, 3.000 konja i 75 skladišta s ratnim materijalom. Neprijatelj je samo u poginulima izgubio preko 30.000 vojnika i oficira.

U dnevnim zapovijedima maršala Staljina objavljeno je, da su trupe I. bjeloruske fronte, skršivši otpor opkoljene neprijateljske posade, 18. III. osvojile grad i luku KOLBERG na Baltičkom Moru 20. III. osvojile su trupe ove fronte grad ALTDAMM i likvidirale jaku utvrđenu njemačku mostobranu na desnoj obali Odre istočno od Stettina. U borbama za Kolberg i Altdamm uništene je preko 8.000 Njemaca, a zaplijenjeno je 40 tenkova i jurišnih topova, 100 topova, 22 vlaka, 48 lokomotiva i 15 skladišta ratnog materijala. Neprijatelj je u tim borbama izgubio preko 8.000 mrtvih.

Trupe III. bjeloruske fronte osvojile su 20. III. grad BRAUNSBERG, njemačko uporište na obali zaljeva Frisches Haff, i 40 drugih mjesta. Trupe ove fronte zarobile su 19. i 20. III. preko 4.000 neprijateljskih vojnika i zaplijenile preko 300 topova, 204 tenka, 25 kamiona, 109 bacača, 204 mitraljeza, 5 lokomotiva, 633 vagona i 17 skladišta s municijom i ostalim ratnim materijalom.

Naše trupe u zajednici s jedinicama Crvene armije likvidirale su na Dravi dva njemačka mostobrana

Ratni izvještaj generalštaba Jugoslavenske armije od 21. III. javlja:

Sjevernije od Valpova naše su trupe od sedam i pose armijske i odjeljenja Crvene armije likvidirale 2 njemačka mostobrana i zauzele mjesta Tuzjenc, Žido, Pačkovo, Baranjski Petrovo Selo, Novo Bezdan, Gulinac i Bogojevo. U borbi protiv neprijatelja u ovom sektoru u tome dijelu uništili smo 3 njegovih vojnika. Zarobljeno su 24 automatska oružja, 2 bacača. Na Savi su u sektoru Sisačkog drugog ratnog materijala.

Saveznici su zauzeli Kaiserslautern, Worms i Büngen

London 23.III. — Napredujući na sektoru Rajne, savezničke snage zauzele su gradove Kaiserslautern, Worms i Büngen, na ušću rijeke Nahe u Rajnu, i stigle su do Mainza. Saveznički mostobran na istočnoj obali Rajne nasuprot Remagenu širok je sada oko 40 kilometara, a dubok oko 13 kilometara.

Zapadno od Pirmasensa Saveznici su slomili neprijateljski otpor i ostatke njemačkih snaga zapadno od Rajne stisnuli u prostor Ludwigshafen-Pirmasens-Siegfriedo-va linija. Samo u jednom danu zarobljeno je na tom sektoru 13.870 Njemaca.

U prodoru južno od Marsella, trupe III. američke armije uništile su u suradnji s pojačanom 350 njemačkih tenkova, 200 topova i 5.000 motornih vozila.

Savezničko zrakoplovstvo sistematski bombardira prometne veze istočno od Rajne i zadale teške udarce njemačkim komunikacijama. Noću 21. III. bombardiran je Berlin trideseti put uzastopce.

KOMESAR GLAVNOG STABA HRVATSKE RADE ŽIGIĆ ODLIKOVAN JE ORDENOM PARTIZANSKE ZVIJEZDE I. REDA

Beograd, 23. III. — Na prijedlog maršala Tita Predsjedništvo AVNOJ-a odlikovalo je ordenom Partizanske zvijezde I. reda komesara Glavnog štaba Hrvatske Radu Žigića.

Odlikovanje su [illegible] narodna proslava.

Juče je na svečanom sastanku kolektiva predaja odlikovanja. Predsjednik ordene predsjednik AVNOJ-a dr Ribar istakao je u svom govoru zasluge odlikovanog za narodnooslobodilačku borbu i njegov požrtvovni rad na izgradnji federativne Jugoslavije.

seva, savjetovanja, konferencija i učiteljskih udruženja usavršavali su se prosvjetni radnici, koristeći svoja borbena iskustva za izvođenje nastave. Već od 1942. pa do kraja rata održavani su najprije jednotjedni te višetjedni i konačno petomjesečni tečajevi ili kursevi na kojima su se nastavnici osposobljavali u pedagoško stručnom pogledu. U januaru 1944. godine Prosvjetni odjel Okružnog narodnooslobodilačkog odbora za Liku organizirao je jednomjesečni učiteljski tečaj u selu Turjanski sa 30 polaznika. Tokom marta i aprila 1944. održana su četiri učiteljska tečaja: u Korenici s 33, u Udbini sa 20, u gospićkom kotaru sa 24 i u otočačkom s 22 polaznika. Krajem 1944. organiziran je i tromjesečni učiteljski tečaj u selu Mihaljevcu sa 37 kandidata. Isti odjel organizirao je i petomjesečni tečaj u selu Šeganovcu i Tuku s omladincima iz borbe, koji su imali po neki razred srednje škole, a početkom 1945. godine 35 slušalaca ovog tečaja završilo je obuku u Gračacu i raspoređeno za učitelje na području Like.

U julu 1943, na udaljenosti svega 15 kilometara od neprijateljskog garnizona u Glini, u selu Klasniću, počeo je radom prvi kurs za učitelje u oslobođenoj Baniji. Nešto ranije, u maju 1944, organizirao je i Okružni narodnooslobodilački odbor za Kordun učiteljski kurs u Vorkapić Selu sa 27 polaznika. Među njima bio je najveći broj onih koji su imali po četiri razreda gimnazije, ali i takvih koji su imali jedan, dva ili tri razreda gimnazije pa i s osnovnom školom.[929]

U isto vrijeme desetodnevne tečajeve s učiteljima organizirao je i Kotarski narodnooslobodilački odbor Slunj s 21, Vrginmost s 24 i Vojnić s 22 polaznika. Brigu o materijalnom zbrinjavanju kurseva, uz stalnu i direktnu pomoć Odjela narodne prosvjete ZAVNOH-a, vodili su prosvjetni odjeli okružnih NOO-a. Slušaocima na kursu pomagali su u odjeći, obući i drugim potrebama i štabovi partizanskih jedinica. Dok su na učiteljske kurseve 1942. i 1943. bili upućivani omladinci i s osnovnom školom, i mlađi od 18 godina, na učiteljske tečajeve koji su organizirani 1945. godine, upućivani su oni kandidati koji su pored odanosti NOP-u, volje i ljubavi za učiteljski poziv morali ispunjavati i ove uslove: muški da nisu stariji od 25 godina i mlađi od 18, ženske da nisu starije od 25 i mlađe od 16 godina, da su tjelesno zdravi, da se obavežu na rad u učiteljskoj struci 5 godina i da imaju najmanje četiri razreda gimnazije ili građanske škole. »Sa manje od četiri razreda osnovne škole moći će se na tečaj primiti oni koji su se svojim radom, sposobnostima i odanostima isticali duže vremena kao aktivisti NOP-a i izgradili se do te mjere da; će moći na tečaju uspješno savladati propisano gradivo«.[930]

Pored ovih tečajeva održano je do oslobođenja više kraćih pedagoško-političkih kurseva na kojima su se izvodila praktična i teoretska predavanja, koja su pridonosila i pomagala učiteljima u obavljanju odgojne i obrazovne prakse sa ciljem odgoja u duhu oslobodilačke borbe. Zbog toga je narod cijenio rad učitelja i pružao im pomoć u smještaju, ishrani,,

929 Izvještaj s učiteljskog kursa od 18. XII 1944. HAK, kut. 2.

930 Pismo KNOO Karlovac upućeno ONOO za Kordun 25. IV 1945. HAK, kut. *2.*

odjeći i obući. O tome su posebno vodili računa seoski, općinski i kotarski narodnooslobodilački odbori. »Odnos naroda prema nastavnicima i školi je na visini, jer proističe iz opće političke svijesti i shvaćanja da je prosvjeta u pravom smislu značenja narodna prosvjeta«.[931]

Radi izmjene iskustava na školskom i prosvjetnom polju, 21, 22. i 23. augusta 1944. organizirano je i savjetovanje prosvjetnih radnika u Glini kojem je prisustvovao veliki broj učitelja, okružnih povjerenika i prosvjetnih referenata s područja Korduna, Banije, Like, Gorskog kotara, Hrvatskog primorja, Istre, Pokuplja, Zumberka i Cazina.[932] To je bilo prvo veliko prosvjetno savjetovanje u Jugoslaviji na kojem se uz prisustvo članova ZAVNOH-a, CK KPH i Glavnog štaba NOV Hrvatske raspravljalo o kulturno-prosvjetnom radu na oslobođenom području Federalne Države Hrvatske. Ovo savjetovanje i Prvi kongres kulturnih radnika Hrvatske, održan u junu 1944. u Topuskom, imali su veliko značenje, kako za ove krajeve tako i ostala oslobođena područja Hrvatske, u daljnjem razvoju partizanskog školstva i uopće kulturno-umjetničke djelatnosti na oslobođenom teritoriju.

Osim osnovnih škola u ovim krajevima počele su radom i prve partizanske gimnazije u Hrvatskoj. Tako je u oslobođenom Otočcu, 12. aprila 1943, počela radom gimnazija koja je u junu imala sedam odjeljenja sa *81* učenika, a već 30. jula učenicima su prvi put na oslobođenom području Hrvatske podijeljene svjedodžbe sa žigom petokrake zvijezde.

Pored programa rada za osnovne škole Prosvjetni odjel ZAVNOH-a je u jesen 1943. izradio i nastavni plan i program za potpunu srednju školu. Po tom planu i programu radile su i partizanske gimnazije u Rujevcu[933] i Glini, na Baniji, i gimnazija u Slunju, na Kordunu, koja je počela radom februara 1945. O radu gimnazije brinuli su se okružni narodnooslobodilački odbori uz direktnu pomoć Prosvjetnog odjela ZAVNOH-a.

Osim brige o učiteljskom kadru i materijalnom osiguranju škola, Prosvjetni odjel ZAVNOH-a, pored izrađenih nastavnih planova i programa, •organizirao je još 1943. godine rad na izradi početnice i bukvara, čitanke za više razrede osnovne škole i niže razrede srednje te pokrenuo akciju izrade priručnika za osnovnu nastavu. U novembru 1944. izašla je iz štampe početnica u 80 000 i bukvar u 65 000 primjeraka. Prije izlaska ovih udžbenika u nastavi se upotrebljavala partizanska štampa, glasila i listovi što su izlazili u velikom broju u štamparijama koje su čitavo vrijeme rata radile na području Korduna i Like.

■931 Izvještaj ONOO za Liku od 7. decembra 1944. HAK, f. ONOO za Liku, 7/834.

932 ZAVNOH, Zb. dok. 1944/1, str. 253.

933 U selu Rujevcu, na Baniji, u septembru 1943. počela je radom Druga gimnazija'na oslobođenom području Hrvatske s dva razreda u koju je u početku išlo 77 đaka. Iz Like ih je bilo 14, s Korduna 30 a ostali s Banije. »Mnogi od tih đaka su stigli iz naših operativnih jedinica prevalivši kao borci historijski put kroz Sandžak, Crnu Goru i Bosnu za vrijeme 4. i 5. njemačke ofanzive.« ZAVNOH, Zb. dok. 1943/1, str. 582.

U nastavi je najviše korišten list »Pionir«, »Omladinski borac«, »Džepna početnica narodnog borca 6. divizije«, »Partizanska početnica 8. divizije« i drugo.

Štampanjem početnice i bukvara donekle su podmirene potrebe škola u nastavi materinjeg jezika. Međutim, sve do oslobođenja problem u nastavi bili su ostali udžbenici i čitanke za više razrede osnovne škole, pa su se učitelji koristili i ponekim udžbenicima s neoslobođenog područja kao i sa sačuvanim udžbenicima iz predratnog perioda podešavajući njihove sadržaje ciljevima NOB-e.

Tokom 1944. i 1945. godine nastavljen je intenzivan rad na opismenjavanju odraslih i omladine, koji se odvijao na osnovu »Uputa za organizaciju analfabetskih tečajeva«, što ih je izradio Odjel narodne prosvjete ZAVNOH-a. Obzirom da je bilo malo učitelja, tečajeve su vodili za to osposobljeni omladinci i omladinke. U februaru 1945. radilo je na Kordunu 130 tečajeva s 1 544 polaznika i 117 rukovodilaca analfabetskih tečajeva. U isto vrijeme u Lici je bilo 158 tečajeva za nepismene. »Polaznicima tečaja izdana su uvjerenja da su savladali osnove pismenosti«. Prilikom ispita formirane su komisije u koje su ulazili: rukovodilac tečaja, stručni učitelj i ispitivač. Ispitivač je obično bio član JNOF-a i odbornik zadužen za prosvjetu.[934]

»Narodna državna vlast brine se za uklanjanje nepismenosti i podizanje narodne kulture, te omogućava svim građanima besplatno prosvjećivanje. U svim narodnooslobođilačkim odborima, od seoskog do oblasnog, postoje i djeluju prosvjetni odjeli — na čelu s odjelom narodne prosvjete ZAVNOH-a, u kojima narodni odbornici izravno uz pomoć stručnih prosvjetnih referenata rješavaju pitanja narodne prosvjete.[933] Bogatstvo partizanske štampe u ovim krajevima mnogo je doprinosilo obrazovanju i idejnom usmjeravanju omladine, naroda i najmlađih u duhu oslobodilačke borbe. Njeno prisustvo u svakom selu pomagalo je, kako u prosvjetnom tako i kulturno-umj etničkom radu uopće. Već od decembra 1941. godine u oslobođenim selima pristupilo se i formiranju većeg broja; diletantskih i folklornih grupa, pjevačkih i muzičkih zborova. One su uz kazališnu grupu »August Cesaree« (osnovanu u junu 1942. godine pri Trećem odredu Ličke Grupe partizanskih odreda), i kasnije okružne kazališne družine, imale veliki značaj u toku NOR-a u masovnom prosvjećivanju, obrazovanju, odgoju i ideološkom uzdizanju naroda izvođenjem programa na mitinzima, zborovima, proslavama, konferencijama, manifestacijama i raznim skupovima. Izuzetan značaj imao je u tom pogledu dolazak grupe glumaca iz Zagreba na ovo područje, u aprilu 1942., koji su svojim znanjem i stvaralaštvom pomogli nizu raznovrsnih kulturno-umj etničkih grupa u njihovom osposobljavanju i radu. »Sve što' je postignuto na prosvjetnom polju, narodno je djelo, vrijedno divljenja, jer škole se u doba rata obično zatvaraju i pretvaraju u kasarne, a u našem NOP-u pod uslovima dosad najstrašnijeg rata koji i ljude i sva nji-

934 AIHRPH, Zb. Per, 25/127, »Putem bratstva« broj 21, 29. IV 1944.

935 ZAVNOH, Zb. dok. 1944/11, str. 667; »Naprijed« broj 69, 4. IX 1944. HAK, kut. 6.

hova dobra nemilosrdno brišu s lica zemlje, naš narod je uspio da u tom ratu pobjeđuje svojom vlastitom snagom i sredstvima i da još uz to stvara škole i šalje u njih svoju djecu«.[936]

Organiziranom akcijom KPH, narodnooslobodilačkih odbora i drugih faktora NOP-a, od ustaničkih dana pa kroz čitavi NOR, uporedo s političkom odvijala se i kulturna revolucija koja je iz velikog broja nepismenih ili polupismenih seljaka i radnika izgrađivala svjesne borce novog socijalističkog društva.

Organi narodne vlasti su upravo zato znatan dio svoje aktivnosti posvećivali razvoju prosvjete i kulture. Ovi krajevi nikada u svojoj historiji nisu imali tako razgranatu i raznovrsnu kulturno-prosvjetnu djelatnost u kojoj su masovno učestvovali, od najmlađih do najstarijih ljudi, kao .što su to imali u toku oružane revolucije 1941—1945. Pored organiziranih školskih i drugih oblika odgojne, obrazovne i idejne djelatnosti, raznovrsni oblici masovnog kulturnog rada podizali su borbenu i političku svijest naroda u ovim krajevima, pridonoseći njegovom prosvjetnom i kulturnom uzdizanju što je također pomagalo pobjedi nad neprijateljem i bržem oslobođenju zemlje.

Organizacija zdravstvene službe

Stvaranjem partizanskih jedinica i prvog oslobođenog područja, pred partijske organizacije i narodnooslobodilačke odbore, kao i komande partizanskih jedinica, postavilo se pitanje organiziranja nužne zdravstvene službe i zdravstvenog prosvjećivanja za borce i stanovništvo uopće. Problem organizacije zdravstva u ovim ustaničkim krajevima bio je tim veći i ozbiljniji što ni prije rata u njima nije bila razvijena zdravstvena služba. Zdravstveno prosvjećivanje bilo je na niskom stupnju, a broj medicinskog osoblja i zdravstvenih institucija na posljednjem mjestu u Jugoslaviji. Ovako teškim zdravstvenim prilikama pridružila se okupacija i uspostava vlasti NDH, čiji su teror i uništavanje, posebno vršen u ustaničkim krajevima, ostavili ovo stanovništvo bez ikakve zdravstvene zaštite.

S pojavom prvih partizanskih ranjenika pred partijske organizacije se postavilo pitanje njihovog smještaja, liječenja i njegovanja. Krajem jula i u augustu 1941. prvi partizanski ranjenici smještavani su po kućama, obično u zaseocima, u šumama i daleko od puteva. Tako su na Kordunu u augustu dvojica ranjenika bila smještena u selu Šlivnjaku, a samo nešto kasnije četiri ranjenika u selu Zbjegu, u kući kraj izvora Mrežnice, na skrovitom mjestu. Partizani lapačkog kotara već su u jesen 1941. izgradili i zasebnu baraku u selu Pirovištu za prihvat prvih ranjenika.

Početkom septembra izvršene su na Kordunu, u Vrletnoj strani (predio Petrove gore), pripreme za smještaj većeg broja ranjenika. Problem organizacije zdravstvene službe i osnivanja partizanskih bolnica istak-

le Vidi dok. br. 71, str. 512.

nut je već 19. septembra 1941. na sastanku delegata NOP odreda Korduna i Banije, održanom u selu Džodani u Petrovoj gori. Tom prilikom je tada jedini liječnik na oslobođenom području u ovim krajevima, dr Savo Zlatić, govorio o potrebi organizacije zdravstvene službe, kako za vojsku tako i civilno stanovništvo. Govoreći o vojnim zadacima, za sanitet je rečeno: »Što prije treba sprovesti organizaciju sanitetske službe tako da se u svakom odredu nalazi jedan sanitar.«[937] Sagrađena bolnica u Vrletnoj strani primila je prve partizanske ranjenike 4. oktobra 1941. Od tada, pa sve do oslobođenja, radilo je u Petrovoj gori neprekidno više partizanskih bolnica.

U drugoj polovini oktobra 1941. bila su u Samarici, kod Čavića brda, na Baniji, smještena trojica teških ranjenika s ovog područja. Početkom decembra iste godine organizirana je partizanska bolnica u osnovnoj školi sela Ljeskovac, a samo nešto kasnije i u selu Čavlovici i Brubnju.

U Lici je, u selu Trnavcu, prihvatna bolnica osnovana u decembru 1941, a zatim centralna bolnica u selu Krbavici, gdje se u zgradi osnovne škole i seoskim kućama tada smjestilo 40 ranjenika. Prostorije za ovu bolnicu preuredili su seljaci koji su za nju sakupili posteljinu i drugu opremu iz ovog i susjednih sela.

Za ishranu ranjenika i bolesnika u partizanskim bolnicama brinuli su se narodnooslobodilački odbori, organizacije AFŽ-a, komande i štabovi Narodnooslobodilačke vojske. Tako je rukovodstvo NOP-a već krajem 1941. angažiralo sve snage i za organizaciju zdravstvene službe, kako u partizanskim odredima tako i na oslobođenom teritoriju.

Rastom partizanskih jedinica razvijala se u njima i sanitetska služba koja je od prvih početaka rata bila čvrsto vezana za partizanske bolnice na terenu. Zapravo već od prvih dana pa kroz čitavo vrijeme narodnooslobodilačkog rata, vojna i civilna zdravstvena služba bila je jedinstvena.

U bataljonima i četama postojali su bolničari. U većini slučajeva bili su to borci koji su ranije u civilu ili bivšoj vojsci obavljali bolničarsku dužnost. Oni su organizirali previjališta, pružali pomoć ranjenicima i organizirali transport na sigurnija mjesta.

Vojne bolnice u ovim krajevima bile su otvorene i za stanovništvo. One su mu pružale zdravstvenu pomoć, a ono je vodilo brigu o njihovoj sigurnosti, njezi i ishrani ranjenika, nabavci zavojnog materijala i drugih potreba. Ovakav odnos učvršćivao je moralno jedinstvo vojske i naroda, što je u praksi doprinosilo većoj budnosti kod svakog stanovnika na oslobođenom području u cilju sve bolje zaštite ranjenika u bolnicama.

Širenje i razvoj narodnooslobodilačkog pokreta, kao i sve složenije vojne operacije, donosile su sve veći broj ranjenika. Zato je u prvoj polovini 1942, uz centralne partizanske bolnice u Petrovoj gori na Kordunu i Plješivici u Lici, nastao cijeli niz manjih bolnica, ambulanata i prihvatilišta. Tako su uz centralnu partizansku bolnicu u Petrovoj gori krajem

937 Zapisnik konferencije NOP odreda Korduna i Banije, Zb. NOR, tom V, knj. X, str. 119.

1942. radila bolnička odjeljenja u Kupinjaku, Kaluđerovcu, Skradu, Dunjaku, Kestenovoj gori, Zbjegu, Peckoj i Španovom brdu, a uz centralna bolnicu za Liku u Bjelim potocima[938] bolnička odjeljenja u Krbavici, Ličkom Petrovom Selu, Salamuniću, Dobroselu, Korenici, Vrelu kod Korenice, Frkašicu, Rudanovcu i Mišljenovcu.

U Samarici, na Baniji, uz takozvanu vojno-partizansku bolnicu broj 5, radila su četiri bolnička odjeljenja u selima: Gornji Žirovac, Donji Žirovac, Ljeskovac i Brubanj.[939]

Paralelno s izgradnjom bolničkih objekata, građene su i zemunice za nužni smještaj ranjenika i bolničkog osoblja. Bile su različitih oblika i veličina. U njima se obično moglo smjestiti 10—20 ljudi. Pored ovih, za ranjenike pri bolnicama građene su i zemunice za smještaj i skrivanje sanitetskog materijala, hrane i drugih potreba.

U centralnim bolnicama, njihovim odjeljenjima i zemunicama mogao se sredinom 1942. smjestiti veći broj ranjenika. Samo centralne bolnice mogle su prihvatiti više od 500 ranjenih boraca i bolesnika. Kako su bolnice bile građene na zaštićenim mjestima, uz njih su obično građene i zgrade za smještaj bolničkog, političkog i vojnog rukovodstva, kao i neophodne radionice i kuhinje za potrebe ranjenika i bolničkog osoblja.

Karakteristika partizanskih bolnica u ovim krajevima je njihova samoniklost. Njihovi stvaraoci nisu imali konkretnog uzora, pa ni instrukcija sa strane, kako treba rješavati problem zaštite ranjenika u tako surovom ratu kakav je bao partizanski. I ovdje su znatno pomogla vjekovna iskustva naroda, stečena u mukotrpnoj borbi za opstanak. »Borba ga je naučila mnogim vještinama i lukavstvima. Borba ga je primorala da upozna svaki kutak svojeg zemljišta, sva njegova otkrovenja, a i tajne njegove, sve njegove ponude, a i zamke«.[940]

Narodnooslobodilački odbori su preko svojih zdravstvenih komisija pri seoskim i općinskim odborima, i zdravstvenih odjela pri kotarskim i okružnim narodnooslobodilačkim odborima, pored pitanja smještaja ranjenika i izgradnje bolničkih odjeljenja, kroz čitavo vrijeme NOR-a vodili brigu i o zdravstvenom osoblju koje je, kako u prvoj godini rata, tako i kroz čitavo vrijeme njegovog trajanja, bilo u pomanjkanju.

»Najbolnije pitanje predstavlja sanitetska služba. Jedini su nam pouzdani liječnici dvoje mladih iz Zagreba od kojih jedan djeluje na Kordunu (dr Savo Zlatić-op. autora) i drugarica u Lici (dr Slava Očko-Četković-op. autora). Sanitetsku službu u Baniji organiziraju dva studenta medicine

938 Na veoma pogodnom mjestu u Bjelim potocima sagrađena je zgrada od drveta na kat sa potkrovljem, koje se također koristilo za smještaj ranjenika. Pored soba za ranjenike postojala je operaciona sala, previjalište i ambulanta. Bolnica je imala električnu rasvjetu koju je dobivala iz tehničke radionice smještene u njenoj blizini. Imala je toplu vodu, rentgen-aparat, reflektor i sterilizator. Bila je najopremljenija zdravstvena ustanova sredinom 1942. godine na oslobođenoj teritoriji Hrvatske.

939 Dr Ivan Kralj, Sanitetska služba na području Like, Korduna, Banije, Zumberka i Pokuplja u trećoj godini NOR-a, HAK, Zb. 8, str. 521.

940 Dr Gojko Nikoliš, Značenje i osobitosti zdravstvene službe u Petrovoj gori za vrijeme NOR-a, Simpozij o Petrovoj gori, Topusko, 1969. str. 470. i 471.

(Ivo Brodarac i Krešo Majer — op. autora). Liječnici nam se iz Zagreba i drugih gradova ne odazivaju našim pozivima.«[941]

Ovaj izvještaj ukazuje na teškoće u organizaciji zdravstvene službe zbog nedostatka liječenog kadra i sanitetskog materijala, te sve većeg broja ranjenih i bolesnih. Broj stanovnika na oslobođenoj teritoriji bivao je sve veći, a razvoj zdravstvene službe neadekvatan njegovom povećavanju i narastajućim problemima. Iako je na stranu NOP-a prelazio izvjestan broj liječnika, on ni izdaleka nije odgovarao potrebama zdravstvene službe na oslobođenoj teritoriji. Nedostatak stručnog medicinskog osoblja posebno je bio vidljiv u vrijeme poslije 4. neprijateljske ofanzive kada se pored velikog broja ranjenika pojavio još veći broj oboljelih od tifusa.

U pet vojno-partizanskih bolnica na teritoriji Like (Podlapača, Trnavac, Turjanski, Dobroselo i Krbavica) radila su sredinom 1943. četiri liječnika na 292 ranjenika, a u zaraznoj bolnici Krbavica na liječenju i njezi 500 bolesnika samo sestra pomoćnica s 8 bolničarki.[942]
Još teže stanje bilo je na području Korduna, a naročito Banije, gdje je broj oboljelih od tifusa bio najveći.

Pomanjkanje stručnog medicinskog osoblja nadoknađivali su narodnooslobodilački odbori organiziranjem zdravstvenih tečajeva i predavanjima, kako pri bolnicama tako i u partizanskim jedinicama. U Divoselu je januara 1942. organiziran takav kurs za 20 žena i djevojaka. »Svaka od njih je trebalo da donese zavoj, gazu ili čiste bijele krpe od kojih bi se mogli napraviti zavoji. Polaznice sam učila sterilizaciji, o štetnosti nečistoće i ulozi raznih klica, zatim kako će previti ranjenog, zaustaviti veliko krvarenje, kako će postupiti s opekotinama, pri prijelomima kostiju itd.«[943]

Takvi kursevi održavani su u Čitluku, Vrepcu, Pavlovcu, Buljmizama, i u nizu drugih sela na oslobođenom području. Poslije svakog kursa održavani su ispiti za bolničarke. Stručnom uzdizanju pridonosila je i stručna literatura koja je počela izlaziti u ovim krajevima već početkom 1942. Proučavani su napisi iz stručnog časopisa »Partizanski sanitet«. Iako. stečena znanja na kursevima i predavanjima nisu bila velika, podučeni sanitetski kadar je predano, časno i samoprijegorno radio i uspio stručne nedostatke nadomjestiti izvanrednom brigom za ranjenike. Svojim predanim zalaganjem i požrtvovnim radom, oni su ipak samo djelomično' nadoknađivali oskudicu liječničkog kadra, »ali su bili od neocjenjivog značaja za održavanje visokog morala ranjenika i bolesnika i veoma povoljnu atmosferu u partizanskim bolnicama«.[944]

Uz osposobljavanje pomoćnog osoblja na kursevima, problem stručnog kadra postepeno se rješavao i dolaskom liječnika iz gradova.

941 Izvještaj Glavnog štafa NOP odreda Hrvatske od 30. marta 1942, upućen Vrhovnom štabu NOP odreda Jugoslavije, Zb. NOR, tom V, knj. 3, str. 427.
942 HAK, f. OK KPH za Liku, 3/327 i 3/339.
943 Janja Hrženjak. Razvj i rad saniteta, Lika u NOB-u 1942. str. 689.
944 Dr Ivan Kralj , nav. rad.

Posebno teško pitanje bilo je i pribavljanje lijekova koji su svakodnevno postajali sve neophodniji. Iako su partijske organizacije preko svojih ilegalaca u okupiranim gradovima i ilegalnih narodnoslobodilačkih odbora u Karlovcu, Gospiću, Korenici, Petrinji, Zagrebu, Otočcu i Gračacu dobivale znatne količine lijekova, one nisu mogle podmirivati sve potrebe na oslobođenom području. Zato je medicinsko osoblje koristilo i narodne lijekove, te umjesto alkohola često upotrebljavalo čistu rakiju i slično. Nedostatak zavojnog materijala rješavan je u organizaciji narodnooslobodilačkih odbora, AFZ-a i omladine tako da su organizirane tkaonice zavoja u kojima su žene od lana i konoplje tkale na stotine metara zavoja i odnosile ga u bolnice.[946]

Narodnooslobodilački odbori, uz pomoć organizacija omladine i AFŽ-a, organizirali su i prikupljanje hrane za partizanske bolnice, pranje i glačanje rublja i zavoja. Posebnu brigu za ranjene i bolesne pokazivalo je stanovništvo redovitim kolektivnim posjetima, donoseći ranjenicima najbolju hranu i odjeću koju je imalo u tim teškim danima rata.

U toj brizi ogledala se velika ljubav prema borcima, visoki stepen svijesti i partizanski moral. Nije bio rijedak slučaj da su djevojke za potrebe bolnica davale plahte, ručnike, uopće svoju ličnu opremu, koju su im njihove majke više godina pripremale za udaju. Omladinke i žene su odigrale značajnu ulogu ne samo u sakupljanju hrane i sanitetskog materijala za ranjenike, nego i u njihovoj zaštiti za vrijeme neprijateljskih ofanziva, koje nisu bile rijetke u ovim krajevima. One su prenosile »ranjenike pod najtežim uvjetima, naročito zimi, kada su same gladne, promrzle i umorne, okrvavljenih ramena, padale pod teretom nosila. Skidale su sa sebe odjeću i pokrivale ranjenike da se ne smrznu. Kada su se ranjenici morali skrivati po špiljama, ostajale su s njima pod zemljom, njegujući ih i bodreći ih, mada u velikoj neizvjesnosti da li će ikada ugledati svjetlo dana. U teškim trenucima bile su pribrane i smirene. Ranjenike nisu napuštale ni onda kada su bile svjesne i sigurne da skupa s njima dijele sudbinu. Mnoge od njih su na taj način izgubile život i nisu dočekale slobodu o kojoj su često pjevale i kojoj su se radovale. One su to izdržale, jer su bile prožete istinskom političkom sviješću i vjerom u pobjedu narodnooslobodilačke borbe. Bile su prožete ljubavlju prema ranjenom i bolesnom vojniku, revoluciji, i nije bilo toga zadatka koji ne bi izvršile. I uvijek će nedostajati pravih riječi da se izrazi veličina njihova djela«.[946]

Naredbom Glavnog štaba Hrvatske uspostavljene su i zvanično vojno-partizanske bolnice (VPB) u decembru 1942. Sredinom 1943. one su postale samostalne ustanove i bile su neposredno potčinjene Sanitetskom odsjeku Glavnog štaba Hrvatske. Njemu su bile dužne slati i sedmodnevne izvještaje o cjelokupnom životu i radu. Sanitetski odjel Glavnog štaba Hrvatske nije samo rukovodio radom VPB nego i organizacijom

945 Vidi dok. br. 69, str. 483.

946 Dr Slava Blažević, Organizacija i rad sanitetske službe u Lici u vrijeme NOR-a, HAK, Zb. 5, str. 456.

sanitetskih kurseva i škola. U njegovoj organizaciji radila je bolnička škola u Trnavcu, Otočcu i Crnoj Vlasti u Lici, u kojoj su se održavali jednomjesečni kursevi za bolničare i higijeničare. Ta neposredna pomoć Sanitetskog odjela Glavnog štaba Hrvatske doprinijela je da je zdravstvenu službu ovdje, kroz čitavo vrijeme rata, karakterizirala čvrsta povezanost kao i saradnja bolnica na terenu i trupnog saniteta u partizanskim jedinicama.

Od 1943. godine civilnom zdravstvenom službom rukovodi Zdravstveni odjel ZAVNOH-a. On pomaže rad zdravstvenih ekipa i sekcija pri narodnooslobodilačkim odborima i komandama partizanskih područja. Zbog pomanjkanja stručnog zdravstvenog osoblja u civilnoj zdravstvenoj službi ovaj odjel organizira veći broj zdravstvenih kurseva na oslobođenom području. U augustu 1943. Zdravstveni odjel ZAVNOH-a uputio je poziv svim liječnicima i drugom zdravstvenom osoblju na teritoriju Hrvatske da pristupe NOP i pomognu u liječenju ranjenih boraca i velikog broja oboljelih od tifusa. »Punim pravom se prigovara, da su se pripadnici zdravstvene struke: liječnici, sestre pomoćnice, zdravstveni pomoćnici, raskužitelji itd. od svih društvenih krugova najmanje odazivali dužnosti i pozivu da se nađu na strani narođnooslobodilačkog pokreta«.[947]

Osjetnije poboljšanje u zdravstvenom kadru nastalo je nakon kapitulacije Italije, kada je na oslobođeni teritorij došlo nekoliko liječnika.[948]

Posebno značenje za daljnji razvoj zdravstvene službe na oslobođenom području imao je Prvi kongres liječnika Hrvatske, održan februara 1944. u Glini, Topuskom i Slunju. Okupljeni liječnici i rukovodioci NOP-a uputili su i s ovog skupa poziv zdravstvenom osoblju Hrvatske da pristupi NOB-i. I pored odaziva jednog broja liječnika, oslobođeno područje je sve do kraja rata oskudijevalo u stručnom medicinskom kadru, što je otežavalo rad zdravstvene službe u ovim krajevima, naročito na području Like u posljednjoj godini rata.

U cilju unapređenja zdravstvene službe izdao je Zdravstveni odjei ZAVNOH-a početkom 1944. Okružnicu na temelju koje su zdravstvene sekcije pri okružnim i kotarskim narodnooslobodilačkim odborima preimenovane u zdravstvene odjele, dok su kod općinskih i seoskih narodnooslobodilačkih odbora zdravstvena pitanja rješavale zdravstvene ekipe formirane prema potrebi. Zdravstveni odjeli i sekcije bili su od tada izvršni organi pri narodooslobodilačkim odborima za provođenje zdravstvene službe. U zdravstvenim odjelima okružnih i kotarskih narodnooslobodilačkih odbora radio je po jedan odbornik zadužen za zdravstvo, jedan liječnik kao zdravstveni inspektor i predstavnik omladine ili AFŽ-a radi lakše koordinacije u radu i provođenja niza akcija koje je organizirala zdravstvena služba.

947 ZAVNOH, Zb. dok. 1944/1, str. 319.

948 Dr Slava Blažević, Organizacija i rad sanitetske službe u Lici u vrijeme NÖR-a, HAK, Zb. 5, str. 473.

Ovi odjeli organizirali su stručno osposobljavanje općinskih i seoskih zdravstvenih sekcija za rad na terenu. Preko njih su okružni narodnooslobodilački odbori vodili brigu o svim zdravstvenim pitanjima i zdravstvenim ustanovama na svom području.®[48]

Za savladavanje teškoća u liječenju ranjenika i bolesnika tokom NOR-a, izuzetno značenje imala je povezanost i međusobna pomoć ovih krajeva i drugih oslobođenih regija. Ta čvrsta veza i briga za ranjenika omogućavala je i u vrijeme neprijateljskih ofanziva evakuiranje ranjenika iz ugroženih bolnica na sigurnija mjesta. Tako su u vrijeme 4. neprijateljske ofanzive ranjenici s područja Banije i dijelom s Korduna evakuirani u Bosansku krajinu, Liku i Drežnicu. Partizanske bolnice Petrove gore prihvatale su u nekim razdobljima rata ranjenike iz Pokuplja, Zumberka, Like, Banije, Cazinske krajine pa i Slovenije.

U januaru i februaru 1944. iz Like je morskim putem, preko Jablanca i Senja, evakuirano, u tri navrata, u Italiju 330 teških ranjenika. U isto vrijeme ličke partizanske bolnice prihvatile su sto ranjenih boraca iz Bosne, sa sektora Drvara.[950]

Za vrijeme najžešćih borbi u Lici, sredinom maja 1944, kada se u Srednjoj Gori skoncentriralo 1200 ranjenika, rukovodstvo NOP-a i narodnooslobodilački odbori uspjeli su evakuirati velik broj lakših ranjenika preko Plješivice na Kordun, a jedan dio preko Velebita na Vis. Krajem juna samo s Krbavskog polja evaKairano je 600 ranjenika u Italiju. To međusobno pomaganje i otpremanje jednog broja ranjenika i u Italiju, znatno je olakšavalo rad partizanskih bolnica, posebno u Lici, gdje su u posljednjoj godini rata vođene svakodnevne borbe s neprijateljem.

U svim partizanskim bolnicama bio je tokom rata organiziran politički rad kao i u vojnim jedinicama. Kulturno-prosvjetni odbori organizirali su i raznovrstan kulturno-prosvjetni rad. Pri nekim bolnicama postojale su i male biblioteke. Izdavane su džepne i zidne novine. Radili su analfabetski tečajevi, diletantske grupe, pjevački zborovi i slično. Sve je to doprinosilo lakšem savladavanju teškoća i stimuliralo ranjene i bolesne na brže ozdravljenje.

ZAKLJUČAK

Već od prvih dana okupacije nastala je na Kordunu, Baniji i Lici vrlo složena politička situacija. Uspostavljena vlast NDH hapsi komuniste i sve demokratski raspoložene ljude i ubrzo otpočinje s masovnim uništenjem srpskog naroda. Takva situacija objektivno je vodila buntu naroda, posebno srpskog. Kako je KPJ još 10. aprila zauzela nedvosmislen stav o nastavljanju oružane borbe protiv okupatora, to je njen poziv na ustanak svestrano prihvaćen u svim ovim krajevima, posebno među srpskim masama, gdje je KPH i do rata imala dosta snažna uporišta. To je Partiji

949 ZAVNOH, Zb. dok. 1944/11, Str. 130, 131.
050 Dr Ivan Kralj, nav. rad.

omogućilo da odmah mobilizira sve svoje organizacije i usmjeri ih na organiziranje oružane borbe, bazirane na bratstvu i jedinstvu hrvatskog i srpskog naroda.

Komunisti od prvih dana okupacije upućuju stanovništvo što treba činiti i kojim putem treba ići u borbi protiv okupatora i izazivanja bratoubilačkog rata među jugoslavenskim narodima. Već u maju i junu 1941. godine stvaraju se, a ponegdje i spontano niču, seoske straže kao prvi oblik preventivne zaštite naroda od okupatorsko-ustaških zločina. U početku su to gotovo neprimjetne straže pojedinih zaselaka, često formirane i na rodbinskoj osnovi, s težištem na obavještavanju sela o nailasku neprijatelja. Ali one vrlo brzo jačaju i obuhvaćaju jedno, pa i više sela, u cilju poduzimanja mjera za njihovu oružanu zaštitu. Istovremeno, one utiču i na smanjivanje odlaska u upravne centre okupatora, nastojeći da narod ne dolazi uopće u kontakte s okupatorsko-ustaškim vlastima. Početkom oružanog ustanka, sredinom jula 1941, seoske straže postaju glavni oslonac ustaničkih snaga u izvršavanju niza zadataka i okosnica organa ustaničke vlasti u svim oslobođenim područjima. Kako se ustanak brzo širio i zahvatio gotovo cijeli teritorij naseljen srpskim a mjestimično i hrvatskim življem, to su i komande ustaničkih jedinica, posebno u Lici, uspostavljale ustaničku vlast, čiji su nosioci u osnovi bili komandiri ustaničkih gerilskih jedinica, odnosno partizanskih odreda. Ovoj, u suštini vojnoj vlasti, pružale su sve do septembra 1941. pomoć seoske straže. One su upravo, do tog vremena obavljale gotovo sve one poslove koje će od tada, samo u većem opsegu, preuzeti i obavljati narodnooslobodilački odbori. Otuda se može smatrati da su seoske straže u ovim krajevima, formirane prije ustanka i u prvim ustaničkim danima, kao elemenat tradicije i trenutne nužde, predstavljale začetak i osnovu na kojoj su se kasnije izgrađivali narodnooslobodilački odbori.

Iako je razvitak ustanka i stvaranje narodne vlasti na Kordunu, Baniji i Lici imalo svojih specifičnosti pa i različitosti u pojedinim mjestima, njihov razvoj kretao se u općim okvirima narodnooslobodilačke borbe u Jugoslaviji i Hrvatskoj napose. Složenost situacije u razvoju ustanka nalagala je rukovodstvu KPH poduzimanje energičnih mjera u cilju njegovog usmjeravanja u duhu generalne linije KPJ.

Uporedo sa stvaranjem prvih partizanskih odreda nastajali su i organi narodne vlasti birani na masovnim skupovima u oslobođenim selima, općinama i kotarima u 1941. godini. Nicali su pod različitim imenima, ali demokratski po svojoj osnovi.

Masovnost ustanka u ovim krajevima i težnja za uključivanjem i posljednjeg stanovnika u izvršavanje zadataka NOP-a, uvjetovali su da su se u početku narodnooslobodilački odbori formirali u svakom oslobođenom selu, bez obzira na veličinu, a često i u zaseocima. Zato se ovdje i susre* ćemo s velikim brojem seoskih narodnooslobodilačkih odbora već u 1941, što će se, dobrim dijelom, zadržati kroz cio rat.

Relativno brzo stvaranje razgranate mreže seoskih NOO-a s jedne i isto tako formiranje mnogobrojnih seoskih partizanskih odreda, koji kra-

jem 1941. znatno povećavaju svoju brojnu snagu, s druge strane, u osnovi su uticali da se tokom novembra i decembra 1941. formira i više općinskih i kotarskih NOO-a.

Proces stvaranja prvih organa narodne vlasti odvijao se u ovim krajevima upravo onako kako je tekao razvoj ustanka u pojedinom okrugu. Obzirom na snagu partijskih organizacija i veličinu oslobođenog teritorija taj proces je bio najbrži na Kordunu. Na njegovom području radilo je već krajem 1941. godine 219 seoskih, 14 općinskih i 4 kotarska narodnooslobodilačka odbora, tako da je njihova mreža ovdje bila najrazvijenija u Hrvatskoj, a rad im se zasnivao na lokalnim organizacionim propisima koji nisu bili u koliziji s aktima o reguliranju rada narodnooslobodilačkih odbora donesenim od centralnih organa NOP-a krajem 1941. i 1942. godine.

Sličan razvitak bio je i u Lici, ali s vidnim razlikama u pojedinim kotarima, dok je na Baniji, zbog neadekvatne podjele teritorija između tri okružna komiteta KPH u 1941, bio nešto usporeniji na petrinjskom i koštaj ničkom kotaru.

Obzirom na masovnost ustanka, priznavanje KPJ kao jedine rukovodeće snage u njemu i naglo širenje oslobođenog teritorija, nužno je ukazati na činjenicu da su u procjeni konkretne situacije, u prvoj godini NOR-a, postojale određene razlike između CKKPH i okružnih komiteta. Dok je težište linije CK KPH bilo u početku stavljeno na stvaranje odbora nacionalnooslobodilačkog fronta, objektivne prilike ustaničkog područja zahtijevale su direktno stvaranje organa narodne vlasti, čemu su težili okružni komiteti KPH za Karlovac, Liku i Baniju.

Radilo se, prije svega, o tome da je CK KPH smatrao nužnim prethodno postizavanje takve platforme nacionalnog i političkog jedinstva hrvatskih i srpskih masa, koja bi u sebi okupila i mnogobrojne pristalice HSS-a, što bi poslužilo kao preduslov uspješnom vođenju oružane borbe i izgradnji narodne vlasti, a takvo se jedinstvo u praksi zbog odbojnog stava rukovodstva HSS-a, nije moglo postići. Objektivna situacija nalagala je da se to jedinstvo stvara odmah, kroz zajedničku oružanu borbu hrvatskih i srpskih narodnih masa, mimo ili protiv stavova rukovodstva HSS-a. Kako je na ustaničkim područjima to jedinstvo bilo ostvareno već u prvim danima oružane borbe, bilo je logično da te mase odmah stvaraju i svoju revolucionarnu vlast. U daljnjem razvitku NOP-a u Hrvatskoj ova su pitanja sagledana, čime su nestale razlike u gledištima oko organizacije narodne vlasti. Stalo se na stanovište da u ustaničkim krajevima treba ići direktno na stvaranje i organiziranje nove narodne vlasti, koja će se onda širiti i u ostale krajeve Hrvatske paralelno s uspjesima oružane borbe.

“"U tim okvirima organi narodne vlasti, stvoreni krajem 1941. i početkom 1942. godine, djelovali su neprekidno tokom čitavog NOR-a, uz manje ili veće kadrovske promjene. U novooslobođenim krajevima odmah se pristupilo organizaciji NOO-a. U neoslobođenim pak nastojalo se formirati ilegalne odbore. Međutim, iako su se u tom pravcu ulagali ogromni napori, nisu se uvijek postizali željeni rezultati.

Brojčano jake partizanske jedinice i narasli problemi organizacije života i rada na širokom oslobođenom području, uvjetovali su već u februaru 1942. stvaranje i okružnih narodnoslobodilačkih odbora, dok u strukturi organizacije narodne vlasti u drugim dijelovima Hrvatske nailazimo na takve odbore tek polovinom 1943. godine. Kako je, međutim, CK KPH smatrao da je formiranje ovakvih odbora bilo preuranjeno, osnovani Odbor NOF-a za Kordun je ukinut u maju 1942. a formiranje okružnog narodnooslobodilačkog odbora za Liku bilo je odloženo. Daljnji razvitak dokazao je da je osnivanje Odbora NOF-a za Kordun 19. februara 1942. odgovaralo stepenu razvitka ustanka na ovom području. Dokaz za to jeste činjenica da je umjesto ukinutog odbora NOF-a morala biti formirana komisija pri Štabu Grupe kordunaških odreda za rad s narodnooslobođilačkim odborima toga kraja, koja je u biti vršila iste poslove, što su kasnije bili u nadležnosti okružnih narodnooslobodilačkih odbora. Takva komisija radila je i na povezivanju narodnooslobodilačkih odbora Like, sve do formiranja njenog okružnog narodnooslobodilačkog odbora 1943. godine.

Karakteristično je za narodnooslobođilačke odbore ovih krajeva da se nikada nisu smatrali privremenim organima vlasti. Oni su od svog nastanka bili jedini i pravi nosioci vlasti na svom području. Njihova privremenost može se promatrati samo u okviru općeg razvitka NOP-a u Jugoslaviji, u povezanosti s općom međunarodnom situacijom.

U tom pogledu stanje se nije mijenjalo u toku čitavog rata bez obzira na to koliko je puta i koliko dugo okupatorima i njihovim slugama polazilo za rukom da privremeno zauzmu pojedine dijelove oslobođenog područja. Da su narodnooslobodilački odbori neprekidno djelovali kaa isključivi nosioci vlasti, dokazuje i opseg njihove djelatnosti u ovim krajevima kroz sve četiri godine NOR-a.

Na kvalitetan rad organa narodne vlasti pozitivno je djelovala i povezanost oslobođenog područja Korduna, Banije i Like, kao i njihova stalna veza sa susjednom Dalmacijom, Gorskim kotarom, Hrvatskim primorjem, Zumberkom, Pokupljem, Slavonijom, Bosanskom krajinom i krajevima sjeverne Hrvatske. Ta saradnja razvijala se gotovo legalno na prostranom i čvrsto povezanom teritoriju, što je doprinosilo široj raznovrsnosti njenih oblika i sadržaja rada.

Međusobna saradnja narodnooslobodilačkih odbora bila je uprkos ratnim teškoćama i naprosto nepremostivim problemima takva da je stvarala mogućnosti za njihovo rješavanje. Solidarnost masa, koja je bila snažno izražena na ovom području od prvih dana oslobodilačkog rata, svakodnevno se produbljavala i omogućavala sakupljanje znatnih količina hrane za vojsku i siromašno stanovništvo, zbrinjavanje ranjenika i bolesnika, zbjegova, djece bez roditelja i velikog broja invalida.

Obzirom na ogromne potrebe i zadatke oslobođenih područja, narodnooslobodilački odbori su ovdje vrlo rano formirali komisije kao pomoćne organe NOO-a za obavljanje raznih vidova djelatnosti. Te komisije su često nastajale i prije donošenja normativnih akata viših organa narodnooslobodilačkog pokreta o njihovom formiranju. One su se potvr-

đivale u praksi svojim radom, a kasnije prispjele upute o njihovoj djelatnosti koristile su za svestrani ju i još bolju organizaciju rada.

Veze i pomoć stanovništva iz okupiranih gradova Karlovca, Zagreba, Gospića, Siska i Petrinje tekle su gotovo bez prekida preko partijskih ilegalaca od kojih su stizali i obavještajni podaci, te sanitetski i drugi materijal. Ilegalci su bili nepresušno vrelo novih boraca i iskusnih partijskih kadrova iz redova radničke klase.

Izuzetno značenje za organizaciju i pravilno usmjeravanje rada narodnooslobodilačkih odbora imala je stalna i direktna pomoć CKKPH, Glavnog štaba Hrvatske i ZAVNOH-a. Značajnu etapu razvoja narodne vlasti u Hrvatskoj obilježava »Uputstvo za organizaciju i rad Narodnooslobodilačkih odbora kao organa državne vlasti« koje je izdao Odjel za upravu i sudstvo ZAVNOH-a u martu 1944. godine. Ovim uputstvom se konačno u sistemu narodnooslobodilačkih odbora ustaljuju izvršno-upravni organi i sistem dvostepene nadležnosti u upravnom postupku, te dvostruke odgovornosti prema vlastitim predstavničkim tijelima i višim organima uprave. »Odluka o ustrojstvu i poslovanju narodnooslobodilačkih skupština Federalne države Hrvatske«, donijeta na Trećem zasjedanju ZAVNOH-a, potvrđivala je u suštini već dotle stvorenu praksu organizacije i rada organa narodne vlasti u ovim krajevima.

Razvijenost mreže narodnooslobodilačkih odbora, njihova bogata djelatnost i stečena iskustva omogućavala su ZAVNOH-u da sistem rada narodne vlasti na Kordunu, Baniji i Lici razvija i da njihova i svoja iskustva prenosi i u druge krajeve Hrvatske.

Značaj i brojnost uputstava i pravnih propisa o izgradnji narodne vlasti kao i sposobnost kadrova ovog područja, koji su kao instruktori obilazili druge oslobođene krajeve Hrvatske i prenosili iskustva, nije bila slučajna. Ona je proizlazila iz snage i razvijenosti NOP-a i narodne vlasti Korduna, Banije i Like. Potrebno je naglasiti i to da se nije radilo samo o formi vlasti, nego i o iskustvima novih društvenih odnosa, kako u ekonomskom tako i u ostalim oblastima društvenog života.

Već od prvih dana ustanka narodnooslobodilački odbori rukovode privredom oslobođenog područja. Oni neposredno organiziraju i druge društvene djelatnosti, naročito na području socijalne politike, snabdijevanja, zdravstva, sudstva, prosvjete itd. Narodnooslobodilački odbori su od svog nastanka kao revolucionarni organi borbe svojom djelatnosti krčili put socijalnom preobražaju i zato bili prihvaćeni od naroda kao njegova istinska vlast. Oni su bili izraz politike KPJ i u nacionalnom pitanju, jer su se zasnivali na bratstvu i jedinstvu Hrvata, Srba i Muslimana u ovim krajevima.

Nacionalno oslobodilački karakter narodne vlasti bio je povezan s njenim socijalističkim i revolucionarnim karakterom. Zato je KPH vodila računa o ravnoteži oba faktora u djelatnosti narodnooslobodilačkih odbora. Revolucionarni i socijalistički karakter narodne vlasti izražavao se u rukovodećoj ulozi KPJ, u klasnom pristupu pri rješavanju problema NOB-e, te u donošenju i sprovođenju raznih društveno-ekonomskih mjera, posebno u organizaciji privrede na oslobođenom području.

U toku čitavog narođnooslobodilačkog rata organi narodne vlasti na području Korduna, Banije i Like izvršavali su u potpunosti zadatke koje je pred njih postavljao razvitak NOP-a, iniciran i rukovođen od strane KPH, odnosno KPJ. Raspoloživi podaci daju obilje materijala za tvrdnju da su organi narodne vlasti u svojoj djelatnosti gotovo prevazilazili ekonomsku moć stanovništva.

I pored materijalne pomoći iz Dalmacije, Bosne i Slavonije, stanovništvo ovih krajeva ulagalo je krajnje napore da iz vlastite zemlje izvuče maksimum plodova i osigura, prije svega, ishranu vojske, a zatim i cjelokupnog naroda. Obzirom na činjenicu da su se na ovim područjima nalazile krupne vojne jedinice, sa čitavim nizom vojno-pozadinskih ustanova i institucija, a da se problem snabdijevanja i prehrane u osnovi uspješno rješavao, nedvosmisleni je dokaz napora i žrtvovanja ovoga naroda za pobjedu revolucije. Ako se doda činjenica da su cjelokupnu organizaciju pozadine vodili narodnooslobodilački odbori i da između njih i narodnih masa nije bilo nesuglasica, to očito govori o visokom stepenu jedinstva naroda i njegovih organa vlasti.

Izgrađujući se u izuzetno teškim uslovima ofanziva i kontraofanziva na ustaničkom području Korduna, Banije i Like, organi narodne vlasti bili su tokom četiriju ratnih godina u potpunosti osposobljeni da nastave svoje funkcije i u mirnodopskim uslovima. U danima konačnog oslobođenja oni su bili potpuno spremni da preuzmu vlast u novooslobođenim mjestima i da nastave rukovođenjem u svim vidovima obnove.

Treba posebno podvući i sposobnost organa narodne vlasti da od pojedinaca i grupa, izbjeglih iz okupiranih mjesta, organiziraju jezgro narodne vlasti za ta mjesta koja su počinjala djelovanjem istog momenta kada je neko od tih okupiranih mjesta bilo oslobođeno. Zato gotovo i nije bilo problema u funkcioniranju narodne vlasti čak ni u onim mjestima, koja su kroz sve četiri godine rata bila čvrsto pod neprijateljskom okupacijom.

Nije na odmet dodati činjenicu da su ovi krajevi još u toku NOR-a, posebno u njegove posljednje dvije godine, bili u mogućnosti da odvajaju dio svojih provjerenih i iskusnih kadrova i za ostale krajeve Hrvatske, kao pomoć u organizaciji narodne vlasti. Isto tako treba istaknuti da su organi narodne vlasti ovih područja u završnim danima rata, i neposredno posilje njega, izdvajali znatan broj svojih kadrova i za druge krajeve zemlje, povinujući se sveopćem zahtjevu što bržeg i jedinstvenijeg osposobljavanja organa narodne vlasti u čitavoj Hrvatskoj, odnosno Jugoslaviji. Pri tome valja podvući da je to uvijek činjeno na zahtjev viših organa, prije svega komiteta KPH, s dubokom vjerom u njihovu čvrstu opredijeljenost za što bržu izgradnju nove Jugoslavije.

Sve iznesene činjenice nesumnjivo dokazuju da je razvitak organa narodne vlasti na Kordunu, Baniji i Lici permanentno tako uzlaznom linijom, sve do pobjedonosnog završetka oružane revolucije naroda Jugoslavije, u maju 1945. godine.

PRILOZI - DOKUMENTI

19. septembar 1941.

PROGLAS UPUČEN SRBIMA, HRVATIMA I BOSANCIMA KORDUNA I BANIJE S KONFERENCIJE VOJNIH I PARTIJSKIH PREDSTAVNIKA KORDUNA I BANIJE

Ovih dana se ponovo pale kuće, pljačka imovina naroda i ubijaju žene, djeca i starci. Nema sela na Kordunu i Baniji u kojem nisu popaljene kuće, malo je porodica koje nisu popljačkane, mnogo je majki koje oplakuju svoje sinove i kćerke, mnogo je žena koje oplakuju svoje muževe i djecu.

Njemački fašistički banditi bili su prvi koji su počeli ubijati stotinu Srba, za jednog njemačkog vojnika. Fašistički saveznici Hitler,[1] Mussolini[2] i njihove sluge Pavelić[3] i frankovačka gospoda organizirali su ubijanja i mučenja naprednih seljaka, radnika i intelektualaca kakova ne pamti historija. Djeca su ubijana u naručjima majki. Ljudi su odpremani u crkve i tamo ih mučili i ubijali. Majke su ludile gledajući klanje svoje djece, pa da kasnije i same budu klane, mučene i silovane. Na Kordunu i Baniji poklano je preko SEDAM HILJADA muškaraca, žena i djece. Zar je to mogao jedan čovjek mirno gledati paljenje kuća, pljačkanje imovine, ubijanje žena, djece i muškaraca? Zar je mogla i jedna majka mirno gledati mučenje i ubijanje svoje djece? Zar se moglo podnositi silovanje djevojaka i žena? Ni jedan čovjek koji hoće živjeti životom slobodnog čovjeka nije mogao mirno gledati opći pokolj naroda, podnositi silovanje žena i djevojaka i pljačkanje naroda.

SRBIMA, HRVATIMA I BOSANCIMA!

Hitler je najveći neprijatelj narodne slobode. Njemački nacisti proglasili su sve slavenske narode manje vrijednima. Oni su se naoružali modernim oružjem i počeli porobljavati narod za narodom. Kada su porobili slavenske male narode, onda su napali miroljubive slavenske narode SSSR-a. Slavenski narodi nisu ostali samo okupirani. Hitler i njegovi saveznici počeli su uništavati Slavene. Zar je mogao mirno podnašati uništenje Slavena, i jedan Hrvat, Srbin, Bosanac itd. Zar su mogli narodi bivše Jugoslavije podnositi nacionalno porobljavanje po fašističkim okupatorima? Zar su se Hrvati mogli odreći Dalmacije, Hrv. Primorja, Gorskog kotara i Međimurja? Najhrvatskijih krajeva, koje su istrgle fašističke hijene iz tijela krvave i napaćene Hrvatske. Takovo ropstvo i uništenje nije mogao podnositi niti jedan čovjek koji voli svoj narod.

Veliku ljubav za svoj narod pokazali su narodni prvoborci partizani Korduna i Banije. Veliku zadaću narodnooslobodilačke borbe, naroda srpskog i hrvatskog i bosanskog preuzeli su partizani na Kordunu i Baniji kao što su partizani preuzeli takvu borbu i u svim zemljama bivše Jugoslavije. Oružjem u ruci sa svim rodoljubivim partizani su ustali u odbranu imovine naroda, zaštitili živote ljudi, žene i djece i vode najdosljedniju narodnooslobodilačku borbu za istjerivanje iz zemlje okupatorskih fašističkih hijena.

1 Adolf
2 Benito
3 Ante

SRBI, HRVATI, BOSANCI! PRISTAŠE HRVATSKE SELJAČKE STRANKE, SELJAČKA ZAŠTITA, PRISTAŠE SDS, KOMUNISTI I SVI RODOLJUBIVI KORDUNA I BANIJE!

Dne 19. IX sakupili su se delegati radnika, seljaka i intelektualaca, te delegati partizana i pripadnici nacija hrvatske, srpske i ostalih nacija na Kordunu i Baniji. Delegati konferencije su jednodušno izrazili nepobjedivost velikog antifašističkog fronta naroda cijelog svijeta na čelu sa slobodnim narodima SSSR-a i u savezu sa Engleskom u borbi protiv njemačkog fašizma i njegovih saveznika. Oni su se jednoglasno priključili apelu KPH u kojem se pozivaju svi rodoljubivi Hrvatske u jedinstvenu NOB-u protiv fašističkog okupatora. Oni su konstatirali da fašističkim okupatorima i njihovim slugama Paveliću i frankovačkoj gospodi nije uspjelo upotrebiti Hrvate i Bosance u borbi protiv Srba, da se jedinstvo naroda i partizana učvršćuje usprkos svih pokušaja Pavelićevih bandita da paležima sela uništi hranu prvoborcima (partizanima) i tako prisile ih glađu na kapitulaciju.

SELJACI, RADNICI I NARODNI RODOLJUBI!

Svatko tko voli svoj narod, tko želi biti u slobodi, a mrzi ropstvo treba da se priključi našoj borbi. Naša je borba nacionalno oslobodilačka i pozivamo svakog rodoljuba bez obzira na partijsku pripadnost da se priključi toj borbi. STVARAJTE NACIONALNO OSLOBODILAČKE KOMITETE U SELIMA I KOTAREVIMA!

Sakupljajte hranu, odjeću, obuću i drugo za borce, pristupajte u partizanske odrede prvoboraca NOB-e.

Stvarajmo NOV-u i povedimo odlučnu borbu rame uz rame sa nepobjedivom Crvenom armijom protiv fašizma!

ZIVILA NOB! ZIVILA SLOGA HRVATSKOG I SRPSKOG NARODA! ZIVILO JEDINSTVO SLAVENSKIH NARODA! DOLJE FAŠISTIČKI OKUPATORI I NJIHOVE SLUGE PAVELIC[1] I NEDIC![2] DOLJE NARODNE IZDAJICE! SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

DELEGATI PARTIZANA, RADNIKA SELJAKA I INTELEKTUALACA NOP-a KORDUNA I BANIJE

Prijepis, pisan mašinom, latinicom, 2 lista.
HAK, f. OK KPH za Karlovac, 1/10.

1 Ante
2 Milan

KOTARSKI, OPĆINSKI I SEOSKI NARODNOOSLOBODILAČKI ODBORI FORMIRANI NA KORDUNU 1941.

Kotarski narodnooslobodilački odbor Vojnić formiran 20. novembra 1941. godine

Općinski NOO	Seoski narodnooslobodilački odbori	
VOJNIĆ (Kupljensko)	Brdo Selo-Ključar Bukovica Donji Vojnić Gaćeša Selo Jurga Knežević-Kosa Kolarić-Loskunj a Kriva ja Vojnić	Kupljensko Lisine Međeđak Miholjsko Radonja Rajić-Brdo Utinja-Vrelo Vojišnica Zivković-Kosa
KRNJAK	Budačka Rijeka I Budačka Rijeka II Dol i Pavković-Selo Gornji Budački i Keserov Potok Krnjački Grabovac Krnjak	Mali Kozinac i Kosijersko Selo Podgorje Svin jarica Veliki Kozinac Vojnićki Grabovac Vojnička Poljana
ŠIROKA RIJEKA (Krs tinja)	Donja Brusovača Džaperovac-Selo Gornja Brusovača Gej kovač Jagrovac Krstinja	Kusaj a Maljevac Selakova Poljana Široka Rijeka Stakorovica Svinjica
PERNA	Blatuša Bukovica Crevarska Strana Crni Potok Cemernica Malička	Pecka Katinovac Podgorje Staro Selo Vorkapić-Selo
TUŽILO VIC	Koranski Brijeg Mlakovac Tušilovački Cerovac	Tušilović Okić-Zimić

Kotarski narodnooslobodilački odbor Vojnić imao je 1941. godine 5 općinskih i 59 seoskih narodnooslobodilačkih odbora.

Kotarski kirinsko-sjeničarski narodnooslobodilački odbor formiran 14. decembra 1941. godine

Općinski NOO	Seoski narodnooslobodilački odbori	
SJENICAK	Brnjevac	Prkos
	Donji Sjeničak	Slavsko Polje
	Gornji Sjeničak	Štipan
	Lasinjski Sjeničak	Šljivovac
KIRIN	Donji Bović	Kirin
	Donja čremušnica	Ostrožin
	Dugo Selo	Kozarac
	Golinja	Pješćanica
	Gornji Bović	Trstenica
	Gornja Čremušnica	

Kotarski kirinsko-sjeničarski odbor imao je 1941. godine 2 općinska i 19 seoskih narodnooslobodilačkih odbora.

Kotarski narodnooslobodilački odbor Veljun formiran 28. decembra 1941. godine

Općinski NOO	Seoski narodnooslobodilački odbori	
VELJUN	Burić-Selo	Suhodol
	Grobnik	Slivnjak
	Jasnić-Brdo	Trupinjak
	Johova	Veljun
	Lapovac	Veljunska Glina
	Mala Crkvina	Veljunski Ponorac
	Mračaj Šlivnjački	Vođević Brdo
	Perić-Selo	Vojnović Brdo
	Sparednjak	Zagorje
GORNJE DUBRAVE	Donje Dubrave:	Mikašinovići
	Jakovići (Rakići)	Mirići
	Jakovići (Kršići)	Rebić Glavica
	Jakovići (Švajcani)	Vucelići
	Janjani	Donji Zatezali
	Kukići	Gornji Zatezali
	Gornje Dubrave:	Mirići (Lugani)
	Janjani	Mikašinovići
	Jusići	Višnjići
	Go jak	Prtenjaci
	Lalić-Dol	Vucelići
	Kamensko	Popovo Selo
	Munjasi	Ponikve

PERJASICA	Bukovac Donja Perjasica Donji Poloj Donja Visočka Donje Primišlje II		Gornji Poloj Kestenak Klanac Koranska Strana Koransko Selo
PERJASICA	Gaćeško Selo Gornja Visočka Mala Kosa Marlovac Miloševac Mrežnica Novi Dol Novo Selo Oreško Selo Perjasica	#	Kuzma Podplaninsko Selo Ponorac Srednji Poloj Svojič Štrikovac Točak-Per j asički Tržić Primišljanski II Zinajevac
CVIJANOVIĆ-BRDO	Bandino Selo Crno Vrelo C vij anović-Brdo Glinica Kosijersko Selo		Kutaja Rabinja Snos Srpski Blagaj Stojmerić
DUNJAK	Dunjak Gojkovac Kestenovac Klokoč		Petrova Poljana Ruševica Zrvnica

Kotarski narodnooslobodilački odbor Veljun imao je 1941. godine 5 općinskih i 96 seoskih narodnooslobodilačkih odbora.

Kotarski narodnooslobodilački odbor Slunj formiran 31. decembra 1941. godine

Općinski NOO	Seoski narodnooslobodilački odbori	
KORDUNSKI LJESKOVAC	Adžin Potok (Cazin) Basara Bogovolja Brezovac Bugar (Bihać) Furjan Jamarje	Koranski Lug Kordunski Ljeskovac Lipovac Mašvina Nova Kršlja Sadilovac Stara Kršlja
MOČILA	Broćanac Donje Primišlje I Gornje Primišlje I Gornje Primišlje II Gornje Primišlje III Gornje Primišlje IV Gornje Primišlje V Močila Mrzlo Polje	Mudrić-Selo Obljajac Slušnica Tobolić Tržić Primišljanski I Tržić Tounjski Tuk Vrelo Mrežnica Zbjeg

Kotarski narodnooslobodilački odbor Slunj imao je 1941. godine 2 općinska i 32 seoska narodnooslobodilačka odbora.

Područje Plaškog

Općinski NOO	Seoski narodnooslobodilački odbori	
NAPOMENA:		
Općinski NOO Plaški formiran je januara 1942. godine. Kotarski NOO Plaški formiran je februara 1943. godine.	Plaška Glava Janja Gora Kunić Trojvrh Staro Selo Tuk Vojnovac	Lapat Vera i Zebić Međeđak Latin Jakšići i Mišljenovići Podum

Na području Plaškog 1941. godine bilo je ukupno 13 seoskih NOO-a.

Na oslobođenom području Korduna djelovala su u 1941. godini 4 kotarska, 14 općinskih i 219 seoskih narodnooslobodilačkih odbora.

Do ovih podataka došao sam proučavajući sačuvane dokumente o narodnooslobodilačkim odborima, a više na osnovu sjećanja nekoliko desetaka preživjelih odbornika 1941. godine.

17. septembar 1941.

STAB GERILSKIH ODREDA ZA SREZ KORENICU I OKOLINU PISE

KOMANDIRIMA GERILSKIH ODREDA O ZABRANI PRODAJE ŽIVEŽNIH NAMIRNICA NA NEOSLOBOĐENO PODRUČJE

Pošto nam je skrenuta pažnja iz nekih sela da pojedini kako naši, tako i sami Talijani prolaze kroz sela sa namjerom da kupuju stoku i ostali živež, to ponovno u vezi naše naredbe broj 2 skrećemo pažnju svima i svakome, da se najstrožije zabranjuje svaka prodaja živežnih namirnica i z v a n s v o g a s e-
1 a. Iznimno će se dozvoliti pojedincima kada sa opravdanim razlozima dokažu potrebu kupovine, da se takovim pojedincima može odobriti kupovina namirnica. O tome će voditi strogo računa komandir ovoga sela iz koga takav pojedinac dolazi u drugo selo kao i komandir onoga sela, gdje će taj pojedinac te namirnice kupovati. Što se tiče samih Talijana, njima se mora pod svaku cijenu onemogućiti nabavka ma i najmanje stvarčice koja im može korisno poslužiti. Mi ćemo imajući u vidu sve teškoće i nedaće u najskorije vrijeme donijeti najzgodnije rješenje o izmjeni dobara. Svakako je potrebno, da se pro-

daj a stoke onemogući svim mesarima, jer će se neprijatelj poslužiti da prekotih ljudi pokuša zaobilaznim putem da se snabdijeva.

Kada se znade kakav je uzvišeni cilj naše oslobodilačke borbe, onda se mora svim mjerama sprečavati razne špekulante i mračne tipove, da u ovim današnjim teškim vremenima na grbači našeg jadnog i napaćenog naroda stječu prljave kapitale. Svakog špekulanta treba smatrati narodnim gulikožom i izdajicom, a za svakog ovakvog i najteža kazna je preblaga.

Da bi se naša narodno oslobodilačka borba što uspješnije provađala, ukazala se je potreba još ranije, da se osnuje neka centralna tačka, koja bi imala pregled svih događaja i koja bi međusobno povezivala sva sela ovoga kraja. Na osnovu toga uspostavljen je štab gerilskih odreda za srez Korenicu i okolinu, koji je već prvih dana pokazao opravdanost svoga osnivanja pa da bi ta centralna tačka mogla uspješno provađati u djelo stavljeni joj zadatak potrebno je, da se pruži stanovita količina životnih namirnica za izdržavanje kako osoblja samoga toga štaba, tako i svakodnevno dolazećeg ljudstva kao kurira, delegata i si. Da ne bi sav taj teret snosilo ono selo, gdje je sjedište toga štaba, molimo drugarske gerilske odrede da porade u svojoj sredini na prikupljanju najprečih namirnica i to: brašna, masti, krompira, pasulja a po mogućnosti, da se od imućnijih ljudi u svakom selu zatraži i janje. Tako prikupljene stvari spremiti na jedno mjesto i obavijestiti ovaj štab o količini prikupljenih namirnica, a mi ćemo kada se potreba ukaže za to, zatražiti da nam se te prikupljene namirnice dostave u sjedište štaba.

Držimo, da će ova opravdana traženja sa naše strane naići na potpuno razumijevanje kod svih mještana svakog sela, a mi ćemo strogo voditi računa o svakoj ma i najmanjoj utrošenoj količini ovih namirnica, o čemu će se moći uvjeriti svaki pojedinac bilo iz koga sela našega područja.

Ovo smatrati kao hitno, pa što prije o svemu podnijeti izvještaj.

Uz drugarski pozdrav!
Za štab
B.[1] Rapaić v. r..

Sapirograf, latinica, 1 list, ***34X21.***
AIHRPH, Zgb, NOV — 25/3469.

4

14. novembar ***1941.***

ZAPISNIK TREĆE SJEDNICE CIVILNE VLASTI SELA MOGORICA O RAZVODU BRAKA NIKOLE I JAGE BASARIC

Prisutni

1.	**Pretsjednik:**	**Miloš Vurdelja**
2.	**Sekretar**	**Dane Korica**
3.	**Clan**	**Mile Ilić**
4.	**Clan**	**Tomiša Djaković**
5.	**Clan**	**Nikola Radaković**

l Bogoljub

Dnevni red

1. Pretres pitanja razvoda braka Nikole i Jage Basarić

Nikola Basarić podnio je žalbu Odboru civilne vlasti da ga njegova drugarica koju je oženio pred godinu dana neće da sluša već stalno izaziva svađu i traži da se provede razvod braka kod njih dvojice.

Nikolina drugarica Jaga Basarić postavlja pitanje odgajanja djeteta koje je novorođeno.

Na pitanje sekretara Nikola obećava, da će davati pomoć u novcu u visini 150 din. za podizanje djeteta. Dok Jaga na to ne pristaje već zatražuje da Nikola sam njeguje i odgaja dijete.

Odbor civilne vlasti donosi odluku da Jaga ne može prisiliti Nikolu da on njeguje dijete već da se narede između sebe, a još bi najbolje bilo da se izmirite i da zajednički dijete odgajate, ali kad već ne možete doći do izmirenja, onda neka Jaga odgaja dijete do 9 mjeseci, a Nikola đa joj dava pomoć u novcu 150 din., a po navršenih 9 mjeseci da dijete na daljnje odgajanje uzme Nikola.

Zaključeno i potpisano.

Sekretar	**Članovi**	**Pretsjednik**
Dane Korica, v. r.	**Tomiša Djaković, v. r.**	**Miloš Vurdelja, v. r.**
	Mile Ilić, v. r.	
	Nikola Radaković, v. r.	

Original, pisan rukom, ćirilicom, 2 lista, 22X12.
AIHRPH, Zgb, NV, Kut. 113.

5

12. decembar 1941.

ZAPISNIK S DEVETE SJEDNICE ODBORA CIVILNE VLASTI SELA MOGORlCA O RAZDIOBI ZEMLJE IZMEĐU BRACE MILE I STOJANA LAZICA

Prisutni

1.	**Pretsjednik:**	**Miloš Vurdelja**
2.	**Sekretar**	**Dane Korica**
3.	**Clan**	**Mileva Milojević**
4.	**Clan**	**Nikola Radaković**
5.	**Clan**	**Tomiša Djaković**

Dnevni red:

1. Pitanje razdiobe braće Mile i Stojana Lazić
2. Pitanje kartanja u stražari i kod dežuranja.

Ad. 1. Kako se braća Lazić Mile i Stoj an ne mogu između sebe narediti u razdiobi svoga posjeda,

Odbor je pozvao obadvojicu braće na saslušanje i rastumačio im da je najbolje da razdijele zemlju na parcele bratinski po polovici po starom običaju, našto su konačno obadvojica pristali.

Ad. 2. Kako se pokazalo kartanje na veliko u stražari i kod onih ljudi koji po noći dežuraju, po tome pitanju treba urediti stvar.

Odbor jednoglasno donosi rešenje da se za kartanje prvi put dade pismena opomena koja će se istaknuti u stražari, da važi od jedan put za sve, a ko se ne bude toga pridržavao da se za svaki put primjeni kazna u visini od 100 din.

Zaključeno i potpisano

Sekretar:	Članovi:	Predsjednik:
Dane Korica	Mileva Milojević	Miloš Vurdelja
	Mile Ilić	
	Nikola Radaković	
	Tomiša Djaković	

Original, pisan rukom, latinicom, 1 list, 21X21.
AIHRPH Zgb, NV, Kut. 113.

6

28. decembar 1941.

ZAPISNIK S OSNIVAČKE KONFERENCIJE KOTARSKOG NARODNOOSLOBODILACKOG ODBORA VELJUN

Konferencija je počela slijedećim dnevnim redom:

1. **Izbor predsjednika i zapisničara**
2. **Otvaranje konferencije**
3. **Izbor dva overovača zapisnika**
4. **Iznošenje zasluga KP u današnjoj borbi**
5. **Izbor predlagača koji predlaže legalnog predstavnika KP u kotarskom, odboru**
6. **Izbor tri predlagača sabiranja kotarskog odbora**
7. **Izbor narodnog suda**
8. **Izbor odbora za narodni fond**
9. **Rezolucija**
10. **O Nac. osi. borbi**
11. **Eventualije**
12. **Zaključak**

I

Delegati jednoglasno biraju za predsjednika Konferencije druga Savu Vučkovića, a za zapisničara drugaricu Anku Vujčić.

II

Predsjednik otvara Konferenciju te pozdravlja prisutne i poziva ih da tokom Konferencije vlada red i mir.

III

Konferencija izabire za overovače zapisnika drugove Dušana Pajića i Todora Karasa.

IV

Drug Sava Vrčković govori o zaslugama KP u današnjoj borbi i kaže između ostaloga, da su po Hitleru svi Slaveni osuđeni na smrt i da se Hitler poduzeo te rabote da uništva Slavene. Mi koji smo bili prvi napadnuti, bili bi preslabi sami da se borimo protiv Hitlera, ali u borbu je stupio SSSR koji je glavni nosilac borbe protiv Hitlera; naša je dužnost da se zajedno s njim i s ostalim demokratskim narodima borimo protiv Hitlera.

Vidili smo da je na čelo borbe protiv Hitlera stupila KP i da je prva povela borbu protiv fašizma i koja će ostati na čelu borbe do konačne pobjede.

Razvija se diskusija i svi jednoglasno priznaju prvenstveno zasluge KP u današnjoj borbi.

V

Delegati ovlašćuju druga Dušana Dmitrovića da predloži predlagača koji će predložiti legalnog predstavnika KP u Kotarski odbor.

Drug Dmitrović predlaže kao predlagača druga Velimirovića Mihajla sekretara KK. Isti naglašuje važnost funkcije civilne vlasti koja ima da radi za narod, kao i zasluge KP u današnjoj borbi koju je povela i kojoj je na čelu, te stoga traži legalnog predstavnika u Kotarskom odboru.

Predlaže druga Moću Vučkovića koga delegati prihvaćaju sa aklamacijom.

VI

Delegati izabiru tri predlagača da sastave listu za izbor Kotarskog odbora. Izabrani su drugovi Marko Milić, Đuro Ivošević i Dušan Pajić.

Drugovi odlaze i donose predloženu listu sa slijedećim odbornicima: Đuro Vuletić, Mojsija Opačić, Miloš Ninković, Joso Sikirica, Nikola Spanović, Nikola Momčilović, Sava Vučković i Moća Vučković.

Delegati jednoglasno izabiru predloženu listu, izuzev druga Nikole Španovića koji sam otklanja s napomenom da je preopterećen s poslom, a na njegovo mjesto biraju druga Milića Rašića. Istodobno pristupljeno je izboru »Biroa« Kotarskog odbora u koji se izabiru: drug Joso Sikirica, Miloš Ninković, Nikola Momčilović i Moća Vučković.

VII

Pristupa se izboru narodnog suda u koji ulaze slijedeći drugovi: Đuro Vuletić, Dane Bunčić, Đuro Ivošević, Jojo Grublješić, Joso Sikirica, Miloš Ninković, Rade Karamarković i Vaso Vuletić.

VIII

Izbor odbora za narodni front — izabiru se slijedeći drugovi: Todor Karaš, Milić Kokir i Milić Basara.

IX

Za donošenje Rezolucije delegati biraju slijedeće drugove: Đuru Vuletića, Josu Sikiricu, Danu Bunčića, Todora Karasa, Nikolu Španovića, Moću Vučkovića, Dušana Dmitrovića, Savu Vučkovića. Drugovi donose slijedeću Rezoluciju:

REZOLUCIJA

1. Svim mogućim sredstvima pomoći širenju nac. osi. pokreta kao i borbe protiv okupatora i njihovih slugu.

2. Posvetiti najveću pažnju prosveti naroda i propagirati slogu, rat i liječiti narod od svih štetnih pojava kao što su krađa, pljačka, itđ. treba organizirati obavještajnu službu i sprečavati špijunažu. Pokazivati špijune i narodne izdajice koji su štetni po nar. osi. borbu.

3. Preko opštinskih i seoskih odbora organizirati evakuaciju stanovništva u slučaju napada neprijatelja.

4. Organizirati hitnu pomoć postradalim od okupatora i njihovih slugu.

5. Što hitnije organizirati popis živežnih namirnica ljudske i stočne hrane i samo stoke da bi se znalo tačno ekonomsko stanje i na taj način unapred mogla pravilno i racionalno rasporediti upotreba samih ekonomskih dobara.

6. Obećava se da će se sva snaga i trud uložiti kako je pod tačkom 1. saradnju sa vojnom vlasti nac. osi. pokreta.

7. Organizacija evakuacije hrane i stoke i svega što bi neprijatelju donijelo koristi, narodu štetu u kraj i mjesto gdje postoji manja mogućnost prodora neprijatelja.

8. Uložiti sve snage za nabavu potrebnih stvari kao što su sol, petrolej, šibice, obuća i u tu svrhu nastojati uspostaviti veze s Hrvatima za nabavu istih stvari, a i da bi se spriječlia špekulacija pojedinaca, u prodaji tih stvari potrebno je odrediti ličnosti koje će to nabavljati i na taj način će se moći kontrolirati i prema tome sprečavati zelenaške tendence.

9. Obećava se da će se preko opštinskih i seoskih odbora organizovati nabavka hrane za narodno-oslobodilačku vojsku.

Donoseći ovu Rezoluciju konstatovano je da su zastupljene sve građ. stranke koje su voljne da se bore za narodno oslobođenje a isključene su one koje su u najkritičnijem momentu napustile narod. Zahvaljujući snagama sóvj. Crvene armije koja nemilosrdno progoni krvoločnog neprijatelja svih naroda, kao i' Engleskoj i USA koje se u savezu sa SSSR-om bore za uništenje krvoločnog fašizma, omogućeno je okupiranim i porobljenim narodima da se dignu u borbu protiv okupatora i njihovih slugu.

Rezolucija se čita pred svim delegatima koji je jednoglasno usvajaju.

X

O nac. osi. borbi govori drug Dušan Dmitrović kao predstavnik vojske i traži da svi kao jedan učestvujemo u današnjoj borbi za narodno oslobođenje da se organiziramo i da sve svoje snage upotrebimo u narodno osi. pokret. Podvlači saradnju Engleske i Amerike sa SSSR. koji se zajednički bore u zajedničkoj borbi protiv neprijatelja — krvoločnog fašizma. Naglašuje da je to borba svih potlačenih naroda a da nije borba za vlast bilo sovjetsku bilo koju drugu. Kad se borba završi, narod će sam odlučiti o svojoj sudbini.

XI

Pri kraju Konferencije stigao je drug iz OK koji je govorio u ime KP i ocrtao politiku Partije u posljednjih godinu dana. Primjerima dokazuje da je politika KP bila ispravna. KP stavila se na čelo Nac. osi. odbora borbe koju i danas vodi i vodiče do konačne pobjede.

KP je pomoću part, odreda koje je ona org. oslobodila već čitave krajeve i na taj način omogućila da se na taj način organiziraju civilne vlasti.

Obraća se odbornicima i kaže da oni sigurno znaju koji su zadaci pred njima. Naročito treba paziti da se ne zloupotrebi sloboda koja je skupo stečena, govorio je kako je 1941. godine bila teška za naš narod, ali da će 1942. godina biti godina našega potpunog oslobođenja.

XII

Dnevni red iscrpljen i predsjednik zaključuje Konferenciju.

Todor Karaš, v. r.
Dušan Paić, v. r.

Prijepis, pisan mašinom, latinicom, 1 list, 34X21.
HAK, f. ONOO za Kordun, 1/24.

7

14. decembar 1941.

PRAVILNIK O ORGANIZACIJI I RADU NARODNOOSLOBODILACKIH ODBORA U KIRINSKO-SJENICARSKOM KOTARU

. Dana 14. XII 1941. sastala se u mjestu Ostrožinu apsolutna većina od naroda izabranih odbornika Nacionalnog oslobodilačkog fronta, da u svom kraju uspostave vlast prema Okružnici CK KPH br. 3.

Ovi odbornici odlučili su slijedeće:

1. **Odbori Narodnooslobodilačkog fronta predstavljaju vlast, koja vodi nacionalno-oslobodilačku borbu i traje dok ta borba ne bude završena.**
2. **Narodna vlast odlučuje o narodu i vojsci. Vojsku uzdržava i pomaže, brine za narodnu ishranu (narodno gospodarstvo), liječenje, odgoj, sudstvo i**
[1] **upravu.**
3. **Narodna vlast vrši se prema slijedećem**
[1] .

PRAVILNIKU

1.) Mjesta (sela) Prkosi, Moravci, Las. Sjeničak, Udbina, Gor. Sjeničak, D. Sjeničak, Utinja, Slavsko Polje, Brnjevac sačinjavaju jednu općinu sa općinskim odborom nac. oslobod. fronta (onog od 5 lica u Sjeničaku). Ime općine je Sjeničak.

2.) Mjesta (sela) Pješćanica, Ostrožin, Kirin, Kozarac, Bović, Golinja, Cremušnica, Šljivovac, Štipan, Dugo Selo i Trepča sačinjavaju jednu općinu sa općinskim odborom od 5 lica u Kirinu. Ime općine je Kirin.

3.) Općine Sjeničak i Kirin sačinjavaju srez, ime sreza: Kirinsko-sjeničarski srez. Srezom upravlja odbor od 5 lica koji zasjeda svakog prvog i petnaestog u mjesecu u mjestu Ostrožin.

4.) U svakom selu osnovan je seoski odbor (Onof). Broj članova odbora, mjesto sastajanja i vrijeme odlučeno je prema mjesnim prilikama.

A) UPRAVA

1.) Sreski odbor (Sonof) odlučuje na teritoriji cijelog sreza.

2.) Općinski odbor odlučuje na teritoriji svoje općine.

3.) Mjesni odbori odlučuju svaki u svome selu (mjestu).

4.) Mjesni odbori podređeni su općinskim odborima.

5.) Općinski odbori podređeni su sreskom odboru.

6.) Sreski odbor podređen je Okružnom (pokrajinskom) odboru.

7.) Svaki odbor vrši nadzor i daje upute općinskim odborima.

8.) Općinski odbori daju upute seoskim odborima koji se nalaze na njihovoj teritoriji.

9.) Za upute i objašnjenja svaki odbor pita svoj nadležni odbor.

10.) Svaki od stanovnika ovoga sreza može i dužnost mu je da normu ili svoj prijedlog koji bi se mogao u praksi primijeniti dostavi svom nadležnom odborniku a ovaj će na nadležno mjesto.

11.) Svaki od stanovnika radi interpelacija i ankete može također staviti svoj prigovor za ukidanje norme koja se u praksi pokaže neprimjenljivom.

12.) Odbori odlučuju tajnim glasanjem.

13.) Ako neki odbor dođe u sukob sa privatnim licem, spor će riješiti nadležni odbor.

14.) Svaki odbornik za svoj rad biće pred narodom pohvaljen, odnosno ukoren.

15.) Norme manjeg značenja može izmijeniti ili nadopuniti sreski odbor, a norme većeg značenja svi odbornici svog sreza.

16.) Sva rješenja i odluke odbora imadu se voditi u posebnom zapisniku.

17.) Vođenje zapisnika može biti ćirilicom ili latinicom.

18.) Sva javna dobra tzv. NDH na teritoriji ovog sreza pripadaju pod ovu upravu.

19.) Svi uredi, zakoni, norme, tzv. NDH od danas prestaju važiti.

20.) Mjesni odbor rješava: a) sporove u vrijednosti od 2.000 din. (dvije hiljade dinara), b) izriče presude do pet dana zatvora ili prisilnog rada u korist zajednice, c) izriče globu od 500 din, koja ide nacionalno-oslobodilačkom fondu, d) određuje seoske straže, e) popisuje stanovništvo, hranu i stoku, f) kupi priloge za Fond nac. oslobod. fronta, g) brine se o siromašnima, h) popularise naćiorialno-oslobodilačku borbu i rješava sporove među privatnicima do gore označene vrijednosti, j) rješava sitne kućne sporove, k) brine se za kopanje zemunica i spravljanje hrane.

21.) Općinski odbor rješava sporove do din. 10.000 vrijednosti, b) izriče presude do 10 dana zatvora ili prisilnog rada u korist zajednice, c) izriče globu đo din 1.000, d) novači partizane (regrutuje vojsku), e) rješava kućne sporove, f) vrši nadzor nad seoskim odborom.

22.) Sreski odbor rješava: a) sporove preko din 10.000, b) izriče najteže presude, kontroliše općinske odbore.

23.) Mjesni odbor popisuje stanovništvo, općinski odbor vodi maticu rođenih, oženjenih i umrlih.

24.) Za slučaj bolesti općina ima organizirati liječenje.

B) GOSPODARSTVO

1.) Radi prehrane stanovnika određuje se kontrola nad suviškom hrane, da se Tie ukrije ili ne proda izvan našeg teritorija, naročito ne fašistima.

2.) Višak hrane koji se ustanovi kod bogatijih morat će se prinudno prodati siromašnima po određenoj cijeni.

3.) Najsiromašniji dobiće potporu iz fonda narodnooslobodilačkog fronta.

4.) **Lica koja svojim ponašanjem i radom nisu dostojna te potpore, biće prinuđena da istu odrade u korist zajednice.**

5.) Vodiče se evidencija u stoci na taj način da će se dozvoljavati uzgoj iste samo u nužnoj količini.

6.) Određuje se štednja na hrani. Rasipnici biće strogo kažnjeni.

7.) Svaki odbor imaće fond Nac. oslobod. fronta.

8.) U fond Nacional, oslobod. fronta spada sabiranje hrane i novca, koju vrše odbornici Nacional, oslobod. fronta, od partizana zaplijenjene neprijateljske imovine, te globe ubrane po odluci odbora.

9.) Radi izmjene dobara određuje se tržište u općini Sjeničak (Svetinje) svake subote, u općini Kirin (Crkvište) svake srijede.

10.) Dozvoljava se izvoz izvan granica ovog sreza samo u zamjeni za robu, a ne za novac, da se spriječi podupiranje neprijatelja.

, 11.). Zabranjuje se uništavanje šuma. Drva za ogrev i građu dodjeljuje seoski odbornik sa lugarom besplatno.

12.) Lihvarstvo, zelenaštvo i kamati (ugovoreni od danas) strogo je zabranjeno.

13.) Određuje se cijena kukuruza din 300 za vagan, pšenici 500 din, grahu din 400, krumpiru. 100 din i za jaja 2,50 din po komadu.

C) SUDSTVO

1.) Sporovi koji nastanu između privatnika, zatim privatnika i pripadnika narodne vojske, te privatnika i odbora sudiće prema svojoj nadležnosti.

■ . 2.)' Spor će se rješavati samo na podnošenje tužbe.

3.) Tužba se podnosi usmeno ili pismeno.

4.) Tužbe bez potpisa neće se primati.

. 5.) Svaki tužitelj mora svoju tužbu potvrditi sa svjedocima ili dokumentima.': •

6,) Tužitelj koji bi zlonamjerno htio odštetiti tuženog, pa bude odbijen, nakon neuspjele tužbe, biće kažnjen.

! 7.) Tuženi mora potvrditi svoju odbranu.

8.) Odbornik koji je u rodbinskim vezama sa bilo kojom strankom isključuje se od rješavanja.

9.) Stranka nezadovoljna sa presudom može se žaliti višem odboru u roku od 15 dana. : (•

: 10,)t Stranka .koja je suđena po sreskom odboru može ponoviti sud kod istoga također u roku od 15 dana u slučaju ako je pribavila nove dokaze.

11.) Odbornik koji bi primao mito, biće najstrože kažnjen.

12.) Tužba se podnosi u mjestu tuženog, odnosno u mjestu načinjenog djela. Drugi odbori nisu nadležni i ne smiju tužbu primati.

13.)' Nikoga se ne smije hapsiti prije dozvole odbora.

14.) Partizani na svoju ruku ne smiju nikome suditi niti ga hapsiti.

15.) Predvođenja na potražnju odbora vrše rezervni seoski odredi.

16.) Ako partizan ošteti ili napadne civila, civil tuži nadležnom odboru Nae.. oslobod. fronta, te ovaj u prisutnosti partizanskog komesara i komandira sudi partizanu.

17.) Ako civil ošteti ili napadne partizana, partizan preko svog komandira stavlja tužbu nadležnom odboru Nac. oslobod. fronta, te ovaj u prisutnosti komandira i komesara partizanovog sudi civila.

18.) Partizanu za manje greške sude pretpostavljeni komandiri, a za veće sudi odbor Narod, oslobod. fronta u prisutnosti komandira i komesara.

19.) Ustašama i fašistima u civilu ili uniformi sudi partizanska narodna vojska.

20.) Odborniku sudi nadležni odbor.

21.) Izdaja, špijunaža u korist neprijatelja, ubojstvo, opetovana krađa itd. kažnjava se smrću.

22.) Sreski odbor kvalifikuje ova djela.

23.) Odbornicima koji bi po privatnima stvarima izlazili iz mjesta službovanja i rješavali sporove privatnika pripada odšteta od 50 din na dan.

24.) Ovu će odštetu predujmiti tužilac, a krivac isplatiti tužitelju.

25.) Siromašna lica neće plaćati odštetu.

26.) Tko je siromašan u ovom pogledu određuje narodni odbor.

27.) Ova odšteta pripada svim odbornicima bez obzira u kome su odboru.

28.) Izlaziti na lice mjesta će odbornici po redu (po broju slučajeva).

29.) Ovaj Pravilnik potpisuje u ime odbornika sreski odbor i izaslanik partizanske vojske IV bataljona, te ga interesiranim proglašuju.

U Ostrožinu 14. XII 1941. god.

Sreski odbor:
1. Manojlović Mile, v. r.

IZASLANIK PARTIZANSKE VOJSKE IV BATALJONA
Milj kan Maslić, v. r.

Original, pisan mašinom, latinicom, 2 lista, 34X21.
AIHRPH Zgb, NV, kut. 109.
Prijepis, HAK, f. ONOO za Kordun, 1/37.

8

19. januar 1942.

REZOLUCIJA DONESENA NA KONFERENCIJI ODBORA NARODNO OSLOBODILAČKOG FRONTA KORDUNA

Vanjski okupatori i njihove domaće sluge postavili su si kao zadatak uništenje svega srpskog naroda ovog kraja. U više naleta proveli su pokolje nad ovdašnjim mirnim stanovništvom. Hiljade ljudi, žena i djece padoše kao žrtve u Veljunu, Krnjaku, Vojniću, Vrginmostu i mnogim drugim mjestima.

Sva ta zvjerstva nisu mogla slomiti narodni otpor. Radi toga su krvnici pristupili sistematskom paljenju naših ognjišta. Ustaške bande pokušavale su da izazovu međusobno uništavanje i klanje Srba, Hrvata i Muslimana, međutim,

to im je uspjelo samo djelomično. Većina srpskog, hrvatskog naroda i većina Muslimana nije se dala povesti u bratoubilačku borbu.

Narodni se otpor javljao protiv ovih nasilja u svim mjestima i krajevima a dobio je puni zamah napadom njemačkog fašizma na Sovjetski Savez. Narod je pristupio stvaranju svoje narodne vojske — partizanskih odreda. Otimajući pušku za puškom partizani su se razvili u silu, koja je uspjela ne samo da oslobodi mnoga sela i područja nego da oslobodi i samo sresko mjesto Vojnić.

Ovim je otporom narod sačuvao sam sebe od uništenja. Današnje stanje narodne borbe pokazuje jasno koliko je bilo mišljenja da se sporazumijevanjem i poklecanjem pred smrtnim neprijateljem može očekivati spas. Najviše žrtava je dao narod u onim selima i mjestima gdje se vjerovalo u taj način spasenja.

Kad se narodnooslobodilačka borba u našem kraju već toliko razmahala da je narod prešao u ofanzivu, kad su ustaše postali nemoćni, poslali su im njihovi gospodari, talijanski fašisti svoje čete u naš kraj da ih zaštite. Partizanski su odredi stupili u borbu s tim premoćnim neprijateljem i uspjeli mu zadati čitav niz teških udaraca.

U toku narodnooslobodilačke borbe stvoren je niz odbora narodnooslobodilačkog pokreta po selima, općinama i kotarevima. Proširenjem oslobođenog teritorija pokazala se potreba da se u potpunosti organizira i sredi civilna vlast za cijeli Kordun i da se obrazuje odbor narodnooslobodilačkog fronta Korduna.

O ustrojstvu civilne vlasti Konferencija donosi slijedeće odluke:

1. Na selu se stvaraju seoski odbori narodnooslobodilačkog fronta kojeg bira sav narod iznad 18 godina starosti. Taj odbor treba da ima 3—5 članova. Seoski odbornici biraju općinski odbor koji treba da ima najmanje 5, a najviše 10 članova. Općine obuhvaćaju prema mogućnostima, teritoriju starih upravnih općina. Općinski odbornici biraju kotarske odbore, a kotarski odbornici biraju odbor Narodnooslobodilačkog fronta Korduna. Pojedino lice može biti član samo jednog odbora.

2. U odboru NOF Korduna mogu da imaju svoje predstavnike sve antifašističke organizacije i pokreti u ovom kraju, koji se zalažu za narodnooslobodilačku borbu.

3. Zadatak odbora NOF Korduna jest da preuzme i vrši u suradnji sa vojnim vlastima cjelokupnu cviilnu vlast na svom području.

4. Općinski, kotarski i odbori NOF Korduna imaju odmah osnovati svoje kancelarije u svom sjedištu. Općine imadu voditi matične knjige, rođenih, vjenčanih i umrlih, a crkvene obrede može svatko izvrašvati kod sveštenika koji •živi u našem kraju.

5. Odbori treba da organiziraju narodnu stražu koja će im služiti za održavanje reda među stanovništvom.

6. U pogledu prosvjete imade se započeti sa osnovnom nastavom, organizirati tečajeve za nepismene i što šire razvijati kulturno-prosvjetni rad na selima.

Konferencija zaključuje da se za Kordun prema mogućnostima počne s izdavanjem novina koje će se zvati »Glas Korduna«.

7. U pogledu sudstva imaju se obrazovati sreski narodni sudovi i Narodni sud za Kordun koji će vršiti sudsku vlast u svim građanskim stvarima, a u krivičnim stvarima za ona djela koja ne potpadaju pod vojnu vlast.

8. U pogledu zdravstva ima se podići civilna bolnica i vršiti što šire zdravstveno prosvjećivanje naroda.

9. Paljenjem hiljade domova, uništene su velike količine ljudske i stočne hrane, pa se uslijed toga pitanje ishrane naroda i stoke postavlja pred nas kao najvažniji problem. U tom pogledu Konferencija zaključuje:

a) da se odmah pristupi na čitavom oslobođenom području popisu stanovništva i stoke te ljudske i stočne hrane, poslije čega će se pristupiti rekviriranju viška i razdiobi ljudske i stočne hrane. Na jednu osobu smije doći najviše dnevno jedan kg žita i za stoku 5—7 kg sijena.

b) Na oslobođenom području dopušta se trgovina i izmjena svih dobara izuzev ljusdke i stočne hrane. U tu svrhu imaju se u mjestima otvoriti sajmovi u kojima se neće naplaćivati sajmovina.

c) Kadi pravilne ishrane vojske seoski odbori imaju pribaviti rezervu hrane za partizanske odrede prema trebovanjima koje će im vojne vlasti dostaviti.

Djelatnost narodnih odbora ne smije se svesti samo na vršenje čisto upravne vlasti, već osim rada na upravi naši odbori trebaju razviti rad na svim poljima koji koriste narodnooslobodilačkoj borbi, treba da podižu borbeni duh u narodu i da jačaju jedinstvo naroda protiv okupatora i ustaša. Treba nepoštedno iskorijeniti sve one, na sreću rijetke, bandite, koji su se uvukli u narodne redove i koji za judine srebrenjake prodavaju svoj vlastiti narod. Prilike u svijetu svakim danom razvijaju se sve više u našu korist. Naša pobjeda je sigurna.. Treba tu vjeru u pobjedu što više razviti u narodu i naročito izmjeriti borbenost našeg naroda prema talijanskim okupatorima, koji su došli u naše krajeve da nas pljačkaju i da zaštite svoje krvave sluge ustaše od narodne kazne.. Ali u tome neće uspjeti, bliži se propast fašizma, najbolji je zalog pored pobjede naroda u našem kraju jačati i što više razvijati borbeno jedinstvo Srba,, Hrvata i Muslimana u borbi protiv talijanskih okupatora i Pavelića.

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

Kopija bez parafa, pisana mašinom, latinicom, 1 list, 34X21.
AIHRPH Zgb, NV, kut. 104.
Prijepis, HAK, f. ONOO za Kordun, 1/54.

9

28. januar 1942.

OKRUŽNICA BROJ 1 ODBORA NACIONALNO OSLOBODILAČKOG FRONTA KORDUNA

Rad svih odbora narodnooslobodilačkog fronta treba da postane usklađen, jednoobrazan i pravilan. Da se to što pre postigne, Odbor nac. oslobodilačkog fronta Korduna izdaje ovim upute i propise po kojima se imaju svi odbori u: radu upravljati.

I Općenite upute

1) Odbori upravnih općina, a naročito seoski odbori, imadu svemu narodu (domaćem i izbjeglicama) objaviti da se od sada u svim svojim poslovima obraćaju na odbore nacionalno-oslobodilačkog fronta, a ne na partizanske odrede, vojna lica i vojne komande. U te poslove spada: prehrana, stanovanje, razni zborovi, molbe, žalbe itd.

2) Odbori nacionalno-oslobodilačkog fronta jesu:
a) Seoski ili mesni odbori nac. oslobod. fronta
b) općinski odbori narodno-oslobodilačkog fronta
c) kotarski odbori narodno-oslobodilačkog fronta
d) Odbor nacionalno-oslobodilačkog fronta Korduna

3) Kod svakog traženja treba se u prvom redu obratiti na seoski ili mesni odbor, a ako taj nije ili ne može udovoljiti onda se tek obratiti na više odbore (općinski, kotarski).

Za upute u pogledu rada može se i direktno obraćati na Odbor nacionalnog fronta Korduna.

II Dužnosti pojedinih odbora

1) Seoski odbori vode poslove svoga sela: smještaj i prehranu postradalih ljudi i stoke (domaćih i izbjeglica), dodeljivanje ogreva, briga o zdravlju, rešavanje manjih sporova.

2) Općinski odbori imaju najdalje do 15. II osnovati stalne kancelarije u sedištu općine. Voditi popis ranjenih, popis umrlih i popis novih brakova. Crkvene odredbe sporova, krštenja i venčanja može svako obavljati kod sveštenika koji žive u oslobođenom teritoriju. Radi održavanja reda na svom području općinski odbori imaju organizovati narodnu stražu koja će se brinuti za sigurnost i red u selu. Straža će se po mogućnosti naoružati civilnim oružjem. Općinski odbori i rukovode radom i nadziru rad područnih seoskih odbora.

3) Kotarski odbori obavljaju sve poslove svoga kotara, daju upute i nadziru rad općinskih uprava. Kotarski odbori imadu do 15. II osnovati stalne kancelarije. U istom roku imaju provesti izbor odbora narodnoolsobodilačkog fronta ako u kojem selu još nije proveden, odnosno popuniti upražnjena mjesta, ako je koji odbornik izabran u drugi odbor.

4) Kao posebna dužnost svih odbora jeste neprestano spremanje naroda na borbu do konačne pobede, dizanje borbenog duha i jačanje narodnog jedinstva u borbi protiv svih vanjskih okupatora i ustaša. Isto tako svi odbori trebaju .nastojati da se svi narodni neprijatelji odmah iskorene čim se pojave.

To je rad koji će ubrzati konačnu našu pobjedu.

III Gospodarstvo

1) Trgovina (izmjena dobara) na ćelom oslobođenom teritoriju je slobodna. Jedino trgovina sa ljudskom i stočnom hranom kao i neučinjenim kožama nije slobodna i ima se obavljati jedino preko odbora narodnooslobodilačkog fronta.

Sajam u Vojniću održava se svakog četvrtka, po potrebi otvarače se sajam i u drugim mestima.

2) Prehrana naroda spada u pitanje prvenstvene važnosti. Usprkos toga pojavljuje se nekoliko žalosnih činjenica da neki retki pojedinci kruh pretvaraju u rakiju, od kukuruza peku rakiju. Ovaj će se rad smatrati radom protiv narodnooslobodilačke borbe koji se kažnjava smrću. Da se pečenje rakije posvema dokine i iskoreni, objavljuje se da će odgovarati onaj koji peče ili pomaže oko pečenja, a ujedno i mesni odbor koji pečenje ne spreči ili prećutno pomaže. Mesni odbori imaju smesta oduzeti cevi rakijskih kotlova.

Osim toga dužnost je svakog žitelja i partizana da smesta prijavi Odboru narodnooslobodilačkog fronta Korduna uništavanje kruha pečenjem rakije.

3) Svi odbori imadu u svojim područjima odrediti spremanje, sklanjanje i sakrivanje hrane od najvećih narodnih neprijatelja, pljačkaša i palikuća. Za sela koja su u blizini Petrove gore najbolje je organizovati spremanje na skrovitijim mestima u (Palovima) u samoj šumi. Sela koja su udaljena od velikih šuma trebaju osigurati (izgraditi) spremišta za hranu po grmovima i zemunicama. Svakako ne spremati blizu samih kuća. Zemunice treba kopati na suhim, ocjeditim mestima. Zemunice ukopane kao rudnički rovovi pošprajcati šprajovima, tako da je zemlja celica ostala kao krov, pokazale su se dobro. Pomenute zemunice (spremišta) trebaju biti što manje i što bolje maskirane.

Seno i stočnu hranu treba bezuvetno izvesti iz senika i sadeti u male stogove ili planice po zaklonjenim mestima (dolinama, grmovima itd.). Sa senika skinuti obašvu i udaljiti od senika. Iskustva su pokazala da prazan senik sa koga je skinuta obašva, nije lako zapaliti. Nepotrebne zgrade, staje imaju se preneti u Petrovu goru. U najmanju ruku skinuti krovove, rastaviti brvna i razbacati ih.

Svi odbori imaju smešta početi s radom oko spremanja ljudske i stočne hrane u svojim rukama.

Ovi poslovi oko spremanja ljudske i stočne hrane imaju se završiti do 15. februara o. g.

Za propuste i nerad odgovaraće najstrožije i pojedinci i odbori. U krajevima gdje je zemlja ilovača, zemunice se mogu izgraditi posve suhe, ako se u zemunici zapali jaka vatra koja zemlju isuši, upravo ispeče kao ciglu.

4) Naređuje se svima seoskim i općinskim odborima da smesta popisu sve kože na svojim područjima, a popise dostave kotarskim odborima narodnooslobodilačkog fronta. Kože što se nalaze u rukama ljudi koje su stekli kupovanjem ili bilo na koji drugi način a postoji bojazan da bi ih prodali, imadu se rekvirirati uz izdanje potvrde.

IV Smeštanje i razmeštanje izbeglica

Nasrtajem neprijatelja i krvnika našeg naroda, našle su se hiljade i hiljade našeg naroda bez krovova i ognjišta. Narod Korduna primio je izbjeglice drugarski i bratski. Pružio je žrtvama fašističkog terora ruku pomoćnicu — sklonište i hranu. Samo mali broj pojedinaca, onih nesvesnih, onih samoživaca, nije tako postupio. Takvi su išli daleko da su izrabljivali opštu narodnu nevolju u svoje lične koristi. S takvim će civilne vlasti energično i strogo obračunati. Prisiliti ih da sva nedopuštena izrabljivanja isprave.

Civilna vlast je izradila plan za smeštanje i prehranu svega stanovništva s velikom pažnjom na broj kuća i prehrambenu snagu pojedine upravne općine. Taj će se plan početi provoditi 1. II 1942. godine. Niko nema pravo da taj plan svojevoljno narušava ili izmjenjuje.

Naročito se daje na znanje svemu civilnom stanovništvu, domaćem i izbjeglicama, da niko nema pravo svojevoljno preseljavati izbjeglice iz jedne općine u drugu, pa ni mesni odbori NOF bez odobrenja ili naloga NOF-a Korduna, osim u slučaju neprijateljskog prodora.

Ujedno se upozoravaju izbjeglice:

1) da se samovoljno ne preseljavaju, a naročito ne bez pismene dozvole seoskog odbora onog sela iz koga se sele.

2) da se odazivaju na svaki rad na koji ih pozove mesna civilna vlast i to bez zatezanja.

3) Da svoju voznu stoku dadu na raspolaganje za prevoz hrane i popaljenih ognjišta onim ljudima koji svoje stoke nemaju u jednakoj meri kao i za prevoz svoje vlastite hrane.

Za svako oglušenje ovih odredaba biće smesta i strogo kažnjavano.

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

ODBOR NACIONALNO-OSLOBODILACKOG FRONTA KORDUNA

Tajnik:
B.[1] Nikoliš, v. r.

Pretsednik:
M.[2] Košarić, v. r.

Prijepis, pisan mašinom, latinicom, 1 list, 29,5X21.
AIHRPH Zgb, NV, kut. 112.
HAK, f. ONOO za Kordun, 1/55

10

28. januar 1942.

UPUTE KOJIMA SE OBRAZLAŽE NUŽNOST FORMIRANJA OKRUŽNOG NOO-a I PRECIZIRAJU ZADACI NOO-a U LICI

Već mnogo ranije pokazala se potreba, da se stvori civilna vlast, koja bi djelovala odvojeno od vojne vlasti, ali ipak u najtješnjoj saradnji sa ovom.

Mi smo u ovim krajevima do sada osnovali u pojedinim selima NOO koji još ne djeluju u onom pravcu koji im je određen i zamišljen, a to je donekle i razumljivo, pošto do sada nije bilo neke centralne civilne vlasti koja bi upućivala u rad naše mjesne NOO vlasti, jer smo sticajem prilika morali sve svoje snage i organizacioni rad posvetiti našoj narodnoj vojsci, koja je do sada donekle organizovana, ali još uvijek daleko od onoga što moramo imati ako želimo da naša borba bude potpuno uspješna. I baš u ovome našem dosadašnjem radu uočili smo veliku potrebu da se organizuje ta civilna vlast, koju je do sada izvršavala naša vojna vlast, uslijed čega je i došlo do usporene organizacije naše narodne vojske. Kako danas postoji mogućnost i svi preduslovi da pristupimo organizaciji i uspostavljanju naše narodne civilne vlasti, to moramo najhitnije i ostvariti tu našu potrebu.

Rukovodeći se uvijek načelom: da je narod izvor najveće snage, mi i ovom prilikom izlazimo pred naš narod sa ovim predlogom, da se što prije sazove konferencija svih pretsjednika Narodno-oslobodilačkih odbora iz ovih krajeva, na kojoj će se konferenciji izabrati vodstvo koje će u buduće davati pravac u radu našim mjesnim odborima.

Držimo da je potrebno, da ukratko izložimo zadatak naših NOO prije same konferencije, pa to ovom prilikom i činimo.

1 Branko
2 Milutin

Poznato nam je iz životnog iskustva, da ni jedna zajednica ne može napredovati ni opstajati ako se na njenom čelu ne nalazi neko starješinstvo. Mi smo ranije imali općine, srezove, sudove, županije itd., koje su ustanove vršile upravu nad narodom. Sada, međutim, tih ustanova nemamo, pošto smo ih kao nametnute i neprijateljski raspoložene prema narodu srušili i uklonili. Zato nam se sada nameće potreba, da iz svoje sredine izaberemo naše narodne ljude, najbolje, najsavjesnije i najpoštenije, da im povjerimo svoju sudbinu i upravu u našim selima. Ovakvu našu narodnu upravu treba da pretstavljaju mjesni Narodno-oslobodilački odbori, kao prvostepena vlast, čiji je zadatak:

1. Da u svom selu vodi računa o svim potrebama mještana.

2. Da rješava sve sporove, koji nastanu između pojedinih mještana, u koliko nisu čisto pravne prirode.

3. Da vodi računa o prikupljanju hrane i odjeće za našu vojsku, vodeći pri tome strogo računa da pravedno budu svi mještani oporezovani.

4. Da svim sredstvima suzbije krađu, pljačku i špekulaciju u svom selu.

5. Da u svakoj prilici *pruži svaku, moguću pomoć* našoj narodnoj vojsci, smatrajući ovo svetom dužnošću i obavezom.

6. Da se u svakoj prilici, kad je to potrebno, obraća svojoj višoj vlasti radi savjeta i uputa.

7. Da izvršuje naređenja svoje pretpostavljene vlasti što je uslov da naša oslobodilačka borba bude okrunjena potpunim uspjehom.

Zadatak drugostepene vlasti

1. Kao viša drugostepena vlast biće Narodno-oslobodilački odbor za okrug Krbavu, pa će se eventualne žalbe protiv odluke prvostepene vlasti podnositi ovome Odboru, čija je odluka konačna. Ovaj odbor će u svome radu voditi računa da se u svim našim selima što prije organizuju mjesni NOO.

2. Da daje potrebna obavještenja i upute u radu mjesnim NOO.

3. Da najuže sarađuje sa vojnim vlastima.

4. Da se brine o stvaranju rezervi hrane i odjeće za vojsku.

5. Da se brine o nabavci hrane iz drugih krajeva radi ishrane civilnog stanovništva, pri čemu treba da mu vojne vlasti pruže punu pomoć i saradnju.

Ovako sprovedena organizacija civilne vlasti daje nam puno nade, da će naša sveta oslobodilačka borba biti puno uspješnija jer će se tim znatno rasteretiti naša vojska, koja će moći sve svoje snage posvetiti frontu, što do sada nije bio slučaj, jer se morala brinuti i o pozadini, što joj je oduzimalo dosta vremena i snage.

Uska povezanost i puna saradnja između vojske i civilne vlasti najbolja je garancija našeg uspjeha, pa se ne smije dogoditi slučaj da bilo koja strana može sebe smatrati nekom vrhovnom vlasti, jer bi ovakovo pogrešno tumačenje moglo imati samo štetnih posljedica.

Svi bez razlike moramo biti svjesni, da je danas najglavniji front i da za front moramo sve žrtvovati, jer održanjem fronta osiguravamo naše živote, naše domove i naša imanja. Nikada i ni u kom slučaju ne smijemo osjetiti da nam se nameće nepodnošljiv teret i žrtve, jer moramo čvrsto vjerovati da nam je sudbina u našim rukama i da su oni koji od nas nešto traže naši najbliži, pa kao takovi nikad neće tražiti nemoguće.

Danas više nego ikad moramo poštivati ono pravilo: »Svi za jednoga a jedan za sve«, pa kada budemo čvrsto povezani i jednodušni, onda neće biti te sile koja će uspjeti razbiti naše redove i ugroziti naše živote.

Samo po sebi je razumljivo, da će ova vlast biti privremena i da će se našem narodu poslije oslobođenja dati mogućnost da sebi bira onakvu vlast kakva bude najbolje odgovarala njegovim željama i potrebama.

Sapirograf, latinica, 1 list, 34X21.
AIHRPH Zgb, NV, kut. 112.
Prijepis, HAK, f. ONOO Za Liku, 111

11

21. mart 1942.

PRAVILNIK O RADU NARODNOOSLOBODILACKIH ODBORA NA PODRUČJU OKRUGA KRBAVA[1]

I

Narodno-oslobodilački odbori su prvi organi narodne vlasti, birani slobodno i neposredno od samoga naroda. Oni, kao organi narodne vlasti, ne nameću vlast narodu odozgo nego provode u život narodne potrebe i želje, prema tome su sva naređenja izdata od strane Narodno-oslobodilačkih odbora punovažna i mora im se svako pokoravati, jer ona su od opće narodne koristi.

Na sastanku svih delegata Narodno-oslobodilačkih odbora iz okruga Krbava, pretresena su mnoga pitanja od opće narodne potrebe, pa su donešeni u tom pogledu zaključci prema kojima ovaj Narodno-oslobodilački odbor za okrug Krbava izdaje ovaj »Pravilnik«, tako da bi rad Narodno-oslobodilačkih odbora ovoga okruga bio jedinstven i prilagođen općim narodnim potrebama i interesima.

Ovaj »Pravilnik« poslužiće kao stalni priručnik svim Narođnooslobodilačkim odborima.

II

KO MOZE BITI BIRAN U NARODNO-OSLOBODILAČKI ODBOR?

U Narodno-oslobodilački odbor biraju se pošteni, nesebični pravedni i čiste prošlosti ljudi, koji će (najpraved) najpredanije služiti svome narodu.

Pri izboru odbornika treba dobro ocijeniti rad i život svakoga pojedinca, pa se ne može i ne smije dogoditi da za odbornika bude biran onaj koji ne posjeduje navedene vrline.

1 Prema dokumentima koji se nalaze u AIHRPH u Zagrebu, vidljivo je da je pravilnik nastao prije 21. III 1942. jer je jedan primjerak datiran s IX. III, a drugi s 20. III 1942. godine.

III

Narodno-oslobodilački odbori kao nosioci narodne vlasti dužni su poduzeti sve, da se sav naš narod ujedini u borbi protiv fašističkih okupatora i njihovih domaćih sluga i plaćenika.

IV

Dužnost Narodno-oslobodilačkih odbora je da se brinu o svim potrebama snabdijevanja naših partizana: s hranom, odjećom, obućom itd.

U tu svrhu osnovan je Narodno-oslobodilački fond, u koji treba sav narod da doprinaša svojim dobrovoljnim prilozima u hrani, odjeći, obući, novcu i svemu ostalome što može korisno poslužiti Narodno oslobodilačkoj borbi.

U slučaju da bi neki pojedinci izbjegavali pružati pomoć a imovne prilike su im povoljne, dužnost je NOO da u interesu uspjeha Narodno-oslobodilačke borbe od ovakovih prisilnim putem oduzme onu količinu, koji NOO pronađu da odgovara njegovim mogućnostima i pravednom oporezovanju.

Svaka odluka NOO ima se smatrati kao punovažna, jer je donešena u ime velike većine naroda, pa u koliko bi se i pored ove napomene našlo pojedinaca da ne izvrše odluku svoga NOO, takove će se pojedince prisiliti na poštovanje odluke putem mjesne narodne straže, a ako bi se slučaj neposlušnosti ponovio^ onda će takovi nesavjesni tipovi biti preko svoga odbora predani na suđenje narodnom vojnom sudu.

Cesto puta ukaže se potreba da vojne jedinice, zbog hitnosti slučaja, zatraže neku pomoć, bilo ljudske, ili zaprežne radne snage, pa se u ovakovim slučajevima mora pružiti puna pomoć i uđovoljtii takovom traženju najspremnije, bez obzira što se za to nema naređenja od ovoga odbora.

V ,

PITANJE ISHRANE SIROTINJE

Ovo pitanje spada među najteže naše probleme, pa moramo pristupiti njegovom rješavanju sa puno razumijevanja i na način koji je jedino moguć i sprovediv u današnjim prilikama. Naše prilike nisu tako teške kako ih neki nesavjesni pojedinci prikazuju, pa se ne smije dogoditi ni jedan slučaj da neko dođe u položaj skapavanja od gladi.

Zbog toga nameće nam se sveta dužnost, da u ovome pitanju postupamo po čistoj čovječanskoj savjesti i dužnosti i da naročito oni imućnijeg stanja trebaju i moraju doprinijeti sa svoje strane što obilnije doprinose, jer će se samö na taj način moći najsvesnije otkloniti glad.

Narodno-oslobodilački odbori vodiče strogo računa o tome, da se ne bi dogodio slučaj da neki nesavjesni pojedinci bilo na koji način troše i rasipaju hranu, koja nam je toliko važna, jer će se svako rasipanje hrane smatrati svjesnim oštećivanjem naših općih interesa i takav postupak će se najstrožije kažnjavati.

Prilikom nastupajućih sezonskih radova, treba preporučiti svim imućnijim da uposle za svoje radove one najsiromašnije i najpotrebnije, pa će se već i na taj način pružiti izvjesna olakšica u ishrani sirotinje. One siromašne koji su sposobni za rad, a pruža im se mogućnost da se zaposle za vrijeme sezonskih radova, treba opomenuti i uputiti ih, da je u interesu naše narodne zajednice, da

svojim radom doprinesu pravilnoj obradi zemlje, a ujedno na taj način će se olakšati njihova ishrana, jer neće nepotrebno padati na teret naše zajednice.

Za one koji su slabi i nemoćni a nemaju od nikuda pomoći, treba odrediti sabirnu akciju i prikupiti im najpotrebnija sredstva za život.

VI

IZMJENA DOBARA

Da bi se omogućilo pravilno vršenje kupnje i prodaje životnih namirnica, neka Narodnooslobodilački odbori odmah odrede jednu savjesnu komisiju, koja će strogo i pravedno izvršiti popis svih namirnica, vodeći pri tome računa da svako pokaže sve svoje zalihe, jer onaj koji bi ih utajio smatraće se saboterom narodne borbe, a za sabotažu predviđena je smrtna kazna.

Po izvršenom popisu pronađeni višak odrediće se za prodaju, po određenoj cijeni, onim licima za koje komisija ustanovi da su najpotrebnije. Niko ne može samovoljno prodati niti kupiti bilo što od hrane bez prethodnog pismenog odobrenja od strane Narodno-oslobodilačkog odbora, a odbori će, kao najbolji poznavaoci potreba svojih mještana, izdavati takvo odobrenje onima koji su zaista najpotrebniji. Onaj koji prodaje dužan je da ova odobrenja čuva kao dokaz da je pravilno postupio sa pronađenim viškom, ovo se odnosi i na stočnu hranu.

Sva kupovina i prodaja mora se vršiti po određenim cijenama, a koje prilažemo ovom »Pravilniku«.

U slučaju da pojedinci bilo iz kojih razloga ne bi htjeli prodati pronađeni višak i po određenoj cijeni, Narodno-oslobodilački odbori će od takovih sav višak oduzeti i isplatiti im po određenoj cijeni, a kao nesavjesne će ih kazniti sa materijalnom kaznom, u visini koju Narodno-oslobodilački odbor pronađe za opravdanu. Ova kazna će se dostavljati ovome odboru za Narodno-oslobodilački fond.

Pri izmjeni dobara sva sela ovoga okruga moraju biti međusobno što tješnje povezana, tako da se na taj način stvori mogućnost izmjene dobara između jednoga i drugoga sela, koja će se vršiti na osnovu izdatih odobrenja od strane Narodno-oslobodilačkih odbora. Pri tome se stalno mora imati u vidu, da težak položaj pojedinih sela pogađa našu narodnu zajednicu i da se naša oslobodilačka borba može uspješno provađati jedino na taj način ako se svi budemo osjećali članovima jedne najuže zajednice. Pri izdavanju odobrenja za nabavku namirnica Narodno-oslobodilački odbori moraju voditi strogo računa, da se ovakova odobrenja izdaju samo onima kojima je nabavka zaista potrebna za piehranu njihove porodice, pa se ne smije dogoditi propust da bi se izdalo odobrenje onima, koji bi nabavku hrane iskoristili u špekulantske svrhe, ili da hrana iz pslobođenih krajeva bude otpremljena u neoslobođene krajeve, gdje ne možemo vršiti kontrolu da hrana bude dodijeljena onima potrebnima.

Do daljnje odredbe na području ovoga okruga, ostaje jednako i punovažno platežno sredstvo kuna kao i dinar, dok vrijednost talijanskih lira ostaje i nadalje 2,50 dinara, te prema tome moraju se obe ove novčanice primati. Suvišna je bojazan da bi kuna mogla iznenada izgubiti svoju vrijednost, pa imaoci kuna ne treba da budu zabrinuti da će biti oštećeni.

Za svaki propust kod izdavanja dozvola odnosno odobrenja za kupnju živežnih namirnica snosiće Narodno-oslobodilački odbori punu odgovornost i prema tome opravdanu kaznu.

VII

ZAJEDNIČKA SARADNJA U NARODNOM GOSPODARSTVU

Da bi se moglo uspješno odolijevati svima nedaćama, mora se pristupiti zajedničkom radu, naročito u obradi naših polja, pa je dužnost Narodno-oslobodilačkih odbora da, prema mjesnim prilikama, izvrše planski organizaciju tih radova.

Ne smije se dogoditi da bilo ko, zbog pomanjkanja radne snage ili drugih potrebnih sredstava, ne obradi i ne zasije svoje njive, jer bi time bila nanešena velika šteta našoj narodnoj zajednici.

VIII

ČUVANJE SUMA I POLJA

Šume su bez razlike naša zajednica i zajednička svojina, zato o njima mora jednaku brigu voditi svaki pojedinac kao i čitava narodna zajednica, i to preko svojih organizacija i pretstavnika vlasti.

U tu svrhu potrebno je da svaki Narodno-oslobodilački odbor na svome području postavi jednog ili, prema potrebi, više čuvara šuma. Njihova je dužnost da strogo paze, da se šuma ne haračі, bilo sječom bilo kozama. Čuvar šuma odgovoran je nadležnom NOO. Čuvari šuma će svakoga onoga ko čini bilo kakav kvar u šumi prijaviti nadležnom NOO, koji će takvog štetočinu kazniti primjernom kaznom, a drvo koje je posjekao zaplijeniti u korist Narodno-oslobodilačkog fonda za okrug Krbava. U ponovljenom slučaju ili da se neko ne bude pokoravao ovim odredbama, treba ga predati ovome odboru, koji će krivca predati vojnim vlastima na suđenje.

U tu svrhu snabdijevanja naroda gorivim i građevnim drvetom, ali samo sa onim što je za sada najpotrebnije, NOO će izdavati doznake na osnovu kojih će čuvari šuma izdati određenu količinu drveta onim na koga doznaka glasi, vodeći pri tome računa da se u prvom redu izda ono drvo kojega je manje šteta, bilo po kvalitetu bilo obzirom na vrsnoću šume gdje se dotično stablo nalazi.

Usporedo sa čuvanjem šuma dolazi i čuvanje polja. Dužnost je NOO da o ovome pitanju posveti punu pažnju i da odmah poduzme potrebne mjere da se spriječi činjenje štete na livadama i usjevima. U tu svrhu potrebno će biti svakako, da se odrede lica (poljari) koja će voditi nadzor nad poljima i ispašom.

Ova lica (poljari) biće odgovorna Narodno-oslobodilačkom odboru za svaku štetu koju blago ili pojedinac učini na livadama ili usjevima, kako pojedinaca tako i na zajedničkim poljima, ukoliko ta šteta proistječe zbog nemarnog vršenja njihove službe.

Čuvar polja prijaviće svako ono lice koje učini štetu mjesnom NOO koji će ga prema učinjenoj šteti kazniti, a oštećenom licu će nadoknaditi učinjenu štetu, i to prema procjeni komisije, koju će NOO u tu svrhu odrediti.

IX

Prosvjeta je temelj svakoga poretka i blagostanja, pa nam je stoga dužnost da organizaciji prosvjetnog rada pristupimo sa najvećom ozbiljnošću i energijom. Dok se ukažu povoljne prilike i ne ostvare mogućnosti za otvaranje škola, prosvjetu treba širiti putem narodnih čitaonica, koje treba osnivati u svim selima: dalje, održavanje analfabetskih tečajeva, te raznim predavanjima.

Dužnost je NOO da ovaj posao organizuje i vodi sa najvećom pažnjom.

Osim toga, dužnost je NOO da organizuje i pomaže rad omladinskih organizacija, koje treba osnivati po svim selima, te da pomažu organizaciju i rad Antifašističke Fronte Zena, kao i svih onih organizacija, koje rade na prosvjetnom polju, a u duhu naše narodno-oslobodilačke borbe.

X

RJEŠAVANJE SPOROVA

i Narodno-oslobodilački odbori su ovlašteni da rješavaju sve sporove koji nastaju između pojedinaca ili skupina na njihovom području, dočim sporove koji bi nastali između pojedinih sela rješavaju zajednički NOO dotičnih sela, a u koliko o tome ne uspiju, onda će ovakove sporove rješavati Narodno-oslobodilački odbor za okrug Krbava.

XI

ORGANIZACIJA BEZBEDNOSTI U SELU

Da bi u svakom selu vladao red i mir, potrebno je da NOO poduzmu sve mjere da se isti obezbijede. U tu svrhu osnivaju se po selima mjesne straže, kojima stoji na čelu komandir straže, a dužnost im je da izvršavaju naređenja mjesnog NOO koja će izdavati preko komandira straže. Svaki član mjesne straže mora se bezuslovno pokoravati naređenjima komandira straže, a u koliko po njegovu mišljenju to naređenje nije opravdano, dotični se može žaliti, ali tek nakon njegovog izvršenja, mjesnom NOO. U slučaju neizvršenja naređenja, kaznu izriče mjesni NOO, a u ponovljenom slučaju ili u koliko se dotično lice ne bi pokorilo izrečenoj kazni, stvar se dostavlja ovome odboru, koji će dotično lice predati vojnim vlastima na suđenje.

XII

SPREČAVANJE ŠPIJUNAŽE I NEPOTREBNOG KRETANJA PO SELIMA

Da bi se naša narodno-oslobodilačka borba mogla što uspješnije voditi, potrebno je upotrijebiti sve mjere da se spriječi špijunaža i širenje alarmantnih vijesti. U tu svrhu potrebno je da svaki mjesni NOO kontroliše preko mjesne straže kretanje svih stranih i sumnjivih lica.

Mjesna straža dužna je da preda mjesnom NOO svako ono lice, koje se nađe bez dozvole ovoga NOO odnosno vojne jedinice kojoj pripada. Mjesni NOO će ovakova lica zadržati u selu dok ne dobije o njima tačne podatke.

U koliko se potrebni podaci ne bi mogli dobiti, ili bi dobiveni podaci bili nepovoljni za dotično lice odnosno nepotpuni, mjesni NOO će ovakovo lice predati tjadležnim vojnim vlastima na daljnji postupak.

Sirenje alarmantnih i lažnih vijesti treba najenergičnije spriječavati. Svako ono lice koje bude širilo ovakove vijesti, NOO će strogo kazniti, a u težem i ponovljenom slučaju predati ga na postupak nadležnoj vojnoj vlasti.

Dužnost NOO je da sprečava svim sredstvima prepričavanja i raspitivanja o vojnim pitanjima, naročito prije pojedinih akcija. Događalo se nažalost već više puta, da neprijatelj još prije započete akcije sazna našu namjeru i pokrete, što nam je otežavalo samu akciju i povećavalo broj žrtava, pa se u buduće ovakovi slučajevi moraju pod svaku cijenu najenergičnijim mjerama suzbijati, što je dužnost svakoga pojedinca bez razlike, a ne samo za to određenih lica, jer to nam svakom nalaže dužnost prema našoj narodno-oslobodilačkoj borbi.

XIII

KURIRSKA SLUŽBA

Od veoma velike važnosti je da se dostavljanje raznih naređenja i uputa vrši što brže i što sigurnije. U pomanjkanju raznih sredstava pomoću kojih se u redovnim prilikama vrši ova služba, mi moramo stvoriti dobro organizovanu kurirsku službu, pomoću koje ćemo uspješno rješavati i ovaj važni zadatak. Zato je dužnost NOO da u svom selu odrede dovoljan broj lica, koja će vršiti ovu dužnost. U koliko za ovu službu ne bi pojedinim selima dostajalo muškaraca, neka se za istu odrede i žene odnosno djevojke, koje su se već do sada pokazale kao vrlo spretne u ovoj službi.

Svaka pošiljka (pismo, paket ili bilo koji predmet) čim se dopremi u neko selo, mora se bez zadržavanja predavati slijedećem usputnom selu, već prema tome za koji je pravac pošiljka određena. Na taj način ćemo mnogo doprinijeti brzoj i pravilnoj obavještajnoj službi, od koje mnogo ovisi svestrani uspjeh naše oslobodilačke borbe. Neka svako selo odredi najzgodnije mjesto gdje će se prispjela pošta predavati, a onaj koji bude poštu primao brinuće se o-njenoj što bržoj otpremi i snositi odgovornost za svako eventualno zakašnjenje otpreme.

XIV

Ovaj »Pravilnik« dostavlja se svima Narodno-oslobodliačkim odborima na području okruga »Krbava«, pa je dužnost Narodno-oslobodilačkih odbora da njegovu sadržinu saopće i objave narodu najopširnije, kako bi sav narod bio upoznat sa svojim pravima i dužnostima, a Narodno-oslobodilačkim odborima poslužiće isti kao osnovna uputa za sva pitanja rada i upravljanja koja spadaju u njihov djelokrug.

Borba, koju vodimo sa omraženim fašističkim neprijateljem našega naroda, urodiće željenim plodom samo onda ako svaki od nas bude vršio svoje dužnosti savjesno i predano. Ta borba traži od svakoga pojedinca da sve svoje sile i mogućnosti uloži, da brže i sigurnije dođe do pobjede i željene slobode. Zato svaki od nas treba sve svoje lične probitke i interese podrediti u ovim časovima općim, zajedničkim interesima, i samo onaj pojedinac koji svoje dužnosti bude vršio savjesno, moći će se smatrati pomagačem i učesnikom naše narodno-oslobodilačke borbe, a svaki onaj koji svojim radom ili neizvršavanjem dužnosti bude smetao ili kočio rad na našoj zajedničkoj narodnoj stvari, biće smatran protivnikom naše narodno-oslobodilačke borbe, biće smatran neprijateljem svoga naroda i s njim će se postupati kao i sa svakim drugim narodnim neprijateljem.

Zato se sa punim pravom očekuje ne samo od Narodno-oslobodilačkih odbora kao organa vlasti, nego i od svakoga pojedinca, da će sve dužnosti koje mu nalažu sadašnje prilike vršiti savjesno i sa najvećim marom i ozbiljnošću.

NARODNO OSLOBODILAČKI ODBOR ZA OKRUG KRBAVA

Sapirograf, ćirilica, 10 listova, 17X10,5.
AIHRPH Zgb, NV, kut. 112.
Prijepis, HAK, f. ONOO za Liku, 1/9.

12

4. april 1942.

NAREĐENJE ŠTABA GRUPE NOP ODREDA ZA LIKU O POSTAVLJANJU KOMANDE MJESTA ZA KORENICU

Komandantu mjesta — Korenica

Uslijed novo nastale situacije, s obzirom, da je fašistički okupator ispraznio Korenicu,

naređujem

1. Da odmah otpočne dejstvo komande mjesta Korenica u vojničkom pogledu, s tim da dužnost komandanta mjesta Korenice preuzme do daljnjega naređenja ■drug politički obavještajni oficir bataljona »Ognjen Priča«, Brato Orlić.

2. Odmah po primitku ovoga naređenja, stupiti u vezu sa pretsjednikom narodno-oslobodilačkog odbora za okrug Krbavu i od istog preuzeti sve one dužnosti, koje ne potpadaju u djelokrug civilne vlasti, koje je vršio narodno-oslobodilački odbor za okrug Krbavu.

3. Dužnost komandanta mjesta Korenica pri preuzimanju vlasti su slijedeće:

a) Odmah postavlja stražu kod svih magazina spreme, koja je poslije okupatora prešla u naše ruke, u koliko to do sada nije urađeno.

b) Određuje stražu ili druge mjere preduzima za obezbeđenje samoga grada u toku dana i u toku noći od unutrašnjih i spoljnih neprijatelja.

c) Određuje jednu ekipu od 4 člana partizana sa komandirom, kojemu staviti u dužnost, da pregleda cijelo mjesto i bližu okolicu, naročito državne objekte i utvrdi, da okupator nije postavio neopaženo paklene mašine, nagazne mine, neeksplodirane granate, eksploziv u bilo kom obliku itd. Naročito pregledati sve rovove, koje je okupator ostavio neporušene za svoje obezbjeđenje, i u koliko su poruženi, iste popraviti sa radnom snagom, koja stoji na raspoloženju, da bi se dobili potrebni uređeni položaji za slučaj manjih neprijateljskih snaga ili većih, u koliko bude potrebno pojačanje.

d) Izdati civilnom stanovništvu upute, da u slučaju neprijateljskog napada iz zraka isto koristi rovove, koje je okupator izradio, jake podrume i uopće sva ona mjesta, gdje je moguće sklonište od rasprskavanja granata, odnosno bombi, koje padaju iz vazduha. Objasniti, da su rovovi dobra zaštita od napada iz vazduha, a opasnost je samo onda moguća, ako bomba padne izravno u rov, što je mala vjerovatnost.

Pored navedenog, u djelokrug rada komande mjesta spada sve ono što bi se eventualno još pojavilo u docnijem radu, te ukoliko bi bilo nejasnoće, obratiti se Štabu Grupe za obavještenje.

Top, koji je zajedno sa granatom zakopan u Mrsinju, otkopati, pošto je oružje i municija uslijed vlage izložena kvaru, i istom odrediti sklonište.

U pogledu unutrašnje vojno policijske službe u samome mjestu, pridržavati se uputa, koje je izdao politički obavještajni oficir ove Grupe.

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

Politkom: **Zast. komandanta:**

Kopija bez parafa, pisana mašinom, latinicom, 1 list, 34X21.
***AIHRPH Zgb, NOV,* 27/3727.**

370

13

4. april 1942.

Stab grupe NOP odreda za liku daje upute za rad
PREDSJEDNIKU OKRUŽNOG NOO-a ZA KRBAVU BOGOLJUBU RAPAJICU

Druže Bogoljube,

Primili smo tvoj dopis od 3. o. mj. pa ti u vezi s tim dajemo slijedeće direktive, po kojima postupi hitno:

1. Sakupi odmah uži odbor središnjeg Narodno-oslobodilačkog odbora za okrug Krbava, najvišu instituciju civilne vlasti za oslobođeni teritorij.

2. Izradite odmah plan o podizanju baraka i skloništa u pogorjelim selima, u koje bi se barake privremeno smjestilo nastradalo pučanstvo. Taj plan treba odmah sprovoditi u djelo. U tu svrhu mobilizirati što više civilnog stanovništva, koje treba odmah pristupiti radu na podizanju baraka.

3. Narodne O.O. treba odmah pristupiti pravednoj raspodjeli stočne hrane i ta na taj način, da se iz sačuvanih sela (Salamunića, Pisača, Mekinjara, Trnavca,, Frkašića, Krbavice itd.) uzme jedan dio stočne hrane, podijeli pogorjelim selima. Na taj način sačuvat ćemo stoku od propasti.

4. Isto tako treba postupiti sa ljudskom hranom. Iz sačuvanih sela treba uzimati dio ljudske hrane i pomoći pogorjelim selima.

Sve ovo bit će ti lako sprovesti, jer kao pretsjednik središnjeg narodno-oslobodilačkog odbora poznaš prilike pojedinih sela.

Ove zadatke treba provoditi odmah u život, i to energičnim mjerama. Tu ti se daju potpuno slobodne ruke. Svaki pokušaj suprotstavljanja ili sabotiranja, lomi energično. Štab Grupe dat će ti punu podršku sa svojom vojskom.

Bilo bi pogrešno, kad bi svoju djelatnost ograničio samo na unutrašnja pitanja Korenice. Mi današnjim danom postavljamo komandanta mjesta, koji će na sebe preuzeti sva vojna pitanja, pa ćete se time znatno odteretiti. Pored toga imenuj čovjeka povjerenika za pitanje Korenice, tako da se ti ne moraš tim poslom apsorbirati. Mislim da bi bio zgodan za to drug Rade Koruga, koji pozna mjesne prilike. Na taj način ti i središnji NOO bit ćete oslobođeni ovih sitnih stvarčica i moći ćete se svim snagama posvetiti osnovnim pitanjima, koja se postavljaju pred nas, a to je pitanje zbrinjavanja pučanstva i stoke.

Drugu inžinjeru Rapajiću daj u zadatak, da najhitnije izradi plan o obrađivanju zemljišta, jer je sada nastupilo vrijeme oranja, pa ne smijemo dozvoliti da tu zakasnimo. Daj mu u tom pogledu široke ovlasti da može mobilizirati preostali dio pučanstva za obrađivanje zemlje i zasijavanje, kako danju, tako i noću.

Druže Bogoljube, ne daj se nikako zbuniti problemima, koji se danas postavljaju pred nas, nego organiziraj posao, svakome dodijeli njegovu dužnost, i energičnim mjerama sve ove upute provedi u život.

Drugarskim pozdravom

Smrt fišizmu — Sloboda narodu!

Politkom: **Zast. komandanta:**

Kopija ***bez parafa, pisana mašinom, latinicom, 1 list, 34X21.***
AIHRPH Zgb, NV, 37/3279.
Prijepis, HAK, f. ONOO za Liku, 1/82.

14

24. dovembar 1942.

IZVJEŠTAJ KONTROLNE KOMISIJE ZA IZBJEGLICE KNOO GOSPIĆ

O radu Kontrolne komisije u Barletima, Vrepcu i Pavlovac-Zavođu, koja je izabrana na Kotarskom plenumu dana 17. XI te god. izabrani su i komisiju sačinjavali Tomiša Djaković iz Mogorića, Stojan Sakić iz Zavoda i Nikica Basarić iz Barleta, dočim izabrani i određeni drug Milan Počuča nije komisiji prisustvovao nikako.

Komisija je na licu mjesta uočila i proučila u Barletima slijedeće:

1) Razmještenih izbjeglica sa svojom hranom imade razmještenih 327 duša
2) Razmještenih izbjeglica bez svoje hrane imade razmještenih 46 duša
3) Još imade izbjeglica za razmjestiti, bez svoje opskrbe 25 duša
4) U Barletima se nalazi, koji su bili raspoređeni u Mogoriću 12 duša.

U Barletima je bez hrane drugarica Knežević Soka, koja je radila cijelo ljeto kod druga Bogdanović Đure Milošičina u Vrepcu, a isti je prognao iz svoje kuće.

U Barletima imade **nekoliko familija koje imadu nešto hrane ali bi im trebala pomoć u hrani da bi se mogli ishraniti do kraja mjeseca 1943. god. Tako isto je komisija uočila da imade manja količina izbjeglih familija koji imadu svoju hranu i sa sporazumom kuće vlasnika uvedeno je od te familije (izbjegle) po jedan član da ga hrani kućevlasnik, kod druga predsjednika NOO kod njega se ne nalazi niko od izbjeglica, nato se žalila drugarica što niko nije kod njega raspoređen.**

U Vrepcu je uočila ova komisija sledeće:

1.)	**Razmještenih izbjeglica sa svojom hranom imade**	**641duša**
2.)	**Razmještenih izbjeglica bez svoje hrane imade**	**136duša**
3.)	**Za razmjestiti još imade, koji imaju opskrbe**	**31duša**
4.)	**Koji mogu da izdržavaju izbjeglice a nisu im raspoređeni**	**25duša**

U Vrepcu **kao i u Barletima imade familija koje ne raspolažu sa dovoljno hrane do kraja meseca 1943. god, a kojima bi trebalo neka količina pomoći u hrani, tako isto u Vrepcu kao i u Barletima imade viša količina izbjeglih fami- od n^sidn ns ep euipiusejAaomi bs as ns n?uinzBJOđs b uiouBjq uioCoas bs bCii jednog člana od te izbjegle familije da ih oni kućevlasnici hrane, a toga je mišljenja ova komisija da su razlozi da ne primaju drugih koji nemaju svoje hrane nato sam upozorio i uočio ostale članove te kontrolne komisije.**

U Pavlovac-Zavođu ova je komisija uočila sledeće:

1.)	**Razmještenih izbjeglica sa svojom hranom imade**	**182duše**
2.)	**Razmještenih izbjeglica bez svoje hrane imade**	**82duše**
3.)	**Za razmjestiti još imade bez svoje opskrbe**	**5duša**
4.)	**Koji mogu da izdržavaju izbjeglice, koji nemaju hrane za**	**25duša**

Kako u Barletima i Vrepcu tako i Pavlovac-Zavođu imade nekoliko familija koji nisu dovoljno opskrbljeni sa hranom do kraja mjeseca 1943. god. kojima treba neka pomoć u hrani i te su familije označene u spiskovima od NOO Barlete, Vrebac i Pavlovac Zavode kojima treba pomoć i u čemu im treba pomoć,

u Pavlovac-Zavođu imade neki dio izbjeglica koji su razmješteni na hranu to je isto označeno u spiskovima. U Pavlovac-Zavođu je ova komisija uočila na nekim mjestima, da izbjeglice koji imadu svoju hranu da su sporazumno sa kućevlasnikom upisali po jednog člana svoje familije na teret da ih izdržava kuće gospodar tako da mu se ne bi dodijelio tko drugi, koga bi morao stvarno izdržavati sa ishranom.

Ova Komisija vršeći svoju dužnost uočila je u Barletima, Vrepcu i Pavlovac--Zavođu na više mjesta govedih koža, koje bi mogle poslužiti našoj vojsci, i da se neki dio od tih koža dade u dobrovoljnim prilozima za našu hrabru vojsku partizana, na jednom mjestu su uočene dvije govede a gdje su uočene, to će najbolje znati naknadno izviditi svaki NOO u svom području pošto ova komisija nije zapisala vlasnike tih koža samo ih imade u rejonu svi triju Odbora.

Predsednik K.K. za izbjeglice
Tomiša Djaković

Original, pisan rukom, latinicom, 1 list, 34X21.
AIHRPH Zgb, NV, kut. 113.
Prijepis, HAK, f. ONOO za Liku, 1/66.

15

4. novembar 1942.

GLAVNI VOJNO-POLITIČKI ODBOR ZA KOTAREVE GRAČAC — LAPAC OBAVJEŠTAVA POLITIČKI ODSJEK KOMANDE PODRUČJA LIKE O SVOM RADU I ZAPAŽANJU NA PODRUČJU GRACACA I LAPCA U VREMENU OD 27. IX DO 3. X 1942. GODINE

Sastanak G. V. P.O. je održan 3. X 1942. uz prisutnost druga Grubišića kao i svih članova odbora. Po održanom sastanku šaljem izvještaj o političkom radu i zapažanju od 27. IX do 3. X 1942. godine.

U toku navedenog vremena održano je:

U KOTARU	OPĆINI	Zborova	Sastanaka	Mitinga	Sa NOO	AFZ	SMG
LAPAC	Lapac :	9	2	—	5	5	5
	Srb:	4	4	1	8	8	8
	Doljani:	—	4	—	2	2	2
	Svega:	13	10	1	15	15	15
GRAČAC	Mazin:	1	1	—	—	—	—
	Bruvno:	1	10	—	1	2	—
	Svega:	2	11	—	1	2	—
GRAČAC — — LAPAC	SVEGA:	15	21	1	16	17	15

Zborovi su održani u: Lapcu (275 pris.), Birovači (200), Oravcu (300), Gajinama (350), Nebljusima (350), Štrbci (300), Kestenovac (200), Bušević (150), Tulićima ( ) i Mazinu (200), Osredcima (600), Zalužje (150), G. Suvaja (150), Dabašnica (150), Kupirovo (275).

Sastanci su održani u: Dnopolju (100), Kalatima (160), Beglucima, Ajderovcu, G. Suvaji (60), Dobroselu, Zaklopcu (175), 2 sastanka u Omsici (po 40), Bruvnu (35), Klapavicama (50), D. Klapavicama (40), Paklariću (80), 2 sastanka u Mazinu (po 40—50), Osredcima (250), Brotnji (150), Debelom brdu (30), Dragi Mandića u Buvetića (70), Pod Ovčuvom ( ) 2 sastanka u Doljanima (do 100), jedan sastanak na Resniku sa evakuantima iz Stikade.

Miting je održan u Osredcima (600).

Ostali sastanci sa NOO, AFZ i SMG održani su po raznim zaselcima u oba kotara što se vidi po tablici.

Na zborovima i sastancima u Lapcu, Birovači, Gajinama, Dnopolju, i Oraovcu govorio je drug Stevan Bujić o pol. situaciji, NOO, Oktobarskoj revoluciji.

Na zborovima i sastancima u Nebljusima, Strbcima, Kestenovcu, Buševiću i Kalatima govorio drug Milan Đumić o voj. polit, situaciji, NOO, Oktobar. Revol.

U Beglucima, Zalužju, G. Suvaju, govorio drug Sava Drča o NOO, o dobrovolj. prilozima za fondove, govorio i u Brezovcu i Zaklopcu.

U Ajderovcu, Dabašnici, Kupirovu i G. Suvaji govorio drug Rašeta Jovo o NOO, Oktobar. Revoluc. raskrinkavao Dražu Mihajlovića.

Na sastanku u Dobroselu govorio drug Bujić.

Na mitingu održanom u Osredcima govorio ispred K. P. drug Jandre Zunić ispred SKOJ-a Milica Dubajić, o omladini u borbi, zatim drug Ilija Tišma, o četnicima, ispred AFZ Anka Zorić.

Na sastancima u Omsici govorio Miljuš N.[1] o novim izborima za NOO, o sklanjanju stočne hrane.

Na sastanku u Bruvnu govorio jedan drug ispred vojske, kao i Mile Krajnović iz kotar. V. POO o novim izborima, izbjeglič. vladi, sklanjanju stočne hrane.

Sastanke u Klapavicama, D. Klapavicama, Paklariću govorio Krajnović Nikola o izborima NOO, ustaško četničkoj saradnji, evakuaciji hrane. Na ovom sastanku primjećeno je negodovanje omladine prema govorniku.

Od zapažanja koja su se primjetila u narodu jesu:
Prolaskom III Ličke (IX) Brigade, raspoloženje političko se popravilo u oba kotara. Sa izvedenom akcijom oko Gračaca narod je zadovoljan. Prelaskom većeg broja četnika (izbjeglica) iz okolnih sela Gračaca primjećuje se kod naroda propast samouvjerenja u borbu, kod stanovništva izbjeglog iz okolnih sela Gračaca pojavljuje se nekakav strah. Još nijesu svi prešli sa tih sela okolo Gračaca. Sela oko Gračaca stoje bolje u političkom pogledu nego ranije. Četničko djelovanje je u tim selima u potpunom raspadanju. Narod na graničnom Pojasu prema Gračacu govorio »Ala partizani promješaše bandu četničku okolo Gračaca još da mogu ustašku bandu«, dok neki sa neoslobođene teritorije govore — da čekaju dok vide hoće li udariti na Guduru, i ako to vide da će preći na našu stranu jer da će se tako uvjeriti da partizani tuku samo bandu.

Primjećuje se da pojedinci sa oslobođene teritorije pri dočeku evakuanata (izbjeglica) sa strane četničkih sela govore :»Sada, kada vide da smo mi jači, sada bježe k nama.«

l Nikola

Veza s hrvatskim selima u okolini Gračaca (Ričicama) postoji. Hrvatski narod sa simpatijama prati našu borbu, naročito poslije razbijanja četničkih bandita u Gračacu. Kod nekih Hrvata se primjećuje pobo javan je da ne bi bilo osvete iz samih redova partizana. Malo im je čudno da danas partizani kao Srbi idu protiv četnika Srba. Naglašavaju da su sami vojnički potpuno slabi, te ko bi god na njih navalio da mu se ne bi mogli uspješno oduprijeti. Strašno mrze Talijane, ali im je želja da se na Talijane tamo ne napada, jer bi oni svi stradali.

U hrvatskim selima se čulo i pričanje da bi Maček mogao doći na vlast, i da je postavio za ispunjenje 5 tačaka, koje kad bi se ostvarile, omogućile bi mu da dođe na vlast. Među tim tačkama navode se:

Da bi Hrvati dobili svoje stare granice kao za vrijeme Austro Ugarske.

Jedna od tih tačaka je da okupator izađe iz zemlje, dok i još jedna tač.

Da se razoružaju ustaše i četnici.

Ovo pričanje opet neki seljaci iz toga sela opovrgavaju govoreći da je Maček isto izdajica. Kod nekih ljudi se čuje kako bi trebalo udariti na ustaše i Talijane, dok se drugi boje da bi stradali od Talijana.

Prisustvovanje brigade u Srbskoj općini izazvalo je veću sigurnost kod stanovništva. U Osredcima se primjetilo raspoloženje na zboru. U Osredcima ima dosta ljudi za borbu koji su se čak i raspitivali za pozive. Izgleda da bi tamo mobilizacija uspjela, (dobro ispala).

U Zalužju političko stanje prilično nepovoljno. Narod slabo posjećuje sastanke. U selu se nalazi jedan pop.

Stariji ljudi (slučaj u Beglucima) izjavljuju da njih ne može zapasti red na zborove i sastanke od omladine i žena koje pobjegnu obično na sastanke, dok onda oni moraju ostati kod kuće.

Poznavanje N. O. borbe u lapačkom kotaru je prilično. Slabije je u gračačkom kotaru. U tom pogledu jedna sela odskaču od drugih, pogranična sela su se malo popravila.

U nekim selima se zapaža neka mržnja i svađa kao u Birovači, Dobroselu, Dabašnici, G. Suvaju uslijed nekih reakcionarnih elemenata. Sa intenzivnijim radom NOO će se moći popraviti ovako stanje.

Osjeća se slab rad organizacija u Dobroselu kao i slab rad NOO koji ne shvaća svoju dužnost.

Kod naroda općenito se osjeća interesovanje za II front, kao i interesovanje za prolaz aviona uslijed čega znaju često da postavljaju raznorazna pitanja.

U Dabašnici narod stoji pod uticajem konzervativnih ljudi kao Mirka Petrovića koji govori da su četnici Srbi i da oni njih neće, jer da oni hoće na nas, već bi nas svih poklali po čuvanju partizana.

U selu Potkraju (SRB) odbornik (lugar bivši) govori kako mu je za vrijeme Jugoslavije bilo dobro i kako je kao lugar dobro uživao.

Brezovački odbor NOO traži kontrolu opštinskog NOO u Doljanima nemajući povjerenja u isti misleći da samo Brezovac daje sam hranu.

U Klapavicama se osjeća velika nepismenost.

Učestvovanje u diskusijama poslije zborova i sastanaka još se slabo osjeća.

U okolini Mazina čulo se od jednog kako je kazao: »da treba usta zapetonirati«.

Kako je ranije javljeno formirani su Politodbori u općinama Mazinu i Bruvnu.

Tokom ove sedmice izvršene su male promjene, a zbog toga što se uz Bruvanjsku općinu nalazi i dosta veliki broj sela koji spada pod gračačku općinu koja je neoslobođena, to se je izabralo u odbor 8 članova.

U toku iduće sedmice će se formirati i općin. polit, odbori u lapačkoj, doljanskoj i srbskoj općini. Sa formiranjem odbora po selima će ići sporije. Poneki odbori u selima su formirani.

Agitprop je umnožio 12 primjeraka brošure »25-godišnjica Oktobarske Revolucije« i u 20 primjeraka »Moskva nama i o nama«.

Treći broj Vjesnika će izići ove sedmice.

Smrt fišizmu — Sloboda narodu!

4. XI 1942. **Sekretar V.O.O.**
potpis nečitak

Original u Vojno istorijskom institutu Beograd
Prijepis, HAK, f. ONOO za Liku, 1/97.

16

Novembar 1942.

VOJNO POLITIČKI ODBOR ZA GOSPIĆ OBAVJEŠTAVA POLITIČKI ODSJEK KOMANDE LIČKOG PODRUČJA O SVOM RADU U VREMENU OD 13. DO 18. XI 1942.

POLITIČKA SITUACIJA

I DIVOSELO: Politička situacija u ovom selu je dosta dobra, narod je odan današnjoj narodno oslobodilačkoj borbi, reakcija se ne primjećuje, narod je uveren u današnju našu narodno oslobodilačku borbu i pobedu. Uticaj četnika, ustaša i okupatora u ovom selu nema. Veze sa Hrvatskim selima održavaju se preko lica za to određenih.

II ČITLUK: Ovo selo je u svakom pogledu kao i Divoselo, do sada se je pokazivalo uvek dosta svesno i odano današnjoj našoj narodno oslobodilačkoj borbi.

III POCITELJ: U ovome selu je narod koji je bio od dana ustanka kao pristalica današnje naše narodno oslobodilačke borbe, ostao je i dalje aktivan dočim većina ih je u četnicima, čije su porodice pristalice četnika i okupatora, na pojedince u ovom selu četnici imaju upliva, to većinom gdje su kuće izmešane sa četničkim. U ovom selu NOO bio je raspušten neko vreme a sada je počelo da radi na današnjoj liniji naše narodno oslobodilačke borbe.

Ovdje se u radu do sada pokazala najviše omladina, koja je ovaj deo sela održala na liniji naše borbe. Reakcije u ovom selu imade dočim vesto i prikriveno manevriše, četnička je špijunaža jaka, čak se oseća da je jača od naše. Ovaj rad četnika je zato pokazao se sa velikim uticajem usled toga što je naše vojske tamo malo, pa se narod oseća ugrožen i strahuje od istih.

IV BUKOVAC: Ovo selo je sasma uništeno i narod je evakuisan u Barlete i Vrebac, narod je dosta odan našoj narodno oslobodilačkoj borbi. Reakcija među ovim stanovništvom se ne pokazuje, pojedinci su nezadovoljni o razmeštanju, ali im se izašlo u susret po mogućnosti.

V OSTREVICA: Narod ovog sela je također evakuisan u Barlete i Vrebac, dosta je dobar i odan današnjoj narodno oslobodilačkoj borbi, reakcije se može reći da nema jačeg obima, po negde se pokaže po neki nezadovoljnik i to zbog ličnih interesa, dočim ovo nema jačeg upliva na narod.

VI BARLETE: U ovom selu je narod dobar i odan našoj narodno oslobodilačkoj borbi, što se tiče primanja izbeglica nije se osetilo takvih koji su to odbijali i protivili se tome, ovdje omladina koja je ostala na svom ognjištu kao i ostale organizacije dobro rade. U ova sva tri sela opštine Lički Osik uticaja od četnika, ustaša i okupatora nema, a i veze sa istim se ne primećuje da održavaju.

VII VREBAC: U ovom selu je narod odan današnjoj našoj narodno oslobodilačkoj borbi, što se tiče potreba za našu vojsku odaziva se sasma dobro a i snosi dosta dobar deo ovog, pošto su okolna sela uništena, koja sa istim u tom pogledu sarađuju. Ima pojedinaca malodušnika, koji još nisu sigurni u našu pobedu, ovo je većinom kod onih ljudi koji slabo posećuju naše sastanke i skupštine, na čemu se nastoji da se i ovi osveste i dovedu u sklad sa ostalim. Četnici većeg upliva nemaju, ali kako iz ovog sela ima petorica u četnicima i to 4 koji su prebegli a 1 kojeg okupator dopremio iz ropstva, pa još nije otklonjena sumnja da ovi nemaju kakovih veza u ovom selu sa najmanjim obimom.

Reakcija se ne primećuje javno, dočim prikriveno vešto postoji, okupator i ustaše u ovom selu nemaju nikakvog upliva, niti ih tko simpatiše.

Ovdje se omladina pokazala dosta dobro, kako u političkom tako i u ostalom radu, a također i ostale organizacije.

Opšte mišljenje naroda je dosta povoljno i nebi se moglo nešto reći o zabrinjavajućem u političkom pogledu.

VIII PAVLOVAC-ZAVOĐE: U ovom selu je narod odan narodno oslobodilačkoj borbi, potrebe za vojsku i zajedničku saradnju učestvuju sa Vrepcom zajednički. Što se tiče uticaja četnika u ovom selu imade jedan koji je izbegao, ali ovaj je slabo imao uticaj i poverenje od naroda i iz ranije, i koliko se doznaje da je isti u žici dosta pasivan u četničkoj akciji, rodbina imade u ovom selu, ali do sada nije primećeno da ima tko veze sa istim.

I u ovom selu se je omladina do sada pokazala dosta dobro u svim granama koje zasecaju interese naše narodno oslobodilačke borbe, kao i ostale organizacije. Ustaše i okupator nemaju nikakvog utiska na narod u ovom selu.

Što se tiče reakcije ona stoji dosta prikriveno, ali bez jačeg utiska.

IX MOGORIC: Ovo je selo odano narodnoj oslobodilačkoj borbi, i ovo je selo što se tiče uzdržavanja vojske do sada se dobro odazivalo i bilo odano današnjoj narodno oslobodilačkoj borbi. Rad omladine je dobar kao i ostalih organizacija. Što se tiče uticaja četnika u ovom selu narod nema simpatija prema istim, iz ovog sela imaju 3 četnika, ne može se reći da i oni nemaju neke veze sa svojom rodbinom. Izbeglice četnici narod nema u njih poverenja i ne simpatiše ih, bilo bi dobro da je iste aktivirati u udarne jedinice i rasporediti ih da nisu na skupu. Od kako su ovi prešli u Mogorić oseća se da ima manje špijunaže, pa se sumnja da od ovih neki nije ranije imao vezu iz Metka sa Mogorićem. Reakcija zaista postoji ali dobro prikrivena. Ustaše i okupator nemaju utiska u ovom selu.

X PLOČA: Ovo selo iako je stradalo od okupatora i pored svih poteškoća, dosta je dobro i odano za narodno oslobodilačku borbu. Iz ovog sela po zato

određenim licima održavaju se veze sa hrvatskim selima. Reakcije također i ovdje postoji ali dobro prikrivena. Četnici ovdje nemaju upliva, okupator ni ustaše. Rad omladine i ostalih organizacija je dobar.

XI KIK: Ovo je selo dobro odano za narodno oslobodilačku borbu, dočim ima koristadžija i švercera prilično u ovom selu, na čemu se radi sa svim mogućim da se ovo spreči, jer se radi ove loše pojave treba čuvati da nebi došlo i do drugih nepoželjnih posledica. Četnici, ustaše i okupator nemaju upliva na ovo selo. Reakcija u većem obimu ne primećuje se, ali se ne može isključiti da kod pojedinaca ne postoji. Rad omladine i ostalih organizacija do sada je dosta dobar.

XII RADUC: Ovo selo oni koji su od početka naše narodno oslobodilačke borbe bili na našoj liniji borbe, većina ih se i sada pridržava, ovde su četnici bili uzeli dosta maha, ali ovo povremeno izbleđuje, i naša se borba ponovo proširuje, čak imade i onih koji su u žici da se danas kaju da su pogrešili kuda su otišli, ovo naročito kada ČUJU za naše uspehe u borbama. Četnici i okupator ovdje imadu dosta utiska, zbog toga što ima dosta velik broj u četnicima iz ovog sela, te porodice ovih su većinom reakcionari, naročito one čiji su streljani kao narodni izdajnici, ovi nerado gledaju partizane. Omladina je prestala raditi provalom četnika u ovo selo, a sada tek malo oživljuje ali se mnogo boje utiska četničkog, odnosno onih familija koje su tamo četničke, a čemu su data uputstva da se radi što diskretnije aktivnije i da se raskrinkava četnički utisak.

XII MEDAK: Ovdje radi na političkom polju A.N.O.O. dosta dobro, i narod izvan žice većinom simpatiše našu narodno oslobodilačku borbu, i ovaj odbor u tom pogledu prilično uspeva, četnici su popustili sa svojim terorom, čak su počeli da vraćaju i neku zaplenjenu stoku, narod iz Metka koji je izbegao u Mogorić imaju poneki koji se traže da bi išli natrag sijati ozim, dočim im je ovo odbijeno, a ko hoće za Medak da se ne vraća više natrag. Pukovnik Mihić da je nudio sol za krompir da će davati bez razlike dali su četničke ili partizanske porodice, kako smo obavešteni od Paje Bjelobabe iz Raduča, dočim je ovo kotarski plenum odbio, svaku saradnju i trgovinu sa istim.

Ovi izdajnici se osećaju krivim i valjda bi sada hteli sa svojim prljavim delima da se prikažu pred narodom da nisu crni onako kako su u stvarnosti, a sigurno sada vide da se naša pobeda približuje, pa misle da bi nas kako kupili.

25. godišnjica Velike Socijalističke Oktobarske Revolucije proslavljena je u Mogoriću 15. ov. mj. koja je bila dosta dobro posećena, ispred Partije je govorio drug Dragosavac Dušan, ispred vojske komandant I Bat. drug Tomaš Vlado, ispred omladine drugarica Mica Vujnović, ispred AFZ drugarica Vujnović Anka, ispred odbora drug Korica Mile. Davate su recitacije i predstave, što je sve sa velikim oduševljenjem popraćeno i sa klicanjem kom. partiji, našoj partijskoj vojsci, crvenoj Armiji, drugu Staljinu, drugu Titu, kao i svim postojećim organizacijama.

Istog dana je održana proslava za Ploču i Kik, gdje je ispred Partije govorio drug Kljaić Petar, ispred omladine drugarica Štulić, AFZ drugarica Dobrić, odbora drug Platiša, isto je bilo posećeno i popraćeno kao i u Mogoriću.

Istog dana održana je skupština u Vrepcu, sa Pavlovac Zavođem i sva tri sela opštine Lički Osik koja je također bila dobro posećena, gdje su govorili ispred partije drug Mandarić Miloš, ispred vojske drug Dragosavac Jovo, ispred pozadinskih vojnih vlasti drug Božić Milan, omladine drugarica Ratković Anka i ujedno ispred AFZ. Također je vojska kako muška četa tako i ženska dala neko-

liko recitacija i diletantskih komada ova je skupština dobro popraćena sa klicanjem, našim partizanskim jedinicama i vojsci, te njenim starešinama, Crvenoj Armiji i drugu Staljinu.

OKUPATOR: Okupator na ovom sektoru od posljednjeg izvještaja do danas dosta se je primirio i nije nigde napadao, sem što je 16. ov. mj. mitraljirao po Vrepcu, Pavlovcu i Mogoriću, žrtava nije bilo, sem jedno konjče u Vrepcu za ovaj nije ustanovljeno dali je ustaški ili okupatorski. Snage okupatora su u svim mestima manje nego ranije.

ZAKLJUČAK:

Prema napred izloženom, opšta politička situacija ovog puta nebi bila zabrinjavajuća, moral se kod naroda sve više podiže i narod dolazi sve više svesti i našoj narodno oslobodilačkoj borbi svakog dana postaje sve oduševljeniji.

RAD OVOG ODBORA

Ovaj odbor radi na postavljenom mu zadatku, ali je većina članova zaposlena i sa drugim dužnostima, pa im je dosta otežan postavljeni zadatak, da bi radili onako kako bi se moralo raditi na ovoj grani.
Osnovani su i Opštinski vojno polit, odbori sem opštine lovinačke što ćemo idućeg sastanka učiniti i o svim odbornicima dostaviti spisak, ovi će obuhvatiti svako pojedino selo tako da bi ovi vršili dužnost po ovoj grani svaki u svom selu i potpomagali članove K. Voj. pol. odbora.

Drugarski borbeni pozdrav.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Sekretar:
potpis nečitak

Original, u VII Beograd.
Prijepis, HAK, f. ONOO za Liku, 1/99.

17

2. septembar 1942.

REZOLUCIJA S KONFERENCIJE DELEGATA OPĆINSKIH I KOTARSKIH NOO-a LIKE

Na konferenciji delegata kotarskih i općinskih Narodno oslobodilačkih odbora iz čitave Like na kojoj su bili zastupani kotarevi: koreničk, udbinski, lapački, gračački, gospićki, perušićki i otočački — održanoj 6. IX 1942. jednoglasno je usvojena ova

REZOLUCIJA

Narodni ustanak organiziran i rukovođen Komunističkom Partijom osujetio je pakleni plan fašističkog okupatora, da kroz bratoubilački rat uništi naš narod i opljačka našu imovinu. Herojskom borbom narodne partizanske vojske i stvaranjem borbenog jedinstva srpskog i hrvatskog naroda slomljen je pokušaj okupatora i njegovih slugu ustaških i četničkih bandita, da spriječe narodno-oslobodilački pokret i borbu.

Ustaški gadovi oslabljeni pod teškim udarcima narodno oslobodilačke borbe prestaju biti glavni oslonac zločinačke rabote talijanskog fašizma. Ali okupator se ne odriče svojih namjera. On i nadalje nastoji svim silama da narodno-oslobodilačkoj borbi dade karakter klasne i bratoubilačke borbe. U tu svrhu uzimlje kao sredstvo izrode srpskog naroda — četnike, koji postaju sve više glavno uporište omraženog okupatora. Četnički razbojnici u Lici danas, baš kao ustaški psi lani — pod zaštitom talijanskih topova i žice u Metku, Vrhovinama, Gračacu, Otočcu i drugim okupatorskim logorima zlostavljaju srpske seljake, žene i djecu. Ubijaju nevini narod, pale sirotinjske kuće, pljačkaju imovinu — jer im to naređuje okupator. Ustaše pak, utvrđeni u školama i crkvama u hrvatskim selima hapse, ubijaju i pale kao što je slučaj u Lešću, Kosinju, Smiljanu i drugim mjestima, iz kojih još nisu protjerani. Tako braća po sramnim djelima, ustaše i četnici — igraju krvavo kolo nad Hrvatima i Srbima Like.

Kao što Hrvati Like uviđaju svu laž izdajnika kao Vlajinića iz Perušića, Frkovića iz Gospića, Milinkovića iz Pazarišta, Bogdanića iz Lešća, Sertića iz Udbine i sličnih ustaških pasa o »nezavisnosti i blagostanju«, tako su i Srbi Like uvidjeli izdaju četničke bande — majora Rašete, kapetana Sorta, Mandića, Plećaša i drugih. Nije bilo teško razotkriti prozirnu laž tih ustaško-četničkih bandita. Poznati su oni narodu od ranije kao vjerne sluge svih ranijih protunarodnih režima.

Ti izdajnici na čelu sa Dražom Mihajlovićem vrše najsramniju rabotu u Jugoslaviji po uputama i za račun okupatora.

I kod nas u Lici organizirane i vođene oficirima Draže Mihajlovića četničke bande pale srpske domove i kolju srpske žene i djecu, spremajući se ujedno za pokolj i uništenje nevinog hrvatskog naroda.

Ovaj izdajnički rad Draže Mihajlovića poznat je jugoslavenskoj vladi u Londonu, koja ga i pored svega ovoga drži kao svog ministra. Mi delegati kotarskih i općinskih Narodno oslobodilačkih odbora cijele Like smatramo ovaj rad i stav »jugoslavenske vlade« u Londonu protunarodnim i izdajničkim, jer se je ta vlada time svrstala u red neprijatelja naše narodno-oslobodilačke borbe.

Da bi se narodno-oslobodilačka borba u Lici i dalje što uspješnije razvijala, sastali smo se mi delegati Narodno oslobodilačkih Odbora iz čitave Like, na inicijativu Štaba Grupe Narodno-oslobodilačkih Partizanskih odreda Like, da se dogovorimo o daljnjem radu, da uspostavimo koordinaciju svih N.O.O. i što tješnju saradnju vojske i pozadine. Već u prvim počecima narodnog ustanka u Lici naša borba urodila je pojavom Narodno Oslobodilačkih odbora. Iznikli u borbi, izabrani voljom najširih slojeva naroda, Narodno Oslobodilački odbori postali su ubrzo organi nove demokratske narodne vlasti, organi narodno-oslobodilačke borbe.

U protekloj godini narodno-oslobodilačke borbe naši N.O.O. dali su lijepih uspjeha. Organizirali su ishranu vojske i pomagali obućom i odjećom. Organizirali su međusobnu pomoć u našoj pozadini, u ishrani, obradi zemlje, skupljanju sjetve, dizanju ljetine, smještanju izbjeglica ispred terora okupatora i domaćih izdajica. Stavili su u pogon mnoge razorene mlinove i pilane i organizirali iz-

gradnju skloništa. Blokirali tržište, suzbijali šverc i pljačku, održavali sastanke„ skupštine i zborove, pisali zidne novine i tako doprinosili u širenju misli narodnog oslobođenja.

U našem radu bilo je nedostataka. Razlog leži u tome, što N.O.O. u svom radu nisu bili međusobno povezani, nije bilo jedinstvenosti i nije se koristilo iskustvo. U buduće će taj nedostatak biti otklonjen, jer je Štab Grupe formirao Komisiju za N.O.O. koja ima zadatak, da poveže djelatnost svih Narodno Oslobodilačkih Odbora, da uspostavi tjesnu saradnju vojske i pozadine. No i pored toga ima niz nedostataka, koje smo mogli otkloniti. Nismo pravilno shvatili svoju ulogu kao organa narodno-oslobodilačke borbe. Zapostavljali smo svoju ulogu kao prave narodne vlasti. Pogrešno smo tumačili privremenost N.O.O. i nismo bili odlučni u čišćenju Narodno oslobodilačkih odbora od brbljavaca i neradnika, te onih, koji su svjesno kočili našu borbu. Nismo iskoristili sve mogućnosti u što potpunijoj i pravilnijoj opskrbi vojske i stanovništva. Nismo preduzimali odlučne mjere za sprečavanje izdajničke rabote unutrašnjeg neprijatelja, petokolonaša i drugih. Naša djelatnost na političkom i prosvjetnom podizanju pozadine i stvaranju borbenog jedinstva Srba i Hrvata Like, bila je vrlo mala.

Uviđajući te nedostatke i shvaćajući težinu današnje situacije i potrebu nesmiljene borbe protiv okupatora i razbojničkog ustaško-četničkog saveza, konferencija nakon pretresanja tih pitanja stavlja pred Narodno oslobodilačke odbore slijedeće zadatke:

1) Da na svim poljima rada ostvare usku saradnju sa svim masovnim narodnim organizacijama.

2) Da u suradnji sa vojnim rukovodstvima preduzmu sve mjere na čišćenju pozadine od izdajničkog elementa, kao i da iz svojih redova izbace sve one, kojima je narodno-oslobodilačka borba strana.

3) Da provedu u život našu parolu »Sve za front« prikupljajući za vojsku, hranu, odjeću i drugo.

4) Da svojom djelatnošću obuhvate sve strane narodnog života, te da se na taj način stekne potrebna samostalnost u djelovanju.

5) Da organiziraju život pozadine, kako bi se otklonile sve poteškoće u ishranL svršavanju poslova i smještaju izbjeglica.

6) Da preko Komisije za N.O.O. pri Štabu Grupe N.O.P.O. uspostave međusobnu saradnju i saradnju sa vojnim vlastima.

7) Da rade na stvaranju borbenog jedinstva Srba i Hrvata u Lici.

8) Da organizaciono obuhvate cijelo područje Like — kako oslobođenog, tako- i neoslobođenog teritorija.

9) Pripremiti nove izbore za sve N.O.O. u kojima će imati aktivno i pasivno pravo glasa bez obzira na broj godina partizani, a bez razlike na spol svi, kojisu navršili 18 godina života.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Šapirograf, latinica, 1 list, 34X21.
AIHRPH Zgb, NV, kut. 112.
Prijepis, HAK, f. ONOO za Liku, 1/100.

L

18

9. ***februar 1943.***

ZAPISNIK SJEDNICE ODBORNIKA OPĆINSKOG NOO-a
GORNJE DUBRAVE

Na temelju raspisa Kotarskog NOO u Veljunu od 4/2. 1942. godine prema kome je Komanda područja Kordun potvrdila izbor općinskih i seoskih kao i kotarskih NOO za općinu Dubrave te su na osnovu toga pozvani za danas svi NO odbornici radi uvođenja u novu dužnost.

Od strane pozvanih odbornika prisutni su slijedeći:

1. Nikola Jaković, 2. Đuro Mikašinović, 3. Milorad Mikašinović, 4. Jovan Ivković, 5. Petar Ivković, 6. Rade Rebić, 7. Lazo Višnić, kao općinski NOO iz čega se vidi da su prisutni svi općinski NOO.

Od strane seoskih NOO prisutni su slijedeći: 1. Nikola Vucelić, 2. Simo Mirić, 3. Simo Rebić, 4. Raco Mikašinović, 5. Tošo Jaković, 6. Đuro Munjas, 7. Mane Perić, 8. Nikola Vignjević, 9. Mile Lalić, 10. Ilija Jaković, 11. Mane Vucelić, 12. Ilija Rajnović, 13. Simo Busić, 14. Petar Protić, 15. Nikola Rebić, 16. Nikola Ivković, 17. Milan Mikašinović, 18. Danica Papić, 19. Rade Zatezalo, 20. Rade Bulić, 21. Dušan Mirić, 22. Mićo Jaković, 23. Nikola Zatezalo, 24. Rade Vucelić, 25. Vajo Kušić, 26. Petar Ivković, 27. Nikola Busić, 28. Nikola Kušić, 29. Nikola Pavlović. Odsutni: 1. Ratko Višnjić i 2. Rade Zatezalo, radi toga što prvi nije primio poziv dočim se drugi nalazi u partizanima. Od strane Kotarskog NOO prisutan je Petar Mikašinović.

Nakon ovoga prelazi se na dnevni red:

1. Dosadašnji predsjednik Nikola Jaković otvara današnju sjednicu pozdravlja prisutne, što prisutni prihvaćaju a zatim daje riječ Petru Mikašinoviću kotarskom NOO.

2. Petar Mikašinović kotarski NOO uzima riječ i razlaže političku situaciju u svijetu i kod nas, tko su protivnici NOB-e i zašto, te što moramo preduzeti da učvrstimo pozadinu i front, značaj naše narodno oslobodilačke vlasti i uloge koju ona mora da odigra te materijalno blokiranje neprijatelja.

3. Zatim dosadanji predsjednik predlaže listu potvrđenih odbornika i predlaže da se za općinski NOO izabere predsjednik, sekretar i blagajnik.

Općinski NOO jednoglasno izabire predsjednikom Nikolu Jakovića, sekretarom Đuru Mikašinovića, te blagajnikom Lazu Višnića.

4. Nakon ovoga prelazi se na izbor predsjednika za seoske NOO, te sekretara i blagajnika.

Za sela Gornji Zatezali, Kukići, Vucelići, Mikašinovići i Rakići izabire predsjednikom Racu Mikašinovića, sekretarom Simu Rebića te blagajnikom Racu Vucelića.

Za sela Donji Zatezali, Mirići, Kršići, Janjani, Švajcani i Rebić Glavica izabire predsjednikom: tri protiv dva glasa Nikolu Zatezalo, sekretarom Dušana Mirića a blagajnikom Nikolu Rebića.

Za sela Vucelići, Jusići, Višnići, Perići, Mikašinovići, Janjani, Mirići i Lugani izabire predsjednkom Simu Mirića, sekretarom Milana Mikašinovića a blagajnikom Nikolu Vucelića.

Za sela Gojak, Popovo Selo i Munjasi izabiru predsjednikom: Radu Bulića, sekretarom Petra Ivkovića, a blagajnikom Đuru Munjasa.

Za sela Prtenjaci, Lalić Dol i Kamensko izabiru predsjednikom: Nikolu Pavlović, sekretarom Nikolu Vignjević, a blagajnikom Nikolu Kušić.

Za selo Ponikve izabire se predsjednikom: Nikolu Ivkovića, sekretarom Ilija Rajnovića, a za blagajnika Milu Lalića.

Nakon ovoga daju se potrebne pismene upute o budućem radu kako seoskim tako i općinskim NOO-ima.

Ostala četvorica Općinskog NOO koji nisu ušli u uži odbor imadu prema primljenim uputama voditi nadzor nad radom seoski NOO te je taj rad raspoređen tako da općinski NOO Rade Rebić imade obilaziti poreznu općinu Donje Dubrave, Milorad Mikašinović Gornje Dubrave, Jovan Ivković Go jak, Popovo Selo i Planinu, dočim Petar Ivković, imade poreznu općinu Ponikve te o radu seoskih, odbora imade podnositi izvještaj užem općinskom odboru svakih 8 dana.

Raspodjela rada izvršena je na slijedeći način:

1. Za upravu, privredu i financije izabire se drug Lazo Višnić općinski NOO;

2. Za socijalni i zdravstveni izabire se drug Petar Ivković Općinski NOO;.

3. Propaganda, prosvjeta i vjera izabire se drug Rade Rebić Općinski NOO.

4. Predsjednik predlaže da se donese zaključak glede kupovine stoke kao i prodaje iste u hrvatska sela. Kao i stavlja pitanja kome se od onih koji su prodali svoju stoku u hrvatska sela bez ikakove dozvole ili pitanja — može dozvoliti kupovina na Kordunu za svoju potrebu.

ad. 5/ Cjelokupni NOO donosi slijedeći zaključak:

1. Da se od danas pa do daljnje naredbe potpuno zabrani svaka prodaja stoke u hrvatska sela, dočim ono blago koje je falično i nesposobno a dotični ga ne može držati iz nedostatka, svoje ili stočne hrane može ga ubiti i meso prodati među narodom to isto može davati i u okolna hrvatska sela onim ljudima koji su simpatizeri NOB-e.

No s tim da se to ne preprodaje nego da to dotični sam uradi i da meso koje bi davao u hrvatska sela ne daje na preprodaju.

Da li je neko primoran da na ovakav način poništi svoje blago i da li je isto bilo nesposobno kao i na sve okolnosti mora da pazi seoski NOO odbornik o čemu će obavijestiti Općinski NOO.

Po pitanju izdavanja dozvola onim ljudima koji su svoje blago prodali u hrvatska sela cjelokupni odbor jednoglasno zaključuje:

Svaki onaj koji je prodao blago Hrvatu a treba sada da kupi blago za svoju potrebu neka donese mjerodavnu potvrdu sa potpisom tri druga iz svoga sela da dotični Hrvat nije bio ustaša taj će moći blago kupiti bez kazne, dočim onaj koji ovu potvrdu ne može donijeti znači da je prodao ustaši te isti ima da se kazni sa novčanom kaznom od 100 do 1000 kuna s tim da se to u buduće ne dešava.

Ona lica koja su stoku prodala u hrvatska sela te su istu nabavili tokom ofanzive a da za to nisu uopće tražili nikakovo odobrenje od ovog odbora cjelokupni odbor zaključuje da se sva ovakova lica kazne novčanom kaznom od 300 do 3000 kuna u korist NO fonda.

6. Predsjednik predlaže da se pronađe podesna zgrada gdje bi se smjestili općina a zatim da se osigura hrana za predsjednika, tajnika i blagajnika.

ad.6) Cjelokupno odbor zaključuje da se općina smjesti u crkvenoj zgradi dočim glede ishrane da se izvrši sabirna akcija u poreznoj općini Gornje Dubrave, Popovo Selo, Gojak i Planina. Ovu sabirnu akciju neka izvrše NOO Ilija Jaković, Rade Bulić i Petar Ivković. Sva sakupljena hrana imade se predati Općinskom NOO uz potpis. U istoj zgradi neka se smjesti i partizanska straža. Hrana se imade sakupiti do 15/2. 1943. godine.

ad.7) Molba Nikole Mirica kbr. 29 kojom moli da mu se dozvoli da može prodati 5 hvati ogrevnog drva pošto se nalazi u vrlo bijednom stanju sa svojom obitelji jer od hrane kao i obuće i odjeće ne imade ništa.

Cjelokupni NOO zaključuje da se imenovanom obzirom na njegovo imovno stanje izda, odobri da može prodati navedeno drvo ali nakon toga što ovo odobri kotarski NOO.

Zaključeno i potpisano.

S. F. — S. N.!

Sekretar:
Đuro Mikašinović, v. r.

Predsjednik:
Nikola Jaković, v. r.

NO odbornici:

Ilija Jaković v. r.
Mikašinović Rafailo v. :
Jaković Petar v. r.
Munjas Đuro v. r.
Dušan Mirić v. r.
Mihailo Jaković v. r.

Kot. NOO

Nikola Vucelić v. r.
Petar Mikašinović v. r.
Zatezalo Nikola v. r.
Lazo Višnjić v. r.
Nikola Rebić v. r.
Danica Papić v. r.
Simo Mirić v. r.
Rade Bulić v. r.

Jaković Tošo v. r.
Rebić Rade v. r.
Vucelić Mane v. r.
Nikola Kušić v. r.
Rebić Simo v. r.
Milorad Mikašinović v. r.
Rade Zatezalo v. r.
Ivković Nikola v. r.
Rajnović Ilija v. r.
Milan Mikašinović v. r.
Simo Busić v. r.
Petar Ivković v. r.
Mile Lalić v. r.
Vajo Kušić v. r.
Nikola Vignjević v. r.
Nikola Pavlović v. r.
Jaković J. v. r.
Vucelić Rade v. r.

Za točan prepis jamči: Opć. NOO Dubrave, 10/2. 1943.

M. P.

Sekretar :
Mikašinović

Predsjednik:
Jaković, v. r.

Kotarskom NOO

Veljunski Ponorac

Predlaže se prepis prednjeg zapisnika s molbom za odobrenje.

S. F. — S. N.!

M. P.

Sekretar:
Mikašinović, v. r.

Predsjednik:
Jaković, v. r.

Original, pisan mašinom, latinicom, 2 lista, 34X21.
A1HRPH Zgb, NV, kut. 111.
Prijepis, HAK, f. Općinski NOO Gornje Dubrave.

Vojnić u ruševinama 1942. (Snimio di' Vladimir Bakarić)

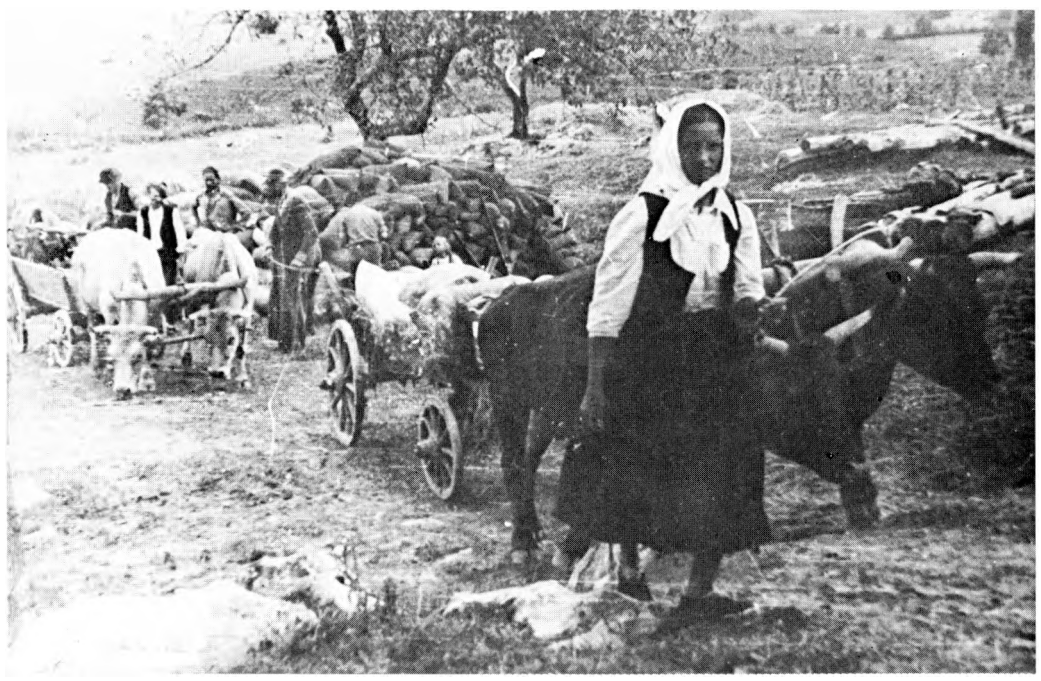
Veljun, aprila 1943. Prva omladinska radna brigada u Hrvatskoj

Sajam u Veljunu 1942.

Iz dječjeg doma »Radonja« (kod Vojnića) 1943.

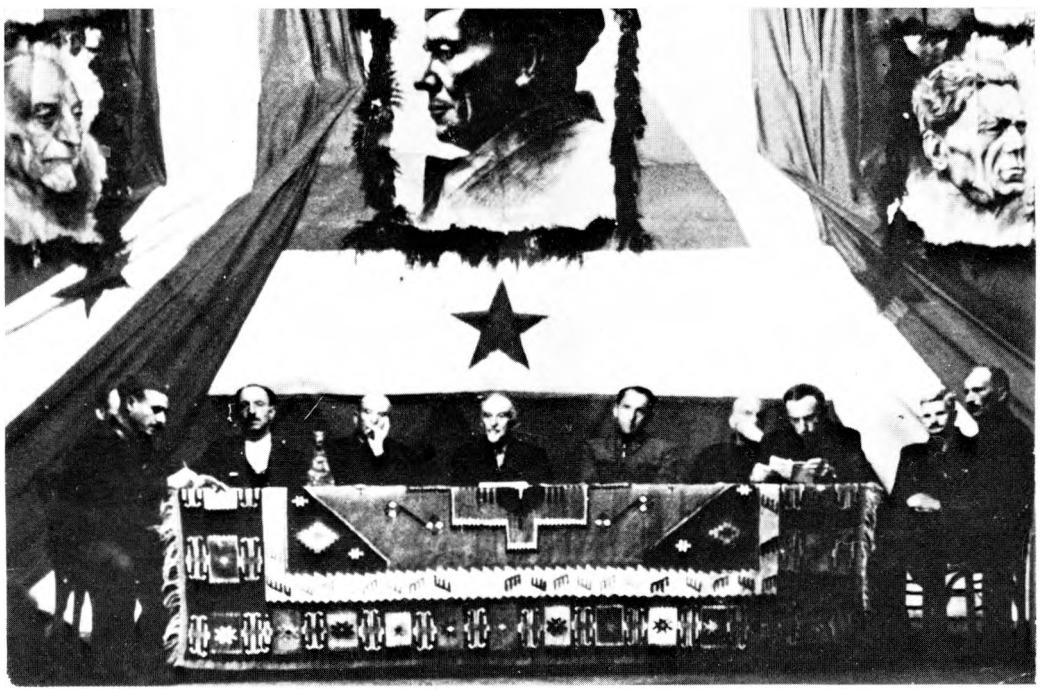
Veljun, 1944. Na poziv ZAVNOH-a narod Korduna sakuplja žito i otprema ga za pomoć Dalmaciji.

Iz dječjih domova Korduna 1944.

Sjeničak 1944. Jedan od mnoštva razorenih domova na Kordunu. (Snimio Branko Nikoliš).

Topusko, 8. maja 1944. Predsjedništvo Trećeg zasjedanja ZAVNOH-a.

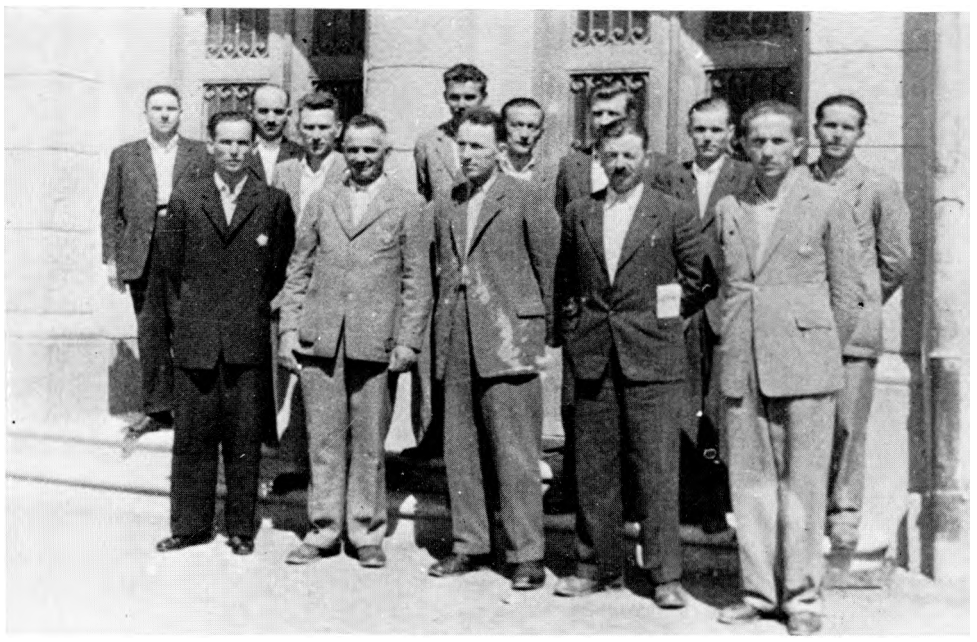
Žene sela Sjeničaka nose borcima hranu na položaj. (Snimio Branko Nikoliš)

Debela kosa, 27. jula 1944. Borci i narod na proslavi trogodišnjice ustanka.

Partizanski vrt (zasađen rajčicom) Općinskog NOO Vojnić, 12. august 1944.

Karlovac, 1945. Članovi Okružnog NOO-a za Karlovac: Prvi red s lijeva na desno: Mile Keić, Marko Polović, Dušan Rkman, Milutin Košarić i Jože Benić.
Drugi red: Franjo Darganjac, Milan Basara, Ladislav Gregurić, Rade Zrinjanin, Stevo Kovačić, Veco Grubor, Simo Lončar i Saša Milojko.

19

8. *mart 1943.*

UPUTE INICIJATIVNOG ODBODA ZAVNOH-a NARODNO-OSLOBODILACKIM ODBORIMA O ORGANIZACIJI PRENOĆIŠTA I KARANTENA ZA IZBJEGLICE

PRIVREMENOM OKRUŽNOM NOO-u ZA LIKU

Da bi se što bolje organizirao povratak izbjeglica u Kordun i Baniju, a isto tako da bi se što bolje organizirala borba protiv zaraznih bolesti trbušnog i pjegavaog tifusa potrebno je poduzeti najhitnije mjere, koje će uglavnom svoditi k ovome:

I

1.) na liniji koja vodi od Jezerca Kordunu i Baniji u Lici pa u smjeru vraćanja izbjeglica na Kordun i Baniju potrebno je u svim selima organizirati neke prihvatne stanice na kojima bi se mogle odmoriti umorne izbjeglice. Za te prihvatne stanice treba odrediti jednu ili nekoliko kuća, koje će biti stalno grijane.

2.) na razdaljini jednog dana hoda treba u raznim selima organizirati barem dvije prihvatne kuhinje za izbjeglice, od kojih će jedna davati toplu hranu, a druga toplu hranu ili komad kruha.

3.) u svim selima koja leže na liniji povratka izbjeglica iz Banije preko Korduna, kao i na liniji povratka izbjeglica na Baniji potrebno je organizirati karantine i to: jednu karantinu za suzbijanje zaraznih bolesti, jednu karantinu za bolesnike od trbušnog tifusa i jednu karantinu za bolesnike od pjegavog tifusa.

I prenoćišta i karantine trebaju biti uređeni u seljačkim kućama, koje se moraju za tu svrhu isprazniti, dobro očistiti, po mogućnosti stijene okrečiti, i podove izribati. U kućama, koje su određene za prenoćišta treba donijeti slamu ili građe od crnogorice (četina) na kojima će počivati obnemogle izbjeglice. I prenoćišta i karantine moraju biti snabdjeveni dovoljnom količinom drva za ogrijev, tako da u njima bude stalno toplo. U kućama u kojima će biti uređene karantine treba spremiti stanoviti broj plahta (čaršava) i ćebadi za bolesnike.

Karantinom će rukovoditi jedna za to izvježbana osoba, koja će biti upućena u svako mjesto gdje postoji karantina od saniteta Glavnog štaba za Hrvatsku. Prenoćištem rukovat će jedan član Zdravstvenog odbora.

Karantine moraju imati dosta hrane za teške bolesnike, a to je mlijeko, jaja i slično. Za hranu starati će se jedan član Zdravstvenog odbora kao ekonom, a hranu će spremati od Zdravstvenog odbora za to određena posebna kuharica.

4.) Da bi se sav taj posao mogao što bolje urediti potrebno je da se kod Okružnog Narodno Oslobodilačkog Odbora odmah formira Zdravstveni odbor, koji će preuzeti sve te poslove u svoje ruke. U Okružni Zdravstveni Odbor ući će po jedan član Okružnog NOO-a, jedan član Okružnog AF2-a, jedan član Okružnog USAOJ-a i jedan član Komande područja. Zadaća tog Odbora bit će da na području čitavog Okruga organizira isto takove Zdravstvene Odbore (po istom principu) i to *najprije* u selima u kojima treba organizirati prihvatne odbore i kotarske Zdravstvene Odbore.

Svi ti Odbori pod rukovodstvom Okružnog Zdravstvenog Odbora moraju smjesta da pristupe gore spomenutom radu.

U svaki seoski Zdravstveni Odbor ući će i jedno stručno lice, koje će uputiti u ta sela sanitetske vlasti NOV. To stručno lice, većinom bolničarka vodit će sve karantine. Ona je dužna da uz pomoć antifašističkih organizacija na selu izabere 5—10 drugova ili drugarica, koji će vršiti službu sanitetske patrole i nositi na desnoj ruci crvenu traku. Dužnost ove patrole bit će da na početku svakog sela kuda prolaze izbjeglice sačekaju izbjeglice da pronalaze među njima sumnjive i oboljele i da ih upućuju u karantine.

Pojedine članove ove sanitetske patrole upućivat će rukovaoc karantina (bolničarka) iz svog sela do susjednog sela u pravcu kretanja izbjeglica, gdje će na putu također pronalaziti sumnjive i bolesne izbjeglice i upućivati ih u najbliže karantine.

5.) Svako selo na putu kuda prolaze izbjeglice moraju imati jedna dežurna kola, koja će stajati na raspoloženju seoskog Zdravstvenog Odbora. U ta kola smestit će se one izbjeglice, koje su posve obnemogle i ne mogu se dalje kretati. Njih će dežurna kola dovesti od slijedećeg sela, do prenoćišta, odnosno do prihvatne stanice, a zatim će se vratiti natrag u svoje selo. Nitko nema pravo da traži, da dežurna kola voze izbjeglice dalje od slijedećeg sela.

II

1. Zadaća kotarskih i općinskih Zdravstvenih odbora bit će da u svakom kotaru organizira u onim općinama, odnosno u onim selima gdje se pojavi trbušni ili pjegavi tifus karantine, koje će biti istog tipa kao i karantine za bolesne izbjeglice.

Karantinama će rukovoditi stručno osoblje, koje će biti upućeno od saniteta NOV za Hrvatsku.

2. Svi Zdravstveni Odbori: seoski, općinski i kotarski moraju stalno i hitno javljati Okružnom Narodno Oslobodilačkom odboru stanje zdravlja u područnim selima, općinama i kotarevima i o svakom novom slučaju obolenja trbušnog ili pjegavog tifusa.

Okružni Zdravstveni Odbor dužan je preko Privremenog Narodno Oslobodilačkog Odbora da javlja stalno i što prije o zdravstvenom stanju kao i o svakom novom slučaju oboljenja od trbušnog i pjegavog tifusa Inicijativnom odboru i referentu Saniteta pri Glavnom štabu Hrvatske.

III

1. Svi Zdravstveni odbori kotarski, općinski i seoski moraju voditi živu propagandu za borbu protiv zaraznih bolesti prema člancima koji izlaze po tim pitanjima u »Dnevnim vijestima« zatim prema uputama koje su dane u raznim letcima i dr.

Okružni Narodno Oslobodilački Odbor kao i svi područni Narodno Oslobodilački odbori treba da živo porade u tom, da se povede što energičnija borba protiv zaraznih bolesti i da se pomogne izbjeglicama, da se što bolje smjeste.

Sa drugarskim pozdravom

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Pavle Gregorić, v. r.

P. s. U koliko su kod Narodno Oslobodilačkih Odbora već ranije formirane zdravstvene sekcije mogu one da preuzmu privremeno na sebe rad Zdravstvenih Odbora. U takvom slučaju ne treba formirati specijalne Zdravstvene odbore.

Original, pisan mašinom, latinicom, 2 lista, 34X21.
AIHRPH Zgb, fond ONOO-a za Liku, 1943.

20

Oktobar 1943.

ČLANAK DR BORISLAVA BOŽOVIĆA, REFERENTA SANITETA GSH, O
EPIDEMIJI TIFUSA OBJAVLJEN U GLASILU ONOO ZA BANIJU »GLAS SLOBODOLJUBIVE BANIJE« BR. 6—7

Pripremali su se dugo — okupator i izdajnici. Trn u oku, oslobođeni teritorij, koji se pružio na stotine kilometara, riješili su da pregaze.

Ofanziva je počela. Povlačili smo se. Naši borci su davali borbenu lekciju fašizmu. Na stotine i hiljade ostavilo je svoje kosti po našem oslobođenom teritoriju. I Nijemci, i Talijani, i ustaše i četnici i legioneri sve je to pohrlilo da nas uništi ali zaboravili su svi na jedno: »Narod je snaga iskonska koja se ne da uništiti« ... Na desetke hiljada Banijaca, Kordunaša, ljudi, žena, djece bježalo je ispred narodnih neprijatelja. Evakuirali smo preko 1.500 ranjenika pred prijetećom nemani. Sve je kuljalo u Liku, u Bosnu...

... Ofenziva je suzbijena. Izbjeglice su se vraćale u valovima iz Bosne. Tri do četiri hiljade dnevno, ponekad i više, prolazilo je komunikacijom: Doljani, Lapac-Dnopolje-Kamensko-Frkašić-Ponor-Mihaljevac-Seganovac-Jezerce - Zbjeg itd. Pjegavac se je razbuktao. Umirali su po putevima od bolesti i zime na desetine i stotine. Stanje je bilo više nego očajno. Bili smo nemoćni. Oskudno sanitetsko osoblje, koprcalo se, da nešto učini, ali najvećim dijelom palo je bolesno od pjegavca.

Održali smo konferenciju svih ustanova i organizacija podnijeli konkretne prijedloge, preduzeli mjere. Formirani su karantini. Ispražnjene su kuće za smještaj prolazećih izbjeglica. Ali val je bio velik, zasitio je sve i onako oskudne stanove. Po kućama je ležalo na hiljade izbjeglica. Usputne kuhinje nijesu mogle okrijepiti do srži iznurene, izgladnjele i bolesne izbjeglice.

Pjegavac se je raširio u svoj svojoj strahoti. Cijele ko'munikacije: Doljani--Jezerce-Zbjeg postaju poprište jedne jezive historije. Naravno, pjegavac se odmah prenio dalje, raširio, razbuktao.

... Hara na sve strane. Početkom aprila dostiže svoj vrhunac. Broj oboljelih je sigurno preko 5.000 samo u Lici. »Karantine« formirane na brzu ruku poslužile su samo izbjeglicama. No to nijesu bili pravi »karantini«, već najprimitivnije izolane. U njih su strpane izbjeglice. »Karantini« nijesu bili uređeni, nijesu bili opskrbljeni. Dokaz je tome da ni jedan domorodac nije htio ući u njih. Organizacije, koliko su bile u stanju, pomogle su, krečene su kuće, parilo se, pralo, uništavane uši. Zaista, toga se prilično učinilo, makar da je broj oboljelih bio ogroman. Izdane upute za zaštitu čitane su, diskutirano svuda. No,

moramo priznati, epidemija je pobjedila. Mnoge zdravstvene sekcije, mnogi terenski radnici oboljeli su. Sve organizacije bile su okrnjene, nemoćne. Sanitet ponajviše (zbog velike izloženosti infekciji) i pored svih mjera opreza. Zarazne bolnice, na brzu ruku formirane u teškim uslovima bez ćebeta, bez hrane, bez kreveta, bez personala davale su tešku sliku. Broj oboljelih u njima kretao se na hiljade. Obučavali smo novo osoblje, slali ga na teren, ali rezultati nijesu bili naročiti. Broj zaraznih odelenja je rastao. Stanje je bilo teško i preteško. Samo V.P.B. broj III imala je preko 3.000 bolesnika. Hraniti, smjestiti, poslužiti, liječiti bio je problem. Par liječnika nije moglo dići glave. Naravno, i od njih najveći broj je obolio...

Obolijevao je narod. Obolijevala je vojska. U početku nijesu svi upozorenja saniteta shvatili ozbiljno. Nijesu vjerovali riječima, koje su ukazivale na prijeteću opasnost. Mnogi čak nijesu vjerovali da uš prenosi pjegavac, već da su to »doktorske izmišljotine« ili »Božja kazna« i si. Te zablude nije bilo lako razbiti. Ali praksa je drugačije pokazala. Oni koji su ozbiljno shvatili borbu protiv zaraze, oni koji su primili savjete stručnjaka, spasili su i sebe i svoje općine i svoje kotareve od proširenja epidemije (NOO Udbina). Uštedili su narodu novih žrtava. Njihov primjer je dostojan hvale i pokazao je pravi put i način kako treba raditi, pa da se dođe do željenih rezultata. Tako je bilo u narodu. A slično je bilo i u vojsci. Mnogi nijesu pored ponavljanih uputa i pored velikog broja oboljelih shvatili značaj mjera koje su preporučavane i naređivane. Ondje i u ovoj jedinici, gdje se to shvatilo, gdje je sanitet bio na visini, a rukovodstva pomagala, stanje je bilo i ostalo dobro. Broj novo oboljelih ostao je srazmjerno mali. Novi su se slučajevi rijeđe pojavljivali (VI brigada). Bilo je primjera krasne saradnje lijepog staranja od strane rukovodilaca pojedinih jedinica. Preko toga se ne može prijeći, a da se ne pohvale kao primjer visoke svijesti, visokog osjećanja, odgovornosti za ljudstvo koje im je povjereno.

Bilans ove teške epidemije je slijedeći:

a) iz vojske: broj oboljelih jest 3.650; broj umrlih 72; procenat smrtnosti 2,6%
b) iz naroda: broj oboljelih jest 29. 777; broj umrlih 4.743; procenat smrtnosti je preko 16%>.

Kad sve to svedemo, sigurno da bi broj oboljelih bio daleko veći, jer ovo su samo podaci po prijavljenim slučajevima ...

Istina, nešto vrijeme, a nešto naši napori, doveli su epidemiju do konca. No, još u pojedinim područjima pojavljuje se po koji slučaj. Pogledamo li brojke, one nam mnogo kazuju. One nas zabrinjavaju, jer rat još uvijek — traje. Bićemo sigurno i ove zime u ratu. No, bez obzira na razvoj vojne situacije, problem pjegavca će ostati u svoj svojoj oštrini i za iduću zimu isti.

Dužnost je svakoga borca Narodno oslobodilačke vojske, svakog onog kome dobro naroda i svoje lično leži na srcu, svake antifašističke organizacije da se pripremi da nas iduća zima ne zatekne nespremne. Time ćemo uništiti mnoge dragocjene živote.

Dužnost je da još prije zime uništimo sve uši, jedine prenosioce pjegavca i da se na taj način osiguramo od eventualnog novog vala epidemije.

Time ćemo otupiti oštricu i ovog opasnog neprijatelja.

Dr Božović[1]
referent saniteta G.S.H.

HAK, kut. 7

1 Borislav

21

18. april 1943.

POZIV OKRUŽNOG NARODNOOSLOBODILACKOG ODBORA ZA LIKU UPUĆEN HRVATSKOM I SRPSKOM NARODU GACKE DOLINE DA SE JOŠ CVRSCE VEŽE ZA SVOJE ORGANE VLASTI

SELJACI, RADNICI I GRAĐANI!

Razbivši snažnim udarcima fašističke bande u ovom kraju Like, naša je hrabra Narodno-oslobodilačka vojska oslobodila Gacku dolinu i sa ovdašnjeg naroda — nakon dvije godine ropstva skinula je teške okove fašističke tiranije, ustaškog terora i četničkog zuluma.

BRAĆO HRVATI I SRBI! Kroz ove dvije godine vi ste na vlastitoj grbači upoznali sve strahote fašističke politike. Spoznali ste, da je *Osnovni cilj te politike bio uništiti i srpski i hrvatski narod a našu zemlju pretvoriti u najobičniju provinciju talijanskog carstva.* **U tu svrhu poslužili su se narodnim izdajicama ustašama i četnicima. Pred dvije godine fašistički su okupatori doveli u Hrvatskoj na vlast krvavog zločinca Pa veliča, koji im je za protuuslugu predao najčišće hrvatske krajeve: Dalmaciju, Hrvatsko Primorje i Gorski Kotar. Pavelićevi ustaše trebali su nezapamćenim zvjerstvima istrijebiti srpski narod. Sjetite se samo strašnih ustaških pokolja nad nevinim srpskim narodom Švice, Ponora, Zalužnice, Škara, Brloga i bezbrojnih drugih sela.**

Kada se srpski narod na poziv Komunističke Partije, a uz pomoć najboljih hrvatskih sinova — digao na oružje i razbio ustaške planove, počeli su fašistički okupatori mijenjati taktiku. Oni su u redovima srpskog naroda našli šačicu izroda, među bivšim žandarima, podoficirima i oficirima, od kojih su stvorili četničke organizacije, koje su trebale spremiti pokolj hrvatskom narodu. Sjetite se strašnih četničkih zločina nad nevinim hrvatskim narodom u Ričicama, Saborskom, Dabru, Glibodolu, Ramljanima i ostalim selima. Na taj način su Pavelićeve ustaše i četnici Draže Mihajlovića — kao najbesramnije sluge okupatora *trebali rasplamsati krvavi bratoubilački rat između Srba i Hrvata i dovesti do potpunog istrebljenja jednih i drugih.*

BRACO! Ovaj pakleni plan okupatora razbila je naša Narodno-oslobodilačka borba, koju je povela herojska Komunistička partija. Ona je pozvala sve Srbe i Hrvate bez obzira na političke razlike u zajedničku borbu protiv zajedničkog neprijatelja. U toku ove naše velike Narodno-oslobodilačke borbe skovano je granitno bratstvo srpskog i hrvatskog naroda. Pod rukovodstvom Vrhovnog komandanta druga Tita, naši se borci i Srbi i Hrvati — bore jednako za slobodu hrvatskog i srpskog naroda!

BRACO HRVATI I SRBI! Kada je pod čeličnim udarcima pobjedonosne Crvene Armije, Saveznika i naše junačke Narodno-oslobodilačke Vojske, slom fašizma postao očevidan, počeli su dizati glave i drugi neprijatelji Narodno-oslobodilačke borbe. To su stari režimlije, pristaše jugoslavenske izbjegličke »vlade«, u Londonu i izdajničko vodstvo HSS-a sa Mačekom na čelu. Oni idu za tim *da nakon sloma fašizma uspostave staro stanje, koje je vladalo za vrijeme Jugoslavije da uspostave stari režim sreskih načelnika, žandara, glavnjače i egzekutora, režim pod kojim je naš narod patio pune 23 godine.* **Ali naš narod, ni hrvatski ni srpski, neće povratak staroga režima! Isto tako kao što se junački bori protiv okupatora i njegovih plaćenika, naš narod se bori i protiv**

planova o povratku staroga stanja. U toku svoje dvogodišnje borbe, naš narod je stvorio novu, Narodnu Vlast, u obliku Narodno-oslobodilačkih odbora. Nova Narodna Vlast jest izraz slobodne narodne volje i oružanog bratstva srpskog i hrvatskog naroda u njihovoj borbi za potpuno oslobođenje.

Zadatak Narodno-oslobodilačkih Odbora jest, da organizuju pozadinu na svim područjima narodnog života i da čvrsto povežu front i pozadinu. U tu svrhu oni će i na novo oslobođenom teritoriju preuzeti na sebe organizaciju privrednog, kulturnog, socijalnog, zdravstvenog i prosvjetnog života, a u prvom redu prehranu vojske i siromašnog stanovništva.

BRACO HRVATI I SRBI GACKE DOLINE! Pozivamo vas sve, bez razlike na politička uvjerenja, da se okupite oko Narodno-oslobodilačkog Pokreta, da zbijete svoje redove oko nove Narodne Vlasti i da pomognete rad Narodno-oslobodilačkih Odbora. Na taj način *ubrzat ćemo pobjedu nad mrskim okupatorom i njegovim slugama i onemogućiti planove bivših režimlija o povratku na staro stanje.* Danas, kada Crvena Armija, Saveznici i naša Narodno-oslobodilačka Vojska razbijaju fašističke borbe na svim frontovima, kada se pred nama pružaju mogućnosti i da ostvarimo vjekovni san naših potlačenih naroda, ne može biti ni jednog pravog Hrvata ni Srbina, koji bi skrštenih ruku stajao po strani.! Stoga stupajte svi u redove Narodno-oslobodilačke Vojske! Osnivajte Narodno-oslobodilačke odbore! Pomažite novu Narodnu Vlast.—

ŽIVJELA NARODNO-OSLOBODILAČKA BORBA;
ŽIVJELO BORBENO BRATSTVO SRPSKOG I HRVATSKOG NARODA!
ŽIVJELA NOVA NARODNA VLAST;

Šapirograf, latinica, 1 list, 34X21.
AIHRPH Zgb, NV, kut. 112.
HAK, f. ONOO za Liku. 1/94.

22

20. mart 1943.

ČLANAK OBJAVLJEN U GLASILU NARODNOOSLOBODILAČKOG
ODBORA ZA KORDUN »NARODNI BORAC« BR. 11—12 O POVRATKU IZBJEGLICA NA KORDUN

Natrag na Kordun, ta je vijest brzo prostrujala bosanskim i ličkim selima gdje je bilo izbjeglica. Ta je vijest učinila da se umorni udovi pokrenu, da se blijeda ispaćena lica ozare smiješkom. I pošli su. Zene, djeca, starci, umorni, iscrpljeni dugim hodom i brigom. Sa svih strana pošle su opet kolone, ali ovaj put sa određenim ciljem: išlo se kući. Mučaj je taj put, jedino što ga je ublažavalo bila je pomisao na svoj kraj, ne na kuću, jer su rijetki bili koji su vjerovali da će je naći. Drugarice, samo da dođem na svoje zgarište, čulo se u gomili. Daleko je Bosna i Lika, po čitave dane i noći pješačilo se. Na putu pri suncu odmaralo se da bi se odmah pošlo dalje. Po noći se nailazi na tijela ispružena pred vratima ličkih kuća, jer svi nisu mogli unutra. Na sve strane ta izmrcvarena, izmorena tjelesa leže kao neke vreće koje možeš pokrenuti kuda hoćeš. Zima, umor, slaba hrana, to su bili pratioci tih dana. Lako je to reći, ali je teško preći nogama koje jedva kreću. U Plitvicama susrećemo grupe ljudi

koji idu natrag. Što je? Pošli su Kapelom, pripucalo se na njih, desetke su uhvatili žive i odveli, nekolicina mrtvih i ranjenih. Majka nosi na rukama dijete od dvije godine, ranio ga metak. Malo lišće sve obliveno krvlju, a iznad očiju rana. Jadno dijete ni ne plače. Kao da shvaća svu teškoću ovog života.

Sutradan se nastavlja put uz prethodno izašiljanje patrola. I polazimo u noć koju moramo čitavu prohodati, polazimo u Kapelu koja izgleda da nema kraja. Majke nose djecu koja plaču, jecaju od gladi i zime, pa i od noći i ljudi koji ih okružuju. Na trenutke jenjava taj plač, ne čuje se ništa, ne vidi se ništa, samo borovi, jele i snijeg. Snijeg. Sve bijelo, mala utrta prtina, slika koja bi bila možda lijepa gledajući je iz tople sobe, ali ovako — ona znači mučan put i iscrpljenost pospanost i glad. Idemo, zašutjeli smo svi. Mnoge muče misli: što ću naći kad se vratim. Gdje mi je otac, gdje mi je mati, brat ili dijete. Sve je to izgubilo jedno drugo, svi su se razišli. Tiha noć. Polako se vuče kolona jedan po jedan, poneko posrne, ali ona pomisao otići, smiriti se, daje snage. Podižu se udovi. Ide se. Samo da je već jednom stići. Šuma mirna, zavijena u bijelo, samo po tragovima na snijegu i drugim znacima više nego tragičnim poznaje se da je pred nama prošlo mnogo i mnogo patnika kao i mi. Izmrcvareni su ljudi i životinje. Lješine konja, krava koja nemaju tragova krvi po snijegu svjedoče da ih je umor savladao. Šumske zvijeri su napunile njima svoje želuce, a ostavile samo kosti i neke komade.

Što je to u snijegu? Što se crni? Čovjek ispružen na leđa, postariji nije mogao dalje, nije dočekao da se vrati, ostao je tu. Malo dalje jedan mladić, noga mu je zgrčena, kao da je pokušao još koraknuti, ali se nije dalo. Umor, iscrpljenost učinili su svoje. Prolazi narod kraj njih, jedva noge gaze. Teško je ići, nije to prva noć. To je već šesti, sedmi dan puta, a šuma — nigdje odmora, nigdje topline — kada će već biti kraj. Strmo penjanje uz brdo, malo odmora kad stignemo na vrh. Ali ne. Bolje je ustati i krenuti dalje, jer san savladava. Moglo bi se zauvijek zaspati. Strka. Jedna drugarica krivo prenesla preko veze: tri koraka odstojanja, ona kaže natrag. Zašto? Pitaju napeti živci. Uzbuđeni mozgovi kombiniraju: neprijateljska zasjeda, vukovi. Djeca pozadi plaču, nastaje buka, vika, neko panično ubaci: »Čuješ one već kolju.« Jedva se sve umiri, ta nema ništa. Kako je užasno duga ta noć izgledala, a Kapeli nikad kraja.

Pomalo sviće. Približujemo se ipak kraju. Eto nas na vrhu. Za jedan sat smo u Bjeljevini. Sunce izlazi. Sjedimo. Skupila se grupa do grupe. Dolazim do jedne. Eto izbasašmo, sad smo blizu, sad ćemo lako. Cisto nevjerovatno takve vedre riječi, od takvog stvorenja. Ono malo robe kao da visi na kostima, noge umotane u neke krpe, dijete pored nje, kome od čitavog lica kao da se vide samo oči velike, vlažne, pitajuće. Možda bi htjele znati zašto sve to, zašto, zašto ta noć, taj put. Jedan starac kaže: »Znao sam kad sam polazio od kuće, kad su drugi kukali nikad više, znao sam da ću se brzo vratiti i nisam se prevario.«

Prilazim jednoj ženi. Ona se sagnula nad 12-godišnjom djevojčicom. Jadno malo stvorenje. Slaba obuća, dug put, raskrvavljeni tabani. — Mučan je bio naš put. Krvav kao i naša borba, ali će doći tome jednom kraj i sunce slobode sve će to ublažiti. »Guli majko, guli« kaže dijete majci, dok ova u rukama drži suho lišće. Misli mala da ima mati, krumpir, gladna je.

Zbjeg, Poloj, Veljun — eto nas. Ostavili smo iza sebe Kapelu punu snijega a tu nas dočekala polja koja su neki već uzorali. Tu i tamo zelenila se trava i pojavili prvi proljetni cvjetovi.

Vidjela sam ova izmoždena tjelesa kako se kreću brže, okretnije, kako ih zahvaća neki novi polet. U jednom selu na zgarištu podižu novu kolibu. Udarci čekića se čuju. Počećemo iznova.

HAK, kut. 7.

10. juli 1943.

PREGLED POPALJENIH SELA (POSVE I DJELIMIČNO) POi POJEDINIM OPĆINSKIM I KOTARSKIM NOO-ima NA PODRUČJU PRIVREMENOG OKRU2NOG NOO-a ZA KORDUN

Rbr.	OPĆINSKI NOO	Koliko ima popaljeih sela	Koliko popaljenih		Gdje se nalaze stanovnici posve popaljen. sela, da li u blizini svojih sela ili okol. sela	Ima li u blizini pop. sela šuma iz kojih bi se mogao nabaviti građevni materijal	Gdje se nalazi najbliža pilana u blizini popaljenog sela	Ima li u blizini popaljenih sela koja cigljana i gdje se ona nalazi
			posve	djelimično				
1	VELJUN	11	i	10	U blizini svojih kuća	Ima	Najbliža pilana Karaš nalazi se na Korani	Nema
2	DUNJAK	10	6	4	11	»	»»	: ?
3	CVIJ. BRDO	10	9	1	tt	tt	»	J>
4	SKRAD	7		7	tt	11	>»	}>
5.	PERJASICA	16	11	5	tt	11	>>	tt
6	DUBRAVE	4	2	2	11	tt	»»	11
I	kotar VELJUN	38	29	29				
1	D. Primišlje	6		6	U popaljenim selima i blizini	Ima u udaljenosti 4 km	Plaški	Nema
2	G. Primišlje	7	3	4	"	Ima	"	11
3	Močila	6	4	2	11	>1	Kuselj Saborski	11
4	Kordun. Ljeskovac	8	8	–	U popaljenim selima i blizini	Ima u daljini 30 km	>>	11

II kotar SLUNJ	**27**	**15**	**12**				
1. Tušilović	**5**	**3**	**2**	**U svojim gariштima i okol. selima**	**Ima**	**Na Radonji pii. Gršak**	**Svin jarica**
2. Utinja	**7**	**5**	**2**	**»**	11	**»**	11
3. Vojnić	**8**	**2**	**6**	**Na svojim gariштima i u barakamo po šumama**			11
4. Krnjak	**11**		**11**	**U svom selu i u blizini svojih sela**	11	**>>**	11
5. Krstinja	**9**	**7**	**2**	**U mjestu Krstinji i na svojim gariштima u barakama**	11	11	11
III kotar VOJNIĆ	**40**	**17**	**23**				
1. Perna	**7**	**1**	**6**	**U svojim selima**	**Ima**	**Nema u blizini**	**Nema**
2. Vrginmost	**6**	**2**	**4**	11	**»**	11	11
3. Bović	**6**	**1**	**5**	11	a	11	**»**
4. Ostrožin	**5**	**1**	**4**	**U svojim i susjednim selima**	tt	11	**»**
5. Sjeničak	**6**	**5**	**1**	**U svojim selima**	tt	11	11
IV kotar VRGINMOST	**30**	**10**	**20**				
1. Kunić	**6**	**2**	**4**	**U blizini svojih sela**	tt	**Na Dretulji Grba Rade**	**Ima**
2. Podhum	**4**		**4**	**>>**	**»**	**Na Vrujiki Đure Pešuta**	**»**
3. Plaški	**1**		**1**	**U selu pravili skloništa**	"	**Na Dretulji Grba Rade**	a
4. L. Jesenica	**1**		**1**	**U blizini svojih kuća**	tt	**U Jesenici Vukelićeva i Jurišićeva**	tt
5. Saborski	**1**		**1**	11		tt	tt

V	kotar PLAŠKI	13	2	11			
1.	Bosiljevo	3		3	Kod svojih suseljana	»»	2 pii. udalj. od sela 6—10 km	Ruč cigl. udaljena od sela 2—11 km
2.	Netretić	2		2	ii	ii	2 pii. udaljene 4—10 km	Nema
VI	kotar KARLOVAC	5		5				

O P E T O V A N J E

I	VELJUN	58	29	29
II	SLUNJ	57	15	12
III	VOJNIĆ	40	17	23
IV	VRGINMOST	30	10	20
V	PLASKI	13	2	11
VI	KARLOVAC	5		5
	UKUPNO:	173	73	100

Smrt fašizmu — Sloboda Narodu!

Za predsjednika:
Koprenica,[1] v.r.

Za socijalno politički otsjek:
potpis nečitak

Original, pisan rukom, latinicom
4 lista, 34X20,5.
AIHRPH Zgb, NV, kut. 104.
HAK, f. ONOO za Kordun, 2/183.

1 Stanko

24

3. april 1943.

PODACI KOMISIJE ZA SJETVU KOTARSKOG NARODNOOSLOBODILAČKOG ODBORA ZA GLINU O RADNOJ SNAZI I ZASIJANIM ZEMLJIŠNIM POVRŠINAMA

Redni broj	Iz koje općine	Radne snage			Zasijane zemlje (dana)					Podorane zemlje u danima	Nepodorane zemlje u danima
		ljudske	Stočne (pari) konja i volova	konja	pšenice	zobi	ječma	prosa	krompira		
1.	Glinski Trtnik	1.333	178	—	655	170	53	—	191	1.231	792
2.	Drenovac	279	159	—	1.272	58	110	–	100	1.434	774
3.	Bačuga	266	98	—	999	104	83	–		829	716
4.	M. Gradac	600	200	—	960	145	39	–	110	1.500	526
5.	Klasnić	2.187	432	—	2.066	192	63	6	291	2.916	829
6.	Hajtić	785	182	—	7:10	26	15	7½	148	365	1.275
7.	Bojna				564	—	–	–		702	2.316
	Ukupno:	5.450	1.249	–	7.236	595	363	13½*	840	8.977	7.028

Za općinu Bačuga nismo dobili podataka koliko je na toj općini posađeno krompira.
Za općinu Bojna nismo dobili podataka koliko imadu radne snage ljudske i stočne, te koliko je posađeno krompira.

S. F. — S. N.

Za Kotarski N.O.O.
Meandžija[1]

Original, pisan rukom, latinicom, 1 list, 30X22,5.
AIHRPH Zgb, NV, kut. 103.
HAK, f. KNOO Glina, 1/8.

1 Stevo

29. maj 1943

PREGLED ZASIJANIH VAKANTNIH POVRŠINA NA PODRUČJU PRIVREMENOG OKRUŽNOG NOO-a ZA KORDUN

USJEV	Kotar Vojnić		kotar Vrginmost		kotar Veljun		kotar Slunj		kotar Plaški		kotar Karlovac	UKUPNO		Primjedba
P	jut.	č. hv.	jut.	č. hv.	jut.	č. hv.	jut.	č. hv.	jut.	č. hv.	jut. č. hv.	jut.	č. hv.	
Pšenica (ozim)	46	500	15 900		4				4	250		70	50	
Raž (ozim)		300											300	
Ječam	1							800		800		2		
Zob	31	800	3		2	800	6					43		
Pir						800							800	Sjetva u toku
Kukuruz	125		71 800		16	800	9		3			235		rezul. slijedi
Proso	2				1	800	9					12	800	
Krumpir	28	800	10 800		4	400	1	1200	1			46		
Grah	63	800	14		10							87		Sijano u kukur.
Bundeva misiraca	3				7	800						10	800	sjetvi još u toku
Stočna repa	3											3		Sijano u kukuruz
Vrtovi	24	800	3 700		5	800	3	400	1			37	1100	Sijano u kukuruz
Ukupno :	328	800	118		52	400	29	800	9	1050		547	1450	

Smrt fašizmu — Sloboda Narodu!

Predsjednik:
D.[1] Livada

Za gospodarski odsjek:
A.[2] Katić

Tabela, pisana urkom, latinicom, 34X21.
A1HRPH Zgb, NV, kut. 104.
HAK, f. ONOO za Kordun, 2/187.

1 Dušan
2 Adam

PODACI ZASLJANIH POVRŠINA NA PODRUČJU OKRUŽNOG NOO-a ZA KORDUN

	broj domaćinstava	broj žitelja	pšenica	raž i suraž	kukuruz	zob	pir	ječam
kotarevi:								
Vojnić			rali		j rali			
Vrginmost			hv		hv			
Veljun			vag.		vag.			
Slunj			lit.		lit.			
Ukupno :	11361	59967	10211		16706	904	159	594 !
			215		260	630	780	595
			9034		4611 !	1749	293	112:
			42		10	1	5	51
			1260 [					
			1293					
			2046					
			17					

Ovi podaci nisu pouzd.

	Broj stoke								Poljoprivredni alat		Krompir
	Konja		volova		Svinja				Plugova	Vršalica	
kotarevi :											
Vojnić	11867	br. domaćinst.									2900 rali
Viginmost	1697 !	za spregu sposobnih									1105 hv
Veljun	110	ždrebadi									
Slunj	6275	za spregu sposobnih									46792 vag.
	613 ı	junaca									20 lit.
	9501	krava muzara									
	104	bikova									
	1224	junad									
	208	krvostop. bol. stoke									
	807	rasplodnih krmača							895	drvenih	
	1969	krmad							3311	drljača	
	1534	odojci									
	16554 i	ovaca									
	4193	koza									
	296	magaraca									
	3646	kola željeznih									
	3130										
									56 :	motornih	
									75	ručnih	
									32	kopačica	

Prema prikupljenim podacima polovinom mjeseca jula, u svemu je bolovalo od tifusa 21577 duša. Od toga tada još bolovalo: 4038, preboljelo 14039, umrlo 3510. Broj umrlih se naknadno popeo na 4000, ali točne podatke o tome nemamo. Pomoć u ishrani davana je za oko 18000 duša.

S. F. — S. N.!

Original, pisan rukom, latinicom, 1 list, 30X21.

AIHRPH Zgb, NV, kut. 104.

HAK, f. ONOO za Kordun, 2/191.

27

20. maj 1943.

REZULTATI JEDNOMJESEČNOG TAKMIČENJA U OBAVLJANJU PROLJETNE SJETVE I DRUGIM AKTIVNOSTIMA OBJAVLJENI U IZDANJU ONOO ZA LIKU »LIČKI KURIR« BR. 3

15. travnja počelo je u Lici veliko proljetno takmičenje između pojedinih organizacija Ujedinjenog Saveza Antifašističke Omladine Jugoslavije (USAOJ-a) — po selima, općinama i kotarevima, a također i sa ostalim okruzima u Hrvatskoj. Sa velikim poletom i marljivošću, usprkos zaraznih bolesti od kojih je bolovalo preko hiljadu članova, omladina Like uložila je veliki napor u ovoj utakmici, koja će se završiti 15. juna. Na okružnoj i pokrajinskoj konferenciji USAOJ-a, koja će se održati u mjesecu junu, iznijeti će se konačni rezultati takmičenja. Takmičenje se provodi u stvaranju i učvršćivanju omladinskih radnih četa, bataljon i brigada te ostalih organizacija USAOJ-a. Omladina Like pokazuju svoju ljubav prema narodno-oslobodilačkoj borbi pomažući kod oranja i sjetve, kod suzbijanja zaraze vodeći brigu o prehrani vojske i siromašnih, o pomoći partizanskim porodicama i ranjenicima. Od 15. IV do 15. V učestvovalo je u velikim proljetnim radovima 3.828 članova USAOJ-a. Rezultati njihovoga rada su slijedeći:

Kotar Gospić: **— u radu je učestvovalo 740 omladinaca i omladinki, a formiran je također i radni bataljon u Metku. Srušeno je 7.700 metara pruge, 33 bunkera, zatrpano 100 rovova i uništeno 1.035 metara žice. Pomažući našim borcima iskopali su 280 rovova. Partizanskim porodicama i sirotinji posadili su 348 vreća krumpira i obradili 22 dana oranja zemlje. Za siromašne dovezli su 7 vozova drva. Od neprijatelja spasili 225 vreća krumpira. Za ranjene drugove sakupili su 1.203 komada jaja, 316 litara mlijeka, 130 kg kruha, 760 kg krumpira, 70 kg graha, 218 kg mesa, masti i slanine, 44 para šlapa i čarapa, zatim soli, zavoja i 70 kg žita. Iskopali su 101 zahodsku jamu, sakupili 3.150 kg staroga željeza za tehničku radionu, 129 vreća hrastove kore. Radne čete pionira sakupljale su krumpir, hrašno, koru i staro željezo.**

Kotar Otočac: **— Članovi USAOJ-a pod rukovodstvom Odbora USAOJ-a sakupili su za bolnice i ustanove 1.636 jaja, 965 litara mlijeka, 10 i pol kg masti, 225 kg krumpira, 65 kg brašna, 3 sira. Radna četa Gornji Babin Potok posadila je za vojsku i siromašne 20 vreća krumpira. 358 članova USAOJ-a tri dana rušili prugu i uništili 2.500 metara te srušili oko 40 bunkera, 97 omladinaca javilo se u vojsku.**

Kotar Udbina: **— u radu je učestvovalo 475 omladinaca i omladinki. Oni su okrečili 375 kuća i skloništa, iskopali i napravili 50 novih zahoda. 4 desetine razvalile su 3 napuštene kuće i napravili dva omladinska doma. Pronašli su 250 kvarata sakrivenog i opljačkanog žita. Do sada su, u toku ovoga proljeća pronašli svega 1.000 kvarata žita. Za partizanske porodice i siromašne posadili su 320 vreća prumpira. Za omladinske organizacije zasijali su 20 dana oranja žitom i posadili kukuruz i krumpir. 109 članova pomagalo je tri dana oranja.**

Kotar Lapac: **— u radu je učestvovalo 490 članova USAOJ-a. Okrečeno je 187 kuća, iskopano 80 zahodskih jama, 10 sela potpuno je očišćeno. Za omladinske**

organizacije obrađeno je 30 dana oranja zemlje i zasađeno kukuruzom, krumpirom i grahom. 180 članova radnih vodova orali su po 2 dana porodicama partizana i siromašnima. Za prehranu i sijeme siromašnim porodicama skupila je omladina 119 kg kukuruza, 44 kg krumpira, 38 kg pasulja. Podaci za bolnice i ranjenike nisu dobiveni.

Kotar Gračac: **— u radnim četama ima 773 člana. Oni su srušili i uništili 2.500 metara pruge. Okrečili su 800 kuća i skloništa, iskopali 460 zahodskih jama. Za omladinske organizacije zasadili su 6 dana oranja kukuruza i 6 dana oranja za žito. Za tehničku radionicu skupili su 540 vreća hrastove kore, 775 kg staroga željeza, 133 kg luga.**

Kotar Perušić: **— pod rukovodstvom odbora USAOJ-a srušili su članovi od 1. V do 15. V 5.000 metara pruge, 15 bunkera i 10 baraka. Sakupili su 734 jaja, 70 pari čarapa, 121 kg graha. U narodno-oslobodilačku vojsku javilo se 30 omladinaca.**

Kotar Korenica: **— posađeno je 65 vreća krumpira porodicama palih boraca. Iz vojnih magazina okrunjeno je 2.200 kg kukuruza. Za kovačku radionu upaljeno je 30 vreća ugljena. Za narodno-oslobodilačku vojsku sakupljeno je 1.500 dinara. Omladina je odnijela na položaje borcima 40 kg kruha i 12 kg suhog mesa, a za ranjenike je skupila 200 1 mlijeka. Jedna radna četa radila je u zaraznoj bolnici 8 dana, a dvije radne čete prenosile su ranjenike 5 km.**

Da bi se pripremili za okružnu i pokrajinsku konferenciju USAOJ-a u ovom velikom proljetnom takmičenju i da bi ova konferencija mogla da iznese pregled rada omladine u Lici — potrebno je da još organizovanije i bolje pristupimo svakom poslu. Odbori USAOJ-a treba da rukovode svim omladinskim akcijama, da bilježe sve postignute rezultate i da ih šalju svojimi višim odborima. Svi rezultati će se objavljivati tako da se i na taj način dade podstreka onoj omladini, koja ne učestvuje dovoljno u narodno-oslobodilačkoj borbi. Na taj način će naša omladina, radeći u pozadini i stupajući u redove Narodno-oslobodilačke vojske još više učiniti za oslobođenje od okupatora i njegovih slugu i za sretniju sutrašnjicu omladine i cijeloga našeg naroda.

HAK, kut. **7.**

28

1943.

**CENTRALNI KOMITET KOMUNISTIČKE PARTIJE HRVATSKE
UPOZORAVA OK KPH ZA LIKU NA POŠTIVANJE PROPISA O IZBORIMA
ZA NARODNOOSLOBODILACKE ODBORE**

Dragi drugovi,

u radu se partijskih organizacija gotovo u svim krajevima pa i u Lici zaveo jedan pogrešan donos poreza NOO-ima. Part-organizacije često *prelaze svoje kompetencije* i bez znanja i odobrenja rukovodećih organa NOO-a vrše izmjene u sastavu NOO-a koji su izabrani od naroda, smjenjuju i postavljaju na svoju ruku nove članove i nove funkcionere NOO-a itd.

Obavješteni smo, da je OK skinuo sa dužnosti iz kotarskih i općinskih NOO-a drugove Radu Svilara, Milu Dražića, Milana Majstorovića, Dušana i Danu Cvjetkovića i Radu Vignjevića, kojima je dodijelio nove funkcije izvan NOO-a. Time su NOO-i, u kojima su oni do sada djelovali, lišeni svojih najboljih i najsposobnijih funkcionera. To je smjenjivanje došlo u času, kada NOO-i treba da postanu živi politički organi koji će osim ostalih poslova morati biti aktivni po svim političkim pitanjima i postati nosioci borbe protiv svih izdajničkih i neprijateljskih struja i grupa, nosioci borbe za jedinstvo i mobilizaciju masa.

Da bi se NOO-i oslobodili svoje dosadašnje uskoće i slabosti, da bi oni postali ono što stvarno treba da budu — *borbeni politički organi,* Partija će svoje mnogobrojne zadaće morati provoditi baš preko NOO-a. Uz dosadašnju praksu NOO-i neće moći ostvariti one krupne političke zadatke koji se sada pred njih postavljaju. Umjesto izvlačenja sposobnih drugova iz NOO-a, partijske će organizacije morati davati svoje najbolje ljude kao pomoć NOO-ima.

Osim te krupne političke pogreške, koju ste učinili smjenjivanjem spomenutih drugova iz NOO-a, Vi ste i s formalne strane prešli svoje kompetencije i prekršili paragraf 14 Naredbe o izborima narodno-oslobodilačkih odbora. U tom se paragrafu kaže: »NOO-i zavise od povjerenja naroda koji može pojedine članove pa i cijeli NOO smijeniti, ako smatra da nije zaslužan povjerenja ili da nije sposoban za rad, pa izabrati drugi odbor.« Tu se dalje propisuje kako se smjenjivanje ima izvršiti. Izabrane NOO-e i njihove pojedine članove *ne može nitko skidati i mijenjati na svoju ruku.* Njih može skidati ili smjenjivati samo zbor izbornika jednog sela ili konferencije delegata nižih NOO-a na kotarskoj konferencije, odnosno okružnoj konferenciji.

Dosadašnja praksa samovoljnog smjenjivanja članova NOO-a ne samo da krši propise o izborima i smjenjivanjima NOO-a, nego i grubo gazi i povređuje demokratski karakter NOO-a i pravo naroda da si sam bira i sam smjenjuje svoje predstavnike. Takva praksa osim toga pruža materijal neprijateljima koji nas mogu optuživati da su NOO-i samo prćija Partije sa kojima ona može samovoljno postupati kako god hoće.

Obzirom na sve to molim Vas, da se imenovani drugovi vrate na svoju dužnost u NOO-ima.

Smrt fišizmu — Sloboda narodu!

Drugarski pozdrav:
s.r.

Fotokopija, HAK, f. OK KPH za Liku, 3/320.

29

Juni 1943.

REZULTATI SAKUPLJANJA HRANE ZA NOV I RANJENE BORCE U SELIMA KOTARA DVOR NA UNI U VREMENU OD 1. DO 20. JUNA 1943.

NOO i AFŽ sela Cukur dao je: 64 kom. jaja, 7 kg sira, 3 kg suhog mesa i 100 kg kruha.
NOO i AFŽ G. Zirovac: dao je: 149 jaja i 30 lit. mlijeka.
NOO i AFŽ sela Ostojići: 30 kg kruha, 30 kolača, 1 sir i 7 jaja.
NOO i AFŽ Cavlovica: 50 jaja, 6 kg kajmaka, 5 kg sira, 15 lit. mlijeka i 2 pogače.
NOO i AFŽ Komora: 106 jaja, 8 kg luka, 36 kg kruha, 10 kg sira, 1/2 kg masti, 2 kg slanine i 3 pečena janjeta.
Selo Majdan: 3 praseta za pečenke, Selo Gvozdansko dva mlada teleta.
NOO S. jedno tele, 19 lit. mlijeka i 35 jaja.
USAOJ sela V. 3 para veša, 4 para čarapa, 5 pogača, 4 sira i 41 jaje.
USAOJ sela D. 6 kg sira, 4 kg kajmaka i 69 jaja.
NOO sela St. 21 lit. mlijeka, 54 jaja, 4 lit. kajmaka i 118 kg krumpira.
NOO, AFŽ i USAOJ Svrakarica — 64 lit. mlijeka, 241 jaje. Pioniri toga sela sakupili su 53 jaja i 1 rudnjak salate.
Drug M. Šašo iz sela Lj. dao je 2 kg mesa.
NOO G. Stupnica: 65 jaja, 3 kg sira, 4 kg kajmaka i 5lit. mlijeka.
Zaselak Arbutine: 6 lit. mlijeka, 1 bocu kajmaka, 6 sirova i 40 jaja.
NOO Šum. Draga: 17 kg kajmaka, 17 kg sira, 6 kg masti, 106 jaja, 5 lit, mlijeka, 4 pogače, 2 kom. slanine i 4 para šlapa i 5 kg brašna.
Zaselak Kukići Samardžije: 5 lit. mlijeka, 1/2 kg kajmaka, 68 jaja, 5 sirova i 2 pogače.
Zaselak Calići: 80 jaja, 10 lit. mlijeka, 2 lit. kajmaka.
Zaselak Rudeži: 61 jaje, 6 kg sira, 7 kg kajmaka, 1 kg slanine, 1 kg masti i 10 lit. mlijeka.
NOO Lotine: 8 kg kajmaka, 7 kg sira i 146 jaja.
Zaselak Kelebude i Vučinići: 13 lit. mlijeka, 2 lit. kajmaka, 4 kg sira i 33 jaja.
NOO Vukelići: 51 jaje, 2 kg kajmaka i 3 sira.
AFŽ i USAOJ Goriška: 4,1/2 kg masti, 4,1/2 kg kajmaka, 3 sira, 30 lit. mlijeka, 112 jaja, 120 kg krumpira i jedan rudnjak luka i salate.
AFŽ Utolica: 3 kom. kokošiju, 550 jaja, 4 kg putra, 2 kg luka, 2 kg mesa, 1 kg meda i 80 kg sira.
Drug Strelac: dao je 1,20 kg duhana u vrednosti od 3.700 kuna i 6 kg šećera.
USAOJ Mala Gradusa: 188 jaja, 39 lit. mlijeka i 12 sirova.
Selo Vukoševac: 117 jaja, 19 sirova, 35. lit. mlijeka, 4 kg kajmaka.
Kinjačka i Blinjski Kut: 5 kg rušteva, 50 jaja, 62 suha sira, 22 kg friškog sira, 10 kom. sapuna, 2 kg sode, 1 kg putra, 5 lit. mlijeka i 10 lit. kajmaka.
Vel. Gradusa: 44,1/2 kg brašna, 2 kg masti, 11 sirova, 27 lit. mlijeka i 188 jaja.
USAOJ Umetići: 9 plahta, 14 peškira, 3 marame, 3 kom. šuferica, 5 jastuka i jednu vreću čaja.
USAOJ Mačkovo selo: 20 lit. mlijeka, 20 kg sira i 3 lit. kajmaka.
NOO Bestrma: 65 kg rušteva, 67 lit. mlijeka i 25 kom. sira.
USAOJ sela V. Š. — 1 pečenu ovcu, 10 kg sira i 40 jaja.
Pioniri Drenovac i Martinovići: 19 kom. sira, 54 jaja, 17 lit. mlijeka, 1 lit. rušstova, 2 lit. skorupa i 301 din.

AFZ Brnjeuška: 40 lit. mlijeka, 20 kg sira, 20 kg luka i 4 lit. kajmaka.
Opć. NOO Bačuga: 55 jaja, 20 kg sira, 40 kg luka i salate, 30 lit. mlijeka i 2 lit. kajmaka.
USAOJ Bačuga i D. Grabovac: 80 lit. mlijeka, 10 kg sira, 100 jaja, 30 kg salate, 3 kg luka, 2 janjeta i 3 kg skorupa.
Kotarski NOO Kostajnica: 1.65 kg duhana u vrednosti od 6.650 kuna.
Sela dvorskog kotara posebno su sakupila priloge za ranjene i bolesne drugove VIII krajiške NOU brigade i to: 225 jaja, 325 kg sira i kajmaka, 53 kg masti, 9 kom janjaca, 4 teleta, 4 praseta, 1 jare, 26 kom. peškira, 8 pokrivača, 27 plahta, 6 pari čarapa, 14 lit. rakije i 18 jastuka.

Također je sakupljeno dosta zavoja, pribora za jelo i još nekih stvari. U sakupljanju ovih priloga najbolje su se pokazala sela: D. i G. Javoranj, Brđani, Zut, Vrpolje, Gorička, Glavičani, Svrakarica, Udetin, dok od općina najbolje su se pokazala Javnica i dvorska općina, kao i općina Zirovac koja stalno pomaže i donosi hranu ranjenim i bolesnim drugovima ove bolnice.

Glas slobodoljubive Banije, glasilo Okružnog NOO Banije br. 2 od 20. VI 1943.
HAK, kut. 3.

30

Juni 1943.

REZULTATI SAKUPLJENE POMOĆI U OSLOBOĐENIM SELIMA GLINSKOG KOTARA ZA PARTIZANSKE BOLNICE U LICI I NA KORDUNU OD 1. DO 10. JUNA 1943.

Majske Poljane: 12 kg kajmaka, 244 kom. jaja, 160 kg sira, 2 kg luka.
Brnjeuška: 7 kg kajmaka, 63 kom. jaja, 75 kg sira, 16 kg luka.
Roviška: 160 kom. jaja, 40 kg sira.
Majski Trtnik: 3 kg kajmaka, 232 kom. jaja, 100 kg sira, 8 kg luka.
Ravno Rašće: 8 kg kajmaka, 209 jaja, 80 kg sira, 15 kg luka.
Glinski Trtnik: 73 kom. jaja, i 17 kg sira.
D. Grabovac: 47 kg kukuruza, 36 kg graha, 4 kg krumpira, 295 kom. jaja i 10 kg sira.
D. Bačuga: 58 kg kukuruza, 65,1/2 kg graha, 11 kg krumpira, 3 kg masti, 184 jaja, 40 kg sira i 20 kg luka, 43 lit. mlijeka i 2 janjca.
Luščani: (137 kg kukuruza, 37 kg graha, 3 kg masti, 207 kom. jaja, 51 kg sira, 3 pogače i jedno tele.
G. Bačuga: 60 kg kukuruza, 59 kg graha, 94 kom. jaja i 41 kg sira.
V. šušnjar: 170 kg kukuruza, 31 kg graha, 22 kom. jaja i 10 kg sira.
G. Grabovac: 50 jaja i 7 kg sira.
Dodoši — Kraljevčani: 130 kg kukuruza, 30 kg graha i 13 kg sira.
Drenovac: 73 kg kukuruza, 21 kg graha, 245 kom. jaja, 35 kg sira, 3 kg putra, jedno janje i jedno tele.
Bijele Vode: 40 kg kukuruza, 55 kg graha, 60 kg krumpira, 1 kg masti, 127 jaja, 9 kg sira, 1.1/2 skorupa, 2 litre pšenice.

Vlahović: 70 kg kukuruza, 10 kg graha, 5 kom. jaja i 4 kg sira.
Martinovići I: 285 kg kukuruza, 82 kg graha, 83 kom. jaja i 19 kg sira.
Martinovići II: 120 kg kukuruza, 5 kg graha, 24 jaja i 11 kg sira.
Brestik: 534 kg kukuruza, 322 kg graha, 72 kg krumpira, 7 kg masti, 285 kom. jaja i 70 kg sira.
Kozaperovica: 180 kg kukuruza, 100 kg graha, 40 kg krumpira, 4 kg masti, 110 kom. jaja i 40 kg sira i 15 kg luka.
Trnovac: 410 kg kukuruza, 170 kg graha, 115 kg krumpira, 9 kg masti, 10 lit. skorupa, 221 jaje, 67 kg sira i 39 kg luka.
Mali Gradac: 572 kg kukuruza, 240 kg graha, 60 kg krumpira, 8 kg masti, 5 lit. skorupa, 269 jaja i 88 kg sira.
Vel. Gradac: 180 kg kukuruza, 19.1/ kg graha, 85 jaja i 44 kg sira.
Dragotina, 75 kg kukuruza, 85 kg graha, 60 kg krumpira, 1 kg masti, 61 jaje i 10 kg sira.
D. Klasnić: 68 kg kukuruza, 150 kg graha, 120 kg krumpira, 145 jaja i 10 kg sira.
Brezovo Polje: 115 kg kukuruza, 73 kg graha, 4 kg masti, 135 jaja.
Dabrina: 18 kg kukuruza, 43 kg graha, 25 kg krumpira, pol kg masti, 217 jaja, 20 kg sira.
G. Klasnić: 12 kg. kukuruza, 28 kg graha, 36 jaja, 10 kg sira.
Obijaj: 245 kg kukuruza, 105 kg graha, 240 kg krumpira, 1 kg masti, 204 jaja, 20 kg sira.
Glinica: 15 jaja, 7 kg sira.
Bos. Bojna: 22 kg kukuruza, 35 jaja, 8 kg sira.
Bojna: 120 kg kukuruza, 34 kg graha, 6 jaja, 10 kg luka.
Gradina: 130 kg kukuruza.
Kobiljak: 67 kg kukuruza, 4 kg masti, 86 jaja, 8 kg sira, 5 kg luka.

Prema gornjim podacima na čitavom glinskom kotaru ukupljeno je za bolnice Korduna i Like slijedeće: 4.583 kg kukuruza, 2.025.1/2 kg graha, 1.235 kg krumpira, 53 kg masti, 47 lit. mlijeka, 4.578 jaja, 1.196 kg sira, 130 kg luka, 3 kg putra, 4 teleta, 3 jagnjeta, 3 pogače, 43 lit. mlijeka i nešto pšenice.

Izvještaj o sakupljenim dobrovoljnim prilozima sa ostalih kotareva štampaćemo u slijedećem broju. Iako najviše nastradao od paljevine i pljačke fašističke rulje, narod kotara glinskog daje svoje zadnje zalihe svojoj Narodno-oslobodilačkoj vojsci, što je svakako dokaz njegove visoke svijesti.

LIJEP PRIMJER

Jedan Rus iz neoslobođenog područja, zarobljenik iz svjetskog rata od 1918. godine, iako nadničar i siromašan poklonio je 500 kuna u Narodno-oslobodilački fond.

Glas slobodoljubive Banije br. 3 od 7. VIII 1943.
HAK, kut. 3.

31

Maj 1943.

PREGLED SAMLJEVENOG ŽITA I UBRANOG USURA U POJEDINIM OPĆINSKIM I KOTARSKIM NOO-ima NA PODRUČJU PRIVREMENOG OKRUŽNOG NOO-a ZA KORDUN U VREMENSKOM RAZDOBLJU OD 11. MARTA DO 20. MAJA 1943.

OPĆINSKI NOO	Ukupno samljeveno žita		Ukupno ubrano ušura		Obračunato za vojsku 30°/o od cjelokupnog ubranog ušura	
	lit.	del.	lit.	del.	lit.	del.
1. Perna	19.364	5	1.549	1	464	8
2. Vrginmost	19.568		1.565	4	469	5
3. Bović	35.667	5	2.853	7	856	
4. Ostrožin	23.615		1.889	3	566	5
5. Sjeničak	27.753	8	2.220	1	666	1
6. kotar I Vrginmost	125.968	8	10.077	6	3.022	9
	ili vagana 2.099	lit. 28,8	vagana 167	lit. 57,6	vagana 50	lit. 22,9
1. Krstinja					manjkaju podaci	
2. Vojnić	65.855		5.267		1.579	8
3. Krnjak	105.832		8.466	5	2.540	
4. Tušilović	22.862		1.828	9	548	6
5. Utinja	34.091		2.726	5	818	6
Kotar II Vojnić	228.640		18.288	9	5.487	
	ili vagana 3.810	lit. 40	vagana 304	lit. 48,9	vagana 91	lit. 27
1. Dubrave					manjkaju podaci	
£. Perjasica	45.926		3.674	2	1.102	1
•!. Cvijanović--Brdo	3.750		300		90	
4. Dunjak	14.041	3	1.123	3	337	
5. Veljun	63.810	5	5.104	8	1.531	1
Ö. Skrad kotar	63.294		5.063	5	1.518	
II{ Veljun	190.821	8	15.265	8	4.578	2
	ili vagana 3.180	lit. 21,8	vagana 254	lit. 25,8	vagana 76	lit. 18,2

	Ukupno samljeveno		Ubrano ušura		Obračunato za	
Perna	34.169.5		2.741.3		821,2	
Vrginmost	30.677.6		2.454,1		735.9	
Bović	56.280		4.510,7		1.359	
Ostrožin	91.343		2.507,6		751.9	
Sjeničak	46.119,8		3.619.3		1.106,8	
I kotar Vrginmost	198.589,9 = vagana 3.309	lit. 49,9	15.903 vagana 265	lit. 3	4.774,8 vagana 79	lit. 30,8
Krstinja	49.557		4.364.6		1.196,3	
Vojnić	120.465		9.635.7		2.889,9	
Krnjak	195.726		15.657,8		4.697.2	
Tušilović	47.732		3.818,5		1.145.3	
Utinja	76.569		6.124,3		1.837.4	
II kotar Vojnić	490.049 = vagana 8.167	lit. 29	39.600,9 vagana 600	lit. 0,9	11.766,1 vagana 196	lit. 6,1
Veljun	139.240,5		11.139,2		3.338,4	
Skrad	124.183		9.443.5		2.979.1	
Dunjak	57.989,3		4.639,1		1.391,7	
Perjasica	105.257		8.340.6		2.502.1	
Cvijanović--Brdo	10.490		839,4		251,7	
Dubrave	5.578		446,2		133,6	
III kotar Veljun	442.737,8 = vagana 7.378	lit. 57,8	34.839 vagana 580	lit. 39	10.596,6 vagana 176	lit. 36,6
Močila	107.898.5		8.631,9		2.589.5	
G. Primišlje	164.740.5		13.178,8		3.953.5	
D. Primišlje	58.507		4.680		1.404	
IV kotar Slunj	331.146 = vagana 5.519	lit. 6	26.491,2 vagana 441	lit. 31,2	7.947 vagana 132	lit. 27
Kunić	80.613		6.449			
Podhum	164.823,7		11.178,3			
Plaški	50.690		4.055,4			
V kotar Plaški	296.126,7 = vagana 4.935	lit. 26,7	21.682,5 vagana 361	lit. 22,5		
Bosiljevo Netretić	13.975		1.453,4			

Kotar Karlovac ==	**13.975 vagana lit. 232 55**		**1.453,4 vagana lit. 24 13.4**		
Kotar Vrginmost	**47 mlinova**		**Kotar Veljun**	**38**	**mlinova**
Perna	**14**		**Perjasica**	^0	
Vrginmost	10		**Veljun**	11	
Bović	**7**		**Dunjak**	6	
Ostrožin	11		**Skrad**	10	
Sjeničak	**5**		**Cvijanović-Brdo**	1	
Kotar Vojnić	**48 mlinova**		**Kotar Slunj**	**15**	**mlinova**
Krstinja			**Primišlje**	**13**	
Vojnić	**14**		**Močila**	**2**	
Krnjak	21		**Slunj**		
Tušilović	**3**		**Rakovica**		
Utinja	10		**za Plaški i Karlovac podataka**	**nemamo**	

	Ukupno samlje-veno žita	**Ubrano ušura za vojsku**		**za narod**
Vojnić	**532.819**	**42.625,5**	**12.787,7**	**29.387,8**
Vrginmost	**216.533,9**	**17.322,7**	**5.196,8**	**12.125,9**
Veljun	**564.624,8**	**45.170**	**,13.551**	**31.619**
Slunj	**410.530**	**32.842,4**	**9.852,7**	**22.989,7**
Plaški	**368.652,7**	**29.492,7**	**8.847,7**	**20.644,5**

Karlovac prikupio dobrovoljno: 13.975 litara za vojsku.
Ušur nije ubiran.
Ukupno ubrano ušura: 2.792 vagana od mjeseca marta do konca jula.

Tabele, pisane rukom, 35X30, 30X30.
A1HRPH Zgb, NV, kut. 104.
HAK, f. ONOO za Kordun, 2/215.

32

27. juni 1943.

PROGLAS OKRUŽNOG NARODNOOSLOBODILACKOG ODBORA ZA BANIJU I KOMANDE BANIJSKOG PODRUČJA UPUĆEN HRVATSKOM STANOVNIŠTVU U NEOSLOBOĐENIM SELIMA BANIJE O PRIPREMAMA ZA ŽETVU

Hrvati Banije

Približava se žetva. Fašistički grabežljivci bacaju lakome poglede na naša bogata polja. Oni se spremaju da zajedno sa svojim podlim slugama i ove godine pokušaju opljačkati plodove muke i truda naroda oslobođene Banije. U tim

svojim planovima oni računaju na vas. Oni će vas kao i prošle godine, tjerati da žanjete naša polja za njihov račun. Oni će vas siliti da učestvujete u pljački našeg kruha da bi vas na taj način izjednačili sa prljavim izrodima hrvatskog naroda — ustašama, da bi tako spriječili produbljenje borbenog bratstva srpskog i hrvatskog naroda Banije.

Ali to nije sve. Okupator se ne zadovoljava samo pljačkom naših slobodnih polja. *Njemu treba i vaše žito.* Krvolok Pavelić i vodstvo HSS-a, ogavni izrodi koji za šaku maraka i lira izdaju interese hrvatskog naroda, pomoći će okupatoru u tim njegovim namjerama. Oni već šalju u hrvatska sela agente koji se šuljaju oko polja i ocjenjuju koliko će švabskih razbojnika moći da nahrane vašom pšenicom. Okupator će i vama pokušati da otme sve, bacajući u bijedu vas i vaše porodice.

Mi već dvije godine odolijevamo naletima fašističkih krvoloka i zadajemo im teške udarce. Mi ćemo im i ovaj puta pokazati što znači otimati tuđu muku. *Svaki onaj koji sa srpom zađe u naša polja smatrati će se pljačkašem i biti će ubijen.*

Ne dozvolite da vas fašistički krvnici gone pred naše mitraljeze. Ne dozvolite da se opet dese sramni slučajevi Joževice, šušnjara, Gradca, Javornja i Segestina. Pođite putem kojim su pošle već hiljade poštenih Hrvata, stupajte u našu junačku Narodno-oslobodilačku Vojsku i s puškom u ruci branite vaše žito, trijebite našu porobljenu domovinu od šugavih fašističkih razbojnika. Jedino tako će te spasiti od gladi vašu djecu, jedino nemilosrdnom borbom protiv okupatora i domaćih izdajica steći će te pravu slobodu i biti zaista gospodari u svojoj kući. Skrivajte žito, ako ga ne možete spasiti — uništavajte ga, ali ga od sebe ne dajte jer ono produžava život našim neprijateljima. Sve treba da nas obuzme jedna misao:

NI ZRNA ZITA, NI GRLA STOKE, NI GRAMA MASTI OKUPATORU!
SVI U PARTIZANE — SVE ZA PARTIZANE!

Smrt fišizmu — Sloboda narodu!

27. juna 1943. g.
KOMANDA BANIJSKOG
PODRUČJA Hrvatske

OKRUŽNI NARODNO-
OSLOBODILACKI ODBOR
ZA Baniju

Šapirograf, latinica, 1 list, 30,5X21,5.
A1HRPH Zgb, NV, kut. 98.
Fotokopija, HAK, f. ONOO za Baniju, 1/34.

33

8. juli 1943.

UPUTE KOTARSKOG NARODNOOSLOBODILAČKOG ODBORA GLINA O PROUČAVANJU PROGLASA I REZOLUCIJE ZAVNOH-a I NAČINA PRIKUPLJANJA USURA KOD VRŠIDBE — UPUĆENE OPĆINSKOM NOO-u GLINSKI TRTNIK

Dragi drugovi, šaljemo Vam Proglas i rezoluciju ZAVNOH-a, s tim, da po jedan primjerak dostavite svakom Seoskom NOO-u, a jedan primjerak da zadržite za Općinski NOO. Ovaj Proglas i rezoluciju proučite dobro, a isto tako ih proučite i sa Seoskim NOO-ima.

2. Obavijestite sve odgovorne drugove kod vršalica, da uglja imade dosta kod druga Mikana Kuke, te neka se pravovremeno traži za isti trebovanje od Okružnog NOO-a. Isto tako za ulje i sav pogonski materijal obraćajte se na Okružni NOO, gdje će te isti sledovati.

3. Za predavanje ušura koji pripada NOF neka se sa područja Općinskih NOO-a Glinski Trtnik, Bačuga i V. šušnjar doprema kod Dušana Kalanje u M. Gradac, sa područja Općinskih NOO-a Drenovac i M. Gradac, neka se doprema u Trnovac kod Kuđe Blagovića, sa područja Općinskih NOO Klasnić (osim sela Brubanj i Brezovo Polje) i Hajtić, neka dopremaju u Klasnić kod Rade Rudića, a sa područja Općinskih NOO Obijaj, Bojna i sela Brubanj i Brezovo Polje, neka dopremaju u Dangubu (Brezovo Polje) kod Stojana Padana. Ovo je raspored za predavanje ušura od pšenice a ušur od ječma neka se i dalje doprema kod Vojne komande kotara Glina.

4. Molim Vas, da nam dopremite pleha u koliko ga možete negdje nabaviti, pošto nam je isti potreban za pravljenje kanti za prevoz mlijeka, tako da za svaku općinu napravimo barem po dvije dobre kante, koje bi služile za prevoz mlijeka iz svih sela te općine. Dosadašnji način dopremanja mlijeka pokazao se je nepraktičan uslijed pomanjkanja dobrih posuda, kao npr. poneko selo dopremi u buretu rakijskom, te se mlijeko pokvari. Pleh možete skinuti sa nekih stanja na kojima nije potreban.

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

Predsjednik uz:
Meandžija[1]

Original, pisan mašinom, latinicom, 1 list, 17X21.
AIHRPH Zgb, NV, kut. 103.
Fotokopija, HAK, f. KNOO Glina, 1/20.

1 Stevo

34

16. oktobar 1943.

PREGLED KOTARSKIH, OPĆINSKIH I SEOSKIH ODBORA I ODBORNIKA NA PODRUČJU OKRUŽNOG NARODNOOSLOBODILACKOG ODBORA ZA KORDUN

TABELA I

br. okruž. odbornika	br. kotar, odbora	br. kotar, odbornika	br. općin. odbora	br. općin. odbornika	br. seoskih odbora	br. seoskih odbornika	br. svih odbornika	od toga partijaca	Socijalni sastav: seljaka	radnika	obrt. trg. zanat.	intelektualaca	Nacionalni sastav: Srba	Hrvata
30	6	110	32	237	296	1043	1395	166	1342	32	15	6	942	453

PREGLED KOTARSKIH, OPĆINSKIH I SEOSKIH ODBORA ODBORNIKA KOTARA PLAŠKI OD 8. OKTOBRA 1943.

TABELA II

br. kotar. odb.	br. općin. odb.	br. općin. odb.	br. seoskih odb.	br. seoskih odbornika	br. svih odbornika	od toga partijaca	Socijalni sastav: seljaka	radnika	obrt. trg. namještenika	intelektualaca	Nacionalni sastav: Srba	Hrvata
23	5	32	25	129	184	17	175	3	4	2	158	26

PREGLED KOTARSKIH, OPĆINSKIH I SEOSKIH ODBORA I ODBORNIKA KOTARA VELJUN OD 16. OKTOBRA 1943.

TABELA III

1	**br. kotarskih odbora**
5	**br. općinskih odbora**
37	**br. kotarskih odbornika**
58	**br. seoskih odb.**
179	**br. seoskih odbornika**
235	**br. svih odbornika**
46	**od toga partijaca**

Socijalni sastav		Nacionalni sastav	
233	**seljaka**	**218**	**Srba**
4	**radnika**	**7**	**Hrvata**

PREGLED KOTARSKIH, OPĆINSKIH I SEOSKIH ODBORA I ODBORNIKA KOTARA VOJNIĆ OD 12. OKTOBRA 1943.

TABELA IV

23	**br. kotarskih odbornika**
5	**br. općinskih odbora**
31	**br. općinskih odbornika**
i 38	**br. seoskih odbora**
13Ü I	**br. seoskih odborn.**
184	**br. svih odbornika**
49	**od toga partijaca**

Socijalni sastav		Nacionalni sastav	
170	**seljaka**	**183**	**Srba**
12	**radnika**	**1**	**Hrvata**
1	**obrt. trg. namješt.**		
1	**intelekt.**		
1			

PREGLED KOTARSKIH, OPĆINSKIH I SEOSKIH ODBORA I ODBORNIKA KOTARA VRGINMOST OD 23. OKTOBRA 1943.

TABELA V

br. kotarskih odbornika	br. općinskih odbora	br. općinskih odbornika	br. seoskih odbornika	br. svih odbornika	od toga partijaca	br. seoskih odbora	Socijalni sastav: seljaka	Socijalni sastav: radnika	Socijalni sastav: obrt. trg. : namješten.	Socijalni sastav: intelekt.	Nacionalni sastav: Srba	Nacionalni sastav: Hrvata	Nacionalni sastav: Uzeta u kombinaciju i kotarska
6	40	147	197	8	35		191	1	3	2	174	23	

PREGLED KOTARSKIH, OPĆINSKIH I SEOSKIH ODBORA I ODBORNIKA KOTARA SLUNJ OD 13. OKTOBRA 1943.

TABELA VI

br. kotarskih odbornika	br. općinskih odbora	br. općinskih odbornika	br. seoskih odbora	br. seoskih odbornika	br. svih odbornika	od toga partijaca	Socijalni sastav: seljaka	Socijalni sastav: radnika	Socijalni sastav: obrt. trg. namjeste, intelekt.	Nacionalni sastav: Srba	Nacionalni sastav: Hrvata
13	5	57	48	145	215	15	168	1°	4	166	49

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

Tajnik:
S. O.

l Dragić

Predsjednik:
D.[1] Brujic, v,r.

PREGLED KOTARSKIH, OPĆINSKIH I SEOSKIH ODBORA I ODBORNIKA KOTARA KARLOVAC OD 9. OKTOBRA 1943.

TABELA VII

	br. kotarskih odbornika	br. općinskih odbora	br. općinskih odbornika	br. seoskih odbora	br. seoskih odbornika	br. svih odbornika	od toga	Socijalni sastav					Nacionalni sastav	
								partijaca	seljaka	radnika	obrt. trg. namjeste.	intelekt.	Srba	Hrvata
1	29	6	40	92	318	387		31	382	1	3	[1]	40	337

Tabele, pisane rukom i mašinom, 21,5X15.
AIHRPH Zgb, NV, kut 104.
Fotokopija, HAK, f. ONOO za Kordun, 2/223.

35

24. januar 1944.

OKRUŽNI NARODNOOSLOBODILACKI ODBOR ZA KORDUN — IZVOD IZ RAĆUNA OBVEZNICA — ZAJMA NARODNOG OSLOBOĐENJA

Redni broj	NAZIV	DUGUJE						POTRAŽUJE	
		OBVEZNICA PO							
		100	500	1000	110000	100000	500000 Ukupno	Kn DN	Kn DN
1.	ONOO Banija		400		30		430	500000	
2.	KNOO Vrginmost	550	544	58	1		1154	395000	177100
3.	” Sjeničak	200	340	20	5		565	260000	96000
4.	” Vojnić	400	290	35	3		728	250000	123400
5.	” Veljun	1461	420	85			1966	441100	334500
6.	” Slunj	360	558	25			943	340000	83500
7.	” Plaški	500	676	2			1178	390000	58300
8.	” Karlovac	100	250	274	30		654	709000	190500
9.	OK Karlovac	100	948	1246	577	4	1 2826	8400000	5893500
10.	Općinski NOO Barilović		300		3		303	180000	90700
11.	KK Vojnić		280				280	140000	11000
12.	Seoski NOO G. Budački		5				5	2500	2500
	UKUPNO:	3671	5019	1745	649	4	1	12011600	7065000
	Saldo : Zaliha obveznica							»1225500	4946600

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

Predsjednik:
Martinović,[1] v. r.

Okružni narodnooslobodilački odbor Kordun
MP

Za gospodarski otsjek:
Koprenica,[2] v. r.

Tabela, pisana rukom, latinicom, 30X21,5.
AIHRPH Zgb, NV, kut. 105.
Fotokopija, HAK, f. ONOO za Kordun, 61113.

1 Mile
2 Stanko

36

8. februar 1944.

OKRUŽNI NARODNOOSLOBODILAČKI ODBOR ZA KORDUN — IZVOD IZ RAČUNA OBVEZNICA — ZAJMA NARODNOG OSLOBOĐENJA

Redni broj	NAZIV	DUGUJE OBVEZNICA PO 100	500	1000	10000	100000	500000	Svega	POTRAŽUJE 1 Kn-DN	Kn-DN
1.	ONOO Banija		400		30			430	500000	
2.	KNOO Vrginmost	550	564	38	1			1173	405000	208600
3.	” Sjeničak	200	440	20	5			665	310000	170000
4.	” Vojnić	400	290	35	3			728	250000	176900
5.	” Veljun	1461	471	85				2817	466600	334500
6.	” Slunj	360	558	25				943	340000	277000
7.	” Plaški	500	676	2				1178	390000	58300
8.	ONOO Karlovac	100	250	274	30			654	709000	190500
9.	OK KPH Karlovac,	100	948	1246	577	4	1	2876	8400000	5893500
10.	Opć. NOO Barilović		300		3			303	180000	130700
11.	KK KPH Vojnić		280					280	140000	45000
12.	Seos. NOO G. Budački		5					5	2500	2500
13.	Radočaj Andrija		8					8	4000	4000
	UKUPNO:	3671	5190	1745	649	4	1	11260	12097100	7491500
										4605600
									12097100	12097100

REKAPITULACIJA

Preuzeto obveznica u vrijednosti	**13237100**	
Poslano ZAVNOH-u u gotovom		**6343000**
Neunovčeno kod ustanova		**4605600**
Zaliha u obveznicama 114 kom. po 10.000 Kn-din.		**1140000**
Zaliha u gotovom novcu u blag. ONOO-a		**648500**
Kupljeno žito na rč. obveznica		**500000**
	13237100	**13237100**

Predsjednik:
Martinović,[1] v. r.

Tajnik:
Jovan Balčin v. r.

Tabela, pisana rukom, latinicom, 32X21,5.
AIHRPH Zgb, NV, kut. 105.
Fotokopija, HAK, f. ONOO za Kordun, 6/122.

1 Mile

37

22. juni 1944.

POPIS ČLANOVA GOSPODARSKIH KOMISIJA KOTARSKOG, OPĆINSKIH I SEOSKIH NOO-a NA DVORSKOM KOTARU

KOTARSKA GOSPODARSKA KOMISIJA

DVOR NA UNI:

Vuičić Milan — predsjednik gospodarske komisije
Popović Antonija, Joka Nikola, Joka Stojša, Carić Aleksa i Krbavac Jakov — članovi kotarske gospodarske komisije.

OPĆINA GAGE:

Stambolija Mirko — predsjednik općinske gospodarske komisije
Joka Milan, Trivanović Stojša, Trivanović Dragan i Bodlović Julika — članovi općinske gospodarske komisije.

SELO KOSNA:

Vujčić Rade — predsjednik seoske gospodarske komisije,
Nikola Joka i Šerbula Stojan — članovi seoske gospodarske komisije.

SELO TRGOVI:

Stambolija Mihajlo — predsjednik seoske gospodarske komisije,
Šerbula Mile i Bodlović Nikola — članovi seoske gospodarske komisije.

GAGE — DVOR:

MILIČEVIĆ Simo — predsjednik seoske gospodarske komisije,
Nišević Ljuban i Kovačević Stanko — članovi seoske gospodarske komisije.

SELO GRMUSA:

Stambolija Dmitar — predsjednik seoske gospodarske komisije,
Popović Ljuban i Lazić Ilija — članovi seoske gospodarske komisije.

SELO LJUBINA:

Rudić Milan — predsjednik seoske gospodarske komisije,
Borojević Ostoja i Borojević Adam — članovi seoske gospodarske komisije.

OPĆINA RUJEVAC:

Janjanin Stojša — predsjednik općinske gospodarske komisije,
Ćumura Stojan, Meničanin Lazo, Tepšić Nikola i Dupalo Stojša — članovi općinskih gospodarskih komisija.

SELO LJESKOVAC:

Zuber Nikola — predsjednik seoske gospodarske komisije,
Zuber Nikola i Zlatović Stojan — članovi seoske gospodarske komisije.

SELO GORNJA STUPNICA: —

Tepšić Jovan — predsjednik seoske gospodarske komisije,
Tepšić Petar i Tepšić Teodor — članovi seoske gospodarske komisije.

SELO D. STUPNICA:

Tepšić Petar i Tepšić Teodor — članovi seoske gospodarske komisije.
Ljubišić Milan i Milinković Nikola — članovi seoske gospodarske komisije.

SELO RUJEVAC:

Radišić Milan — predsjednik seoske gospodarske komisije,
Andasura Petar i Zuber Petar — članovi seoske gospodarske komisije.

SELO MAJDAN:

Dobrić Dmitar — predsjednik seoske gospodarske komisije,
Mandrlec Franjo i Dobrić Dmitar — članovi seoske gospodarske komisije.

SELO DUPALE:

Meničanin Simo — predsjednik seoske gospodarske komisije,
Meničanin Marko i Meničanin Rade članovi seoske gospodarske komisije.

SELO GVOZD AN:

Slavulj Pavao — predsjednik seoske gospodarske komisije,
Borić Martin i Šesto Jandrija — članovi seoske gospodarske komisije.

SELO PEDALJ:

Bomeštar Adam — predsjednik seoske gospodarske komisije,
Grčić Stojan i Bomeštar Stojan — članovi seoske gospodarske komisije.

OPĆINA DVOR:

Mrđenović Mladen — predsjednik općinske gospodarske komisije,
Cubra Pero, Oruka Stevo i Trivanović Rade — članovi općinske gospodarske komisije.

SELO GOR. DOBRETIN:

Cubra Simo — predsjednik seoske gospodarske komisije,
Sireta Jovan i Grubor Dragan — članovi seoske gospodarske komisije.

SELO D. DOBRETIN:

Tišma Dmitar — predsjednik seoske gospodarske komisije,
Oruka Lazo i Carić Lazo — članovi seoske gospodarske komisije.

SELO ZUT:

Mrđenović Pero — predsjednik seoske gospodarske komisije,
Mrđenović Branko i Mrđenović Stevo — članovi seoske gospodarske komisije.

SELO MATIJEVlC :

Jagetić Ruža — predsjednik seoske gospodarske komisije,
Dragišić Marko i Stambolija Božo — članovi seoske gospodarske komisije.

SELO STAN. POLJE:

Culibrk Ljuban — predsjednik seoske gospodarske komisije.
Culibrk Zivko i Vidović Dragan — članovi seoske gospodarske komisije.

SELO JAVORNIK:

Tišma Vaso — predsjednik seoske gospodarske komisije,
Jarić Jovo i Kovačević Jovo — članovi seoske gospodarske komisije.

OPĆINA JAVORANJ:

Sundać Milan — predsjednik općinske gospodarske komisije,
Đurić Stevan, Miletić Mile i Samardžija Stojan — članovi seoske gospodarske komisije.

SELO JAVORANJ:
Jovalević Đuro — predsjednik seoske gospodarske komisije,
Samardžija Jovan i Blagojević Đuro — članovi seoske gospodarske komisije.

SELO G. JAVORANJ:
Durman Ljuban — predsjednik seoske gospodarske komisije,
Durman Pavao i Miodrag Branko — članovi seoske gospodarske komisije.

SELO VRPOLJE:
Crljenica Stojan — predsjednik seoske gospodarske komisije,
Krbavac Mojsija i Vraneševič Mile — članovi seoske gospodarske komisije.

SELO UDETIN:
Borota Đuro — predsjednik seoske gospodarske komisije,
Vinčić Nikola i Miletić Adam — članovi seoske gospodarske komisije.

SELO GLAVIČANI:
Pribičević Simo — predsjednik seoske gospodarske komisije,
Pribičević Mile i Stanić Marko — članovi seoske gospodarske komisije.

SELO KEPČIJE:
Ništević Pavao — predsjednik seoske gospodarske komisije,
Ništević Ostoja i Kepčija Miloš — članovi seoske gospodarske komisije.

SELO HRTIČ:
Dugandžija Mile — predsjednik seoske gospodarske komisije,
Jerinić Nikola i Gaić Petar — članovi seoske gospodarske komisije.

SELO CORE:
Savić Jovan — predsjednik seoske gospodarske komisije,
Čanak Rade i Ćora Nikola — članovi seoske gospodarske komisije.

OPĆINA SAM. BRĐANI:
Vujanić Dragan — predsjednik općinske gospodarske komisije,
Ivković Adam, Samardžija Stevo i Vujanić Milan — članovi općinske gospodarske komisije.

SELO SAM. BRĐANI:
Sutara Milan — predsjednik seoske gospodarske komisije,
Vujanić Teodor i Vujanić Pavao — članovi seoske gospodarske komisije.

SELO DRAGA:
Akik Petar — predsjednik seoske gospodarske komisije,
Vujašković Petar — član seoske gospodarske komisije.

SELO PAKOVAC:
Pašić Miloš — predsjednik seoske gospodarske komisije,
Repak Mihajlo i Durman Radovan — članovi seoske gospodarske komisije.

SELO GRABOVICA:
Pribičević Pavao — predsjednik seoske gospodarske komisije.

SELO GORIĆKO:
Desić Janko — predsjednik seoske gospodarske komisije,
Samardžija Ilija i Meničanin Milan — članovi seoske gospodarske komisije.

SELO SAM. BRĐANI:
Mačak Stanko — predsjednik seoske gospodarske komisije,
Roksandić Aleksa i Ivković Janko — članovi seoske gospodarske komisije.

SELO ŠVAKARICA:
Roksandić Miloš — predsjednik seoske gospodarske komisije,
Medaković Slavko i Rudež Božo — članovi seoske gospodarske komisije.

OPĆINA BUKOVLJE:
Dabić Savan — predsjednik općinske gospodarske komisije,
Kordić Mile, Dabić Đuro i Cvetanović Ljuban — članovi općinske gospodarske komisije.

SELO ROGULJE:
Rogulja Milovan — predsjednik seoske gospodarske komisije,
Dabić Mirko i Mijanović Stojan — članovi seoske gospodarske komisije.

SELO LOTINE:
Kordić Mile — predsjednik seoske gospodarske komisije,
Kordić Savan i Lotina Ivan — članovi seoske gospodarske komisije.

SELO B. RIJEČANI:
Rustinjac Petar — predsjednik seoske gospodarske komisije,
Nenadić Petar i Čalić Adam — članovi seoske gospodarske komisije.

SELO BUINA:
Nožinić Dragan — predsjednik seoske gospodarske komisije,
Nožinić Nikola i Dobrečenić Antonija — članovi seoske gospodarske komisije.

SELO ŠAKANLI JE :
Carić Nikola — predsjednik seoske gospodarske komisije,
Slavulj Ljuban i Brajenović Jovan — članovi seoske gospodarske komisije.

SELO CRNOBRNJE:
Crnobrnja Ilija — predsjednik seoske gospodarske komisije,
Crnobrnja Dragan i Crnobrnja Milan — članovi seoske gospodarske komisije.

SELO D. ORAOVICA:
Rađenović Miloš — predsjednik seoske gospodarske komisije,
Grabundžija Adam i Grabundžija Milan — članovi seoske gospodarske komisije.

SELO SEGESTIN:
Tomašević Pavao — predsjednik seoske gospodarske komisije,
Tomašević Đuro i Nožinić Pavao članovi seoske gospodarske komisije.

SELO DRASKOVAC:
Ilibašić Stojan — predsjednik seoske gospodarske komisije,
Cavić Pavao i Vraneš Lazo — članovi seoske gospodarske komisije.

SELO G. ORAOVICA:
Štula Adam — predsjednik seoske gospodarske komisije,
Vranešević Nikola i Vranešević Milan — članovi seoske gospodarske komisije.

OPĆINA JAVNICA:

Nesvanulica Milan — predsjednik općinske gospodarske komisije, Borojević Ilija, Stambolija Janko, Cvetojević Mirko i Nišević Milorad — članovi općinske gospodarske komisije.

SELO ZAKOPA:

Resanović Marko — predsjednik seoske gospodarske komisije, Cvetojević Đuro i Resanović Sava — članovi seoske gospodarske komisije.

SELO JAVNICA:

Carić Milan — predsjednik seoske gospodarske komisije, Popović Dušan i Nesvanulica Milutin — članovi seoske gospodarske komisije.

SELO JAVNICA:

Carić Milan — predsjednik seoske gospodarske komisije, Popović Dušan i Nesvanulica Milutin — članovi seoske gospodarske komisije,

SELO KOTAR ANI:

Lovrić Milan — predsjednik seoske gospodarske komisije, Ognjenović Ostoja i Zivković Simo — članovi seoske gospodarske komisije. Stambolija Obrad — predsjednik seoske gospodarske komisije, Borojević Mirko i Drobnjak Sava — članovi seoske gospodarske komisije.

OPĆINA ZIROVAC:

Ostojić Mile — predsjednik općinske gospodarske komisije, Galijaš Josip, Cvijetić Lazo, Tintor Mile — članovi općinske gospodarske komisije.

SELO G. ZIROVAC:

Ljiljak Pavao — predsjednik seoske gospodarske komisije, Cugalj Luka i Gluškac Mirko — članovi seoske gospodarske komisije.

SELO OSTOJlCl:

Ostojić Milan — predsjednik seoske gospodarske komisije, Ostojić Pero i Ostojić Aleksa — članovi seoske gospodarske komisije.

SELO D. ZIROVAC:

Bunjac Vojin — predsjednik seoske gospodarske komisije, Bunjac Đuro i Vladušić Mile — članovi seoske gospodarske komisije.

SELO KOMORA:

Savić Milan — predsjednik seoske gospodarske komisije, Zorić Milan i Arbutina Mićan — članovi seoske gospodarske komisije.

SELO CAVLOVICA:

Kovačević Mile — predsjednik seoske gospodarske komisije, Đurasinović Stanko i Tintor Stevan — članovi seoske gospodarske komisije.

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

Gospodarski odjel:
Milan Vujčić

Fotokopija, ***HAK, f. ONOO za Baniju, 2/321.***

1. decembar 1943.

PODACI O ZLOČINIMA I ŠTETI KOJU JE NANIO NEPRIJATELJ U VRE MENU OD OKUPACIJE DO 1. XII 1943. NA PODRUČJU LIKE

Okrug Lika	Br. uništ. zgrada					Br. uništ. stoke					Br. ubijenih civ. lica					Br. ub. civ. lica po star.					Br. poginulih boraca					Br. odved. i zaroblj. koji se sm. živi					Br. um. od tif.	Kol. uništ. hrane		Primjedba
Kotar	Stamben.	Gos. zgr.	Jav. ust.	Ind. pod.	UKUPNO	Konja	Goveda	Ovaca	Svinja	UKUPNO	Od ustaša	Od četn.	Od talij.	Od njem.	UKUPNO	do 15 g.	Od 15—25	od 25—50	iznad 50	UKUPNO	Od ust.	Od čet.	Od tal.	Od njem.	UKUPNO	Od ust.	Od čet.	Od tal.	Od njem.	UKUPNO	U prolje-će 1943.	godine stočne u m 3	ljudske u m 3	
Udbina	2247	2585	62	9	4903	881	2752	19940	1025	24598	490	i	114	18	623	164	97	187	175	623	99	62	56	11	228	43	6	38	99	204	135	297611	32519	Sva sela spaljena osim Krčana i Polic
Gospić	2373	3572	42	1	5988	1463	4061	23788	2279	31609	1933	34	198	86	2221	530	365	786	540	2221	244	69	86	74	493	30	16	94	228	368	34	20421	58766	
Korenica	1944	1751	43	17	3755	599	2110	9587	1009	13305	978	5	178	10	1171	80	295	569	277	1221	120	74	17	76	357	130	5	72	354	561	1280	108075	85610	
Brinje	562	791	26	3	1382	77	1514	3825	194	5610	12	10	32	2	56	7	13	22	14	56	26	31	57	18	132	5	1	28	31	65	23	23439	153220	
Otočac	339	441	29	5	814	115	545	1690	308	2658	181	41	121	—	343	32	61	190	60	343	52	37	50	7	146	17	3	103	109	232	233	34761	181141	
Gračac	2013	2979	82	5	5079	813	3406	20758	1564	26541	682	92	121	33	928	165	191	338	184	876	146	99	115	17	377	4	22	11		57	285	7499	27799	
Perušić	441	428	33	3	905	155	1481	4787	685	7108	684	25	18	—	727	176	163	324	84	727	46	8	59	1	114	2	—	25	107	134	14	1275	7370	
D. Lapac	910	1526	22	1	2459	301	496	1960	502	3259	545	65	33	32	675	176	127	203	169	675	116	95	141	21	373	2	47	6	88	123	698	21381	9085	
SVEGA:	10829	14073	339	44	25285	4344	16365	86335	7584	114.624	5505	273	815	151	6744	1330	1292	2619	1519	6744	849	475	651	225	2200	233	100	395	1016	1744	2702	720339	557500	

Tabela, pisana rukom i mašinom, 65x42.
AIHRPH Zgb, NV, kut. 112.
Fotokopija, HAK, f. ONOO za Liku, 1H49.

39

Mart 1944.

LJUDSKI I MATERIJALNI GUBICI NARODA KORDUNA DO MARTA 1914.

TABELA I

Kotarski NOO	Ubijeno	Odvedeno u logore	Odselilo	Otišlo na predaju	Umrlo od tifusa	Palo u borbi
Vojnić	1612	855	594	1080	1261	418
Slunj	2501	306	865	845	2595	450
Plaški	223	102	237	168	397	50
Veljun	863	156	109	14	1040	289
Sjeničak	999	446	69	23	353	98
Vrginmost	1942	550	472	1023	1169	445
UKUPNO:	8140	2415	2346	3173	6814	1750

TABELA II

Kotarski NOO	Ind. i obrt. poduz.	Privatne zgrade			Javne zgrade				
		kuće	staje	sjenici	ostalo	crk.	šk.	opć.	ost.
Vojnić	66	1907	1492	1604	694	8	11	8	5
Slunj	116	3200	2126	1565	1885	14	28	17	5
Plaški	4	505	48,1	164	395	1	4	1	5
Veljun	6	1180	991	947	619	3	3	1	7
Sjeničak	28	1535	1725	1237	1872	2	4		4
Vrginmost	31	3592	2011	849	1375	8	13	3	5
UKUPNO:	251	11919	8826	6366	6840	36	63	30	31

TABELA III

Kotarski NOO	ROBA			HRANA			
	platno u met.	plahte kom.	odjeća ženska	muška	ostalo	ljudska :stočna u vagana	ljudska :stočna u met,
Vojnić	95111	40785	20911	14502	20501	51470	120470
Slunj	149804	53509	18177	13906	37710	150247	,153664
Plaški	13952	3214	1071	598	1729	12187	17246
Veljun	38368	15485	6206	5347	13490	42642	54155
Sjeničak	47002	47042	13412	9710	2889	73908	98610
Vrginmost	74369	64138	31996	21600	32237	180052	120806
UKUPNO:	418606	224173	91833	65663	108556	510506	564951

»Naprijed«, broj 44 od 26. marta 1944.
HAK, kut. 3.

40

14. novembar 1943.

NAREDBA OKRUŽNOG NARODNOOSLOBODILACKOG ODBORA ZA BANIJU O IZBORIMA ZA NOO-e

Na osnovu Naredbe Vrhovnog štaba NOV i POJ o izborima Narodno Oslobodilačkih Odbora na oslobođenom teritoriju od mjeseca septembra 11942. a ovlaštenjem Zemaljskog Antifašističkog Vijeća Narodnog Oslobođenja Hrvatske, Okružni Narodno Oslobodilački Odbor Banije izdaje slijedeću:

NAREDBU

o izborima za Narodno Oslobodilačke Odbore na Baniji

I. Izbori za seoske, općinske i kotarske Narodno Oslobodilačke Odbore, kao i za Okružni Narodno Oslobodilački Odbor obavit će se tokom mjeseca decembra o. g. javnim glasanjem.

II. Pravo glasa kao i pravo da budu birani imaju sva muška i ženska lica koja su navršila 18 godina bez razlike vjere, narodnosti i političke pripadnosti. Vojnici NOV i POJ bez obzira na godine starosti i bez obzira da li se na dan izbora nalaze u svom mjestu ili na položaju imaju pravo birati i biti birani.

III. Pravo glasa nemaju ona lica koja su presuđena po vojnim i civilnim sudovima za vrijeme Narodno oslobodilačke borbe ili se ogriješila od interese iste, kao i oni koji su suđeni po ranijim sudovima zbog nečasnih djela.

O gubitku prava glasa donijeti će odluku sud pri Okružnom NOO-u Banije bez prava žalbe.

IV. Za pripreme kao i za pravilno sprovođenje samih izbora ZAVNOH je imenovao slijedeću izbornu komisiju:

1) **Mile Petrović, seljak iz Brezova Polja, pretsednik Okružnog NOO-a i član bivše SDS**
2) **Simo Todorović, seljak iz Dragotine, komandant banijskog područja i član ZAVNOH-a.**
3) **Milan Despot, radnik iz Gline, član Okružnog NOO-a,**
4) **Jovan Borojević, seljak iz Knezovljana, član ZAVNOH-a, član Glavnog Odbora bivše SDS.**
5) **Mićan Pribićević, seljak iz Glavičana, član ZAVNOH-a i član Okružnog NOO-a, te član bivše SDS.**
6) **Antun Stajcer, radnik iz Petrinje, član Okružnog NOO-a.**

V. Okružna izborna komisija imenuje odmah kotarske izborne komisije, kotarske imenuju općinske izborne komisije, dok će povjerenike sela imenovati općinske izborne komisije.

VI. Nakon imenovanja kotarskih i općinskih izbornih komisija kao i seoskih povjerenika njihova će se imena odmah javno proglasiti.

VII. Imenovane izborne komisije kao i seoski povjerenici starati će se za sve izborne pripreme kao i za pravilan tok samih izbora.

VIII. Nakon završenih izbora u pozadini kao i na fronti izborne komisije će sakupiti sav izborni materijal i rezultat izbora javno proglasiti.

IX. Nakon proglašenja rezultata izbora novoizabrani Narodno Oslobodilački odbori preuzeti će odmah svoju dužnost.

X. Seoski povjerenici, kao i izborne komisije imaju pravo prekinuti izbore u slučaju nepredviđenih većih nepravilnosti, dok manje nepravilnosti treba unijeti u zapisnik.

XI. Za sve učinjene nepravilnosti za vrijeme izbora ima se pravo uložiti žalba na okružnu izbornu komisiju najdalje u roku od 8 dana po završetku istih.

XII. Ova Naredba stupa na snagu danom njenog proglašenja.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

OKRUŽNI
NARODNO OSLOBODILAČKI
ODBOR BANIJE

Na Baniji, 14. novembra 1943.
Broj: 278/43.

Šapirograf, latinicom, 1 list, 34X12.
AIHRPH Zgb, NV, kut. 48.
Fotokopija, HAK, f. ONOO za Baniju, 1/172.

41

9. januar 1944.

SPISAK BIRAČA ZA NARODNOOSLOBODILACKE ODBORE NA KOTARU DVOR NA UNI

Općina	Ukupan broj birača na općini	Došlo na biranje	Primjedbe
RUJEVAC	1518	799	
JAVORANJ	1678	698	
ZIROVAC	1503	619	
GAGE	856	350	
SAMAR. BRĐANI	1090	604	
JAVNICA	1621	688	
DVOR	1025	343	
UKUPNO: 9291		4101	

Članovi izborne komisije:
Adam Cvijetičanin, v. r.
M.[1] Vujčić, v. r.

Predsjednik:
potpis nečitljiv

Fotokopija, HAK, /. ONOO za Baniju, 1/175.

1 Milan

42

10. decembar 1943.

ZAPISNIK O PROVEDENIM IZBORIMA ZA NOO-e NA PODRUČJU OPĆINSKOG NOO-a RUJEVAC

Selo Gvozdanjsko	**za**	**proti**
1. Marko Resanović	**140**	**1**
2. Dušan Sesto	**140**	**1**
3. Stana Sesto	**140**	**1**
4. Samolion Putnik	**140**	**1**
5. Mirko Resanović part. 3. brigade	**140**	**1**
6. Simo Zorić	**140**	**1**
Selo Majdan		
1. Pavao Ostojić	**88**	
2. Mirko Regović	**87**	**1**
3. Trivun Kasap	**88**	
4. Dmitar Dobrić	**88**	
5. Kasap Pavao	**88**	
Selo Rujevac		
1. Petar Andasura	**100**	
2. Jovan Topo	**100**	
3. Ljuban Čumura	**100**	
4. Milan Radišić	**100**	
5. Mihajlo Arambošić part. 7. divizije	**27**	**73**
Selo Dupale		
1. Dragan Medićanin part. IV brigade	**10**	**6**
2. Simo ”	**7**	**5**
3. Đuro ”	**16**	**4**
4. Ilija Beko	**9**	**3**
Selo Ljeskovac		
1. Milan Zuber	**97**	**5**
2. Banjanac Jovo	**97**	**5**
3. Sašo Dušan	**97**	**5**
4. Zuber Nikola	**97**	**5**
5. Zuber Dušan	**97**	**5**
6. Sašo Božo	**97**	**5**
7. Sanader Jovan	**97**	**5**
8. Kovačević Mile	**97**	**5**

425

Selo G. Stupnica

1. Petar Ljubišić	**90**	
2. Jovo ”	**90**	
3. Radovan ”	**90**	
4. Radovan Tepšić	**90**	
5. Milan Maljković	**90**	

Selo D. Stupnica

1. Đuro Milinković	**65**	**11**
2. Dušan Tepšić	**60**	**16**
3. Rade Tepšić partizan	**59**	**17**
4. Petar Milinković	**58**	**13**
5. Milan Vule	**56**	**21**

Selo Pedalj

1. Sava Vasiljević	**70**	
2. Mile Grčić	**70**	
3. Ljuban Vasiljević	**59**	**11**
4. Adam Bomeštar	**70**	
5. Stevan Grčić	**59**	**11**
6. Julika Krstinić	**57**	**13**

Ukupno glasača 70 koji su glasali

Kandidati za općinski odbor općine Rujevac

1. Dupalo Rade	**778**	**21**
2. Ljubišić Jovan	**788**	**11**
3. Janjanin Stojša	**774**	**25**
4. Šesto Ljuban	**776**	**23**
5. šašo Simo komesar kod vojne kom. Vrnograč	**793**	**6**
6. Preradović Nikola part, u 7. diviziji	**790**	**9**

Kandidati za Kotarsku konferenciju

1. Dupalo Rade	**778**	**21**
2. Ljubišić Jovan	**788**	**li**
3. Resanović Marko	**793**	**6**
4. Zuber Stojša part, iz 7. divizije	**797**	**2**

Da je prepis vjeran svome originalu tvrdi Kotarska izborna komisija za kotar Dvor dne 9/1 1944.

Članovi komisije: **Predsjednik:**
Adam Cvijetičanin, v. r. **potpis nečitljiv**
M.[1] Vujčić, v. r.

Fotokopija, HAK, f. ONOO za Baniju, 1/176.

1 Milan

43

10. decembar 1943.

ZAPISNIK O PROVEDENIM IZBORIMA ZA NOO-e NA PODRUČJU OPĆINSKOG NOO-a JAVORANJ

Donji Javoranj

1. Javošević Đuro	**235**	
2. Đurić Stevan	**235**	
3. Jova Đurić	**235**	
4. Mile Zunić	**235**	
5. Milan Sundać	**185**	**50**

Proti kandidati

1. Smoljanović Aleksa	**50**	**185**

Selo Kepčije

1. Jakov Krnjić	**78**	**14**
2. Nikola Kepčija	**65**	**27**
3. Stevan Nišević	**80**	**12**
4. Sava Kepčija	**38**	**54**
5. Milan Nišević	**37**	**55**

Proti kandidati

1. Đuro Kepčija	**37**	**55**
2. Dmitar Zilić	**26**	**66**
3. Adam Nišević	**24**	**68**
4. Marija Zilić	**18**	**74**
5. Julika Zilić	**18**	**74**
6. Adam Kepčija	**19**	**73**
7. Mile Nišević partizan	**17**	**75**
8. Sava Zilić	**1**	**91**
9. Sava Kepčija	**8**	**84**

Selo Vrpolje

1. Jakov Jajić	**167**	
2. Nikola Mrkšić	**157**	**10**
3. Ljuban Arbutina	**167**	
4. Petar Crljenica	**165**	**2**
5. Sava Krbavac	**167**	

Protu kandidati

1. Adam Jaić	**10**	**157**

Selo Ćore

1. Čanak Rade part.	72	20
2. Vanić Nikola	62	30
3. Batina Mićan	55	37
4. Bjelajac Stojan	55	37
5. Ćora Milan partizan	48	44

Protu kandidati

1. Vanić Mirko	47	45
2. Savić Danica	41	51
3. Savić Jovan	38	54
4. Gačić Dušan	26	66
5. Čanak Rade	6	86
6. Bobera Dušan	5	87
7. Savić Jeka	3	89

Selo Udetin

1. Đuro Borota partizan VII divizije	79	20
2. Sava Vinćić part.	69	30
3. Stojan Borota	46	33
4. Simo Miletić	64	35
5. Vinčić Rade	54	45
6. Sjuja Vinčić	20	79
7. Milan Borota	61	38

Protu kandidati

1. Mara Vinčić	11	88
2. Milan Borota	29	70
3. Janko Borota	21	78
4. Mihajlo Vinčić	11	88

Selo Glavičani

1. Pribičević Adam part. 7. divizije	49	24
2. Pribičević Ilija	45	28
3. Pribičević Kata	41	32
4. Đermanović Adam	40	33
5. Pribičević Simo	38	35

Protu kandidati

1. Pribičević Stojan	46	47
2. Pribičević Luka partizan	32	41
3. Pribičević Ljubica	22	51
4. Vučković Sofija	22	51
5. Đermanović Danica	17	56
6. Đermanović Janko partizan	11	62
7. Pribičević Ružica	4	69
8. Pribičević Milan partizan	4	69
9. Pribičević Nikola partizan	4	69

Selo Hrstić

1. Radišić Zivko	**65**	
2. Slijepčević Vaso	**65**	
3. Dugandžija Mile	**65**	
4. Mesar Danica	**65**	
5. Gajić Dušan	**64**	**1**

Protu kandidat'

1. Kladar Ljuban	**1**	**64**

Selo Gornji Javoranj

1. Jovo Durman	**78**	**7**
2. Božo Korizma	**62**	**23**
3. Ljuban Durman	**61**	**24**
4. Kata Tišma	**58**	**27**
5. Mile Durman	**44**	**41**

Protu kandidati

1. Sofija Korizma	**42**	**43**
2. Mićo Stanić	**16**	**69**
3. Sava Stanić	**16**	**69**
4. Mican Miodrag	**15**	**70**
5. Mirko Opačić	**9**	**79**
6. Milica Opačić	**6**	**79**
7. Mara Miodrag	**4**	**81**
8. Adam Korizma	**4**	**31**

Kandidati za općinu Javoranj izabrani 2/1 1944. godine

1. Adam Januzović	**675**	**23**
2. Nikola Smoljanović	**636**	**62**
3. Jovan Durman	**682**	**16**
4. Stojan Borota	**596**	**102**
5. Dušan Pribičević	**675**	**23**
6. Ljubica Durman	**469**	**229**
7. Milan Nišević	**108**	**590**

Zo kotarske delegate iz općine Javoranj

1. Uroš Slijepčević	**688**	**10**
2. Mićan Pribičević	**693**	**5**
3. Stevan Mrkšić	**538**	**60**
4. Dušan Pribičević	**356**	**342**

Proti kandidati

1. Luka Strineka	**187**	**511**
2. Mirko Strineka	**578**	**120**
3. Mile Durman	**250**	**448**
4. Nikola Smoljanović	**293**	**405**

Da je ovaj prepis vjeran svome originalu tvrdi Kotarska izborna komisija za kotar Dvor dne 9/1 1944.

Članovi komisije: **Predsjednik:**
Adam Cvijetičanin, v. r. **potpis nečitljiv**
M.[1] Vujčić, v. r.

Fotokopija, HAK, f. ONOO za Baniju, 1/177

44

10. decembar 1943.

ZAPISNIK O PROVEDENIM IZBORIMA ZA NOO-e NA PODRUČJU OPĆINSKOG NOO-a ZIROVAC

Selo Donji Žirovac

1. Tintor Kuzman VII udar. divizija	**109**		
2. Danica Cvijetić	**109**		
3. Mišo Tintor	**106**	**3**	
4. Vojin Bunjac	**109**		
5. Jovo Ostojić	**109**		
6. Ljuban Ćordaš	**106**	**3**	

Selo G. **Žirovac**

1. Ljiljak Pavao	**233**	**1**	
2. Poznanović Milan	**234**		
3. Krnjaić Ilija	**147**	**87**	
4. Cugalj **Ilija**	**234**		
5. Tintor Mile	**234**		
6. Cugalj **Rade**	**180**	**54**	
7. Glušac Stanko	**200**		

Proti kandidati

1. Krnjajić Đukan	**87**	**147**	
2. Drljača Rade	7	**227**	
3. Cugalj **Dmitar**	**6**	**228**	
4. Suzić Mišo	7	**227**	
5. Suzić Luka	4	**230**	
6. Suzić Dušan	**20**	**214**	
7. Suzić Dmitar	**80**	**154**	

1 Milan

Selo Komora

1. Zorić Simo	**70**	**8**
2. Zorić Milan	**51**	**27**
3. Zorić Dmitar	**44**	**44**
4. Savić Milan	**78**	
5. Savić Julika	**43**	**35**
6. Mećava Rade	**52**	**26**
7. Arbutina Pero	**68**	**10**

Selo Čavlovica

1. Stevan Tintor	**54**	**20**
2. Pavao Ličina	**45**	**29**
3. Nikola Tintor	**74**	
4. Stevan Krković	**69**	**5**
5. Mile Kovačević	**74**	
6. Draga Vasiljević	**74**	

Selo Ostojić Selo

1. Adam Galijaš	**173**	**17**
2. Nikola Ostojić part. VII divizije	**161**	**28**
3. Milan Ostojić	**172**	**18**
4. Aleksa Ostojić	**155**	**35**
5. Milan Ostojić	**164**	**26**
6. Rade Ostojić	**117**	**73**

Selo Dobroselo

1. Vajagić Milanko partizan VII divizije	**181**	
2. Đurić Ostoja	**181**	
3. Dražić Spaso	**181**	
4. Pađen Jovo	**91**	**90**
5. Dražić Lazar	**181**	
6. Džakula Dušan	**181**	
7. Popović Nikola	**181**	

Općinski kandidati za opć. Zirovac

1. Milovan Tintor	**618**	**1**
2. Aleksa Savić	**699**	**20**
3. Dmitar Suzić III brig. VII diviz	**618**	**1**
4. Ljuban Suzić part. Vojna komanda	**599**	**20**
5. Mile Ostojić	**605**	**14**
6. Adam Cvijetić	**693**	**24**
7. Nikola Tintor	**613**	**6**

Kotarski delegati iz opć. Zirovac

1. Dmitar Suzić	**618**	**1**
2. Adam Cvijetić	**603**	**16**

3. Milovan Tintor	**618**	**1**
4. Julika Savić	**618**	**1**
5. Gojko Tintor Kom. P.O. Banije	**615**	**4**

Da je ovaj prepis vjeran svome originalu tvrdi Kotarska izborna komisija za kotar Dvor dne 9/1 1944.

Članovi komisije: **Predsjednik:**
Adam Cvijetičanin, v. r. **potpis nečitljiv**
M.[1] Vujčić, v. r.

Fotokopija, HAK, f. ONOO za Baniju, 1/178

45

10. decembar 1943.

ZAPISNIK O PROVEDENIM IZBORIMA ZA NOO-e NA PODRUČJU OPĆINSKOG NOO-a GAGE

Selo Trgovi

1. Dušan Končar par. VIIdivizije	**117**	
2. Ilija Radojčić	**117**	
3. Mihajlo Stambolija	**116**	**1**
4. Mira Stambolija	**117**	

Selo Kosna

1. Milovan Joka	**109**
2. Svetozar Stambolija part. 7divizije	**109**
3. Rade Vujčić	**109**
4. Nikola Joka	**109**
5. Anica Joka	**109**

Selo Grmuša

1. Stojan Resanović	**75**
2. Milan Popović	**75**
3. Dmitar Stambolija	**72**
4. Nada Resanović	**75**
5. Dragica Popović	**75**

Selo Ljubina

1. Dušan Bašić part. IV brigade VII div	**81**	**58**
2. Bašić Pero	**85**	**53**

1 Milan

3.	**Radojčić Dmitar**	**83**	**35**
4.	**Devetak Milan**	**<101**	**30**
5.	**Tadić Milovan**	**58**	**44**

Proti kandidati

1.	**Radojčić Stevan**	**61**	**66**
2.	**Stojaković Nikola part. 7. diviz**	**77**	**43**

Selo Gage

1.	**Nikola Đurić**	**73**	**23**
2.	**Ljuban Kovačević**	**76**	**20**
3.	**Zorka Gagić**	**75**	**21**
4.	**Simo Miličević**	**96**	
5.	**Anđa Miličević**	**96**	

Selo Donja Ljubina — Izabrala povjerenika za selo

1.	**Stojaković Đuro**	**28**	**23**

Općinski kandidat za opć. Gage koji su izabrani

1.	**Mirko Stojaković iz Vojne komande zamjenik komandira .**	**350**	
2.	**Mirko Stambolija**	**348**	**2**
3.	**Jovan Vujčić**	**335**	
4.	**Dmitar Joka**	**350**	
5.	**Jovan Đurić**	**350**	

Za kotarske delegate iz općine Gage

1.	**Nikola Vujčić**	**349**	**1**
2.	**Vujo Banjanin**	**350**	
3.	**Milan Vujčić**	**350**	
4.	**Draga Stojaković**	**350**	

Da je ovaj prepis vjeran svome originalu tvrdi Kotarska izborna komisija za kotar Dvor dne 9/1 1944.

Članovi komisije: **Predsjednik:**
Adam Cvijetičanin, v. r. **potpis nečitljiv**
M.[1] Vujčić, v. r.

Fotokopija, HAK, f. ONOO za Baniju, 1/179

1 Milan

46

10. decembar 1943.

ZAPISNIK O PROVEDENIM IZBORIMA ZA NOO-e NA PODRUČJU OPĆINSKOG NOO-a ŠAMARICKI BRĐANI

Selo Šam. Brđani

1. Jovan Dodoš	**51**	**2**
2. Janko Kiuk	**49**	**3**
3. Ljuban Vujašković	**53**	
4. Akik Stana	**50**	**3**
5. Lekić Miljka	**50**	**3**

Proti kandidati

1. Nikola Lekić	**24**	**29**
2. Akik Dmitar	**17**	**34**
3. Dodoš Milan	**53**	
4. Stojan Vicković	**44**	**9**
5. Dragica Akik	**11**	**41**

Selo Grabovica

1. Stevan Pribičević	**48**	
2. Dmitar Pribičević	**48**	
3. Evica Pribičević	**48**	
4. Pavao Pribičević	**48**	
5. Mihajlo Meničanin	**48**	
6. Ljubica Pribičević	**48**	

Selo Paltovac

1. Stojan Benak	**97**	
2. Ljuban Kukić part. 7. divizije	**97**	
3. Milka Benak	**62**	**35**
4. Stojan Durman	**72**	**25**

Proti kandidati

1. Miloš Pašić	45	**52**
2. Stojan Durman	43	54
3. Milan Majica	**45**	**52**
4. Repak Boro	**40**	**57**

Selo Švrakarica

1. Baić Sava	**103**	
2. Medaković Ilija	**103**	
3. Medaković Srećko part. 7. divizije	**96**	**7**
4. Polimac Mara	94	**9**
5. Roksandić Miloš	**93**	**10**

434

Proti kandidati

1. Dragan Polimac	**7**	**96**

Selo Š. Brđani broj 2

1. Vujanić Jovan	**71**	**1**
2. Vujanić Đuro	**71**	**1**
3. Kukić Mihajlo	**71**	**1**
4. Vujanić Petar	**71**	**1**
5. Vujanić Ilija	**71**	**1**

Proti kandidati

1. Milan Sutara		**72**

Selo Gorička

1. Samardžija Gnjatija	**152**	
2. Kukić Dragan	**152**	
3. Arbutina Simo	**152**	
4. Arbutina Miloš	**152**	
5. Desić Stanko	**152**	
6. Vučenić Adam	**112**	**40**
7. Calić Đuro	**152**	

Proti kandidati

1. Trbojević Petar	**50**	**102**
2. Arbutina Mile	**20**	**132**
3. Kukić Petar	**2**	**150**
4. Kelebuda Anica	**30**	**122**
5. Čalić Mihajlo	**100**	**52**

Selo Ruđeži

1. Stojan Rudež povjerenik	**41**	

Selo Š. Brđani

1. Borota Miloš part. 7. divizije	**111**	**9**
2. Roksandić Nikola	**102**	**15**
3. Roksandić Ljubica	**99**	**17**
4. Ivković Stoj a	**98**	**18**
5. Roksandić Milan	**87**	**28**

Proti kandidati

1. Janja Borota	**81**	**30**
2. Ilija Roksandić	**74**	**32**
3. Mačak Stanko	**72**	**32**
4. Ivković Dušan	**32**	**74**
5. Ivković Đuro	**30**	**79**
6. IvkovićPetar	**54**	**51**
7. Ivković Sava	**19**	**87**

Općinski kandidati koji su birani:

1. Mihajlo Pašić	**529**	**75**
2. Jovan Pribičević	**600**	**4**
3. Miloš Borota part. 7. divizije	**580**	**24**
4. Stojan Benak	**338**	**226**
5. Gnjatija Samardžija	**520**	**84**
6. Gnjatija Arbutina	**38**	**562**
7. Petar Vujanić	**140**	**464**

Kotarski delegati iz opć. S. Brđani

1. Mihajlo Pašić	**604**
2. Jovan Pribičević	**604**
3. Dragutin Rudež	**604**

Protu kandidati

1. Dragan Vujanić	**539**	**65**
2. Jovan Dodoš	**369**	**235**
3. Despot Medaković	**62**	**542**
4. Janko Roksandić	88	**516**
5. Ilija Roksandić	**61**	**543**
6. Stevan Samardžija	**59**	**545**
7. Sava Beić	**539**	**65**

Da je ovaj prepis vjeran svome originalu tvrdi Kotarska izborna komisija za kotar Dvor dne 9/1 1944.

Članovi komisije: **Predsjednik:**
Adam Cvijetičanin, v. r. **potpis nečitljiv**
M.[1] Vujčić, v. r.

Fotokopija, HAK, f. ONOO za Baniju, 1/180

47

10.decembar 1943.

ZAPISNIK O PROVEDENIM IZBORIMA ZA NOO-e NA PODRUČJU OPĆINSKOG NOOt-a JAVNICA

Selo Kotarani

1. Obrad Zivković	**105**
2. Dušan Dabić	**105**
3. Zivković Dušan	**105**

l Milan

4. Stoja Nužda	**104**	**1**
5. Milan Lovrić	**103**	**2**
6. Petar Bošnjak	**88**	**18**

Selo Banjani

1. Mirko Miličević	**468**	
2. Milan Stojisavljević	**468**	
3. Dragan Drobac	**415**	**53**
4. Ljuban Gaković	**466**	**2**
5. Marko Dakić	**468**	
6. Marko Vajagić	**468**	
7. Uroš Dakić	**468**	

Selo Javnica

1. Dragan Cvetojevićpart. 7. divizije	**230**	**2**
2. Milan Lovrić part.III bat. PO Banije	**231**	**2**
3. Božo Milić	**230**	**2**
4. Pero Cvetojević	**250**	**27**
5. Dušan Carić	**215**	**17**
6. Milan Nesvanulica	**265**	**37**

Proti kandidati

1. Mirko Milić	**36**	**96**

Selo Sočanica

1. Mihajlo Stambolija	**203**	**6**
2. Vaso Dragosavljević	**209**	
3. Obrad Stambolija	**206**	**3**
4. Dušan Tadić	**202**	**7**
5. Mile Drobnjak	**171**	**38**
6. Zivko Tadić	**173**	**40**

Selo Zakopa

1. Nikola Vučetić	**138**	
2. Gligo Drageljević	**136**	
3. Nikola Resanović	**137**	**1**
4. Ljuban Resanović	**137**	**1**
5. Pavao Resanović	**138**	
6. Milan Cvetojević	**138**	

Selo Glavica

1. Dušan Ćulibrk	**158**	**7**
2. Grandić Dragan	**149**	**16**
3. Culibrk Košta	**82**	**83**
4. Nikolić Dragica	**141**	**24**

Proti kandidati

1. Culibrk Savo	**81**	**82**

Selo Baštra

1. Milan Borić	**72**	**63**
2. Čedo Karan	**135**	
3. Nikola Gak	**135**	
4. Duka Tatić	**135**	
5. Branko Lončina	**135**	

Općinski kandidati za opć. Javnica

1. Drobnjak Đuro	**688**
2. Nikolić Tode	**688**
3. Lončina Ostoja	**688**
4. Cvetojević Dragan	**688**
5. Baić Dušan	**688**
6. Cvetojević Petar	**688**

Za kotarske delegate iz opć. Javnica

1. Milić Stanko	**688**	
2. Drobnjak Đuro	**688**	**1**
3. Begović Anđa	**688**	**80**

Da je ovaj prepis vjeran svome originalu tvrdi Kotarska izborna komisija za kotar Dvor dne 9/1 1944.

Članovi komisije: **Predsjednik:**
Adam Cvijetičanin, v. r. **potpis nečitljiv**
M.[1] Vujčić, v. r.

Fotokopija, HAK, f. ONOO za Baniju, 1/181

48

10. decembar 1943.

ZAPISNIK O PROVEDENIM IZBORIMA ZA NOO-e NA PODRUČJU OPĆINSKOG NOO-a DVOR NA UNI

Selo Donji Dobretin

1. Miloš Carić	**69**	**1**
2. Dušan Erceg	**70**	
3. Dragan Lončar	**70**	
4. Dmitar Tišma	**70**	
5. Mika Ovuka	**65**	

1 Milan

Selo Ivanjska

1. Jovčić Dragan	**295**	15
2. Vajagić Kojo	**180**	**40**
3. Oljača Dragan	**300**	10
4. Dakić Ovijo	**270**	**35**
5. Drljača Nikola	**375**	**25**
6. **Štrbac Milan**	**301**	**20**

Proti kandidati

1. Mihajlo Oljača	**290**	**38**
2. Culibrk Jandre	**40**	**275**

Selo Matijevići

1. Mile Basrak	**43**	
2. Branko Basrak	**43**	8
3. Ruža Jagetić	**43**	
4. Draginja Basrak	**30**	**13**
5. Milica Dragišić ■	**13**	**30**

Selo Zut

1. Mrđenović Mladen	**216**	
2. Trivanović Obrad	**214**	**2**
3. Mrđenović Branko	**216**	
4. Rakas Jeka	**216**	
5. Rakas Jeka	**216**	

Selo G. Dobretin

1. Vuksanović Branko	**98**	
2. Podunavac Božo	**98**	
3. Cubra Simo	**98**	
4. Grubor Zorka	88	**10**
5. Trivanović Zorka	86	**12**

Selo Javornik

1. Mile Jarić	**72**	
2. Milan Samardžija	**72**	
3. Jandrija Jarić	**72**	
4. Veljko Raraić	**47**	**25**
5. Ana Krnjajić	**72**	**12**

Proti kandidati

1. Milutin Jarić kod Vojne kom. Dvor komesar	**45**	**27**
2. Veljko Krnjajić	**20**	**52**

Selo Stanić Polje

1. Đuro Štrbac	**76**	**3**
2. Lazo Jarić	**76**	**3**

4. Mirko Vidović	**76**	**3**
5. Danica Rajšić	**76**	**3**
3. Ljuban Ćulibrk	**76**	**3**

Općinski kandidati za Dvor koji su prošli

1. Dragišić Mirko	**341**	**2**
2. Vidović Milan	**343**	
3. Vranjković Dragan	**343**	
4. Carić Mićo	**336**	**7**
5. Podunavac Stanko	**343**	
6. Mrđenović Mladen	**343**	
7. Jarić Dušan	**343**	

Za kotarske delegate iz opć. Dvor

1. Vujo	**343**
2. Božo Panjković	**343**
3. Dragišić Mirko	**341**
4. Vidović Milan	**343**
5. Štrbac Slavko	**343**

Da je prepis vjeran svome originalu tvrdi Kotarska izborna komisija za kotar Dvor 9/1 1944. godine.

Članovi komisije: **Predsjednik:**
Adam Cvijetičanin, v. r **potpis nečitljiv**
M.[1] Vujčić, v. r.

Fotokopija, HAK, f. ONOO za Baniju, 1/182

49

21. mart 1945.

ČLANAK BOSE JUZBASIČ O RADU KOTARSKOG NARODNOOSLOBOBILAČKOG ODBORA UDBINA NA ORGANIZACIJI ZBJEGA, OBJAVLJEN U »LIČKOM VJESNIKU« BR. 36

Ugrožen je čitav udbinski kotar. Udara neprijatelj sa svih strana jakim snagama. Narod treba evakuisati i čim prije ga smjestiti da ne pati od studeni i gladi. Neprijatelj bi mogao ispresjecati sve puteve i odbornici ulažu sve napore kako bi izveli i smjestili narod na sigurno mjesto. Dali su se svi na posao. Nakon savjetovanja sa drugovima pretsjednik kotarskog NOO-a Ilija Divjak uputio je drugove odbornike po selima sa zadacima, jedni su otišli da nađu mjesta za smještaj naroda, drugi idu uz narod, treći primaju najteži zadatak — evakuacija bolesnika.

l Milan

Žure se, narod im je na umu. Na sebe ne misle. Umorni su gladni ali to ne smeta. Narod se mora spasiti.

Drugovi iz Kotarskog odbora JNOF-e i Kotarskog NOO-a stalno su na poslu. Odlaze na položaj. Stvara se plan za izvlačenje naroda iz Jošana, Debelog Brda, Pisača, kao i ostalih sela koja su odsječena. Čekaju noć. Treba se pod cijenu života prebaciti u Jošane. Narod treba izvući. Ozbiljan je i težak to posao. Gledam druga pretsjednika. Zamišljen je. Ponekad se savjetuje s kojim drugom. U brizi je, jer je narod i koreničkog kotara ugrožen.

Nema on mira. Narod je u neprijateljskom obruču i treba ga izvući.

Neka gore bajte. Neka pljačkaju. Svega će biti, samo da narod ostane.

— Ustanički je to narod koji je sve dao za borbu. Treba ga sačuvati. — Kaže drug pretsjednik.

Divan primjer rukovodioca. Na sebe lično ne daje ništa. Narod i samo narod, to su njegove glavne misli.

Narod udbinskog kotara ponosi se svojom narodnom vlasti, svojim odbornicima. Mnogi od njih dali su svoje živote u službi svoga naroda.

HAK, kut. 8.

50

21. mart 1945.

ULOMAK IZ DNEVNIKA JELENE RADMANOVIC OBJAVLJEN U »LIČKOM VJESNIKU« BR. 36 O VISOKOM MORALU LIČKOG NARODA U ZBJEGOVIMA

Oko 5.000 duša stiglo je u Lovinac. To je treća grupa naroda koji se prebabacivao iz Plješivice i Pazarišta u gračački kotar. Logoruju u jednoj dolini kraj vode u Lovincu. Prevalili su težak i naporan put.

— Oni na jednu čuku, a naši na drugu i tako su se komešali čitav dan, a onda... druge nije bilo, nego se prebaciti amo, pa kako ispalo pričao mi je jedan starac iz Salamunića.

— Pa kad smo kroz Jošan prolazili, nit što zvekće, nit se blago javlja, a djeca sve u šaku kašlju da se ne čuje. Sve se kreće lagano i oprezno kao vojska — veselo je pričala jedna majka iz Mekinjara držeći svoje dvoje djece na rukama, a ostalih troje šćućurilo se oko nje. Ona je ozebla i iznemogla, zgurila se oko vatre, ali ne misli na svoje patnje.

— Prve riječi, misli i razgovori ovoga naroda su borba. Borba mu se čvrsto usadila u dušu i on je spreman za nju sve žrtvovati.

— Logor je vrvio kao košnica pčela. Dim se izvijao sa vlažne zemlje a oko vatre posjedala djeca i griju bose natekle nogice. Patnje i poteškoće hoće da nadiđu njihovu snagu. Tek je polovina marta kad je u Lici još žestoka zima. Po šumama je bilo mnogo snijega, a oni maleni nisu mogli koračati kroz duboke namete. Majke i sestre znojile su se pod teškim teretom; breme na leđima, a djeca u naramku. Dječji pogledi bili su ozbiljni. Danas oni u logoru u Lovincu pričaju o svome putu. Mali Stevo iz Bunića čuva ovce koje je brižno gonio čitavim putem. Oko njega se skupila grupa djece i on im pripovijeda kako

se u jednoj bari ispod Mekinjara udavila jedna žena i više od 20 ovaca, jer se prst pred okom nije vidio, ali on je uspio sačuvati svoje ovce.

— Na jednom mjestu okupilo se na stotine djece oko kazana i primaju rižu na mlijeku koja je za njih skuhana. Prilazili su oni jedno po jedno sa porcijom i primali kao mali vojnici. Draga ima samo 4 godine. Ona je izgubila majku i druga je djeca vode. Pruža porciju i kaže: — Ja sam maća, meni nemoj, dosta.—

— Okružni NOO mnogo je poveo računa o spašavanju ovoga naroda. NOO-i su dijelili brašno izbjeglicama za prvu pomoć. Mane Kebić iz Jošana jedva se miče od umora. Na njegovoj je grbači 60 godina. On ne pamti da je iko ikada vodio brigu o narodu kao što to vode u ovome ratu NOO-i. Ustavlja on drugaricu Miku iz Okružnog NOO-a i pita je.

— Kakav vi plan imate za smještaj ovoga naroda?

— Ona mu objašnjava da će narod kretati naprijed na raspored u sela gračačkog kotara, a on samo odobrava glavom.

— Ovaj napaćeni narod ne može zamisliti svoga života i opstanka bez NOO-a. Danas, kada preživljuje teške momente i ostavlja svoje bajte i zgarišta i ide dalje nego ikada do sada osjetio je on brigu o požrtvovnosti odbornika. Niko nije postavljao pitanje kuda ćemo i šta ćemo nego su kao organizovana vojska slijedili svoje odbornike. Koreničani su ponosno pričali o Stevi Zigiću članu Kotarskog NOO-a Korenica koji je neprijatelju ispred nosa prebacio 700 duša na zaštićenija mjesta.

— Na jednom mjestu logora ključalo je 10 kazana hrane za izbjeglice. Stab XI. Korpusa i sve prištapske jedinice odrekle su se jedan dan hrane i sledovanja, toga dana dato je za narod. Ljetos poslije VII ofanzive Lika je ostala popaljena, i opljačkana, ali narod je štedio na sebi. Omladina je po tri puta tjedno postila, a uštеđeno je slato za vojsku. A danas, evo vojska svoje sledovanje daje napaćenom narodu. Može li biti lepšeg primjera ljubavi i čvrste povezanosti između vojske i naroda. Ništa ne može pokolebati visoki moral ovoga naroda koji vodi na svakom koraku brigu i staranje o njemu.

— I najveće patnje narod brzo zaboravlja. Milku, Stanu, Nenu i Anđu iz Jošana neprijatelj je stjerao u pećinu i jedan Nijemac bacio bombu prema njima. One su ostale žive i sad u logoru pjevaju kao da se ništa ni dogodilo nije.

HAK, kut. 8.

51

7. novembar 1944.

REZULTATI PRETKONGRESNOG TAKMIČENJA AFŽ BANIJE S AFZ KORDUNA I POKUPLJA OBJAVLJENI U »BANIJSKIM VIJESTIMA« BR. 95

U svom dvomjesečnom pretkongresnom takmičenju AFZ-a postigla je u roku od 10. IX do 25. X vrlo lijepe rezultate. Naše antifašistkinje takmiče se sa ženama Korduna i Pokuplja. No, i ako su rezultati lijepi do konca takmičenja treba još uprijeti, pa da Banija i ovde bude prva.

Ovo su do sada **postignuti rezultati:**

Tačke takmičenja	GLINA	DVOR	PETRINJA	KOSTAJNICA
Održano sastanaka AF2	478	167	72	80
Prisustvovalo žena	18.033	5061	2.362	3.631
U AF2 obuhvaćeno novih sela	9	—	7	10
2ena u tim selima	242	—	460	893
Mobilisano u NOV	—	70	25	152
Povratile domobrana	28	—	35	27
Povratile dezertera	1	9	16	16
Povratile četnika	—	4	83	—
Upisale zajma žene	195.750	130.000	—	956.500
Iskopale zemunica	50	15		25
Posjeta bolnicama dato	171	82	~ 12	10
Posjeta vojsci dato	49	—	36	52
Dale posjeta djeci	55	26	1	1
Naučilo čitati i pisati	55	10	40	10
Javilo se na kurseve	100	50	—	—
Dale radnih dana	5.333	1.625	4.095	10.490
Dovezle vozova drva	90	600	—	—
Legitimisale prolaznika	6.096	2.932		
Uhvatile bez propusnice	77	60	—	—
Dale obroka	167.222	8.862	189.929	21.615
Oprano veša vojsci	28.237	178	20.438	3.527
Radilo u radnim brigadama	886	700	691	30
Priloga za štampu dale	74.537	37.150	—	242.500
Sakupile plahta	19	36	5	**110**
Sakupile veša	4	—	—	19
Sakupile pokrivača	7	187	4	116
Sakupile peškira	80	**110**	60	48
Sakupile jastuka	46	78	8	103
Sakupile slamarica	—	19	4	6
Oplele čarapa	**20**	225	7	**10**
Otkale zavoja	—	—	—	**— metara 120**
Dale mlijeka litara	4.837	828	2.909	472
Dale jabuka kila	5.842	1.830	2.585	**1.000**
Dale pečenica	88	80	—	**10**
Dale sira kila	1.155	98	308	241
Dale pogača	1.882	350	191	—
Dale rakije litara	**211**	98	185	**110**
Dale pita	467	350	—	—
Dale kolača kila	987	480	1.031	**200**
Dale jaja	6.496	1.697	1.140	585

Tačke takmičenja	GLINA	DVOR	PETRINJA	KOSTAJNICA
Dale pari živadi	417	4	351	150
Dale kirija	4.650	554		
Dale crijepa za kućice	6.812			
Pomagale kod gradnje kućica	652			
Dale meda kila	13			20
Dale litara vina	764		81	106
Dale kruva komada	5.515		7.912	2.075
Dale blazina	2			4

Ima još stvari koje zbog pomanjkanja mjesta ne možemo uvrstiti.

HAK, kut. 8.

52

Novembar 1944.

REZULTATI TAKMIČENJA IZMEĐU OMLADINE LIKE, KORDUNA I BANIJE OBJAVLJENI U BILTENU OKRUŽNOG ODBORA USAOH-a BANIJE 1944. GODINE

Omladina Banije vodila je takmičenje sa omladinom Like i Korduna. Samo takmičenje trajalo je 2 mjeseca tj. od 20. IX do 20. XI. U ovom takmičenju pred I. Kongres, postigla je omladina velike rezultate u radu na sva 3 okruga. Prema postignutim rezultatima jasno se vidi koliko je napora dala naša omladina da bi pobijedila svoje takmace.

Naša bratska omladina Like i u ovome takmičenju pokazala je da je dostojna što nosi zastavicu Kongresa te da je spremna i očuvati je svojim radom. Postavljanje norme u ovom takmičenju svladala je omladina Like i to pod teškim uslovima i sa manje radne snage, jer taj plan izvršilo je svega 1.700 omladine što jasno govori koliko napora daje lička omladina, da bi i na I. Kongresu bila prva. Omladina Korduna također ne zaostaje iza Like mnogo, o čemu govore rezultati rada kordunaške omladine na gradnji kuća i na ostailm radovima u pomoć našem narodu.

Naša omladina Banije ponosna je što se takmiči sa najboljom omladinom u našoj zemlji, omladinom Like, kao i omladinom Korduna. Zato i daje sve od sebe da stigne i pobijedi takmace.

Takmičenje je završilo. Omladina sva tri Okruga savladala je postavljene norme, te će se stoga isti rezultati iznijeti na našem I. Kongresu antifašističke omladine Hrvatske.

Zato omladino Banije, kreni sa još većom voljom na posao u pomoći Narodno-oslobodilačkim odborima, kad vidimo da smo uz rame najboljoj omladini naše zemlje.

Dajmo još više od sebe na svim poljima rada, da na I. Kongresu budemo pobjednici.

Zavisi o našem radu do I. Kongresa, hoćemo li biti pobjednici nad omladinom Like i Korduna.

ŽIVIO I. ANTIFAŠISTIČKI KONGRES OMLADINE HRVATSKE!

Od 20. IX do 20. XI 1944. g. omladina okruga Like postigla je sledeće rezultate:

OKRUG LIKA

Mobilisano u NOV 387, obuhvaćeno u USAOH 235, ukupno dato radnih dana 25.893, za vojsku i porodice palih boraca dognato vozova drva 578, izdano zidnih novina 302, održano fiskulturnih kurseva 15, dao omladine na razne stručne kurseve 15, ubijeno neprijateljskih vojnika 29, ranjeno 22, Odluke ZAVNOH-a proučeno sa 60% omladine na slobodnoj teritoriji, a na okupiranoj upoznato 25%.

OKRUG KARLOVAC

Za dva mjeseca takmičenja, omladina okruga Karlovac dala je u NOV 285 omladinaca, obuhvaćeno u USAOH 2.250 nove omladine, na svim radovima dato je ukupno 304.197 radni dana, poslano na razne stručne kurseve 62 omladinaca, upućeno u školu 2.409 pionira. Održano 277 sastanaka sa 10.227 prisutnih, ubijeno 9 neprijateljskih vojnika, izrađeno 514 bajti i 75 nužnika.

OKRUG BANIJA

Omladina Banije postigla je u takmičenju ove rezultate: Mobilisano u NOV 549, napravljeno kuća 446, zasijano rali žita 3.424, održano omladinskih sastanaka 490 sa 22.820 prisutnih. Okupljeno nove omladine u USAOH 569. Dato omladine na razne stručne kurseve 491, poslano djece u školu 2.000, dato ukupno radnih dana 66.950. Ubijeno neprijatelja 13.

ZIVILA HRABRA OMLADINA LIKE!
ZIVILA OMLADINA PONOSNOG KORDUNA!
ZIVILA NEPOKOLEBIVA OMLADINA BANIJE!

HAK, kut. 8.

28. decembar 1944.

IZVJEŠTAJ O REZULTATIMA SAKUPLJENE HRANE ZA NOV-u NA PODRUČJU KOTARSKOG NARODNOOSLOBODILACKOG ODBORA GLINA

Er. 320/44	NAZIV OPĆINE	KUKURUZA	ŠENICE	JEČMA	RAŽI	ZOBI	KRUMPIR	ORAHA	MASTI	MEDA	ŠPICA	KESTENI	JABUKA	LUKA	SIJENA	SVINJA	ŽIVADI	KUPUS	SLAME	DUVANA	ZEC
		kg.	kg.	kg.	kg.	kg.	kg.	kg.	kg.	kg.	kg.	kg.	kg.	kg.	kg.	kom	kom	kg.	kg.	kg.	kom
1.	OPĆINA JUKINAC	20.777	2.277	100	44	10	7.608	2.211	2050		268		95		3.660	3	102	148		1	
2.	BUCICA	23.893	245	617		120	12.191	3.373	7650	4	220		1.157	30	2.150	4	137	120		950	1
3.	STANKOVAC	12.381	2.902	158		281	8.057	2.551	64		361	4	1,108		1.256	6	212	102			
4.	GORA	11.178	2.776			184	6.540	1.359	34		4		194		3.965		56	70			
5.	DRENOVAC	13.930	850	147		74	9.000	1.614	461				300	117	4.080		40	578			
0.	GL. TRTNIK	18.295	797	16250	89	66750	21.839	3.669	751	150	1.274		562	373	14.845	1	319	906		52	
7.	MAJA	9.366	3.415	14			4.160	1.355	24350							1	61			690	
8.	BOJNA	13.373	2.006			440	11.648	2.174	38450		9		19		336	5	129	70		40-»	
9.	BACUGA	13.088	1.273	156		135	11.790	2.021	180				102		5.820		22			9	
10.	VL. ŠUŠNJAR	7.178	190	153		284	3.213	817	7250		150		11		1.790			321	830		
11.	KLASNIC	18.650	2.743	7		70	17*183	4.755	754	650	44		635	192	6.010	19	292	1.667	3645	1150	
12.	HAJTIC	10.412	1.126			13	12.823	3.012	513	040	21			30	2.250		76				
13.	M. GRADAC	7.105	791	35		180	6.752	2.179	297		26	47	550	22	2.931	8	230	1.527	550	70	
14.	GRAD GLINA	1.965	880	25			2.259	443	137					15	300		1				
	UKUPNO:	181.591	24.271	1574	133	2348	134.063	31.533	398850	1240	2377	51	4.733	779	49.393	47	1.677	5.509	5025	200¹»	1

S. F. — S. N.

Fotokopija, HAK, f. ONOO za Baniju, 4/584.

18. februar 1945.

NACRT IZBORNOG REDA USVOJEN U SLUNJU NA DRUGOJ OKRUŽNOJ NARODNOJ SKUPŠTINI ZA KORDUN

1. Izbore za NOO-e raspisuje okružna skupština, a provode ih izborne komisije imenovane i izabrane po upravnim vlastima i narodu.

2. Izbori su neposredni za seoske NOO-e i kotarske skupštine, a posredni za okružnu skupštinu.

3. Izbori će se vršiti po seoskim centrima, tako da će za svaki birački centar biti po jedno biračko mjesto.

4. Izbori su tajni, a vrše se glasanjem pomoću listića na kojemu su ispisani kandidati, posebno za seoske odbore, a posebno za kotarske skupštine, i birač na biralištu dobivajući ceduljicu sa kandidatima, precrtava one kandidate, koje ne želi imati u odboru.

5. Lista kandidata adbornika sadržavat će neodređeni broj lica. Broj odbornika za seoski NOO kretati će se između 5 do 7 a za kotarsku skupštinu između 2 do 3.

6. Pravo glasa imadu prema izbornim spiskovima svi građani i građanke prema Deklaraciji III zasjedanja ZAVNOH-a i svi oni koji žive na teritoriji Korduna, kao i oni, koji ovdje po službenoj dužnosti surađuju i pomažu pri izgradnji naše zemlje.

7. Pripadnici NOV-e biraju i mogu biti birani. Oni mogu bitit birani samo za kotarsku skupštinu, pošto nebi mogli odmah nastupiti dužnost novo izabranih seoskih odbornika.

8. Izborne komisije sastoje se od predsjednika i dva člana. Dva člana odbornika komisije imenuje narod, dok predsjednika izborne komisije imenuje okružni narodni sud iz spiska zakletih sudskih predsjednika.

9. Članovi izborne komisije ne mogu biti birani na onom izbornom centru, na kome su članovi komisije.

10. Ova izborna komisija provodi izbore, te ima o njima sačiniti zapisnik i po završetku provedenih izbora izbrojiti glasove i objaviti rezultat izbora, sastaviti zapisnik, te takav sa svim izvornim materijalom dostaviti kotarskom NOO-u, a ovaj okružnom NOO-u.

11. Biračke spiskove sastavlja u dva jednaka primjerka upravna vlast za svako selo zasebno, koji se šalju kotarskom narodnom sudu na potvrdu, a potom jedan primjerak sud čuva kod sebe, a drugi šalje nadležnom kotarskom NOO-u.

12. Lista izabranih kandidata po svršenim izborima šalje se na verifikaciju nadležnom kotarskom sudu.

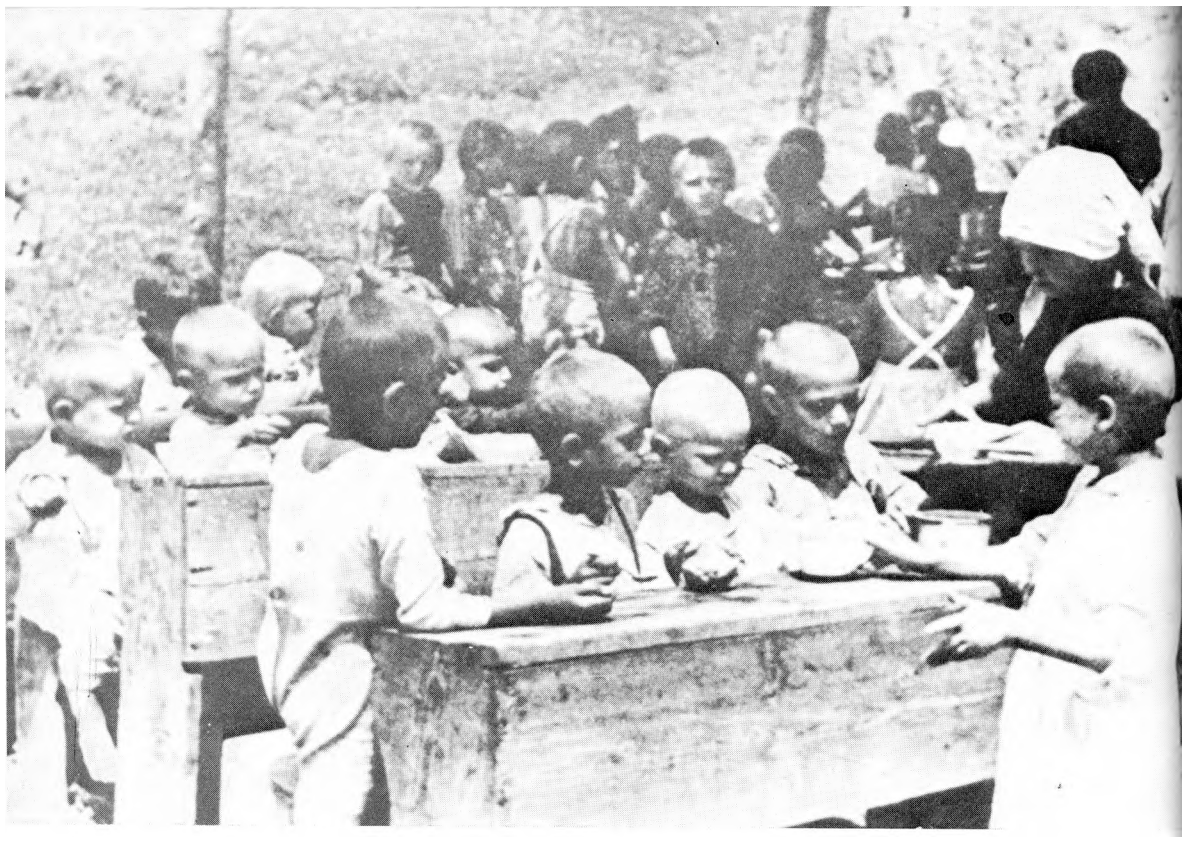
13. Listu kandidata predlaže JNOF, a i sami izbori se provode u suradnji i duhu JNOF.

14. Izbori će se vršiti u vremenu od 1—15. IV 1945. godine.

15. Izabrani će biti oni kandidati koji će imati najveći broj glasova, za slučaj da dva ili više kandidata dobiju jednaki broj glasova (a to će biti slučaj iz-

Narodni zbor kod Korenice 1942.

Iz dječjeg doma u Frkašiću 1942.

Donji Lapac, 1942. Izdavanje brašna za potrebe boraca iz fonda KNOO-a

Lika 1943. S narodnog zbora.

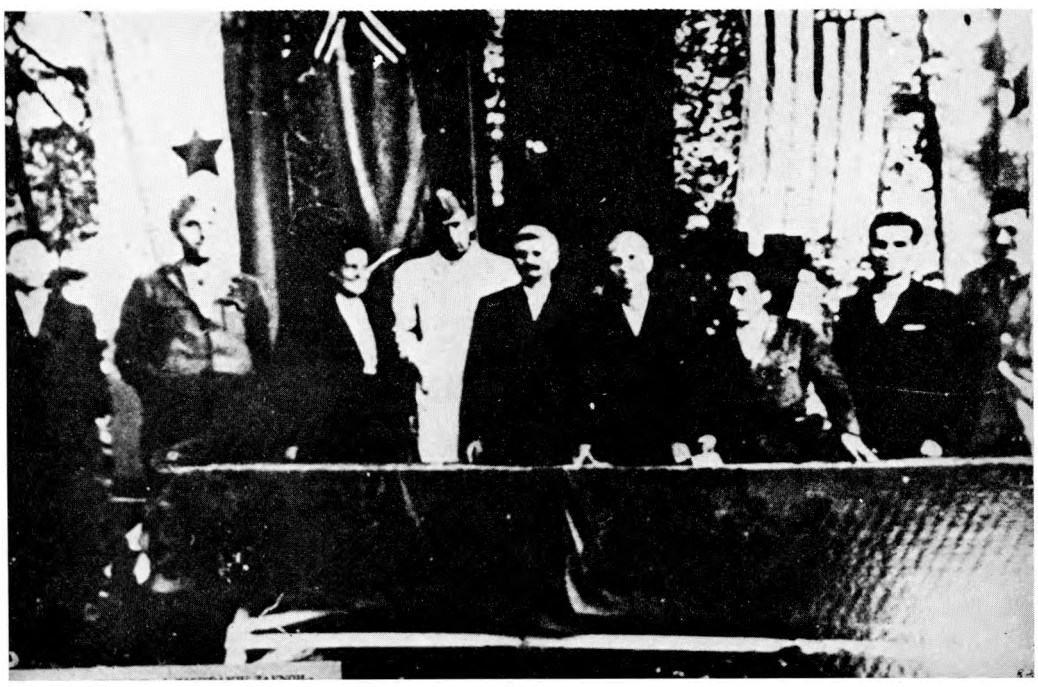
U bježaniji ispred neprijatelja.

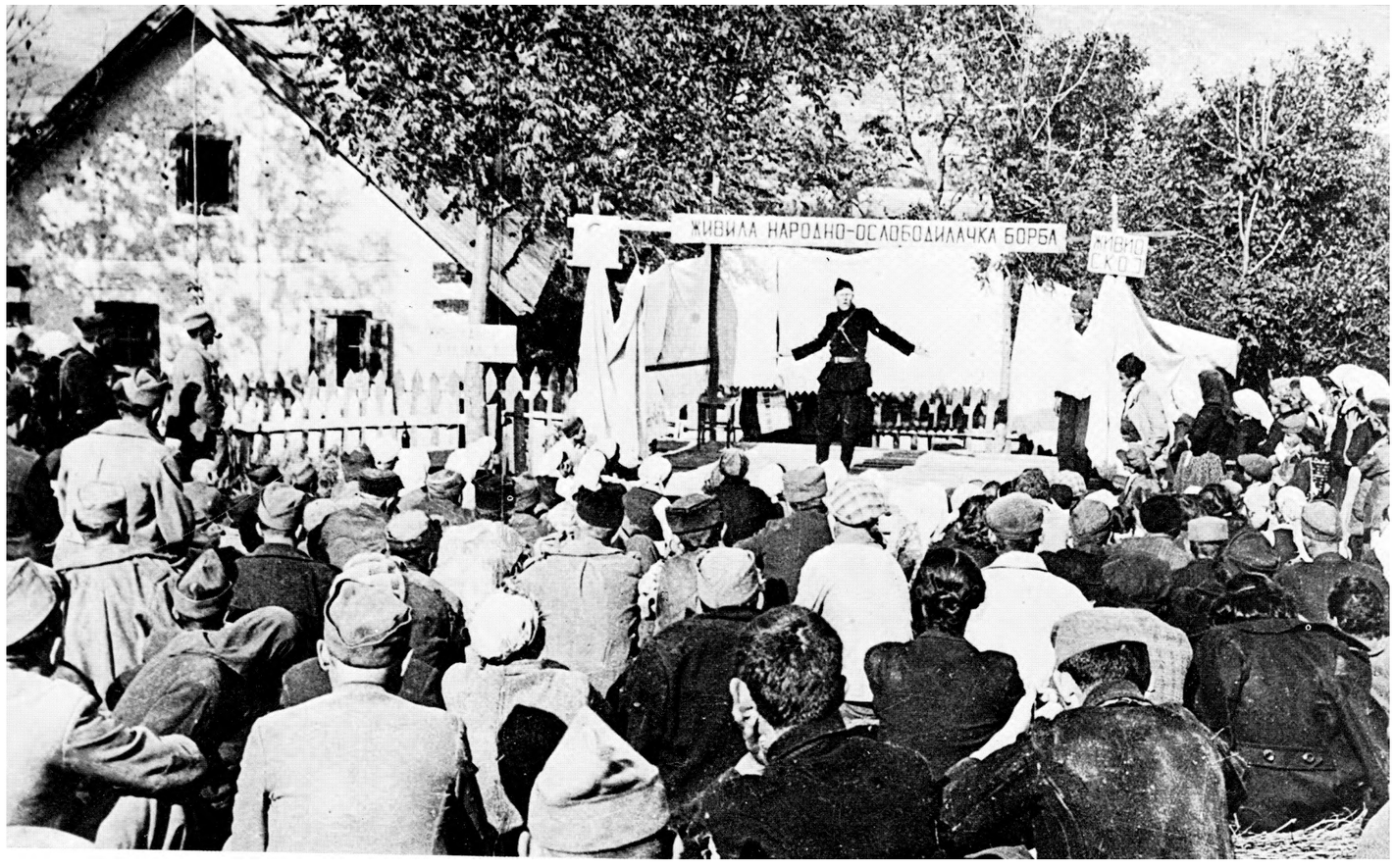
Izbjeglice iz Like na putu za Glamoč, januar 1943.

Selo Ponor u kojem je 1. marta 1943. formiran Inicijativni odbor ZAVNOH-a.

Otočac, 13. juna 1943. Radno predsjedništvo Prvog zasjedanja ZAVNOH-a.

Vjeko Afric na improviziranoj pozornici kazališta narodnog oslobođenja u selu Grabušić kod Korenice 1943.

Ni zrno žita neprijatelju, Lika 1942.

Narod i borci Posavine prebacuju žito preko Save na Baniju za pomoć narodu Like.

Sve za front.

među onih koji još ulaze kao zadnji i onih koji ispadaju) uzeti će se kao da je izabran onaj kandidat koji je upisan pod nižim rednim brojem na listi kandidata.

16. Za slučaj prestanka mandata kao smrti, gubitak časnih prava ili bilo kojeg drugog zakonitog razloga, dolazi na njegovo mjesto prvi neizabrani odbornik sa najvećim brojem glasova.

Fotokopija, HAK, f. ONOO za Kordun 5/815.

55

2. mart 1945.

REZOLUCIJA S OKRUŽNE NARODNOOSLOBODILACKE SKUPŠTINE ZA LIKU

Dne. 2. marta ove godine održana je Okružna narodno oslobodilačka skupština, gdje je Izvršni odbor polagao račun o svome radu. Skupštini je prisustvovao 51 član skupštine, predstavnici ZAVNOH-a: drug Jakov Blažević i Leo Geršković, predsjednik Okružnog NOO-a Šibenik, polit, komesar XI Korpusa pukovnik Šime Balen, predstavnik Okružnog odbora JNOF-a i vojno pozadinskih vlasti, te namještenici Okružnog NOO-a i ostali.

Pretresajući sve aktuelne probleme Like, Skupština je donijela slijedeću

REZOLUCIJU

Danas, kada smo pred skorim oslobođenjem naše Domovine i kada je narod u našim NOO-ima uvidio pravu svoju demokratsku vlast, pred NOO-e se postavljaju sve složeniji i krupniji zadatci. Da bi naši NOO-i te zadatke izvršili,[1] potrebno je da se još bolje organizaciono učvrste i sa narodom još čvršće povežu, kako bi angažujući sve narodne snage izvršili zadatke, koje pred njih postavlja narod i opustošena Domovina.

U vidu organizacionog jačanja narodne vlasti i da bi narodna vlast riješila bitne životne probleme naroda, Okružna skupština pred Izvršni odbor stavlja slijedeće zadatke:

»Provesti demokratizaciju NOO-a. Ova demokratizacija treba doći do izražaja u slobodnom izboru odanih i aktivnih ljudi, koji će uložiti sve svoje sposobnosti i snagu za opće narodne interese, organizirati pravilno polaganje računa o radu narodu kod svih NOO-a i podvrći konstruktivnoj kritici rad bilo pojedinaca ili odbora kao cjeline, izdići materijalnu odgovornost prema narodnoj i državnoj imovini do višeg stepena, uskladiti odnose unutar NOO-a prema stručnjacima razvijajući radinost do višeg nivoa, odgajati po planu novu, narodnu inteligenciju i radikalno još u začetku pristupiti likvidaciji birokratizma, uvesti sistematsko izdizanje kadrova tako, da se ljudi mogu razvijati i usavr-, šavati po onoj grani rada, za koju imaju i pokazuju najbolju volju i smisao, a izbjegavati prelaženje sa odgovarajuće dužnosti na nove.

Izvršiti sve pripreme za pravilno preuzimanje vlasti u novooslobođenim mjestima. U tu svrhu organizaciono ojačati kotarske, općinske i mjesne NOO-e, koji se nalaze izvan svoga teritorija, da se osposobe za brzo i efikasno preuzimanje i uspostavu vlasti u novo-oslobođenim mjestima.«

Organizirati takmičenje u proljetnoj sjetvi mobilizirajući sve snage, da se što više zasije i obradi zemljišta, voditi brigu da se prvenstveno zasije siromašnim obiteljima palih boraca i ostaloj sirotinji, koja je nemoćna da sama obradi zemlju, voditi računa da se pravilno iskoristi raspoloživa sprežna stoka razvijajući uzajamno potpomaganje sela — selu, općine — općini, kotara — kotaru. Zato k oranju treba organizirano pristupiti odmah u onim mjestima gdje to omogućuju klimatske prilike, kako bi se po dovršenom oranju u tim selima radna snaga mogla prebaciti u onaj kraj sela, gdje se ukaže najveća potreba. U proljetnoj sjetvi treba unijeti planskog i udarničkog rada. Stavlja se u zadatak Izvršnom odboru da se obrati ZAVNOH-u za pomoć u sjemenju.

Organizirati i ojačati naše radionice, snabdjeti ih alatom i sirovinama, povesti veću brigu o opskrbi radnika i na taj način u našim radionicama poboljšati kvantitativno i kvalitativno rad.

Pošto je nemoguća izgradnja nastamba, zbog nedostatka građevnog materijala, zato je potrebno ubrzati podizanje pilana.

Kako je u Lici i prije rata obrt i industrija bili veoma slabo razvijeni, a i ono što je bilo, neprijatelj je u toku rata uništio, to se pred NOO-e i narod Like postavlja osnovni problem razvijanja obrta i jačanja privrede uopće. Ovdje treba razviti proizvodnu aktivnost najširih narodnih masa do najvećeg stepena.

Ubrzati obnovu ličke pruge uz saradnju odbora NOF-a angažirajući sve narodne snage, kako bi se rad što brže i bolje odvijao. Za rješavanje ovih pitanja, jer je obnova ličke pruge važan problem, to se treba obratiti za pomoć ZAVNOH-u.

Organizirati i učvrstiti državnu trgovinu preko Oknaproda i Kotnaproda. Kod nas u Lici privatna trgovina je potpuno uništena, zato se treba državna trgovinu razviti do maksimuma nabavljajući brzo potrebštine za narodne potrebe dajući ih u prodaju preko Kotnaproda i Seljačkih zadruga. Ovdje državna trgovačka poduzeća i seljačke zadruge trebaju steći najviše narodno povjerenje i omogućiti narodu nabavku potrebnih artikala uništavajući šverc i lihvarstvo.

Povesti naročitu pažnju i skrb o invalidima, ratnoj siročadi i izbjeglom narodu. Povesti osobito računa da se invalide zaposli u NOO-ima i ostalim ustanovama, a oni koji su nepokretni da se smjeste u Invalidske domove i o njima vodi puna briga. Ratnu siročad treba nastojati smjestiti u Dječje domove i voditi skrb o njihovoj ishrani, odjeći i odgoju, a naročito povesti o onoj, koja se nalaze izvan Like. Ova djeca su većinom naših palih boraca i na narodnoj vlasti leži najveća odgovornost za život i odgoj ratne siročadi. Voditi brigu o rasporedu i smještaju izbjeglog naroda kako onome koji je na rasporedu u našim ličkim selima, tako i o onima koji se nalazi izvan Like. Čvrstu i upornu brigu treba voditi o narodu, koji živi u ugroženim selima. Ovaj narod treba izvući na sigurnija mjesta i ne smije se dozvoliti da nam banda kolje i uništava narod, koji je sve dao za NOB-u. Za spašavanje osnovnih ustaničkih masa treba uložiti maksimum truda kako NOO-i, tako i ostale organizacije. Treba osnovati jednu komisiju kojoj treba dati ovlaštenje neposredne kontrole i intervencije o pravednoj raspodjeli hrane, koja se dijeli siromašnom narodu. Ovdje treba kod svih NOO-a razviti odgovornost, da onu hranu ili robu, koja se dijeli, dobiju zaista oni koji su najpotrebniji, a pri raspodjeli prvenstveno imati u vidu siromašne obitelji palih boraca.

Kako još uvijek prijeti opasnost od zarazne bolesti — tifusa — zato treba povesti borbu protiv svih zaraznih bolesti i posvetiti pažnju kolektivnoj higijeni.

Pojačati rad na prosvjetnom polju. U svrhu likvidacije nepismenosti organizirati analfabetske tečajeve i voditi kontrolu o rezultatima istih; voditi strogo računa, da se obuka vrši u svim selima gdje za to postoje uvjeti, pronalaziti mogućnosti da rad otpočne i u onim selima, gdje do sada nije otpočeo. Također voditi brigu o osposobljavanju učiteljskog kadra. Da bi se ovi zadaci na prosvjetnom polju izvršili potrebno je pristupiti podizanju škola.

Rješavajući sve ove najhitnije i ostale probleme, stvorit ćemo još čvršću vezu fronta i pozadine, omogućiti davanje maksimalne pomoći našoj junačkoj vojsci i zajedničkim udarcima fronta i pozadine ubrati postignute konačne pobjede nad fašizmom. ;

Kopija, bez parafa, pisana mašinom, latinicom, 1 list, 30X21.
AIHRPH Zgb, NV, kut. 112.
Fotokopija, HAK, f. ONOO za Liku, 3/404.

56

Mart 1945.

RASPORED SELA U OSAM KOTARSKIH NARODNOOSLOBODILAČKIH ODBORA NA PODRUČJU OKRUŽNOG NARODNOOSLOBODILAČKOG ODBORA ZA KORDUN

1. centar Smoljanac (škola)	**Korana Smoljanac Rastovača**	**Novo predviđeni kotar:**
2. centar Drežnik	**Irinovac Drežnik Sadilovac (dio)**	**1. Rakovica**
3. centar Lipovača	**Grabovac Sadilovac (dio)**	
4. centar Rakovica	**Selište Rakovica Oštarski Stanovi Drage Klanac**	
5. centar Nova Krši ja	**Jamarje Nova Kršlja**	
6. centar Ljeskovac	**Basara Ljeskovac Koranski Lug**	
7. centar Donja Mašvina	**Gornja Mašvina Donja Mašvina Lipovac**	

8.	centar Fur j an (škola)	Furjan gornji Furjan donji Sastavak Zapoljak	
1 9.	centar Lađevac	Lađevac gor. Lađevac donji Selište Camerovac Salopek luke Barić selo Popovac g. i d.	
10.	centar Slušnica	Tepavci Babići Slušnica	
11.	Broćanac centar	Mudrić selo Čuić brdo Broćanac Brezovac	
12.	centar Gornja Močila	Klanac Močila Bjeljevine Medarica Ljupča Lipar	Novo predviđeni kotar
13.	centar Slunj	grad Slunj	2. Primišlje
14.	centar Zbjeg	Mrzlo polje Zbjeg Jarak	
15.	centar Nikšić	Donje Taborište Donji Cerovac Nikšić	
16.	centar Livadina lokva	Zečeva varoš Livade Čažići Cokaše Pijevci	
17.	centar Tobolić	Tobolić Obljajac Tuk Mrežnica	
18.	centar Primišlje	Rudenica Primišlje	
19.	centar Raletina	Raletina Donje Primišlje Smoljanović	

20. centar Kruškovača	**Bogovolja Kruškovača Srednje selo Komesarac Kestenje Đurin potok**	**Novo predviđeni kotar;**
21. centar Podcetin	**Podcetin Cetinski varoš Bilo Kapljuh Sadilovac**	**3. Cetingrad**
22. centar Kremen	**Kremen g. i d. Gornja Glina Miljevac**	
23. centar Cvitovići	**Gornje Taborište Glinsko Vrelo Cvitovići**	
24. centar Tatar varoš	**Gnojnica Ponor Tatar varoš**	
25. centar Radovica	**Delić Poljana Begovo brdo Batnoga Kuk**	
26. centar Cetingrad	**Ruševica Cetingrad Grabarska Pašin potok Siljkovača**	
27. centar Zrvnica	**Zrvnica Goj kovač Dalmat. varoš Glinica**	
28. centar Klokoč	**Kestenovac Klokoč**	
29. centar Krstinja	**Selakova poljana Džaperovac Gor. Brusovača i d. Jagrovac**	
30. centar Maljevac	**Gor. Buhača i dol. Maljevac Selište Ravna dolina**	
31. centar Svinica	**Goj kovač Štakorovica Svinica Mracelj Široka Rijeka**	

32.	**centar Cvijanović brdo**	**Donja Glina Cvijanović brdo Snos Kutanja**	**Novo predviđeni kotar:**
33.	**centar Srpski Blagaj**	**Srpski Blagaj Hrvatski Blagaj Pavlovac Crno Vrelo Bandino selo**	
34.	**centar Šljivnjak**	**Glina Šljivnjak Ponorac Grobnik**	**4. Veljun**
35.	**centar Veljun**	**Lipovac Veljun Vođević brdo**	
36.	**centar Dunjak**	**Baić brdo Dunjak Mračaj**	
37.	**centar Trupinjak**	**Perić selo Trupinjak Mala Crkvina Klupica**	
38.	**centar Gornji Skrad**	**Jasnić brdo Gor. Budački Suhodol Zagorje Brebornica Keserov potok Bijeli klanac**	
39.	**centar Gornji Budački**	**Velika crkvina Ponorac Gornji Skrad Dvorište Čatrnja**	
40.	**centar Koransko selo**	**Štirkovac Orjevac Koransko selo**	
4L	**centar Donji Poloj**	**Kuzma Bukovac Donji Poloj Klanac**	
42.	**centar Srednji Poloj**	**Gornji Poloj Novi dol Mala Kosa Zinajevac Gor. Visočka**	

43.	**centar Perjasica**	**Točak Miloševac Marilovac Perjasica**	
44.	**centar Svojić**	**Svojić Oreško selo Gaćeško selo Podplaninsko Mrežnica**	
45.	**centar Donja Perjasica**	**Ponorac Donja Perjasica Kestenak Koranska strana**	
46.	**centar Miholjsko**	**Miholjsko Lisine Johovo Kusaj a Lipovac Prisjeka**	**Novo predviđeni kotar:**
47.	**centar Kuplensko**	**Kuplensko Radmanovac Ledenik Kolarić**	**3. Vojnić**
48.	**centar Kriva ja**	**Gor. Vojnić Radonja Jurga Ključar Vojišnica Kriva ja**	
49.	**centar Grabovac**	**Budačka Rijeka Grabovac Poljana Partizansko žarište**	
50.	**centar Krnjak**	**Krnjak Krnjački Grabovac Podgorje**	
51.	**centar Donji Skrad**	**Donji Skrad Mali Kozinac i veliki Kosjersko selo**	
52.	**centar Donji Budački**	**Dugi dol Donji Budački Rastovac Mlakovac**	
53.	**centar Tušilović**	**Brezova glava Tušilović Okić Zimić Koranski brijeg**	

54. centar Cerovac	**Cerovac**	
.55. centar Vukmanić	**Vukmanić Knez gorica**	
.56. centar Bukovica	**Bukovica Mandić selo**	
57. centar Utinja	**Utinja Klipino brdo Udbina Ivanković selo**	
58. centar Knežević Kosa	**Donji Vojnić Kokirevo Knežević kosa Zivković kosa Loskunja**	
59. centar Trebinja	**Popović brdo Trebinja**	
>60. centar Skakavac	**Skakavac Moralci Brežani**	**Novo predviđeni kotar**
-61. centar Utinja Vrelo	**Utinja Vrelo Gaćeša selo Utinjski Međeđak**	
>62. centar Sjeničak	**Sjeničak d. Lasinjski Sjeničak**	
■63. centar G. Sjeničak	**G. Sjeničak Trepča mala**	**6. Sjeničak**
«4. centar Ostrožin	**Ostrožin**	
<65. centar Štipan	**Štipan Šljivovac g. i d.**	
***66. centar Dugo Selo**	**Dugo selo Vel. Trepča**	
■67. centar Vrginmost	**Vrginmost Podgorje**	**Novo predviđeni kotar:**
'68. centar Vojnić kolodvor	**Vojnić kolodvor Utinjsko brdo Brnjavac (dio)**	
'69. centar Slavsko polje	**Brnjavac (dio) Slavsko polje**	
70. centar Pješčanica	**Pješčanica Brnjavac (dio)**	
71. centar Kirin	**Kirin gor. Kirin donji**	**7. Vrginmost**

72.	**centar Čremušnica**	**Donji Bović Čremušnica Golinja**	
73.	**centar Bović**	**Gornji Bović Trstenica Kozarac**	
74.	**centar Čemernica**	**Čemernica donja i gornja Bukovica**	
75.	**centar Blatuša**	**Blatuša**	
76.	**centar Vorkapić**	**Ivošević strana Vorkapić**	
77.	**centar Perna**	**Perna Malička**	
78.	**centar Pecka**	**Prikorizmić Pecka**	
79.	**centar Crni potok**	**Crni potok Debela kosa (dio)**	
80.	**centar Katinovac**	**Katinovac Debela kosa (dio)**	
81.	**centar Staro Selo**	**Staro Selo Bjeljevine**	
82.	**centar Ponikvari**	**Vel. Vrano vina Ponikvari**	
83.	**centar Poljani**	**Poljani Bakić Selo**	
84.	**centar Hrvatsko Selo**	**Hrvatsko Selo**	
85.	**centar Gređani**	**Gređani**	
86.	**centar Topusko**	**Topusko grad**	
87.	**centar Saborski**	**Skrada Saborski Lug Nuselj Bjeljevina**	**Novo predviđeni kotar**
88.	**centar Lička Jesenica**	**Lička Jesenica Blata Begovac**	
89.	**centar Plavča Draga**	**Plavča Draga Tuk Jezero Janja Gora II**	

SO. centar Lapat	**Lapat** **Vera** **Zebići** **Plaška glava I** **Janja Gora I**	**8. Plaški**
91. centar Plaški	**mjesto Plaški**	
92. centar Latin	**Latin I i II** **Međeđak** **Podhum (dio)**	
93. centar Kunić	**Trojvrh** **Kunić** **Sabljaci**	
94. centar Voj novac	**Podhum (dio)** **Vojnovac** **Jelenkovac**	
95. centar Josipdol	**Josipdol** **Pod veljun**	
96. centar Carevo Polje	**Carevo Polje** **Skradnik**	
97. centar Modruš	**Modruš gor.** **Modruš donji**	
98. centar Tržić	**Gor. Tržić** **Dol. Tržić**	**Pripada Primiälju**

Okružni NOO za Kordun
dne 9. marta 1945.

Pretsjednik: **M. P.** **Tajnik:**
potpis nečitak

***Original pisan mašinom* i *rukom, latinicom, 7 listova, 34X21 i 30X20,*5.**
AIHRPH Zgb, NV, kut. 106.
***Fotokopija,, HAK, f. ONOO za Kordun,* 5/827.**

57

5. novembar 1944.

UPUTE ODJELA NARODNOG GOSPODARSTVA ZAVNOH-a ZA PRIPREME I PODUZIMANJE POTREBNIH MJERA KOD USPOSTAVLJANJA VLASTI NA POLJU INDUSTRIJE I OBRTA

KOTARSKOM NOO-u KARLOVAC

Zemaljsko Antifašističko Vijeće Narodnog oslobođenja Hrvatske (odjel narodnog gospodarstva) pod brojem 2283/1944. dostavio nam je ove upute sledećeg sadržaja:

»Upute NOO-ima u pogledu priprema i prvih mjera za uspostavljanje vlasti na polju industrije i obrta.

Brzi razvoj događaja na frontovima otvara izglede za skoro istrebljenje okupatora iz naše zemlje. Oslobođenje naše zemlje ne smije zateći organe naše narodne vlasti nespremne. Pred njima će u tom trenutku stajati veliki i *novi* zadaci, neuporedivo zamašniji nego li dosada. Dok nam je prije kod osvajanja pojedinih uporišta bila pred očima samo zadaća, da prvenstveno opskrbimo NOV, odn. da oduzmemo robu okupatoru, tako da se ona katkada dijelila narodu ne vodeći dalje brige o poslovanju samih poduzeća, dotle se danas ne smije tako postupati. Danas treba poduzeti sve mjere, da industrija i obrt ne samo ne zamru, nego da naprotiv prošire i povećaju svoju djelatnost svuda gdje je to moguće.

Savezno s time imaju NOO-i poduzeti niže navedene mjere i to u saglasju sa vojnim vlastima. Jedinice NOV dobit će o tome slična naređenja od GSH.

I. PRIPREMNE MJERE

Odjel za industriju, obrt i trgovinu kod oblasnih NOO-a uspostavit će odsjek za industriju i obrt, a kod okružnog NOO-a ima se u sklopu gospodarskog odjela — u koliko to nije već učinjeno — dati u dužnost jednom ili više drugova referadu za industriju i obrt. Na čelu odsjeka u oblasnom NOO-u treba postaviti člana NOO-a sa industrijskom praksom šireg opsega.

Okružni NOO-i trebaju preko kotarskih NOO-a, odn. u gradovima preko gradskih NOO-a, već sada pripremati sve podatke o narodnim neprijateljima, koji su vlasnici raznih poduzeća i skladišta industrijske ili obrtne djelatnosti. Podaci imaju sadržiti ovo: Naziv poduzeća, ime vlasnika, vrst poduzeća, sjedište poduzeća i even, njihovih podružnica, zašto se ubraja u narodne neprijatelje even, kakvo je protunarodno djelo izvršio, na koji način stekao poduzeće i kakve imovine posjeduje osim poduzeća. Ovi se podaci imaju dostaviti ZAVNOH-u, odjelu ind. obrt i trgovinu, odvojeno za industriju i odvojeno za obrt.

II. MJERE NAKON OSLOBOĐENJA

Pri uspostavljanju vlasti imaju NOO-i poduzeti ove mjere:

1.) U ***koliko nema komande mjesta osigurati u prvi čas ind. i obrtna poduzeća stražom*** **i paziti da** ***se ništa iz odnosnih poduzeća ne nosi, dijeli, uništuje i*** **si.**

V **tom treba spriječiti svaku samovolju, koja bi narušavala daljnji rad, bilo od strane sadanjih vlasnika, even. biv. vlasnika ili trećih lica. Even, zahtjeva biv. vlasnika za povratak uzurpiranih poduzeća imaju se privremeno odbiti. To će pitanje biti uređeno posebnim odredbama, koja će donijeti ZAVNOH. U slučaju da osiguranje poduzeća preuzme vojska, ima se to njoj prepustiti, jer će u pravilu to ona vršiti.**

2.) ***U svim industr. i obrtnim poduzećima*** **ima se rad bezodvlačno nastaviti,** ***ali se također ima privremeno*** **zabraniti svako isplaćivanje, prodaja, iznošenje, dijeljenje, skrivanje ili drugačije, otuđivanje imetka, postrojenja pribora, alata, materijala, gotovine, vrednosnih papira i si. Od prodaje je uzeta lako pokvarljiva roba, roba dnevne prehrambene potrošnje i uzimanje robe potrebne za NOV. Međutim ni odvajanje robe za potrebe NOV neće se vršiti bez plana pojedinih jedinica, nego po posebnim naređenjima vojnih vlasti, a u suglasnosti sa civilnim vlastima. Zabrana isplaćivanja ne odnosi se na plaće namještenika koje su odgovorne na sat, dan ili tjedan.**

.3.) Sva industrijska i obrtna poduzeća imaju se u najkraćem roku, koji će NOO-i odrediti za svako poduzeće prema veličini, prijaviti u 3 primjerka gradskom odn. kotarskom NOO-u sve zalihe materijala, pogonskih sredstava i ambalaža kojima raspolažu. Iznošenje krivih podataka progonit će se kao sabotaža NOB, to će u tome biti jednako odgovorni vlasnici i uprave poduzeća. Nadležni NOO-i dostavit će 2 primjerka prijava ZAVNOH-u, odjelu za ind. obrt i trg.

4.) Sva industrijska poduzeća, koja nisu nabrojena pod tač. 5.) ovog uputstva obavit će ZAVNOH, odjel za ind. obrt i trg. pod javni nadzor i pazit će da njihov rad bude u skladu sa naređenjima i propisima viših drž. organa kao i sa općim probicima naroda i narodne privrede. Do organizacije ovog javnog nadzora postavit će u gradovima gradski, a na području van gradova okružni NOO-i u ta poduzeća svoje izaslanike za vršenje gore označenog nadzora.

5.) Sva industrijska i obrtna poduzeća narodnih neprijatelja (takovima se smatraju ona poduzeća, kod kojih je vlasnik ili jedan od vlasnika sumnjiv), kao i poduzeća koja su bila pod NDH oduzeta od njihovih zakonitih vlasnika, bit će stavljeni pod sekvestar. Ovo će provesti vojni sudovi po svom nahođenju ili na prijedlog NOO-a, koji će podatke o narodnim neprijateljima dostaviti vojnom sudu. Kod ZAVNOH-a osnovat će se posebna uprava za sekvestrirana i konfiscirana poduzeća. Do ustanovljenja te uprave, odn. do imenovanja javnih upravitelja i njihovih poslovođa za pojedina poduzeća, dužnost je nadi. NOO-a, da odmah imenuju za sva ta poduzeća izaslanike. Ovo imenovanje izvršit će za poduzeća na gradskim područjima gradski NOO-i, a za poduzeća van gradskih područja:

a) Okružni NOO-i za industrijska poduzeća,

b) Kotarski NOO-i za obrtna poduzeća.

6.) Okružni NOO-i imadu odmah sastaviti popise svih poduzeća sa svog područja odvojeno za industrijska i obrtna poduzeća. U tim popisima imaju označiti sva ona poduzeća, u koja su postavljeni izaslanici, sa imenima i stručnim karakteristikama tih izaslanika i kratkim obrazloženjem zašto su postavljeni. Popise imaju u 2 primjerka dostaviti izravno ZAVNOH-u, odjelu za ind. obrt i trg. a i nadležnom oblasnom NOO-u. ZAVNOH će postavljati izaslanike, po uspostavi javne uprave, za sekvestrirana i konfiscirana poduzeća potvrditi za javne upravitelje odn. javno poslovanje, ili će ih po potrebi izmijeniti, a even, u manjim poduzećima dokinuti Izaslanici imaju odmah nastupiti svojim djelovanjem po uputstvima, koja su iznešena pod 11, 12 i 13. ove okružnice.

7.) Okružni NOO-i će u svim obrtničkim i industrijskim udruženjima, koja ne spadaju pod odredbe o raspuštanju, također postaviti svoje izaslanike, o čemu će također izvjestiti ZAVNOH, odjel za ind. obrt i trg. Izaslanici će uz ostale redovne dužnosti, koje su niže iznešene, odmah sastaviti popis svih aktivnih članova odnosno grane djelatnosti, podijeljeno po strukama uz naznaku karakteristika sadanjeg imovnog stanja i stručne spreme.

8.) Svi izaslanici imaju dobiti prigodom postavljanja odluke o svom postavljanju sa odredbama o svojim pravima (tač. 13. ove okružnice), s kojim će se pretstavljati dotadanjim upravama poduzeća, odn. drugih ustanova, a osim toga posebno uputstvo o svim svojim zadacima (tač. 11) i o svom držanju (tač. 12). U sva poduzeća treba svakako postaviti osobe iz NOP, po mogućnosti sa što širom stručnom spremom iz grane djelatnosti odn. poduzeća ili ustanove. Ukoliko NOO-i raspolažu izabrat će izaslanika iz redova radnika rukovodilaca. U slučaju da u prvi čas nemamo dovoljno stručnih osoba, koje su pouzdane za NOB, mogu se postaviti privremeno i manje stručne osobe. Ove slučajeve treba-označiti posebno u izvještaju ZAVNOH-u odjelu za ind. obrt i trgovinu.

9.) Držaoci poduzeća, koja su pod NDH bila oduzeta zakonitim vlasnicima, imaju u gradovima gradski, odnosno na područjima van gradova kotarski NOO-i, pozvati da se u roku od 48 sati prijave kao takovi. Ovamo spadaju i svi oni držaoci koji nisu dobili ili kupili poduzeća od Ponove, nego su to naknadno kupili od prvih kupaca ili njihovih prokupaca. U prijavi moraju navesti kako su došli do poduzeća, uz koju imovnu cjelinu, sadašnju vrijednost poduzeća u robi i inventaru, kao i vrijednost nekretnina i even, postrojenja. Naročito se kod ovih držaoca ima paziti da podnesu prijavu o zalihama, koje su propisane za sva poduzeća i da kod toga ne sakriju dio robe. O tome mora dati izjavu uz prododžbu sankcije. Izjave i inventure imaju se dostaviti ZAVNOH-u, odjelu za industriju obrt i trgovinu.

10.) Sve industrijske i obrtne komore raspuštaju se. Nadležni okružni NOO-i dužni su odmah preuzeti i spremiti arhivu i imetak ovih ustanova i čuvati ih do daljnjih odredaba ZAVNOH-a, a činovništvo otpustiti.

11.) ***Zadaci izaslanika:***

A) U industrijama navedenim pod 4.)

a) Da nadziru da se rad odvija u saglasju sa naređenjima i propisima viših vlasti kao i sa probicima naroda i narodne privrede, u prvom redu da nadziru tačno izvršavanje odredaba o prijavi i upotrebi zaliha sirovine, gotovih proizvoda, poluproizvoda, pogonskih sredstava i ambalaže.

b) Da potpomognu poduzeću kod svladavanja raznih poteškoća, kako bi sve mogle raditi za što većim kapacitetom.

c) Da kod nadležnih NOO-a predlažu potrebne mjere za dostavljanje sirovina i pogonskih sredstava.

d) Da nadziru izvršavanje odredaba o radnim odnosima u poduzeću.

e) Da sastave popis namještenog osoblja sa općim i stručnim karakteristikama u 5 primjeraka i da dostave 2 primjerka nadležnom NOO-u, koji će jedan od ovih proslijediti ZAVNOH-u, odjelu ind. obrta i trg.

f) Da nadziru da poduzeće redovito izvršuje sve svoje javne obavezi

g) Da izvještavaju u 2 primjerka nadležne NOO-e o svemu tome, prema potrebi a najmanje 2 put mjesečno. Nadležni NOO-i proslijedit će jedan primjerak, tog izvještaja ZAVNOH-u, odjelu za ind. obrt i trg. ,

B) U industrijskim i obrtnim poduzećima narodnih neprijatelja:

a) Da odmah preuzmu poduzeće od dotadašnjeg vlasnika, uprave ili rukovodstva i da ga kao rukovodioci vode, imajući na umu da svako poduzeće mora raditi u probitku naroda i narodne privrede, što je moguće većim kapacitetom.

b) Da poduzeće vode uz najpovoljnije iskorištenje sirovine, alata i raspoloživih postrojenja, ali bez ikakvog invenstiranja novih postrojenja. Uopće ima se u poslovanju držati svih odredaba viših vlasti, a u prvom redu 2. i 3. točke uputstva i propisa o radnim odnosima.

c) Da savezno s time ustanove da li je prije njihovog dolaska u poduzeće izvršeno nešto što bi se kosilo sa točkom 2.) ovog uputstva, odn. da popišu even, izlučenu robu za potrebe NOV.

d) Da pokupe podatke o vlasništvu odn. o odjelima vlasništva kod poduzeća sa više vlasnika. U tom pogledu dužni su budno čuvati svu arhivu, koju zateknu i po potrebi i ispitivanjem namještenika ovo pitanje što više rasvijetliti.

e) Da popišu čitav pokretni i nepokretni inventar poduzeća.

f) Da sastave popis namještenika sa općim i stručnim karakteristikama u 5 primjeraka i da dostave 2 nadležnom NOO-u, koji će jedan od ovih proslijediti ZAVNOH-u, odjel za ind. obrt i trgovinu.

g) Da o svemu gore navedenom izvjeste u 3 primjerka nadležni NOO, koji će 2 primjerka proslijediti ZAVNOH-u, odjel za ind. obrt i trgovinu.

C) U industrijskim i obrtnim poduzećima, koja su pod NDH bila oduzeta biv. vlasnicima :

a) Da izvrše sve što je propisano u stavu B) ove točke, a osim toga:

b) Da izvrše kontrolu o ispravnosti prijave (propisane tač. 9) ovog uputstva.

D) U industrijskim i obrtnim udruženjima:

a) Da odmah preuzmu udruženje od dotadanje uprave i da ga kao rukovodioca vode imajući na umu opće narodne probitke i provodeći sve odredbe koje će dobiti od nadležnih vlasti.

b) Da odmah sastave popis prema toč. 7) ovog uputstva i dostave u 3 primjerka nadležnom NOO-u, koji će proslijediti 2 primjerka ZAVNOH-u, odjelu za ind. obrt i trg.

■ c) Da sastave popis namještenika udruženja sa općim i stručnim karakteristikama i da ga dostave u 3 primjerka nadležnom NOO-u, koji će 2 od ovih proslijediti ZAVNOH-u, odjelu za ind. obrt i trg.

d) Da sastave popis pokretnog i nepokretnog inventara udruženja.

e) Da izvijeste o svemu po potrebi, a najmanje 2 put mjesečno u 3 primjerka nadležni NOO, koji će 2 primjerka tog izvještaja proslijediti ZAVNOH-u, odjelu za ind. obrt i trg.

12.) *Opća uputstva za izaslanike:*

Izaslanik:

a) Mora u dodiru s ljudima biti ljubazan i predusretljiv.

b) U odnosu prema upravi poduzeća i osoblju, kod poduzeća iz toč. 4) ove okružnice, ima uvijek da bude posrednik, a ne zastupnik jedne ili druge strane, imajući naravno na umu ispunjavanje prava namještenog osoblja.

c) Ne smije ubirati ni primati od poduzeća nikakav honorar (darove) ili se uopće koristiti svojim položajem u lične svrhe osim naknade za svoj rad koju će primiti putem države.

I

d) Mora se točno pridržavati navedenih uputstava i zadataka, kao i svih odredaba, koje će u buduće dobiti od viših vlasti, to je uopće obavezan za najispravniji rad, za koji će u ovako doba odgovarati, to će se neispun javan je dužnosti kazniti kao sabotaža NOP.

13.) ***Prava izaslanika:***

U poduzećima iz toč. 4.) ovih uputstava:

a) Uprava poduzeća ima staviti izaslaniku na raspoloženje sve podatke koje će on tražiti. Kod toga se poduzeća ne može ograditi tzv. poslovnom tajnom, nego mora obavještavati izaslanike i o njima. Uprava poduzeća ostaje i dalje odgovorna za vodstvom poduzeća, naročito u stručnom pogledu.

b) Uprava poduzeća ima staviti izaslaniku na raspoloženje kancelariju u sobi ravnatelja ili pokraj ravnatelja, po mogućnosti s telefonom.

c) Izaslanik mora sistematski i stalno biti obavještavan o svim poslovima poduzeća. On ima pravo tražiti obavještenje i od osoblja poduzeća, ako ga obavještenje upravo ne zadovoljava.

d) Kod dioničkih društava izaslanik prisustvuje sjednicama upravnog i nadzornog odbora.

e) Izaslaniku se ima staviti na uvid sva pošta poduzeća za koju će izaslanik to tražiti.

f) Izaslaniku se ne smije isplatiti nikakav honorar lii pružiti kakove druge darove i povlastice.

14.) Sve ove mjere sprovest će NOO-i, u koliko u međuvremenu ne prime još kakvu nadopunu ili izmjenu. ZAVNOH donet će isto tako i daljnja uputstva za kasnije uspostavljanje privremenog života u zemlji.

Može se međutim desiti, da neće postojati redovna i brza veza između pojedinih okružnih NOO-a i centralne vlasti. Za postupanje okružnih NOO-a u takvom slučaju imaju biti mjerodavne one glavne smjernice za naš budući rad:

a) U industriji treba uspostaviti što veću proizvodnju. Naročitu pažnju treba posvetiti planskom iskorišćenju sirovina i radu na proizvodima hitne narodne potrebe. U tom pogledu za prvo vrijeme preudesiti tvornice luksuznih artikala na rad proizvoda hitnih potreba, a s tim će se po normaliziranju prilika ono vratiti na svoju dosadašnju produkciju.

b) Naročitu pažnju treba posvetiti, da se samovlasno ne povisuju cijene kod proizvoda za široke narodne potrebe.

c) Da se pravilno riješi pitanje radničkih nagrada i ostalih njihovih prava.

d) Kod obrta treba težiti za što većim oživljenjem ovoga, kako bi ta grana djelatnosti pomogla sveopću obnovu, u prvo vrijeme, dok industrija još ne bude radila punim kapacitetom. Tu treba pokazati najveću samoinicijativu i na sve pogodne načine potpomoći privatna nastojanja pojedinih obrtnika. U nikojem slučaju ne smije se prenagliti mjerom ugušiti obrt i manje radionice, tamo gdje se one još zateknu u djelovanju. Na protiv treba svim sredstvima potpomoći njihovo djelovanje, ondje, gdje je ovo zamrlo uslijed ratnih operacija.

e) Kao mjera za oživljenje obrta i malih radionica treba naročito poduprijeti i podsticati udruživanje obrtnika i proizvodne zadruge.

Kod svega ovoga podvlačimo još jednom naročito to, da je dužnost NOO-a spriječiti sva spekulativna bogaćenja i bezrazložno povisivanje cijena. Mi ne smijemo dozvoliti da se oslobođenjem koriste upravo oni elementi, koji su do sada čekajući po strani, nagomilali velike imetke. Privatna inicijativa neće se braniti, ali ne takova privatna inicijaitva, koja će nastojati da samo se pri-

grabi koristi na štetu širokih slojeva, stoga razloga trebat će NOO-i raznim pomoćnim organizacijama, zadrugama i si. da spriječe pašovanja pojedinaca i da blagotvorno djeluju na priv. život.

Završna uputstva: **Svi izvještaji, za koje je određeno da se dostave ZAVNOH-u odjelu za industriju, obrt i trgovinu imaju okružni NOO-i radi hitnosti predmeta dostavljati izravno ovamo, a propis izvještaja imaju dostavljati nadležnom oblasnom NOO-u sa naznakom da je izvornik upućen izravno u ZAVNOH.**

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

Pretsjednik
uz. Rkman[1]

Za gospodarski odjel:
S.O.

Original, pisan mašinom, latinicom, 2 lista, 30,5X21,5.
AIHRPH Zgb, NV, kut. 107.
Fotokopija, HAK. f. ONOO za Kordun, 3/551.

58

April 1945.

PLAN OKRUŽNOG NARODNOOSLOBODILAČKOG ODBORA ZA LIKU O PREUZIMANJU VLASTI U GOSPIĆU

1) UPRAVNI ODJEL PREUZIMA: Županiju koju preuzima drug Đuro Potkonjak, Grujo Bobić, Dušan Plećaš i Dane Bobić. Županija se nalazi u glavnoj ulici kuće Mihić.

2) POLJOPRIVREDNI ODJEL: Preuzima Poljoprivrednu školu i podružnicu koje preuzimanje vrše drugovi: Segović Stjepan i Ilić Rade. Ove se ustanove nalaze ispod kaznione (Kolakovac).

3) ODJEL OBRTA TRGOVINE I INDUSTRIJE: Tehničku radionicu Vinka Mataije preuzima Duro Maljković, krojačku radionicu Diklića-' i Centnera[1] **preuzima Petar Platiša, trgovinu Polić Frane i Mirka Pavelića preuzima Rade Vignjević, trgovinu Ivana Benića preuzima Marko Petković, trgovinu Milana Sarića preuzima Jovica Sakić, radnje Luke Andžije preuzima Nikica Cubrilo, limarsku radionicu (Butković Blaže) preuzima Jovo Batinić, staklarsku radionicu Koren Mije i Jove Pjevca preuzima Mimo Drakulić, motorne mlinove: Vinka Mataije, Ivice Markovića, Soje Kekić preuzima Rade Korać. Stevo Cvjetićanin električnu centralu i pomoć Đuri Maljkoviću, Mimi Drakulić, Jovi Batinić i Radi Koraću.**

4) ODJEL TEHNIČKIH RADOVA: Sva skladišta za bivše tehničke radove kao i skladište županijskog tehničkog referenta preuzima Nikola Frković kao i

:
A Duäan
I Dragan
3 Ivan

inventar i svu arhivu tehničkog odjeljka kao i arhivu županijskog referenta za tehničke radove. Ustanovu tehničkih radova kao i kanalizaciju preuzima Kuprešanin Marko kao i vatrogasni dom sa svim inventarom.

5) ODJEL ŠUMARSTVA I ŠUMSKE INDUSTRIJE: Preuzima ravnateljstvo šuma i šumske uprave drug Ing. Nikola Sepić sa blagajnom i svim zatečenim inventarom, šumsku upravu Gospić sa blagajnom i inventarom za koju će biti odgovoran za preuzeti Košta Basta.

6) ODJEL PREHRANE PREUZIMA: Županijsku i gradsku sprovizaciju preuzima Duka Đerić da sve zapečeti i osigura do daljnjega. Sve pekare i mljekare drug Nina Lamaić da preuzme i odmah produži sa radom u koliko budu postojale mogućnosti, a u koliko ne, onda zapečatiti i osigurati. Sve mlinove parne i vodene preuzima Đuro Rabatić. Isti ima odmah da postavi povjerenika mlinova ali samo povjerljive.

7. SOCIJALNI ODJEL PREUZIMA: Podružnica Okružnog ureda za osiguranje radnika i ostale socijalne ustanove preuzima Joja Musić.

8) ZDRAVSTVENI ODJEL PREUZIMA: Polikliniku, radnju Hinka Oreškovića zubara, Tomičića zubara radnju i primalje Prpić i Balenović. Ovo preuzimanje izvršiće Mara Bubaš i Danica Đaković.

9) PROSVJETNI ODJEL PREUZIMA: a) Učiteljsku školu Mate Matijašević, b) Osnovnu i djevojačku školu preuzima Ljubica Vujnović, c) Realnu gimnaziju Daka Drobac preuzima, d) Školski dom preuzima Stojan Smelić, e) Kino i instrumente preuzima Đuro Domjanović, f) Hrvatsku čitaonicu i knjižnicu preuzima Desa Vještica. Uz škole će dotični preuzeti kemijske i fizikalne laboratorije kao i biblioteke i ostalo što pripada dotičnoj ustanovi.

10) FINANCIJSKI ODJEL PREUZIMA: Županijsku blagajnu preuzima i odjeljak financijske kontrole Sava Krajnović. Srpsku i Hrvatsku štedionicu preuzima Drago Kalinić a za preuzimanje Poreske uprave zadužen je Danja Obradović, a pored toga će dati pomoć kotarskom NOO-u Gospić.

11) ODJEL OBNOVE PREUZIMA: Županijski statistički ured u Gospiću preuzima Sava Počuča i Ilija Lalić, a također će pružiti pomoć Gradskom i kotarskom NOO-u u preuzimanju statističkih ureda.

KOTARSKI NOO GOSPIĆ

Preuzima Kotarsku oblast koju prima Milan Pavlica i Milan Mihić sa svim referadama. Poresku upravu preuzima: Đuro Ljuština i Tomiša Đaković sa svim stvarima. Pivovaru i financijsku kasarnu preuzima Spiro Vučković i Milan Dimić sa svim inventarom. Pružiti pomoć općinskom NOO-u Gospić kod preuzimanja Općinskog poglavarstva sa drugom Tomušilom Đaković članom kotarskog NOO-a. Za osnivanje centra i preuzimanju vlasti u Gospiću idu drugovi Ivan Pavletić tajnik kotarskog NOO-a i članovi Milan Ljuština pročelnik upravnog odjela i drug Karlo Prpić pročelnik gospodarskog odjela kotarskog NOO-a Gospić.

Za općinu Gospić radi uspostavljanja centra idu drugovi: Toma Đaković član kotarskog NOO-a Gospić i Jerković Bogdan tajnik općinskog NOO-a.

GRADSKI NOO GOSPIĆ

Preuzima: Radnju Mile Anića (Cigo), radnju Milana Došena, Daše Knežević, Milana Pavelića, Luke Blaževića, Braće Krakan, Mile Sikića, Mile Njegovana, Mate Zegarac, Josice Nikšić, Mile Rukavina, Martina Pavičića, Braće Cvitković, Ivana Pavičića, Javorine Pepice, bivša radnja Ante Kovačića, Lovre Dujića, Paje Simića, Nikole Došena. Ovi se svi nalaze tj. njihove kuće u ulicama: Kanjiška, centar grada i sajmište, preuzima Nikola Frković.

SLASTICARNE

Radnju Rudolfa Butera, braće Lulića. Mesnice: Tuv Holupa, Mate Frkovića, Kate Mežnjarić. Postolarske radnje: Ante Kvante, Tomiša Sabana, Jose Milinkovića, Mate Brkljačića, Milana Brkljačića i Pere Fine. Opančarske radnje Mile Šabana, Ane Čačića, Petra Alora, Nine Sikića i Stipe Brkljačića. Aimarske radionice: Mate Ugarković, Jandre Alića. Krojačke radionice: Jose Derinčinovića, Mirka Drvenkara, Pere Rajkovića. Kolarske radnje: Nike Mandekića. Brijačke radnje: Ive Kremenića, Ante Kremenića, Juraja Kneževića, Tristine Ljuština i Orosa. Limarske radnje: Jose Rukavine. Mehaničari i bravari: Braco Pajtl, Franc Pajtl, Marko Bubaš. Ovo sve ispred gradskog NOO-a prima drug Nikola Frković.

SITNE RADNJE

tj. trgovine preuzima drug Kuprešanin Marko i to radnje Josipa Pećina, Grge Miškulina, Martina Kobešćak, Ivana Jelića, Stjepana Alića i Pube Rubčića.

Drug Milković Ivan preuzima radnju Miletić Ivana. Miškulin Ante, Starčević Ante, Ilića Ante, Maerkofer Marijane, Lisac Petra, Galac Mate trafika, činovnička zadruga, nabavljačka zadruga, postolarska radnja Vrbana Ivana, opančarske radnje Franić Mile, radnja Krmpotić Mile, Miletić Boška, Rukavina Ive, Brlih Ive, Frković Jure, Rukavina Mate, Vumić Paje, Jenagić Luke krojača, Brajković Pave, Bogić Martina kovača i Subo Ive.

Drug Radmanović Milan preuzima: Butorac Pave radnju, Vlainić Ivice, Sekulić Mile, Stjepana Srotaš, Ante Zdunića, Dobrijević Marice, Vuletić Nike, Đure Ključevića, Jose Milinkovića, Lisac Stjepana, Grge Zarkovića, Mate Bunete, Branka Kozića, Jovana Pjevača, Galac Polde, Jugović Stjepana, Ilije Kosa, Iće Serdara, Crnić Ive, Ivana Suknjajića, Galac Petra, Jerasović Nikole, Spoljarić Ivice, Brajković Pere, Šimac Mile, Stopić Ive, Bubaš Marka, Galac Jose, Počuča Sima Ostrmana, Zorice Ante i Radišević Lovre. Ovi se svi nalaze u ulicama: Bilajska, Jasikovačka, Zabička, Bubaševa i Krapinkaka.

Odjel prehrane Gradskog NOO-a preuzima drug Đuro Rabatić, Vodenicu Ripe, Kekić Sojo, parni mlin. Matajije Vinka parni mlin, Murković Ivana parni i vodeni mlin, Ive Štimac vodeni mlin u Kanjiži. Pekare preuzima drug Lamaić Nina od Paje Bujića, Zegarac Nikole, Stipice Pavelić, Tonče Buha, pilana Asića iz Kanjiže, Bedaković Zeljka i Zorković Marka. Povjerenici pekare Obradović Mićo u Pave Dujića mlin za povjerenika, Krajnović Miloš u Nikole Zegarca, Obradović Dmitar u Stipe Pavelić i Tone Bone, Matić Luka u Miline Asić, Vujanović Pelja u Zarkovića i Medakovića.

Povjerenici u mlinovima: Tošo Dimić u Marković Ivana mlin. Joso Pjevač u Ive Stimca u Kanjiži, Potkonjak Lazina kod Kekića, Obradović Mile u Matajin, Počuča Bogde vodenicu Lipe.

Gradski NOO Gospić preuzima poglavarstvo: Pajo Kosović, Braco Zec, Nina Drakulić i Drago Ožegović.

PROMETNI ODJEL PREUZIMA: Drug Samolov Stojan: radnju kod Andžije Nine autotaksi, Bričević Lovre motor bicikl, Pavičić Ivana autotaksi, braće Lulić dva taksija i velike Županije dva taksija, te Pavičić Stipe motor bicikl, Sarić Milanu motor bicikl i Bubaš Racka motor bicikl.

Drug Matešić Marcelo preuzimaće i to: Došen Nikole auto taksi, Crveni krst auto taksi, pošte autobus, tehnički odjeljak auto taksi, policije tri motor bicikla i Matije Vunčka auto taksi i motor.

Drug Rukavina Martin preuzimaće i to: Direkciju šuma, tri taksija i dva kamiona, Općinsku auto cisternu, Vuković Dane motor, dr Pećara motor, Grospič Vlade motor, Bubaš Marka auto taksi i dva kamiona.

Auto garažu Matije Vinka preuzimaće također drug Matešić Marcelo. O stanovima pojedinaca kao i ustanova vlasnika motornih vozila drugovi su upoznati. Sva vozila će se prevesti u auto garažu Matije Vinka i tamo smjestiti pod nadzorom odgovornih drugova koji su određeni za preuzimanje istih. Svi drugovi koji su za ovo određeni, napraviće izvještaje o svemu što su pronašli kao i gdje će smjestiti prevozna sredstva kao i dali su možda pronašli neki motor za koji se nije znalo, tj. koga nema ovdje u popisu.

Drug Labus Ilija preuzeće sva signalna sredstva kako na stanicama tako i po blokovima, dakle na čitavom teritoriju stanica, zatim sve telefone, telefonske aparate, stalne signale, sve pravilnike kao i čitavu arhivu stanice koja istoj pripada.

Drug Dasović Mića preuzeće srez nadzornika signale a sa svim materijalom i inventarom kao i sva pružna vozila koja se tamo nalaze tj. pružna kolica, trokolice i ostala vozila koja budu.

Drug Pavletić Filip preuzimaće srez nadzornika pruge sa svim materijalom a magazin pregledati i po knjigama sravnati, a iza toga isti čuvati te po potrebi zapečatiti.

U svakom slučaju sva tri druga će raditi povezano i pomagati jedan drugoga u ovom radu. Kod preuzimanja nebi smjelo doći do kakvog nesporazuma između drugova. Ako zatreba onda sav materijal i inventar treba smjestiti na jedno i sigurno mjesto. Na stanici se nalazi jedan nadzornik signala koji će nas u koliko znademo dočekati, pa bi bilo dobro da se sa ovim drugom povežemo kod koga bi mogli nešto potrebnih početaka dobiti.

IZ TAJNIŠTVA IDU SLEDECl DRUGOVI

1.) Jerko Sudar tajnik Okružnog NOO-a Like
2.) Ivan Došen pročelnik upravnog odjela
3.) Dane Zegarac pročelnik obrta trgovine i industrije
4.) **Utvić Ilija pročelnik prosvjetnog odjela.**

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

Original, pisan mašinom, latinicom, 5 listova, 24X16.

HAK, f. ONOO za Liku, 3/430.

PREGLED SAKUPLJENE I PREDATE HRANE (DOBROVOLJNI PRILOZI I OTKUP) KAMPANJOM OD 20. DO 28. JUNA 1944. NA PODRUČJU KOTARA GLINA

Općina	Kukuruza	Kukuruza u klipu	Pšenice	Krumpira	Ječma	Raži	Masti	Graha	Novac Kuna:	Junadi	Svinja	Janjaca	Mesa kom.	Opaska
Bačuga	4.586.—		757.—	607.—	239.—		24.—	674.—	29.960					Od toga pr. In-
Bojna	1.398.—		442.—	82.—			37,50	475,—						ten. Klasnić Ku-
Bučica	5.874.—		49.—	4.104.—			86.—	2.863.—						na 4850.
Drenovac	6.099.—		1.398.—	859.—			61,75	521.—	31.520					
Glina	1.806.—		654.—	946.—			97.—	778.—	14.000					
Gl. Trtnik	6.239.—		29.—	1.332.—			79,86	756.—	173.000		1		4	10,50 kg Nakon
Gora	6.577.—	569.—	861.—	2.236.—			26,50	700.—						odbijenih 30%
Hajtić	3.127.—		835.—	1.439.—			61.—	863.—	20.000					
Jukinac	17.110.—		2.352.—	6.406.—			103,50	1.098.—	97.630	6	13	2		
Klasnić	9.016.—		3.481.—	914.—			112.—	1.828.—	11.900					
M. Gradac	3.966.—		94.—	658.—			55.—	708.—	11.500				1	Novac pr. In.
Maja	8.346.—		1.459.—	2.125.—	89.—		54,75	887.—						Klas.
Stankovac	10.476.—		654.—	4.122.—			84.—	2.302.—	36.150					
V. Šušnjar	3.660.—		389.—	742.—			62,30	511.—	37.600		1	2		Pred. Komand.
Voj. r. k. po.	248.—		50.—	100.—			17.—	46.—						pod.
Ukupno :	88.528	569.—	13.504	26.672.	328.—		962,16	15.010.	463,260	6	15	4	5	

Glina: 6/VII 1944.

Napred navedena količina hrane predata je sa 7 općina,
Intendanturi Klasnić a 7 općina pretovarnoj stanici Topusko.

Članovi komisije:

Fotokopija, **HAK,** *f. ONOO za Baniju, 2/340.*

60

Juli 1944.

PREGLED SAKUPLJENOG DOBROVOLJNOG PRILOGA ZA NOV U KAMPANJI OD 15. DO 28. JUNA 1944. NA PODRUČJU KOTARSKOG NARODNOOSLOBODILAČKOG ODBORA PETRINJA

Općina	1 Kukuruza	1Pšenice	Graha	1Krumpira !	1Zobi	Masti	Krava	Teoca	Junadi	Svinja
Jabukovac	967	5	466	347	-	10				
Mlinoga	1.060	62	157	62	-					
Blinja	6.829	296	857	313	—	109				
Gradusa	5.283	62	904	118	—	74,50				
Staro Selo	4.908		718	90		61				
Umetići	9.185	694	1.279	955		95,50				
Mečečani	8.361	309	1.369	567	54	64				
Ukupno:	35.593	1.428	5.750	2.452	54	408				

75 Komada blaga, 3 janjaca i 5 svinja

Predsjednik:

Za gospodarski odjel:
Božić'

Tabela, HAK, f. ONOO za Baniju, 2/334.

1 Jovan

61

Juli 1944.

PREGLED SAKUPLJENOG DOBROVOLJNOG PRILOGA U HRANI ZA NOV NA PODRUČJU KOTARA DVOR NA UNI U KAMPANJI OD 20. DO 28. JUNA 1944.

Općina	Kuruza	Pšenice	Gra Krumpira		Masti	Ječma	Primjedba
	kg.	kg.	kg.	kg.	kg.	kg.	
1. Sam. Brđani	8.100	2.413	2.493	129	205,50		
2. Bukovlje	12.211	2.943	1.470		162,50		
3. Javoranj	8.920	1.058	2.181	707	141,50		
4. Zirovac	3.777	2.831	2.473	813	108	28	
5. Gage	3.593	171	1.010	130	113,50		
6. Javnica	5.575	591	889	538	71		
7. Dvor	4.655	501	825	283	79		
8. Rujevac	4.384	487	1.806	1.729	104		
Ukupno:	51.215	10.995	13.147	4.329	985	28	
Postotak za Kot. NOP	15.364,50	3.298,50	3.944,10	1.298,70	295,50	8,40	
Ukupno:	35.850,50	7.696,50	9.202,90	3.030,30	689,50	19,60	

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

Gospodar odjela:
Milan Vujčić

Tabela, HAK, f. ONOO za Baniju, 2/332.

62

Novembar 1943.

IZVJEŠTAJ MLINA I PILANE VUJE GALJENA IZ SELA DRAGOTINA

15. X do 25.	**Samljeveno svega 21.678 kg**		
	Dobiveno ušura		**1.301 kg**
	Ušur otpremljen kome i koliko	**Kom. Ban. područja 1.000 kg za bolnicu VII Divizije 100 kg**	
	Izvezeno kubika svega		**32.656 kubika**
	Seljacima od toga		
	Vojsci		**14.273 kubika**
	Civilnom stanovništvu		**18.383**
	Plaćeno u novcu		1.350 dinara
	Ostalo u dugu u novcu	**U novcu**	
	Ostalo u dugu u žitu	**i žitu**	
	Rezano sirotinji bez naplaćivanja		
	Kakav je motor i snaga	**Motor stabilni 18 K snaga**	
	Koliko kamenja	**2 para kamenja po 36 coli**	
	Koliko melje na sat	**Svaki par kamena melje na sat 1 t. metar (150 kila)**	
	Kakav je gater	**Horizontal sa 1 testerom (žagom)**	
15. X do 25.	**Koliko reže na sat**	**Od 2. do 3. centa**	
	Koliko radnika radi	**Kod gatera 3 kod cirkulara 2 u mlinu 3 kod motora 3 svega 11 radnika**	
	Koliko se troši dnevno na hranu za radnike	**15. deka masti, 8 kila krumpira, 3 kg graha, 9. kg. br. 1/2 kg. soli i 20 dkg. luka**	
	Koliko je utrošeno od	**1,1/2 masti, 80 kg. krump. 30 kg graška 90 kg. braš. 2,50 kg. soli, 2 kg. luka**	
	Koliko je utrošeno od	**Za svinje izdano 120. kg. kuruza**	
	Utrošak motornog ulja	**10 do 12 kila**	
	Gasa	**4 litre**	
	Drva	**10 meter i**	

Razno.....

Samljeveno bez ušura, Vojna bolnica.....	**545 kg**
I Brigada	**175kg**
III ”	**534 kg**
Inten. II brigade.....	**185 kg**
Kom. Ban. područja.....	**2.100 kg**
II Bat. II Brigada.....	**373 kg**
Ind. područja	**197 kg**
Ind. VII divizije.....	**200 kg**
Stab II brigade.....	**282 kg**
Int. Vojne kom. Kotara Glina.....	**946 kg**
UKUPNO:	**5.537kg**

Vlasniku mlina od 15. X do 25. X nije mu ništa izdano ima da mu se izda 200 kg žita.

Potrebne su nam slijedeće stvari i to:

Drva kojih više nemamo, ulja nam treba i to za 10 dana, 1 remen za gater, 1 remen za mlin, gasa za kuhinju i nešto pasulja za kuhinju. Mlin Božić u Dragotini u popravku.

S. F. — S. N.

Povjerenik mlina:
Drakulić[1]

Fotokopija, HAK, f. KNOO, Glina, 1/41.

63

4. novembar 1943.

PROGLAS OKRUŽNOG NOO-a ZA BANIJU I. KOMANDE BANIJSKOG PODRUČJA O ZABRANI ODLAŽENJA NA NEOSLOBOĐENI TERITORIJ BEZ DOZVOLE KOMANDE PODRUČJA

Uslijed svih do sad izdanih naredaba i opomena, da se prekine sa odlaženjem na neprijateljski teritorij, a pogotovu u Glinu. Neka su lica iz okolnih sela, a najviše iz sela Maje, Dolnjaka, Svračice, Prijeke, Fogića i Joševice i dalje nastavila sa odlaženjem u neprijateljska uporišta, te su nosili namirnice i razne druge stvari, od čega je imao samo neprijatelj korist.

1 Jovan

Kako se je na taj način pomagalo neprijatelja i izdavala naša Narodno Oslobodilačka borba, bilo svjesno ili nesvjesno i na taj način sprečavana što brža pobjeda nad mrskim okupatorom i njegovim slugama ustašama i četnicima. Zbog svega toga izdajemo sledeću:

NAREDBU!

1) Zabranjuje se svako odlaženje, po makar bilo kakvom poslu svima sa oslobođenog teritorija na neprijateljski (neoslobođeni).

2. Upozoravamo, da nikome neće važiti ispričavanje i svakog onog, koga se uhvati bez dozvole ili propisne propusnice izdane po Komandi banijskog područja, — da ovakova lica imadu pravo sve naše partizanske straže hapsiti i predati najbližoj partizanskoj komandi.

3) Sva takova lica biti će predana vojno-partizanskom sudu, gdje će im se izreći zaslužena kazna.

4) Za sve takove za koje se dozna ili koja se uhvate, da nepovlašteno odlaze i dalje na neprijateljski (neoslobođeni teritorij) biti će primjenjena kazna i to: *KONFISKACIJA ČITAVE NJEGOVE IMOVINE, TE DOTIČNO LICE BITI ĆE PROTERANO SA OSLOBOĐENOG TERITORIJA, A NIJE ISKLJUČENA NI KAZNA SMRTI.*

4. XI 1943. g.

Smrt fašizmu — Sloboda Narodu!

Komanda banijskog područja

Okružni NOO za Baniju

Fotokopija, HAK, f. ONOO za Baniju, 1/151.

64

22. februar 1942.

CJENIK ŽIVEŽNIH NAMIRNICA I DRUGIH ARTIKALA KOTARSKOG NOO-a BRINJE

Redni broj	Vrsta živežnih namirnica i drugih artikala	Kilogram	Komad	Cijena po kilogramu odnosno komadu Din.	par.	Primedba
1.	Krumpir	1		3	50	
2.	Seno	1		2	50	
3.	Djetelina	1		3		
4.	Slama	1		1	50	
5.	Ženica	1		6	50	
6.	Smjesa (žito)	1		6	50	
7.	Zob	1		4	75	
8.	Mast	1		108	—	
9.	Suho meso	1		78	50	
10.	Slanina suha	1		100	—	
11.	Govedina	1		27	—	
12.	Teletina	.1		32	—	
13.	Grah	1		14	—	
14.	Jaja		1	2	50	
15.	Sir	1		30	—	
16.	Djetelina (sjeme)	1		86	—	
17.	Volovi živa vaga	1		13	50	
18.	Krava živa vaga stara	1		10	—	
19.	Junice ” ”	1		12	—	
20.	Krave muzare		1	2—7.000		—
21.	Ovce		1	350—500		—
22.	Koze		1	350—500		—
23.	Telad živa vaga	1		18		—
24.	Prasci odojci		1	350—500		—
25.	Kokoši		1	35—50		—
26.	Janjci		1	150—200		—
27.	Cimermani i zidari nadnica	—	—	60		—

Napomena: Ova cijena označena u gornjem spisku donešena je sporazumno sa sreskim i seoskim odbornicima, kao i seljacima iz sviju sela koji su dali svoja mišljenja.

U obzir su uzete sve cijene koje su odredili seljaci, te se je ukupni zbir tih cijena dijelio tako da je uzeta sredina kao mjerilo po kojem i određivana navedena cijena.

Ove cijene vrede na ćelom području brinjskog kotara.

Narodnooslobodilački odbor
za kotar Brinje

Original, pisan mašinom, latinicom, 1 list, 24,5X18.
HAK, kut. 9.

65

Maj i ***1943.***

UPUTE INICIJATIVNOG ODBORA ZAVNOH-a O ČUVANJU STOČNOG FONDA UPUĆENE OKRUŽNIM NOO-ima BANIJE, KORDUNA, LIKE, ŽUMBERKA I PRIMORJA

Naše stočarstvo doživjelo je tokom ove ofanzive teške udarce tako da je u nekim predjelima više nego prepolovljeno, u isto vrijeme uslijed teških prehrambenih prilika i nedostataka drugih živežnih namirnica mora se naša vojska dobrim dijelom prehranjivati s mesom. Da bi se u tim prilikama naše stočarstvo koliko toliko sačuvalo stavlja se u dužnost NOO-a:

1) Da na svom području spriječe klanje sve priplodne stoke, junaca, krava i ženske teladi, ukoliko nisu u pitanju hitne potrebe prehrane vojske. NOO-i imadu strogo voditi računa tko i zašto kolje stoku u njihovom selu, općini i kotaru. Svaki slučaj klanja stoke (goveda i svinja) imade se prijaviti NOO-u, koji će davati dozvole i svako nepotrebno klanje kažnjavati zapljenom grla u korist NOF-a. Kod izdavanja dozvole za klanje NOO-i će se rukovoditi zadacima koje im nalaže opskrba Narodno oslobodilačke vojske.

2) Imade se izvršiti odabiranje preostalih priplodnih grla kod svinja i goveda (nerastova i bikovi).

3) Izvršiti pravilnu raspodjelu stočne hrane, a to znači gde god kod pojedinaca imade viškova, imadu se ti viškovi bilo dobrovoljnim prilogom bilo rekvizicijom izuzeti i staviti na raspolaganje onim NOO-ima na području kojim prijeti opasnost da stoka lipsa od gladi. Ujedno organizirati sakupljanje i kuhanje komuški tamo gdje nikako nema stočne hrane.

4) Kod uzimanja blaga za vojsku, u slučaju kad netko ima samo junca i čoklad za klanje a drugi nekoliko krava, treba da Odbori oduzmu grlo onome, tko ima zadnjeg junca ili čokle a time, da mu od onog tko posjeduje krave dodijele jednu kravu (pri tom se ne smiju izdavati dvije priznanice, već samo jedna i to imaocu krava).

5) Sprovesti kontrolu i strogo kažnjavati šverc stoke na neoslobođeni teritorij.

6) Imade se izvršiti popis sve stoke po selima, općinama i kotarevima. Pri tom popisu naročito voditi računa o odnosu priplodnih grla prema ostalom blagu i o potrebi tih priplodnih grla. Pojedini seoski odbori dužni su o tome izvjestiti općinske, a općinski kotarske, a ovi svoje okružne NOO-e. Okružni imadu izvestiti Inicijativni Odbor.

Upozoravaju se NOO-i da gornja naređenja u praksi zaista sprovode i kontroliraju njihovo izvršavanje, jer će se propusti iz nehata smatrati kao propusti dotičnih NOO-a.

Smrt fašizmu — Sloboda Narodu!

INICIJATIVNI ODBOR ZAVNOH-a
Pavle Gregorić v. r.
Branko Zlatarić v. r.

Original, pisan mašinom, latinicom.
AIHRPH Zgb, f. ZAVNOH-a, 5/230—1943.
Fotokopija, HAK, f. ONOO za Baniju, 1/11.

1 Dokumenat bez datuma. Prema Jednoj bilješci objavljenoj u Vjesniku od 22. V 1943. pod naslovom »Čuvajmo rasplodnu stoku« može se pretpostaviti da su ove upute izdane u maju 1943. god.

66

11. april 1942.

ŽALBA MARIJE POTKONJAK UPUĆENA VIŠEM CIVILNOM SUDU U MOGORIĆ

Posle povratka kući kada je narod tražio blago Gojo Obradović je našao junicu za koju garantuje da je njegova.

Kada je za to čula Manja Potkonjak otišla je kod pomenutog da vidi da nije moguće njezina junica. Kada je Manja skupa sa svojim sinom došla da vidi junicu, sin je pošao i rekao: »De vidi da li junica ima pod vratom bradavicu«, kada je vidio da nema rekao je svojoj majci: »Mama nije naša junica«. A ona je rekla: »Suti, šta ti znaš«. Naravno, Gojo nije dao junice i tako je došlo do rasprave kod ove vlasti. Prijašnja civilna vlast je saslušala sve svedoke na jednoj i na drugoj strani kojih je bilo podjednako, svaki zaselak je bio za svoju stranu. Po dlaci su dali iste iskaze, a civilna vlast je uzela na zapisnik da izjave vreme kada će se junica oteliti. Manja je kazala da će se junica oteliti do konca februara, civilna vlast je dala rok do 10-og marta. A Gojo kako se nije nalazio kod kuće, a niti je znao kad je junica vodila, majka koja je znala poginula — izjavio je da mora u januaru. C. vlast je dala rok do konca januara.

Nakon par dana Gojo je došao u C. vlast i izjavio kako je čuo od komšije da se junica povađala. Spoljašnja C. vlast je uzela ponovno sve u razmatranje donela rješenje da junica ostane Goji Obradoviću — našto Manja Potkonjak nije zadovoljna, te se ceo predmet dostavlja V. C. S. u Mogoriću na razmatranje i donošenje rješenja.

Napomena:

Gojo je kod prijašnje c. vlasti izjavio da će se junica oteliti u januaru do 15. januara, c. vlast je dala produženje do konca januara.

Manja je kod prijašnje c. vlasti izjavila da će se junica oteliti do konca februara, a c. vlast je dala produženje do 10-og marta.

A junica se je otelila 10-og marta uvečer. Ovaj Odbor se je rukovodio s tim što su jedna i druga stranka svjedoka imale podjednako. Jedna stranka je dala netačne podatke glede na bradavice, a druga glede telmena, a ovaj Odbor je dodijelio junicu Goji.

Prednje se dostavlja s molbom na konačno rješenje.

Po rješenju ceo predmet povratite ovoj vlasti. **Predsjednik: N.'Potkonjak**

Ovaj V.C.S. po proučavanju predmeta doneo je konačno rješenje u pogledu bradavice, Marijin sin dokazao je da nije njegova junica, dočim iskaz Gojin u pogledu telmena za telenje, pošto nije znao tačno parenje, koja se i naknadno

parila po dokazu komšija a majka koja je znala poginula je, njegov iskaz neuzimlje se u obzir, već iskaz sina Marijina koji je iskazao da nije junica njihova a koji je najbolje poznaje. Obzirom na to junica se dodjeljuje Goji.

V.C.S. **— ovo izvršiti i**
26. IV 42. g. **saopštiti strankama —**

Perovođa: **Predsednik-**
M.[1] Graovac

Original, pisan rukom, latinicom, 1 list, 34X21.
AIHRPH Zgb, NV, kut. 113.
Fotokopija, HAK, f. ONOO za Liku, 1/12 a

67

8. maj 1944.

IZVJEŠTAJ O RADU SUDSKOG ODJELA OKRUŽNOG NOO-a ZA LIKU UPUĆEN ZAVNOH-u

ORGANIZACIONO STANJE:

U toku ovoga mjeseca u pogledu organizacije sudstva na teritoriji ovoga okruga nije bilo nikakovih promjena, sem što je nadopunjen broj članova suda kotara Perušić, koji su izginuli prilikom ustaškog napada na odbor. Organizacija sudstva na teritoriju kotara Brinje nije sprovedena, pošto je isti kotar već duže vremena gotovo sav okupiran.

RAD KOTARSKIH I OPĆINSKIH SUDOVA:

Na teritoriju kotara Lapac narodni sudovi nijesu mogli redovno raditi, pošto je cijeli kotar okupiran. Jedan dio naroda nalazi se na okupiranom teritoriju, drugi na oslobođenom teritoriju Like, a treći na oslobođenom teritoriju Bosne, Nemamo tačnih podataka o sporovima, ali u koliko se oni dešavaju, to rješavaju Mjesni NOO-i koji se nalaze sa narodom i redovno se postižu sporazumi i nagodbe. Na teritoriju ovoga kotara ima veći broj krađa, osobito u Dobroselu, općina Doljani, odakle su okupatori odveli sav narod. Krađe iz skloništa su dosta česte, ali zbog okupacije cijelog teritorija istragu je nemoguće sprovesti. Većinu krađa vrše četnici koji se nalaze u službi okupatora. Narodni Kotarski sud presudio je jedan lakši slučaj krađe, gdje je počinitelja izveo na oslobođeni teritorij sa neoslobođenog i uputio ga u logor.

Na oslobođenom teritoriju kotara Gračac Kotarski sud riješio je tri krivična spora i četiri privatno pravna, o broju sporova koje su riješili Općinski sudovi ovog kotara nemamo podataka. Sporovi su bili sve za pokretnine, dok sporova o

1 Milan

nepokretnim nije bilo. U ovom kotaru desilo se više slučajeva da su vojnici operativnih jedinica prodavali narodu veš, čarape, bluze itd. Vojne vlasti tražile su od NOO-a da se ovi predmeti oduzmu od naroda. Narod je ostao bez odijela i obuće i oduzimanje ovih predmeta izazvalo bi opravdano i oštro ogorčenje, te su NOO-i odgovorili da vojne vlasti zabrane od svoje strane vojnicima da prodaju svoje odijelo i spremu. Sa strane NOO-a poduzete su političke mjere objašnjavanja i uvjeravanja da narod ne treba od vojnika kupovati spremu, jer je to na štetu NOV-e.

Na teritoriju kotara Perušić narodni sudovi u toku ovoga mjeseca nijesu mogli raditi pošto je čitavi teritorij okupiran.

Na teritoriju kotara Gospić desio se je veći broj krađa iz skloništa od kojih su četiri slučaja utvrđena i ustupljena u nadležnost Okružnom sudu. Od privatno pravnih sporova Kotarski sud imao je četiri spora i to sva četiri o nekretninama. Zanimljivo je da se ovi sporovi javljaju najviše u općini Medak i to među preostalim familijama odbjeglih i streljanih i izginulih četnika. Rešavajući jedan zadružni spor Narodni Općinski sud Medak je odbio zahtjev jednog bivšeg člana zadruge da mu se prizna pravo članstva u zadruzi, i ako je on bio otsutan iz zadruge preko 20 godina. U razlozima presude naglašeno je da je isti mogao steći članstvo u zadruzi da je stupio u Narodno Oslobodilačku Vojsku. Međutim isti je sposoban za vojsku, a dosad je uspio da izbjegne svoju vojnu obavezu. Radi toga je Narodni sud odbio da mu prizna pravo na zadružni dio. Jedino u slučaju bolesti dobit će pravo izdržavanja. U drugom zadružnom sporu otac je pokušavao da odrekne pravo na dio u zadruzi ženi svoga sina. Narodni sud je primjenio načelo nad ravnopravnosti žena u društvu i odbio neopravdani zahtjev da se to pravo oduzme. Izvještaji o radu Narodnih Općinskih sudova ovog kotara također nijesu primljeni.

Na teritoriju kotara Udbine Narodni Kotarski sud presudio je svega jedan privatno pravni spor i to izvršenje pogodbe u jednoj ranije podijeljenoj zadruzi. Zadruga je bila podijeljena na tri grane po braći bez obzira na broj članova, ali pod uslovom da poslije smrti jednog brata koji nije imao djece njegov dio bude razdijeljen među djecom druge dvojice braće. Pošto je ovaj umro, njegov dio je razdijeljen, a ženi dodijeljena opskrba koju će doživotno primati od drugih dveju grana. Općinski sudovi ovoga kotara riješili su šest sporova i to sve manjeg značaja od kojih su četiri riješena nagodbom. Sporova drugih o nekretninama nije bilo. Na teritoriju ovoga kotara otkrivena su dva slučaja krađe iz skloništa, te se predmeti nalaze u postupku kod Okružnog suda.

Pred Kotarskim Narodnim sudom Udbina nalaze se dva spora za priznanje očinstva vanbračne djece. Za priznanje očinstva tuženi su dvojica oficira NOV 5 kojima su djevojke dobile djecu, ali oni ne priznaju. Oba spora još su u toku. U ovim slučajevima u narodu se vrlo mnogo govori i opšta osuda naroda pada na tužene drugove, jer se smatra da oni ovakvim svojim postupcima ruše ugled Narodno Oslobodilačke Vojske.

Na teritoriju kotara Korenica Narodni Kotarski sud imao je sedam predmeta. Od toga izrečena je jedna presuda, jedna nagodba, jedna obustava, jedna ovrha i tri u tečaju. Od ovih predmeta jedan je spor po priznanju očinstva vanbračnog djeteta. Kotarski sud Korenica imao je pet krivičnih predmeta od kojih su dva ustupljena Okružnom sudu, kod jednog je određeno mirovanje, u jednom nagodba, a jedan je u tečaju. Žalbenih predmeta ovaj sud nije rješavao. Izvještaji o radu općinskih narodnih sudova kotara Korenice su nepotpuni kao i kod ostalih, te se pregled toga rada ne može dati.

Na teritoriju kotara Otočac rad narodnih sudova bio je potpuno onemogućen pošto je cijeli teritorij bio okupiran i u toku prošlog mjeseca vođene su tamo ogorčene borbe sa neprijateljem.

Iz kotara Brinje nije primljen nikakav izvještaj.

Iz pregleda rada nižih narodnih sudova ovog okruga vidi se, da postoji veliki nedostatak u pogledu organizacije i administracije. Članovi narodnih sudova nijesu još osposobljeni za vođenje poslova a naročito nijesu sposobni za organiziranje posla, a naročito vođenje administracije. Uslijed toga se i dešava da se ne dobiju izvještaji ni o onom radu koji je izvršen. Ovoga mjeseca dobiveni su izvještaji od svih kotarskih sudova izuzev kotara Brinje, dok kotarski sudovi nijesu mogli podnijeti izvještaje o radu Općinskih sudova. Da bi se ovaj nedostatak otklonio, data su potrebna uputstva, koja smo primili od toga odjela. U drugoj polovini prošloga mjeseca održan je kod ovog odjela i 15 dnevni sudski kurs, te je objašnjeno pored ostalog i vođenje administracije, pa se nadamo da će ovaj nedostatak biti otklonjen.

Suđenja nižih sudova vrše se javno na sastancima u koliko je god to moguće. Ali s obzirom na sjetvenu kampanju radovi su izvođeni i praznicima, pa su stoga suđenja morala biti bez prisustva većeg broja naroda.

Niži NOO-i još nijesu pravilno shvatili o čemu je zadatak sudskog odjela odnosno Odsjeka NOO-a, a u čemu je zadatak suda. Uslijed toga kod mnogih se još pokazuje nedostatak u organizacionom radu, te drugovi, koji su zaduženi kod NOO-a sa sudstvom ne posvećuju svojoj dužnosti dovoljno pažnje. Oni smatraju da je dovoljno da riješe sve sporove i predmete koji dođu pred sud, ali malo posvećuju pažnje organizacionom radu, vođenju administracije i organiziranju samog sudovanja, što je najvažniji razlog u nedostacima našeg sudstva. U tom pogledu data su potrebna pismena i usmena uputstva od Sudskog odjela ovog NOO-a i prenesena su na niže NOO-e uputstva koja su dobivena od toga odjela.

Kad *sudskog Odjela Okružnog NOO-a*

Početkom ovog mjeseca Sudski odio ovoga NOO-a organizirao je logor za prisilni rad prema ranijem odobrenju toga odjela. Logorom rukovode upravnik i politički komesar sporazumno. Njima je dodijeljeno za pripomoć 8 stražara. U početku u logoru je bilo pet kažnjenika a na kraju mjeseca broj se njihov popeo na dvanaest. Ukupno su radili svi kažnjenici u toku mjeseca 2649 časova. Uzorana je 21 njiva, zasijano 80 kvarata žita, izvezeno 60 vozova đubra, okrpljeno 40 džakova, oprano 108 pari veša, izribato 8 soba i 6 radnih dana rađeno je u voćnom rasadniku. Radno vrijeme u logoru bilo je prosečno 10 sati na dan. Svaki dan u logoru se čita dnevna štampa i drže politički časovi. Moral kažnjenika je vrlo dobar, te ne postoji nikakova opasnost da bi neki od njih iz logora pobjegao. Onim kažnjenicima koji se osobito odlikuju svojim radom davato je odsustvo jedan ili dva dana i to njih spotiče na rad. Može se reći da oni rade sa voljom i onaj ko njihov rad posmatra sa strane, ne bi dobio utisak da su to kažnjenici, jer svi koji su u toku ovog mjeseca bili u logoru, radili su svoj posao bez prisustva stražara, koji je bio nepotreban.

Najteži problem u logoru jeste pitanje ishrane do žetve. Svi su osuđenici gotovo siromašnog stanja, pa i ako su osuđeni da se izdržavaju iz svojih vlastitih sredstava, primorani smo da ih hranimo iz NOF-a.

Na našem Okrugu pojavio se je veći broj djece ispod 14 godina koja su sklona sitnim krađama, pa ima ih i takvih, koja sa svojim roditeljima i poznanicima učestvuju u zločinačkim provalama u skloništa, Ima dosta veliki broj djece

koja lutaju bez posla i bez nadzora, prepuštena su sama sebi, pa se je postavilo ozbiljno pitanje njihovog popravka i vaspitanja. Ovaj Odio u sporazumu sa Prosvjetnim odjelom preduzeti će potrebne mjere. Međutim naše je mišljenje da među ovom djecom ima ih i toliko pokvarenih, da bi se morala staviti u posebni zavod za vaspitanje. Stoga smo mišljenja da bi za takvu djecu u sporazumu sa Prosvjetnim odjelom trebalo osnovati posebni zavod za vaspitanje. Jedino se postavlja pitanje njihovog izdržavanja do žetve te sumnjamo da ćemo prije žetve ovaj plan moći ostvariti. Drugarski molimo da nam po ovom pitanju date od vaše strane mišljenje i uputstva za rad.

U cilju osposobljavanja rukovodećeg kadra našega sudstva ovaj odio organizirao je u prošlom mjesecu sudski kurs. Kurs je trajao od 20. aprila do 4. maja. Na kursu je bilo 20 slušalaca od kojih su pet bili članovi Kotarskih NOO-a, a 15 članovi Općinskih NOO-a. Program na kursu bio je slijedeći: 1. Proučavanje svih Odluka I. i II. Zasjedanja AVNOJ-a i ZAVNOH-a, 2. Proučavanje svih direktiva i uputstava koja su dobivena od toga odjela. 3. Posebno proučavanje uputstava o postupku sudova, koje je izdao taj odio. Ovim uputstvima posvećena je naročita pažnja. 4. Obrađivana je praksa naših sudova i naročito se na kursu osvrnulo na pitanja iz porodičnog, zadružnog, naslijednog, bračnog, obligacionog, stvarnog i krivičnog prava. Posebno je posvećena pažnja krivičnom pravu i krivičnom postupku, kao i svim onim pravnim problemima koji se javljaju u današnjoj praksi naših sudova. Sudski postupak predavao je drug Ivan Pirker bivši sudac, sada pravni referent Kotarskog NOO-a Otočac, ostali program predavali su drugovi, Gojko Polovina i Stevo Rapajić sudski i upravni referenti Okružnog NOO-a. Kurs je bio suviše kratak da bi se ovaj obimni program mogao razraditi kako treba. Zato su sva pitanja obrađena prvenstveno u vezi sa našom sudskom praksom. Na kursu je posvećena pažnja organizacionim i administrativnim pitanjima, te se nadamo da će se rad na našem sektoru poboljšati. Od svih NOO-a dobili smo predloge da se održi bar još jedan kurs za članove onih NOO-a koji na ovaj kurs nijesu nikoga slali. Nastojat ćemo ovom zahtjevu što prije udovoljiti.

Ovaj dio u toku mjeseca uputio je nižim NOO-ima sva uputstva i direktive, koje je primio od toga Odjela. Po konkretnim pitanjima koja su se postavljala kod nižih NOO-a davata su usmena i pismena objašnjenja i uputstva.

RAD SUDA OKRUŽNOG NOO-a

U toku mjeseca aprila sud ovog NOO-a sudio je u prvom stepenu svega 5 privatno pravnih sporova i to brakorazvodne parnice. Od toga su tri braka razvedena, a dva su još u postupku. Presude o razvodu braka sa posebnim dopisom upućene su tome Odjelu. U drugom stepenu ovaj sud rješavao je svega jedan spor o pravu na rad u mlinu. Radilo se je o jednom starom sporu, gdje su suvlasnici mlina uspjeli da putem potplaćivanja ranijih vlasti odugovlače parnicu 20 godina i uživaju mlin. Stranci koja je imala pravo na taj način izgubila je dosuđeni udio u mlinu.

Prilaže se izvještaj iz dnevnika za privatno pravne sporove.

Pred ovim Narodnim sudom u toku aprila bila su 22 krivična predmeta, od toga je presuđeno svega 6 predmeta, dok su ostali na kraju mjeseca nerešeni. Razlog je bio u tome, što je u toku aprila sjetvena kampanja stavljena na prvo mjesto i sve ono što bi tu kampanju ometalo stavljeno je u drugi red, samo ako je to bilo ikako moguće. Radi toga su i krivični pretresi morali biti odloženi. Iz priloženog izvoda vidjet će se pregled rada po krivičnim predmetima.

U toku mjeseca aprila provedena je istraga u pogledu razbojničke krađe koja je izvršena u Lovincu. Istraga je povedena u pravcu traženja veze izvršioca sa ustaškim i četničkim banditima, koji se nalaze skriveni u Velebitu. Njihova veza je otkrivena te su saučesnici pohapšeni u selu Raduču općina Medak. Istima je održato suđenje javno kod Kotarskog NOO-a Gospić i presude su izrečene koje će biti dostavljene tome Odjelu sa posebnim izvještajem. Kao što se vidi broj krađa, a naročito krađa iz skloništa je vrlo velik.

Sud ovog NOO-a poduzeo je sve mjere da se krađe suzbiju, ali uspjeh nije zadovoljavajući. Teškoće su u tom što je uzrok krađama velika nestašica hrane i odjeće. Teško je primijeniti teške kazne protiv gladnih, golih i bosih članova partizanskih familija, koji su podnosili sve terete narodno Oslobodilačke borbe. Ističemo primjer osuđenog Pekana Korice koji ima dva sina u partizanima, vrlo je siromašan, ali ako ima u svojoj kući makar i posljednji komad hljeba on će sam pozvati svakog partizana koji slučajno prolazi pokraj njegove kuće, da ga pita je li gladan i daće mu da jede ako što ima. Ovaj Korica je izvršio niz sitnih krađa i mi smo ga osudili na dvije i pol godine prisilnog rada. Ima primjera gdje majka na suđenje dovede golu i gladnu djecu, a ona sama je gola i umazana, pa je teško presuditi takvoj ženi i ako se krađa nedvojbeno utvrdi. Ima primjera gdje narod sam traži da se takvima oprosti njihova krivica. Mi ćemo i dalje preduzimati sve mjere kako oštrim kaznama, tako i političkom propagandom i ubjeđivanjem da suzbijemo krađe. Ali dok se ne riješi pitanje gladi i golotinje osnovnih motiva krađe, ovo pitanje ostat će neriješeno i nikakvim mjerama krađa se neće moći iskorijeniti.

Sve privatno pravne presude kao i krivične ovog suda i nižih sudova čitaju se redovno i obavezno na masovnim sastancima u mjestu odakle su stranke ili optuženi.

Drugarski molimo da nam skrenete pažnju na sve nedostatke u našem radu.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

M.P.

ZA SUDSKI ODIO:
Potpis nečitljiv

PRETSJEDNIK:
Vujnović[1]

HAK, kut. 9.

1 Stevo

Decembar 1944.

PODACI O TAKMIČENJU ŠKOLA NA PODRUČJU OKRUŽNOG NOO-a ZA KORDUN U NOVEMBRU I DECEMBRU 1944. GODINE

KOTAR	Koliko je brojeva zidnih novina izdano	Koji kotar ima veći broj polaznika		Koji kotar ima više slabo odjevenih prema dobro odjev.	Koliko je ispisano parola u školi	Koliko je djece recitiralo pjes. na nast. sastan.	Koliko su učitelji održali predavanja	Koliko je održano radnih sastanaka	Koliko su škole učin. posjeta boln., dječ. dom. i kursevima	Koliko je osnovano pomoć. odj.		Koliko je otvoreno analfabet, tečajeva	Sa koliko polaznika	Sa koliko grupa rade učitelji	Sa koliko druga lica	Koliko je otvoreno produž. tečajeva	Koliko je škola sakupilo šipak	Koliko ima učitelja dopisničara	Koliko je održano opć. prosvj. predav.
		Polaznika	Obveznika							Odjel	Polaznika								
VRGINMOST	29	1208	2455	819	157	96	59	45	13	2	9	30	313	22	5	—	7	4	23
VOJNIĆ	48	1373	2322	?	255	238	114	19	12	10	178	30	380	23	7	4	12	16	32
SLUNJ	6	833	1378	?	30	11	42	21	—	5	79	62	915	11	49	3	1	7	17
Ukupno:	83	3414	6155		442	345	215	85	25	17	266	122	1608	56	61	7	20	27	72

Fotokopija, HAK, kut. 2.

69

31. juli 1943.

IZVJEŠTAJ SANITETSKOG ODSJEKA GLAVNOG ŠTABA HRVATSKE O BROJNOM STANJU RANJENIKA I BOLESNIKA NA NJEGOVOM PODRUČJU

Podnosim izvještaj o brojnom stanju ranjenika i bolesnika u bolnicama na teritoriji Glavnog Štaba prema podacima kojima raspolažemo:

1. Vojno part, bolnica br. 1 (Dobroselo) = 40 pokretnih ranjenika. Upravnik bolnice dr Boris Ljohnicki. Bolnica preseljena iz šumskog paviljona u selo Orovac.

2. Vojno part, bolnica br. 3 (Trnavac) = 48 ranjenika. Od toga 33 nepokretna i 15 pokretnih. Upravnik bolnice Drago Martelanc.

3. Vojno part, bolnica br. 4 (Turjanski) = 50 ranjenika. Od toga 41 nepokretnih i 9 pokretnih. Upravnik bolnice dr Oto Kraus.

4. Vojno part, bolnica br. 5 (Podlapača) = 46 ranjenika. 3 nepokretna i 43 pokretnih. Upravnik bolnice drugarica Mila Savić, bolničarka.

5. Vojno part, bolnica br. 6 (Krbavica) = 57 bolesnika. Od toga 30 nepokretnih i 27 pokretnih. Upravnik bolnice drug dr Centner.

6. Vojno part, bolnica br. 7 (Drežnica) = 149 ranjenika i bolesnika. Broj ranjenika 92. Od toga nepokretnih 56 i pokretnih 36. Broj bolesnika 57. Od toga nepokretnih 24 i pokretnih 33. Upravnik bolnice dr Forenbaher Milan.

7. Vojno part, bolnica br. 9 (Zbjeg) = 98 ranjenika i bolesnika. Od toga 62 ranjenika. I to 59 nepokretnih i 3 pokretna. Broj bolesnika 36. Nepokretnih 32 i pokretnih 4. Upravnik bolnice Dr Franc. Njegov zamjenik dr Stajner.

8. Vojno part, bolnica br. 10 (Skrad) = 65 ranjenika. Od toga nepokretnih 5 i pokretnih 60. Upravnik bolnice Cila Albahari student medicine.

9. Vojno part, bolnica br. 11 (Petrova Gora) = 10 bolesnika na oporavku. Svi pokretni. Odjeljenje će biti pretvoreno za pokretne hirurške slučajeve. Dužnost upravnika bolnice vršit će drugarica Bijelić Stanka, bolničarka.

10. Vojno part, bolnica br. 12 (Banija) = 76 ranjenika i bolesnika. Od toga ranjenika 65 i to 27 nepokretnih i 38 pokretnih. Broj bolesnika 11. Upravnik bolnice dr Vera Šarić (sada upućena).

Brojno stanje ranjenika i bolesnika u bolnicama II i III Operativne Zone nije mi poznato, jer u toku ovog mjeseca nijesam primio izvještaj.

Upravnik vojno partizanske bolnice II Zone je drug Dr. Mihelčić Alojz (novopostavljen iz Slovenije).

Dakle cjelokupno brojno stanje u bolnicama iz kojih imamo podataka je slijedeće:

ranjenika i bolesnika =	**639**
nepokretnih ranjenika	**224**
pokretnih ranjenika	**244**
Svega ranjenika	**486**
nepokretnih bolesnika	**85**
pokretnih bolesnika	**86**
Svega bolesnika	**171**

Stanje u bolnicama u higijensko medicinskom pogledu zadovoljavajuće. Politički stanje se znatno popravlja. Osoblju se održavaju redovno sanitetski i

političkі kursevi. Ishrana se u najvećem dijelu bolnica već popravila. Bolnice se redovno obilaze od strane članova Sanitetskih Otsjeka skoro svakog tjedna. Osim toga obučava se na specijalnim kursevima, koji se permanentno održavaju, sada 50 bolničarki. U pripremi je kurs za političke komesare bolnica. Biće osnovano zarazno odjeljenje pri vojno partizanskoj bolnici br. 9 (u Zbjegu). Odjeljenje će kao šef voditi drug Ernest Miselbah. Tkaonica prvih zavoja u Korenici u toku prošlog tjedna izatkala je 830 metara zavoja tj. 600 prvih zavoja (izatkana također i potrebna količina gaze). Tkaonica na Kordunu izatkala u toku prošlog tjedna 460 metara zavoja. U toku prošlog tjedna napravljeno preko 50 krameroviх šinja za fiksaciju preloma kostiju.

O promjenama u trupnom sanitetu obavijestio sam Vas aktom br. 303 od 29. ov. mj. Za referenta I Brig. VIII Div. upućena je drugarica Mica Zigić, sestra pomoćnica. Za referenta Sjeverno-dalmatinskog odreda upućen je drug Budimlija Nikica, dosadašnji zamjenik referenta saniteta II Brigade VI Divizije. U planu je da se za pomoćne kirurške ekipe u divizijama postave dr Alfred Stajner i dr Oto Kraus. Sve veće operativne zahteve na sektoru Korduna vršiće u bolnici Zbjegu dr Franc. Sve kirurške zahvate na sektoru Like vršiće u bolnici u Otočcu dr Polaček. Brigadni higijeničari, prema izvještajima iz jedinica, pokazali su već sada lijepe rezultate, zato će se nastaviti sa higijensko-epidemiološkim kursevima u cilju popunjavanja svih odreda sa higijeničarima.

Za nabavke sanitetsko apotekarskog materijala, koji se troši u vrlo velikim količinama kao i dobavu specijalnih potrepština za bolnice bilo bi potrebno da nam se stavi na raspoloženje po mogućnosti što veća svota novaca. Sanitetski materijal je, istina skup, ali one količine kojima mi raspolažemo ne mogu zadovoljiti ni potrebe vojske i vojnih bolnica, a kamo li naroda pošto se i njemu izdaju bar minimalne nužne količine. Prilazem izvod iz knjige blagajne Sanitetskog Otsjeka za mjesec juli 1943.

Budući da su vrlo nestalne i teške telefonske veze sa Štabom, smatram da bi bilo potrebno da, se Otsjek preseli negdje bliže u cilju održavanja što tješnjeg kontakta i potrebnog uzajamnog obavještavanja. Na to pitanje želio bih dobiti odgovor.

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

Referent saniteta
Dr. Božović[1] s. r.

M. P.
(Glavni Stab Hrvatske
Sanitetski Otsek)

Vojno-medicinska akademija
Otsek za historiju
vojnog saniteta
Inventarski broj 3156 D.
N: 81/6.

[1] Bòrislav

70

29. novembar 1944.

ZAPISNIK S PRVE OKRUŽNE NARODNE SKUPŠTINE ZA BANIJU

ZAPISNIK

sa okružne skupštine NOO za Baniju održane dana 29. novembra 1944. u Glini..

Prisutni su Izvršni odbor ONOO Banije, ispred ZAVNOH-a Leon Geršković i Branko Zlatarić te 18 članova pojedinih odjela ZAVNOH-a predstavnici lista Naprijed, Odjela informacija ZAVNOH-a i Vjesnika, ispred ONOO Kordun drugovi Jerinić Nikola, Miloš Basara, Branko Nastašić, te od kotarskog NOO Vojnić Magarac Milić i Ruža Mihalić, te kotarskog NOO Vrginmost Vojnović Nikola i Simo Bekić.

Članovi plenuma ONOO-a Banije i to drugovi Stanko Bjelajac, potpukovnik, Đuro Ćorkovič, predsjednik kotarskog NOO-a Glina, Mile Petrović, Miloš Marić, Miloš Stanković, Bačak Branko, Coklin N. Mlađenović Lucija, Tintor Milovan, Simo Eror, Ostojić Adam, Pribićević Jovo, Vujo Banjanin, Vranešević Milka, Ruder Dragutin, Pero Drakulić, Cedo Borčić,. Uroš Krunić, Stevo Borojević, Janko Barić, Miloš Milić, Milan Nožinić, Ivan Babić, Stevo Cizmić i Mile Radović, te 30 delegata JNOF-e Banije.

Drug Simo Todorović, predsjednik ONOO-a Banije otvara skupštinu slijedećim riječima:

Otvaram ovo naše današnje zasjedanje, skupština za Okružni NOO i prije svega pozdravljam drugove predstavnike ZAVNOH-a, drugove predstavnika naše vojske, predstavnika JNOFE, okružnog NOO za Kordun i sve ostale prisutne, članove plenuma.

Drugovi! Danas je kako nam je to poznato rođendan federativne Jugoslavije. Danas je godišnjica II. zasjedanja AVNOJ-a. Na tom zasjedanju, na tom II. zasjedanju AVNOJ-a donijete su istorijske odluke za naše narode. Odluka o federativnom uređenju Jugoslavije još više je zbližila naše narode, narode Jugoslavije. Ova odluka i druge odluke su otklonile sve smetnje za daljni razvitak NOB-e i za čuvanje tekovina NOP-a.

Drugovi! Narod Banije sa svojom Vll.udarnom divizijom slavi i dočekuje godišnjicu II zasjedanja AVNOJ-a i zajedno sa svojom vojskom VII. u. divizijom, Banija je spremna na čuvanje tekovina NOB-e. U borbi, krvi i žrtvama narod Banije pošao je novim putem, putem bratstva i jedinstva Srba i Hrvata Banije. On, taj narod, naš narod Banije ne želi više povratak na staro. On ima svoje NOO-e koji su nikli u toj teškoj krvavoj borbi, koji su nikli iz naroda i koji su u toku NOB izrasli. On ima svoje političko rukovodstvo JNOF-u. To su rezultati tri i po godišnje borbe naroda Banije.

Drugovi! Naš odbor osim zadataka koji su se rješavali do sada, danas kada se nalazimo u tako reći zaključnoj fazi NOB-e, NOO-i se nalaze pred sve većim i težim zadacima. Da bi mogli što uspješnije rješavati sve te zadatke potrebno je da se postigne puna demokratizacija naših NOO-a. A da se to postigne potrebno je omogućiti i postići još veću saradnju NOO-a i JNOF-e. Također da bi bili još bliže narodu i tako rješavali sve zadatke mi odnosno naši NOO-i treba da polažu računa pred svim narodom, ne samo mjesni i općinski NOO-i, nego i kotarski i okružni NOO.

Drugovi i drugarice. Danas je prvo polaganje računa ONOO-a plenumu, skupštini, pred onima koje je narod izabrao, pred predstavnicima naroda. Kažem prvo, jer mi smo i do sada održavali plenum, ali način kojim smo mi od sada radili nije odgovarao. Mi smo poznato nam je održavali plenume, ali ti plenumi su se pretvarali u konferencije, da ne kažem u savjetovanje. Možda tako da kažem Izvršni odbor je davao neke pouke drugovima iz plenuma. Danas drugovi mi treba da napravimo prekretnicu, da zapravo ovo bude skupština, da se ovdje to odrazi da se vidi da narod ima puno učešće u vlasti, da NOO-i polažu račun o svome radu narodu. Ova skupština drugovi treba da bude svjedok o punom demokiatskom karakteru narodne vlasti na kojoj će Izvršni odbor da polaže račun narodu o svome radu, plenumu, skupštini, predstavnicima koje je narod izabrao u tu skupštinu. Na ovaj način će doći do pune demokracije naših NOO-a i polaganja računa, a isto tako na ovaj način se postizava što veća saradnja direktno sa narodom, postizava se i veća odgovornost i zato bolji rezultati u radu.
Drugovi, na kongresu AFOS-a drug Tito je rekao: Vi morate biti spremni na nadčovječanske napore, ne samo u borbi s oružjem u ruci. Tu poteškoću smo tako već prilično prevladali, to je već lakše. Tu najtežu tačku prošli smo. Mi imamo ovdje Crvenu armiju mi imamo danas polamilijunsku Narodnooslobo-•đilačku vojsku naroda Jugoslavije, tu su naši veliki saveznici. Mi danas nismo sami. To je zadatak sviju nas: izgradnja naše razorene zemlje a naročito.NOO-a na prvom mjestu, to zato jer su oni organi narodnog života. ŽIVIO MARŠAL JUGOSLAVIJE NARODNI HEROJ DRUG TITO!

Prije predloga dnevnog reda predsjednik upozorava da će biti jedna tačka manje nego što je u izaslatim pozivima članova plenuma. Izostavit će se tačka o takmičenju, pošto će svi referenti rezultate navesti u svojim izvještajima.
Predsjednik predlaže slijedeći dnevni red:

1.) Organizacija narodne vlasti na Baniji.
2.) Rad okružnog NOO po sektorima i odjelima za vojsku i narod.
3.) Diskusija i odobrenje rada okružnog NOO-a
4.) Predloži i zaključci a) osnivanje zadruga na Baniji,
b) osnivanje poljoprivrednih stanica na Baniji,
c) osnivanje narodne milicije po selima.
5.) Izbor sudaca za Okružni narodni sud.
6.) Razno.

Govori Branko Zlatarić ispred ZAVNOH-a:
Drugovi! Dozvolite mi da ispred ZAVNOH-a pozdravim ovu vašu banijsku skupštinu, ovaj banijski parlamenat. Šta je značajno za ovu skupštinu jeste to da je organizacija naše narodne vlasti došla do tog stepena da se dosadašnji plenum iz kojeg su se uvijek do sada izvlačili novi drugovi koji su ulazili u NOO, da su samo konferisali i predlagali izvjesne stvari, a onda donosili izvjesne zaključke, da se sada u tom pogledu krenilo na viši stepen i da to postaje prava skupština, pravi parlamenat. Danas na ovoj skupštini u prvom redu sam Izvršni odbor će polagati računa o svom radu, sa druge strane sama skupština donosit će odluke, ona će davati ovlaštenja I. O. da može sprovesti u djelo ono, što je njemu od strane viših organa naše vlasti stavljeno u zadatak. Skupština će donijeti izvjesne predloge i ona će ih ozakoniti, a I. O. trebati će da ih izvrši do iduće skupštine, podnese referat. Skupština može ako hoće da mijenja ili čitavi I. O. ili pojedine članove. To je novo, to je donio razvitak naših NOO-a

i to je sadržina naše NOB, da su danas u ovoj skupštini drugovi koji su bili izabrani i potvrđeni od općinskih skupština, ti se danas delegati nalaze na ovoj skupštini.

Ima još jedna stvar zbog koje je važna ova skupština. Važna je zbog toga, što se odigrava na dan godišnjice II. zasjedanja AVNOJ-a. Na taj način ona u životu i praksi u borbi oživotvoruje i ispoljuje ona načela koja je II. zasjedanje AVNOJ-a izbacilo, načela izgradnje demokratske federativne Jugoslavije. Važna je ova skupština za nas sve i radi toga što se ona održava u Baniji, u onom kraju naše zemlje, gdje je naš narodni ustanak poveden jedan od prvih, gdje je on požnjeo svoje velike uspjehe da se ona održava u Baniji, gdje možemo kazati NO - vlast ima jednu tradiciju i gdje ona u mnogim svojim vidovima i varijacijama nalazi se među prvima u našoj federalnoj Hrvatskoj, a isto tako možemo kazati i u federativnoj Jugoslaviji. Mi smo čuli i jučer iz referata druga sekretara JNOF-e, a i danas iz referata druga predsjednika: Ostvarile su se i razvijale tekovine II. zasjedanja AVNOJ-a. Tačno je mi smo u tome postigli veliki uspjeh. Ja bih u nekoliko riječi pokušao da iznesem one probleme, koji će za našu vlast i ovdje u Baniji i u čitavoj našoj zemlji značiti dalnje učvršćenje, dalnje produbljivanje tekovina II. zasjedanja AVNOJ-a, a to znači za konačno i potpuno utvrđenje federativne demokratske Jugoslavije.

Danas je svima jasno: Jugoslavija je odnijela pobjedu na međunarodnom polju. Svjetska reakcija nema te mogućnosti, to nikada, da nam nametne svoju volju. Zato možemo zahvaliti jedino borbi naših naroda. Bilo je pokušaja i još ih ima da se upliću u naše stvari. Vi ste čuli za pokušaj UNRRE prilikom davanja problematične pomoći našim narodima. Bilo je i drugih organizacija, bila je tu i jedna vojna organizacija (EMEL) koja je čak tako daleko išla da je htjela da se čak i u političkim stvarima miješa u našu zemlju. Zato rukovodeća tijela pobrinula su se da drugim sredstvima dođu do pomoći za naše narode. Mi danas stojimo u vezi sa SSSR-om koji će nas svesrdno i iskreno pomoći. Vi znadete da je već data pomoć od 50.000 vagona žita, da nam žito pristiže i da nas jedinice Crvene armije pomažu kamionima i transportnim sredstvima u opskrbljivanju gradova. Osim toga naš oslon na SSSR treba da ima i drugih rezultata. Mi čvrsto stojimo na tome da Mađarske reparacije dobijemo na prvom mjestu mi, i od strane SSSR možemo očekivati u tom punu podršku i pomoć. Sa druge strane Bugarska stupa sa nama u vrlo srdačne odnose i vodiće se pregovori* koji će dovesti do daljnjih većih rezultata. U isto vrijeme naša država je poslala jednu delegaciju u Englesku, koja ima za zadatak da stupi u direktnu vezu sa tamošnjim fabrikama. Posljednji događaji, ostavka Nikolajčika, dolazak Subašića[1] u Moskvu još više daju garancije da će sve ovo sve više dovesti do punih rezultata. Drugi važan momenat je pobjeda u Srbiji. Oslobođen je glavni grad federalne, demokratske Srbije, Beograd. Oslobođena je skoro cijela Srbija. Srbiju je oslobodila Crvena armija i naša vojska, t.j. vojska sviju naroda Jugoslavije. A sada će mobilizirana Srbija, Srbija koja će davati hiljade i hiljade boraca pomagati nama, narodu u Hrvatskoj i drugim dijelovima Jugoslavije da istjeramo okupatora iz naše zemlje. Naš položaj u Srbiji je vrlo jak. To najbolje vidimo iz zadnje amnestije o kojoj je već bilo govora, a vidimo iz toga što se stvara sporazum glede nove vlade.

Tekovine II. zasjedanja AVNOJ-a kud i kamo su veće nego što ih mi danas zamišljamo. Naša borba, naš pokret postao je žarištem ne samo Balkana, nego možemo kazati i srednje Evrope. U Albaniji je situacija tako sazrela da nema velikih objektivnih poteškoća da bi Albanija mogla postati jednog dana isto

1 Ivan

tako član federativne demokratske republike Jugoslavije. Bugarska je s nama u vrlo tijesnoj saradnji. U Austriji jačaju demokratske snage koje sa velikim simpatijama gledaju na naš pokret i koje čak u pogledu granica ne prave nikakovo naročito pitanje. Jedino u Italiji, zemlji iz koje je naš narod toliko zla doživio, tu još reakcija, može kazati ima dosta veliki uticaj, i tu ćemo još imati stanovitih poteškoća. Drugovi to su perspektive, širina i veličina tih tekovina II. zasjedanja AVNOJ-a koje danas gledamo i sa jedne međunarodne i sa naše perspektive. Međutim neprijatelj ne miruje, neprijatelj i dalje radi, i ako je dobio po glavi. On mijenja svoju taktiku, on mijenja svoje metode. Mi znamo da je reakciji stup, glava, Dr. Maček sa svojom klikom. Mi znamo njezin pokušaj sa pučom u Zagrebu. Ali ona od otvorenog frontalnog napada na nas pokušava da na liniji ideologije našeg pokreta i na liniji i platformi NOB-e da se uvuče, da se ubaci u naše redove. Mi smo danas sudionici raznih sabotaža i raznih zločina koji se vrše u tome smislu. Mogu vam reći da su u Slavoniji mjestimično trovani naši partizani. Ima slučajeva kada se od pristaša, od pojedinih funkcionera ustanovilo da su ubačeni agenti Mačekove klike. Oni razvodnjavaju i pokušavaju razvodniti liniju naše demokratske borbe, duboku i snažnu liniju našeg pokreta. To se osjeća u čitavoj našoj zemlji, a to je najbolje došlo do izražaja dolaskom Košutića,[1] koji ni jednom riječju ne govori o mobilizaciji naših snaga i ne pokazuje ničim da želi potpomoći naš pokret. To se pokazalo i u Srbiji sa politikom koju pokušavaju da vode radikali. Cilj tih akcija je da se uvuku u naš pokret, da se razvodni naš pokret, i da tada udare na naš pokret jednom otvorenom of anzi vom. Isto to što se primjećuje na političkom polju primjećuje se i na ekonomskom polju. A zašto na ekonomskom polju? Zato što je naša zemlja poslije ovih teških razaranja toliko ekonomski uništena i da neprijatelj naše borbe to vrlo dobro uviđa i nastoji da udari po toj našoj najbolnijoj strani. To je široko polje reakcije i njenih vječitih saradnika, ratnih špekulanata, i ratnih bogataša. Njihova je želja da u ekonomskom haosu koji može nastati ako NOO-i ne preuzmu čvrsto u ruke ekonomski i gospodarski rad i socijalni rad, oni mogu da u tom haosu izvuku velike i jake pozicije da ekonomski ojačavši sa tih pozicija počnu nas politički da biju u glavu.

Zato kad mi vidimo da se neprijatelj služi takovim sredstvima, da tako nešto, paklenski mijenja, svoju kožu, ali ćud nikako, mi moramo u pogledu prilaženja novih ljudi, specijalno ljudi koji su poznati iz ranijeg političkog života da imamo jedno vrlo strogo čvrsto mjerilo.

Danas nije svejedno da li se neko busa u prsa i kaže: »Ja sam pristalica NOP-a«, nego ako je on zbilja istinski pristalica onoga što mi radimo, da ako treba i povuče i potegne kao što smo mi to činili od prvoga dana. Naša demokratija nije prazna parola, naša demokracija nastala je svakako prvenstveno iz toga, u svojoj srži i dubini, što se u NOB-u bore većinom radnici i seljaci. To je drugovi i drugarice, temelj i srž naše demokracije. I radi toga kada je na II. zasjedanju ZAVNOH-a tadašnji tajnik JNOF-a za Hrvatsku drug Andrija[2] kazao da su težnje ZAVNOH-a, da su težnje naših rukovodstva to da seljak postane zbilja gospodar zemlje, da zemlja postane zbilja seljakova, a da radnik postigne ljepši i bolji život, to su i dalje ideali našeg pokreta i naše borbe.

Dvije greške pokazuju se u našem radu, u gledanju kakova bi trebala da izgleda naša buduća Jugoslavija: Jedni drugovi koji kažu ništa se neće izmijeniti, mi zadržavamo isti poredak, biti će kao u staroj Jugoslaviji, a sa druge strane ima drugova koji misle da ćemo se zatrčati i otići dalje. Tu treba da bude jasno

1 August
2 Hebrang

da linija naše borbe poštuje sve deklaracije, II da priznaje privatnu inicijativu u privredi, obrtu i industriji. Ima jedna stvar da će država biti narodna, da će narod biti na vlasti. Da ćemo mi državu kao udarni malj svih narodnih neprijatelja uništiti i da ćemo stvoriti novu državu. Ona će se pojaviti kao nov ekonomski faktor koji će biti stavljen u službu naroda. Mi ćemo cijeli narod okupiti u zadruge koje će se boriti protiv svih špekulanata i onih koji hoće da sruše tekovine našeg pokreta.

Treće. Naša država će biti budni čuvar, bit će stroga i kažnjavat će sve one koji će se suprotstaviti tim nastojanjima. Kako vidimo naša demokracija treba da ima jednu novu sadržinu, ona ostvaruje tu novu sadržinu. Ovo što se danas ostvaruje na našoj ovoj skupšitni, to je ovo, to je ova nova sadržina.

Tu na Baniji ima mnogo problema. Problem pomoći narodu, problem obnove naše zemlje i naše vlasti i to stavljamo prvenstveno u zadatak. Mi treba našu vlast, da bi mogli rješavati te zadatke što više da demokratiziramo, što više da ojačamo i produbimo. Samo tako će ona moći da rješava sve probleme koji stoje pred njima. To je danas izgradnja bajti, to je stvaranje obuće za naš narod, obnova pilana, ciglana i svih drugih mogućih radinosti, isto tako sjetva i svi ostali poljski i poljoprivredni radovi. Evo danas imamo ponovno jednog velikog neprijatelja. To je tifus koji isto tako hoće da uništi mnoge tekovine naše borbe. Te probleme treba naša NO vlast da uzme čvrsto u svoje ruke i da ih ostvari i da ih razvija. Zadatak je plenuma da uoči sve ove probleme i da I.O. stavi u osnovni zadatak i da ga u izvršenju tih zadataka kontrolira i da mu na terenu pruži svu pomoć.

Ja želim ovoj skupštini svaki uspjeh. Da živi okružna skupština za Baniju.

Miloš Basara ispred ONOO, KORDUN:

Drugovi! U ime Okružnog NOO Kordun dozvolite mi da izrečem pozdrave koje je uputio ONOO Kordun vašoj današnjoj okružnoj skupštini. Oni su dali pozdraviti vašu današnju skupštinu i podnijeće sve napore kao i do sada koje smo ulagali zajedno sa narodom, koji je isto tako postradao kao i narod Korduna. Narod Korduna sjeća se teških dana koje je zajedno podnosio sa narodom Banije. U to ime ja pozdravljam danas ovu skupštinu i svi zadaci koji stoje pred vama kao cjelinom, kao i pred našim NOO na Kordunu obećajem sve napore u zajedničkom radu u rješavanju svih problema i zadataka koji stoje pred nama izvršiti.

U to ime ja pozdravljam ovu vašu skupštinu i želim da izrazim želje našega naroda za uspješan rad.

Govori Mićan Pribičević, tajnik:

Prije moga referata po organizaciji, reći ću u kratkim crtama o razvitku NOO-a. Da ne bi zalazio u detalje njihovog razvitka, pošto je to nama svima poznato, već bi samo ipak rekao, da se potsjetimo na početak rada NOO-a.

NOO-i po svom oformljenju, oni su bili politički djelatori i bavili su se snabdijevanjem NOV kao i mobilizacijom u NOV. U tom se svodilo djelavanje NOO-a. Početkom njihovog djelovanja nijesu se pred njih postavljali problemi narodnog pitanja, pošto narod još ekonomski nije bio tako strašno uništen. Donošenjem odluka II zasjedanja AVNOJ-a počeli su NOO-i da prerastaju u pravu demokratsku narodnu vlast. A i teško narodno ekonomsko stanje postavljalo je pred NOO-e probleme narodnog pitanja. Tako da se NOO-i nisu više bavili jednostranim pitanjima već svestranim narodnim pitanjima. Organizovana po-

moć u obradi zemlje, snabdijevanje siromašnih i partizanskih familija i.t.d. Ali ipak u početku formiranja NOO-a obuhvaćena su tri najglavnija sektora koje su vršlii NOO-i jer je to temelj naših dosadašnjih tekovina.

O daljnjem razvitku NOO-a rekao bi konkretno i kratko o okružnom NOO-u Banije. Naš ONOO oformljen je u mjesecu martu 1943. g. sa 5 članova izvršnog NOO-a koji smo prvi došli u odbor imali smo jednu prostoriju od tri sa 2 1/2 m za nas petoricu i još jednog pisara koji je bio bez desne ruke. Svake osmice održavali smo sjednice, poslije sjednice odlazili na teren sa konkretnim zadacima i nismo dolazili nazad do iduće sjednice. Unazad godinu dana, naš se odbor ipak razvio da se nije moglo više raditi u tako maloj prostoriji već smo pronašli jednu kuću gdje smo dobili tri prostorije, u kojima su bili smješteni svi naši odjeli. Već nas je bilo svega oko 20. I počeo je taj odbor da se bavi sa većim problemima narodnih pitanja. A današnji naš ONOO ima 13 odbornika i oko 130 drugova i drugarica koji su u istom zaposleni.

A kako je stajao naš okružni NOO unazad godinu dana tako imamo dosta naših općinskih NOO-a na Baniji koji su postigli po organizaciji i uopšte po radu i rešavanju, ondašnjeg okružnog NOO-a.

Organizacija ONOO Banije ima 13 odbornika, 4 kotara, 33 općine, ! gradski i 251 mjesni odbor. Odbornika ima 1.244; od toga 109 drugarica. ONOO nije postigao uspjeh da se uvuče veći broj drugarica u NOO-e.

Izmjene u ONOO od prošle plenarne sjednice do danas. Otvorena su 2 nova odjela, odjel prometa i financije. Uvučena su 3 nova druga, što danas iznašam pred vas da vi o tome donesete odluku. To su Mitić Dragan, Sužnjević Ana i Ercegovac Simo. Treći drug je potreban zato jer je drug Gajdek[1] obolio i ostati će na bolovanju duže vremena. Još stoji gospodarski odjel, koji bi trebao da se razdvoji u dva odjela i to jedan odjel poljoprivrede, veterinarstvo, šumarstvo, a drugi koji bi se obrazovao to bi bio obrt, trgovina i industrija. Za taj drugi odjel gospodarstva koji bi se imao da oformi mi smo predvidjeli na našoj sjednici druga Janka Barića, tajnika kotarskog NOO, Petrinja.

Rad okružnog NOO-a do danas zadovoljava prema prilikama, ne u potpunosti, ali ipak kreće. Ima odjela koji su malo zaostali kao gospodarski. Ima pojedinih pitanja kojima se nije obratilo dovoljno pažnje. Isto tako i socijalni odjel. Nije se dovoljno drug snašao baš po pitanju izbjeglica. Nije bilo odmah to sređeno i organizaciono postavljeno da bi se moglo pravilno i na vrijeme srediti. Isto i kod odjela zdravstva do sada nije sređen i nije iskorištena ona mogućnost koja je postojala da bi odelenje krenulo napred. Ostali odjeli dobro su se snašli i dobro rukovode. Te manjkavosti koje sam iznio to je prouzrokovano što nije postignuta još kod okružnog, a tako i kod nižih NOO-a, zajednička saradnja između odjela sa odjelom i odbornika sa odbornikom. Izgleda da nismo uspjeli još to po pojedinim pitanjima kao na pr. pitanje izbjeglica da je jedan odbornik prišao drugome i tražio saradnju koja je između odbornika slaba i radi toga su naši odjeli i zastali i učinjeni su propusti.

Druga stvar nije se još pravilno zaposlilo osoblja, koje se nalazi po odjelima, da se pravilno upoznavaju i uzdižu. Ne koristi se njihova stručna sposobnost, koju oni mogu da dadu da se koristi NOO-i, narodna vlast i uopšte narod, sa tim stručnim sposobnostima. Tome smo mi prišli da to pravilno koristimo. Prije svake naše sjednice svaki naš pročelnik održaje sjednicu sa svojim odjelom, da se tamo na sjednici iznesu predloži, a tada će I.O. donijeti konačan zaključak. Sutradan održava se sjednica i svaki pročelnik upoznaje svoj odjel sa

l Josip

odlukama koje je riješio I.O. da bi mogli da to prenesu na teren i pomažu naše NOO-e u svome radu.
Pomoć nižim NOO-ima od viših NOO-a: Okružni NOO nije davao dovoljno pomoći i ako smo na tome nastojali, ali smo baš tom neorganizacijom, što nismo pravilno uskladili odnose sa našim osobljem, nismo dobili vremena da odemo na teren i pomognemo našim nižim NOO-ima. No ipak od prošlog plenuma dali smo mnogo više. Izdali smo dvije naše okružnice i to: 1.) U njoj je sadržina o organizaciji NOO-a, odnos prema osoblju za kojom smo isto išli kod drugova i upoznavali ih da se mogu temeljito upoznati, da bi te promjene ispravno provodili. Druga okružnica sadržala je održavanje skupština, seoskih, opštinskih i kotarskih, način rada, polaganje računa, te povezanost sa JNOF-om, i organizacijama omladine. Nismo uspjeli, nije dovoljna ta veza te su te manjkavosti i propusti prouzrokovali što nije dovoljna veza između NOO-vlasti i JNOF-e. Sto se tiče pomoći nižim odborima odmah poslije plenuma kao i kada je najavljeno takmičenje održali smo 4 kotarske konferencije koje su bile dosta široke i pozvani su svi drugovi da dođu. Pozvani su JNOF-a da pošalju svoje delegate. Na svim opštinama pozvali smo na konferencije i JNOF-u. Osim kotara Petrinja koji nije još polagao računa, sva tri kotara su polagali račun. Petrinja će imati sutra. Što se tiče uspjeha kod polaganja računa bio sam na kotaru Dvor kada su polagali račun i bio je dobar uspjeh. Može se reći drugovi su se dobro spremali i dobro su referisali. Bilo je i manjkavosti u tim referatima. Vidilo se je da je skupština pratila rad i poslije referata kada se prešlo na diskusiju nije bilo ni jednog referata koji nije imao primjedbi. Bilo je kritika, ispravne i umjesne. Vidjela se je jedna razlika između kotarskih NOO-a i skupština. Ali kakove razlike. Vidjelo se je da drugovi iz kotarskog odbora osjećaju se odgovornim pred tim skupštinama, vidjelo se je da je skupština ona koja daje smjernice i dr. tome odboru. Skupština je potpuno slobodno, pravo demokratski izražavala svoje želje, stavljala primjedbe i odbor ih prihvaća. Po pojedinim referatima, referatu prosvjete i referatu tehničkih radova baš kod tih referata postavljeni su prijedlozi da se ne prime. U diskusiji su primljeni referati, ali napomena da u buduće moraju podnijeti potpune referate.
Prekjučer je održana skupština na kostajničkom kotaru. Tamo smo ja i drug Dukić[1] otišli pošto je bila prije toga dana banda tamo to se je skupština održala drugi dan.
Na glinskom kotaru održana je skupština. Tu je skupština bila još čvršća i upornija i nije se stalo samo na primjedbama referatima, nego tri referata i to prosvjetni, zdravstveni i socijalni, nisu primljeni. Ostavljeni su za slijedeću skupštinu da bi do tada izvršili svoje zadatke i tada bili primljeni.
Bio sam na jednoj opštini. Mislim da su sve opštine na Baniji položile račun o svome radu. Na dvorskom kotaru je počelo već i po drugi puta. Bio sam i u opštini Jabukovac. Tu je bio i drug Dukić. Tu smo isto tako zapazili vrlo dobrih stavova, skupštinski skup postavio je smjernice rada općinskom NOO-u. Kritikovao ih je sam predsjednik JNOF-a, po pitanju odbornika kojeg je trebalo ranije smijeniti, a koji je tek sada smijenjen, pitanje sjetve, gospodarstva i dr. No, vidi se da mi tu kod polaganja računa postižemo uspjehe.
Sto se tiče demokratičnosti naši NOO-i bili su se udaljili od naroda. NOO-i prešli su u birokratizam, vršili su one dužnosti koje i nisu dužnosti NOO-a, to je prouzrokovalo nepravilno zapošljavanje osoblja, tj. da odbornici budu organizatori, a ne administratori. Izgleda da smo tu imali uspjeha, da se to postavljala

1 Dušan

■baš na ovim skupštinama, jer je potrebno da se podnesu referati skupštini i da :svaki drug uđe u probleme.

Posljednjeg plenuma ja sam baš referisao o ekonomatu i sada je organizovan po direktivama viših naših vlasti, odnosno ZAVNOH-a. Uspostavili smo knjigovodstvo, koje ćemo uspostavtii i kod kotarskih NOO-a, kod kojih je to u toku. Ranije nisam dao direktivu da bi oni mogli vidjeti kako se to kod okružnog vodi i da knjigovodstvo tada bude jedinstveno. Tajnici su obećali da će biti u kotarevima sređeno knjigovodstvo do 1. 12. 1944.

Poslije prošlog plenuma kao što sam rekao, otvoreni su neki novi odjeli. Nismo imali dovoljno prostorija. Od onda smo još jednu kuću izručili koja ima tri prostorije, gdje su smještena dva odjela. Isto smo imali u zadatak pripreme za ulazak u novooslobođena mjesta. Taj zadatak smo izvršili. Na primjer za grad Petrinju predviđeni su drugovi koji bi imali da uđu u gradski odbor, te označene sve one ustanove koje imaju da preuzmu NOO, a koje NOV, tako da nebi došlo do nesporazuma između NOO-a i vojske. Grad iziskuje mnogo posla, te da bi mogli pravilno preuzeti svoju dužnost predvidjeli smo i drugove iz oslobođenog teritorija koji rade duže vremena u NOO-u, koji poznaju rad NOO-a. Tako da bi imali u svakom gradskom odjelu jednog druga koji je iskusan u radu i koji bi potpomogao rad pročelnika tih odjela. Na kostajničkom kotaru je isto tako učinjeno, ali se desio jedan nepoželjan slučaj. Jedan drug koji je nosio uz sebe popis tih drugova pao je od neprijatelja i pronašli su kod njega taj popis. Oko 20 drugova je uhapšeno koji su bili predviđeni za NOO. Tako isto i za kotar Dvor. Tamo već imamo općinski odbor koji duže vremena radi na oslobođenom teritoriju. Mi smo predvidjeli da taj odbor pojačamo sa još nekim drugovima.

Jedna je manjkavost kod toga. Pošto nismo dobili od kotarskih odbora potrebne podatke koje smo tražili po tome pitanju do sada nismo sa tim drugovima održali sastanke. Imamo predviđene drugove za preuzimanje pojedinih objekata, ustanova itd. sve je predviđeno ali im treba dati detaljna uputstva i direktive.

Zadrugarstvo: Forsirano je već duže vremena na okrugu da bi se prišlo tome radu, ali nismo požnjeli tolike rezultate u izdizanju zadrugarstva onoliko koliko se moglo. Do prije nekoliko dana dobili smo jednog druga kome smo dali taj odsjek i koji je počeo sa time da radi. 25. novembra održana je konferencija svih zadrugara koji su ranije radili sa zadrugarstvom na Baniji. To je bila okružna konferencija. Rad po obnavljanju zadrugarstva i radnih zadruga pokazao je dobre uspjehe. Taj drug pokreće i obnavlja te zadruge, narod se vrlo dobro odaziva i shvaća potrebe zadrugarstva. Do danas je uspjelo 12 zadruga oformiti i obnoviti. Jedna zadruga od tih već ima 80 članova i više. Prije nekoliko dana isto smo dobili od ZAVNOH-a da se oformi statistička komisija pri odjelu obnove, koju smo oformili.

Učešće naroda u vlasti: Govorio sam o tome u vezi sa demokratizacijom NOO-a, što bi ponovio. Do sada nije bilo tolikog učešća u izgradnji NO vlasti. Narod je učestvovao i on je želio da se izgrađuje i izgradi, ali nije imao puta kako da izgrađuje i učestvuje u izgradnji narodne vlasti. Prilikom ovakvog polaganja računa vidjelo se i odrazilo se da na Baniji učestvuje narod u izgradnji narodne vlasti i potpomaže i daje smjernice narodnom NOO-u.

Izvršeni su izbori u tri opštine glinskog kotara i gradu Glini. Gradski izbori izvršeni su, no nije se uspjelo jer nije izašlo na izbore nego 35—40% glasača, a što se tiče samog gradskog izvršnog odbora ja sam bio prisutan na jednom sastanku i ima izgleda da bi taj gradski NOO mogao da zadovolji. U preostale

tri općine prošli su izbori. Seoski izbori su bili 26. ovog, a općinski će biti *3.*
12. 1944. Ti izbori nisu uspjeli u potpunosti zato što izgleda da je malo učinila na tome JNOF-a. To se najbolje vidi po tome što u jednom selu nije prošla lista JNOF-a, već su prošli pojedini predlagači van JNOF-a. To se ne bi moglo desiti da je JNOF-a preduzela mjere koje ima mogućnosti i koje bi trebalo da poduzme.

Ranije je Okružni NOO održavao redovite konferencije o pojedinim odjelima. Vidjeli smo da je to nepravilno, što se održava mjesečno konferencija pa bilo problema ili ne. Mi smo to preinačili i sada se održavaju konferencije kada za to ima potrebe. Održana je konferencija socijalnog odjela, po pitanju izbjeglica, tako isto i zdravstvena povodom zaraznih bolesti, isto odjel obnove koji je nov, a održao je i gospodarski kao i propodjel po kotarima. Prilikom polaganja računa na seoskim i opštinskim skupovima do 15. 11. 1944. vidio se uspjeh i po tome pošto su neki odbornici sjedili u odboru koji su bili nepoželjni. Pošto su imali većinu nisu mogli biti izbačeni, ali održavanjem skupština i polaganjem računa kada je narod vidio tu pravu demokratičnost, kada je vidio da se daje na volju naroda, baš ti koje je trebalo da se izbace iz NOO-a izašla su 3—4 općinska i 5 seoskih odbornika.

Kotarski odbori su popunjeni i imadu po 12 članova u odborima. Rad odbora nije kolektivan i nema dovoljno odgovornosti kod kotarskih odbornika. Za neodgovornost snosi može se reći u prvom redu okružni NOO. Mi smo u početku ove godine, pozvali neke drugove na odgovornost. Tim su se metodama poslužili i niži odbori.

Kotarski odbori Dvor i Glina sređeni su dobro i može se reći da rade dobro, popunjeni su osobljem, ali se osjeća kod i jednih i drugih da pojedini odbornici gube vezu sa narodom.

Kod koštaj ničkog kotara nema dugo vremena kako su odbori počeli legalno raditi. Za sada njihov rad, pored svih manjkavosti i propusta može da se uzdigne.

Najslabije nam stoji kotar Petrinja. Nisu se drugovi dovoljno snašli. Po svim pitanjima i po svim odjelima najslabije stoje i ni za jedan odjel ne može se reći pohvalno. Mi skrećemo pažnju na to da se najviše potpomogne taj kotarski NOO. Nisu dovoljno povezani s narodom.

Isto općinski odbori tokom ovog mjeseca popunjeni su sa potrebnim brojem osoblja i odborom. Po pitanju takmičenja rekao bih kako smo to organizaciono postavili. Održali smo konferenciju, postavili smo komisiju za takmičenje u okružnom odboru, koja će voditi računa o takmičenju, koja će forsirati pojedine stvari koje imaju da se svršavaju. U takmičenju u početku nije bilo povoljnih rezultata iako smo takmičenje postavili organizaciono dosta dobro, ali smo imali propusta i manjkavosti. Prošlo je već dosta vremena a mi nismo znali šta je učinjeno po takmičenju. Nismo se snašli da se povežemo do najnižih naših NOO-a, dočim smo poslije to učinili. Čim smo to učinili tim je odmah i takmičenje oživilo i ustao je sav narod na takmičenje i upoznao se je s njim. Tako se počelo provoditi svako takmičenje, svaki problem kroz takmičenje. Da bi upoznali koji su rezultati takmičenja mi smo mobilisali 7—8 omladinaca koji odlaze svako veče na kotareve i opštine i donose izvještaje. Rezultati su bili vrlo dobri, ali mi nismo imali u rukama da pišemo o tome u našim vijestima kako se gdje odvija, kako je organizovano i kakvi su postignuti rezultati da tim podignemo i zatalasamo cio narod Banije. Sada izdajemo Biltene u koje ne možemo sav materijal da stavimo, a prije nismo imali u njih šta stavljati. To je propust okružnog odbora koji se nije odmah snašao da se stvari tehnički postave i organizuju.

- Još bi naglasio da selo Komogovina koje je najviše uništeno na Baniji i popaljeno u takmičenju sakupilo dobrovoljnog priloga 79 m žita. Poslije toga su rekli da ako i jedno selo dadne više da će oni dati do poljednjeg. Poslije toga vršili su nanovo kampanju i sada je sakupljeno 107 m žita.

Nedostatke koje još nismo savladali većinom sam ih se dotakao. Ono što nismo savladali, a što smo mogli to je slaba veza između NOO-a i J'NOF-a kao i sa NOV i ostalim organima. Odgovornost nije postignuta kod NOO-a. koja bi trebala da bude, nisu se odbori dovoljno demokratizirali, već dosta ima birokratizma Isto što sam već naglasio nismo uspjeli kolektivizirati rad u jednom odboru i postići kolektivnu odgovornost.

Ja bih zamolio drugove plenarce i drugove iz JNOF-e da bi oni nama pružili punu pomoć u izgradnji narodne vlasti.

Drug predsjednik postavlja skupštini pitanje da li se primaju drugarica Ana Sušnjević, te drug Ercegovac Simo i Dragan Mitić kao članovi I.O. Skupština jednoglasno prima.

Otvara se diskusija po organizacionom referatu:

Govori drug Čedo Borčić:

Ja bi htio da napomenem jednu činjenicu koja se uočava u radu naših NOO-a na Baniji koja se donekle može pripisati i samom Okružnom NOO-u. To je nedovoljno iskorištavanje svih mogućnosti koje stoje pred našim NOO-ima za aktiviziranje narodnih masa u vršenju zadataka, koji stoje pred NOO-om. Konkretno radi se o saradnji NOO-a sa JNOF-om. Pred našim NOO-om stoje ogromni zadaci. Ti zadaci postaju sve veći i odbori sami radeći na ovaj način, kako se do sada kod nas prvenstveno radilo, radeći sami bez neke širine i čvršće veze sa masama svoga kraja, neće moći da izvrše te zadatke. Ti zadaci moći će se izvršiti samo u najširoj vezi sa narodnim masama i korištenju sviju mogućnosti koje stoje na raspolaganju NOO-u. I ja bih pripisao našem okružnom odboru u nedostatak to što nije sa svojim podređenim odborima uspostavio tješnji kontakt, i što nije forsirao ovaj kontakt u izvršavanju zadataka. Mislim da bi taj nedostatak naš Okružni odbor i niži odbori trebali da uklone, da isprave, da bi se vršilo pravilno izvršavanje zadataka koji stoje pred nama. Branko Drezga: Drug tajnik izlažući organizacioni rad nije se dotakao ništa o teorijskpj izgradnji samih odbornika i pomoćnog osoblja, kojih ima prilično i u nižim odborima. O načinu rada toga pomoćnog osoblja dešava se da na terenu pomoćno osoblje ne može pružiti dovoljnu pomoć nižim odborima, tako da to osoblje nema dovoljno autoriteta, gubi ugled i u očima nižih odbora i ne može dati veću pomoć u radu.

Kod kotarskog odbora priličan broj toga osoblja stalno sjedi u kancelarijama, to su činovnici — koji rade samo u kancelarijama. Treba posvetiti više pažnje izgradnji i odbornika i pomoćnog osoblja. Na samoj teoretskoj izgradnji treba posvetiti mnogo veću pažnju, ne samo davati uputstva i instrukcije nego što više uzdizati, jer će inače pred tim velikim zadacima naići na velike poteškoće. Treba najenergičnije odbiti prigovore da se ima mnogo posla. Kako je teško uzdizati i rukovoditi sa radom, biti rukovodilac to mogu biti samo oni ljudi, kpji hoće da uče. Mislim, da na tome problemu treba da se učini mnogo i upoznaju niži odbori, kako bi mogli to uspješno rješavati.

Vujo Banjanin: Ja bih htio da podvučem da naši drugovi kad odu na teren forsiraju pomoć samo po svom sektoru. Konkretno po zdravstvenom i socijalnom najmanje pomažemo i zato vidimo nedostatke kod tih odjela. Ima još jedan nedostatak što bi se moglo pripisati ONOO-u. Kotar Petrinja kome je ONOO posvetio malo pažnje i zato taj nedostatak se može pripisati okružnom NOO-u.

Dalje drug tajnik je izjavio da ima nepoželjnih elemenata u NOO-u a nije se ništa uradilo da se ti izbace iz NOO-a.

Mira Mitić: Drug tajnik se nije dotakao potrebe da bi naš ONOO trebao više da sarađuje sa drugim ONOO-ima, na primjer Bihaća, Cazinom i dr. Ja mislim da bi naš okružni mogao dobiti još više uvida koje se snage mogu koristiti za mobilizaciju svega rada, za izvršavanje takmičenja u najboljem smislu. Tako kada bi bilo veće saradnje našeg okružnog sa ostalim okružnim odborima, da bi bilo i veće ekonomske pomoći našem narodu. To se najbolje vidi i po tome da na našu skupštinu nije došlo drugih delegata, sem iz Korduna.

Sedmak: Drug tajnik je rekao da je jedan drug pao od neprijatelja i da su radi toga pohapšeni toliki naši drugovi, a možda i ubijeni. Da se u buduće to ne dogodi, kod takvih stvari bi trebalo da se opreznije postupi i ovakvi spiskovi šifrirano drže. Mislim da je ovakav propust koji je izazvao hapšenje tolikih drugova neispravan i nepoželjan.

Uroš Krunić: Neosporno, iz referata druga tajnika mi dobivamo utisak da odbor dobro radi. Ima grešaka i sa jedne i sa druge strane. On nije naglasio da nema dovoljno saradnje između vojske i NOO-a na terenu, mjestima i u borbi. Cija je to greška? Zašto se drug tajnik nije toga dotakao ja ne znam ali treba to napomenuti kao nedostatak da bi izvještaj bio što potpuniji i jedinstveniji. Mi-, slim da je najveća greška baš drugova iz okružnog što nisu u neprestanom kontaktu i da bi u momentu kada jedinice NOV vrše operacije na oslobođenom teritoriju. Ja sam nekoliko puta obavještavao drugove da kada naša vojska čisti teren da prenesu težište rada na taj teren. Konkretno dolaze do izražaja stare greške da tada kada se borba vodi, da tada kada odbori dobiju mogućnost da vrše konkretne akcije, da odbora tamo nema, iako imaju mogućnosti. Na primjer u Gorskom kotaru u Orahovici dosta je neprijatelj odvukao svinja, ali nisu smjeli naši drugovi da napuste mjesto. Naši drugovi su tražili da izvuku svinje, ali više u selu nije bilo odbornika. Po pitanju izbjeglica vrijedi isto. Na tim mjestima kada je teško narodu, kada vojske ima na terenu tada je potrebno da odbornici ostanu sa narodom na terenu, njih nema.

Babić Ivo: Do sada je rad JNOF-e slab. Ima drugova koji uopšte neće da rade. Na primjer opština Blinja, gdje JNOF-a uopšte neće da održava sastanke. Zato mislim da je slab rad JNOF-e, što su se uvukli ljudi koji nisu prijatelji pokreta. Trebala bi reorganizacija i nadopuna u organizaciji JNOF-e.

Leon Geršković: Ovo je prvi puta da se u ovome obliku i na ovaj način izlaže rad okružnog NOO-a i da se daje mogućnost predstavnicima naroda Banije da daju smjernice i direktive u radu svoga Okr. NOO-a. Ja bi baš taj momenat u radu ove skupštine naglasio, jer je bio dovoljno naglašen drugi momenat tj. polaganje računa pred narodom. Ali funkcija ove Okr. skupštine nije samo to da odbor položi račun i da se kritikuje rad odbora, nego da se daju smjernice rada, jer je ova skupština pred narodom isto tako odgovorna za rad Okr. NOO-a kao što je Okr. NOO odgovoran za rad pred vama. Pojedini skupštinski vijećnici i zastupnici ove skupštine, također mogu biti pozvani pred svoj narod u općinu, u selo zato da polože račun na koji su način dali smjernice Okr. NOO-u.

Mislim da je početak ove skupštine, njena visina samih referata i primjedbe pojedinih drugova pošla pravim smjerom i da će se u tom smjeru nastaviti rad skupštine i da će se potcrtati druga strana, tj. davanja smjernica rada Okr. NOO-a.

Kada mi idemo po našem terenu, kada vidimo naše odbore, naročito kotarske, općinske, onda osjećamo jedan osnovni nedostatak. Osjećamo da ti odbori ne znaju izići iz svog dosadašnjeg stanja, da su nekako suviše skučeni, da nemaju

dovoljno **jakosti, da savladavaju izvjesne tehničke, administrativne i druge teš-**koće **koje koče rad kotarskog i općinskog NOO-a. Vidim da se ljudi uglavnom** bave **sa sitnim praktičarskim radom, da ne gledaju probleme u cjelini i da ne** mogu **da se izdignu iznad nivoa, iznad razine svoga sela i svoje općine, da shvate značaj rada općinskog ili kotarskog odbora za cjelinu. Tako se postavlja pred NOO-e jedan osnovni problem njihove organizacije, a to je izdizanje iz nivoa sela. Prije nekog vremena je drug Vladimir Bakarić govorio o tom problemu** u **»Vjesniku« gdje je to naglasio kao jedan osnovni problem. Ima drugovi na** oko **sitnica, koje izgleda kao da nisu uzrokom toga, ali te sitnice u stvari koče taj rad. Mi često zalazimo u kot. odbore a i druge i vidimo kako se hrane, kako spavaju, na koji način su osigurani osnovni uslovi života i vidimo da se izvršni odbor ne brine mnogo za ishranu, da u kancelarijama NOO-a nema osnovnog reda nego da se radi ko šta hoće i da se zna ko šta radi i kako radi. Izgledalo bi to kao da je bavljenje sitnicama. Ne možemo mi izdići ljude da više shvaćaju, da vode narod na izdizanju višem stepenu života, ako oni sami gdje žive ne stvaraju dovoljne uslove rada. Ako odbornici po danu rade, ä po noći spavaju** po **kutevima, ako ne paze da u njihovim kancelarijama ima čistoća a pričaju da je za djelovanje neophodno potrebno red i čistoća, a onda vidite da žive upravo obratno nego što sami pričaju. Navodim to i za samo pomoćno osoblje. U tom načinu života ja mislim da stvorimo uslove za rad i život, za povoljnu administraciju da se neki spisi ne gube, da se ne zna šta ima, gdje da se riješi, da je to jedan od vrlo važnih uslova za izdizanje odbora.**

Ja bi skrenuo pažnju na to jer mi smo iz partizanskih uslova nužno prisiljeni na te sada napore. Bilo je teško izvući ljude iz kuća i osposobiti ih za partizanske uslove života, a danas je teško iz partizanskog vratiti se na te potrebne uslove života. Druga stvar, kod nas je još uvijek običaj da mi rješavamo stvari kako kome padne na pamet. Dođe ti jedan problem, pitanje bajte, izbjeglica, pitanje snabdijevanja odbora. Pitanje šta mi radimo? Dolazi jedan odbornik i on se domisli, porazgovori se i odluči kako će se raditi i tako se radi. To je bilo nekoć dobro, a danas to ne valja. Zašto? Mi smo već izgradili državu do jednog izvjesnog stepena. Sto **znači to da smo mi izgradili državu. To znači da mi imamo izvjesne gotove propise, koji već unaprijed pokazuju kako treba da se izvjestan problem rješava. Nije dovoljno da se ljudi sastanu i da promisle, a da odbori ne čitaju okružnice i rješavaju samo što ko misli, mjesto da se uzimaju postojeći pozitivni propisi za rješavanje tih problema. Ako dođete u jedan odbor, onda se traži okružnica, vadi se iz džepa i slično. Za to je potrebno danas ne samo da se rješavaju od časa do časa izvjesna pitanja, nego da se pitanja rješavaju na osnovu postojećih propisa. I da su ti propisi u svakom času sačuvani.**

Drug je Drezga[1] istakao vrlo važno pitanje teorijske spreme članova NOO-a. U čemu se ona sastoji? Sastoji se u opštoj teoretskoj spremi i političkom shvatanju koje treba uzdizati, sastoji se u stručnoj spremi i treće u ispunjavanju postojećih direktiva i propisa viših vlasti. Ako postavimo pred NOO-e teoretsko pitanje, onda to treba postaviti u tri smjera. 1.) U opštoj teoretskoj izgradnji, stručnom izgrađivanju i ispunjavanje propisa i direktiva viših vlasti. Mi još nekako znamo da se politički uzdižemo ali stručna sprema je zaostala. Trebalo bi da oni drugovi koji rade u jednom odjelu da se stručno spremaju a ne samo činovnici i osoblje, nego i odbornici, ako mislimo da budemo organizatori svoga posla i treće da mi učimo i studiramo propise naših viših vlasti. Kao što se pred

t Branko

našu vojsku postavlja pitanje da budu majstori svoga oružja i mi trebamo da postanemo majstori u izgradnji države, a to ćemo postići, ako se teoretski i praktički osposobimo za taj rad.

U vidu toga uzdizanja NOO-a treba postaviti pred NOO-e i ovo: polaganje, reagiranje, reakcija na izvjesne probleme i događaje. Postavlja se na primjer pred NOO organizacija narodne milicije, organiziranje dječjih domova, odjela obnove i bilo kojeg pitanja. Normalno je to kod nas da mi trebamo tri do četiri mjeseca dok se počnemo micati. Tako nakon izvjesnog vremena nego što je došla okružnica, tada neko počne da se sjeti i dok dođe u život normalno da traje tri mjeseca. Ja mislim da bi mi tu našu državnu vlast osposobili, da bi bila malo življi organizam da se tu ne čeka, nego da se tu odmah zadubi u posao i da sepočne ostvarivati. Najtipičniji primjer je ovo takmičenje. Dok je došlo do toga da NOO-i osjete takmičenje, trebalo je već pola mjeseca da prođe. Onda su tek NOO-i osjetili da treba da se miču i da takmičenje počne. Ako se sjećate šta vam je govorio drug Branko Zlatarić, da mi moramo danas da vodimo osnovnu borbu sa neprijateljem na ekonomskom području, a znate li ljude sa kojima imamo posla, na ekonomskom području? Tu imamo posla sa švercerima, ratnim bogatašima, nabijačima cijena, ljudima namazanim svim mastima. Oni će brže opaziti, da mi grešimo nego oni, i dok mi popravimo mi ćemo još deset puta da grešimo. Kada budu gradovi u našim rukama to će biti naša mogućnost jednog novog poleta naše privrede. Nije oslobođenje gradova samo povećanje teritorija i stanovništva, nego to rađa jake kvalitativne promjene i naša privreda će dobiti drugi vid i sa time ćemo dobiti iz gradova i one elemente koji će nastojati da se ubace u naše redove. Sa našim dosadašnjim partizanskim tempom, seoskim tempom nećemo moći da se suprotstavimo. Mi moramo da osposobimo naše drugove da probleme rješavaju brzo i da ih odmah rješavaju.

Još jedan nedostatak u odborima o kojima drugovi nisu govorili a to je učešće žena u odborima. Rečeno je da izvjestan broj žena radi u odborima, no nije dovoljno naglašavati odnos broja, nego treba pronaći način za učešće žena, za aktiviziranje žena. Taj problem može se postaviti na taj način da se u sve radove NOO-a koje izvršavaju NOO-i uvlači što veći broj žena. U vezi sa tim što je iznio drug Čedo[1] aktiviranje masa za rad NOO-a. Ja mislim da bi taj problem aktiviranja masa na terenu postavljali samo kao pomoć koju mase daju NOO-u. Ima tu jedna stvar, koja se pred naše NOO-e, pred narodnu vlast postavlja, koja ima mnogo veće istorijsko značenje. Po čemu je zapravo naša narodna vlast, zapravo narodna vlast? Ona je narodna vlast po tome što je upravo u rukama narodnih predstavnika, što nema birokratskih aparata koji rukovode poslovima državne uprave, nego što poslovi državne uprave vode od naroda izabrani predstavnici. Nije ona narodna samo po tome što u narodnoj vlasti vlada drugi duh, nego što je vladao u staroj organizaciji državne vlastL Narodna vlast je i zato narodna i treba da bude vlast, odnosno između narodne vlasti i naroda ne smije da postoji zid da bi se narodna vlast suprotstavila narodu, nego narodna vlast je u stvari organizirani narod na vlasti. Vlast naroda nije upravljena protiv naroda nego je upravljena samo protiv onih koji rade protiv naroda, protiv onih reakcionera koji hoće da ometu narodne težnje. Mi nemamo danas tu situaciju da se narodna vlast okomljuje na narod i da upravlja narodom, nego je ona organizam naroda da bi mogla da udari na one koji sprečavaju da narod izradi svoju vlast.

Kad mi imamo u jednom selu odbor tu je najvažniji kontakt, da onda taj odbor ne bude iznad naroda na štetu, nego da bude u pomoći, da se izbriše zid iz-

1 Borčić

među vlasti i naroda, da nije odbornik taj koji naređuje selu šta treba da radi, nego da ima uz sebe iz sela niz aktivista koji će zajedno s njime rješavati probleme. Tako treba da se shvati to aktiviziranje masa, to demokratiziranje odbora, stapanje NOO-a sa narodom u ime koga se ta vlast vrši. Ako se tako postavi to pitanje, onda će se lako riješiti i samo pitanje učešća žena, omladine i svih ljudi u radu NOO-a.

Ako ova skupština Okr. NOO-a Banije ukaže tako pomoć Okr. NOO-u Banije da svi članovi skupštine smatraju svojom obavezom da na ovaj način aktiviziraju mase za pomoć i saradnju sa NOO-ima, a na drugoj strani da se NOO-i ne smatraju kao vlast iznad naroda, nego da se smatraju kao organi naroda na vlasti, onda će to biti najveća prekretnica na Baniji, onda će Banija, kao što je to bila među prvima u dizanju ustanka, biti prva u izradnji narodne vlasti.

Mićan Pribičević:

Ja ću odgovoriti na ove vaše primjedbe koje su u vezi sa referatom i koje su umjesne i opravdane i koje će dati smjernice našem odboru za daljnji rad.

Prva primjedba koja je može biti uzrok svih nedostataka to je teoretski rad. Mi smo počeli tako raditi, podijelili smo se na grupe koje bi imale nedeljno dva puta da održavaju sastanke, čisto kulturno-prosvjetni rad. Imademo izabrane odbore koji imaju sa time da rukovode, a svakih 10 dana imademo čas zajednice ako ima nekih nesuglasica između pojedinih drugova da bi se kratko to pitanje rješilo, a da se ne ostane samo na riječima nego da se to rješava. Predmet tih sastanaka su direktivni članci naša štampa da se drugovi mogu snalaziti na terenu.

Drugo je pitanje šta je uzrok tome da nije u dovoljnoj mjeri sprovedeno. Činovnici su u kancelarijama, što je druga stvarna primjedba, da se nalaze većim dijelom u kancelarijama i da bi se mogli pretvoriti u bivše činovnike. I to je tačno. Mi smo to uočili i otklanjamo to, ali se nije uspjelo u dovoljnoj mjeri. Pomoć nižim odborima. Ja sam u referatu istakao kako ova pomoć nije dovoljna. Stvarno se nisam dotakao toga kako dajemo pomoć. Daju pojedini odjeli po svojim sektorima. Da pojedini odbornici zadržavaju se kod nižih odbora samo po svojim sektorima, a ne općenito, kako imaju uputstva sa naših sjednica. A druga je stvar da pojedini odjeli ne daju pomoć po svim problemima svoga odjela. Kod našeg Okružnog NOO-a mi to već ispravljamo. Pošto mi odmah drugi dan nakon završene sjednice. I.O. imamo prepis zadataka to drugovi koji idu na teren imadu da riješe sva pitanja po svim odjelima. Slabost kotarskog NOO-a Petrinja. Istina je da mi nismo davali dovoljno pomoći tom odboru. Nije pravovremeno to uočeno, a trebali smo to uočiti kod toga odbora u kakovom se stanju nalazi i pod kakovim se uslovima nalazi. Njegovi su uslovi najteži od svih 4 kotara i samo u toku ovog mjeseca prišli da potpomognemo taj odbor.

Druga je napomena da se nismo dovoljno brinuli za izbacivanje nepoželjnih odbornika. Mi to danas vršimo na terenu i to je dalo rezultata što se vidi iz činjenice, kao što sam već rekao, da su na skupštinama već izbačeni a bilo je još tih slučajeva na glinskom kotaru, ali nemam konkretnih izvještaja, te ne smijem da to iznesem pred skupštinu.

Saradnja sa drugim okruzima. Tačno je da te saradnje do sada nije bilo. Sad smo počeli, naročito povodom takmičenja da stupimo u vezu sa drugim okru-
2ima, posjetili smo okružni NOO Cazin, Kordun i Pokuplje i stekli smo više iskustva, te smjernice za naš rad. Kada bi bilo veće saradnje bilo bi i većeg uspjeha.

Saradnja s vojskom. Toga se nisam dotakao to je drug komesar divizije ispravno rekao. Mi na tome radimo duže vremena i na tome su se poduzele sve mje-

re tako da je danas postignuta saradnja sa pozadinskim vojnim vlastima, ali sa operativnim jedinicama još nije.
Sve ove primjedbe ja primam jer vidim da su umjesne i poučne, ali smo to i mi uočili. Jedna je stvar što je drug Geršković[1] naglasio što nemamo još dovoljno energičnosti u radu. Neka stvar kada je za riješiti treba je riješiti momentalno i brzo, tako da ne goni posao čovjeka, nego čovjek posao, i tada će se poslovi odvijati redovno i pravovremeno.
Drug je napomenuo za ostale okruge da nema predstavnika na našoj skupštini. Mi smo obavijestili sve okruge istovremeno kada i članove plenuma, kada i drugove iz Korduna koji su danas prisutni.
Simo Todorović, predsjednik: Da li se prima referat druga tajnika?
Svi: Prima se — plješću.
Simo Todorović, predsjednik: Da li ima nekog ko ne prima ovaj referat? Niko se ne javlja.
Po drugoj tačci dnevnog reda čitaju se referati pročelnika svih odjela ONOO-a i to

1.)	**drug Dragan Mitić**	**referat po upravnom odjelu**
2.)	**" Slavko Mrgan**	**" gospodarskom odjelu**
3.)	**" Slavko Mrgan**	**" financijskom odjelu**
4.)	**" Stevo Smiljanić**	**" prehrambenom odjelu**
5.)	**" Božo Panjković**	**" socijalnom odjelu**
6.)	**" Mišo Čakara**	**" zdravstvenom odjelu**
7.)	**" Milan Vujičić**	**" odjelu obnove**
8.)	**" Dukić Dušan**	**" odjelu tehničkih radova**
9.)	**" Simo Ercegovac**	**" odjelu prometa**
10.)	**" Antun Pavičić**	**" prosvjetnom odjelu**
11.)	**" Jovan Borojević**	**" sudskom odjelu**
12.)	**" Savka Haluza**	**" propagandnom odjelu**

Miloš Marić — Gospodarski odjel
Nije navedeno šta je učinjeno da se taj odjel osposobi da se postigne neka odgovornost za izvršenje zadataka. Isto tako da su kukuruzi uslijed lošeg vremena pokvareni, što šteti mnogo našem narodu i našoj vojsci. Isto tako da nije posijan lan, a nije naveo šta je poduzeo da se taj lan posije i to na vrijeme. Isto tako neorganizovana sjetva ove jeseni, za samu organizaciju moglo se je nešto više učiniti, a naročito po sjetvi vojničke pšenice. Bilo je cijepljenje svinja. Malen broj cijepljen. Poslije je nastala kuga. Nije iznio šta je poduzeto i zašto se svinje nisu cijepile kada cijepiva ima i stavljeno je na raspolaganje da ne dođe do svinjske kuge.
Iznešeno je da ima 103 radionice sa 106 majstora, a sa 12 naučnika. Sutra će ti majstori raditi sami i nema mladog kadra što će nam faliti onda kada će nam trebati najviše mladog kadra. Isto tako o neplanskoj sječi šume. Naše šume su sječene neplanski i sa time upropaštena dovoljna količina šuma pa bi želio čuti šta je poduzeto da se šuma siječe po planu.
Po socijalnom. U referatu je iznešeno da na kotaru Glina ima 460 izbjeglica dok ih na mojoj općini ima 480, a znam da ih u Gracu i Šušnjaru ima najmanje toliko. Izgleda da drug nema dovoljno pregleda o tim stvarima koje su najopipljivije. Isto tako drug je iznio da u Glini ima 19 Zidova besposlenih dok u našim selima i posljednji je čovjek zaposlen.

Po zdravstvu. Referent je izneo da je slabo učvršćen zdravstveni odjel, da su slabo organizirani, a nije iznio šta je poduzeto da se on organizuje i da radi samoinicijativno.

Pero Drakulić: Po Gospodarstvu. Drug referent je iznio da je gospodarski odio potpomagao sve kotareve. Ja bi molio da drug odgovori koliko je pomagao kotar Kostajnicu. Sta je učinjeno sa dr. Cukrovom koji je uzeo kola koja je preuzeo iz Knezovljana za prevoz bolesnika, a on naredio kočijašu da vozi direktno za Glinu. Da stvar bude još teža on je putem uzeo na kola dvoje djece kako bi prikrio svoje prave namjere. Narod je energično protestovao, da kola sa Dvorskog kotara pređu 30—40 km da prevoze nemoćne a da ih je uzeo jedan doktor da sebe preveze.

Po socijalnom odjelu. Jedna drugarica učiteljica prebjegla je u Sam. Brđane ispred bande i 5 dana lutala, a kasnije je njoj pomognuto da se vrati na svoje mjesto. I to ne od strane socijalnog odjela.

Stevo Borojević: Drug se nije dotakao zašto u stvari vršidba nije uspjela. Ja bi malo konkretno. Postojao je tamo neki pupovac. Izgleda da drug pročelnik nije forsirao da se taj pupovac stavi u pogon, da se možda vrši mobilizacija konja itd. i danas trpimo od toga propusta i ekonomsku i političku štetu. Druga stvar što se tiče propusta za svinjsku kugu, koja je zavladala i od koje trpi većina štetu. Drug je postavio da nije htio narod. A ja bi kritikovao i to konkretno. Ako tako bude mislio pročelnik jednog odjela, njegov referent će smatrati manje za važno, kotarski i općinski odbori još manje. A razumije se dok dođe do naroda, može kuga da zahvati i narod. Ovo su sitnice na oko, ali kada .se dobro raščisti, posljedice su dosta velike. Za prvo smatram da je propust, a drugo kao grešku.

Ivo Babić: Drug je rekao da radnici i radnice su goli i bosi. Nije se međutim dotakao rada kožarskih radionica, koju su kožu kožarski radnici upropastili. Cijelo ljeto upropašćuje se koža u Kostajničkoj radionici. Okružni odbor se nije postarao da od one kože naprave se opanke i tri dana se nose i poderu. Drug nije vodio računa o tome da se koža šalje u okružnu radionicu. Cijelo ljeto se nije o tome vodilo računa.

Socijalni. Izbjeglice kada su bježale iz Trokuta, kada je paljen petrinjski kotar, izbjeglice su dolazile i niko nije dolazio iz tog odjela da daje upute, kako će se te izbjeglice smjestiti. Po pitanju vršidbe nije se dotakao koliko je dao ispomoći, koliko je komisija stvoreno koje će pomagati po pitanju vršidbe, da se rad pokrene i bude što bolji.

Đuro Corković: Gospodarstvo. Šta je učinjeno za podizanje našeg stočarstva? U Komandi banijskog područja zaklala se je jedna steona krava. Sta je bilo sa rasplodnim grlima. O samoj vršidbi pozajmljeno je remenje, da li se vodi evidencija o tome. Šta je u evidenciji komande područja a šta okružnog odbora, pošto ima nekih koji su već razrezani. Za sjeme djeteline znamo da se nije spasilo. Da li je poduzeo što NOO da se nešto spremi u glavicama dok je bilo dobrih mogućnosti.

Po zdravstvu. Da li je bilo na mjestu kada su se digli svi higijeničari sa glinskog kotara da idu na kostajnički. Da li se nije moglo dolje aktivizirati u tome pravcu.

Adam Ostojić. Gospodarstvo. O vršidbi kod nas na dvorskom kotaru nije se čekalo na motore, nego je narod upreo svim silama da se sve ovrši. Mislim da je drug trebao i tu da dadne ispomoć. Ratnom zajmu nije se u dovoljnoj mjeri posvetila pažnja i drug po gospodarstvu nije dovoljno poslao privremenih priznanica da se i dalje postupi po zajmu. U mome selu prije 3—4 nedelje sku-

pljeno je ratnog zajma a nije otpremljeno kuda treba. Socijalni, nije dotakao koliko je invalida opskrbljeno sa drvima i drugim.
Branko Drezga. Po pitanju kampanje koja je vođena od okružnog odjela za prehranu — Mi smo vidjeli izvjesnih rezultata po toj kampanji i rezultati zaista postoje, ali je bilo nekoliko nedostataka koji su se osjećali. Drug je predložio da se kampanja obnovi, a međutim ja ne mislim tako. Drug je iznio da je sva uputstva dao pismeno, a nije imao pregleda šta se tamo događa. Ima sela koja su mogla dati 40—50 metara, a dali su 15. Umjesto da se organizaciono uspostavilo i uz pomoć ostalih organizacija. Najmanje se vršila organizaciona akcija.
0 prometu: Nekoliko riječi o pitanju prevoza. Najviše se odnosi na kolski promet. Vidi se da kolski promet poteškoća imade, ali ipak nekako ide. Mi ne vidimo iz izvještaja, koje su poteškoće. Jedna od najvažnijih poteškoća je ta da se nije vodilo računa o tome da se volovi upotrebe za odstojanja koja oni mogu da podnesu. Time gubi gospodarstvo, a što bi se u izvjesnoj mjeri moglo izbjeći. Tako sada imamo priličan broj nesposobnih volova. Tako konkretno na pr. u Bučici, gdje su volovi morali ići na daleke puteve, pa sada se uopće neće moći upotrebljavati. Isto tako i glede konjskih kola koja su preopterećena. Ima slučajeva iz VIII. divizije, da su preuzeta kola na 15 dana, a nisu vraćena. Ima kola iz Gline za Topusko, a ta kola idu do Vrginmosta i dalje. Ako ima kakvih mogućnosti da se nađe neki način, kako bi se sve ovo transportovalo sa izvjesnim stanicama od stanice do stanice. Po socijalnom. U iznašanju po izbjeglicama nije se vidilo kako je stanje. Sam izvještaj nije dao vjerodostojnu sliku. Na terenu ima slučajeva kada su izbjeglice morale da bježe da su ih odbornici tjerali iz svojih kuća, što je izazvalo kao posljedicu da su bježali i k neprijatelju, jer se o njima nije vodilo računa.
Milić Milan: Gospodarski. Što se tiče vršidbe jedan traktor koji je sa petrinjskog kotara došao u radionicu okružnog izgubio je 8—10 dana rada radi toga je u Starom Selu izgubljeno 2—3 vagona žita, koje se moglo ovršiti za 2—3 dana. U pogledu pogonskog materijala mi smo imali prilike da kupimo mazivog ulja za oko 800 kuna, ali su nam drugovi iz okružnog govorili da ne kupujemo po tako visokim cijenama jer oni mogu nabaviti ulje preko veze i saveznika po 5—600 kuna. Iako smo mi imali mogućnosti nabavke kasnije nismo mogli dobiti ni od okružnog, a sa druge strane stale su i naše veze. Tako da su dreševi na petrinjskom kotaru stajali ne samo danima nego i nedjeljama. Drug Đuro Bogović je naredio da se ne kupuje to ulje preko veze.
Babić Ivo: O prehrani. Formirana je komisija koja je vršila kampanju na kotarevima za našu vojsku. Dotakao bi se te komisije. Drug koji je u toj komisiji došao je k nama i mi smo formirali našu komisiju. Drug je prvo zašao u granične opštine glinskog kotara prema Glini, a ne prema neprijatelju, gdje je trebalo prvenstveno da se obiđe. Tako se desilo da je Staro Selo i Gradusa popaljeno i time smo izgubili 2 vagona žita. Ta komisija nije davala dovoljno uputa za rad a smatrala se je višom nego kotarski NOO. Nije htjela doći tamo gdje je kotarski odbor smatrao da treba prvenstveno da se vrši kampanja i tako smo izgubili 2 vagona žita za našu vojsku.
Mile Petrović. Slušajući sve ove referate odgovornih drugova vidi se tu da je učinjena jedna velika greška. Vidi se tu da smo mi ekonomski mnogo oštećeni, da smo izgubili mnogo pšenice, kukuruza. Ja bih predložio, nadam se da ćete se vi s time složiti, da mi one drugove odgovorne pozovemo lijepo pred sud
1 da ih lijepo kaznimo ekonomski, da se od njihove imovine naknadi šteta koju smo mi izgubili.
Dabić Danica: Ja bih pitala šta sada rade oni drugovi omladinci koji su bili na veterinarskom kursu?

Branko Drezga: Htio bih da iznesem još jednu stvar. Mi smo iznijeli niz nedostataka po gospodarstvu. Htio bih iznijeti jedan slučaj samo na petrinjskom kotaru. Tamo su došla 2 dreša, a nisu radila, a niko nije ništa izvršio da se to riješi, ni kotarski NOO, iako i za to snosi odgovornost ONOO koji ih nije pozvao da izvrše zadatak.

Ja mislim da neće biti izlaza ako se nebi poduzele najenergičnije mjere da se naš gospodarski odjel stavi u vezu za nabavku čavala za potkivanje. Ima izgleda da ni jedan zadatak nije izveden. O pitanju obrta postavljeno je to pitanje i treba da se riješi. Taj problem još do danas nije riješen. Naše radionice koje postoje pod vrlo teškim okolnostima ne daju onoliko koliko bi mogle dati. Radionice područja njihov kapacitet je mnogo veći. Taj problem trebalo bi što bolje riješiti.

Simo Eror: O upravi: Da bi se sa milicijom održavala savjetovanja radi pravilnijeg rada.

O gospodarstvu: Rekao bi nešto što bi moglo da služi skoro i kao obrana referenta po gospodarstvu. Naročito po pitanju sjetve razlog je taj što nije bilo povezanosti među organizacijama. Samo ću spomenuti jedan primjer. Kad je AFŽ održavao konferenciju kotar Dvor daje 30—40 kola. Tu se izgubilo 3—4 dana u najboljem jeku sjetve. Za ta 3 dana moglo se je mnogo posijati, a također koliko se tako upotrijebe kola na lijepom danu i bespotrebno.

Zadrugarstvo. Stavio bi prijedlog da ne bi drug forsirao da se osnivaju zadruge tamo gdje nema uslova da se one razvijaju. Jer članovi zadruge hoće da vide korist, a ne da novac samo stoji. Prehrana. Danas je obuća veliki problem. Ali što sam ja zapazio. Ima članova NOO-a i političkih radnika koji griješe, pa kada neko ukaže na grešku on njemu odgovori da se kod nas ne smije kritikovati. U narodu postoji uvjerenje da kod nas postoji neka mračna sila, kako se to i prije govorilo za vrijeme Jugoslavije. Ove drugove koje treba da se pozove pred sud na odgovornost, koji ovako izlaze van pred narod. Svi bi mi trebali, kojima leži na srcu dobrobit naroda i koji su iskreni saradnici našeg slavnog vođe, naročito političkog vođe našeg maršala TITA mi tražimo i odobravamo dobronamjernu kritiku, prigovore i dopune. Onda ćemo moći da to dovedemo na pravi put, da se ne doživi ovakove stvari.

Drva partizanskim porodicama: Naši su pogledi na terenu upereni na te sirote partizanske porodice. Međutim odbori njima slabo posvećuju pažnje. Ja sam mišljenja da bi takve odbornike bez milosti trebalo kažnjavati. Kako je pisao drug Andrija Hebrang to su sitnice na oko, ali mogu kad se natrpaju da naprave jednu jaku i krupnu grešku. Ja bih stavio prijedlog pred okružni NOO da se strogo povede računa o tome.

Kod prehrane rečeno je da je mnogo sagrađeno kućica, ali vidio sam da to nije tako. Jer za kućice za koje se kaže da su sagrađene, nisu sagrađene ni na polovinu. Ali ako nema kućica neka barem ima drva.

Kod NOO-a opaža se i to da se pravilno ne postavlja kod gradnje kućica, kod davanja obuće, kod meljave, zapravo kod svega posla. Kod nas na Dvoru kada se mljelo u Bešlincu na motornom mlinu na blokove kako ko dolazi. Međutim prvo se mljelo onima koji su dolazili mnogo kasnije. A to je ono staro, to je ono što se kaže protekcija. Ako treba da nekoga propustimo, treba da ima velike potrebe, da je to onda korisno napravljeno.

Ovdje ima ljudi koji učinjaju kože samostalno i od primljene kože prave obuću i zarađuju pare i općinski NOO-i prelaze preko toga. Mislim da bi mi trebali stati na liniji da tražimo da svako vrši dužnost prema sposobnosti, a prava prema potrebama, onda ćemo krenuti malo bržim tempom.

Socijalni. Ovdje bi trebalo da se povede malo više računa o izbjeglicama. U jednom selu koje je bliže neprijatelju i siromašnije 5—10 puta daje se isto toliko izbjeglica koliko u jednom bogatom i sigurnom selu. Isto tako oni koji mogu da rade dodjeljuju se onima koji to žele, opet po protekciji. Sve to narod vidi, a mnogi o tome bilježe, a neprijatelj će to iskoristiti. Mi na to moramo paziti.

Prometno odjeljenje. Drug je iznio da se vrši sabotaža sa alatom, da se na posao nosi najslabiji alat. Mislim da je to krivica seoskih NOO-a, koji znaju da li on ima bolji alat da ponese. Ako neće da sluša, ima da ga predloži za kaznu.

Za sudstvo. Za krađu bi trebalo primijeniti strožije kazne.

Đuro Corković: Slabo se vodila briga o invalidskom kursu. Desio se je čak slučaj da je jedan drug koji je operisan i umro. Gospodarski. Zašto se nije produžilo sa sušenjem voća? Po prometu snabdijevanje ustanova drvima u Glini, mislim da bi trebalo donijeti zaključak da se da neka pomoć glinskom kotaru u tom pogledu. Po sudu. Ja sam primijetio da neke presude koje su nepravedne, kotarski sud ih šalje okružnom, a ovaj ih samo u cijelosti potvrdi. Tako je bio jedan slučaj u Jukincu.

Bjelajac Cane, potpukovnik: Iz referata moglo se je konstatovati napredak u radu ONOO-a kao cjeline, a moglo se ujedno konstatovati i niz nedostataka. Ja bih napomenuo da nema dovoljno planskog rada i organizacije. Koordinacija između pojedinih odjela ne vidi se. Baš iz toga izašli su svi nedostaci. Ja držim i ja bi predložio da se u budućem radu posveti više pažnje ovoj stvari i da drugovi stiču više samostalnosti u radu. Koordinacija mora da postoji jer ni jedan odjel ne može da radi, da ne zasijeca u rad drugog odjela. Rad ako nema koordinacije ne može se planski organizovati i provoditi odozgor pa sve do seoskih odbora. Premalo se vidi koordinacija rada pojedinih odjela ONOO-a i komande područja kao i korpuse oblasti. Mi imamo tamo više iskustva, ljude, dobrih stručnjaka i čvršću organizaciju. Ta koordinacija došla je do izražaja jedino u referatu druga za promet, gdje je okružni u saradnji sa vojskom postigao prilično dobre rezultate, na izgradnji ove pruge. Vidi se isto da nema koordinacije rada između kotarskih odbora, da se sa kotara na kotar prenosi iskustvo a da se osamostaljuje u svom radu. Nisu tu samo uzrok teškoće mi smo naučili da teškoće savladavamo i da imamo u vidu da nema takvih teškoća koje ne bi mogli savladati. I kad mi pred ovim poklecavamo danas šta ćemo sutra, kada budu postavljeni još veći zadaci. Još jedno bi konstatovao da u čitavom radu nije bilo dovoljne kontrole. Mi vežemo ljude na poslu i skrenuo bi pažnju da u buduće bude kontrola, povećana nad organima narodne vlasti. Da se ne dešavaju propusti koji nam nanose štetu, jer nama znači mnogo kada izgubimo 2 vagona žita, nama ne treba mnogo, i treba pozivati na odgovornost takve drugove, da polože računa zašto nisu dovoljno posvetili pažnju i zašto ne izvrše zadatke koji mu se u dužnost postave.

Leon Geršković: Po ovoj diskusiji koja je ovdje iznešena izgledalo bi da je ovaj okružni odbor veliki griješnik, jer ljudi iznašaju takve stvari koje su u stvari greške i propusti ONOO-a, pa bi izgledala kao neka težina da taj odbor nije izvršio svoje zadatke na raznim područjima djelatnosti NOO-a. Ja mislim da bi ovakav utisak i konstatacija bila potpuno nepravedna. Vaš okružni NOO uza sve te izvjesne greške koje postoje, svakako je jedan od naših jakih organizacija, kako što je rečeno na početku današnjeg zasjedanja, i kao što je bilo u organizacionom pitanju spomenuto. Većina grešaka proizlaze iz jedne, a to je da naše organizacije uopšte u cjelini, ne samo na Baniji nisu dovoljno pažnje posvetile materijalnoj odgovornosti, jednom urednom načinu poslovanja.

To nije drugovi slučajno, to leži u samom razvitku naših organizacija, naših ljudi u razvitku narodne vlasti. To je isto kao kad imamo jednu sjekiru i sijećemo dugo i sada treba da siječemo debelo stablo i tu ona više ne može. Naša organizacija je bila mlada. Ali dođe vrijeme kada treba naoštriti sjekiru, a ako to ne učinimo, onda se dogodi da dođe vrijeme kada se ne može više sjeći. Drug Mićan* je lijepo u svom referatu prikazao razvitak odbora. Na početku je bilo svega 5 ljudi, sa jednim pisarom bez desne ruke, a sada u ovom okružnom odboru ima 120 ljudi. Ko su ti drugovi, odbornici. To su isti ljudi, iz vaših sela, narodni ljudi, narodni predstavnici, oni su se u toku rata visoko uzdigli da mogu rukovoditi sa tom organizacijom. Postoje izvjesni problemi koji se moraju svladati. Nije isto raditi sa 5 ljudi, a nije isto raditi sa nekoliko hiljada aktivista. Tu se rađaju problemi. Jasno je da nema dovoljno kontrole, dovoljno saradnje. To je problem za jednog predsjednika, za jednog tajnika da oni rukovode sa jednom organizacijom od 120 ljudi, a kraj toga nemamo riješenih pitanja niti administracije, niti ekonomije, knjiženja i dr. Tačno je to i pravedno da ukažete na te propuste i griješke, ali ja ne bih izvukao iz toga zaključak da odbor to nije htio da učini. I dobro je to da se na skupštini jednog okružnog NOO-a ukaže na sve osnovne nedostatke. Mi smo na nekoliko konferencija prikazali da je pitanje administracije i pitanje materijalne odgovornosti i knjigovodstva najvažnije pitanje i kada pregledate sve te stvari, vi ćete vidjeti da se to baš tiče tih pitanja, i da se to ne bi moglo dogoditi kad bi okružni odbor imao pravilnu administraciju i pravilnu koordinaciju rada. Zato se to ne može smatrati kao greška, nego kao ukazivanje odboru, kao problem koji on bezuvjetno mora da riješi.

I to baš drugovi, da mi danas na ovoj skupštini možemo te stvari i na taj način izlagati, to nije dokaz slabosti nego jakosti organizacije, jer organizacija koja ne može da podnese ovakove kritike jeste slaba. I mi u tom pogledu možemo konstatovati da je to zdrava organizacija koja ima sve uslove da ih riješi. Ja se nadam da će ONOO to smatrati kao opomenu i uputu i da će u buduće ta pitanja pravilno postavljati pitanje i probleme administracije koja koči rad.

Dragutin Rudež: Propaganda. Ja znam da je okružni navijestio takmičenje po dopisništvu. Isto tako malo se piše o Baniji u centralnim listovima. To je nedostatak okružnog Propodjela. Isto i u Banijskim vještima malo se piše o našim borcima, o akcijama, i dr. Nadalje kada je narod iz Trokuta prebjegao Krznarić je ubacio razne parole među narod, a naša propaganda nije na to reagirala, nije na to pisano da se to raskrinka. Tako je došlo do toga da je jedan dio naroda vratio se preko Sunje.

Pero Drakulić: Nije se zapazilo pitanje Trokuta. Stotine vozova hrane ostalo je tamo, a narod je prebjegao ovamo, i ako znam da i sada tamo ima još sačuvane hrane. Govori se o vagonu drva, a ne govori se o 100 vagona.

Marić Miloš: Ja bi predložio da bi pronašli drugog druga u gospodarski odjel, a da referat druga po socijalnom odjelu ne bi primili.

Branko Zlatarić, ZAVNOH: Nije moj zadatak da kritikujem ovdje jer nisam član plenuma. Ja bih htjeo skupštini i ONOO da skrenem pažnju na neke probleme da bi ih mogli uočiti, pitanje odgovornosti čitavog odbora odnosno uslove objektivnog razvitka čitave naše organizacije, da su oni mogli izvršiti ili ne izvršiti, kao i subjektivne manjkavosti jednog odjela, za čiji rad su odgovorni ili čitav odbor ili pojedini drugovi.

1 Pribičević

Kao manjkavost opšte organizacije mislim da treba da se istakne to da treba da bude putokaz u daljnjem radu da se u odjelu na pr. gospodarstva počevši od seoskog do okružnog nalazi 357 ljudi, koji su kako vidimo svi zajedno napravili dosta velikih propusta. Sa druge strane mislim da je isto tako prevelika radna četa koja ima 550 drugova, a koja je izradila 380 bajti za mjesec i po dana. To je jedno pitanje koje nas navodi na to da povedemo malo više računa o štednji sa ljudima. Šo se tiče na pr. odgovornosti jaču uzeti na pr. gospodarski odjel. Tim sam ja neposredno zadužen, poznajem taj problem i to je najviše kritikovano. Gospodarski odjel se kritikuje u pitanju sjetve i vršidbe. Ima problema u kojima je odgovorna čitava naša organizacija u pitanju sjetve. Na primjer svi problemi koji su otežavali sjetvu baš u vezi sa prometom, gdje su ljudi vozili kola i upotrebljavali ih za prevoz šlipera. Ima slučajeva po pitanju sjetve i vršidbe za koje se treba pitati zašto je to tako učinjeno. Postavlja se pitanje upropaštavanja kože, a ima svega jedan kvalifikovani kožar na Baniji koji radi u glavnoj ustanovi. Sve ostalo nije moguće da radi, a da ne bi pri tome pravili kvara. Mi moramo da uočimo gdje su griješke objektivne prirode, a gdje su subjektivne. Moje mišljenje po gospodarskom odjelu je da nije zadovoljio. Meni izgleda da je to put kojim treba da pođe naša kritika da bi ova skupština mogla da donese pravilne odluke i smjernice, da ono što se nije moglo, što je zajednička teškoća, nije se moglo. Konačno ovaj okružni odbor postavio je i pred vama izvjesne zadatke koje i vi niste mogli izvršiti. U svemu tome moramo voditi računa imajući pred očima interese našeg naroda i interese borbe. Imajući to u vidu treba da donesemo odluke o radu našeg odbora.

Uroš Krunić, komesr VII. u. d.: Ja se slažem drugovi sa drugom Gerškovićem[1] da smo uglavnom pomalo svi odgovorni što naš I. O. nije tako svladao sve te zadatke. Ja ne bih htio da rasplinjujem greške pojedinih drugova jer je ovo dan kada mi imamo pravo da kažemo svakom onom drugu koji nije sve od sebe dovoljno učinio za stvar naše borbe, našem narodu. Ovdje nije mjesto da riječima, već djelima dokažemo koliko volimo naš narod i koliko radimo za naš narod.

Ja bih htio preći na gospodarski odjel. On u svojoj obrani malo šta može da kaže, a težište je naše diskusije baš po ovom odjelu. Zašto se kačimo? Zato jer niti je sjetva uspjela, niti vršidba, bojimo se gladi. O tome treba i da se donese i kazna za čitav niz ljudi koji su uzrokovali ovu grešku.

Na Dvorskom kotaru zna se da je selo Orahovica bogato, ali ništa nije poduzeto da se izvuče žito i hrana, nego je palo u ruke neprijatelju. Kod vršidbe na petrinjskom kotaru vidjelo se je da kod NOO-a nema borbenosti da pomognu narodu tamo gdje mu je najteže. Na Dvorskom kotaru vršidba je završena i pupavcima i konjima i to na vrijeme, zašto to nije učinjeno i na petrinjskom kotaru. Ja ne želim da umanjim oštrinu kritike. Inače ako tako nećemo mi nećemo dobiti poleta u radu.

Propaganda. Okružni Propodjel ne djeluje na svoje najbliže odbore, sa kojima je svakodnevno u vezi. To u Glini. U vezi sa jučerašnjom bakljadom. Smatram da su drugovi iz propagandnog najviše krivi što je ta ispala tako nedoraslo. Mi volimo da prebacimo stvari na sektore, a ne osjećamo se odgovornim za svaku stvar. Ona je bila sramota za čitav grad, za sve nas. Ja ovaj slučaj navodim za primjer, jer neću da govorim o slaboj organizaciji naših zborova. Isto tako nepristupačni i drski odnos gradskog NOO-a. Drugarica stavi nogu preko noge, puši cigaretu i drsko odgovara. Mislim da bi propagandni odjel trebao više

1 Leon

da učini da se ne dešavaju ovakvi slučajevi. Što se tiče dopisnika, mi imamo svoga dopisnika za centralnu štampu. Mislim da bi drugovi iz NOO-a trebali biti više na terenu, sve dotle dok općinski NOO ne budu samostalni, treba ONOO da trči po terenu.

Po socijalnom: Greška je što drug griješi u ciframa, to otkriva u cijelom radu da je šeprtlja i daje povoda da se sumnja u cio izvještaj.

Čedo Borčić: Zdravstvo. Zašto zdravstveni odjel nije poduzeo pravovremeno sve mjere za sprečavanje i borbu protiv bolesti. Po socijalnom. Zašto se dozvolilo da izbjeglice iz Trokuta tako dugo ostanu na jednoj opštini, premda je kazano da je potrebno da se izvrši evakuacije tih izbjeglica u mjesta gdje neće biti toliko problem u vezi sa upadom neprijatelja.

Upravni odjel šta je poduzeo da se spriječi dogonjenje svinja na sajam bilo sam, bilo preko masovnih organizacija.

U vezi sa predlogom Mile Petrovića u vezi sa podvlačenjem materijalne odgovornosti naših odjela bez obzira na greške i nedostatke koje su nastale i posljedice koje su proistekle, bez obzira kako će skupština da odluči i o tim greškama i nedostacima, ja bih htio da iznesem prijedlog u jednoj drugoj formi. Dobio sam utisak da se njegov prijedlog ograničuje samo na do sada učinjene greške i nedostatke. Ja bih predložio da za te greške naknadi štetu čitav odbor i pojedinci, da se to proširi i da to postane kao odluka naše skupštine i prema kojoj će I. O. ili čitava naša skupština donašati zaključke i kažnjavati krivce za takve njihove propuste.

Vujo Banjanin: U nekoliko referata izneseno je da su pojedini odjeli mladi i da se pročelnici mijenjaju što ometa rad. Ja se slažem sa time da se drug koji dođe na novu dužnost ne može odmah da uniđe u rad i svladava sve te zadatke. Ali se ne bi u potpunosti složio sa tim, pošto većinom svi naši drugovi su članovi općinskih, kotarskih i okružnog odbora. Tako da su ti drugovi upoznati sa problemima. Isto tako mi ne možemo sve zadatke izvršiti pismenim direktivama. Po upravnom. To što je drug Simo[1] rekao za krađe, ja bi rekao za šverc da se ne događa da naši drugovi kažnjavaju pojedine švercere sa par kg kukuruza a oni odu ponovo u Petrinju i zarade pet puta više i tako produžavaju da rade.

U vezi sa gospodarstvom predložio bi, da se na petrinjski kotar ne šalju plugovi nego da se oni koriste na licu mjesta da ne bi gubili u vremenu. Još bi napomenuo da naše pilane nisu bile dovoljno snabdjevene sa uljem. Isto tako glede kovača i kolara iako nema stručnjaka ima ljudi koji znaju praviti kola, pa je trebalo te ljude uposliti i time radionice proširiti. Kod odjela tehničkih radova naši NOO-i ne vode dovoljno računa da su te grupe koje su gradile bajte slabo radile i da ima bajti koje su podignute a samo ih treba pokriti crijepom, dok se crijep nalazi kod pojedinih NOO-a. Glede prometa kola, jedna kola, koja su upućena u jednom pravcu, vraćaju se prazna a tim istim pravcem upućuju se druga kola da robu prevuku. Treba organizirati taj rad da bi se smanjio rad u prevozu.

Simo Eror — Po mišljenju jednih moglo bi se uzeti da je to jedna oštra kritika ali nije, ja ću iznijeti da to nije krivica samo pročelnika nego nas sviju na terenu. Mi nijesmo povezani organizacije među sobom i kad to kažemo jedni drugima da onda krenemo samo zajednički na rad. Vjeruju i da će svi pročelnici primiti onako kako jest ja dajem prijedlog da se svi referati prime i odobre.

l Todorović

Objašnjenja na postavljena pitanja.

Po upravnom: Mitić Dragan: Što se tiče pomoći drugim odborima mi smo otišli na teren i čak se išlo na općine. Što se pak milicije tiče ona je još mlada i mi smo pristupili organizovanju kurseva. Glede svinja koje se dovode na sajam mi smo usmeno i pismeno upozoravali narod da svinje ne dogoni. I ne znam zašto narod svinje i dalje dogoni. Što se tiče neodgovornosti još nismo postigli dovoljnu odgovornost i disciplinu kod naših odbornika, kako trebaju pojedine probleme da se rješavaju. O samoj krađi, krađa ima. Nešto sitnih nešto krupnih uglavnom izgleda da je to tradicionalno naslijeđe. U većini slučajeva onih koji su i ranije krali. Mi smo na masovnim sastancima ukazivali na kazne i pristupamo kažnjavanju krivaca.

Referat druga Mitića[1] po upravnom odjelu prima se jednoglasno. Po gospodarstvu: Slavko Mrgan: Na prigovor davanje pomoći nižim odborima primjećujem da smo održali dva savjetovanja na kostajničkom kotaru i svaki naš drug bilo kojeg odjela poneo je sa sobom zadatke, pa i po našem odjelu, osim toga kad god je došao koji član kotarskog NOO-a Kostajnica u Glinu, ja sam se s njim dogovarao. Kukuruzi sa Zrinja skupljeni su po kiši i uslijed toga počeli su se da kvare, kasnije čim je to primijećeno, sušeni po tavanima i svega dvoje kola je bilo pokvareno a i to nije izgubljeno nego je dato prascima. Lan od korpusa nije bio posijan jer je došao kasno. Dali smo ga u dvije općine glinskog kotara, koje su posijale, a ostale nisu. Lan smo dobili kasno jer je on bio namijenjen Lici, a Lika ga nije povukla. Organizacije sjetve, mi smo izvršili čitav plan sjetve, 4 puta smo slali plugove na kotar Petrinju i svaki su se puta vratili neobavljenog posla. Zašto je u 103 radionice 6 naučnika, mi smo o tome razgovarali. U privatnim radionicama u Glini majstori neće da prime naučnike jer nemaju posla. Ako se donese odluka da majstori moraju primiti naučnika, tada ćemo ih namjestiti. Neplanska sječa šume. Za plansku sječu treba napraviti osnovu. Mi ne možemo dati sjeći šumu 5 km duboku jer za izvoz takvog drveta ne bi bilo mogućnosti a niti imamo blaga. Zašto nije vršidba izvršena? Nitko se nije sjetio da spomene da nisu mogli doći do ulja iako sam ga tražio i kod ZAVNOH-a i kod Korpusa. Naši drešovi su radili na mlinovima i nisu imali motora. Kada su prestali da vrše iz okolice mlinova tada su drešovi prestali da rade. Cijepljenje svinja. Mi smo uredili laboratorijum, vjerovali smo da će to ići lakše, međutim narod to nije prihvatio. Mi smo preko JNOF-e preko štampe preko USAOH-a u tom pravcu radili, prisilnim putem nismo mogli, jer cjepivo nije 100% sigurno jer ima 4—5%o uginuća. U kotaru Petrinja za pet dana cijepljeno je svega 12 komada. Ako se donese odluka da se plati one svinje koje crknu, moći će se pristupiti prisilnom cijepljenju. Šta smo učinili za podizanje stočarstva i čistokrvne stoke? Za sada su ovdje ograničene mogućnosti, no pristupili smo lincenciranju. Pitanje remenja. Uglavnom je kotar u svom djelokrugu preuzimao ta remenja i prema tome je uglavnom to njegova stvar dok mi imamo napisano ono remenje koje smo sami uzeli. Kožarske radionice u Petrinji nisu na visini jer nema stručnjaka. Komisija po vršidbi išla je na teren i organizirala rad na terenu. Traktori iz Malog Graca. Iz petrinjskog kotara zatražen je traktor da bi vršio vršidbu blizu neprijateljskog uporišta. Tada je upućen taj traktor, međutim oni su ga prebacivali sa jednog mjesta na drugo i doznali smo da je ležao 6 dana na cesti, i tada smo ga povukli. Omladina sa kursa za cijepljenje svinja pozvana je na kurs veterinarskih pomoćnika. Drug

1 Dragan

Drezga[1] je rekao o potkivanju konja i nabavki čavala. Mi kao okružni ne nabavljamo ništa nego preko Oknaproda, a što oni nabave, to prvenstveno prepuštaju nama. Mi zato nemamo mogućnosti. Kapacitet naših radionica je manji od vojnih jer su tamo iskusniji radnici, te bolje su snabdjeveni. Zašto nije izgrađena komora protiv šuge. Nije izgrađena radi toga što su radionice imale preče poslove a nama je stavljena na raspolaganje vojnička komora, koju isto nismo mogli koristiti jer nemamo sumpora, radi toga nismo ni građu komora forsirali. Što se tiče financija, mi smo u takmičenju i prije takmičenja u tom pravcu radili da što više zajma okupimo a nije mi poznato, da novac bilo u kojem mjestu nije pokupljen pa ću se o tome interesirati. Isto tako mi nije poznato da Područje kolje steone krave, što do sada nisu činili, jer su nam uvijek svaku bolju stoku uputili u zamjenu za klanje. Djetelinu sa Zrinja nismo mogli spremiti, jer su kiše onemogućile spremanje, dok je pokošena djetelina već bila pognjila.

Uroš Krunić. Drug na naše primjedbe po njegovom referatu kaže. Jednako kakve sam direktive dao za dvorski kotar, tako sam ih dao i za petrinjski. Po mom mišljenju ne znam da li se iste direktive mogu dati dvorskom i petrinjskom kotaru. Petrinjski kotar je opljačkan i bliže je neprijatelju. Moje je mišljenje kao člana plenuma — postavljam i tražim da okružni odbor najhitnije po pitanju drugog pročelnika donese svoje rješenje, jer narod treba da zna šta smo mi radili, zašto smo sjedili, da se nismo sastali da se rastanemo, nego tko je kriv da kažemo i donesemo potrebne zaključke. Moje je mišljenje da se drugu referat ne primi.

Simo Todorović: Daje na glasanje da se pročelnik smijeni ili ne. 25 glasova ustaje da se pročelnik smijeni. Referat se ne prima. Da li ima nekoga koji prima referat? Niko se ne javlja.

Stevo Smiljanić: Činjenica je da odgovorni drugovi nisu došli na pogranične općine. Mi smo dali uputstva da se prvo uzmu opštine blizu neprijateljskih uporišta ako to dozvoli vojnička situacija. Ukoliko je greška do kojeg člana komisije, ja ću ispitati stvar i na slijedećem plenumu referisati o tome. Napominjem da su svi članovi dobili jednaka uputstva. Na opštini Stankovac bilo je nepravilnosti. Po pitanju blaga iz Trokuta mi smo dali direktive i centralnoj komisiji i kotarskoj komisiji i prehrambenom odjelu da se iz Crkvenog Boka blago potjera, i to u sporazumu sa narodom. Ukoliko se narod javi, da se ne bi oduzimanjem stvorile nepravilnosti da se narodu objasni postupak. Koliko sam izvješten dotjerano je 50 komada blaga i od toga dato 23 komada za vojsku a ostalo narodu koji je izbjegao iz Trokuta.

Čedo Borčić: Ja bih glasao da se referat primi, ali sa napomenom da drug uzme ozbiljnije rad i da se takve stvari ubuduće ne dešavaju.

Uroš Krunić: Slažem se time no treba njemu više dati pomoć i to stvarno da su drugovi više odgovorni.

Predsjednik Simo Todorović: Da li se referat prima? — Prima se uz napomenu druga Borčića.

Božo Panjković: Što se tiče izbjeglica, ja govorim od prošlog plenuma da ima 480 izbjeglica koji su došli iz Trokuta, na glinski kotar. A Ličana koji su došli od prošlog plenuma ima 460. Nezaposleni Jevreji. Upućen je dopis kotarskom NOO-u da ih se uposli, to ovih 19 Jevreja koji su u Glini. To da je neka drugarica lutala na dvorskom kotaru, o tome nemam izvještaja. Sta je učinjeno kada su izbjeglice bježale iz Trokuta? Kada sam bio na petrinjskom kotaru,.

1 Branko

oni su bili izmijenili već trećeg pročelnika socijalnog odjela. I sada su postavili ekonoma za pročelnika socijalnog odjela a on ne zna ništa o tome. Kako su opskrbljeni invalidi i ostala siročad? Na dvorskom kotaru posijano je 9 rali pšenice invalidskim porodicama. Sa drugih kotareva nemam izvještaja. Jedan je drug postavio pitanje o slabom smještavanju invalidskog kursa, da je jedan umro. Oko 12 XII održali smo zajednički sastanak sa drugovima invalidima i nastavnicima. Ja sam tada našao onog druga gdje leži na klupi. I da je upućen u bolnicu gdje je nakon operacije umro.

Drug Marić predlaže da se referat ne primi.

Predsjednik Todorović[1]: Da li se prima referat po socijalnom odjelu?

Svi: Ne prima se, do idućeg plenuma.

Čakara Mišo: Zašto je dopušteno da se bolest proširi? Razlog tome je: slabi odjeli zdravstva, a prvenstveno okružni. Nije se povelo računa da se odjel ojača, a dr. Cukrov smijeni. Pitanje Cukrova Odlučeno je da se uputi ZAVNOH-a pošto ne zadovoljava. Za sprečavanje tifusa napravljen je plan, da se narod — Ličani — raskuže. U Komogovini u raskužnoj stanici postavljeno je da se napravi tavan, ali to nije napravljeno. Higijeničari što su poslani sa glinskog kotara na kostajnički, baš zato da se spriječi širenje tifusa ali u međuvremenu naleta bande narod je prolazio i nije se raskuživao i tifus se je širio.

Drug predsjednik Todorović: Da li se referat prima?

Drug Cedo Borčić: Mislim da se referat ne primi, ali da odgovornost za to snosi i raniji pročelnik drug Smiljanić-, a ne samo drug Cakara.[3]

Svi: Referat se ne prima, uz napomenu druga Borčića.

Referat po obnovi prima se jednoglasno.

Dukić Dušan: Po pitanju dodjeljivanja građe mi smo dali upute da se ona dodijeli prvenstveno partizanskim porodicama. Mi smo po tome pitanju tražili izvještaje da ispitamo te slučajeve i poduzmemo mjere. Takvih slučajeva ima mnogo u glinskom kotaru, a naročito u Šušnjaru. Drugo pitanje da i izvještaj o gotovim bajtama ne odgovara stvarnosti. To drug Eror[4] navodi imajući pred očima kotar Dvor gdje zaista mnoge kuće nisu dovršene što sam ja u izvještaju naglasio. Drug Drakulić“ postavio je pitanje da se loži građa koja je namijenjena za gradnju bajti. To je tačno. Takav slučaj desio se u selu Martinovićima. Ali po tome je poduzeto i više se to ne dešava.

Predsjednik: Da li se prima referat?

Svi: Referat se prima.

Simo Ercegovac: Drug Drezga[0] je postavio pitanje preopterećivanja konja i volova. Po ovoj stvari nije mi mnogo poznato, da se takav slučaj desio a Hajtiću, i da se po tome vodi istraga. Sto se tiče dovoza drva, bolje da to nisam učinio za vrijeme sjetve jer bi tada za to odgovarao. Za prevoz šlipera nisam mobilisao kola nego su to same vojne vlasti činile.

Predsjednik: Da li se prima referat?

Svi: Prima se!

Referat po prosvjeti prima se, s time da se o internatima povede više računa..

Savka Haluza: Potpuno se slažem što se tiče takmičenja dopisnika jer je ono propalo. Zašto se ne piše o nama u centralnim listovima? Mi imamo 65 dopisničara i oni pišu stvari koje ne možemo koristiti za centralnu štampu. Sto se

1 Simo
2 Stevo
3 Miloš
4 Simo
5 Pero
6 Branko

tiče dopisnika za diviziju, smatrali smo da dopisnik divizijski može da nama pošalje kopiju dopisa centralnoj štampi. No mi ćemo to sada riješiti. Napominjem da nije prošla ni jedna akcija VII. divizije a da o njoj nismo pisali. Pitanje Krznarića je političko pitanje i otpada na JNOF-u ali s time ne mislim da se opravdam i u koliko JNOF nije poduzela ništa na raskrinkavanju neprijateljske propagande, trebalo je da naši drugovi iz Propodjela to učine.

Bakljada u Glini. Mi smo dali direktive, zadužili jednog druga iz Propodjela da obavijesti ove ustanove i izvršili smo sve tehničke pripreme. Međutim veoma malen broj se je odazvao. A do 18 sati nije bilo svjetla.

Predsjednik: Da li se referat prima?

Svi: Prima se.

Jovan Borojević: Na pitanje druga Erora,[1] što narod kaže da se treba strožije kažnjavati zbog krađe, ja bih dodao samo to da bi trebalo otići u Buzetu u logor pa bi se vidjelo da kazne nisu blage. Mi znamo da uslijed ratnih prilika nemamo kaznenog zavoda, pa moramo tamo upućivati kažnjenike. Na primjedbu Corkovića[2] što kaže da su neke presude donešene pogrešno kod kotara, a poslije kod okružnog. Ko želi, otvorena su mu vrata kod okružnog suda neka dođe da se prelista istraga i presuda i tamo će ustanoviti na čemu je sud donio presudu.

Simo Todorović: Da li se prima referat po financijama? Svi: Prima se.

Simo Todorović: Prelazimo na 4. tačku dnevnog reda: Da li primate osnivanje poljoprivrednih stanica i narodne milicije i da li odobravate izvršnom odboru da može organizirati te stanice kao i zadruge na terenu. Kod zadruge vodiće se računa o tome da se oformljuje tamo gdje ima prilika za njezin razvoj. — Prima se. Da li primate da se organizuju prometne stanice? Prima se. Isto tako snabdjevanje ustanova drvima u Glini, glinski kotar neće sam moći udovoljiti, tu je pao prijedlog da se pomože, sa još nekog kotara, jer se u Glini nalaze okružne ustanove. Da li se daje odobrenje izvršnom odboru da on napravi plan o tom dovozu: Po pitanju materijalne odgovornosti da je nedovoljna, da bi u buduće i na ovaj način poboljšali odgovornost i otklonili nedostatke, drugovi su predložili da bi se krivci kažnjavali za pojedine propuste. Drug Cedo[3] je predložio da se to odnosi ne samo za sada nego i u buduće. Da se za sve propuste pozovu na odgovornost pročelnici bilo kao pojedinci bilo kolektivno.

Cedo Borčić: Na kome istraga ustanovi, treba da ga se pozove na odgovornost bilo da je težište greške na referentu, pročelniku ili odborniku.

Leon Geršković: Ako se istragom ustanovi koji je kriv, da je neko odgovoran ili nečija nemarnost, da se onaj koji je kriv za slučaj nenamjerne greške postavi materijalna odgovornost a da ako se ustanovi nakon izviđa da je neko bilo propustom bilo krivicom kriv, on će pred sudom odgovarati.

Stevan Borojević: Predložio bi da se svi izdaci koje vrši Okr. NOO bilo u novcu ili robi vrši na taj način što imaju odobrenje i potpise pročelnika predsjednika ili tajnika. Još jedan prijedlog da plugovi koji su bili određeni za kotar Petrinju, odlože dok se ne bi ukazalo ljepše vrijeme, a da i tada prvenstveno svrše poslove na najbližem sektoru. — Odobrava se.

Simo Todorović: U vezi što je drug Slavko Mrgan razriješen dužnosti kao pročelnik odjela. Treba da se na njegovo mjesto izabere drugi drug. Ja bi molio da to skupština stavi u zadatak izvršnom odboru, da kooptira jednog druga za vršioca dužnosti toga odjela. To radi toga što imademo dvojicu članova izvr-

1 Simo
2 Duro
3 Borčić

šnog odbora koji su po strani i to druga Gajdeka[1] iako je bolestan vjerujem da će moći preuzeti dužnost i druga Zivka Petrovića. — Odobrava se.
Zlatarić.[2] Ja bi skrenuo pažnju na važnost gospodarskog odjela, stoga bi predložio skupštini da po pitanju gospodarstva zaduži takvog druga koji će moći da se posveti tom poslu. — Todorović:[3] Gledaćemo da izaberemo takvog druga koji će moći da zadovolji na tom sektoru.

Čedo Borčić: Ova tačka obuhvata prijedloge i zaključke. Ja bi htio da kažem nekoliko riječi o polaganju računa i o ovoj skupštini. Mi smo drugovi ovdje kao predstavnici naroda dali naš sud o dosadašnjem radu izvršnog NOO-a. Mi smo na ovoj skupštini dali naše mišljenje o kvalitetu rada pojedinih pročelnika. Mi smo one za koje smatramo da neće moći da zadovolje zadacima, koji se postave pred svoj odjel, za koje smatraju da nisu pokazali do sada rezultate u svom odjelu mi smo ih smijenili. Neke za koje smatramo da mogu da se poprave na dužnosti, uskratili smo im odobrenje da im priznamo njihov dosadašnji rad. Nekojima smo ukazali na primjedbe pa da se njihov rad primi. Mi treba da pogledamo i na naš rad i na naš položaj, da pogledamo na ono šta smo mi dužni da učinimo kao članovi ove skupštine. Sta smo mi učinili da rad teče zaista kako treba, da se rad i planovi izvršnog odbora što bolje izvrše na terenu. Već nekoliko drugova istaklo je da i mi sa naše strane bilo to da smo članovi skupštine ili smo prisutni kao članovi JNOF-e da mi sa svoje strane snosimo jedan dio odgovornosti za nedostatke koje smo pripisali članovima izvršnog odbora. Još uvijek mi sa naše strane nismo mobilisali sve ono što nam stoji pri ruci. Nismo iskoristili sve one organizacione mogućnosti koje nam je naša borba pružila, da bi korisno izvršili odluke.
Mi treba isto tako kao članovi ove skupštine da polažemo račun pred narodom i ja bi želio da ovo naše polaganje računa bude isto tako shvaćeno pred narodom isto tako strogo i pravedno kao što je bilo shvaćeno ovo polaganje računa pred nas. Mi trebamo da težimo za tim da čitav narod zauzme pravilan stav prema vlastima i da čitav narod budno pazi prema onim ljudima kojima je povjerio vlast — upravu svoje zemlje. — Razumljivo kad narod bude imao pravilan uvid u vlast, moći će ispravno da radi. A ako će oni koji su postavljeni da upravljaju državnim poslovima i ako sam narod pređe na posao i priđe izvršenju zadataka NOO-a, tada možemo očekivati da će naš rad donijeti uspjeha.
Simo Todorović: Prelazimo na 5. tačku dnevnog reda. Izbor sudaca za Okružni sud Banije. Današnjim radom se sudstvo odjeljuje od NOO-a i prema tome treba danas ovdje — naša skupština — da izabere okružni sud, koji će predložiti tajnik JNOF-e. Dajem riječi drugu tajniku.
Cedo Borčić: Sudstvo se odvaja od NOO-a i po uputstvima ZAVNOH-a predviđeno je da se stvore široki narodni sudovi, koji će obuhvatiti veći broj ljudi i time još više sudstvo približiti narodu da učestvuje i kontroliše sudstvo. Izvršni odbor O.J.N.OF. odlučio je da podnese ovoj skupštini slijedeću listu drugova koji bi trebali da uđu u Okružni sud i da prime dužnost suca. Pri izboru drugovi mi smo morali da pazimo na to da nijedan član suda ne bude član izvršnog NOO-a, budući da po propisima nijedan član izvršnog odbora ne može da bude član suda. Predviđeno je sa glinskog kotara 11 sudi ja, a sa ostalih kotareva po 9 kao i sadašnji srekretar suda Dr Goldstein[4] koji je svojim radom

1 Josip
2 Branko
3 Simo
4 Aleksandar

zaslužio da bude izabran i omogućio ovome sudu da ga se od strane ZAVNOH-a smatra kao najboljim okr. sudom u Hrvatskoj. Spisak suda priloži. — Jednoglasno je uvažena lista JNOF-e.

Ferdo Culinović: **O** značaju novoga suda i njegovoj ulozi.

Simo Todorović: predlaže pozdravne telegrame maršalu Titu i ZAVNOH-u koji se prihvaćaju sa aklamacijom. Ova skupština izraz je tekovine NOB-e tekovine i borbe naroda na Baniji. Mi smo ovdje danas čuli poslije referata primjedbe i svakako su to pravilne primjedbe. Ukazani su nedostaci o radu Izvršnog NOO-a. Ova skupština dala je nove smjernice za rad našem izvršnom odboru. Drugovi su u početku rekli da je narod Banije bio prvi u ustanku i ja vjerujem kako su to drugovi kazali da ćemo mi nastojati da budemo prvi u izgradnji naše razorene zemlje. Ja bi još pri kraju pozdravio drugove koji su došli kao predstavnici ZAVNOH-a kao i naše drugove iz JNOF-e, koji su ovdje došli kao delegati i ujedno ostale prisutne i obećajem u ime ostalih drugova članova izvršnog odbora NOO-a, da ćemo raditi svim silama, da ćemo nastojati da časno i savjesno ispunimo ove zadatke koji stoje pred nama kao pred organima narodne vlasti.

ŽIVIO MARŠAL JUGOSLAVIJE NARODNI HEROJ JOSIP BROZ TITO

Ovaj zapisnik sastavljen je od drugova Branka Drezge i Steve Borojeviće, koji su na početku skupštine izabrani kao zapisničari. Rađeno u tri jednaka primjerka. I upućuje se jedan ZAVNOH-u, nadalje Srpskom klubu i Izvršnom odboru NOO Banije. Prilažu se referati 12 odjela kao i spisak izabranih sudija Okružnog narodnog suda.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Koncept pisan mašinom, latinicom, 12 listova, 30X21.
AIHRPH Zgb, NV, kut. 99.
Fotokopija, HAK, f. ONOO za Baniju, 41530.

71

13. decembar 1944.

ZAPISNIK PRVE OKRUŽNE NARODNE SKUPŠTINE ZA KORDUN

ZAPISNIK

sa prve Okružne narodne skupštine za okrug Kordun održane 3. XII 1944. godine u **Vojniću.**

Prisutni delegati iz kotareva: Vojnić, Vrginmost, Plaški i Slunj dok delegati iz kotara Karlovac nisu prispjeli na skupštinu. Prisutni svi članovi Izvršnog odbora, tajnik JNOF Hrvatske Dr Vladimir Bakarić, pukovnik NOV i član predsjedništva ZAVNOH-a drug Ćanica Opačić, zatim predstavnici Okruga Banije i drugovi iz raznih odjela ZAVNOH-a.

Na putu iz Bosne preko Like i Korduna. Izbjegli narod Banije poslije 4. neprijateljske ofanzive vraća se na svoja zgarišta.

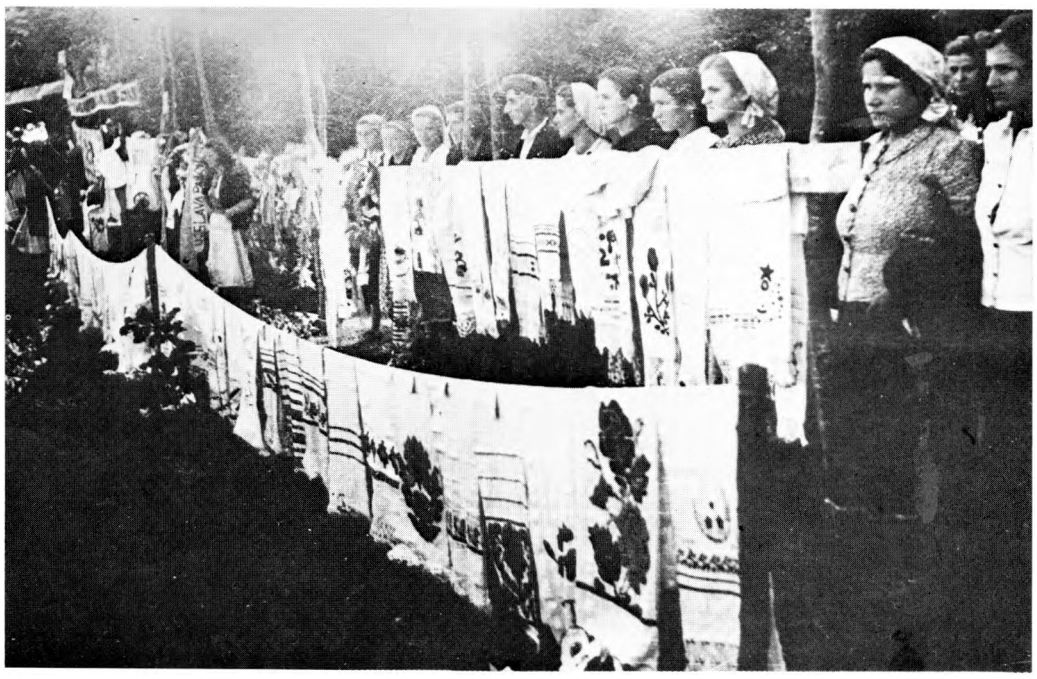
Članovi NOO-a Crkveni Bok s političkim radnicima, 26. januar 1943.

Trnovac, 1944. Narod Banije dolazi na proslavu trogodišnjice ustanka.

Trnovac, 1944. Narod Banije dolazi na proslavu trogodišnjice ustanka.

Izložba kućne radinosti u selu Trnovac na Baniji, 20. august 1944.

Omladina Banije na izgradnji ceste Glina — Topusko 1944.

Omladinska radna brigada s područja Banije na izgradnji pruge Karlovac — Sisak 1944.

Rujevac, 1944. Partizanska radionica za izradu i popravak poljoprivrednih strojeva i alata.

Žene Banijskog trokuta donijele hranu na položaj borcima 16. slavonske omladinske brigade, ljeto 1944.

Članovi Okružnog NOO-a za Baniju, 1944.

Narod sela Luščana donosi hranu borcima Zumberačke brigade, 15. april 1944.

Klasnić, 1945. Žene nose hranu borcima 23. divizije

U dvorani prisutno svega skupa oko 500 drugova i drugarica.

Skupštinu otvara potpredsjednik okružnog NOO-a drug Dušan Livada i pozdravlja sve prisutne: tajnika JNOF Hrvatske druga Bakarića, druga Canicu Opačića kao predstavnika Predsjedništva ZAVNOH-a, zatim predstavnike susjedne nam Banije i sve ostale delegate i delegatkinje.

Nakon toga drug Livada ukratko iznosi značaj današnje skupštine i odaje poštu bivšem predsjedniku okružnog odbora drugu Mili Martinoviću sa jednom minutom šutnje.

Riječ uzima drug Vladimir Bakarić, koji je pozdravio skupštinu i prisutne slijedećim govorom:

Drugovi i drugarice, pozdravljam vas, predstavnike našeg junačkog Korduna jednog od prvih žarišta ustanka u Hrvatskoj. Ovaj posao, koji vi danas radite nije običan posao, nije to vaš redovni posao, nego je to posao od ogromnog značaja. Ovaj rat se bliži svome kraju i pitanje oslobođenja čitave Jugoslavije nije više pitanje godina, to je pitanje nekoliko, možda svega par mjeseci. Zahvaljujući NOB-i narodi Jugoslavije došli su u taj položaj, da budu među onima, koji čitav svijet pita šta misle i šta bi trebalo raditi. Čitav svijet danas zna o nama. Kažem, narodima Jugoslavije je time u buduće osigurano mjesto među onim narodima, koji su pobijedili i onima, kojim treba da se dopusti da izgrađuju svoju narodnu državu kako to oni budu htjeli. Mi možemo da kažemo da smo već pobijedili———————— (izostavljeno 35 redova koji govore o vanjskoj političkoj situaciji).

Ja vas pozdravljam i kličem: Živjela prva narodna skupština Korduna.

Skupštinu u ime predsjedništva ZAVNOH-a pozdravlja zatim pukovnik Genica Opačić, koji ističe težak put izgradnje naše narodne vlasti i njezine zadatke od osnivanja pa do danas.

Zatim skupštinu pozdravlja delegat Banije i delegat vojske, koji pozdravlja skupštinu u ime boraca i rukovodioca naše VIII Ud. divizije.

Prelazi se na radni dio skupštine i predsjednik skupštine predlaže slijedeći dnevni red:

1. Organizacioni referat i diskusija
2. Referati odjela s diskusijom
3. Razrešnice dosadašnjeg odbora i biranje novog
4. Prijedlozi za budući rad na diskusiju i odobrenje
5. Izbor sudskog vijeća i
6. Razno.

1. Organizacioni referat

Uporedo sa razvojem ustanka u našem okrugu razvijala se i u narodu rasla i njegova vlast oličena u NOO-ima. Svi su u svom razvoju kako seoski, tako općinski, kotarski i okružni prošli kroz dvije osnovne etape. Od toga kada su NOO-i bili u narodu politički i borbeni organi svoga naroda, pa do onoga, kada su nakon II zasjedanja AVNOJ-a i III zasjedanja ZAVNOH-a, NOO-i postali jedino i isključivo organi narodne vlasti.

Već 1941. godine pojavom ili organizacijom prvih partizanskih jedinica narod na svojim sastancima bira svoje NOO-e da bi u istoj godini izabrao općinske i kotarske NOO-e u kotarevima Vojnić, Veljun, Vrginmost i Slunj, jer su za to stvoreni bili i vojni i politički preduslovi.

18. 1. 1942. godine u Vojniću, predstavnici svih kotareva s područja Korduna izabrali su na svojoj zajedničkoj konferenciji odbor Korduna, gdje je donešena rezolucija u kojoj su iznijeti postavljeni zadaci koji stoje pred NOO-

-ima. Takvo jedno tijelo proizašlo je iz potrebe, da se koordinira rad svih do tada postojećih odbora. Glavni zadatak u tom času bio je smjestiti i pobrinuti se za ishranu izbjeglog naroda sa područja današnjih općina Ostrožin i Sjeničak, sa koga se povuklo 12 do 15. 000 stanovništva ispred ofanzive neprijatelja. Zahvaljujući čvrstoj povezanosti antifašističkih organizacija na koje se odbor u rješavanju svojih zadataka oslanjao, svi ti zadaci uspješno su riješeni. Potrebno je podvući, da su odbor u veliko pomagale jedinice NOV-e koje su tada već postojale.

U proljeće 1942. godine za vrijeme ofanzive odbor je rasformiran, prestao je da radi, a formirana je Komisija za NOO-e pri Štabu grupe, početkom juna 1942. godine. Pred njom su stajali isti zadaci kao i pred odborom za Kordun. Organizacija prehrane stanovništva, spremanje hrane, podizanje skloništa, vršenje pripreme za ljetnu žetvu, prehranu vojske itd.

U jesen 1942. godine naše jedinice NOV-e oslobodile su skoro čitavi Kordun, te nakon oslobođenja istog ukazala se potreba, za uspostavljanje NOO-a, kao i narodne vlasti u novooslobođenim krajevima, kao i učvršćivanje NOO-a u ranije oslobođenim selima. Na temelju toga, u jesen 1942. godine bili su raspisani izbori za biranje seoskih, općinskih i kotarskih NOO-a koji su bili početkom januara 1943. godine potpuno završeni, te izvršene pripreme za obrazovanje Okružnog NOO-a za Kordun. Izbor, okružnog NOO-a bio je predviđen u tom smislu što su pozvani delegati iz svih kotareva, koji su trebali doći na okružnu skupštinu, koja je bila zakazana 20. januara 1943. godine u Vojničkom Grabovcu, ali već 19. januara počela je IV neprijateljska ofanziva, koja je onemogućila sprovesti tada zakazan izbor Okružnog NOO-a za Kordun.

U IV ofanzivi uništena su i popaljena mnoga sela, popaljeno je na stotine kuća, opljačkane velike količine hrane, stoke, zavladala je epidemija pjegavog i trbušnog tifusa. Pred narod Korduna postavljaju se sada još teži i složeniji zadaci za rješavanje svih problema. Sve su to trebali da riješe NOO-i koji su bili po svome sastavu slabi, a po organizaciji nedovoljno učvršćeni. Osim toga, Komisija pri štabu grupe prestala je da djeluje. Tada se nužno nameće, da se sazove konferencija NOO-a Veljun, Vojnić, Slunj i Vrginmost te predstavnika komande područja, koja je održana 28. februara 1943. godine na kojoj je obrazovana prehrambena komisija.

Ova je osnovana, jer se kao osnovni zadatak u narodu postavljalo pitanje prehrane i slijedeći zadaci: voditi strogu kontrolu oko spremanja hrane i žita, preko narodno prehrambenih fondova, opskrbiti narod sa žitom, podvrći kontrolu prehrambenih komisija, mlinova, ubirati ušur 8%o za prehranu vojske i naroda. Nadalje organizirati proljetne radove i sjetvu, organizirati rad seoskih kovačnica, pristupiti izgradnji popaljenih kuća, pristupiti osnivanju zdravstvenih odbora za što brže sprečavanje epidemije tifusa. Za pravilno i što brže rješavanje svih tih pitanja kao i ostalih pitanja, koja su stajala pred oslobođenom pozadinom proizašla je potreba za formiranjem privremenog Okružnog NOO-a za Kordun. U vezi s time ovaj odbor je izdao niz raznih uputa kotarskim NOO-ima, da bi na taj način koordinirao rad u čitavom oslobođenom području i da bi se što brže likvidirale teškoće nastale neprijateljskom ofanzivom. Pored ostalog on je uspostavio nekoliko prolaznih kuhinja za prehranu izbjeglog pučanstva, koje se vraćalo iz Like i Bosne za Kordun i Baniju. Nadalje pred njim je stajao zadatak da izvrši pripreme za izbor Okružnog NOO-a, da sa narodom zajedno uspostavi NOO-e u novo oslobođenim dijelovima Korduna, kao u kotaru Plaškom, te da zajedno sa

svim antifašističkim organizacijama proširi ustanak na srpske i hrvatske krajeve našeg okruga. Napose da izdiže narodnu vlast u područjima naseljenim hrvatskim stanovništvom. Privremeni Okružni NOO sa uspjehom je izvršio postavljene zadatke, bilo neposredno preko nižih NOO-a, bilo posredno obrazovanjem raznih komisija. On je pomagao nižim NOO-ima i usklađivao njihov rad sa općim interesima kako vojske tako i naroda. 18. VII 1943. godine održana je konferencija svih članova privremenog Okružnog NOO-a, na kojoj su prisustvovali delegati svih kotareva, te masovnih političkih antifašističkih organizacija, kada je izabran Okružni NOO za Kordun. U Plenum Okružnog NOO-a ušlo je 30 lica, a izabran je i Izvršni odbor od 9 članova.

Zadatak, koji je stajao pred Okružnim NOO-om, bio je organizirati i učvrstiti narodnu vlast u našem okrugu, da bi je na taj način spremio i osposobio za dalje zadatke. Iz toga se rad Okružnog NOO-a odvijao u rješavanju problema, koji su proisticali iz svakodnevnih narodnih potreba, od kulturno-prosvjetnog izdizan ja našeg naroda preko brige za njegovu ishranu, ishranu vojske, obezbjeđenje narodne i njegove sigurnosti, socijalnog zbrinjavanja, te planskog sređivanja narodne privrede pa sve do izgradnje njegovih domova i polaska na put obnove naših popaljenih sela. Dalje u sprovođenju u život dobivenih direktiva, koje je pred naš Okružni odbor stavljao ZAVNOH.

Sva ta pitanja bila su predmetom diskusije na redovnim sjednicama izvršnog odbora, na proširenim sjednicama izvršnog odbora, na kojima su prisustvovali naši stručni referenti, te na redovnim sjednicama našeg okružnog plenuma. Pročelnici pojedinih naših odjela održavali su svoje odjelne sjednice, svoja redovna savjetovanja sa podređenim im odjelima iz kotareva.

Od početka o. g. do danas održano je takvih sjednica 220. Put kojim je naš narod došao do svoje vlasti bio je težak i trnovit. On ju je izgrađivao u najtežim danima svoje historije, i danima kada mu je fašizam spremao potpuno uništenje. Snaga NOO-a ležala je u snazi naroda bez čijeg se učešća ne može zamisliti rješenje tako teških zadataka koji su pred NOO-ima stajali. Da su NOO-i postali prava demokratska narodna vlast i da naši narodi u okrugu u NOO-ima uistinu gledaju svoju istinsku narodnu vlast, razlog je tome što se u NOO-ima nalaze najbolji sinovi i kćeri našeg naroda birani po narodu i uz povjerenje naroda.

U rješavanju svih zadataka narod učestvuje direktno preko seoskih sastanaka i općinskih zborova ili preko svojih izabranih predstavnika u kotarskim i okružnom plenumu, danas podjednako u narodnoj vlasti učestvuje Srbin, Hrvat, seljak, radnik, intelektualac, omladinke ili omladinac. No pored toga ne smijemo, a da ne podvučemo da su se u našu narodnu vlast uspjeli bili uvući i elementi kojima su najmanje ležali na srcu interesi naroda. Njihovo učešće bilo je proračunato i nastojali su svojim protunarodnim radom da ugroze ovu u teškoj borbi i krvi stečenu narodnu tekovinu.

Ljubo Vujičić, Veljko Korać, Momčilo Kozlina, Mile Paulić, Buturac, Jane Padežanin, očišćeni su iz redova narodne vlasti, ali time borba protiv takvih i njima sličnih nije završena. Pojačati budnost i onemogućiti opstojanje i ulazak u narodnu vlast raznim špekulantima i protunarodnim elementima, sveta je naša dužnost. Naprotiv potrebno je širook otvoriti vrata stotinama omladinaca i omladinki, žena i boraca, koji su svojim nesebičnim radom, dokazali da narodna vlast neće i ne smije biti utočište raznim špekulantima i protunarodnim elementima.

ORGANIZACIONI PREGLED

Tabela 1.

Broj NOO-a, broj odbornika i njihov nacionalni i socijalni sastav.

Legalnih odbora seoskih ima 246, općinskih 28, gradskih 2 i kotarskih 5. Osnovan je Gradski NOO za grad Karlovac, nekoji članovi tog odbora poslani su u Gradski NOO Topusko i Slunj, a nekoji rade pri Okružnom NOO-u radi upoznavanja s radom koji stoji pred ovim odborom u budućnosti. Članovi Gradskog NOO-a Karlovac, koji se nalaze pri Okružnom odboru rade na prikupljanju raznih podataka i stvaraju elaborat za preuzimanje vlasti nakon oslobođenja grada Karlovca.

Broj odbornika: seoskih 939, općinskih 210, gradskih 13 i kotarskih 166, od kojih je 1.212 drugova, 84 drugarice i 32 omladinke i omladinca ili ukupno 1. 328 odbornika.

Njihov nacionalni sastav: 934 Srba, 368 Hrvata.

Socijalni sastav: 1.293 seljaka, 22 radnika, I zanatlija i 12 činovnika.

Tabela 2.

Broj odbornika okružnog NOO-a, nacionalni i socijalni sastav.

Broj odbornika 57, od toga 42 druga, 10 drugarica i 5 omladinki ili omladinaca od kojih su 39 Srba, 18 Hrvata. Od toga je 7 radnika, 37 seljaka, 6 intelektualaca, 3 slobodna profesija i 4 činovnika.

Namještenički kadar u okružnom NOO-u za Kordun sa nacionalnim i socijalnim sastavom. Broj namještenika u tajništvu iznosi 24 (sa ekonomatom), upravni odjel 5, gospodarski odjel 9, socijalni odjel 3, zdravstveni odjel 5, financijski odjel 1, prosvjetni odjel 2, propagandni odjel 14, prehrambeni odjel 4, odjel za obnovu zemlje — prometnom odjelu 2, tehnički odjel 7, u sudskom odjelu 4 ili ukupno 79 namještenika, od kojih su 17 stručnih, 40 nestručnih, te 22 pomoćnih. Nacionalni sastav: 46 Srba, 28 Hrvata, 4 Jevreja i 1 Crnogorac. Socijalni sastav: 7 radnika, 29 seljaka, 13 intelektualaca, 10 đaka i 20 slobodnih profesija. Stručni namještenici su: 1 agronom, 1 šumar, 1 veterinar, 1 liječnik, 1 apotekar, 2 učitelja, 1 sudac, 1 inžinjer građevine, 2 graditelja, 1 strojar, 1 električar, 1 strojobravar i 1 pilanar majstor.

Pomoć sa strane našeg okružnog odbora, koja je pružena nižim kotarskim i općinskim odborima sastojala se: pismenim prenošenjem dobivenih direktiva, održavanje konferencija sa pročelnicima pojedinih odjela, i prisustvovanjem na sjednicama izvršnog odbora, plenumima i konferencijama. Pomoć pružena sa našeg odbora općinskim i seoskim odborima sastojala se u češćem odlasku na općinske konferencije svih seoskih NOO-a, na sastancima općinskog odbora.

Pomoć koja je pružena sa strane ZAVNOH-a našem okružnom odboru sastojala se u davanju pismenih uputa, slanju direktiva za pojedine odjele, dolaskom drugova iz pojedinih odjela ZAVNOH-a na sastanke izvršnog odbora, sjednice plenuma, konferencije i pojedinih odjela.

Veza između seoskih, općinskih i kotarskih NOO-a održava se putem kurira, a veza između našeg odbora i kotarskih NOO-a održava se preko pošte, koji puta kurirom i telefonom, a također i odlaskom pojedinih članova odbora u ZAVNOH.

ODGOJ KADROVA-KURSEVI

Što se tiče uzdizanja i odgoja kadrova ono nije sprovađano prema nekom određenom planu. Ranije su se u okviru našeg okružnog i kotarskih NOO-a održavali kursevi na kojima su članovi seoskih odbora svladali osnovna organizaciona pitanja naše narodne vlasti, te upoznavali se sa pojedinim političkim problemima. Uzdizanje kadrova uglavnom se rješavalo na taj način što smo po našim ustanovama upošljavali drugove, koji su kao invalidi stavljeni na raspolaganje NOO-ima i povlačenjem iz nižih NOO-a u više NOO-e one drugove, koji su se u rješavanju zadataka, koji su stajali pred njima, pokazali nešto bolji od drugih. Osim toga, koji su pokazivali u svome radu više odgovornosti i više discipline. Tek u poslednje vrijeme a nakon što nam je to ukazano od strane ZAVNOH-a, prišlo se planskoj politici izdizanja kadrova, a napose planskom osposobljavanju kadrova putem kurseva. Ovdje bi se moglo podvući, da kod naših nižih NOO-a, napose kotarskih, nismo naišli na puno razumijevanje. Bilo je potrebno nekoliko puta postaviti pred drugove da shvate, da je nužno slati drugove na kurseve i da ćemo jedino na taj način koliko toliko zadovoljiti današnje naše potrebe. U posljednje vrijeme održano je više raznih kurseva. Osim toga slali smo drugove i na razne stručne kurseve, koji su se održavali pri ZAVNOH-u. Predavači na kursevima, koje je organizirao naš okružni odbor su referenti stručnjaci, koji rade u pojedinim našim odjelima, dok na učiteljskom kursu predavanja održavaju 4 stručna nastavnika. Nastavnici tih kurseva kraj svih teškoća na koje nailaze, ulažu sve, da bi polučili što veće uspjehe. Posebnu pažnju posvetili smo naročito u posljednje vrijeme organizaciji stručnih tečajeva unutar naših odjela. Tako se pristupilo održavanju večernjih tečajeva, na kojima se prorađuju direktive date u raznim okružnicama. Isto tako posvećena je pažnja kulturno-prosvjetnom izdizan ju čitavog kolektiva kako kod Okružnog tako i kotarskih odbora. Predviđeno je, da svaki pročelnik pripremi jedno stručno predavanje iz svog područja, te da takvo predavanje održi pred članovima izvršnog odbora, sa članovima pojedinih odjela, kao i pred pomoćnim osobljem. Na taj način postiglo bi se da se sav kolektiv upoznaje sa svim granama državnog života.

U posljednje vrijeme održani jesu: administrativno-tehnički kurs sa 22 polaznika, učiteljski 33, poljoprivredni 17, građevinski 19, veterinarski 20, lugarski 20 i kurs milicije sa 33 polaznika. Od toga je 119 Srba i 27 Hrvata.

RAZVOJ NOO-a NA SEKTORU KOTARA KARLOVAC

Početkom januara 1943. godine, oslobodile su naše jedinice mjesto Bosiljevo i time je otpočeo rad oko organizacije NOO-a na području kotara Karlovac. Prvi NOO-i nikli su u selima Prilišća, Vukove Gorice, čiji je zadatak bio prehrana 1. brigade koja se u to vrijeme prebacivala za Zumberak. U martu mjesecu osnovan je kotarski NOO Karlovac. Njegov zadatak bio je organizirati seoske i općinske NOO-e. Mjeseca maja formirani su općinski NOO-i Bosiljevo i Netretić. Također je održana šira kotarska konferencija, gdje su donešeni zaključci za daljnji rad u organizaciji NOO-a, gdje su za to postojale mogućnosti, te mobilizacije ljudstva u NOV i prehrana vojske i naroda.

Dana 26. septembra 1943. godine održana je konferencija sa 120 učesnika na kojoj je izvršni kotarski NOO podnio izvještaj o svome radu i na toj

konferenciji odlučeno je da se formira okružni NOO Karlovac sa zadatkom da koordinira rad svih NOO-a, koji su se nalazili na tome terenu. Osim toga formiranje Okružnog NOO-a diktirale su i političke prilike toga kraja. Zaključeno je da se područje razdijeli u 2 kotara i to kotar Karlovac i kotar Bosiljevo. Tom raspodjelom kotaru Karlovac bile su podređene općine: Karlovac, Netretić, Ribnik, Duga Resa, Jaškovo i Ozalj, a kotaru Bosiljevo općine: Bosiljevo, Severin, (Gornje) Dubrave i Generalski Stol. Dalje Okružni NOO imao je u zadatku, da uspostavi najužu vezu sa neoslobođenim gradom Karlovcem. Uspostavljanjem narodne vlasti u selima, općinama, te formiranjem kotarskih NOO-a kao i okružnog polučen je značajan uspjeh u razvoju NOP-a na našem okrugu. To je bio snažan prilog u razvoju i učvršćivanju bratstva i jedinstva između srpskog i hrvatskog naroda okruga Karlovac. Da je to tako to potvrđuju i činjenice, prije svega veliki broj boraca u NOB-i gdje se braća Hrvati toga kraja bore sa braćom Srbima zajedno u našim jedinicama. Isto tako je činjenica, da je narod toga kraja dao veliki doprinos i u ishrani naše vojske, kao i u ishrani neimalog naroda na području Gorskog kotara.

Nakon toga što su stvorene mogućnosti za čvršće povezivanje Gorskog kotara sa kotarom Bosiljevo, ovaj je odvojen od kotara Karlovca i povezan sa okružnim NOO-om Gorski kotar. Kako je ostao sam kotar Karlovac i time prestaje potreba za radom okružnog NOO-a koji je rasformiran, a njegovi članovi ušli su u sastav našeg okružnog NOO-a.

Time je izvršeno povezivanje svih kotareva našeg okruga sa našim okružnim NOO-om.

TAKMIČENJE

U vezi međuokružnog takmičenja unutar čitave Hrvatske naš okružni NOO razvio je svoju djelatnost u 2 osnovna pravca: U pravcu demokratizacije NOO-a na neoslobođenom teritoriju, njihovom učvršćivanju, i osposobljavanju za izvršenje daljnjih zadataka. Drugo, da se izvrše pripreme za organizaciju vlasti na onom teritoriju koji je do sada još uvijek okupiran od strane neprijatelja, te u znaku kampanje za dobrovoljne priloge našoj NOV-i.

Iako su NOO-i djelovali kao vlast i zajednički s narodom rješavali pred njih postavljene zadatke, još uvijek i vrlo često narod nije imao dovoljno uvida u rad i zadatke svog odbora kao i u rad pojedinih odbornika, a odbori u najviše slučajeva nisu shvatili svoju ulogu organizatora u radu, te odgovornosti pred narodom. U rad viših NOO-a kotarskih i okružnog narod nije imao dovoljno uvida što je proizašlo s jedne strane iz krnjih plenuma, a s druge strane iz neshvatanja zadataka plenuma. Tako se dešavalo da je izvršni odbor davao direktive i stavljao pred članove plenuma zadatke, umjesto obrnuto, da izvršni odbor izvještava o svom radu članove plenuma, stavlja pred njih plan za budući rad i traži za to odobrenje. U odborima i plenumima nismo imali dovoljni broj žena i omladine. Nacionalni sastav užih odbora i plenuma nije bio u potrebnom razmjeru sa brojem stanovništva, koje živi u pojedinim općinama, kotarevima pa i čitavom okrugu. U vezi s time održani su u toku ovog mjeseca na čitavom teritoriju okruga seoski sastanci, općinski zborovi i kotarske skupštine kroz koje je prošlo oko 35—40. 000 ljudi. Na ovim sastancima odborima su ukazani svi gore izloženi nedostaci, koje se nastojalo otkloniti. Nema sumnje da je učinjen snažan korak naprijed. Inte-

resom za rad NOO-a koji je narod u toku ove kampanje pokazao najbolje to dokazuje. U ovom referatu nemamo mogućnosti da kažemo bezbroj primjera, kojima bi mogli našu gornju tvrdnju potvrditi, ali molimo drugove iz skupštine da ih u toku diskusije bar one najznačajnije iznesu.

No pored svega toga i svih uspjeha koje smo postigli još su uvijek neka osnovna pitanja koja smo i gore podvukli, ostala otvorena i neriješena (oštriji stav prema propustima i neodgovornosti, slabo učešće omladine i žena u NOO-ima, neravnomjeran nacionalni sastav itd), čije se rješenje nužno nameće u što skori joj budućnosti.

Pripreme u vezi sa organizacijom vlasti na dosad okupiranom teritoriju: što se tiče priprema oko organizacije vlasti na dosad neoslobođenom teritoriju, sve administrativne pripreme u duhu dobivenih direktiva ZAVNOH-a su završene.

NEDOSTACI U RADU NAŠEG OKRUŽNOG ODBORA

U mnogim zaselcima našeg okruga postoji tz. predsjedništva sela. To su NOO-i birani za nekoliko kuća, koji su u najčešće slučajeva bili na taj način raštrkani i istrgnuti ispod dovoljne kontrole i pomoći od strane viših NOO-a, zatim često i utočišta ljudi, koji nisu bili spremni da izvrše svoje vojne obaveze prema narodu i domovini, pa čak i utočišta neprijateljskih agenata. (Slučaj nekih zaselaka u kotaru Vrginmost po onoj prvoj konstalaciji, zatim nekih zaselaka po drugoj, a onda nekih zaselaka u kotaru Slunj, općina Cetingrad i Rakovica odnosno Drežnik, gdje su odbornici sabotirali dostavljanje mobilizacionih spiskova iako su to tražili od njih naše vojne vlasti i gdje su odbornici stajali direktno u špijunskoj službi neprijatelja u vezi sa trećom konstatacijom).

U protekloj kampanji oko demokratizacije narodne vlasti moglo se zapaziti da narodu nije bilo omogućeno da uzme punog učešća u rješavanju zadataka koji su stajali pred NOO-ima jer su se mnogi NOO-i pretvorili samo u naredbodavca, a ne i u organizatore rada. Mi smo na putu da se taj nedostatak u najskorije vrijeme otkloni. Jedan od nedostataka u sastavu NOO-a jest i u tome što žene i omladina vrlo malo, a negdje i nikako, ne učestvuju u narodnoj vlasti. Taj nedostatak proizišao je iz nepravilnog stava, koji je imao naš izvršni odbor prema ženama i omladini. Dakle, prema onima koji danas snose najveći dio tereta rata u pozadini na svojim leđima. Logično je, da se takav stav prenio i na naše niže NOO-e. Nadalje nedovoljna veza između viših i nižih odjela organska nepovezanost odjela unutar našeg pa i kotarskih NOO-a, što je urodilo posljedicom, da su se neki pročelnici pretvorili u sektoričke i nisu imali uvida u organizaciju rada i zadataka drugih odjela

Posebno poglavlje u radu našeg izvršnog odbora pa onda i kotarskih zauzima nedostatak slabe veze između NOO-a i JNOF-a te NOO-a, vojno pozadinskih vlasti i operativnih jedinica. Nedovoljna harmonija u radu između članova izvršnog odbora prema članovima odjela i obrnuto, što je urodilo nedovoljnu odgovornost i disciplinu. Nevođenje računa o ravnomjernom nacionalnom i socijalnom sastavu. Zatim što se nije povlačio u više NOO-e podjednako kadar iz svih kotareva, tako da su neki odjeli postali odjeli pojedinih kotareva. Nije bilo planske politike u uzdizanju i osposobljavanju kadrova, što je za sobom povlačilo naročite poteškoće, kada je neki drug morao uslijed viših interesa ili uslijed svoje nesposobnosti napustiti svoje dojučerašnje mjesto. Naročito se slaba pažnja posvećivala stručnom uzdizanju uslijed čega se u posljednje vri-

jeme prišlo održavanju večernjih stručnih tečajeva. Iako je pred naš izvršni odbor već pred duže vremena postavljeno da se organiziraju novi odjeli i odsjeci unutar odjela, rješavanju toga pitanja mi smo prilazili prilično sporo. Dalje, nije bilo dovoljno plana i brzine u organizaciji kampanja (slučaj koliba, prikupljanje dobrovoljnih priloga, sjetva, vršidba, ponovna sjetva, organizacije prosvjete, naročito organizacija analfabetskih tečajeva itd.)

Iako smo pružli pomoć našim nižim NOO-ima, ona još uvijek nije bila dovoljna i u tom pravcu moglo se učiniti više. Blizinu ZAVNOH-a nismo u dovoljnoj mjeri koristili.

SMJERNICE DALJNJEG RADA

1. Da se izvrši pregrupacija dosadašnjih NOO-a po predsjedništvima, te da se organiziraju tako, da stanovništvo svih zaselaka jednog sela izabere svoj seoski NOO putem seoskih skupština.

2. Prilikom izbora, u te NOO-e da uđu naši najbolji aktivisti provjereni i prekaljeni u borbi za narodno oslobođenje, dok raznim špekulantima, protunarodnim elementima i saboterima onemogućiti da NOO-i postanu utočišta za njihovu protunarodnu rabotu.

3. Osposobiti NOO-e, da shvate svoju ulogu predstavnika naroda, organizatora rada u svome selu, općini, kotaru, gradu pa i okrugu i u određenim vremenskim razmacima da svi NOO-i podnose izvještaje o svome radu pred svojim biračima pridržavajući se na taj način najstrože odluke III zasjedanja ZAVNOH-a.

4. NOO-i treba da se u rješavanju svakodnevnih zadataka čvrsto oslone na moćnu organizaciju NOF-e, te u svakom poslu da traže njenu pomoć.

5. Čistiti nemilosrdno iz naših viših i nižih NOO-a kao i iz odjela elemente sklone špekuliranju, kolebljivce, sabotere, te elemente koji stoje u službi neprijatelja.

6. Povećati odgovornost NOO-a pred narodom i pred višim pretpostavljenim organima narodne vlasti do najvećih granica.

7. Disciplina da postane najmoćnijim oružjem naših NOO-a.

8. U rješavanju svakodnevnih zadataka budno pratiti najbolje aktiviste iz redova AF2-a i USAOH-a, najbolje omladinke i omladince, najbolje žene provjerene i očeličene u radu uvrštavati u organizaciju narodne vlasti. U NOO-ima da ravnomjerno učestvuju Srbi i Hrvati pridržavajući se kod toga strogo odluka sa III zasjedanja ZAVNOH-a o ravnopravnosti srpskog i hrvatskog naroda.

9. Ta ravnopravnost da u svakom poslu i na svakom mjestu dođe do punog izražaja. Terete ovog rata najvećim dijelom snose radnici i seljaci i prema tome i njihovo pravo je, da u njoj najvećim svojim dijelom i učestvuju.

10. Produžiti sa učvršćivanjem veze između viših i nižih NOO-a, te osigurati svakodnevnu vezu između Okružnog NOO-a i ZAVNOH-a.

11. Razviti uzajamnu drugarsku suradnju između članova izvršnog odbora sa članovima odjela i obrnuto, te razvijati do najvišeg stepena međusobnu odgovornost.

12. Još više učvrstiti i produbiti vezu između fronta i pozadine.

13. Prići smjelo u izdizanju iz nižih u više NOO-e, onih stotina najboljih sinova i kćeri naših naroda kako srpskog tako i hrvatskog, koji svojim nesebičnim i neumornim radom već pune tri godine doprinose oslobođenju naših naroda.

14. Putern kurseva osposobiti i stručno i administrativno što veći broj kadrova kako bi ovi postali zalogom sigurnosti, da tekovine stečene u trogodišnjoj borbi neće nikome drugom pripadati i služiti nego našem napaćenom i junačkom narodu.

15. Izvršiti sve pripreme tj. nastaviti sa njima da bi se što prije uspostavila narodna vlast na dosad neoslobođenom teritoriju kada se zato stvore uslovi, da bi čim prije sva dobra stavili na raspoloženje našem narodu.

16. Odjel obnove kao i sve ostale odjele i odsjeke osposobiti za izvršenje zadataka, koji stoje i koji će stajati pred njima, a u cilju što brže izgradnje naše uništenje zemlje za dobro čitave federativne demokratske i narodne Jugoslavije — za dobro našeg naroda.

Nakon organizacionog referata razvija se diskusija za koju se javljaju diskutanti iz raznih općina i kotareva.

DISKUSIJA

Delegat Slunja.

Pregrupacije sela, koja su podvučena u organizacionom referatu potpuno je ispravna. Smatram da su se i u najviše organe vlasti uvukli špekulanti i da treba u najniže seoske odbore birati ljude odane borbi i pokretu.

Dalje mislim da je pravilno rečeno, da je pojedini odjel od okružnog odbora postao odjel jednog kotara ili općine. Trebamo paziti da svako selo bude jednako zastupano. Treba osim toga paziti na to da imamo ljudi i u vojsci da njih stavimo na razne dužnosti. Pitanje žena je već teže i njihovo učešće u vlasti. Osjetilo se da nemaju dovoljno inicijative. Trebalo bi žene i kćeri naših boraca uvlačiti u odbore.

Delegat iz Slunja:

Zena nije sposobna za narodnu vlast, ona ne može izvršavati sve zadatke jer je bila vjekovima rob.

Drugarica Cana:[1]

Pogrešno je mišljenje da naše drugarice ne mogu zastupati svoja sela i općine u narodnoj vlasti i da ne mogu izvršavati zadatke, koji se pred nju postavljaju.

Delegat iz Tušilovića:

Vidimo da nam žene nisu zastupane u dovoljnom broju. Drugovi iznesite u diskusiji sve što imate. Vidim da smo mi svi početnici koji se učimo. Ljudima je teško govoriti pred ovolikom skupštinom. Mi moramo znati da smo mi narod koji zastupa ovaj okrug. Temelji su udareni da narod upravlja i mi moramo znati da mi svi to sačinjavamo. Inače ćemo se odvlačiti od vlasti, jer ne znamo je kontrolirati. Moramo znati da njezine nedostatke ispravljamo. Kada griješim treba me upozoriti, ako me ne upozorite, ja se neću na to obazirati i tako ću ići sve dalje i greške će se gomilati. Moramo postići da nam

1 Bogđanović

planski rad uspjeva. Vidio sam mnogo nedostataka i neplanskog pristupanja k radu. Samo ukazivanjem na greške radit ćemo dobro. Kad smo znali stvoriti takvu jaku vlast, znati ćemo je i sačuvati.

Delegat iz Slunja:

Nedostatak je premali ulazak žena i omladine u narodnu vlast. Žene prije ulaska treba naučiti čitati i pisati, a nedostatak je okružnog odbora koji to nije uočio.

Jedan drug:

Imamo invalida, koji bi bili sposobni za narodnu vlast.

Delegat iz Vrginmosta:

Smatram kao osnovni nedostatak polagano reagiranje na probleme i često se čuje od drugova — to je teško. Mnogi drugovi bave se sitnicama dok glavni zadaci ostaju po strani. U rješavanju problema svako rješava onako, kao to njemu pada na pamet. Pomoć viših NOO-a nižima ne zadovoljava.

Delegat iz Sjeničaka:

Pomoć viših NOO-a nižima nije dovoljna. Drugovi se stalno izmenjuju i to nije dobro. Da se u odbore uzimala omladina i izgradila ne bi bilo tih nedostataka.

Delegat iz Plaškog:

NOO-i prvi puta polažu račun. Odjek je bio dobar. Diskusija nije bila živa, jer su pojedini smatrali da su odbori izvedeni pred sud. Naš narod još ima straha.

Delegat iz Utinje:

Zadaci se ne izvršuju. Ima drugova koji su u vojsci, a svojim drugaricama kod kuće ne daju da rade u korist borbe govoreći da je dosta što je on u vojsci.

Delegat iz Vrginmosta:

Demokratizacija odbora ima nedostataka. Mnogi su krivo shvatili podnašanje izvještaja. Nije se u diskusiji sve iznašalo iz straha da će se odborniku zamjeriti.

Drug iz vojske:

Primjećuje da se borcima ne izlazi u susret.

Delegat Cvijanović Brda:

Mi smo svi neiskusni i ne možemo riješiti problema. U moju općinu 2 i pol godine nije došao ni jedan član okružnog odbora. Treba da se više pažnje posveti teoretskoj izgradnji drugova.

Delegat sela Perna:

Treba više uzdizati stručne radnike. Priča se da omladina nema inicijative. Omladina ima inicijativa samo joj treba pomoći.

Drug iz vojske:

Opaža se da često dođe nesuglasica između vojnih vlasti i NOO-a. Između njih vodi se samo prepiska i ne zna se često ko zapravo naređuje. Općinski odbor smatra, da ima pravo naređivati komandi mjesta, dok stranka ne zna ni sama šta bi ni kuda bi.

Delegat Drežnika:

Događalo se, da su se sazvali kursisti, a nije uopšte ništa bilo pripremljeno za sam kurs. U referatu po organizacionom pitanju malo se govorilo o takmičenju, iznešeno je malo primjera dobrog rada pojedinih odbora, kako bi i ostali to vidjeli i bili sa tim upoznati. Dalje je trebalo istaknuti koliko se uspjelo u takmičenju našeg i drugih okružnih NOO-a.

Nakon diskusije riječ uzima tajnik Okružnog NOO-a drug Trbojević[1] i osvrćući se na diskusiju iznosi nedostatke izvršnog odbora Okružnog NOO-a među kojima su najvažniji: nije bilo planskog uzdizanja kadrova, neuvlačenje u odbore žena i omladine, slabo reagiranje na probleme, neplanski rad cjelokupnog odbora i neki drugi nedostaci.

2. Nakon toga prelazi se na čitanje referata po pojedinim odjelima koji će se čitati ovim redom:

1. **Referat po gospodarstvu**
2. **Referat socijalnog odjela**
3. **Referat o prehrani**
4. **Referat zdravstvenog odjela**
5. **Referat financijskog odjela**
6. **Referat prosvjetnog odjela**
7. **Referat upravnog odjela**
8. **Referat tehničkog odjela**
9. **Referat prometnog odjela**
10. **Referat odjela obnove**
111. **Referat pravosudnog odjela**

Referate čitaju pročelnici pojedinih odjela po utvrđenom redu kako slijedi:

Odjel narodnog gospodarstva:

Protjerivanjem ustaške vlasti sa Korduna stvorena je narodna vlast Narodno oslobodilački odbori. Oni su dobili u zadatak da uz pomoć naroda tj. antifašističkih organizacija rukovode sa svim granama narodnog života, te da u danima oslobodilačkog rata što bolje upravljaju sa privrednim životom na Kordunu, koji je bio glavni oslonac našoj vojsci u izvođenju njihovih zadataka.

Rukovođenje sa privrednim životom u početku NOB-e na Kordunu, imao je NOO kao cjelina sve dotle dok se NOO-i nisu počeli organizaciono sređivati. Kasnije je unutar odbora stvoren gospodarski odsjek, koji je preuzeo rukovodstvo sa svim granama narodne privrede. U djelokrug gospodarskog odsje-

1 Mane

ka spadala je prehrana, građevinarstvo (tehnički radovi), promet, socijalna skrb, financije, obnova i grane koje danas spadaju u odjel narodnog gospodarstva i to: poljoprivrede, šumarstvo, veterina, trgovina, obrt, industrija i zadrugarstvo. Gospodarstvo je jedan od najstarijih odsjeka iz kojih su se kasnije odvojili samostalni odjeli i to obnova, prehrana, financije, tehnički radovi i promet.

Mi ćemo u našem referatu iznijeti samo dosadašnji rad sadašnjeg gospodarskog odjela Okružnog NOO-a, dok će se u drugim referatima drugovi dotaknuti ostalih pitanja, jer su ona prešla u djelokrug tih odjela prilikom njihovog odvajanja od gospodarstva. Kako su se iz gospodarstva odvojili napred navedeni odjeli, organizaciono stanje Gospodarskog odjela je slijedeće:

Clan odbora kao pročelnik i 8 referenata i to 2 za poljoprivredu, 1 za obrt, 1 za industriju, 1 za šumarstvo, 1 za veterinarstvo, 1 za trgovinu i 1 za zadrugarstvo,

U kotarskim NOO-ima isto je tako samo imade manje referenata, pošto je jedan drug zadužen za dvije referade.

POLJOPRIVREDA

Pošto su bile često ofanzive i upadi neprijatelja na oslobođeni dio našeg okruga, to je veliki dio stoke i poljoprivrednog alata uništen pa su se pred našu poljoprivredu nametali veliki problemi, a naročito prilikom obrade zemljišta za sjetvu usjeva, te vršidbe itd.

Stanje sprežne stoke i blaga prema nepotpunim podacima od 1943. godine iznosi 1969 konja, 7.475 volova, 4.240 plugova, 3.768 drljača.

Od toga broja još je jedan dio uništen, pa je s obzirom na površine zemljišta trebalo prići k organizacionom radu, kako bi se polučio što veći uspjeh.

Vakantnih livada u našem okrugu imade: 1.840 rali livada, od kojih je samo u toku ove godine organizirano pokošeno 1.116 rali, dok je ostalo popašeno sa vojničkim konjima. Dobiveni prihod sa vakanta bio je 63 vagona i 45 mtc. koji je predan vojsci izuzev jednog malog dijela, kojeg su potraživale civilne ustanove.

U godini 1944. organizovano je ovršeno 408 rali pšenice 60 rali smjese, zobi i pira, 41 ral raži, 41 ral ječma i 206 rali zasijano kukuruzom. Ukupni prihod u vaganima bio je slijedeći: 2.833 vagana pšenice, 605 vagana smjese, 403 vagana prosa, 299 vagana raži, 472 vagana ječma i kukuruza i 16 vagana u klipu koji je poslat XI Korpusu.

U pomanjkanju sprege i alata tražili smo pomoć u plugovima i blagu od Pokuplja i Bihaća, pa smo tu pomoć i dobili, te smo je dali u najsiromašnije općine i to: Ljeskovac, Maljevac, Staro selo itd.

Sjetva je tekla uvijek organizovano po sjetvenom planu, koji se do ove godine uvijek HOO%o ispunio u znaku takmičenja. Kotar je pomagao kotaru, općina općini itd.

Ove godine napravljen je sjetveni plan, koji je bio predviđen za 10%o veći nego 1943—1944. godine, do sada taj plan nije ispunjen. Do danas je ukupno posijano 55—75%o. Preko ZAVNOH-a obećana nam je pomoć u plugovima iz Pokuplja i Bihaća, ali loše vreme pomelo je taj plan, pa se napred navedeni postotak uzorao i posijao vlastitim snagama. Poteškoće je bilo u nedostatku sjemena. ZAVNOH nam je stavio na raspolaganje 5 000 kg sjemena lana, koji je podijeljen Slunju i Vrginmostu, dok su ostali izjavili da ne trebaju lanenog sjemena.

Isto tako ZAVNOH nam je stavio na raspolaganje 75 vagana ječma koji je podijeljen za sjeme.

Mi smo iz naših fondova izdali 205 vagana žita, da se podijeli neimalom narodu Ljeskovca, Močila, Primišlja itd.

Vršidba ove godine obavljena je sa priličnim zakašnjenjem u pomanjkanju pogonskog goriva iskorišten je vodeni i električni pogon. U Slunju i Rastokama, u Vojniću na Vojišnici, u Vrginmostu na pilani Perna, te u Hrvatskom selu električni pogon. Motora je radilo 32, od toga 10 na benzin, 11 na naftu, 11 na ugalj. Vršalica je radilo na ruke 27. Dali smo pomoći Lici 3 motora. Prebacivali smo motore iz jednog kotara u drugi, tj. tako da se vrše najprije na pograničnim mjestima gdje je bila mogućnost upada neprijateljskih banda. U pogledu vršidbe ZAVNOH nam je išao mnogo u susret, jer nam je stavio svotu 1,000. 000 kuna za nabavu pogonskog goriva. Da bi se pojačali NOF-i određen je od ovoga NOO-a postotak na ubiranje ušura i to za motore 6%o, za ručne vršalice 2%o. Ukupno je od vršalica ubrano ove godine 2.297 vagana pšenice, ječma i pira za NOF za razliku od lani kada nije vođena kontrola nad vršalicama i nije dobiveno ništa ušura. Za vrijeme najjače sezone ljetnih radova na polju, na terenu kotara Slunj u selu Furjanu ostalo je 728 jutara zemljišta vakanta, kojega je trebalo obrađivati organizovano. Kukuruz je trebalo ogrtati i dalje sve radove izvoditi na polju, kao košnju, vršidbu, žetvu itd. Radi lakše izvedbe toga posla ovaj odbor je formirao u Furjanu upravu vakantnih posjeda, koja je uz pomoć ovog odbora izvršila svoj zadatak i spremila je sve usjeve sa Furjana. U upravi vakanta na Furjanu bilo je 6 drugova (Brujić Dragić, Đuro Dokmanović, Jovo Balčin, Vlado Bajek, Mićan Bolić i Jakov Koprenica) te jedan drug iz komande II područja. Svi usjevi išli su 10%o XI. Korpusu, izuzev 3%o pšenice i raži koja je uračunata za pokriće režijskih troškova.

Na vakantnim posjedima u Furjanu utrošili smo 16 010 radnih dana. U ovim radovima naročito treba istaknuti pomoć koju je odborima dala omladina, AFZ, te vojne pozadinske vlasti, a zatim i operativne jedinice.

Stanje je stočarstva prema nepotpunim podacima iznosilo 984 pari konja, 57 pari ždrebica, 3.737 pari volova, 353 pari junica, 10.701 krava muzara, 219 bikova i bičića koji nisu sposobni za rasplod, ostalo junadi 1.649, rasplodnih krmača 1.113 nerasta 55, kezmadi 2 069, odojaka 1. 651, ovaca 20. 354, koza 5. 593, magaraca 310 i 208 komada krvotopne stoke od koje su uglavnom volovi koji su promutili na prevozima. Iz podataka se vidi da je stanje u pogledu stočarstva vrlo loše. Najteži problem poslije rata biti će problem unapređenje govedarstva, koje je najviše uništeno, a sporo se obnavlja, dok ovčarstvo, kozarstvo i svinjogojstvo neće biti tako veliki problem obnoviti, jer se već danas može iz kotara Karlovac i Vrginmost nabaviti 5. 000 mladih svinja i prebaciti ih u kotareve koji nisu tako svinjogojski krajevi tj. gdje svinja samo služi u gospodarstvu za domaću potrepštinu. Dok je veći dio Korduna bio oslobođen NOO-i su odmah postavili pitanje formiranja partizanskih bašta, kako bi se poboljšala prehrana naših ustanova i V. P. bolnica. U proljeće 1944. godine osnovani su vrtovi po svim kotarevima. Osnivanje vrtova važno je i zbog toga, što će oni poslužiti kao propaganda kod uzdizanja našeg vrtljarstva na Kordunu. Veličina vojno-partizanskih bašti iznosila je ove godine 25 k. j. Ti vrtovi nalaze se na terenu kotara Plaški, Slunja, Vrginmosta i Vojnića. U njima je bilo zasađeno 80. 000 komada zelja, 15. 000 paradajza, 26.000 kućica graška, 60.000 krastavaca, 40.000 strukova crvenog

luka, 9.000 komada paprika itd. Prema podacima izda to je samo iz većih vrtova i to za potrebe bolnica, dječjih domova i raznih ustanova 36. 708 kg povrća. Pored toga veće količine povrća uzimala je vojska kad je prolazila pored vrtova, što nije ušlo u napred navedene podatke. U baštama je u toku jesenskih radova ubrano 13 vagona raznog sjemena što je dovoljno za potrebe sadašnjeg vrtljarstva. Budući da namjeravamo proširiti naše povrtljarstvo, ta količina sjemena nije dovoljna, pa smo nastojali da putem kampanje sakupimo sjemena od naroda, ali tu nismo imali vidnih uspjeha s obzirom na to, što je povrtljarstvo na Kordunu vrlo slabo razvijeno i rijetko se mogu vidjeti u sastavu seljačkog gospodarstva veći vrtovi iz kojih bi se moglo dobiti veće količine sjemena.

Naša potreba je sada samo sjemenje, jer bi s time postigli proširenje našeg povrtljarstva. Primijetilo se da narod pokazuje veliki interes za tu granu narodnog gospodarstva. U ovogodišnjim jesenjim radovima posađene su u našim vrtovima veće količine poriluka, te zimske salate, te male količine češnjaka. Za sadnju većih količina izvršeni su svi pripremni radovi, ali nismo uspjeli na vrijeme nabaviti dovoljne količine sjemena iz razloga što nismo imali materijalne mogućnosti. Ostali jesenji radovi u vezi sa povrtljarstvom, vrši se koliko je najviše moguće, premda su uslovi za sada kao i za vrijeme osnivanja naših vrtova neobično teški, radi nedostatka radne snage, sprežne stoke, gnoja, vrtnog oruđa, pomanjkanje odjevnih predmeta kod stalnih radnika u vrtovima itd.

VETERINARSTVO:

Na polju veterinarstva ovaj odbor nije učinio skoro ništa. Na teritoriju okruga naročito je vladala svinjska kuga, koja je uništila veliki broj svinja. Mjere koje su bile poduzimane jesu zabrana dogona svinja na sajam u trajanju od jednog mjeseca, zatim je cijepljeno oko 1. 000 komada sa serumom kojeg smo dobili od ZAVNOH-a. Ranije se nije poduzimalo ništa, pošto se od nikuda nije moglo nabaviti sredstva za suzbijanje stočnih bolesti, a uz to nismo dugo imali ni veterinara. Radi kontrole sajmova sa stokom uvedene su marvinske putnice. U pomanjkanju veterinara ovaj odbor organizirao je veterinarski kurs, na koji polazi 20 omladinaca, koji će nakon završetka kursa biti razmješteni po kotarevima, općinama kao veterinarski informativni i davati će narodu uz pomoć okružnog referenta stručne savjete i upute u pogledu veterinarstva za sela. Kurs traje već 12 dana, a trajat će 1 mjesec. Omladinci sa interesom prate predavanja koja su uglavnom i pedviđena, tako da ih lako mogu razumjeti kursisti, koji imadu samo po 4 razreda osnovne škole.

Naš Okružni NOO otvorio je i kurs poljoprivrede, taj kurs polazi 17 polaznika i to 10 muških i 7 ženskih. Na kursu je predviđeno gradivo koje će se predavati 6 nedelja, a poslije toga kursisti će biti raspoređeni na dužnosti gdje će biti zaduženi po poljoprivredi u općinama ili kotaru. Nakon završetka rata bit će omogućene i svršenim kursistima veterinarstva i poljoprivrede da produže kurseve u svojoj struci, kako bi zaista postali stručnjaci u svom poslu, jer samo na taj način mi ćemo uzdignuti naš domaći i vlastiti kadar, na kojemu mi mnogo oskudijevamo.

ŠUMARSTVO:

Nakon istjerivanja okupatora sa Korduna narod je nemilosrdno počeo uništavati šumu, jer ju je trebao za pravljenje svojih uništenih gospodarstava, kao i za ogrijev. Da bi se sačuvalo šumarstvo, gospodarstvo od propadanja i neracionalnog tamanjenja prišlo se sa strane naše vlasti stvaranju šumskih reona i postavljanju lugara. Ovom pitanju dosta kasno se prišlo rješavati pa su veliki dijelovi šuma, a naročito okolo puteva, potpuno uništeni. Narodna vlast nije dovoljno posvetila šumskom pitanju, a još mnogo manje se sa naše strane pomoglo lugarima, da oni lakše vrše svoju dužnost. Ti nedostaci jesu:

1. Sto se narodu nije uspjelo objasniti da je razlika između današnjeg lu-' gara i lugara u bivšoj Jugoslaviji.

2. Što NOO-i nisu uzimali u postupak prijave, koje su dolazile u pogledu šumske štete.

Šumskih rajona u našem okrugu imade 117, od kojih je popunjeno 93 rajona sa lugarima, dok su 24 rajona nepopunjena. Nadalje postoje 6 općinskih i 4 kotarska šumska referenta. Lugari nisu snabdjeveni čekićima, kolobroje, a niti sa oružjem, ali se ipak lugarska služba počela normalizirati, jer lugari idu redovito u šumu, pokazuju stabla i paze da se šuma bespotrebno ne uništava. Prilikom konferencije sa lugarima ukazivano im je na pravilan odnos sa narodom, kako bi ih narod što više zavolio, a da to ne bi štetovalo šumskom gospodarstvu. Da bi se poboljšao lugarski kadar ovaj odbor obrazovao je lugarski kurs, koji polazi 13 drugova koje će se upoznati sa osnovama lugarske službe. Kurs će trajati 20 dana i nakon završetka istog bit će nastavljen kurs za osposobljavanje drugih drugova za lugarsku službu.

ZADRUGARSTVO:

Na terenu našeg okruga bilo je prije okupacije 31 razna zadruga sa 2. 885 članova.

Dolaskom neprijatelja u našu zemlju, zadruge su prestale sa radom. Mnogi tadašnji zadrugari rukovodioci ubijeni su od neprijatelja, a jedan dio nalazi se na životu, pa su danas na odgovornim dužnostima u NOV i NOO-ima. Pošto će zadrugarstvo nakon oslobođenja igrati najvažniju ulogu kod obnove naše zemlje, to se do sada poduzele neke mjere, da bi se obnovilo i da bi nakon oslobođenja moglo odmah funkcionirati. Kod okružnog, a i kod kotarskih NOO-a, postoje referenti za zadrugarstvo, koji se uz pomoć odbora organizirati zadružne odbore tačno po uputstvima zadružne konferencije koja je održana u Slunju, kao i po uputstvima ZAVNOH-a.

OBRT I INDUSTRIJA:

Razvojem NOB-e i proširenjem oslobođenog teritorija ukazala se potreba popravka oružja i poljoprivrednog alata, te kola koja su upropaštena i opljačkana od neprijateljskih bandi.

Pristupilo se prikupljanju ostalog alata, te mobilizaciji majstora, da se barem donekle podmire potrebe naroda i vojske. 1943. godine pristupilo se temeljitoj organizaciji na širem području obrta tj. da spoje nekoliko manjih radionica, kako bi se izbjegla nestašica u radu, a ujedno i radnoj snazi, što

je upropašteno čestim neprijateljskim upadima. Sto je dalo zadovoljavajuće rezultate u krajevima gdje su NOO-i posvetili više pažnje i važnosti radu u radionicama, čime je u veliko doprineseno da se djelomično riješi pitanje artikala na koje smo bili obavezni da ih uvozimo iz uporišta.

U toku ove godine posiate su upute o raspodjeli radionica i nabavci centara, kako u okrugu tako i kotaru, općini i selu, te se pristupilo mjerama da se obrt osamostali, pošto je u toku rata upropašten bez pomoći naroda što je dovelo do propadanja obrtnika i njihovih porodica, kao i naučničkog kadra, čime je pala proizvodna moć kao i kvalitete produkata koje su naše radionice proizvađale. Ova mjera, kod izvjesnog broja naših NOO-a nije naišla na puno razumjevanje, te se u tom pogledu još i danas osjećaju izvjesne poteškoće što u veliko smeta normalizaciji naših prilika. Izvršena je priprema za preuzimanje obrta na neoslobođenom teritoriju, te su za sve obrtničke radnje određeni izaslanici narodne vlasti.

Na teritoriju ovog okruga imade radionica: 6 bačvarskih sa 20 radnika, 47 kovačkih sa 89 radnika, 32 kolarske sa 96 radnika, 1 kožara sa 10 radnika, 4 limarske sa 4 radnika, 1 lončarska sa 6 radnika, 362 mlina sa 440 radnika, 1 pekara sa 1 radnikom, 2 postolarske sa 16 radnika, 3 stolarske sa 7 radnika, 1 kamenarska sa 6 radnika, 10 pilana sa 43 radnika, 2 ugljenare sa 16 radnika.

Rezultati pojedinih radionica, koje su radile masovno jesu: kožara je do sada preradila 200 komada koža, lončarija 5.010 komada raznog posuđa od kojega je 2. 296 na narod, a ostalo za vojne i civilne ustanove. Kamenarska, izradila 50 pari mlinskog kamenja. Ugljenara 170.000 kg uglja, postolarske 39 pari novih cipela, pilana 24. 000 dasaka i 1. 273 letava, ciglana 200. 000 komada cigle, centralna kovačka radionica 309 motika, 18 plugova, 28 drljača, 300 srpova, 50 lopata, 500 potkova i 10 novih kola.

TRGOVINA:

Važan faktor u narodnom gospodarstvu jest trgovina, te je naša narodna vlast posvetila naročitu pažnju trgovini-izmjeni dobara, jer samo na taj način moći će se obnoviti naša zemlja. Otvaranjem sajmova počeli su dolaziti na tržište poljoprivredni i obrtnički proizvodi sitna i krupna stoka, čije su cijene dosta pravilno postavljene. Sajmovi se održavaju u kotarevima Vojnić, Vrginmost i Slunj, dočim na terenu kotareva Plaški i Karlovac se ne održavaju radi čestog upada neprijatelja.

Trgovine na Kordunu potpuno su bile uništene od strane neprijatelja, a pojedinci su izbjegli u neprijateljska uporišta, te je na taj način trgovina kroz dulje vremena zamrla, a narod je kroz to vrijeme bio bez mogućnosti i unovčavanja raznih artikala, to se je putem veza ipak iz uporišta služila potrebnom trgovačkom robom. Roba je uglavnom dobivena preko nabavljača. Ta roba ili je bila sakrivena ili pak putem njihovih veza dopremljena iz uporišta, čim je roba dostigla visoke cijene, jer prođe tri do četiri ruke dok dođe do potrošača.

Prema svemu ovome cijenu robe na sajmovima i tržištu diktira uglavnom ponuda i potražnja. Pojedinim ljudima izdata je dozvola od strane NOO-a za obavljanje trgovačkog posla, time da potrebno kućanstvo lakše dođe do robe koja mu je potrebna. Radi svega izloženog počelo se sa organiziranjem Okružnog nabavnog prodajnog poduzeća, time što će postepeno regulirati cijenu robe na taj način, što će robu nabavljati iz uporišta pomoću za to određenim dobavljačima, a k tome neprijatelja ekonomski oštetiti i prodavati robu na-

rodu sa minimalnim troškovima od 5 do 10% i time će se roba 50—70°/o dobiti jeftinije nego na tržištu kupujući je od švercera. U trgovini potpomažemo privatnu inicijativu, ali nismo dozvolili toliku slobodu da bi to išlo na izrabljivanje zadruga.

Nedostaci za normalno razvijanje trgovine jesu što ne možemo dobiti dovoljno robe iz neprijateljskih uporišta, da bi se mogle podmiriti redovne narodne potrebe.

Pružena je pomoć da se u Slunju osnuje gostiona i pekara što ima zadatak da suzbije visoke cijene po gostionama u Slunju i da radi sa zaradom 20%. Odmah su se pokazale dobre strane toga i u prvim danima cijene u ostalim gostionama pale su za 20—30%.

SMJERNICE DALJNJEG RADA:

1. Na stalnim vakantnim posjedima napraviti plan i po mogućnosti formirati pokusne stanice, koje će biti uzorna poljoprivredna državna imanja. Te pokusne stanice moći će se osnovati kod svih naših kotarskih NOO-a, jer imade dovoljan broj vakantnih posjeda. Kod okružnog NOO-a ta bi se stanica mogla smjestiti nakon oslobođenja na državnom imanju Novigrad na Dobri, koji je imao oko 350 jutara.
2. Radi brže obnove seljačkih gospodarstava podići 3 poljske ciglane te pripremiti u toku ove zime drvo i zemlju.
3. Izgraditi pilanu u Starom Maljevcu na Glini, pomenuta bi poslužila za podizanje Široke Rijeke, Maljevca i ostalih sela uz Bosansku granicu. Sa drvom bi se snabdjevala sa jugoistočnog dijela Petrove gore.
4. Pristupiti izradi građe za podizanje pilane na terenu kotara Plaški.
5. Da bi se dobilo što ranije u proljeće povrća, potrebno je izgraditi klijališta u našim baštama, radi što ranijeg dobivanja sadnica proljetnog povrća.
6. Kod svih ustanova pomoći kod osnivanja novih partizanskih vrtova.
7. Početi sa organizacijom zadruga na terenu cijelog našeg okruga, kako bi one odmah mogle djelovati.
8. Održati još jedan poljoprivredni i 2 lugarska kursa.
9. Izvršiti konačnu raspodjelu šuma na teritoriju ovoga okruga te popuniti sve lugarije.
10. Na sastancima narodu objasniti važnost naših šuma, tako da sam narod daje pomoć lugarima kod vršenja njihove dužnosti.

ljl. Popuniti sve gospodarske odjele sa stručnim osobljem kojega će biti na raspolaganju nakon svršetka kurseva.

SOCIJALNI ODJEL:

I ovaj rat, kao i svi ostali ratovi, prouzrokovao je mnogo neimalih i postradalih, mnogo je djece ostalo bez svojih roditelja. U toku NOB-e mnogo boraca NOV-e koji su se nesebično i hrabro borili za slobodu našeg naroda i domovine, onesposobljeno je za svaki teži fizički rad. Postali su invalidi. Veliki broj našeg naroda i to onih koji su čvrsto povezani uz NOP pred neprijateljskim nožem morali su napustiti svoje kuće i sklonili su se u manje ugrožena mjesta, kako bi spasili živote sebi i svoje djece. Naša je dužnost da svima posvetimo pažnju kako bi im olakšali njihov položaj.

U predratnoj Jugoslaviji iako je ona imala dosta napredno socijalno zakonodavstvo, stanje invalida, siročadi, radnika i postradalih bilo je vrlo teško, jer činovništvo koje je u život sprovađalo te zakone, onemogućivalo je svaku organiziranu pomoć. Mi smo od samog početka pošli sa stanovišta da je naša najsvetija dužnost prema našem narodu, da svima onima koji su stradali u ovome ratu pružimo svestranu pomoć. Mi nećemo dozvoliti da naši invalidi čiste cipele na ulicama Zagreba, a da djeca palih boraca postanu beskućnici 1 prepušteni sami sebi kako je to bilo u predratnoj Jugoslaviji.

Sve ove probleme rješavali su naši NOO-i najprije u okviru gospodarskog odjela tj. gospodarski odjeli su davali ekonomsku pomoć svima postradalima. Ali brzo se vidjelo da to nije samo ekonomski problem već isto vrijeme krupan socijalni i politički problem, te se ukazala potreba da se kod naših NOO-a formiraju posebni odjeli, koji će rješavati isključivo te probleme. Tako je u martu o. g. formiran socijalni odjel kod okružnog NOO-a, a malo zatim i kod kotarskih i općinskih NOO-a.

Socijalni odjeli u početku nisu bili organizaciono učvršćeni i nije bilo dovoljno članova u odjelu, te se nije mogla učiniti dobra raspodjela rada, i radi toga socijalni odjeli u početku nisu mogli efikasno rješavati sve probleme koji su se pred njih postavljali.

Ti nedostaci bili su tokom vremena otklanjani i danas socijalni odjel okružnog NOO-a imade uz pročelnika još 3 člana odjela, a predviđen je i četvrti. U kotarskim NOO-ima Slunj i Vrginmost imade uz pročelnika još po 2 člana odjela, a u toku je popunjenje socijalnih odjela i u ostalim kotarevima.

U ovakvom sastavu tj. da u kotarskim NOO-ima uz pročelnika budu još po 2 člana odjela, a u okružnom NOO-u uz pročelnika još 4 člana odjela, socijalni odjeli će za sada moći izvršavati zadatke koji se pred njih postavljaju. U općinskim NOO-ima dovoljno je da po socijalnim pitanjima radi pročelnik odjela.

Odjelni sastanci predviđeni su da se održavaju svakih 8 dana, što se tek u najnovije vrijeme počelo prakticirati. U zadnje vrijeme održano je 9 odjelnih sastanaka socijalnog odjela okružnog NOO-a.

Pomoć od ZAVNOH-a sastojala se u pismenim uputama za rad socijalnih odjela i u dolasku pojedinih članova socijalnog odjela ZAVNOHa- na naše sastanke i konferencije.

INVALIDI:

Invalidi koji su za oslobođenje naših naroda dali svoju krv i svoje zdravlje, treba da osjete brigu i ljubav čitavog naroda, jer su oni to zaslužili. Oni imaju puno pravo da to od nas traže i zahtijevaju.

Naša narodna vlast i čitav narod preko svojih narodnih organizacija može i treba da se već pod današnjim ratnim prilikama pozabavi pitanjem organiziranja svestrane pomoći našim ratnim invalidima.

U prvom se redu nastojalo invalide osposobiti i zaposliti u raznim poslovima, kako bi na taj način i njima omogućili da prema svojim sposobnostima sudjeluju u izgradnji naše nove domovine i obnovi naše zemlje. Tako se do sada zaposlilo na raznim dužnostima 102 invalida od ukupno 213 koliko ih u cijelom okrugu imade. 50 invalida poslano je na liječenje u Italiju, a 7 invalida svršilo je administrativni kurs u Baniji, a oni su danas zaposleni u našim ustanovama. Ostali se nalaze kod svojih kuća.

Za nepokretne invalide i za one koji nemaju svojih kuća otvoriće se Dom invalida, gdje će se invalidima omogućiti osposobljavanje za razne službe u raznim zanatima, već prema njihovim sposobnostima. Kuća za dom invalida popravlja se i uskoro će biti dovršena.

Naš je narod ispravno shvatio da je potrebno dati pomoć invalidima u obrađivanju njihovog gospodarstva te im je pružena pomoć u izgradnji koliba i obrađivanju zemlje.

Niti naša vojska nije zaboravila one, koji su u njenim redovima dali sve od sebe. Preko komande područja dobili su pomoć u odjeći i obući i to: 137 pari cipela, 132 košulje, 72 para čarapa, 43 bluze, 34 hlače, 22 majice, 28 gaća, 20 potkošulja i 11 šalova. Od civilnih vlasti su invalidi dobili 20 kaputa i 30 hlača, te nekoliko padobrana za veš.

Da bi se od samih invalida upoznali sa svim njihovim potrebama, održavane su konferencije invalida. Do sada su u svakom kotaru održane 3 takve konferencije.

IZBJEGLICE:

U toku ovoga rata hiljade izbjeglica, koje su napuštale svoje kuće, sklanjale su se u manje ugrožena mjesta. Narod popaljenog i opljačkanog Korduna primio je više hiljada izbjeglica i pružio im je sve što je mogao. Ali uprkos toga što je narod taj problem ispravno shvatio i što je bio spreman pružiti svu pomoć, taj problem ipak nije bio rješavan onako kao što bi trebao da bude. Tako je između ostalog jedan vrlo malen broj djece izbjeglica koji polaze u školu.

Da bi se to popravilo sazvana je kod Okružnog NOO-a konferencija predstavnika ličkih izbjeglica i pročelnika socijalnih odjela, na kojoj su se vidjeli svi naši nedostaci kod rješavanja tog problema, i donešeni zaključci kako treba u buduće da se rješava. Kao garancija i kontrola da će ti zaključci biti sprovedeni u život, formirat će se posebne komisije, koje će obići sve kuće u kojima stanuju izbjeglice te će na licu mjesta nastojati da zaključci konferencije zbilja budu sprovedeni u život.

Radi prehrane izbjeglica na putu, organizirano je 5 prolaznih kuhinja i to u Rakovici, Slunju i Topuskom, preko kojih je prošlo u zadnja 2 mjeseca |1.682 izbjeglice, te u s. Zagorju i Crevarskoj Strani koje još nisu proradile, budući da izbjeglice u tom smjeru još nijesu prelazile.

Od ZAVNOH-a dobiveno je za sol i mast za te kuhinje 500.000 kuna, od čega je 250.000 predano u kotarski NOO Slunj za potrebe kuhinje u Slunju i Rakovici, a 100.000 općinskom NOO-u Topusko za kuhinju u Topuskom.

DJEČJI DOMOVI:

Divljanjem neprijateljskih bandi, mnoga su djeca ostala bez svojih roditelja. Da bi se takvu djecu prigrlilo, da bi ih se spasilo i pružio potrebni odgoj, osnivani su dječji domovi u koje su takva djeca sakupljena. Prvi dom na Kordunu osnovan je u aprilu 1943. godine u Zbjegu u kotaru Slunj u kojem je bilo 25 djece iz kotara Slunj do 10 godina starosti. Dom je kasnije preseljen u dom Vojnički Grabovac gdje je bio od maja 1944. godine kada je za vrijeme neprijateljske ofanzive spaljen. Dom se poslije ofanzive preselio u Radonju. U julu ove godine prebačeno je 18 djece u Italiju.

Među djecom u Grabovcu živjela je grupa od 30 djece starosti od 10 godina koji su se kasnije u Radonji odgojili i davali priredbe u bolnicama i na zborovima. I ta je grupa otišla za Italiju.

Iz doma u Grabovcu izdvojena su djeca ispod 6 godina starosti, te je za njih u jesen 1943. godine osnovan dom u Velikoj Crkvini kotar Vojnić. Iz toga doma 48 djece otišlo je u Italiju, Prema tome je iz naših domova otišlo u inozemstvo 96 komada djece i 173 djece sa sela, što čini ukunpo 269.

Djeca su se prebacivala u Italiju kako bi ih se smjestilo na sigurnija mjesta, pružilo čim lakše sve ono što djeci treba. Djeca žive u Italiji u Bariu i o njihovom odgoju se brinu naši učitelji.

Kako je još preostalo djece koja nisu bila prebačena u Italiju, i koja nisu imala svojih kuća, organizirana su u augustu o.g. 2 dječja doma, koji još i danas postoje i to u Radonji za ispod 7 godina i u Jovičićima za školsku djecu.

Sada je stanje u tim domovima slijedeće:

1. Radonja, osoblja zajedno sa upravom imade 17, a djece od 2—7 godina imade 59. Dom imade stručnu učiteljicu, koja se brine za odgoj djece. Liječnički pregled djece nije se do sada vršio redovito, a u domu ima uređena kupaona i kućna apoteka.

2. Jovičići, osoblja sa upravom ima 12, a djece od 7—11 godina 76. Stanje doma je vrlo slabo. U sobama u kojima ima mjesta za spavanje za najviše 30 djece, spava 72 djece, i to složeno na krevete popreko. Učiona je samo jedna i ona je premalena za toliki broj djece. Da bi se to stanje popravilo, predviđeno je da se dom preseli u Cemernicu. U toku su popravci zgrade za smještaj doma u Čemernici. Osim ove djece smještene u domove u Kordunu ima još 393 komada djece, koju bi trebalo smjestiti u dječje domove, a koja su razmještena po kućama.

Od komande I Kordunaškog područja dobili smo 18 pari cipela za djecu u dječjim domovima, a od štaba VIII Udarne divizije 106 metara platna. Inače dobijaju domovi pomoć u odjeći i obući od ZAVNOH-a a isto tako novac za poboljšanje hrane.

Sastanci uprave domova i osoblja održavaju se svakih 8 dana.

Još uvijek nismo organizirali uredno snabdijevanje domova u hrani, ali se stanje u tom pogledu u zadnje vrijeme mnogo popravilo.

RADNICI

Pitanju radnika do sada se poklanjalo najmanje pažnje. Smatralo se je da su oni mobilizirani, i da kao takvi moraju raditi bez obzira po kakvim uslovima rade.

U cijelom okrugu u raznim radionicama koje rade pod kontrolom NOO-a, imade 675 radnika raznih struka, te 107 osoba zaposlenih u ekonomatima i kuhinjama, i 152 osobe na radu u kancelarijama, što čini ukupno 934 radnika i namještenika.

Radnici su vrlo slabo obučeni i gotovo svi bosi, a i prehrana radnika je dosta slaba.

Do sada su održane po dvije radničke konferencije u svakom kotaru, i jedna okružna, kojima se raspravljalo o svim pitanjima u vezi sa radnicima.

Da bi se popravila prehrana radnika, pirstupilo se organiziranju radničkih kuhinja po radionicama. Do sada je organizirano 7 radničkih kuhinja.

Od kože iz naše kožare, odobreno je za potrebe radnika 50 pari cipela ali sa drvenim donovima, budući da im za sada nemamo kožnih donova. Do sada je izdano 18 pari, a ostalo je u izradi.

JEVREJI:

U našem okrugu našlo je utočište 526 jevrejskih izbjeglica od kojih je zaposleno u raznim ustanovama 320, a ostali su razmješteni po kućama i sami se prehranjuju.

U odjeći i obući dobili su pomoć od jevrejskih organizacija u Americi.

Uza sve napore u radu socijalnog odjela bilo je i nedostataka. U radu nije bilo dovoljno plana, a bez planskog rada nije moglo biti ni željenih rezultata.

Dom invalida mogao se i prije otvoriti da se je tom vrlo važnom pitanju poklonilo dovoljno pažnje, a otvaranjem doma svakako bi više naših invalida osposobili za razne službe.

Sve do najnovijeg vremena pitanju izbjeglica nije se isto tako poklanjalo dovoljno pažnje, i izbjeglice su često bili prepušteni sami sebi.

I pod ratnim prilikama postojale su mogućnosti da se naši dječji domovi bolje opskrbe, a naročito da im se redovitije izdaje sledovanje, ali se radi nedovoljne budnosti to nije postiglo.

Pogotovo se radnička pitanja još ni sada ne uzimaju onako ozbiljno kako bi to trebalo, te se je radi toga po pitanju radnika vrlo malo učinilo. No svi ti nedostaci uočeni su i u novom planu se nastojalo te nedostatke otkloniti.

SMJERNICE DALJNJEG RADA:

1. Popuniti prema potrebi socijalne odjele kotarskih NOO-a i socijalni odjel okružnog NOO-a, a i među članovima odjela napraviti raspodjelu rada.

2. Podići Dom invalida, i snabdjeti ga sa svim potrebnim stvarima. U vezi sa ZAVNOH-om u dom smjestiti dovoljan broj stručnih učitelja iz raznih grana, koji će u domu održavati razne kurseve. Invalide koji prođu kurseve zaposliti na poslu za koji su se na kursu osposobili.

Kako kuća u kojoj će biti smješten dom invalida pripada jednom dosta velikom vakantnom posjedu, organizirati obrađivanje toga posjeda i dom će se moći sam snabdjeti sa hranom.

Invalidima koji neće biti smješteni u dom, omogućiti posjećivanje raznih kurseva, kako bi se i oni osposobili za razne službe.

3. Urediti stanje u dječjim domovima, tako da će ti domovi biti snabdjeveni sa svim potrebnim stvarima, da imaju dovoljno prostorija, i da svaki dom imade dovoljan broj stručnih lica za odgoj djece u domu.

Smjestiti u domove čim veći broj djece, koja još nisu u domovima, a po mogućnosti svu nezbrinutu djecu. Radi toga će biti potrebno da se otvore još najmanje dva dječja doma.

4. U vezi sa gospodarskim odjelom urediti pitanje naplate radnika za njihov rad, i na taj način riješiti pitanje snadbijevanja radnika i njihovih obitelji, na taj će se način naši radnici osamostaliti i onda će radionice povećati kapacitet.

Urediti pitanje naučnika tj. da se odredi naukovni rok i uslovi pod kojima se vrši naukovanje, a isto tako da se stvore škole za naučnike.

5. Smjestiti izbjeglice tako da im se pruži sve što im se može pružiti tj. da svaki izbjeglica imade osiguran krov nad glavom i prehranu, da se osigura prehrana stoke izbjeglica, te da se organizira da čim veći broj djece izbjeglica polazi školu.

U vezi sa JNOF-om organizirati da se sva pitanja u vezi sa izbjeglicama rješavaju na seoskim i općinskim sastancima.

U slučaju da će izbjeglice napustiti Kordun, organizirati povlačenje izbjeglica.

6. Za slučaj oslobođenja Karlovca i preuzimanja ustanova u Karlovcu koje će potpasti pod socijalni odjel, napraviti detaljan plan, kako bi se rad u tim ustanovama čim prije normalizirao.

PREHRAMBENI ODJEL:

Vojska se u redovitim vremenima prehranjuje iz vojnih magazina. U tu svrhu narod je davao veliki doprinos kroz vojne budžete. Za vrijeme rata rastu poteškoće oko ishrane vojske zbog povećanog broja vojnika, zbog pokreta jedinica, poteškoće uvoza i saobraćaja, te čestog uništavanja skladišta tj. gotovih rezervi harne. Sve ove poteškoće trebalo je savladati u ovoj NOB-i, a uz to primiti na sebe još i ishranu siromašnog stanovništva, o čemu se vrlo malo vodilo računa i u doba mira, a pogotovo u vremenu rata.

Okupacijom Jugoslavije izgubljena su sva vojna skladišta sve dugo pripremane rezerve za prehranu. Narod se počeo dizati na ustanak, partizanski odredi rasli su iz dana u dan. O uvozu ili kupnji hrane nije moglo biti ni pomisli. Pitanje prehrane postalo je jedan od najozbiljnijih problema, koji se još povećao brigom oko ishrane i siromašnog i izbjeglog naroda. U početku su pitanje prehrane vojske rješavali vojni intendanti zajednički sa NOO-ima na dobrovoljnoj osnovi, organizirali ishranu po selima u kojima su se kretale prve male partizanske jedinice. Kasnije ovaj posao je prenesen posvema na NOO-e, kako za prehranu naroda tako i prehranu vojske.

Od prvih krupnijih zadataka za NOO-e bio je zbrinjavanje smještaja i prehrane oko 15.000 duša iz kotara Kirinsko-Sjeničarskog, koje je početkom januara 1942. godine moralo ostaviti ispred neprijatelja svoja ognjišta. Nije bio lagan zadatak smjestiti i prehraniti toliku masu izbjeglica na teritoriju koji je bio djelimično oslobođen (Vojnić i Veljun), a sve na neizvjesno vrijeme.

Kao drugi zadatak godine 1942. narod je Korduna primjernom brzinom tj. u roku od 48 sati sakupio oko 3 vagona žita za vojsku i stanovništvo Gorskog kotara. Time je narod pokazao svoju visoku svijest u NOB-i. Ne daje narod iz svojih usta samo za svoje borce ili izbjeglice iz Korduna. On smatra svojim borcima i svojom braćom gdje god se borci borili ili narod oskudijevao. Kod ocjene ove pomoći treba uzeti u obzir da se ta pomoć izvršila upravo pred žetvom, u času kada su rezerve hrane najtanje. Osim toga narod je o svom trudu žito prevezao do međe Gorskog kotara. Iste godine (1942.) u doba same žetve izbjeglo je, smješteno i prehranjeno oko 11.000 duša iz Kordunskog Ljeskovca i okolnih sela, koji ostaju na ishrani sve do oslobođenja Slunja (listopada 1942.), a odmah poslije toga stiže novih oko 5.000 izbjeglica iz Primorja.

Ovo su samo krupniji zadaci u pitanju prehrane, koje je narod Korduna i njegovi NOO-i riješili u prvim počecima borbe. Međutim su partizanski odredi

dalje rasli i prerasli u NOB. Podizale su se bolnice, dječji domovi, razne ustanove, osnivali kursevi itd. pitanje prehrane postajalo je sve češće da su u februaru 1943. godine formirane posebne prehrambene komisije, koje primaju na sebe kao prvi zadatak ishranu oko 19.000 domaćih duša bez hrane. Teško ekonomsko stanje nastalo pljačkom u IV ofanzivi diktiralo je da se pronađu nova vrela za prehranu. Osnivaju se NOF, kao novo vrelo uvedeno je ubiranje ušura, koji je kroz 19 mjeseci dao ogromnu pomoć od 81 vagon žita za prehranu vojske ustanova i naroda.

Poslije žetve 1943. godine narod je sabrao u dvije kampanje velike količine hrane na dobrovoljnoj osnovi. Isto tako ove godine sabrao je narod u dvije kampanje, a u toku od 4 mjeseca: 25 vagona žita, 10 vagana graha, 10 vagona krumpira i preko 10 vagona sijena, te veće količine masti, duhana, luka itd., a povrh toga 800.000 kuna u gotovom novcu.

Kotar Karlovac u toku godine 1944. posebno je doprinio bilo u dobrovoljnim prilozima, bilo u otkupu na priznanice 57 vagana žita, 512 goveda i 17 svinja, od čega je 25 vagana žita izravno poslao XI Korpusu, a ostatak predao Komandi Karlovačkog područja.

15. IX 1944. obrazovan je odjel prehrane kod Okružnog NOO-a za Kordun sa jednim pročelnikom i 4 člana odjela, koji ima zadatak da od sada vodi sve poslove oko prehrane naroda i vojske tj. provodi sabiranje, u skladištima stvara rezerve hrane, a u budućnosti da preuzme na sebe opskrbu sa odjećom i obućom. To znači kod oslobođenja velikih uporišta ima preuzeti i rukovoditi mlinovima, pekarnama, skladištima, mesnicama, klaonicama, gostionicama itd.

Veliki doprinos za prehranu naše NOV pružila su napuštena imanja narodnih neprijatelja, kao i vakantna imanja koja je narod i uz svoje vlastite poteškoće dobrovoljno i velikim marom obrađivao. U ovoj godini prihod tih imanja odbacio je 19 i pol vagona žita razne vrste. Ovo žito dato je za prehranu naše NOB. Poteškoće u radu bile su pamanjkanje vreća i dasaka za izgradnju zemunica.

U kampanji koja je raspisana prije mjesec dana u svrhu sabiranja živežnih namirnica pokazao se dobar uspjeh, što se ima naročito zahvaliti razumijevanju na koje je kampanja naišla kod samog naroda.

SMJERNICE DALJNJEG RADA:

1. Da se produži rok za preuzimanje sakupljene hrane do 15. XII 1944. godine. Hrana se nije mogla preuzeti kako je bilo predviđeno do 1. XII zbog pomanjkanja vreća i lošeg vremena.

2. Da se ponovno održe masovni sastanci u onim selima gdje se osjeća veći broj imućnijih ljudi, koji nisu dali onolike količine hrane koje bi mogli dati. Na tim sastancima narod će najbolje iznijeti koliko pojedinci mogu dati prema svojim imućnim prilikama.

3. Pripremiti kadar potrebnih ljudi za preuzimanje raznih magazina, mlinova, pekarna, mesnica itd. koji će biti potrebni kod preuzimanja vlasti u novim mjestima.

4. Po oslobođenju grada Karlovca i okolnih sela odmah provesti kampanju na sakupljanju dobrovoljnih priloga hrane, odjeće i obuće iz čega bi se pružila prva pomoć onom narodu koga zatečemo bez hrane, obuće i odjeće.

šnog odbora i zdravstveni referent, koji uvijek po mogućnosti mora biti stru-

U sastav zdravstvenog odjela okružnog NOO-a ulazi pročelnik kao član izvrčnjak i osim toga još neodređeni broj lica, koji moraju biti članovi narodnih, političkih i kulturnih organizacija i tako preko tih svojih organizacija održavati saradnju sa narodom, obavještavajući narod o zdravstvenom radu, o planovima zdravstvenog rada i sami se upoznavati sa zdravstvenim potrebama naroda.

Na taj način kao i preko pročelnika kao člana izvi'šnog odbora održava se veza sa narodom i narodnim potrebama.

Na sličan način organizirani su i niži zdravstveni odjeli pri kotarevima, samo što se nije moglo u svakom kotaru postaviti za zdravstvenog referenta stručnjaka liječnika. Zadatak je liječnika velik i vrlo opsežan, jer on pored stručnog rukovodstva u svim oblicima zdravstvenog rada vodi i ambulantu i pruža pomoć u svim slučajevima oboljenja. U tome pogledu stanje u našem okrugu još ni do danas nije zadovoljavajuće, jer se u zdravstvenoj službi našeg okruga nalaze samo 2 stručna liječnika i to: okružni zdravstveni referent i zdravstveni referent kotarskog NOO-a Slunj, a da se udovolji svim potrebama naroda za liječničkom pomoći, bilo bi potrebno još za naš okrug najmanje 10 liječnika.

Zdravstveni odjel okružnog NOO-a doskočio je toj potrebi za stručnim liječnicima uspostavljanjem saradnje sa Vojno partizanskim sanitetom i Vojno partizanskim bolnicama na području našeg okruga. U tu svrhu u zadnje vrijeme održana su 3 sastanka sa predstavnicima vojno partizanskog saniteta i odlučeno je, da će vojno partizanski liječnici, koji su to i do sada često radili, redovito pregledavati i liječiti civilno stanovništvo i to ambulantno i bolnički, tako da danas na Kordunu postoje 4 civilne ambulante koje vode vojno partizanski liječnici, a petu ćemo osnovati za koji dan. U tim ambulantama i vojno partizanskim bolnicama pregledano je i liječeno u zadnja 3 mjeseca preko 2.450 bolesnika, a u ambulantama koje vodi okružni referent, zdravstveni referent u Slunju, zdravstveni referent u Vrginmostu i liječnik ZAVNOH-a u Topuskom pregledano je i liječeno 3.600 bolesnika.

U općinama i selima osnovane su zdravstvene komisije, nekadašnje sekcije, u koje slično kao i u višim zdravstvenim odjelima ulaze odbornici, članovi NOO-a i još 2 lica koji trebaju da budu pripadnici masovnih narodnih organizacija. U zadnje vrijeme se naročito nastoji da u općinsku i seosku zdravstvenu komisiju uđe i jedno zdravstveno lice koje je član općinskog ili seoskog odbora JNOF-a. Preko općinskih i seoskih zdravstvenih komisija viši zdravstveni odjel dobiva pravu sliku o stanju narodnog zdravlja o zdravstvenim potrebama naroda i prema tome upravlja svoj stručni zdravstveni rad, pa opet preko tih komisija koje su u najužem kontaktu sa narodom upućuju se stručna uputstva za rad u borbu protiv bolesti. Nastoji se i živom i pisanom riječju da naš narod postane zdravstveno svjestan, usvoji u svome životu i radu sva pravila koja su mu potrebna za očuvanje zdravlja. U tome su postignuti prilično dobri rezultati, jer se iz dana u dan primjećuje, kako narod pazi na higijenske propise, jer ima povjerenja u ono što mu se predlaže, uviđa da mu je to korisno, jer sve dolazi od njega i prelazi preko njega.

Zdravstvena služba u predratnoj Jugoslaviji nije se mogla time pohvaliti, premda je radila u daleko boljim uslovima nego li što su današnji ratni uslovi, jer narod u nju nije imao povjerenja, prema tome nije imao povjerenja i u

ono što mu je ona predlagala. Narod je uviđao da to dolazi od protunarodnih elemenata koji su i iz zdravstvenog rada htjeli izvući korist za sebe i promicati svoje nečiste interese. Naš zdravstveni odjel organizirao je 15 stručnih higijenskih predavanja, koje je posjetilo oko 25.000 lica, zatim je u zadnja 3 mjeseca održano 60 konferencija kotarskih, općinskih i seoskih, na kojima se raspravljalo po svim zdravstvenim pitanjima pojedinih područja i tražilo načine kako da se pomogne u liječenju i suzbijanju bolesti, razaslano je oko 30 raznih okružnica, higijenskog sadržaja, umnoženo je 3 zdravstvena predavanja koja su čitana na konferencijama i raznim drugim sastancima sazvanim bilo u koju svrhu.

Samo podizanje higijensko-profilaktičnih mjera kao na pr. gradnja ispravnih bunara, zahoda, palenje krečana, uređenja dvorišta i đubrišta, nije vođeno u onolikom obimu, koliko smo mi to imali u planu, jer su prilike na našem terenu uslijed rata veoma teške (popaljenost, golotinja, nedostatak radne snage itd.) tako da je narod zauzet drugim težim problemima ekonomske prirode, a u prvom redu gradnjom nastambi. Uza sve to učinjeno je za naše prilike puno, a zadnja 3 mjeseca izgrađeno je 752 ispravna zahoda, okrečeno je preko 700 koliba i kuća, a uređeno po higijenskim propisima koliko je to bilo najviše moguće 300 dvorišta i đubrišta. To smo nastojali da uredi svaka kuća i svako domaćinstvo, ali kako smo naglasili iz navedenih razloga uspjeh nije potpun, dok kod svih naših državnih ustanova i kod kuća mnogih javnih radnika i odbornika uvedene su higijenske mjere prema našim uputama i savjetima i to koliko je najviše bilo moguće. Preko seoskih i općinskih zdravstvenih komisija liječena su masovno ona oboljenja koja su u našem narodu vrlo proširena kao na pr. malarija i svrab. Tako na pr. malarija koja je naročito bila proširena u kotaru Slunj i Vrginmost gotovo je našim nastojanjem suzbijena. Na području okruga bolovalo je u zadnja 3 mjeseca od malarije preko 8.000 lica, od toga je izliječeno 6.000 jer je sa uputama za liječenje u tom razdoblju podijeljeno narodu preko 100.000 tableta atebrina. Od svraba izliječeno je od početka rada zdravstvene službe pa do danas oko 30.000 lica. U zadnja 3 mjeseca podijeljeno je narodu 487 flemingsove sumporne otopine za liječenje svraba. Koncem septembra i početkom oktobra o.g. cijepljeno je na Kordunu 2.000 djece protiv velikih boginja.

U zadnja 4 mjeseca pored budnog stanja obzirom na proširenje akutnih zaraznih bolesti, posvetili smo naročitu pažnju veneričnim oboljenjima, koja su se bila počela širiti u nekim kotarevima a naročito u kotaru Slunj. Te se zaraze uvijek prošire za vrijeme ratnog stanja uslijed silnog prometa vojske iz raznih krajeva svijeta i narod uopće nije bio upoznat sa karakterom tih oboljena. U krajevima gdje su se one širile poveli smo višu propagandu za njihovo liječenje i suzbijanje, mnogi su se bolesnici javili sami na liječenje primjetivši na sebi znakove ovih oboljenja, naročito sifilisa, o kojemu prije nisu ništa znali. Otkrili smo i liječili na području okruga 117 bolesnika, neki su već potpuno izliječeni, dok se drugi nalaze u liječenju.

Od drugih kroničnih zaraznih bolesti kojima smo se u zadnje vrijeme naročito bavili jest tuberkuloza. Kroz naše ambulante prošlo je oko 50 slučajeva otvorene plućne tuberkuloze i uslijed vanredno loših stambenih i inače životnih uvjeta tih bolesnika, oni su bili opasnost za svoju okolinu. Sigurno je da takvih bolesnika na Kordunu ima i više, pa smo zbog toga nastojali da izgradimo jednu izolanu, kao liječilište za te bolesti, gdje bi se bolesnici i bolje liječili i gdje bi opasnost za zarazu okoline bila uklonjena. U tome nismo uspjeli, jer su se poteškoće u vezi sa izgradnjom te izolane i njezinom opskrbom

sa unutrašnjim uređenjem i stručnim radom pokazale kao nepremostive, pa smo od toga odustali i ograničili se na posjete tih bolesnika i izdavanje općenitih uputa o tuberkulozi i načinu njezinog širenja. Moramo naglasiti da je narod prihvatio naše savjete, pazi se makar u kućama tih bolesnika da se ne pljuje po podu, da bolesnici odvojeno spavaju itd. premda loš običaj pljuvanja na pod na Kordunu još nije iskorijenjen i može se često primijetiti da se bezrazložno i nepotrebno pljuje po podu, a pri tome se zaboravlja, da se na taj način prenosi teška bolest tuberkuloze. To kao i mnoge druge pojave kao na pr. izbjegavanje gradnje zahoda i ondje gdje je to moguće, dokazuje da zdravstvena svijest kod našeg naroda nije još na dovoljnoj visini. U borbi protiv tih i još mnogih drugih nehigijenskih i zlih običaja i navika povezali smo se sa prosvjetnim odjelom okr. NOO-a u nastojanju da stalnom propagandom preko naših i prosvjetnih organa stanemo tome na put.

Budući, da se sa sajmova prigodom prodaje živežnih namirnica i većim prometom ljudi mogu proširiti kojekakve bolesti, uveli smo na sajmovima stalnu kontrolu naših zdravstvenih organa higijeničara i tržišnih nadzornika, koji budno paze na higijenske propise.

Da odteretimo vojno partizanske bolnice u bolničkom liječenju civilnih bolesnika, organizirali smo sakupljanje posteljine i drugih potrepština za bolnicu
1 sakupili smo u narodu usprkos velikog osiromašenja 10 potpunih kreveta. To smo predali civilnoj bolnici u Glini, tako da sada možemo upućivati bolesnike ne samo u Vojno partizanske bolnice nego i u našu bolnicu u Glinu. To činimo u svim hitnim hirurškim slučajevima, a i inače kad se bolničko liječenje pokaže potrebnim. Inače i u ambulantnom i u bolničkom liječenju naših bolesnika najveća je poteškoća pred kojom stojimo nestašica lijekova. Ne možemo reći da je naša okružna apoteka sasvim bez lijekova. Ima nešto lijekova, a mnoge lijekove koliko najviše možemo pravimo i sami ili ih dajemo praviti iz domaćih ljekovitih biljaka u apotekarskom laboratoriju u Glini, samo to još ni izdaleka ne može zadovoljiti sve potrebe liječenja.

Mnogi nedostaci naše zdravstvene službe, tako u prvom redu nedovoljna izvještajna služba, nedovoljno prepoznavanje bolesti, nedovoljna zdravstvena svijest kod našeg naroda itd. mogu se svesti na nedostatak stručnog osoblja, a naročito na nedostatak nižeg stručnog zdravstvenog osoblja u sastavu općinskih i seoskih zdravstvenih komisija. Tome nastojimo doskočiti održavanjem stručnih bolničarskih kurseva za rukovodioce seoskih i općinskih zdravstvenih komisija. Do sada su održana 3 takva zdravstvena kursa sa po 15 polaznika, a četvrti sa 20 polaznika upravo se sada održava. Na viši zdravstveni kurs pri odjelu za narodno zdravlje kod ZAVNOH-a uputili smo 5 lica, a za koji dan uputiti ćemo još 5 drugarica na primaljski kurs u Glinu.

Naš zdravstveni odjel održava najužu saradnju sa odjelom narodnog zdravlja pri ZAVNOH-u. Liječnik iz tog odjela vodi civilnu ambulantu u Topuskom, a isto tako referent za apotekarstvo vodi našu apoteku u Topuskom. U zadnja 3 mjeseca članovi odjela narodnog zdravlja pri ZAVNOH-u posjetili su naš teren
2 puta i tada su nam pomogli u radu i upoznali se sa svim zadacima i poteškoćama našega rada na terenu. Isto tako pored pismene veze, članovi našeg odjela često posjećuju ZAVNOH gdje se diskutira i traži rješenja za sva aktuelna zdravstvena pitanja.

Što se tiče sadanjeg stanja narodnog zdravlja na Kordunu, možemo podvući da nema ni jedne zarazne bolesti u epidemijskom obliku, a u koliko se pojavi kakav pojedinačni slučaj ili više njih, naša zdravstvena služba odmah mobilizira cijeli svoj aparat, da se spriječi proširenje.

U takmičenju Okružnih NOO-a u zadnjih mjesec dana održava se jedan zdravstveni kurs, kojega posjećuje 20 polaznika. Po završnom kursu i uspješno položenom ispitu kursisti će biti upućeni u općinske zdravstvene komisije kao stručni rukovodioci. Dalje smo nastojali da zavedemo sve potrebne higijenske mjere u dječjim domovima na području našeg okruga, gdje smo također liječili svu djecu od svraba i lakših bolesti. To smo naročito učinili u dječjem domu u Jovičićima. Održali smo jedno predavanje o veneričnim bolestima u Cvijanović brdu, a u kotaru Slunj proveli smo potrebne mjere za sprečavanje proširenja pjegavog tifusa, što je tamo naročito bilo potrebno zbog velikog prometa izbjeglica iz Like. Jedan od najvažnijih zadataka pred kojima sada stoji naš zdravstveni odjel jest higijensko prosvjećivanje naroda, jer samo sa dovoljnim poznavanjem higijene možemo se uspješno odhrvati bolestima pa makar kako teške bile druge prilike. Taj naš rad namjeravali smo u toku ovog jednomjesečnog natjecanja povećati izdavanjem jednog mjesečnika pod naslovom »Naše zdravlje«. List smo potpuno spremili ali ga na žalost nismo mogli izdati radi nedostatka papira i ostalog štamparskog materijala.

U sastavu zdravstvenog odjela okružnog NOO-a nalaze se sada slijedeća lica: pročelnik, drugarica Ulemek Ljubica, Srpkinja, seljakinja, zdravstveni referent dr Ante Paković, Hrvat, intelektualac, referent za apotekarstvo, dr Milan Fuks, Jevrej, intelektualac, drug Nikola Mance, Hrvat, intelektualac, odgovoran za administraciju, drugarica Bulat Danica, Srpkinja, seljakinja, odgovorna za propagandu drugarica Lajtner Klara, Jevrejka, trg. pomoćnica, zadužena kao bolničarka u ambulanti i drug Sikirica Petar, Srbin, seljak kao okružni dezinfektor.

SMJERNICE DALJNJEG RADA:

Najvažniji zadaci pred kojima stoji zdravstveni odjel jesu ovi:

1. Upoznavanje naroda sa svim uputama i pravilima za očuvanje narodnog zdravlja, dakle higijenska propaganda. Treba povećati broj predavanja, konferencija i ostalih masovnih sastanaka na kojima će se narod upoznavati s tim pravilima. Najefikasnije namjeravamo to postići sa izdavanjem jednog mjesečnog lista, u kojem će se širiti i popularizirati stručne liječničke upute, raspravljati o pojedinim zdravstvenim problemima, tražiti prijedloge i načine za njihovo rješavanje, a isto tako list bi trebao da bude potstrekač za daljnji rad, da bi se u njemu iznosili primjeri i uspjesi najpožrtvovanijeg zdravstvenog rada.

2. Održavanje zdravstvenih kurseva, mišljenja smo da bi trebalo održati još najmanje 5 ovakvih kurseva, kako danas održavamo, kako bi sve članove seoskih i općinskih zdravstvenih komisija uključujući i same odbornike upoznali sa smjernicama naše nove zdravstvene politike i sa borbom protiv najčešćih narodnih bolesti.

3. Liječenje i suzbijanje veneričnih oboljenja. U tu svrhu namjeravamo osnovati posebnu ambulantu za liječenje tih bolesnika i u njoj skoncentrirati sve slučajeve oboljenja, a osim toga organizirati u saradnji sa Vojno partizanskim sanitetom pripremanje i dobavu potrebnih lijekova.

4. Neposredni zadatak pred kojim stojimo jest borba protiv pjegavog tifusa, koji se je u zadnje vrijeme epidemijski proširio na Baniji i u Lici. U tu svrhu trebamo u saradnji sa ostalim odjelima našeg odbora, a naročito u saradnji sa socijalnim odjelom urediti smještanje i raskuživanje svih izbjeglica i prolaznika koji dolaze iz zaraženih krajeva. Taj zadatak je neobično težak zbog oskudice odijela i stambenih prostorija, ali njemu moramo pristupiti što prije, jer je to bolest, koja nam za sada najviše prijeti.

FINANCIJSKI ODJEL:

Ovaj odjel osnovan je u mjesecu rujnu 1944. godine, dok je do tog vremena sve poslove obavljao pročelnik gospodarskog odjela, odnosno obavljali su se u okviru gospodarskog odjela.

Ovaj odjel ima pročelnika i jednog referenta.

Kod kotarskih NOO-a svi odjeli nisu osnovani, već su postavljeni referenti financija, koji sve poslove financijske prirode vrše pod nadzorom pročelnika gospodarskih odjela.

Rad ovog odjela nije za sada u punom djelovanju, dok se ne oslobode u našem okrugu gradovi, te će tada ovaj odjel imati vrlo važnu ulogu u sređenju i daljnjem razvoju našeg državnog života.

Dosadašnji rad ovog odjela bio je uglavnom sveden na unovčenju obveznica 3% zajma narodnog oslobođenja i prikupljanju raznih prihoda od taksa, trošarina itd. koje se ubiru na području našeg okruga, od kojih prihoda ide u narodno oslobodilački fond za podmirenje najnužnijih potreba po slijedećem ključu: 30% općinskom NOO-u, 35%> kotarskom NOO-u, a 35°/o za Okružni NOO.

Isto tako rad ovog odjela od njegovog osnutka sastojao se uglavnom u prikupljanju podataka o novčanim ustanovama i zavodima na neoslobođenom području ovog okruga kao i pronalasku osoblja, koji su dosada tj. prije ovog rata radili u novčanim ustanovama, a nalaze se na oslobođenom području, kao i onih koji se nalaze u uporištima, a činovnici su ili namještenici ovih ustanova.

Ovi podaci su prikupljeni i sređeni, te se imaju postaviti delegati u tim ustanovama, kako bi se mogle izvršiti sve direktive u času oslobođenja gradova, koji potpadaju pod ovaj okrug.

Novčano poslovanje ovog odjela bilo je slijedeće:

1.	**od monopola**	**16.043**
2.	**od priloga**	**453.925**
3.	**od kazni**	**141.000**
4.	**od trošarine**	**1200.481**
5.	**od raznog**	**7.340**
	UKUPNO:	**18.187,94**

PRIMICI, SUBVENCIJE I DRUGO:

1.	**Dječja kazališna grupa**	**108.000**
2.	**Dječji dom Radonja**	**20.000**
3.	**ZAVNOH za izdržavanje kurseva**	**1.900.000**
4.	**ZAVNOH za nabavu sjemena**	**5.735.499**
5.	**ZAVNOH za nabavu žita za pasivne krajeve i pogonski materijal**	**6.691.433**
6.	**Od uplate ZNO**	**950.300**
7.	**Od uplate monopola**	**480**
8.	**Od uplate soli**	**3.093**
	UKUPNI primici:	**15,408.805**

IZDACI:

1. Poljoprivredni odjel	**689.654**
2. Prosvjetni odjel	**332.114**
3. Propagandni odjel	**126.580**
4. Zdravstveni odjel	**43.274**
5. Tehnički odjel	**15.168**
6. Socijalni odjel	**1.111.780**
7. Ekonomat odbora	**4,544.900**
Ukupni izdaci za potrebe ONOO-a	**6,873.470**
Nabavljeno sjemena za VP bašte	**4,373.439**
Nabavljeno žito za pasivne krajeve	**5,995.453**
Tresorno stanje	
a) blagajna	**341.132**
b) vred. papiri	**1.500**
UKUPNO izdaci:	**17,584.994**

DUGOVANJE OKRUŽNOG NOO-a:

1. Zaobveznice ZNO	**950.300**
2. Zamonopol	**480**
3. Zasol	**3.093**
4. Razne dugovine	**278.299**
UKUPNO dugovanja:	**1.232.172**

POTRAŽIVANJA ONOO-a:

1.	**Raznih dužnika**	609.308
2.	**Blagajna**	342.632
3.	**Ukupno potraživanja**	951.940
4.	**Pasiva blagajne, dugovanje**	280.232

OBVEZNICE ZAJMA NARODNOG OSLOBOĐENJA:

1.	**Od ZAVNOH-a primili na unovčenje**	14,649.200
2.	**Unovčeno do danas**	10,455.800
3.	**Kod pojedinih ustanova na unovčenju**	4,244.000
4.	**Doznačeno ZAVNOH-u**	9,504.900
5.	**Dugujemo**	950.300

Koji smo iznos zatražili molbom od ZAVNOH-a da nam se otpise.

Kako je iz prednjeg vidljivo, Okružni NOO imao je prihoda u svemu 2.1.818,794, **a utrošeno je za potrebe svoje, kao i na uzdržavanje kurseva, dječjih**

domova iznos od 6,873,470 koje su uglavnom podmirivale iz subvencija, koje smo primili od ZAVNOH-a. Naročito je za istaknuti na izdaci učinjeni za ekonomat ovog odbora nisu učinjeni samo za potrebe ovog odbora, već je veći dio toga utrošen za nabavu kancelarijskog materijala, kako za ovaj odbor, tako i za kurseve koji se održavaju kod ovog odbora. Do sada imade na izdržavanju 2 dječja doma, učiteljski kurs i još 7 kurseva po svim granama državne privrede sa ukupno oko 550 pitomaca.

Iz prednjeg referata je vidljivo u kojem iznosu smo primili obveznica zajma za unovčenje, a koliko je do danas ukupno rasparčano, prema čemu dolazimo do zaključka da ovaj odjel nije posvetio dovoljno brige i pažnje unovčenju obveznica i da nije shvatio dužnost da se iste unovče.

Ovaj rad na unovčenju obveznica treba da se od sada nastavi sa većom brigom i pažnjom, kako kod ovog odjela i odbora, tako i u svim odborima od kotarskih pa do seoskih, da se i na ovom polju poluči što veći i bolji uspjeh.

SMJERNICE DALJNJEG RADA:

1. Provađati kampanju za unovčenje obveznica zajma NO.
2. Kod kotarskih NOO-a upoznati pročelnike gospodarskih odjela i referente financija sa financijskim poslovanjem, a naročito u knjigovodstvu.
3. Kod Okružnog NOO-a u ovom odjelu održati kraće kurseve od 2—3 dana sa pročelnicima gospodarskih odjela i referentima financija u knjigovodstvu.
4. Izraditi uputstvo sa detaljnim obrazloženjem o vođenju knjigovodstva kako bi što lakše pročelnici gospodarskih odjela i referenti financija kod kotarskih NOO-a mogli obavljati taj rad.
5. U najkraćem roku predvidjeti delegate u novčanim zavodima na području ovog okruga.
6. Pronaći i osposobiti što veći kadar osoblja, koje će prigodom oslobođenja Karlovca biti potrebno i od tih najmanje jednog druga povući na rad u ovaj odjel.

PROSVJETNI ODJEL:

Dolaskom okupatora na teritorij okruga Kordun prosvjetni rad je sasvim prestao. Škole su bile pretvorene u kasarne ili popaljene i potpuno uništene. Pošto je okupator protjeran i Kordun oslobođen, nakon vrlo kratkog zastoja, pod strahovito teškim uslovima bez ikakvih sredstava, počelo se opet graditi i na prosvjetnom polju. Kao što je narod razvio svoj silni NOP, tako je i iz ničega počeo da stvara i u prosvjetnom pogledu.

Godine 11942. počelo je organiziranje prvih prosvjetnih ustanova. Te godine osnovani su kulturno-prosvjetni odbori i njihova organizacija sprovedena je od okruga do svakog sela. Rad tih odbora bio je spojen s propagandom, ali se 1943. godine propaganda odvojila od njih i oni su prerasli u prosvjetne odjele kod okružnog i kotarskih NOO-a, a kod nižih NOO-a zadužen je samo po jedan član za prosvjetni rad. Odjel za prosvjetu kod okružnog NOO-a ima pročelnika i 2 stručna referenta, a kotarski prosvjetni odjeli pročelnika i jednog referenta. Prosvjetni odjel okružnog NOO-a do danas još nije sasvim popunjen,

jer mu još treba jedan referent za srednje škole, i još jedan referent za osnovne škole. Ovo će se potpuno izvršiti uz pomoć odjela narodne prosvjete ZAVNOH-a uporedo s proširivanjem poslovanja, koje će uslijediti naročito po oslobođenju čitavog našeg okruga.

Na podizanju i unapređenju školstva dali su dobre rezultate, usprkos čestih i dugih prekida rada u školama uslijed zime i neprijateljskih ofanziva i upada, kao i usprkos sve većih teškoća u nabavkama nastavnih sredstava i oskudice u kadrovima. Tako je koncem prošle 1943—1944. godine radilo 72 škole sa 74 učitelja(od toga samo 14 stručnih, sa 2.486 polaznika od 8.424 obveznika, koliko ih je bilo te školske godine na području okruga. U ove podatke nisu uračunati kotarevi Karlovac i Plaški iako je 1943. i početkom 1944. godine u Plaškom radilo 17 škola otvorenih nakon oslobođenja Plaščanske doline.

U toku proteklih školskih praznika provedena je prosvjetna propaganda prosvjetnim zborovima, ispisivanjem prosvjetnih parola i putem okružne štampe. Ta je propaganda imala za rezultat osjetno povećanje broja polaznika škole i povećanje interesa naroda za rješavanje školskih problema. Taj interes naroda za škole izražen je u sve češće zahtjevima pojedinih sela da im se otvori škola, u povećanom požrtvovanju za podizanje školskih zrgada i nabavku nastavnih sredstava.

Tako je početkom ove školske godine u prvom mjesecu od 9.204 obveznika bilo 2.828 polaznika, usprkos jako lošeg vremena koje neprestano traje, usprkos dječje golotinje i bosotinje. U ovaj broj obveznika uračunat je čitav oslobođeni teritorij okruga osim kotara Plaški. Od kotara Karlovac uračunato je 7 škola koje su pod našom kontrolom.

Broj otvorenih škola na našem području iznosi 87. Od toga radi 77 škola. Uposleno je 102 nastavnika, od toga je 40 stručnih, 18 nestručnih sa tromjesečnim kursom ostalih 44 su nestručni i bez kursa. Ove brojke pokazuju prilično poboljšanje prosvjetnog stanja i pored svakodnevnog povećanja smetanja u unapređenju školstva.

U vođenju prosvjetne politike na Kordunu, uporedo sa sve većini približavanjem konačnog oslobođenja, pitanje broja i kvaliteta nastavničkog kadra postavlja se kao jedan od najvažnijih prosvjetnih problema. Jedini način, da se stvori u ratnim prilikama kadar koji bi približno mogao zadovoljiti svojom političkom i stručnom izgrađenošću, to su kursevi. Zato je težište nastojanja u tome pravcu postavljeno na održavanje dugotrajnih učiteljskih kurseva, čiji se polaznici odabiru prema njihovoj odanosti prema NOP-u i sa nešto srednje školske naobrazbe. Ovaj ratni način izgrađivanja nastavničkog kadra zamjenjuje pravu učiteljsku školu, koju ćemo na našem okrugu moći otvoriti čim se oslobodi sav okupirani teritorij okruga. Prošle školske godine završen je takav kurs sa 22 polaznika, a trajao je 3 i pol mjeseca. Od toga je na školama našeg okruga zaposleno 18. U Cazinski okrug upućena su 2 druga, jer su odanle rodom, a druga 2 upućena su na druge dužnosti. Priliv svih kursista u nastavnički kadar odrazio se je vrlo pozitivno u ovogodišnjem prosvjetnom radu, jer su postigli vrlo dobre rezultate u praksi. Ove školske godine osnovan je novi 4-mjesečni učiteljski kurs, koji je 21. IX o.g. počeo rad sa 33 polaznika, a danas ima na njemu 3 nastavnika sa fakultetom, 1 sa učiteljskom školom, a jedan je učitelj na vježbaonici. Kad oni završe kurs, to će biti veliko pojačanje nastavničkog kadra na Kordunu u pogledu broja i kvaliteta.

Nastavnički kadar popunjava se još uzimanjem na taj rad lica sa nešto srednjoškolske naobrazbe kao i stručna lica koja neprestano pridolaze sa privremeno okupiranog teritorija, dobrovoljno i na poziv naših vlasti. Velike većine

ovakvih nestručnih učitelja ne namjerava po oslobođenju ostati u ovome zvanju. Njihovo zamjenjivanje izvršit će se nastavnicima, koji se zateknu na još okupiranom području, a koji nisu neprijatelji NOP, kao i sa svršenim kursistima sadašnjeg i novog kursa i vjerovatno sa starijim učesnicima karlovačke učiteljske škole, koji će morati prethodno proći kroz kraći naš kurs, da bi dobili i političku naobrazbu.

Da bi se poboljšala politička izobrazba svih učitelja kao i stručna izgradnja nestručnih nastavnika, u toku proteklih školskih praznika održana su tri 10--dnevna kursa u kotaru Vrginmost, Vojnić i Slunj. Kroz te kurseve prošla su 64 nastavnika, čiji je kvalitet time prilično poboljšan.

Stručnu i političku izgradnju nastavnika, kao osnovni preduslov njihovog učiteljskog rada u našim školama i u narodu, nastoji se podići još i konferencijama i stručnim savjetovanjima na širim kotarskim i općinskim sastancima. Kotarske prosvjetne konferencije održavaju se svakog mjeseca, a općinska savjetovanja svakog tjedna. Od mjeseca maja do dans održano je 19 kotarskih prosvjetnih konferencija, na kojima su redovno prisustvovali i članovi prosvjetnog odjela ovog NOO-a. Na tim konferencijama i savjetovanjima ukazivana je pomoć u političkoj i stručnoj izgradnji nižim rukovodiocima i nastavnicima putem uzornih praktičnih predavanja, stručnih referata i rješavanju konkretnih slučajeva iz praktičnog rada u školi i u narodu. Pomoć rukovodiocima ukazivana je još i neposrednim obilaženjem škole i kotarskih i općinskih NOO-a.

Osim ovih konferencija i savjetovanja održavane su i okružne prosvjetne konferencije uz sudjelovanje kotarskih prosvjetnih referenata i pročelnika, te po neki put i članova odjela narodne prosvjete ZAVNOH-a. U toku ove godine održano je 8 takvih konferencija. Na svim ovim konferencijama i savjetovanjima redovno prisustvuju i članovi odnosnih NOO-a, koji su zaduženi prosvjetnim radom. Tako se tim putem i njima ukazivala stalna pomoć i razvijao se njihov interes i smisao za rješavanje prosvjetnih problema, naročito organizaciono. Cesto smjenjivanje tih odbornika, zaduženih prosvjetom, mnogo je smetao njihovom osposobljavanju za prosvjetni rad i tako uopće štetilo prosvjetnom radu.

Sada je u toku osnivanje analfabetskih tečajeva u vezi s takmičenjem među svim okruzima. Tečajevi rade kroz tri zimska mjeseca, a na našem okrugu trajaće prema potrebi i prilikama i duže. Ovaj odjel izradio je jedinstveni plan i program za te tečajeve. Po svršetku tečajeva objaviće se, koji je kotar našeg okruga i koji okrug Hrvatske postigao najveći uspjeh. Već do sada u kotaru Slunj proradila su 43 tečaja sa 511 polaznika, a u kotaru Vojnić radi 18 tečajeva, te se nastavlja s osnivanjem tečajeva u tom kotaru kao i u kotaru Vrginmost. U kotarevima Plaški i Karlovac ovaj je rad onemogućen vojničkom situacijom.

Mnogo je omladine koja je ostala bez škole krivnjom rata, a prestarjela je za redovno školovanje, trebalo je naći rješenje da se izbjegne ekonomski gubitak radne snage, a da ta omladina ipak dobije osnovno školovanje kako bi što prije mogla nastaviti školovanje u srednjim i stručnim školama ili se posvetila drugim korisnim zvanjima. Ovaj je problem riješen 28. IX 1944. godine na okružnoj prosvjetnoj konferenciji na taj način, da se u osnovnim školama osnuje pomoćno odelenje u kojemu će ta omladina ubrzano završiti program 4—godišnje osnovne škole u jednoj godini. Ovaj je rad u toku, uz sve poteškoće oko organizacije tih pomoćnih odjelenja samo u kotaru Vojnić dosad je organizirano 11 pomoćnih odjelenja sa 178 polaznika, od 627 obveznika tih odjelenja.

Jedna od najglavnijih smetnja u razvitku posla je ogromna oskudica u školskim zgradama. U sadašnje prosvjetne i nedovršene školske prostorije polazi ograničen broj djece. Izgradnja školskih zgrada nije napredovala uporedo sa ostalim prosvjetnim nastojanjima. Pomanjkanje radne snage tako je veliko, da su rezultati u izgradnji školskih zgrada upravo neznatni. Prošlog ljeta ona se nisu gradila zbog poljskih radova, a ove jeseni opravdano je data prednost izradi koliba, radne ekipe za gradnju koliba naknadno su u nekoliko slučajeva iskorištene za izgradnju školskih zgrada, ali je i ovo prekinuto zbog nezdravog vremena i zbog povlačenja radne snage na izgradnju željezničkih pruga. Od svih škola koje su pod našom kontrolom, samo 12 ih radi u lošim državnim zgradama, a sve ostale su u privatnim i neodgovarajućim seljačkim kućama.

Veliki nedostatak u prosvjetnom radu je i pomanjkanje nastavnog materijala. Domaće proizvodnje nijesmo imali, nego se sve moralo prebacivati i skromnim financijskim sredstvima nabavljati sa neoslobođenog područja. To samo po sebi govori da se učinilo vrlo malo. Osim okružnog NOO-a, nastavni materijal nabavljali su svojom inicijativom i svojim sredstvima još i kotarski, općinski i seoski NOO-i, pa i sami dječji roditelji. Dvije su škole same proizvodile kredu i snabdjevale ostale škole u svojoj općini (Knežević kosa i Čremušnica). Škole u kotaru Vojnić djelimično su upotrebljavale eternit umjesto pločica. Računala, ploče i namještaj nabavljali su inicijativom svih NOO-a. U nedostatku toga pisalo se je i na vratima i sjedilo na golom podu, koji je većinom nabijen zemljom. Nastava se u mnogim školama, naročito u kotaru Vrginmost, za lijepog vremena održavala pod vedrim nebom. Od knjiga upotrebljavaju se razne školske knjige od ustaških pa do predratnih. Od naših izdanja škole su dobile samo po jednu početnicu prošle školske godine, a ove godine još ništa. Knjige se nalaze u štampi, u Italiji i čeka se njihovo prebacivanje za Jugoslaviju. Bez udžbenika i učila nastava se teško održava. Naročito to zadaje poteškoću nestručnim učiteljima.

Prošle školske godine sa Korduna je brigom ovog odbora otpremljeno 20 djece u internat gimnazije na Kordun. Ta su djeca mjeseca juna zajedno s nastavnicima preseljena u Italiju, gdje je rad gimnazije nastavljen. O njihovom radu i životu u inozemstvu nemamo izvještaja. Ove godine poslao je u internat Glinske gimnazije 50 djece, oko čije opskrbe vodi brigu ovaj NOO. Uzeta su u obzir u prvom redu djeca palih i aktivnih boraca. Članovi prosvjetnog odjela posjećuju ih u internatu i nadziru njihov odgoj i opskrbu. Bilo je poslano u internat i više djece, ali ih je 7 pobjeglo svojim kućama zbog čežnje za rodnim domom.

U novembarskom takmičenju također se takmiči i na prosvjetnom polju. Ovaj odjel postavio je za takmičenje među kotarevima, općinama i pojedinim školama 15 tačaka. Rezultati takmičenja objaviće se kroz štampu i istaknut će se najbolji kotar, općina i škola.

Prošle školske godine radila je osnovna škola u dječjem domu u Vojničkom Grabovcu. Brigu za odgoj i obrazovanje školske djece u tome domu vodile su prosvjetne vlasti. Ove godine postoji jedna osnovna škola sa 76 polaznika u dječjem domu u Jovičićima u njemu radi jedna stručna učiteljica kao upravitelj doma i nastavnica u školi, a druga stručna učiteljica radi u istoj školi kao pomoćna sila.

Na području Korduna nalazi se veći broj školskih obveznika izbjeglica iz Like. Povedena je kampanja i stavljeno u zadatak nastavnicima i odbornicima, da se i ta djeca prikupe u školu. U tome pogledu nije bilo uspjeha, jer

nastojanja nisu bila dovoljna, a ni kod samog naroda nije bilo za tu stvar razumijevanja.

Prosvjetni odjel ovog odbora pružao je pomoć oko organizacije i nastave kurseva, koji ne spadaju u njegovu nadležnost. Tako je na kursu okružnih radionica radio 1 učitelj, a na kursu radionica GŠH radio je drugi učitelj kao nastavnik. Sada radi 1 učitelj na poljoprivrednom, veterinarskom i lugarskom kursu, a drugi na daktilografskom kursu.

Ima pojava u hrvatskim selima da se ne pokazuje dovoljno sklonosti za slanje djece u partizanske škole. Ovo je odraz njihovog pasivnog odnosa prema NOP-u. Zato je u većini tih sela polazak škola vrlo slab. Iznimku čini općina Slunj, naročito sada grad Slunj, gdje od 105 obveznika ima preko 80 polaznika (prema samo 25 polaznika prošle godine) vrlo je dobar polazak škole i u hrvatskom selu Gređanima. Ima usamljenih slučajeva da i Srbi pokazuju nepovjerenje prema školama. Tako su u Čemernici neki pojedinci pronosili među narod mržnju, da partizanske škole neće vrijediti poslije rata. Bilo je slučajeva da i članovi odbora zauzimaju nepravilan stav prema školi. Tako jedan odbornik šalje đačke roditelje učitelju, da im oslobodi dijete od škole, jer da on to može. U drugom slučaju 2 predsjednika općinskih odbora daju ostalima rđav primjer ne dozvoljavajući svojoj djeci polazak u školu.

Ali ogromna je većina onih, koji s punim povjerenjem gledaju na škole otvorene u NOP-u. U tom pogledu ima sjajnih primjera. Tako u školu u Gornjem Budačkom narod šalje 95% svoje djece. U hrvatskom selu Nikšiću narod je sakupio 6.200 kuna i dao 4 žaganice za namještaj u svojoj školi. U Prnjavoru žene su same privažale sa školskom djecom i učiteljem ciglu za školsku peć i dale cijevi. U Veljunu i Lapovcu narod je sam osposobio zgrade za svoje škole i traži učitelje. Sve što je postignuto na prosvjetnom polju, narodno je djelo, vrijedno divljenja. Jer škole se u doba rata obično zatvaraju ili pretvaraju u kasarne, a u našem NOP-u pod uslovima dosad najstrašnijeg rata koji i ljude i sva njihova dobra nemilosrdno briše s lica zemlje, naš narod je uspio da u tom ratu pobjeđuje svojom vlastitom snagom i sredstvima i da još uz to stvara škole i šalje u njih svoju djecu.

Opskrba učitelja odjećom neriješen je problem. Ovaj NOO nema za to nikakvih sredstava, a pomoć u tu svrhu nije nikako primana od ZAVNOH-a. Ove jeseni pokušavalo se riješiti taj problem prikupljanja vune u vidu dobrovoljnih priloga kao i prikupljanju odjeće na bazi dobrovoljnosti sa neoslobođenog područja, ali u tome nije bilo nikakvog uspjeha.

Ove školske godine učitelji su počeli zarađivati i kao dopisnici okružne i centralne štampe. Također su škole sakupljale ljekovito bilje za vojsku, voće i druge darove za dječje domove i učiteljski kurs, a neke su sa darovima posjetile dječje domove i vojne bolnice. Svim školama izdate su upute za osnivanje školskih povrtnjaka i voćnih rasadnika, kako bi se voćarstvo i povrtljarstvo kao važan dio narodnog gospodarstva, preko školske omladine što više razvilo i unaprijedilo. U tome nije bilo rezultata, jer su ove upute prekasno izdate.

Odjel narodne prosvjete ZAVNOH-a pružao je ovom NOO-u više puta pomoć u radu preko svojih članova i preko štampanih direktiva. Isto je ova pomoć primana češćim odlaženjem članova našeg prosvjetnog odjela u ZAVNOH. Međutim materijalna pomoć ZAVNOH-a bila je neznatna.

Administarcija prosvjetnog odjela sređena je i razvrstana po granama poslovanja. Nastoji se na još većem njenom usavršavanju.

U kulturno prosvjetnom radu van škole učitelji učestvuju putem prosvjetnih predavanja na masovnim sastancima, zatim čitanjem i objašnjavanjem štampe na većim i manjim skupovima, te davanjem kulturno prosvjetnih priredaba sa školskom djecom. No ipak taj rad nije razvijen u onoj mjeri kako bi morao i mogao biti. Tako u pogledu osnivanja čitaonica nije ništa ni preduzeto ni postignuto.

Bilo je i drugih manjkavosti u radu. Tako ovaj odjel dugo vremena nije bio popunjen, nego je imao samo jednog stručnog referenta, koji sam nije mogao savladati tako velike poslove i pročelnika koji se vrlo često zamjenjivao. Tek u oktobru o,g, odjel je popunjen još jednim referentom. Osim toga nije se posvetila pažnja izgradnji i izdizanju stručnih rukovodioca, niti je u tom pogledu vođena dovoljno planska politika. Zbog toga je u kotaru Vrginmost prosvjetno stanje dosta loše, jer nije zadovoljavao stručni referent ni prosvjetni odjel kao cjelina. Ta je manjkavost uklonjena tek u novembru o. g.

Na koncu prosvjetna politika na Kordunu vođena je bez organske povezanosti sa ostalim problemima Korduna, tj. prosvjetna politika nije bila politika čitavog izvršnog odbora kao cjeline, nego politika prosvjetnog odjela Okružnog NOO-a. Takva politika pokazala se najviše štetnom kod izgradnje školskih zgrada. Da nije bilo ovih i naprijed navedenih manjkavosti uspjesi bi bili mnogo veći.

SMJERNICE ZA DALJNJI RAD:

1. Odgajati nove kadrove nastavnika putem novog učiteljskog kursa.
2. Osnovati učiteljsku školu, a polaznike 4. razreda sadašnje učiteljske škole u Karlovcu po oslobođenju brzo osposobiti za praktični rad putem kursa.
3. Preodgajati politički i stručno one nastavnike koji dolaze sa neoslobođenog teritorija, putem 10-dnevnog kursa.
4. Kursevima preodgajati stručno, a naročito politički, one nastavnike, koji se po oslobođenju zateknu van NOB-e, koji nisu neprijatelji NOB-e.
5. Niže i više srednjoškolsko obrazovanje provesti po novom školskom sistemu, tj. redovnim i izvanrednim školovanjem. U tu svrhu osnovati u Karlovcu, Slunju i Plaškom niže i više srednje škole, te bar jedan niži i jedan viši srednji tečaj, u kojem će omladina ratom izgubljeno vrijeme nadoknaditi i steći kvalifikaciju niže, odnosno više srednje škole.
6. Organizirati 10-đnevni kurs za općinske i kotarske prosvjetne referente.
7. Izraditi detaljnu mrežu školskih centara, tako da sva sela budu obuhvaćena školom, a da im udaljenost do škole uglavnom ne bude iznad 4 km. Ovu mrežu napraviti u sporazumu sa odjelom za obnovu, tako da se u obzir uzmu već postojeće škole.
8. U sporazumu sa odjelom za obnovu, izraditi plan za izgradnju modernih školskih zgrada.
9. Za učitelje osnovnih škola po oslobođenju čitavog okruga organizirati kratak poljoprivredni kurs.
10. Pojačati rad na suzbijanju nepismenosti, organizacijom što većeg broja tečajeva po selima i gradovima i zainteresirati za taj problem sve narodne an - tifašističke organizacije.
11. Organizirati bar jedan niži i jedan srednji opće obrazovni kurs.
12. Nastojati da sve škole primaju našu štampu.
13. Prikupljati knjige za osnivanje knjižnica od Okružnog i kotarskih prosvjetnih odjela i kod osnovnih škola.

14. Snabdjeti škole potrebnim udžbenicima, učilima i namještajem.

15. Nastojati da se stručnost nastavnika podigne priručnicima i stručnim referentima, te međusobnom izmjenom stručne literature.

16. Povesti veću brigu o opskrbi učitelja.

17. Pojačati kulturno prosvjetni rad u narodu, a naročito pažnju posvetiti osnivanju čitaonica i davanju dječjih priredaba.

18. Pojačati prosvjetnu propagandu putem okružne i centralne štampe, da u tom učestvuju i učitelji, te ispisivanjem parola i održavanjem prosvjetnih predavanja.

19. U zajednici sa zdravstvenim odjelom izraditi plan za podizanje higijenske svijesti kod naroda i za uklanjanje svih štetnih i nehigijenskih navika i običaja, a u tome da učestvuju škole preko djece i nastavnika.

20. Napraviti plan za preuzimanje prosvjetnih ustanova i za organizaciju prosvjetnog rada u gradu Karlovcu po njegovom oslobođenju.

21. Popuniti prosvjetni odjel ovog NOO-a novim članovima i organizirati ga po odsjecima.

UPRAVNI ODJEL:

Nakon oslobođenja našeg okruga od okupatora i njegovih slugu, još uvijek je ostalo na našem oslobođenom teritoriju elemenata koji su skloni krađi, pljački, švercu, razbojstvu, špijunaži itd. i koji žele u najtežim danima našeg naroda, da se koriste i bogate na štetu pojedinaca i čitave cjeline i time da posluže neprijatelju. Takvi elementi otkrivali su i provaljivali u zemunice i pljačkali hranu i robu koja je bila sklonjena od neprijatelja i time nanosili ogromnu štetu našem narodu. Da bi naša narodno oslobodilačka vlast mogla voditi uspješnu borbu protiv takvih elemenata i osigurati red i javnu sigurnost kod naroda, ukazivala se je potreba da se osnuju upravni odjeli, koji bi učinili našu pozadinu sigurnom. Upravni odjel kod ovog odbora osnovan je u mjesecu aprilu o. g. koji je tada imao samo pročelnika. U istom mjesecu osnovani su upravni odjeli i po kotarevima, a po općinama upravnu službu vrše tajnici. Od osnivanja upravnih odjela po kotarevima ulazio je u odjel osim pročelnika još po jedan član. Nakon osnivanja upravnih odjela održana je prva konferencija pročelnika svih upravnih odjela sa područja čitavog okruga, na kojoj su konferenciji date smjernice za prvi rad upravnog odjela. U početku rad upravnog odjela odnosio se je na izdavanju propusnica, objava, sprečavanju šverca, kontroli sajmova i popisu stanovništva. Čim su se osnovali upravni odjeli odmah se pristupilo i osnivanju narodne milicije u formacijama vodova i četa na čelu sa komandirom i komesarom, a sa sjedištem pri ovom odboru, dok pri kotarskim odborima nalaze se vodovi na čelu sa vodnicima i delegatima, a kod općinskih odbora desetina sa desetarima.

Danas kada se naša zemlja nalazi pred konačnim oslobođenjem, a s obzirom na zadatke koji stoje pred ovim odjelom, došlo je do potrebe da se odjel proširi tako, da sada u odjelu radi 6 drugova sa pročelnikom. Unutar odjela izvršena je raspodjela rada na odsjeke i to: na opće upravni odsjek i odsjek javne sigurnosti, koji odsjeci imaju više pododsjeka. U odjelu su ustrojene sve potrebne knjige, koje se tačno vode, tako da u svako doba možemo vidjeti pregled rada. Odjel održava svoje redovne sastanke i to jedan put nedjeljno sa svim članovima odjela. Do danas po upravnim odjelima u čitavom okrugu izrečeno je 149 raznih administrativnih kazni. Pet drugova prošli su 20-dne-

vni upravni kurs kod ZAVNOH-a, od kojih se dvojica nalaze kod ovog odjela, a trojica se nalaze u upravnim odjelima po kotarevima. Kontrolu sajmova vrše upravni odjeli odilaskom pojedinih članova na sajmove i preko narodne milicije. Objavljen je popis stanovništva, tako da na području našeg okruga ima 84.990 muškaraca, 88.769 ženskih, 9.687 boraca bez novo mobiliziranih.

U neprijateljskoj vojsci imade 8.102.

Hrvata ima 92.383, Srba 80.071, ostalih narodnosti 1.305.

Omladine od 14—18 godina ima 14.557, djece ispod 14 godina 48.397, zemljoradnika ima 131.104, radnika 12.020, obrtnika 202, trgovaca 1.642, industrijalaca sitnih i krupnih 2.287.

Veza je dobro uspostavljena sa Komandom područja, dok sa Komandom mjesta i OZN-om nije onakva kakva bi trebala da bude. Nailazi se na mnoga nerazumijevanja od strane Komande mjesta i naše narodne milicije, s tim, što straža Komande mjesta vrši mnoge poslove koji spadaju u kompetenciju narodne milicije.

Na području našeg okruga izvršeno je 44 konfiskacije kod narodnih neprijatelja, a imade još za izvršiti 38 konfiskacija. Kod vršenja konfiskacija bilo je učinjeno više grešaka što je obavljena konfiskacija prije nego što je donešena odluka vojnog suda o dotičnom da je proglašen narodnim neprijateljem. Desilo se je i takvih slučajeva, da je kod jednog istoga konfiskacija vršena po 2 puta. Uočilo se je da je takav rad nepravilan i štetan po interese NOB-e, tako da se sada niti jedna konfiskacija ne obavlja prije nego što ovaj odjel dade podatke za dotičnog narodnog neprijatelja, a zatim vojni sud donese pravednu odluku.

U upravnim odjelima zaposleno je ukupno 26 osoba, od toga 32 druga i 3 drugarice od kojih je 18 Srba i 8 Hrvata.

Nedostaci upravnog odjela bili su u tome što još do danas nijesmo uspjeli spriječiti odlazak naroda na neoslobođeni teritorij radi šverca sa stokom i drugim proizvodima, a to sve zato, jer do danas također nijesmo uspjeli angažovati čitavi narod da učestvuje u sprečavanju šverca sa stokom i drugim proizvodima, a to sve zato, jer do danas također nijesmo uspjeli angažovati čitav narod da učestvuje u sprečavanju šverca i pokazivanju švercera i ostalih pljačkaških elemenata. Također se može pripisati jedan nedostatak upravnog odjela u tome, što su se u kratko vrijeme u upravnom odjelu izmijenila 4 pročelnika, a to je svakako razumljivo učinjeno prema potrebama. Isto tako se sastoji jedan nedostatak u radu našeg upravnog odjela u tome, što se u odjelu nalaze mladi drugovi, kojima je ova dužnost nova, a također su po kotarevima naši upravni odjeli dosta mladi i treba im pružiti dosta pomoći. Pomoć od ZAVNOH-a koju je dobio ovaj odjel bila je u tome, što je ovaj odjel dobivao pismene direktive o radu, zatim su dolazili drugovi iz odjela unutrašnjih poslova ZAVNOH-a, koji su se zadržavali dulje vremena u našem odjelu, a čak odilazili i u upravne odjele kotarskih odbora. Isto tako su nam pomogli kod sređivanja upravne administracije.

Posljednih dana obavljena je mobilizacija mladića za NOB i to 1927. i 1928. godište od kojih je osposobljeno za NOV 574. Od toga Srba 394, Hrvata 180. K neprijatelju je pobjeglo 26.

Sa područja našeg okruga i to kotara Slunj prebjeglo je posljednjih dana neprijatelju 19 soba, a to zbog toga, jer je u istom kotaru uhapšen Mile Paulić i Pajo Butorac kao i drugi, koji su bili glavni propagatori i nosioci Mačekove politike, pa se vjeruje, da su i ovi bili tvrdo vezani sa njima, koji su prebjegli k neprijatelju.

Brojno stanje milicije iznosi 133 druga. Naša narodna milicija uhvatila je do danas 68 dezertera i iste otpremila u njihove jedinice, pronašla je i otkrila 64 krađe, uhvatila 210 švercera i drugih lica bez propusnica, zaplijenila mnogo stoke i drugih predmeta koji su pognati k neprijatelju. Izvršila je 237 raznih predvoda narodnim sudovima, uhvatila 1 legionara, pronašla 6 karabina i 2 bombe koje su bile u pljačkaša i ostalih neprijatelja. Sa narodnom milicijom održavaju se redovni sastanci i konferencije tako, da je do danas sa njima održano vojničkih i drugih 136 časova. Kroz kurs milicije prošlo je 46 drugova. U miliciji nalaze se drugovi većinom stari borci, invalidi, koji savjesno vrše svoju dužnost, a jedino što im sprečava njihov pravilan rad i razvoj jest odjeća i obuća, sa kojom vrlo slabo raspolažu. Svakodnevna veza koja je potrebna od seoskog pa do ovog odbora, djelimično je uspostavljena, ali i ovdje se osjećaju glavne poteškoće manjak obuće kod kurira.

Radi bolje kontrole sela i veze sa istima, kao i u vezi predstojećih zadataka pristupilo se je izboru narodne milicije po selima koja će također da posluži kod suzbijanja kriminalnih i svih ostalih slučajeva po selima i koja će biti direktno vezana sa narodom.

SMJERNICE ZA DALJNJI RAD:

1. Napraviti elaborate i izvršiti pripreme za preuzimanje vlasti u gradu Karlovcu.
2. Izvršiti blokadu kanala šverca
3. Izabrati narodnu miliciju po selima gdje još nije izabrana.
4. Uspostaviti vezu od seoskog do ovog odbora tamo gdje još nije uspostavljena.
5. Pružiti pomoć upravnim odjelima po kotarevima.
6. Narodnoj miliciji pružiti pomoć u odjeći i obući.
7. Predvidjeti tehničko osoblje za upravni odjel kada se pođe u grad Karlovac.
8. Održati upravni kurs pri ovome odjelu.

TEHNIČKI ODJEL

Odjel za tehničke radove formiran je dne 15. IX 1944. godine od 2 člana. Daljnjim razvojem kao i sve većom potrebom, a naročito potrebom organizovane izgradnje koliba, ovaj je odjel proširen i učvršćen tako da sada broji 5 članova i pročelnika odjela, koji je odgovoran za rad odjela. Kada se odjel ovako oformio, bilo je potrebno zadužiti i po jednog druga kod kotarskih NOO-a po tehničkim radovima.

Pred naš odbor iskrsao je ove jeseni zadatak podići krov nad glavom za 2.564 domaćinstva sa cca 12.000 članova, koji su bili bez krova nad glavom. Proteklih godina poslije svake neprijateljske ofanzive narod neiscrpan i žilav snalazio se je kako je mogao pomoću svojih NOO-a i osiguravao si krov nad glavom. Ove godine po prikupljenim podacima ovog odjela, vidjelo se je, da treba izgradnju koliba postaviti planski. Jedino onaj plan je ispravan koji obuhvaća sav narod u radu tj. sve antifašističke organizacije, NOO-e i našu NOV.

Ovaj odjel je prema tome postavio plan kojim je obuhvatio sve raspoložive tesare i radnike u ekipe, omladinu i žene u desetine i čete, organizovao je gra-

đevinske odbore pri kotarevima i općinama i pomoću vojno pozadinskih vlasti postavio disciplinske rukovodioce. Za vrijeme same izgradnje prebacivao je radnu snagu prema potrebi, koja se je na terenu ukazivala onim krajevima, gdje je bilo najpotrebnije.

ZAVNOH nam je uputio 240 radnika iz Pokuplja, Banije i Cazina, koji su svojim marljivim radom mnogo doprinijeli u savlađivanju svog teškog zadatka.

Svi članovi ovog odjela bili su raspoređeni po pojedinim kotarevima i stalno su se nalazili na terenu, gdje su stručno i organizaciono rukovodili sa radom.

Rezultati dosadašnjih izradi koliba jesu: od predviđenih 2.564 koliba izgrađeno je 1.598 ili 62%. U izgradnji se nalazi još 401 koliba ili 16%, a još treba izgraditi 565 koliba ili 22%.

Formirano je 295 radnih ekipa sa ukupno 1.173 radnika, od kojih je bilo 48 ekipa sa 240 radnika, koji su nam upućeni iz Pokuplja, Banije i Cazina, a ostali radnici bili su domaći.

Pored izgradnje koliba odjel je izvršavao radove čiji su rezultati kako slijedi:

Na pilani Budačka Rijeka izvršeni su zidarski radovi, zgrada je podignuta, mlin je pokriven. Montiran je jedan dio turbina i napravljen je jedan novi gater.

Postavljen je jedan stručnjak za vođenje nadzora na vodovodu Plitvice--Močila.

Izgrađena je jedna nova zgrada za OK KPH. Napravljena je jedna trpezarija kod okružnog NOO-a i pregrađivane su prostorije za pojedine odjele. Preuređen je jedan sjenik za miliciju.

Građevinarski kurs je osnovan i započeo je sa nastavom 24. XI o. g. te ima do sada 19 slušaoca. Na istom kursu predaju članovi ovog odjela i jedan nastavnik iz ZAVNOH-a.

Uspostavljen je vodovod u Slunju, koji ne radi zbog pomanjkanja pogonskog remenja.

Napravljen je plan i nacrti kotarskih zgrada.

U toku je preuređenje električne centrale u Topuskom, napravljen je plan za uspostavu zgrade i postrojenja u Vranovini u svrhu crpljenja vode iz rudnika, kao i rada u rudniku ugljena.

Napravljen je kostur plana za preuzimanje vlasti našeg odjela u Karlovcu.

Održano je 7 odjelskih sjednica i 1 večernji odjelski stručni tečaj.

Napravljene su dvije mape okruga Karlovac u mjerilu 1:200.000 za potrebe viših ustanova. Uređena je administracija u našem odjelu.

Da bi naš okrug u takmičenju postigao što bolje rezultate, takmičio se naš odjel sa ostalim odjelima ovog odbora.

Pošto se izgradnja koliba nalazi u završnoj fazi, a naše potpuno oslobođenje nije daleko, potrebno je bilo reorganizirati naš odjel i rasporediti ga po odsjecima i to:

1. **Opći odsjek**
2. **Građevinski odsjek**
3. **Geografski odsjek**
4. **Arhitektonski odsjek**
5. **Strojarski odsjek**
6. **Elektrotehnički odsjek**
7. **Stručno školstvo**

Budući za sada nemamo dovoljno drugova za popunjenje pojedinih odsjeka, to su drugovi u ovom odjelu zaduženi sa po 2 odsjeka.

U pomanjkanju stručnog rukovodećeg osoblja, bilo je potrebno organiziranje građevinskog kursa kao i ostalih stručnih kurseva, čija je svrha, da se uspostave stručni kadrovi za rukovođenje stručnih radova, koji predstoje za obnovu našeg okruga.

Nedostaci: U izgradnji koliba nismo postigli željene rezultate iz slijedećih razloga :

1. Uslijed kiše i hladnoće
2. Radnici slabo obuveni i odjeveni
3. Pomanjkanje prevoznih sredstava
4. Nedovoljna aktivnost građevinskih odbora
5. Neaktivnost izvjesnog broja domaćih radnika
6. Radovi na sjetvi
7. Zbog stalnih upada neprijatelja u kotaru Plaškom i općinama Perjasica, Drežnik i Skakavac.

Pilana u Budačkoj Rijeci nije dovršena zbog nedovoljnog razumijevanja poredovnika, pomanjkanja radne snage i kišovitog vremena.

SMJERNICE DALJNJEG RADA:

1. U slučaju lijepog vremena privesti kraju izgradnju predviđenih koliba.
2. Dovršiti izgradnju pilana i mlina u Budačkoj Rijeci.
3. Izvršiti preuređaj električne centrale u Topuskom
4. Raditi na uspostavi postrojenja i zgrade u Vranovini
5. Ispitati mogućnost dovođenja u ispravno stanje vodovoda u Močilima
6. Nastojati da proradi vodovod u Slunju
7. Po završetku građevinskog kursa osnovati strojarsko-električarski kurs.
8. Formirati montersku ekipu za izvođenje strojarsko-električarskih postrojenja u našem okrugu od 6 članova stručnjaka
9. Formirati građevinsku ekipu od 15 članova za izvođenje raznih građevinskih radova.
10. Pronaći mjesta za podizanje poljskih pilana
11. Raditi na planu za obnovu našeg okruga
12. Upotpuniti naš odjel sa još 3 člana
13. Napraviti elaborat o izgradnji koliba
14. Održati kotarske konferencije građevinskih odbora.
15. U kotarskom NOO-u Karlovac zadužiti jednog druga za tehničke radove
16. U Gradskom NOO-u Topusko i Slunj zadužiti po jednog člana izvršnog odbora za tehničke radove.
17. Nastojati da radovi na prugama, mostovima i cestama pređu u djelokrug ovog odjela.
18. Prikupiti podatke o porušenim mostovima, oštećenim cestama, javnim zgradama, mlinovima, pilanama i raznim drugim postrojenjima.
19. Upotpuniti plan za preuzimanje vlasti našeg odjela u Karlovcu.
20. Pronalaziti drugove za upotpunjenje odsjeka ovog odjela.

PROMETNI ODJEL:

Kako je tokom Narodnooslobodilačke borbe kroz pune 3 i pol godine trajala teška i nemilosrdna borba našeg naroda sa okupatorom i njegovim slugama, to je posljedica te borbe bila, da je sav promet uništen i da smo morali sve

naše prometne potrebe rješavati sa običnim seljačkim kolima. Pod takvim uslovima radili su i rade danas prometni odjeli kod naših NOO-a.

Danas se stvaraju planovi, da se naš promet ponovno podigne i da nam u izgradnji naše opustošene zemlje omogući što brži i uspješniji rad.

Na oslobođenim dijelovima naše domovine grade se već ceste, željeznice i mostovi, kako bi čim prije odteretili seljačka kola i pojačali naš promet za potrebe vojske i naroda.

U prvo vrijeme prometni odjel ovog odbora imao je uglavnom pregled preko prevoza sa kolima, kontrolirao da li se vrši pravilan raspored i da se dade pomoć među kotarevima, ako iziskuju potrebe.

Pred mjesec dana, prema direktivama prometnog odjela ZAVNOH-a organiziran je željeznički odsjek, koji se sastoji od: građevinarske službe, strojarske službe i prometničke službe. U vezi s tom direktivom prometni odjel ovog odbora ima uz pročelnika još 2 referenta. Za garđevinsku službu zadužen je Milan Crevar, Srbin, bivši željeznički radnik i čuvar pruge. Za prometničku službu zadužen je Nikola Malešević, Srbin, željeznički prometnik. Za strojarsku službu mjesto nije popunjeno, pošto se do sada nije pronašao za to podesan drug.

Željeznički odsjek treba uskladiti svoj rad sa Vojno saobraćajnim odsjecima i spremiti se za preuzimanje željeznica u svoje ruke kada za to bude došlo vrijeme.

Raspored stoke po kotarevima. Na našem teritoriju imamo:

U Vrginmostu.....	1.248	pari sprežne stoke
Vojnić	1.120	pari sprežne stoke.
Slunj	964	
Plaški.....	336	
Karlovac nema podataka.....		
UKUPNO:	3.668	

Uz sve potrebe za vrijeme borbe, sjetve, prevoza, kuća, dovoza građe za kolibe i gorivog drveta za narod, dao je naš narod za potrebe vojske i NOO-a na ovom teritoriju za vrijeme od 1. 1. 1944. do 15. XI 1944. Ukupno 118.290 prevoza sa prevaljenih 2,639.202 km. Ovdje nije unačunat kotar Karlovac.

Po kotarevima kako slijedi: od 1. 1. do 15. XI o. g.

Vrginmost	51.749	prevoza sa prevaljenih	1,136.856	km
Vojnić	34.521	”	791.578	”
Slunj	28.742	”	638.690	”
Plaški	3.278	”	72.078	”

Gornji podaci nisu potpuno tačni iz razloga što pojedine pogranične općine nisu dostavljale svoje izvještaje, a ostali nisu baš tačno upisivali te prevoze. Uz to velik broj sprega bio je mobiliziran sa strane vojske od 10 do 30 dana, pa i više. Tako da bi stvarno učinjeni prevozi bili još i veći.

Kotarski NOO Vojnić dao je 120 kola kotaru Slunj za prevoz žita i sijena za vakant posjede iz Furjana.

Na traženje u većini slučajeva kola su dolazila sa zakašnjenjem, pa čak i u hitnim slučajevima. Uzrok tome je što u većini slučajeva vlasnik nije imao svu spremu, nego se moralo obići 4—5 gazdinstava dok se uredi jedna komplet sprega.

Kola i orma postoji, samo 50% prema parima sprežne stoke. Ima sela gdje na jedna kola dolazi po 4—5 pari sprežne stoke, tako da kola stalno voze, a blago se izmjenjuje, što dovodi do toga, da svaki dan dolni par sve više i više smanjiva. Poteškoće su bile i u tome što opravci na kolima i potkivanje konja nije izvršeno pravovremeno. Radionice nisu mogle da održavaju postojeći vojni park, a kamoli da povećavaju isti. Nekoliko puta se je prometni odjel obratio na gospodarski odjel (odsjek za obrt i industriju (da se pojača rad u radionicama i poveća broj radionica. Oni su poduzimali sve što je bilo u mogućnosti, ali radionice nisu raspolagale sa dovoljnim brojem stručnih radnika, tako da nije bilo mogućnosti da bi se rad pojačao do svog stupnja, koji je bio potrebama, a najmanje da bi se mogao povećati broj radionica. Uz to je i vojska mobilizirala za svoje potrebe veliki broj stručnih radnika. Poteškoće su bile u manjku materijala, željeza, konjskim čavlima i odgovarajućem drvetu.

Bilo je slučajeva, gdje su pojedinci izbjegavali prevoze na taj način što nisu potkivali svoje konje i time se izgovarali da ne mogu da daju kiriju. Bilo je i takvih koji su rastrčivali kola i izgovarali se da su pojedini dijelovi potrgani, pa da ne mogu ići na prevoz. Bilo ih je koji su zbog toga i prodavali svoju stoku. Kao primjer navešću dva slučaja: u selu Perna jedan je spremio potpuno ispravan kotač kod kovača i svaki put se je izgovarao da mu kola nisu u redu, a kotač kod kovača. Iz toga se vidi da je tu i kovač potpomagao istog.

U Boviću jedan je isjekao svoja kola sa sjekirom, pošto je bio nezadovoljan da ide u kiriju.

Ovakvi slučajevi bili su pojedinačni, ali uglavnom narod je davao sve što je bilo potrebno za vojsku i pozadinu. Ovi primjeri navedeni zato, da bi se ukazalo kako se neki špekulanti izvlače od kirije, a na taj način opterećuju ostali naord, koji je svjestan da se kirije moraju izvršiti, jer to iziskuje potreba borbe.

U mjesecu rujnu posiate su svima kotarevima direktive da se za svaki učinjeni prevoz imaju izdavati bonovi kirijašima sa strane onih ustanova za koje je isti prevoz učinjen. Bonovi su postavljeni zato da bi se narodu poslije rata mogla dati protuvrijednost za učinjenu kiriju, a isto tako da bi bila jača kontrola o pravilnom i tačnom raspoređivanju kirija. Koliko se moglo zapaziti bonovi se ne izdaju, a i narod nije upoznat sa istim iako je skrenuta pažnja da se narod o istom obavijesti. Od postojanja željezničkog odsjeka kod ovog odjela učinjeno je slijedeće:

1. Izrađen je katastar o stanju gornjeg i donjeg stroja željezničke pruge Gređani — Skakavac i dijelovi pruge Ogulin — Split od 10 do 53 km.

2. Napravljena je skica svih mostova na navedenim dijelovima pruge sa kratkim opisom i stanjem u kojem se sada nalaze.

3. Izvršen je popis svega želj. osoblja koje je bilo na pruzi Gređani — Skakavac prije samog prekida saobraćaja.

4. Izvršen je popis svih službenika željezničara, poštara, šofera i strojara koji pripadaju pod ovaj okrug.

5. Određen je minimalni broj želj. osoblja, koje će biti potrebno kada se uspostavi normalan saobraćaj na pruzi Gređani — Skakavac.

6. Određeni su čuvari pruge i to njih četvorica na dionici Gređani — Skakavac, koji su upućeni u dužnost i ujedno sakupljaju želj. materijal koji se nalazi uz prugu ili po okolnim selima.

Prometni odjel ZAVNOH-a organizirao je prometnički kurs u Slavoniji i Gorskom kotaru, a za nadzornički kurs u Gorskom kotaru. Za kurs u Slavoniji poslano je sa našeg teritorija 31 drug.

Raspisana je kampanja za sakupljanje željez. materijala i alata koji je potreban kod samog rada, a nalazi se na ovom teritoriju.

Dosad sakupljeno je sitnog materijala i to: posložnih pločica 2.648, spojnica, 667, čavala 4.118, čavala osmaka 80. Pronađeno je alata za rad na pruzi i to: 26 lopata, 4 željezničar, motike, 4 francuska ključa i 1 njemački ključ, 1 rastojnik, 2 čekića, 1 teksla i 2 želj. tačke, 8 krampova za prekopavanje, i pronađeno je u selima u blizini pruge oko 833 željezničkih pragova.

Od sakupljenih dijelova sastavljena su jedna ispravna željeznička pružna kolica, koja će služiti za prevoz materijala od željez. stanice Topusko prema Skakavcu, kako će se pruga uspostavljati. Ova kolica biti će od velike koristi, što ćemo na taj način odteretiti naš kolni promet, pošto ista mogu da prevažaju teret od 50 mt težine.

Komanda područja mobilizirala je 2 čete radnika koji vrše sječu i izradu želj. pragova u šumama Topličke Kose i Abeza.

Određena su mjesta za smještaj i ishranu pružnih radnika. Određeni su bivši želj. desetari, koji će stručno rukovoditi samim radom na terenu. Stvarni rad na popravci pruge počeo je 20. XI o. g. sa 2 mobilisana radnika 2 desetara i 6 njemačkih zarobljenika, te 7 pionira, koji su sakupljali želj. materijal. Do dana 26. XI o. g. dato je 124 radnika i 10 radnika sa strane omladine. Omladina Vrginmosta obećala je dati veći broj omladine, ali zbog lošeg vremena, pošto su većina bosi, do danas to nisu mogli da izvrše.

Komanda I Kordunaškog područja mobilizirala je jednu radnu četu, koja će raditi na stalnim popravcima pruge.

Do sada učinjeno je slijedeće: prekopano doljnjeg stroja u dužini od 1500 m, raščišćenog šljunka i potpuno uređeno za smještaj pragova 510, očišćeno 200 m, strane pruge (škarpe).

Prepa dopisu prometnog odjela ZAVNOH-a organizirat će se negdje na oslobođenom teritoriju kurs za želj. strojovođe. Kako je stručno osoblje od velike važnosti, a veliki broj je izbačen iz stroja, to se nastoji, da se preko raznih stručnih kurseva obrazuje što veći broj stručnih lica, na kojima ćemo vrlo mnogo oskudijevati. Po tome je poslan raspis svim kotarevima da pronađu odgovarajuće ljude prema navedenim uslovima. Kurs će trajati 6 mjeseci.

SMJERNICE DALJNJEG RADA:

1. Koordinirati rad želj. odsjeka sa vojskom na gradnji pruge, tako da se odsjek osamostali i da bude sposoban, kada dođe vrijeme za preuzimanje željeznica od vojske.

2. Popuniti strojarsku službu sa jednim odgovarajućim drugom.

3. Produžiti sa radovima na pruzi, da bi se mogla uspostaviti pruga do Vojnić kolodvora.

4. Pronaći dijelova za još jedna želj. pružna kolica (dijelove od istih nešto imade), pa bi se na taj način odteretio kolni prevoz, kada se uspostavi pruga od Maje do Vojnića.

5. Izvršiti pripreme i eventualno organizirati odsjeke kod ovog odjela za poštu i telefonsko-telegrafski promet, za autopromet i riječni promet, tako da kada za to dođe vrijeme bude mogućnosti da ovaj odjel preuzme gore navedeno u svoje ruke.

ODJEL ZA OBNOVU ZEMLJE

Odjeli za obnovu zemlje najmlađi su odjeli kod svih Okružnih NOO-a. Oni se nalaze u samom formiranju. Svrha im je djelovanja:

1. da se uklone i oporave svi tragovi ratnog razaranja, paljenja i plačke što brže i što bolje.

2. djelovati u daljnjem unapređenju našeg narodnog gospodarstva i života za razvitak u viši kulturni i prosvjetni stepen nego što je to bio do rata.

Taj ogromni posao izvodit će razni odjeli. Tehnički odjel će na pr. izgrađivati saobraćaj, stambene, prosvjetne i zdravstvene zgrade, razna postrojenja itd. Odjel prehrane brinut će se i dalje o ishrani, a i drugom snabdijevanju. Zdravstvo će nastaviti svoj posao a prosvjeta svoj. Odjeli obnove uspostavljat će saradnju svih odjela. Kako i zašto? Tako, da skupni rad svih odjela ide uporedo sa narodnim potrebama i mogućnostima za obnovu. Da pojedini od odjela ne bi gledao samo po svom sektoru i da tako radeći sam ne bi zaostajao za drugim odjelima ili istrčao suviše ispred drugih, a na štetu sveukupne obnove, odjel obnove će usklađivati tempo rada i napredovanja obnove svih kako to potrebe budu iziskivale. Možda će biti najjasnije, ako se u današnje vrijeme ovako prikaže: odjeli obnove djelovat će da rad svih odjela napreduje kao što napreduju razne vojne jedinice u jednoj te istoj akciji, sa jednim te istim zadatkom, jednom te istom cilju.

Isto tako će se usklađivati obnova pojedinih oblasti, kotareva i sela. Kao osnovna jedinica obnove bit će pojedino selo. Zato će se i pripremni radovi za osnovu razvijati po selima kao osnovnim jedinicama.

Sam rad obnove podijeljen je u dvije etape: prva etapa rad do oslobođenja, druga — poslije oslobođenja. U prvoj etapi ispituje se stanje i potreba, pronalaze se sva materiajlna vrela i sredstva za drugu etapu, pripreme se sve što mogućnosti dozvoljavaju, prebacuje se alat iz jedne radionice u drugu, raspoređuje se s jednog terena na drugi, ali uza sve to ne odustaje se od sadašnje obnove tj. krparenja, opravaka, proizvodnje po radionicama, građe koliba kao privremenih stanova. Svi odbori naročito seoski i općinski, a jednako i drugovi izvan odbora koji poznaju prilike na izvjesnom terenu, trebaju da počnu sa stavljanjem prijedloga za sve ono što se već u sadašnjim prilikama može i treba početi. Na pr. osnivanje manjih ciglana, pilana, radionica, mlinova, lončarija itd. Prijedlozi treba da budu obrazloženi, kako bi se vidjelo, da je nešto potrebno i da je isto moguće. U prvoj etapi se mora pronalaziti i izgrađivati kadrove za rad na obnovi i pripremati ih za drugu etapu.

Rad na obnovi razmahat će se tek u drugoj etapi — poslije oslobođenja industrijskih centara, velikih tvorničkih i obrtničkih postrojenja, velikih saobraćajnih linija. Obnova samih popaljenih krovova iziskuje silna materijalna sredstva i rad. Opljačkana i izderana odjeća i obuća, alat itd. isto tako. Kako će obnova funkcionirati po načelu rješavanja sa unutrašnjim sredstvima tj. što manjeg vezanja za inozemstvo u obnovi će trebati pokrenuti sve: od obične preslice i tare do najmodernije predionice i tkaonice u Dugoj Resi, od obične seoske vapnare ili ciglane do onih ciglana što izbacuju godišnje cigle i crijepa, od seoskog šustera do Batinih tvornica cipela. Samo tako ćemo uspjeti očuvati našu političku i gospodarsku slobodu, za koju je naš narod doprinio tolike žrtve u ovoj borbi. Narod, koji je u ovu borbu stupio goloruk, koji je tokom borbe organizovao i vojsku i pozadinu bez pomoći inostranstva, uspjet će i u drugom dijelu borbe, tj. u obnovi jer će ga u tome rukovoditi misao: sve za slobodu, slobode ne damo uz nikakvu cijenu.

IZVJEŠTAJ PRAVOSUDNOG ODJELA:

Oslobođenjem sve većeg teritorija naše zemlje od okupatora i njegovih slugu, nicala je i razvijala se naša prava narodna vlast, naši NOO-i.

U to vrijeme razvijajući se poslovi stavljali su sve više i više raznih problema pred naše NOO-e i iskrsla je potreba da se formiraju posebni organi vlasti unutar NOO-a, koji bi vršili sudsku vlast. Tako početkom 1944. godine pa do februara mjeseca iste godine a prema uputstvima pravosudnog odjela ZAVNOH-a od 22. XII 1943. godine formiraju se kod svih NOO-a od općinskih pa do okružnog NOO-a Narodni sudovi u obliku posebnog odjela sa vijećem od po tri sudska člana, koji su u isto vrijeme bili i članovi NOO-a odnosno plenuma.

Naši narodni sudovi svršavali su poslove kao posebni odjel unutar svakog NOO-a, a predsjednici sudova u isto vrijeme bili su i članovi izvršnog NOO-a, tako da je on pa i ostali članovi suda, koji su bili članovi plenuma vršili i druge odborničke poslove kao i svaki drugi član NOO-a.

Razvoj naše narodne vlasti, obilni poslovi NOO-a, toliko zadužuju članove izvršnog odbora, da oni više ne mogu obavljati svoje dužnosti tj. upravnu i sudsku. Danas su dužnosti članova izvršnih NOO-a toliko opsežne, da se moraju posvetiti samo toj dužnosti. Isto stanje je i kod narodnih sudova. Naše se sudstvo u velike razvilo. Prilike i odnosi u našoj pozadini zahtijevaju sasvim uređenje i napredno sudstvo, izgrađeno u duhu i prema općim načelima naše narodne vlasti.

Broj sporova i predmeta pred našim sudovima svakodnevno rastu. Pred sudove se iznose sve raznolikiji sporovi i pravna pitanja, za čija rješenja treba ozbiljne pripreme i proučavanja. Sudstvo kao najosjetljivija grana državne uprave ne može i ne smije biti sporedan posao. Ono zahtijeva duboku svijest o dužnosti prema narodu. Sudstvo mora biti glavnom dužnosti onih pojedinaca, kojima narod povjeri vršenje svog dijela svoje vlasti.

Iz tih razloga Pravosudni odjel ZAVNOH-a odredio je i poslao uputstva od 20. XI o. g. prema kojima ćemo preurediti naše narodne sudove. Do sada je svaki naš sud imao samo tri člana. Novim uputstvima predviđeno je da u općinski narodni sud narod neposredno na skupštini izabere od 12 do 20 članova suda, a u kotarski narodni sud na plenarnoj skupštini bira od 18—40, a u okružni narodni sud na isti način bira se od 36—100 članova, od kojih će prema uputstvima samo predsjednik vršiti stalno svoju dužnost u vremenu na koje je biran, dok ostale članove će predsjednici pozivati samo na suđenje, od vremena do vremena prema unaprijed utvrđenom redu.

Prema tome će ostali članovi suda u ostalo vrijeme moći nesmetano svršavati svoje redovno zanimanje, a opet kad ga dođe red moći će učestvovati u sudstvu kao član suda.

Na ovaj način je omogućeno narodu da u većem broju neposredno učestvuje u vršenju svoje vlasti. Sama uputstva ne određuju kruto broj sudaca, nego prema prilikama i potrebi od — do stanovitog broja. Ali s tim ne stoji da može biti biran svatko za člana narodnog suda, nego nam se nameće dužnost da izaberemo svjesne i razborite drugove ili drugarice odane NOP-u, koji će zaista znati i moći prema svojoj sposobnosti i sa voljom vršiti ovu dužnost.

Uputstvima se također preporuča da za okružne i veće kotarske narodne sudove izbor pravnika, koji su pouzdani i privrženi pripadnici našeg pokreta. Ovo treba imati naročito u vidu s obzirom na skoro uvađanje naše vlasti u većim gradovima i ostalom dijelu naše neoslobođene zemlje, jer naše narodne sudove čeka velika i odgovorna dužnost.

Naše narodno sudstvo ostaje i bit će mjerilo naše sposobnosti i volje, 3a našu oslobođenu zemlju sami uredimo u duhu osnovnih načela javnog života. Sudstvu je zadaća da rješava sporna pitanja i s tim u vezi sve pravne zahtjeve naroda i to onako, kako to zahtijevaju osnovna načela našeg pokreta.

Sav rad sudstva mora se nazirati u granicama i okviru načela NOP-a i u tom pogledu oni su pod nadzorom naroda, jer narod bira, nadzire i opoziva organe sudstva kad rad tih organa dođe u sukob sa spomenutim načelima našeg javnog života. Ali s druge strane sudovi u vršenju svojega zadatka ne smiju biti pod uticajem drugih organa narodne vlasti. U izricanju pravde (u okviru osnovnih načela našeg javnog života) sudovi moraju biti nezavisni. To znači, da se mora otkloniti svaka mogućnost takvog uticaja, jer sudove treba osloboditi svake zavisnosti od drugih organa narodne vlasti. Iz toga razloga je preporučeno i naređeno razvijanje sudstva od NOO-a i formiranje kao posve odvojenih organa narodne vlasti.

U vezi sa izloženim predlaže se prema dnevnom redu današnjoj skupštini okružnog NOO-a za Kordun izbor potrebnog broja drugova i drugarica, koji će ući u narodni okružni sud.

Nakon pročitanih referata riječ uzima tajnik JNOF-a Hrvatske drug VLADO BAKARIC:

Drugovi i drugarice, oprostite što uzimam riječ prije vas. Ja ne znam kako ste vi zadovoljni sa radom vašeg izvršnog odbora i ne znam kakvu ocjenu ćete mu dati. Iz izvještaja se vidjelo da je njegov rad od formiranja do danas bio velik, da je taj rad bio opsežan, inicijativan i pun. Po onome, što je on pokazao, a znamo da nije imao niti sredstava, znači da su svi ti uspjesi djelo vas, djelo naroda Korduna.

On je imao u tom svom nastojanju punu podršku naroda Korduna. Da to nije imao ne bi mogao ni uspjeti. No ipak, drugovi, danas ova skupština je vjerojatno prva, gdje se događa, da okružni odbor polaže računa o svome radu i ona je vama prva mogućnost gdje vi možete neposredno da učestvujete i da zajedno sa njim dadete vaše prijedloge za daljnji rad. Pitate se zašto to nije do sada učinjeno. Ako uzmemo da je Okružni odbor u svim glavnim ... ipak dobro obavljao svoj posao, ako uzmemo da ste mu vi davali podršku, vidimo da tu nije bilo zapletnjačkih misli, da se on ne boji pred vas izaći ... Bilo je nedovoljne pažnje prema narodnim željama. Vi treba da tome učinite kraj, treba možda da poberemo kakvu korist, treba da vidimo da polaganje računa pred jednom skupštinom može da donese ...

Planovi koje je izvršni odbor izneo, opsežni su i proučeni. Za mnoge od vas je mnogo toga bilo novo. Naravna stvar da nitko od vas nije mogao da znade i sve teškoće okružnog odbora s kojima se on borio. Okružni odbor je sve zadatke po svom najboljem uvjerenju ispunjavao. Došlo je do izvjesnog nerazumijevanja kod nižih odbora i u masama naroda... Kilometraža koja je navedena velika je stvar i moralo je doći da su ljudi pomalo stavljali i pitanja ... to je mala klica nerazumijevanja... Posljedica ovoga je bila da su se ljudi plašili tog odbora i nisu htjeli da sve kažu i sve iznesu. To se i danas ponešto osjetilo... Događa se da se inicijativa odozdola ne razvija onako kako treba. Svaki od vas sigurno poznaje bolje svoje selo nego što ga može poznati kotar, općina ili okružni odbor. Mnogo inicijative ste mu vi mogli dati i otklonjene bi bile mnoge nepravilnosti i trvenja. Svi ste vi već vidjeli način rada dosadašnje vlasti i narodne vlasti sada. Vlast je vlast i znamo na čemu se ona temelji: na povjerenju i na sili koju ona ima. Način rada naše vlasti mora biti na metodi uvjeravanja, da se mora učiniti ono što ona traži. Ne-

pravilno je, drugovi, ako kažemo da se sila kod ispunjavanja narodne vlasti treba ukloniti. Ne, ona treba da bude upotrijebljena samo kod narodnih neprijatelja. Ali nad narodom silu treba izbjegavati ili je uopće ne treba, ako se te stvari pravilno postave.

Održavanje ovih skupština učinit će, da se narodna vlast poboljšala i da se upotreba sile potpuno izostavi i samo tako će se rad upotpuniti. Naša narodna vlast nema nikakvih financijskih niti materijalnih sredstava za ispunjavanje svojih zadataka. Mi ćemo to iznijeti sve na svojim leđima. Mi moramo našu vlast učiniti boljom, uspješnijom i savršenijom i nama što pogodnijom. Mi nemamo niti činovnika, niti školovanih ljudi, koji bi napravili plan. Mi nećemo da se organizacija naše vlasti vodi kao prije. Mi i naša vlast hoćmo da učinimo nešto drugo. Mi stručno znanje cijenimo, ali hoćemo da ono bude u službi naših narodnih organa vlasti... Po izvještajima se vidi da drugovi to iskorištavaju i da su te stvari u osnovi pravilno postavljene. Nisu vam to danas govorili niti doktori, niti advokati, nego vaši domaći ljudi — seljaci.

Vidi se da ste vi znali iskoristiti znanje stručnjaka za narodni pokret. Nosilac svega treba da bude narod, ali on to ne može ako ne bude pravodobno upoznat. Vi možete da odlučite, gdje će vam služiti učitelji, profesori, doktori itd. Dakle, drugovi, apeliram na vas da ovu demokratsku tekovinu, ovu vašu okružnu skupštinu čuvate i da nikada ne dopustite nikome da se ona osamostali od vas i da pred vama ne bi na vrijeme polagala računa i da ne radi bez znanja i dozvole. To je u interesu naše zajednice i našeg naroda. Kad mi takvu vlast provedemo kroz čitavu zemlju, nitko neće moći da nas razjedini, niti okupira snagama izvana niti iznutra naše zemlje.

Pitanje bratstva Srba i Hrvata u vašem okrugu. Što se toga tiče, moramo da kažemo da je vaš okrug najteži okrug možda u cijeloj Hrvatskoj. U vašem okrugu je masa ljudi hrvatskog stanovništva na strani Pavelića sudjelovala u svim strašnim klanjima, koja su oni organizirali i učinili moguće najviše, osim nekih krajeva, da se razvije nacionalna mržnja između Srba i Hrvata. Kod Srba je učinjeno najviše u Hrvatskoj, da se ta mržnja ne razvije, da se pomogne Hrvatima da se stresu kuge Pavelića. Srbi na Kordunu svoju dužnost časno su izvršili. Oni su danas ti, koji stvaraju novu državu, oni stvaraju narodnu vlast. Dalje se iz referata tačno ne vidi kako stoji stvar sa hrvatskim selima i hrvatskim pučanstvom vašeg okruga. Iz referata, za prosvjetu se vidjelo da se u izvjesnim krajevima narod ne odnosi... na narodnu vlast. Ja znam bez obzira na referate, da sve to ne štima i da sve ne ide kako se ono kaže po žnorici. Ne mogu da kažem da odnos između Srba i Hrvata ne valja. Ne, osnovi i temelji za rješavanje tog pitanja su uloženi i sa sigurnošću možemo reći, da su temelji bratstva i jedinstva u vašem okrugu i položeni. Taj posao ni izdaleka nije gotov i moramo reći, da se vlast nije snalazila, da se je na račun bratstva nešto zapostavljalo Srbe. Ja mislim da je vas većina Srba i da ste možda vi to i osjetili... Njegovo postojanje, njegovu nacionalnu kulturu i njegovu budućnost, koja se na tome temelji. U pogledu njegovanja srpske nacionalne kulture učinjeno je dosta propusta. Znadete, drugovi, niti je vama predavana srpska historija, niti su vas vezali sa slavnim srpskim tradicijama na kojima se naša borba danas temelji i vodi vas elanom što omogućava bratstvo Srba i Hrvata... i propusti, koji su doveli do izvjesnog nepravilnog djelovanja srpskog pučanstva prema našoj narodnoj vlasti koji je nisu smatrali svojom. Vaš okružni odbor treba da u tom pogledu učini potpunu preokretnicu i omogući svakom Srbinu, da sve ovo njeguje kako on to hoće. To je nužan uslov da srpske mase osjete vlast kao svoju

vlast, koja će njegovati srpske tradicije i koja će omogućiti saradnju sa hrvatskim narodom.

U pogledu Hrvata vidi se slijedeće. Vi znate da su Hrvati i ovdje mnogo kasnije ustali u borbu, u koliko su uopće ustali. Jednu časnu sliku pruža kotar Karlovac. Mislim da ne postoji nikakvih krupnijh razmimoilaženja između Srba i Hrvata. Drugačije je stvar sa Slunjem, gdje je narod zatrovan ustaškom propagandom i ta banda činila je najviše zla vašem Kordunu... Razumije se kada se gradi jedna vlast, kada vi svi gledate na vašu budućnost nije to samo sutrašnjica, vi treba da stvorite i tu bratske odnose Srba i Hrvata da bi vaš opstanak bio siguran i da se dobro razvija.

Ta plemenitost težnje rukovodila je mnoge da postupaju tako da mi njih moramo pridobiti i da im se stavlja na volju da rade što hoće i što mogu. Tendencija toga je plemenita i ona može vama služiti na ponos i diku, da se niste dali zavarati njihovim zločinima. Takav postupak nam ne može i neće dati dobrih rezultata, on je značio jednu koncesiju prema razbojnicima, koji drže pod terorom ove krajeve. To bi značilo da će oni i dalje trovati onaj kraj i narod i to leglo...

Naša vlast, drugovi, temelji se na principu pravilne podjele tereta rata na sve krajeve. Svaki mora da ima i svoje dužnosti. Mi moramo da opraštamo svim zavedenim i moramo to da činimo, ali da pokažemo toliko (ljubaznosti) prema razbojnicima i ubojicama, to drugovi nećemo i ne smijemo dopustiti. To moramo spriječiti u interesu Srba, u interesu Hrvata i zajedničke budućnosti Srba i Hrvata... da se pravi busija na budućnost Srba i zajedničkog života Srba i Hrvata... onakav režim kakav se sproveo u srpskim krajevima treba ... hrvatskim krajevima. Nikakvih gledanja kroz prste. Bratstvo i jedinstvo narod nije izvojevao pjesmom. Ono može da ima teških momenata. Mi smo ga iskovali u krvi, a ne pjesmom... Ako nesuglasice budu iskorele, to će biti privremene, koje će ipak polagati zajednički temelj za jedinstvo među nama... u tom pogledu treba da vaš odnos promijenite da vaš izvršni odbor nađe pravilni put u politiku, koju treba provoditi tim više, što je budućnost razvoja odnosa Srba i Hrvata ovoga kraja dosta teška a zato većina Hrvata... bila toga svje-
*** sna i znademo da pred nama leže velike teškoće i da se nađe ljudi, koji mogu pomutiti bratstvo S r b a... koji su izvukli glavni teret rata.**

Ako pogledamo, vidite da su svi centri hrvatski i baš zato što su oni hrvatski, to pitanje daljnje izgradnje države može da nastane teškoća, jer što će se baš taj životni centar najteže moći preorjentirati na jednu novu politiku. Bratstvo Srba i Hrvata koje je ovdje nastalo pod vodstvom Srba, treba da igra znatnu ulogu. To je pitanje od životne važnosti. I ako ga onda pravilno postavimo, imat ćemo jasno većeg uspjeha u radu.

Zato treba da ova skupština što bolje radi i da u tom pravcu dadete vašem okružnom okrugu najviše sugestija. Ako toga nema, onda je lažno da se on odijeli od naroda i da napravi veće pogreške, koje ne bi napravio pod vašim rukovodstvom.

Ovu demokratsku vlast, okružni odbor, čuvajte kao zjenicu oka svoga. Zdravo.

Poslije druga Bakarića uzima riječ pukovnik Čanica Opačić, koji ukazuje ponovo na problem bratstva i jedinstva u našem okrugu. Dalje ukazuje na budnost i na one, koji sada žele nešto za sebe ušićariti. Navodi nekoliko primjera sa svog puta po Slavoniji. Tako mu se potužio jedan Srbin da se proganja njegovog sina koji da je u redovima naše NOV-e. Kada je drug Ćanica provjerio taj slučaj uspostavilo se da je sin istoga 16 puta dezertirao, i drug Ćanica na-

stavlja: »Mi ne proganjamo niti Srbe niti Hrvate, ali svakoga tko je zločinac pa bio on to i Srbin, mi ćemo ga progoniti i pozivati na odgovornost. Nitko nema prava da se pokriva imenom Srbina ako je zločinac. Nadalje, je drug *Carnea* govorio o većem posvećivanju pažnje narodnoj odbrani kao i obnovi naše zemlje. On završava: Dajmo što više od sebe u ovoj utakmici odnosno takmičenju, kako bi dokazali svoju spremnost upravljanja samih sobom.«

Nakon izlaganja druga Vlade Bakarića i Canice Opačića, prelazi se na

diskusiju

po podnešenim referatima po odjelima.

Delegat Krnjaka:

Pitam, zašto se drva za pojedine naše ustanove nisu dovezla prije ovakvog vremena, nego se čekalo zadnji čas, kad se znade da kod kuće rade uglavnom žene i djeca.

Delegat Slunja — po tehničkom referatu.

Nije se dovoljno pažnje posvetilo tome, a sada je gradnja uslijed nevremena uglavnom završena. Okružni NOO treba da izda okružnicu, da se sve familije kojima nisu kolibe dovršene smjeste u gotove kolibe. Gradnju pruga, kojoj se sada pristupilo, treba da se uskladi sa vojnim vlastima i o tome se treba dogovoriti sa njima.

Delegat Gornjeg Budačkog:

Zašto je Gospodarski odjel povukao sve šustere, a mi u selu nemamo niti jednog?

Delegat iz Slunja:

Nije dovoljno javljano narodu da se plaćaju marvinske putnice i narod je o tome neobaviješten.

Delegat Utinje:

Zašto Gospodarski odjel ne zna i nema pregleda koliko se i kojim porodicama boraca zasijalo?

Delegat Topuskog:

Treba se postarati za jaro sjemenje za sjetvu, pošto sada nije dosta usijano.

Delegat Vrginmosta:

Zašto se jedanput ne riješi oduzimanje robe raznim drugaricama na sajmu, koja je dovedena na prodaju bez propusnice? Njih u nekim slučajevima zaštićuje seoski i općinski odbornici.

Delegat Vojnića:

Govorilo se o pohađanju škola djece ličkih izbjeglica, a nije se govorilo o tome, kako da se ta djeca obuku i obuju. Zatim iznosi bijedu radnika po radionicama i pita kako to da im se ne izlazi u susret.

Delegat Plaškog:

Narod općine Kunić i Podhum istjeran je iz kuća, a kolibe se uslijed čestog napada neprijatelja ne mogu graditi. Predlaže da se taj narod nekuda iseli ili razmjesti po drugim selima i kućama. Dalje da zdavstvene komisije nisu u dovoljnoj mjeri proradile. Također do danas vakantni posjedi nisu ni zasijani ni đubreni.

Delegat Rakovice:

Iznosi i ujedno pita da li bi se moglo za njihovo selo dobiti učitelja:

Delegat Plaškoga:

Iz referata se vide rezultati rada. Osvrću se na neke manje nedostatke, dok važnije stvari ostaju po strani. Drug iz gospodarstva je iznio, da je jedan dio sijena popasla stoka na vakant posjedu. To je nedostatak što se uopće dozvolilo stoci da onuda pase, a nije se pokosilo. Radnicima se posvećuje vrlo malo brige i pažnje. Oni idu goli i bosi, a također se vodi slaba briga o njihovoj prehrani. Nepravilno se provodi konfiskacija. Odbori nisu dovoljno proučili odluke II zasjedanja ZAVNOH-a, da se ne može nikome ništa odnijeti bez sudske odluke. Treba oštrije postupiti i prema švercerima. Onaj tko šverca, govori neprijatelju o stanju kod nas. Narodna milicija, koja je sastavljena od drugova invalida, nije baš najbolje gledana od naših drugova u vojsci, kada u njoj ima čak i dezertera. Tako u nekim selima priča se da narodna vojska skuplja oko sebe dezertere.

Delegat Tušilovića:

Iz referata o zdravstvu vidjelo se, da je zdravstveno stanje vrlo loše. Narod se žali na liječnika da s njima ne postupaju ljubazno onako kako bi to trebalo. Narod zna da su liječnici bili gulikože i pita se da li će se jednom moći organizirati narodna zdravstvena služba.

Delegat Vrginmosta:

Rečeno je da se s milicijom održavaju sastanci. Međutim, to se na terenu nigdje ne vidi. Uzimajući u obzir njezine zadatke trebalo bi joj posvetiti više pažnje i da se s njima planski radi. Nerad sa milicijom treba pripisati upravnim odjelima (tj. Upravnom odjelu).

Delegat Sjeničaka:

Kome kraju je dato cjepivo, za svinjsku kugu? Kako je u radionicama velika golotinja i bosotinja, bilo bi potrebno da se donese pravilo o naplati rada u radionicama. Sto se tiče gradnje novih pilana, to se i naš kraj ne treba zaboraviti. Kod nas nije dograđeno 28 koliba, a druge nemaju prozora ni vrata i ne može se za njih reći da su dograđene. Ljudi su povučeni na štreku i kolibe su ostale nedograđene. Treba organizirati pilana. U referatu po prehrani nema povoljnog izvještaja, a nema niti prijedloga. Gdje se nalaze i kako žive naša djeca u Italiji, o tome se vrlo malo vodilo računa.

Delegat iz Topuskog:

Predlaže da se treba zainteresovati na to da se vozi teret od stanice do stanice, kako bi se time olakšao prevoz.

Delegat iz vojske:

Treba uskladiti rad vojnih vlasti i NOO-a. Na pr. pobjegao netko iz vojske, a NOO ga stavi kod sebe za stražara.

Delegat iz Krnjaka:

Predlaže da se u pogledu naukovanja donese jedna odluka.

Delegat Rakovice:

Zeli da se povede više računa o štampi.

Delegat sela Stara Kršlja:

Iznosi, da oni imaju lijepu školu, ali nemaju učitelja. Osim toga kolibe su im jako slabe i treba ih popraviti. O lugarskom kursu nitko ne vodi računa. Tjeraju nas iz prostorija u prostorije. Nemamo svjetla.

Delegat iz Furjana:

Govori da bi kolare trebalo povratiti natrag, pošto su prevozi preveliki, a nemaju ni jednog kolara u selu.

Drug Polović predlaže:

Osnivanje jednog uglednog imanja u kotaru Karlovac. Tamo postoji još jedno vlastelinsko imanje nekog Sladovića, koji je pobjegao. Bilo bi dobro da se izvrši konfiskacija i stvori tamo ugledno dobro. U općini Ozalj i Jaškovo ima 1000 jutara zemlje o kojoj mi moramo voditi računa da dođe u narodne ruke.

Nakon postavljenih pitanja i gornje diskusije pročelnici pojedinih odjela daju odgovore na pojedina pitanja i obrazlažu zašto pojedine stvari nisu učinjene, a isto tako i priznaju učinjene propuste i greške.

Skupština prima opravdanje.

3. Zatim se predlaže razrješnica starog Izvršnog odbora, da se izabere novi odbor ili da se dade povjerenje starom.

Skupština jednoglasno ne daje razrješnicu starom odboru, u potpunosti odobrava rad izvršnog odbora, i daje povjerenje starom izvršnom odboru.

Zatim uzima riječ potpredsjednik odbora drug Dušan Livada i govori o smrti bivšeg predsjednika Okružnog NOO-a druga Martinovića[1] i predlaže za novog predsjednika dosadašnjeg predsjednika suda druga Dušana Rkmana, za potpredsjednika druga Marka Pavlovića a za pročelnika jednog odjela drugaricu Maru Kresojević.

Skupština usvaja prijedlog i novo predsjedništvo zauzima svoja mjesta.

4. Prijedlozi:

Prijedlozi skupštini da donese slijedeće zaključke:

1. da se raspuste sva predsjedništva zaselaka i da se u zaselcima u kojima su bila ta predsjedništva spoje u sela po želji naroda i da se na masovnim seoskim skupovima izaberu seoski NOO-i.

1 Mile

2. da se izdavanje novca kao i materijalnih dobara po jednom NOO-u ne može izvršiti bez potpisa nadležnog pročelnika, te uz njega bilo predsjednika bilo tajnika.

3. da se osnuju srednje škole u Slunju i Plaškom, te provesti organizaciju osnovnih škola tako, da udaljenost domova polaznika ne bude veća od 4 km.

4. odobrava se da se za osnivanje poljoprivrednih stanica uzmu po nahođenju izvršnih odbora potrebna vakantna imanja.

5. zabranjuje se sječenje drva u šumi bez dozvole nadležnog NOO-a i po oznaci službujućih lugara. Ovlašćuje se da izvršni odbor u sporazumu sa nadležnim odjeljenjem ZAVNOH-a odredi kazne i postupak za ovaj prekršaj.

6. ovlašćuje se izvršni odbor da poduzme najenergičnije mjere za suzbijanje veneričnih bolesti i da stavi pred sudove one, koji šire veneričnu zarazu znajući da su bolesni.

7. dozvoljava se upotreba narodne radne snage i podvoza za izgradnju pruge s time, da ti radovi ne smetaju radove na sjetvi.

8. obavezuju se svi NOO-i da vode propisno knjigovodstvo o novčanom i materijalnom poslovanju.

U koliko bi uslijed nevođenja knjigovodstva nastale štete, može se odgovorni drug pozvati na materijalnu odgovornost pred sudom.

9. ovlašćuje se izvršni odbor da po svom nahođenju postavlja delegate i sekreste u svim radnjama u novooslobođenim krajevima.

10. nalaže se izvršnom odboru, da u roku od mjesec dana izgradi Dom invalida.

11. ovlašćuje se izvršni odbor da u saglasnosti sa Financijskim odjelom ZAVNOH-a uvede potrebne takse, koje proizlaze iz privatnog prometa dobara s time, da ih naknadno podnese skupštini na odobrenje.

12. ovlašćuje se izvršni odbor da u sporazumu sa nadležnim odjelom ZAVNOH-a odredi naukovni rok i ostale uslove naukovanja.

13. određuje se dužnost izvršnom odboru da za dječje domove ima rezervne hrane od mjesec dana koja se ima staviti na raspolaganje upravi dječjeg doma.

14. ovlašćuje se izvršni odbor da poduzme sve mjere za sprečavanje šverca iz neprijateljskog uporišta i da u tu svrhu provede blokadu izvjesnih sela i općina.

15. ovlašćuje se izvršni odbor da po izbornom principu organizira narodnu miliciju po selima.

.16. ovlašćuje se izvršni odbor da uspostavi postrojenja u Vranovini, kao i vodovodu u Močilima i Slunju.

Skupština je primila prijedloge za budući rad, a zatim je uzeo riječ drug Mane Trbojević, koji je među ostalim rekao:

»Vidjeli ste krupne zadatke koji stoje pred našim NOO-ima. Vidjeli ste iz diskusije kakve goleme potrebe stoje pred našim narodom. Čuli ste da je drug Vlado Bakarić rekao da NOO-i mogu samo tada izvršavati svoje zadatke, ako imaju povjerenje naroda. Vaša je dužnost da o ovoj skupštini obavijestite sva vaša sela.

Jedan od prvih zadataka još uvijek je mobilizacija žive i materijalne snage za našu vojsku. Stoga pred nama stoji, da sve ono što je sposobno uputimo u našu vojsku, u redove slavne NOV-e. Nitko nas ne može odvojiti od maršala TITA. Nema povratka na staro, mi ćemo stvoriti novu Federativnu Jugoslaviju.«

5. Izbor sudskog vijeća.

Predsjednik odbora predlaže skupštini slijedeće članove za Narodni okružni sud:

Iz kotara Vrginmost:

1. **Miljanović Milan, Srbin**
2. **Gregurić Marko, seljak, Hrvat**
3. **Čiča Pane, seljak, Srbin**
4. **Zorić Mica, omladinka, Srbin**
5. **Guberina Mica, AF2, Srbin**
6. **Radanović Đuro, seljak, Srbin**
7. **Mraović Nikola, seljak, Srbin**
8. **Manojlović Stanko, seljak, Srbin**
9. **Pruginić Marta, AFZ, Srbin**

Iz kotara Vojnić:

1. **Dakić Dragan, seljak, Srbin**
2. **Vučković Sava, seljak, Srbin**
3. **Zivković Dara, omladinka, Srbin**
4. **Balčin Mile, Srbin**
5. **Španović Dragica, AFZ. Srbin**
6. **Kunić Milan, seljak, Srbin**
7. **Dakić Milić, zanatlija, Srbin**
8. **Velimirović Dušan, seljak, Srbin**
9. **Miljanović Draga, omladinka, Srbin**
10. **Belavić Stevo, seljak, Hrvat**

Iz kotara Slunj:

1. **Kovačević Ivica, seljak, Hrvat**
2. **Begović Ivan, seljak, Hrvat**
3. **Mravunac Toša, seljak, Hrvat**
4. **Dragić Miladinović, Srbin**
5. **Travica Jovan, seljak, Srbin**
6. **Janjčić Mila, seljak, Srbin**
7. **Hodak Joso, seljak, Hrvat**
8. **Radaković Petar, seljak, Srbin**
9. **Ferderber Mile, seljak, Hrvat**
10. **Savuga Milosava, AFž. Srbin**
11. **Lovrić Stevo, seljak, Srbin**

Iz kotara Plaški:

1. **Mišljenović Rade, seljak, Srbin**
2. **Vezmar Milan, seljak, Srbin**
3. **Anka Dokmanović, AFZ, Srbin**
4. **Milica Skorupan, omladinka, Srbin**
5. **Mika Pešut, AFZ, Srbin**
6. **Klipa Milka, omladinka, Srbin**

Iz kotara Karlovac:

1. **Fudurić Jura, radnik, Hrvat**
2. **Radić Branko, pravnik, Hrvat**
3. **Vinovrški Mara, AFZ, Hrvat**

4. **Matakoviće Katica, AF2, Hrvat**
5. **Jelić Stevo, radnik, Hrvat**
6. **Brodarić Marko, seljak, Hrvat**
7. **Bunčić Mika, seljak,**

Skupština prima prijedlog kandidata za novi sud jednoglasno.

6. Razno.

Čitaju se pozdravni telegrami upućeni MARŠALU TITU. Nacionalnom komitetu, AVNOJ-u, ZAVNOH-u, Glavnom štabu Hrvatske i VIII udarnoj diviziji. Nakon toga uzima riječ drug Dušan Livada koji još jednom ukazuje na priznanje druga Vlade Bakarića narodu Korduna i poziva ga da čuva ovu tekovinu kao najveću dragocjenost.

Skupštinu završava predsjednik drug Dušan Rkman pozivajući narod da i dalje pomaže svoj izvršni odbor za okrug Kordun u radu kao što ga je i do sada pomagao.

Time je dnevni red iscrpljen i skupština zaključena, a za potpis ovog zapisnika izabrani su drugovi Dušan Rkman i Mane Trbojević.

Smrt fašizmu — Sloboda Narodu!

U Vojniću, dne 3. XII 1944.

1. Zlatko Pintar, v. r.

***Prijepis, pisan mašinom, latinicom, 43* lista, 29X21,**
HAK, fond ONOO za Kordun, 4/591-1.

72

2. mart 1945.

ZAPISNIK PRVE OKRUŽNE SKUPŠTINE ZA LIKU

ZAPISNIK

sa okružne skupštine za Liku održane dana 2. marta 1945. godine radi polaganja računa Izvršnog odbora Okružnom NOO-u za Liku.

Predsjednik Izvrnšog odbora pozdravlja skupštinu, predstavnike ZAVNOH-a, Vojske, JNOF-e i ostalih organizacija, a potom iznosi sledeći

DNEVNI RED

1. **Izvještaj Izvršnog odbora o radu sa diskusijom o odobrenje rada**
2. **Izmjena u Izvršnom odboru,**
3. **Smjernice za budući rad i donošenje rezolucije,**
4. **Razno,**

Prije nego se prešlo na rad predlaže predsjednik da se između članova skupštine izabere verifikacioni odbor od tri lica time da ustanovi broj prisutnih i odsutnih skupštinara. Skupština je izabrala verifikacioni odbor od tri lica u koji su ušli članovi skupštine, sledeći drugovi: Stevo Vujnović, Pera Pejnović i Grga Hećimovič. Verifikacioni odbor je ustanovio da je od 73 člana skupštine prisutno 51, a odsutno 22 člana, prema čemu je na Skupštini prisutno natpolovična većina, te prema tome Izvršni odbor može podnijeti izvještaj o svome radu na odobrenje skupštini.

Stoga se prelazi na rad prema postavljenom dnevnom redu.

Tajnik Izvršnog odbora Jerko Sudar čita izvještaj s kojim je obuhvaćen rad Izvršnog odbora od protekle skupštine do danas. Nakon pročitanog izvještaja članovi skupštine postavili su slijedeća pitanja:

1) **Kakav je odnos između NOO-a i JNOF-e?**
2) **Kakav je odnos između vojske i NOO-a?**
3) **Da li je Okružni NOO predviđao opasnost prilikom preselenja kotarskog NOO-a Gospić iz Mogorića u Papuču?**
4) **Da li narod može preseljavati u Slavoniju?**
5) **Sta se učinilo za pomoć u ishrani vojničkih konja u koreničkom kotaru?**
6) **Kakav je uređaj mlinova?**
7) **Na koji se način posuđeno žito od naroda misli vratiti?**
8) **Kako je raspoređeno žito dobiveno za ishranu naroda?**
9) **Sa kog se osnova polazilo kod odobravanja novčane pomoći kotarskim NOO-ima?**
10) **Imaju li podaci sprežne stoke prije rata i sada?**
11) **Sto se učinilo u pogledu suzbijanja konjske šuge?**
12) **Kako će se omladinske organizacije i narod uopće upoznati sa građenjem ličke pruge i po svim pitanjima obnove zemlje?**
13) **Da li je Izvršni odbor imao uvida po kojoj se cijeni kupuje, a po kojoj se prodaje kod zadruga?**
14) **Kakve mjere misli preduzeti Okružni NOO da se riješi pitanje odjeće i obuće kod Milicije?**
15) **Kako misli NOO da se zaštiti stanovništvo koje je ugroženo čestim i stalnim upadima neprijatelja?**
16) **Kakve su se poduzele mjere da se narod Kosinja spasi od neprijatelja, i kako je narod poklan u tom selu?**
17) **Naroda je mnogo više poklano nego što je istaknuto u izvještaju?**
18) **Sto je poduzeto da se obavijesti Gorski kotar za preselenje i što je učinjeno da se taj narod iseli?**
19) **Što je poduzeto da se šliperi ne lože?**
20) **Šta se poduzelo u vezi odjeće i obuće invalida?**
21) **Da li depeše koje se šalju od Okružnog NOO-a sastavljaju pročelnici ili referenti?**
22) **Kako odbori daju pomoć porodicama boraca?**
23) **Na koji način odbor misli izgraditi 54 hiljade pragova za prugu u roku od 4 mjeseca i s kojim snagama misli prići izgradnji pruge?**
24) **Kako stoji sa liječenjem kožnih bolesti, svraba i prozeblina?**
25) **Kako se može desiti da pročelnik kotarskog NOO-a Perušić krije direktive od referenta?**
26) **Ima li sumarni pregled date pomoći u odjeći i obući primljene od vojske?**
27) **Dase malo više reče o mogućnostima i nemogućnostima Zajma Narodnog oslobođenja?**

28) Da li se redovito održavaju sastanci kotarskih, općinskih i mjesnih NOO-a i da li članovi višeg NOO-a dolaze na te sastanke?

29) Koliko je održano kotarskih skupština i da li su se planovi za izgradnju pruge pravili u kancelariji odbora?

30) Da li postoji ocjena o kvalitetu pojedinih NOO-a i njihovih članova i kako stoji sa pitanjem njihovog poboljšanja i čišćenja?

31) Da li je u selima, koja su se morala evakuirati, dignuta ljetina i šta je potom učinjeno?

Nakon postavljenih pitanja predsjednik Izvršnog odbora konstatira: na postavljanje pitanja imaju pravo samo članovi Skupštine, pa će se prema tomu dati odgovor samo na pitanja koja su članovi skupštine postavljali.

Nakon postavljenih pitanja prelazi se na odgovore: Od postavljenih 31 pitanje, dati su odgovori na 27 pitanja, jer su postavljeni od strane članova Skupštine i predstavnika AZVNOH-a dok na ostala četiri pitanja nisu dati odgovori iz razloga jer su ih postavili nečlanovi.

ODGOVORI:

1) Odnos Okružnog NOO-a i Okružnog odbora JNOF-e je potpuno pravilan i on se očituje u tome, da se po raznim pitanjima savjetuju, donesu zajednički planovi i da u tom pogledu nema nikakvih nesuglasica. Kod nižih odbora, tj. NOO-a i JNOF-e, odnosi nisu potpuno jasni i tako dolazi do nerazumijevanja. U tom pogledu postignut je priličan uspjeh i otklonjene nepravilnosti. Većih nepravilnosti u tom pogledu nije bilo.

2) Sto se tiče saradnje Okružnog NOO-a i vojnih ustanova, ona je dobra potpuna i pravilna i nije bilo nikakvih nesporazuma. Kod nižih ONO-a i pojedinih vojnih jedinica bilo je nesporazuma ali samo u pojedinačnom smislu nekih drugova iz vojske i NOO-a. Ovi nesporazumi bili su brzo i na vrijeme otklonjeni. Još ima pojedinih slučajeva nedovoljne suradnje, ali to su samo pojedinačni slučajevi.

3) **Okružni NOO sugerirao je preselenje Kotarskom NOO-u Gospić u Mogorić ili negdje drugdje gdje ima prostorija, tj. da se presele u bolje prostorije, ali tom sugestijom nije određeno mjesto njihovog preseljenja.**

4) Narod se nije prebacio u Slavoniju, jer je bilo nemoguće. Narod se hranio na zajedničkoj kuhinji (narod iseljen na Kordunu i Baniji). Tom narodu pružena je bolja pomoć i ishrana i raspoređen je na Baniju. Za daljnje preseljenje u Slavoniju još nema ništa.

5) Nije se mnogo pomoglo jer se nije moglo prebacivati zbog snijega. Još veći teret snosio je kotar Lapac, ali se ni njemu nije pomoglo zbog lošeg saobraćaja i snijegom zatrpanih komunikacija.

6) Mlinovi su pod kontrolom NOO-a. Još nije pravilno uređeno u Korenici zbog upada neprijatelja. U Udbini su mlinovi malo radili zbog nedostatka uglja i ulja. Ulja nema i teško se dobiva, jedino od vojske. Ugalj se zbog snijega a i neprijateljskih upada nije mogao paliti. U drugim kotarevima su mlinovi sezonski. Povjereništvo mlinova nije pravilno organizirano.

7) Vraćanje pozajmice žita, koje je narod posudio u iznosu od 7 vagona, mi smo pozvali kotarske NOO-e da se pozajmica vrati iz kampanje. Tako do sada je vraćeno 60% **žita a** 40% **još nije. Ovaj ostatak vratiće se od žita dobivenog za ishranu naroda.**

8) **Primljeno je pomoći u žitu u iznosu od** 86.361 **kg. Zito je podijeljeno prema broju gladnih, tako da na svako lice dolazi kgr. žita.**

9) Pomoć u novcu dodijeljena kotarskim NOO-ima davana je na osnovu potrebe dotičnog NOO-a. Tako je data veća pomoć onim kotarskim NOO-ima, koji su izvan svoga teritorija.

10) Stoke prije rata bilo je i to: konja 6.493, goveda——————svinja 12.698, koza 20.330, peradi 215.497, košnica pčela 12.962. U ovoj statistici fali popis od općine Smiljana, Gospića, Otrića, Zrmanje, Bjelopolja, Plitvice i Petrova Sela.

Sada stoke ima i to: u tri kotara Gračac, Udbina i Korenica konja 2.253, volova 607, krava 4.374, junadi 596, ovaca 14.090, koza 3.095, svinja 1.863. U ovoj situaciji fali iz općine Ljeskovac, Petrova Sela i Bunići.

11) Lijek portiv šuge smo napravili i raspoređen je po kotarevima, rezultati liječenja još su nepoznati.

12) Omladina je upoznavata sa obnovom i gradnjom pruge na taj način, što je predsjednik Okružnog NOO-a prisustvovao konferenciji Okružnog odbora USAOH-a, gdje se tretiralo to pitanje. Poslije toga preko tih delegata upoznavata je omladina, ali još nije učinjeno dovoljno ni sa strane Okružnog odbora po tom pitanju.

13) Kontrola cijena od NOO-a nad seoskim zadrugama nije bilo, jer je bilo mišljenje da nije potrebno. Postoje državna preduzeća Oknaprodi i Kotnaprodi koji regulišu cijene, prema tome nije potrebna posebna kontrola od NOO-a. Naš Oknaprod nabavlja robu od Oknaproda iz Dalmacije, ali i od privatnika uz cijene koje su regulisane u Dalmaciji.

14) Po pitanju evakuacije ugroženih sela mi smo donijeli zaključak da se sav taj narod evakuiše u kotare koji nijesu ugroženi, obavijestili smo o tome kotareve da što prije postupe. Rezultati nam još nijesu javljeni.

15) Za izvlačenje naroda iz Kosinja, Okružni NOO je poduzimao mjere i zajedno sa Štabom XXXV Divizije donijet je zaključak još prije ovog snijega da se pomoću vojske izvuče taj narod i upravo kad je trebala krenuti Brigada po taj narod, zapao je snijeg. Kasnije zbog jakih snaga neprijatelja i snijega nije se mogao narod izvući. Mi smo učinili toliko da su poslije toga odlazili članovi NOO-a dolje i pripremali narod za izvlačenje. Kasnije smo i sa Štabom XI Korpusa o tome diskutovali, no, kad je snijeg popustio, jedinice su bile zaposlene operacijama i nije se moglo, a dok je snijeg bio, narod gol i bos nije mogao.

16) Za prebacivanje naroda iz Brinja u obližnje okruge, poduzeto je to, što je o tome obaviješten ZAVNOH, a ZAVNOH je nas izvijestio da je obavijestio sve okruge gdje treba doći taj narod. Poslije toga i mi smo naknadno obavijestili okruge i drugovi koji su poslati iz našeg odbora za evakuaciju toga naroda javljaju da je 600 duša stiglo već iz Brinja i da još uvijek stiže u Kordun i Baniju.

Još nešto o evakuaciji Kosinja.

Narod se tamo nalazi još u selima Like i Mlakve. Velik dio naroda je već jednom bio izvučen, ali je jedan dio prebjegao opet nazad i živi u spiljama. Narod Lipe živi pod uticajem jedne grupe četnika koji su poslije jednog pokolja tamo počeli da pripucavaju na ustaše, i taj narod nije sav voljan ni da pređe. Još nije jasan stav da li će taj narod izići sav ili neće.

17) Sliperi nijesu mogli biti sakupljeni zbog snijega, a isto tako nijesu se mogli gomilati na jednu hrpu zbog krađe i paljenja, nego je dat zadatak željezničarima da se popišu šliperi po selima koliko ih ko ima i sa time upoznati su i kotarski NOO-i.

18) Po pitanju strvina zdravstveni odjel je apelirao na kotarske NOO-e još prije da se zakopavaju strvine, dok kotarski odbori su tome posvetili vrlo malo pažnje. Poslije toga strvine su bile zakopane snijegom i ozbiljnije se tome prišlo poslije snijega.

19) Depeše upravljene na kotarske NOO-e sastavljaju pročelnici odjela, ili referenti Upravnog odjela, ali pod kontrolom pročelnika.

20) Pomoć porodicama boraca vršena je na taj način što se siromašnije porodice raspoređivalo kod imućnijih familija, i davana im je pomoć od dobrovoljnih priloga.

21) Sumaran pregled pomoći koja je dobivena od strane vojske ima u referatu. Ima tačan pregled o pomoći koja je dobivena od XI Korpusa preko Okružnog NOO-a, ali mnogo pomoći od strane Divizije, Korpusa, Komanda područja i Komanda mjesta data je kotarskim, općinskim i seoskim odborima direktno i o tome nemamo pregled.

22) Radne sjednice NOO-a teku redovno. Članovi Okružnog NOO-a prisustvuju skoro uvijek sastancima kotarskih NOO-a. Ali mi se ne pridržavamo samo toga nego članovi Okružnog NOO-a prisustvuju i općinskim i seoskim sastancima.

23) Mjesnih skupština održano je 30, na kojima je NOO polagao račun, kotarskih skupština održano je 5, a općinskih 15.

24) O kvalitetu NOO-a: Naš Okružni NOO kao cjelina napredovao je, a to mu je pomoglo što smo zajednički rješavali mnoge stvari i probleme, proučavali zajednički materijal, a i pomagalo se pojedinim drugovima u izdizanju i osposobljavanju. Pojedini drugovi su slabiji, no, to je jasno, jer su nanovo ušli u Okružni odbor, sa manje znanja i prakse. Kotarski NOO-i uglavnom zadovoljavaju. Najbolje rezultate dao je kotar Lapac, zatim Udbina i Gračac. Slabije stanje je kod kotarskog NOO-a Gospić i Korenica. Kotarski NOO Perušić, Otočac i Brinje ne mogu doći još do izražaja, jer je kotar okupiran i ne može se ocijeniti kako će zadovoljiti kad uđu u kotar, no, daje im se svestrana pomoć da bi se što više osposobili. Ima odbornika koji nijesu u stanju da rješavaju zadatke i na taj način i ometaju pravilan razvitak rada NOO-a, a skupštine još nisu dovoljno dorasle da kritikuju i čiste. Jedino skupština kotara Lapac smijenila je jednog člana kotarskog NOO-a. Općinski NOO-i prilično zadovoljavaju. Mjesni NOO-i bave se još uvijek istim pitanjima kojima i ranije i nisu uzdignuti dovoljno da mogu na vrijeme rješavati probleme sela.
Po ovom pitanju od strane ovoga NOO-a nije dovoljno učinjeno. Zavedeno je kod svih NOO-a proučavanje štampe i direktiva redovno, ali to se radi još uvijek neredovno.

26) Bilo je pitanje da li je svagdje dignuta ljetina — nije. Tačan broj plasta podignute ljetine imamo, no ovdje nije pri ruci.

27) Upoznavanje čitavog naroda sa izgradnjom pruge nije bilo dovoljno i po tome je vrlo malo učinjeno. Nije se sa narodom savjetovalo ni diskutovalo i rješavalo kako i na koji način bi uz pomoć naroda prišli brže tom pitanju, pa ni o samom značaju toga nije još dovoljno narod upoznat. Jedino je Okružni odbor to diskutovao sa Okružnim odborom JNOF-e i Jedinstvena fronta je prišla objašnjavanju tome, a o tome je pisala i štampa.

Po završetku ovoga postavljeno je još pet pitanja:

1) Od cjelokupnog doprinosa naroda, koliko daje dobrovoljno, a koliko uz priznanicu?
2) Po kakvom ključu su birani skupštinari i ko su sve skupštinari?
3) Da li ima birokracije?
4) Kad je javljeno Gračacu da će doći žito?
5) Sta je sa zemunicama u kojima se počelo kvariti žito?

Odgovor:

1) Rekvizicija u Lici nije vršena u živežnim namirnicama, jer je narod davao 90'Vo na dobrovoljnoj bazi i mi smo stoga zaključili da rekvizicione priznanice i ne davamo, tj. i ne vršimo rekviziciju, jer bi priznanice dobili samo oni koji su se izvlačili od davanja, a pošto je narod 90% davao dobrovoljno, nismo prilazili rekviziciji, nego se prišlo objašnjavanju da i onih 10°/o koji se izvlače daju dobrovoljno.

2) Skupštinari su birani od naroda jedan dio, kasnije neki dio biran je od strane Okružne Skupštine, a neke je izabrala i kotarska skupština i poslala u Okružnu skupštinu. Današnjoj skupštini prisustvuju skupštinari, predstavnici okružnih organizacija JNOF-e, Područja, osoblja Okružnog NOO-a i narod iz obližnjih sela Lovinca. JNOF-a nije mogla delegirati delegate iz svih općina, sela i kotareva Like zbog vojničkih razloga, jer iz svih kotareva ne bi mogli ni doći, a s druge strane, za ovaj put mi nismo imali ni veću zgradu.

3) U pojedinim odborima ima birokracije koja se očituje u tome, što se pojedini planovi daju samo iz kancelarija, ne razrađuju se dovoljno sa nižim NOO-ima i u praksi sa narodom. Mnoge direktive se samo prepišu i pošalju dalje. Mi smo to uočili i nastojimo da se to otkloni. Prvenstveno poduzeli smo da se to otkloni kod Okružnog NOO-a i u tome je prilično uspjelo, jer naši članovi idu često na teren i pomažu i seoskim i općinskim i kotarskim NOO-ima.

4) Mi smo obaviješteni od ZAVNOH-a da ćemo žito dobiti, ali kada nije tačno naznačeno. Odmah je dato u zadatak Tehničkom odjelu da se napravi zgrada za žito, ali nije bilo dasaka i nije se moglo napraviti. Onda je naš član otišao i predvidilo se da će se žito smjestiti u konobu bolesnice u Gračacu. Kad smo saznali tačno kada će žito doći, obavijestili smo telefonom kotarski NOO Gračac, ali kotarski NOO Gračac nije organizovao dovoljan broj lujdi tako, da je bilo mnogo aljkavosti pri tome smještaju.

5) Cim se primijetilo da se žito kvari u zemunicama, poduzeli smo preko kotarskih NOO-a da se žito vadi i kopaju bolje zemunice. Zito je bilo smješteno u lanjske zemunice gdje nije dolazila voda, ali ove godine u te zemunice je dolazila voda zbog velikih jesenjih kiša. Zita je propalo 25°/o.

U našem okrugu ima mnogo svraba, što smo imali sumpora, mi smo podijelili i više nemamo. U posljednje vrijeme poslali smo jednu higijeničarku da nabavi sumpora. Od ZAVNOH-a su nam obećali da će nam naskoro poslati i lijekove za druge kožne bolesti.

Novac koji je davat kotarskim NOO-ima kao pomoć davan je prema ekonomskom stanju pojedinog kotara. Kotarevima Brinje, Otočac i Perušić dato je više, jer oni ne žive na svom teritoriju i dato im je za izdržavanje kotarskih ustanova, i za pisaći materijal i drugo. Drugim kotarevima data je manja pomoć većinom za kancelarijski materijal i neke artikle.

DISKUSIJA:

KLJAIĆ Petar: Izvršni odbor nije dovoljno poveo brige za smještaj primljenog kukuruza. Nije na vreme javljeno kotarskom NOO-u Gračac šta će preuzeti po tome. Istina, u Gračacu se sporo radilo, jer se nije mogao sakupiti dovoljan broj ljudi iz obližnjih sela, jer je ta općina nanovo oslobođena, tako da se neki kukuruz morao sipati na zemlju.

Iako je malo radne snage, nije se sve poduzelo za krečane, koje treba takmičenjem paliti prije oranja. Ne trebamo samo čekati na pomoć od ZAVNOH-a već

nastojati i izvlačiti hranu iz neoslobođenih sela. Kod Upravnog odjela se osjeća sporosti i sporovi se ne rješavaju brzo, tako da stranke moraju više puta uzalud dolaziti.

Kod Kotnaproda ima drugova koji su dosta neodgovorni.

MIŠIKA LUKIČ: Nafta je dobivena od Glavnog Štaba pred tri mjeseca za liječenje konja, a tek pred 15 dana ta je nafta uzeta iz zemunice i tako je do sada mnogo konja stradalo od šuge, jer se nije imalo liječiti s čim, a nafta je ležala. Dalje Kotar Korenica je izdao za ishranu konja do danas 160.414 kila sijena i to samo što je rekvirirano u to se ne ubrajaju manja davanja. Mislim da je potrebno da nas se rastereti, jer više ne možemo davati sijeno, jer se već do sada 20 krava jedinica zaklalo, jer nema se s čim hraniti. Odnos između NOO-a i vojske u našem kotaru bilo je s obje strane nerazumijevanja. Niži NOO-i nisu se dovoljno povezivali sa vojnim štabovima, ali čim smo doznali za nesuglasice, pomogli smo da se to otklonilo. Konje koje imamo svakodnevno su zaposleni za vojne potrebe. Na kotarskom savjetovanju smo došli do zaključka da bi narod išao u Dalmaciju kupovati konje za hranu koju bi odvezao u Dalmaciju, ali nam treba dati prevozno sredstvo.

GRGA HEČIMOVIĆ: Lika je ostala bez sjemena i to će se teško riješiti. Mislim da bi skupština trebala donijeti zaključak da se traži pomoć od ZAVNOH-a. Po pitanju zdravstva nije dovoljno učinjeno. Zbog toga bi trebalo formirati kontrolne komisije koje će provjeravati pravljenje zahoda, ograđivanje bunara jarcima, raskuživanje i drugo. Isto tako površno se kontrolišu prolaznici, vjeruje se samo papiru i štambilju, a ne vidi se od koga je propusnica i što u njoj piše.

Drug predsjednik Okružnog NOO-a odgovara da je nafta od Glavnog štaba odobrena prije 15 dana, tj. pre 15 dana je stavljena Okružnom NOO-u na raspolaganje.

ANDRIJA ŠPOLJARIC: Nedovoljna je ekspeditivnost u sprovođenju direktiva. Često se raspisuje direktive a ne pomaže se sprovođenju kao na pr. u zdravstvu. Nedovoljno je povezan rad seoskih i općinskih NOO-a sa JNOF-om. Kod nižih NOO-a ima birokracije, jer je kontrola od viših NOO-a nedovoljna. Zdravstvene komisije ne provjeravaju šta je učinjeno po pitanju zdravstva, već pišu koliko nužnika nema, koliko ima itd. Izraz demokracije kod nižih NOO-a je slab. Neki NOO-i su se spremali da pobjegnu pred neprijateljem ne misleći na narod. Kad je narod to postavio, oni se nisu dali kritikovati i odgovorili su da narodu ne bi bilo ništa a njima bi, jer su odbornici. Ima odbornika koji isto tako neće da rade kada nijesu dežurni, a ima slučajeva i takvih da NOO-i prolaznike rasporede u tifusne kuće. Treba poduzeti borbu za otklanjanje tih slabosti. Predlažem ovdje na Skupštini da se od ZAVNOH-a traži radne inteligencije koju bi mogao poslati iz drugih Okruga, jer taj nedostatak naročito se očituje u Lici na pr, u inženjerima, agronomima, učiteljima i činovnicima itd.

POTKONJAK NIKOLA: Kotarski NOO Gospić, duže se je gnjavio u Buljmizima gdje nije bilo prostorije. Dobili smo u zadatak da se preselimo odatle, i rečeno nam je da pređemo u Medak. Kazali smo da je tamo opasno, ali nam je rečeno da će NOV držati Medak, jer je Medak predgrađe Lovinca. Mi smo se kasnije preselili i kotarski NOO bio napadnut i samo smo slučajno mogli da izbjegnemo. Da je kotarski NOO nastradao, mislim da bi trebao Okružni NOO da snosi za to odgovornost.

Skoro smo dobili nejasnu depešu da evakuišemo narod, ali nam nije rečeno kuda. Prema toj depeši mi nismo znali ni otkud preti opasnost, ni na koju stra-

nu da evakuišemo, jer su naša sva sela ugrožena. Mislim kad je telefonska veza da se ne treba služiti sa tako kratkim depešama, nego telefonski razgovarati. Odjel Obnove slabo ide, te utvrđivanje zločina isto tako. Stalno se prave neki novi i drugi formulari i troši se papir, a praktična pomoć je slaba. Okružni NOO je nekoliko puta povjeravao pojedincima, te je intervenisao da se vrate konji koji su pravilno uzeti. Komesar III Brigade XIII Divizije rekao je kotarskom NOO-u da se iseli odmah, kad smo mi rekli da ne možemo odmah, jer imamo neke spreme i žita, onda nam je rekao da će nam izbaciti stvari van. Oknaprod skupo nabavlja namirnice i prodaje jednu litru ulja po 8 kila žita, dok seoske zadruge nabavljaju isto ulje i prodaju litru ulja za 2 kile žita. Treba poduzeti da Oknprodi jeftinije nabavljaju i prodaju, jer će se desiti da Oknaprod uopšte neće moći prodati ulje, jer je preskupo. Ne slažem se sa odgovorom druga sekretara da su općinski NOO-i dobri, jer su kod nas popustili otkako se čulo da oni neće postojati. Mislim da pročelnik Zdravstvenog odjela nije imao dovoljno vezu sa svojim osobljem te se sa komisijskog pregleda puštali ljudi prilično zdravi, koji su se izvlačili i pravili bolesni, samo da ne idu u radnu jedinicu.

ILIJA DIVJAK: Mislim da treba invalidima pokloniti veću pažnju i dati im veću pomoć. Isto tako nema se tačan pregled svih invalida Like o njihovom stanju. O siromašnom narodu treba više voditi računa. Imućnije Familije nabavljaju vojničku robu za hranu, a sirotinja ne može dobiti ako joj ne damo. Slažem se sa drugom Potkonjakom za popisivanje zločina, treba veća pomoć u praksi. Treba pružiti pomoć svim NOO-ima za vođenje administracije.

MOMČILOVIĆ SAVA: U našem udbinskom kotaru bilo je 50 bolesnika od tifusa. Mi smo javili Zdravstvenom odjelu za sve to. Tražili smo doktora da dođe pregledati sve bolesnike i da se svi bolesnici koji su bolesni od zarazne bolesti spreme u jednu kuću. Okružni NOO traži da se pošalju kola za burad, a kada kola dođu, oni ne znaju za burad i vraćaju kola. Daje se bolovanje ljudima koji su poslani na rad, a kod kuće mogu raditi.

DRAŽIČ MARA: Zadruga skuplje prodaje borcima artikle nego zadrugarima. Konfiskacija neprijateljske imovine vršena je nepravilno, ne uzmu se sve skrivene stvari koje se pronađu. Treba pomoći nižim NOO-ima u polaganju računa.

RAJAČIC MILAN: Predlaže da se traži pomoć od ZAVNOH-a u odjeći i obući za narod.

DUJMOVIĆ TONČA: Trebalo bi iseliti narod koji nema gdje živjeti. Ima šofera koji neće da povezu šepave ljude. U II Ličkom Području je bio jedan bolesnik 3 dana i nisu ga ni pogledali. Mnogi mi se tuže da ga svako voli dok je zdrav, a kao invalida neće ga nitko da pogleda.

MARA RADAKOVIĆ: Nedostaci su Okružnog NOO-a kao i kotarskih NOO-a, jer nisu davali pomoć narodu na Kordunu. Slali su ženske koje nemaju dovoljno znanja za rešavanje toga. Ubuduće kad se budu slali ljudi tamo, ne treba slati svakoga, već upornije.

STEVAN OPSENICA: Dosadašnje mogućnosti nam nisu dozvolile da zbrinemo invalide. Treba invalide komisijski pregledati, koji se ne mogu nigdje zaposliti, treba ih smjestiti u Invalidske domove i snabdjeti ih hranom i odjećom. U sjevernoj Dalmaciji će biti ti domovi za 600 ljudi. Tu će ići i drugovi na odmor i bolovanje. Ima slučajeva da neki invalidi prime odijelo i ponovno traže.

Predlažem skupštini da riješi ovo i da nam pomogne. Vojni rukovodioci stave nižim u zadatak »Nađi«!, a ovaj uzme gdje može. Poneki NOO-i kažu tu imaš i tamo sijeno i si. Borac dođe sam vlasnik protestvuje, a borac onda dođe po noći i uzme. Treba ovo na terenu rješavati zajednički. U decembru je prostrujalo Likom da su u Pećinama naši borci činili što njima ne dolikuje, a kad se ispitalo, vidjelo se da nije tako. To je akt neprijateljske propagande. Uvijek se više da se vojnički konji ne mogu hraniti, a i sad se još uvijek hrane. Treba učiniti pravi pregled stočne hrane. Pomoć je data narodu od NOV-e. Ta je pomoć davana svim odborima i pojedincima: 1050 bluza, hlača, 1080 pari cipela, 1090 majica, 250 pari veša i majica, 350 šinjela. Veliku je pomoć dao narod NOV-i u čišćenju snijega, naročito omladina. Saradnja je bila veća nego je iznijeto u referatu.

BRANKO OGNJENOVIC: Na zadnjoj skupštini Okružnog NOO-a dato je naređenje da nađe rješenje da neprijatelj ne istrebljuje naš narod koji se nalazi u blizini neprijatelja. Mi danas imamo veliki oslobođeni teritorij. Ovaj NOO je trebao da upotrijebi svoj autoritet, i da upotrijebi svu svoju snagu da do kraja izvrši ovaj zadatak, jer će mase koje su išle sa nama od ustanka da se pokolebaju. Potrebno je da te mase sklonimo, da dobiju još veće povjerenje prema vlasti. Ne samo pitanje života, krvi koju je dao, nego i pitanje sutrašnjice. — aktivnost masa u izgradnji države. Njihova privredna snaga je slaba. Mi vidimo iz statističkih podataka da stalno gubimo, neprijatelj pljačka, — stalno — čak i državnu imovinu, zbog sporosti i aljkavosti. Mi moramo spasiti mase, koje će razvijati sutra državnost, moramo spasiti imovine, ne smijemo ići iz krize u krizu i stvoriti pogodno tlo neprijatelju. Treba dokončati sa površnim svršavanjem pitanja. Naša država se ziđe ne u naređenjima, direktivama, zaključcima, nego na izvršenjima. Radi toga što ima grešaka kod pojedinaca vojske i NOO-a, mi ne možemo te pogreške pripisati čitavoj vojsci ili čitavoj narodnoj vlasti. To neprijatelji prave da razbiju jedinstvo vojske i povjerenje naroda u NOO-e. Eto zato ne trebamo tu stvar da zaoštravamo.

Organi demokratske vlasti su vrlo mladi i zato će i da griješe. Ne možemo dozvoliti da se igramo tekovinama NOB-e. Ne dozvolimo da neprijatelj iskorištava i razbija jedinstvo fronta i pozadine.

MIČO MEDIĆ: Pred čitavim narodom i narodnom vlasti postoji problem sjemena i sjetve. Pitanje sprežne stoke moći ćemo riješiti ako napravimo pravilan raspored. Isto tako da se konji ne upotrebljavaju za ništa osim najnužnijeg. Isto tako treba da se iskoriste i vojnički konji za oranje. I prije rata bila je industrija i Lici skoro nikakva, a rat je sasvim uništio. Ali potrebno je poboljšati život naroda, podizanjem preduzeća i kuća, a za to su potrebne i pilane. Trebalo bi spomenuti. Namjeravamo praviti pilanu, mazivo i kajiše ne možemo nabaviti. Zato se potrebno obratiti za pomoć ZAVNOH-u. Kod gradnje pruge potrebna je pomoć u raznim strojevima, u materijalu i radnoj snazi. Stoga je potrebno da skupština zatraži pomoć i u tome od ZAVNOH-a. Svi mlinovi u Lici su pokvareni, pa je potrebno da se i u tom pogledu obratimo za pomoć za one stvari, koje nemamo.

MILAN VURDELJA: Po selima se pojavljuju sitnije krađe — ljudske i stočne hrane. Potrebna je kampanja na dobrovoljnoj bazi za pomoć, jer oni koji nemaju, da im ne bi uginulo blago, uzimaju sami tamo gdje ima. Iznosi kako je neki oficir kupio oko sebe dezertere iz XXXV divizije, prilikom putovanja odbornika Like koji su išli na konferenciju, tražili su da se povežu, ali dezerter kaže: »ajde ti konferiši na Lapac«.

NIKOLA KRAJNOVIĆ: Govorilo se o sprežnoj stoci i sjemenu. Lani se pokazalo da nije bilo toliko manjka, koliko nije bilo plana za rad. Treba se iskoristiti sijeno za sprežnu stoku. Naći načina da se već sada osigura sijeno za sprežnu stoku. Potrebno je stvoriti fondove sijena.

General — major MIĆUN ŠAKIĆ: Izvještajem Izvršnog odbora ne bi se zadovoljio da zbog snijega jedinice nijesu mogle izvršiti evakuaciju naroda Kosinja. Zbog snijega su mogle jedinice, ali nije mogao narod. Nije dovoljno bilo upornosti kod Izvršnog odbora iako smo mi bili zato i dali naređenja jedinicama. Izvršni odbor nije davao dovoljnu pomoć nižim kotarskim odborima, naročito kotarskom Korenici, koji se gušio po pitanjima sijena i ishrane vojske, a nije pomognut od Okružnog NOO-a. Bilo je članova Okružnog odbora koji su davali podršku članova kotarskih odbora, koji su iznosili mnoge neistine o izgredima vojske, mjesto da su ispitali prvo stvari i riješili na licu mjesta. Saradnju vojske i pozadine treba dublje gledati i ne dozvoliti da se neistina širi o vojsci i razdvaja vojska i pozadina.

TOMO NIKŠIĆ: Diskusija i kritika trebala se kretati oko izvještaja izvršnog odbora, a ne oko seoskih NOO-a. To je samo prebacivanje odgovornosti na drugoga. Zdravstveni i socijalni odjeli nijesu odgovorili koliko je našeg naroda umrlo u Kordunu i zašto. Tamo su se mala djeca hranila projom, bez nužde, pa su onda morala i umirati. To su djeca boraca, koja su u dovoljnoj mjeri prepuštena na milost i nemilost. Dužnost je socijalnog odjela da vodi brigu o tome. Ako se socijalni odjel pozabavi o tome, videće što se sve sa narodom događalo. Kako će se osjećati borac VI, kad čuje kako mu se s djecom postupa. Treba konkretno prići rješavanju toga pitanja. Neki borci su rekli ako mu se sestre mobilišu, da ih se odriče. U Lici se ide do krajnjih granica, da se i djevojčice mobilišu. Mislim, da to nije ispravno. Treba pogledati u druge krajeve gde ljudi zabašuruju da ne bi išli u vojsku. Treba povesti računa više o ljudima koji vrše korisno djelo, o ljudima koji rade na obnovi. To je sav narod, a osnovno radništvo. Treba povesti brigu o radnicima, njihovoj porodici, o hrani, odjeći i obući. Ako osjete brigu za njih, biće polet jači.
Predsjednik Okružnog NOO-a odgovara da se omladina ne mobilise, već ide dobrovoljno u vojsku na pomoćnoj dužnosti da zamijeni muškarce.

Drug Jakov Blažević, delegat ZAVNOH-a: Prelazna zastavica dokazuje da je Izvršni odbor izvršio velik zadatak. Skupština dokazuje, da je Lika na čelu s Izvršnim NOO-om izvršila najteži zadatak. To govori da su se ti mnogi propusti i dogodili radi ogromnih poteškoća u Lici. Treba kritikovati da bi iz toga izvukli zaključke. Kritika ne treba biti takva, kao da se Izvršni odbor nalazi na optuženičkoj klupi. Pred organizacijama Narodne vlasti stoje sve moguće prepreke. Na čelu Like su ljudi koji imaju ogromnu volju, ali nedostaje radne inteligencije. Politički program JNOF-e tako je jasno postavljen, da su se ujedinile sve narodne snage za rušenje nenarodne a stvaranje narodne vlasti. U referatu se osjeća nepovezanost sa ostalim političkim zadacima na polju osvajanja punktova za izgradnju zemlje na ekonomskom polju. To znači predočiti narodu sve prepreke na tom polju. To je osnovno pitanje koje se vidi iz govora druga Kardelja. Ako danas gledamo u potpunoj dubini probleme, vidićemo da je to organizacija narodne vlasti na privrednoj osnovi. Treba uočiti osnovna pitanja i boriti se na njima pa ćemo onda vidjeti da će se preko njih i sve drugo lakše riješiti. Narod je u borbi protiv okupatora uništio nenarodnu Jugoslaviju.

Mačem je razbio sve prepreke. Ta se pobjeda očituje i u međunarodnom političkom polju. Dovršava se borba za priznanje formalno Nove Jugoslavije od strane Saveznika.

Moramo pobijediti na polju na kom se povukao potučeni neprijatelj. To je ekonomsko polje. Mi danas znamo da je Lika po svojoj ekonomskoj strukturi bio kraj sitnog seljaštva bez industrije, koji je bio pljačkan od krupnih i sitnih trgovaca. Njih nema, a biće uništeni i ako ih ima. To znači da zavisi od nas, kada će biti uništeni. U ovom pitanju se vidi praznina u ovim stvarima. To je trebalo ideološki razjasniti. To pitanje je osnovno pitanje svih NOO-a i JNOF-e, ako to nije jasno, uvijek će se u udarcima promašivati cilj.

U Lici u tom vlada pometnja, vidi se iz Oknaproda. Narod jeftinije dobavlja. Oknaprod nije organizovan radi zarade, već potrebe naroda. To ako on ne može učiniti, treba ih narod protjerati. Oni nisu radi šićara. Ne slažem se sa izjavom druga Kukića da zadruga ima svoj odbor, jer ona može poći putem zarade i da njom ovladaju neki trgovčići, ako narodna vlast ne bude nad zadrugama. One postaju oružje za porobljavanje naroda. Narodna vlast mora otkloniti lični šićar od zadruge. Konstatuje se da referat pored mnogo pitanja nije skupio sve za izgradnju Like. Ne možemo se zadovoljiti kad se kaže »Postoji plan privredne obnove zemlje. » Zadružne radionice, stanice za pravljenje poljoprivrednog alata, mlinovi odigraće važnu ulogu. Treba stvoriti plan da se vidi kakav je, oko njega treba mobilisati sve snage. Paljenje uglja treba organizovati na temelju iskustva. Ugalj je osnovni pogonski materijal. Od decembra do sada se nije riješilo. Kaže se snijeg je i nema radne snage. Pristiže pomoć naroda Like u obući i odjeći. Postavlja se pitanje demokratizacije NOO-a. To nije izmišljena riječ, već osnova za pravilan rad. Na tom se putu učinilo mnogo. Gledajući najglavniji problem, treba preći preko manjih pitanja a rješavati veća pitanja, koja sama sa sobom rješavaju i manja pitanja. Pitanje pruge je ozbiljno shvaćeno, ali se ne smije stati. Treba narodu razjasniti što znači pruga za Liku. Sa istom silom je treba praviti kao što je i rušena. Sjetimo se onih ličkih masa koje su je rušile slaveći Crvenu Armiju i Oktobarsku Revoluciju, sad te iste mase treba mobilisati da pod suncem slobode i skore pobjede grade tu istu prugu. Naša omladina treba da pođe prva. Treba naučiti narod da ne dozvole da se opet čitavo ljeto muče, goje stoku i žito, da bi se to sve u jesen našlo kod Mihića i Potrebića i Dukića u Gospiću, već da radi i stvara svoje demokratske ekonomske organizacije.

Oknaprodi nisu stvari stručnjaka. Nema stručnjaka nad narodnom vlasti. Sva ova pitanja trebaju rješavati NOO-i, treba ih birati iz naroda i rješavati ga sa narodom. Ovakve skupštine treba održavati pred narodom, ovo treba da bude slava za narod. Ovo je prvi put da narod sam svojeručki rješava svoja pitanja. Ovo je dokaz da je narod osvojio vlast. O tim pitanjima treba što šire razgovarati pa će se prije svi okupiti i neprijatelja razbiti. Neprijatelj će pokušati da na ovim teškim prilikama koristi za sebe. Ne smijemo dozvoliti da kukuruz ostaje na cesti. Smiješno je da narod Like već tri godine ishranjuje vojsku i u svojim skromnim bajtama smještava bataljone i brigade, a kad je dobilo kukuruz, nema ga gdje spremiti. Preporučujem drugovima iz Izvršnog odbora, kad idu na teren, pored prisustva na sastancima treba im pomagati i u praktičnim poslovima.

Svi NOO-i na čelu sa Izvršnim odborom Okružnog NOO-a, treba da prouče sve upute od viših rukovodstava. Treba prenijeti bitku na demokratizaciju

vlasti i obnovi zemlje kao osnovicu na kojoj neprijatelj oće da mobilise narod protiv njegove vlasti. Lika dosada porobljena od trgovaca i banaka znat .će organizirati svoj ekonomski život.

GERSKOVIC LEON: predstavnik ZAVNOH-a: Nadovezujući na ovo osnovno što je kazao drug Jakov, htio bih nadovezati o organizacionim uslovima, koji su potrebni da bi se ova bitka dobila. Dosadašnje organizacije nijesu dovoljno dorasle da savladaju te zadatke. NOO-i po svom stilu i načinu rada — sporost, aljkavost — ne dospjevaju rješiti probleme i zbog toga nastaje odvajanje NOO-a i naroda. Tu su i pitanje invalida, djece, siromašnih porodica itd, a to se ne može više rješavati na partizanski, aljkav i površan način. Pruga — veza s morem, sa industrijskim centrima, plan stvaranja zadrugarstva, državna preduzeća, dosadašnjim aljkavim načinom ne mogu se riješiti. Moramo organizaciono ići naprijed da bi to mogli riješiti. Zašto se neprestano mjenjaju ljudi u NOO-ima po sektorima? To je nepravilno. Uz punu demokratizaciju narodne vlasti treba da i unutarnja struktura odbora krene napred. Moramo u odborima naći stalan elemenat. Kontrola mora biti dvostruka, od naroda odozdo, ali izvjesna tehnička ili stručna kontrola odozgo. Pitanje činovnika za organizaciju narodne vlasti postaje prvenstveno pitanje. Nikad ne smijemo dozvoliti da činovnici rješavaju stvari i probleme, tu je narod koji će rješavati, ali kako će se to riješiti, stručni plan, to se ne može bez stručnih lica. Svaki sektor traži stručnost, i ako se ljudi prebacuju čas tamo, nikad neće postati stručnjaci. Potrebna je sistematska izgradnja kadrova. Treba stvarati kadrove na svim stručnim, tehničkim, administrativnim poslovima. Potrebno je sistematsko stvaranje kadrova. U sav rad treba unositi više plana. Danas nije tako jednostavno rješavati pitanja. Treba proučavati i sve naše zakone, propise, direktive i jednoliko ih rješavati. Danas narod od nas mnogo više zahtijeva. Narod se više ne zadovoljava samo sa »nema«, »ne može se«, »rat je« itd. Mi se moramo osposobiti da po izvjesnom planu i sistemu koji se slaže sa interesima naroda radimo na izgradnji domovine. Potrebno je da odbornici razumiju svoju struku, da se udube u svoju struku, da bi mogli pravilno raditi. Odbornik je prvenstveno predstavnik naroda, ali svoju struku mora poznavati. Zdravstvo nije zadovoljilo jer je stručni aparat rješavao pitanja a ne pročelnik i zato je tako riješeno. Odbornici dok su na tom poslu, treba da su stručnjaci. Ako shvatimo potrebu izdizanja i stvaranja državnog aparata, moći ćemo izdignuti NOO-e na takav stupanj, da mogu riješiti sva pitanja koja je naveo drug Jakov.

Nakon diskusije predsjednik Izvršnog odbora daje prijedlog da se izabere odbor od 5 lica, koji će na osnovu podnesenog izvještaja, diskusije i prijedloga iznesenih na ovoj skupštini, donijeti rezoluciju, koja će biti pročitana pred skupštinom.

Skupština prima ovaj prijedlog i izabire odbor od 5 lica, koja je nakon pauze od jednog sata izradila rezoluciju, te koju je član odbora za izradu rezolucije drug Branko Ognjenović pročitao pred skupštinom. Izrađenu rezoluciju skupština je još sa nekim tačkama nadopunila, a potom je primila kao buduće zadatke Izvršnog NOO-a.

Skupština je jednoglasno, uz manje primjedbe po zdravstvenom i socijalnom odjelu, odobrila cjelokupni rad Izvršnog NOO-a za Liku.

Potom se prelazi na razno, gdje su istaknuta još neka pitanja i objašnjenja.

Po iscrpljenju dnevnog reda predsjednik odbora zaključuje skupštinu sa izjavom da će Izvršni odbor upotrijebiti sve svoje snage da se zadaci, koji su pred Izvršni odbor postavljeni, ispune i ostvare.

Nakon toga Okružna kazališna družina dala je svoj program.

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

ZAPISNIČARI:

1) Jela Cuk, v. r.
2) Mićo Medić, v. r.

Prijepis zapisnika ovjerava:

Tajnik: **Predsjednik:**

Ovjereni prijepis, pisan mašinom, latinicom, četiri lista, 34X21.
AIHRPH, Zgb, NV, kut. 112.

Kazalo ličnih imena

A

Akik Dmitar 434
Akik Dragica 434
Akik Petar 417
Akik Stana 434
Albahari Cila 483
Alić Jandre 466
Alić Stjepan 466
Alinčić Đuro 268
Alora Petar 466
Andasura Petar 416, 425
Andžija Luka 464
Andžija Nina 467
Anić Mile 465
Arambošić (Cigo) Mihajlo 425
Arbutina Gnjatija 436
Arbutina Ljuban 427
Arbutina Mican 419
Arbutina Mile 435
Arbutina Miloš 435
Arbutina Pavle 101
Arbutina Pero 431
Arbutina Simo 435
Artuković Andrija 26
Asić Mile 466

B

Babić Dane 108
Babić Ivan 485, 495, 500, 501
Babić Mijo 316
Bačak Branko 252, 485
Baić Dušan 436
Baić Sava 434
Bajek Vlado 525
Bakarić Vladimir 50, 82, 83, 105, 120, 127, 253, 254, 262, 263, 496, 512, 513, 558, 560, 561, 564, 566
Bakrač Đuro 65
Balčin Jovo 16, 180, 206, 207, 228, 414, 525
Balčin Mile 565
Balen Sime 216, 219, 449
Balenović 465
Baltić Milutin 19, 32, 35, 44, 64, 234
Baltić Zivko 53
Banjac Jovo 425
Banjanin Vujo 433, 485, 494, 506
Barać Jovo 66
Barić Janko 485 490
Basara Milić 156, 181, 206, 259, 268, 352, 485, 489
Basarić Jaga 70, 309, 349, 350
Basarić Nikola 70, 309, 349, 350, 372
Basrak Branko 439
Basrak Draginja 439
Basrak Mile 439
Bastajić Konstantin 8, 465
Bašić Dušan 432
Bašić Pero 432
Batina Mićan 428
Batinić Jovo 464
Batrožić Janko 252
Baždar Stevo 234
Bedaković Željko 466
Begović Anđa 438
Begović Ivan 565
Beić Sava 436
Bekić Đuro 125
Bekić Simo 485
Beko Ilija 425
Belavić Stevo 565
Belković Jure 156
Benak Milka 434
Benak Stojan 434, 436
Benić Ivan 464
Benić Josip 181
Benko Veljko 223
Benjanin Abiu 241
Bijelić Pavao 241
Bijelić Stanka 483

Bilobratović Joco 66
Biondić Dan 181, 214
Birač Jovo 66
Biuković Nikola 183
Bjelobaba Pajo 378
Bjelajac Stanko 37, 44, 65, 216, 234, 485, 503
Bjelajac Stojan 428
Blagojević Đuro 417
Blagoj ević Kuđo 408
Blagojević Stanka 206, 207
Blažević Ivo 234
Blažević Jakov 15, 19, 24, 38, 39, 40, 41, 42, 56, 76, 68, 121, 135, 145, 148, 166, 173, 176, 179, 202, 204, 216, 217, 264, 265, 311, 449, 575, 577,
Blažević Luka 466
Blažević Slava 179, 332, 333
Bobera Dušan 428
Bobera Mijo 66
Bobić Dàne 464
Bobić Grujo 464
Bodlović Julika 415
Bodlović Nikola 415
Bogdanić Delko 246, 380
Bogdanović Gana 206, 521,
Bogdanović Đuro Milošičin 372
Bogdanović Jovo 19
Bogdanović Samuilo 57
Bogić Martin 466
Bogojević Đuro 223
Bogović Đuro 501
Bolić Dušan 525
Boljkovac Josip 181
Bomeštar Adam 416, 426
Borčić Cedo 36, 52, 234, 485, 494, 497, 506, 508, 509, 510, 511
Borić Martin 416
Borić Milan 438
Borojević Adam 415
Borojević Ilija 41
Borojević Jovan 216, 322, 234, 316, 423, 499, 510
Borojević Mirko 419
Borojević Ostoja 415
Borojević Stevo 137, 232, 233, 234, 252, 485, 500, 510, 512
Bosanac Stevo 181, 214
Bošnjak Petar 347
Borota Đuro 417, 428
Borota Janko 428
Borota Janja 435
Borota Milan 428
Borota Miloš 435, 436
Borota Stojan 428, 429
Božić 472
Božić Damjan 295
Božić Jovan 469
Božić Mića 233
Božić Milan 378
Božić Mileva 206
Dr Božović Borislav 193, 387, 388, 484
Brajenović Jovan 418
Brajković Pavo 466
Brajković Pero 466
Bralić Milka 286
Brbura Baldo 252
Brdić Nada 252
Bričević Lovro 467
Brkljačić Milan 466
Brkljačić Mate 466
Brković Branko 53
Brlih Ivo 466
Brodarec Ivo 37, 331
Brodarić Marko 181, 565
Broz Josip Tito 74, 87, 89, 121, 123,142, 144, 146, 183, 216,259, 512, 264,566
Brujić Dragić 181, 206, 525
Brujić Srđan 15, 18, 83, 40, 41, 112
Bubanj Andrija 256
Bubaš 467
Bubaš Mara 465
Bubaš Marko 466, 467
Budak Mile 26
Budimlija Nikica 484
Bujić Stevan 374
Bukvić Branko 81
Bukvić Milan 45, 73, 81, 82
Bulat Danica 539
Bulat Rade 19, 20, 32, 76, 141
Bulić Rade 382, 383, 384
Bunčić 267
Bunčić Dane 352
Bunčić Anka 267
Bunčić Despot 156
Bunčić Dragica 316
Bunčić Stanko 241
Buneta Mate 466
Bunjac Đuro 419
Bunjac Vojin 419, 430
Bunjevac Gajo 206, 216
Busić Nikola 382
Buter Rudolf 466
Butković Blažo 464
Butorac Pajo 466, 515, 549

C

Carić Aleksa 415
Carić Dušan 437
Carić Lazo 416
Càrie -Mićo 440
Carić Milan 419
Carić Miloš 438
Carić Nikola 418
Centner Ivan 464

Centner (doktor) 483
Cindrić Ivan 156
Coklin N. 485
Crevar Milan 553
Crljenica Đuro 223
Crljenica Petar 427
Crnić Ivo 466
Crnobrnja Dragan 418
Crnobrnja Ilija 418
Crnobrnja Milan 418
Crnojević Ljuban 316
Curkov Pero (doktor) 500, 509
Cvetanović Ljuban 418
Cvetković Dragiša 19
Cvetković Marijan 36, 52
Cvetojević Dragan 437, 438
Cvetojević Đuro 419

Č

Čačić Ana 466
Čakara Miloš Mišo 234, 499, 509
Čalić **Adam 418**
Čalić Đuro 435
Čalić **Mihajlo 435**
Čanak Rade 417, 428
Čanković Marko 71
Čavić Pavao 418
Čiča Pane 565
Čikara Stevan 52
Čizmić Stevo 485
Čubra Pero 416
Čubra Simo 416, 439
Čubrilo Nikica 464
Čubrilo Stojan 309
Čorak Dane 179
Čugalj Dmitar 430
Čugalj Ilija 430
Čugalj Luka 419
Čugalj Rade 430
Čudić Dara 179
Čujić 115
Čulić Đorđe 10
Čulinović Ferdo 8, 512
Čumura Ljuban 425

Ć

Ćetković Vladimir 71
Ćora Milan 428
Ćora Nikola 417
Ćordaš Ljuban 232, 430
Ćorković Dušan 232
Corković Đuro 234, 485, 500, 503, 510
Čujić Dragica 268
Cuk Jela 578
Ćulibrk Jandre 439
Ćulibrk Ljuban 416, 440
Ćulibrk Košta 437
Ćulibrk Savo 437
Ćulibrk Zivko 416
Ćumura Stojan 415

D

Dabić Danica 502
Dabić Dušan 436
Dabić Đuro 316, 418
Dabić Mirko 418
Dabić Šaran 418
Dakić Dragan 565
Dakić Marko 437
Dakić Mile 8, 10, 19, 23, 24, 25, 32, 47, 49, 61, 74, 76, 78, 82, 100, 113, 121, 127, 181, 194, 206
Dakić Milić 565
Dakić Ovijo 439
Dakić Uroš 437
Damjanić Miloš 223, 234
Dasović Mića 467
Dedijer Vradimir 172
Dejanović Iso 309
Dejanović Milić 49, 181, 206
Dejanović Miloš 19, 34
Dejanović Veljko 52, 80
Delić Blanko 108
Demonja Nikola 93
Derinčinović Joso 466
Desić Janko 417
Desić Stanko 435
Despot Milan 19, 27, 35, 183, 232, 423
Detoni Marijan 216, 219
Devetak Milan 433
Diklić Dragan 464
Dimić Milan 465
Dimić Tošo 467
Divjak Ilija 440, 573
Divjak Mića 81
Djaković Tomiša 349, 350, 351, 372, 373
Dmitrović Dušan 352, 353
Dobrečenić Antonija 418
Dobrić Dmitar 378, 416, 425
Dobrijević Marica 466
Dobrosavljević Kata 267
Dodig Radonja 61
Dodoš Jovan 434, 436
Dodoš Milan 434
Dojčinović Janko 126, 267
Dokmanović Anka 565
Dokmanović Đuro 525
Domazet Stevo 234
Domani Robert 34
Domić Nikola 81
Domljanović Đuro 465
Došen Ivan 467
Došen Milan 466

Došen Mirko 216
X)ošen Nikola 466, 467
Dozet Perica 71
Drača Sava 374
Draganjac Franjo 181
Dragaš Nikola 57
Drageljerić Gligo 437
Dragić Sirnica 80
Dragišić Marko 416
Dragišić Milica 439
Dragišić Mirko 234, 252, 440
Dragojević Niko 125
Dragosavac Dušan 57, 378
Dragosavac Jovo 378
Dragosavljević Dušan 316
Dragosavljević Vaso 437
Drakulić Jovan 472
Drakulić Mimo 464
Drakulić Neđa 156, 168, 186
Drakulić Nina 467
Drakulić Pero 102, 252, 485, 500, 504, 509
Dražić Dušan 198
Dražić Mara 573
Dražić Lazar 431
Dražić Mile 203, 400
Dražić Spaso 431
Drezga Branko 494, 496, 501, 408, 500 512
Drljača Nikola 439
Drljača Rade 430
Drobac Dako 465
Drobac Dragan 437
Drobnjak Đuro 232, 234, 438
Drobnjak Mile 347
Drobnjak Sara 419
Drvenjak Tonča 466
Dubajić Milica 374
Dugandžija Mile 417, 429
Dujić Lovro 466
Dujić Pavo 466
Dujmović Tonča 573
Dukić 576
Dukić Dušan 177, 491, 499, 509
Dulikrava 66, 183, 216, 234
Dupalo Rade 108, 426
Dupalo Stojša 415
Durman Jovo 429
Durman Ljuban 417, 429
Durman Ljubica 429
Durman Mile 429
Durman Pavao 417
Durman Radovan 417
Durman Stojan 434

Dž

Džakula Dušan 431

Đ

Đaković Danica 465
Đaković Toma 465
Đaković Tomiša 465
Đaković Tomušilo 465
Đerić Duka 465
Đermanović Adam 428
Đermanović Danica 428
Đermanović Janko 428
Đukić Jovan 316
Đumić Milan 374
Đurasinović Stanko 419
Đurić Jovan 427, 433
Đurić Ljuban 37, 66, 80, 82, 101, 102
Đurić Nikola 81, 433
Đurić Ostoja 431
Đurić Stevan 427

E

Erceg Dušan 438
Erceg Simo 232
Ercegovac Simo 490, 494, 499, 509
Eror Simo 485, 502, 506, 509, 510

F

Ferderber Mile 665
Fine Pero 466
Forenbaher Milan 483
Franić Mile 466
Frković 380
Frković Jure 466
Frković Mate 466
Frković Nikola 464, 466
Fudurić Jura 565
Fuks Milan 539
Furdek Janko 181, 206

G

Gabrić Stanko 125
Gačić Dušan 428
Gaćeša Đuro 27
Gaćeša Vasilj 35, 36, 46, 52, 53, 103
Gagin Vujo 471
Gagić Zorka 433
Gaić Petar 417
Gajdek Josip 490, 511
Gajdek Stjepan 234
Gajić Dušan 429
Gajić Nikola 438
Gak Nikola 438
Gaković Ljuban 437
Galac Joso 466
Galac Mate 466
Galac Petar 466

Galac Polde 466
Galić Josip 316
Galijaš Adam 431
Galijaš Josip 419
Gašiljević Kata 316
Geršković Leon 8, 126, 127, 235, 240, 256, 258, 260, 264, 265, 283, 308, 311, 449, 485, 495, 499, 503, 505, 510, 577
Gledić Danica 76
Glušac Stanko 430
Glušac Nikola 101
Gluškac Mirko 419
Gnjatović Bude 39
Gnjatović Nikola 39
Goga Petar 232, 234
Gojak Josip 270, 272
Goldstein Aleksandar 241, 316, 511
Gostović Mićo 223
Grabundžija Adam 418
Grabundžija Milan 418
Grahovac Bude 81, 108, 216
Grahovac Milanko 108
Grandić Dragan 437
Graovac Dušan 207
Graovac Milan 477
Grba Dane 156, 181
Grba Rade 393
Grčić Mile 426
Grčić Stevan 426
Grčić Stojan 416
Gregorić Braco 268
Gregorić Ladislav 228
Gregorić Pavle 167, 234, 384, 475
Gregorić Vera 270
Gregurić Marko 565
Grković Đuro 228, 268
Grković Rade 19, 45, 57
Grmuša Mišo 316
Grmuša Rade 234
Grnović Marko 36
Grospić Vlado 467
Grubišić 373
Grubješić Jojo 352
Grubor Dragan 146
Grubor Dušanka 24, 41, 73, 81
Grubor Zorka 439
Guberina Mica 565
Guberina Rade 149, 158
Gvojić Đuro 223

H

Haluza Savka 234, 499, 509
Hebrang Andrija 173, 488, 502
Hećimović Grga 567, 572
Hitler Adolf 30, 343, 352
Hoćevar 270
Hodak Joso 565
Holup Tuv 466
Holjevac Većeslav 19, 20, 24, 34, 61 62, 96, 216
Hong 66
Horvat Ivan 270
Horvat Jože 66, 101
Hrženjak Janja 331

I

Ilibašić Stojan 418
Ilič Vladimir Lenjin 47, 48
Ilić Ante 466
Ilić Mile 349, 350, 351
Ilić Milka 206, 216
Ilić Rade 464
Ilić Svetko 156
Ilić Tomo 56
Ivković Adam 417
Ivković Dušan 435
Ivković Janko 418
Ivković Jovan 382, 383
Ivković Nikola 382, 383, 384
Ivković Petar 382, 383, 384, 435>
Ivković Stoj a 435
Ivošević Đuro 352

Jagetić Ruža 416, 439
Jaić Adam 427
Jajić Jakov 427
Jaković Ilija 382, 383, 384
Jaković J. 384
Jaković Mićo 382
Jaković Mihailo 384
Jaković Nikola 214, 382, 384
Jaković Petar 384
Jaković Tošo 382, 384
Jakšić Pavle 234
Januzović Jovo 181, 214
Janjanin Jovo 181, 214
Janjanin Stojša 415, 426
Janjčić Mila 505
Janjić Vlado Capo 36, 37, 216
Jarić Dragan 439
Jarić Dušan 440
Jarić Jandrija 439
Jarić Jovo 416
Jarić Lazo 439
Jarić Mile 439
Jarić Milutin 439
Jasić Stevan 52
Javorina Pepica 466
Javošević Đuro 427
Jednak Simo 303, 306
Jelić Butić Fikreta 29
Jelić Ivan 10, 466

Jelić Stevo 566
Jenagić Luka 466
Jerasović Nikola 466
Jerinić Nikola 270, 417, 485
Jerković Mile 57
Jerković Slobodan 57
Jerosimić Dragan 76
Jezdić Kata 268
Joka Anica 432
Joka Dmitar 433
Joka Ignjatija 66
Joka Milan 416
Joka Mile 66
Joka Milovan 432
Joka Nikola 415, 432
Joka Stojša 415, 101
Jole (pop) 246
Jovalević Đuro 417
•Jovanić Đoko 38, 55, 67, 216
Jovičić Đuro 316
Jugović Stjepan 466
Jurčić Pajo 316
-Jurišić (vlasnik pilane) 393

K

Kalanja Dušan 408
Kalinić Drago 465
Kantar Milan 223
Kardelj Edvard 59
Karamarković Rade 352
Karan Cedo 438
Karas 392
Karas Todor 352, 354
Kasap Pavao 425
Kasap Trivun 425
Katie Adam 126, 156, 206, 207, 216, 396
Katušić Josip 181
Kebić Mane 442
Keča 115
Kekić Sojo 464, 466
Kelebuda Anica 435
Kepčija Adam 427
Kepčija Đuro 427
Kepčija Milan 101
Kepčija Miloš 417
Kepčija Nikola 417
Kepčija Sava 427
Kern Marija 223
Kiuk Janko 434
Kladar Ljuban 429
Kladarin Đuro 36, 37, 52, 234
Kleihapel Franz 175, 192, 483, 484
Kleut Petar 40, 67
Klipa Milka 565
Klobučar Stevo 361
Kljajić Gligo 316
Kljajić Petar 39, 56, 378, 571
Kljajić Stevo 108
Ključević Đuro 466
Knebl Franjo 66, 101
Knežević Dašo 466
Knežević Juraj 466
Knežević Milan 208
Knežević Soka 372
Kobešćak Martin 466
Kokan Dušan 316
Kokan Đuro 239
Kokanović Đuro 239
Kokir Milić 352
Končar Dušan 432
Končar Košta 39
Končar Petar 108, 176
Končar Rade 30, 31, 32, 40, 54
Koprenica Jakov 525
Koprenica Stanko 180, 181, 206, 207, 223, 228, 394, 413
Korać Rade 464
Korać Veljko 515
Kordić Mile 418
Kordić Milovan 234
Kordić Savan 418
Koren Mijo 464
Korica Dane 223, 349, 350, 351
Korica Mile 378
Korica Pekan 481
Korizma Adam 429
Korizma Božo 429
Korizma Sofija 429
Koruga Rade 371
Kos Ilija 466
Kosanović Dušan 181
Kosanović Đorđe 8, 280, 292
Kosanović Stevo Jabučar 206
Kosijer Adam 234
Kosovac Vujo 81, 82, 140, 216, 219
Kosović Pajo 467
Košarić Milutin 19, 20, 61, 74, 95, 89, 100, 206, 362
Košutić August 488
Koturin Jože 214
Kovačević Darinka 156
Kovačević Ivica 565
Kovačević Jovo 416
Kovačević Lazo 252
Kovačević Ljuban 433
Kovačević Mile 206, 419, 425
Kovačić Ante 466
Kozić Branko 466
Kozlina Momčilo 228, 515
Krajnović Mile 374
Krajnović Miloš 466
Krajnović Nikola 71, 81, 108, 374, 575
Krajnović Sava 465
Krakan 466

Kralj Ivan 330, 331, 334
Kranjc Nikola 214
Kraš Josip 31, 32, 49, 54
Kraus Oto 483, 484
Krbavac Jakov 415
Krbavac Mojsija 417
Krbavac Sava 427
Kremenić Ante 466
Kremenić Ivo 466
Kresojević Mara 259, 563
Krizmanić Mato 316
Krković Mile 431
Krković Stevan 431
Krmpotić Mile 466
Krnjaić Đukan 430
Krnjaić Ilija 430
Krnjaić Ana 439
Krnjaić Veljko 439
Krnjić Jakov 427
Krstinić Julika 426
Krunić Uroš 36, 37, 44, 52, 234, 485, 495, 505, 508
Krznar Katica 270, 272
Krznarić 504, 510
Kufrin Milka 216
Kuga Milan 303
Kuka Mikan 408
Kukić 576
Kukić Dragan 435
Kukić Ljuban 434
Kukić Mihajlo 435
Kukić Petar 435
Kukulj Ljuban 125
Kuprešanin Milan 38, 39, 40, 71, 81
Kušić Nikola 382, 383, 384
Kušić Vajo 382, 384
Kvante Ante 466
Kvaternik Ljubomir 28

L

Labus Ilija 467
Lajtner Klara 539
Lalić 239
Lalić Ilija 456
Lalić Mile 382, 383, 384
Lamaić Nina 465, 466
Lamza Josip 316
Lavrnja Jovo 19
Lazić Ilija 415
Lazić Stojan 70, 309, 350
Lekić Milj ka 343
Lekić Nikola 434
Letina Lazo 316
Levnajić Joco 81
Ličina Pavao 431
Ličina Stevo 252
Lipovšćak Slavko 259
Lisac Petar 466
Lisac Stjepan 466
Livada Dušan 19, 20, 61, 180, 188, 20-207, 21d, 219, 396, 513, 563, 566
Lončar Dragan 438
Lončar Luka 81
Lončarevic Stevo 223
Lončina Branko 438
Lončina Ostoja 438
Lotina Ivan 418
Lovrić Milan 419, 437
Lovrić Simo 316
Lovrić Stevo 565
Lujić Jovo 39
Lukić Mišika 572
Lulić 468, 467

Lj

Ljiljak Pavao 419, 430
Ljohnicki Boris 483
Ljubišić Jovan 426
Ljubišić Petar 426
Ljubišić Radovan 426
Ljuština Đuro 465
Ljuština Milan 465
Ljuština Tristina 466

M

Mačak Stanko 418, 435
Maček Vladimir 19, 23, 160, 220, 233, 375, 389, 549
Madrlec Franjo 416
Mađarac Simo 65
Magarac Milić 181, 485
Maerkofer Marijana 466
Majica Milan 434
Majer Krešo 331
Majstorović Milan 56, 71, 108, 203, 400
Maler Zora 241
Maljković Đuro 464
Maljković Milan 426
Maljković Nikola 140
Malešević Nikola 553
Malobabić Dušan 95
Malobabić Pero 311
Malović Mato 181
Mance Nikola 539
Mandarić Miloš 378
Mandekić Niko 466
Mandić 389
Mandić Anka 61
Manojlović Mixe 357
Manojlović Mile Gedžo 76, 84
Manojlović Milan *bz*

Manojlović Stanko 505
Manola Srećko 34, 83
Maslek Stanko 76, 84, 125, 181
Maslić Miljkan 84, 125, 357
Maslić Pero 181, 206
Marić Miloš 485, 499, 504, 509
Marinković Ivo 30, 31, 98, 114, 125, 4C8
Marinković Stjepan Siljo 34
Marković Ivica 464
Marković Milorad 137
Martelanc Drago 483
Martinović 566
Martinović Mile 74, 228, 513, 414
Mataković Katica 566
Mataija Vinko 464, 466, 467
Matanić Jure 268
Matelja Joža 270
Matešić Marcelo 467
Maticka Marijan 15
Matičić Pavle 181, 214
Matić Luka 466
Matijašević Boja 233, 252
Matijašević Mate 464
Mravunac Tošo 566
Meandžija Petar 241
Meandžija Stevo 395, 408
Mećava Rade 431
Medaković Despot 436
Medaković Ilija 434
Medaković Slavko 418
Medaković Srećko 434
Medić Mićo 56, 474, 478
Medićanin Dragan 425
Medićanin Simo 425
Mejaški Dane 270
Meničanin Lazo 415
Meničanin Marko 416
Meničanin Mihajlo 434
Meničanin Milan 417
Meničanin Rade 416
Meničanin Simo 461
Mesar Danica 429
Mihajlović Desanka 95, 156
Mihajlović Draža 374, 380, 389
Mihajlović Joco 232
Mihalić Ruža 485
Mihelčić Alojz 483
Mihić 464, 576
Mihić (pukovnik) 378
Mihić Milan 465
Mihovilović Milenko 57
Mijanović Stojan 418
Mikašinović Branko 270
Mikašinović Milan 382, 384
Mikašinović Milorad 382, 383, 384
Mikašinović Petar 382, 384
Mikašinović Raco 382
Mikašinović Rafailo 834
Mikulić Milić 316
Miladinović Dragić 565
Milenković Anka 268
Miletić Adam 417
Miletić Boško 466
Miletić Ivan 466
Miletić Stojan 428
Mileusnić Andrija 223
Mileusnić Sava 71, 108, 109
Miličević Anđa 433
Miličević Marko 437
Miličević Simo 415, 433
Milić Božo 437
Milić Marko 352
Milić Milan 501
Milić Miloš 485
Milić Mira 495
Milić Mirko 437
Milić Stanko 232, 252, 438
Milinković 380
Milinković Đuro 426
Milinković Joso 466
Milinković Nikola 415
Milinković Petar 426
Milinković Milan 466
Milobratović Dušan 232
Milojević Mileva 350, 351
Miljanović Draga 565
Miljanović Milan 565
Miljuš Nikola 108, 374
Miodrag Branko 4<17
Miodrag Mara 429
Miodrag Mićan 429
Miokoviċ Rade 55, 56, 67, 71, 72, 81, 108, 179
Mirić Dušan 382, 384
Mirić Nikola 384
Mirić Simo 382, 384
Mirković Dušan 108
Mišelbah Ernest 484
Miškulin Ante 466
Miškulin Grga 466
Mišljenović Rade 565
Mitić 267
Mitić Dragan 66, 490, 494, 499, 507
Mitić Miloš 233
Mitić Ranko 19, 20, 24, 27, 32, 35, 37, 44, 53, 64, 65, 102, 132
Mlađenović Lucija 485
Modričin Ivan 181
Momčilović Nikola 352
Momčilović Sava 573
Moškun Pero 206
Mraković Adam 252
Mraović Nikola 565
Mrda Mile 108
Mrgan Slavko 234, 499, 507, 510

Mrkobrada Božo 108
Mrkšić Nikola 427
Mrkšić Stevan 252, 429
Mrđenović Branko 416, 439
Mrđenović Mladen 416, 439, 440
Mrđenović Pero 416
Mrđenović Stevo 4,16
Munić Ranko 316
Munjas Đuro 382, 384
Munjas Pejo 27
Murat Mile 81
Murković Ivan 466
Musić Joja 465
Musolini Benito 30, 343

N

Napijalo Milan 74, 95
Napijalo Mišan 62, 47, 95, 100
Nastasić Branko 485
Nazor Vladimir 216
Nedić Milan 344
Nenadić Petar 418
Nesvanulica Milan 419, 437
Nesvanulica Milutin 419
Nikolić Dragica 437
Nikolić Tode 438
Nikoliš Branko 76, 95, 100, 126, 362
Nikoliš Gojko 216, 219, 330
Nikoliš Miloš 49
Nikšić Ivan (župnik) 254
Nikšić Dušan 27
Nikšić Josica 466
Nikšić Tomo 71, 81, 82, 112, 133, 135, 146, 575
Ninković Miloš 362
Nišević Adam 427
Nišević Ljuban 427
Nišević Milan 427
Nišević Mile 427
Nišević Milorad 419
Nišević Pavao 417
Nišević Ostoja 417
Nišević Stevan 427
Novak Viktor 26
Novaković Gojko 268
Novaković Vlado 228
Nožinić Milan 52, 233, 234, 485
Nožinić Mićo 252
Nožinić Nikola 418
Nožinić Pavao 418
Nuždа Stoja 437

Nj

Njegovan Ico 40
Njegovan Mile 466

O

Obradović Danja 465
Obradović Dmitar 466
Obradović Gojo 310, 476
Obradović Mićo 466
Obradović Mile 466
Obradović Petar 303
Očko ćetković Slava 330
Ognjenović Branko 574, 577
Ognjenović Franjo — Seljo 36
Oljača Dragan 439
Oljača Mihajlo 439
Opačić Milica 429
Opačić Mira 156
Opačić Mirko 429
Opačić Mojsije 352
Opačić Stanko Ćanica 19, 20, 24, 3.:. 34, 61, 173, 183, 205, 216, 219, 25S, 262, 512, 513, 560, 561
Opačić Vlado 65
Opsenica Staniša 40
Opsenica Stevo 70 573
Oreščanin Bogdan 216
Orešačnin Milan 61, 125, 259
Oreščanin Milka 125
Orešković Hinko 465
Orešković Marko 31, 40, 41, 45, 58
Orlić Brato 370
Orlić Nikola 81
Oruka Lazo 416
Oruka Stevo 416
Ostojić Adam 316, 485, 500
Ostojić Aleksa 419, 431
Ostojić Milan 419, 431
Ostojić Mile 419, 431
Ostojić Pavao 425
Ostojić Pero 419
Ostojić Nikola 431
Ostojić Rade 431
Ostrogović Miro 223
Ovuka Mika 438
Ožegović Drago 467

P

Pacenti Ivan 252
Padežanin Jane 515
Pađan Stoj an 408
Pađen Jovo 431
Pajić Dušan 95, 156, 180, 181, 206, 352: 354
Pajić Đuro 125
Pajtl Braco 466
Pajtl Franc 466
Paković Ante 439
Panjak 232
Panjković Božo 101, 234, 440, 499, 508

Papić Danica 382, 384
Pašić Mihajlo 232, 346
Pašić Miloš 417, 434
Pataran Mato 316
Pauković Petar 233, 252
Paulić Bara 156
Paulić Mile 515, 549
Pavelić Ante 25, 26, 35, 88, 97, 254, 343, 344, 359, 389, 407, 559
Pavelić Milan 466
Pavelić Mirko 464
Pavelić Stipe 466
Pavičić Anton 499
Pavičić Ivan 466, 467
Pavičić Martin 466
Pavičić Milan 27
Pavičić Stipe 467
Pavletić Filip 467
Pavletić Ivan 465
Pavlica Milan 465
Pavlović Marko 563
Pavlović Milan 36
Pavlović Nikola 382, 383, 384
Dr Pećara 467
Pećina Josip 466
Pejnović Kata 56, 216, 219
Pejnović Nikola 175, 176
Pejnović Pero 567
Peleš Matija 125
Perić Ignjatije 176, 288
Perić Jandre 74
Perić Jovo 156
Perić Mane 382
Perković Ivan Čaće 101
Peškir Vaso 233
Pešut Đuro 393
Pešut Mika 565
Petković Marko 464
Petrinjac Boško 232, 234
Petrović Đuro 67
Petrović Mile 183, 216, 234, 316, 423. 485, 501, 506
Petrović Miloš 156
Petrović Mirko 375
Petrović Zivko 232, 234, 511
Pijade Moša 137, 308
Pinetić Janko 316
Pintar Zlatko 214, 268, 566
Pirker Ivan 480
Pjevač Jovo 464
Pjevač Jovan 466
Pjevač Joso 467
Platiša Petar 464
Plećaš Dušan 380, 464
Počuča Bogdan 467
Počuča Milan 372
Počuča Mile 38, 39, 56, 71, 216 219
Počuča Sava 465
Počuča Simo 466
Podunavac Božo 439
Podunavac Stanko 440
Pokrajac Smilja 71, 81
Dr Polaček 484
Polić Frane 464
Polimac Dragan 435
Polimac Mara 434
Polimac Stanko Adamov 66
Polimac Stanko Jandrin 66
Polović Marko 180, 181, 206, 207, 214, 216, 219, 259, 268
Polovina Gojko 19, 24, 93, 41, 55, 57, 67, 480
Poljak Janko 270
Popara Milan 316
Popović Antonija 415
Popović Dragica 432
Popović Dušan 419
Popović Ljuban 415
Popović Milan 432
Popović Nikola 431
Popović Vladimir 41
Poštić Ljuban 95, 308
Potkonjak Đuro 464
Potkonjak Lazo 466
Potkonjak Manja 310
Potkonjak Marija 476
Potkonjak Nikola 476, 572
Poznanović Milan 430
Preradović Nikola 426
Pribanić Mića 156
Pribić Mito 252
Pribičević Adam 428
Pribičević Dmitar 434
Pribičević Dušan 429
Pribičević Evica 434
Pribičević Ilija 428
Pribičević Jovan 66, 252, 436, 485
Pribičević Kata 428
Pribičević Luka 428
Pribičević Ljubica 428, 434
Pribičević Mićan 183, 216, 232, 234, 423, 489, 498, 504
Pribičević Milan 428, 429
Pribičević Mile 316, 417
Pribičević Nikola 428
Pribičević Novak 252
Pribičević Pavao 417, 434
Pribičević Rade 219, 234
Pribičević Ružica 428
Pribičević Simo 417, 428
Pribičević Stevan 434
Pribičević Stojan 428
Pribičević Svetozar 18

Protić Petar 382
Protulipac Mihajlo 81
Prpić 465
Prpić Karlo 465
Pruginić Pavao 316
Puk Mirko 26
Pupavac Pavao 316
Puškar Ljuba 206
Putnik Samolion 425

R

Rabotić Đuro 465, 466
Radaković Lazo 44
Radaković Mara 573
Radaković Nikola 349, 350, 351
Radaković Petar 565
Radanović Danica 125, 180
Radanović Đuro 565
Radanović Pero 125, 206
Radić Branko 565
Radišić Milan 416, 425
Radišić Zivko 429
Radišević Lovro 466
Radmanović David 303
Radmanović Jelena 441
Radmanović Milan 466
Radočaj Andrija 414
Radojčić Dmitar 433
Radojčić Ilija 432
Radojčić Stevan 433
Radošević Teodor 24, 41, 67
Radović Mile 233, 485
Rađenović Miloš 418
Rajačić Milan 573
Rajak Glišo 206
Rajaković Pero 466
Rajšić Danica 440
Rajnović Ilija 382, 383, 384,
Rakas Jeka 439
Rapaić Bogoljub 108, 112, 179, 216, 298. 348, 371
Rapaić Nikola 24, 44, 57, 70, 81, 185, 186, 187, 194, 195, 233
Rapaić Stevo 480
Rapaić Veljko 439
Rapić Stjepan 302
Rašeta (major) 380
Rašeta Dušan 148
Rašeta Jovo 374
Rašić Milić 352
Ratković Anka 378
Ratković Mile 125, 206
Ratković Vujo 108
Rebić Nikola 382
Rebić Rade 382, 383, 384
Rebić Simo 382, 386
Regovć Mirko 425
Repak Boro 434
Repak Mihajlo 417
Resanović Ljuban 437
Resanović Marko 234, 419, 425, 426
Resanović Mirko 425
Resanović Milan 437
Resanović Nada 432
Resanović Nikola 437
Resanović Pavao 437
Resanović Sava 419
Resanović Stojan 432
Ribar Ivan 217
Ribar Ivo Lola 120
Rkman Dušan 61, 125, 166, 206, 207 259, 268, 464, 563, 566
Rogulja Milan 418
Rohak Vjekoslav 223
Roknić Damjan 76
Roksandić (vlasnik kuće) 31
Roksandić Aleksa 418
Roksandić Đuro 36
Roksandić Ilija 435, 436
Roksandić Janko 361, 436
Roksandić Ljubica 435
Roksandić Milan 435
Roksandić Miloš 418, 434
Roksandić Nikola 435
Roksandić Vujo 316
Rubčić Pubo 466
Rubčić Nikola 216
Ruder Dragutin 485
Rudeš Božo 418
Rudež Dragutin 435, 504
Rudež Stojan 435
Rudić Milan 415
Rudić Rade 408
Rudman Stanko 270, 272
Rukavina Joso 466
Rukavina Ivo 34, 466
Rukavina Mate 466
Rukavina Mile 466
Rukavina Martin 467
Rustinjac Petar 418

S

Samardžija Gnjatija 435, 430
Samardžija Ilija 417
Samardžija Jovan 417
Samardžija Marko 417
Samardžija Milan 439
Samardžija Stevo 417, 436
Samardžija Stojan 416
Samardžija Tomo 108
Samolov Stojan 467
Sanader Jovan 425
Savić Aleksa 431
Savić Danica 428

Savić Jeka 428
Savić Jovan 417, 428
Savić Julika 316, 431, 432
Savić Mila 483
Savić Milan 419, 431
Savuga Milosava 565
Sedlar Branko 140
Sedman 495
Sekulić Evica 316
Sekulić Mile 466
Selinger Zoltan 223
Sepić Nikola 465
Serdar Ićo 466
Sertić 380
Sikirica Joso 95, 100, 126, 352
Sikirica Petar 539
Simić Simo 26
Sireta Jovan 416
Sirotković Hodimir 10, 315
Skorupan Milica 565
Skorupan Radovan 259, 268
Sladović 563
Slavulj Ljuban 418
Slavulj Pavao 416
Slijepčević Vaso 429
Smelić Stojan 465
Smiljanić Stevo 234, 499, 508, 509
Smoljanović Aleksa 427
Smoljanović Nikola 429
Sorić Mate 216
Sprung Marko 223
Srbljanin Miloš 234
Srčić Marko 214
Sremac Pero 232
Srotaš Stjepan 466
Stambolija Božo 416
Stambolija Dmitar 415, 432
Stambolija Janko 419
Stambolija Mihajlo 415, 432, 437
Stambolija Mira 432
Stambolija Obrad 419, 437
Stambolija Svetozar 432
Stanić Bogdan 82, 140
Stanić Iso 57
Stanić Marija 57
Stanić Mićo 429
Stanić Sava 429
Stanić Todor 81
Stanisavljević Đuro 8, 15, 18, 19, 21, 24, 26, 27, 29, 32, 34, 38, 41, 55, 60, 67, 70, 72, 81, 113, 121
Stanojević Jelica 76
Stanojević Petar 76
Stanković Miloš 485
Starčević Ante 466
Stojaković Đuro 433
Stojaković Marko 252
Stojaković Mirko 433
Stojaković Nikola 433
Stojanović Draga 234
Stojić Milić 27
Stojisavljević Milan 437
Stopić Ivo 466
Strelac 401
Strineka Luka 101, 429
Strineka Mirko 234, 429
Strineka Vojislav 66
Subo Ivo 466
Sučes Stjepan 316
Sušević Rade 125
Sudar Jerko 264, 467, 567
Suknjajić Ivan 466
Sundać Milan 252, 416, 427
Suša Đuro 39
Sutara Milan 417, 435
Suzić Dmitar 430, 431
Suzić Dušan 430
Suzić Luka 430
Suzić Ljuban 431
Suzić Miloš 27
Suzić Mišo 430
Sužnjević Ana 190, 494
Svilar Rade 108, 176, 203, 400

S

Šaban Mile 466
Šaban Tomiša 466
Sajner Alfred 484
Sakić Jovica 464
Šakić Mićun 216, 575
Sakić Milan 464, 467
Šarić Vera 483
Šašo Božo 425
šašo Dušan 425
Sašo M. 401
Sašo Simo 426
Segović Stjepan 464
Serbedžija Đuro 27
Serbula Mile 415
Serbula Stojan 415
Sesto Dušan 425
Sesto Jandrija 416
Sesto Ljuban 426
Sesto Stana 425
Sešerin Anton 234, 252
Sijan Milan 55
Simac Mile 466
Sikić Mile 466
Sikić Nina 466
Simić Pajo 466
Sljivić Ilija 108
Solaja Milka 168
Sorta (kapetan) 380
Spanović Nikola 352
Spol jarić Ivica 466
Stajcer Antun 232, 234, 423
Stajcer Tone 37, 234

Štajner (doktor) 483
Štimac Đuro 439
Štrbac Milan 439
Štrbac Slavko 440
Štrok Izidor 34
Štula Adam 418
Štulić 378
Šubić 487
Švrljuga Ferdo 223

T

Tadić Dušan 437
Tadić Milovan 433
Tadić Zivko 437
Tarabić Đuro 156
Tarabić Ilija 53, 65
Tatalović 232
Tatić Duka 438
Tepšić Dušan 426
Tepšić Jovan 415
Tepšić Nikola 415
Tepšić Rade 426
Tepšić Radovan 426
Tepšić Teodor 415
Tintor Gojko 234, 432
Tintor Kuzman 430
Tintor Mile 419, 430
Tintor Miloš 234
Tintor Mišo 430
Tintor Milovan 234, 252
Tintor Nikola 431
Tintor Stevan 4,19, 431
Tišma Dmitar 416, 433
Tišma Ilija 374
Tišma Kata 429
Tišma Vaso 416
Tobija Josip 259
Todorović Simo 19, 24, 35, 36, 51, 64, 65, 80, 82, 102, 141, 171, 216, 219, 232, 234, 259, 423, 485, 499, 506, 508, 509, 510, 511, 512
Tome Joža 32
Tomaš (zastavnik) 246
Tomaš Iso 309
Tomaš Vlado 378
Tomašević Đuro 418
Tomašević Pavao 418
Tomić Milan 223
Tomić Stevo 91, 268, 316
Tominac Luka 246
Tomljenović Blaž 27
Tomljenović (župnik) 254
Topo Jovan 265
Travica Jovan 565
Trbojević Mane 216, 523, 564, 566
Trbojević Petar 435
Trbojević Stevo 140
Trgovčić Ivan 270
Trešnjić Milan 57, 309
Trivanović Dragan 415
Trivanović Obrad 439
Trivanović Rade 101, 316, 416
Trivanović Stojša 415
Trivanović Zorka 439
Trkulja Đuro 125
Trkulja Stojan 52
Trninić Nikola 239
Tumbaš Boja 156
Turkulin Artur 36, 37, 52

U

Ugarković Mate 466
Ugarković Stipe 40
Ulemek Ljuba 125, 206, 228, 259, 539
Ulemek Miljkan 125
Ungar Pavao 223
Utvić Ilija 467
Uzelac Đuro 108
Uzelac Grga 40
Uzelac Miloš 95

V

Vajagić Kojo 439
Vajagić Marko 437
Vajagić Milanko 431
Vanić Miloš 234, 252
Vanić Mirko 428
Vanić Nikola 428
Vasiljević Draga 431
Vasiljević Ljuban 426
Vasiljević Petar 316
Vasiljević Sava 426
Velimirović Dušan 565
Velimirović Mihajlo 19, 352
Venko Ivan 223, 302
Vergaš Dušan 323
Vezmar Milan 565
Vicković Stojan 434
Vidović Dragan 416
Vidović Milan 440
Vidović Mirko 440
Vidović Nikola 125, 216, 219
Vignjević Nikola 382, 383, 384
Vignjević Rade 203, 400, 464
Vilus Stevan 52
Vinčić Mara 428
Vinčić Nikola 417
Vinčić Rade 428
Vinčić Sava 428
Vinčić Sjuja 428
Vinovrški Mara 565
Visarinovič Josif Staljin
Višnjić Ratko 382
Višnjić Lazo 382, 383, 384
Vještica Desa 465
Vladić Petar 65

Vladušić Mile 419
Vlainić 380
Vlainić Ivica 466
Vlaisavljević Dušan 45
Vojnović Mirko 52
Vojnović Nikola 485
Vorkapić Mileta 156
Vraneš Lazo 418
Vraneš Stevo 81
Vranešević Milan 418
Vranešević Mile 117
Vranešević Nikola 418
Vranjković Dragan 440
Vrban Ivan 466
Vucelić Mane 382, 384
Vucelić. Nikola 382, 384,
Vucelić Rade 382, 384
Vucelić Raco 382
Vučenić Adam 435
Vučenić Sofija 206
Vučetić Nikola 437
Vučković Moća 352
Vučković Mila 259
Vučković Sava 268, 565, 352
Vučković Spiro 465
Vujanić Dragan 417, 436
Vujanić Đuro 435
Vujanić Ilija 435
Vujanić Jovan 435
Vujanić Milan 417
Vujanić Pavao 417, 435, 436
Vujanić Teodor 417
Vujčić Ljubica 206, 207
Vujčić Nikola 232, 252, 433
Vujčić Jovan 433
Vujčić Milan 419, 424, 426, 430, 432, 433, 436, 438, 440, 470
Vujić Stevo 259
Vujičić Anka 181, 351
Vujičić Ljubo 515
Vujičić Milan 415, 499
Vujičić Milica -181, 216, 228
Vujić Mijo 316
Vujić Pajo 466
Vujnović Anka 378
Vujnović Janko 57
Vujnović Ljubica 465
Vujnović Mica 378
Vujnović Pero 125
Vujnović Stevo 147, 179, 217, 431, 567
Vukelić (vlasnik pilane) 393
Vukmirović Milan 19
Vuković Dane 467
Vuksanović Branko 439
Vule Milan 426
Vuletić Đuro 95, 352
Vuletić Niko 466
Vuletić Vaso 352
Vumić Pajo 466
Vunčko Matija 467
Vurdelja Milan 574
Vurdelja Miloš 349, 350, 351
Vušović Ljubo 137

Z

Zaklan Dmitar 44
Zatezalo Đuro 8, 10, 19, 23, 24, 25, 32, 35, 47, 49, 61, 74, 76, 78, 82, 100, 113, 121,, 127, 181, 194, 206
Zatezalo Nikola 382, 384
Zatezalo Rade 382, 384
Zec Braco 467
Zdunić Ante 466
Ziani Petar 223
Zimonja Milan 125
Zlatarić Branko 475, 485, 486, 497, 504, 511
Zlatarić Savo 37, 55, 61, 95, 173, 216, 329, 330
Zlatović Aleksa 67
Zlatović Stojan 415
Zorica Ante 466
Zorić Anka 374
Zorić Dmitar 431
Zorić Mica 565
Zorić Milan 419, 431
Zorić Simo 425, 431
Zorković Marko 466
Zuber Dušan 425
Zuber Milan 425
Zuber Nikola 415, 425
Zuber Petar 416
Zuber Stojša 252, 426
Zunić Mile 427

Z

Žalac Tomo 180, 181, 206, 207, 216
Zanić Milovan 26
Zarković Grga 466
Zegarac Dane 467
Zegarac Mate 466
Zegarac Milan 100
Zegarac Nikola 466
Zigić Mica 192, 484
Zigić Rade 216, 219
Zigić Stevo 442
Zilić Dmitar 427
Zilić Julika 427
Zilić Marija 427
Zilić Sava 427
Zivković Dara 565
Zivković Dušan 8, 23, 48, 70, 99, 285, 308, 319, 436
Zivković Simo 419
Zunić Jandre 374
Zutić Branko 44, 48, 77, 84, 312

A

Abez 32, 35, 555
Adžin Potok 347
Afrika 230
Ajderovac 374
Albanija 487
Amerika 15, 16, 353, 533
Arbutine (zaselak, Dvor na Uni) 401
Austrija 48a
Austro-Ugarska 375

B

Babin Potok 73
B. Riječani 418
Babici 452
Babina Rijeka 174, 183
Bačuga 65, 198, 251, 395, 402, 408, 446, 468
Baćin 131
Baić brdo 454
Bakić Selo 457
Balinac 35, 53, 65, 165
Balkan 487
Baltić brdo 165
Bandino Selo 347, 454
Banija 7, 8, 9, 10, 13, 14, 15, 16, 19, 20, 21,23, 24, 25, 26, 27, 28, 29,31, 32, 34,35, 36, 37, 40, 42, 43, 44,45, 46, 48,50, 51, 52, 53, 54, 55, 58,59, 60, 62,64, 66, 67, 69, 70, 73, 79,80, 82, 83,84, 87, 89, 90, 92, 93, 94,96, 100, 101,102, 103, 104, 105, 106,107, 108, 109,113, 115, 116, 117, 118,120, 121, 122,123, 124, 129, 130, 131,135, 136, 138,139, 140, 141, 142, 145,154, 160, 161,162, 165, 166, 167, 168,170, 171, 172,173, 174, 175, 176, 177,179, 182, 183,185, 186, 188, 192, 193,194, 195, 197,198, 199, 201, 202, 205,207, 208, 209, 210,211, 213, 214, 216,217, 218, 219, 221,222, 223, 224, 225,226, 229, 230, 231,232, 233, 234, 237,238, 239, 240, 241,244, 248, 250, 251,252, 254, 255, 256,257, 258, 259, 260,262, 263, 265, 266,270, 272, 273, 275,276, 280, 281, 283,285, 286, 287, 293,294, 295, 296, 297,299, 300, 302, 303,304, 305, 306, 307,315, 316, 317, 319,320, 322, 323, 325,326, 329, 330, 331,334, 335, 336, 337,339, 343, 344, 385,387, 402, 403, 406,407, 413, 414, 419,423, 424, 426, 432,433, 436, 438, 440,442, 444, 445, 446,447, 468, 469, 470,472, 473, 475, 483,485, 486, 487, 489,490, 491, 492, 493,494, 498, 503, 504,505, 511, 512, 513,514, 530, 539, 551,568, 569
Banski Grabovac 33, 35, 36
Banjanci 53
Banjani 437
Bari 532
Barić Selo 452
Barilović 127, 181, 214, 228, 253, 413, 414
Barlete 39, 40, 56, 57, 70, 136, 147, 148, 372, 373, 376, 377
Basara 347, 451
Baštra 438
Batnoga 269, 453
Bagluci 374, 375
Begovac 195, 457
Begovica 52
Begović 198
Begovo brdo 453
Begunica 245
Beograd 9, 14, 29, 46, 198, 376, 379, 487
Bestrma 401
Bešlinac 502

Bihać 9, 28, 29, 39, 40, 45, 122, 123, 157, 162, 165, 166, 186, 210, 213, 214, 295, 524
Bijeli Klanac 454
Bijele Vode 51, 65, 165, 281, 402
Bilaj 176
Bilajski 180
Bilo 453
Bilogora 120
Birovača 71, 149, 168, 374, 375
Bjeli Potoci 166, 170, 192, 193, 195, 287, 304, 305, 330
Bjelnik 198
Bjelo polje 15, 150, 569
Bjelovac 130, 183
Bjelovar 205
Bjeljevina 78, 90, 156, 391, 452, 457
Bjeljina 316
Blata 457
Blatuša 75, 345, 457
Blinja 52, 79, 82, 171, 174, 192, 198, 233, 316, 469, 495
Blinjskl Kut 401
Bliznice 33
Bobić brdo 73
Bobovac 130, 206
Bogovolja 347, 453
Bojna 65, 104, 192, 198, 316, 395, 403, 408, 446, 468
Borojevići 192
Bosanska Bojna 232, 403
Bosanska krajina 37, 39, 64, 87, 90, 118, 123, 127, 133, 166, 334, 337
Bosanska Krupa 122
Bosanski Novi 13, 21, 31, 90, 123, 210
Bosanski Petrovac 28, 137, 172, 244
Bosanski Štrpci 137, 158
Bos'ljevo 93, 127, 181, 214, 226, 394, 405, 517, 518
Bosna 7, 14, 24, 34, 36, 39, 89,109, 122, 129, 137, 138,154,161, 165,166, 170, 171, 173, 174,177,179, 182,183, 185, 187, 189, 193,198,201, 231,254, 326, 334, 339, 387, 390, 477
Bović 48, 49, 40, 159, 173, 267, 354, 393, 404, 405, 406, 457, 554
Brdo Selo 345
Brđani 174, 316, 402
Brebornica 454
Brestik 13, 64, 65, 161, 205, 234, 403
Brezova Glava 156, 303, 455
Brezovac 71, 347, 375, 452
Brezovo Polje 64, 65, 166, 303, 316, 403, 408, 423
Brežani 456
Brinje 20, 24, 28, 38, 45, 55, 58, 72, 73, 81, 82, 88, 121, 140, 176, 217, 225, 245, 246, 250, 270, 474, 477, 479, 569,
Brlog 41, 57, 175, 389
Brnjavac 456
Brnjeuška 65, 402
Brnjevac 346, 354
Broćanac 268, 347, 352
Brotinja 29, 71, 674
Brubanj 64, 65, 171, 199,303, 329,330, 408
Brusovača 77
Brušani 176
Bruvno 55, 56, 71, 108, 109, 136, 148, 157, 166, 221, 373, 374, 375
Bučica 226, 316, 446, 468
Budačka Rijeka 345, 455, 551, 552
Budićina 206
Bugar 61, 78, 347
Bugarska 487, 488
Buina 418
Bukovac 347, 376,454
Bukovica 61, 127, 345, 456, 457
Bukovlje 251, 418,470
Buljmizi 331, 572
Bunić 28, 44, 69, 70, 133, 150, 166, 190, 245, 441, 569

C

Caprag 87, 90
Carevo Polje 214,458
Cazin 37, 97, 122, 126, 171, 232, 255, 262, 326, 495, 498, 551
Cazinska krajina 37, 88, 89, 176, 207, 344
Cerovac 456
Cerovci 150
Cerovnik 214
Cetingrad 20, 33, 87, 122, 159, 165, 166, 176. 214, 253. 269, 453, 519
Cetinski Varoš 453
Cremušnica 354
Crevarska Strana 345, 531
Crkvište 366
Crna Draga 277
Crna Gora 40, 52, 171, 193, 326
Crnaja 78, 188
Crna Lokva 304
Crna Vlast 175, 333
Crni Potok 345, 457
Crnobrnje 418
Crno Vrelo 347, 454
Crkveni Bok 130, 183, 254, 316, 508
Cvijanović Brdo 78, 82, 127, 154, 159, 190, 226, 347, 392, 404, 405, 454, 522, 539
Cvitkovići 156
Cvitovići 127, 269, 453

Č

Čalići (zaselak, Dvor na Uni) 401
Čanak 44
Čavić brdoi 329
Cavlovica 53, 329, 401, 419, 431
Čatrnja 156, 226, 267, 454
Čazma 129, 130, 205
Čažići 452
Čemernica 345, 457, 532, 546
Čerkezovac 78
Češko Selo 15
Čitluk 40, 56, 70, 135, 150, 331, 376
Čojluk 57
Čokaše 452
Čukovac 56, 70, 135, 136, 148
Čukovo 109
Čukur 401

Ć

Ćore 417, 428
Ćujić brdo 268

D

Dabar 73, 180, 389
Dabašnica 71, 149, 374, 375
Dabići 316
Dabrina 65, 141, 403
Dalmacija 26, 29, 38, 42, 72, 87, 89, 118, 130, 133,140, 175, 176, 217,224, 248, 250, 251,253, 256, 257, 259,293, 306, 337, 339,343, 389, 569, 572,573
Dalmatinska varoš 453
Danguba 408
Debelo Brdo 245, 374, 441
Debela kosa 173, 457
Dejanovići 52, 174
Delić Poljana 453
Detin 233
Divoselo 39, 40, 55, 56, 57, 70, 116, 135, 136, 149, 309, 376
Divuše 101
Dnopolje 71, 187, 374, 387
Dobra 592
Dobrica 73
Dobroselski Bubanj 29
Dobroselo 71, 195, 315, 330, 331, 374, 375, 431, 477, 483
Dodoši 281, 402
Dol 345
Dolnjaci 90, 206, 472
Doljani 29, 41, 56, 57, 71, 73, 158, 168, 189, 315, 373, 374, 375, 385, 477
Donja Bačuga 402
Donja Brusovača 345
Donja Čremušnica 346, 357
Donja Glina 156, 454
Donja Ljubina 433
Donja Mašvina 451
Donja Mlinoga 316
Donja Orahovica 418
Donja Perjasica 347, 455
Donja Pastuša 52, 192
Donja Stupnica 415, 426
Donja Suva ja 71
Donja Velešnja 174, 206
Donje Dubrave 78, 190, 346, 393
Donje Jezero 140
Donje Klapavice 374
Donje Primišlje 127, 347, 392, 405, 452
Donje Selište 53, 316
Donji Babin Potok 141, 150, 175
Donji Bjelovac 174
Donji Bović 457
Donji Budački 455
Donji Dobretin 233, 438
Donji Frkašić 167
Donji Furjan 452
Donji Grabovac 402
Donji Jagrovac 453
Donji Javoranj 161, 402 ,427
Donji Kirin 456
Donji Klasnić 64
Donji Kuruzari 206
Donji Lađevac 15, 24, 28, 38, 39, 41, 55. 56, 57, 71, 72, 87, 88, 107, 133, 148, 156, 175,158, 167, 168,170, 176, 179, 185, 186,187, 189, 210,213, 214, 221, 229, 231,248, 279, 315,322, 452
Donji Lapac 420
Donji Modruš 458
Donji Poloj 347, 454
Donji Popovac 452
Donji Selkovac 316
Donji Sjeničak 346, 354, 456
Donji Skrad 455
Donji Srb 71
Donji Šljivovac 456
Donji Tržić 458
Donji Vojnić 345, 456
Donji Zatezali 346, 382
Donji Zirovac 53, 66, 101, 330, 419, 430
Draga 417
Draga Mandić 374
Drage 451
Dragotina 65, 281, 403, 423, 471, 472
Draškovac 418
Drenov Klanac 57
Drenovac 51, 65, 88, 281, 316, 395, 401, 402, 408, 446, 468
Dretulja 393

Drežnica 31, 140, 141, 170, 334, 483
Drežnik 20, 78, 214, 253, 269, 451, 519, 523, 4552
Drvar 28, 39, 40, 172, 244, 305, 334
Drvarsko polje 210
Dubica 131, 218, 233
Dubrave 31, 78, 154, 173, 382, 384, 392, 404, 405
Duga Resa 181, 214, 253, 270, 518
Dugi Dol 455
Dugo Selo 35, 73, 346, 354, 456,
Dumače 206
Dunjak 78, 82, 226, 322, 330, 347, 392, 404, 405, 454
Dupale 416, 425
Dvor na Uni 13, 20, 21, 24, 31, 37, 65, 67, 79, 80, 82, 87, 100, 101, 102, 103, 104, 116,122, 183, 192, 198, 199,210, 232, 239,251, 252, 270, 272, 285,317, 401, 415,424, 426, 430, 432, 433,436, 438, 439,440, 443, 444, 470, 493,502
Dvorište 206, 226, 454

D2

Džajići 53
Džaperovac 77, 345, 453
Džodani 328

Đ

Đurići 51
Đurin Potok 453

E

Engleska 47, 344, 535, 487,
Evropa 15, 123, 216, 487

F

Fogić 472
Francuska 16
Frkašić 179, 186, 187, 193, 206, 298, 305, 322, 330, 347, 452, 525, 553, 563
Furjan 347, 452, 525, 553, 563

G

Gacka dolina 55, 57, 124, 275, 187, 193, 244, 389, 390
Gacko polje 14
Gaćeša Selo 345, 356
Gaćeško Selo 347, 455
Gage 101, 198, 233, 251, 282, 415, 424, 432, 433, 470
Gajine 71, 107, 149, 374
Gejkovac 77, 345
Generalski Stol 14, 181, 518
Glamoč 172
Glavace 57, 73, 195
Glavica 33, 437
Glavičani 209, 210, 316, 402, 417, 423, 428
Glibodol 73, 127, 246, 389
Glina 13, 15, 18, 19, 20, 24, 27, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 44,, 51, 52, 64, 65, 66, 67, 79, 80, 82, 87, 90, 100, 102, 103, 122, 130,131, 141, 160, 165, 183, 198, 205, 206,210, 224, 226, 232, 233, 234, 239, 241,252, 255, 258, 259, 260, 262, 285, 287,294, 296, 302, 315, 316, 317, 325, 326,333, 395, 408, 423, 443, 444, 446, 447,454, 468, 472, 485, 492. 493, 499, 500,501, 505, 507, 508, 510, 529, 538
Glinica 232, 347, 403, 453
Glinska Poljana 206
Glinski Trtnik 65, 251, 286, 316, 395, 402, 408, 446, 468
Glinsko Vrelo 453
Glogovo 56
Gnojnica 453
Gojak 346, 382, 383
Gojkovac 347, 453
Golinja 346, 354, 457
Gonac 206
Gora 206, 233, 446, 468
Gorička 281, 401, 402, 435
Goričko 417
Gornja Bačuga 402
Gornja Brusovača 345, 453
Gornja Buhača 453
Gornja Čemernica 475
Gornja Čremušnica 346
Gornja Glina 453
Gornja Mašvina 451
Gornja Mlinoga 52
Gornja Močila 452
Gornja Orahovica 418
Gornja Pastuša 52, 192, 316
Gornja Ploča 245
Gornja Stupnica 401, 415, 426
Gornja Suvaja 71, 149, 374, 375
Gornja Velešnja 174
Gornja Visočka 347, 454
Gornje Dubrave 14, 33, 78, 82, 87, 127, 159, 161, 190, 252, 346, 382, 383, 384, 518
Gornje Primišlje 156, 347, 392, 405
Gornje Selište 64
Gornje Taborište 453
Gornji Babin Potok 150, 398
Gornji Bjelovac 174

Gornji Bović 346, 457
Gornji Budački 173, 180, 345, 413, 414, 454, 446, 561
Gornji Dobretin 416, 439
Gornji Frkašić 167, 245
Gornji Furjan 452
Gornji Grabovac 66, 402
Gornji Hrastovac 102
Gornji Javoranj 402, 417, 429
Gornji Kirin 456
Gornji Klasnić 36, 53, 64, 403
Gornji kraj 135, 245
Gornji Lađevac 4452
Gornji Lapac 166, 168
Gornji Modruš 458
Gornji Poloj 347, 454
Gornji Popovac 452
Gornji Skrad 127, 226, 454
Gornji Sjeničak 346, 354, 456
Gornji Srb 71
Gornji Sljivovac 456
Gornji Tržić 458
Gornji Vojnić 455
Gornji Zatezali 346, 382
Gornji Zirovac 53, 66, 330, 419, 430
Gorski kotar 20, 26, 31, 73, 87, 89, 118, 126, 130, 131, 133, 136, 138,139, 140, 161, 188, 214, 216, 224, 226,235, 256, 262, 293, 326, 337, 343, 389,495, 518, 534, 554, 567
Gospić 9, 17, 29, 24, 27, 28, 29, 38, 39, 40, 55, 70, 71, 72, 81, 82, 91, 92, 111, 121, 134, 135, 136, 137, 142, 145,147, 148, 150, 152, 153, 156, 157, 165,166, 175, 176, 179, 180, 214, 217, 229,230, 244, 245, 250, 264, 270, 272, 273,274, 309, 322, 332, 338, 372, 376, 380,389, 420, 464, 465, 466, 467, 478, 481,567, 568, 569, 570, 572, 576
Gostović Polje 73
Gostovo Polje 73
Grabarska 453
Graboštani 255
Grabova Lokva 73
Grabovac 53, 88, 90, 269, 471, 455, 532
Grabovica 417, 434
Grabovje 33
Gračac 15, 16, 24, 27, 28, 38, 39, 45, 55, 56, 67, 68,71 72, 81, 82, 107,108, 110, 111, 112, 137, 148 149, 150,152, 156, 157, 166, 170, 175, 190, 210,213, 221, 229, 230, 244, 250, 374, 375,380, 399, 420, 477, 569, 570, 571
Gradac 65, 80, 102, 103, 407, 499
Gradina 61, 403
Gradusa 52, 101, 171, 192, 198, 209, 217, 233, 252, 254, 469, 501
Grčevo 316
Gređani 269, 457, 546, 554
Grmuša 415, 432
Grobnik 62, 346, 454
Gršak 393
Grubišića most 49
Gubačevo Polje 56
Gudura 374
Gvozdan 416
Gvozdansko 104, 322, 425

H

Hajtić 79, 82, 165, 281, 395, 408, 446, 468
Hercegovina 131
Homoljac 150
Hrastovac 316
Hrastovica 233
Hrtić 417
Hrstić 429
Hrvatska 7, 8, 9, 13, 14, 15, 18,19, 21, 24, 25, 26, 28, 30, 31, 34, 39,58, 60, 69, 74, 87, 89, 90, 92, 93, 96,98, 100, 104, 105, 107, 118, 120, 121,122, 123, 134, 127, 137, 139, 140, 144,145, 148, 150, 153, 155, 165, 166, 167,168, 170, 175, 176, 177, 179, 182, 186,189, 194, 197, 198, 199, 201, 202, 205,213, 216, 217, 219, 234, 235, 237, 238,251, 256, 258, 260, 263, 280, 281, 302,303, 306, 315, 321, 326, 331, 332, 333,335, 336, 337, 338, 343, 344, 385, 386,389, 398, 407, 423, 444, 445, 459, 483,484, 487, 488, 512, 513, 518, 525, 544,557, 558, 566
Hrvatska Čuntića Palanka 206
Hrvatski Blagaj 27, 454
Hrvatsko primorje 73, 87, 89, 131, 138, 139, 140, 161, 186, 214, 256, 293, 326, 337, 343, 389
Hrvatsko Selo 457

I

Irinovac 451
Istra 176, 256, 326
Italija 25, 28, 176, 202, 213, 214, 216, 230, 231, 248, 322, 334, 488, 530, 531, 532, 545
Ivakuša 73
Ivanković Selo 456
Ivanović jarak 33
Ivanjska 439
Ivčević kosa 201
Ivošević strana 457

J

Jablanac 334
Jabukovac 52, 79, 82, 93, 101, 171, 174, 189, 192, 198, 217, 233, 254, 281, 469
Jadovno 29
Jadransko more 13, 14, 213, 214
Jagrovac 77, 345
Jajce 219
Jakovići 346
Jakšići 348
Jamarje 78, 347, 451
Janč a40, 176
Janja Gora 348, 457, 458
Janjani 346, 382
Jarak 452
Jasenovac 131
Jasnić Brdo 346, 454
Jastreb[5] rsko 120
Jaškovo 181. 214, 518. 563
Javnica 251, 402, 419, 424, 436, 437, 438, 470
Javorani 37, 101, 171, 189, 210, 232, 251, 407, 416, 417, 424, 427, 429, 470
Javornica 170
Javornik 175, 416, 439
Jelenkovac 458
Jesenice 78, 393
Jezerce 167, 186, 385, 387
Jezero 140, 457
Johovo 346, 455
Josipdol 14, 15, 33, 458
Jošani 57, 152, 245, 441, 442
Jošanske strane 245
Joševica 52. 192, 407, 472
Jovičići 432, 539, 545
Jugoslavija 8, 15, 16, 17, 18, 23, 26, 30, 40, 41, 47, 48, 53, 71, 75, 87, 90, 104, 121, 122, 123, 131, 135, 137,138, 141, 165, 170, 213, 216, 217, 219,220, 221, 222, 231, 235, 238, 248, 326,331, 335, 337, 339, 343, 375, 380, 389,485, 486, 487, 488, 502, 512, 513, 527,530, 534, 535, 545, 564, 575, 576
Jukinac 446, 468, 503
Jurga 345, 455
Jusići 346, 382

K

Kalati 137, 158, 374
Kalebovac 244
Kaline 36, 52
Kalnik 120
Kaluđerovac 330
Kamenica 146, 156
Kamensko 46, 166, 167, 186, 193, 283, 304, 305, 346, 383, 387
Kanjlža 466, 467
Kapela 14, 150, 167, 170, 391, 466, 467
Kapljuh 453
Katinovac 269, 345, 457
Karlobag 214
Karlovac 8, 9, 11, 13, 15, 17, 18, 19. 20, 21, 23, 24, 27, 29, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 39, 54, 59, 60, 63, 88, 90, 92, 93, 94, 95, 98, 99, 100, 114, 116, 123, 124, 125, 126, 127, 129, 141, 144, 145, 153, 164, 155, 156, 159, 165, 166, 173, 176, 177, 180, 181, 182, 187, 190, 195, 198, 201, 205, 206, 207, 208, 209, 213, 214, 216, 217, 219, 226, 228, 229, 252, 253, 254, 255, 264, 267, 268, 269, 270, 272, 273, 274, 277, 283, 288, 289, 294, 307, 312, 316, 317, 318, 325, 332, 336, 338, 344, 394, 396, 406, 412, 413, 414, 445. 459, 512, 516, 517, 518, 525, 528, 534, 535, 543, 544, 547, 548, 550, 551, 552. 553, 560, 563, 564
Kekići 476
Kelebude 401
Kepčije 209, 417. 427
Keserov potok 345, 454
Kestenova gora 323, 330
Kestenak 347, 455
Kestenje 453
KUani 56
Kik 56. 72. 147. 378
Kmiačka 183. 401
Kirin 45. 48. 76, 82, 127, 293, 307, 346, 354, 355, 356, 456, 534
Klanac 156, 326, 347, 454
Klenovača 180
Kladuša 209
Klanac 451, 459
Klapavice 109, 163, 374, 375
Klasnić 65, 67, 79, 82, 165, 192, 325, 394, 408, 446, 468
Klek 33
Klis 109
Klipino Brdo 456
Klobučar 198
Klokoč 127 154, 159, 347, 453
Klupica 454
Ključ 458
Ključar 345, 455
Kljuka 93, 120
Knez Gorica 456
Knezovljani 192, 316, 423, 500
Knežević Kosa 269, 345, 456, 545
Knin 88, 89, 123, 213, 214, 244
Kninska krajina 27, 124
Koblljak 53, 65, 403
Kokirevo 174, 456

Kokrina 306
Kolakovac 464
Kolarić 345, 459
Komesarac 453
Komić 57, 152
Komora 53, 66. 316, 401, 419, 431
Komogovina 192, 198, 258, 294, 494, 509
Komplje 175, 218
Korana 13. 14, 122, 392, 451
Koranski Brijeg 345. 355
Koranski Lug 78, 347. 451
Koransko Selo 347, 454
Kornnska Strana 347, 455
Kordun 7, 8, 10, 13, 14, 15, 19, 20, 21, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 37, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 48, 49, 50, 51, 54, 55, 58, 59, 60, 62, 63, 64, 66, 67, 69, 70, 73, 74, 76, 77, 78, 79, 80, 82, 83, 84, 85, 87, 88, 89, 90, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 104,104, 105, 107, 109, 112,113, 114, 115,116, 117, 118, 120, 121,122, 123, 124,126, 127, 129, 130, 131,133, 135, 136,138, 139, 140, 141, 142,144, 145, 147,148, 149, 153, 154, 155,156, 159, 160,161, 162, 165, 166, 167,168, 170, 171,172, 173, 174, 175, 176,177, 179, 180,181, 182, 183, 184, 185,186, 187, 188,189, 190, 192, 193, 194,195, 197, 198,199, 204, 205, 206, 207,208, 209, 210,213, 214, 216, 217, 220,221, 222, 223,224, 225, 226, 228, 229,230, 231, 232,235, 237, 238, 240, 241,244, 248, 250,251, 252, 253, 254, 255,256, 257, 258,259, 260, 262, 263, 264,265, 266, 267,269, 270, 272, 273, 275,276, 277, 279,280, 281, 282, 283, 285,286, 287, 288,289, 293, 294 295, 297,299, 300, 303,304, 306, 307, 309, 314,316, 317, 319,320, 322, 323, 325, 326,327, 328, 329,330, 331, 334, 335, 336,337, 339, 343,344, 345, 348, 354, 357,358, 379, 360,361, 362, 382, 383, 385,390, 392, 394,396, 397, 402, 403, 404,406, 409, 412,413, 414, 421, 442, 444,445, 448, 451,458, 464, 475, 482, 484,489, 496, 498,499, 512, 513, 514, 515,516, 523, 525,526, 527, 528, 531, 532,534, 536, 537,538, 542, 543, 545, 547,557, 558, 559,560, 566, 568, 569, 573,575
Kordunski Ljeskovac 78, 82, 154, 188, 347, 392, 534
Korenica 19, 24, 28, 38, 42, 44, 55, 57, 68, 69, 70, 72, 87, 88, 89, 108, 111, 112 113, 114, 116, 137, 141, 149, 152, 156, 158, 166, 167, 175, 176, 179, 185, 186, 187, 189,190, 229, 244, 248,250, 288, 291, 292,298, 302, 321, 322,348, 349, 370, 371,399, 420, 422, 477,484, 568, 569, 570, 572,
Kosa 35, 52, 180
Kosijersko Selo 345, 347, 455
Kosna 415, 432
Kosinj 180, 245
Kosinje 15, 40, 380, 567, 569, 575
Kosovo 16
Kostajnica 13,15, 20, 24, 27, 31, 37, 52, 65 67, 80, 82, 90, 102, 104, 122,130, 165, 171, 183,192, 198, 206, 209,214, 255, 232, 233,234, 239, 252, 254,255, 270, 272, 273,285, 286, 322, 402,443, 444, 500, 507
Kotarani 233, 316, 419, 436
Kostreš 316
Kovačevac 277
Kovačevići 53
Kozara 120
Kozaperovica 64, 403
Kozarac 346,354, 457
Kraljevina Jugoslavija 257
Kraljevina SHS 16, 17
Kraljevčani 35, 52, 180
Krasno 218
Krbava 108, 112, 115, 116, 245, 293, 295, 298, 310, 366, 364, 367, 368, 370, 371
Krbavica 41, 150, 193, 195, 291, 294. 298, 305, 329, 331, 371, 483
Krbavsko polje 14, 334
Krcani 57, 421
Krčevo 102
Kremen 453
Krivi Put 176
Kriva ja 345, 455
Krnjak 33, 61, 82, 87, 127, 155, 156, 159, 180, 226, 267, 281, 282, 345, 357, 393, 404. 405, 455, 561, 563
Krnjački Grabovac 156
Krstinja 77,78, 156,159, 226, 267, 343, 393, 404, 405, 406, 453
Krš 40
Kršići 382
Krši ja 61
Kruškovac 70
Kruškovača 453
Kruge 71
Kuk 453
Kukici 345, 382
Kukići — Samardžije 401
Kulen Vakuf 56, 109, 170, 210
Kuljani 90
Kunić 156, 181, 348, 393,, 405, 453, 526
Kupa 13, 14, 15, 35, 37, 93
Kupirovo 71, 149, 374

Kupinjak 330
Kuplensko 62, 67, 127, 173, 188, 395, 455
Kurjak 57
Kuruzari 130
Kusaja 345, 455
Kuselj 392
Kutaja 347, 454
Kuzma 347, 457

L

Lađevac 452
Lađevski jelik 33
Lalić dol 347, 383
Lapac 26,39, 41, 68, 137, 149, 150, 168, 170, 186, 210, 244, 245, 250, 343, 374, 387, 398, 477, 568, 570, 574
Lapat 140, 346, 458
Lapovac 346, 546
Lasinjski Sjeničak 49, 346, 354, 456
Latin 156, 348, 458
Ledenik 455
Lešće 380
Letinac 246
Letovanci 130, 316
Lička Jesenica 124, 175, 181, 393, 457
Lička Kaldrma 71
Lički Novi 176
Lički Osik 150, 157, 176, 377, 378
Lički Osredci 29
Lički Strbci 71
Ličko Petrovo Selo 28, 40, 87, ,167, 231, 244, 330
Ličko polje 14
Lika 7, 8, 9, 10, 13, 14, 15, 16, 17,19, 20, 21, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29,37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 48,55, 56, 57, 58, 59, 60, 64, 67, 68, 69,70, 71, 72, 73, 80, 81, 82, 83, 84, 87,87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 101, 104, 107, 108, 109, 110,111, 112, 113, 115,116, 117, 118, 120,121, 122, 123, 124,126, 130, 131, 133,134, 135, 136, 137,138, 139, 140, 141,142, 144, 145, 146,147, 148, 149, 150,152, 153, 154, 156,157, 158, 159, 160,162, 165, 166, 167,168, 170, 171, 172,173, 174, 175, 176,177, 180, 183, 184,185, 186, 187, 188,189, 190, 192, 193,194, 195, 197, 198,199, 201, 203, 204,205, 207, 208, 210,213, 214, 216, 218,219, 221, 222, 223,224, 225 229, 230,231, 232, 235, 238,240, 241, 244, 245,246, 247, 248, 250,251, 252, 253, 255,256, 257, 258, 259,260, 262, 263, 264,265, 266, 270, 273,274, 275, 280, 283,285, 286, 287, 293,294, 295, 297, 299,300, 303, 305, 306,309, 310, 311, 315, 317, 319,320,321,322, 323, 325, 326, 327, 329,330,331,332, 333, 334, 335, 336, 337,339,362,364, 370, 371, 373, 376, 379,380,381,385, 389, 390, 398, 399, 400,402,403,420, 421, 441, 442, 444, 445,449,450,451, 464, 467, 475, 477, 484,507,525,539, 545, 566, 569. 571, 572,573,574,575, 576, 577
Loskunja 345, 356
Lipa 569
Lipar 452
Lipice 246
Lipovača 451
Lipovački Lug 33
Lipovac 347, 451, 454, 455
Lisine 345, 455
Livade 452
Livadina lokva 452
Livno 123. 172
London 159, 380, 389
Lotine 401, 418
Lovča 192
Lovinac 39, 45, 55, 56, 71, 72, 150, 157 441, 481, 571, 572
Lug 73, 457
Lugani (Mirići) 73, 382
Luščani 35, 65, 198, 402

LJ

Ljeskovac 53, 61, 78, 105, 329, 330, 415, 425, 451, 524, 525, 569
Ljubina 415, 432
Ljubović 56
Ljubovo 40, 70, 88, 166
Ljupča 452
Ljuština Draga 73

M

Mačkovo Selo 52, 192, 401
Mađarska 487
Madžari 130, 206
Maja 88, 90, 206, 302, 446, 468, 472, 555
Majdan 401, 416, 425
Majske Poljane 64, 65, 402
Majski Trtnik 65, 402
Majur 130, 182, 218, 255
Makedonija 16
Mala Crkvina 346, 454
Mala Gradusa 80, 174, 401
Mala Kapela 13, 188
Mala Kosa 347, 454
Mala Trepča 456
Malička 75, 345, 457

Mali Gradac 36, 51, 53, 79, 80, 88, 192, 254, 281, 305, 306, 295, 408, 446, 468, 507
Mali Kozinac 345, 455
Mali Obijaj 281
Maljevac 127, 345, 453, 524
Manđić Selo 456
Marilovac 347, 455
Martin Brod 137, 172
Martin Brod 137, 172
Martinovići 51, 88, 401, 403, 509
Mašvina 61, 78, 269, 347
Matijevići 210, 416, 439
Mazin 15, 55, 56, 71, 148, 149, 157, 166, 170, 373, 374, 375
Mečenčani 52, 90, 171, 174, 192, 198, 217 233, 252, 254, 281, 316, 496
Medak 39, 56, 70, 81, 82, 157, 176, 229, 245, 377, 378, 380, 398, 478, 481, 572
Medakovići 466
Medarica 452
Međeđak 156, 345, 348, 458
Međimurje 343
Mehino Stanje 33
Mekinjar 57, 150, 152, 156, 168, 170, 245, 298, 300, 371, 441, 442
Meljinovac 71
Mesići 246
Metla 136
Mihailović Poljana 61
Mihaljevac 167, 186, 325, 387
Miholjsko 345, 455
Mikašinovići 346, 382
Mijoševac 347,, 455
Miijevac 453, 529
Miočinovići 192
Mirići 346, 382
Mišljenovac 71, 330
Mišljenovići 348
Mlakovac 345, 455
Mlakva 40, 569
Mlinoga 102, 174, 233, 469
Močka 78, 79, 82, 154, 156, 228,347, 392, 452, 525, 551, 552, 564
Modruš 14, 146, 458 .
Mogorić 44, 56, 57, 70, 71, 81, 82, 147, 149, 150, 168, 229, 230, 245, 305,309, 310, 349, 350, 372, 377, 378, 379,476, 567), 568
Mokrice 206
Moralci 456
Moravci 354
Moskva 376, 487
Moslavina 87, 118, 120, 122, 205, 224, 254, 300
Mošćenica 79, 82
Moštanica 183, 198
Moštenica 52, 233
Mracelj 77, 453
Mračaj 206, 316, 454
Mračaj Šljivnjački 446
Mrežnica 13, 93, 173, 328, 347, 452, 455
Mrsinje 370
Mrzlo Polje 32, 347 452
Mudrić Selo 347, 452
Mušaluk 157
Mutilić 57

N

Nebljusi 29, 71, 149, 374
Nebojane 206
Neretva 165, 170, 173
Neteka 29, 71, 186
Netretić 127, 181, 214, 394, 405, 517, 518
Nikšić 269, 452, 546
Niševići 209
Nova Kršlja 78, 269, 347, 451
Novi Dok 347, 454
Novigrad 529
Novo Selo 206, 316, 347
Nuselj 457

NJ

Njemačka 16, 25, 183, 190

O

Obijaj 65, 192
Obljajac 347, 452
Ogulin 8, 24, 32, 33, 88, 89, 165, 173, 176, 213, 214, 252, 554
Okić 345, 455
Omsica 56, 108, 374
Ondić 57
Orahovica 71, 149, 158, 374
Oraovac 71, 149, 158, 374
Orašac 109
Oravice 316
Oreško Selo 347, 455
Orjevac 40
Ornice 40
Orovac 483
Osredak 61, 149
Osredci 71, 186 ,374, 375
Ostojići 53, 66, 401, 419, 431
Ostrovica 40, 56, 57 70, 135, 148, 377
Ostrožin 79, 84, 159, 267, 283, 286, 293, 295, 346, 354, 355, 357, 393, 404, 405, 406, 456, 514
Oštarije 14, 146, 176
Oštarski Stanovi 33, 451

Otočac 17, 23, 24, 28. 38, 39, 45. 55, 72, 73, 81, 82, 88, 92, 121, 152, 165,175, 176, 179, 180, 187, 202, 214, 218,222, 225, 229, 230, 248, 250, 270, 273,280, 294, 321, 332, 333, 380, 398, 420,479, 480, 484, 570, 571
Otrić 55, 56, 244, 569
Ovčuv 374
Ozalj 518, 563

P

Pag 29
Paklarić 374
Pakovac 417, 434
Palovi 361
Panonska nizina 13
Papuča 567
Pariz (selo) 206
Partizansko Žarište 61, 455
Pastuša 198
Pašin Potok 453
Pavković Selo 345
Pavlovac 56, 136, 229, 305, 331, 379, 454
Pavlovac-Zavođe 147, 372, 373, 377, 378
Pazarište 176, 180, 380, 441
Pecka 173, 269, 308, 330, 345, 457
Pecani 108
Pećigrad 88, 122
Pećine 574
Pedalj 233, 316, 416, 426
Perići 382
Perić Selo 346, 454
Perjasica 27, 50, 61, 62, 77 ,78, 82. 87, 125, 127, 154, 156, 159, 173,190, 209, 226, 267, 268, 269, 346, 347,392, 404, 405, 455, 552
Perna 34, 45, 75, 76, 77, 82, 125, 127, 159, 173, 182, 188, 190, 345, 393,404, 405, 406, 457, 523, 525, 554
Perušić 18, 24, 27, 38, 55, 91, 92, 121, 162, 176, 180, 201, 214, 218, 225, 230, 250, 273, 294, 380, 399, 420, 477, 478, 567, 570, 571
Petrinja 13, 15, 17, 18, 20, 24, 27, 31, 32, 36, 37, 52, 65, 67, 79, 80, 82, 90, 101, 102, 104, 122, 171, 183, 270, 272, 273, 285, 322, 332, 338, 423, 443, 444, 469, 490, 491, 493, 494, 498, 505, 507, 510
Petkovac 52, 198
Petrinić polje 73
Petrovac 90
Petrova gora 13, 32, 33, 34, 35, 35, 54, 74, 77, 88, 90, 93, 123, 166, 185, 287, 288, 304, 305, 322, 328, 329, 330, 334, 361, 483, 509
Pijevci 452
Pirovište 328
Pisarovina 95, 120, 127
Pisač 57, 152, 298, 371, 441
Pješćanica 346, 355, 356
Panina 383
Plaščanska dolina 78, 124, 140, 146, 193, 228, 543
Plaška Glava 140, 348, 458
Plaški 14, 15, 24, 78, 140, 146, 153, 154, 156, 176,181, 188, 190, 194,195, 206, 209, 216,217, 221, 228, 252,267, 269, 316, 322,348, 392, 393, 394,396, 405, 406, 409,413, 414, 421, 458,512, 514, 522, 528,529, 543, 544, 547,552, 553, 562, 564,565
Plavča Draga 457
Plavno 186
Plitvice 551, 569
Plitvička jezera 14, 87, 89, 108, 167, 185, 188, 190, 202
Plitvički Ljeskovac 15, 28, 40, 244
Ploča 39, 56, 72, 147, 150, 377, 378
Pločanski Klanac 88, 166
Plješevica 14, 166, 167, 329, 334, 441
Počitelj 135, 149, 229, 376
Počučić 116
Podcetin 453
Podgorje 75, 345, 455
Podgrmeč 172
Podgrmilovići 140
Podhum 41, 57, 73, 348, 393, 405, 458, 562
Podlapac 152
Podlapača 57, 152, 156, 185, 195, 305, 331, 483
Podmelnica 156
Podplaninsko Selo 347, 455
Podravina 254
Podveljun 33, 458
Pogledalo 40
Pokuplje 87, 89, 118, 120, 140, 224, 250, 255, 256, 257, 262, 326, 330, 334, 337, 442, 498, 524, 551
Polići 421
Poloj 78, 188, 391
Poljani 62, 269, 455, 457
Poljic 57, 152
Ponikvari 457
Ponikve 346, 383
Ponor 167, 175, 186, 218, 387, 389, 453
Ponorac 61, 62, 226, 347, 454, 455
Popović Brdo 456
Popovo Selo 346, 382, 383
Posavina 13, 62, 171
Potkraj 375

Petrova Poljana 347
Pounje 101, 105
Prekaja 172
Prijeboj 87, 89, 166, 188
Prijeka 472
Primišlje 20, 78, 141, 154, 269, 452, 458, 525
Primorje 13, 14, 130, 136, 139, 140, 179, 188, 189 224, 235, 475, 534
Prikorizmić 457
Prilišće 93
Prisjeka 455
Prkos 35, 277, 346, 354
Prnjavor 546
Prolom 36
Prtenjaci 346, 383

R

Rabinja 347
Radmanovac 305, 455
Radonja 322, 345, 393, 455, 531, 532, 540
Radovica 453
Raduč 56, 70, 378, 481
Rajić Brdo 345
Rakići (Jakovići) 382
Rakovica 20, 214, 253, 451, 519, 531, 562, 563
Raletina 452
Ramljani 389
Rapajin dol 73
Rastovac 455
Rastovača 451
Rastoke 525
Raštela 188
Ravna dolina 453
Ravno Rašće 402
Rebić Glavica 346, 382
Resnik 374
Ribnik 176, 180, 181, 214, 253, 518
Ričice 375, 389
Rijeka 14, 62, 122, 213
Rogulje 418
Roviška 64, 68, 402
Rudanovac 167, 330
Rudenica 452
Rudeži (zaselak, Dvor na Uni) 401. 435
Rudike 33
Rudopolje 175
Rujevac 37, 53,65, 101, 171, 251, 254, 281, 294, 322, 326, 415, 416, 424, 426, 470
Rujnica 61, 70, 78, 135, 188
Rule 281
Rusija 49
Ruševica 156; 347

S

Sabljaci 458
Saborski 78, 214, 38'9, 392, 493, 457
Sadilovac 61, 78, 347, 451, 453
Salopek Luke 452
Sandžak 326
Sastavak 452
Sava 37, 93, 214
Segestin 407
Selakova Poljana 345, 453
Selište 65, 73, 130, 206, 269, 316, 322, 451, 452, 453
Selkovac 206
Senaderi 53
Senj 176, 218, 334
Severin na Kupi 214, 518
Sinac 196, 230
Sisak 8, 9, 13, 15, 21, 23, 24, 31, 32, 36, 37, 51, 52, 53, 65, 66, 67, 80, 82, 90, 92, 93, 102, 120, 130, 177, 190, 198, 306,. 338
Sjeničak 31, 76, 82, 127, 159, 188, 217, 225, 293, 346, 354, 355, 356, 393, 404, 405, 406, 413, 414, 421, 456, 514, 522, 534, 562
Sjeverovac 183
Skakavac 226, 228, 456, 552, 554, 555
io qn
Skrad 154, 156, 159, 226, 322, 330, 392, 404, 405, 483, 457
Skradnik 458
Skradska šuma 78
Slabinja 131
Slana 206
Slano 29
Slavonija 16, 87, 93, 118, 122, 129, 130, 205, 224, 228, 248, 256, 300, 337,488, 554, 560, 567,568
Slavsko Polje 15, 75, 346, 354, 456
Slovenija 7, 28, 59, 245, 248, 334, 483
Slunj 13, 20, 23, 24, 27, 31, 32, 33, 61, 78, 88, 96, 122, 125, 146, 153, 155, 156, 165, 166, 176, 180, 181, 185,188, 194, 206, 214, 221, 225, 226, 228,229, 252, 253, 254, 259, 263, 267, 269,272, 293, 298, 299, 316, 325, 326, 333,347, 348, 348, 393, 396, 397, 405, 406,411, 413, 414, 421, 448, 452, 482, 513,514, 516, 519, 521, 522, 524, 525, 528,529, 530, 531, 534, 536, 537, 539, 544,546, 547, 549, 551, 552, 553, 560, 561,564, 565
Slušnica 269, 347, 452
Smiljan 40, 42, 380, 569
Smoljanac 269, 451
Smaljanović 452

Snos 347, 454
Sočanica 437
Sovjetski Savez 47, 52, 292, 343, 344, 352, 353, 358, 487
Sparednjak 346
Split 14, 554
Srb 39, 40, 71, 72, 88, 157, 158, 186, 189, 373, 375
Srbija 18, 25, 28, 29, 30, 38, 40, 52, 487, 488
Srbski klanac 88
Srebrenica 310
Srednja Gora 57, 170, 245, 305, 334
Srednje Selo 453
Srednji Poloj 347, 454
Srijem 16
Srpski Blagaj 269, 347, 454
Stabandža 232
Stanić Polje 416, 439
Stankovac 206, 233, 446, 468, 508
Stara Kršlja 78, 347, 563
Stari Maljevac 529
Starigrad 157
Staro Selo 31, 52, 57, 73, 174, 233, 269, 316, 345, 457, 469, 501
Staza 130, 183, 218, 254, 255
Štipan 32, 346, 354, 456
Stojmerić 347
Stolice 41, 54
Strašnik 90
Stražbenica 52, 198
Stubica 140
Stubljani 255
Stubljani 255
Suhodol 346, 454
Sunja 90, 122, 214, 233, 254, 504
Sušak 29, 38
Suvaja 29
Svetinje 356
Sivnica 183, 252, 453
Svinjaricca 31, 61, 156, 345, 393
Svinjica 77, 174, 345
Svojić 347, 455
Svračica 90, 316, 472
Svračkovo Selo 57, 152, 170, 245

S

Šakanlije **418**
Šalamunić **81, 137, 298, 330, 371**
Šamarica **35, 36, 37, 46, 50, 51, 52, 93, 123, 129, 287, 304, 329, 330**
Šamarički Brđani **210, 251, 254, 281, 417, 418, 424, 434, 435, 436, 470, 500**
Šaš **53, 206**
Šatornja **206**
Šeganovac **167, 168, 186, 322, 325, 387**
Šegestin **418**
Šibenik **246, 449**
Šibine **281**
Šilj kovača **453**
Široka Kula **30, 39, 57, 175, 176**
Široka Rijeka **46, 77, 78, 82, 127, 345, 453, 529**
ŠišJjavić **277**
Škalić **73, 176**
Škamrica **246**
Škare **40, 41, 57, 73, 81, 82**
Šljivnjak **61, 62, 156, 328, 346, 454**
lŠjivovac **346, 354**
pŠanovo brdo **330**
Štakorovica **77, 345, 453**
Štikada **39, 374**
Štirkovac **347, 454**
Štrbac **374**
Štrbački Buk **303**
Štrpci **149, 150**
Šum. Draga **401**
Šušnjar 53, 88, 161, 198, 251, 254, 407, 499, 509
Švajcani (Jakovići) 382
Švica 389
Švrakovica **401, 402, 418, 434**

T

Ttaar Varoš 269, 453
Tepavci 452
Timarci 130, 206, 254
Tobolič 121, 140, 347, 452
Točak 156, 173, 195, 226, 347, 455
Tolić 57, 152, 245
Tominčeva Draga 246
Tomin Gaj 56
Toplička Kosa 555
Topusko 176, 189, 228, 237, 259, 269, 272, 281, 305, 322, 330, 333, 457, 468, 501, 516, 531, 534, 538, 551, 552, 555, 561, 562
Tounj 14
Travice 245
Trebinja 269, 456
Trepča 354
Trgovi 415
Trmušnjak 192, 198, 282, 316
Trnavac 193, 195, 245, 298, 329, 331, 371, 483
Trnovac 37, 64, 183, 303, 305, 333, 403, 408
Trojvrh 31, 33, 458, 348
Trokut 171, 254, 255, 500, 504, 506, 508
Trstenica 346, 457
Trupinjak 269, 346, 454
Trupinjska Kosa 78
Tržačka Raštela 61
Tržić 146, 156, 347, 468

Tržić Primišljanski 347
Tržič Tounjski 347
Tuk 114, 325, 347, 348, 452, 457
Tulić 149, 374
Turjanski 57, 73, 150, 180, 190, 193, 195, 325, 331
Tušice 39
Tušilovački Cerovac 345
Tušilović 31, 50, 82, 127, 156, 159,268, 345, 393, 404,405, 406,455,521,562

U

Udbina 15, 16, 24, 28, 31, 38, 39, 45, 55, 70, 88, 112, 149, 152, 156, 157, 168, 170, 173, 179,185, 214,229,230,244, 245, 250, 317,322, 325,354,380,388, 398, 420, 440, 456, 478, 568, 569, 570
Udetin 402, 417, 428
Umetići 233, 254, 401, 469
Una 13, 37, 87, 89, 122
Utinja 49, 87, 159, 174, 241, 267, 269, 354, 393, 404, 405, 406, 456, 522, 561
Utinja Vrelo 345 456
Utinjski Međeđak 456
Utinjsko Brdo 456
Utolica 206, 233, 254, 316, 401
Užice 305

V

Varaždin 39
Vedro Polje 130, 206
Velebit 13, 14, 135, 334, 481
Velešnja 138, 183
Velika Crkvina 226, 322, 454, 532
Velika Gradusa 174, 401
Velika Kladuša 88, 122, 165, 166, 176
Velika Popina 55
Velika Solna 206
Velika Trepča 456
Velika Vranovina 457
Veliki Gradac 51, 165, 192, 316, 403
Veliki Kozinac 345, 455
Veliki Obijaj 281
Veliki Šušnjar 35, 66, 281, 316, 402, 408, 446, 468
Veljun 20, 27, 31, 45, 77, 78, 82, 87, 96, 97, 98, 99, 114, 125, 127, 153, 154, 155, 156, 159, 161, 173, 180, 181,185, 188, 190, 194, 198, 206, 209, 214,226, 267, 268, 294, 297, 299, 346, 347,351, 357, 382, 391, 382, 394, 396, 397,404, 405, 406, 410, 413, 414, 321, 454,513, 514, 534,546
Veljunska Glina 346
Veljunski Ponorac 346, 384
Vera 140, 348, 458
Vidić 57
Viduševac 316
Vis 230, 334
Visuć 57, 170
Višjići 346, 382
Vlahović 35, 65, 403
Vodoteč 73
Vođerić Brdo 61, 62, 346, 454
Vojišnica 87, 345, 455, 525
Vojna krajina 17, 43, 287
Vojnić 13, 19, 20, 24, 27, 31, 32, 33, 35, 61, 74, 75, 76, 77, 78, 82, 87, 88, 94, 94, 95, 96, 97, 100, 125, 127, 141, 153, 155, 156, 159, 165, 180, 181,188, 190, 194, 198, 206, 209, 226, 240,253, 262, 266, 267, 269, 281, 282, 294,297, 299, 305, 316, 318, 325, 345, 357,358, 360, 393, 394, 396, 397, 404, 405,406, 410, 413, 414, 421, 455, 456, 482,485, 512, 513, 514, 525, 528, 432, 534,544, 545, 55, 555, 561, 565, 566
Vojnička Poljana 345
Vojnički Grabovac 61, 319, 322, 345, 514, 531, 545
Vojnovac 156, 348, 458
Vojnović Brdo 346
Vojvodina 16
Vojvoduša 73
Volinja 90
Vorkapić Selo 269, 325, 345, 457
Vranovina 551, 552, 564
Vratnik 176
Vrbaska Banovina 19
Vrebac 39, 55, 56, 57, 70, 136, 147, 149, 229, 331, 372, 373, 376, 377, 378, 379
Vrelo 61, 330
Vrelo Mrežnica 347
Vrginmost 13, 20, 24, 31, 32, 33, 35, 44, 48, 61, 75, 76, 77, 94, 95, 96, 122, 125, 127, 153,155, 159, 173, 180,181, 182, 188, 189,190, 194, 206, 217,225, 226, 228, 229,253, 267, 269, 277,281, 282, 288, 299,307, 312, 316, 323,325, 357, 393, 394,396, 397, 404, 405,406, 411, 413, 414,421, 456, 482, 485,501, 512, 513, 514,519, 522, 524, 525,528, 530, 534, 537,544, 547, 553, 561,562, 565
Vrhovine 15, 55, 108, 175, 180, 380
Vrletna strana 328, 329
Vrnograč 165, 232, 426,
Vrpolje 233, 402, 417, 426
Vršak 246
Vrujika 393
Vucelići 346, 382
Vučinići 401
Vučkovići 74
Vukelići 401

Vukmanić 214, 226, 269, 456
Vukoševac 174, 401
Vukov Badanj 51
Vukova Gorica 93, 517
Vukšić 157

Z

Zagorje 62, 346, 454, 531
Zagreb 8, 9, 10, 11, 14, 25, 27, 31, 32, 34, 35, 37, 38, 42, 44, 47, 60, 63, 88, 92, 110, 118, 198, 294, 327, 330, 331, 332, 338, 364, 488, 530
Zaklopac 71, 374,
Zakopza 419, 437
Zalužje 149, 374, 375
Zalužnica 57, 73, 389
Zapoljak 452
Zapolje 73
Zavode 56, 136, 229, 372
Zbjeg 42, 61, 78, 87, 140, 154, 185, 188, 328, 347, 387 391, 452, 483, 484, 531
Zebići 140, 348, 458
Zemun 174
Zimić 345, (455
Zinajevac 347, 454
Zlatovići 53
Zrinj 37, 282, 507, 508
Zrmanja 55, 56, 71, 88, 213, 214, 221, 244, 569
Zuberi 53, 136
Zuleševica 168, 170
Zut 316, 402, 416, 439

Ž

Žarkovići **466**
Žirovac **37, 53, 65, 101, 166, 171, 189, 192, 251, 254, 281, 316, 401, 402, 419, 424, 430, 431, 470,**
Žitnik **180**
Živaja **131**
Živković Kosa **345, 456**
Žrvnica **347, 452**
Žumberačka gora **120**
Žumberak **87, 89, 118, 120, 140, 170, 326, 330, 334, 337, 475, 517**
Županj Dol **73**
Župić **206**
Žuta Lokva **40**

Tumač skraćenica

CK KPJ	**— Centralni komitet Komunističke partije Jugoslavije**
CK KPH	**— Centralni komitet Komunističke partije Hrvatske**
CKJ	**— Centralni komitet Jugoslavije**
KPH	**— Komunistička partija Hrvatske**
ORJUNA	**— Organizacija jugoslavenskih nacionalista**
HSZ	**— Hrvatska seljačka zaštita**
HRSS	**— Hrvatska republikanska seljačka stranka**
HSS	**— Hrvatska seljačka stranka**
NDH	**— Nezavisna Država Hrvatska**
JRZ	**— Jugoslavenska radikalna zajednica**
OK KPH	**— Okružni komitet Komunističke partije Hrvatske**
KK KPH	**— Kotarski komitet Komunističke partije Hrvatske**
NOP	**— Narodnooslobodilački pokret**
PO	**— Partizanski odred**
KPO	**— Kordunaški partizanski odred**
KPJ	**— Komunistička partija Jugoslavije**
NOPO	**— Narodnooslobodilački partizanski odred**
OK SKOJ	**— Okružni komitet Saveza komunističke omladine Jugoslavije**
AFZ	**— Antifašistički front žena**
GŠ NOVH	**— Glavni štab Narodnooslobodilačke vojske Hrvatske**
NOB	**— Narodnooslobodilačka borba**
GSH	**— Glavni štab Hrvatske**
VPB	**— Vojno-partizanska bolnica**
AVNOJ	**— Antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Jugoslavije**
ZAVNOH	**— Zemaljsko antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Hrvatske**
NOR	**— Narodnooslobodilački rat**
NOO	**— Narodnooslobodilački odbor**
NOV	**— Narodnooslobodilačka vojska**

POJ — **Partizanski odredi Jugoslavije**
KNOO — **Kotarski narodnooslobodilački odbor**
NO — **Narodni odbor**
SMG — **Savez mlade generacije**
VŠ NOV i POJ — **Vrhovni štab Narodnooslobodilačke vojske i partizanskih odreda Jugoslavije**
NOPH — **Narodnooslobodilački pokret Hrvatske**
NOVJ — **Narodnooslobodilačka vojska Jugoslavije**
NOF — **Narodnooslobodilački fond**
JNOF — **Jedinstvena narodnooslobodilačka fronta**
VPO — **Vojno-politički odbor**
KVPO — **Kotarski vojno-politički odbor**
OK — **Okružni komitet**
PK — **Pokrajinski komitet**

Izvori i literatura

a) *Arhivska građa:*

Fond Centralnog komiteta KP Hrvatske
Fond Glavnog štaba Narodnooslobodilačke vojske Hrvatske
Fond ZAVNOH-a
Fond Okružnog komiteta KPH za Karlovac
Fond Kotarskog komiteta KPH Karlovac
Fond Mjesnog komiteta KPH Karlovac
Fond Kotarskog komiteta KPH Vojnić
Fond Kotarskog komiteta KPH Veljun
Fond Kotarskog komiteta KPH Vrginmost
Fond Kotarskog komiteta KPH Slunj
Fond Kotarskog komiteta KPH Ogulin
Fond Kotarskog komiteta KPH Plaški
Fond Okružnog komiteta KPH za Liku
Fond Kotarskog komiteta KPH Gračac
Fond Kotarskog komiteta KPH Donji Lapac
Fond Kotraskog komiteta KPH Korenica
Fond Kotarskog komiteta KPH Udbina
Fond Kotarskog komiteta KPH Gospić
Fond Kotarskog komiteta KPH Brinje
Fond Kotarskog komiteta KPH Otočac
Fond Kotarskog komiteta KPH Perušić
Fond Okružnog komiteta KPH za Baniju
Fond Kotarskog komiteta KPH Sisak
Fond Kotarskog komiteta KPH Glina
Fond Kotarskog komiteta KPH Petrinja
Fond Kotarskog komiteta KPH Dvor na Uni
Fond Kotarskog komiteta KPH Kostajnica
Fond Okružnog komiteta KPH za Pokuplje
Fond Okružnog NOO-a za Kordun
Fond Okružnog NOO-a za Karlovac
Fond Kotarskog NOO Vojnić
Fond Kotarskog NOO Veljun
Fond Kotarskog NOO Vrginmost
Fond Kotarskog NOO Slunj
Fond Kotarskog NOO Karlovac
Fond Kotarskog NOO Plaški
Fond Kotarskog NOO Bosiljevo
Fond Kotarskog NOO Ogulin
Fond Okružnog NOO-a za Liku
Fond Kotarskog NOO Gospić
Fond Kotarskog NOO Korenica
Fond Kotarskog NOO Udbina
Fond Kotarskog NOO Gračac
Fond Kotarskog NOO Donji Lapac

Fond Kotarskog NOO Otočac
Fond Kotarskog NOO Brinje
Fond Kotarskog NOO Perušić
Fond Okružnog NOO-a za Baniju
Fond Kotarskog NOO Glina
Fond Kotarskog NOO Dvor na Uni
Fond Kotarskog NOO Petrinja
Fond Kotarskog NOO Kostajnica
Fond Okružnog komiteta SKOJ-a za Karlovac
Fond Kotarskog komiteta SKOJ-a Vojnić
Fond Kotarskog komiteta SKOJ-a Veljun
Fond Kotarskog komiteta SKOJ-a Vrginmost
Fond Kotarskog komiteta SKOJ-a Slunj
Fond Kotarskog komiteta SKOJ-a Plaški
Fond Kotarskog komiteta SKOJ-a Karlovac
Fond Kotarskog komiteta SKOJ-a Ogulin
Fond Kotarskog komiteta SKOJ-a Bosiljevo
Fond Okružnog komiteta SKOJ-a za Liku
Fond Kotarskog komiteta SKOJ-a Korenica
Fond Kotarskog komiteta SKOJ-a Udbina
Fond Kotarskog komiteta SKOJ-a Donji Lapac
Fond Kotarskog komiteta SKOJ-a Gračac
Fond Kotarskog komiteta SKOJ-a Gospić
Fond Kotarskog komiteta SKOJ-a Otočac
Fond Kotarskog komiteta SKOJ-a Brinje
Fond Kotarskog komiteta SKOJ-a Perušić
Fond Okružnog komiteta SKOJ-a za Baniju
Fond Kotarskog komiteta SKOJ-a Glina
Fond Kotarskog komiteta SKOJ-a Dvor na Uni
Fond Kotarskog komiteta Petrinja
Fond Kotarskog komiteta SKOJ-a Kostajnica
Fond Okružnog odbora AF2-a za Karlovac
Fond Kotarskog odbora AFŽ-a Vojnić
Fond Kotarskog odbora AF2-a Veljun
Fond Kotarskog odbora AF2-a Vrginmost
Fond Kotarskog odbora AFZ-a Slunj
Fond Kotarskog odbora AF2-a Plaški
Fond Kotarskog odbora AFZ-a Karlovac
Fond Kotarskog odbora AF2-a Ogulin
Fond Okružnog odbora AF2-a za Liku
Fond Kotarskog odbora AF2-a Korenica
Fond Kotarskog odbora AF2-a Udbina
Fond Kotarskog odbora AF2-a Donji Lapac
Fond Kotarskog odbora AF2-a Gospić
Fond Kotarskog odbora AF2-a Gračac
Fond Kotarskog odbora AF2-a Otočac
l^ond Kotarskog odbora AF2-a Brinje
Fond Kotarskog odbora AF2-a Perušić
Fond Okružnog odbora AF2-a za Baniju
Fond Kotarskog odbora AF2-a Glina
Fond Kotarskog odbora AF2-a Dvor na Uni
Fond Kotarskog odbora AF2-a Petrinja
Fond Kotarskog odbora AF2-a Kostajnica
Fond Grupe ličkih NOPO
Fond Grupe kordunaških NOPO
Fond Banijskog NOPO
Fond 6. lička proleterska divizija »Nikola Tesla«
Fond 8. kordunaška udarna divizija
Fond 7. banijska udarna divizija
Fond 34. divizija NOVJ
Fond 35. divizija NOVJ
Fond 4. udarni korpus NOVJ
Fond Komande Prvog kordunaškog partizanskog područja
Fond Komande Drugog kordunaškog partizanskog područja
Fond Komande Prvog ličkog partizanskog područja
Fond Komande Drugog ličkog partizanskog područja
Fond Komande banijskog partizanskog područja

Fondovi memoarske građe kotara Karlovac, Vojnić, Slunj, Vrginmost, Veljun, Plašiti, Ogulin, Glina, Gospić, Korenica, Udbina, Gračac, Donji Lapac, Brinje, Otočac i Dvor na Uni

b) *Partizanska štampa*

»Naprijed«, organ KPH
»Naša borba«, glasilo OK KPH za Karlovac
»Naša borba«, glasilo NOO za Kordun
»Naša borba«, glasilo NOO Korduna i Banije
»Narodno oslobođenje«, tjednik JNOF-a
»Omladinski borac«, list USAOH-a
»Omladina«, list USAOJ-a
»Mi mladi«, list USAOJ-a
»Vjesnik«, glasilo jedinstvene narodnooslobodilačke fronte Hrvatske
»Vjesnik«, glasilo ZAVNOH-a
Bilten takmičenja NOO-a Kordun
Bilten Okružnog NOF-a za Kordun
»Vijesti«, izdanje Okružnog NOO-a za Kordun
»Kordunaške vijesti«, izdanje Okružnog NOO-a Za Kordun
»Na izbore«, bilten Okružnog NOF-a za Karlovac
»Srpska riječ«, glasilo NOP-a, organ Srpskog kluba vijećnika ZAVNOH-a
»Putem slobode«, glasilo NOF-a okruga Pokuplje
»Rodoljub«, glasilo Okružnog NOO-a Pokuplje
»Karlovački Vjesnik«, organ NOO-a za kotar i grad Karlovac
»Karlovački tjednik«, glasilo Okružnog NOO-a za Karlovac
»Karlovačke vijesti«, izdanje Kotarskog NOO-a Karlovac
»Glas Korduna«, glasilo NOO-a za Kordun
»Narodni borac«, glasilo NOO-a i Komande područja Kordun
»Bratstvo«, list 8. divizije NOV Jugoslavije
»Zena Korduna u borbi i radu«, izdanje Okružnog odbora AFZ-a za Karlovac
»Banijske vijesti«, izdanje Okružnog NOO Banija
»Bilten«, izdanje USAOH-a za Baniju
Prvi kongres, bilten pretkongresnog takmičenja
»Banovka«, list Okružnog odbora AF2-a za Baniju
»Glas slobodoljubive Banije«, glasilo Okružnog NOO za Baniju
»Vijesti«, izdanje Okružnog NOO za Baniju
»Lički kurir«, glasilo Okružnog NOO-a za Liku
»Narodna borba«, glasilo Okružnog NOO-a za Liku
»Putem bratstva«, glasilo JNOF-a za Liku
»Udbinski Vjesnik«, izdanje Kotarskog NOO-a za Udbinu
»Lički vjesnik«, glasilo JNOF-a za Liku
»Vjesnik« ZAVNOH-a
»Vijesti 34. divizije«
»Narodni vojnik«, izdanje Glavnog štaba Hrvatske.

c) *Korišteni objavljeni izvori i literatura:*

Bihaćka Republika, Muzej AVNOJ-a i POUNJ-a, knj. 2, Bihać, 1965.

Dokumenta o protunarodnom radu i zločinima jednog dijela katoličkog klera, Zagreb* 1946.

Dokumenti istorije omladinskog pokreta Jugoslavije, tom I, knj. 1, Istorijsko odelenje CK narodne omladine Jugoslavije, Beograd, 1953.

Geršković, Leon: Dokumenti o razvoju narodne vlasti, Izdavačka sekcija Akcionog odbora studenata Beogradskog univerziteta, Beograd, 1946.

Zatezalo, Đuro: Dokumenti Druge konferencije KPH za okrug Karlovac 1942, Zb. 4,. Karlovac, 1972.

Zbornik dokumenata i podataka o narodnooslobodilačkom ratu jugoslavenskih naroda,. Vojno istorijski institut, Beograd, 1949—1968, tom I, knj. 1, 2, 3 i 4 i 5; tom IV, knj. 1, 2, 3, 4 i 5; tom V, knj. 1 do 38.

Zbornik dokumenata sanitetske službe u NOR-u, knj. 1 i 2,Sanitetska uprava JNA, Beograd, 1952.

"ZAVNOH, Zbornik dokumenata 1943/1, Zagreb, 1964.
ZAVNOH, Zbornik dokumenata 1944/11, Zagreb, 1970.
ZVANOH, Zbornik dokumenata 1944/III, Zagreb, 1975.

Dedijer, Vladimir: Dnevnik (drugo izdanje), »Jugoslavenska knjiga«, Beograd, 1950.

Afrić, Vjekoslav: Sjećanje na kazalište narodnog oslobođenja, Hrvatsko narodno kazalište, Zbornik o stogodišnjici, Zagreb, 1960.

Bekić Milan, Butković Ivo, Goldstein Slavko: Okrug Karlovac 1941, Zagreb, 1965.

Broz, Josip Tito: O dosadašnjem radu i zadacima Partije, referat na V zemaljskoj konferenciji KPJ, Komunist, br. 1, 1946.

Broz, Josip Tito: Politički izvještaj CK KPJ, Peti kongres KPJ, Zagreb, 1949.

Bukvić, Milan: Otočac i Brinje u NOB 1941—1945, Otočac, 1971.

Bulat, Rade: Zumberak i Pokuplje u NOB-i, 1951.

Butić, Fikreta — Jelić, Ivan: Prilozi za proučavanje historije NDH u razdoblju 1942—1943, Putevi revolucije, br. 1—2, 1963.

Četrdeset prva — ustanak naroda Jugoslavije, Beograd, 1961.

■Četvrta (Druga) banijska NO udarna brigada, Zbornik sjećanja, Beograd, 1976.

Culinović, Ferdo: Državno-pravna historija jugoslavenskih zemalja XIX i XX vijeka, Zagreb, 1959.

Culinović, Ferdo: Razvitak narodne vlasti u Jugoslaviji, Klub studenata tehnike »Niko Tomić«, Zagreb, 1946.

Culinović, Ferdo: Razvitak ZAVNOH-a, Historijski zbornik, II, 1949.

Culinović, Ferdo: Stvaranje nove jugoslavenske države, Zagreb, 1959.

Djelatnost KPJ do aprila 1941. na području Karlovca, Korduna, Like i Pokuplja, Zb. 1, Karlovac, 1969.

Druga godina narodnooslobodilačkeg rata na području Karlovca, Korduna, Like, Pokuplja i Zumberka, Zb. 6, Karlovac, 1973.

Geršković, Leon: Historija narodne vlasti, Beograd, 1957.

Gorski kotar u radničkom pokretu i NOB, Zbornik radova, Rijeka, 1974.

Hronologija oslobodilačke borbe naroda Jugoslavije 1941—1945, Beograd, 1964.

Jelić, Ivan: Komunistička partija Hrvatske 1937—1941, Zagreb, 1972.

Komunistički pokret i socijalistička revolucija u Hrvatskoj, Zagreb, 1969.

Kosanović, Đorđe: Ekonomsko-politička djelatnost narodne vlasti u toku NOB-e, Zagreb, 1964.

Krizman, Bogdan: Pavelićev dolazak u Zagreb 1941. god., Zbornik Historijskog instituta Slavonije, br. 1, 1963.

Kultura i umjetnost u NOB-i i socijalističkoj revoluciji u Hrvatskoj, Zagreb, 1975.

Lika u NOB-i 1941, I, Beograd, 1963.

Lika u NOB-i 1942, sjećanja i zapisi, Beograd, 1971.

Lika u prošlosti i sadašnjosti, Zb. 5, Karlovac, 1973.

Marjanović, Jovan — Morača, Pero: Naš oslobodilački rat i narodna revolucija 1941—1945, Beograd, 1958.

Narodnooslobodilačka borba i socijalistička revolucija u Hrvatskoj 1944. godine, simpozij u povodu 30. obljetnice III zasjedanja ZAVNOH-a, Zagreb, 1976.

Nikoliš, Gojko: Sanitetska iskustva u oslobodilačkom ratu naroda Jugoslavije 1941—1945, Beograd, 1—2/1953.

Nova Jugoslavija, Pregled državno-pravnog razvitka, Zbornik radova, Zagreb, 1964.

Ogrizović, Mihailo: Prosvjetni i kulturni rad s odraslima u Hrvatskoj za NOB-e, Zagreb, 1960.

Ogrizović, Mihailo: Školstvo i odgoj mlade generacije u Hrvatskoj za vrijeme narodno-oslobodilačke borbe (od Prvog do Trećeg zasjedanja Zemaljskog antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Hrvatske), Istorija radničkog pokreta, Zbornik radova, br. 3,. Beograd, 1966.

Oslobodilački rat naroda Jugoslavije 1941—1945, sv. I—II, Beograd, 1957—1958.

Osma kordunaška udarna divizija, Zb. 9, Karlovac, 1977.

Perić, Ignjatije: Partizanski odred Debela kosa, Karlovac, 1961.

Perić, Ignjatije: Petnaesta kordunaška brigada, Beograd, 1969.

Perić, Ignjatije: Peta kordunaška brigada, Beograd, 1972.

Plaščanska dolina i okolica u NOR-u 1941—1945, Zb. 7, Karlovac, 1976.

Prva godina NOR-a na području Karlovca, Korduna, Gline, Like, Gorskog kotara, Pokuplja i Zumberka, Zb. 3, Karlovac, 1971.

Prvo zasjedanje AVNOJ-a, Zbornik radova naučnog skupa, Bihać, 1966.

Rapajić, Nikica: Organizacija poljoprivrede u NOB-i 1941—1945, Zagreb, 1955.

Rastić, Marijan: Pregled sistema narodne vlasti u Hrvatskoj 1941—1943, Putevi revolucije,, br. 1—2, 1963.

Sedma udarna banijska divizija, Beograd, 1967.

Simpozij o Petrovoj gori, u povodu 25-godišnjice III zasjedanja ZAVNOH-a, Zagreb, 1972..

Sisak i Banija u revolucionarnom radničkom pokretu i ustanku 1941, Zbornik, 1974.

Spomenica Prvog kongresa pravnika antifašista Hrvatske, Zagreb, 1974.

Svjetlo Banije, Banija u narodnooslobodilačkoj borbi, sjećanja i zapisi, Zagreb, 1972.

Stanisavljević, Đuro: Pojava i razvitak četničkog pokreta u Hrvatskoj 1941—1942, Istorija XX veka, Zbornik radova, sv. IV, Beograd, 1962.

Stanisavljević, Đuro: Ustanak u Hrvatskoj 1941—1942. (rukopis).

Stanisavljević, Đuro: Ustanak naroda Like, »Istorijski glasnik«, Beograd, I—IV/1961.

Simić, Simo: Pokrštavanje Srba za vrijeme drugog svjetskog rata, Titograd, 1958.

Sesta proleterska divizija, Zagreb, 1964.

Tako je rođena nova Jugoslavija, Zbornik sjećanja učesnika Drugog zasjedanja AVNOJ-av V, Jajce, 1973.

Tintor, Svetozar: Trinaesta primorsko-goranska udarna divizija, Zagreb, 1968.

Tomić, Josipa: Prilog proučavanju postanka i razvoja narodne vlasti u Hrvatskoj 1941—1943, »Putevi revolucije«, br. 2, 1963.

Ustanak naroda Jugoslavije 1941, knj. 1—6, Beograd, 1962—1964.

Zatezalo, Đuro i Majetić, Tomislav: Profesor Ivo Marinković, monografija o revolucionaru, Karlovac, 1975.

Zivković, Dušan: Postanak i razvitak narodne vlasti u Jugoslaviji 1941—1942, Beograd, 1969.

Zutić, Branko: Razvitak narodne vlasti u kotaru Vrginmost 1941—1943, Historijski zbornik, br. I—IV, Zagreb, 1955.

Zene Hrvatske u NOB-i, knj. 1 i 2, Zagreb, 1955.

Sadržaj

PREDGOVOR 7

UVOD 13

GLAVA I

PRVI OBLICI ORGANIZACIJE NARODNE VLASTI 1941. GODINE

Aprilski rat i prvi dani ustaške vladavine 23
Položaj naroda pod okupacijom i vlašću NDH 25
Pripreme i početak oružanog ustanka 29
Seoske narodne straže 43
Nacionalno-oslobodilački odbori 47
Narodnooslobodilački odbori 58
Stvaranje općinskih i kotarskih narodnooslobodilačkih odbora 73
Prvi organizacioni propisi o NOO-ima — Ostrožinski pravilnik 84

GLAVA II

RAZVITAK I UCVRŠCENJE NARODNOOSLOBODILAČKIH ODBORA

OD JANUARA 1942. DO PROLJEĆA 1943. GODINE

Vojno-političke akcije i objedinjavanje oslobođenog područja u prvoj polovini 1942. godine 87
Razvoj i učvršćenje mreže općinskih, kotarskih iokružnih NOO-a 94
Odnos između vojne i civilne vlasti 112
Širenje oslobođenog područja i daljnji razvitak NOO-a 119
Uloga NOO-a u organizaciji pomoći narodu Gorskog kotara i Hrvatskog primorja 138
Izbori za općinske, kotarske i okružne NOO-e od decembra 1942. do marta 1943. godine 141

GLAVA III

OSNOVNE KARAKTERISTIKE NOO-a U RAZDOBLJU OD PROLJEĆA DO JESENI 1943. GODINE

Djelovanje NOO-a u izuzetnim uslovima 4. neprijateljske ofanzive 165

Osnivanje privremenih okružnih NOO-a i rad organa narodne vlasti na likvidaciji posljedica 4. neprijateljske ofanzive..... 175
Prolazne kuhinje i logori za izbjeglice..... 185
Organizacija rada na sprečavanju epidemije zaraznih bolesti . . . 188
Proljetni radovi i sjetva..... 196
Rad na učvršćenju i jačanju NOO-a — formiranje Okružnog NOO-a za Kordun..... 199
Organizacija žetve i spremanje žita..... 207

GLAVA IV

RAD NARODNOOSLOBODILAČKIH ODBORA OD DRUGOG DO TREĆEG ZASJEDANJA ZAVNOH-a

Organizacija i djelovanje NOO-a u uslovima poslije kapitulacije Italije 213
Stvaranje gospodarskih komisija i njihova djelatnost..... 222
Narodnooslobodilački odbori u prvoj polovini 1944. godine 225

GLAVA V

UPRAVNO RAZGRANJAVANJE NARODNE VLASTI OD TREĆEG ZASJEDANJA ZAVNOH-a DO KRAJA RATA

Podjela rada unutar okružnih,kotarskih i općinskih NOO-a 273
Savladavanje teškoća u organizaciji prehrane vojske, smještaju i , ishrani siromašnog stanovništva..... 244
Okružne narodne skupštine..... 260
Izbori za seoske narodnooslobodilačke odbore i kotarske skupštine na Kordunu aprila 1945 266
Pripreme za uspostavljanje narodne vlasti ti oslobođenim mjestima i gradovima 1945. godine..... 270

GLAVA VI

PREGLED DJELATNOSTI POJEDINIH SEKTORA NARODNE VLASTI U PERIODU 1941 — 1945.

Privredna djelatnost narodnooslobodilačkih odbora..... 275
Razvitak fondova pri narodnooslobodilačkim odborima..... 282
Izgradnja zemunica za zaštitu živežnih namirnica, ranjenika i naroda na oslobođenom teritoriju..... 287
Ogranizacija trgovine..... 291
Rad organa narodne vlasti na zaštiti stočnog fonda..... 296
Organizacija radionica..... 303
Organizacija sudstva pri narodnooslobodilačkim odborima . . . 307
Rad narodne vlasti u oblasti prosvjete i kulture..... 317
Organizacija zdravstvene službe..... 328

ZAKLJUČAK..... 334

PRILOZI — DOKUMENTI..... 341

Br. X: 19. septembar 1941.

Proglas upućen Srbima, Hrvatima i Bosancima Korduna i Banije s konferencije vojnih i partijskihpredstavnika Korduna i Banije 343

Br. 2: 1941.

Kotarski, općinski i seoski narodnooslobodilački odbori formirani na Kordunu 1941..... 345

Br. 3: 17. septembar 1941.

Štab gerilskih odreda za srez Korenicu i okolinu piše komandirima gerilskih odreda o zabrani prodaje živežnih namirnica na neoslobođenom području..... 348-

Br. 4: 14. novembar 1941.

Zapisnik s treće sjednice Odbora civilne vlasti sela Mogorića o razvodu braka Nikole i Jage Basarić..... 349

Br. 5: 12. decembar 1941.

Zapisnik s devete sjednice Odbora civilne zaštite sela Mogorića o razdiobi zemlje između braće Miće i Stojana Lazića..... 350

Br. 6: 28. decembar 1941.

Zapisnik s osnivačke konferencije Kotarskog narodnooslobodilačkog odbora Veljuna..... 351

Br. 7: 14. decembar 1941.

Pravilnik o organizaciji i radu narodnooslobodilačkih odbora u kirinsko-sjeničarskom kotaru..... 354

Br. 8: 19. januar 1942.

Rezolucija donesena na Konferenciji odbora narodnooslobodilačke fronte Korduna..... 357

Br. 9: 28. januar 1942.

Okružnica broj 1 Odbora nacionalno-oslobodilačkog fronta Korduna 359

Br. 10: 28. januar 1942.

Upute kojima se obrazlaže nužnost formiranja okružnog NOO i preciziraju zadaci NOO-a u Lici..... 362

Br. 11: 21. mart 1942.

Pravilnik o radu narodnooslobodilačkih odbora na području okruga Krbava..... 364

Br. 12: 4. april 1942.

Naređenje Štaba Grupe NOP odreda za Liku o postavljanju komande mjesta za Korenicu..... 370

Br. 13: 4. april 1942.

Štab Grupe NOP odreda za Liku daje upute za rad predsjedniku Okružnog NOO-a za Krbavu, Bogoljubu Rapajiću..... 371

Br. 14: 24. novembar 1942.

Izvještaj Kontrolne komisije za izbjeglice Kotarskog narodnooslobodilačkog odbora Gospić..... 372

Br. 15: 4. novembar 1942.

Glavni vojno-politički logor za kotareve Gračac — Lapac obavještava politički odsjek Komande područja Like o svom radu i zapažanju na području Gračaca i Lapca u vremenu od 27. IX do 3. X 1942. godine..... 373

Br. 16: novembar 1942.

Vojno-politički odbor za Gospić obavještava politički odsjek Komande ličkog područja o svom radu u vremenu od 13. do 18. 11. 1942..... 376

Br. 17: 2. septembar 1942.

Rezolucija s Konferencije delegata općinskih i kotarskih NOO-a Like 379

Br. 18: 9. februar 1943.

Zapisnik sjednice odbornika Općinskog NOO-aGornje Dubrave . . 382

Br. 19: 8. mart 1943.

Upute Inicijativnog odbora ZAVNOH-a narodnooslobodilačkim odborima o organizaciji prenoćišta i karantenaza izbjeglice..... 385

Br. 20: oktobar 1943.

Članak dr Borislava Božovića, referenta saniteta Glavnog štaba Hrvatske, o epidemiji tifusa, objavljen u glasilu ONOO za Baniju »Glas slododoljubive Banije« br. 6—7..... 387

Br. 21: 18. april 1943.

Poziv Okružnog narodnooslobodilačkog odbora za Liku upućen hrvatskom i srpskom narodu Gacke doline da se još čvršće veže za svoje organe vlasti..... 389

Br. 22: 21. mart 1943.

Članak objavljen u glasilu narodnooslobodilačkog odbora za Kordun »Narodni borac« br. 11—12 o povratku izbjeglica na Kordun..... 390

Br. 23: 10. juli 1943.

Pregled popaljenih sela (posve i djelomično) po pojedinim općinskim i kotarskim NOO-ima na području Privremenog okružnog NOO-a za Kordun..... 392

Br. 24: 23. april 1943.

Podaci Komisije za sjetvu Kotarskog narodnooslobodilačkog odbora za Glinu o radnoj snazi i zasijanim zemljišnim površinama 395

Br. 25: 29. maj 1943.

Pregled zasijanih vakantnih površina na području Privremenog NOO-a za Kordun..... 396

Br. 26: maj 1943.

Podaci zasijanih površina na području Okružnog NOO-a za Kordun 397

Br. 27: 20. maj 1943.

Rezultati jednomjesečnog takmičenja u obavljanju proljetne sjetve i drugim aktivnostima objavljenim u izdanju ONOO za Liku »Lički kurir« br. 3..... 398

Br. 28: 1943.

Centralni komitet Komunističke partije Hrvatske upozorava OK KPH za Liku na poštivanje propisa o izborima za NOO-e . . . 400

Br. 29: Juni 1943.

Rezultati sakupljanja hrane za NOV i ranjene borce u selima kotara Dvor na Uni u vremenu od 1. do 20. juna 1943..... 401

Br. 30: juni 1943.

Rezultati sakupljene pomoći u oslobođenim selima glinskog kotara za partizanske bolnice u Lici i na Kordunu od 1. do 10. juna 1943..... 402

Br. 31: maj 1943.

Pregled samljevenog žita i ubranog ušura u pojedinim općinskim i kotarskim NOO-ima na području Privremenog okružnog NOO-a za Kordun u vremenskom razdoblju od 11. marta do 20. maja 1943..... 404

Br. 32: 27. juni 1943.

Proglas Okružnog NOO-a za Baniju i Komande banijskog područja upućen hrvatskom stanovništvu u neoslobođenim selima Banije o pripremama za žetvu..... 406

Br. 33: 8. juli 1943.

Upute Kotarskog narodnooslobodilačkog odbora Glina o proučavanju Proglasa i Rezolucije ZAVNOH-a i načina prikupljanja ušura kod vršidbe — upućene Općinskom ONOO-u Glinski Trtnik..... 408

Br. 34: 16. oktobar 1943.

Pregled kotarskih, općinskih i seoskih odbora i odbornika na području Okružnog NOO-a zaKordun (tabela 1—7)..... 409

Br. 35: 24. januar 1944.

Okružni narodnooslobodilački odbor za Kordun — izvod iz računa obveznica — zajma narodnog oslobođenja..... 413

Br. 36: 8. februar 1944.

Okružni narodnooslobodilački odbor za Kordun — izvod iz računa obveznica — zajma narodnog oslobođenja..... 414

Br. 37: 22. juni 1944.

Popis članova gospodarskih komisija kotarskog, općinskih i seoskih NOO-a na dvorskom kotaru..... 415

Br. 38: 1. decembar 1943.

Podaci o zločinima i šteti koju je nanio neprijatelj u vremenu od okupacije do 1. XII 1943. na području Like..... 420

Br. 39: mart 1944.

Ljudski i materijalni gubici naroda Korduna do marta 1944..... 422

Br. 40: 14. novembar 1943.

Naredba Okružnog narodnooslobodilačkog odbora za Baniju o izborima za NOO-e..... 423

Br. 41: 9. januar 1944.
Spisak birača za narođnooslobodilačke odbore na kotaru Dvor na Uni..... 424

Br. 42: 10. decembar 1943.
Zapisnik o provedenim izborima za NOO-e na području Općinskog NOO-a Rujevac..... 425

Br. 43: 10. dccembar 1943.
Zapisnik o provedenim izborima za NOO-e na području Općinskog NOO-a Javoranj 427

Br. 44: 10. decembar 1943.
Zapisnik o provedenim izborima za NOO-e na područje Općinskog NOO-a Zirovac..... 430

Br. 45: 10. decembar 1943.
Zapisnik o provedenim izborima za NOO-e na području Općinskog NOO-a Gage..... 432

Br. 46: 10 decembar 1943.
Zapisnik o provedenim izborima za NOO-e na području Općinskog NOO-a Samarički Brđani..... 434

Br. 47: 10. decembar 1943.
Zapisnik o provedenim izborima za NOO-e na području Općinskog NOO-a Javnica..... 436

Br. 48. 10. decembar 1943.
Zapisnik o provedenim izborima za NOO-e na području Općinskog NOO-a Dvor na Uni..... 438

Br. 49: 21. mart 1945.
Članak Bose Juzbašić o radu Kotarskog narodnooslobodilačkog odbora Udbina na organizaciji zbjega, objavljen u »Ličkom vjesniku« br. 36 440

Br. 50: 21. mart 1945.
Ulomak iz dnevnika Jelene Radmanović objavljen u »Ličkom vjesniku« br. 36 o visokom moralu ličkog naroda u zbjegovima..... 441

Br 51: 7.novembar 1944.
Rezultati pretkongresnog takmičenja AFZ Banije s AF2 Korduna i Pokuplja objavljeni u »Banijskim vijestima br. 95 442

Br. 52: novembar 1944.
Rezultati takmičenja između omladine Like, Korduna i Banije objavljeni u biltenu Okružnog odbora USAOH-a Banije 1944. godine 444

Br. 53: 28. decembar 1944.
Izvještaj o rezultatima sakupljene hrane za NOV-u na području Kotarskog narodnooslobodilačkog odbora Glina..... 446

Br. 54: 18. februar 1945.
Nacrt izbornog reda usvojen u Slunju na Drugoj okružnoj narodnoj skupštini za Kordun..... 448

Br. 55: 2. mart 1945.
Rezolucija s Okružne narodnooslobodilačke skupštine za Liku . . . 449
Br. 56: mart 1945.
Raspored sela u osam kotarskih narodnooslobodilačkih odbora na području narodnooslobodilačkog odbora za Kordun..... 451
Br. 57: 5. novembar 1944.
Upute Odjela narodnog gospodarstva ZAVNOH-a za pripreme i poduzimanje potrebnih mjera kod uspostavljanja vlasti na polju industrije i obrta..... 459
Br. 58: april 1945.
Plan Okružnog narodnooslobodilačkog odbora za Liku o preuzimanju vlasti u Gospiću..... 464
Br. 59: 6. juli 1944.
Pregled sakupljene i predate hrane (dobrovoljni prilozi i otkup) kampanjom od 20. do 28. juna 1944. na području kotara Glina . . . 468
Rr. 60: juli 1944.
Pregled sakupljenog dobrovoljnog priloga za NOV u kampanji od 15. do 28. juna 1944. na području Kotarskog narodnooslobodilačkog odbora Petrinja..... 469
Br. 61: juli 1944.
Pregled sakupljenog dobrovoljnog priloga u hrani za NOV na području kotara Dvor na Uni u kampanji od 20. do 28. juna 1944. . . . 470
Br. 62: novembar 1943.
Izvještaj o radu mlina i pilane Vuje Galjena iz sela Dragotina . . . 471
Br. G3: 4. novembar 1943.
Proglas Okružnog NOO-a za Baniju i Komande banijskog područja 0 zabrani odlaženja na neoslobođeni teritorij bez dozvole Komande područja..... 472
Br. 64: 22. februar 1942.
Cjenik živežnih namirnica i drugih artikala Kotarskog NOO-a Brinje 474
Br. 65: maj 1943.
Upute Inicijativnog odbora ZAVNOH-a o čuvanju stočnog fonda upućene okružnim NOO-ima Banije, Korduna, Like, Zumberka 1 Primorja..... 475
Br. 66: 11. april 1942.
Žalba Marije Potkonjak upućena višem civilnom sudu u Mogorić 476
Br. 67: 8. maj 1944.
Izvještaj o radu Sudskog odjela Okružnog NOO-a za Liku upućen ZAVNOH-u 477
Br. 68: decembar 1944.
Podaci o takmičenju škola na području Okružnog NOO-a za Kordun u novembru i decembru 1944. godine.....482
Br. 69: 31. juli 1943.
Izvještaj Sanitetskog odsjeka Glavnog štaba Hrvatske o brojnom stanju ranjenika i bolesnika na njegovom području..... 483

Br. 70: 29. novembar 1944.
Zapisnik Prve okružne narodne skupštine za Baniju..... 485
Br. 71: 13. decembar 1944.
Zapisnik Prve okružne narodne skupštine za Kordun..... 512
Br. 72: 2. mart 1945.
Zapisnik Prve okružne skupštine za Liku..... 566

KAZALO LIČNIH IMENA..... 579

KAZALO GEOGRAFSKIH POJMOVA..... 593

TUMAČ SKRAĆENICA..... 607

IZVORI I LITERATURA..... 609

Narodna vlast na Kordunu, Baniji i Lici 1941—1945

Izdavač

HISTORIJSKI ARHIV U KARLOVCU, ZRINJSKOGA 3

Za izdavača

KATICA MIHOLOVIC, prof.

Tehnički urednik i oprema

graf. inž. ROKO BOLANCA

Korektor

JELENA ZATEZALO

Daktilografi

Ankica POPOVIC
Jelena BOBIC

Strojni slog

Biserka DROBEC
Stanko FRESL
Zdenko PEK
Stjepan TOPOLOVEC

Prelom

Zeljko **HERCEG**
Đorđe **PRIBIC**

Naklada 5000 primjeraka